P.II.227

CONVORBIRI LITERARE

ANUL LXXV N-RELE 1—2 IAN.-FEB. 1942

DIRECTOR: I. E. TOROUȚIU

MEMBRI ÎN REDACȚIE:
ALEXANDRU IONESCU
TEODOR AL. MUNTEANU
ȘTEFAN CUCIUREANU

P-1967

INSTITUTUL POLITEHNICA TIMIȘOARA
BIBLIOTECA CENTRALĂ
Volumul No. 3
Dulap 260 Lit. R

BIBLIOTECA CENTRALĂ A REGIUNII BANAT

„BUCOVINA" I. E. TOROUȚIU, BUCUREȘTI

CUPRINSUL

I. Petrovici . . . . . Instinctul iubirii
Ioan Al. Brătescu-Voinești . . . Canonul Comisului Dinu Matraca
C. Rădulescu-Motru . . . . . Din psihologia etnicului sătesc
I. Agârbiceanu . . . . . Vâltoarea (Roman, X)
Al. Lascarov-Moldovanu . . . Amintiri dintr'un oraș moldovenesc
G. Tutoveanu . . . . . Așa vorbi sihastrul
George A. Petre . . . . . Bietul tata
Emil Giurgiuca . . . . . Când mă voiu întoarce
Teodor Al. Munteanu . . . . . Legendă
Teofil Lianu . . . . . Din Țara Fagilor
D. Iov . . . . . Carte poștală
Augustin Z. N. Pop . . O notă la „Psaltirea în versuri" din 1673
Ștefan Cuciureanu . . . . Giovanni Pascoli și limba română
Dorin Iliescu . . . . . Schimbare de nume
Teodor Iordache . . . . . Post vacant la Sfântul Nicolae
Florin Niculescu . . . . . Românism și cultură
„Conv. Lit." . . . . Ultimele manuscrise ale lui George Vaida
George Vaida . . . . Catrene, Charles Baudelaire: Albatrosul. Balada fetei de pe stradă, Eva, Versuri pentru fata bătrână, Intoarcerea din ceață, Desgust, Vlad Țepeș (I)
W. v. Goethe . . . . Götz von Berlichingen (Trad. de **Laura M. Dragomirescu)**
Anton Graf Knyphausen . România, țara idilelor senine (Trad. de **A. P. Todor)**
I. Lupașcu . . . . . Legenda orașului Caracaș

R. 1467
BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
TIMIȘ
P-5082-D

Alexandru Ionescu . . . . Cântece şi colinde de peste Nistru
Dimitrie P. Pascu. . . . . Cântece şi colinde de peste Nistru
Eugeniu Micu. . . . . Intr'o grădină (Compoziţie muzicală)
I. E. Torouţiu . . . . . Ediţii critice Eminescu (IX)

CRONICA LITERARĂ

Romulus Demetrescu, Dumitru Almaş: Meşterul Manole. — **Mihail Ilovici,** Mihail Drumeş: Invitaţia la vals.

CRONICA MUZICALĂ

Ion Delu: Concertul de muzică românească dela Institutul German, cu concursul maestrului George Enescu; Alexandru Teodorescu; Gioachino Antonio Rossini; 150 ani dela moartea lui Mozart.

CRONICA REVISTELOR

„Cuget Moldovenesc" **(Ite).** — „Universul Literar" **(I. E. Torouţiu).**

BIBLIOGRAFIE

INSTINCTUL IUBIRII

CONSIDERAȚII METAFIZICE

Consider ca o manifestare caracteristică a năzuinței omului de a ieși din izolarea individualității sale limitate, sentimentul iubirii care îmbracă forme felurite și prezintă o scară de intensități ascendente, culminând cu forma cea mai năvalnică și — după unii — singura cu adevărat elementară: iubirea de sex.

Nu va fi vorba în această expunere de analize sau descrieri psihologice, în care romancierii au fost foarte meșteri, — vorbesc firește de romancierii de talent; de asemeni substratul biologic al iubirii va rămânea complect în afara considerațiilor noastre.

Inodând firul reflecțiunilor ce urmează cu acele ale filosofilor care au judecat, în mod metafizic, instinctul iubirii, vom adopta același punct de vedere, evident mai ipotetic, dar poate mai luminos decât acele, în aparență mai precise.

Pagini nobile de filosofia iubirii ne-au rămas din antichitate dela Platon. Substratul iubirii, chiar al aceleia care aleargă după frumusețea formelor materiale, este, după dânsul, de natură ideală. In ultimă instanță, amorul urmărește frumusețea invizibilă și eternă, pe care sufletul o presimte, în formele pieritoare ale întrupărilor ei sensibile. Amorul fiind întovărășit de dorințe, mărturisește totdeauna o lipsă, fiindcă nimeni nu dorește decât ceeace nu posedă. Frumusețea supremă pe care sufletul o caută sub masca încarnărilor pasagere, ar fi, după Platon, tot una cu înțelepciunea.

O cu totul altă concepție găsim în filosoful modern Arthur Schopenhauer, cu toate că în alte privințe el a fost adânc înrâurit de filosofia platonică. Schopenhauer se ocupă cu deosebire de iubirea de sex, pe care identificând-o cu instinctul procreației, îi dă următoarea interpretare metafizică. Instinctul de procreare este o anexă elocventă a instinctului de conservare, a voinței de a trăi. «Dacă voința de a trăi — spune celebrul filosof pesimist —, nu s'ar arăta de cât prin instinctul de conservare, n'ar avea loc decât afirmarea unui fenomen individual, pentru scurtul interval al duratei sale naturale. Dar cum ceea ce vrea, o vrea în mod absolut și pentru toate timpurile, ea se manifestă încă prin instinctul de reproducere căci are în vedere o serie infinită de generații».

Așa dar instinctul sexual reprezintă, după Schopenhauer, o forță care depășește individul și în voia căruia individul se lasă, chiar cu riscul vieții sale. «Individul n'are pentru natură decât o importanță indirectă, anume întrucât el este un mijloc pentru conservarea speței». Cum filosoful acesta pesimist consideră viața ca o nenorocire, firește că atribuie acțiunea acestui instinct unui demon rău, așa numitului geniu al speței, care ne îmbrobodește, amăgindu-ne asupra adevăratelor sale intențiuni. Noi ne iluzionăm, socotind în deobște iubirea împărtășită cu un triumf personal, ca o izbândă proprie, în timp ce noi nu suntem decât un instrument în serviciul năzuințelor speței, străine cu totul de

ambiţiile noastre şi complect indiferente faţă de interesele noastre individuale.

Eminescu a versificat cu strălucirea talentului său această temă schopenhaueriană, a geniului speţei, în celebrele stihuri din Scrisoarea a IV-a:

«Nu trăiţi voi, ci un altul vă inspiră — el trăeşte,
El cu gura voastră râde, el se'ncântă, el şopteşte.
Nu simţiţi c'amorul vostru e-un amor strein? Nebuni!
. . . . . .
Nu vedeţi c'acea iubire serv'o cauză din natură?»

...şi aşa mai departe.

Cu pretenţiile modeste ale unui îndrăgostit de ipoteze metafiz'ce, care aduc oricum o luminoz'tate în zona obscură a faptelor empirice, îmi voi îngădui să schiţez cu prilejul acesta şi interpretarea mea proprie.

Nu un singur sistem filosofic a preconizat în domeniul existenţii o unitate iniţială din care s'a desfăcut diversitatea fenomenelor individuale, fie printr'un proces de diferenţiare, fie printr'un cataclism care a spart acea unitate originară — aşa precum s'a întâmplat mai târziu în spaţiu, unde se găsesc sub formă de grămejoare, bucăţi de planetă sfărâmată, — fie printr'un act de răzvrătire care a deslipit din acea unitate, fragmente dornice de independenţă. Ceea ce este însă sigur şi se poate urmări în povestea sufletelor noastre e un dor de regăsire, de reintegrare, de re'ntrare în matca părăsită, — un dor manifestat în forme vagi, mai ales că ansamblul existenţei nu are contururi certe pentru închipuirea noastră. In imposibilitate de a-şi concretiza acest ansamblu care-i scapă, omul se mulţumeşte cu unităţi parţiale şi mai ales cu unităţi reprezentative, unităţi care fie şi în formă individuală exprimă o miniatură rezumativă a tuturor strălucirilor cosm'ce.

Imi amintesc de-o frumoasă poezie o poetului-filosof Sully Prudhomme. Cel dintâi om, trăia în singurătate şi se simţea izolat şi trist. In jurul lui vedea risipite atâtea splendori pe care totuşi nu le putea îmbrăţişa şi cu care nu se putea contopi.

«Ni les arbres mouvants, ni les vapeurs qui courent.
Je ne puis rien saisir des objets qui m'entourent...»

După o lungă enumerare a atâtor frumuseţi, în mijlocul cărora trăia, dar care îi opuneau fie sustragerea depărtării, fie rezistenţa impenetrabilităţii, poetul ne înfăţişează soluţia salvatoare:

Mais un jour, à ses yeux, la nature féconde
De toutes les beautés qu'il admirait au monde
Fit un bouquet vivant, de jeunesse embaumé.
«O! femme, viens à moi, s'écriat-il charmé».

Atracţia sexuală şi iubirea de sex a înlocuit astfel, în chip fericit, opoziţia dintre om şi lumea exterioară, care oricât l-ar mângâia cu frumuseţile ei ademenitoare, îi rămâne străină şi separată.

Firește că nici iubirea împărtăşită nu poate suprima de tot barierele celor două fiinţe, care rămân «eu» şi «tu», numericeşte «două» persoane.

Tragedia iubirii pasionate care se isbeşte totuşi de separaţia numerică a fiinţelor îndrăgostite şi-a găsit interpretul ei genial în Richard Wagner, care a construit pe această temă, drama sa muzicală Tristan şi

Isolda. Imposibilitatea contopirii depline a celor doi eroi, aduce inevitabil, în paroxismul patimei arzătoare, aspiraţia către moarte, dorul de cufundare în acel neant, în care învelişurile individuale se nimicesc, şi totul reintră în pacea nediferenţiată...

Făcând abstracţie de aceste soluţii desperate şi revenind la normalitatea vieţii, am putea spune că împerecherea sexuală nu e neapărat un truc al naturii pentru perpetuarea suferinţei, ci elanul spre unificare ce se traduce printr'un rod comun, ce suprimă dualitatea părinţilor, însă din nefericire numai vremelnic, căci acest rod, la vârsta iubirii, va începe povestea de-a capul, cu aceleaşi rezultate insuficiente, ajungând sau la resemnarea comună sau la desperarea lui Tristan.

Am putea spune în privinţa aceasta că pesimiştii şi optimiştii au respectiv dreptate şi unii şi alţii. Primii exprimă conştiinţa insuficienţei sforţărilor noastre de-a realiza absolutul în nici o împrejurare; ceilalţi dau glas bucuriei de-a ne împlini menirea, contribuind cu o verigă la lanţul mereu reînoit al sforţărilor, care ar vrea să atingă absolutul prin nesfârşită totalizare.

Dintr'un paralelism cu Schopenhauer cu restrâns momentan iubirea, la iubire de sex, care totuşi nu este singura formă a acestui puternic sentiment. Aceasta în ciuda unor teorii recente care au susţinut că totalitatea afectelor noastre nu sunt decât degradări sau camuflări ale aceluiaş «libido» sexual, aducându-se exemple mai mult sau mai puţin impresionante (deşi uşor răstălmăcite), cum ar fi acela că un tată îşi iubeşte mai mult fiica decât fiul, ori soacra mai mult ginerele decât nora.

Sentimentul iubirii depăşeşte de fapt instinctul sexual, — iar ceea ce e comun tuturor speciilor de iubire este forma de expansiune, de ieşire din sine, de revărsare asupra altora. O singură excepţie dela această tendinţă centrifugală ar fi iubirea de sine însuşi, egoismul care se retrage fanatic în propria lu scoică, tratând cu indiferenţă suverană lumea înconjurătoare. Atâta numai că iubirea de sine, e o iubire prin deducţie, nu una direct percepută, aşa cum este dragostea de alţii, pe care o intuieşti în nuanţele ei calitative, în specificul ei dulce sau vijelios.

N'au lipsit desigur filosofi care să susţie că numai egoismul este un fenomen primar, în timp ce înclinarea altruistă, iubirea de alţii, ar fi un produs ulterior, eşit dintr'o chimie spirituală «sui generis». Contopindu-se laolaltă iubirea de sine cu imaginea cuiva care ai constatat că îţi voeşte binele, rezultă un produs calitativ nou, care este tocmai sentimentul simpatiei, al dragostei generoase şi altruiste.

Mulţi filosofi englezi au susţinut această teorie, în zelul lor de-a reduce efectul iubirei la un singur tip esenţial. După dânşii fenomenul iubirii altruiste este un fapt derivat, având ca substrat fie o mecanică asociativă, fie combinaţiile calculatoare ale egoismului, fie orgoliul unui triumf personal, pe care aşa de plastic îl exprimă acest vers al lui Corneille:

«Et même en n'aimant plus, il est doux d'être aimé».

In opoziţie cu această teorie, foarte greu de susţinut, o serie de alţi cugetători au afirmat că iubirea altruistă este un fenomen originar şi ireductibil, o tendinţă firească şi elementară. Aceasta a fost de pildă convingerea lui David Hume, care în divergenţă cu cei mai mulţi dintre compatrioţii săi, înclinaţi în deobşte să conceapă viaţa prin prisma egoistă

şi utilitară, a susţinut că iubirea de sine nu este mai veche decât dragostea de alţii, ci amândouă au izvorât deodată, ca două ramuri ale aceleeaşi tulpine. Schopenhauer ne vorbeşte şi dânsul de o «simpatie» cu totul străină de instinctul conservării individuale, care s'ar revărsa spontan din sufletul nostru asupra semenilor noştri, şi care ar fi temelia moralei curente, în deosebire de morala eroică rezervată numai firilor de elită. Sentimentul de simpatie, după Schopenhauer, are cu totul altă bază decât iubirea de sex, întrucât pe când aceasta din urmă este expresia voinţii de perpetuare egoistă, simpatia se naşte din conştiinţa identităţii dintre noi şi semenii noştri, într'o clipă lucidă, când sesizăm zădărnicia învelişului nostru individual.

In seria marilor filosofi, pătrunşi de aceeaşi convingere, mai putem cita pe Auguste Comte, care socotea de asemenea altruismul ca o izbucnire spontană a sufletului nostru, şi întemeiat pe această rădăcină naturală, prescrie ca supremă regulă de conduită: «a trăi pentru alţii» (vivre pour autrui).

Filosofia franceză contemporană mai are şi alţi gânditori care atribuie iubirii desinteresate un rol fundamental, nu numai în dezvoltarea omenirii, dar şi în economia cosmică. Concepţia vitalistă a lui Jean Marie Guyau, consideră bunăoară viaţa ca o expansiune care se împrăştie, care îşi revarsă belşugul sub formă de pornire generoasă şi de dragoste neprecupeţită. In sfârşit, un alt filosof francez, Felix Ravaisson, face un pas mai departe, considerând iubirea ca un principiu cosmic, din care izvorăsc şuvoaele de fenomene şi fluviile de evenimente. Iubirea a stat la temelia creaţiunii însăşi, căci Dumnezeu — după credinţa filosofului în chestiune — şi-a sacrificat, din dragoste pentru creaturi, o parte din plenitudinea substanţei sale, pentru a da naştere operei create.

Aceeaşi iubire care a împins pe Dumnezeu să-şi diferenţieze esenţa lui perfectă şi să-şi opue sie-şi o lume deosebită de el, — aceeaşi iubire împinge creaturile să se strângă laolaltă, să refacă unitatea pulverizată, să reconstruiască prin coeziune, întregul care a fost odată. Pe planul divin iubirea a dus la diferenţiare, — pe planul omenesc ea îmboldeşte la unire [1].

De sigur sunt momente de descumpănire, epoci de criză, perioade de tranziţie, în care se prepară o nouă regrupare a forţelor şi o altă configuraţie a echilibrului cosmic. In aceste circumstanţe, egoismul părţilor componente, în lupta lor legitimă de a-şi asigura un loc corespunzător, întunecă pornirile altruiste şi dragostea exclusivă de sine se instalează fără rival. Dar această situaţie — uneori perfect îndreptăţită — nu are şi nu trebue să aibă un caracter de lungă durată, în orice caz ea nu constituie lumina unei directive permanente.

Permanenţa o are iubirea generoasă, legată de structura sufletului nostru, când e lăsat să trăiască în plenitudinea lui. Legea supremă a existenţei este armonia, iar desbinările vremelnice nu au altă justificare decât aceea de a promova o armonie nouă, care va absorbi mulţimea disonanţelor, îmbogăţindu-se pe sine.

I. Petrovici

[1] Iubirea de sex s'ar distinge în sfera largă a sentimentului de iubire prin aceia că tendinţa de unire se răstrânge la un exemplar simbolic şi rezumativ.

CANONUL COMISULUI DINU MATRACA

Iubitul nostru academician, d. Ioan Al. Brătescu-Voinești, *ne-a încredințat un număr însemnat de acte, cuprinzând amintiri, scrisori și unele bucăți literare nepublicate încă.*

Printre acestea am găsit bucata intitulată „Păcatul Comisului Dinu Matraca". *Dorința de a împărtăși cetitorilor noștri marea plăcere ce ne-a pricinuit cetirea ei ne-a îndemnat stăruitor s'o publicăm. Cerem d-lui Brătescu-Voinești iertarea greșelei ce săvârșim, violând angajamentul ce ne luasem de a o publica numai după încetarea Domniei Sale din viață.*

De altminteri dacă bunul Dumnezeu se va îndura să dăruiască d-lui Brătescu-Voinești atâția ani de aci încolo, câți îl rugăm noi, data publicării acestei bucăți n'ar fi sosit decât foarte, foarte târziu.

«C. L.».

Scrie la letopisețul tainic, pe care l-a ținut călugărul Pintilie, eclesiarcul mânăstirei Gândopul și în care cu mare grije sunt trecute toate întâmplările de seamă la acel sfânt locaș petrecute, că, chinuit de amară căință pentru păcatele până atunci săvârșite, comisul Dinu Matraca, feciorul marelui vornic al lui Vodă, într'o zi s'a suit în droșca părintească și a pornit, pentru mântuirea sufletului său, să se spovedească prea sfântului părinte Nicanor, egumenul mânăstirei Gândopul, carele multe și mari minuni de ușurare sufletească făcea prin rugăciunile sale și prin trecerea de care, pentru cristoitia și curățenia sufletului său, se bucura înaintea a toate înțelegătorului și a toate iertătorului Domnul Dumnezeul nostru.

Stă scris acolo că prea Sfinția sa părintele Nicanor, ar fi fost stând în pridvor și la umbra perdelei de iasomie cetea, că era om tare iubitor de învățătură și nu era zi dela Domnul în care, măcar preț de 2 ceasuri, cu cetitul cărților să nu-și facă iscusită zăbavă. Cu o mână întorcea foile cărței, iar cu cealaltă își mângâia lăsându-le să pice una câte una, boabele aurii ale mătănilor lui de chihlimbar. Și cum cetea, venindu-i la auz sunet de zurgălăi, a ridicat capul și înlăturând cu mâna frunzișul perdelei de iasomie, s'a uitat spre șoseaua care șerpuind urca spre mânăstire; și fiind-că, măcar că împovărat de ani, avea văzul tare ager, numai decât, după cai și dupe arnăutul de pre capra trăsurei, a deslușit caleașca marelui vornic Iordache Matraca. Și crezând că însuși marele vornic vine într-ânsa, când a duruit caleașca pe caldarâmul Mânăstirei, și-a închis cartea și-a netezit barba și rasa și i-a eșit întru întâmpinare în capul scării. Acolo a văzut că se amăgise; dar fiind că nici sosirea feciorului marelui vornic nu era o cinste fără de preț, din capul scării cu sevasis și cu catavasis s'a ploconit și a zis pe când comisul su'a către dânsul :

— Bine ai sosit arhon comise!, ce poruncă îmi aduci? că nu îmi pot închipui că, numai ca să vezi un bătrân schimnic ca mine, ai luat drumul până aici.

Comisiul Dinu Matraca n'a răspuns pe dată; a aşteptat să ajungă sus în capul scării. Era îmbrăcat într'o giubea ceadirie şi tot ceadirii îi erau şi işlicul şi meşii ce-i purta în picioare; iar în vârful meşilor, în loc de ciucuri, avea cusuţi câte un clopoţel de argint, care zornăeau ca nişte greeraşi la fite care pas ce făcea.

Iară dacă a ajuns comisul în faţa prea sf'nţiei sale, s'a aplecat cu umilinţă să-i sărute mâna şi aşa a grăit:

— Nu cu poruncă, ci cu umilită rugăciune înaintea prea sfinţiei tale mă înfăţoşez....

Şi apoi a tăcut şi a aruncat o privire spre fratele Avacum, care smerit, cu mâinile protivnic petrecute în mânicele rasei, sta de strajă la uşa locuinţei prea sfinţiei sale.

Din care Prea Sfinţia Sa înţelegând că comisul numai între patru ochi vrea să-i vorbească, l-a poftit înăuntru şi a poruncit fratelui Avacum ca, până la vestire prin batere în palme, pe nimenea să nu lase să intre.

Iară dacă au intrat în casă şi au stat jos, comisul aşa a început să grăiască :

— Prea Sfinte, cumplită măcinare, pentru mari păcate ce am săvârşit, căinţă cugetului meu pricinueşte. Precum un bolnav, care în zadar căpătâiul dintr'un loc într-altul în căutarea uşurării şi-l schimbă, aşa sufletul meu în mine se sbate. Post am ţinut, mătănii am bătut, cât genunchii mă dor şi de nici-o uşurare nu mi-au fost. Şi aflând minunile ce prea Sfinţia ta săvârşeşti, am venit să mă spovedesc şi umilit să te rog ca, prin chezăşia rugăciunilor prea sfinţiei tale, mântuire să capeţi chinuitului meu suflet dela Atotputernicul.

Şi zicând aşa Comisiul s'a ridicat şi, întorcându-se cu faţa spre sf'ntele icoane, smerit s'a închinat.

— Te ascult, fiule, a răspuns sfinţia sa egumenul Nicanor; dar mai întâi, rogu-te, spune-mi pentru ce porţi D-ta, în loc de ciucuri, clopoţei în vârful meşilor.

Iară comisul aşa a răspuns:

— Tot spre iertarea păcatelor şi de teamă să nu-mi încarc sufletul şi cu altele pe lângă cele săvârşite, am pus în loc de ciucuri, clopoţei la vârful meşilor, prea sfinte.

Şi deslusind nedumerirea pe faţa sfinţiei sale, Comisiul a urmat:

— In drumul picioarelor noastre umblă, prea sfinte, furnici, gândaci, gâze, lighioane nevinovate, pe care piciorul nostru, fără de vestire şi cu vinovată nepăsare, le calcă. Aşa, sunetul clopoţeilor le vesteşte primejdia şi le face să se abată.

Ce auzind sfântul egumen, de mare minunare a fost cuprins şi a zis:

— Bre! dar ce om cu cristoizie eşti D-ta, fiule! dar ce păcat a putut săvârşi un om cu asemenea inimă?

A răspuns comisul după câtă-va codire, cu ochii plecaţi spre pământ de sfială. oprindu-se când şi când:

— Prea Sfinţia ta ştie... că maica mea adevărată, carea m'a născut, a trecut la cei drepţi... iară tatăl meu şi-a luat soţie de a doua tânără şi

frumoasă... şi s'a întâmplat, spre împovărarea sufletului meu, că n'am putut nici înfrâna îndemnurile păcătosului meu trup, nici birui ispitele necuratului...

Aci comisiul s'a oprit, s'a sculat în picioare şi a făcut trei cruci măsurate.

— Şi am păcătuit cu maica mea, care măcar că vitregă, maica mea să cheamă că este.

Şi a tăcut comisul iar sfinţia sa egumenul după ce s'a închinat a zis:

— Mare păcat ai săvârşit, fiule; dar pentru pocăinţa de care te văd cuprins chezaş m'oi pune înaintea domnului, cerându-i să pogoare mântuitoare liniştire peste sufletul Dumitale.

— Şi... Prea sfinte, — a urmat comisul şi mai smerit, — maica mea de acuma are o fată de şaisprezece ani... şi neputând nici înfrâna îndemnurile păcătosului meu trup, nici birui ispitele necuratului...

Aci Comisul iar s'a oprit, s'a sculat în picioare şi a făcut trei cruci măsurate.

— Am păcătuit şi cu fata, care măcar că vitregă, sora-mea se chiamă că este.

Şi zicând astfel, comisul amar a lăcrămat.

Ce auzind sfinţia sa egumenul Nicanor, cu mare spaimă s'a închinat, îngânând rugăciunea pentru înlăturarea diavolului. Unele cuvinte se auzeau deslușit: «fugi, fugi... şi cu piatră pucioasă l'au sgornit... Sabaot... Sabaot...»; precum deslușit se auzeau şi oftările de plâns ale comisului.

Iară după ce şi-a mântuit rugăciunea, cu glas mare a zis sfinţia sa egumenul:

— Şi mama şi sora! Cumplit şi smolit păcat a-i săvârşit, Arhon com'se! Aşa păcat n'are deslegare.

Apoi văzând umilinţa sub care parcă se năruia toată făptura comisiului, cu glas scăzut a adăogat făcându-şi cruce:

— Şi totuşi nădejdea şi credinţa în nemărginita bunătate a domnului dumnezeului nostru nu se cuvine să o pierdem. Cerca-voi, fiule, căzând la picioarele domnului şi ale maicei Prea curate, să-ţi cerşesc iertarea.

— Şi... a adăogat comisul cu glasul topit în lacrămi, — maica mea de acuma mai are şi un frate şi neputând...

— Arketà! care pe greceşte destul însemnează, a tăiat cu glas poruncitor prea sfinţia sa cuvântul comisiului.

După care, potrivindu-şi ochelarii pe nas, lung l-a privit, să vadă dacă nu cumva îşi bate joc de dânsul; dar nedesluşind în faţa amărâtă a comisului nici o urmă de vicleşug, cu mare linişte i-a zis:

— Arhon comise, eu mijlocitor m'oi face pe lângă nemărginitul de bunul Dumnezeu să-ţi ierte păcatele; dar numai cu tocmeala ca şi D-ta să te supui la ce-oi rândui eu să faci.

— Post? a întrebat smerit comisul.

— Afară de post.

— Mătănii?

— Afară de mătănii.

— Porunceşte, Prea sfinte, şi la ori ce canon mă vei osândi, cu smerenie mă voi supune.

— Arhon comise, a urmat sfinția sa egumenul Nicanor — nu din drumul picioarelor dumitale se cuvine să vesteşti, spre a se abate, pe cei primejduiți de nevolnicia Dumitale n'ci de a înfrâna îndemnurile păcătosului dumitale trup, nici de a birui ispitele necuratului, precum prea bine zici, ci d:n drumul altei părți a trupului dumitale. Drept aceea şi prin urmare să-ți descoşi clopoțeii din vârful meşilor...

Şi deslușit şi fără putință de nepricepere a rânduit comisului unde să şi-i coasă...

Nu scrie ritos la letopiseţul tainic al călugărului Pintilie dacă comisul Dinu Matraca s'a supus canonului rânduit de Prea Sfinția Sa egumenul Nicanor. La letopiseț numai atâta stă scris, că de'atunci com'sul nu-şi mai purta clopoțeii în vârful meşiilor, ci în buzunar pe semne, de unde când şi când se auzeau zornăind ca niște greeraşi; — şi mai scrie că comisul Dinu Matraca n'a lăsat urmaşi şi că aşa, cu dânsul, s'a sfârşit funia plinului de cristoitie neam al Mătrăcăleştilor.

Ioan Al. Brătescu-Voinești

DIN PSIHOLOGIA ETNICULUI SĂTESC

1. — Cine intră într'un sat românesc, mai ales într'unul de munte, chiar dela prima vedere, după aşezarea caselor, risipite sau adunate la un loc; în linie dreaptă sau puse într'o configuraţie geometrică, îşi dă seama de felul ocupaţiei locuitorilor şi într'o mare măsură, din vechimea aşezării lor [1]; dar în acelaş timp, el îşi dă seama, din toată înfăţişarea satului, că locuitorii acestuia sunt înrudiţi între ei prin origină. Vede casele construite în acelaş stil şi aproape din acelaş material; de asemenea îngrădirile cu poarta din jurul casei; apoi coşera vitelor, pătulul şi celelalte mici acarete. Micile deosebiri dela o casă la alta stau în raport cu avutul proprietarului şi privesc mărimea iar nu caracterul înfăţişării. Casa omului înstărit este mai largă şi mai înaltă, ferestrele şi uşile ceva mai regulate, cerdacul mai spaţios, pe când casa omului sărac este mai pitică şi mai strâmtă, dar în total aspectul este acelaş. Acel care locueşte în una ca şi acela care locueşte în cealaltă par a fi copilărit împreună în aceiaşi casă părintească, fiindcă amândoi au acelaş simţ gospodăresc, acelaş gust şi aceleaşi obiceiuri în mişcări şi odihnă. Dacă în sat se zăresc, ici şi colo, câteva case de zid, construite în alt stil şi din alt material, acei cari locuesc în ele sunt străini, sau săteni umblaţi pe la oraşe şi îmbogăţiţi prin comerţ ori moştenire. Aceiaşi impresie o lasă şi privirea îmbrăcămintei. Când este vară, uniformitatea portului iese şi mai mult în evidenţă, fiindcă îmbrăcămintea este mai sumară. Dar şi iarna diferenţa nu este tocmai mare. Căciula, cojocul, iţarii, opincile, la bărbaţi; cârpa de pe cap, haina sub care se vede cămaşa cu rîuri şi zăvelca, opincile, la femei, sunt croite la fel, fiindcă ele îmbracă oameni care au gustul şi nevoile de confort la fel. Mici variaţii se găsesc şi la îmbrăcăminte, aşa cum se găsesc la locuinţe. Aceia dintre săteni trăiţi pe la oraşe au împrumutat câte ceva din portul orăşenilor. Tinerii cari au fost pe la oraşe, vin de aci cu pălărie, cu vestă, cu surtuc pe care le pun la zi de sărbătoare şi mai ales la horă, modul însă cum le poartă nu schimbă, nici la ei ţinuta totală, care rămâne la fel cu a celorlalţi. Imbrăcămintea, ca şi casa, nu caracterizează pe individul care le posedă, ci caracterizează satul întreg. Fiecare sat, după regiunea în care se află, îşi are modelul său de casă şi de îmbrăcăminte.

Această uniformitate îşi are explicarea în comunitatea de origină a satului. Generaţie după generaţie, locuitorii satului continuă a-şi construi locuinţele şi a-şi confecţiona îmbrăcămintea după acelaş tipar. Şi tot astfel, generaţie după generaţie, îşi păstrează obiceiurile, credinţele şi până şi superstiţiile. Dela prima vedere, acela care intră în sat, are impresia că se află înaintea unei uniformităţi produsă în mod mecanic, prin imitaţie. Copilul imitează pe tatăl, şi aşa în decursul timpului, toată lumea din sat ajunge la aceiaşi înfăţişare. Această primă impresie de uniformitate mecanică, a şi fost considerată de mulţi etnografi şi sociologi, ca un fapt indiscutabil, pe care ei şi-au fundat apoi teorii pentru explicarea etnicului sătesc. Explicarea este şi la noi în România, aproape curentă. In lipsa de etnografi, de cari avem foarte puţini, culegătorii de folklor, bazaţi pe generalizările sociologice ale lui F. Tönnies, şi E. Durkheim, socotesc că etnicul sătesc, în tocmai ca şi etnicul popoarelor primitive, este un produs biologic, care apără pe locuitorii satului, aşa cum instinctul apără pe animale: Tönnies, în special, prin deosebirea ce face între comunitate şi societate [2]; cea dintâi izvorâtă din voinţa specii, iar cea de a doua, din voinţa omului ca persoană conştientă, a încurajat printre folkloriştii noştri răspândirea acestei pă-

reri. Ea este răspândită chiar între puținii noștri etnografi. G. Vâlsan, dacă nu o susține pe față, îi aduce totuși multe argumente în sprijin[3]. Părerea este dealtfel seducătoare prin simplitatea ei. Sociologul nostru Traian Brăileanu, într'o scriere voluminoasă despre «Teoria comunității omenești»[4], o ia ca adevăr fără să o discute măcar. Teoria este totuși, nu numai discutabilă, dar eronată pe de'ntregul.

Imitația curată mecanică, sau lasemănată cu funcția instinctului, nu există la om, de cât ca fapt întâmplător și fără urmări pentru viața sufletească. In timpul unei conferințe plicticoase bunioară, se poate repeta de unul, ori de mai mulți, căscatul nereținut al unei persoane din asistență, sau un strănut, sau un gest izolat, dar o repetare mecanică de mișcări complicate, fără intenție voită, aceasta este o imposibilitate. Copilul care călărește pe băț și repetă toate gesturile și strigătele omului matur, nu imitează mecanic, ci organizează intenționat mișcările și strigătele sale pentru a-și da înfățișarea de om matur, adică adaptează după slaba lui pricepere imitația la un scop. Dacă scopul îi rămâne neînțeles, imitarea nu se face. Nu s'a născut încă pe lume omul, care să imite fapte neînțelese, adică fapte care să nu corespundă unei intenții. La popoarele primitive sunt cazuri în care se imită animalele, dar niciodată, fiindcă mișcarea animalelor se impune în mod mecanic, sau instinctiv, ci fiindcă omul primitiv crede că imitând pe animal poate înșela, sau poate să-și însușească puterea lăuntrică a acestuia. Imitație pentru imitație nu se poate produce decât prin suggestie, dar aceasta este fără urmări în viața sufletească. In orice caz n'am putea susține că uniformitatea etnicului este datorită puterii de suggestie pe care părinții o au asupra copiilor, căci atunci uniformitatea etnicului, ca orice suggestie, ar fi absolut inconștientă, aceea ce nu se întâmplă cu locuitorii satului. Este drept, că dacă ai întreba pe un sătean, de ce se îmbracă așa cum se îmbracă, sau de ce la naștere, la botez, la cununie, la înmormântare, practică obiceiurile pe care le practică, acestuia i-ar fi greu să răspundă, dar din neputința lui de a răspunde, nu trebue că conchidem că față de îmbrăcăminte și față de obiceiuri el este absolut inconștient. Și de aceasta ne convingem de îndată ce schimbăm întrebarea. In loc de a-l întreba de ce face așa cum face, să-l întrebăm: de ce nu se îmbracă ca oamenii dela oraș; de ce nu practică obiceiurile străinilor, când asistă la un botez, la o căsătorie sau la o înmormântare, și atunci vom vedea că aceea ce credeam că nu există la el, există și încă foarte adânc. Conștiința comunității lui de origină cu satul întreg iese numai de cât la iveală. Nu se îmbracă, și nu practică alte obiceicri, fiindcă atunci ar ieși din rândul lumii; din rândul lumii, în care s'a pomenit. Uniformitatea la care el se subordonează nu este o uniformitate produsă în mod mecanic, ci este uniformitatea pe care o cere lumea la care aparține. Ce zice lumea, ce face lumea, ce crede lumea, ce poruncește lumea, pentru el nu sunt suggestii venite de aievea, la care se supune inconștient, ci sunt realități vii sufletești, pe care le poartă cu el, zi și noapte; dacă nu în lumina conștiinței, dar pe pragul conștiinței și gata să intre în funcție ori de câte ori nu sunt urmate. Aceasta se întâmplă de regulă în viața sufletească a oricărui om. Cine a învățat să meargă, merge pe drum, fără a se gândi la fiecare pas pe care-l face; de îndată ce însă este greșit pasul, conștiința intervine numai de cât; conștiința nu este dispărută prin urmare, ci este numai acoperită, gata să intervină, când cere trebuința. Așa se petrec lucrurile și în constituirea comunității etnicului. Uniformitatea acestuia se produce, nu în mod mecanic, ci prin persistența aceleiași conștiințe între locuitorii satului. Aceștia continuă să practice obiceiurile, cum continuă să vorbească aceiași limbă. Oare și limba să fie un produs mecanic? Așa ar trebui să zicem, fiindcă și ea păstrează aceleași forme în decurs de mai multe generații. Dar atunci am pune și pe orășeni pe ordinea mecanică, sau biologică, pe care vor unii sociologi și etnografi să-i pună pe săteni; aceea ce desigur este un lucru cu totul necuviincios.

2. — Teoria imitații mecanice nu este singura greșeală, care îngreunează progresul cercetărilor etnografice, mai este și o a doua tot așa de regretabilă. Aceasta datorită amestecului cu speculațiile metafizice. Se pretinde anume, că manifestările etnicului au la origina lor o gândire specială a omului primitiv; o gândire magică, deosebită de gândirea omului cult european, și că nimic nu se înțelege din viața etnicului, dacă i se nesocotește acestuia logica lui particulară. Se petrece astfel și cu etnicul aceea ce s'a petrecut mai înainte cu explicarea originii literaturei populare. Cum origina acesteia din urmă era explicată prin mitologia popoarelor plecate din

India, așa și etnicul în genere urmează să fie explicat prin misterul magiei. Să examinăm pe scurt această rătăcire metafizică.

Sociologii cari au întreprins primele cercetări asupra societăților primitive, au constatat că afirmațiile oamenilor primitivi păcătuesc din punctul de vedere al logicei raționale. Omul primitiv nu respectă principiul contradicției. El afirmă că un lucru este, și nu este, în același timp. De asemeni, pentru el, partea unui tot este aci mai mică, aci egală cu totul. Dar aceea ce este mai absurd, la omul primitiv, este puterea magică pe care o acordă cuvântului. Cuvântul este la el realitate. Pronunțând numele unui lucru, el crede că intră în stăpânirea acestui lucru, iar nepronunțând numele unei boale, sau unei primejdii, că scapă de boală și de primejdie.

Aceste constatări făcute de sociologi ispitiră de îndată pe unii filosofi, — și înainte de filosofi, pe unii etnografi chiar, să le găsească explicarea în existența unei logici speciale a omului primitiv. Ispita aceasta nu merse prea departe. L. Lévy-Bruhl, cel mai filosof dintre sociologi, se opri la definirea câtorva principii, lăsând altora sarcina de a continua. Din nefericire, continuară, nu sociologii, ci metafizicienii. Teoriile acestora, sprijinite pe o conjunctură favorabilă de împrejurări: (aceste teorii s'au produs tocmai, pe când inconștientul lui Freud și matriarhatul lui Bachofen erau la modă) nu întârziară de a se înmulți și de a câștiga partizani. Așa ele au ajuns și până la noi. Ce cuprind aceste teorii? Cu referire la explicarea etnicului, ele sunt aproape de acord a găsi în gândirea etnicului, o gândire magică revelatoare de realități ontologice transcendente. Gândirea magică, deoparte și gândirea logică rațională, de cealaltă parte, ar fi, ca două faze ale unui proces de metamorfoză: gândirea magică, fiind matricea din care a ieșit gândirea logică, și bine înțeles mai adâncă și mai plină de adevăr decât aceasta din urmă. Cum logica rațională are postulate, categorii și forme de certitudine, așa ar avea și gândirea magică. Numai că gândirea magică ar pătrunde în ontologic, pe când logica rațională se menține pe planul superficial al formei.

Cu toată frumusețea și iscusința dialectică a acestor speculații, ele nu vor întârzia a fi descoperite ca erori. Cercetătorii etnografi de specialitate, străini, le evită din ce în ce mai mult[5]. La noi, unde, nu sunt mulți cercetători etnografi de specialitate, se întâlnesc destul de des. De aceea socotim că este bine, ca asupra problemei să atragem atențiunea.

Teoreticienii gândirii magicei pleacă dela o greșită înțelegere a gândirii omenești, ca fapt psihologic, și dela o și mai greșită înțelegere a logicei raționale, și apoi pe aceste două greșeli construesc o teorie a gândirii magice, care nu corespunde la ceva real. De fapt omul vine pe lume, nu cu o gândire în înțelesul propriu al cuvântului, ci vine cu o conștiință, în care se perindă tot felul de stări sufletești; vine cu o constiință torent, cum a denumit'o psihologul W. James, și din acest torent face el o gândire; și aceasta după o lungă perioadă de cultură, și anume, după ce el își stabilește anumite norme de clasare și de raportare a stărilor de conștiință; și mai ales, după ce intră în stăpânirea unei limbi evoluate dela starea de nimplă expresie emotivă la starea de simbolizare a înțelesurilor abstracte. Gândirea în înțelesul propriu al cuvântului; adică, gândirea care duce la cunoștințe obiective, și nu la simple stări subiective este un produs al culturii, iar nu un dar al naturii. Natura dă omului conștiință intuitivă, proteică, din care el trebue să-și pregătească un instrument de cunoaștere.

De aceste simple adevăruri nu vor să țină seamă teoreticienii gândirii magice. Pentru ei logica rațională este un fel de gândire, potrivită unui anumit tip de om, căreia i s'ar opune, iarăși ca o gândire, potrivită altui tip de om, gândirea magică. Odată rătăciți de această eroare, ei inventează, precum am mai spus, pentru această din urmă gândire: postulate, categorii și forme de certitudine pentru a face din ea o mentalitate opusă mentalității raționale. Intreaga articulație dintre operațiile logice, prin mijlocirea cărora omul cu cultură își înmulțește cunoștințele, este reconstituită, sub altă formă, în gândirea magică pentru a-i da acesteia puterea de a avea și ea cunoștințe, și încă de o valoare mai impunătoare de cum sunt acele ale logicei raționale: sau, cu un cuvânt, omul primitiv, neavând la dispoziția sa de cât conștiința intuitivă proteică, și servindu-se numai de o limbă, nediferențiată de expresia emoțională, are totuși o gândire minune, perfectă gata, prin mijlocirea căreia

pătrunde misterele existenţii. Cine este ursit să urce calvarul culturei, ajunge la simpla logică raţională, cine este însă ursit la magie, are deadreptul gândirea magică şi n'are nevoie de cultură; trăind, el ştie pentru ce trăieşte; ştie şi tot adevărul despre lucrurile care-l înconjură.

Înţelegem acum fericirea ce aşteaptă pe cercetătorul etnicului sătesc, când se lasă condus de teoria gândirei magice. Tot ce etnicul prezintă ca neînţeles, sau greu de înţeles pentru logica raţională, va trece de partea gândirei magice, unde numai decât găseşte o explicare.

Teorii metafizice, şi deci inofensive, vor zice unii! Desigur inofesive, fiindcă sunt metafizice, dar nu pentru toată lumea. Sunt inofensive pentru acei obişnuiţi să se ocupe cu metafizica, dar nu şi pentru acei care-şi propun să facă cercetări asupra etnicului, mai ales când ei sunt la începutul carierii lor, aşa cum este cazul cu mulţi tineri la noi. In loc de a merge pe urmele unui Simion Mehedinţi, unui G. Vâlsan, Romul Vuia, D. Gusti, mulţi dintre tinerii cari cercetează etnicul nostru sătesc, în loc de documentări şi de judecăţi controlate, se avântă pe aripile imaginaţii în tot felul de explicări metafizice. Obiceiurile vechi, cum de pildă: obiceiul pe care-l au ciobanii noştri, când urcă primăvara la stână, să-şi aprindă primul foc prin frecarea a două lemne; sau găsirea de unelte vechi, cum ar fi plugul de lemn, tăstul cuptor, închizătoarea secretă de poartă cu drugi dinţaţi; oale cu desemnuri caracteristice epocei preistorice, şi multe altele ca acestea, despre care au scris istoricii noştri, dându-le ca dovezi de vechimea poporului român pe pământul Daciei, sunt luate, de către unii dintre tinerii noştri publicişti, drept semne care scot la lumină, din adâncul substratului ontologic al etnicului de sat românesc, conturul spaţiului tracic, sau al spaţiului geto-dacic; ba chiar a unui spaţiu grachic, după numele celebrilor tribuni ai Romei, fraţii Tiberius şi Caius Gracchus, de oare ce, după părerea unuia dintre aceşti publicişti, dorinţa de a avea pământ este tot aşa de vie în săteanul român de astăzi ca în cetăţeanul Romei din timpul Gracchilor. Şi aşa, sub influenţa puterii revelatoare pe care ar fi având'o gândirea magică: doinele; baladele; muzica; jocul; ornamentele după vase şi râurii de pe cămeşe; stilul locuinţelor şi în sfârşit tot materialul documentar a etnicului românesc iese de sub cercetarea minuţioasă a judecăţii ştiinţifice, pentru a intra în sfera speculaţiilor metafizice. Mult timp perdut, şi tocmai când el ne este mai scump, ca oricând.

Această orientare spre metafizică, pe care o constatăm în scrierile unora dintre tinerii noştri folklorişti şi etnografi, constitue după părerea noastră, o barieră serioasă în calea cercetărilor asupra etnicului românesc, şi de aceea ne-am permis să aducem întreaga problemă la cunoştinţa Academiei române, care are datoria să-şi spună cuvântul oridecâteori în activitatea culturală a ţării se produc îndrumări greşite [6].

3. — Cu înlăturarea teorii că uniformitatea vieţii din etnic este datorită imitaţii mecanice dintre membrii comunităţii, precum şi a teorii că manfestările etnicului se explică prin natura particulară a gândirii magice, care ar fi pentru etnic, aceea ce este logica raţională pentru omul de ştiinţă, se face liber drumul spre constituirea unei ştiinţe speciale a psihologiei etnicului. Căci atâta vreme cât se crede, că etnicul se confundă cu bio-ceneza animală, nu poate fi vorba de o psihologie specială a etnicului, ci cel mult de un capitol al psihologiei comparate, dacă nu chiar de un capitol al psihologiei aniniale. De asemenea, dacă se consideră ca adevărată teoria gândirei magice, în acest caz, n'are ce căuta o cercetare specială a etnicului unui popor, până ce nu este constituită, ca disciplină universală, o Metafizică a gândirii magice, înlăuntrul căreia diferitele psihologii ale comunităţilor etnice să-şi ocupe locul de simple ilustraţii. Intr'un caz ca şi în altul, etnografii ar trebui să renunţe la autonomia ştiinţii lor, şi să aleagă între Biologie şi Metafizică. Din fericire cele două teorii au fost de scurtă durată. Incurajate la început de primii sociologi, cari s'au ocupat cu civilizaţia poporelor primitive, ele sunt astăzi părăsite de etnografii specialişti.

Cu liberarea drumului din partea Biologiei şi a Metafizicei, constituirea psihologii etnicului, ca ştiinţă separată, nu vine de sine, ci mai are încă dificultăţi de învins. Principala dintre acestea priveşte definirea obiectului său. Căci domeniul de fapte pe care-l cercetează etnopsihologul nu numai că este vast, dar este în acelaş timp cercetat şi de alţi oameni de ştiinţă. Când intră într'un sat, etnopsihologul se

interesează de locuinţele locuitorilor; de portul lor; de datinele şi de obiceiurile, cum şi de credinţele, de jocurile, de serbările familiare şi calendaristice, de întovărăşirile şi superstiţiile la care locuitorii se supun prin tradiţie; de arta populară şi în sfârşit de toate particularităţile sufleteşti ale satului. Dar acestea toate sunt şi pentru alţii obiecte de interes. Geograful, istoricul, istoricul culturei, antropologul, sociologul şi psihologul se interesează deopotrivă, de aceleaşi obiecte, fiindcă pentru fiecare dintre ei manifestările sufleteşti ale satului intră în categoria faptelor ce aparţin ştiinţei fiecăruia. Dar pe lângă aceştia, au interes să cunoască viaţa sufletească a satului mulţi alţii. Filologul; istoricul literar; pedagogul; igienistul, etc. nu mai puţin vin să cerceteze satul pentru a cunoaşte limba, expresivitatea literară, aptitudinile intelectuale, condiţiile igienice în care trăiesc locuitorii; cu un cuvânt, de sat şi de manifestările lui se interesează aproape toţi oameni de cultură, nu numai etnopsihologul. In anchetele monografice asupra satului, întreprinse de şcoala sociologică din Bucureşti, de sub conducerea d-lui profesor Gusti, precum şi în cercetările făcute de Institutul de Biopolitică dela Cluj, de sub direcţia d-lui profesor Iuliu Moldovan, a fost nevoie chiar de echipe compuse din numeroşi specialişti, pentru a aduna materialul documentar ce le făcea trebuinţă. Satul prin urmare poate forma obiectul mai multor ştiinţe, cum de altfel este cazul cu numeroase alte obiecte sau înfăptuiri ale naturii. Acelaş obiect însă, când este studiat de mai multe ştiinţe, este studiat din diferite puncte de vedere, şi tocmai această diferenţă dintre punctele de vedere constituie criteriul după care se defineşte ştiinţa. Aceea ce numim obiectul unei ştiinţe stă în punctul de vedere, pe care şi-l fixează omul de ştiinţă, în studiul său. Intrebarea, care este obiectul psihologiei etnicului, este aşa dar una şi aceiaşi cu întrebarea: care este punctul de vedere diferit, pe care-l adoptă etnopsihologul când studiază viaţa satului, sau viaţa unui popor, în deosebire de ceilalţi oameni de ştiinţă ?

Singurul punct de vedere, care se poate menţine deosebit, şi care n'a fost adoptat, de sociolog, de istoric, de filolog, de antropolog şi de toţi ceilalţi, este după părerea noastră următorul: Etnopsihologul are să-şi îndrepte cercetarea spre condiţiile, care întreţin între membrii unui grup social, din generaţie în generaţie, conştiinţa comunităţii lor de origină, de limbă şi de destin; aceea ce nu intră în preocupările celorlalte ştiinţe. Zicem condiţii şi nu cauze, fiindcă termenul de cauză este prea pretenţios într'o ştiinţă care nu poate duce la o constatare de raporturi matematice; şi înţelegem prin condiţii şirul de fapte sau complexul de împrejurări, în care se încadrează în mod permanent, în timp şi în spaţiu, conştiinţa comunităţii etnice.

Condiţiile acestea, care încadrează viaţa comunităţii etnice, constituesc, este drept un obiect de studiu şi pentru ştiinţele enumerate mai înainte: în primul rând pentru sociologie şi pentru istoria culturii: deosebirea punctului de vedere al etnopsihologiei stă însă în aceea, că ea are drept scop să descrie, sau să explice condiţiile comunităţii etnice, în legătură cu persistenţa conştiinţei de origină, de limbă şi de destin între membrii ei, pe când sociologia şi istoria culturii au drept scop să descrie şi să explice aceleaşi condiţii, dar în legătură cu instituţiile politice, sociale şi culturale ale unui grup social, fără a ţine seama, dacă membrii grupului social au, sau nu, o conştiinţă de comunitate între ei. Un sociolog american, din zilele noastre, crede chiar că este indiferent pentru sociologie, dacă grupul social are măcar o conştiinţă de orice fel. Este natural cu toate acestea, că între sociologie, istoria culturii şi etnopsihologie să existe o legătură strânsă care să impună sprijinul lor reciproc.

Condiţiile în care se încadrează conştiinţa de comunitate etnică sunt variate dela un popor la altul, aceea ce aduce tocmai o serioasă piedică la înaintarea cercetătorilor de etnopsihologie. Comunităţile etnice, chiar când ele trăiesc în condiţii geografice şi biologice asemănătoare, prin structura funcţională a dispoziţiilor lor sufleteşti totuşi, diferă foarte mult una de alta, în aceea ce priveşte conştiinţa de origină, de limbă şi de destin. In această varietate stă piedica de care vorbeam în calea muncii etnopsihologului, dar în acelaş timp, în această varietate stă şi îndreptăţirea acestei munci. Cu cât etnopsihologul pătrunde mai adânc în originalitatea unui etnic, cu atât munca lui este mai de folos. Şi cum în adâncul care separă originalitatea unui etnic de altul nimeni nu poate pătrunde cu o egală competinţă, de

acceа stricta specializare a etnopsihologului devine o necesitate. Bun etnopsiholog este cineva numai pentru un singur etnic.

4. — După cele arătate până aci, obiectul etnopsihologiei îl formează studiul condiţiilor care întreţin între membrii unui grup social conştiinţa comunităţii, şi că la cunoştinţa acestor condiţii se ajunge prin interpretarea materialului etnografic. Aceea ce se înfăţişează etnopsihologului la intrarea sa într'un sat, nu sunt condiţiile care întreţin conştiinţa etnicului, ci sunt exteriorizările determinate de aceste condiţii. Dacă mâine, peste un an sau peste zece ani, etnopsihologul intrând în acelaş sat, găseşte aceleaşi datine, aceleaşi credinţe şi obiceiuri, acelaş port şi acelaş ceremonial în serbări, aceasta nu este din cauză că fiecare locuitor al satului a însemnat în registrul memoriei sale, de cum să ne poarte, cum să vorbească sau cum să petreacă; ci fiindcă neschimbate au rămas la el condiţiile vieţii sufleteşti. In registrul fiecăruia, înţeleg pe locuitorii satului nostru, stă o singură însemnare, dar aceasta adânc, aşa ca să nu se şteargă : voi face ce face toată lumea. De un registru în memoria fiecăruia în parte nu este nevoie. Dacă un locuitor uită ce trebue făcut, în o anume zi, este deajuns să se întâlnească cu primul consătean care-l va pune la curent. Datinele, credinţele, obiceiurile, toate se continuă neschimbate, câtă vreme rămân neschimbate condiţiile sufleteşti care au creat pe acest «a-tot-ştiutorul» care se cheamă toată «lumea». Şi între aceste condiţii, aceea care stă la baza tuturor este neîncrederea locuitorului de sat în propria sa gândire şi simţire. Această neîncredere a lui are un lung şi dureros trecut. Ea este urma atavică a fricei pe care a simţit-o omul faţă de natura înconjurătoare încă dela origina sa.

Omul şi-a început viaţa sufletească pe pământ sub stăpânirea copleşitoare a slăbiciunii sale. Este fiinţa, care la naştere, este mai slabă ca orişicare alt animal. Dar totdeodată este singura fiinţă pe pământ capabilă de perfecţionare. Conştiinţa nimicniciei, i-a dat înbold spre perfecţionare, şi dela aceasta a venit mântuirea sa. Frica, întru cât omul a fost conştient de urmările ei, a făcut din om o fiinţă sociabilă. Sociabilitatea a adus apoi cu sine tradiţia, şi cu aceasta prima armatură solidă pentru om. Societăţile primitive s'au închegat şi desvoltat organizate pe tradiţii. Acestea au înlocuit funcţiunea instinctelor, care lipseau. La această armatură n'au renunţat societăţile omeneşti, nici până astăzi. Dar dela armatura societăţilor primitive până la a celor de astăzi ce deosebire !

In mai puţin de zece mii de ani, interval de timp foarte scurt faţă de milioanele de ani, cât a trăit omul pe pământ în stare de sălbăticie, tradiţia primitivă s'a transformat în cultura morală şi raţională de astăzi. Armatura omului de astăzi este cultura, pe care societatea i-o transmite, învăţându-l a o utiliza dela naştere.

La această cultură s'a ajuns prin contribuţia tuturor popoarelor. Fiecare popor, în limita potenţialului său de originalitate, a contribuit cu ceva, şi contribuţia fiecăruia, prin împrumuturi reciproce, a devenit avutul tuturor. Şi totuşi fiecare popor îşi are drumul spre progres deosebit; îşi are etnicul său. Fiindcă, deşi în fiecare popor există condiţii de progres, şi unde nu sunt, sau sunt slabe, se pot suplini prin împrumuturi, dinamica acestor condiţii însă nu este pretutindeni la fel. Popoarele evoluează într'un tempo diferit unele de altele. Unele îşi găsesc repede o structură sufletească echilibrată, pe care o păstrează multe secole în şir; pe când altele sunt veşnic în căutarea unui echilibru, şi îşi modifică structura de la un secol la altul. Fizionomia etnicului de această structură depinde. De aceea în loc de a constata în evoluţia popoarelor spre cultura raţională şi morală, o uniformitate care să se asemene cu aceea pe care o au plantele în creşterea lor, constatăm o mare deosebire de la popor la popor. Ceva mai mult. Evoluţia spre cultura raţională şi morală, nu şterge deosebirile dintre popoare, ci din potrivă le adânceşte, pentru a le utiliza apoi în profitul culturii însăşi.

Nu insistăm mai mult asupra acestei constatări, fiindcă ea este făcută de mulţi oameni de ştiinţă, şi este de multă vreme făcută. Ea confirma, de altmintreli, legea diferenţierii organismelor în lumea biologică, şi poate fi chiar socotită ca o simplă aplicaţie a acesteia din urmă.

Această constatare, şi anume, că fiecare popor în contribuţia pe care el o dă la progresul omenirii, îşi păstrează originalitatea sa, şi că numai mulţumită păstrării acestei originalităţi, el poate fi de folos culturii generale omeneşti, atrage asupra popoarelor de astăzi îndatorirea de a reflecta asupra etnicului, pe care potrivit firei

sale îl are fiecare dintre ele, pentru ca în acord cu ocest etnic să-şi dirijeze activitatea culturală.

Indatorirea aceasta n'a scăpat atenţiei vigilenţilor conducători de Stat, din zilele noastre. Dovada o avem în multiplicarea cercetărilor de etnografie, făcute din iniţiativa Statului şi mai ales în interesul cu care publicul cel mare urmăreşte rezultatele acestor cercetări. Problema este pusă, etnicul este chiar la modă, dar metodele prin care se urmăreşte rezolvirea problemei nu sunt totdeauna dintre cele mai fericite.

Unii cercetători se mărginesc la studierea condiţiilor materiale şi morale în care se desvoltă viaţa satelor, şi socotesc, că din momentul ce au descris organizarea acestei vieţi sub raportul proprietăţii, al familiei, al obiceiurilor, etc. prin aceasta au sfârşit prin a cunoaşte etnicul poporului la care aparţin şi satele studiate. Alţii se mulţumesc cu mai puţin. Pentru aceştia curentele literare sau filosofice, dacă nu chiar moda îmbrăcămintei, destăinuesc tot etnicul. Poporul francez, bunioară, este raţionalist şi universalist, fiindcă a avut pe Descartes, şi are o limbă literară cu circulaţie universală; poporul englez, din potrivă, este practic şi individualist, din motive cam de aceiaşi natură; şi aşa cu toate popoarele. Pentru aceşti cercetători este destul câteva manifestări, bătătoare la ochi, pentru ca pe temeiul lor, să găsească etnicul unui popor. Problema este însă de o prea mare însemnătate, pentru ca deslegarea ei să fie abandonată unor asemeni metode improvizate.

Condiţiile materiale şi morale, în care se desvoltă viaţa de sat, oricât de caracteristice pentru etnic ar fi ele, sunt ale unei singure pături sociale şi nu ale poporului întreg; de asemenea, ori ce alte condiţii luate în parte, pe lângă că aparţin unei clase sociale, aparţin în tot cazul şi unei epoce din viaţa poporului; etnicul trebue să fie definit însă, ţinându-se seama de toate păturile sociale, precum şi de o durată cât mai extinsă din viaţa poporului, căci numai aşa ne apropiem de cunoaşterea fondului lui original. Poporul vechiu elin apare, în Iliada lui Omer, eroic; în filosofia lui Plato şi Aristoteles, meditativ; în perioada de la sfârşit, cu tendinţe mistice; care din aceste aparenţe exprimă adevăratul etnic? Tot astfel, cetăţenii Romei erau împărţiţi, în aceea ce priveşte credinţele religioase, cel puţin în două categorii; unii cari credeau în ele şi alţii cari nu credeau în ele; între acei cari nu credeau în ele, erau chiar acei însărcinaţi să le celebreze oficial. Relativ la aceştia ni se spune ca de un fapt cert că augurii (adică preoţi oficiali ai credinţelor în preziceri), nu se puteau abţine de a râde între ei, ori de câte ori se întâlneau; prin urmare, cazul şi aci de a ne întreba: care este adevăratul etnic al Romei?

In mod practic s'a răspuns la asemeni întrebări, recurgându-se la următoare. Caracterul etnic al unui popor l'ar da, în consecinţă, clasa socială cea mai numeroasă. Şi cum clasa socială cea mai numeroasă o constituiesc, în multe ţări, şi la noi mai ales, locuitorii satelor, etnicul s'ar confunda astfel cu sufletul satului. Răspunsul acesta aduce o înlesnire practică, dar din punct de vedere ştiinţific nu rezolvă problema. Originalitatea unui popor, originalitatea de care depinde viitorul acestuia, nu este condiţionată de numărul, ci de calitatea sufletească a fiilor săi; sau mai precis vorbind: de tipurile omeneşti reprezentate în mijlocul populaţiei sale. După modul cum aceste tipuri sunt distribuite la sat şi la oraş, şi mai ales, după nivelul de vitalitate fizică şi morală, la care stau accente tipuri, şi poate face un prognostic cu şanse de a fi confirmat de viitor .Etnopsihologul face aşa dar o greşeală, dacă se opreşte la câte-va manifestări ale etnicului, fie acestea cât de bătătoare la ochi. El trebue să pătrundă cu studiul său până la structura condiţiilor de tipologie rasială, şi să nu se mulţumească cu obişnuitele clasificări ale statisticei: ştiutori şi neştiutori de carte; cunoscători, sau necunoscători ai limbii, recunoscute ca preponderantă în Stat; credincioşi aparţinând la o confesiune bisericească sau alta. Aceste clasificări sunt şi ele importante, dar numai ca simple indicaţii. Prin ele suntem îndreptaţi spre descoperirea condiţiilor adânci şi permanente care stau la baza etnicului.

Bine înţeles descoperirea acestor condiţii adânci şi permanente, în faza actuală a cunoştinţelor de etnografie, este o întreprindere din cale afară de grea. Ea depăşeşte puterile de muncă ale unui singur om de ştiinţă. Poate şi chiar ale unei întregi generaţii de etnopsihologi. La descoperirea lor nu se poate ajunge deci decât treptat, prin o muncă metodică. Pentru organizarea colaboraţii între specialişti, şi pentru uşurinţa clasificării materialului documentar, este însă nevoie, în primul rând, de o ipoteză de îndrumare, aşa cum să obişnueşte în multe alte ştiinţe,

şi care de aceea să şi numeşte în mod obişnuit, ipoteză de muncă. În cazul cercetărilor de etnopsihologie, ipoteza de îndrumare trebue să o dea, după părerea noastră, psihologia omului individual, considerată din punctul de vedere genetic. Evoluţia sufletului colectiv al unui popor nu reproduce, bine înţeles, evoluţia omului individual; dar nici nu o contrazice. Evoluţia sufletului colectiv de popor este mai complicată de cum este aceea a sufletului de om individual, dar evoluţia acetuia din urmă, în orice caz, poate servi drept normă ipotetică pentru cea dintâi. Noi am adoptat, precum s'a văzut din definiţia dată obiectului etnopsihologiei, ca ipoteză de îndrumare, deosebirea dintre cele trei stadii ale conştiinţei etnice: conştiinţa comunităţii de origină, de limbă şi comunităţii de destin. Prin această ipoteză, pe care o supunem verificării cercetătorilor etnografi şi folklorişti, am voit să înţelegem, că în sânul omenirii, întru cât aceasta evoluiază spre o cultură raţională şi morală, se produc treptat comunităţii conştiente de origina lor, de limba lor şi de destinul lor. Nu toate popoarele trec consecutiv prin aceste trei stadii. Sunt unele care se opresc la primul, altele la al doilea şi câte-va numai ajung până la al treilea. Comunitatea etnică din primul stadiu condiţionează legătura dintre membri ei prin conştiinţa acestora de a fi de origină comună. Această conştiinţă să învederează prin păstrarea datinelor, obiceiurilor şi a tuturor tradiţiilor în port şi muncă, aşa cum le întâlnim prin satele noastre. Conştiinţa n'are nevoie să fie totdeauna luminată; destul că ea pândeşte din umbră la continuitatea uniformă a vieţii din comunitate. Acest stadiu corespunde, în evoluţia omului individual, la starea de prima orientare a conştiinţei lui în societate; când raporturile de la om la om sunt reduse la acelea de contact direct: imitaţie, întovărăşiri după vârstă, ceremonial simbolic şi de familie, participare la datine, jocuri şi obiceiuri, etc., adică la raporturi susţinue pe intuiţia persoanei. Conştiinţa comunităţii de limbă, care formează al doilea sadiu, presupune între membrii comunităţii raporturi extinse, mijlocite de limbă. limba intră şi în raporturile de contact direct, adică în viaţa comunităţii din primul sadiu, unde ea este susţinută pe întuiţia persoanei; dar limba are în ea şi virtualităţi care depăşesc contactul direct, şi anume are virtualităţile culturale de diferite grade prin care se ajunge la o conştiinţă de comunitate între oameni numeroşi, şi locuind pe un teritoriu care trece cu mult din colo de hotarele satului; limba, adică prin virtualităţile ei, unifică şi aceea ce nu unifică origina. Multe popoare îşi datrează unitatea lor naţională limbii, iar nu originei. In evoluţia omului individual, acest stadiu corespunde la starea conştiinţei orientată prin o cultură, organizată şi dirijată. In sfârşit, în comunităţile cu conştiinţa de destin, membrii comunităţi sunt legaţi între ei prin înfăptuiri istorice, la care au participat sau au consimţit şi care pun în cumpănă viitorul lor şi al copiilor lor. In evoluţia omului individual, acest de al treilea stadiu, corespunde conştiinţei cetăţeanului hotărît să se solidarizeze cu destinul comunităţii sale, din convingere intimă şi liberă.

Etnicul nostru românesc are particularitatea de a prezinta câteşi trele aceste stadii. Stadiul întâi, etnicul sătesc, este reprezintat printr'un material bogat, şi care este extins pe o perioadă de timp extrem de lungă, fiindcă începe de la perioada neolitică; stadiul al doilea, bine închegat prin conştiinţa unităţii culturale; iar stadiul al treilea început cu întregirea neamului, după toate semnele într'un chip fericit.

C. Rădulescu-Motru

NOTE

1 Comp. pentru satul român din Transilvania şi Banat, studiile prof. Romulus Vuia, rezumate în volumul *La Transylvanie*, Col. Academia Română, 1938; pentru problema însăşi a satului, publicaţiile şcoalei sociologice din Bucureşti, în special: monografiile satelor Nerej, Drăguş, Clopotiva, precum şi anchetele în 50 sate româneşti făcute de echipele regale studenţeşti, sub direcţia d-lui profesor D. Gusi (Biblioteca de Sociologie, Etică şi Politică). Contribuţii preţioase asupra aşezării satelor româneşti în cărţile de geografie a d-lor profesori S. Mehedinţi, V. Mihăilescu, ş. a.

2 F. Tönnies, *Gemeinschaft und Geselschaft*. 1935.

3 G. Vâlsan, *«O ştiinţă nouă: etnografia»*, Cluj 1927.

4 Editura «Cugetarea», Bucureşti 1941.

5 W. Mühlmann, *Methodik der Volkerkunde*, 1938. Pag. 142 şi urm.

6 Acest capitol a fost citit în şedinţa Academiei Române din 30 Ianuarie 1942.

C. R. M.

V Â L T O A R E A

ROMAN

V

Din Noembre Ion Mărginean își aduse o mulțime de volume de drept, și românești și străine. Își căută și pe cele vechi și începu a le răsfoi. Le adunase pe toate în cancelarie. Inainte de a-i spune ceva Emiliei se puse la probă, să vadă dacă mai e în stare să învețe, după o întrerupere de atâția ani.

Inscrierea la Universitate o făcu într'o pornire de înverșunare, și nici nu-i trecu prin minte să se întrebe dacă la vrâsta lui mai putea învăța. Dar pe urmă începu să se îndoiască. Se temea mai ales de definițiile și formulele, de articolele și paragrafele de lege ce trebuiau memorizate. In tinerețe se bucurase de o memorie destul de bună, dar nici pe departe strălucită, cum vedea că au alți colegi, cari se jucau cu recitarea definițiilor și a articolelor de legi.

Incercările ce le făcu în birou, vreme de vre-o două luni, până după Crăciun, nu-l prea încurajară. Nu reușea cum ar fi vrut poate mai ales din motivul că nu mai era așa de convins ca atunci când hotărî să-și termine studiile, despre necesitatea lor, pentru a se simți pregătit la luarea contactului cu viața publică, cu realitatea românească, — termin pe care-l agrease îndeosebi. Acum, citind în volumele acele mari și silindu-se să rețină în minte esențialul, avea sensația că la spatele lui stătea mereu gândul că nu era nevoe de studiul nou la care se supusese. Își spunea mereu, ori mai exact, îi spunea altcineva decât el care citea, că va fi de ajuns să se intereseze de ce se petrece în țară.

Totuși conștiința că era obligat și el, într'un fel sau altul, — însă nu știa cum — să-și dea concursul la îmbunătățirea vieții publice, și că, în acest scop trebuia să aibă o pregătire mai fundamentală, mai largă, făcu să birue ezitarea ce-l ținea pe loc, și să se pună cu nădejde pe lucru.

La biruința aceasta contribui în mare măsură felul cum s'au făcut alegerile pentru parlament: nu fură admise decât două-trei candidaturi particulare, iar listele oficiale fură proclamate alese. Nefiind admiși contracandidați, alegătorii nici nu se mai osteniră să meargă la urne.

El se simțea oarecum jenat, ca și când ar fi fost personal responsabil de acest simulacru de alegeri. Și anume din motivul că el fu mereu de părerea că nu e nevoe de lupte între candidați, acum la începutul nouii vieții de stat, a aprobat listele oficiale, care eliminau în mare măsură lupta între candidați, Aprobase chiar neadmiterea candidaturilor independente. Apărase, în el însuși, atitudinea guvernului provizoriu, fiind convins că nu era nici un motiv, și nu era nici o nevoe de lupte între frați.

Dar, după alegeri, văzu că neștiința lui îl înșelase. El își închipui că listele acelea unice vor fi rezultatul unor consfătuiri largi în cadrele partidului, că oamenii, alegătorii vor avea dreptul să propună pe cei mai buni, fiecare regiune pe bărbații în care avea încredere.

Când văzu însă listele se simți înșelat. Auzise că fură întocmite de trei-patru inși. Erau destule nume onorabile în listele oficiale, dar erau și oameni cari nu aveau ce căuta în parlament, chiar dintre cunoscuții lor.

Desilusia aceasta îl determină mai ales să treacă peste greutățile reînceperii studiului, și după Crăciun să se pună vârtos pe lucru. Era convins acum că, cu toată libertatea vieții românești, se pot ridica în viața publică probleme, curente, interese greșite, primejdioase, la vindecarea cărora trebue să participe oricare intelectual român. Dar pentru a te amesteca în chestiuni așa de delicate, trebue necondiționat să ai o bună pregătire.

Dar când învinse toate rezistențele firii sale, și se puse cu temeiu pe muncă, în seara când îi spuse și Emiliei ce intenționează, avu sentimentul că părăsește râul limpede al păcii în care s'a răcorit până acum și se apropie de o vâltoare. Părea că o aude cumă vâjee în depărtări mari, în noapte.

Spre mirarea lui, Emilia primi cu bucurie știrea și-l aprobă din toate puterile. Nu atât pentru motivele pe cari i le înșiră el, cât mai ales pentrucă i-ar fi plăcut ca bărbatul ei să nu rămână cu instrucția lui la jumătate. Ea se învinovăți mereu că se speriase așa de tare când cu cererea în căsătorie a magistratului aceluia, și-i trimisese scrisoarea aceea alarmantă. Era sigură că fără intervenția ei Ion și-ar fi terminat studiile. Se mai temuse mereu că bărbatul ei, deși nu-i arăta prin nimic, regretase mereu că nu isprăvise și că se va simți jenat în fața colegilor de odinioară.

Acum el se va reabilita în fața lor, și-și va câștiga o satisfacție personală. Va crește în stima față de sine însuși. In sfârșit, era încă tânăr, nu-i va fi prea greu să mai dea câteva examene.

Dar mai era ceva care o umplu de bucurie pe Emilia când auzi de hotărîrea bărbatului.

Prin descendența sa, deși era o femee trecută prin toate școlile de fete dinnainte de unire, — ea iubea satul și viața dela țară. Nu-i păru rău că se mărită după un notar. Nici nu se gândi atunci că se mărită după un notar, ci după Ion Mărginean, după tânărul pe care-l iubea de mult. Îi plăcea viața satului. Mai ales după ce-și făcură casa lor și cumpărară moșioara, n'ar fi schimbat cu nimeni dela oraș. Săgețile răutăcioase pe cari i le aruncau uneori foste colege de școală, că s'a îngropat într'un sat, n'o atingeau, deși erau neplăcute. Ar fi dorit și atunci să le poată spune că numai dela ea atârnă să locuiască la sat sau la oraș. Că bărbatul său ar putea obține o slujbă și la oraș. Dar nu putea, fiindcă notar român la orașe nu erau decât foarte puțini. Alta era dacă Ion ar fi avut diploma de advocat, și totuși ar fi făcut pe notarul sătesc! Mândria ei era deci puțin jicnită când se întâlnea cu foste colege de școală, măritate la oraș.

Acum mai interveniseră și alte fapte cari îi puteau jigni mândria ei. La oraș întâlnea mereu femei cunoscute, cari trăiră mai înainte și ele la țară, și cari acum, îmbrăcate după ultima modă, o priveau de sus, peste umăr. Ori povesteau condițile deosebit de favorabile în care se desfășura viața lor acum. Sau femei cunoscute cari se făceau că nu o mai cunosc. Emilia vedea că la oraș societatea românească sporește, se avântă într'o lume și viață nouă, în care ea se simțea tot mai străină.

Râvnea și ea după lumea asta nouă? Sinceră cum era uneori trebuia să-și mărturisească o astfel de dorință. Mai ales când se întâmpla să fie luată prea de sus de către prietenele ei de altă dată.

Notarul băgase de seamă că dela o vreme Emilia se ocupa mai mult de toaletele sale, mai ales când mergea la oraș. Își aducea un jurnal de mode și buchisa mult asupra desemnelor din croiturile alăturate. Ea-și cosea aproape toate rochiile acasă, de când s'au căsătorit. Avea o mșină de cusut Singer, la care lucra și hăinuțele copiilor. Numai pentru anumite ocaziuni lucra la croitoreasă. Avea gust, se îmbrăca bine. Totuși acum nu o mai satisfăceau cunoștințele ei.

Era adevărat că în cei patru ani de războiu câtă vreme a condus ea singură și mica gospodărie, a cam pierdut dexteritatea în cusut. Nu prea făcea caz de îmbrăcăminte atunci, deși totdeauna i-a plăcut o haină frumoasă.

Notarul se bucura văzându-o ajunsă mai... femenină, cum spunea el. Din cei patru ani eșise prea înăsprită oarecum. Îi plăcea s'a vadă bine îmbrăcată, și se gândi că revenea la Emilia cea dinnainte de războiu.

Emilia văzându-l că nu descopere adevărul, i-l spuse ea:

— Vreau să nu aibă prilej a râde de mine înfumuratele acelea cari au ajuns azi orășence, și unele dintre ele — chipurile — doamne mari. Știi, ele-s cu capul tot mai sus!

— Auzi, auzi!

— Mă bucur că-ți iai diploma și pentru a le arăta lor că în orice ceas am putea ajunge și noi la oraș dacă am voi.

— Ei, par'că fără diplomă n'am fi putut ajunge de-o sută de ori și până acum. Par'că bărbații lor au nu știu ce diplome!

— E adevărat, dar ele sunt stupide, să mă crezi pe mine! Ai impresia că s'au cocoțat la etaj, și nu mai vor să coboare de acolo în ruptul capului. Da, dragă bărbate, se ridică o lume nouă, să știi. Și aș vrea să o sfidez!

— Să o sfidezi! Nu te știam așa „războinică", zâmbi el.

— Ba da, când cineva o merită. Și vreau să le arăt că și eu pot sta la etaj, dar că sunt destul de cuminte să mă pot coborî și la parter. Întâi le voiu dovedi cu felul meu de a mă îmbrăca. Și te asigur, într'o lună am să le bat pe toate. Eu am gust, ele n'au. Sunt împopoțonate ca niște curci. Nu te vei supăra dacă totuși două costume îmi va face croitoreasa după indicațiile mele.

— Dar din potrivă, sunt încântat!

— Și pe urmă o să le sfidez cu diploma ta! Vezi, asta este. Pentru aceea te felicit de hotărîrea luată.

Notarul o îmbrățișă. Emilia era cu patru ani mai tânără ca el. Dădu destule dovezi că se poate purta bărbățește. Dar acum lui Ion îi păru o copilă naivă și încântătoare. Iată, deci, pentru ce aplauda ea când auzise de hotărîrea lui.

Dar nici nu bănui atunci de ce mare folos avea să-i fie în prepararea materialului pentru examene dorința asta de sfidare a Emiliei!

Motivele cari îl determinară pe el să-și termine studiile se mai întunecau uneori. Venea câte-odată obosit dela birou și s'ar fi culcat bucuros îndată după cină. Dificultățile ce întâmpina în pregătirea lui, îl făceau uneori să vadă fără importanță întreaga întreprindere în care intrase.

Dar când se simțea mai gata să lase lucrul baltă, îi veniau în minte cuvintele Emiliei: voia să sfideze pe prietene cu titlurile lui! Și ar mai putea să nu-i satisfacă dorința? Nici poveste. Era de ajuns s'o vadă trecând prin cameră, s'o vadă în odaia vecină, să audă torăind peste zi, mașina Singer, pentru a se scutura de oboseală, pentru a înțălege iar că pregătirea lui are un mare rost: să-i facă o bucurie soției sale, să-i ajute să poată sfida pe curcile acelea cari au nerușinarea să se uite peste umăr la Emilia.

Da, Emilia simțea intens schimbările ce se petreceau în societatea românească dela oraș. Cu bunul ei simț înăscut ea descoperea lipsa de seriozitate, de temeiu solid, abondența ridicolului în multe manifestări a lumii dela oraș. Totuși avea instinctul sigur că acum aceasta era lumea reală, că la ce a fost înainte — dela rochii și pălării până la atitudini, la vorbe, la purtare — nimeni nu se va mai reîntoarce.

Ea simțea că subt aceste aspecte trebuia să țină pas cu lumea, pentru a nu rămânea izolată, o străină. Dar în ruptul capului nu ar fi voit să samene cu multe dintre fostele sale prietene și cunoscute!

Mai avea, apoi, intuiția că s'ar putea produce și astfel de eventualități cari să-i determine și pe ei să se mute la oraș. Pentru un asemenea caz pregătirea notarului, completarea studiilor sale, nu putea fi decât bine venită.

Cari puteau fi împrejurările cari i-ar determina pe ei să părăsească satul? Nu-și putea da seama. Și ei, și bărbatului, le plăcea viața aici, și urmăriră de aproape un an cu nepăsare, alteori chiar condamnând pe intelectualii cari părăseau satul. Cu slujba, cu moșioara ce o aveau, își puteau crește foarte bine copiii la școală. Se gândea la problema asta și uneori o discuta cu bărbatul, pentrucă cei mai mulți cari făcură ocolul dela sat la oraș, se legitimau mai ales cu creșterea copiilor la școală: le va fi mai ușor unde au școlile la îndemână.

Dar cei doi soți erau convinși că aceasta era o legitimare mai mult pentru ochii lumii, mai ales la aceia cari aveau suficiente mijloace materiale. Știau că ambiția și dorința de a parveni îi mâna pe cei mai mulți.

Pentru Emilia dorința de a parveni era necunoscută. Totuși simțea instictiv că nu poate rămânea la țărmurul râului prin care curgea viața cea nouă, destul de agitată și mai ales de tulbure. I se părea că dacă ar fi amenințată odată să rămână cu desăvârșire izolată de valurile sociale ce curgeau mereu înainte, ca într'o pornire oarbă, vanitatea ei de femee ar determina-o să sară și ea între valuri.

In privința aceasta se deosebea de Ion Mărginean, pe cât de mult se pot deosebi preocupările unei femei de ale unui bărbat.

El se hotărâse pentru terminarea studiilor și luarea diplomei pentru a se înzestra pe sine însuși cu cunoștințe pe cari le credea necesare spre a se putea interesa de viața publică. Nu avea dorința să sfideze pe nimeni, nu avea în comparația sa spirituală nici un strop de vanitate, ci numai îndemnuri de ambiție sănătoasă. Voia să fie mai bine înarmat în primul rând pentru propria sa satisfacție. Avea și el uneori intuiția că ar fi posibil să fie luat odată de pe picioare de curentul general, și nu i-ar fi convenit să-l afle momentul acela nepregătit.

Dela începutul iernii şi până toamna viitoare târziu se cufunda în volumele lui aproape în fiecare seară, cu un caet şi creion la îndemână, în care îşi făcea scurte rezumate din materialul citit. Caetele se îngrămădeau din lună în lună. Pe urmă volumele fură date la o parte şi începu să studieze din însemnările, din extrasele făcute.

Rar se ducea Emilia la culcare înainte de-a se ridica el dintre cărţile şi caetele lui. Avea şi ea mereu de lucru: hăinuţele copiilor, rochiile ei. Ori împletea ciorapi, sau lucra dantele.

Şe aşeza într'un colţ al camerei, pe marginea unui divan, pentru a nu cădea în raza vederii bărbatului, deşi el o asigurase de nenumărate ori că prezenţa ei, departe de a-l incomoda, îi creştea elanul de muncă. Ei îi plăcea însă să rămână retrasă în colţul acela, şi din când în când să-l privească pe Ion. Îşi mulţumea o dorinţă pe care o avu mereu câtă vreme fusese el la şcoală: să-l vadă cum învaţă, cum e înfăţişarea lui când e în completă singurătate, numai cu gândurile lui. Şi, aşa după cum îşi închipuise încă pe vremea aceea, Ion i se înfăţişa subt un aspect nou. Trăsăturile feţei lui se încordau, apoi se linişteau într'o mare seriozitate. Adâncimea gândirii i se întipărea pe faţă, pe frunte. Îl privea impresionată, mulţumită, fericită. I se părea că are puteri nebănuite pentru a fi un bun protector al ei şi al familiei. Şi mai ales gândirea şi meditarea întipărite pe faţa lui îi dădeau un fel de nobleţă, o distanţare de ea şi de lume. Simţea cu satisfacţie, cu mândrie, superioritatea lui.

Trăiseră împreună înainte de războiu cinci ani plini de tandreţa dragostei tinere, dar şi de mari încordări în muncă pentru a ajunge la casa şi moşioara de acum. Apoi veni golul acela de patru ani din războiu, când, uneori, luată de grijile vieţii, se gândea la el abia ca la o apariţie de vis, care a trecut prin sufletul său.

După însănătoşirea lui avu senzaţia că-şi începe din nou viaţa, iar acum, urmărindu-l în ipostaza asta nouă de student, părea că i se înfiripează o nuanţă nouă a dragostei faţă de el. Se îndrăgostea tot mai mult de omul frământat de gândurile şi problemele ce se ridicau, pe semne, din volumele acelea groase, de noua lui expresie pe care aşa de rar o cunoscuse până atunci.

Când notarul se ridica dintre cărţi, îşi punea şi ea lucrul de-o parte, şi se apropia cu duioşie de el.

— Eşti obosit ?

— Da, puţin ! Dar are să treacă. E lucru firesc.

Uneori îi spunea :

— Constat că mintea-mi prinde încă destul de uşor. Totuşi, nu ca în tinereţe, Emi.

— Doar nu vrei vrea să spui că eşti bătrân ? îl întreba zâmbitoare.

— Încă nu, se'nţelege ! Ce m'aş face dacă aş îmbătrâni de acum, cu rândunica sprintenă de lângă mine ?

O îmbrăţişă şi femeea se lăsa cu deliciu în braţele sale. Îi părea că nu-i decât puţină vreme decât s'a îndrăgostit de el.

In vremea asta Ion Mărginean începu să iea contact şi cu ceea ce se petrecea în ţară, cu „realitatea românească". Îşi abonase trei din ziarele principale, mergea mai des la oraş, se întâlnea cu Vasile Negru şi cu alţi foşti colegi. Uneori participa şi la consfătuirile politice.

Îşi aduse colecţia de ziare pe ultimii cinci ani şi le străbătu cu cea mai mare atenţiune, în partea cea mai însemnată a orelor de birou. Învăţătorul pensionat Vasile Negru, ajutorul lui, se introdusese foarte bine în toate lucrările de birou. Notarul era de ajuns să-i dea indicaţii. Mai angajase o putere de muncă, un invalid de războiu, care se pricepea de asemenea în lucrările notariale şi ştia bate la maşină. Notarul cumpără o maşină de scris, şi lucrul mergea strună.

Ion Mărginean îşi dădea tot mai bine seama, pe măsură ce cunoştea trecutul apropiat, că succesiunea evenimentelor, înlănţuirea lor, nu s'a produs nicăiri şi niciodată dela sine, numai datorită vremilor şi evenimentelor capitale din viaţa internaţională, din fazele războiului mondial, ci a fost mereu nevoe

de concursul personalităţilor deosebite, a oamenilor de conducere. Înţălegea, mai mult decât înainte de a cunoaşte evoluţia lucrurilor care a dus la unire şi a celor petrecute după ea, meritele unor oameni, şi uriaşa transformare produsă în viaţa românească. Îşi dădu seama de fundamentala importanţă a celor două mari reforme: agrară şi electorală, a noilor instituţii de cultură, a armatei naţionale.

Da, îşi zicea el, toate au izvorît din faptul unirii, dar toate se iniţiază şi se organizează prin oameni. Simpla mulţumire şi bucurie individuală de a trăi în realitatea politică a unirii, viaţa mărginită numai la preocupările tale pur personale şi profesionale, ar fi putut da organizarea românească a ţării, ar fi putut naşte râul vieţii româneşti? Desigur, îşi zicea el, temelia vieţii celei noui, nu poate fi decât împlinirea datoriei în locul unde eşti pus, în slujba ta care te pricepi. Nu fusese greşită, nici egoistă, credinţa în care trăia dela înapoerea acasă şi dela însănătoşarea lui. Nu fu nici egoism, nici erezie, nici lipsa spiritului de jertfă. Dar acum, văzând felul cum s'a pregătit unirea, şi cum s'a lucrat după unire, avu viziunea limpede că el deşi şi-a făcut datoria, nu şi-a făcut-o complet.

Era tot mai limpede pentru el că în statul român, în colectivitatea românească, una singură acum, individul are şi îndatoriri de ordin public, în afară de cele particulare şi profesionale. Că Statul suntem noi toţi, nu e ficţiune sau o himeră, nici chiar o realitate străină cum a fost statul ungar, faţă de care nu simţise nici odată îndatorirea de-ai urmări tribulaţiile, de a-i cunoaşte activitatea de cât numai întrucât ea se referea la viaţa românilor din Ardeal, la măsurile luate pentru a pune piedeci liberei desvoltări a acestei vieţi.

Dar acum nu mai era aşa. Statul nu mai era strein. Statul eram noi înşine. De activitatea şi evoluţia lui are datoria să se îngrijească fiecare român, în afară de împlinirea întreagă a activităţii particulare şi profesionale.

Văzând şi cunoscând cum tot ce s'a creat românesc în nici doi ani, s'a creiat prin oameni, nu din simplul fapt al realizării visului de unire, Ion Mărginean simţi că românul de azi trebue să fie mai mult decât cel dinainte, că s'a îmbrăcat oarecum într'o putere nouă. Că dela fiecare cetăţean atârnă de acum înainte felul cum va fi însuşi statul, însăşi ţara.

El cunoscu că în vremea asta scurtă nici binele, nici răul public, nu s'a produs fără reveniri de idei, fără discuţii, fără lupte, şi înţălese că realizările bune nu s'au născut şi nu se nasc decât prin biruinţa ideilor şi a convingerilor sănătoase şi drepte.

Mai înţălese că el simţi adevărul României noui cu totul idealist. El crezuse mereu că însuşi faptul unirii e de ajuns pentru a lucra bine şi drept, desinteresat, în orice situaţie ai fi pus. In fond el era un vizionar, care deşi nu crezuse în alte utopii, în aceasta crezuse totuşi, că realizarea unirii schimbă, prin ea însăşi, în sfinţi şi în eroi pe toţi fiii Patriei. Simţise mereu în adâncul sufletului că realizarea idealului naţional trebue să umple cu atâta satisfacţie, cu atâta solemnă şi supremă fericire sufletele tuturor românilor, în cât în lumina şi căldura ei să se topească orice pornire spre rău, curăţindu-se de toate slăbiciunile din trecut. Numai aşa se putea răsplăti, îşi zicea el, marea iubire a Celui de Sus, care ne-a ajutat să ajungem într'un singur stat.

Dar documentându-se din faptele petrecute, ascultând discuţiile dela întrunirile politice, văzând cum multe din realizări se datoresc numai efortului celor mai buni, că li s'au pus şi li se pun piedeci de alţii rău sau greşit intenţionaţi, el îşi dădu seama că binele nu se realizează în mod firesc, din izvorul limpede al unirii, ci numai din voinţa şi lupta celor buni.

Înţălese cu o părere de rău sfâşietoare, care-i îmbrăcă sufletul ca într'un linţoliu îndoliat, că nu toţi oamenii s'au schimbat, s'au purificat prin însuşi faptul unirii. Şi pricepu definitiv şi felul în care el e obligat să-şi dea concursul la viaţa publică: nu părăsind satul, nu luând o funcţie superioară în administraţie, ci făcând, cu alţii, zid în jurul celor buni.

Dar, în cazul acesta, nu era o zdroabă zadarnică, năzuinţa lui de a-şi completa studiile, se întreba uneori?

Câte-odată i se părea că nu are nici un rost să mai umble după o diplomă. Alteori presimţea însă că o bună pregătire îi va fi de ajutor în darea de concurs a celor buni.

Şi când munca îl copleşa şi se simţea obosit, când argumentele personale ajungeau neputincioase, îi venia în minte dorinţa nevestii sale de a sfida pe prietenele ce o priveau acum peste umăr, şi curajul îi revenea.

Îi revenea nu numai curajul ci îi creştea şi consideraţia pentru Emilia.

Ea îi mărturisi dela început convingerea ei: că războiul a răsturnat legea morală din lume, că mulţi oameni au eşit din el mai răi şi mai josnici decât intraseră. Tot ea înţălese mai întâi adevăratele motive cari au determinat pe cei mai mulţi la exodul dela sat la oraş, şi observarea schimbărilor spre rău a societăţii de proaspătă proveniență.

Pe lângă el se strecurară întâmplări pe care nu le luase în seamă până acum; auzi lucruri pe cari nu le crezu, ori le crezu exagerate. Emilia văzu mai real decât el.

Desigur că ea nu porni ca el din credinţa şi convingerea că minunea realizării idealului naţional putea schimba pe oameni, chiar pe cei ieşiţi din războiu, în sfinţi. Pentrucă deşi el admitea observaţia Emiliei că războiul a prăbuşit în mulţi conştiinţa, crezu mereu că cu românii e o excepţie, întrucât ei au gustat şi gustă din izvoarele minunii care era unirea.

Acum înţelegea care va fi datoria lui de ordin public naţional, pe lângă cea individuală şi profesională: să se înregimenteze în rândurile celor buni şi să le dea întreg concursul... Oare prietenul său Vasile Negru nu înţălesese chiar acest lucru atunci când a stăruit să candideze în alegeri? Nu se putea să fie acelaşi lucru. El simţea acum obligamentul de a da concursul celor buni, dar nu de a lua el un rol de conducător. Nu se simţea chemat pentru o misiune atât de importantă... Va vedea el, împrejurările o să-i arate.

Dar când începu să analizeze lucrurile cunoscute până acum observă că el nu are o judecată politică solidă, sigură mai ales. Se gândea la ceea ce criticau unii şi alţii aprobau. Cine avea dreptate? Dacă înşira motivele de critică îi păreau juste; dacă examina pe acele ale aprobării: le afla bune şi pe acestea. Atunci unde era adevărul? Cum va pute şti de care parte sunt cei buni şi de care cei răi?

Se gândea mai ales la două cazuri recente, în legătură cu viaţa publică a Ardealului: alegerile din toamna trecută şi desfiinţarea guvernului provizoriu al Ardealului.

Erau oameni între prieteni şi cunoscuţi ai lui cari aprobau felul cum s'au făcut alegerile parlamentare, mai exact cum s'a făcut numirea deputaţilor şi senatorilor în primul parlament al României întregite, pentrucă depunerea de liste oficiale fără contracandidaţi, decât în câteva locuri însemna numire nu alegere. Votare în realitate încă nu s'a făcut decât în patru-cinci locuri, încolo listele fură proclamate alese. S'a ajuns la reprezentanţi ai naţiunii, pentru cari naţiunea nu şi-a mişcat nici un deget.

Da, auzi spunând cei cari aprobau procedeul, a fost mai bine aşa. Ţinuturile româneşti intrate în unire trebuiau să se prezinte unitar, şi în alegeri, aşa cum s'au prezentat în hotărîrea unirii. Ceea ce n'ar fi fost cazul dacă ori cine putea candida. S'ar fi îmbulzit o sumedenie, şi unitatea nu putea fi păstrată.

Ion Mărginean când îi auzia argumentând aşa îi părea că ei au dreptate. Aşa gândise el singur chiar înainte de alegeri.

Dar alţii spuneau: n'are nici un rost să dai dela început largi libertăţi cetăţeneşti, şi tot tu să le desconsideri dela întâia lor punere în aplicare. Dacă era votul universal, trebuia să fie şi alegeri. Principiile democraţiei, înfrânte chiar de către cei ce le-au legiferat, cu greu se mai ridică în picioare. In afară de aceasta, prin numire nu s'a făcut o selecţiune a oamenilor, ci au fost uşoare abuzurile. Protecţia, rubedenia, au putut juca un rol. Chiar prietenia. Pentrucă nu oricare prieten, ori ce om pe care-l apreciezi tu, e scris să fie om de ispravă, şi apreciat şi de altul.

Asculta argumentarea acestora şi-i părea că şi ei au dreptate. Cu atât mai vârtos că el însuşi simţi o revoltă când citi între cei aleşi unele nume fără nici o importanţă.

Sau, în cazul disolvării Consiliului Dirigent. Erau mulţi cari argumentau că dizolvarea a fost o greşală. Un guvern provizoriu nu însemna o rupere a unităţii statului, spuneau aceştia. Chiar numele lui arăta că nu-i decât un for administrativ din oameni localnici, cunoscători ai împrejurărilor şi ai legilor cari nu puteau fi schimbaţi de azi pe mâne. Că era nu numai în interesul Ardealului, ci al ţării întregi ca provinciile dela vestul Carpaţilor să fie administrate un interval de timp după obiceiurile vechi, şi că unificarea legislativă va trebui să se facă într'o perioadă mai îndelungată, succesiv, nu „cu furca", cum eşise o vorbă între ardeleni. Până la unificarea administrativă şi legislativă, care putea urma numai în etape, păstrarea unui for diriguitor aici, priceput, cunoscător al împrejurărilor, ar fi fost de cel mai mare folos pentru

ţara întreagă. Se mai adăogau o mulţime de alte argumente, între cari era şi unul care pretindea că sunt unele legiuiri mai bune, mai avansate, mai eficace în Ardeal; unele instituţii superioare cari vor trebui extinse asupra ţării întregi, sau cari trebuesc să fie studiate dimpreună cu cele din Regat, luat ce va fi aflat mai potrivit din amândouă, şi aşa să fie întocmite nouile legiuiri. Dar pentru acest scop era de mare importanţă să rămână în picioare un for superior ardelenesc.

Când îi asculta şi le urmărea argumentele i se părea că ei au dreptate. Sau când citea în ziare argumentări asemănătoare.

Dar când lua cunoştinţă de dovezile ce le aducea tabăra contrară, era înclinat că de-a acestora e dreptatea. Orice greutăţi s'ar întâmpina prin o unificare mai rapidă, spuneau ei, vor trage mai puţin în cumpănă decât primejdia ce rămânea ameninţătoare prin fiinţarea celor două guverne. Bicefalismul acesta nu era de natură să consolideze unirea, ci să o primejduiască. In jurul unui guvern, fie şi provizoriu, spuneau ei, se pot aduna şi pot creşte ambiţii şi interese primejdioase. Pe de altă parte unitatea naţiunii va suferi luând cunoştinţă că o parte e guvernată într'un fel, alta într'altul. Va slăbi încrederea în sinceritatea unirii, ba şi elanul care ne-a dat-o.

Era adevărat şi ce spuneau ei. Şi nu numai în judecarea acestor două cazuri băgă de seamă Ion Mărginean că judecata sa politică nu e sigură, ci şi în altele mai mărunte. El nici nu-şi închipui că era atât de greu să vezi limpede în frământările politice, să deosebeşti, să distingi dela început ce e folositor şi ce nu, ce e bine şi ce este rău. De ce era nevoe pentru a putea avea o orientare limpede, sigură, care să nu dea greş? Să judece mai mult cu raţiunea decât cu sentimentul? E adevărat că lui i se părea că se lasă dus mai ales de sentiment. Totuşi argumentele erau ponderate şi cu raţiunea.

Ce-i lipsea?

Nu-şi dădea seama ce, dar avea sentimentul că-i lipseşte chiar calitatea esenţială, şi care era necesară pentru a se interesa şi pentru a avea un cuvânt în viaţa publică. Uneori avea sensaţia că păşeşte pe un teren cu totul nou care-i alunecă subt picioare.

Alta era înainte de unire, înainte de războiu: atunci, deşi foarte tânăr, mergea la sigur, păşea pe un teren solid. A ţinea cu neamul tău, a-l sprijini, a-l apăra, era însăşi infailibilitatea. Şi raţiunea şi inima te mânau într'o singură direcţiune. Pe atunci nu exista noţiunea de bun şi mai bun în politică, ci numai aceea de bine şi de rău, cari nu numai că erau înţălese de toată mintea românească, ci erau evidenţiate de instinct, ca o poruncă dela care nu putea fi abatere.

Acum problema orientării era cu mult mai complicată. Nu mai era vorba să alegi între neamul tău şi cel străin — care implica şi noţiunea de duşman — ci între român şi român. Nu între bine şi rău, ci între bine şi mai bine. Aici, văzu, că terenul alunecă uşor subt picioare.

Ii lipsea, totuşi, cunoştinţele şi de aceea a apucat pe drumul cel bun când s'a hotărît să-şi completeze studiile? Dar, ce avea aface articolele de lege şi paragrafele cu simţul acela sigur al orientării în viaţa publică.

De câteori medita, ajungea tot mai adeseori la bănuiala că ceea ce-i lipsea era experienţa vieţii publice, a vieţii de Stat. Nici el, nici cunoscuţii lui, nici chiar cei ce erau la cârmă nu participară încă la viaţa de Stat, la viaţa de Stat român. Credea că lipsa de experienţă era cauza principală a unor greşeli săvârşite în direcţionarea, organizarea sau administraţia vieţii publice. Era mai firesc, mai uşor, şi mai satisfăcător pentru el să explice unele rele publice prin lipsa de experienţă, decât prin patimă sau incapacitate, cum erau criticaţi de unii.

Dar dacă ceea ce-i lipseşte lui cu adevărat, — îşi zicea el — este lipsa de experienţă, şi din cauza ei nu are o orientare politică sigură în cuprinderea şi explicarea vieţii publice, atunci el — din nenorocire — nu formează o excepţie ci o regulă generală: nime nu avea din trecut experienţa conducerii, administrării, îngrijirii statului naţional, şi în consecinţă, nime nu avea o orientare sigură.

Poate de aceea sunt atâtea opinii, atâtea critice, şi se înfiripează atâtea partide politice.

Dar dacă din lipsa experienţii, a unei tradiţii, care să-ţi fixeze terenul subt picioare, toată lumea e nesigură ce e bine şi ce e rău, dacă toţi sunt desorientaţi în viaţa publică de Stat, atunci situaţia e foarte gravă. Se va produce un haos, va cădea toată lumea într'o zăpăcelă din care nu va fi cine să mai ducă la lumină.

Îi era silă să se mai gândească la doctorul Panaitopol, deşi, pentru ceea ce făcuse pentru viaţa lui, îi era mereu recunoscător. Dar când se frământa cu gândurile cele nouă, fără să vrea doctorul îi venia în minte. Auzia cuvintele Ori ce alte calităţi ar avea ardelenii, dar pe aceea a guvernării nu o pot avea. decât oamenii cari au o experienţă, o tradiţie în conducerea trebilor publice. Ori ce alte calităţi ar avea ardelenii. dar pe aceea a guvernării nu o pot avea. Ei trebue întâi să vadă, să înveţe, să experieze din guvernarea celor cari au mai guvernat, şi prin părinţii şi prin moşii şi strămoşii lor.

I se părea că doctorul are dreptate şi că înţălege pentru ce militase el încă din toamna trecută pentru desfiinţarea guvernului separat al Ardealului.

La birou continua să se documenteze asupra trecutului apropiat şi a prezentului, acasă, seara, continua cu studiile începute. In ceasurile libere îşi dădea cu melancolie seama, că liniştea şi pacea sufletească de mai înainte, când nu luase contact cu „realitatea românească", se risipise. In loc de reveriile înălţătoare în cari cădea mai înainte când admira natura în plimbările pe la moşioara sa, acum vedea că dup'un ceas nu văzuse încă nimic, deşi era cu ochii mereu la semănături, la fâneţe, la arături. In vreme ce ochii trupeşti priveau în afară, el se frământa cu gândurile trezite de contactul ce-l luase cu viaţa. Plimbările nu mai erau acum o recreare pentru el, se întorcea mai obosit decât plecase.

Totuşi reuşia încă de multe ori să alunge toate aceste preocupări cari îl tulburau, spunându-şi că sunt prostii, ori gânduri de prisos. El era înrădăcinat aici în ocupaţia lui, dar mai ales în familia lui. Acesta era el cel adevărat, el cel mai valoros. Avea sentimentul covârşitor şi acum că contribuţia lui cea mai reală, cea mai preţioasă în cadrele noului stat era să rămână un om integru şi muncitor în mediul lui, să-şi crească familia în principii sănătoase, pentru aceeaşi viaţă de muncă şi de cinste pe care o ducea el şi Emilia. Îşi spunea că aici călca pe teren solid, că avea o orientare sigură, fără frică de a greşi, de a confunda binele cu rău. Mai credea că chiar dacă i-ar reuşi să săvârşească un lucru însemnat în viaţa publică, temeiul vieţii lui celei adevărate tot aici era, în slujbă, lângă Emilia, între copii.

Cu cât trecea vremea şi se depărta de primele nelinişti şi frământări interne, cu atât reuşa mai uşor şi mai de multeori să le alunge. Avea patru luni, câtă vreme s'a documentat binişor asupra trecutului apropiat şi a prezentului, era într'o febră spirituală continuă. Dar virusul infecţiei ajunse cu simptomele, ca şi în boală, până la un punct maxim, apoi începu să bată în retragere. Prin August putea să se gândească la toate frământările de mai înainte liniştit. Nu mai citea nici gazetele cu atâta râvnă, frecventa mai rar consfătuirile politice, şi rămase în spate numai cu greutatea examenelor.

Observă, de altfel, încă din primăvară, din Mai, când iar fură alegeri generale, că persoana lui deveni mai puţin importantă pentru prietenii şi cunoscuţii săi, decât cu prilejul întâelor alegeri, când nici nu fu nici o luptă electorală. Când îl văzură că vrea să rămână şi acum un simplu slujbaş sătesc, că nu se amestecă în luptele dintre partide, oamenii începură să-l uite. Cu atât mai vârtos că dela căderea guvernului şi constituirea celui nou până la alegeri, lumea fu cuprinsă de un fel de surescitare şi activitate febrilă ca şi când ar fi trecut peste intelectualii noştri un vânt de nebunie. Nime nu mai avea vreme să se ocupe, să se intereseze de alţii. Grupuri-grupuri discutau cu aprindere în cluburi şi se repezeau cu maşinile pe sate. Foi volante, manifeste către alegători, atacuri în ziare, bătăi la întruniri, fură tot atâtea motive cari pe Ion Mărginean îl determinară să rămână cât mai retras.

Cufundat în studiu cum era, avid a se informa asupra trecutului mai apropiat, el nu înţălese că pentru a cunoaşte prezentul, realitatea românească de azi, pregătirea noilor alegeri şi schimbările intervenite după constituirea noului guvern, era cel mai bun prilej de documentare.

Nici la alegerile din toamnă, nici la cele de acum el nu avu decât un rol administrativ. Fiind cunoscut ca un om care a trăit izolat, care s'a ferit de politica militantă, nici un partid, prin oamenii lor, nu insistară pe lângă el să le facă servicii electorale. Nimeni nu se gândi să-l înlocuiască. Dar ajunse, în aceeaşi vreme, un om uitat, un ins neinteresant, un funcţionar de care nu se ţine seama nici în bine nici în rău, un om rămas de lume, care mergea vertiginos înainte.

Astfel Ion Mărginean află numai cu scurgerea timpului, şi incidental, răsturnarea şi zarva ce trecu peste ţară dela demisia vechiului guvern până la sfârşitul alegerilor generale.

In satul lui nu se întâmplă nimic deosebit, afară de vorbirile propagan-

diştilor electorali celor trei partide. Sătenii lui îi ascultară în linişte pe toţi, ştiind dinainte cu cine aveau să voteze. Sfatul lui puţini i l-au cerut: sătenii se orientau, de vre-o trei decenii, în toate trebile publice naţionale după preotul satului.

Aşa că pentru el, trăind aici într'un sat care rămâne neatins de furtună, nu se întâmplase mare lucru. Dar pe urmă auzi, şi citi în ziare, ce s'a petrecut în alte părţi.

Se întristă adânc când înţălese că prevederile şi temerile lui, exprimate în conversaţia avută cu prietenul său Petru Dunca, se împliniră în măsură cu mult mai mare decât crezuse.

Nu numai Petru Dunca, ce fusese director în serviciul unui resort din guvernul provizoriu al Ardealului, rămăsese fără post după desfiinţarea Consiliului Dirigent, ci sute de oameni dintre aceia cari se grăbiră să dea o mână de ajutor la organizarea românească a noului stat, rămaseră pe drumuri după schimbrea guvernului, fiind înlocuiţi cu alţii. Petru Dunca, la alegerile din toamnă reuşi să fie trecut pe lista oficială şi fu declarat deputat. Dar parlamentul se dizolvă în grabă ca şi Consiliul Dirigent, şi el trebui să se întoarcă la biroul său advocaţial. In situaţia lui erau zeci de inşi, toţi foştii demnitari, până şi foştii şefi de resort.

Notarului îi păru de necrezut, o imposibilitate logică şi morală, ca toţi aceştia cari conduceau şi porunceau eri să ajungă azi nişte simpli particulari! Ii părea un lucru împotriva naturii. Şi totuşi realitatea era aceasta. Văzu el însuşi foşti miniştri cari umblau acum în propogandă să cerşească voturile alegătorilor.

In fruntea prefecturiolr şi a tuturor posturilor de conducere veniră oameni noui. Cei de mai înainte îmbulzindu-se acum la candidaturi în alegeri, sau revenind la ocupaţiile lor anterioare. O revenire de formă, pentrucă în realitate ei de-ocamdată nu aveau nimic de lucru. Se întâmpla exact cum prevăzuse el: viaţa nu stătu pe loc şi în locurile celor ce luară funcţiuni publice, veniră alţii şi se instalară în profesiunile libere.

Se gândi neliniştit că şi el ar fi fost azi un om fără căpătâi dacă ar fi renunţat la postul său pentru a putea fi candidat, sau dacă ar fi ascultat de îndemnurile repetate ale acelora cari voiau să-l aşeze şi pe el în cortegiul acelora cari făceau exodul dela sat la oraş.

Toate evenimentele acestea se învălmăşiră în răstimpul dela venirea noului guvern până după alegerile generale din primăvară. Notarul nu le prea urmărise atunci, cuprins de alte preocupări ale lui; le cunoştea mai ales acum, după ce furtuna se potolise.

Cele petrecte îl întristară adânc, deşi nu vedea încă destul de clar în rosturile lor. Aceasta să însemneze viaţa publică în statul naţional, se întreba el? Şi asta aşa o să continue mereu? Era opera de selecţionare de care îi vorbise prietenul Petru Dunca? Alegerea celor mai buni, înlăturarea elementelor dovedite incapabile? Dar nu putea fi acesta motivul marilor răsturnări. Fură înlocuiţi în slujbe şi oameni foarte bine pregătiţi, muncitori, cinstiţi. Şi între cei noi erau destule elemente cari nu inspirau nici o încredere.

Notarul simţea că s'a pornit pe un drum greşit. După convingerea lui cine a ajuns odată într'un post de conducere şi s'a dovedit capabil, trebuia să rămână la locul lui până la moarte, cam până la pensionare. Opera de organizare şi consolidare a ţării nu se putea face decât printr'o continuitate de oameni, de legi, de metode.

Nu cumva toată zăpăceala asta pornea din faptul că oamenii noştri nu aveau încă simţul unei orientări sigure în viaţa publică, în politică? Nu cumva lipsa de experienţă e cauza acestor schimbări şi frământări nenorocite? Şi, întrebându-se, îi veniau iar în minte cele afirmate de doctorul Panaitopol.

Dar acum nu mai era Consiliul Dirigent, nu mai era în fruntea guvernului un om fără experienţă, fără tradiţii în guvernarea ţării!

Inregistrând faptele nu mai ştiu ce să creadă, şi se cufundă iar în studiile lui. O putea face mai uşor fiindcă furtuna trecuse; după alegeri lumea începu să-şi vadă de treburile sale.

Ion Mărginea simţi însă că e dat uitării de către toţi cunoscuţii săi de odinioară, ca şi când ar fi fost pus pe o linie moartă.

Dar această linie moartă lui nu-i pricinui nici o supărare. Ci dimpotrivă se simţea foarte bine, văzându-şi de birou, de mica lui gospodărie, şi mai ales de Emilia şi de copii.

Trecură astfel doi ani, vreme în care Ion Mărginean îşi trecu toate examenele restante, îşi pregăti teza de doctorat, şi îşi luă diploma.

Se simţea oarecum ruşinat când trebuia să meargă la Universitate pentru examene. Avea sensaţia că între studenţii tineri, era un fel de măgar între ei. Mai ales când stătea în bancă, în rând cu candidaţii tineri, în faţă cu profesorul examinator. Nu ar fi avut însă pentru ce se ruşina, fiindcă dădea răspunsuri mai bune ca toţi, fiind felicitat de profesori. Apoi nu era nici singurul întârziat. Mai fură destui pe cari războiul i-a prins pe băncile Universităţii şi cari îşi completau acum studiile. Mai erau şi alţii, cari au avut alte cariere înainte de unire, şi cari se înscriseseră acum la Drept, pentru a se pregăti pentru o slujbă publică.

Îşi sărbători izbânda în cercul restrâns. Veniră socrii, părinţii, cele două ajutoare din cancelarie, preotul şi învăţătorul din sat.

Emilia era cea mai mândră şi mai fericită. Pregăti o masă de pomină, îl determină pe Călin Dumitru să aducă din vinul acela lăudat.

Se veseliră, se bucurară de succesul lui cu toţii. Notarul trăia în raporturi de caldă prietenie şi cu ajutoarele sale, şi cu intelectualii din sat. Firea lui deschisă, sinceră, lipsită de orice mândrie şi rivalitate, a deschis inima tuturora cu care trăia în relaţii mai apropiate.

Preotul ţinu un toast în care aprecia munca depusă de notar în completarea studiilor, şi activitatea lui în comună. Nu uită nici pe Emilia, „o soţie model", nici pe părinţii şi socrii notarului. Scriitorul ajutor din cancelarie, învăţătorul pensionat Vasile Negru, se ţinu dator să-l felicite „în numele personalului din Crirnu". Îşi arătă însă temerea sa îndurerată că de-acum „suntem în situaţia de a-l pierde din mijlocul nostru, pe omul cu o atât de înaltă calificaţie".

— Sper că nu e panegiric, domnule Negru, râse notarul. „Să ştii că eu am mai mulţi ani de trăit".

— Să ţi-i lungească Dumnezeu, dar eu ştiu că totuşi ne vei părăsi.

Omul mărturisi teama pe care o avea şi preotul, şi învăţătorul.

— Dacă aşa va rândui Dumnezeu ca să ajungă la mai mare, noi nu vom avem să cârtim, zise preotul.

Notarul văzu că ei vorbesc serios.

— Dar nici prin gând nu-mi trece, părinte. Nu am făcut examenele pentru a părăsi postul meu, ci mai mult pentru o mulţumire a mea personală. N'am voit să rămân un neisprăvit. Cunoştinţele mai multe nu-mi vor strica aici în postul meu. Credeţi că mi-ar plăcea să fac şi eu experienţa pe care au făcut-o alţii ? După schimbările din anul trecut au rămas zeci şi sute de oameni fără căpătâi. Mulţi advocaţi cari au fost în posturi de conducere şi-au redeschis birourile. Dar, a trecut un an şi cei mai mulţi stau cu mâinile încrucişate în uşa prăvăliei, şi aşteaptă în zadar să le vină muşterii.

— "Da, e adevărat. E o mare nenorocire", zice preotul. Şi numai decât începu o discuţie nesfârşită, la care participau cu toţii, afară de părinţii notarului, asupra situaţiei publice, asupra partidelor, asupra învălmăşelii din care nime nu ştia cum se va mai putea eşi.

Învăţătorul care luase şi el parte la luptele electorale, ca bărbat de încredere al unui partid, clătina mereu din cap, ameţit puţin, şi spunând: „ceea ce se petrece la noi nu-i bine, nu-i bine de fel".

La sfârşitul discuţiei adoptară cu toţii concluzia la care ajunsese preotul.

— La noi e o nenorocire că s'au făcut mai multe partide politice. Pe vremuri toată naţia eram un singur partid. Ce s'ar fi ales de noi dacă ne desbinam, şi prin spărturile rămase ar fi intrat duşmanul ? Şi acum cred că tot aşa ar trebui să fie. Unirea am făcut-o cu toţii, toţi împreună trebue s'o păstrăm şi s'o întărim. Cum am putea, români fiind cu toţii, să avem mai multe programe politice care ar îndreptăţi mai multe partide ? Să ne divizăm şi să ne măcinăm puterile în lupte interne ? Cum credem şi cum simţim noi şi tot poporul nu-i nevoe decât de un singur partid, căci toţi avem acelaşi ideal de realizat şi în cadrele României cum am avut unul singur şi înainte de unire. Toţi aplaudară.

Socrul notarului, doctorul, zise în liniştea ce se făcu:

— Toţi avem un singur ideal, e adevărat. Nenorocirea e că ambiţiile şi interesele personale sunt multe. Şi acestea creiază şi la noi partidele. Eu nu sunt potrivnic luptelor dintre partide; în toate statele constituţionale există şi activează partidele. Dar sunt de perfect acord cu părintele că la noi azi, după unire, ele n'au nici o îndreptăţire la existenţă, cel puţin trei-patru decenii până se va consolida ţara. Acum nu e nevoe de partide, ci de solidaritatea tuturor celor pregătiţi, harnici şi cinstiţi, cari pot ajuta la consolidarea ţării".

După ce rămaseră singuri, — copiii dormeau de mult — notarul duse un braţ după mijlocul soţiei, şi o întrebă:

— Ce zici, draga mea? Tot te mai gândeşti să sfidezi odată pe prietenele tale înfumurate?

— Doamne sfinte! Mai mă gândesc uneori, deşi unele dintre ele şi-au plecat de mult nasul. Bărbaţii lor au rămas fără nici o slujbă. Numai Dumnezeu ştie cum trăesc.

— Cred şi eu!

— Da, însă în locul lor se ridică acum altele, ai căror bărbaţi au trecut în partidul dela guvern. Se vede că lumea nu învaţă nimic din păţania altora.

— Aşa se pare!

— Trebue să-ţi spun, dragul meu, că sunt foarte satisfăcută pentru biruinţa ta. Am avut mereu sentimentul că am greşit împotriva ta, când te-am făcut să-ţi întrerupi studiile. Acum am scăpat de o înfruntare. Ştii, sunt cam nebună! Imi pare că eu însumi am luat doctoratul în drept. Imi pare că şi eu sunt vrednică de încununare, ca şi când n'ai fi biruit cu puterile tale.

— „Eşti şi vrednică de cunună", zise el sărutând-o uşor pe frunte.

— Pentruce să fiu vrednică?

— Hm, ai contribuit în mare măsură la perseverenţa mea în studiu. Dacă mă gândeam numai la mine, cred că după câteva luni aş fi lăsat lucrul baltă. Dar când simţeam că-mi slăbeşte voinţa, îmi ziceam: Nu se poate să n'o ajuţi pe rândunica să-şi sfideze prietenele!

— Adevărat?

— Foarte adevărat. Aşa că meritul tău e cred mai mare ca al meu.

Ea îi înlănţuia grumazii:

— Las'o focului sfidare! Par'că nu mă mai gândesc la ea! Imi vine să cred că orice grije de ceea ce crede altul despre tine, ce vorbeşte, cum se poartă cu tine, nu e decât o pauperizare cu voia a propriei vieţi. La urma urmelor nu trăim din ceea ce crede lumea despre noi, sau din felul cum se poartă cu noi, ci din conştiinţa proprie. Ei, iată ce vreau să-ţi destăinuesc: Domnule Doctor, te apreciez şi te iubesc şi mai mult decât pe notarul!

— Nu mai spune! râse el luminat, şi o luă în braţe.

(Urmează)

I. Agârbiceanu

AMINTIRI DINTR'UN ORAŞ MOLDOVENESC

In fiecare an, la Drăgaică, se ţinea iarmaroc mare în Tecuciul copilăriei şi al adolescenţei mele. Veneau negustori de prin alte oraşe şi durau bărăţci în piaţa cea mare a oraşului şi sus, la Ocol, aproape de cimitir. Venea marea panoramă Braun cu tot felul de minunate lucruri, care spăimântau mintea mea încă nedeprinsă cu ele. Mai întâi era hudubaia aceea de — cum să-i zic — de pian colosal, la care învârtea de zor Mutu oraşului, un zdrahon spăimântos, şi care pian scotea nişte sunete atât de aspre şi de tari, că de erai prea aproape, îţi spărgeau urechile. Apoi veneau acele chipuri de ceară de mărime... naturală: Sadi Carnot asasinat de Caserio, Napoleon privind încruntat, cu motul pe frunte, Regina Elisabeta a Austro-Ungariei, figuri cari storceau admiraţia noastră, dar şi o ascunsă teamă. Veneau apoi ochianele prin care vedeam tot felul de mari isprăvi de prin depărtate ţinuturi: împuşcarea împăratului Maximilian al Mexicului, asediul Sevastopolului, procesul Dreyfus, arderea Moscovei.

Larma iarmarocului era imensă şi se amesteca cu mirosul de oloi al gogoaşelor prăjite acolo pe loc, cu strigătele vânzătorilor de marchitănii, cu zbierătele disperate dela cei cu bărăţcile în care se juca «la noroc», cu pocnetele de la «tragerea cu puşca automată», cu bubuiturile înfundate ale maiurilor de la «încercarea puterii» şi cu ascuţitele explozii ale capselor atinse sus în văzduh numai de către acei a căror putere era în adevăr mare.

O, — nevinovată vreme a copilăriei noastre — nouă ni se părea că nimic nu putea fi mai... senzaţional, decât aceste peregrinări prin iarmarocul dela Drăgaica.

Dar scăldatul în apa Bârladului, spaima mamelor şi deliciul copiilor! Ori cât de aprigă ar fi fost paza părintească ea era înfrântă de siretenia noastră şi aşa, izbuteam să ne scăldăm sau la «Podul de piatră» sau, mai ales, de vale, la «Roată», adică lângă roţile de udat grădinile de zarzavat ale bulgarilor.

Că, vedeţi, pe vremea aceia, în târgul Tecuciului era puzderie de copii. Iacă privesc spre strada largă a vremii aceleia unde biet tată-meu îşi avea vechea aşezare şi aflu şi în susul ei şi în jos, case pline de copii: dela trei-patru în sus. Şi ce de jocuri, şi ce forfot; iar la vremea adolescenţei ce de plimbări! Locurile de plimbat, erau mai ales, două. Nelipsita «grădină publică» provincială, care, la Tecuci, era un soi de manej în mijlocul oraşului, un O mare, în mijloc având flori, iar pe trupul lui de prundiş, plimbându-se până la ameţire, în amândouă senzurile, tot publicul tecucean, dar mai ales noi, tinerii, aruncând gingaşe cuvinte fetelor, iară ele răspunzându-ne cu nevinovate zâmbete. Iar al doilea loc de plimbare era grădina cimitirului, o pădurice minunată cu alei de plopi şi cu ştejari bătrâni. Azi nu mai este, căci a pus-o jos hulpava lăcomie rusească în războiul trecut.

Cum oraşul pe vremea aceea n'avea decât un gimnaziu, foarte puţintel şi acela, noi tinerii acelei vremi a trebuit să plecăm curând de-acasă, spre liceele din Bucureşti, Bârlad, Focşani, Brăila, iar fetele familiilor mai cuprinse, urmau la institutele catolice din Iaşi şi din Galaţi.

Se înţelege lesne atunci ce erau sărbătorile de Crăciun şi de Paşti pentru noi, — şi câtă veselie se încingea în acele zile de mult aşteptată libertate. Şi ce mulţumiţi eram când, iarna, se înzepezeau trenurile — şi luam pe la casele noastre pe unii din colegii şi colegele noastre de şcoală. Vacanţa era o necontenită petrecere familiară, cu acele jocuri «de societate»: gajuri, ghicitori, şarade — toate întovărăşite de cântece la pian şi la vioară, de dansuri — şi, firesc de acele nevinovate începuturi de simpatie dintre băeţi şi fete, dar care, se pierdeau odată cu plecarea din nou spre şcolile depărtate. Petre-

ceri simple, curate, cu adevărat tinereşti, de amintirea cărora n'avea să-ţi roşească obrazul niciodată.

Noi tineretul, pe vremea aceea trăiam, vorbind în altă ordine de idei, sub lumina încă vie a amintirei Griviţei şi-a Plevnei. De atât de mare prestigiu se bucurau aceste două nume în faţa noastră, încât numai pronunţându-le, simţeam o arsură în piept şi un val de respect în suflet. Alături de ele, dragostea noastră pentru Ardeal era tot în aceiaşi mare stimă. Când cântam «Trompetele răsună» — sau «Doina lui Raţiu», — sufletele noastre tresăltau de un entuziasm atâta de mare şi adevărat, încât nu de puţine ori, ochii ni se umezeau. Şi tot pe vremea aceea, s'a înfiinţat şi Liga Culturală care, dintr'un început s'a bucurat de-o primire plină de avânt patriotic. Iar parăzile şi retragerile cu torţe de la 10 Mai alcătuiau una din pasiunile anilor vieţii noastre din vremea aceea. Din toate acestea se arăta şi marele respect pe care-l purtam celor bătrâni, cum şi marilor oameni ai ţării noastre. Se ridicaseră atunci unii din cei care aveau să fie mari peste puţină vreme: Delavrancea Vlahuţă, Duiliu Zamfirescu. Convorbirile noastre despre ei erau pline de admiraţie, iar cărţile lor treceau din mână în mână, fiind gustate cu nesaţ. Gândul că am putea să-i vedem şi că vreunul din ei ne-ar strânge mâna, alcătuia numai un vis al zilelor noastre.

Acolo, de altfel, în tăcuta şi necunoscuta aşezare a oraşului copilăriei mele, zăceau unele amintiri din care se iveau chipurile unor oameni care avuseseră legături cu scrisul. Costache Conachi, marele om politic de pe vremuri, unul din începătorii poeziei noastre româneşti, trăise multe din zilele sale în castelul său patriarhal de la Ţigăneşti, câţiva chilometri numai din marginea Tecuciului. Acolo, în minunata sa aşezare, — un adevărat parc, cu o splendidă alee de plopi, mergând din drumul mare până la castel, — patriarhul poeziei româneşti, alcătuise multe din poeziile sale de dragoste, de care noi, poate, vom zâmbi acum, dar fără dreptate dacă ne gândim la greutăţile nespuse ale începutului. Şi tot prin preajma Tecuciului, venind adesea în oraş, îşi avea aşezarea şi colonelul Teodor Şerbănescu, celălalt mare «giuvaergiu» al poeziei româneşti, de dragoste, pe care şi azi o aflăm trăind în acele romanţe, — în plină înflorire pe vremea despre care grăiesc — dar, ciudat desmormântate în modernista înfăţişare a zilelor de acum. Rezistă mai ales vremei romanţa: «Unde eşti? Unde eşti?»

Eu însumi am apucat pe blajinul şi cărturarul boer Papadopol, Calimah, urmaş de domn şi membru al Academiei Române, un bătrânel scurt, cu cioc Napoleon III, cu privire nespus de blândă şi cu o viaţă retrasă, în casa lui cu plopi la poartă, de lângă gimnaziu, aproape de bariera dinspre Bârlad. O cumplită dramă familiară îl făcea să fie bun şi iertător, mângâind copiii pe care-i întâlnea în cale.

O altă figură deosebită a Tecuciului de atunci era doctorul Constantin Petraşcu. Cel dintâi şi singurul cetăţean al urbei care se purta complect ras. Şi a trebuit să fie el un om mai mult de cât bun şi un mare ajutător de sărăcime, ca să i-se treacă această rupere cu trecutul. O, — ce om cum se cade era doctorul Petraşcu! Acasă la el era grămadă de săraci la tot ceasul — şi el, cu acelaş zâmbet de-o infinită bunătate ieşită dintr'o adâncă înţelegere a nevoilor omeneşti, la toţi le dădea ajutorul său, fie sfat, fie reţetă, fie medicamente, fie bani, — iar când nu era nici una din acestea, măcar o strângere de mână prietenească şi un zâmbet nespus de simpatic, în simplii lui ochi albaştri ca cerul de vară. Făcuse studii la Paris, fusese voluntar în războiul de la 1870 dintre Franţa şi Germania şi era unul din prietenii doctorului Davila. A murit, firește, complect sărac; averea lui servind la plata girurilor celor pe care i-a ajutat.

De altfel, familia aceasta având două ramuri — una zicându-şi Petraşcu, alta Petrovici — a dat ţării încă alte personalităţi de seamă: pe pictorul George Petraşcu, pe profesorul Ioan Petrovici şi pe criticul Petraşcu, fratele celui dintâi.

Parcă-l văd pe pictorul Petraşcu, Iorgu cum i-se zice în intimitate, — venit proaspăt de prin Germania — şi jucând, la Hotel Bulevard, popice cu alţi prieteni tecuceni. Cioc picţoricesc, pantaloni bufanţi (ca ai lui Rodolfo din «Boema»), păr mare, lavalieră în vânt, vorbire fără stânjenire, glume sgomotoase şi o totală nepăsare pentru toată lumea, inclusiv noi «bobocii», care

stând pe lături, îl arătam cu degetul şi ne şopteam unul altuia: «Ăsta-i pictorul Petraşcu!...» Pe urmă, a ajuns cel care azi face mândria artei româneşti.

Ionel Petrovici, cum îi spun intimii, tânăr licean pe vremea aceea la Sf. Sava din Capitală, se bucura chiar de pe băncile şcolii de-un mare prestigiu. Aveam pentru el o prietenie căreia se adăuga şi o admiraţie pentru succesul piesei sale «O sărutare», jucată la Teatrul Naţional din Bucureşti pe când era încă liceean — succes care ajunsese răsunător şi până la Tecuci. Parcă-l văd, subţirel, elegant, foarte îngrijit în uniforma-i de licean, cu albul nepătat al şăpcii, păşind şi el uneori prin largul O al grădinei publice şi luând parte câteodată la jocurile noastre de societate. La unul din aceste jocuri, îmi aduc aminte, s'a râs mult. Jucam gajurile. Unul din jucători arunca spre altul o batistă şi rostea o silabă. Celălalt era îndatorat a o complecta cu alta, formând un cuvânt, — iar dacă întârzia, trebuia să dea un «gaj». Şi iată că una din fetele din joc, aruncă batista chiar lui Ionel Petrovici şi zice silaba Sar. Cavalerul astfel provocat, complectează repede silaba, pronunţând sei. dând astfel numele cunoscutului critic teatral francez Sarcey. Cum cunoştinţele literare franceze ale domnişoarei nu erau se vede prea avansate, ea nu a socotit reuşită riposta şi a început a striga: «Ce Sarsei, ce sarsailă, — nu ne ţinem, dă gaj, dă gaj!..» A fost greu s'o putem convinge, — dar ştiu că a fost un mare haz, — şi uneori când în zilele de acum mă întâlnesc cu tânărul de atunci, el mă întreabă: «Ei, cum e cu Sarcey-Sarsailă?»

Venerabilul critic N. Petraşcu, unul din garda de demult, cel care dimpreună cu tatăl meu, a fost colegul lui Vlahuţă la liceul din Bârlad — este şi el un fiu al Tecuciului. Până de curând am putut toţi să ne desfătăm cu admirabilele lui vorbiri la Radio, despre atâtea personalităţi şi întâmplări din epoca de primă înflorire a literaturii noastre româneşti.

Pe frumosul bulevard care duce de la gară în oraş, văd în amintirea mea, stând pe una din bănci, pe bătrânul protopop Gheorghe. Cu o barbă albă, lungă până la brâu, şi cu ochii plini de violciune în ciuda vrâstei sale înaintate, bătrânul mă opreşte ori de câte ori trec prin dreptul lui. Îi sărut mâna, iar el îmi pune totdeauna aceeaşi întrebare: ...«Tu eşti a lui Alecu Lascarov?» — «Da, părinte», — îi răspund. Iar el, cu glas mormăitor, de urs bun: «Bine-bine, să fii de treabă ca tat-to!...» Dându-i făgăduiala cuvenită, plec şi-l las îndelungei lui visări văratice. Trec apoi prin dreptul casei lui Ioniţă Hrisante, rudă, cred, cu protopopul Gheorghe.

Şi de ce zic acestea? Fiindcă bătrânul protopop Gheorghe nu era altul decât tatăl lui Calistrat Hogaş, marele cântăreţ al munţilor noştri moldoveneşti, — fiu şi el, aşa dar, al Tecuciului nostru umil, care tace şi nu-şi spune nimănui atâtea merite, care acuma sunt ale ţării întregi. Calistrat Hogaş care a scris şi despre Ioniţă Hrisante.

Dar iată, când şi când, se arată prin Tecuci, un ofiţer de cavalerie, deşirat de înalt ce-i, cu mers care, numai de militar nu-i, şi cu privirea atât de pierdută undeva, în văzduh sau în pietrişul drumului, în cât gata-i să dea peste oameni pe stradă, — se vede bine că gândul lui e dus cine ştie unde. Şi cum îl întâlneşti, el începe să-ţi spună tot felul de lucruri, unul mai ciudat ca altul: poezii populare, eresuri, zicale, proverbe, obiceiuri, cântece, — şi altele de acestea, pe care el le urmăreşte, precum un vânător prada sa, ca să le strângă, şi să le pună în regulă, — ca apoi să le încredinţeze spre publicare Academiei Române.

Aţi ghicit... Acest personagiu deosebit nu e altul de cât chiar Tudor Pamfile, marele folklorist al ţării, care, şi el, tot fiu al Tecuciului este, băştinaş din satul Ţepu, pe care el l-a scotocit peste tot, ca să culeagă toate rămăşiţile sufletului românesc de acolo.

Dar iată, la vremea vacanţelor un elev de liceu, firav şi mic la statură, însă având o privire adâncă şi mai mult tristă, cobora din tren venind din Bârlad şi pe urmă pornea cu o căruţă spre un sat undeva, din cuprinsul judeţului, trecând prin târg aproape ca un necunoscut. Şi încă de pe băncile liceului bârlădean o faimă deosebită i-se iscase din pricina excepţionalei lui personalităţi. Atât elevii, cât mai osebit profesorii îi preziceau un viitor mare. Orăşenii nu prea ştiau mare lucru din toate acestea, şi, firesţe, nu-i dădeau nici o atenţie. Dar peste puţin acest necunoscut fiu de învăţător tecucean, a

ajuns unul din cei mai meritoşi studenţi ai facultăţii de litere din Bucureşti — şi, după studii în străinătate, deveni profesor la această facultate — şi-l chema Vasile Pârvan.

Pe la începutul veacului acestuia, în unele sări, pe când plimbarea în marele O al grădinei publice tecucene era în al său cotidian apogeu, cu uimire puteai vedea un tânăr cu o îmbrăcăminte ciudată, cu părul mare, — pare-mi-se şi cu puţină ţăcălie pe chipul său ofilit înainte de vreme, — cu o pălărie revoltător de mare, stând în mijlocul câtorva alţi tineri şi discutând cu glas tare «probleme estetice» înalte. Se vedea că el este «şeful» bandei lărmuitoare. Paşnicii burghezi care se învârteau până ameţeau prin manejul grădinei publice, habar n'veau cine este acest personagiu ciudat, care parcă nici nu-i vedea, şi ale cărui înalte vorbiri nici nu-şi dădeau osteneala să le priceapă. Pe urmă, misteriosul personagiu dispărea dimpreună cu prietenii — şi nu se mai arăta vreme îndelungată, nimeni ne mai ştiind de urma sa.

Trebue să se ştie că acesta nu era altul decât poetul simbolist Ştefan Petică, de obârşia lui dintr'un sat, aproape de Tecuci, încolo spre Galaţi — şi că, aşa dar şi el poate fi socotit ca un mădular de seamă, ieşit din moldovenele meleaguri ale umilului Tecuci.

Şi tot aşa, la anumite răstimpuri, puteai să vezi pe un soi de uriaş, lat în spate, cu o faţă pătrată şi plină de bărbăţie, având mustăţile rase — şi o pereche de ochi care păreau că te străpung, cu toate că buni, — iar toate fiind însoţite de un glas baritonal de un volum excepţional. «Ăsta-i actor, bădie!» — îşi ziceau cetăţenii cu un oarecare zâmbet îngăduitor pentru o meserie cam nesocotită pe vremea aceea.

Da, — actor era uriaşul cu pumnii tari şi cu glas baritonal, — dar actorul acela era Constantin Radovici, alt fiu de seamă al Tecuciului, care, peste puţin a jucat roluri neuitate pe scena teatrului naţional din Bucureşti, — ca apoi, în timpul războiului să moară de-o pneumonie căpătată ca ostaş păzind nu ştiu ce gară din preajma Capitalei, pe care o încântase cu atâtea creaţiuni de seamă în teatrul românesc.

Şi iată, vino vreme, du-te vreme, anii s'au trecut şi alte vremuri s'au aşezat... In locul lumânărilor de stearină de la teatrul tecucean, în care totuşi, pe vremea aceea, cânta o Darclée sau o companie farnceză juca «De-aş fi Rege», — a venit lumina electrică, târând după ea, firesţe, omnipotentul cinematograf. Imensul O al plimbărilor tecucene a dispărut şi el, — cum şi pădurica de la cimitir, loc prielnic pentru minunate serenade tineresti. Inzepeziri nu se mai fac, de vreme ce căile ferate merg regulat, — aşa că şi jocurile de societate s'au dus şi ele, dimpreună cu sarsailă de pe vremuri. Firesţe, iarmarocul de la Drăgaica, cu a sa Panoramă Braun şi cu sfârâitul gogoaşelor, s'a dus şi el pe neîntoarse drumuri, — şi nu mai ştiu dacă liceeni geniali cu priviri adânci sau poeţi simbolişti cu vorbiri înalte se mai văd pe undeva, trecând sau discutând probleme estetice. Şi nici balurile de la primărie la care dansau până la ziuă valsurile, cadrilurile, lansieurile şi cotilioanele, toată protipendada tecuceană de odinioară, nu ştiu să mai fie, — toate pierzându-se în netrebnicie şi uitare.

Până mai zilele trecute, martor al acestor vremi, stătea în mijlocul pieţei oraşului, aproape de teatru, un turn de un stil amestecat, aşa cum se aflau în multe oraşe de provincie. Având un rol nedesluşit, de turn de pază pentru incendii, sau adăpost pentru cucuvele — sau semn de bărbăţie orăşenească, — acest turn a stăpânit, cred, aproape un veac mersul vieţii bătrânului oraş al copilăriei mele. El 'a văzut toate — şi cele bune şi cele mai puţin bune. A văzut schimbându-se regimurile politice, a auzit marşurile funebre ale tuturor celor care erau duşi la locul de odihnă, precum şi toate fanfarele retragerilor cu torţe în diferite prilejuri naţionale Toate au trecut — iar el a rămas. Dar, vai, din ce în ce mai ruinat, — din ce în ce mai fără rost.

Zilele acestea m'am întâlnit cu un prieten tecucean care mi-a spus că acest turn a fost dărâmat.

Mărturisesc că am avut o tresărire de părere de rău. Nu doar că nu trebuia dărâmat, de vreme ce era o... căzătură. Dar, nu ştiu de ce, am simţit această părere de rău ca pentru un trecut plecat fără întoarcere, ca atunci când stând pe ţărmul unui ocean, pleacă un vapor, pe care, suntem siguri că n'o să-l mai vedem niciodată.

Iar privind toate acestea, îmi vine să zic dimpreună cu poetul din latină antichitate: «O, câte s'au schimbat de atunci!» — pe când o lacrimă, «una furtiva lagrima» cearcă să se ivească, duioasă, pe obraz, pentru o vreme din care n'au mai rămas, drept strajă pe drumul veşniciei, de cât mormintele părinţilor şi ale bunicilor din cimitirul din deal, — unde pacea, tăcerea, şi singurătatea domnesc fără încetare.

Al. Lascarov-Moldovanu

AŞA VORBI SIHASTRUL

Institutul Politehnic Timişoara
Biblioteca Centrală

Tot lemnul din păduri, al vostru este
Şi iarba de pe şesuri şi din văi
Şi grâul şi secara strânsă'n clăi
Şi tot ce'i rod pe câmpurile-aceste.

A voastre sunt cirezile plăvăi
Si'ntreagă valma turmelor pe creste,
Comori cum nu mai stau nici în poveste,
Cu stâni, cu baci, samare şi dulăi...

Dar vraja prinsă'n bolti tremurătoare
Cu glas de foi şi de privighetoare
Şi-amurgul dus pe norii călători

Si cântecul fâretelor în zori
Si graiul sfânt şi tainic dintre stele:
Aceste toate, toate, sunt a mele.

G. Tutoveanu

BIETUL TATA

Bietul tata... gârbov şi tare slab de vedere.
Numai gândurile de el au rămas.
Mă uit mirat, mă uit şi n'am glas,
Doar iscoditor tac şi-l ascult:
Seamănă cu cineva cunoscut mai demult.

Mult va să zăbovesc în amintire.
Mult să-l clipesc încordat în privire,
In ape curgătoare să-l afund.
Să-l clătesc, să-l dau la fund
Si să-l sbicesc iară şi iară
Până desluşesc ca prin ceată şi fum,
In gârbova făptură de-acum,
Bradul de rumân de-odinioară.

Iată, spinarea lui încovoiată
Mi-aminteşte vânjosul plugar de altădată.
Stăruie, parcă, în cea de azi împovărare,
Vechea, obişnuita lui apăsare
Pe coarnele unui nevăzut plug...
Şi plăvanii suri se'ntind domol la jug.

«Verii mai mult cu mâinile goale
— Zice cu vorba lui moale —
Că umerii si desagii nu se mai împacă.
Picioarele mi le duce dorul, iapă sireacă».

Şi eu, privind tăcut obrajii lui traşi,
Il văd cu palmele pe genunchi încleştate
Făcând în lături doi paşi
Cu căruţa 'n spate,
S'o scoată din hopul de nămol.

Imi spune de oameni, de vite, de unelte
Şi de vremurile grele.
Descântate, se trezesc amintirile mele,
Căile şi timpurile sar în joc, svelte.
Zice, că mama s'a vestejit de tot,
In iarna asta n'a ţesut nici-un cot
Şi nici cu sticle nu mai vede să bage'n ac.
«Bătrâneţea, taică»... şi eu tac.

Incolo — toate bune, fiul meu;
Mare-i mila şi puterea lui Dumnezeu...
Şi tata îndreaptă trunchiul lui adus,
Aruncând fruntea-i, cât un taier, în sus.
Il zăresc în clipa aceasta departe, departe,
Peste zile, peste drumuri de cară,
In purpura dimineţilor de vară,
Ca icoana meşterului din carte:
Iată-l, la mijlocul pogonului opreşte plugul,
Işi şterge fruntea cu mâneca-i largă
Şi 'nchină mulţumire, o cruce, soarelui,
Care dă «bună dimineaţa» din culmea dealului,
Brazda se duce'n urmă ca o vargă.

Simt aci, în cameră, reavănul de humă.
Bre, tată, îi spun zâmbind şi mirat,
Pe fruntea dumitale plugul a tot arat,
A arat, unchiaşule, nu glumă!
In capul lui scânteiază un hold de brumă.

George A. Petre

CÂND MĂ VOIU ÎNTOARCE

Când m'oiu duce iar la Diviciori
Pune-mi-oi la clop un struţ de flori
Şi cu brâu de raze m'oiu încinge
— Satule bătrân, nu plânge.

Vara verilor va fi atunci
Câmpul înflori-va ceruri, lunci
In pârâu aripa lor va 'ntinge
— Satule bătrân, nu plânge.

Tânăr mă va duce albul drum,
Flacăra durerii pân'la scrum,
Va fi ars în mine, se va stânge.
— Satule bătrân, nu plânge.

Mi-or eşi în cale bunii mei
Mânuri albe vor întinde ei
Peste pieptul meu în lac de sânge
— Satule bătrân, nu plânge.

Ramurile verii m'or umbri
Tot ce-a fost al meu, tot ce va fi,
Suspinând în jurul meu s'o strânge.
— Satule bătrân, nu plânge.

Emil Giurgiuca

L E G E N D Ă

Avea flăcăul ochii de arşiţă
Şi frunte luminată: o poiană
Cu soare'n cimbru şi cu romaniţă,
Câmpie lină, largă, moldoveană.

Şi ramură de rugă şi de vânt
Creştea din întunericuri să-i dea
Răcoare verde, plâns binecuvânt
Şi bani de cele nouă vămi — o stea.

De aur păsări peste el, rotunde,
În sbor plecat şi aripi de mătasă; —
Pierdut, pierdut, cu faţa către unde
Flăcăul sta cu îngerii la masă.

Şi-au fost, când toate se'nnecau în fum,
Genunchii noştri fără de alin,
Iar albul chip abia că-l mai văzum
Urcând ca un strălimpede amin...

Ouesa, 18 Oct. 1941

Teodor Al. Munteanu

D I N Ţ A R A F A G I L O R

Amurg de aur, vişinile coapte,
În ţintirim stăm singuri amândoi.
E crudă iarba, crudă şi în floare
Cu miros de ţărână şi trifoi.

Privim la soarele ca de jăratec
Ce-apune după Ţeţina, în fund
Şi vorbele, ca pasări obosite,
În cutele tăcerii ni s'ascund.

Din ţarnă trec flăcăii de la coasă
Şi cântă cântec vechi şi trăgănat,
O stea s'aprinde albă 'n înălţime
Şi pâlpâie timidă peste sat.

Dorm crucile în troscat şi cucută,
E adiere mulcumă prin foi,
Ici doarme un bătrân ce-l ştiu bătrânii,
Iar colo, singuratecu Stratoiu.

Teofil Lianu

C A R T E P O Ş T A L Ă

In toamna asta ca'n nealtă toamnă
Sufletul meu e aur pe copaci.
Aşi vrea în haina lui să te îmbraci
Când vei veni la mine iarăşi, Doamnă.

Să-ţi fie părul zarzăr rugenit,
Pe gura ta să ardă o garofă
Şi să scandezi în mersul lin o strofă
Dintr'un poet pe care l'ai iubit.

Să-mi intri'n casă, ca un rândunel
Ce-şi cată cuib în vară să rămâe
Şi părul des ce-ajunge la călcâe,
Să ţi-l desfac ca să mă joc cu el.

D. Iov

O NOTĂ LA «PSALTIREA ÎN VERSURI» DIN 1673

După Ion Bianu, care în prefața la Dosofteiu, «Psaltirea în versuri întocmită», publicată de pe manuscrisul original și de pe ediținea de la 1673, București, 1887, a încercat să stabilească influența psaltirei în versuri a lui Jan Kochanowski asupra textului moldovean, aceartă atertiune mărginită, în observarea editorului, la formele de versificare[1], a trecut ca singur adevăr câștigat în mai toate compendiile de literatură veche.

In 1929, N. Iorga, la cursurile de istoria literaturei române dela Facultatea de Litere din București — cursuri intrate ca «introducere sintetică» în «Istoria literaturii românești», Buc., 1929 — și, în 1930, Ovid Densușianu la o lecție de «evoluția estetică a limbei române»[2] — v. cursul său universitar, fasc. 9—11, — au căutat să iasă din cercul vechei ipoteze.

Cel dintâi aducea o interpretare comparativă de cultură, dintre cele mai firești, fiind identificată, mai ales după monografia d-lui Jacques Langlade, «Jean Kochanowski», Paris, 1932 [Publ. de l'Institut français de Varsovie], aria umanismului liric al celebrului poet polonez:

«Când d. Ion Bianu a reeditat acești Psalmi, a vorbit de un original polon scris de Kochanowski, un om al Renașterii, care prelucrase, supt influența unor anumite idei abstracte, vechii Psalmi ebraici într'o limbă polonă care, de ce să ascundem?, nu are nimic popular în caracterul ei. Așa încât, dacă eruditul Kochanowski trebuie să fie citat pentru a se arăta că și în alte țeri[3] avuse cineva îndrăzneala de a preface Psalmii în versuri moderne, nu putem totuși vorbi de o creațiune a lui Dosoftei prin Kochanowski. Dosoftei, îndemnat sau ba de cunoștința cărții acesteia polone, a prefăcut Psalmii nu numai pe metru românesc și cu rime luate din poesia populară, dar introducând adese ori peste cuprinsul autentic al originalului o mulțime de elemente de observație, o multime de alte împrumuturi, cari vin din însăși viața poporului românesc[4], și a ajuns astfel de foarte multe ori la lucruri de toată frumuseța, care foarte adese ori nici nu au nevoie de îndreptare pentru a plăcea și astăzi».

Densușianu adâncea, către aceleași concluzii, problemele stilistice, prin analiza filologului și a strălucitului cunoscător de valori profane. Dânsul admite sugestia ce putea porni din știuta psaltire, «leșască, slovenească», dar relevă și demonstrează, notă originală versuirei lui Dosoftei, tendința de acumulare a formelor poporane, ca expresivitate topică și metrică — insistând asupra corespondenței bocetelor. Sextil Pușcariu bănuește aceloraș locuri stilul doinei; N. Iorga pe al cântecului popular.

Până astăzi cele două psaltiri n'au fost raportate critic. Ori din acest examen se va putea arăta diferențieri metrice dintre cele mai însemnate[5], putând ridica însăși problema exclusivei dependențe.

Iată, în paralelă, trei dintre cei mai artistici psalmi, vădindu-se lesne, din alăturarea lor, deosebirile cantității metrice:

Psa'm XLVI

Deus noster refugium et virtus

1 Eóg wsze/chmos/ny. Eóg praw/dzi/lwy
O/broń/ca nasz nie/wat/pli/wy,
On w uściskach nas ratuje.
Niech nam bojaźń nie panuje.

Psalomul lui David 45

Cuprinde întru sine acestu psalomu nevoile bisericii lui Dumnezău și a Sfinților Sfinții Sale și izbânda cu caria au biruitu și biruiaște pre pizmașul.

1 Dumnezău ne iaste scut și sprijineală

Nie trwózmy się, chocia wszedzie.
Z gruntu ziemia trząść się będzie,
Chocia góry niewzruszone
Będą w morze przeniesione.
Huczy morze popędliwe,
Biją wali w brzegi krzywe,
Grożą upadem opoki
Wyniesione pod obłoki.
. . . . . .
. . . . . .

(In traducere românească, primele versuri:

„Dumnezeu atotputernic, Dumnezeu întru totul apărător, El ne mântue cu iubire când ne cufundăm (în ispită). Pentru noi teama nu mai fiinţează ( )".]

Psalm CIV

Benedic anima mea Domino

Du/szo śpie/waj Pa/nu pieśń, o
[nie/o/gar/nio/ny
Nie/ba, i zie/mie spraw/co! wiel/ceś
[u/wiel/bio/ny.
Ciebie obeszła w kolo czesc, i swietna
[chwala
Ciebie jasnosc, jako plaszcz ozdobny,
[odziała.
Tys niebo, jako namiot, rozbił reka
[Swoja,
Nam nim wody za Twojem rozrza-
[dzeniem stoja.
Chmury Twój woz, Twe konie, wiatry
[niescignione,
Duchy, posłańcy, słudzy, gromy
[zapalone.

(In traducere românească, primele versuri:

„Cugetul meu cântă laudă Domnului, care a zămislit cerul cel fără de margini şi pământul, mult slăvind ( )".]

Psalm CXLV

Exaltabo te Deus meus rex

Cie/bie chwa/lę, Bo/że mój, i/mie/-
nio/wi Twe/mu,
Na wie/ki bła/gos/ła/wic bę/dę
[chwa/leb/ne/mu.
Żadem mi dzień bez Twojej chwały
[nie upłynie,
Imię Twe sławic będę, póki świat
[nie minie.
Wielki, niewysłewiony, nieśmier-
[telny Boże!
Agiutoriu în scrăbe ce vin cu
[năvală.
Pentr'aciaia nu ne mai cuprinde
[fricâ,
Nice avemu grie'n lume de nemicâ.
Demu vedia pământulu clătit de
[vântu iute
Şi munţâi în mare din loc să-i
[strămute,
Marea valuri nalte urlând să rădice
Şi să le izbască de munţi, să-i
[despice
Cu poarnele apei, Domnulu veseliaşte
Sfânta sa cetate şi'ntregu o feriaşte
Ş'au gătat într'însa casă de dă rază
Că domnulu dintr'însa nu să
[depărtează,
La vriamę de grije sfânta lui cetate
Nu-i va strica nime nice de o parte.

Psalomul lui David 103.
despre facerea lumii

Sufletulu mieu ură bine
Lui Dumnezău cumu să vine
Şi-i dă, Doamne, să trăiască
Mărirea ta, şi să crească.
Să te'mbraci cu mărturie,
Cu frămsiaţe şi tărie,
Că tu te'nveşti cu lumină
Ca soarele în zâ senină.
Şi ţ'ai tinsu ceriulu cu cortulu,
de l'ai înfrămşat cu totulu,
Şi i-ai pus deasupra ape
Din tinsori să nu se scape.
Nuorii ţ'ai pusu-ţi scară,
Cându vei să cobori în ţară.
Caii îţi suntu iuţi ca vântulu
De mărgu unde ţi-i cuvântulu,
Şi ca gândulu mărgu de tare
Ingerii tăi cei călare,
Şi pedestrimia ca foculu
Miarge strălucind cu totulu.

Psalomulu lui David
către Goliathu **143**

Bună cuvântare âţi voi zâce
S'aibi, Dumnezău sfinte, cu ferice,
Că mi-ai datu-mi mânuloru la luptă
'Mvăţătură spre vărtute multă.
Diagetelor mi-ai datu-mi pre armă.
De-s la războiu ageru fără samă.
Şi la grije mi-eşti razăm şi vântă.
Cu pavăţa ta, Doamne, cea sfântă,
Dei supusu-mi oamenii suptu mine
Prinu nediajde ci-am, Doamne,
[spre tine.

Zaden rozum, żada myśl objąć Cie
[nie może.
Wszytki wieki Twe sprawy będą
[powiadały,
I Twoję osobliwą dzielność
[uspominały.

(In traducere românească, primele versuri:

„Preamăresc, Doamne sfinte, numele Tău, în vecii vecilor binecuvântată fi-va slava Ta ()"]

dar, mai ales prin popularitatea lui:

Psalm XLVII

Omnes gentes plaudite manibus

Kleszcz/my ręko/ma wszys/cy
[zgo/dli/wie,
Wszys/cy śpie/waj/my Pa/nu
[chęt/li/wie,
Panu nad pany, Panu groźnemu,
Królowi wszego świata możnemu
Ten niedobyte podał nam grody
Ten pod nas możne podbił narody
Dał nam w dziedzictwo i w użyrdanie
Włość Jacóbowę, Swoje kochanie.

Psalomulu lui David 46

Acesta psalom cu glas apostolescu îndeamnă pre toţi păgânii către cunoştinţa binelui lui Dumnezău cu mulţămită de bucurie întru ce i-au priimitu la credinţâ.

Limbile să salte
Cu cântece nalte
Să strige 'n tărie
Glas de bucurie.
Lăudându pre Domnulu
Să cânte totu omul.
Domnul iaste tare,
Iaste 'mpăratu mare
Preste tot pământulu
Şi-şi ţâne cuvântulu
Supus-ne-au gloate
Şi limbile toate,
De ni-su suptu picioare
Limbi de pre suptu soare
Alesu-ş-au şie
Parte de moşie.
Ţara cea dorită
Cari-ai giuruită
Lui Iacov iubitulu
Ce-i ţâne cuvântulu.

în care cantitatea silabică exclude orice posibilitate de apropiere, «psalomul» românesc învederându-şi apartenenţa stihului ţărănesc.

Că mitropolitul Dosoftei ştia «leşeşte»[6] este dovedit în tipăriturile sale, precum au arătat şi cu versurile închinate sibilei din «Parimii» (1683), Haşdeu şi d. Ştefan Ciobanu[7]. O spune însuşi contemporanul Ion Neculce. Faptul se întăreşte iarăşi de unele indicaţii pe manuscrisul original al «Psaltirei în versuri»[8], de prefaţă, ca şi de contextul tipăriturei din 1673. Dar din acest fapt necontestat până la socotirea ca model, ca singur model, a stihuirei lui Kochanowski drumul nu poate fi văzut nemijlocit...

Noi ne îndoim că singură versiunea lui Kochanowski — drept este că foarte răspândită în ţara sa, — a putut fi acest model lui Dosoftei, tocmai pentru nepotrivirile ritmice la psalmii reprezentativi.

Spiritul eclectic al mitropolitului-poet, dovedit în adnotările şi manuscrisele teologice erudit, nu se va fi mărginit, în dorul nouei transpuneri şi de data aceasta în limba sa, la singura experienţă a autorului «Threnylor». Adevărul s'ar desluşi numai din compararea prozodică a psaltirilor poloneze în versuri[9]: Poznanczyk (1516), Mikolaj Rej Náglowicz (c. 1550), Rybinski, Lubelczyk, Andrzei

Trzycieski-Tricesius (parafrazări parțiale, după 1568), Jan Kochanowski (ed. princeps, păstrată, din 1579: «Psałterſz Dawidów przekładania Jana Kochanowskiego, w Krákowie w Drukárni Lázárzowéy», cu opera lui Dosoftei. Concluzia va desprinde mărturia unei sinteze de valori lirice evlavioase, care fixează importanța istorică a psaltirei noastre în versuri. Și printre ele, după elementele metrice poloneze, se va găsi, potrivit locului, și ihul duios al satului moldovenesc. Aceasta cu atât mai mult cu cât nu se poate susține nici măcar dependența redacțională [10], cum s'ar închipui, departe de texte, ca prim concept, față de «Psaltirea de'nțăles» (1680), gătată pentru tipar încă din vremea episcopatului lui Dosoftei.

Augustin Z. N. Pop

NOTE

[1] „Toată structura versurilor lui D. este o imitare a versurilor lui Kochanowski" (p. XXVIII), „întreaga factură a versurilor lui D. o aflăm la Kochanowski. Mulți dinpre psalmii poloni sunt însă versificați în forme cu mult mai complicate și mai măestrite de cât acele pe cari le găsim la D." (p. XXIX), „D. a luat din psaltirea poloneză a lui Kochanowski numai formele de versificare, iar pentru a face psaltirea românească în versuri el a luat de bază textul ortodox slavon" (p. XXX).

[2] Intr'un curs următor, „Limba română în secolul al XVII-lea", 1935/1936, pp. 64—103, eminentul filolog studiază particularismul tipăriturilor lui Dosoftei — cu considerațiuni noui asupra foneticei și lexicului.

[3] Pentru preocupările reformaților de a estetiza noul ritual prin versificarea psalmilor, v. Augustin Z. N. Pop, „Psalmi și psaltiri versificate în Europa" (Cercetări literare, V), cu întreaga bibliografie.

[4] Citirile în epocă printre versurile lui Dosoftei nu sunt convingătoare. Aceasta împotriva susținerilor lui N. Iorga, „Istoria literaturii românești", I² pg. 378 și urm. după arătările, cronologic anterioare, ale lui I. G. Sbiera, „Mișcări culturale"..., Cernăuți, 1897. „Păgân" trebue citit în sensul propriu al lui David, nu în accepția „Turc".

[5] Dealtfel I. Bianu admite, op. cit., pg. XXX, întrebuințarea independentă a formelor de versificare pe care ierarhul Moldovei le-ar fi luat exclusiv din Kochanowski.

[6] B. P. Hasdeu în „Arhiva istorică a României", Tom. I, p. 1-a (1865), pg. 118.

[7] Ștefan Ciobanu, „Dosoftei Mitropolitul Moldovei și activitatea lui literară" (trad. din rușește de Șt. Berechet), Iași, 1918, pp. 79, 113, 142 și urm.; același, „Istoria literaturii române vechi" (II), curs litografiat, 1939/1940, pg. 402 și „Versuri poloneze necunoscute în opera Mitropolitului Dosoftei" (extras din „Mélanges Drouhet") 1940, pp. 5 și urm.

[8] D. A. Sturdza, „Psaltirea versificată a lui Dosoftei", în Convorbiri literare, VI (1872), pg. 157.

[9] v. Augustin Z. N. Pop, art. cit.

[10] N. Iorga, op. cit., pg. 373; Șt. Ciobanu, „Dosoftei Mitropolitul Moldovei" pp. 120—121; Dr. Giorge Pascu, „Ist. lit. rom. din secolul XVII" Iași, 1922, p. 127.

A. Z. N. P.

GIOVANNI PASCOLI ŞI LIMBA ROMÂNĂ

O SCRISOARE INEDITĂ

Nu este gândul nostru a înoi — «renovare dolorem» —, desbaterea, acum aproape de termen, aşa precum se întâmplă cu mărăcinele crescut în umbra pomului înalt, asupra artei sau «neartei» lui Pascoli, dar noi înşi-ne, citind mulţime de poezii, avem impresia operii desăvârşite; fapt ce ne duce să iscălim, cu socotinţa cuminte a străinului, nu mai mult la vre-o «formulă», ci la deplina judecată limpede, îndrăzneaţă şi preţioasă, de curând aşternută pe hârtie de scriitorul Papini [1].

Istoria literară, cu osebire italiană, a zăbovit deajuns în pătrunderea unei poezii aşa de noui ca aceea a lui Giovanni Pascoli, pentru ca lumina să nu fi scăpat odată de subt obroacele criticii, cu prisosinţă. Dela preţuire s'a trecut la dibuirea conceptului şi-de aici la cunoaşterea temelor. Făcându-se în ultima vreme apropierea trebuitoare de opera însăşi. Mai ales pe drumul acesta s'a ajuns înfine la recunoaşterea locului unde poetul să fie aşezat în istoria literaturii. Giovanni Pascoli a devenit acuma un clasic.

Scriitor, de necontenită inspiraţiune, tradusă uşor în câmpul unei expresii avute. De nesăturată râvnă şi posibilitate conceptuală; care lasă în părăsire fără de veste realitatea şi, întinzând aripile închipuirii, se strecură în vis, într'o clipită, la un semn mărunt din afară. Pentru a coborî numaidecât şi nota, ales cu gândul la sine, în trăsături fugare şi sensibile, minunata răsfrângere a tărâmului nostru din lumea cu taine.

Poet, prin fire, naiv şi spontan întocmai acelui gingaş «fanciullo» din lămuririle proprii. «Copil» prodigios, pentru a folosi cuvântul papinian. Dară maestru iscusit în arta de a nevedi în fire de argint realitatea cu tortul închipuirii.

Neîntrecut evocator al armoniei intime din vechea poezie latină, în limbă latină, depănând cu toate acestea cântece noui, turburător de noui, faţă de poezia tradiţională italiană.

Scriitor, lipsit de preconceptele meşteşugului. Aplecat doar asupra lumii infinit de sensibile a sufletului său, mişcat acesta, de un întreg cosmos de măruntă cunoaştere empirică. Poate că, pentru aceea, anevoe a se reduce la ramele unei formule estetice stereotipe.

Aceasta, cu atât mai vârtos cu cât, conceptul poetic pascolian nu se poate îngrădi, fie că-i mult cuprinzător, fie că este clar până la incoloare, fie că nu se găseşte. Denumirile de simbol, misteruri, cosmic, şi altele multe au încetat să se auda.

In locul lor stă, mulcomitoare, această «imensă harfă sonoră» la adierile abia perceptibile ale unui cânt, aură poetică pe de-a 'ntregul nouă în istoria literaturii italiene, cu un cuvânt pascoliană.

Un critic de samă a spus că pe Giovanni Pascoli nicăieri nu-l descoperi mai bine ca în scrisori. Natura lui «incostante» şi «mutevole» se răsfrânge, aici, cu toată lumina ei umană.

Dară nu numai în aceasta am găsit îndemnul scrierii paginilor de faţă. O descoperire cu mult mai însemnată avem putinţa s'o dăm la iveală. Că dacă, de pildă, mulţi au notat cum se cuvenea acel călduros «salut» al lui *Giosuè Carducci* trimis «ai Romani d'oltre i Carpazi», «da piè della Colonna», nimeni n'a ştiut până în momentul acesta despre interesul care, la un moment dat, s'a născut în marele urmaş al lui Carducci asupra limbii, literaturii şi poporului român. Şi iată atunci

cartolina revelatoare scotocită în carteggiul rămas dela Pier Emilio Bosi şi păstrat în parte la biblioteca oraşului Salerno.

Alături de aceste două elemente adică, Pascoli faţă cu limba română şi Poetul «incostante» şi «mutevole», scrisoarea ne pune la îndemână un al treilea element, aducându-ne o definiţie, pe cât de lapidară pe atât de spirituală şi plină de sens a ceea ce el înţelegea prin poet şi funcţiunea lui socială.

Inainte de a purcede la cercetarea manuscrisului sub această întreită privire, lămurind elementul inedit pe care el îl aduce, privitor la interesul Poetului pentru limba română, trebue să desmormântăm, această însemnare a lui Pier Emilio Bosi, ascunsă într'o notă din cartea lui «*Virgilio e L'Italia Nova*»[2].

«*Egli [il Pascoli] amava assai anche talune mie [di Pier E. Bosi] traduzioni in versi dal rumeno, vari canti nazionali di quella terra, nostra suora in romanità, e segnatamente «Mioritza» che fu giusto ripetuta dalla radio pochi giorni or sono. Come la radio l'abbia avuta non ho potuto sapere perchè era in un mio libro (Fiori Rumeni) le cui 500 copie andarono tutte smarrite per la morte dell'editore nella guerra mondiale: tutte, meno una che ho io*». [Lui (adică lui Pascoli) îi plăceau mult şi unele traduceri de ale mele (ale lui Pier Emilio Bosi) în versuri din limba română, diferite cântece populare din acea ţară, sora noastră în romanitate, şi îndeosebi «Mioriţa» care tocmai a fost repetată la radio acum câteva zile. Cum de a avut-o societatea de radio n'am putut şti pentrucă ea se găsea într'o carte a mea (Fiori Rumeni) ale cărei 500 exemplare se rătăciseră toate din pricina morţii editorului în războiul mondial: toate, afară de unul pe care îl am eu[3]].

Iată acum textul scrisorii[4] lui Pascoli:

Caro illustre capitano,

poeta e bersagliere: nulla di meglio. Poeta e professore, male: non vanno d'accordo. Meglio poeta e contadino, poeta e calzolaio. Però poeta e maestro fanno insieme la più nobile delle funzioni umane. Quant'è che seguo con amore l'opera di lei, sì come poeta sì come traduttore dal rumeno! Me ne venne voglia anche a me, del rumeno, e ho comprato grammatiche e altri libretti.

E anch'io ho saputo una poesia su Garibaldi e l'usignolo. Quante rispondenze misteriose tra il povero professore e il buon soldato! Le scriverò poi a comodo. Ora non posso. E non sapevo che lei era di Faenza. Ci ho molto gusto. Bravo! Tanti auguri e una stretta di mano dal suo

Giovanni Pascoli

Dragă ilustre domnule căpitan, poet şi bersagliere: nimic mai bine. Poet şi profesor, rău: nu se potrivesc laolaltă. Mai bine poet şi ţăran, poet şi cizmar. Insă poet şi maestru săvârşesc împreună cea mai nobilă dintre funcţiunile omeneşti. De câtă vreme urmăresc cu plăcere opera dv, atât ca poet cât şi ca traducător din limba română! Imi veni şi mie dorinţa, de limba românească, şi am cumpărat gramatici şi alte cărticele. Am ştiut şi eu o poezie despre Garibaldi şi privighetoarea. Câte corespondenţe misterioase între bietul profesor şi bunul soldat! Vă voi scrie apoi mai pe'ndelete. Acuma nu pot. Şi nu ştiam că dv. eraţi din Faenţa. Imi place mult. Bravo! Multe urări şi o strângere de mână dela al dv. Giovanni Pascoli].

Dăm mai jos, facsimilul cărţii poştale ilustrate cu vederea panoramică a reşedinţei Poetului la Castelvecchio di Barga, şi cu portretul său în colţul din dreapta.

Cine este Pier Emilio Bosi şi cari erau legăturile lui cu Pascoli?

Vom răspunde cu mărturia unui alt filoromân, Angelo De Gubernatis: «Căpitanul de Bersaglieri Pier Emilio Bosi, îndemânatecul şi delicatul nostru poet»... «e unul dintre puţinii cari se ocupă în Italia, cu dragoste şi stăruinţă, de literatura română»[5].

Roadele unei asemenea preocupări se pot urmări în diverse numere din *Nuova Rassegna di Letterature moderne di Firenze*, anii 1905—1907, unde el, deţinând rubrica rezervată limbii şi literaturii române, a publicat, — aşa cum, cel dintâi, a

arătat d. prof. Alexandru Marcu [6] —, studii, traduceri, biografii, informaţiuni literare, culturale şi altele.

Bosi cunoştea România încă din 1901, când ţinuse în Bucureşti o conferinţă, publicată apoi sub titlul *«Italia e Romania»*. Atunci se înfiripară legăturile lui de prietenie cu unii literaţi români şi, înapoiat în Italia, activă fără răgaz, cu pana şi

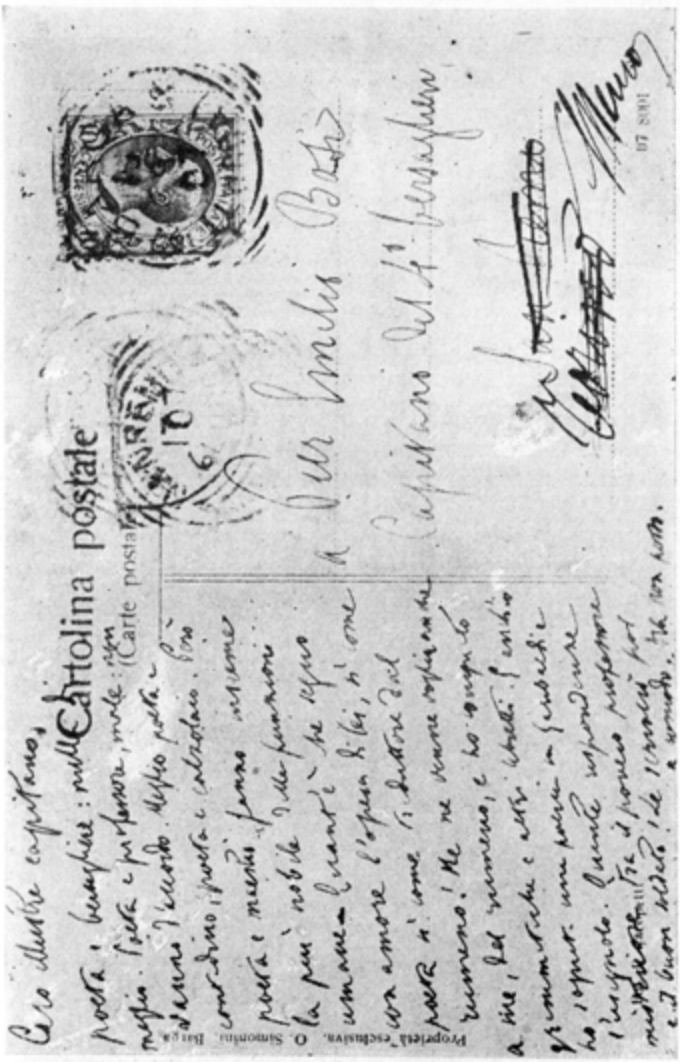

cu vorba întru o mai profundă cunoaştere a celor două popoare între ele. A susţinut ca învăţământul limbii române în Italia să fie făcut pe scară mai întinsă. De pildă, a căutat să dobândească introducerea lui în *Istituto orientale* din Neapole.

Mai mult: nemulţumit de gramatica română a lui Lovera, a lucrat o alta, rămasă însă în manuscris. Şi, adăogind materialului de cultură românească publicat în revista florentină, părţi nouă, alcătui o antologie românească, pe care o numi tocmai *Fiori Rumeni*, rămasă şi aceasta, nepublicată [7].

Să ne întoarcem la scrisoare şi să încercăm a documenta acea «voglia» a lui Pascoli de a învăţa limba română.

Cea dintâi presupunere pe care suntem îndreptăţiţi a o face se leagă de conferinţa lui Bosi, ţinută în Bucureşti şi tipărită la Neapole, în 1901. Cum Bosi a scris acolo şi despre Pascoli, negreşit, acesta va fi fost încunoştiinţat de publicaţie. Avem dealtfel şi un indiciu în direcţia aceasta [7 bis].

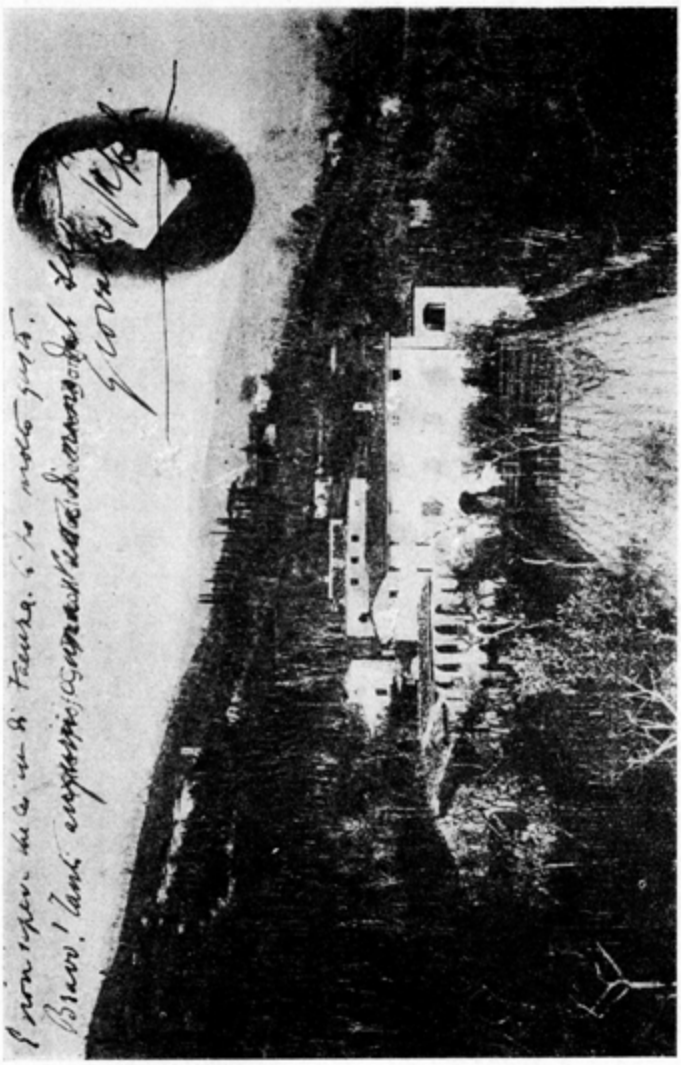

Să fi găsit oare Poetul, aici, un prim imbold pentru apropierea către lumea spirituală românească? In lumina datelor de până acum suntem în situaţia de a ne rosti afirmativ. De altfel nu ne vom opri cu cercetările.

In *Italia e Romania* a lui Bosi se poate ceti această discursivă, nu ştiinţifică, prezentare a lui Pascoli :

pag. 18 :

«Così non posso non fermarmi un istante almeno su quattro dei nostri grandi letterati viventi che sono — voi lo sapete — Giosuè Carducci il colosso, D.Annunzio il giovane atleta impaziente e gonfio di forza, Fogazzaro e Pascoli».

pag. 29—30 : *«Il Pascoli è meno conosciuto all'estero, e si capisce; la poesia è troppo legata, troppo fusa colla forma perchè questa forma non perda se trasportata in altro linguaggio, ed il Pascoli non è romanziere ma poeta. E fortissimo poeta, conciso sopratutto. Direi quasi che la forza e la tenacità romagnola, vibrano nel suo verso. Qualche volta la sua frase è forse un poco contorta per desiderio di troppa concisione ma quasi sempre riesce a dare un quadretto — ed anche un gran quadro — in poche parole. E'eccellente latinista ed ebbe spesso medaglie d'oro nei congressi mondiali. Elaborato nella forma, trova però modo d'infonder nella strofe sua bizzarra — poichè vuol portar i metri greci nella lirica nostra — forza e passione. Inquadrar bene questa forma la quale è cosa matematica (è pensiero suo) delimitarla bene e, a guisa di crogiuolo, gettarvi dentro tutto il lirismo, tutta la passione di cui un poeta è capace, — ecco il suo ideale. E' un bell'ideale, non c'è che dire».* [p. 18: «Şi nu pot să nu mă opresc măcar un moment asupra a patru dintre marii noştri literaţi în viaţă cari sunt — după cum ştiţi dv. — Giosuè Carducci colosul, D'Annunzio tânărul atlet cu neogoi şi plin de putere, Fogazzaro şi Pascoli». P. 29—30 : «Pascoli este mai puţin cunoscut în străinătate, şi se înţelege; poezia lui e prea legată, prea unită cu forma pentru ca această formă să nu piardă atunci când e tradusă în alt limbaj, şi Pascoli nu e romancier ci poet. Şi foarte îndemânatec poet, concis mai ales. Mai că aş spune că forţa şi tenacitatea romagnolă, vibrează în versul său. Câteodată fraza lui este poate întrucâtva răsfrântă din dorinţa pentru o concizie prea mare dar aproape întotdeauna isbuteşte să dea un mic tablou — şi chiar un mare tablou — cu puţine cuvinte. Este un excelent latinist şi a dobândit adesea medalii de aur la congresele mondiale. Muncit în formă, el găseşte însă putinţa de a infusa strofei sale bizară — deoarece vrea să aducă metrii greceşti în lirica noastră — forţă şi pasiune. A încadra bine această formă care este lucru matematic (este gândirea sa), a o îngrădi bine şi, asemenea vasului de contopire a metalului, a arunca înăuntru tot lirismul, toată pasiunea de care e capabil un poet, — iată idealul său. E un ideal frumos, nu-i ce spune».]

Şi conferenţiarul citează drept exemplificare versuri din *«Inno del Ritorno»*.

Avem totuşi putinţa de a urma un alt drum care ne va duce, fără greş, către informaţia precisă.

Giovanni Pascoli, dacă socotim de bună credinţă afirmaţia lui Bosi, «amava assai anche talune mie [di Bosi] traduzioni în versi dal rumeno, vari *canti* nazionali di quella terra, nostra suora in romanità, e segnatamente „Mioritza"...» («îi plăceau aşişderea mult şi unele traduceri de ale mele, în versuri, din româneşte, diferite cântece populare ale ţării aceleia, sora noastră întru romanitate, şi cu osebire „Miorita"...»). Se ştie că aceste tălmăciri ale lui Bosi au fost publicate în *«Nuova Rassegna di letterature moderne di Firenze»*. Trebue să bănuim, deci, că Pascoli a fost cititorul revistei florentine. Altminteri el n'ar fi putut afla traducerea «Mioriţei» şi a altor poezii româneşti.

Pentru întărirea presupunerii e bine să amintim ceea ce Raffaello Nardini desvăluia în «Marzocco»[8] despre Pascoli şi ziaristica:

«...Giovanni Pascoli trovava quasi ogni mattina nei giornali che esaminava con appassionata curiosità, qualche motivo piccolo o grande di amarezza...»

«Leggeva così attentamente i giornali, anche se di tanto in tanto li buttava via, da seguire amorosamente l'attività degli scrittori che prediligeva o che conosceva di persona»...

«E così pure, d'altro canto, era ben raro che gli sfuggisse — qualunque ne fosse l'argomento — uno scritto firmato con un nome a lui simpatico». «Osservatore diligentissimo e fine pur delle cose più tenui e più disprezzate, andava a scovare

freschi echi di vita anche nei cantucci più modesti dei periodici.» «...G. P. găsia aproape în fiecare dimineaţă în ziarele pe cari le examina cu pasionată curiozitate, vre-un motiv neînsemnat sau mare de amărăciune»... «El citea aşa de atent ziarele, chiar dacă uneori le arunca la o parte, că urmăria cu plăcere activitatea scriitorilor cari îi plăceau sau îi cunoştea personal»... «Tot astfel, pe de altă parte, foarte rar îi scăpa o scriere — oricare i-ar fi fost subiectul — semnată de un nume simpatic lui.»... «Observator foarte atent şi fin chiar al lucrurilor celor mai mărunte şi disprețuite, el mergea să scotocească proaspete ecouri de viaţă până în «ungherele cele mai modeste ale periodicelor».

Revista florentină putea ispiti mai mult pe Pascoli, dat fiind că în ea apăreau foarte adesea studii, informaţiuni, etc., privindu-i opera proprie.

In adevăr, chiar în no. 12 din 1905, în care începe colaborarea lui Bosi (cu un substanţial articol asupra literaturii române moderne, însoţit de o foarte bogată bibliografie), se poate citi şi articolul lui G. Rabizzani, «La nostra poesia contemporanea» în care acesta scrie despre Pascoli şi D.Annunzio, «i culmini della nostra poesia», poeţi «vivi» şi «originali» în arta lor, «opposta sì ma fatta di sensazioni forti, di visioni superbe».

In no. 1 din 1906, acelaş critic notează[9]: «Tra studi vari e disparati mi sono rivolto al Leopardi che grandeggia solitario nella storia letteraria della prima metà del secolo scorso e che nel nostro ha il suo prosecutore, in Giovanni Pascoli». G. Rabizzani ia din ce în ce mai mult o atitudine anticrociană. Semnează[10] un articol de 23 de pagini intitulat anume «G. P. Poeta».

Spre deosebire de Carducci, poezia lui Pascoli ar avea «la preoccupazione dell'anima e della morte»; el e poetul naturei în dimensiunile ei mici, al motivelor umile într'un ton minor, în trăsături repezi, cu o simplicitate «francescană». Vin apoi, lămuritoare, exemplele, cari dovedesc că lumea interioară a poetului «è proprio il mondo che sta fuori di lui». Pe lângă aceasta, «Poemi conviviali» reprezentau pentru Rabizzani «il prodotto più maturo dell'arte pascoliana»; dela scriitorii vechi, Pascoli moştenise «la dolcezza», dela Leopardi conceptul de «bassezza».

Rabizzani găseşte[11] că neajunsurile semnalate de Croce, precum «le ripetizioni stucchevoli», «le immagini incongrue e troppo dilatate», constitue de fapt tocmai originalitatea poeziei pascoliene, «unica nella letteratura italiana contemporanea». Rabizzani se apropie astfel de Pietrobono şi de Gargàno, neadmiţând totuşi pe de-a'ntregul părerile lor, întru dovedirea acelei «cruditâ» a formulei crociene şi a acelui «rigore dello spirito» al creatorului ei.

Drept aceea, el sfătueşte pe critic de a se obişnui cu climatul poeziei lui Pascoli «per studiarlo con una meteorologia particolare».

Tot în acest din urmă număr al revistei amintite, Bosi notează, cu privire la cartea lui N. Tzinc, «*Poeţii italieni moderni*», că scriitorul român a tradus cele două poezii ale lui Pascoli: «*Aspirazioni*» şi «*I due bimbi*». De care traducere, autorul lor italian, se poate crede, a fost încunoştiinţat.

In numerele următoare[12] apar alte articole semnate de Rabizzani. In unul din acestea[13] el repudiază metoda cu care Luigi Cucinotta s'a fost hotărît să analizeze cele cinci volume pascoliene şi să studieze subiectele poetice. Intr'un altul: «*Poeti e Poesia Benedetto Croce e la critica pascoliana*», Rabizzani tăgăduieşte valabilitatea unor aprecieri ale bine cunoscutului critic.

In cel de al treilea: «*La sorella del Poeta*», el lămureşte rolul Mariei Pascoli în poezia fratelui ei.

Un al patrulea articol e semnat de *Aldo Sorani* şi tratează despre proza lui Giovanni Pascoli, care proză are multă graţie, «freschezza primitiva», «spontaneità», «ingenuità puerile», «bonomia arguta», «leggera malizia». Pentru poet, afirmă el, «il mondo interiore è tutto il mondo» e «tutto il mondo è poesia». Aşa se face că proza lui Pascoli e în deosebi melodioasă. Alcătuită din fraze scurte, cuprinzând fiecare o gândire completă ea se găseşte totdeauna iscusit închegată.

De notat că tocmai în aceste numere, unde se scrie cu stăruinţă despre arta lui Pascoli, Bosi e prezent cu un bogat material românesc (16 pagini) despre: Averescu, Andrei Mureşanu, Lecca, Grigorescu, Vlahuţă, Regina Elisabeta, cerisori dela Români, etc.

Se vesteşte şi apropiata apariţie a lucrării antologice «Fiori Rumeni». Bosi face o bogată revistă de cărţi şi periodice româneşti; adresează «qualche parola ai lettori Romeni», publică traduceri, etc.

Numai citind aceste pagini Pascoli ar fi putut să scrie: «Quant'è che seguo con amore l'opera di lei, sì come poeta sì come traduttore dal rumeno».

In nr. 9—12 din acelaş an, la rubrica «Notizie e commenti» se scrie cu elogii despre discursul lui Pascoli asupra lui Carducci. Intreg acest interes din partea revistei pentru opera-i, hotărît, l-a făcut «cercare il volume» unde, curios, avea să citească şi, după mărturisirea lui Bosi, chiar să admire, câteva creaţii poetice româneşti, adesea fericit tălmăcite în italieneşte de poetul «Spadelor albastre».

Desigur, şi de aici, a sa «voglia del rumeno».

Nu este exclus, totuşi, ca şi alte cărţi sau «libretti» despre România, despre Români sau despre limba lor, să fi determinat Poetul să înveţe româneşte.

Pe de altă parte asemenea dorinţă îi va fi putut veni firesc, în urma preocupărilor lui filologice: cunoaşterea temeinică a limbii latine îi va fi îndreptat paşii către limbile romanice, deci şi către română.

Sau, poate din simpatia europeană pentru cauza de atunci a Românilor? Se ştie că războiul din 1877 împotriva Turciei iscase un interes european pentru poporul nostru, interes care în Italia avea rădăcini mai adânci şi care a mers crescând până la culminarea din epoca Memorandului transilvan. Poate şi acesta va fi bătut la uşa inimii poetului.

Ori, poate, fiindcă era şi un bun cunoscător al Risorgimentului, se va fi hotărît el să urmărească oarecari legături între Italieni şi Români. Va fi găsit în vre-o carte de istorie informaţiuni de acest ordin. Sau, poate că, în fine, opera şi viaţa maestrului său, Carducci, — care cu prilejul cunoscutului Memorandum, scrisese aceste cuvinte: «Ai Romani d'oltre i Carpazi da pie'della Colonna Traiana un saluto per la fede nella vita immortale di nostra gente», — îl vor fi adus a cunoaşte mai bine pe Români, învăţându-le limba?

In orice chip se vor fi petrecut lucrurile, fapt e că Giovanni Pascoli a manifestat această dorinţă, nouă pentru cei ce se ocupă cu viaţa şi opera lui şi deosebit de cinstitoare pentru noi, Românii.

Trecând la cercetarea operii, vom descoperi unele date, aluzii, pomeniri cari vor lămuri şi mai mult intenţia manifestată de Poet în scrisoarea sa către Pier Emilio Bosi. Astfel vom reţine în primul rând romantica viziune a Getului murind. Gândul poetului se îndreaptă către câmpia Danubiului. Va fi fost aici o amintire din istoria romană? Sau, mai degrabă, reminiscenţe din puternica lirică ovidiană, în care trăia precum ştim?

Oricum, în închipuirea Getului care moare, văzând aevea, ca după un văl, boii săi molatici, somnul copiilor în carul «fermo e nero al lume della luna». Poetul nu a fost lipsit de o sinceră înfiorare de artist.

In occident «la buona novella» găsi Roma «ebbra di sangue», după Saturnale; «I ludi eran finiti».

Dormeau «le belve in fondo degli anfiteatri; e gli schiavi tornati erano cose»; noaptea era «mesta» şi «adombrava la Via Sacra del Foro»; în preajma focului sacru, «le Vestali dormian ravvolte nella lor pretesta»; şi templul lui Ianus «attendeva, coi serrami infranti, l'aquile che predevano lontano».

Romanticul tablou de noapte se împlineşte cu sfârşitul dureros al Getului murind în credinţa cea nouă, pe când lumea păgână doarme somnul plăcerii, după luptele crude ale circului răscolit:

Roma dormiva. Uno vegliava, un Geta
gladiatore. Egli era nuovo, appena
giunto: il suo piede, bianco era di creta.

L'avea, col raffio, tratto dall'arena
del circo; e nello spoliario immondo
alcun nel collo gli aprì poi la vena.

P.1467
BIBLIOTECA JUDEŢEANĂ TIMIŞ
P.5082-D

Rantolava: il silenzio era profondo:
id cader lento d'una goccia rossa
solo restava del fragor del mondo.

Ma d'uomini gremita era la fossa
in cui giaceva. All'occhio suo, tra un velo,
parea scoprirne e ricoprirne l'ossa.

Ed era solo, e l'uomo che col gelo
lo pungea di sua cute, più lontano
gli era del più lontano astro del cielo:

più della terra sua, più del suo piano,
lunghesso l'Istro, e de' suoi bovi ch'ora
sdraiati ruminavano pian piano,

e de' suoi figli ch'attendean l'aurora
piccoli nella lor nomade cuna,
e del suo plaustro, ch'era sua dimora,
là fermo e nero al lume della luna.

[Roma dormea. Unul singur veghia, un Get / gladiator. El era nou, abia / sosit: piciorul său, de cretă alb. / Cineva l-a fost împins din arena / circului; şi în spoliarul imund / îi rănise apoi grumazul. / Orcăia; tăcerea era adâncă: doar roşia picătură căzând / rămânea din hùetul lumii. / Iară de oameni grămădit era şanţul / în care zăcea. Ochiului său, ca după un văl, / goale, nedesluşite oasele i se iveau. / Şi era singur, şi omul care îl îngheţa / cu trupul său, mai departe / era de el ca cel mai departe astru al cerului: / ca pământul său mai departe, ca şesul său, / lângă Istru, şi boii care acuma / rumegau în tăcere./ şi decât băeţii săi aşteptând aurora / sgribuliţi în leagănul lor nomad, / şi decât carul său departe, / acolo, negriu în batiştea lunii.]

E locul unde îngerul vine din Orient pentru a binevesti că pacea se întinde pe pământ. Templele nu aud cuvântul acesta. Vestalele nu se înfioară la auzul bunei vestiri, «l'infinita urbe dei forti» nu înţelege glasul dumnezeesc. Doar Getul, veghind în durerea-i:

Sol esso udì; ma lo ridisse ai morti,
e i morti ai morti, e le tombe alle tombe,
e non sapeano i sette colli assorti,
ciò che voi sapevate, o catacombe.

[Numai el auzi; şi-o repetă celor morţi. / iară morţii celor morţi, şi mormintele mormintelor,/ şi nu ştiau cele şapte coline 'n uitare, / ceea ce voi ştiaţi, o catacombe].

La compunerea acestui mic poem, să se fi îndreptat oare gândul poetului şi către viţa care pleacă dela Geţi? Nu putem şti.

Răsfoind *Pensieri e Discorsi* ai lui Pascoli, vom dă de câteva însemnări şi aluziuni cu privire la Români.

In *Commemorazione di Carducci*, poetul Risorgimentului, (la pg. 97), stă scris: *«L'Inno „Sicilia e la rivoluzione" conclude questo intermezzo. Tutta l'Italia doveva di nuovo sommuoversi, levarsi dovevano i rumeni e i polacchi, i greci e i serbi, gli ungari e i croati...».*

«L'Europa non andò in fiamme. I mille salparono, sbarcarono, vinsero: l'Italia fu fatta...».

[«Imnul „Sicilia şi revoluţiunea" încheie acest intermezzo. Toată Italia trebuia din nou să se răscoale, să se ridice trebuiau românii şi polonii, grecii şi sârbii, ungarii şi croaţii...».

«Europa nu se aprinse. Cei o mie porniră, debarcară, învinseră: Italia se făcu...»].

In altă parte (*Il Poeta del secondo risorgimento*, pp. 136, 138) el vede Italia din epoca Risorgimentului luptând împotriva asupritorilor, nu numai pentru cauza ei, ci şi pentru aceea a popoarelor subjugate, «popoli schiavi», — «per dare libertà e luce a tutti i popoli oppressi».

Iar Garibaldi, eroul luptei, era preamărit în cântece şi aşteptat de către neamurile în lanţuri.

In acelaş sens este şi pasagiul din «nell'Università di Bologna» (p. 184).

Mai mult nu am putut afla în lucrările în proză. Suntem totuşi în măsură a putea conchide, fără nici o umbră de îndoială, că Pascoli a stăpânit şi unele date istorice privitoare la poporul român.

La acestea vom adăuga un element nu mai puţin însemnat.

E vorba de o informaţiune obţinută de noi, pe cale epistolară, cu multă bunăvoinţă din partea Surorii în etate a poetului, Mariù, căreia îi aducem şi aici alese mulţumiri. D-sa ne scrie:

«Posso dire che egli [il Pascoli] amava la Romania... e certo avrebbe avuto piacere di conoscerne il linguaggio».

[Pot spune că el (Pascoli) iubia România... şi desigur ar fi avut plăcere să-i cunoască graiul].

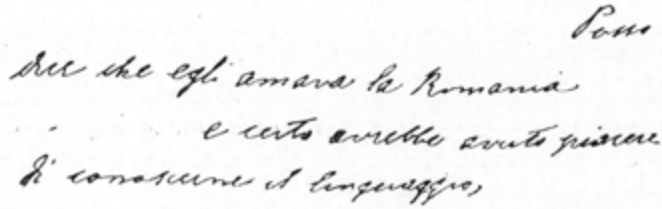

Considerând acum, dintr'o altă privinţă, scrisoarea Poetului, vom vedea cu câtă bună dreptate documenta Angiolo Orvieto, în «Marzocco», trebuinţa de intimitate, de confidenţe amicale, pe care Pascoli o simţea. De unde, acel bogat epistolar al său vădind «le vicende della sua vita, le nuvole e i raggi dell'anima sua», într'un stil de o «deliziosa vivezza». Adevărul observaţiei se confirmă şi de această nouă scrisoare, inedită. Numai că aici suntem în faţa unui element cu o delicată înţelegere, anume conceptul lui Pascoli despre poezie, ingenios atins şi cristalizându-l oarecum pe acela încercat în *«Il Fanciullino»*.

Giovanni Papini spusè că «Aldo Palazzeschi, dependent de *conceptul just pe care îl avu Pascoli despre poet*, a fost salvat pentru poezie de ceea ce într'un sens foarte înalt, s'ar putea numi rezistenta sa puerilitate».

Asupra acestui concept cât şi asupra esteticei pascoliene nu vom mai stărui. Ar fi să lărgim încercarea de faţă, fără siguranţa găsirii unei formule organice, unitare, de întreg.

Vom restrânge deci consideraţiunile noastre, la cele ce vin în apropiată legătură cu scrisoarea Poetului, cu împerecherile *«poeta e bersagliere»*, *«poeta e professore»*, *«poeta e contadino»*, *«poeta e calzolaio»*, *«poeta e maestro»*.

Dar cum spuneam mai înainte, conceptul poetic pascolian este aşa de încăpător şi liber de orice constrângere didactică, de orice formulă, de prejudecăţi înrădăcinate, încât elude orice difiniţie ce pretinde a fi completă.

De fapt, cine e poetul, în gândul lui Pascoli? Acela care îşi plăsmueşte poezia, precum *«l'ape il suo miele»*, pentru a folosi chiar propria-i expresie.

Poezia e fărâma de frumuseţe, de idealism, de bunătate a tuturor lucrurilor, a însăşi existenţii noastre umane. Poezia nu stă în cutare construcţie artistică de versuri, idei, imagini: ea este în toate şi pretutindeni. Sălăşluieşte în lucruri, în su-

fletul nostru, e *o divină latură a genezii*. O poate făuri oricine. Nu numai cărturarul, ci şi «il calzolaio», ciubotarul. Ea e în fermecătorul nostru «*Fanciullino*», emanaţie ideală a sufletului nostru.

Ceeace vrea să însemne că toată lumea poate să fie poet daca ştie să dea expresie acestui ideal. El se întâlneşte în orice creaţiune. Poetului nu-i revine decât meritul să-l aleagă din nepoetic. Poate să fie poet cărturarul ca şi omul cel simplu, dacă vede şi simte, şi mai ales dacă poartă în tainiţele sufletului acel dumnezeesc «copilaş» universal.

Se poate astfel afirma că Pascoli, cu lămurirea lui estetică, n'a isbutit decât să pună în şi mai grea încâlcire pe critici. Precum de altfel, cu însăşi poezia.

Aşa dară cine este poet, în gândul lui Pascoli?

Poet e acela care «din Ştiinţă face Conştiinţă». El se află în tinerii cari îşi jertfesc viaţa pentru Patrie. Poetul e «*un ortolano*» sau un «*giardiniere*».

El îmbunătăţeşte şi regenerează umanitatea «*escludendone, non di proposito il male, ma naturalmente l'impoetico*», — îndepărtând din ea, nu răutatea, ci natural nepoeticul.

Urmează de aici că pentru poet «*vale infinitamente più il suo sentimento e la sua visione, che il modo col quale agli altri trasmette l'uno e l'altra*», — are valoare infinit mai mult sentimentul său şi viziunea sa, decât felul în care transmite altora pe unul şi cealaltă.

El poate să fie social, politic, şi altfel, după cum se deşteaptă într'însul «*Il Fanciullino*». «*Vedere e udire: altro non deve fare il poeta. Il poeta è l'arpa chè un soffio anima*»... (A vedea şi auzi: alta nu trebue să facă poetul. Poetul este harfa pe care o însufleţeşte o adiere).

Pentru Pascoli, poetul «non va d'accordo» cu profesorul. E aceasta din urmă îndeletnicire care îndepărtează poezia. Este meşteşug, — şi el avea prezente în mintea-i toate piedicile şi asprimile lui —, care nu se potriveşte cu viziunea poeticului.

Intr'adevăr, în *Fanciullino*[14] se poate citi: «*Forse il fanciullo tace in voi, professore, perchè voi avete troppo cipiglio*» (Poate că idealul copilaş al sufletului tace în voi, d-le profesor, fiindcă aveţi prea multă încruntare).

Şi mai departe[15]: «*Perchè la poesia, costretta a essere poesia sociale, poesia civile, poesia patriottica, intristisce sui libri, avvizzisce nell'aria chiusa della scuola, e finalmente ammala di retorica e muore*» (Pentrucă poezia, silită a fi poezie socială, poezie civilă, poezie patriotică, vesteşte în cărţi, se ofileşte în aerul închis al şcolii, şi în fine se îmbolnăveşte de retorică, şi moare).

Toate aceste mărturii nu sunt poate fără legătură cu dispreţul lui Carducci pentru «i cattedranti»; scria, de pildă, acesta din urmă:

In generale l'abitudine della cattedra nuoce agli scrittori e li vizia, o li rilassa ed esaurisce»[16] (In general obişnuinţa catedrei strică scriitorilor şi îi viciază, ori îi oboseşte şi-i secătueşte). «Carducci ura în aşa măsură catedrantul „*professore di tutte le cose in tutte l'università del regno*" (profesor de toate lucrurile în toate universităţile regatului) încât îl descrise cu asprimea pe care numai ura o poate inspira», explică Giovanni Papini[17].

Şi Carducci continuă:

«*Il cattedrante, il vero e nato cattedrante, cresce, cammina, mangia, parla, ama, evacua, facendo sempre lezione a tutti; su tutto, in tutte le occasioni. Egli porta sempre la sua cattedra anzi più cattedre con sè: ne ha nella testa, nel cuore nello stomaco. A un certo momento, all'incontro d'una frase, d'una parola, d'un punto e virgola, ecco la cattedra scattar fuori dalla testa o dal cuore o da altra parte dell'omarino; ed egli ci si mette a sedere su, per la via sotto il solleone, a mezzanotte sotto il nevischio, nel letto dell'amore o presso un letto di morte, a desinare o su una tomba, nel caffè o in un giornale*»[18]. (Catedrantul, adevăratul catedrant înăscut, creşte, umblă, mănâncă, vorbeşte, iubeşte, evacuiază, dând lecţii tuturora; despre totul, în toate împrejurările. El duce cu sine întotdeauna catedra sa, ba chiar mai multe catedre; are catedre în cap, în inimă, în stomach. La un moment dat, întâlnind o frază, un cuvânt, un punct şi virgulă, iată catedra sărind din cap ori din inimă, sau din altă parte a omuleţului; iar el se aşează la dânsa, pe drum în arşiţă, în miază-

noapte pe viscol, în patul iubirii sau lângă un pat de moarte, la prânz sau pe un mormânt, în cafenea ori într'un ziar).

Desigur, în afirmarea incompatibilităţii binomului «poet şi profesor», Pascoli se va fi condus de imperative ale momentului, fiindcă altădată el va scrie exact contrariul. Dacă în spiritul său trăia amintirea judecăţii maestrului său bolognez, apoi cum ar fi putut să meargă el cu respingerea conviveţei poeziei şi a profesurei până a uita că şi Carducci a fost profesor şi că el însuşi n'a fost viaţa întreaga decât profesor? Aşa am fi ispitiţi să opinăm, fie chiar cu primejdia de a-i găsi pe amândoi, singuri contrazicându-se, dacă am pierde din vedere genul de profesori pe cari îi înţelegeau prin aceste verdicte. Cu deosebirea că primul, în virtutea acelei a lui, cu care se mândreşte urmaşul său în proză, cum se mărturiseşte Giovanni Papini, era de-adreptul tăios, în vreme ce duiosul Pascoli vădeşte de atâtea ori în scrierile sale compătimire pentru lucrul greu şi nu deajuns răsplătit al «catedrantului» devotat, care îşi închide existenţa în cercul strâns al şcolii, precum «il calzolaio» şi «il legnaiuolo» sunt siliţi a duce una şi aceeaşi viaţă încărcată de urît [19].

Acesta este profesorul care «nu se potriveşte» (non va d'accordo) cu poetul, în gândul lui Pascoli şi nu celălaltul, ca dânsul, ca Maestrul, ori ca alţii, adecă dublat de firea poetică.

Iată, dovada: *«Chè non è bene si affermi e confermi un certo dissidio tra l'uffizio del poeta (chiamo così anche chi scrive in prosa ma con l'intento di farsi leggere da tutti) e il ministero dell'insegnante»* [20].

«Căci nu e bine să se afirme şi să se confirme o oarecare nepotrivire între oficiul poetului (numesc astfel şi pe acela care scrie în proză însă cu intenţia de a se face citit de toţi) şi devoţiunea dascălului».

Iar în prefaţa dela *Nuovi Poemetti* iată, în cauză, însuşi Poetul: *«Così io sono lieto d'aver unito alla divina poesia l'esercizio umano che più con la poesia si accorda: la scuola»*.

Astfel eu sunt fericit de a fi unit cu divina poezie exerciţiul uman care cel mai mult se potriveşte cu poezia: şcoala.

Celelalte îngemănări, şi anume: *«poeta e contadino»*, *«poeta e calzolaio»*, care se împacă mai bine decât *«poeta e professore»*, Pascoli şi le-a explicat singur: *«io sono poeta contadino»* [21] (eu sunt poet ţăran). Dacă nu era propria mărturisire s'ar fi petrecut poate acelaş lucru ca şi cu afirmaţiile discutate mai sus, derivate din conceptele lui despre poezie şi poet. Pascoli adaugă noui întregiri: *«il poeta ha bisogno d'essere povero»... «vuol essere con gl'infelici, i suoi fratelli»*.

Pentru Pascoli, meşteşugul armelor e mai apropiat de îndeletnicirile poetului, decât profesoratul. Pentrucă, o pildă, poetul *«bersaglier»* e plin de avânt, de iubire pentru Italia. Este îmboldit la luptă de o tinerească pasiune, care se numeşte *Poezie*. Atunci, sub tâmpla şi în inima lui se aprinde focul războiului pentru libertate şi unire, poetice aduceri aminte de fapte războinice dintr'un răstimp bogat în dureri şi bucurii, Risorgimentul. Şi cu acesta, Carducci; iar cu el, gloria Italiei.

De aceea, nu-i nimic mai potrivit *(nulla di meglio)* ca *«poeta e bersagliere»*.

Dar peste toate şi decât orice formulă, nimic mai bine împlinit, decât *«poeta e maestro»*, cari fac *«la più nobile delle funzioni umane»*.

Retrăieşte aici, fără îndoială, imaginea lui Carducci, *«poeta e maestro»*, *«maestro e poeta»*, cum îi plăcea lui Pascoli să-l numească pe marele educator al Italiei, maestrul şcoalei de aleasă şi demnă poezie naţională; acela care, cu viguroşul lui geniu, realizase cea mai nobilă dintre funcţiunile omeneşti, devenind *«Maestro e poeta della terza Italia»*, aşa precum «celor vechi le plăcu să-şi închipue că ar fi, chiar când nu era, poetul lor; adecă maestru», potrivit legendei care atribue lui Omer şcolari [23]. Acesta, înţelesul lui Pascoli pentru «maestru», şi pentru *poet*, cari, împreună împlinesc o poruncă civilă şi umană laolaltă.

Scrisoarea trimisă de Poet lui *Pier Emilio Bosi* vădeşte natura sa de artist, adaugă elemente noui la cunoaşterea conceptului său despre poet, atunci când el se

poate lămuri, şi descoperă puntea de legătură între Pascoli, limba, literatura şi poporul românesc.

De acum înainte cultura noastră va înscrie, în cartea ei de aur cu nume străine, o glorie mai mult : pe Italianul *Giovanni Pascoli*.

Ştefan Cuciureanu

NOTE

[1] V. *Nuova Antologia*.

[2] Di Giacomo. Salerno. 1932. p. 71.

[3] Momentan în posesia noastră.

[4] Pentru care sunt îndatorat mult bunăvoinţei Domnişoarei *Marina Bosi*, fiica poetului filoromân, *Pier Emilio Bosi*.

[5] Annuario Letterario e artistico del mondo latino. Roma 1908. p. 361.

[6] Alexandru Marcu. *Romanticii italieni şi Românii*. Annali dell'Accademia Romena. Serie III, vol. II. Mem. 2, Pagg. 106, 122—124.

[7] Despre culegere cât şi despre opera sa, vom scrie altcând. Fiindcă Bosi a fost şi poet de alese simţiminte patriotice. A scris, între altele, *Spade Azzurre* şi *Canti Soldateschi*, două cărţi de poezie, apreciate la timpul lor.

[7bis] V. Alexandru Marcu *op. cit.* p. 124, unde se reproduce, după «Nuova Rassegna di lett. moderne», 1907, no. 2—3, 263, scrisoarea de mulţumire, trimisă de *Carducci* lui P. E. Bosi, pentru cele spuse despre dânsul în aceeaş conferinţă dela Bucureşti:

Bologna, 7. XII, 1902

«Signor Tenente

«Grazie per le nobili cose che ella ha detto dell'Italia in Romania. Quelle «che ha detto di me passano il segno : ma pur ho caro suonassero care alla nobile e «fraterna gente RUMANA (sic). *Salve !*

Giosuè Carducci».

[Domnule Locotenent, mulţumesc pentru lucrurile nobile pe cari dv. le-aţi spus despre Italia în România. Acele pe care le-aţi spus despre mine sunt prea mult dar totuşi mi-i drag că au sunat cu drag nobilului şi frăţescului neam ruman. Salve ! Giosuè Carducci].

[8] Nr. 41 (13 oct. 1912).

[9] V. Note leopardiane.

[10] In. nr. 4—5—6 din 1907.

[11] V. La postilla p. 474.

[12] 7—8, 1907.

[13] V. nota bibliografică.

[14] P. 10.

[15] P. 31.

[26] O., XII. 164.

[17] *Carducci l'uomo*, p. 27.

[18] O., IV, 200.

[19] *Pensieri e Discorsi*, 145.

[20] *Pensieri e Discorsi*, 266.

[21] *Ibid.*, p. 279.

[22] *Pensieri, Marzocco*, 9. XI. 1913.

[23] *Pensieri e Discorsi*, p. 44.

SCHIMBARE DE NUME

— Să trăiţi, dom'le judecător.
— Bună ziua, neică. Ce-i?
— Să trăiţi. Eu sunt din Sudiţi...
— Bine.
— ...în Ialomiţa, sat mare...
— Zi-i, ce-i cu Sudiţii?
— Ce să fie?... Nu e nimic.
— Păi atunci ce vrei?
— Am venit la d-voastră cu o plângere.
— Ce plângere? V'aţi bătut? Hotărnicie?
— Nu, că cu hotărnicia am terminat de mult. A fost şi-atunci una, da s'a terminat. Nenea, vezi, adică frate-meu ăl mare...
— Lasă-l pe nen'tu. Spune ce vrei?
— Asta vreau. Am o plângere.
— Ai scris-o?
— N'am scris-o că nu ştiu carte.
— De ce nu te-ai dus la notar? De ce mai aveţi notar în sat, dacă nici jalbe nu vă scrie?
— Da' dracu-i mai intră'n voe, dom'le judecător? Că de când l-a făcut notar, ice că să stăm cu căciula'n mână 'n faţa lui, ca la boeri.
— Şi alt ştiutor de carte nu mai e în comună?
— Ba mai e ei. da n'am vrut să ştie şi alţii.
— Cum adică?
— Adică să fie sicret.
— Cum secret?
— Da. Sicret. Nu ştiţi ce e aia sicret?
— Ei asta-i !
— Adică sicret e atunci când nu ştie nimeni.
— Cum nu ştie nimeni? Nici dumneata nu ştii?
— Ba eu da. Da aşa vine vorba. Aşa e sicretu: nu ştie nimenea ce e.
— Ei, lasă. Şi care-i secretu-ăla?
— Tocmai aici e. D'aia am venit. D'aia n'am făcut nici jalbă.
— Spune atunci cu glas tare.
— Râde lumea de mine, dom'le judecător.
— Cum aşa? Eşti beţiv?
— Aşi! Bea camenii, vezi, tot felu. Bea vin, basamacuri, da eu nu. Nu beau d'astea tari. Eu, dacă ţi-oi bea o juma-două de ţuică şi şi-aia zic că e mult. Da e alţii....
— Puţin, ce e drept! Ii fi muieratic?
— Ferit-a Sfântu!.. Eu şi muieri! Când eram tânăr, mai zic, da acu... Da e alţii...
— Păi atunci de ce râde, omule?
— Aici e sicretu. Râde de nume.
— De nume? Cum de nume?
— Nu ştiţi ce e ăla nume? Adică cum te chiamă, aia e nume.
— Bravo! Acum învaţă-mă şi ce e numele.

— Nu. Da văzui că parcă n'aţi şti. Dumnevoastră, ăştia dela oraş....
— Lasă-ne pe noi ăştia dela oraş. Zi-i cum e cu numele.
— Cu care nume?
— Cu al dumitale. Nu spuseşi că râde lumea de el?
— Aşa e! Păi da. Râde.
— Ei! Şi ce vrei?
— Aici e sicretu. Vreau să-l schimb.
— Dar cum te chiamă, de vrei să-ţi schimbi numele?
— Niculae Capdeporc.
— Capdeporc! De! Ai dreptate. Nu prea e frumos.
— Vezi!
— Văd. Şi cum ai vrea să-ţi zică?
— Vasile.
— Niculae Vasile?
— Nu Niculae Vasile. Vasile Capdeporc!
— Cum adică, nene, vrei să-ţi schimbi numele de botez?
— Păi da. Şi ce-i dacă e de botez?
— Nu se poate, nenişorule. nu se poate. Credeam că pe Capdeporc, dar pe Niculae nu se poate.
— De ce să nu se poată? Dacă vreau eu?
— Poţi să vrei dumneata mult şi bine, dar nu se poate.
— Păi am văzut că unii...
— Ii fi văzut dumneata, dar ăia şi-l schimbau p'ăl de familie. pe Capdeporc al dumitale, cum ar veni.
— Nu se poate cu niciun chip, adică? V'aşi mulţumi şi eu, că de, sunt om gospodar, am găşte...
— Cum adică?
— Adică, vezi...
— Adică mi-ai da aşa, un fel de plocon, un fel de mită?
— Da, să trăiţi, v'o două găşte..
— Dar de arestat nu ţi-e frică?
— De arestat? De ce de arestat?
— Păi nu ţi-e ruşine? Pe mine vrei să mă mituieşti dumneata?
— Nu că vreau, dom'le judecător, da am zis şi eu aşa într'o prostie...
— Să-ţi iasă din cap. Eu sunt judecător, nu samsar.
— Ştiu, dom'le judecător, să trăiţi, da am zis şi eu aşa, vorbă proastă...
— Gata acum. Să revenim la chestia cu numele. Nu se poate.
— De, dom'le judecător, ce să mai zic? Dacă nu se poate, nu se poate. Aşa o fi legea...
— Şi de ce vrei dumneata să-ţi zică Vasile în loc de Niculae? Eu credeam că pe Capdeporc vrei să-l schimbi!
— Cu Capdeporc ce-am eu? Da cu Niculae mai mare batjocura.
— Cum aşa? Niculae a fost doar sfânt mare!
— Sfântu ca sfântu, ce ştie el? Stă cu Dumnezeu în cer şi nu-i pasă de mine.
— Atunci?
— Uite cum e chestia, dom'le judecător. In cat la noi mai e unu Niculae Capdeporc, aşa că suntem doi cu un nume. Ăla nu ştiu cum a făcut şi s'a făcut arvantist.
— Ce?
— Arvantist. Nu ştiţi ce e aia arvantist? Arvantist e adică atunci când nu crede ca noi.
— Adventist! Ei şi ce dacă-i adventist?
— Esta. Că lumea, adică oamenii, de, ice că ce mă Niculae, când te duci la adunărică?
— Unde?
— La adunărică. Nu ştiţi ce e aia adunărică? Adunărică e când s'adună arvantiştii şi cântă.
— Păi ce-au oamenii cu dumneata? că spuseşi că ălălalt s'a făcut adventist!
— Aşa e oamenii. dom'le judecător. Nu-i ştiţi? Omu e om, n'ai ce să-i faci. Se preface pe drum, la cârciumă, unde'om fi că n'ar şti că sunt eu ăla

care nu e arvantist şi ice, cum vă spusei, când te mai duci Niculae la adunărică?

— Ei şi ce dacă zice? Lasă-i să zică şi vezi-ţi de treabă.

— Cum ei şi ce? Păi nu e ruşine? Eu îmi ţiu legea, că aşa am apucat.

— Şi dacă-ţi schimbai numele în Vasile nu-ţi mai ziceau nimic?

— Păi aici e sicretu! Cum să-mi mai spună? Când te duci Vasile la adunărică? Ce Vasile mă, care Vasile? Că vedeţi dumneavoastră, nu e nici un Vasile arvantist în sat, e numa Niculae ăsta, bată-l Dumnezeu, că s'a nimerit să-l cheme ca pe mine. Şi d'aia ziceam. Să nu mai fie brodeala asta.

— De neică, îmi pare rău. Nu se poate. Pe Capdeporc dacă vrei, ţi-l schimb.

— Pe Capdeporc? Ce-am eu cu Capdeporc? Că l-a purtat şi bietu taica şi nu i-a fost ruşine, că vezi... Eu am ce-am cu Niculae...

Dorin Iliescu

POST VACANT LA SFÂNTUL NICOLAE

Intr'un consiliu eparhial s'a ivit la un moment dat, pe ordinea de zi a desbaterilor, o problemă încâlcită şi buclucaşă. Cei şapte membri ai soborului au intrat pe nesimţite în frigurile unor simţăminte diferite, care se vedeau cât de colo că vor duce la desnodăminte dramatice. Se ţinea azi a opta şedinţă cu aceeaşi ordine de zi.

Cel mai agitat dintre membri era însuşi părintele Cârdei, preşedintele consiliului, care, fluturând pe deasupra adunării o barbă de Ramses, cerea ca lucrurile să nu se mai târăgăneze la nesfârşit şi să se adopte pe dată o hotărîre definitivă. Hotărîrea va pune capăt frământărilor din sânul clerului eparhial şi va avea şi meritul de a fi cea dintâi decizie de natura aceasta pe întreaga ţară...

Văzând însă că în mijlocul prietenilor săi din sobor argumentele sfinţiei sale nu au toţ ecoul cuvenit, părintele Cârdei făcu apel la cel mai puternic argument, pe care-l punea în bătae numai atunci când trebuia ca în hotărîrea consiliului să nu se mai strecoare nuanţe şi ezitări: «Aceasta este şi dorinţa Stăpânului!» «Stăpânul» era episcopul.

Două ceasuri de peroraţie şi de implorări — plus cele şapte şedinţe anterioare — nu avură asupra soborului efectul pe care-l produseseră aceste cinci vorbe. Ca sub comanda unei forţe magice, invizibilă şi fatală, cucernicii membri ai consiliului eparhial făcură mai întâi feţe-feţe, apoi se cufundară — moleşiţi şi nevolnici — în metereze'e jilţurilor sobornicesti. Nu se mai auzia în toată încăperea sălii de şedinţe nici măcar răsuflarea omului care dă semne că trăeşte.

Electrizat el însuşi de sonoritatea şi efectul vorbelor pe care le rostise, părintele Cârdei se lăsă moale ca un stâlp de cocă în braţele jilţului preşedinţial şi numai după trecere de câteva minute avu curajul să mişte mâna dreaptă şi să şi-o treacă prin faldurii cărunţi ai bărbii de Ramses. Hotărîrea era ca şi dată, însă niciunul din membri nu se clinti din nemişcarea în care îi pironiseră rostirea ireversibilă. Tot preşedintele fu acela care făcu cel dintâiu pas spre destindere.

— Cucernicii părinţi au cuvântul... zise el cu un accent de ironie şi de satisfacţie, continuând a-şi mângâia barba albă şi pătrată.

Unul din jilţuri scârţâi uşor şi toţi ochii consiliului se întoarseră către partea de unde pornise semnul de revenire la normal. Se ridicase în capul oaselor părintele Iancu Diaconu, cel mai constant tovarăş de opinii al scaunului prezidenţial.

— Cucernici părinţi, sunt de părere să felicităm pe scumpul nostru preşedinte pentru înţelepciunea şi tactul cu care conduce desbaterile spiritualului nostru for de chibzuinţă duhovnicească. Să trăeşti, frate Nicule! isbucni părintele Diaconu, repezindu-se către preşedinte şi sărutându-l lipicios pe frunte.

— Mulţumesc, Iancule... îngăimă părintele Cârdei, roşind de plăcere.

Ceilalţi membri ai soborului nu se mişcară dela locurile lor, dar erau mulţumiţi cu toţii că se spărsese atmosfera de moliciune şi extaz lăuntric pe care o ţesuseră cuvintele solemn aluzive ale preşedintelui, şi deveniră îndată umani şi zâmbitori. Numai părintele Carpeanu, care era de curând şi consilier la secţia administrativă a episcopiei, nu-şi manifestă deloc satisfacţia pentru cele ce aveau să urmeze. In fond, toată atmosfera aceasta — sărutul de felicitare şi frăţie al părintelui Diaconu, ca şi veselia progresivă a celorlalţi membri — confirma înfrângerea pe care o suferise ca reprezentant al generaţiei tinere în soborul eparhial. Căci punctul dureros şi insolubil, în jurul căruia se sbuciuma consiliul de atâta vreme, consta de fapt în... rezolvarea problemei generaţiilor. Bătrânii sau tinerii? Iată punctul din ordinea de zi, asupra căruia

soborul urma să se pronunțe. Problema se născuse fără ca vreunul din membrii spiritualului for să aibă intenția de a o pune în termeni hotărîți.

Întâmplarea făcuse ca venerabilul paroh al bisericii Sf. Nicolae să-și ia pe negândite sălaș întru cele veșnice, unde «nu este durere, nici întristare, nici suspin», și astfel una din cele mai bogate parohii din oraș să rămână fără păstor duhovnicesc. Parcă nu făcea a bine răposatul, părintele Ghiță! Că de câte ori îl întâlnea careva dintre frați și-l întreba de sănătate, sfinția sa se dădea doi pași la o parte, își înțepenea solid toiagul în mâna dreaptă și aducându-l a lovire cu dânsul, răcnea privind încrucișat la nenorocosul interlocutor:

— Vreai să mor ca să-mi iei locul, hai?

Și murise sărmanul pe neașteptate, iar dintre cei cari crezuse sfinția sa că ar dori să-și pună mai repede mâinile pe piept, numai doi țineau morții să intre în moștenirea sfinției sale: un preot bătrân și unul tânăr. Ceilalți candidați, căci mai erau încă vre-o opt, nu aveau sorți de isbândă, așa că renunțaseră la obicinuitele vizite și rugăminți pe lângă membrii soborului.

Firește, lucrurile n'ar fi ajuns așa de departe dacă părintele președinte ar mai fi avut pe undeva vre-o rudă ponosită, însă neamurile cucerniciei sale își aveau acum cu toatele locurile de cinste în eparhie, iar vacanța dela Sf. Nicolae îl surprinsese și-l dezorientase: nu avea nici un candidat mai dinnainte hărăzit pentru locul acesta...

Vrând-nevrând, prin urmare, lucrurile trebuiau de data aceasta să intre pe făgașul normelor legale de trecere dintr'o parohie în alta. Părintele Cârdei se convinsese și el că va trebui să fie de acord cu majoritatea, fără a mai introduce în desbateri argumentul fatal hotărîtor:

— Aceasta este și dorința Stăpânului!

Dar n'avu norocul de-a nu mai converti desbaterile la albia dorinților sfinției sale. Vina o poartă Benjaminul soborului — părintele Carpeanu — și iată cum: după ce consiliul se întrunise de trei ori, având pe ordinea de zi complectarea vacanței dela Sf. Nicolae, și nu se reușise să se decidă asupra unuia dintre cei doi candidați — bătrânul sau tânărul —, sfinția sa se ridicase din jilțul ocupat de curând și zisese:

— Prea cucernici părinți! Ar fi cazul să ne punem și noi în curent cu vremea. Au nu vedeți că preîutindeni generația tânără își cere dreptul la viață? De aceea eu unul votez pe candidatul tânăr...

Vorbele adânci și răspicate ale părintelui Carpeanu produseră o vie neliniște printre bărbile albe din consiliu. Se părea că generația tânără a câștigat partida, căci de partea ei se dădu și părintele Todică, omul de mare prestigiu al soborului — om între două vârste — și care, din calcule bine studiate, își exprima o părere exact la un an odată. Dar nimeni nu băgă de seamă panica și neliniștea ce-și făcuseră loc pe fața și în barba lungă și nătrată a părintelui Cârdei. Generația tânără? Formula îl isbise masiv în profunzimea unor sentimente pe care cu greu și le stăpânise până azi. Uitând că stă pe scaunul solemn de președinte, se ridică vijelios, năpustindu-se cu barba și mâinile spre plenul soborului:

— Ce tot umblați cu vorbe goale și umflate, fraților? Ce-i aceia generație tânără? Ia să ne slăbiți cu astfel de lucruri! Hm, auzi? Generație tânără! Consiliul nu poate îngădui să se vină aici cu vorbe luate din jurnale și din larma străzii....

— Așa-i! întări părintele Iancu Diaconu.

Uluiți de vehemența cuvintelor și de atitudinea subit războinică a președintelui, membrii soborului se ghemuiră în spațiul limitat al jilțurilor, așteptând parcă o deslănțuire apocaliptică de tunete și fulgere peste capetele lor plecate. În jilțul său, părintele Todică își frământa nervos perii aspri și pitici ai bărbii cu degetele mâinii stângi, iar cu dreapta își potrivea imaginar ochelarii cu arc pe rădăcina nasului. Regreta acum că se pripise, luând partea generației tinere, căci până la anul, când va avea o nouă părere, s'ar putea ca prestigiul său în sobor să rămână o simplă amintire...

— Prea cucernici părinți, rămân surprins de ieșirea părintelui președinte! se ridică dela locul său părintele Carpeanu. Ceea ce numește prea cucernicia sa vorbe de jurnale și păreri smulse din larma străzii, sunt în realitate dorințele opiniei publice. Nu trebue să ne lăsăm furați de porniri personale... Căci s'ar putea ca această opinie publică să cunoască datele scripturistice tot

așa de bine ca și cucerniciile noastre. De ce vă miraţi? Episcopii Timotei din Efes și Tit din Creta, rânduiţi de sfântul apostol Pavel, nu depășeau etatea candidatului tânăr. Prin urmare, generaţia tânără este actuală încă din timpurile apostolice....

Talentul oratoric al părintelui Carpeanu era în concordanţă cu înfăţișarea-i înaltă și plină, trădând îndrăzneală și putere. Sfinţia sa părea un cioban câmpenesc, răsleţit într'o doară printre păstorii de turme omenești. Argumentul cu Tit și Timotei fu aproape zdrobitor pentru cauza bătrânilor. Consiliul oscila iarăș între ambele talgere ale balanţei, vădind totuși o pronunţată tendinţă de aplecare către cauza generaţiei personificată de masivitatea oratorică și corporală a părintelui Ion Carpeanu. Dar părintele Cârdei nu se lăsă înfrânt. Nefiind obișnuit cu textele scripturistice și cu exerciţiile intelectuale — căci sfinţia sa era convins că unui președinte de sobor nu-i stau bine asemenea zorzoane — se ridică din rama scaunului prezidenţial și, cu glasul sugrumat de emoţie și indignare, articulă mai mult cu mâinile decât cu buzele:

— Nu! Nu! Nu!

Căzu apoi zdrobit în jilţul cu rama înaltă și sculptată, lăsându-și braţele obosite pe barierele laterale, ca la fotograf. O liniște de cimitir se coborî înlăuntrul sălii de ședinţe. Părea că însăși liniștea aceast întreabă: ce va mai urma?

— Am depășit ora, zise părintele Todică, ridicându-se subţiratic și fin, cu ceasul în mână, peste capetele celorlalţi. «Eu am o ședinţă la școală», adăugă sfinţia sa, amintind astfel soborului că era și director de seminar.

Toţi membrii răsuflară prelung și părăsiră scaunele de chibzuinţă. Ședinţa se terminase....

Aceasta a fost prima luare de contact direct a consiliului eparhial cu problema generaţiilor. Mai urmară și alte ședinţe cu aceiași ordine de zi, care se ivise spontan și tragic în preocupările stereotipe ale membrilor soborului. Și tot fără nici un rezultat.

Din sala de ședinţe obiectul desbaterilor răbufni afară, în orașul reședinţei episcopale. Lumea începu să comenteze. Preoţimea de mir intră și ea într'o fază de agitaţii ce luă proporţii îngrijorătoare. De numele celor doi candidaţi nu se mai vorbia, și nici de al celor opt cari abandonaseră lupta, în schimb «generaţiile» erau pe toate buzele; reprezentanţii lor în cler — părinţii Cârdei și Carpeanu — deveniră foarte populari.

Părintele Cârdei își dădu seama că i-ar fi cu neputinţă să reziste până la urmă asalturilor îndrăznețe ale adversarului său. Căută să se pună pe acelaș teren de luptă — dovezi scripturistice, sondagii intelectuale —, dar constată că n'ar putea ţine piept părintelui Carpeanu. De treizeci de ani, de când chibzuia afacerile spirituale ale eparhiei, pierduse orice contact cu spiritualitatea: nu mai deschisese o singură dată Biblia, nu mai citise vre-o carte, nu mai ascultase în voe o conferinţă... Dacă nu se ţinea dârz, înseamnă că va pierde cauza și va rămâne de râsul «copiilor». Regreta din suflet că se vârîse cu atâta pasiune într'o treabă ca asta. Dar acum nu mai putea da înapoi...

In cele din urmă îi veni o idee strașnică. Convocă pe membrii consiliului în capela palatului episcopal, și arătându-le sfinţii de pe icoane, le zise:

— Iată dovada că numai bătrânii s'au bucurat de locurile întâi stătătoare în biserică. Nici un sfânt nu-i fără barbă sau cu barba ciuntită ca tinerii de azi. Toţi sunt cu bărbile întregi și albe...

Și zicând astfel începu să-și mângâe de sus în jos cu ochii pe jumătate închiși barba de Ramses, așteptând aprobarea unanimă a soborului.

— E o probă îndoelnică, replică părintele Carpeanu.

Președintele luă un aer superior și ironic, și fără a vorbi constrânse cu privirea soborul să gândească ceeace gândea sfinţia sa: «Nu credeţi ce vedeţi cu ochii, credeţi ce vă spune el»...

— Așa e cum spun eu! accentuă oarecum agresiv reprezentantul generaţiei tinere. Poftim dovada, zise el luând din stana dreaptă a capelei o carte de grosimea Bibliei. Era «Vieţile sfinţilor».

— Dacă e vorba — continuă pe ton pretenţios părintele Carpeanu — să judecăm pe oameni după bărbi, apoi în cartea aceasta vom găsi istoria tuturor bărbilor ilustre din calendarul creștin. Toţi sfinţii părinţi și-au început cariera sacramentală în tinereţe... Așa. Sf. Atanasie cel Mare a înfruntat pe Arie în soborul dela Nicea la vârsta de 25 de ani; Sf. Ioan Hrisostom era patriarh al Constan-

tinopolului la 38 de ani; Sf. Grigorie de Nazianz strălucea de cuvânt şi osârdie dreptcredincioasă încă dela vârsta de 20 de ani; Sf. Ioan Evanghelistul, deşi cel mai tânăr dintre ucenici, era cel mai iubit de Mântuitorul...

Exponentul generaţiei tinere ar mai fi putut continua încă mult şi bine cu astfel de exemple (oare Mântuitorul nu-şi începuse lucrul isbăvitor la 30 de ani?), însă la pauză băgă de seamă că soborul — cu excepţia părinţilor Cârdei şi Diaconu, cari făceau un tot omogen în orişice împrejurare — era întru totul luminat şi convins. Cauza tinereţii biruise încă odată împotrivirile pătimaşe.

Dar nici şedinţa aceasta, ţinută într'un cadru atât de solemn, nu isprăvi cu punerea la punct a lucrurilor. Sub cuvânt că unul din membri era lipsă, părintele Cârdei reuşi să obţină continuarea desbaterilor în şedinţa viitoare. Situaţia sfinţiei sale devenise acum nespus de penibilă, mai ales că după ce-i venise ideia cu sfinţii din icoane lăsase într'adins să se întindă svonul în oraşul reşedinţei episcopale că generaţia părintelui Carpeanu va suferi o înfrângere ruşinoasă şi totală. Era sigur de asta. Şi când colo treaba ameninţa să iasă tocmai pe dos!

Ei, nu! Orice s'ar întâmpla, va trebui să câştige şi cauza aceasta... Nu câştigase oare altele, tot aşa de grele, cu nepoţii şi rudele, cărora le dobândise parohiile dorite de fiecare? Era acum în joc însăşi demnitatea pe care o slujise cu cinste şi dreptate treizeci de ani.

Ca să găsească mijolcul cel mai potrivit de isbândire, preşedintele consiliului eparhial convocă acasă la el un consiliu intim, la care luă parte sfinţia sa şi părintele Iancu Diaconu.

— Ce facem, Iancule? întrebă subit preşedintele, deschizând şedinţa.

— Frate Nicule, ştiu şi eu? Văd că ne pun în cofă «mucoşii»...

Câteva clipe consiliul rămase într'o stare de profundă reculegere şi meditare.

— Mă frate-miu, dar Stăpânul? Nu ne gândirăm la el... zise cu accent muntenesc părintele Diaconu, care se trăgea din părţile Prahovei.

— Adevărat, dar n'am stat de vorbă cu prea sfinţia sa în această privinţă...

— Păi vezi, mă frate-miu? Iacă o greşală.

— Greşală şi nu prea... Dacă Stăpânul e de partea lor?

— Da, da, mai ştii... zise gânditor părintele Iancu Diaconu.

Urmară iarăşi câteva clipe de adâncă meditare. Deodată însă părintele Iancu se ridică în picioare cu statura-i mică şi bondoacă şi se deslănţui ca o ploaie cu grindină:

— Mă frate Nicule, nu te mai înţeleg! Adică tu, care-ai slujit eparhia sub patru episcopi şi care cunoşti cele mai ascunse ale inimii Stăpânului nostru de azi, n'ai putea să iei o hotărîre în numele său? Doar atâtea hotăriri ale tale s'au potrivit cu gândurile lui! Fă-o şi p'asta!

Părintele Cârdei păru că se codeşte, dar nu zăbovi mult în aşteptare:

— Bine, Iancule, o fac. Iţi mulţumesc chiar. Dar să te ţii tare în consiliu...

Aşa se decise soarta celei mai grele probleme pe care o desbătuse vreodată soborul eparhial. De aici încolo lucrurile merseră aproape dela sine.

In şedinţa ce urmă după ţinerea consiliului intim, preşedintele înghebă mai întâi o cuvântare lungă, în care expuse cu nerv şi patos drepturile exclusive ale bătrâneţii la o viaţă morală şi materială sigură şi lesnicioasă. Ca să nu trădeze decizia anticipată a consiliului intim, lăsă desbaterilor o libertate calmă şi desăvârşită. Încă doi membri luară cuvântul, apărându-şi fiecare punctul său de vedere. Preşedintele zâmbia în sine şi în barba-i de Ramses. Sforţările energice ale adepţilor părintelui Carpeanu erau ridicol de inutile... Totuşi ele reuşeau să întărească adeziunea ce şi-o daseră mare parte din membrii pentru cauza pierdută.

Intr'o atmosferă net favorabilă părţii adverse, părintele Cârdei se ridică iarăşi deasupra înălţimii scaunului prezidenţial şi imploră soborul, într'o cuvântare patetică, să ţină seamă de temeiul cauzei pentru care se sbătea cu atâta mucenicească stăruinţă. Fu cel mai reuşit cuvânt rostit de sfinţia sa într'o atât de lungă carieră prezidenţială. Două de-ar mai fi putut închega la fel în cursul şedinţelor trecute, ar fi ieşit biruitor numai prin puterea cuvântului...

Consiliul era înduioşat, dar nu era convins. Atunci nu mai putu să rabde. Cu o furie uşor stăpânită şi cu sentimentul că nici o pedeapsă, oricât de aspră,

n'ar fi prea grea pentru protivnici, rosti formula care era ea însăşi o sentinţă:

— Aceasta este şi dorinţa Stăpânului!

Totul se sfârşia cu asta. A opta şedinţă a soborului era ultima din şirul celor convocate pentru lichidarea problemei generaţiilor. «Stăpânul» nu mai putea fi înfruntat — voinţa lui era lege. Urmă obişnuita cădere în extaz şi nemişcare a membrilor, teama fiecăruia de a nu schiţa vre-un gest care să fie transmis «stăpânului» ca fiind ostil dorinţei sale arhiereşti, sărutul de recunoştinţă al părintelui Iancu Diaconu pentru părintele Cârdei, apoi bucuria tuturor — mai puţin aceia a părintelui Carpeanu — că totul se sfârşise. Indată se puse în lucru cercetarea actelor celor doi candidaţi şi alegerea, firesc, a celui mai în vârstă pentru locul vacant dela Sf. Nicolae. Aici se ivi însă o dificultate neprevăzută. Procesul verbal de numire trebuia să prevadă că acesta este candidatul care întruneşte toate condiţiile legale. Ori, în ordine, condiţiile erau: 1. Studiile, 2. Meritele pastorale, 3. Vechimea. Candidatul uns cu mirul alegerii nu întrunea decât una din condiţii — vechimea —, în opoziţie cu celălalt, care prezenta certificatul de studii. In ce priveşte meritele, acestea nu erau hotărîtoare după norma ce-o respecta de treizeci de ani părintele preşedinte..

Părintele Diaconu strânse şi el din umeri: la asta nu se gândise. Totuşi, după o clipă de chibzuială cu sine însuşi, se ridică şi zise:

— Prea cucernici părinţi, noi am luat astăzi o hotărîre care de mâine încolo va face ocolul ţării... Ştiţi ce-am făcut noi astăzi? Am anulat ordinea condiţiilor vechi. De aceea propun ca de astăzi încolo ele să se numere astfel: 1. Vechimea, 2. Meritele, 3 Studiile. Este sau nu?

— Bravo! Să trăeşti... să trăeşti, Iancule!

— Mulţumesc, frate Nicule... rosti intimidat şi candid părintele Diaconu, văzând că preşedintele îi înapoiază sărutul pe frunte.

A doua zi părintele Cârdei, încins cu brâu roşu şi cu barba proaspăt pieptănată, ceru audienţă la episcop. Ar fi putut să dea svon în oraş că adversarii săi fuseseră înfrânţi, însă din fire nu fusese niciodată prea grăbit; în treizeci de ani ajunsese numai de cinci ori până la marginile enoriei sale...

Vlădica îl primi solemn şi rece în biroul arhieresc, şi mai înainte ca preşedintele soborului eparhial să-i prezinte spre semnare procesul verbal al şedinţei de ieri începu:

— Mi se pare că aţi avut în ultimele săptămâni unele neînţelegeri în consiliu... Ce-a fost?

— Nimica, prea sfinte... nimic... o tărăgăneală... o...

Episcopul se aşezase în jilţ şi bătea tactul cu degetele mâinii drepte în biroul vechiu, de stejar, privind pe fereastra deschisă afară, în grădina palatului episcopal. Nu-şi schimbă poziţia tot timpul cât ţinu pe preşedintele consiliului eparhial.

— A fost ceva. Mie mi-au spus preoţii...

«Am înfundat-o» — se gândi preşedintele. «Trebuia să-i fac cunoscut mai de mult».

— Ce-a fost, prea sfinţite, ce v'au spus?

Vlădica tăcu, continuând baterea tactului cu degetele.

— Ce-aţi făcut cu Sf. Nicolae? întrebă după o pauză destul de lungă.

«Insfârşit!» răsuflă uşurat părintele Cârdei.

— S'a ocupat, prea sfinţite. Poftiţi procesul verbal.

Îi întinse până sub ochi hârtia, dar episcopul nu schiţă nici o mişcare de atenţie. In nucii din grădina palatului cânta o mierlă şi cătecul ei fluerat părea că e singurul lucru ce-l preocupă pe prea sfinţia sa în clipele acestea.

— La Sf. Nicolae să numiţi pe preotul Aurelian! se auzi — de data aceasta hotărît şi implacabil — glasul episcopului. Incetă tăcănitul cu degetele, dar nu-şi retrase privirea din largul grădinii.

Mâna părintelui Cârdei, în care ţinea procesul verbal, începu să tremure violent şi şi-o retrase aproape în spirală de sub nasul vlădicăi. Era nemaipomenit... Preotul Aurelian? Acesta era unul din cei opt cari se lepădase de gândul că vor fi aleşi...

— Bine, prea sfinte. Numim atunci pe preotul Aurelian... Sărut mâna!

Preotul Aurelian călca în golul dintre două generaţii.

Teodor Iordache

ROMÂNISM ŞI CULTURĂ

Titlul acestui articol n'are nicio legătură specială cu «Românismul» d-lui profesor C. Rădulescu-Motru, chiar dacă unele idei ce schiţăm aici găsesc oarecare potrivire sau contradicţie cu cele expuse în lucrarea fostului preşedinte al Academiei Române. Intenţia noastră este să arătăm, atâta cât este cu putinţă în spaţiul restrâns al unui articol, legătura dintre ceeace numim cultură şi «specificul» naţional românesc. Nu ignorăm ansamblul discuţiilor întreprinse asupra ideei de «specificitate naţională» şi de «etnicitate», de către oamenii de ştiinţă şi de filosofi, dar ele nu-şi vor avea locul în preocupările de faţă. Românismul este o atitudine activă şi critică, conştientă şi voluntară, în raport cu realităţile care constitue fiinţa noastră naţională. Este atitudine activă, conştientă şi voluntară, pentru că prin ea se caută să se adâncească şi să se promoveze tot ce se raportă la valorile legate de neamul nostru, pe planul bio-politic, economic şi mai ales cultural.

De altă parte, datorită poziţiei critice, Românismul îşi propune să împiedice şi să elimine infiltraţiile ideologice şi afective, streine sufletului nostru autohton, care tind să-l perverteaască şi să-l înăbuşe. Cu toate că această atitudine pare să fie socotită de unii doctrinari ca fiind cu totul nouă, părerea noastră este că ea a continuat să se manifeste, sub forme felurite, încă din secolele trecute. Tradiţia Românismului s'a păstrat, cu toate vicisitudinile istorice; ideea de neam a fost multă vreme sinonimă cu aceea de creştin; o credinţă românească însă, ce diferenţia poporul român de ceilalţi vecini şi-i impunea astfel o solidaritate aproape echivalentă cu aceea naţională din zilele noastre.

La aceasta să adăugăm asemănările de vorbă şi port, amintirile legendare ale legăturilor noastre cu Roma, prin Bizanţul cu care raporturile politice şi culturale n'au fost efectiv întrerupte. Este un mare păcat că până acum, afară de vastele cunoştinţe şi sinteze ale profesorului Iorga, istoricii noştri n'au căutat îndeajuns să reconstitue firul psihologic şi etnic al Românilor, lăsând să dăinuiască în mintea multora din noi, ideea unor «goluri» în timp, care, pentru explicarea formelor culturale apărute la anumite perioade, ne-ar duce la admiterea unei creaţii «ex-nihilo», sau la acceptarea unor influenţe streine covârşitoare, ceeace nu poate fi considerat logic, căci şi o ipoteză şi alta implică eliminarea cel puţin parţială a însuşi Românismului. O altă greşeală ce se comite, stă în ideea pe care ne-o facem atunci când vorbim de etnic şi etnicitate. Putem fi de acord că noţiunea de rasă nu corespunde ştiinţific unei realităţi precise, că din punct de vedere antropologic, amestecurile determinate de alătea cauze istorice, economice şi sociale fac imposibile delimitările concrete ale raselor, dar nu tot astfel se pune problema etnicului. S'a zis că etnicul reprezintă o «aglomerare» de elemente, dintre care cele biologice formează esenţialul. A admite asemenea concepţii, înseamnă a ne arunca în braţele acelorasi dificultăţi pe care le găsim în teoria raselor. Etnicul este din contră legat de conştiinţa neamului şi durata lui în timp. El implică o filiaţiune biologică, dar şi una istorică. Şi în această din urmă intră toate amintirile comune, reactiile psihice structurale în virtutea aceluiaşi destin şi aceleeaşi experienţe intime. Lărgind în felul acesta conţinutul ideei de etnic, ne va fi uşor să înţelegem şi filiaţiunea culturală a poporului, deoarece este de aşteptat ca structuri sufleteşti asemănătoare şi solidare că dea naştere unor valori foarte apropiate, atât din punctul de vedere al caracterului, cât şi al semnificaţiilor lor. Căci cultură nu este cu totul identică cu stiinţa de carte. Aceasta este numai un mijloc pentru dobândirea şi producerea valorilor mai largi, putând însă exista independent de cultura propriu zisă, care presupune posibilităţi şi atitudini sufleteşti de integrare conştientă a omului în ansamblul aspiraţiunilor sociale şi naţionale. Cul-

tura este constituită din valorile felurite în care credem şi care formează climatul spiritual al individului, ca şi al poporului. Ierarhia valorilor este un semn de disciplină şi ordine sufletească; ajustarea lor în funcţie de timp şi împrejurări, fără a se distruge prin aceasta substanţa etnică din care au izvorît, este aspectul dinamic al forţelor generatoare de cultură nouă. Din această idee, rezultă un corolar pe care generaţiile române din a doua jumătate a secolului trecut îl ignoraseră, dar pe care, cele actuale, tind să-l pună în drepturile lui: este vorba de continuitatea aceleeaşi substanţe, în ciuda transformărilor ce se operează şi pe care noi le numim tradiţie. S'a vorbit de culturi superioare şi de culturi inferioare şi în imitaţiunile fără discernământ suficient s'a căutat a se modela primele de către cele din urmă, crezându-se că este posibil să se ajungă la acelaş nivel, trecându-se pe deasupra legăturilor şi ţesăturilor etnico-istorice. De asemenea crize, am suferit şi noi Românii. Rezultatul a fost doar un fard de cultură, fără consistenţă şi vitalitate. După concepţia noastră, nu există cultură inferioară şi cultură superioară, decât în măsura în care o naţiune reuşeşte să-şi creeze o tradiţie adevărată. Fiecare cultură îşi are anumite forme şi semnificaţiile ei, deoarece fiecare corespunde unui anumit mod de a vedea şi înţelege viaţa. Este totuşi inutil să observăm că, ceeace am considerat cultură superioară a fost tocmai acelea çare au ajuns să aibă o tradiţie de sine stătătoare, în conformitate cu geniul unui anumit popor. Ideile şi valorile astfel cristalizate au căpătat caracterul de universalitate, fiind socotite bune pentru orice grupare etnică. Nu se poate, de sigur, universalitatea relativă a unor valori culturale, dar tot aşa desigur, şi mai mult chiar, rămâne faptul că avuţia culturală împrumutată nu dă roade, decât dacă se altoieşte cu adevărat pe caracterul etnic al poporului debitor. Noi vorbim de o cultură antică, de o cultură a Renaşterii, dar uităm să gândim îndeajuns că ele au fost opera aproape exclusivă a unor popoare, iar dacă asimilări noui au intervenit, ele nu s'au realizat cu uniformitatea pe care o admite de obiceiu logica unificatoare şi schematizantă a raţiunii noastre. Privind în perspectiva istoriei cultura Renaşterii, de pildă, ne place să vedem unitate acolo unde în fond a dominat o pronunţată diversitate. Renaşterea italiană nu este identică celei franceze, sau aceea spaniolă nu se confundă cu aceea germană. Efortul umanismului de a crea o cultură europeană unică pe resturile spiritualităţii antice, în fuziune cu creştinismul Evului-Mediu, a rămas în genere strein marilor mase etnice. Dacă împrumutul efectiv de valori intelectuale, morale, religioase, estetice şi literare aduce un sprijin real culturilor naţionale, nu trebue să se creadă că el poate să se substitue integral modurilor de experienţă şi trăire, oarecum specifice fiecărui popor. Ca şi omul, cultura nu se improvizează; ea îşi înfige adânc rădăcinile în fondul tendinţelor inconştiente ale neamului, pentruca de aici să izvorască acele idei abstracte, care, îmbrăcate în haina logicei raţionale, capătă forţa circulatorie în masele sociale capabile să le înţeleagă. Agenţii propagatori sunt tocmai personalităţile şi elitele aparţinând diverselor societăţi etnice.

Trecând la consideraţii asupra culturii române, după ce am schiţat într'un chip atât de abstract punctul nostru de vedere, suntem obligaţi să facem câte-va constatări de fapt şi de drept. In manifestările sale conştiente, ca şi în atitudinile mai puţin exprimate, poporul nostru pare că a fost deosebit de atras către pământul pe care s'a plămădit şi desvoltat. Solul n'a fost socotit numai ca mijloc pentru hrană şi stabilitate socială, ci în aceeaşi măsură mijloc de inspiraţie poetică, filosofică şi obiect «păgân» de credinţă. Sunt popoare la care acest cult nu există, ele putându-şi schimba aşezarea în conformitate cu împrejurările şi interesele economice. Legătura dintre ei şi pământ este temporară şi în funcţie de contigenţe. La Români, atitudinea aceasta de profundă ataşare de pământul străbun este mai mult decât o iubire caldă; ea este o valoare culturală, care face parte din însăşi pasta fiinţei sale. Chiar când Românul este nevoit să se îndepărteze de glie, el rămâne veşnic cu dorul ascuns, sau manifest, de a reveni pe locul părăsit, fie pentru a-şi petrece bătrâneţea, fie pentru a muri şi a fi înmormântat lângă ai săi. In cazuri în care aceasta nu-i este cu putinţă, el îşi adoptă un alt colţ al ţării sale, asupra căruia transferă dragostea şi cultul iniţial. Din păcate, nu s'a ţinut îndeajuns seama de această latură a firii noastre, mai ales atunci când a fost vorba de organizarea şi fixarea ţelului şcoalelor noastre secundare. Dar eroarea trecută tinde să fie complet eliminată. Şi este îmbucurător.

A doua constatare pe care ne îngăduim să o facem, cu riscul de a veni în contradicţie cu istoricii, se referă, la unitatea funcţională, sau mai bine gândit, continuitate funcţională, existenţa unor atitudini aproape identice, de concepţie asupra vieţii, de simţiri şi reacţiuni sufleteşti în toate straturile sociale etnice. Clase sociale şi ierarhii au existat, aduse în bună parte de streini, dar în rosturile mari ale vieţii naţionale şi religioase, dela domn până la ţăran, dela «vlădică până la opincă» aceleaşi sentimente au dominat istoria poporului român, cel puţin până la infiltrarea insidioasă a streinismului de tot felul; infiltrare faţă de care spiritul sănătos al neamului nu s'a sfiit să lupte, chiar când se părea că el capitulase. După perioade de rătăciri «boereşti» conştiinţa etnică repliindu-se asupra ei însăşi, a căutat să revină pe paşii parcurşi la apa răcoritoare a forţei sale propriii. De aici şi multiplele tatonări şi oscilări, pe care le constatăm în evoluţia sinuoasă a culturii noastre. Este nevoie să se amintească asemenea lucruri, tocmai pentru a contrabalansa acele idei care se îndreaptă în direcţia susţinerii «autonomiei culturii», faţă de caracterul etnic al poporului, pastificând cu aceasta necesitatea împământenirii cu orice preţ a aşa zisei culturi occidentale-universale. O cultură «autonomă» este o formă goală, întrucât este lipsită de viaţă.

Naţiunile ce reuşesc să trăiască în timp şi spaţiu — mai ales în timp! — sunt tocmai acelea la care cultura este expresia fiinţei lor. Se sinucid în schimb naţiunile care uită acest imperativ al sângelui şi spiritului. Pentru noi Românii există un cuvânt care ne face impresia că exprimă în acelaşi timp un întreg program cultural. Este cuvântul datină. Datina nu este numai obişnuinţa — şi nu orice obişnuinţă intră în conţinutul ei —, nu este numai conştinţa valorilor istorice şi a credinţei strămoşilor; ea este ceva mai mult: expresia năzuinţelor noastre de a dăinui şi realiza un destin demn de puterile verificate ale neamului. Şi destinul unui popor înseamnă cultură. Românismul actual se îndreaptă către acest destin. Mărturie stau toate eforturile venite de sus şi dela întreaga naţiune, care cere mobilizarea tuturor energiilor etnice, pentru ridicarea Patriei la rangul pe care-l merită, în virtutea vechimei ei şi a dublei moşteniri ce-i stă la bază: rezistenţa îndârjită a spiritului de libertate, mândrie şi credinţă în eternitate a Dacilor şi forţa de efectuare a legiunilor Romane.

Florin Niculescu

† Aproape de Odesa, 16 Septembrie 1941

ULTIMELE MANUSCRISE ALE LUI GEORGE VAIDA

Dăm luminii tiparului ultimele manuscrise ale lui George Vaida, pe cari poetul ni le-a încredinţat, spre publicare, cu puţin timp înainte de a se slobozi tunul împotrivă bolşevicilor. Dorinţa noastră a fost să-l ţinem pe autorul «**Calmului exterior**» cât mai mai mult printre noi, adică să-i publicăm numai câte o poesie în fiecare număr al revistei. Ţinând seamă însă că prietenii scriitorilor căzuţi intenţionează poate să le adune în volum, cu un ceas mai devreme, opera rămasă şi cum George Vaida este cel dintâiu care merită aceasta, publicarea integrală şi neîntârziată a poeziilor lui, aflate asupra noastră, ni s'a părut mai mult decât o datorie. Este singura cale, prin care direcţia şi redacţia acestei publicaţiuni au prilejul să-şi arate dragostea nețărmurită şi gândul pios faţă de acela care ne-a fost, în egală măsură, colaborator preţios şi prieten devotat.

După cum se poate constata chiar numai din poeziile de mai jos, scrisul lui George Vaida poartă pecetea unei rare conştiinţe artistice şi a unei sensibilităţi de respiraţie largă, turburătoare, calităţi cari aşteptau maturitatea meşteşugului pentru a se putea vorbi despre un fruntaş al slovei româneşti. Soarta a hotărît însă ca George Vaida să cadă în plin urcuş, pe frontul Odesei, la 18 August 1941, în vârstă de abia 28 ani, cinstind astfel şi uniforma de locotenent activ, precum atât de demn purtase pe frunte laurul poesiei, cu amândouă plecând pentru totdeauna şi prin amândouă rămânând totuşi în amintirea şi recunoştinţa neamului nostru.

«Conv. Lii.»

CATRENE

Domnului Ion Pillat la 50 ani.

POETUL

Prin trunchiul lui se'nalţă 'n înserări,
Să soarbă cerul, seva din ţărână,
Iar stelele clipind în depărtări
Adorm — murmururi albe în fântână.

BALCIC

Asculţi suspine, râsete şi voci.
Tu, inimă, nu plânge. De acum
Din piatră, din culoare şi din scrum
Am să-l adun în palme să-l evoci.

DESTIN

In murmure pârîul se leagănă spre mare
Şi duce, lin, apusul însângerat şi zorii.
Dar uneori se-opreşte s'asculte: prin ogoare
E-un cântec vechi pe care îl duc, plângând, cocorii.

CHARLES BAUDELAIRE: ALBATROSUL

Adesea, să se-amuze, hazliii marinari
Prind albatroşi, gigantici călătorind pe mare,
Ce însoţesc alene corăbiile mari
In leagănul atâtor genuni tulburătoare.

Aduşi pe punte însă, aceşti stăpânitori
Ai zărilor albastre, devin sfioşi de parcă
Aripile imense şi albe-s un decor
Ce-atarna, ca o vâslă alăturea de barcă.

Şi prinţul de-altă dată e-acuma bleg şi slut!
El, pasărea măiastră, ce caraghios arată
Când unu-i pune pipa sub nas satisfăcut
Iar altul îl imită şi schioapătă de-odată.

Poetul e asemeni acestui rege blând
Ce sboară prin furtună şi nu-l lovesc arcaşii
Dar, jos, în lumea noastră, ocara înfruntând
Aripile-s prea grele şi îi încurcă paşii.

BALADA FETEI DE PE STRADĂ

Lui Ilia

Trupu-i cu mireasma verii
Când dă 'n pârg rodu 'n livadă,
Se'ndoia mereu să cadă
Frânt în braţele, pusderii,
Ce-o 'ncleştau în umbra serii.

Zâmbetele ei făcute
Legănau amurguri seara,
Când se tânguia vioara
Braţelor întinse, mute
După chipuri nevăzute.

Murmurele de isvoare
Le furase gura-i mică.
Sânul, ca o rândunică,
In atâtea ore-amare
L'au stors mâinile vulgare.

Când din ceruri în grădină
Plesnea primăvara 'n muguri
Răstignită 'n nopţi pe ruguri
Scutura din piept rugină
Şi din lacrime lumină.

Iar adâncurile mării
Le purta 'n geana privirii
Căci în sânge trandafirii
Se'nchinau spre steaua zării
Stinsă 'n apa depărtării.

E V A

Plimbându-şi nostalgia lângă ape
Priveşte lung aceeaşi calmă zare,
Dorind o veste sau o arătare
In care vieaţa iarăşi să şi-o 'ngroape.

Dar cum în jur nu-i nici-o 'nfiorare
Şi-amurguri setea 'n râu vin să-şi adape,
Lungi lacrime îi picură din pleoape
Iar trupu-i e o grea cutremurare.

Şi'n sguduiri de plânsete îşi frânge
Şi mâinile şi părul în neştire.
Şi'n prăbuşire pare o statue.

Dar, Cel care susţine 'ntreaga fire
Privind-o, 'nfiorat, inima-Şi strânge
Căci vede mamă celui pus în cue.

VERSURI PENTRU FATA BĂTRÂNĂ

Simţi iar cum ghiara morţii îţi scurmă-adânc în tâmple
Iar aripa-i, în juru-ţi, se strânge ca un laţ.
Dar tu aştepţi minunea din nou să se întâmple
Şi să te'ndoi, molatec, sub fermecatu-i braţ.

Te 'nchini ca la icoană, privirii ce-ţi zâmbeşte
Din cadru care 'n umbra 'nserării pare 'nchis
Căci, o să-ţi macini trupul sub mâna ce, hoţeşte,
Te desgoleşte noaptea să te desmierde 'n vis.

Când ramura 'nflorită îţi bate la fereastră
Tresari, crezând că poate, el e pe pragul tău
Şi inima-ţi se sparge în piept ca'n bolta-albastră
Un tunet ce se pierde 'n adâncul unui hău.

Şi seară după seară te scuturi ca o floare
Uscată, căci privirea nu-ţi poate străbătea
Când, el din braţu-i face pe alta cingătoare
Şi-i soarbe sărutarea, topindu-se în ea.

ÎNTOARCEREA DIN CEAŢĂ

«Sunt năluci care'n veci nu s'or mai risipi».
Edgar Poe în «Spiritele morţilor»
trad. Emil Gulian.

Iubita mea, iubita mea,
Mă'nvăluie iar ceaţa grea
Şi, ca prin vis încerc s'aud
Cum fâlfâi prin văsduhul ud,
Când sar din somnu-mi fără rod
Ca un strigoi de voevod.

Simţ cum se sfarmă orice zid
In care nopţile mă 'nchid
Şi 'ncet, încet. răsar lumini,
Ca nişte lujere de crini
Ce-şi ard înaltele făclii
In calea paşilor tăi vii.

Iar în fotoliu când te-aşezi,
Fără s'auzi, fără să vezi
Şi mâinile le 'nalţi, subţiri
Ca foile de trandafiri,
Şi, murmurînd, mă chemi mereu
«Iubitul meu, iubitul meu»,

Aşi vrea să mă apropii iar
Să-ţi cer îmbrăţişarea 'n dar
Ca 'n serile când te sbăteai
Sărutul palid să mi-l dai
Infricoşată, că'n fereşti
N'ai să mai vezi lumini cereşti.

Dar văd cum pletele îţi cad
Ca spinii ruginiţi de brad
Iar umerii se cern uşor
In scrum mărunt peste covor
Şi, înţeleg că'n van am vrut
Să te apropii ca'n trecut.

Căci, braţele ce te-au chemat
Şi suflul cald ţi l-au păstrat,
Le simt cum se înalţă-acum
Inspre imaginea de fum
Din cerul marilor oglinzi
In care, pururea, colinzi

Şi unde pot să te privesc
Trecând cu trup nepământesc
Pe lângă fiecare gând,
Ca sieaua ce o vezi căzând
Şi, veşnic, nu o poţi uita
C'a tremurat în calea ta.

Ci, de-am dorit să te întorci
Tristeţea 'n lacrimi să o storci
E că, ştiam, că peste morţi
O să înalţe vremea porţi
Şi n'o să fie nici-un vânt
Să scormonească sub pământ.

Iar tu, pierduiă, pentru veci
Intre mătăsurile reci,
Nu auzeai când te-am strigat
Cu glasul trist şi turburat
Şi noaptea, lin, m'acoperea
Iubita mea, iubita mea.

Institutul Politehnic Timişoara
Biblioteca Centrală

DESGUST

M'am desgustat, prieteni, de viaţă şi de tot.
La anii mei, în lume, nu sunt decât un ciot.
Şi câte visuri, câte nădejdi n'am pus cândva
In versul ăsta trudnic, în palida mea stea
Şi cum am vrut femeia s'o ferec şi s'o mint
Ca inima, nebuna, mereu să mi-o alint.

Azi văd că mă înghesui prin valul de mulţimi
La rând cu pleava lumii şi-atâţia anonimi
Şi'n loc să-mi leagăn trupul cu-o sfoară şi-un săpun
Eu fac aceleaşi cercuri cu fumul de tutun
Şi beau aceeaşi drojdie şi duc acelaş trai
Şi-ascult prostia lumii în fiecare grai.

Căci, n'am curaj, se vede, cu vieaţa s'o termin;
Mă leagă vre-o iubită, vre-un zâmbet, vre-un suspin
Şi toate 'ncep, aevea, din nou să aibă chip
Şi tuturor fărâma de suflet s'o risip.

Atunci îmi pare bine că, încă mai respir
Şi că mai simt aroma vreunui trandafir,
Ca şi cum nici-o brazdă pe fruntea mea n'ar fi
In clipa ceea dacă, din mersu-mi m'ar opri
Vre-un bun prieten care, ştiindu-mă cum sânt,
M'ar întreba cum târîi fărâma-mi de pământ,
O, n aşi putea prin vorbe să-i spun, meşteşugit,
Ce dragă-mi este vieaţa, cât sunt de fericit.

VLAD ŢEPEŞ (I)

Lui Teodor Al. Munteanu

Înfipţi în furci, pe şesuri mărginaşe
Palatului Domnesc, privesc în zare
Eoeri bătrâni şi hoţi de drumu' mare
Şi'n frunte, ca să ştie toţi, un Paşe.

Ca o săgeată svonu-a prins să sboare
Pe cărărui la sate şi oraşe
Că Domnul stins'a ura pătimaşe
Şi că, din creasta ninsă pân' la mare

E doar giudeţul, crucea şi voevodul
Ce cumpănesc mormintele şi ţara
Şi lanul care soarbe cerul, vara.

Dar când, tihnit, se roagă 'ntreg norodul
Lui Dumnezeu să-i ţie 'n pace anii,
Curtenii beau cafele cu duşmanii.

George Vaida

† Aproape de Odesa, 18 August 1941

W. v. GOETHE: GÖTZ von BERLICHINGEN

DRAMĂ IN 5 ACTE

Traducere de **Laura M. Dragomirescu**

ACTUL II.

Bamberg.

O sală

Episcopul și **Adelheid** joacă șah. **Liebetraut** cântă acompaniându-se de citeră. **Doamne** și **Curteni** jur împrejur, lângă cămin.

Liebetraut (cântă):

Cu săgeata 'ntinsă,
Cupido din sbor
Luptă-ar vrea, încinsă,
Luptă vitejească,
Luptă bărbătească ;
Plin de-avânt dă zor :
Ura !
Ura !
Arme se 'mpreună,
Aripioare sună,
Strașnic luptător !

Dar peste ce dete ?
Sânișori de fete
Care-l îndrăgiră
Și 'n brațe-l primiră.
Uită-atunci de muncă,
Arcul și-l aruncă, —
Ele-l desmierdară
Și îl legănară,
Nani puișor !

Adelheid: Nu-ți stă gândul la joc. Șah la rege !
Episcopul: Mai am o ieșire.
Adelheid: Mult n'o duci. Ți se 'nfundă. **Șah la rege !**
Liebetraut: Eu, dac'aș fi un om mare — n'aș juca jocul ăsta ! Cred chiar că l-aș desființa și la Curte, și în țară.

Adelheid: Ai dreptate. Cere să fii deștept.

Liebetraut: Nu pentru asta. Credeți-mă; clopot de mort, glas de cucuvae, mârâit înfundat de conștiință, — toate de m'ar deștepta când mi-e somnul mai dulce, le rabd mai degrabă decât să tot aud de „nebun", de „cai", de alte jivine și într'una de: „șah la rege !"

Episcopul: Cui i-o fi trecut asta prin gând ?

Liebetraut: Unuia, bunăoară, slab ca merit dar viclean din fire, cum se 'ntâmplă foarte adesea. I-a spus „joc regesc" și că pentru rege a și fost născocit, și, drept răsplată, regele l-a încărcat de daruri cu nemiluita. De-o fi așa, credeți-mă, parcă-l și văd pe rege: ori un descreerat, ori un țângău; ori dus de mână de mamă-sa, ori sub papucul nevesti-si, ori cu caș la gură și cu păr bălănet pe la tâmple, drăgăstos ca o salcie plângătoare, care joacă dame și umblă cu dame, nu din pasiune, ferit-a Sfântul, — ia numai așa, să se afle 'n treabă. Iar maestrul lui de ceremonie, prea cu multe pe cap ca să fie un învățat, și prea țeapăn ca să fie un om de lume, a născocit jocul ăsta „in usum Delphini" — joc aidoma cu suveranul; — și așa mai departe.

Adelheid: Șah la rege, — și te-ai ars ! Liebetraut, știi că ai putea să umpli lacunele din cărțile noastre de Istorie.

(Se ridică)

Liebetraut: Ori lacunele din registrul nobililor. Ar fi mai de folos; de când meritele strămoșilor ca și portretele lor, nu mai servesc la nimic altceva decât să ne acopere golurile de pe pereți și lipsurile morale. Cel puțin ne-am alege cu ceva.

Episcopul: ...Și zi nu vrea să se 'ntoarcă ?

Adelheid: Dar scoate-ți odată asta din cap !

Episcopul: Ce-o fi la mijloc ?

Liebetraut: Ce ? Cauzele le-ai număra, una câte una, ca bobițele dela mătănii. E căzut acum într'un fel de pocăință din care aș ști eu cum să-l scot.

Episcopul: Incearcă, du-te la el.

Liebetraut: Dă-mi însărcinarea.

Episcopul: Ți-o dau; e nelimitată ! Pune orice în joc, numai adul-înapoi.

Liebetraut: Pot să-i vorbesc și despre Dv., Doamnă ?

Adelheid: Cu măsură.

Liebetraut: E o misiune mare.

Adelheid: Mă cunoști atât de puțin, ori ești atât de naiv să nu știi ce fel să-i vorbești lui Weislingen despre mine ?

Liebetraut: Cam în felul cum fluieri după prepelițe, cred.

Adelheid: N'ai să 'nveți să fii serios ?

Liebetraut: Se 'nvață asta, Doamnă ?

Episcopul: Hai du-te, du-te ! Ia cel mai bun cal din grajd, ia-ți slujitori, și adu-mi-l !

Liebetraut: De nu l-oiu aduce, să-mi spuneți că și o babă de vindecă negi și pistrui știe să 'ncânte mai bine ca mine.

Episcopul: Știu eu? Așa i-a intrat Berlichingen în suflet! Și de-o veni, să vezi că iar o să vrea să plece.

Liebetraut: Că o să vrea, e sigur, — numai să poată. Favoarea unui prinț și surâsul unei femei frumoase — nu e Weislingen omul să se rupă de ele. Alerg! Cu plecăciune! Vă salut!

Episcopul: Cu bine!

Adelheid: Cu bine! (L i e b e t r a u t p l e a c ă).

Episcopul: De s'o mai întoarce, ți-l las în seamă.

Adelheid: Vrei să-ți servesc de cursă?

Episcopul: Nici gând.

Adelheid: Ori de momeală?

Episcopul: Momeala e Liebetraut. Te rog, nu-mi refuza un lucru pe care nimeni altul nu mi-l poate da.

Adelheid: 'Om vedea.

Jaxthausen.

Hans von Selbitz, Götz.

Selbitz: Toată lumea are să te aprobe că te-ai declarat vrăjmaș cu cei din Nürnberg.

Götz: N'aș mai fi avut pace dac'aș fi tărăgănit atâta fără să le-o spun. Le-am dat pe față trădarea că mi-au predat omul pe mâna celor din Bamberg. O să vadă ei!

Selbitz: De mult îți poartă pică.

Götz: Și eu lor. Mie-mi convine că ei au început-o!

Selbitz: Orașele imperiale și popii au fost legați de totdeauna.

Götz: Au și de ce fi.

Selbitz: Le-om arăta noi!

Götz: Mă bizui pe D-ta! Unde dă Dumnezeu să ne iasă 'n cale primarul din Nürnberg cu lanțul lui de aur din jurul gâtului! Ar avea de ce să se mire, cât ar fi el de viclean.

Selbitz: Aud că Weislingen a trecut iar de partea D-tale. Se alătură de noi?

Götz: Nu încă; are motive să nu ne dea încă ajutor pe față. Deocamdată destul că nu e împotriva noastră. Popa fără el, e ca o odajdie fără popă.

Selbitz: Și când pornim?

Götz: Mâine ori poimâine. Zilele astea încep să se întoarcă dela târgul din Frankfurt negustorii din Bamberg și Nürnberg. O să ne iasă pradă bună.

Selbitz: Să dea Dumnezeu! (i e s e).

B a m b e r g.

Camera Adelheidei.

Adelheid, Camerista.

Adelheid: Zici că s'a întors ? Nu-mi vine să cred.
Camerista: Dacă nu l-aş fi văzut cu ochii mei !
Adelheid: Are episcopul de ce să-l pună în ramă de aur pe Liebetraut. Mare lucru a făcut !
Camerista: L-am văzut când da să intre pe poarta castelului, călare pe un cal alb. Calul s'a speriat când să treacă peste punte şi n'o lua nicidecum din loc. Se adunase lume din toate străzile să-l vadă şi făcea haz de cal că nu vrea să intre. Din toate părţile îl salutau şi el le răspundea la toţi. Surâzător şi cu nepăsare sta pe cal, apoi, — mai cu binişorul, mai cu pintenii, l-a făcut să intre pe poartă, împreună cu Liebetraut şi câţiva slujitori.
Adelheid: Cum ţi-a plăcut ?
Camerista: Nu ştiu să-mi fi plăcut un altul atât. Semăna cu Împăratul aici (*arată potretul Împăratului Maximilian*) de-ai fi jurat că e fiu-său. Atât numai că nasul îl are mai mic. Altfel aceeaşi ochi râzători căprii deschişi, acelaş păr frumos bălai, şi tot aşa de 'nalt şi bine făcut. O uşoară melancolie pe faţă — ştiu eu — straşnic mi-a plăcut.
Adelheid: Curioasă sunt să-l văd.
Camerista: Aşa bărbat zic şi eu pentru dv.
Adelheid: Eşti nebună.
Camerista: Şi totuşi —

Liebetraut *intră.*

Liebetraut: Ei, stimată Doamnă, ce merit ?
Adelheid: Să-ţi pună coarne nevasta. Judecând după isprava din urmă, pe destule neveste cinstite de prin vecini le-ai scos din calea îndatoririlor casnice.
Liebetraut: Să am iertare, Doamnă ! Le-am pus pe cale, vreţi să spuneţi; căci asta se 'ntâmplă pe patul soţului.
Adelheid: Ia spune, cum ai făcut de l-ai adus ?
Liebetraut: Las'că ştii d-ta cum se prind sitarii. N'o să te mai învăţ şi chiţibuşurile mele. Intâi m'am făcut că nu ştiu nimic şi nu 'nţeleg dece s'a purtat aşa — şi l-am adus în situaţia să-mi povestească din fir în păr. Bine înţeles m'am pus cu totul din alt punct de vedere; — nu 'nţelegeam — nu vedeam ce l-a făcut să — şi aşa mai departe. I-am vorbit apoi de Bamberg, la 'ntâmplare, multe şi mărunte, trezindu-i anume amintiri, şi — după ce i-am pus toată mintea în mişcare, am înnodat iarăşi

o mulţime de fire pe care le găsisem rupte. Fără să ştie cum, vrând-nevrând, îl trăgea iarăşi aţa spre Bamberg. Şi cum era prea preocupat să-şi lămurească ce e cu el, şi prea dus pe gânduri ca să se mai poată feri, i-am şi aruncat pe după gât juvăţul împletit din trei fire, cele mai trainice: femeea, favoarea prinţilor şi linguşirea, şi aşa l-am târît după mine.

Adelheid: De mine ce i-ai spus ?

Liebetraut: Adevărul, aşa cum e: Că aveţi supărări din cauza pământurilor şi că aţi fi dorit — cum are el mare trecere la Împărat — să vă dea o mână de ajutor ca să se descurce mai lesne.

Adelheid: Bine adus.

Liebetraut: Are să vi-l prezinte episcopul.

Adelheid: Îi aştept. (L i e b e t r a u t i e s e). Cum rar se 'ntâmplă să aştept pe cineva.

La Spesart.

Berlichingen, Selbitz, Georg, î n c o s t u m d e c ă l ă r e ţ.

Götz: N'ai dat de el, Georg ?

Georg: Cu o zi 'nainte trecuse călare spre Bamberg cu Liebetraut şi doi slujitori.

Götz: Nu văd ce-o să iasă de aci !

Selbitz: Ba eu văd. Prea pripită v'a fost împăcarea ca să fie şi trainică. Liebetraut e mare pişicher; sigur că i-a intrat pe sub piele.

Götz: Crezi c'ar fi în stare să trădeze alianţa ?

Selbitz: Primul pas l-a şi făcut.

Götz: Nu cred. Cine ştie dece o fi trebuit să se ducă la Curte ? Acolo au încă îndatoriri faţă de el. Dece să ne gândim la rău ?

Selbitz: Să dea Dumnezeu să fie aşa şi să iasă lucrurile bine.

Götz: Mă gândesc la ceva: să-l îmbrăcăm pe Georg în haina luată pradă dela călăreţul din Bamberg, să-i dăm biletul lui de liberă trecere şi să se ducă la Bamberg să vadă cum stau lucrurile.

Georg: De când aştept asta !

Götz: E 'ntâia ta eşire ! Fii cu băgare de seamă, băete. Mi-ar părea rău să păţeşti ceva !

Georg: Lăsaţi ! Oricâţi ar mişuna în jurul meu, nu mă sperii. Am să mă uit ca la nişte şoareci.

(P l e a c ă).

B a m b e r g.

Episcopul, Weislingen.

Episcopul: Prin urmare, nu vrei să mai rămâi.

Weislingen: Nu-mi puteţi pretinde să-mi calc jurământul.

Episcopul: Ţi-aş fi putut pretinde să nu-l faci. Ce te-a îndemnat să-l

faci ? Nu te puteam eu libera şi fără asta ? N'am eu atâta trecere la Curtea Impăratului ?

Weislingen: Faptul e fapt. Iertaţi-mă, dacă se mai poate !

Episcopul: Eu tot nu te 'nţeleg ce te-a făcut să recurgi la asemenea pas ! Ca să te rupi de mine ? Dar n'aveai de ales o mulţime de alte mijloace ? Omul lui nu e 'n mâna noastră ? N'aşi fi dat orice sumă ca să-l liniştesc ? Acţiunea împotriva lui şi a oamenilor lui ar fi mers mai departe. Dar uit că stau de vorbă cu prietenul lui care s'a întors acum împotripa mea. Uit că îi vine uşor acum să nimicească laţurile pe care însuşi el i le 'ntinsese.

Weislingen: Excelenţă...

Episcopul: Şi totuşi — când mă uit în ochii tăi, când ţi-aud glasul. Nu, nu, e peste putinţă.

Weislingen: Rămâneţi cu bine, Eminenţă.

Episcopul: Domnul să te aibă 'n pază. Altădată când plecai îţi spuneam: la revedere ! Acum mai bine ar fi să nu ne mai vedem niciodată.

Weislingen: Multe se mai pot schimba.

Episcopul: Din păcate prea multe s'au schimbat. Poate când ne-om mai revedea, vei veni ca duşman în faţa zidurilor mele, să pustieşti ogoarele care ţie îţi datorează rodnicia lor de până acum.

Weislingen: Nu, Eminenţă.

Episcopul: Nu poţi să zici că nu ! Laicii, vecinii mei, îmi poartă toţi pică. Când te aveam pe tine... Dar poţi să pleci, Weislingen. Nu mai am nimic de spus. Multe planuri ai zădărnicit. Poţi pleca...

Weislingen: Ce-aş putea să vă mai spun ?

(Episcopul iese).

Franz vine.

Franz: Adelheid vă aşteaptă. Nu-i e bine. Totuşi n'ar vrea să plecaţi fără un bun rămas.

Weislingen: Haidem.

Franz: E sigur că plecăm ?

Weislingen: Chiar în seara asta.

Franz: Mi-e greu de parcă plec din lumea asta.

Weislingen: Şi mie; ba parcă nici nu ştiu încotro plec.

Camera Adelheid-ei.

Adelheid. Camerista.

Camerista: Arătaţi palidă, Doamnă.

Adelheid: Nu-l iubesc. Aş vrea totuşi să nu plece. Vezi, aş putea să trăesc cu el, chiar dacă nu l-aş lua de bărbat.

Camerista: Dar credeţi că pleacă ?
Adelheid: E la episcop să-şi ia rămas bun.
Camerista: Şi abia pe urmă vine greul.
Adelheid: Ce vrei să zici ?
Camerista: Mai întrebaţi ? L-aţi prins de inimă. Oricât s'ar sbate — nu mai scapă.

Adelheid, Weislingen.

Weislingen: Nu vă e bine, Doamnă.
Adelheid: Iţi e tot una. Te desparţi de noi. Pleci pentru totdeauna. Ce-ţi pasă dacă mai trăim ori nu ?
Weislingen: Nu mă cunoaşteţi.
Adelheid: Te iau drept ce te dai.
Weislingen: Aparenţa înşeală.
Adelheid: Eşti cameleon ?
Weislingen: De-ai şti ce e 'n inima mea !
Adelheid: Frumoase lucruri mi-ar fi dat să văd.
Weislingen: Cu siguranţă. Aţi găsit propriul Dv. portret.
Adelheir: In cine ştie ce ungher cu portrete de răposaţi. Ascultă, Weislingen, nu uita că vorbeşti cu mine. Vorbele late or fi ele bune când e să te ascunzi pe după ele; oricum însă, jalnic lucru este să fii recunoscut sub mască. Nu poţi să negi niciun fapt — şi susţii totuşi contrariul. Ce părere mai pot să-mi fac despre d-ta ?
Weislingen: Oricare, mi-e egal. Sunt atât de amărît de cum sunt, încât puţin îmi mai pasă de cum par.
Adelheid: Ai venit să-ţi iei bun rămas.
Weislingen: Daţi-mi voe să vă sărut mâna. Vă zic rămas bun. Mi-aţi amintit-o. Iertaţi-mă ! Văd că vă deranjez, Doamnă.
Adelheid: N'ai înţeles. Voiam să-ţi ajut să pleci. Doar vrei să pleci.
Weislingen: Spuneţi mai degrabă: trebuie ! Dacă nu m'ar lega datoria mea de cavaler, cuvântul dat care mi-e sfânt...
Adelheid: Du-te ! Du-te ! Spune-o asta fetelor care citesc „Codul Cavalerului" şi visează un bărbat la fel. „Datoria de cavaler" ! Mă faci să râd !
Weislingen: Nici d-ta nu crezi ce spui !
Adelheid: Ascultă-mă pe mine: te prefaci ! Ce ai promis ? Şi cui ? Unui om care nu-şi respectă nici măcar legământul lui faţă de Impărat şi de ţară, şi nu şi-l respectă tocmai atunci când ştia că prinzându-te, îşi atrage proscrierea. Datoria ! O datorie cu nimic mai presus de un jurământ fals, smuls cu de-a sile. Cum, — legile noastre nu te pot deslega de asemenea jurământ ? Poveşti de copii ! Nu mi-o spune mie ! Altceva ascunzi. Să te faci duşmanul ţării, duşman al binelui şi al liniştei oamenilor ! Duşman al Impăratului ! Tovarăşul unui tâlhar, tu, Weislingen, o fire aşa de simţitoare !
Weislingen: Dacă l-ai cunoaşte !

Adelheid: ...aș ști să-l judec după merit: o fire mândră și neînduplecată. Tocmai de asta mă tem pentru tine, Weislingen. Încearcă și vezi-te tovarășul lui! Du-te, lasă-l să te pună sub călcâi! Tu, fire deschisă și caldă...

Weislingen: Și el e.

Adelheid: Dar tu cedezi — și el nu! Când cu gândul nu gândești, te calcă în picioare de ai s'ajungi sclavul unui cavaler în loc să-i stăpânești pe prinți. Dar e o cruzime să-ți turbur speranțele de viitor...

Weislingen: De-ai ști cu ce dragoste nețărmurită m'a întâmpinat!

Adelheid: Și asta i-o iei în nume de bine? Era datoria lui s'o facă. Ce-ai fi pierdut dacă s'ar fi purtat brutal? Pe mine m'ar fi stânjenit mai puțin. Un om semeț ca el...

Weislingen: O spui pentru că ți-e dușman.

Adelheid: O spuneam pentru libertatea d-tale. Dar la urma-urmei, ce mă privește? Du-te sănătos!

Weislingen: Un moment (îi ia mâna și tace).

Adelheid: Mai e ceva?

Weilingen: ...trebuie să plec.

Adelheid: Du-te!

Weislingen: Doamnă! — Nu pot.

Adelheid: Dar trebuie.

Weislingen: Și nu vă mai văd?

Adelheid: Du-te! Sunt bolnavă, — păcat — tocmai acum...

Weislingen: Uite-te altfel la mine!

Adelheid: Ne ești vrăjmaș și ai vrea să-ți surâdem? Du-te!

Weislingen: Adelheid!

Adelheid: Te urăsc!

Intră **Franz.**

Franz: Stăpâne, Episcopul vă chiamă.

Adelheid: Du-te, du-te!

Franz: Vă roagă să veniți degrabă.

Adelheid: Du-te, du-te!

Weislingen: Nu-mi iau rămas bun, — mă 'ntorc!

(iese)

Adelheid: Te 'ntorci? 'Om vedea! Margareta, dacă mai vine, nu-l primesc. Spune-i că nu mi-e bine, că mă doare capul, că dorm — să nu-l văd! Dacă mai e vre-o nădejde să-l întoarcem, singura cale e asta (pleacă).

Anticameră.

Weislingen. Franz.

Weislingen: Nu vrea să mă vadă?

Franz: Se 'nnoptează. Să pun șaua pe cai?

Weislingen: Nu vrea să mă vadă !
Franz: Pe când să fie gata caii ?
Weislingen: S'a întârziat. Rămânem pe loc.
Franz: Mulţumescu-ţi, Doamne ! (i e s e).
Weislingen (s i e - î n s u ş i). Rământ ! Ia seama ! E o mare încercare ! Calul mi s'a speriat când să intre pe poarta castelului. Ingerul meu bun parcă-i ieşise 'n cale. Ştia el ce primejdii mă pândeau dacă intru. Dar nu se cade nici ca să-l las pe episcop cu toate treburile încurcate, când mie mi le dăduse în seamă — şi să nu le pun măcar în ordine, aşa încât cine-o veni după mine să ştie de unde să ia firul. Asta pot s'o fac, — nu dăunează cu nimic nici lui Berlichingen, nici legăturii dintre noi. Aici n'au să mă poată ţine. Firește, tot mai bine era de nu veneam. Dar de plecat, tot plec eu, mâine ori poimâne (i e s e).

La Spessart.

Götz, Selbitz, Georg.

Selbitz: Vedeţi ? Cum v'am spus eu, aşa s'a 'ntâmplat.
Götz: Nu. Nu. Nu.
Georg: Credeţi-mă. E adevărul-adevărat. Am făcut cum mi-aţi poruncit. M'am îmbrăcat cu haina prizonierului din Bamberg, mi-am luat scrisoarea, şi făcându-mă că-mi câştig şi eu o pâine, i-am însoţit pe nişte ţărani din Reineck până sus la Bamberg.
Selbitz: Imbrăcat aşa ? Puteai s'o păţeşti.
Georg: Acuma văd şi eu. Dar un călăreţ când o chibzui prea mult, nu mai ajunge să dea nicio lovitură mai de Doamne-ajută ! Nici n'am apucat să intru bine în Bamberg — şi la han am şi auzit: Weislingen s'a împăcat cu episcopul; şi au vorbit o grămadă despre căsătoria cu văduva lui Walldorf !
Götz: Vorbe !
Georg : L-am văzut când o ducea de braţ, la masă. Frumoasă femee, ce să vă spun, foarte frumoasă ! Ne-am ploconit cu toţii, ea ne-a mulţumit la toţi; el a dat din cap, părea încântat, iar în urma lor mulţimea şoptea: frumoasă pereche !
Götz: Se poate.
Georg: Staţi să vedeţi: A doua zi când s'a dus la biserică, am pândit până mi-a venit bine. Era singur el cu un paj. Eram jos la scară şi i-am şoptit: „două cuvinte dela prietenul Dv. Berlichingen". A înlemnit. Ii citeai pe faţă că e vinovat ! Îi era greu să dea ochi cu mine, un biet pârlit de valet.
Selbitz: Semn că conştiinţa lui era mai prejos de rangul tău.
Georg: Eşti din Bamberg, mi-a spus. I-am răspuns: Vă aduc un salut din partea Cavalerului von Berlichingen, şi aş vrea să vă întreb... — Vino mâine dimineaţă, mi-a spus, la mine în anticameră şi vorbim acolo.
Götz: Şi te-ai dus ?

Georg: Mai încape vorbă ? Mi-am pierdut o grămadă de vreme aşteptând. Intr'una mă tot măsurau, din cap până 'n picioare, valeţii lui îmbrăcaţi în mătase. Gândeam în mine: N'aveţi de cât ! La urmă a dat Dumnezeu şi mi-au spus să intru. Arăta supărat — dar ce-aveam eu de supărarea lui ? M'am dus la el şi i-am spus ce-aveam de spus. Vorbea dârz ca unul care n'are curaj, dar n'o dă pe faţă. Mi-a spus că se miră cum de-i cereţi socoteală printr'un valet. Mi-a fost ciudă. I-am spus: nu ştiu decât două feluri de oameni: cinstiţi ori nemernici — şi eu îi slujesc lui Götz von Berlichingen. Atunci s'a aprins, a încurcat vrute şi nevrute; — eu atât am înţeles: că l-aţi luat prea repede, că nu vă e dator cu nimic şi că nu mai vea să aibă de-aface cu Dv.

Götz: Cum ! El cu gura lui ţi-a spus asta ?

Georg : Şi asta — şi mai mult. M'a ameninţat că...

Götz: Ajunge ! L-am pierdut şi pe el ! Incredere, încredere, din nou m'ai înşelat ! Biata Marie ! Cum să-i spun eu una ca asta ?

Selbitz: Mai bine-aş ologi de tot decât să fiu aşa porc de câine !

(I e s e).

B a m b e r g.

Adelheid. Weislingen.

Adelheid: Groaznic încep să mă plictisesc ! Să stăm de vorbă — mi-e urât, iar ca să-mi mai fac un joc din D-ta, parcă mi-e greu. Plictiseală, plictiseală, eşti mai rea şi decât boala !

Weislingen : Ţi s'a şi urât de mine ?

Adelheid: De d-ta poate că nu, dar de prezenţa d-tale. Mai bine te duceai unde-ţi puseseşi de gând; — îmi pare rău că te-am ţinut.

Weislingen: Favoarea femeii ! Intâi te ia subt aripă şi-ţi încălzeşte cele mai dragi speranţe, apoi deodată, ca o găină nestatornică, fuge de pe cuibar, şi puişorii cari 'ncepuseră să încolţească, îi lasă 'n voia soartei, să piară...

Adelheid: Ocărăşte femeile ! Faci ca nesocotitul de jucător când asvârle şi calcă 'n picioare cărţile care nu sunt cu nimic vinovate că el a pierdut la joc ! Dar bărbaţii nu sunt tot aşa ? Tocmai voi vă găsiţi să vorbiţi de nestatornicie ? Voi care doar când şi când sunteţi ce-aţi vrea să fiţi, dar niciodată ce ar trebui să fiţi ? Regi împopoţonaţi şi invidiaţi de mulţime ! Ce n'ar da o biată lucrătoare să aibă la gât un şir din mărgăritarele care vă tivesc haina pe poale şi pe care voi le călcaţi în picioare ?

Weislingen: Eşti amară !

Adelheid: E răspunsul la ce-mi spuneai mai adineauri. Inainte de a te cunoaşte Weislingen, eram ca lucrătoarea aceea. Atâta zarvă s'a făcut în jurul tău şi atât te-a ridicat în slavă mulţimea şi ţi-a făcut — dar la ce bun să comparăm ? — o reclamă ca de

bâlci, încât ajunsesem să nu mai am decât o singură dorinţă: ah, oiu putea eu vreodată să am în faţă pe această quintesenţă a bărbatului, acest phönix cu numele de Weislingen ? Şi iată, dorinţa mi-e împlinită.

Weislingen: Iar phönixul s'a înfăţişat ca un biet cocoş domestic.

Adelheid: Nu, Weislingen; m'ai interesat.

Weislingen: Aşa s'ar fi zis.

Adelheid: Şi aşa a fost. Faima ţi-ai depăşit-o. Pe mulţime strălucirea din afară a meritelor o încântă. Ce ciudată sunt eu ! Nu pot să-i văd în adevărata lor lumină pe oamenii la care ţin. Aşa se face că am trăit o vreme unul lângă altul: simţeam eu în tine o lipsă, dar nu ştiam care. Acum mi s'au deschis ochii: In locul omului energic care duce 'n mână toată viaţa unui principat — fără însă să-şi uite nici de sine, şi nici de faimă, a omului care printr'o mulţime de fapte, care de care mai strălucite, s'a ridicat până 'n slavă — văd acum pe-un văicărit ca un poet bolnav, sucit ca o fată arţăgoasă şi trândav ca un holtei la pensie. La început credeam că întâmplarea aceea care te-a mâhnit peste măsură, e de vină, şi-ţi treceam cu vederea. De când văd însă că pe zi ce trece eşti tot mai mohorît, — iartă-mă, ştii, dar îţi retrag orişice favoare. N'ai dreptul la ea. Altui Weislingen i-o dăruisem pe viaţă, dar acela n'a putut să ţi-o treacă d-tale.

Weislingen: Dă-mi drumul atunci.

Adelheid: Nu, câtă vreme mai rămâne o speranţă. In astfel de cazuri, singurătatea e rău sfetnic. Bietul băiat ! Eşti amărît de parcă te-a 'nşelat iubita d'intâia. Vezi, de-asta nu mă dau bătută. Dă-mi mâna şi iartă-mi tot ce ţi-am spus numai din dragoste.

Weislingen: Dacă m'ai iubi, ai găsi pentru dragostea mea arzătoare o mângâere cât de mică. Adelheid, tu mă 'nvinui foarte pe nedrept. De-ai şti numai a suta parte din tot ce mă frământă de câtva timp, nu ţi-ai mai face o plăcere să-mi vorbeşti cu atâta nepăsare şi dispreţ, şi nu m'ai hărţui cu atâta cruzime. Surâzi! In urma pasului aceluia pripit, până să redevin iarăşi eu-însumi, mi-a trebuit timp. E greu să lupţi împotriva omului a cărei dragoste se trezise din nou atâta de vie în inima mea !

Adelheid: Ciudat ce eşti ! Cum poţi tu iubi pe omul pe care-l invidiezi ! E ca şi când m'aş duce cu hrană la vrăjmaş.

Weislingen: Văd şi eu că nu mai e timp de pierdut. L-au înştiinţat că sunt iarăşi Weislingen de mai 'nainte şi o să caute să-şi ia măsurile. Dar, Adelheid, nu vreau să crezi că noi stăm cu mâinile în sân. Călăreţii noştri s'au întărit şi stau de veghe, tratativele merg, iar Adunarea din Augsburg ne va duce interesele la bun sfârşit.

Adelheid: Te duci şi tu ?

Weislingen: De-ar fi să duc cu mine cea mai caldă nădejde de viitor ! (îi sărută mâna).

Adelheid: Neîncrezători ce sunteţi ! Mereu vreţi semne şi minuni ! Du-te, Weislingen ! Ce-ai început, du pân'la capăt. Interesele episcopului, al tău, al meu, sunt atât de legate unu de altul, încât dacă n'ar fi decât cauza politică la mijloc, şi tot...

Weislingen: Glumeşti.

Adelhid: Nu glumesc deloc. Pământurile mele sunt în mâna îngâmfatului de duce; pe ale tale n'o să le lase Götz multă vreme în pace, — şi dacă nu ne-om uni între noi, cum fac vrăjmaşii noştri, şi nu l-om atrage pe Impărat de partea noastră, e rău de noi.

Weislingen: N'am nicio teamă. Cei mai mulţi dintre prinţi gândesc ca noi. Şi cum Impăratul ne cere ajutor împotriva Turcilor, drept ar fi ca şi el să ne vină în ajutor. Nespus de fericit aş fi să pot scoate moşiile tale din mâna înfumuraţilor de vrăjmaşi, iar capetele răsvrătite din Suabia să le trimit pe lumea ailaltă, şi să fac să fie iar linişte în toată eparhia. Şi pe urmă...

Adelheid: O zi aduce pe alta, şi soarta o decide viitorul.

Weislingen: Dar trebuie să vrem.

Adelheid: Şi vrem.

Weislingen: E sfânt.

Adelheid: Sfânt; Dar du-te !

Weislingen: Vrăjitoare !

H a n.

N u n t ă l a ţ a r ă. A f a r ă j o c ş i l ă u t a r i.

Socrul, Götz, Selbitz l a o m a s ă. **Ginerele** v i n e s p r e e l.

Götz: Foarte cuminte că aţi pus capăt certii dintre voi şi aţi încheiat-o cu bine, cu nuntă şi cu veselie.

Socrul: Mai bine decât aş fi visat vreodată. Să trăesc în pace cu vecinul şi să-mi văd şi fata căpătuită.

Ginerele: Şi eu, stăpân pe locul cu pricina şi pe cea mai nostimă fetişcană din sat. Ce bine era dacă-ţi venea gândul mai demult !

Selbitz: Dar de când vă judecaţi ?

Socrul: De vre-o opt ani. Mai bine m'ar scutura frigurile înc'o dată pe atât decât să mai trec prin ce-am trecut. N'ai crede câtă bătae de cap pân' să apuci dela cârlionţaţii ăştia o hotărîre. Şi la urmă cu ce te alegi ? Lua-l-ar dracu pe Sapupi ! Negricios de italian spurcat !

Ginerile: Mare tâlhar ! In două rânduri am fost la el.

Socrul: Şi eu în trei. Şi ce să vedeţi ? La urmă, când să dea hotărîrea, — avea şi vecinul dreptate, aveam şi eu dreptate. Am rămas amândoi cu gurile căscate, pân' ce s'a milostivit Dumnezeu de mi-a dat în gând să-i dau şi fata odată cu pământul.

Götz (b â n d): Pentru buna înţelegere şi 'n viitor !

Socrul: Să dea Dumnezeu ! Dar fie ce-ar fi, că eu cât oiu trăi nu mai mă duc la judecată. O groază de parale te costă. Şi-o ploconeală, e tot pe bani.

Selbitz: Bine, dar în fiecare an se fac anchete de către trimişii împărăteşti.
Socrul: Eu unul n'am văzut nici picior de aşa ceva. Bunătate de taleri, toţi mi s'au dus. M'am spetit plătind.
Götz: Cum asta ?
Socrul: Toţi întind mâna după cerşeală. Numai asesorul, bătu-l-ar Sfântul, mi-a mâncat optsprezece guldeni de aur.
Mirele: Care ?
Socrul: Care altul decât Sapupi ?
Götz: Ruşine să-i fie !
Socrul: Ba mie douăzeci mi-a cerut. Când m'am dus de i-am numărat pe masă, în frumuseţea aia de casă cu grădină, în sala mare, mă seca la inimă de ciudă; că vezi d-ta, casa şi gospodăria o am, la ce să zic, — dar bani peşin de unde iau ? Stam năuc, Dumnezeu mă ştie cum, fără o para să am de întors. Până când mi-am luat inima 'n dinţi şi i-am spus-o pe şleau. A văzut el că sunt oţărit rău; numai ce-l văd că mi-aruncă doi guldeni îndărăt şi mi-a 'nchis uşa 'n nas.
Ginerele: Cum se poate ? Sapupi ?
Socrul: Ba bine că nu ! El; care altul ?
Ginerele: Lua-l-ar dracu ! Şi mie mi-a mâncat cincisprezece guldeni.
Socrul: Ticălosul !
Selbitz: Götz, şi mai zic să **noi** suntem tâlhari !
Socrul: De-asta a şi dat-o el hotărîrea în doi peri. Câinele !
Götz: Faceţi plângere ! Nu merge aşa.
Socrul: Cum s'o facem ?
Götz: N'aveţi decât să vă duceţi la Speier; e tocmai vremea anchetelor. Arătaţi-le cum stă lucrul. Trebue să vă facă dreptate şi să vă dea banii înapoi.
Ginerele: Credeţi că ajungem la ceva ?
Götz: Dacă mi-ar fi stat mie în mână, ajungeaţi.
Selbitz: Şi apoi, e o sumă. Face să încercaţi.
Götz: Mai de mult, pentru o sumă mult mai mică, şi tot m'am dus.
Socrul: Tu ce zici ?
Ginerele: Să 'ncercăm ! Ce-o fi o fi !

Georg v i n e.

Georg: Negustorii din Nürnberg se apropie.
Götz: Dincotro ?
Georg: Dacă pornim călare şi ne furişăm încet, îi prindem între Beerheim şi Mühlbach, în pădure.
Selbitz: Strasnic !
Götz: Haidem, copii ! Rămâneţi sănătoşi ! Şi să ne-ajute Dumnezeu după gând.
Ţărani: Foarte mulţumim ! Nu luaţi masa aci în seara asta ?
Götz: Nu-i timp ! Pornim !

Trad. de **Laura M. Dragomirescu**

ANTON GRAF KNYPHAUSEN: ROMÂNIA, ŢARA IDILELOR SENINE*...

Am petrecut o noapte la ţară. Ne-am sculat înainte de mijirea zorilor şi, prin strada cu hopuri a satului, am ajuns la puntea de scânduri mişcătoare. Am trecut pe malul celălalt şi ne-am urcat pe colină. Acolo, ne-am aşezat să aşteptăm ziua. O dumbrăveancă, asemeni unei licăriri metalice, se alinta în zbor la câţiva paşi în faţa noastră. Peste lunci se întindeau pânzele albe de aburii dimineţii. Ici, colo, se vedeau conturele salcâmilor şi sălciilor împrejmuind ogrăzile. Când a răsărit soarele, satul era treaz în valea dela picioarele noastre. Copiii ieşiseră în drum şi un convoi de care se pregătea de plecare spre oraş. Larma oamenilor, mugetul vitelor şi scârţâitul carelor răzbăteau până la noi potolite, ca murmurul tainic al unei nopţi de Crăciun între zidurile unei chilii. Toată valea, tot satul, era învelit în verde viu. Valea părea o cămară îmbelşugată de viaţă, neîncătuşată de vreme şi nesilită de nici un plan, negospodărită de nimeni, asemeni unui codru secular, care se înoieşte iarăşi şi iarăşi din prisosul miliardelor de seminţe, răzbind prin geruri şi prin arşiţe.

Râul dela picioarele noastre scăzuse într'o şuviţă, apa abia ajungea până la gleznele fetei care mâna două vite prin vad. Câteva sute de metri mai sus, unde se grămădesc sălciile şi se scaldă ţărăncile bucurându-se în răgazul odihnitor al amiezilor dogoritoare, chiotind de răcoarea pătrunzătoare, apa e mai adâncă de un metru.

In cursul său lung, râul roade pământul malurilor şi-l aşterne, în curgerea liniştită a apei, în albie, înălţând-o până aproape de suprafaţa văii. Din această pricină, revărsările de ape sunt obişnuite, căci nimănui nu i-a trecut prin minte să-i sădească malurile şi pe nimeni nu-l doare capul dacă, după revărsări, satul rămâne câteva zile izolat de restul lumii.

Noi am sosit Dumineca. Tineretul juca hora şi chiuia, doi ţigani cântau din lăute şi bătrânii, înflăcărându-se, s'au prins şi ei în horă. Am ştiut numaidecât, cine era cel mai bun jucător, care-i frumoasa satului şi ce ţărancă avea cele mai măiestrite cusături pe iie. Ieri am plecat nerăbdători din Bucureşti, doritori să vedem şi să trăim ceva nou şi chiar azi dimineaţă am simţit o destindere. Am fost cuprinşi de un desăvârşit sentiment de vegetatism: nu simţeam nevoia nici unei mişcări, viaţa îşi urma cursul dela sine.

Şezând pe colină aveam impresia că am mai încercat de multeori această stare sufletească şi anume ori de câte ori m'a desfătat lumea inspiraţiei romanticilor germani. Am înţeles ceva extraordinar: România aproape nici odată nu are nimic comun cu ceeace se scrie despre ea! Oraşul Bucureşti este atât de depărtat de ţară, par'că ar fi la celălalt capăt al pământului. Adevărata faţă a României se arată în acest sătuc, aşezat undeva la ţară, în plaiurile căreia trăiesc patru din cinci Români.

Pretutindeni la ţară, întâlnesc motive care îmi par cunoscute de demult. Gândindu-mă, unde le-am mai văzut, mi se par că sunt pasteluri ale vre-unui pictor german din cine ştie ce pinacotecă. Viaţa românească dela ţară nu se înrudeşte prin nimic cu vârtoşenia pe care o imprimă scenelor ţărăneşti marii pictori olandezi, nu are nimic din exuberanţa copleşitoare a tablourilor lui Timmermann [1], dar Eichendorff [2] ar putea reda nemărginirea zărilor şi liniştea mănăstirilor. Dela C. D. Friedrich [3] până la Thoma [4], toţi romanticii ar fi putut să-şi petreacă timpul de maturitate în această ţară a ţăranilor blânzi.

Blând este atributul care se potriveşte mai bine ţăranului român. nu pentrucă unii dintre ei n'ar putea fi zurbagii, ci fiindcă nouă, celor ce venim din

ţinuturi mai aspre, ni se pare răbdător şi de o voioşie prietenoasă, care ne trezeşte buna dispoziţie.

Această România adevărată va fi descoperită odată de artiştii germani ca un sanatoriu al muzelor şi al ceasurilor de răgaz. Vor trebui să-şi scuture de pe ei toată graba şi să adaste închegarea unei opere, la terminarea căreia să poată exclama: «Mai bine decât atâta nu pot!»

Hoteluri se găsesc puţine. Dacă cineva vrea să cunoască farmecul acestei ţări, să nu vină fără cort. In cele din urmă, îşi va găsi adăpost şi va trăi bucuriile şi grijile pe care i le va dărui natura de aici dela sine. Se ştie oare, cât de darnică este în această privinţă natura, când este bine înţeleasă? Şi ţăranii din România o înţeleg. Ei nu sunt chinuiţi de problema păcatului strămoşesc, nu au nevoie să fie îngrijoraţi de astfel de preocupări pesimiste, pe care biserica lor nu le propovăduieşte. Ei muncesc din greu şi trăiesc toate senzaţiile; în trăirea senzaţiilor întrec natura şi dramatizează ceasurile amiezii şi ale miezului de noapte. Reminiscenţe păgâne şi credinţa creştină, adeseori nedespărţite, îi oferă imagini pentru creaţii patetice. Tot ce la noi este simbol şi istorie, aici este trăire directă. Când se sărbătoreşte Crăciunul sau Paştile, ţăranii nu comemorează ziua în care Cristos, înainte cu 1941 sau 1908 ani, s'a născut sau a înviat, pentru ei în fiecare Noapte-Sfântă se naşte Cristos, la fiecare Paşti învie şi la fiecare Înălţare se înalţă la cer, iar ţăranii sunt martori de faţă ai marei minuni. Iar când ţăranii sădesc pe mormântul unui tânăr un brad, acesta nu este simbolul jelirii miresei pe mormântul proaspăt, ci el, cel mai tânăr şi mai frumos brad dela munte, este menit să fie mireasa însăşi, a cărei durere, dragoste şi făptură rămâne întrupată în el pe mormânt.

Uriaşă este prăpastia între Bucureştii cu viaţă zorită şi cu clădiri înalte şi între întinsa ţară a ţăranilor. Ţăranul nu cunoaşte nerăbdarea, iar când vine la oraş, pare uitat şi supus faţă de toţi purtătorii de uniforme şi cingători cu catarame. Observatorului i se pare că hainele sunt fermecate şi fac din acelaşi soiu de oameni două neamuri deosebite, căci mai mult de jumătate din Bucureşti îşi are obârşia nemijlocită în ţărănimea satelor. Dacă totuşi este o prăpastie între slujbaşii Statului şi popor, peste care se întind puţine punţi, aceasta este rodul inegalităţii explicabile din cauza avântului politic grăbit şi a încopcierii zorite a României în Apus, o desvoltare pe care au luat-o numai două celule: Capitala şi ţinutul petrolifer. Aproape toată cealaltă România a rămas ţara răgazului şi a inspiraţiei, ţara cu nenumărate motive, ţara plină de arhaic pitoresc, ţara idilelor. Nu nepotrivirile sunt aici extraordinare, ele sunt prezente ori unde se întâlnesc popoare sau culturi, ci extraordinară este ţara ţăranilor, care trebue căutată de artişti aici, unde ea a creat forme desăvârşite de veacuri, care nicăiri nu pot fi întâlnite într'o formă atât de frumoasă ca aici. Această viaţă tăinuită în sine a ţăranului român a fost pricina că lumea interesată ştie câte ceva despre petrolul, porumbul sau grâul românesc şi despre cestiunea graniţelor, că fiecare vânător din Europa cunoaşte o întâmplare cu vre-un urs sau cerb din Carpaţi şi că fiecare lăcomos preţueşte caviarul românesc, dar aproape nimeni nu a aflat nimic despre Românii satelor liniştite...

Trad. de **A. P. Todor**

NOTE

* Articol apărut în rev. „Das Reich", Berlin, Nr. 32 din 29 Decemvrie 1940, p. 22, sub titlul: Rumänien ist nicht Bukarest.

1 Felix Timmermann, poet şi pictor flamand, născ. la 5 Iulie 1886.

2 Ioseph Frh. v. Eichendorff, poet, (1788—1857). Mare talent liric, în special în redarea interioară a traiului dela ţară, bazată pe sentimentul religios.

3 Caspar David Friedrich, pictor (1774—1870) peisagist plin de poezie al vieţii dela ţară germane. O mare parte din picturile lui se află în Galeria dela Dresda.

5 Hans Thoma, pictor (1839—1924), peisagist al regiunii Pădurea Neagră; are picturi din trecutul şi folklorul german.

LEGENDA ORAŞULUI CARACAŞ

Răsfoind «Descrierea Moldovei» a lui Dimitrie Cantemir, am fost atras de un paragraf în care se vorbeşte de judeţul Fălciu. Marele cronicar român arată că în acest ţinut ar exista «urmele unei foarte vechi cetăţi» şi «că cetatea aceasta ar fi fost aşezată în vecinătatea oraşului Fălciu, ce se află situat pe malul Prutului». Cantemir mărturiseşte că a făcut întinse cercetări, însă nu a putut descoperi locul de aşezare al acestei cetăţi, despre care se spune că ar fi fost reşedinţa Taiphalilor. Iată ce scrie Cantemir în legătură cu cetatea Taiphalilor: «Citeam odată în povestirile manuscrise ale lui Herodot, că neamul războinic al Taiphalilor locuise lângă Prut, la o depărtare de trei zile de Dunăre şi construise o cetate foarte mare».

Ca fiu al judeţului Fălciu, născut şi crescut pe valea pârâiaşului Crasna ce îşi adună isvoarele din apropierea dealului Repedea de lângă Iaşi, am simţit o deosebită plăcere când am văzut cele scrise de Cantemir. Mai mult, m'am simţit obligat să leg de fosta cetate a Taiphalilor legenda unui oarecare oraş «Caracaş», despre care se spune că ar fi existat cam tot pe timpul Taiphalilor sau poate mai încoace. In orice caz, legenda oraşului Caracaş se leagă de timpurile primitive ale neamului nostru. Ea mă munceşte de multă vreme. I-am făcut lui V. Pârvan o întrebare în acest sens. Răspunsul a fost, că nu are nicio cunoştinţă despre oraşul în cauză, dar că nu se îndoeşte de o asemenea existenţă, deoarece toată ţara noastră a fost locuită încă din timpurile cele mai înaintate. Până să ajungem însă la istorioara ce ne preocupă în rândurile de faţă, socotim necesară o descriere a locurilor cari au stat de veghe atât la naşterea cât şi la dispariţia oraşului Caracaş, precum şi la toate frământările ce s'au strecurat una după alta până în zilele noastre.

In apropiere de locul istoric Dacolina (Gara Crasna), două culmi de dealuri aproape perpendiculare se sfârşesc unul lângă altul, făcând loc pârâiaşului Crasna care îşi varsă apele în acelea ale Bârladului.

Din dosul acestor două creste, ce poartă numele de dealul Bârladului şi dealul Lohanului, se desface întocmai ca o frunză de palmier lungă cât trei zile de călătorie, o vale când mai strâmtă, când mai largă, cu numele «Crasna», la fel cu acel al pârâului. Dintr'o parte, păzită de spinarea unui deal nesfârşit cu acelaş nume, de alta ascunsă de nenumărate culmi mici şi mărunte, ce în năzuinţa lor n'au putut nici una să pătrundă valea, se crede că pârâiaşul Crasna a fost numai un pretext al naturii, care a urmărit să creeze în aceste locuri un orizont de odihnă, o vale de poezie şi un pământ ce te cheamă la muncă fără hodină. Călătorul, care ar voi să viziteze aceste locuri cu amintiri necercetate, după ce va poposi în gara Crasna îndată va fi atras de tăetura măestrită a naturii cuprinsă între cele două dealuri pe unde trece apa sglobie a Crasnei. Pe urmă va fi cucerit de o deschidere măreaţă a văii la orizont, e cam la o distanţă de 10—12 km. de drum. Valea în această parte este îngustă şi, pe vremuri ploioasă, plină de locuri mlăştinoase. Când îngustimea văii a luat sfârşit, îi va apare în dreapta prima aşezare omenească din această vale, satul Cordeni, iar în partea stângă pârâiaşul cu valea şi dealul Burghelii. Va mai observa apoi că acest deal se prelungeşte uşor cu o coamă pierdută, până aproape de apă, ca pe urmă să se retragă în formă de dantelă şi să se înconvoae după cursul apei până mult departe, încât să încercuiască, asemeni unor aripi de flutur, două dealuri din aceeaşi bucată. Dealul Horoiata şi dealul Turchea. Alăturea de acest din urmă deal, privirea va fi cucerită de valea cu acelaş nume, deschisă ca un faldur de naframă şi închisă la fund ca rădăcina unei petale. Păşind şi peste această vale, călătorul ajunge după câteva minute să soarbă cu privirea alte două creaţii ale naturii: Fundul Văei şi Valea Folestilor, care,

împreunându-se ca într'un estuar, lasă să se vadă în toată mărimea ei Movila Crasnei umflată ca un dovleac ce se subţiază către partea superioară. Va fi deajuns să-şi întoarcă numai o privire înapoi şi priveliştea va avea o înfăţişare neaşteptată, căci de partea cealaltă, pe o lungime de aproape trei km., va avea de observat, înşirate ca florile de păpădie pe un lan de grâu, casele mici şi sărăcăcioase ale satului Cordeni. Din dealul Crasnei o culme scoborâtă de vremuri va opri continuarea acestui sat, ca mai apoi după o pauză de câmpuri şi ogoare privirea să se înfigă în marginea unei alte aşezări de oameni, «satul Vineţeşti», despre a cărui biserică profesorul Ghibănescu a scris că datează din anul 1779. Satul acesta, aşezat ca un melc cu locuinţa în spate, cu acoperişurile caselor răzeşeşti crescute parcă una lângă alta pe o curbătură de pământ întoarsă către sud, întocmai ca umărul unui viteaz în luptă cu duşmanul său, e un smoc de razachie scuturată ce presară coasta din deal şi până'n vale. Pe vremuri, acest sat a fost reşedinţa oficiului de poştă sau de «diligenţă», adică punctul unde se primineau caii şi personalul de drum, «surugiii». Locul a fost ales aici, pentrucă satul Vineteşti este considerat jumătatea drumului dintre cele două oraşe vecine: Huşi şi Vaslui. Bătrânii povestesc că Vodă Carol I, cu ocazia vizitei făcută prin ţară, a trecut şi prin acest sat, iar în timpul cât s'a făcut schimbarea cailor, regele — pe atunci domnitor — a primit pe Vasile Timircan, delegatul satului, ca să-i prezinte tradiţionala pâine şi sare. Tot ei mai spun că Vodă a fost foarte mulţumit de urarea de «bun venit», făcută de Timircan, pe care l-a pricopsit cu un plocon de doi napoleoni de aur.

Şi acum să ne întoarcem la povestea trecutului nostru, lăsând pe moş Ion Alexandru, un bătrân de peste o sută şi trei ani, să ne istorisească legenda cu oraşul Caracaş.

— He, hei! zice el, aşezat pe un mal de şanţ, scărpinându-se după ureche şi învârtind bâtul ca să-şi sprijine barba; vezi, nepoate, culmea de unde să începe valea Burghelii şi toată culmea cu franjuri până la valea Turchii, adică cam până la via lui Nechifor Pălimar, am auzit dela alţi bătrâni, că pe vremuri neştiute şi nescotocite de oamenii noştri, ar fi existat un oraş mare cu numele de Caracaş.

«Caracaş»!, repetă el după ce înţelese întrebarea făcută de mine cu toată puterea mea la urechile lui aşa de astupate încât să nu audă nici bubuitura tunului celui mai năpraznic.

Păi Caracaş, nepoate, se mai repetă el, aşa îl ţiu eu minte. Bătrânii mai spuneau că i se mai zicea şi într'altfel, însă eu nu pot să-l mai am în cap. A fost un oraş vechiu, vechiu de tot, cu sute şi sute de ani mai înainte de vremea noastră. E aşa de mult de când a dispărut acest oraş, încât nici urmă n'a mai rămas pe locul unde el a dăinuit. Şi oraşul era înconjurat numai de păduri. Dar ce păduri! Aşa, cum să nu le poată pătrunde omul, ci numai paserile cerului şi fiarele sălbatice. Prin mijlocul acestor păduri a lunecat ca un şarpe fără măsură, Crasna, aşa cum a lăsat-o Dumnezeu trecând şi prin marginea oraşului dispărut. Eu chiar, făcu mai departe moş Ion, după ce îşi mai aşeză piciorul drept şi bâtul de sub barbă, am apucat multă pădure şi multă pustietate pe aceste locuri. Ziua în amiază mare, îmi era frică să mă depărtez prea mult singur de sat, care acum vre-o sută cinci zeci de ani a fost de partea cealaltă a pârâului, pe culmea «Pisaltoaia», sau cum s'ar spune vecin cu marginea oraşului Caracaş, adică între valea Turchei şi între Fundul Vaei. Şi cum spuneam, oraşul acesta aşezat pe muchea platoului se zice că avea centru cam pe acolo pe unde astăzi sunt casele boerului Iamandi, pe culmea unde se îmbucă apa Burghelii cu apa Crasnei. Dar iată că veni o zi, când se împlini şi veleatul oraşului Caracaş. Dumnezeu, cel mai mare şi mai puternic decât toate gândurile noastre, a dat o ciumă cum nu mai fusese până atunci. Mureau oamenii cu sutele pe zi, iar pustiirea morţii ajunsese aşa de sălbatică, încât după câteva zile de molimă toţi oamenii au fugit care cum au putut şi unde au văzut cu ochii, lăsând oraşul gol şi pustiu. Chiar eu am apucat o molimă de holeră, — ducă-se pe pustii —, care nu e aşa de pustiitoare ca ciuma, însă depe urma căreia a pierit totuşi multă lume. Soăbarea mea a fost biata mamă, Dumnezeu s'o ierte, că m'a îndopat cu usturoi ca pe un curcan. Ajunsese o căpăţână de usturoiu a preţui cât o avere, aşa de căutat ce era.

Depărtarea de miezul povestirii mă făcu să par nervos şi chiar supărat pe moş Ion, care se uita în ochii mei şi nu înţelegea că eu vreau să-mi spună ce s'a întâmplat cu casele şi cu morţii din oraş. In cele din urmă mă înţelese, mă privi în ochi, însă îmi aruncă o privire de «bătut de Dumnezeu» de să-mi frângă inima şi apoi continuă.

— Aşa e, decât să stai de vorbă cu un om surd, mai bine alergi o poştă. Ştiu ce vrai, dar nu ştiu eu să spun. Desigur că vremurile cu cât au fost mai vechi, cu atât şi lumea a fost mai înapoiată. După fuga oamenilor din oraş, unii din bătrânii noştri povestesc că dintr'o întâmplare oraşul s'a aprins şi a ars, alţii însă spun că ne mai-voind să locuiască oamenii în oraş toate casele s'au dărâmat, mai ales că pe vremea aceea casele se făceau din pământ şi nuele. Pe aici însă au rămas locuri pustii, care mai târziu au fost ocupate de Tătari, despre care asemenea se vorbeşte că ar fi avut şi ei aşezări omeneşti, dar nu se ştie nimic despre locul lor. Se bănueşte totuşi că ar fi fost la marginea satului Vineteşti de azi, acolo unde se împreună cu Cordenii şi că de pe urma lor ar fi rămas un ţintirim. Eu şi cu tatăl tău de câteori am arat la fântâna Vornicesii şi am băgat plugul mai adânc în pământ, ori am scos un os, ori o tigvă de om.

Aici moş Ion se opri şi mă privi în ochi. Avu impresia că iar l-am întrebat ceva, însă cum eu nu făcui nici un fel de gest zise:

— Rău este şi cu omul surd! Ce-ar putea să fie? se întrebă tot el singur, după care urmă. Păi, pe vremea oraşului Caracaş nu exista nici oraşul Huşi şi nici Vaslui şi poate că nici neamul nostru nu exista, dar tot oameni au fost şi acei care au trăit în acest oraş, căci dacă noi ne găsim pe locurile astea, înseamnă că din ei ne tragem. Ţara noastră, aşa a fost sorocită de Dumnezeu să primească multe lighioane omeneşti şi să adăpostească multe lifte spurcate, însă neamul nostru la unele le-a pus cruce, iar la altele le-a făcut de petrecanie, arătându-le drumul pe unde să se ducă. Oamenii din oraşul Caracaş nu erau străini de locuri, ci născuţi şi crescuţi aici, cum suntem şi noi, numai că ciuma i-a pus pe fugă, cale de-o poştă şi mai bine. Cât va fi fost oraşul de mare n'aş putea să spun, însă ceiace am auzit este că mulţi oameni din târg nu aveau case, ci bordee, fiindcă aşa spun bătrânii «şi orăşenii şi-au părăsit bordeele şi casele». In privinţa întinderii oraşului, eu zic că trebue să fi fost mare, deoarece toate semnele depe aceste locuri ne-ar arăta aşezări omeneşti străvechi, iar în plus, locul unde era aşezat oraşul nu uşor putea să fie găsit de cotropitori, dacă ne gândim mai ales că dealul Crasnei, dealul Bârladului şi toate dealurile acestea înainte erau acoperite de păduri şi îi făceau o apărare naturală. Pe urmă de aici şi până la calea Prutului de care ar fi putut fi legaţi nu este mai mult ca o poştă şi jumătate, iar până la Galaţi cinci poşte. Eram copil, să fi tot avut 13—14 ani când am început să umblu pe drumul Galaţului. Plecam Duminecă seara şi ne înapoiam dela Galaţi Sâmbătă noaptea sau Duminecă dimineaţa. Odată, într'o toamnă, pe când ne întorceam dela Dunărea, ne-a ajuns o diligenţă din urmă şi toate carele i-au făcut loc să treacă, numai al meu n'a dat înlături, fiindcă eu care mânam boii adormisem în vârful carului. M'am deşteptat însă, într'un chiot de surugiu, aşa ca să te vâre în răcori pentru vre-o cinci luni, şi m'am pomenit cu o lovitură de biciu peste picioare, că aproape un an am purtat vânătaia şi m'am văicărit de durere.

Dar să ne întoarcem la povestea noastră. După ce a făcut să piară Caracaşul, Dumnezeu a adus în loc, pe partea unde a fost centru, o Sfântă Mânăstire, cam la o sută de paşi mai sus de moara boerului Iamandi. Se vede însă că locul a fost blestemat că şi Mânăstirii i s'a întâmplat ceva, fiindcă nici de dânsa nu se mai vorbeşte, doar atât că în faţa ei mai jos pe şesul Crasnei era un iaz mare şi adânc. Nu-i vorbă că iazuri de acestea se găseau pe toată valea. Chiar la noi, la marginea satului, a fost unul şi acolo la gardul ţarinii dinspre pod când eram de şaptesprezece ani am prins un peşte de avea aproape douăzeci de ocale vechi. S'a întâmplat ca Mânăstirea să rămână pustie, însă oamenii care mai veţuiau prin prejur erau adesea tulburaţi de nişte prevestiri rele, clopotul mânăstirii, suna singur. De groază, oamenii au mers la clopotniţă, au luat clopotul şi l-au aruncat în partea cea mai adâncă a iazului. Alţii spun că l-ar fi aruncat într'o fântână. Dei Oamenii vorbesc cum au apucat, însă adevărul este că mânăstirea s'a părăginit şi astăzi avem câmp de arat şi ocoale

boerești. Aducerea aminte, că pe locul mânăstirii sunt astăzi ocoale de vite îl nemulțumi până într'atât pe moș Ion Alexandru, încât văzui pe fața lui brăzdată de riduri o durere ce nu se poate descrie, iar drept orice semn de revoltă se ridică depe malul șanțului și o porni oftând zicând: Ne-am pierdut credința, s'a dus și sufletul!

Eram copil când am ascultat pentru prima dată povestea cu orașul Caracaș, repetată de mulți bătrâni și chiar de Moș Ion Alexandru, care de câte ori mă vedea căuta să-mi scoată din sacul amintirilor lui câte o poveste legată de oameni, de locuri și de viața celor ce au trăit pe meleagurile noastre. Astăzi, când citesc cele scrise despre cetatea Taiphalilor, mă întreb: Nu cumva cetatea Taiphalilor este una și aceeaș cu orașul Caracaș, despre care pomenesc Herodot și Cantemir?

I. Lupașcu

DE INSURAT M'AŞ INSURA

De 'nsurat m'aş însura,
Dar urâtă n'aş lua.
Eu am fost un blăstămat
Şi pe părinţi n'am ascultat
Şi-am luat urâta 'n sat
Şi-i tărcată ca un drac.
Eu mă duc la mânăstire,
Dar urâta merge după mine.
Eu am luat numai o sută de oi
Şi o pereche de boi
Şi boii or pierit de boală
Şi oiţele de vărsat
Iar eu am rămas cu urâta'n sat
Şi-i urâtă ca un drac.
Du-te urâtă dela mine
Şi trăeşte cum îţi vine.
Eu mă duc să bat mătanii
De-i ieşi dela spinare ca satana.

(Culeasă dela femeia **Axenia Corneiowna, Râbniţa).**

FRUNZULIŢĂ LOBODĂ

Frunzuliţă-i lobodă,
Oh, toată lumea-i slobodă,
Numai eu şed la 'nchisoare,
Fer la mâni, fer la picioare.
Oh! vinde, mamă, oile
Şi mă scoate de-acolea.
Oh! vinde, mamă măcar boii,
Şi mă scoate dela nevoi
Oh! vinde, mamă, măcar tot
Şi mă scoate măcar mort.
Câtă zestre am a mea
Toată balta s'a umplea
La ce maică, m'ai făcut
Că noroc n'am avut,
La ce, Doamne, m'ai lăsat
Că noroc nu mi-ai dat.
Tot am zîs noroc, noroc
Pân' am dat cu totu 'n foc.

Dac'am dat, la ce n'am ars,
La ce-am rămas de necaz.
Oi! mamă, la ce m'ai făcut
Dece n'ai dat cu mine 'n Prut.

(Culeasă dela femeia Axenia Corneiowna, Râbniţa).

Alexandru Ionescu

RĂURAŞ DI VIFLEIMU

Răuraş di Vifleimu,
Veniţi, boeri, şi priviţiul,
Astădzi Domnul s'o născutul,
Domnul sfânt di dimult,
Domnul s'o născut curatul,
Di maica fără bărbatul,
Cu îngeri incongiuratul
Prorocirea prorocitul
Ver s'o naşte, ver s'o iaşte,
Di fecioara Maria iaşte,
Din rodia lui Avramu
Mântuirea lui Adamu
Noi cântămu ver cu jele
Pentr'a lui Adam greşele.
Adam pi Eva a ascultatul
Din pom rodicca[1] o gustatulu /rodicica/
Şi din raiu s'o dipărtatul
Raiu din gură a vorbitul:
— «Du-te, Adame, di la mine,
«Că te-oi lipsi di-a meu ghine».
Adam plânje şi suschină,
Raiul e grădină dulce
Nu mă 'ndur a mă duce
Di dulceaţa ta că-i dulce,
Di dulceaţa poamelor,
Di apa izvoarelor,
Di glasul păsărilor
Din mirozna florilor,
Din sunatul frundzelor,
Din slăvânţa îngerilor,
Din scaunul lui Davidu.
S'o 'nălţat din vecea lui
Pi craia pământului
Aducându-şi darului
O izmină ş'o tămâe,
Pi cum şi la sfânta carte-mi scrie.
Oi, Hristoase, în slavă ţie
Oameni boeri să vă vie
Cu dar si cu bucurie
La mai mulţi ani mai cu ghine.

FRUNZULEANĂ DE DOI FAGI

Frunzuleană de doi fagi
Ibovnic să nu-ţi mai faci
Că pe urmă jele tragi.

[1] In variante «rodu».

Tătă vara la alune
Când am dat în primăvară
Mi-o crescut alune 'n poală
Cu mănuț și cu chicioare.

FRUNZULEANĂ SĂMĂROASLĂ

Frunzuleană sămăroaslă
Cine iubește și lasă
Să-l blăstăm să n'aibă casă;
Aibă casa cucului
Și odihna șerchilor
In mijlocul codrilor.

ASTĂDZI EL PREALĂUDATU

Astădzi el prealăudatu,
Ingeraș di mare sfatu
Sfătuindu-l Năzăirea (Dumnezeirea)
Cum să nu-și chiardă zădirea,
Cum se nani blagoslovitu.

Iudelaș și doi smergei
Ș'așa din gură-mi vorbea:
— Dați-mi voi treizeci d'arginți-u
Să vă-l dam pe Hristos prins-u
Să vă-l dam să-l răstigniți.
Răstigniți-mi-l Pilate
Cu ristigneală di moarte.
Di Pilat când mi l'o luatu
Sus la Gurguni mi l'o umflatu
Sus la cruce l'o suitu
Și pi cruce l'o răstignitu
Crucea era foarte grea
Sudoarea pârâu cura
Palmele că-i pironea,
Cui în talpă că-i bătea,
Cu jorjei mi-l încingea,
Cununa 'n cap că-i punea,
Cununa i-o apăsa,
Sângele se răvărsa;
Mi-l'o 'mpuns di coasta dreapta
Di cura sânge și apă
Di acolo lumea s'adapă
Di-acolo pân' în vecie
Oameni boeri să vă vie
Cu dar și cu bucurie
La mai mulți ani mai cu ghine.

FRUNZULEANĂ LOGIOARĂ

Frunzuleană logioară,
La Nistru pe mărgioară,
Șăd toți frații grămăgioară,
Da 'ntre dânșii surioară,
Surioară Marioară,
De ce-i fața gălghioară
Ver ți-e rău, ver dzaci di boală.

Nici mi-i rău, nici dzac di boală,
Dzac di voinicel din ţară,
Că tot o dzâs că m'o lua,
Nici sângur nu m'o luat,
Nici altora nu m'o dat,
M'o lăsat di m'am uscat,
Ca coarna di pi copac,
Ca trupina mărului,
Pi marginea drumului
Cine merge, creanga-mi frânge
'N mine inimioara plânge.

CÂND ERAM EU MITITEL

Când eram eu mititel,
Unde mă culcam dormeam;
Da de când am crescut mare,
Trupul meu odină n'are
Mâncarea de pe-a'n calare
Şi somnul di pi chicioare.

FRUNZĂ PELINIŢĂ

Frunză peliniţă
Maică, măiculiţă,
Nu mă blăstăma
Că t'oiu lepăda;
Şi m'aş duce — duce
Pisti o apă lină
Prin ţară străină
Cu puica de mână.

FRUNZULEANĂ PRISVISDOAGE

Frunzuleană prisvisdoage
Crâşmuliţă 'ntre pârloage
Vind rachiul trii jidauce
Cini bea, cochii nu face.
N'a ştiut şi maica mea
S'a hi dus şi ea să bea
Pi mini nu mă făcea.

DI CÂT MAICA MĂ FĂCEA

Di cât maica mă făcea
Mai bine un pom sădea,
De rodea, de nu rodea,
Umbrişoară că-mi ţinea.

FRUNZULEANĂ DI OREZ

Frunzuleană di orez,
Cochilu cu ochii verdzi.
Pi-un flăcău şă nu te 'ncredzi
Că flăcău-i mare câne.

De pe multe dealuri vine
Şi se pune lângă tine
Şi-ţi înşiră mii şi sute
Pân' te scoate şi din minte
Se dă deoparte şi râde;
Dar când dânsa râs s'o face
Ca pământu s'o desface,
Ca roua s'o scutura
Ca ţârna s'o măcina
Ca iarba s'o clătina.

Culese dela VANIA (Ion) PLUGAR. Are 62 de ani. E născut şi a locuit mereu în Râbniţa, într'o căsuţă acoperită cu pae, din dosul bisericii. Are obrazul prelung, barbă rară şi mâini mari.

— Tată-miu, boi ţinea, şăse — îmi zice el, oftând.

S'a lăsat greu la început. Apoi a pornit să-mi spună cântec după cântec. Toate astea într'o singură zi. Apoi a amuţit, epuizat. Şi a rămas aşa a doua şi a treia zi.

In căsuţa bătrânească unde stă Vania Plugar sunt icoane multe şi o candelă. Multă vreme a cetit el Psaltirea în biserică. Apoi, sub bolşevici, a căzut. Lucra pe la jidanii din târg, mătura, spărgea lemne, căra apă.

Intr'un singur ceas a plâns de trei ori, aducându-şi aminte de baba ce i-a murit acum doi ani. Se numea, ca în legendă, Baba Dochia şi era cu zece ani mai tânără ca moşu. A răcit lucrând la jidani şi a murit. Bătrânul mi-a arătat oftând mereu o fotografie cu baba în cosciug. El e în genunchi, cu mâna la inimă, cu privirea halucinantă. Mi-a mai arătat şi o fotografie când făcea slujba militară «pi vremea lui Nicolae». Are privirea vie, faţa mai plină şi barba ceva mai crestată.

Imi vorbeşte cu durere de vremea comuniştilor, mai ales în ajun de sărbători.

— «Tătă vremia dincolo — în Basarabia — trăgea clopotele şi colinda sara, da la noi n'o fost nica. Şideam şi ascultam».

Imi spune apoi — cu nostalgie — că în vremea lui Nicolae se arunca şi aici crucea în Nistru. «di bătează» şi apoi preoţii colindau, cu crucea, tot satul, patru zile în şir.

Imi cântă apoi, cu glas de cântăreţ de strană, pe rusește, «In Iordan....»

Mă întrebă apoi:

— Când o da pământu, la vară? Da boi o da?

Şi când noaptea de Decembrie coboară grăbit, Vania Plugar oftează şi zice:

«Mi-e tare dor şi jăle după tinereţile mele. Parcă ieri o fost.

«Da Noe, care o făcut o coraghie şi-o adunat acolo tăte jivinile, o mai trăit după potop şăpte sute de ani şi tăt-i părea ca ieri viaţa».

Incepe să umble apoi prin casă, oftând după Baba-Dochiţa:

— O, babo, o babo...

Dimitrie P. Pascu

I N T R ' O G R Ă D I N Ă

Op. 1 — Nr. 4

Versuri de E. Văcărescu

P A R T I T U R A

Se poate executa de către următoarele formaţiuni:

1. — Cor mixt.
2. — Orchestră.
3. — Cor şi orchestră.
4. — Solo voce şi orchestră.

Această compoziţie poate fi cântată de oricare din formaţiunile specificate mai sus, sau poate fi retipărită, radio-difuzată, imprimată pe discuri, film sonor, etc., de către oricine, fără vre-o altă obligaţie, (în afara consideraţiunilor de a nu modifica sau îmbucătăţi atât textul muzicei cât şi cel literar, sau de a omite numele autorilor), dar fiind că subsemnatul nu fac parte din nicio asociaţie care mi-ar putea impune restricţii în acest sens, asupra lucrărilor mele.

E. M.
1. I. 1942

Andante con moto
rit
più Lento
a tempo
Flauti I II
Oboi I II
Clarinetti in B I II
Fagotti I II
Corni in F I II
Trombe in B I II
Timpani in A E
Soprano
Alti
Tenori
Bassi
coro
In tro grădi na Lin go ri pu nă Zăr ri o floa re ca o iu bi nă
Violini I II
Viole
V.-celli
C.-bassi

più Lento
a tempo
rit
più Lento
a tempo
S'o tai se stricá
S'o las mine fricá
Că vine alt-tul
și mio rodiniță
solo
più arco
pizz
arco

IX

MORTUA EST!

Str. II

Trecut-ai când ceru-i câmpie senină,
Cu râuri de lap'e şi flori de lumină,
Când norii cei negri par **sombre** palate
De luna regină pe rând visitate.

v. 3: **...sombre...** ca şi în «Epigonii»: ...zimbru **sombru** şi regal... In ms., Conv. Lit., A. D. Xenopol, G. Bogdan-Duică, G. Ibrăileanu, C. Botez, G. Călinescu, Perpessicius, I. Creţu.

...sumbre... în: Maiorescu (1883, 1940), I. Scurtu, A. C. Cuza, M. Dragomirescu, Gh. Adamescu, N. Iorga, L. Blaga, E. Lovinescu. Forma apare schimbată astfel întâia oară în ed. lui Maiorescu din 1883. — A. D. Xenopol: De lună, regină, pe rând visitate (v. 4).

Str. III

Te văd ca o umbră de-argint strălucită
Cu-aripi ridicate la ceriuri pornită,
Suind palid suflet a norilor schele
Pin ploaie de raze, **ninsoare** de stele.

v. 2: **...Cu-aripi ridicate...** în ms., ca şi în toate ediţiile, afară de:

...Cu aripi **ridicate...** în Conv. Lit. Maiorescu observă că suprimarea liniuţei te ademeneşte, la început de vers, să citeşti cu accentul pe aripi, ceea ce schimbă metrul, în desacord cu schema regulată a versurilor.

...Cu-aripi ridicată..., numai în ed. Dragomirescu; dacă nu-i greşală de tipar prin ridicată cu aripi se dă alt înţeles, iar locuţiunea nici nu-i în spiritul limbii româneşti. S'ar cere: **Pe** aripi ridicată...

In ms. poetului se vede clar: **ridicate.**

v. 4. **...Pin ploaie** de raze, **ninsoare** de stele... în ms. **ploiă,** deci nearticulat, ca şi **ninsoare.** Emendarea se datoreşte lui T. Maiorescu; el primeşte forma **Pin** şi îndreaptă greşala din Conv. Lit.: ploaea.

Prin **ploaie...** în: Maiorescu 1940 (V. Demetrius); A. D. Xenopol, I. Scurtu, A. C. Cuza, M. Dragomirescu, L. Blaga, Perpessicius.

Pin ploaea... în: Conv. Lit., I. Bugdan Duică, C. Botez.

Prin ploaia... în: E. Lovinescu, G. Ibrăileanu, G. Călinescu, I. Creţu.

Deşi în str. II, v. 1 poetul foloseşte forma **cer**
(...când ceru-i câmpie...)
în str. III, v. 2, preferă pluralul **ceriuri**
(...la ceriuri pornită...).

Punctuaţia

In cele mai multe ediţii se folcseşte virgula în versul al doilea, în locul cesurii (ridicate,), iar în v. 3 palid suflet se consideră vocativ, chiar dela apariţia primei ediţii. In ms. însă aceste pause nu se văd; reviste şi alţi câţiva editori întrebuinţează virgula numai după suflet, fără nici un rost. Eliminarea

19

Sv. 12

Nu știu dacă este dincolo v-o lume,
Dă sufletului liberu de corp și de nume
Visează și acol-a ființei lui vis,
Sau stins (neființa îl rumpe'n abis?

Nu știu dacă secoli luând în revistă
Găsire-ar v-un nume pe negrele liste
Ce dintru al morții schelaticu convoiu
O parcă l-a'mpins în vrâță'napoi

Dar știu c'acești creeri ce-aîndrăgi de gândire
Când inima arta bătea de simțire
Îl știu ... că și lutul ce geme'a secu
Ei nu mor ca gândiască de-acuma în veci?

A când fantazia gândirea mi-o fură
Și mie-'mi năzare ca anii ce trecură
Ce ard din scheletu-cel stors de pământ
O pulbere sterpă, un straiu pentru vânt

Atuncia când magicu pământu-ași deschide
Să cânt-a mea țărână schelelor hide
Pierzând al meu suflet miros de viață
Prin noptea ta sterpă cu aeri de ghiață
Să caut icóna-ți o galbenă, sor
Să-o ating cu a mea buză însetată de dor ...

O ar fi mausoleu-ți prin reci odăminte
Un crâng fără creeri în loc de minte
Și-n el două fânturi pustii ... în locu
Să văd două negre diamante de foc.

ACADEMIA MSSA ROMÂNĂ

semnelor exterioare pentru pause în versul al 3-lea îngăduie o cetire mai cursivă și înlătură retorismul exclamației exprimate prin vocativ.

Str. IV

O rază te'nalță, un cântec te duce
Cu brațele **goale** pe piept puse cruce,
Când torsul s'aude l'al vrăjilor caer
Argint e pe ape și aur în aer.

v. 2: **...Cu brațele goale...** numai în msse, de 3 ori (2259, 2291). Din examinarea textului se vede că poetul folosise prea adesea atributul a l b: Str. V, v. 2: Privesc apoi lu'ul a l b și rece; str. VIII, v. 1: Să treci tu prin ele, o a l b ă regină; v. 4: Pe fruntea ta a l b ă cunună de laur... In str. V a fost întâiu: lutul cel p a l i d și rece; aici schimbă p a l i d cu **alb;** în str. VIII primul atribut a l b ă îl înlocuește cu **sfântă,** iar în ultimul vers lasă **albă.** Probabil din cauza frecvenței atributelor a l b și p a l, Maiorescu schimbă, în str. VIII v. 4 întâiu în Conv. Lit. **albă** cu p a l ă, apoi în ediție p a l ă cu m ă n d r ă.

Str. V

Văd sufletu-ți candid **pin stele** cum trece,
Privesc apoi lutul rămas alb și rece,
Cu haina lui lungă, culcat în sicriu,
Privesc la surâsu-ți rămas încă viu.

v. 1: **...pin stele...** în ms.

...pin s p a ț i u... în: Conv. Lit., G. Bogdan-Duică, C. Botez.

p r i n s p a ț i u... în: Maiorescu (1883, 1940), A. D. Xenopol, I. Scurtu, A. C. Cuza, M. Dragomirescu, Gh. Adamescu, N. Iorga, L. Blaga, E. Lovinescu, G. Ibrăileanu, G. Călinescu, Perpessicius, I. Crețu.

...pin... în ms. și Conv. Lit.; p r i n abia în ed. Maiorescu 1883.

...pin stele... după manuscript este textul autentic eminescian. Preocupat de forma exterioară impecabilă, Maiorescu observă abia la editarea din 1883 nepotrivirea moldovenescului **pin,** arhaic, alături de neologismul spațiu, și atunci le împacă dând prepoziției forma literară curentă p r i n. Dar s p a ț i u este din gândirea concretă și de factura versificației lui Maiorescu. Sufletul trece p r i n s p a ț i u — frasă de filosofie metafisică; sufletul ce trece **pin stele** — poezie avântată în înălțimi astrale. Față de spațiu, prosaic și rece, fantezia urmărește sufletul pin're corpurile cerești cari sclipesc și scânteiază. Poetul reia ideea în strofa a VIII-a, cu aceleași cuvinte:

Str. V: Văd sufletu-ți candid **pin stele cum trece**
VIII: **Să treci tu prin ele,** o sfântă regină...

Str. VI

Și întreb al meu suflet rănit de 'ndoială,
De ce ai murit înger cu fața cea pală?
Au nu ai fost tu june, n'ai fost tu frumoasă?
Te-ai dus spre a stânge o stea luminoasă?

Str. VII

Dar poate acolo să fie castele
Cu arcuri de aur zidite din stele,
Cu râuri de foc și cu poduri de-argint,
Cu ținuturi de smirnă, cu flori **cari** cânt?

v. 4: **...flori cari cânt...** în ms. și în Conv. Lit., cu **i** plin; se citește în două silabe: **ca - ri;** formă obicinuită, moldovenească, și veche: Tatăl nostru carile ești în ceriuri... Modernisarea formei aparține lui Maiorescu, în carte; apoi, în toate edițiile următoare, ale tuturor editorilor critici, cu excepția lui G. Bogdan-Duică.

Str. VIII

Să treci tu **pin ele,** o sfântă regină,
Cu păr lung, cu ochi de lumină,
In haină albastră stropită cu aur
Pe fruntea ta **albă** cunună de laur.

In adnotările ediției sale, M. Dragomirescu dă următoarea explicație cu privire la v. 4: „«Pe fruntea ta m ă n d r ă» (M[aiorescu], Sc[urtu].) e o variantă preferabilă, variantei «Pe fruntea ta **albă**» (Conv.), pentru că cuvântul

Dar totuși tremură (tăcută, și tândă
~~Eu nu plâng durerea-mi pe lira mea blândă,~~
~~Nu plâng o ta mórte~~, ci mai fericesc
O radia trecută din cavou lumesc.

Când (fuge) spre sóre o rază de sóre
Când (sboră) pe nouri un înger ce móre
nu plâng că rația c-un zimbet de amor
O trase la sine eternu-i esvor.

Eu nu plâng pe-un înger | ce n-avea în lume |
| Afară de viață, neci aur neci nume |
Că astădi de-un cântecu în ceruri răpit
La nunțile lumii e binevenit.

De e încă-o viață, de e încă-o lume
Acolo speranța nu-i aur în spume
Acolo amorul nu este un vis
Înfrânt, otravă (dolorosu-i) surisu.

Acolo copilă n-o fi calomnie
Ce frunția pătează și inimi sfâșie
Maimuța de ură nu strâmbă-a ta gură
Pe lucrul legei nu hohotă crima
Acolo-n marea ta ți-ai scutura de masca un lanțiu
Nu saltă rânjind grotescului lor dințiu

O mórtea e-un cavou, o mare de stele
Când viața-i o baltă de vise rebele
O mórtea-i un secol cu pieptu-nflorit
Când viața-i un basnu pustiu și urât.

«pală» s'ar repeta prea aproape. Varianta «pe fruntea ta albă» (Ms. 2259) nu adaugă imaginei, cu atât mai mult cu cât cuvântul «alb» ar fi o repetiție" (pg. 220).

Albă — p a l ă — m ă n d r ă : atributul **albă** folosit de Eminescu se înlocueşte la Conv. Lit. cu p a l ă, iar în ediția dela 1883 Maiorescu introduce m ă n d r ă. Prin urmare «mândră» nu este o variantă, deoarece adjectivul nu se poate testa, pentru acest vers, în vre-unul din mssele poetului. Distribuția atributelor: **goale, albă, sfântă, pală** o face Eminescu; din moment ce redacția revistei întrebuințează o altă repartiție (brațe **goale** — brațe a l b e etc.), şi când dela întâia modificare în revistă se trece apoi la a doua în volumul din 1883, firește că prin reducerea glosarului eminescian trebuia să se ajungă la repetări, pentru a căror evitare Maiorescu nu ezită să caute şi să găsească alte cuvinte. Ele pot fi preferabile dar nu pot fi considerate variante, ci abateri dela textul autentic al poetului.

Data celei dintâi îmbolnăviri a lui Eminescu, în vara anului 1883, este hotarul peste care editorii critici n'au voe să treacă încoace. De aceea tot ce apare în ediția Maiorescu din Dec. 1883, în desacord fie cu revistele, fie cu mssele, sau chiar cu amândouă trebue respins cu toată hotărîrea. A numi variante cuvinte introduse de critici sau editori în opera cuiva înseamnă a da noțiunii variantă alt înțeles decât cel de v a r i a e l e c t i o n e s. In critica textelor, cu ajutorul aparatului critic se urmărește determinarea expresiei autentice, emanată dela autor, indiferent dacă ea contribue la coborîrea sau creşterea valorii lucrării cercetate şi implicit a autorului ei. Este punctul de vedere al celei mai stricte obiectivități, impus de principiile elementare ale ştiinței.

Str. IX

O, moartea **e-un haos**, o mare de stele,
Când **viața-i o baltă** de vise rebele;
O, **moartea-i un secol** cu sori înflorit,
Când **viața-i un** basm pustiu şi urît.

v. 1: **...O, moartea // e-un haos...** în ms., Conv. Lt., T. Maiorescu 1883, G. Bogdan-Duică, C. Botez, Perpessicius.

...O, m o a r t e a - i u n h a o s... în: Maiorescu 1940, A. D. Xenopol, I. Scurtu, A. C. Cuza, M. Dragomirescu, Gh. Adamescu, L. Blaga, E. Lovinescu, G. Ibrăileanu, G. Călinescu, I. Crețu.

2, 4: Arbitrar, M. Dragomirescu nu îngădue în v. 1: «moartea e-un haos», în schimb foloseşte contracțiunea verbului ajutător cu articolul în v. 2 şi 4 (Când viața e - o b a l t ă..., Când viața e - u n b a s m...), unde poetul prinde verbul de subiect.

3: **...secol...** în: ms., T. Maiorescu 1940, I. Scurtu, A. C. Cuza, Gh. Adamescu, N. Iorga, L. Blaga, E. Lovinescu, G. Ibrăileanu, C. Botez, G. Călinescu, Perpessicius, I. Crețu.

...s e c u l... în: Conv. Lit., T. Maiorescu 1883, A. D. Xenopol, G. Bogdan-Duică.

Preferința pentru s e c u l este a lui T. Maiorescu; el introduce forma în rev., în ediția din 1883, — ca şi în E p i g o n i i (IX, 5).

Str. X

Dar poate... O, capu-mi pustiu cu furtune,
Gândirile-mi rele sugrum cele bune,
Când sorii se **stâng** şi **când** stelele pică,
Imi vine a crede c ă t o a t e - s n i m i c ă.

v. 3: **...şi când stelele pică...** în: ms., Conv. Lit., Maiorescu 1883, ca şi în toate edițiile următoare ale tuturor editorilor afară de

...ş i s t e l e l e p i c ă... în I. Scurtu.

Reaua emendare a lui I. Scurtu a trecut numai în ediția lui A. C. Cuza. Suprimarea cuvântului **când** (stelele pică), pe lângă inadverența față de manuscript, scurtează versul la 11 silabe şi stinghereşte ritmul.

Str. XI

Se poate ca bolta de sus să se spargă,
Să cadă nimicul cu noaptea lui largă,
Să văd cerul negru că lumile-şi cerne
Ca prăzi t r e c ă t o a r e a morții e t e r n e...

De-ar fi chiar și altfel ... tu ! esci liniscită
Căci nimicu e ... gândirea-i finită.
Și bulgării negri căzând pe sicriu
Vor geme al păcei discântecu pustiu.

Și-apoi ... cine scie de este mai bine
A fi sêu a nu fi; — dar scie or-cine
Că unu ceva care nu e simbe dureri,
Și multe dureri-s, puține plăceri.

A fi sêu a nu fi ! ... Aci nu e tot una,
Aci nu e tot nópte lumine și lună;
Când e insă lună vedi umbre cu mii
Când nu e tu âmbli și fără să scii.

Ce-s dilele vieței ?... Ca florile albe
Ce pórtă mirosul speranțelor dalbe.
(Ca florile albe ... Ódi !... apoi mori)
Ca triste speranție in ore de doi.

Ce fusse funetia ?... O umbră ce-ți plânge
Trecutele-i dureri pustiei și mătănge.
Ce e frumusețea ?... Un ris de pretu,
Icónă de astădi a unui schelet.

Vědi vise' ntrupate fugind după vise
Pe cân'-dau in mormânte ce casca deschise,
Nu scii gândirea-mi ce să o string ?
Să ridu ca nebunii ?... să-i blastem ?... să-i plâng ?...

Sț. 16

20

Sț. 15

ACADEMIA
MSSA
ROMÂNĂ

Str. XII

Atunci de-i astfeliu, atunci în vecie,
Suflarea ta caldă **ea nu mai învie,**
Atunci graiu-ți dulce în veci este mut,
Atunci acest înger n'a fost decât lut.

v. 1: ...**Atunci de-i astfeliu...** în ms., față de:
Ş'atunci de-a fi astfel... în: Conv. Lit., ed. Maiorescu și pretutindeni.
2: ...**ea nu mai învie...** în ms., față de:
...e a n ' o s ă i n v i e... în: Conv. Lit., ed. Maiorescu și la toți ceilalți editori.
3: ...A t u n c i g r a i u l d u l c e... în M. Dragomirescu; credem că-i greșală de tipar.

Intortochierile din v. 1 și 2 nu corespund cu nici un loc din msse, iar moldovănuțului de 17 ani ni se pare ciudat să-i atribui forma orășenească: o s ă, n ' o s ă...

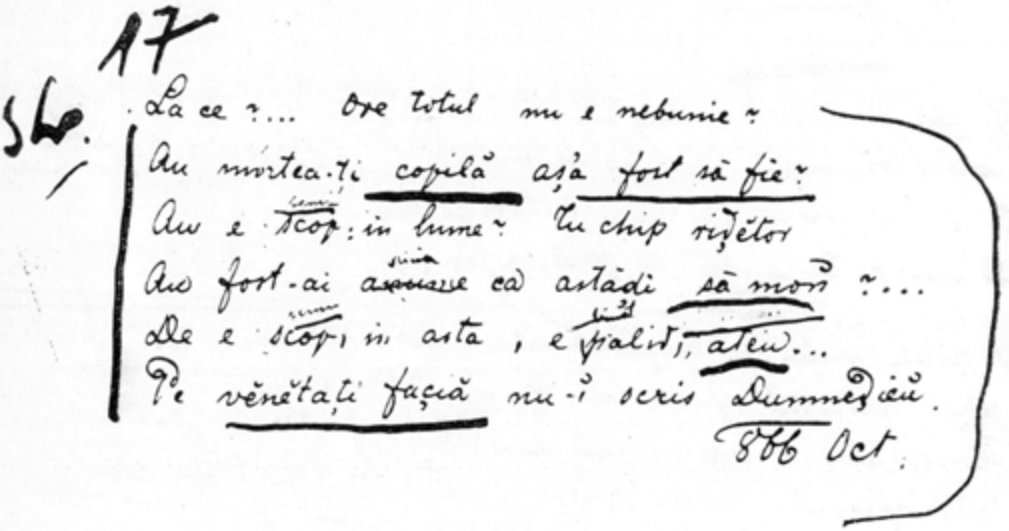

Strofa aceasta se vede că fost supusă și în redacția revistei acelorași frământări, cari se observă în elaborările poetului:

Atunci de-i astfel în toata vecie
Suflarea ta caldă ce nu mai învie,
Atunci acel înger n'a fost decât lut,
Atunci graiu-ți dulce în veci este mut.

Sau și în altă versiune, după cetirea P e r p e s s i c i u s (pg. 310):

De-i astfel atuncea este moartă 'n vecie
In veci al tău suflet el [nu] mai [în]vie.

Se va reține că în tustrele încercări, verbele sunt la prezent·

I: Atunci de-**i** astfeliu, ea nu mai **învie**
II: Atunci de-**i** astfeliu, în toata vecie
Suflarea ta caldă ea nu mai **învie**
III: De-**i** astfel atuncea **este** moartă 'n vecie
In veci al tău suflet el nu mai **învie.**

Acțiunea la viitor: Atunci de-a fi astfel = de va fi astfel, ar exprima o îndoială asupra morții eterne, ceea ce nu se desprinde din întregul poeziei și pare că nu aparține gândirii poetului.

Logician, Maiorescu vrea când e vorba de o întâmplare din viitor, să se si exprime prin forma viitorului: ea n'o să învie. Dacă «în vecie» «ea nu mai învie», atunci forma prezentului etern «nu mai învie» nici azi, nici mâne și nici odată nu poate ceda conformismului gramatical din versurile făcute:

Ș'atunci de a fi astfel . . . . . .
. . . . . ea n'o să învie.

Str. XIII

Și totuși, țărână frumoasă și moartă,
De racla ta razim eu harfa mea spartă
Și moartea ta n'o plâng, ci m a i fericesc
O rază fugită din haos lumesc.

v. 3: ...**Și moartea ta...** în ms. clar: **moartea.** In Conv. Lit. se tipărește:
...Ș i m o a r t e t a... Maiorescu îndreaptă greșala din revistă. Toate edițiile reproduc forma corectă: **moartea.** Probabilă eroare de tipar la A. D. Xenopol: m o a r t a.

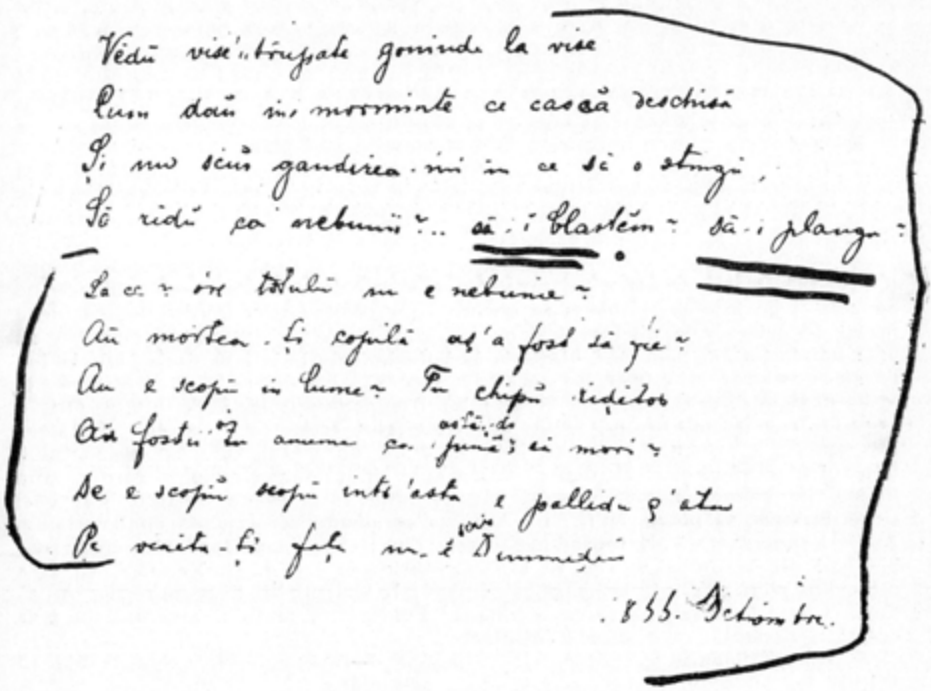

N. B.: Pentru facsimile cfr. **Ms. Acad. Rom.** 2259 : pag. 111 = f. 19; pag. 113 = f. 19 v.; pag. 115 = f. 20; pg. 116 = f. 20 v.; pag. 117 = f. 2 v.

Str. XIV

Și-apoi... cine știe de este mai bine
A fi sau a nu fi? Dar știe oricine
Că ceea ce nu e, nu simte dureri
Și multe **dureri-s,** puține plăceri.

v. 4: ...**Și multe dureri-s...** în: ms., revistă și în toate edițiile, afară de:
...Ș i m u l t e d u r e r i î s... în: Gh. Adamescu și L. Blaga, fără nici un temeiu.

Str. XV

A fi? Nebunie și tristă și goală.
Urechea te minte și ochiul te **'nșală,**
Ce-un secol ne zice, ceilalți o dezic
D e c â t u n v i s **sarbăd** mai bine nimic.

v. 2: ...**te 'nșală...** în :ms.. Conv. Lit., T. Maiorescu 1883 și în toate celelalte ediții afară de
...t e ' n ș e a l ă... formă introdusă de G. Ibrăileanu, reprodusă de V. Demetrius (Maiorescu 1940) și I. Crețu.

4: ...**sarbăd...** pretutindeni, numai
...s e a r b ă d... în M. Dragomirescu.

Str. XVI

Văd vise 'ntrupate gonind după vise
Pân' dau în morminte ce-așteaptă deschise
Și nu știu gândirea-mi în ce să o **stâng**
Să râd ca nebunii?... **Să-i blastem?... Să-i plâng?...**

v. 3: ...**Să o stâng...** formă corectă în rimă cu **plâng:** Maiorescu 1940, A. D. Xenopol, I. Scurtu, A. C. Cuza, M. Dragomirescu, N. Iorga, E. Lovinescu, G. Ibrăileanu, C. Botez, G. Călinescu, Perpessicius, I. Crețu.

...s ă o s t i n g... In ortografia veche echivalentul lui î = i, e, ă. De aceea este o greșeală, când se repetă forma s t i n g, ca să rimeze cu p l â n g: Gh. Adamescu și L. Blaga. Pentru G. Bogdan-Duică îndreptățirea că reproduce aidoma după Conv. Lit., iar în revista și în volumul dela 1883 se folosește sting, pentru că junimiștii au primit introducerea sunetului î târziu de tot. In prezent amândouă formele **stâng** și **sting,** ca și zâmbi, zimbi ș. a. sunt curente.

4: ...Să râd ca nebunii?... **Să-i blastem?... Să-i plâng?...**

Intre anii 1893 și 1924 — așa dar dela ediția lui A. D. Xenopol până la cea a lui G. Bogdan-Duică — partea a doua a versului a circulat: S ă - i b l e s t e m ?... S ă p l â n g ?... (A. D. Xenopol, I. Scurtu, A. C. Cuza, M. Dragomirescu, Gh. Adamescu, N. Iorga (Să blăstăm?...), L. Blaga, E. Lovinescu).

M. Dragomirescu aduce argumentul că: «Varianta „să-i blestem, să-i plâng" (Conv. Lit., M[aiorescu]) n'are sens. Nu e vorba de a blestema și a plânge pe nebuni, ci de blestem și plâns în general» (pg. 220). Logic. Decât: ilogică ideea însăși de a interveni cu logica și cu argumente într'un text existent pentru a-l face inexistent; în ms.: **să-i blastem, să-i plâng** (cfr. facs.); în Conv. Lit. la fel, ca și în volumul din 1883. Pe ce se întemeează: s ă b l e s t e m, s ă p l â n g, «varianta» A. D. Xenopol, I. Scurtu, M. Dragomirescu etc.? Pe nimic. Ori, o argumentare întemeiată pe nimic din materialul scris, se încadrează în sfera de gândire a criticului, rămâne însă în afară de textul autentic al poetului. Conv. Lit. și Maiorescu nu dau o variantă, ci singurul text scris — care se află în ms. lui Eminescu. Numai dacă undeva între însemnările poetului s'ar găsi și: **să blestem, să plâng,** ar fi cu putință să se admită diversiunea unei variante. A. D. Xenopol arată că reproduce textele după Conv. Lit. Dar aici apare **să-i** bl., **să-i** pl., și atunci pe ce se bizue modificarea lui A. D. Xenopol, ca și a celorlalte ediții, cari îl urmează, și anume: I. Scurtu, M. Dragomirescu, A. C. Cuza, Gh. Adamescu, N. Iorga, L. Blaga? Evident că textului autentic nu i se opune o variantă, ci o simplă falsificare.

G. Ibrăileanu, C. Botez, G. Călinescu, Perpessicius, I. Cretu, revin în edițiile lor la textul corect: **să-i** blestem, **să-i** plâng.

Str. XVII

L a c e ?... Oare t o t u l nu e nebunie
Au moartea-ți, copilă, aș'a fost să fie ?
Au e s e n s în lume? Tu chip **zimbitor**
Trăita-i anume ca astfel să mori?
De e sens într'asta, e 'ntors și ateu —
Pe vânăta-ți față nu-i scris Dumnezeu.

v. 3: ...**zimbitor...** Pentru a fi pus în rimă și prin grafie cu **mori,** N. Iorga reproduce fonetic **zimbitoriu,** așa cum se pronunță în Moldova cuvintele cu terminația în **er** (pivniceriu), **ar** (ciobotariu, clopotariu) și în **or** (vânătoriu). Unii editori scriu zimbitor, alții zâmbitor; amândouă formele sunt curente.

v. 2: **Au moartea-ți, copilă, aș'a fost să fie?,** în ms. față de:

A u m o a r t e a t a, î n g e r, d e c e f u s ă f i e ? — pretutindeni.

Cu totul artificializat versul al doilea în forma în care a apărut și în care-l reproduc toate edițiile, ni se pare neeminescian; în loc de profund omeneasca întrebare: «Au moartea-ți, copilă, aș'a fost să fie?», ca un adânc și prelung suspin, metafora «înger» imediat lângă «moarte» slăbește atmosfera **tristeței,** ier «D e c e **fu** s ă f i e ?» pare de-o corectitudine suspectă. Si în versul al 4-lea «palida-ți frunte» reduce imaginea. «P e v â n ă t a - ț i f a ț ă nu-i scris Dumnezeu», este mai plastic. Inveniținea feței ne arată procesul înfăptuit al morții omenești, în contrast cu vecinicia dumnezeească.

I. E. Torouțiu

CRONICA LITERARĂ

DUMITRU ALMAŞ: MEŞTERUL MANOLE (Roman)

EDITURA NAŢIONALĂ GH. MECU, 1941, BUCUREŞTI

Mama cere Tanei să-i povestească ceva de când era mică, pentruca în drumul cel lung pe care-l începe s'o întovărăşească glasul ei. Mai înainte însă îi dăduse ultimele sfaturi: un testament grăit cu toată duioşia mamei care moare ducând cu dânsa în mormânt taina naşterii Tanei. Şi sfatul cel mai însemnat va fi pentru desfăşurarea adevăratei acţiuni a romanului o anticipare şi... o motivare.

— Tana, să cauţi prietenia unui băiat, a unui suflet delicat, sincer şi înţelept... ai nevoe de un sprijin, de o inteligenţă bărbătească, după care să te mlădii. Nu ţi-i de-ajuns prietenia Codruţei. Eu nu mai trăiesc. Nu te speria, Tana... Se produc în conştiinţa mea limpeziri ciudate, care nu-mi displac. Mă supără, dar mă şi atrag. Să nu-mi faceţi o înmormântare pompoasă; doi cai, fără doliu şi fără dricari, cu un singur preot. Să-l rogi să spună rugăciunile în şoaptă. Să nu plângă nimeni, Tana, nimeni... Muzica să cânte numai „Invitaţia la vals" a lui Weber... rar şi încet... atât...

— Nu plânge, Tana... povesteşte... e rândul tău...

Tana se înfioară şi se scutură. Ochii i se usucă brusc. Primejdia îi dă puteri nebănuite. Ce-a vrut să povestească? A, da: legenda lui Tristan...

Şi'n timp ce mama ei se stinge încet, Tana-i povesteşte povestea lui Tristan şi a Isoldei.

...„Belle amie ainsi va de nous, ni vous sans moi, ni moi sans vous"...

Tana a descoperit într'o bisactea veche câteva scrisori îngălbenite, din răsfoirea cărora a deslegat taina ce o purtase mama ei în suflet, până la moarte. Căsătorită la şaptesprezece ani cu ofiţerul Miron Zamfir, acesta devine tot mai gelos, tot mai ursuz. Atunci ea cunoaşte pe un tânăr V. de care se îndrăgosteşte. Din dragostea lor. s'a născut Tana. In război, locotenentul V. este luat de colonelul Zamfir în regimentul lui şi e împuşcat de acesta, din gelozie, noaptea, pe când locotenentul inspecta patrulele.

Câtva timp după moartea mamei sale, Tana găseşte în tânărul arhitect constructor, Costan Sava, prietenul delicat, sincer şi înţelept, de care-i vorbise mamă-sa pe patul de moarte. Dragostea lor creşte încet. Sava, respins dela examenul de bursă pentru străinătate, îşi face intrarea în viaţa reală prin această mare desiluzie: când «îţi mor, într'un accident stupid, toate idealurile».

Sava o cunoaşte pe Tana întâmplător. Rătăcia năucit, după rezultatul examenului, la Cotroceni, pe lângă statuia veterinarilor. Tana ieşia dela facultatea de medicină, unde era studentă. El îşi dă seama că aceasta e o întâlnire «revelatoare, unică, fără să poată spune de ce».

Rectorul Academiei de Arhitectură recomandă pe Sava lui **Barbu Baranta**, arhitect încărcat de lucrări şi cu multă influenţă. Sava îi face acestuia planurile pentru piaţa naţiunei, luând premiul de 500.000 lei, pe care Baranta i-l cedează şi-l angajează şi cu conducerea lucrărilor. Baranta îi spuse:

— *Sava, eşti un mare talent! Pregăteşte-te pentru premiul cel mare. Dar să nu mă trădezi. Te lansez şi te plătesc: do ut des*".

Şi Sava primise cu singura condiţie: toate planurile să-i fie executate cu materialul de cea mai bună calitate. Să construiască pentru eternitate. Tânărul arhitect se consacră cu pasiune artei sale şi cultivă iubirea curată pentru Tana, care-i scrie în fiecare săptămână «psalmi de dragoste curată, gingaşă şi dulce» şi care-l înboldeşte la muncă şi-l inspiră.

Iubitor de ascensiuni pe munţi, Sava evadează, din când în când, din mijlocul ocupaţiilor sale. Aşa, întâlneşte odată şi pe Tana. — care venise cu colonelul Zamfir la munte. — la Poiana Ţapului. Cu ajutorul lui Sava, Tana face ascensiuni, se deprinde cu munţii, schiază şi se bucură, întărită şi fericită de frumuseţile naturii şi de sufletul cinstit al lui Costan. Dar între Tana şi colonelul Zamfir prăpastia urii creşte. Acesta o pălmueşte într'o seară când întârziase, la o operaţie, cu Codruţa, colega ei, la un dispensar. Tana se îmbolnăveşte. Săgeţi dureroase îi străpung inima. Ele devin din ce în ce mai dese. E îngrijită de Codruţa. Colonelul, sub influenţa lui Ţucu, conţa durdulie pe care o recrutase la Mamaia, o chinueşte pe Tana tot mai mult: o opreşte să mai iasă din cameră, îi trimite mâncarea acolo, o opreşte să mai primească pe cineva.

Ordinele acestea i le trimete printr'o servitoare:

„— *Bine Floarea... spune-i domnului c'am înţeles... Şi'n clipa asta a simţit în inimă un junghiu mai violent ca oricând*".

Când Costan Sava pleacă pentru câtva timp în străinătate, colonelul Zamfir îi face alte mizerii: îi opreşte, fără ştirea ei, corespondenţa pe care i-o primise dela Sava şi i-o arde toată, în faţa ei, la gura sobei.

Dar această incinerare dă Tanei puteri noui: ea crezuse că Sava o uitase! Se sileşte să-şi treacă examenele dinaintea licenţei în medicină. Dar colonelul Zamfir o sechestrează în casă, sub pretext că-i nebună din cauza învăţăturii, îi pune paznic la uşă. O găseşte iar Codruţa Smărăndoi, colega ei. Aceasta năvăleşte în cameră, se luptă cu paznicul şi o ia pe Tana la dânsa acasă.

La întoarcerea lui Costan din străinătate, Tana pleacă iar cu dânsul în munţi. Acolo hotărăsc nunta. Boala Tanei se agravează din pricina ascensiunilor. Inima ei nu se mai poate vindeca. Ea simte că nu va mai trăi mult şi că e păcat să încurce viaţa lui Sava. Mai bine să-l lase Codruţei, despre care ştie că-l iubeşte şi care e sănătoasă. La Buşteni, după ce un medic îi confirmase iremediabila situaţie, starea Tanei este disperată. Costan nu bănueşte nimic. Se face nunta lor în mijlocul naturii de munte, înconjuraţi de mulţi prieteni alpinişti. — In ascensiunea ce o fac împreună, a doua zi, Tana se aruncă în prăpastie din vârful muntelui.

Aceasta e povestea de dragoste şi de moarte a Tanei. Ea alcătueşte filmul principal al acţiunii romanului.

Cariera de aventură amoroasă şi de luptă pentru parvenire a Codruţei Smărăndoi, încurcată întâi cu studentul bogat Ionescu, născând un copil din flori, apoi trăind cu arhitectul Baranta care-i face o viaţă de lux şi o ajută să-şi treacă doctoratul în medicină, pentru ca la urmă s'o alunge — alcătueşte cel de-al-doilea filon al evenimentelor povestite în «Meşterul Manole».

Aceste două acţiuni se împletesc mergând numai datorită prieteniei dintre cele două colege mediciniste, care se întregesc ca temperament şi individualitate: Tana şi Codruţa. Aceasta din urmă îşi salvează de câteva ori prietena din prăpastia desnădejdilor ce urâmărea s'o înghită. Iată un loc caracteristic pentru firea ei:

„*Nu te potrivi inimei pârdalnice. Ascultă şi poruncile creerului. Eu sunt lângă tine, Tana, prietenă bună, ţărancă voinică, desbărată de prejudecăţi şi*

sentimentalisme. Nu uita planul nostru de a cuceri viața, bărbătește. Tuturor celor care ne stau în cale și-s mișei, un pumn sub fălci, un sictir și o brâncă... Loc, că vreau să trăiesc!..."

Cea de a treia ramură a acțiunii este povestea vieții de muncă și de dragoste a lui Costan Sava. Tovărășia lui cu arhitectul Baranta care-i speculează talentul dar îl răsplătește din plin până ce, ruinat, se desparte de dânsul.

La sfârșit, procesul în care Costan apare întâi ca acuzat, pentru catastrofa prăbușirii tribunelor sportive dela Cotroceni; apoi, dovedindu-se că Baranta falsificase planurile, este absolvit. Finalul Codruța și Costan se căsătoresc... în amintirea Tanei.

Precum se vede din această redare palidă a conținutului, romanul d-lui D. Almaș este o scriere destul de complexă.

Cartea masivă e plină totuși de mișcare, de viață.

Ea zugrăvește situații și evenimente de o palpitantă actualitate. Este în romanul acesta o aspirație către modernism fără pretenție de anticipări sau de profeții. E clădit mai mult cu grija pentru masivitatea fondului, pentru substanțialitatea povestirii evenimentelor, a descrierilor și a analizelor; dar mai puțin pentru formă și expresie artistică. Această ultimă preocupare se străvede mai des în legătura pe care o face leit-motivul simfonic al compoziției: — **Iubirea dintre Tristan și Isolda** —, care apare ca **motto**-transitiv la îmbinarea părților mari din narațiunea faptelor. — În schimb, îmbinarea momentelor epizodice care alcătuesc continuitatea înspirată a întregului epic este supraveghiată cu mai puțină artă.

Însuflețite de frumusețile naturii, revelată alpinismului, ce schimbă decorul și locul evenimentelor, descrierile autorului, fără a fi retorice, sunt mai ales solemne și grave, arareori atinse de puțin pedantism didactic, accentuat pe alocuri cu ostentație (sau cu neglijență avântată? Exemplu: paginile 182 și 183! Însuși Costan are în mijlocul pasajului citat o revelatoare exclamație: «Ei, oprește-mă, că iar devin un profesor pedant»...).

Cam aceiași impresie rezultă din tendința autorului de a ne informa în amănuntele artei arhitectonice, din câteva aprecieri muzicale (uneori de o delicioasă naivitate) și din alte amănunte care indică prisoselnic studiul și lecturile autorului doritor să mobileze fastuos spiritul personagiilor sale cu opinii și idei remarcabile sau pentru a ne înfățișa climatul moral în care se mișcă și trăesc aceste personaje.

Dar povestirea autorului e vioaie, antrenantă, intuitivă, mereu asociată cu un strălucitor decor de natură și, adesea, cu o portretizare îngrijită a chipurilor și o zugrăvire corectă a gesturilor. (Chipul de fecioară al Tanei când ea face baie în munte; Chipul Codruței, în diferite ipostaze ș. a.).

În desvoltarea povestirii găsim însă oarecare desorganizare (voită?).

Leitmotivul amintit rămâne oarecum superficial, ornamental, și nu organizează lăuntric construcția simfonică a faptelor acțiunii. Nu are suficientă forță de coeziune ca să coordoneze diversitatea materialului constructiv de fapte, care îți dă mai mult impresia unei juxtapuneri decât a unei continuități organice

Cele trei urzeli în cicluri a întâmplărilor nu se angrenează suficient de strâns. Autorului îi place să le reliefeze ca pe trei serii bine lămurite de fapte, pe care le țese cu oarecare neglijență în fantazia sa capricioasă.

Însă impresia lipsei de perfectă unificare organică a acțiunilor și de «stufos», de nedesăvârșită continuitate genetică a compoziției este înlăturată prin meșteșugul unei povestiri dinamice, prin care autorul romanului salvează greutățile construirii, mascând-o. La această operație de strategie narativă, se mai adaugă și puterea sugestivă impresionantă a înfățișării peisajului de munte, subt toate aspectele lui, pe care autorul, el însuși, probabil un pasionat al ascensiunilor și un fiu al naturii, le redă cu multă pricepere.

Gustul de aventură, fără nicio nuanță de sensațional de altfel, respiră din întreaga carte, învăluind faptele lui Costan Sava, ale lui Baranta, ba chiar

poate însăşi lupta de parvenire a Codruţei. Poate tot acesta e şi imboldul planurilor «caritabile» ale Codruţei pentru care slăbiciunile vitioase ale lui Baranta şi averea lui sunt unelte excelente. Acelaşi spirit de aventură împinge pe Codruţa cu puterea automată a instinctelor sale spre Costan şi numai iubirea şi respectul pentru puritatea nevinovată a Tanei i le poate inhiba cât timp aceasta trăeşte.

Ei bine, suflul acesta de impulsuri aventuroase pe care autorul îl imprimă, conştient sau ba, povestirii sale este un alt secret psihologic al interesului ce captivează lectura cărţii: el este dealtfel marea taină care cetluieşte în vraja oricărei povestiri pasiunea nesătulă a sufletului omenesc după necunoscutul ce ar putea umbri sau ascunde fericirea noastră.

Şi, astfel, ajungem la încadrarea personajilor ce susţin acţiunea romanului.

Se desprind din povestire **patru** personaje mai însemnate. Sunt singurele asupra cărora vom zăbovi puţin:

Fiecare dintr'însele au un miez psihologic bine modelat.

Costan Sava: ambiţie, putere de muncă, pasiune pentru artă şi sport, sacrificiul momentan al succeselor imediate, scontarea cu încredere a viitorului.

Tana Zamfir: complex de inferioritate, după moartea mamei, grefat pe o structură organică hiper-sensibilă, nerezistentă, pasiune înfrântă de boală. Inconsolare.

Codruţa Smărandoi: ereditate viguroasă, ambiţie de parvenire agresivă, instincte gâlgâitoare subliniate, parţial, de o pseudoadaptare la vieaţa intelectuală, dar mascate, aventuros, de o puritate sufletească problematică şi de un oportunism aproape strident (: «loc, că vreau să trăiesc!).

Arhitectul Baranta: un ratat ambiţios şi pătimaş, camuflat subt prestigiul unei glorii de contrabandă şi al preocupărilor sportive, viţios, morfinoman.

Cu tot profilul lor psihologic diferit, între personajile romanului există afinităţi şi asemănări.

Costan Sava şi Codruţa Smărăndoi sunt firi voluntare, bine anexate pe linia vieţii, doritori să se afirme, capabili de sforţări mari, neobosiţi. Cel dintâiu îşi trece toată puterea primei tinereţi, ridicând pe umeri gloria falsă a lui Barbu Baranta, glorie care, când acesta se va prăbuşi la sfârşit, îi va reveni întreagă.

Codruţa, străbate o cărare mai şerpuitoare, subt povara greutăţilor. Supusă tuturor riscurilor sexului ei şi minunatei sale frumuseţi fizice, plină de vigoare, răzbate, datorită sdravenei sale energii ruştice prin mizerie, prin naşterea ilegitimă a unui copil, prin legăturile obositoare cu Baranta şi prin toate suferinţele muncii, ce le învinge, ca să-şi poată lua doctoratul în medicină. Scopurile vieţii acestor două personaje sunt limpezi: ei le ating pentrucă robustietatea originii lor ţărăneşti — aşa vrea autorul — le stă mereu în sprijin.

Arhitectul Baranta este mult timp un personaj-pretext, dacă s'ar putea spune. Deşi prezenţa lui este esenţială pentru toate reacţiunile Codruţei şi pentru întreaga activitate a lui Costan Sava, deşi el este aşa dar nedespărţit în tot cursul povestirii, adevăratul rost al acestui tip de afemeiat şi de excroc se vede numai în finalul cărţii, la procesul tribunelor sportive de pe platoul Sorocenilor.

Apariţia Codruţei, spre sfârşitul procesului, când totul părea în defavoarea lui Sava, — această mică şarjă de senzaţional —, desgoleşte întreaga nimicnicie a arhitectului: Cinic, fără complicaţii morale şi sociale adevărate în comportarea lui, egost, brutal şi neputincios, rob mizerabil al instinctelor, demn mai mult de compătimire decât de dispreţ. Trebue să subliniem destoinicia povestitorului în această zugrăvire a lui Baranta şi poate chiar lovitura de teatru a Codruţei, motivată dealtfel, psihologiceşte, pe deplin. Este aici o apariţie splendidă în veridicitatea ei paradoxală, impetuoasă. Revolta

pentru adevăr, — şi adevărul era aci legat de vechea ei iubre curată pentru Costan Sava — a acestei fete, care se bălăcise în atâtea situaţii false, alături de Baranta, lupta ei între idealul de dragoste ce-l visase şi realitatea unei iubiri abjecte şi josnicia pe care o trăise, iată cadrul sufletesc în care apariţia justiţiară a Codruţei capătă, cu toată forţarea până la paradox a situaţiei, o impresionantă adeziune a cititorilor. Este drept că sună puţin cam fals tendinţa de exaltare a «problemelor» generaţiei sale faţă de tribulaţiile ei instinctive anterioare, din care Codruţa a ieşit de fapt mai slabă decât împrejurările, ce-au frânt, totuşi, voinţa ei de parvenire.

Costan Sava, în aparenţă, e un tip destul de puţin complicat psihologiceşte. E croit pe linia caracterului voluntar optimist. Energic, temperament activ, echilibrat, iubitor de natură şi de sporturi, intelectual de rasă, el arată o afecţiune pură şi senină Tanei, pe care şi-o creşte pentru el, crezând c'o va putea însdrăveni smulgând-o misterioasei sale izolări şi constituţiei sale firave. Pentru viziunea romancierului nostru, Constant este **meşterul** care îngroapă sub toată opera lui constructivă idealurile tinereţii naive şi o iubire fără de margeni, ajungând a se resemna cu dragostea Codruţei, care trecuse atâtea examene de «castitate» sufletească până la doctoratul în medicină...

Om al unei singure ambiţii, fără pretenţii de natură filosofică despre rosturile vieţii, adaptat rosturilor ei, prin puterea talentului şi a răbdării, mulţumindu-se cu dragostea sfântă a Tanei, tot timpul luptei, ireductibil faţă de alţii în acest timp, corect şi înţelegător, curat sufleteşte în toate împrejurările vieţii — se resemnează la sfârşit cu soarta ce i se hărăzise. El este eroul căruia împrejurările îi dau în cele din urmă dreptate şi autorul ne lasă a crede că — peste toate desnădejdile tragicei morţi a Tanei, recunoaşterea publică a geniului său constructiv şi rezerva de dragoste adusă de Codruţa cea eliberată de toate mizeriile aceleiaşi lupte, — Costan va mai putea fi fericit — într'o vieaţă nouă. Poate că empirismul împrejurărilor reale, care sileşte adesea la fel de fel de compromisuri mai ales în societăţi ca cea a noastră, să justifice această concepţie ce rezultă din destinul lui Sava şi al Codruţei Smărăndoi: este aici o temperatură de călduţ oportunism şi de civilizaţie nediferenţiată prea adânc în care problematica acestui roman învăluieşte strădania acestor două personaje victoricase carecum, înfrângând în schimb pe Baranta, care face parte din altă clasă, din altă generaţie.

Iar **Tana,** pentru care dragostea e ceva sfânt şi nedreptăţile fără de putinţă de trecut, cu absolutul lor nejustificat moraliceşte, nu putea să nu fie înfrântă în acest complex de împrejurări prea reale, prea brutale şi nepotrivite cu firea ei. Teroarea tatălui său presumtiv, Colonelul Zamfir, o duce la ruina fizică, după ce-o sdruncină moraliceşte, cu toate injecţiile de optimism primite prin escapadele sportive alături de Costan Ea este iubitoare de muzică şi literatură, două îndrăgostiri trecătoare pentru sufletu-i gingaş şi prea sensibil. Toate bucuriile ce le trăeşte în ascensiunile prin munţi, alături de logodnicul ei Costan Sava, îi aduc o nespusă fericire, trecătoare şi ea, fiindcă boala ei de inimă se agravează şi o decide să-şi pună capăt vieţii, tocmai când ea se căsătorise şi avea să înceapă o vieaţă nouă. Asupra fericirii Tanei pluteşte implacabil destinul absurd al unei eredităţi fragile, agravată de mizeriile mediului familial.

Multă tărie trebue să fi avut autorul când s'a decis să sacrifice pe Tana destinului orb şi nimicniciei, mai ales dacă locul ei a trebuit să-l dea Codruţei alături de Costan!.. Şi, dacă din această soluţie nu înmugureşte o descurajatoare concepţie pesimistă despre vieaţă, ea ascunde — conştient sau ba, — un scepticism, care ne lasă în suflete o umbră de amărăciune. De sigur: consideraţii «neadecvate» pentru judecarea estetică a cărţii. Dar... **se poate** judeca un roman şi din alte puncte de vedere «anestetice», căci cuprinsul romanului modern depăşeşte astăzi esteticul, deşi nu trebue să depăşească... arta!

In concluzie:

Romanul d-lui D. Almaş este o carte complexă, cam disproporţionată şi

stufoasă, cu puține preocupări de compoziție, deci cu multe părți prisoselnice, scris însă cu o mare forță de captivare a atenției cititorului.

«Meșterul Manole» e totodată și romanul unei **prietenii** (Tana-Codruța), și romanul unei **iubiri** (Tana-Costan) și romanul **cuceririi unei cariere** (Costan, Codruța, Tana), și romanul **unei clase sociale** (Costan și Codruța, Tana, Colonelul Zamfir, Baranta) și **romanul unei generații**, a tinerii generații care se ridică viguroasă, impetuoasă și furtunos, adeseori revoluționară, față de trecutul învechit în rele și ticăloșii. E romanul actualității vieții veșnic prezente în sbuciumul omenesc perpetuu după prietenie, iubire, carieră și situație socială. Prin aceasta cu siguranță că romanul d-lui Almaș își va găsi mulți cititori. El va da multă satisfacție unei anumite categorii de cititori mai ales prin acțiunea lui principală: iubirea dintre Tana și Costan — o reînfăptuire a povestei de dragoste dintre Tristan și Isolda — partea cea mai plină de poezie a cărții. Prin celelalte două înfățișări acest roman este o indirectă critică socială și o frescă de moravuri. Tonalitatea dominantă în complexul acțiunilor povestite o păstrează primul aspect, cel poetic; celelalte două rămânând oarecum secundare.

Constatarea aceasta, susținută dealtfel și de faptul că fiecare capitol are un motto din «Tristan et Iseut», pune problema dacă titlul romanului, altfel destul de uzat în literatura noastră... este potrivit sau nu! Ori a răsărit târziu în mintea autorului, când el a găsit putința variantei epizodice Baranta-Codruța-Costan și cu finalul procesului care pregătește desnodământul: Codruța și Costan își unesc destinele după ce se evitaseră tot timpul cât a trăit Tana. Sau, dacă titlul a fost dat astfel, cele trei cicluri de evenimente, rămânând prea puțin angrenate și desfășurându-se întrucâtva paralel, el nu corespunde pe deplin acțiunii romanului. Finalul romanului apare și el nesuficient motivat prin acțiunea propriu zisă sugerată de titlu: dispariția Tanei prea tragică, nu admite cu necesitate logică și morală, unirea dintre Costan și Codruța, oricâtă determinare psihologică ar fi existat, sporadic, către acest sfârșit, în sufletele lor, odinioară.

Această filiațiune psihologică apare nesuficientă și de ordin secundar față de imensa legătură a dragostei Tanei și puțin cam riscată după lovitura tragică a destinului care sfarmă două iubiri curate. Ori atunci dragostea lui Costan e supusă cauției? Din roman, lucrul acesta nu decurge nicicând! Firesc, nu găsim niciun conflict obiectiv pe această linie a evenimentelor și simpla motivare sentimentală a conflictului interior din sufletul Tanei care descoperă dragostea Codruței pentru Costan, notând-o în însemnările ei zilnice nu este, tehnic, o soluție. Poate că aici era locul unui adevărat conflict nou! Tot așa cum în «Pădurea Spânzuraților» a d-lui Rebreanu, ne-am fi putut aștepta la un conflict obiectiv între iubirea lui Bologa pentru Ilonca și vechea iubire pentru învățătoarea din satul natal... Evident! Și atunci desnodământul și finalul s'ar fi profilat altfel. În cadrul unei acțiuni mai unificate. Dar d. Almaș nu și-a pus problema aceasta sau n'a văzut-o astfel! Ceeace nu scade, firește, din talentul domniei sale de scriitor, nici din frumusețea și interesul captivant al cărții.

Fără a fi reușit să găsească o viziune personală în tratarea tehnică a unei teme epice moderne — terțetul de dragoste e o temă curentă a romanului englez — d. Almaș introduce în tehnica obișnuită a povestirii «romanțioase» aspecte din peisajul românesc alpin și din viața dela munte a generației sportive românești, schițează sub o «gloriolă» sumbră vechile moravuri ale clasei orășenești și luptele de orășenizare a tineretului viguros dela țară. Acest fond al operei d-sale este desigur foarte interesant. Talentul necontestat de scriitor al d-lui Almaș, pe care l-am notat — pare-mi-se cel dintâi — cu prilejul primului său roman (acela istoric și scris într'o limbă tare îngrijită) — este necontestat și în creștere vădită. Când va renunța la unele inutilități și zorzoane narative — arta cea mai trainică e foarte simplă ca înfățișare! — la unele neglijențe de limbaj și va stărui mai îndelung la expresia armonică ce duce o operă la desăvârșire, puținele nemulțumiri ale criticei față de scrisul tânărului nostru romancier vor amuți.

Pentru faptul că pune atâtea probleme — şi aici s'au atins repede numai câteva —, prin interesul cu care se citeşte şi pentru vădita dorinţă de a se diferenţia a d-lui Almaş, romanul «Meşterul Manole» (regret că titlul acesta n'a fost evitat!) e o carte foarte frumoasă care merită să fie citită.

Romulus Demetrescu

MIHAIL DRUMEŞ: INVITAŢIA LA VALS (Roman)

EDITURA «BUCUR CIOBANUL» (ED. IV) BUCUREŞTI

«Invitaţia la vals» de Mihail Drumeş, roman erotic, este o carte frumoasă în genul ei şi poate fi pusă alături de **«Maytrei»** a lui Mircea Eliade. Deşi nu ajunge la gradul de sensibilitate al acesteia din urmă, totuşi **«Invitaţia la vals»** se integrează mai bine spiritului autentic românesc, cu care are aderenţă mai strânsă. Deaceea, fără nicio rezervă, se poate spune că romanul acesta al lui Mihail Drumeş satisface prin subtilitatea psihologică şi sensibilitatea erotică.

Trebue observat din primul moment că psihologia eroului este paradoxală şi se integrează spiritului de blazare a epocii. Din punct de vedere al logicei, psihologia lu Petrican reprezintă o stupiditate, prin luciditatea cu care îşi construeşte, pas cu pas, tot eşafodajul propriei prăbuşiri — crezând că inteligenţa îl ajută să se elibereze de resorturile fizice şi morale pe cari le conţine dragostea. Din primul moment, s'ar părea că psihologia lui este o construcţie artificială şi literară. S'ar putea crede chiar că reprezintă paradoxurile literaturii de comercializare a gustului public. Dar ea este autentică şi traduce corect preocupările dramatice ale sufletului tinerilor precoci, emancipaţi şi inexpugnabili sentimentali. Cinismul şi blazarea unei întregi generaţii, trăită în atmosfera brutală a imoralităţii de după războiu, constitue trăsătura spirituală a eroului.

Sexualitatea brutală alăturată ambiţiei masculinităţii fac din Petrican un erou calculat, mândru, vanitos, ambiţios, adică un erou cu toate defectele cari l-ar putea face antipatic şi desgustător. Şi cu toate acestea el rămâne foarte simpatic. Predominarea senzaţiilor carnale şi dispreţuirea procesului sufletesc în dragoste, îl duc către un **indiferentism în dragoste.** Ba mai mult, începe să dispreţuiască şi să simtă o plăcere mai puţin sadică şi mai mult vanitoasă când, femeea care îl iubea şi pe care el o părăsea, venea ca, prin rugăminţi şi umilinţi, să-i reţină dragostea. Atunci, cu superioritatea artistului, el o părăsea cu o şi mai mare linişte snfletească.

Dar s'a întâmplat ca o fată inteligentă, frumoasă, cultă, senzuală, dar ambiţioasă, dupăce i-a făcut dovada supremă că îl iubeşte şi dupăce el a părăsit-o când fructul dragostei lor începea să apară, — să nu se umilească în rugăminţi ci, cu un dispreţ suveran, să-l ignore. Masculinitatea ofensată a lui Petrican, şi poate mai mult, dragostea care îl subjuga inconştient, deslănţue drama neliniştii şi a disperării în sufletul lui. Vede că nu mai poate trăi fără Mihaela, abia o poate întoarce pe drumul dragostei abandonate, o ia în căsătorie, dar femeia ofensată era muşcată de germenul răsbunării. Dintr'o căsnicie care ar fi putut fi fericită, încet încet Mihail Drumeş ne introduce într'una care devine un cimitir. Michaela avortează fără voe urma dragostei lor adevărate, nimic n'o mai opreşte să se răzbune, încearcă să-l înşele, dar, printr'un accident fatal este împiedicată.

Totuşi, soţul aflând de accidentul soţiei lui cu un oarecare Nenişor o crede vinovată şi de aci inevitabila despărţire, recăsătorirea Michaelei cu Nenişor, ascensiunea vertiginoasă a lui Petrican (din ambiţie) la treapta de profesor universitar şi onoruri politice. Mărinimia lui Petrican şi excesul de binefacere faţă de Michaela şi soţul acesteia, precum şi faptul că acesta se căsătoreşte cu una din prietenele ei, căci, o hotărise la gestul final al sinuciderii. Când Petrican se află în faţa **iremediabilului,** abia atunci îşi dă seama că o

iubea, că o teroriza din ambiție și că toate gesturile sale calculate erau spre a distruge, în mod inconștient, toate punțile posibile de regăsire. O dragoste zadarnică și mai stupid zădărnicită de propriii parteneri, iată ce este «Invitația la vas» Sinuciderea Michaelei atrage sinuciderea lui Petrican. Sfârșit cam banal și cam melodramatic, este drept, dar și stupid, nu în sensul rău al cuvântului, ci în sensul zădărniciei a ceeace ar fi putut fi frumos.

Cartea are o maturitate de sensibilitate. Place în deosebi calmul și luciditatea analizei introspective a romanului. Așa că nu este nicio exagerare sentimentală sau mai bine zis de sentimentalitate în «Invitația la vals» ci o sensibilitate deosebită, majoră și ascuțită, nu arareori plină de subtilitate.

«Invitația la vals» de Mihail Drumeș este o carte adevărată psihologicește, substanțială ca sensibiliate erotică, dar de o stilistică prea dezordonată.

Mihail Ilovici

CRONICA MUZICALĂ

CONCERTUL DE MUZICĂ ROMÂNEASCĂ DELA INSTITUTUL GERMAN, CU CONCURSUL MAESTRULUI GEORGE ENESCU

(13. XII. 1941)

E demn de notat că Institutul German din România, cu toate că se intitulează „pentru ştiinţă", nu exclude celelalte preocupări şi manifestări, ba chiar le consideră tot aşa de necesare ca pe cele ştiinţifice, observând că nu se pot despărţi şi că numai în continuă îmbinare se poate ajunge mai uşor

GEORGE ENESCU

la strângerea relaţiilor româno-germane şi la cunoaşterea reciprocă a celor două popoare.

D. prof. Dr. *Ernst Gamillscheg*, directorul institutului, a deschis concertul cu un cuvânt introductiv, în care — printre altele — a spus: „Dacă

activitatea Institutului German pentru știință s'ar limita numai la problemele științifice, truda noastră ar fi unilaterală și rezultatele ar fi nemulțumitoare pentru relațiile româno-germane. Această seară de muzică, la care își dau concursul cele mai de seamă valori muzicale românești în frunte cu marele maestru George Enescu, are o deosebită importanță pentru strângerea relațiilor și pentru cunoașterea reciprocă a celor două popoare".

S'a executat următorul program:

1. *Enescu:* Vier Lieder auf Gedichte von Carmen Sylva (a. Mittagsläuten; b. Zaghaft; c. Armes Mägdlein; d. Der Schmettelingskuss). Solist: Gabriel Năruja. Am Flügel: Nicolae Marcovici. — 2. *Drăgoi:* Drei Tänze aus der „Rumänische Klaviersuite", op. 6. (a. Hodoroaga; b. Zdrăncănita; c. Cimpoiul (Der Dudelsack)). — 3. *Negrea:* Drei Teile aus „Eindrücke vom Lande", op. 6. (a. Die Spindel; b. Am Abend vor dem Tore; c. Alunelul (Rum. Tanz)). — 4. *List:* „Rumänische Rhapsodie". Solistin: Aurelia Cionca. — 5. *Jora:* Gebet. — 6. *Borgovan:* (a. Im Tale des Mureș; b. Wiegenlied. — 7. *Zirra:* a. Das Liebchen mit den schönen Augenbrauen; b. Doina. Solist: Gabriel Năruja. Am Flügel: Nicolae Marcovici. — 8. *Dima:* a. Schatz, wie wir uns noch so lieben; b. Das Lied des Knöspchens. — 9. *Kiriac:* Ionică (Hänschen). — 10. *Brediceanu:* Stăncuța's Lied, aus den „Bilder vom Lande". Solistin: Valentina Crețoiu-Tassian. Am Flügel: Nicolae Marcovici. — 11. *Enescu:* A-moll Sonate Nr. 3, für Klavier und Violine, in rumänischem volkstümlichem Charakter. (Moderato malinconico; Andante sostenuto e misterioso; Allegro con brio, ma non troppo mosso). Violine: George Enescu. Klavier: Ion Filionescu.

Acest concert care, atât prin compozițiile din program cât și prin deosebitul aport al valorilor solistice române (virtuoasa pianistă Aurelia Cionca, primadona operelor din București și Viena, Valentina Crețoiu-Tassian, cantabilul bariton Gabriel Năruja și pianistul Ion Filionescu, în fruntea cărora a fost maestrul maeștrilor George Enescu), a fost un adevărat eveniment muzical.

Concertul a avut darul să intensifice legăturile româno-germane, pe care ziua de mâine le cere de nedesfăcut.

ALEXANDRU TEODORESCU

LA 25 ANI DE ACTIVITATE ARTISTICĂ

Nu de mult s'au împlinit 25 ani de când acelaș om modest de astăzi își începea activitatea publică de prim violonist al manifestațiilor cu caracter liric-scenic și simfonic.

Născut în Ploești — 1896 —, după terminarea studiilor muzicale la Conservatorul din București, între care vioara ca specialitate principală, a activat în diferite formațiuni orchestrale și de operă, apoi a fost angajat ca prim violonist în orchestra Operei și Filarmonica din București.

In afară de simfonice a activat și în domeniul muzicii de cameră, înființând un Quartet ce-i poartă numele, cu care a interpretat multă și diversă muzică de cameră, serii de compoziții (17 quartete de Beethoven), apoi ca solist, acompaniat de cele mai bune valori pianistice române.

Multele concerte, atât cele proprii cât și simfonicele Filarmonicii, cele dela microfon și cele de cameră, etc. i-au adus frumoase aprecieri și distincțiuni printre care și numirea ca profesor de vioară la Academia Regală de Muzică și Artă Dramatică din București.

Lumea muzicală, care a audiat frecvent manifestațiile de selectă muzică simfonică și cea de cameră, l-a auzit, cunoscut și apreciat ca pe unul dintre cei mai buni violoniști ai noștri, după cum în specialitate, cei ce cunosc rostul unui concertmaestru într'o orchestră simfonică, l-au apreciat ca pe unul dintre cei mai buni concertmaeștri de siguranță și atac în concertele simfonice cele mai pretențioase, ceeace înseamnă că atât lumea muzicală selectă a noastră dar mai ales Filarmonica, cu toți dirijorii perindați la pupitru, îi datoresc recunoștință.

Ca semn al participării la această meritată aniversare, s'a organizat un concert simfonic la Ateneu în cadrul căruia concertmaestrul Alexandru Teodorescu a concertrat în cele trei forme şi anume într'un dublu concert de vioară având ca partener pe Maestrul George Enescu — drept măsură a aprecierii celui sărbătorit —, într'un concert pentru vioară şi orchestră şi într'o compoziţie simfonică fiind solist obligat.

Lumea muzicală a participat cu toată însufleţirea la acest festival, manifestând prin aceasta toată preţuirea pe care o merită Alexandru Teodorescu.

GIOACHINO ANTONIO ROSSINI

150 ANI DELA NAŞTERE

Dintre toţi compozitorii italieni, Rossini este cel care şi melodic şi ritmic şi dinamic şi expresiv, reprezintă spiritul şi caracterul italian. Aşa după cum e suficient să auzi numai un fragment din muzica lui Mozart ca să recunoşti compozitorul german cel mai natural inspirat, tot aşa e deajuns să auzi un fragment şi mai scurt din muzica lui Rossini pentru a pomeni imediat

ROSSINI

Institutul Politehnic Timişoara
Biblioteca Centrală

numele compozitorului din ţara cântecului, din ţara celor ce vorbesc cântând şi cântă vorbind.

Rossini, numit şi „Lebăda din Pesaro", s'a născut la 29 Februarie (după unii la 2 Martie) 1792, la Pesaro. Tatăl lui era muzicant, iar mama cântăreaţă la teatre mai mici. Studiile muzicale şi le-a făcut la Bologna, unde a urmat compoziţia şi contrapunctul.

După debutul componistic cu o operă într'un act, talentul său excepţional în domeniul operei a creat cu o uşurinţă de neimaginat peste 40 opere, dintre care numim câteva: Tancred, Italiana în Alger, Otello, Semiramis, Scara de mătase, Bărbierul din Sevilla — opera bufă cea mai vestită, pe care a scris-o în numai 14 zile —, Wilhem Tell — ultima lui operă scrisă în timpul

din urmă, pe când trăia la Paris, operă de maturitate. A mai scris două simfonii, messe, un Stabat mater, nenumărate Arii, Cantate, etc.

Rossini a trăit o parte din viaţă la Paris, a călătorit în diferite centre muzicale europene şi a murit la Ruelle lângă Paris, la 1868. Datorită artei cu care compozitorul a reuşit a turna în formă de operă, în stilul cel mai uşor de înţeles, cel mai bogat material sonor, melodic, ritmic, armonic, astăzi nu există scenă de operă care să nu aibă în repertoriul ei cel puţin una dintre operele lui Rossini.

150 ANI DELA MOARTEA LUI MOZART

27.I.1756—5.XII.1791

S'au împlinit de curând 150 de ani dela moartea lui Wolfgang Amadeus Mozart (* 27-I-1756 — † 5-XII-1791), unul dintre cele mai mari talente muzicale ale lumii.

Mozart, care nu poate fi înţeles decât ca un rezultat al marei forţe creatoare germane din secolul al XVIII-lea, a fost, atât ca interpret cât şi în creaţie,

MOZART

copil minune, fenomen muzical mondial, întrunind excepţional toate elementele ce definesc geniul.

Nu e locul a numi, nici chiar sumar, multele lui compoziţii scrise într'o viaţă destul de scurtă. Mozart este unul dintre primii mari maeştri interpreţi şi compozitori cari au întreprins multe călătorii artistice, concertând în cele mai mari centre muzicale, fiind peste tot admirat, ovaţionat şi onorat cu cele mai înalte distincţiuni.

Cu prilejul împlinirii a 150 de ani dela moartea lui Mozart, în toată lumea s'au organizat concerte aniversale, cu compoziţii din prodigioasa lui operă. La noi, comemorarea marelui compozitor a avut loc la Academia Regală de muzică şi artă dramatică, Opera Română şi Institutul German din România, pretutindeni evidenţiindu-se copleşitoarea lui personalitate, care nici după un secol şi jumătate n'a încetat să vrăjească şi să înalţe în chip deosebit.

Ion Delu

CRONICA REVISTELOR

■ **Cuget Moldovenesc** (XI, 1—3, Ian.-Mart. 1942) — «După zece ani» de eroică luptă, pentru a-şi croi drum prin toate greutăţile materiale şi pentru a trece peste baricadele ideologice ale internaţionalismului, care se ridicau împotriva acestei îndrăzneţe sentinele din nordul Basarabiei, revista face o privire retrospectivă asupra «drumului străbătut», fără nici o poticnire, fără să piardă o clipă măcar încrederea în biruinţa programului. Întemeiată de **Marc Văluţă**, publicaţia periodică «Cuget Moldovenesc» a avut norocul să fie condusă de unul dintre acei oameni plini de energie, **Petre Stati**, pentru care catedra dela liceul din Bălţi, acum la Liceul Naţional din Iaşi, înseamnă altar de biserică; revista «Cuget Moldovenesc» — rămâne Evanghelie deschisă unde se adună şi de unde se propăvăduieşte prin agerimea gândului şi frumuseţea simţământului crezul de nesdruncinat în trăinicia acestui neam. Nici odată Petre Stati nu s'a lăsat ademenit să schimbe amvonul culturii cu un fotoliu din faţa netrebnicei tribune politice, spre care tentaţia venia adesea şi ne răpia uneori pe unii dintre cei mai vrednici cărturari şi le oferia măcar un loc de strapontin. «O foaie îndoită în patru, tipărită la Bălţi, cu litere roase şi cu o cerneală şi mai ştearsă, într'o tipografie subpământeană, spre care te duceau câteva trepte nesigure, de lemn. Culegătorii nu prea ştiau româneşte, aşa că erau necesare vreo cinci rânduri de corecturi, făcute în grabă, la reverberaţia îndoelnică a zilei, deasupra spălturilor umede, pe care le aştepta o maşină de imprimat, acţionată cu mâna» (pg. 3). Convingerea că'n asemenea deşteleniri va încolţi rodul binecuvântat de Dumnezeu şi Neam şi că acesta va creşte în preţ pe măsură ce vremea va înainta, precum vorbăria politicianistă va fi pedepsită de uitare, această convingere sănătoasă, susţinută prin îndârjită muncă şi sacrificiu desleagă taina biruinţei «Cugetului Moldovenesc».

«Din dorinţa de a deschide drum înţelegerii între sufletele româneşti a luat naştere tipăritura aceasta. O întâmplare sau cine ştie ce ascunsă hotărâre a soartei, i-a fixat matca la Bălţi, în Basarabia, acolo unde instinctul naţional trebuia să fie cel puţin tot aşa de viu şi de vigilent, pe cât de active în dauna noastră fusese năpădirile străine de nu demult. Româneşti şi naţionaliste (subliniem acest pleonasm de astăzi) i-au fost primele licăriri de viaţă, naţionaliste şi româneşti credem să-i rămână trăsăturile ei până la sfârşit».

Suflet din sufletul Moldovei, cuget din **Cugetul Moldovei** — aceste mărturisiri de credinţă le cinstim cu toată admiraţia şi în aceste vremuri de socoteli naţionale şi internaţionale în domeniile realizărilor practice ca şi ale creaţiilor culturale, revista noastră, **«Convorbiri Literare»**, din pragul celui de-al 75-lea an de viaţă, doreşte tânărului, seninului şi sănătosului ei frate «Cuget Moldovenesc» să ajungă a privi îndărăt în veac, cu mândria datoriei împlinite.

«După zece ani» dela «o foaie îndoită 'n patru» privim proaspăt sositul volum de 160 pagini, în care se întâlnesc colaboratorii însufleţiţi de acelaşi crez al întoarcerii «la izvoarele spiritului popular moldovenesc, ţinându-l departe cu atentă grijă de orice amestec străin» (pg. 4):

Gh. A. Cuza, Aurel Ivănescu, Corneliu Dabija, Petre Stati, Pimen Constantinescu împletesc cununa poetică printre paginile de proză ştiinţifică şi beletristică, semnate de **Emil Diaconescu** (un întins şi documentar studiu despre «Românii din Transnistria»), **V. Pavelcu** («Insemnări psihologice» despre «Lumea festivă», «Elogiul greşelii» şi «Destinul năzuinţelor»). **Aurel G. Stino** (nuvela «Moartea lui Milucă»), **W. Both** (nuvela «Spade încrucişate»), Gh. N. Cârţu (Chemarea Slovei»).

Traduceri din lirica italiană (G. Carducci, G. Leopardi, Torquato Tasso) datorite lui **Pimen Constantinescu,** în versuri albe. Cel puţin celor din vol. lui Carducci «**Rime nouve**» nu s'ar fi impus oare versificaţie rimată? Frumos ca analisă şi formă de expunere studiul lui **Const. Nonea** despre Otilia Cazimir «Poeta sbuciumului Sentimental». Se simte scriitorul onest, care a străbătut şase volume din opera poetei, cetindu-le, cu pătrundere şi înflăcărându-se el însuşi mai înainte de a cere cetitorului dreptul de a fi urmărit şi urmat în gândurile şi preţuit pentru valorificarea critică a realizărilor Otiliei Cazimir.

Trecând la **cronică,** I. Gheorghiţă vorbeşte despre «Ctitorul Academiei Mihăilene: Mitropolitul Veniamin Costachi», iar în fresca «Eroilor Neamului» se înscrie încă un nume: **Alexandru Pogonat:** «In toamna anului trecut ne-a ajuns vestea morţii lui Alexandru Pogonat. Sergent T. R. într'un regiment de cavalerie, nu odată s'a distins prin eroismul său — avea înflăcărarea marilor luptători, care-l făcea să nu ţie seama de pericol, înfruntând cu dispreţ pânza gloanţelor ucigaşe. Vlăstar de Aromân, purtând deci în vine freamătul luptelor pentru libertate moştenit din vechi strămoşi, iubirea lui pentru pământul acestei ţări i-a cerut jertfa supremă ce i se poate cere unui om. Dispariţia lui Alexandru Pogonat lasă în rândurile noastre un mare gol. Noi cei dela «Cuget Moldovenesc» unde au văzut lumina tiparului cele mai multe din versurile lui înaripate, i-am admirat primii avântul imaginaţiei, căldura sufletului şi graiul ales în care ca într'o cupă de cristal turna licoarea poeziei rodite din glia meleagurilor noastre. Avea un cult nemărginit pentru coloarea locală, pentru cadrul autohton, cunoştea ca nimeni altul farmecul tradiţiei, iubea cu împătimire peisagiul românesc» (pg. 146).

Vitrina Cărţilor şi **Revista Revistelor** reţin atenţiunea cetitorilor şi-i îndrumează către lucrări valoroase din scrisul românesc (**Gh. A. Cuza:** Bugeacul, Drumuri şi popasuri basarabene; Locot. Col. **Const. Verdeş:** România; **N. V. Coban:** Cântece de acasă; **Gh. N. Cârţu:** Dălăcenii (schiţe şi nuvele); **Ronsarda Castro:** Opal; **G. Popa-Lisseanu:** Originea Secuilor şi secuizarea Românilor; **B. Iordan:** Decebal. — **Ite.**

■ **Universul Literar** (LI, nr. 14 din 14 April 1942) publică sub semnătura lui **Mihail Chirnoagă** un «Cuvânt înainte la volumul de poezii «**Mătrăgună**» de George Vaida», poetul erou căzut la Odesa în 18 August 1941. Din prezentarea, cu date biografice preţioase, cu incursiuni în poezia lui George Vaida, frumoase şi convingătoare exemplificări, puteau lipsi lamentaţiile lui Mihail Chirnoagă: «Prietenii l-au ignorat». Se vede că cei cari l-au ignorat, nu i-au fost prieteni. «Manuscrisele au zăcut pe mesele redacţiilor, iar poetul nădăjduia în păstrarea promisiunilor! Să nu se spună că George Vaida a fost cunoscuti Nu! George Vaida n'a fost cunoscut decât de foarte puţini; de iniţiaţi! George Vaida a fost ignorat!» Introducerea pe care istoria literară sau critică o face pentru lucrarea unui scriitor trebue să fie în perfectă armonie cu lucrarea însăşi, o uvertură la simfonia care-i urmează. «Cuvântul înainte» al lui M. Chirnoagă jigneşte deopotrivă publicaţiile periodice, cetitorii şi chiar pe poet, care a fost în viaţă, cum s'a realizat şi în poezie, discret până la timiditate, delicat, modest. Tonul gălăgios, plin de reproşuri în vânt, nu l-ar fi aprobat George Vaida însuşi; poetul a avut numeroşi prieteni, cari i-au dovedit preţuirea cetindu-l, publicându-i poeziile. Insăşi redacţia «Universului Literar» l-a găzduit, iar revista noastră, căreia la plecarea sa din urmă şi nebănuită de veci i-a încredinţat un caet «ca să aveţi de unde alege» i-a publicat în 1940 următoarele poezii: «**Plecarea poetului din camera lui**» (pg. 495); «**Cantonament**» (774); în 1941: «**Testament**» (42); «**Năerul**» (359); «**Moartea amintei**» (585); «**Chemare**» (1293).

In asurzitoarea linişte de veci, în care George Vaida, poet şi erou doarme împăcat cu sine, cu datoria împlinită, procesul fără obiect şi subiect ce-l deschide M. Chirnoagă sună ca o stridentă notă de impietate, ceea ce desigur n'a fost în intenţiunea autorului acelui «Cuvânt înainte». — **I. E. Torouţiu.**

B I B L I O G R A F I E

CĂRȚI

Gh. A. Cuza: Bugeacul (Drumuri și popasuri basarabene), 1 vol. 300 pag., Tip. „Brawo", 1941, Iași. Lei 125.

Alice Voinescu: Aspecte din teatrul contemporan, 1 vol. 208 pag., „Fundația Regală pentru literatură și artă", 1941, București. Lei 80.

Dumitru Almaș: Meșterul Manole (Roman), 528 pag., Ed. „Națională" Gh. Mecu. 1941, București. Lei. 180.

Ștefan Ionescu: Dela Petru cel Mare la Stalin (Istoria unei revoluții), 1 vol. 264 pag., Ed. „Cugetarea", 1941, București. Lei 110.

George Gregorian: Două fete dintr'un neam (versuri), 1 vol. 164 pag., Ed. „Cugetarea", 1941, București. Lei 60.

George A. Petre: Umbre și lespezi (Versuri), 1 vol. 68 pag., 1938, Oradea. Lei 50.

Emilian Vasilescu: Probleme de psihologie religioasă (Ediția II-a adăugită), 1 vol. 208 pag., Ed. „Cugetarea", 1941, București. Lei 80.

Al. Lascarov-Moldovanu: Scrisori de război (Din anul vitejiei românești 1941), 1 vol. 352 pag., Ed. „Cugetarea", 1942, București. Lei 175.

Sterie Diamandi: Fiul lui Dumnezeu — Fiul Omului, 1 vol. 568 pag., Ed. „Cartea Românească", 1942, București. Lei 300.

M. Sadoveanu: Măria-Sa Puiul Pădurii (Roman), 1 vol. 264 pag., Ed. „Cartea Românească", f. a., București. Lei 150.

Anastase Iftimie: Pe frontul de Est, 1 vol. 192 pag., Ed. „Luxor", 1942, București. Lei 120.

A. C. Cuza: Indrumări de politică externă (Desființarea „Ligei Națiunilor. Revizuirea tratatelor. Alianța României cu Germania. — Discursuri parlamentare rostite în anii 1920—1936), 1 vol. 156 pag., Ed. „Cugetarea", 1941, București. Lei 60.

Nichifor Crainic: Germania și Italia în scrisul meu dela 1932 încoace, 1 vol. 296 pag., Ed. „Cugetarea", 1941, București. Lei 120.

Mgr. Bougaud: De Evangelis, 1 vol. 196 pag., trad. de C. Ceruleanu, Ed. „Cugetarea", 1941, București. Lei 80.

Octavian Goga: Poesii, 1 vol. 384 pag., Ed. „Cugetarea", 1941, București. Lei 110.

S. D. Lalu: Lui Bălăcescu, 1 vol. 36 pag., Tip. „Cultura", 1941, București.

Prof. Iacobovici: Pentru Profesorul Bălăcescu, 1 vol. 4 pag., Tip. „Cultura". 1941, București.

Valeriu Olaniuc: Apă vie (Poezii), 1 vol 64 pag., „Tiparul Românesc", 1941, București.

Lucio D'Ambra: Meseria de soț (Roman), 1 vol. 304 pag., Ed. „Cugetarea", 1941, București. Lei 100.

Preot P. F. Alexandru: Originea omului după religie și știință (Studiu apologetic), 1 vol. 208 pag., Ed. „Cugetarea", 1941, București. Lei 80.

Ilariu Dobridor: Cum au dizolvat evreii cultura europeană (vol. I din „Decăderea dogmelor"), 1 vol. 292 pag., Ed. „Cugetarea", 1941, București. Lei 90

I. D. Marin: Pedagogia lui Creangă, 1 vol. 192 pag., 1941, București. Lei 60.

A. Bolohan: Epigrame, 1 vol. 192 pag., Tip. „Bucovina" 1942, București. Lei 100.

Ștefan Popescu: Lerui-Ler (versuri), 1 vol. 40 pag., Ed. rev. „Cadran", 1941, curești. Lei 80.

G. Șt. Cazacu: Acorduri (versuri), 1 vol 124 pag., Ed. „Cronicarul". 1941. București. Lei 80.

George Axinteanu: Biruitorii — Oameni cu suflete de zei (Roman), 1 vol. 72 pag., Institutul de arte grafice al muncii, 1941, București.

D Karnabatt: Sfântul Francisc din Assisi și spiritul franciscan, 1 vol. 286 pag., Tip. „Serafica", 1942, București. Lei 150.

Georgeta Mircea Cancicov: Pustiuri, 1 vol. 176 pag., Ed. „Prometeu", 1942, București. Lei 120.

Jack London: Ultimul match (Roman), 1 vol. 152 pag., Ed. „Prometeu", 1942, București. Lei 143.

Percy Arnold: Bancherii din Londra, 1 vol. 128 pag., Ed. „Prometeu", 1941, Bucureşti. Lei 60.

Ion Marin Sadoveanu: Istoria universală a dramei şi teatrului (I. Drama şi teatrul religios în evul mediu), 1 vol. 142 pag., Ed. „Prometeu", 1942, Bucureşti. Lei 180.

Demostene Botez: Pământ şi Om (versuri), 1 vol. 56 pag., Ed. „Prometeu", 1942, Bucureşti.

Theodor Vlădescu: Europa Stat Totalitar, 1 vol. 80 pag., Tip. „Frăţia Românească", 1942, Bucureşti.

Emanoil Bucuţa: Pietre de vad, 1 vol. 368 pag., Ed. „Casa Şcoalelor", 1941, Bucureşti. Lei 125.

Constantin Stelian: Mireasa lumii (versuri), 1 vol. 90 pag., „Tiparul Universitar", 1941, Bucureşti.

Leca Morariu: Ţara Scaunelor de Domnie, 1 vol. 18 pag., 1941, Cernăuţi. Lei 30.

G. D. Loghin: M. Eminescu şi provinciile desrobite, 1 vol. 24 pag., Tip. „Brawo". 1941, Iaşi.

C. Dan Pantazescu — Mircea Streinul: Istoria literaturii române (Indrumător pentru tineret), 1 vol. 190 pag., Ed. „Podeanu", 1941, Bucureşti. Lei 80.

S. Mehedinţi-Soveja: Creştinismul românesc (Adaos la Caracterizarea etnografică a poporului român), 1 vol. 226 pag., Ed. „Cugetarea", 1941, Bucureşti. Lei 80.

Ernest Bernea: Moldovă tristă, 1 vol 112 pag., Tip. „Bucovina", 1942, Bucureşti. Lei 80.

Ileana Busuioceanu: Lumină din ţara mea (Poeme), 1 vol. 64 pag., Ed. „Ramuri", 1942, Craiova. Lei 100.

Iordache Răducu: Ceasul Mântuirii (Piesă într'un act). Păcat străin (Piesă în 2 tablouri). Prima zi de războiu (Piesă într'un act), 1 vol. 52 pag., Ed. „Lector", 1942, Bucureşti. Lei 50.

Iordache Răducu: 22 Iunie (Schiţe), 1 vol. 100 pag., Ed. „Lector", 1942, Bucureşti. Lei 90.

Vasile Iad: Staliniada (Versuri), 1 vol. 66 pag., Ed. „Vremea", 1941, Bucureşti.

G. Tomescu-Pătroaia: Insăilări (Poesii), 1 vol. 204 pag., „Tiparul Universitar", 1941, Bucureşti. Lei 65.

Ioan Al. Bran-Lemeny: Traista mea (Poesii), 1 vol. 280 pag., Ed. „Unirea", 1941, Braşov. Lei 100.

Lucian Costin: Ghicitorile bănăţene (Studii asupra folclorului bănăţean), 1 vol. 68 pag., „Tip. „Unirea", 1941. Craiova. Lei 40.

REVISTE

«**Familia**», anul 75, seria IV, nr. 11—12 (Nov.-Dec.) 1941 şi nr. 1—2 (Ian.-Fev.) 1942, Bucureşti.

«**Revista Fundaţiilor Regale**», anul IX, n-rele 1 (Ian.) şi 2 (Feb.) 1942, Bucureşti.

«**Cetatea Moldovei**», anul II, vol. II, nr. 11—12 (1 Aug.—1 Sept.) 1941, Iaşi.

«**Arhivele Olteniei**», anul XX, nr. 113—118, (Ian.-Dec.) 1941, Craiova.

«**Gândirea**», anul XXI, nr. 2 (Feb.) 1942, Bucureşti.

«**Ramuri**», anul XXXIII, nr. 1—2 (Mai-Iunie) 1941, Craiova.

«**Teatrul Naţional**», anul II, n-rele 1 (Ian.) şi 2 (Feb.) 1942, Bucureşti.

«**Viaţa Basarabiei**», anul XI, nr. 1 (Ian.) 1942, Bucureşti.

«**Licurici**», anul II, nr. 1—2 (Ian.-Feb.) 1942, Giurgiu.

«**Revista Bucovinei**» anul I, nr. 2 (Feb.) 1942, Cernăuţi.

«**Transilvania**», anul 73, nr. 1 (Ian.) 1942, Sibiu.

«**Orizonturi**», Anul III, nr. 11—12; IV, nr. 1—2 (Feb.-Mai) 1941, Galaţi.

«**Făt-Frumos**», anul XVI, nr. 5 (Sept.-Oct.) 1941, Cernăuţi.

«**Claviaturi**», anul I, nr. 5—6 (Sept.-Oct.) 1941, Braşov.

«**Tribuna Tineretului**», anul VI, nr. 129 (15 Feb.) 1942, Bucureşti.

«**Luceafărul**», anul I (Serie nouă), n-rele 7 (Oct.) şi 8 (Nov.) 1941, Sibiu.

«**Biserica ortodoxă română**», anul LIX, nr. 11—12 (Nov.—Dec.) 1941, Bucureşti.

«**Şcoala şi viaţa**», anul XI, nr. 9—10 (Nov.-Dec.) 1941, Bucureşti.

«**Revista Funcţionarilor Publici**», anul XVII, nr. 1—2 (Ian.-Feb.) 1942, Bucureşti.

«**Marea Noastră**», anul XI, nr. 1—2 (Ian.-Feb.) 1942, Bucureşti.

CONVORBIRI LITERARE

ANUL LXXV N-RELE 3—4 MART.-APR. 1942

DIRECTOR: I. E. TOROUȚIU

MEMBRI ÎN REDACȚIE:
ALEXANDRU IONESCU
TEODOR AL. MUNTEANU
ȘTEFAN CUCIUREANU

„BUCOVINA" I. E. TOROUȚIU, BUCUREȘTI

CUPRINSUL

S. Mehedinți . . „Convorbirile Literare" după trei pătrare de veac
Mihail Dragomirescu . . . . . Vremuri...
Traian Săvulescu . . . . . Dr. Gr. Antipa: Marea Neagră
I. Rădulescu-Pogoneanu . . . . In amintirea lui Konrad Richter
I. Jalea . . . . . Fr. Storck (O aniversare)
I. Agârbiceanu . . . . . Vâltoarea (Roman, II, 6)
Al. Tzigara-Samurcaș . . . . . Muzeul Național Carol I
Emil Giurgiuca . . . . . Copacul jalei românești
Teodor Al. Munteanu . . . . . Osândă
George Voevidca . . . . . Vilegiatură
Teofil Lianu . . . . . Cosmin
Marta D. Rădulescu . . . . . Balada ciobănașului
Dimitrie Șt. Emilian . . „Să ne vedem în pace în România Unită"
Alexandru Ionescu . . . . . Utilitarism și idealism în pedagogie
D. Iov. . . . . . Intr'o gară bucovineană
Elena Rădulescu-Pogoneanu . . . Orientarea generală a educației
G. Tutoveanu . . . . . Cântă altora!...
Horia Agarici . . . . . Zori
Ursula Biji . . . . . Dece am plecat?
Victor Tudoran . . . . . Plute pe Olt
Ștefania Stâncă . . . . . Simfonie
Eugeniu Micu . . . . . Cavalerul (Compoziție muzicală)
Dimitrie P. Pascu . . Un poet transnistrian: Alexandru Caftanachi

W. v. Goethe . . . . . Götz von Berlichingen (Actul III)
(Trad. de **Laura M. Dragomirescu)**
I. E. Torouţiu . . . . . C. Manolache
(Cu prilejul premierei „S'a stins candela"...)

CRONICA LITERARĂ

V. Mihordea, General Radu R. Rosetti: Mărturisiri (vol. I—II). — **I. Georgescu-Vişte,** Petre I. Sturdza: Amintiri (Patruzeci de ani de teatru).

CRONICA MUZICALĂ

Ion Delu: Uniformizarea şi popularizarea muzicii naţional-patriotice; Conferinţa muzicală a d-lui Dr. Octavian Beu cu concursul d-nei Aurelia Cionca şi al d-lui Miron Şoarec. — **Cezar Cristea:** Recitalul violonistului Sandu Albu.

CRONICA PLASTICĂ

Lucia Saghin: Expoziţia pictorului Eugen Ispir (Sala Dalles 1942).

CRONICA REVISTELOR

„La Lettura", „România in Marcia", „Libro e Moschetto", „La Critica d'Arte", „Corsica Antica e Moderna", „Il Giornale di Politica e di Letteratura", „L'Archiginnasio", „Nuova Antologia", „La Critica", „Lingua nostra" **(Nicolae Predescu).** — „Kunst für alle", „Geist der Zeit" **(Caius Jiga).** — „Licurici" **(T. Al. M.).**

BIBLIOGRAFIE

CONVORBIRILE LITERARE DUPĂ TREI PĂTRARE DE VEAC

MOTTO

Cel mai vechiu steag cultural al Românilor.

Zilele trecute, s'a făcut la Academ'a Română, o interesantă comunicare despre revoluţia dela 1848, în Transilvania. Un istoric de peste munţi a avut norocul să cerceteze, înainte de arderea arhivei din Viena, toate documentele trimise acolo de cârmuitorii militari şi civili, îndată după înfrângerea Ungurilor. Astfel s'a putut afla mai precis, cum au fost înşelaţi Românii. Ascultând povestirea, fără de voie ne-am adus aminte vorba lui Ranke: istoria omenirii samănă mai mult cu o mlaştină de cât cu un râu curgător...

Ce de noroiu şi cât reptilism în balta de la Hofburg după încetarea revoluţiei De faţă cu toată Europa care cunoştea jertfa Românilor, s'au repetat fără nici o sfială cele petrecute când cu mişcarea lui Horia. E drept că Avram Iancu, comandantul Românilor din Munţii Apuseni, n'a mai fost frânt pe roată, ca cel dela 1784, dar a fost frântă întreaga Transilvanie. Urâtă priveliştе mlaştina de minciuni, intrigi şi trădări, în care s'au scăldat atunci Esterhazy, Kossuth, Batianyi, Putkammer Windischgraetz şi manechinul distribuitor de iscălituri pentru toţi. — E greu de închipuit un spectacol mai respingător pentru orice om cu simţ de onoare şi cu încredere în progresul justiţiei.

In ceeace priveşte atitudinea Saşilor mai luminoasă a rămas figura vrednicului pastor St. Ludwig Roth care nu se sfiise a declara în dieta dela Cluj, că Românii sunt nedreptăţiţi; că dacă e vorba să se aleagă o limbă pentru administrarea provinc'ei, aceea nu putea fi nici maghiara, nici germana, ci numai cea română, fiind singura limbă de circulaţie în Transilvania. Aşa a vorbit inimosul d'scipol al lui Pestalozzi. Deprins cu libertatea şi omenia din Elveţia, cinstitul pedagog şi om politic a mărturisit cugetul său fără înconjur. Ca răsplată, a fost osândit la moarte şi executat, dar frumuseţea morală a gestului său l-a ridicat pe un piedestal, de unde nimeni nu-l va mai putea coborî.

Insă comunicarea dela Academie nu s'a terminat cu nota deprimantă, ci cu una de înviorare. Când deputaţii adunării naţionale dela Blaj s'au văzut înşelaţi: când Bărnuţ, Laurian, Bariţ şi câţi mai merseseră la Viena pierduseră orice speranţă, rămăsese totuşi un Român care n'a voit să înceteze lupta, şi a dus-o mai departe, prin memorii şi toate mijloacele ce-i mai stau la îndemână. Acela a fost Ioan Maiorescu. El a polarizat atunci ultimele energii ale naţiunii amăgite de Habsburgi.

De unde această dârzenie?

Cine ține seama de fisionomie, ca mijloc de caracterizare etnografică, va fi observat că o seamă dintre fruntașii revoluției dela 1848 aveau o înfățișare destul de aspră. (Capul lui Bărnuț părea cioplit în piatră). Iar cine s'a deprins cu chipul Dacilor de pe Columna lui Traian și din muzeele Romei a putut constata că în populația Carpaților se întâlnește și azi fisionomia dură a luptătorilor lui Decebal. O dovadă e chiar figura lui Maiorescu: trăsături puternice, privire hotărîtă, atitudine corespunzătoare întru totul ritmului vieții sale de necurmată luptă. Abia trecut de pragul adolescenței, el întoarce spatele carierii liniștite a teologilor și pribegește în Oltenia, unde nu se sfiește a-și începe cariera ca învățător la Cerneți (de bună seamă cel dintâi tânăr cu studii universitare, care făcea un asemenea pas). Dela Cerneți, Domnitorul îl chiamă la direcția gimnaziului din Craiova. Iar aici nu se ferește a primi în gazdă pe Magheru care proclamase revoluția la Islaz, ba încă el citește Craiovenilor proclamația și constituția, suindu-se într'un pom, ca tribună, să-l audă cine-o vrea...[1]. In București, va ajunge apoi efor al școalelor și profesor la universitate, dar în toiul revoluției nu se mai gândește nici la catedră, nici la familie, ci primește să plece tocmai la Frakfurt am Main, ca «plenipotent al Principatelor». Tot el publică la Viena sub titlul «Die *Romanen* der oesterreichischen Monarhie» (Gerold, 1849), raportul asupra întregii activități militare a lui Iancu și a prefecților săi în lupta contra Ungurilor. I se potrivea deci vorba lui Goethe: «adevărata sărbătoare a omului întreg e fapta».

Prin urmare, când toți erau copleșiți de scârbă și indignare față de necorectitudinea politicei austriace, nu-i de mirare că dârzul țăran din Bucerdea continua încă lupta. El a reprezentat atunci până în ultima clipă protestarea neamului nedreptățit. Nu mai stăruim asupra planului său de a uni pe toți Românii într'un singur stat și de a federaliza Austria. Amintim numai atât că ideea aceasta va fi reluată mai târziu de inimosul bănățean Aurel Popovici și va cuceri chiar pe Franz Ferdinand, moștenitorul coroanei [2]. Aci relevăm doar atâta: excepționala energie a lui Ioan Maiorescu a trecut și în temperamentul fiului său, ba încă și mai încordată. Dovezile sunt de prisos. La serbarea centenarului lui Titu Maiorescu (1940), ele au fost luni de zile în auzul tuturor. Iar volumele de «Insemnări zilnice» sunt acuma la îndemâna ori și cui — un document unic de disciplină sufletească. (Incepute la 10 ani, au fost continuate până la 77 de ani, în ajunul morții. — Când au apărut, contemporanii au rămas aiuriți, aflând ce tragică încordare se ascunsese sub înfățișarea unei vieți atât de cumpănită. Cine și-ar fi putut închipui că cel mai calm dintre oamenii noștri de stat, oratorul cel mai academic, educatorul stăpânit mereu de gândul datoriei și criticul cel mai nepărtinitor... fusese totuși de multe ori aproape de gândul sinuciderii). Exemplară putere de înfrânare și uriașă energie.

[1] Soveja, Titu Maiorescu, Buc. 1925, p. 12. — S. Mehedinți, Din viața lui Titu Maiorescu, Buc. 1941, p. 7, 11.

[2] **Ardealul**, An. II, Nr. 2. Martie 1942.

Dar ce legătură au toate acestea cu Convorbirile literare?

Una mare de tot: atâta valorează în fiecare epocă viața unui popor, cât prețuesc oamenii săi reprezentativi. Mare noroc când la cârmă se află cei care știu să meargă cu ideile timpului; din contra, când se nimerește în frunte un zănatec sau un neputincios, catastrofa e gata.

De pildă, care era ideea dominantă în secolul trecut? Titlul de «secolul naționalităților» face de prisos orice explicare. Întrebarea cea grea era însă alta: cine putea să întrupeze această ideie mai deplin și mai potrivit cu nevoile poporului român?

Pe când Maiorescu lupta din răsputeri la Franckfurt și la Viena, în Țară se afla pe planul întâi Kogălniceanu, un tânăr cu o deosebită pregătire intelectuală și de o precocitate uimitoare. La 20 de ani, tipărise la Berlin volumul I din «Historie de la Dacie», intrase în polemică cu F. Eichhoff, scrisese un opuscul etnografic despre Țigani, iar alături de studiile sale juridice, sub Savigny, preocuparea de căpetenie a tânărului moldovean era scrutarea propriului nostru trecut. Se cufundase în cercetarea cronicilor, aduna documente și ajunsese la o privire atât de matură asupra desvoltării neamului, în cât devenise «cel dintâi istoric critic al Românilor». — Așa l-a caracterizat scrupulosul erudit Dimitrie Onciul. (Și fiindcă am pomenit ceva și de fisionomie, nu e fără interes să adăogăm că, chiar înfățișarea lui Kogălniceanu dovedise o rară precocitate. Într'o scrisoare către surori, studentul dela Berlin le povestea că streinii îl socoteau mai bătrân decât era «Cei de aci cred că sunt *di trii zăși di ani*»).

După ce s'a întors în țară, tânărul, s'a aflat dela început în fruntea generației sale. Din felul cum s'a suit pe catedra universitară la Iași, din munca pentru culegerea și publicarea cronicilor; din programul foilor sale *Dacia literară* și *Propășirea* (numele însuși era un program), precum și din atitudinea dârză față de Mihalache Sturza — măcar că era ofițer și aghiotant domnesc — nu mai încape nici o îndoială că Mihail Kogălniceanu era personalitatea cea mai reprezentativă a generației sale.

Dar nu era singura. In latura literară, Alecsandri sta cu câteva trepte mai sus. Cu intuiția sa de artist, poetul înțelesese înaintea tuturor contimporanilor marele preț al literaturei populare, culesese doine, balade, legende și alte documente ale folklorului românesc, și se mâneca să le aducă chiar la cunoștința streinilor. Cele ce auzea el dela baciul Udrea din Ceahlău aveau pentru dânsul mai multă însemnătate de cât toată sporovăiala protipendadei din Iași. Dovadă pătrunzătoarea sa mărturisire: «Când ascult Doina, parcă aud întreaga Moldovă plângând». — Tot în planul întâi sta pe atunci și Alecu Rusu, autorul cunoscutei poeme «Cântarea României», măcar că acest nume nu se afla încă scris pe nici o hartă.

Putem afirma așa dar că ideia renașterei naționale era în vremea aceea mai puternic representată în Moldova de cât în orice alt colț al pământului românesc. Luminau și în București câteva făclii, însă lumina lor era amestecată și cu oarecare fum (utopii republicane, înoiri pripite în limbă, etc.).

Se impunea deci întrebarea: unde se va începe adevărata luptă pentru ridicarea națiunii? Cine va izbuti să adune pe toți Românii sub un singur steag cultural, social și politic?

O întâmplare aduce uneori cu sine incalculabile urmări. Ministerul școalelor, pentru a astâmpăra turburările ce bântuiau câteva școli din Iași, trimite în capitala Moldovei pe un magistrat care ținuse câteva conferințe despre educație — Titu Maiorescu. Energia tânărului misionar s'a impus îndată tuturor. Rector al universității la 22 de ani, admirator al clasicilor, prețuitor convins al limbei latine, ca temeiu pentru educația tineretului, orator cu o ținută academică, critic nepărtinitor și pedagog neadormit, el întemeiază aci după câțiva ani Societatea «Junimea», organizează cicluri de conferințe publice și, în cele din urmă, împreună cu alți oameni de cultură, pune la cale și o revistă «Convorbiri literare». — S'a simțit repede în toată țara că Iașii aveau primatul cultural, măcar că vechea capitală a Moldovei îl pierduse pe cel politic.

Mai întâi de toate, noua direcție s'a afirmat în grija pentru limba română. Ce haos domnise până atunci între cărturari! In Bucovina, bântuia «Lepturariul» lui Pumnu — bun român, dar filolog nepregătit. In Transilvania, pontifica Cipariu — cleric erudit, dar în filologie alături de adevărul științei. In Muntenia, dicta Eliade, voind cu tot dinadinsul să italienizeze ortografia și chiar limba. In sfârșit, Laurian și Massimu porniseră și ei marea aventură a dicționarului etimologic; se dau în vânt, să învețe poporul nostru a vorbi ca acuma două mii de ani... Puțin-puțin să mai fi durat rătăcirea asta, și eram în primejdie să nu ne mai putem înțelege unii cu alții. Ce s'ar fi ales de noi, dacă cei din Muntenia n'ar mai fi putut ceti cărțile tipărite în Moldova sau invers, și dacă cei de peste munți s'ar fi răslețit la noi spre a se maghiariza cu toții, după cum se aștepta Pușcaru, ajuns magistrat la Curtea de Casație din Budapesta[3]. (Ne cuprinde spaima, numai cât ne gândim la o astfel de perspectivă).

Aceasta era situația. Și tocmai aci s'a văzut mai întâi rolul «Convorbirilor literare», ca organ de legătură între toate țările locuite de Români. Aci s'a simțit dela început rolul criticei lui Titu Maiorescu. Dela generația lui Kogălniceanu până la a Junimei pasul a fost considerabil. Inimosul răscolitor de cronici și de documente, ca profesor n'a avut parte să țină decât o singură prelegere. Slăbiciunea lui Mihalache Sturza și brutalitatea rusească l-au oprit de a-și împlini menirea. Maiorescu, din contra, a putut face din catedra sa un amvon laic, de unde adevărul a fost spus fără nici o piedică timp de câteva decenii. De altă parte, *Dacia literară* a apărut numai în două numere; *Propășirea* n'a apucat să împlinească nici anul, pe când «Convorbirile literare» durează de trei pătrare de secol. Mare deosebire să trăești sub o domnie ca a lui Mihalache Sturza, plină de toate păcatele[4], ori sub generosul Cuza și liniștitul Carol I. E drept că și munca lui Maiorescu a fost stăruitoare și foarte metodică. A început dela alfabet și dela ortografie, făcând cu acelaș zel lecții la școlarii mărunți, ca și la Universitate, — spre binele auditorilor, dar spre paguba lui personală. Pe când în Franța, cel dintâi cugetător mai înzestrat pentru filosofie și-a inaugurat activitatea, scriind *Regulae ad directionem ingenii* și *Discours de la méthode*, la noi capul cel mai

[3] Titu Maiorescu, Insemnări zilnice, Buc. vol. II, p. 58.

[4] Cine vrea să știe cât de multe și de mari au fost, le poate afla din mărturia lui Necu'ai Șuțu, foarte capabil ministru din acea epocă și remarcabil istoric.

potrivit pentru gândiri abstracte, văzând pe studenţi că scriu *nam* într'un cuvânt, iar pe normalişti că nu pot însăila o scrisoare cum se cade, a trebuit să înceapă cu o cărţulie despre «Regulele limbei române». La copii - gramatică; la universitate - Logica. Considerând desvoltarea fiecărei limbi ca un fel de logică aplicată, profesorul de filosofie şi-a luat sarcina să dumerească pe cărturarii care voiau să silnicească graiul românesc: că o astfel de încercare nu e o glumă, ci un adevărat atentat contra sufletului naţiunii; că a schimonosi limba unui popor e tot una ca şi cum ai pune un capac de plumb peste creierul neamului întreg. Să înţeleagă deci toţi că nu de hatârul scriitorilor dela Convorbiri, ci din necesitatea psihologică şi logică a desvoltării culturei naţionale trebuia să respectăm graiul viu al poporului şi să-l luăm ca normă şi pentru scrisul cărturarilor. — Problema aceasta era atât de gravă, în cât Maiorescu s'a crezut dator să se retragă din Academia ce apucase o cale rătăcită...

Din fericire, logica şi bunul simţ au biruit. Academia a renunţat la dicţionarul etimologic, ortografia falsă a fost înlăturată şi înlocuită prin cea fonetică, iar copilăretul a prins a răsufla mai liber, întâlnind şi la şcoală tot limba din casa părinţilor. Astfel, prin «Convorbiri», Românii şi-au putut da seama întâia oară ce însemnează o sănătoasă îndrumare culturală şi ce binefacere poate isvorî dintr'o critică impersonală, întemeiată numai pe adevăr.

Dar o zi cu soare nu e deajuns, ca să înceapă primăvara. Mai vin şi zilele babelor, cu vânt şi ninsoare... După alfabet, ortografie, gramatică şi logică, a venit la rând grija de stil şi multe alte probleme. Biciuind rând pe rând «beţia de cuvinte», limbuţia, falsa erudiţie, diletantismul şi alte păcate, s'au deprins şi Românii, după măsura împrejurărilor de atunci, a se îndruma spre maturitate în toate manifestările culturale.

Mai mult. Paralel cu «noua direcţie» în mişcarea literară, Junimea a înlesnit o «eră nouă» şi în latura socială. Deprins cu lungi excursii încă de când era în străinătate, Maiorescu a căutat să cunoască deaproape şi ţara lui, străbătând munţii din Bucovina până în Banat, ducând uneori şi pe streini să vadă satele noastre mai caracteristice. Observând mereu obiceiurile sătenilor, stând de vorbă cu ei, culegând cuvinte şi expresii rare, el a ajuns pe încetul la convingerea că «ţăranul este singura pătură reală a ţării». Azi, când ne-am obişnuit a privi populaţia rurală ca antropologi, etnografi, antropogeografi, demografi, folklorişti etc., nu-i de mirare că ţărănimea începe să fie considerată şi la noi, ca isvorul cel mai bogat al valorilor etnice. Dar să afirme cineva primatul păturei rurale într'o societate obişnuită cu temenele faţă de protipendadă, asta era, fără îndoială, o mare schimbare în perspectiva socială a epocei. Iar lucrul nu se mărginea la o formulă de ocazie, ci era pentru Maiorescu şi ceilalţi Junimişti o realitate concretă. Lângă Alecsandri, Carp, Pogor, Negruzzi... iată în cercul «Convorbirilor» un ţăran în carne şi oase — Ion Creangă. Singura sa diplomă era geniul cu care venise dela Humuleşti şi fusese destul atâta spre a-i câştiga nu numai simpatia, dar şi admiraţia junimiştilor. Scrisul său era aşa de reprezentativ, în cât a devenit şi a rămas până azi unitate de măsură pentru limba şi literatura română, neatinsă încă de influenţa streinătăţii.

Insemnat moment în desvoltarea culturei noastre! Cronicarii scriseseră mai mult din prisosul inimei, decât din prisosul darului de a scri.

Deprinși cu latineasca (semnul învățăturii pe atunci), ei se exprimau în scris destul de îngăimat; s'ntaxa lor pășea pe catalige. Fiindcă la Miron Costin «biruise gândul», iar la Neculce biruise și inima, povestirea lor e mai netedă; la Cantemir însă, stilul e destul de noduros. (Cine mai citește azi de plăcere toată opera eruditului domnitor!). Dela limba lui, până la graiul sprinten al poporului este o depărtare ca dela pământ la cer. De aceea, a fost o adevărată sărbătoare pentru Convorbiri, când au putut împărtăși cetitorilor minunatele povestiri ale lui Creangă, sprintene, limpezi ca «Ozana cea frumos curgătoare» și pline de umor. Pentru junimiști — între care erau și destui boeri — colaborarea lui Creangă, Slavici, Conta și altor rurali însemna o dovadă pipăită că o «eră nouă» începea să se manifeste nu numai în latura culturală, dar și în cea socială [5].

In sfârșit, ca o împrejurare deosebit de fericită, iată că alături de lumina lui Creangă, se arată și strălucirea lui Eminescu, mintea cea mai cuprinzătoare și simțirea cea mai bogată între toate câte s'au ivit până azi în cuprinsul pământului românesc. Cu el, se făcea suma: limbă, folklor, poesie, istorie, cugetare politică, economică, polemica cu streinii... și tot ce se atingea de ființa neamului a căpătat în el și prin el expresia cea mai condensată. — Poate că nici un popor n'a vorbit atâta prin gura unui singur om, cât a vorbit poporul român prin gura lui Eminescu. Homer reprezintă numai tinerețea neamului elin. Virgiliu înfățișează poporul roman ajuns la maturitate. Dante este icoana Italiei medievale, cu toate preocupările ei dela Infern până la Paradis. Don Quijote al lui Cervantes e însăși Spania conquistadorilor, porniți să cucerească mai mult decât puteau ține în brațe. Rabelais, Molière, Pascal — diferite ipostasuri ale Franței, după cum Shakespeare, Milton și Swift sunt poporul englez. sub mai multe aspecte. La noi, Eminescu este sinteza întregului suflet autohton, din toate timpurile, dela Zamolxe până azi. Verificarea s'a

[5] Unii scriitori cu gusturi bolnăvicioase au cercat să scadă prețul operei lui Creangă, socotind-o nu destul de artistică. Cei care știu însă că fazele culturei sunt ireversibile, iar producțiile literare din primăvara vieții unui neam sunt în unele priviri mai strălucitoare și mai caracteristice de cât cele următoare, aceia își dau seama că locul lui Creangă în literatura română nu-i va fi disputat de nimeni, după cum la nimeni, niciodată, darurile tinereții nu se mai întorc.

Mult mai gravă a fost o insinuare de alt caracter. Analizând unele antinomii ale traiului omenesc, am arătat aiurea că logica bârfelii îndeamnă pe calomniator să nege adversarului o calitate, atribuindu-i tocmai însușirea contrară. (Pe generos îl acuză de sgârcenie, pe curajos de lașitate, pe milos de cruzime, etc.). In cazul Junimei, deși Alecsandri, Conta, Eminescu, Maiorescu și alții exprimaseră cu privire la țărănime păreri atât de categorice, încât nici un om de bună credință nu le mai poate pune la îndoială, totuși Ibrăileanu, strein ca origină, dar interesat în propaganda socialistă, nu s'a sfiit să afirme că «junimiștii au fost **pentru** transplantarea civilizației apusene, dar **numai pentru ei**; că nu le-a plăcut ca și masa poporului să se folosească de civilizație; că doctrina lor a fost egoistă». — Dușmanii mai stângaci contestaseră lui Maiorescu cetățenia română, fiindcă tatăl său era transilvănean; streinul, mai abil, i-a negat și lui și tuturor junimiștilor (între cari erau și destui Români din țările subjugate) interesul pentru gloata neamului! Să înfățiezi ca disprețuitori ai țăranilor tocmai pe cei care afirmaseră ca «Țărănimea e singura pătură reală a țării»! Cu drept cuvânt autorul însemnatei lucrări critice «Naționalismul lui Eminescu» a relevat încă de acum zece ani necorectitudinea adversarului Junimei, care sub masca milei ascundea preocupări politice (socialiste-poporaniste). Criptocriticul a mers atât de departe, în cât a căutat să scadă rolul lui Maiorescu și al Convorbirilor chiar în ce privește apărarea limbei. (D. Murărașu, Naționalismul lui Eminescu, Buc. 1932, p. 169, 186).

făcut chiar sub ochii noştri. In «epoca de pleavă», când ne simţeam înăbuşiţi de imensa mascaradă care ne-a dus apoi până la ruşinea fărîmării hotarelor, ochii tineretului s'au întors instinctiv spre Eminescu, după cum arată această solemnă mărturisire: «*Câştigul cel mai mare al acestei zile, experienţa profundă şi uimitoare, petrecută cu noi, e aceasta: Am găsit* cheia deslegării *noastre din întunerecul nedumeririlor, ce stă în întoarcerea la isvoare:* la Eminescu *şi la pilda luptătorilor noştri de altădată*». *(Congresul Studenţesc*, Sibiu, Decemvrie 1931).

Prin urmare, când lucrurile stau astfel, credem că nu ne depărtăm de adevăr, afirmând cele ce urmează:

Intâi, că atâta valorează o epocă în viaţa fiecărui neam, cât preţuesc oamenii săi reprezentativi.

Al doilea, că Junimea, prin operele fruntaşilor săi, a representat fără îndoială apogeul renaşterii noastre culturale [6].

In orice caz, un lucru e sigur: mai sus de proza lui Creangă nu s'a suit nimeni; la nivelul poeziei lui Eminescu n'a ajuns încă nici un poet, iar autoritatea criticei lui Maiorescu n'a dobândit-o până azi nici un purtător de condeiu în cuprinsul pământului românesc. Dacă viitorii prozatori, poeţi şi critici vor atinge o treaptă superioară corifeilor renaşterii noastre, noi îi lăudăm depe acuma, iar urmaşii îi vor binecuvânta. «Atât mai bine ţării, şi-atât mai bine lor», cum zicea Alecsandri.

Deocamdată, revista care a împlinit trei pătrare de veac are datoria să durez» ca steag de luptă pentru întregul neam. Talentul fiind un dar din naştere, atârnă de întâmplare; corectitudinea însă e o datorie totdeauna şi pentru toţi. Pragul «Convorbirilor» nu se cuvine să-l treacă nici unul dintre aceea pe care Maiorescu îi numea «găunoşi», adică oameni de ocazie, gata să accepte toate compromisurile, numai să parvină. Vechimea, ca şi «nobleţa», obligă. Faptul că cele mai vechi publicaţii din România (Gazeta Transilvaniei şi Convorbirile literare) sunt faptă românească, e o dovadă că poporul nostru are evlavie pentru cultură şi nu-şi pleacă fruntea înaintea nimănui. Ştim că de multeori istoria omenirii samănă cu o mlaştină (dovada anul 1940); dar mai ştim şi altceva: deasupra apelor înoroiate ale mlaştinei pluteşte floarea de lotus, albă ca cel mai curat argint.

Aşa dar, din pietate faţă de cei care au fost, şi din respect faţă de cei care vor veni după noi, revista întemeiată de Maiorescu trebue să rămână streină de orice impuritate, întocmai ca sfintele steaguri ale regimentelor veterane, în faţa cărora ne descoperim cu smerenie în zilele de sărbători mari, şi cu încredere în zilele de mari nenoroci ri.

S. Mehedinţi

[6] Am putea spune şi al celei politice, dacă ţinem seama că domnia regelui Carol I a culminat în tratatul de pace din Bucureşti (1913), prezidat de Titu Maiorescu. La 1878, aşteptam umiliţi la uşa congresului dela Berlin, care ne răpea Basarabia. La 1919, fiind nedreptăţiţi în graniţa apuseană, reprezentantul României a trebuit să părăsească congresul dela Versailles, protestând.

Din contra, la 1913, politica regatului român căpătase adeziunea tuturor ţărilor europene, afară de Austro-Ungaria. De când Decebal impusese condiţii de pace imperiului roman, era întâia oară că neamul carpatic manifesta voinţa sa atât de departe peste hotare.

V R E M U R I . . .

Vremuri vechi! Vremuri bune! Vremuri calde! Eram acum cincizeci de ani, un mănuchiu de feți-logofeți la Școala normală superioară. Era Ghiță Șapcaliu, nalt, adus de spate, șui și bărbos, căruia noi îi ziceam Hagi Tudose și Euclio fiindcă freca între degete mereu un bănuț de doi lei. Era Ion Anastasescu (I. S. Floru) subțiratic, roșu la față și cu o bărbuță rotunjoară. Era Mehedinți, un flăcău bine legat, cu pospaiu fin și negru pe față, misterios și întunecat uneori, alteori izbucnitor, dar având un surîs de o grație încântătoare, căruia noi îi ziceam «Buteau», după un erou al lui Zola din «La Terre». Era Ionică Rădulescu (Pogoneanu) mic și cu mustăcioară blondă cu spiritul critic ascuțit și meticulos, căruia noi îi ziceam cu drag: «Mic și-al dracului». Era Dragu, spătos și îndesat, sângeros și guraliv, căruia îi ziceam «Pique, pique, pique, travaille, travaille, travaille». Era Mândrulescu, bălănet și voiu dar cam naiv (Șapcaliu îl făcuse să creadă că niște cioburi de porțelan din dealul Filaretului erau din timpul lui Traian). Era Lupulescu, care fuma într'una și căruia îi pusesem pentru aceasta numele de «Tifaon», lung, buburos și buzat. Eram eu, căruia Mehedinți îmi spunea «Venescu», numele unui criminal. Eșeam la 8 dimineața buluc pe poarta școalei (azi Liceul Eminescu), o luam pe calea Rahovei pe la ușa pictorului Serafim și eu și Șapcaliu declamam finalul din «Boozendormi» de Victor Hugo sau era Luni dimineața. Miercurea veneam după amiază înainte de 5 să ascultăm cursul cu un debit peltic și șuerat, dat totdeauna substanțial, al lui Frollo. Asta era Luni dimineața. Miercurea veneam după amiezi înainte de 5 să ascultăm cursul «domnului» Maiorescu și ne așezam în banca întâia la spatele cucoanelor, ce, gătite, ascultau de pe scaune cursul maestrului. Maiorescu, aureolat parcă, intra în sală și, privind de pe catedră, cu niște ochi luminoși de sub sprâncene bogate, începea să vorbească cu o voce profundă și caldă, cu un gest calculat, dar firesc, despre istoria filosofiei contemporane, despre Auguste Comte în anul I, Stuart Mill și Herbert Spencer în anul II, și Kant în anul III. La aceste cursuri, care erau o adevărată încântare, întâlneam pe Pompiliu Eliade, pe Niculae Bazilescu, pe Petre P. Negulescu, care erau studenți externi, dar în mare prietesug cu noi, normaliștii. Pompiliu Eliade, cu un neg mare în obraz și cu părul spârnel era mărunt. Pentru ca să ia o notă bună la Maiorescu, el repeta anul întâiu și scria pe manșetă toate ideile ce-i veneau, ca să nu-i scape. Nicolae Bazilescu era un flăcău oacheș cu ochii scânteetori. Petre P. Negulescu era cu hainele totdeauna îngrijite, cu o fizionomie distinsă, alb la față și cu părul dat în sus, ca și astăzi.

La Școala normală, fiecare dintre noi, ne pusesem în cap să citim din biblioteca școalei cât mai multe cărți, și în meditație pe cele două mese lungi din mijlocul ei, puse una lângă alta și având câte patru saltare pentru cei opt învățăcei, se ridicau teancuri de cărți citite sau care așteptau să le vină rândul la citanie. Și mai fiecare dintre noi aveam o flacără tainică în suflet. Cel mai puțin discret era Dragu și de aceea el suferea mai mult glumele, unele cam grosolane, ale celorlalți și în dosebi ale mele. Asta-i făcea să se răsbune făcându-mă bulgar și căutând prin saltarul meu, îmi dibuia versurile și în loc de «lună» scria «varză», în loc de busuioc punea «praz», și în loc de «soare», «dovleac». «Iac'așa trebue să scrii!» îmi zicea el în hohotele celorlalți.

Rivalitatea cu Dragu a dat naștere la multe incidente. Aleg unul. Dragu și Anastasescu erau socialiști și se duceau la întrunirile lui Gherea. Tot ce era socialist era sfânt pentru Dragu. Citise el într'o carte franceză despre literatura engleză traducerea poeziei lui Thomass Moor «Cusătoreasa» și-i repeta mereu refrenul «Pique, pique, pique, travaille, travaille, travaille!». Eu i-am pus

numele refrenului şi rădeam: «Degeaba râzi. Aşa poezii să faci tu, nu d'alea!».

Intr'una din zile mă vorbesc cu Şapcaliu să-i facem o farsă. Fac eu o poezie în proză cu liniuţe din loc în loc, ca şi când ar fi fost tradusă din versuri. Intr'însa era vorba de un băiat cu o mamă oarbă. Băiatul moare ucis într'o batoză la treer, iar bătrâna, rămasă singură, se prăpădeşte şi casa rămâne pustie în marginea satului. Şapcaliu i-o arată lui Dragul şi-i spune că a tradus-o la bibliotecă din englezeşte. Dragu începe s'o declame: «Casa pustie în marginea satului...» — «Vezi, mă, îmi zice el, aşa poezii să faci tu, nu d'alea». Eram în spălător cu mai mulţi colegi care ştiau de ce e vorba. Un hohot izbucni din rândurile lor, «Ce rădeţi? Ce rădeţi?» se resti Dragu la ei. Când a aflat, a întors îndată foaia: «Acum nu mai îmi place! Ei şi ce mai vreţi?»

Cu el şi cu Anastasescu eram veşnic în discuţii despre binefacerile socialismului. Ionică Rădulescu, care şi el înclina spre socialism, le lua partea şi eu rămâneam singur să duc discuţia mai departe. Ei veneau la cursurile lui Maiorescu şi le preţuiau; dar nu ţineau la el, fiindcă, ziceau ei, e «reacţionar». Ionică Rădulescu era pe atunci sceptic. Când Mândrescu ne-a adus din Ardeal vestea că Ardelenii sunt ameninţaţi să se maghiarizeze prin «Kisdedovurile» (grădinile de copii) ale lui Tisza, şi noi, Mehedinţi, Lupulescu şi eu ne indignam de perspectivele neamului nostru. Ionică îşi râdea de noi: «Şi ce-o să faceţi voi u societatea voastră într'o ţară de indiferenţi?» — «Ce-o să facem?» îi răspundea Mehedinţi: «Avem să împânzim cu propaganda noastră toate oraşele din provincie şi nu se poate să nu se deştepte românismul ce doarme în noi! Acesta a fost începutul mişcării pentru constituirea «Ligii pentru unitatea culturală a Românilor».

Şapcaliu era eruditul nostru. Cu pardesiul pe umeri se plimba în toată sala citind în greceşte pe Aristofan. Cu el petreceam de minune în răstimpurile dintre cursuri. Făcusem noi legământ că, după o jumătate de oră de citire, să stăm un sfert de ceas de petrecere. «Şi, Şapcaliule, cum povestea lui Gârbea la masă Quintescu voiajul la Veneţia sau la Ierusalim?» Şapcaliu avea darul nu numai să imite vorbirea sacadată a lui Quintescu, dar şi mersul gândirii lui, aşa încât îţi da iluzia că în adevăr Quintescu vorbea.

Mehedinţi era sensibil la impresiile naturii. Odată, într'o toamnă aurie, făceam o excursie la şosea. Pe când ne pregăteam să bem, la un stabiliment local, un pahar de bere, Mehedinţi ridică un deget să se facă tăcere şi zice foarte serios «St! auziţi chiţigoiul». Şi multă vreme, când vream să tăcem în meditaţie, îl auzeai pe câte unul: «St! Auziţi chiţigoiul!». Altădată ne-a încercat să vadă cum o ducem la băutură. Avea un butoiaş cu vin în dealul Spirii, trimis de un unchiu al lui din Vrancea. De-acolo a adus într'o Duminică, o damigeană şi-am băut pe nemâncate vin roşu până ne-am îmbătat şi-am început să jucăm prin meditaţie fără lăutari.

Dar cu toate ghiduşiile nu puteam să nu avem şi un gând serios. Erau la ordinea zilei seratele şi mesele la Maiorescu. Acolo era ce era. Cine era poftit la seratele lui Maiorescu era un ales; cine era poftit la masă era şi mai mult. Mi-aduc aminte, ca acum, în ce mod am făcut cunoştinţă personală cu Maiorescu. Eram la sfârşitul anului I şi aşteptam, cu toţii, cu înfrigurare darea notelor pe tezele pe care le făcusem ca examen, la cursul lui. Conştiincios, ca nimeni altul, Maiorescu citea cu atenţie tezele, le adnota şi le notă. Apoi venea cu ele în sala de cursuri şi începea să le critice şi să le spue nota. De astădată începu cu tezele, care aveau nota 9; pe urmă cele cu opt, cu şapte, cu şase până la 5. Eliade şi cu mine furăm neplăcut surprinşi că tezele noastre nu veniseră la rând. «Să ştii că ne-a pus nota 4» zicea înfiorat Eliade. Eu însă îi răspundeam: «Nu se poate. Tu ai lucrat doi ani la teza ta; eu i-am citit-o lui Anastasescu din anul II şi mi-a spus că e bună. Cum o să ne pue nota 4?» — «O să vezi tu! Ne-a pus nota 4: de ce s'a oprit la cei cu 5?» Argumentul era de partea lui; dar eu o ţineam una şi bună: «Nu se poate». In fine, vine ziua de Joi, Maiorescu şi Madame Maiorescu fuseseră la cimitir la înmormântarea lui Eminescu şi acum veneau la Universitate în trăsură. Sus, Maiorescu chemă pe Moş Marin, uşierul, şi-i spuse să ne aducă în cancelarie pe Eliade şi pe mine. Cam aiuriţi, ne ploconim în faţa Doamnei Maiorescu, iar Maiorescu ne zise: «V'am chemat să vă spun că aţi făcut nişte lucrări excepţional de bune şi v'am dat nota 10» şi ne întinse tezele. Madame Maiorescu îmi spuse mai târziu: Mult ne-am mirat de

Eliade că era așa de mic, dar și mai mult de părul D-tale vâlvoiu». Maiorescu ne luase partea și ne pofti pentru Sâmbătă seara la masă. Plini de bucurie, mulțumirăm și eșind pe ușă, îi zisei lui Eliade: «Nu ți-am spus eu?» El îmi dădu un pumn în spate și, fără să mai stăm în sală, scoborîrăm scara, luarăm o trăsură și-o pornirăm, veseli cum nu se mai poate, la șosea.

Maiorescu își pusese în gând să recruteze câteva forțe tinere pentru a le încredința ducerea mai departe a «Convorbirilor literare» pe care Iacob Negruzzi le condusese 25 de ani. Pentru asta ținea întruniri literare, când la dânsul acasă, când la Iacob Negruzzi. Veneam la seratele acestea cu inima deschisă, fiindcă Maiorescu se purta cu noi ca un coleg mai mare în vârstă. Ne așezam pe scaune în jurul unei mese verzi, pe care era o chisea cu tutun și țigări pentru cei ce fumau. Nu mult, și din cabinetul de-alături venea Maiorescu cu ochii strălucitori și niței adus de spate, da mâna cu fiecare și recomanda Doamnei Maiorescu pe cei noi. «Ei ce-ați adus? și-și rotea ochii împrejur. Cu sfială scoteam manuscrisul și Maiorescu îl lua și începea să citească cu vocea lui caldă și adâncă, cu pauze semnificative, așa încât chiar un manuscris mai slab părea ceva. După lectură, Maiorescu cerea păreri începând cu cei mai necunoscuți până îi venea, la urmă, rândul lui. După lectură treceam în sufragerie la ceaiu unde intram sub administrația Doamnei Maiorescu, care ne arăta regulile bunei cuviințe. Mi-aduc aminte cum la masă ne învăța ce fel să mâncăm stridiile și cum nu trebuia să punem cuțitul în pește. Dar curaju nu-l pierdeam niciodată. Mi-a rămas în minte una dintre cele mai hotărîtoare serate, dela care a pornit despărțirea de «Convorbiri literare» a lui Ascanio (D. C. Olănescu). Era de față și Duiliu Zamfirescu, iar dintre noi Ionică Rădulescu, P. P. Negulescu, care venise dela Iași, Nicolae Basilescu și eu. Mehedinți și Pompiliu Eliade erau duși în streinătate. Ascanio începu să citească o nuvelă plicticoasă și monotonă. Fără să ne dăm seama că Ascanio era cineva în literatură pe acea vreme, am ascultat cu semne de nerăbdare citania. Iar când a fost să ne spunem părerile, n'am ales cuvintele și doar că e «proastă» nu i-am zis. Toate defectele i le găseam și le spuneam cu oarecare indignare. Furios, Ascanio a eșit dela întrunire, mai nainte de vreme împreună cu Duiliu și-a pus la cale, împreună cu Nicolae Pătrașcu, scoaterea altei reviste «Literatura și arta română». Acolo Ascanio a pus în principiu că noi popor tânăr nu ne putem compara cu popoarele bătrâne în cultură și cu publicațiile din streinătate și că trebue să ne mulțumim cu lucrări mai slabe. Această atitudine contrasta cu atitudinea lui Maiorescu din «Criticele» sale, unde cerea că ce e bun la noi trebuie să fie bun și pentru străini. Lucrul acesta m'a făcut să scriu articolul «Direcții literare» în care, după ce arătam contrastul între «Convorbirile literare» și «Literatura și arta română», pomeneam de scriitorii noștrii mai însemnați, dar treceam cu vederea, firește neintenționat, pe Duiliu Zamfirescu. Atât de aspră era judecată atitudinei «Literaturii și artei române» că Duiliu s'a dus furios la Maiorescu să-i ceară voe să mă provoace la duel. Firește, Maiorescu nu s'a învoit, deși nu cunoscuse articolul meu înainte de publicare.

Dar anticipez. Din anul II mai departe, noi urmăream toate mișcările publice ale lui Maiorescu. Îl prețuiam. Îl iubeam. Îl adoram. La rândul lui, ținea la noi și ne-a dovedit-o într'o ocaziune foarte serioasă. Quintescu își luase de subdirector pe profesorul Gârbea, care-mi fusese profesor la Sfântul Sava și cu care întrețineam legături oarecum prietenești. Sub impulsia lui, Quintescu s'a apucat de reforme. Zidi în fundul curții un edificiu unde puse la un loc bucătăria și meditațiile noastre. Ne luă sala mare de jos unde citeam cu mare plăcere și ne asvârli în noul edificiu de-asupra bucătăriei, cu mirosurile ei nu totdeauna plăcute. Pe lângă aceasta Gârbea obișnuia să facă observații studenților dela științe, care nu se prea astâmpărau. Ne-am revoltat și cu deosebire cei dela științe. «Cum să scăpăm de Gârbea?» Într'o întrunire în sala dela științe, eu, care nu prea luam în serios mișcarea și aveam prietesug cu Gârbea, mai mult în glumă îmi dădui părerea: «Cum să scăpăm? Să-i tăem pletele!» Gârbea avea, răsfrânte deasupra gulerului, o frumusețe de plete. Par'că aș fi spus cine știe ce înțelepție că toți se agățară de ea. «Așa e! Să-i tăem pletele!» Dar cum? Quintescu plecase la Craiova; puteam să întreprindem orice. Și-am făcut planul să așteptăm cu lămpile aprinse până la 12 noaptea, când obișnuia să se întoarcă Gârbea la școală, cu gândul că nu se va opri fără să nu ne facă observație că

ne culcăm așa de târziu. Atunci cu macaturile, ce le luasem de pe paturi, să-l legăm și să-l tundem. Nicolaevici dela științe scoase din pupitru niște foarfeci mari, cu care tăiă hârtia pentru epure, și începu să le clănțănească fioros. Apoi, ca să nu se întâmple defecțiuni scriserăm fiecare câte un bilet iscălit în care ne declaram solidari cu tunderea lui Gârbea și le dărăm în păstrarea lui Șapcaliu.

Ne împărțirăm rolurile și acum pândeam la fereastră, într'o mare fumărae de țigări, venirea lui Gârbea. S'a auzit poarta. Iată-l. Toți se împrăștiară pe unde trebuia, pentru ca să-l prindem mai sigur. Economul școalei simțise însă că se petrece ceva, eșise înaintea lui Gârbea și se oferi să intre el mai întâi la noi, ca să vadă de ce e vorba. Deodată se stinseră lămpile. «Dumneavoastră sunteți?» atât putu să slomnească și o luă la fugă înapoi pe scară. Planul căzuse baltă. Dar ceva tot trebuia făcut, «Hai să-i dăm cu huideo!» și cu toții năvălirăm în hall-ul de sus, unde era camera de culcare a lui Gârbea, și-i strigarăm de trei ori «Huo! Gârbea!».

Actul de indisciplină era grav și reprobabil. Dr. Brânză din consiliul profesoral susținea să ne dea pe toți afară, ceilalți profesori se opriră la câțiva între care Mehedinți și Ionică Rădulescu. Maiorescu era ministru al Instrucțiunii. El trebuia să fie salvatorul. Și în adevăr a și fost, căci a pus încheerea consiliului profesoral la dosar. Ceva mai mult. Cu începerea anului școlar următor am scăpat de Quintescu și de Gârbea, și a venit Odobescu. Firește, pentruca să ajungem la acest sfârșit au trebuit intervenții. Ionică Rădulescu scrisese un articol în «Lupta» în care ne plângeam de reformele lui Quintescu și manoperele lui Gârbea, și Mehedinți și eu arătarăm lui Maiorescu că tot ce scrisese Ionică Rădulescu era adevărat. Printr'aceasta Maiorescu ne deveni și mai drag, dar asta nu împiedica să avem o mare frică de verdictele ce le da la serate'e de Sâmbăta. Scriam, dar ne era frică să ne producem în public. Luam cărări piezișe. Ori trimiteam anonim, ori însărcinam pe unul dintre noi să le ducă spre citire, iar noi rămâneam acasă și așteptam palpitând verdictul. Așa eu am trimis anonim o poezie pe care Maiorescu a găsit-o bună, dar prea ideologică. Pe altele le-am dat lui Ionică, și Ionică mi le-a adus înapoi însemnate de mâna lui Maiorescu (le am și acum) cele bune cu câte o cruce, cele slabe cu câte un zero tăiat. In sfârșit s'a citit (eu rămâsesem acasă) la Iacob Negruzzi bucata în proză poetică «Seninătate» care a și fost publicată cu unele greșeli de tipar în «Convorbiri literare». A fost prima mea scriere publicată în această revistă. Era vorba de un templu grec, care-și spunea povestea. Cum din templu grec s'a făcut biserică creștină și-apoi moschee mahometană și cum, la urmă de tot, a ajuns sală de întruniri publice, unde adversarii veneau pe rând să se ocărască. Și toate aceste transformări templul cu zidurile lui le-a răbdat pe toate și n'a zis nimic. A rămas senin. Concepția putea fi interesantă, dar avea o meteahnă pe care nu știu dacă a relevat-o vreunul din cerc. Templul vorbea el însuși, deși, după ce devenise sală de întruniri, se dărâmase și molozul zidurilor fusese cărat de șuvoae de apă către apele mării.

In afară de mine — și până să se așeze noua formațiune a direcțiunii «Convorbirilor literare» — au mai colaborat la ele Rădulescu-Motru, Petre Negulescu, Teohari Antonescu, Nicolae Basilescu, Mehedinți, I. A. Brătescu-Voinești, I. S. Floru (Anastasescu), I. A. Rădulescu, François Robin și cu deosebire D. Evolceanu, care s'a arătat un critic ascuțit și plin de humor. Motru se ocupa în articolele lui cu Știința contemporană și cu criza ei; un articol al lui de tot hazul a fost o analiză a unei conferințe de Ionescu-Gion asupra Marei fresce a Ateneului; Teohari Antonescu a colaborat cu articole despre civilizațiunile orientale; Nicolae Bazilescu cu poema osianică «Orla» care deși scrisă cu armonie eminesciană, avea calități de energie și prospețime; I. A. Rădulescu cu un articol asupra ortografiei; Mehedinți cu critica concepției materialiste a istoriei în concepția lui Gherea. I. A. Brătescu-Voinești cu poezii și nuvele între care «Sâmbăta» și «Moartea lui Castor» ne-au încântat pe toți.

Eu colaborasem cu «Seninătate» și cu câteva poezii parte imitate, parte scoase dintr'un suflet frământat de neurastenie, dar mai cu seamă cu un lung articol asupra «Criticilor domnului Maiorescu», în care totuși mă ocupam, în două numere consecutive, luând o atitudine dârz critică, cu criticele lui Gherea, care făcuse mare vâlvă mai cu seamă în presa socialistă a vremii. O luasem însă prea repede și mi-era mai mult să înfrunt pe Gherea decât să laud pe Maiorescu.

cu toate că-i eram prea mult îndatorat. Cu «Criticele domnului Maiorescu» am avut mult de furcă. N'apucasem să termin nici critica lui Gherea şi-mi veneau în minte alte articole. Astfel făcui un articol în care ridiculizam pe Gherea întrebuinţând frazeologia lui şi aplicând-o la nişte poezii proaste de Aron Densuşeanu ,pe care acesta le publicase într'o broşură «Valea Vieţii» la bătrâneţe. Indignat apoi de superficialitatea presei noastre în ce priveşte literatura, mai făcui un articol despre «Mediocrizarea literaturii» sau aşa ceva, ba şi un altul despre «Filosofia adevărului». I le trimesei lui Maiorescu dela Berlin, dar Maiorescu nu vru să le publice, cerând să isprăvesc mai întâi articolul început. Maiorescu avea dreptate şi acest lucru mi-l relevă el într'o scrisoare publicată în Decemvrie trecut în «Convorbiri literare». Cu toate că tradusesem din greceşte «Antigona» lui Sofocle; cu toate că-mi scrisesem teza de licenţă şi o susţinusem bine — sau tocmai pentru aceasta — eram bolnav. Eram neurastenic de vreo doi ani de zile. Căutam să mă lecuesc cu băi. Odobescu, care vrea să ne scoată de sub influenţa lui Maiorescu, se purta cu noi ca un părinte. El îmi procură un stoc de bilete de băi dela Primărie şi făcui multe duşuri scoţiene la docorul Züssmann. Pe urmă, ajutat de Bianu, care-mi fusese profesor la Sfântul Sava şi cu care refăcusem cunoştinţă în Comitetul Ligii, mă dusei la hidroterapia din Gräffenberg, unde mă îngrijiră gratuit D-rii Hosanu şi I. T. Mera, acesta din urmă cunoscut povestitor la «Convorbirile literare». La Berlin eram oarecum în convalescenţă şi mi se părea natural să las neisprăvit articolul cu «Criticele domnului Maiorescu» şi să încep altele. Venit în Bucureşti cu 2 lei în buzunar, m'am dus la Maiorescu să-i raportez despre petrecerea în străinătate (petrecere, căci la Universitate n'am urmat). Rezultatul a fost că mi-a dat un plic venit dela Socec cu 1500 de lei, dela poeziile lui Eminescu, cu condiţia să scriu ceva asupra poeziilor marelui poet. Atunci m'am apucat să pipăi de aproape poezia eminesciană şi, fiind la Rucăr, cu Şapcaliu şi I. A. Rădulescu cu care discutam într'una valoarea acestei poezii, am scris «Critica ştiinţifică şi Eminescu». In acest opuscul care, tras în broşură, a ajuns în 1927 la ediţia III, nu numai mă ocupam de poeziile lui Eminescu, dar — şi mai cu seamă — de deformările la care aşa zisă critică ştiinţifică a lui Gherea supuse multe poezii eminesciane. Acest studiu — şi prin urmare tot pe-a mea a fost să fie — a fost publicat în «Convorbirile literare» mai nainte de a termina «Criticile d-lui Maiorescu». Dar am ţinut ca, după acest studiu, să-mi fac datoria, şi la începutul anului 1896 sub noua direcţiune, am publicat articolul, de astădată sfârşit, asupra «Criticelor domnului Maiorescu».

Căci după trei ani de noviciat la «Convorbiri literare» trebuia să se aşeze o nouă direcţiune în locul lui Iacob Negruzzi. Trebuia făcute forme. S'a scris un pergament semnat de Maiorescu, Iacob Negruzzi, P. P. Carp, Teodor Rosseti şi Mandrea prin care proprietatea «Convorbirilor literare» se trecea la zece tineri: I. A. Brătescu-Voineşti, Teohari Antonescu, P. P. Negulescu, I. A. Rădulescu, I. S. Floru (Anastasescu), Evolceanu, Nicolae Basilescu, C. Rădulescu-Motru, François Robin şi eu. Am trecut cu editura dela Socec la Carol Müller librarul, care ne-a dat şi-o odae, odaia din fund a librăriei din Pasagiul Român colţ cu Calea Victoriei, şi am început să ţinem şedinţele numai noi în de noi. O încercare a lui Maiorescu de a veni între noi la o berărie n'a reuşit. Acolo în acea odăiţă a lui Müller aveam discuţii interminabile. Acolo adusesem şi pe Dan, cu capul lui roşcat şi colţuros, care nu ne lăsa în pace cu chestiunea ortografică până ce ne făcu să introducem ortografia cu î în loc â. Tot atunci am făcut şi inovaţia gramaticală întrebuinţând în loc de terminaţiunea **iei** nenorociţii trei **iii:** fiolsofiii, geografiii, etc.

Intre timp Maiorescu intervenise să se pună în buget la Bucureşti două conferinţe, una pentru limba latină la care fu numit Evolceanu şi alta pentru Estetică, la care fusei numit eu; iar la Iaşi fură numiţi profesori suplinitori la catedra de Arheologie, Teohari Antonescu şi la catedra de istoria filosofiei Petru P. Negulescu. Cu Evolceanu ne împrietenisem la Berlin. Eram acolo patru inşi: Mehedinţi, Petru P. Negulescu, Evolceanu şi eu. Ne plimbam mai totdeauna împreună, citeam literatura românească, la Evolceanu acasă, împreună, şi mâncam la Krczvaneck, pulpă de căprioară împreună. Acolo l-am făcut pe Evolceanu să scrie, căci deşi avea talent, îi era frică de condeiu, un studiu asupra lui

Coşbuc, care fusese învinuit de unul Lazu, că e plagiator. Pe Teohari Antonescu nu-l cunoşteam. Fusese pela Paris şi la Berlin şi, în vremea când noi eram la Berlin, călătorea prin Grecia, de unde trimetea scrisori anticvarice. Teohari venea des prin Bucureşti şi aşa ne-am împrietenit. Deşi era supărăcios m'am hotărît odată să-i fac o farsă. Mă îndemnau la aceasta scrisorile lui intenţionat bombastice şi cu laude ce nu se mai sfârşeau asupra articolelor ce ne trimetea pentru «Convorbiri literare». I-am publicat un articol în fruntea revistei, dar la 10 exemplare (pentru cei 10 tineri din direcţiune) am pus o notiţă în care arătam cu propriile lui vorbe, cum îşi preţuia articolul. El în mod firesc a crezut că notiţa a apărut la toate exemplarele şi s'a făcut foc. Telegrame de demisie la Maiorescu, scrisori furioase până ce i s'a destăinuit farsa. «Mă, nu mai puteam să dau ochii cu nimenea prin Iaşi». «Şi ăsta a citit notiţa», îmi ziceam şi treceam pe trotuarul celalt» — aşa îmi spunea el făcând mare haz după ce a venit la Bucureşti şi ne-am explicat.

În discuţiile dela Carol Müller eu eram mai totdeauna în opoziţie cu ceilalţi. Nu-mi preţuiau ideile mele estetice, iar eu susţineam că în zece ani de zile ideile mele au să triumfe. S'a mers până acolo că s'a încheiat un proces verbal iscălit de toţi prin care se arătau susţinerile mele şi s'a dat în păstrarea lui Dan. Nu ştiu dacă s'au realizat întocmai prezicerile mele, fapt e că la «Science dela littérature» circulă prin universităţile din apus.

Acestea au fost începuturile «Convorbirilor literare» sub îngrijirea mea, îngrijire care a durat cinci ani de zile (1896—1900), după care au trecut, după oarecare peripeţii, sub direcţiunea lui Ion Bogdan, decanul Facultăţii de litere.

Mihail Dragomirescu

DR. GR. ANTIPA: MAREA NEAGRĂ

Distinsul nostru naturalist Dr. Gr. Antipa, recunoscut ca o autoritate în Hidrobiologie şi ca un deschizător de drumuri în Muzeologie, a dat la iveală o lucrare de proporţii monumentale, privitoare la Oceanografia, Bionomia şi Biologia Mării Negre. Această lucrare este încununarea unei munci perseverente săvârşită pe baza unui program urmărit fără şovăire în răstimpul unei jumătăţi de veac. Ca să se poată preţui cum se cuvine noua operă a Doctorului Antipa, amintim că acum 50 de ani întreaga problemă a Pescăriilor, precum şi Ştiinţa Biooceanografiei şi Hidrobiologiei erau la noi o terra incognita, iar în alte ţări de abia la începutul desvoltării lor. Pornind de la cercetarea problemelor de Hidrobiologie, eminentul nostru naturalist a trecut pe rând la cele de Hidrografie, apoi la cele tehnice şi în sfârşit la cele economice, politice, sociale şi chiar administrative. Rezultatele şi concluziunile la care a ajuns Doctorul Antipa au fost roditoare nu numai pentru îndrumarea exploatării raţionale a pescăriilor ţării, pentru îmbunătăţirea fondului de producţie piscicol românesc şi valorificării producţiunii apelor noastre, ci şi pentru orientarea şi propăşirea studiilor Hidrobiologice în alte ţări. Intre anii 1892 şi 1916 Doctorul Antipa circumscriindu-şi activitatea asupra problemelor legate de bonificarea apelor dulci, a dat la iveală o serie de lucrări, dintre care unele sunt fundamentale. *Fauna ichtiologică a României* (1909); *Regiunea inundabilă a Dunării* (1910); *Problemele ştiinţifice şi economice ale Deltei Dunării* (1913); *Pescăria şi Pescuitul în România* (1916) vor rămâne în literatura hidrobiologică lucrări clasice, menite să fie consultate cât timp cineva se va mai ocupa cu cercetarea vieţei din apele interioare ale României. Din vastul program de lucru pe care şi-l stabilise Doctorul Antipa îi rămăsese neîmplinit numai partea privitoare la Marea Neagră. Materialul fusese însă din vreme şi fără pripeală recoltat, studiile pe teren şi în laborator fuseseră la timp şi fără zăbavă întreprinse, dar publicarea lucrării a întârziat, fiindcă 14 ani omul care dăduse atât de mult din sufletul şi mintea lui pentru desvoltarea unei ramuri de avuţie naţională, a fost ţinut deoparte de rosturile vieţei lui, mai curând de neînţelegerea decât de răutatea omenească. In acest răgaz de 14 ani Doctorul Antipa a îmbogăţit literatura românească cu o serie de lucrări de sinteză, care au fost şi sunt folosite de către toţi acei care se gândesc serios la înălţarea, apărarea şi întărirea neamului nostru.

Problemele evoluţiei poporului român (1919); *Dunărea şi problemele ei ştiinţifice, economice şi politice* (1921); *Chestiunea Dunării* (1921); *Paralizia generală progresivă a economiei naţionale* (1921) iată câteva din aceste publicaţiuni. Ele au servit pentru precisă documentare şi buna soluţionare a multor probleme vitale şi în diferite împrejurări grele prin care am trecut dela războiul pentru unitatea noastră naţională.

De abia în anul 1927 i-a fost îngăduit Doctorului Antipa să-şi înoade firul întrerupt, al cercetărilor sale pe teren. La congresul de Zoologie ţinut la Budapesta în acest an a prezentat un memoriu amănunţit privitor la temeiurile biologice ale mecanismului producţiei de peşti în apele Dunării inferioare. Acest memoriu a stârnit un viu interes în lumea specialiştilor şi a rămas până astăzi un îndreptar pentru cercetarea problemelor legate de producţia apelor Dunării.

După anul 1927 Doctorul Antipa şi-a intensificat studiile şi în direcţiunea Hidrobiologiei şi Pescăriilor Mării Negre, publicând la scurte intervale 20 de lucrări privitoare la Oceanografia şi Biologia generală ale acestei mări. Noua lucrare a Doctorului Antipa, apărută în preajma anului 1942, sub auspiciile Academiei Române, intitulată „*Marea Neagră. Vol. I. Oceanografia, Bionomia şi Biologia generală a Mării Negre*" cuprinde 313 pagini în 4°, 6 hărţi dintre care 4 colorate şi 62 de fotografii şi schiţe în text. Felul cum ea se prezintă

face cinste venerabilei instituţiuni supreme de îndrumare culturală a României, care nu-şi pregetă să încurajeze, să ajute, să patroneze orice operă serioasă care priveşte neamul şi ţara noastră.

Lucrarea este împărţită în 3 părţi. In partea I-a sunt schiţate problemele generale privitoare la originea şi evoluţia geologică a Mării Negre, provenienţa populaţiei ei, precum şi diferitele probleme speciale ale Biologiei şi Bioeconomiei acestei mări. In partea II-a sunt cuprinse date referitoare la Fiziografia (conformaţie, relief, constituţie), Hidrografia şi Hidrobiologia Mării Negre şi ale anexelor ei (Marea de Azov, lacuri, limanuri), iar la sfârşit se prezintă bilanţul general al condiţiunilor prielnice sau neprielnice din Marea Neagră, pentru producţia de peşte. In Partea III-a sunt studiate în amănunţime: populaţia şi biologia generală a Mării, clasificarea populaţiilor din punct de vedere ai caracterelor de adaptare ale speciilor, efectul condiţiunilor mediului fizic supra compunerii calitative şi cantitative ale populaţiunii de vieţuitoare şi mecanismul selecţiunii ei.

Un capitol important din această parte este acela privitor la clasificaţia cadrelor mari în care se desfăşoară viaţa din Marea Neagră cu zonele, subzonele, faciesurile şi tipurile lor. Clar şi convingător este redat rolul vegetaţiei în bioeconomia Mării Negre, corelaţiunile dintre vegetaţie şi diferitele faciesuri şi importanţa vegetaţiei ca factor biotic. In ultimul capitol al acestei părţi ni se prezintă o sinteză asupra structurei biosociologice şi bioeconomice a populaţiei Mării Negre, precum şi asupra organizării vieţei ei colective.

Considerată în întregime lucrarea Doctorului Antipa asupra Mării Negre se înfăţişează ca o lucrare de analiză migăloasă şi precisă, dar şi de sinteză îndrăsneaţă asupra unui mediu de viaţă atât de particular cum este acela al Mării noastre; ca o lucrare de orizonturi largi, dar şi de aprofundare care merge până în miezul faptelor; ca o lucrare de program şi probleme, dar şi de soluţiuni şi concluziuni, care se impun poruncitor mintei. Invăţatul şi cercetătorul exigent şi iscoditor, tehniceanul setos de aplicaţiuni practice, omul de stat, care urmăreşte descoperirea şi punerea în valoare a noilor izvoare de bogăţie naţională, va culege din lucrarea Doctorului Antipa informaţiuni preţioase pentru atingerea ţelurilor lor.

Lectura acestei lucrări, scrisă fără pedantism şi fără balastul înfiorător al terminologiei ştiinţifice, poate procura desfătare sufletească oricărui om cu cultură generală, doritor să-şi cunoască temeinic ţara.

Din munca bogată în râvnă de bine a Doctorului Antipa vor trage mare folos mai ales specialiştii hidrobiologi români, care pe drumul tras până la capăt, vor putea duce cu uşurinţă sarcina cercetărilor lor viitoare. Specialiştii streini vor preţui noua lucrare a Doctorului Antipa, aşa cum au preţuit şi lucrările anterioare ale acestui mare naturalist respectat până la veneraţie şi iubit până la adoraţie de toţi acei care i-au cunoscut urzeala firei lui generoase.

Mai înainte de a se stabili conţinutul a ceia ce se numeşte astăzi Biologie dinamică, D-rul Antipa a slujit cu dârzenie şi credinţă principiul ştiinţei pragmatice. Nici-o idee, nici-o teorie, nici-o descoperire ştiinţifică, fie ele oricât de interesante prin ele înseşi şi oricât de frumos prezentate nu servesc progresului, dacă nu sunt îmbietoare pentru noi cercetări, pentru noi idei, pentru noi descoperiri, care să lărgească orizontul cunoaşterii omului şi să-l înalţe mereu către lumina Adevărului. Doctorul Antipa urmându-şi neşovăelnic calea adesea spinoasă, a destinului său ştiinţific, ne-a dăruit o operă variată, bogată şi serioasă, care poartă adânc săpată pecetea sinceritătii şi fecundităţii. Şi această recunoaştere reprezintă cea mai valoroasă răsplată, cel mai înalt şi mai curat omagiu care se pot aduce unui om de ştiinţă, ajuns la vârsta Doctorului Antipa.

Traian Săvulescu

ÎN AMINTIREA LUI KONRAD RICHTER

A trecut un an de când s'a dus dintre noi un om de o rară distincție sufletească, profesorul Konrad Richter.

Se cuvine, din partea celor care l-au prețuit ca prieten și coleg, un pios omagiu amintirei lui.

Căci soarta a făcut ca acest fiu al Germaniei, de o superioară calitate morală și de o înaltă pregătire științifică, să vină de tânăr în România și să rămână între noi până la sfârșitul vieței, servind cu iubire și talent cultura noastră timp de 45 de ani.

Născut în 1872 la Berlin, și-a făcut acolo studiile liceale, la vestitul «Gymnasium zum grauen Kloster», a urmat tot acolo Universitatea, într'un timp când profesau la ea un Friedrich Paulsen, un Heinrich v. Freitschke, un Hermann Grimm, consacrându-se studiului limbei și literaturei germane, subt conducerea unor germaniști ca Weinhold și Erich Schmidt. În Decemvrie 1894, la vârsta de 23 de ani, și-a luat, la aceștia, doctoratul în litere, cu o teză de literatură germană, care, desvoltată și tipărită îndată, află în lumea învățaților de specialitate o deosebită prețuire. «Specialiștii», zice o recensie de atunci, «nu vor putea refuza acestei cărți admirația lor. Căci ea trădează un autor de o excepțională înzestrare, un autor în care se întrunesc două însușiri care foarte rar se îmbină: o mare agerime de minte și un autentic simț artistic».

O asemenea înzestrare și pregătire îi putea deschide drum la o carieră universitară în țara sa. Dar îndată, în necunoscuta desfășurare a vieței, vine o chemare spre alt destin. In 1895, Ministerul nostru de instrucție cere prin Legațiunea noastră de la Berlin să i se recomande un tânăr ca supraveghietor de studii pentru limba germană la nou înființatul Liceu-internat din Iași. E recomandat tânărul Dr. Konrad Richter, ca având pentru aceasta o deosebită calificare morală și științifică.

Cu romantismul tinereței și, poate, cu gândul că plecarea din patrie va fi numai o interesantă dar scurtă ședere într'o țară streină, el primește. Dar țara cea nouă îl prinde și-i devine o a doua patrie. Cu spiritul său temeinic și metodic, el își însușește așa de bine limba țărei, încât (după ce în răstimp își luase soție o germană născută și crescută în țara noastră) se prezentă la examenul de capacitate. Reușit întâiul e numit profesor la Turnul-Severin (unde peste un an e însărcinat și cu direcția internatului liceului), mutat apoi la București, unde funcționează și la Seminarul pedagogic universitar, și peste câțiva ani e numit docent și în urmă conferențiar la Universitate și la Academia comercială.

În toate aceste însărcinări, Konrad Richter a slujit școala românească cu credința și cu pasiunea unui misionar. Avea nu numai cultul limbei sale părintești, plăcerea muncei și sentimentul datoriei pentru sarcina luată, propriu rasei sale, ci și o chemare deosebită spre a fi educator: profesoratul era pentru el nu o profesiune, ci o vocație, o misiune.

Ca profesor și apoi ca autor al manualelor de limba germană pentru liceele noastre, Konrad Richter a fost înnoitorul metodelor în predarea învățământului limbei germane în țara noastră. Pentru școlarii săi, pentru studenți și practicanți la Seminarul pedagogic, pentru colegii săi, el a fost un model în împlinirea conștiincioasă și voioasă a datoriei, în urbanitatea relațiilor, în iubirea și în respectul ființei copiilor, în activitatea neobosită închinată altora.

Pe lângă acestea însă cultura noastră mai e datoare sârguinței și talentului lui Konrad Richter pentru remarcabila traducere în limba germană a Poeziilor lui Eminescu (traducere onorată de Academia română cu premiul

Hamangiu), a Pastelelor lui Alecsandri și a multor opere de ale scriitorilor noștri contemporani.

Orice transpunere în altă limbă a unei creațiuni literare de valoare superioară e o întreprindere de cea mai mare greutate. Comparată cu originalul, se va găsi totdeauna vre-o scădere. Trecerea în altă limbă nu poate reda niciodată farmecul particular și puterea de emoțiune conținute în forma creației proprii. Căci, ori cât de bine ar cunoaște tâlmăcitorul amândouă limbile și ori cât talent și simț artistic ar avea, frumusețea unei opere literare, în deosebi a unei poezii, mai ales a uneia ca a lui Eminescu, stă, pe lângă înălțimea și noutatea concepției, cu mult mai mult în acea încântare a melodiei limbei, care e intraductibilă: se pot găsi armonii echivalente, dar niciodată identice. Fiecare limbă e o creațiune unică în lume, a unui suflet național cu altă experiență de lume și de viață, cu altă structură și alte adâncimi, cu alte efecte în sonoritatea și în cadența cuvintelor ca și în construcția frazei, cu alt timbru și altă vibrare sufletească a fiecărei vorbe și expresii în întreaga ființă și țesătură a graiului național. De aceea nu poate fi un bun traducător — pe cât aceasta e cu putință — decât acela care el însuși e un creator adevărat în propria sa limbă. Konrad Richter era dintre aceștia.

Reproducem aci una din ultimele sale poezii, poate cea din urmă:

LETZTER WUNSCH

Scharf weht der Wind aus Norden,
Und uns ist kalt;
Wir sind nun alt geworden
Und scheiden bald.

Früh lernten wir uns lieben,
Wie liegt das weit!
Und sind uns wert geblieben
So lange Zeit!

Gott schütze unser Ende
Vor Angst und Not
Und eine Herz und Hände
Uns noch im Tod!

Leicht decken dann die Schollen
Vollbrachte Pflicht.
Ihr, die wir lassen sollen,
Beklagt uns nicht.

E ca un rămas-bun — nu numai către soția sa, ci către noi toți — al unui suflet senin, în ajunul călătoriei fără întoarcere.

I. Rădulescu-Pogoneanu

F R. S T O R C K

O ANIVERSARE

Dintr'un svon pornit nu știu cum și nu știu de unde aflăm că în această zi maestrul Fritz Storck împlinește o vârstă pe care, judecând după bogata lui coamă a părului de culoare închisă, cum și după întreaga lui înfățișare, n'am fi bănuit-o. Mulți dintre elevii săi au albit de mult și mulți iarăși au cedat pasului lui sprinten. Dar cifrele și datele nu mint, iară evenimentul nu poate fi trecut cu vederea. Deaceea, ne-am hotărît în această zi să înfruntăm zăpada neobișnuit de mare a iernii acesteia și gerul cumplit din acest an și să mergem să-l vedem. Ne angajăm astfel cu curaj prin troene de zăpadă și înotăm până la locuința d-sale din strada Vasile Alecsandri. Casa aceasta care este locuința soților Storck, privită pe din afară nu trădează nimic din minunățiile pe cari le închide în interiorul ei. I-am trecut de atâtea ori pragul unde patronii ei m'au primit totdeauna cu amabilitate și tot de atâtea ori am admirat frumusețile ei, dar niciodată ca astăzi ochii mei n'au privit mai adânc și mintea mea n'a pătruns mai mult.

Este o zi de sărbătoare și ziua unor socoteli. Casa aceasta este o operă de artă și un templu al ei, în care soții Storck și-au închinat o viață de muncă pentru frumos. Nu voiu încerca să descriu această casă. Ea trebue văzută mai întâiu, ca ori ce realizare de artă.

Cei ce am sosit aici nu suntem nici cei dintâiu nici cei din urmă cari ne-am gândit în această zi să aducem omagiul nostru maestrului. Sunt aci adunați toți reprezentanții generațiilor de artiști dela cei mai tineri, până la cei mai bătrâni. Sărbătoarea este simplă și măreață prin simplicitatea ei. La mărturia de dragoste a celor prezenți, maestrul îi învălue cu privirea lui caldă și dreaptă. Comunicarea este sufletească. Nici o formalitate inutilă. Este o întrunire neașteptată și spontană, care nu mai are nevoe de altă explicație. Explicația constă în altceva.

In adevăr, n'a existat artist și coleg mai prețuit de către ceilalți colegi ai săi, nici profesor mai iubit de elevii săi și nici prieten mai încercat și mai respectat ca maestrul Storck, în această mică lume a artelor și care este a noastră, în această țară. Iată pentru ce locul pe care-l ocupă d-sa între noi este un loc bine definit și bine conturat. Artist de valoare, profesor minunat, om drept și loial, coleg fidel și devotat prieten întru artă, d-sa a fost și rămâne între noi un cavaler ținând o cumpănă a dreptății și un arbitru în toate împrejurările, totdeauna cerut de toți și de toți acceptat. In această zi de sărbătorire se cade să aruncăm o scurtă privire asupra artistului și asupra omului, care și-a construit o operă de artă și prin artă și-a întregit o personalitate dintre cele mai minunate.

Frederic Storck s'a născut în București în anul 1872, Ianuarie 19. Tatăl său Carl Storck, născut la Hanau, este cunoscutul sculptor al începuturilor noastre de artă. Artist-sculptor și profesor, el ne-a lăsat o seamă de opere din cele mai valoroase. Mama sa, Frederica Storck este născută la Brașov. Încă din primii ani ai copilăriei, educația lui se desvoltă într'un mediu de artă. După ce urmează cursurile la școala reală evanghelică, la Liceul «Sf. Gheorghe» și «Sf. Sava» până în clasa a VI-a, se înscrie în anul 1888 la școala de Belle Arte, unde este elevul sculptorului Georgescu. In anul 1893 obține diploma de absolvire a școalei de Belle Arte. In acelaș an pleacă la München, unde prin concurs este primit în atelierul profesorului Wilhelm von Riemann la Academia de Arte Frumoase. Aci progresează repede, căci după un semestru de studii după natură, în comun, este promovat elev la compoziție. Și în această secțiune

se distinge ca un elev strălucit posedând meşteşugul învăţat dela profesorii săi din ţară, cari fuseseră tatăl său şi sculptorul Georgescu. Astfel el realizează statuia unui aruncător de piatră în mărimea naturală, lucrare care trebuia să hotărască asupra calificării viitorului artist. La judecata lucrării se acordă marea distincţie a medaliei de argint, şi pentru aceasta diploma de absolvire a Academiei în anul 1896. Se găseşte astfel acum, la început de carieră artistică, într'un moment foarte greu pentru cea mai mare parte dintre tinerii artişti. Pentru maestrul Storck n'a existat însă nici un fel de ezitare pentru a se instala într'un atelier şi a începe să lucreze cu râvnă. Astfel o serie de statui şi

Fr. Storck **Abundenţa**

busturi au fost expuse rând pe rând la expoziţiile anuale dela Glaspalast şi Sececsion din München cât şi Berlin, Karlsruhe şi Wiena. In această epocă au fost executate statuetele «Tentaţiunea» şi «Inocenţa», precum şi bustul pictorului W. expuse la Glaspalast. După trei ani, adică în anul 1899, se întoarce în ţară şi se stabileşte definitiv în Bucureşti, unde îşi începe activitatea, care a fost atât de fructuoasă. Ministrul Instrucţiunii în acea vreme fiind Tache Ionescu, acesta îi comandă şi maestrul Storck execută bustul Regelui Carol I, pentru care Regele i-a acordat patru şedinţe de poză. Bustul a fost apoi cioplit

în marmoră de Carrara. Era un examen greu şi un examen de început. Pentru facerea unui portret i se cere artistului talent. Dar talentul nu este destul. Aci se mai cere ştiinţă şi o disciplină strânsă. Calităţile maestrului portretist se impun dela început şi repede. — Vin o serie de portrete ale oamenilor politici ai vremii, ca: Lascăr Catargi, pentru Camera Deputaţilor, Ion Brătianu şi Ion Ghica, pentru Creditul Funciar rural, comandate de către Dimitrie Sturza.

Suntem în timpul Expoziţiei Universale din Paris. Un artist ca d. Fritz Storck nu putea rămâne indiferent faţă de acest mare eveniment. Astfel se

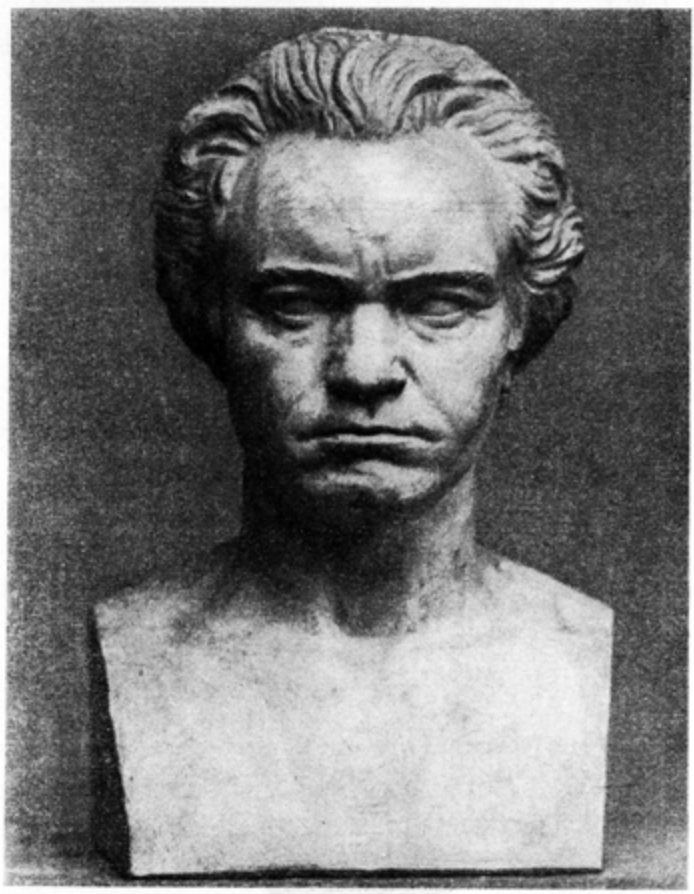

Fr. Storck **Beethoven**

hotărăşte a-şi lua un răgaz mai lung, pentru a vizita expoziţia şi a rămâne câtăva vreme în Capitala Franţei, pentru a vizita şi studia creaţia de artă a momentului aceluia. Mişcarea artistică în artele plastice în vremea aceea atingea un punct culminant, prin apariţia impetuosului Rodin, cel mai reprezentativ artist al Franţei şi al epocei. Două luni a putut astfel să viziteze şi să reflecteze asupra creaţiei de artă ce se născuse din acest furnal al occidentului şi al lumii întregi care era Parisul. O vizită la marele sculptor Rodin se impunea ca o datorie. Marele sculptor al Franţei şi-a primit confratele cu amabilitatea care nu-i era obişnuită, conducându-l prin toate atelierele sale şi întreţinându-l

îndelung. Impresiile din acea vreme ale d-lui Storck sunt dintre cele mai puternice. A simți vibrațiunile unui mare creator, o comunicare dela artist la artist, a fi supus unor încercări de scânteeri nebănuite, este o mare reconfortare sufletească. Cu această reconfortare părăsea d. Storck pe marele maestru Rodin și Capitala Franței.

La București conducea în acea vreme, cu spirit cristalin și cu mare prestigiu și deosebită energie, toată mișcarea de creație a artei arhitecturei, profesorul I. Mincu cu care d. Storck trebuia să se întâlnească în muncă lor paralelă. Au realizat atunci amândoi acea minunată capelă ce se găsește la cimitirul Bellu pentru familia Gheorghieff. Această micuță capelă, pe care vizitatorii avertizați trec din când în când pe acolo ca s'o vadă, este și rămâne o minunată podoabă a arhitecturei românești și poate a celei universale, producție a timpului nostru.

Fr. Storck **Evanghelistul Matei**

Maestrul Storck a executat aci statuile de bronz ale celor patru evangheliști, așezați la cele patru colțuri ale capelei. Aceste patru statui reprezintă o realizare de artă dintre cele mai fericite de pe meleagurile noastre. — In anii de muncă și de gândire, între 1902 și 1907, s'a închegat un gând de artist care a trecut dincolo de imitația servilă și care mai ales s'a deslușit într'o viziune plastică nouă, încadrându-se în aceea a credinței noastre, care ne este atât de scumpă. La aceasta nu se putea ajunge prea ușor. I-a trebuit așa dar o muncă insistentă cu multă râvnă și răbdare de studii, întreprinse prin biserici și documentându-se din cărți, până a ajunge să-și lămurească gândul pentru ce a avut de făcut. Pe de altă parte, cu arhitectul Mincu nu se putea lucra prea ușor.

Om de vastă cultură, extrem de scrupulos în cele ale artelor, nu putea fi uşor satisfăcut. De data aceasta, el şi-a preţuit colaboratorul şi a ţinut să-i arate mulţumirea sa deplină, rugându-l să primească alte însărcinări de colaborare. Astfel i-a încredinţat executarea celor două mari statui Agricultura şi Industria, în marmoră de Carrara, care ornează faţada Prefecturei din Galaţi. Două copii reduse, de bronz, ale acestor două statui, se găsesc la Pinacoteca din Bucureşti. Personagiile acestea în atitudinea lor simplă sunt de cel mai fericit efect artistic. Cam tot în această vreme, portretistul preţuit care era d. Storck fusese chemat a executa busturile lui Ghermani, Boerescu şi Spiru Haret. Deasemenea execută un monument lui Eliade Rădulescu la Galaţi şi monumentul Codreanu la Bârlad, precum şi un bust al Mitropolitului Şaguna în capela dela Răşinari.

Sculptura este o artă costisitoare şi nu există bogăţie care să poată rezista tuturor exigenţelor ei. Deaceea, sculptorii au nevoe să câştige pentru a putea să-şi experimenteze acest meşteşug greu, şi prin aceasta să pătrundă cât mai adânc în tainele lui. Dar câştigul în sine numai nu este un scop pentru artist. Artistul sculptor are nevoe să câştige şi datoria de a întrebuinţa acest câştig, pentru a creia opere de artă. Artistul conştiincios, cu dragoste de artă şi cu dor de creaţie în suflet, va şti să se refugieze în singurătate pentru creaţiile lui, libere de constrângerile obişnuite la lucrările de comandă. Libertatea aceasta, la care năzueşte artistul pentru a putea creia pentru sine însusi, este obsesia celor mai buni dintre ei. Intre aceştia îl aflăm pe maestrul Storck, care pe lângă comenzile ce le execută, îşi caută satisfacţia sufletului lui de artist în creaţia operelor de artă pură. O statuetă aşezată pe un colţ de mobilă, care pare a fi un lucru isprăvit şi o intenţie oprită, este în fond o lucrare în continuare, de lungă observaţie şi de lungă gândire asupra sa. Un sculptor acceptă să execute portretele ce i se comandă, fiindcă din fiecare portret se poate face o operă de artă; artistul însă îşi alege şi singur modelele pentru anumite capete de expresie. In tot timpul activităţii maestrului Storck se vede o preocupare deosebită în alegerea şi realizarea acestor capete de expresie. Unul dintre acestea este şi portretul lui Castaldi, care a fost expus în 1906 la Bienala din Veneţia. Profesorul şi muzicianul Castaldi, figură proeminentă a vremii noastre şi cunoscut tuturor, este şi din punctul de vedere al plasticei tot atât de interesant. Maestrul Stork a reuşit să împietrească în acest cap, o expresie dintre cele mai interesante şi desigur că şi bustul pianistului Boscoff nu este mai prejos. Dar acolo unde maestrul găseşte un vast câmp de cercetare şi o mare libertate pentru alegerea modelelor sale este, fără îndoială, în expresia diferitelor capete de ţigănci, atât de fine şi de frumoase ce se găsesc la noi. O serie întreagă de lucrări au fost executate în jurul acestui an. Notăm: Reflexiunea, Statuia Poeziei, Tristeţă, Ţigancă pe gânduri, dintre care cea din urmă stărue mai mult în mintea noastră.

In anul 1907, maestrul Storck execută o statue pentru faţada Palatului de Justiţie, reprezentând Adevărul. Găsesc necesar să numesc aci această lucrare caracteristică, pentru felul de a vedea al artistului, căruia îi plac atitudinile simple şi unde meteşugul şi ştiinţa lui se evidenţiază cu severă scrupulozitate. Tot atunci a realizat şi frumoasa marmoră ce se găseşte în Muzeul Simu, şi care reprezintă pe D-na Cecilia Cuţescu, care mai târziu îi devenea soţie. Simţim aici cum maestrul este stăpânit de dorinţa de a găsi o expresie umană şi materială, pe care de altfel o şi realizează. Este obiceiul ca sculptorii să se ajute de acei practicieni cari se numesc punctatori şi cari având compasul cu trei picioare sau trei puncte în spaţiu, ajung a reproduce în marmoră sau piatră, cu cea mai mare fidelitate şi preciziune lucrările lor modelate. Meşteşugarii aceştia atât de necesari unui artist sculptor, căruia îi fac economie de timp reproducându-i lucrarea în materialul tare, sunt în realitate braţe de muncă ale artistului însuşi. Sunt însă cazuri, când artistul nu găseşte deplină satisfacţie în experimentare prin mâna mecanizată a lucrătorului şi se complace în a-şi tăia singur blocul său de piatră. In cazul acesta, artistul se autocopiază, dar este şi un prilej de adaptare şi interpretare materială sub pipăitul lui direct. Se înţelege uşor, că în felul acesta lucrările pot fi realizate cu mai multă preţiozitate.

Lucrarea aceasta a d-lui Storck ce se găsete la Muzeul Simu este modelată şi apoi tăiată în marmoră de către d-sa singur. Artistul găsea de sigur cu cale să facă el însuşi această lucrare, pentru a-i da expresia care îl interesa în chip

deosebit şi care este în adevăr frumoasă. Figura aceasta pare că respiră lăsând să se întrevadă o viaţă plină de optimism, care pulsează energic.

Cine n'a cunoscut pe sarcasticul şi enigmaticul Braţu, la cafeneaua Capşa, dintre cei cari o frecventau în timpul cel din urmă al existenţei ei? El era prietenul multora şi al maestruluui Storck. Un cap de expresie făcut de maestrul Storck, admirat de toţi şi achiziţionat de către Regina Maria, a pecetluit şi mai mult această prietenie între ei.

Maestrul Storck a executat multe portrete. Calitatea aceasta de bun portretist nu i-a fost înnecată de nimeni. In tot lungul activităţii sale, portretele acestea apar, şi se cade a nota aci pe cele ale industriaşilor Dickin, Rasidescu, Gaiser, Göbl, şi desigur că între ele pot fi unele mai interesante de cât altele. A venit însă un moment că i s'a pus o problemă grea şi delicată şi anume, când fostul Ministru V. Morţun i-a cerut să execute portretul în marmură al Prin

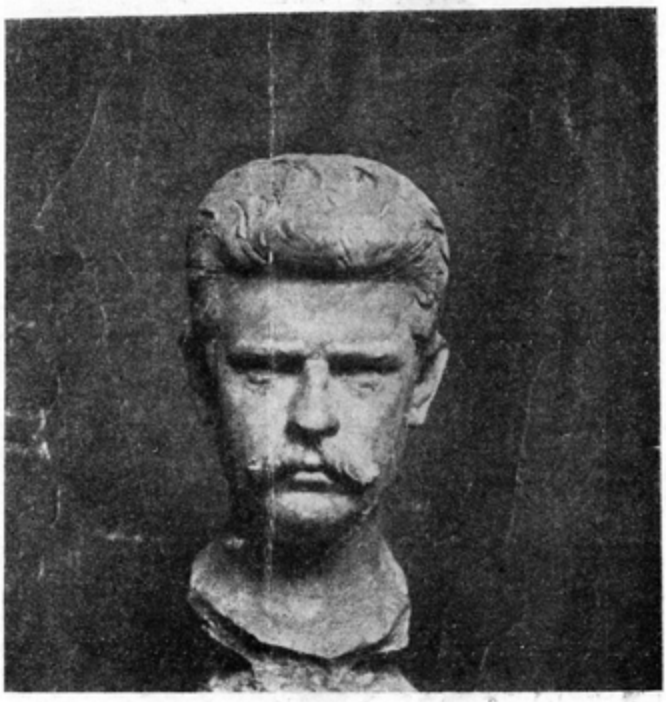

Fr. Storck **Autoportret** (1897)

cipesei Maria, pentru Ministerul Lucrărilor Publice. Principesa Maria, de o frumuseţe uimitoare şi cunoscută lumii întregi, reprezenta pentru o interpretare de artă într'adevăr o problemă grea. Dar ce minunat a ieşit acest bust în liniile lui simple şi majestuoase! De câte ori mă uit la el, par'că îl văd pentru prima oară. Maestrul Storck povesteşte cu câtă plăcere a lucrat la acest portret, păstrând cele mai frumoase amintiri din timpul acestor scurte şedinţe de poză, care erau de o incomparabilă încântare.

In anul 1910, obţine prin concurs executarea Monumentului Eminescu, la Galaţi. După un an acest monument era aşezat. Inaugurarea a fost făcută cu un fast deosebit. Lumea prezentă la inaugurare a avut a admira chipul genialului poet şi simbolul reprezentând o tânără purtătoare de faclă, într'o frumoasă mişcare de avânt, tăiate într'un imens bloc de marmoră. Cam în acelaş timp începea executarea grupurilor pentru Banca de Credit, unde înfrângea o tradiţie pentru a intra în altă tradiţie, reprezentând Agricultura şi Industria, prin două viguroase figuri româneşti, a unui ţăran şi a unei ţărănci, în locul unor figuri

nude cum se face de obiceiu. Este de sigur vrednic de amintit o serie de monumente funerare, precum au fost cele două mari sarcofagii de bronz, executate în stil bizantin și placate de basoreliefe. Notez de asemenea aci monumentul funerar Luca Niculescu, la cimitirul Bellu, și monumentul funerar de bronz al familiei Seceleanu la Buzău. Două monumente marchează însă activitatea fructuoasă a acestei epoci, și acestea sunt: Avântul Țării din Comuna Cislău-Buzău și monumentul Pleșoianu la Caracal. Aceste două lucrări au fost foarte mult admirate.

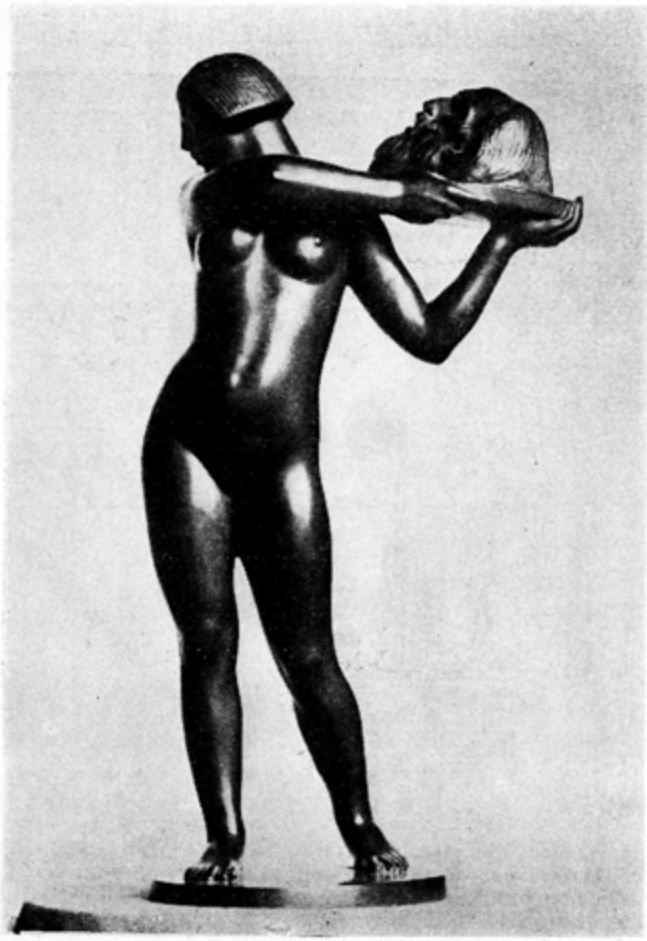

Fr. Storck **Salomeea**

La suirea pe tron a Regelui Ferdinand I, i se încredințează maestrului Storck, de către Banca de Credit, execuția portretului Suveranului. Regele consimte a-i acorda câteva ședințe de poză. Bustul acesta a fost mai pe urmă dat la mai multe instituții, fiind unul dintre cele mai reușite. Este vrednic de amintit aci, că această calitate de bun portretist a d-lui Storck i-a ajutat ca să fixeze portretele celor mai proeminente figuri ale epocei sale în toate ramurile sociale până la persoana Suveranului.

Alături de lucrările curente de atelier, maestrul este preocupat de realizarea operei sale de lungă gândire, care este grupul Sărutul. O ușoară influență

rodinistă pare a se fi abătut şi pe aci. Uriaşul din Capitala Franţei a terorizat destul de mult pe toţi sculptorii din lume. Dar trebue totuşi să vedem şi în această lucrare, ca şi în toate celelalte, întreaga şi nealterata personalitate a d-lui Storck. In această lucrare, ca şi în celelalte, stăpâneşte aceeaşi viziune clară, acelaş spirit de ordine, aceeaşi pondere, aceeaşi logică. Fiindcă maestrul Storck nu admite nicio licenţă şi nicio abatere dela bunul meşteşug. Tradiţia meşteşugului nu trebue înfrântă, ci artistul caută a se perfecţiona.

Anul 1916, anul războiului, este un an de îngrijorare şi de emoţie. Ca şi în vremea de acum, precupările imediat materiale copleşesc pe cele de ordin spiritual. Când războiul începe, muzele tac. Dar artiştii rămân tot artişti şi dacă nu pot lucra, continuă totuşi a gândi artă, căci ce pot face artiştii mai bine decât ceea ce au învăţat? Arta nu este o expresie numai a vremurilor bune şi a fericirei complete; toate aspectele vieţii prezintă interes pentru artă şi artişti, şi toate au răsunat în sufletul lor. Atât cât materialmente vor fi împiedecaţi de a lucra, ei vor gândi pentru pătrunderea în adâncime, iar când mijloacele le vor permite, se vor apuca de lucru, căci aceasta este misiunea şi rostul lor pe lume.

Cu anul 1917, viaţa de atelier începe a se anima, maestrul găsindu-şi modelul, care îi este şi prieten întru cele ale artei: poetul Macedonski. Figura lui Macedonski era una dintre cele mai caracteristice, atât prin originalitatea care ţi-o dă înfăţişarea totală prin îmbrăcăminte, cât şi prin portul mustăţei care isprăvea în două mici ţepi ca două bete de chibrituri ce căutau în sus şi înainte. Expresia lui enigmatică, blând-surîzătoare, nu putea să nu intereseze pe maestrul portretelor. Dar poetul Macedonski mai era şi o personalitate, totdeauna înconjurat de mulţimea tinerilor poeţi şi scriitori, aşa încât nu putea lipsi din galeria figurilor contimporane. Portretul a fost realizat şi este foarte expresiv. Masca aceasta a lui Macedonski, pe care poetul o voia să apară de o liniştе şi impasibilitate absolută, era totuşi străfulgerată de atâtea nuanţe, cari năpădeau din interior ca nişte umbre înourate, peste surâsul lui devenit adesea amabilă strâmbătură. Ce este un portret sculptat altceva, decât suprapunerea acestor expresii în lungile şedinţe de poză, în care artistul îl execută? Acesta este portretul lui Macedonski. O sinteză a sufletului lui, prins cu meşteşugul unui artist cu experienţă lungă.

In aceeaşi vreme, maestrul scoate la iveală prima sa Salomee, precum şi statueta Femee dormind în care se va descoperi o nouă lămurire a artistului, mare cunoscător al corpului omenesc, mare ordonator al frumuseţei lui, în forme de o moliciune şi de o simplificare, la care năzueşte cunoaşterea ce o dă vârsta artistului care ştie ce face. Din acest ciclu de opere face parte şi acea statuetă cu braţele întinse în semn de adoraţiune, de expresie hotărîtă, despre care maestrul ne spune că nu se simte tocmai satisfăcut, dar care nouă ne place. Este sigur că în aceste opere, artistul caută o simplificare de forme, cu accentuare voită, cum este acea statue numită Pământul mumă, figură opacă şi bine blocată, unde preocuparea materială a expresiei precumpăneşte.

Intre portretele d-lui Storck, cată să amintim aci o serie dintre cele mai interesante, reprezentând actori, dramaturgi şi mari artişti. Este locul să pomenim aci portretul lui Goethe, care este unul dintre cele mai frumoase busturi ale d-sale, precum şi acel al lui Schiller, din foaierul Teatrului Naţional.

Portretistul încercat, care este d. Storck, mereu în căutarea unei expresii, alături de aceste portrete, execută şi face să apară către această epocă o serie de capete de expresie, dintre care acel al Ţigăncei cu părul ondulat, amănunţit studiat, aminteşte de frumoasele portrete ale Renaşterei, prin grija execuţiei şi verdictului pus în el.

N'am spus nimic de basoreliefurile maestrului Storck, dar ele constitue o parte importantă în cadrul operei sale; şi aci sensul clarităţii şi logicei strânse stăpâneşte în primul rând. Vom nota aci pe cele din casa Inginer Stăuceanu, mare amator de artă, şi care baso-reliefuri sunt: Adam şi Eva, Isgonirea din Rai, Cain şi Abel, Muza poetului şi Despărţire. Pasiuna pe care o pune în realizarea acestor reliefuri mai trădează aci pe desenatorul sigur şi posesorul acestui meţşeşug. Aceste basoreliefuri de sens clasic au mai fost apoi aşezate şi în frumoasa loggia dela Balcic, proprietatea soţilor Storck, şi care face admiraţia acestui oraş, prin frumuseţea ei. In acest cadru oriental şi în vechiul oraş

Dionisiopolis al orientului antic, spiritul de clasicism al năzuințelor maestrului Storck au putut să se întâlnească peste vremuri și peste mase suprapuse de oameni și de rase cari s'au perindat peste aceste locuri.

Anul 1922 pune chestiunea ridicării Arcului de Triumf, opera impresionantă a d-lui Arhitect P. Antonescu. Opt statui de câte șase metri înălțime fiecare trebuia să completeze acest monument. Monumentul a suferit însă schimbări și aceste statui nu mai figurează. Pătrăm numai în amintire dintre acestea, frumoasa statue a soldatului Român, opera maestrului Storck. Modificarea acestui monument a fost totuși spre bine și reușita lui.

Suntem în preajma anului 1925, adică la vârsta unei maturități cu care artistul se străduește cât mai mult să-și adâncească opera. In seria de statuete,

Fr. Storck **Țigancă râzând**

în care maestrul caută a se desăvârși, se văd mai ales reluările pentru perfecționarea tehnică, precum și reluări de subiecte mai vechi. Subiectul Salomeea este deci din nou încercat în acea puternică și mică lucrare ce se găsește la Pinacoteca Statului și Muzeul Municipiului București și reprezintă pe Salomeea într'un ritm de dans. Odată cu aceasta, a fost executată și statueta numită Mister, cu brațele întinse și în genunchi, care se găsește în colecția marelui amator de artă, Wyngaard din Rotterdam și care a achiziționat-o la expoziția din Haga.

O diversiune în opera maestrului Storck prezintă grupul Povestea dragostei, în care încearcă o adâncire psihologică omenească. Dar unde realizează cu certitudine un exemplar de viziune de plastică pură, este de sigur acea poză simplă a statuetei Contemplarea. O reluare este şi realizarea portretului lui Eminescu. Artist devotat al creaţiei de artă, tinzând tot mai mult spre perfecţiune, figura marelui poet îl obsedează tot timpul. Portretul acesta este o operă de artă şi un omagiu pe care autorul îl închină genialului poet. Despre aceasta, mărturiile maestrului sunt pline de înţeles: «Ştiu că am lucrat mult şi cu cel mai mare entusiasm». Lucrarea a plăcut de sigur şi a fost prilej de sărbătorire prin felul cum a fost primită şi elogiată de public şi presă. Atât a avut parte marele nostru poet naţional de a fi sărbătorit în acest fel, mai mult din întâmplare şi când câte un artist s'a gândit să-i facă chipul, în timp ce pentru oameni politici apar statui la toate colţurile.

Dar maestrul Storck nu se opreşte aci. In pragul unei presupuse bătrâneţi, n'avem nici un drept să credem că bogata activitate a d-sale este oprită şi încheiată. Ea este în continuare. Scurta privire pe care am aruncat-o asupra acestei opere n'a cuprins toată producţia maestrului Storck. Există o serie de basoreliefuri şi o importantă colecţie de plachete şi medalii, pe cari le vom aminti numai în treacăt. Pentru a încheia însă aceste sumare consideraţiuni, ne vom opri un moment asupra bustului lui Beethoven din Pinacoteca Statului. Maestrul Storck, care-şi trăeşte viaţa cu antene multiplicate, înfipte în toate ramurile artei, este şi un meloman şi un muzician avertizat. Aceasta poate explica în deajuns ce l-a condus să execute bustul lui Beethoven. Nimeni nu s'a întrebat dacă această operă era reuşită sau mai puţin reuşită. Totuşi când a apărut în faţa lumii imaginea geniului muzicii, care a fost Beethoven, asemenea unui idol descoperit din adâncuri el a fost adoptat cu adoraţie.

Despre profesorul Storck, care de mulţi ani împarte cu dărnicie, tinerilor studenţi şi artişti începători, tot ce experienţa lui i-a revelat, se poate spune foarte mult. Un fapt este mai sigur decât toate, anume că severa lui disciplină şi metodă au fost o chezăşie dintre cele mai bune pentru viitorul acestor tineri şi pentru cel al artei noastre. Rolul de îndrumător al începuturilor este rol greu de îndeplinit, căci dela catedra desenului ce stă la temelia învăţământului de artă, porneşte şi se sprijină toată desvoltarea unui artist. Cine, mai bine decât profesorul Storck, ar fi putut îndeplini această misiune? Cine, mai bine decât un desenator ca cel care este maestrul Storck?

Dar rolul său de profesor nu se mărgineşte numai aci, între zidurile acestei Academii şi în incinta ei. D-sa a fost şi a rămas totdeauna sfătuitorul tuturor şi nu numai pentru artişti tineri, ci şi pentru cei mai înaintaţi. Oridecâteori au avut nevoe de o lămurire, de un sprijin şi de un sfat asigurător, ei l-au aflat şi l-au primit ca pe un reconfortant.

Profesorul şi maestrul Storck îşi are însă un loc mai important în mişcarea noastră artistică, în primul rând ca unul care a luat parte activă, cu munca şi creaţiile sale de artist. Căci nu poate fi artist mai autentic şi mai adevărat ca acela pe care înşişi artiştii îl proclamă ca atare. Iar d-sa a luat parte de asemenea la desbaterea tuturor problemelor de artă cari s'au pus spre rezolvare şi pentru îndrumarea acestei mişcări. In toate împrejurările d. Storck a fost consultat şi cuvântul său a fost precumpănitor. Iată pentru ce locul său în istoria mişcării noastre artistice este fixat de pe acuma.

Colegii, prietenii, elevii şi toţi creatorii de artă dela noi nu pierd din vedere faptul acesta şi deaceea au ţinut să-şi arate faţă de maestrul Storck, în această zi de sărbătoare, dragostea şi prietenia lor.

I. Jalea
Sculptor

V Â L T O A R E A

ROMAN

Partea II

VI

Pe la ceasurile două după miezul nopții se risipiră toți invitații. De cei din urmă, — trei patru ardeleni, oameni cu slujbe fruntașe, abea se descotorosiră. Țineau morțiș să rămână numai „în familie", să poată vorbi intim: să-i dea prefectului „indicații sau, mai corect, informații", asupra câtorva funcționari publici, invitați și ei la această cină oarecum oficială, pentrucă toți oaspeții erau persoane oficiale. Să-i dea informațiuni pentru a-l pune în gardă față de ei: deși în slujbe înalte acești „regățeni" nu erau decât „niște spioni ai partidului, și mai ales ai „șefului".

Ion Mărginean îi asculta cu silă. Știa dinainte că nu-i puteau spune vr'un lucru nou și că, în realitate, cei trei căutară un pretest pentru a mai putea bea un pahar de vin. Erau cunoscuți, de altfel toți trei ca vrednici urmași ai Dacilor iubitori de vin, — dacă e adevărată povestea. Dar, în sfârșit, după ce se aplecară toți trei asupra tabachierii unuia dintre ei în care mai erau trei țigări și le aprinseră, se duseră și ei.

Emilia se retrăsese c'o jumătate de ceas mai de vreme, subt pretextul de-ai lăsa în intimitate, dar în realitate fiindcă se îneca în fumul de tutun.

Cât ce eșiră pe ușe și cei de pe urmă ea veni în prânzător și începu să deschidă cu zgomot, ferestile.

— O săptămână iar n'o să mai ese duhoarea de tutun din mobilă. Doamne Dumnezeule: mă gândesc la bietele femei ai căror bărbați fumează mereu țigări de foi.

Oftă ușurat și bărbatul.

— Insfârșit! Bine că s'a isprăvit. Aveam datoria asta, și mi-a stat mereu în spate. De-acum să sperăm că cel puțin o jumătate de an vom avea pace.

El căscă plictisit. Se mai îngrășase în anii din urmă. Dar Emilia, îmbrăcată mereu la modă, părea mai sveltă. Liniile de oboseală se citeau însă și pe fața ei.

— A fost bine? întrebă ea după ce deschise toate ferestile.

— Și masa și tu ați fost la culme. Am cunoscut, mai ales! după felul cum se priveau unele doamne.

— M'a și costat zdroabă, nu glumă. In sfârșit bine că s'a isprăvit! Credeam că bețivanii ăia nu mai pleacă! Ce ți-au spus? Cu siguranță nimic important.

— Chiar așa! Tot ce am știut și eu. Cine se poate încrede pe informații din restaurante și cafenele?

Porniră spre dormitor.

— Lași deschise ferestile?

— Toată noaptea. De altfel va trebui să le deschidem și la dormitor. Fumul ăsta veninos a pătruns prin uși în toate camerele.

— Exagerezi și tu. Nu-l poți suferi. Eu încă nu sunt fumător, dar îl suport destul de bine.

Fără să aprindă lumina Emilia deschise și cele două ferești ale dormitorului. De altfel era numai pe la sfârșitul lui Septemvrie. Noaptea nu era prea răcoroasă. Ion Mărginean se puse în cadrul unui geam și începu să privească cerul întunecat, adânc, bătăcit cu stele, ca niște picuri mari de argint viu. Incepu să inspire cu lăcomie aerul curat, și în vreme ce Emilia așternea paturile, zise:

— In totdeauna ai dreptatea, draga mea. Iată că-mi trece şi mie osteneala ca luată cu mâna. Ne-au moleşit şi mâncarea, şi băutura, şi fumul, şi mai ales discuţiile acelea stupide şi nesincere. Să stai pironit patru ceasuri pe scaun, când afară e minunea lui Dumnezeu şi un aer care te învie din morţi! Mare prostie şi zădărnicie mai sunt toate obligaţiile acestea sociale!

— Ce-i de făcut, dragul meu! Am intrat în horă, trebue să jucăm.

Emilia adormi îndată somn adânc, ostenită de munca zilei şi satisfăcută că-i reuşise cina. Nu trebuia să i-o spună nime, dar i-o spuseră toate cele douăsprezece doamne.

Ion Mărginean, într'un pat, în rufăria împrospătată de aerul curat ce năvălea pe ferestile deschise, părea că se înviorează şi se trezeşte tot mai mult, în loc să-i vină somnul. Răcoarea-i făcea bine organismului înfierbântat de vin. Nevastăsa avu şi acum dreptate, ca totdeauna: intraseră în joc, trebuiau acum să joace. Erau patru ani trecuţi de când îi luă şi pe ei vâltoarea.

Cum nu-i venea somnul, Ion Mărginean începu să dapene din amintire trecutul ultimilor patru ani.

După ce-şi luă diploma de advocat începu să-şi revină la viaţa liniştită de altă dată. Se mai liniştiră, după alegerile acelea şi valurile vieţii publice. Pe el nu-l interesară prea mult însă frământările din urmă. Îşi spunea că s'a pornit pe un drum greşit, pe drumul luptelor dintre partide, şi era edificat acum după cele ce a văzut acum, că nu drumul acesta poate duce la selecţionarea celor mai buni. El ajunsese de mai de mult la convingerea că ceea ce poate face el pentru viaţa publică era să ajute adevăratele valori, elitele cari trebuiau să ajungă la conducere. Dar văzu că valorile adevărate în loc să dea mâna, din toate partidele, s'au întovărăşit în fie care partid cu un număr extraordinar de mare de noui valori, de oameni de duzină. Cum să-i ajute? Pe cari, anume?

Mai văzu că propaganda ce se făcu în alegeri era nici mai mult nici mai puţin decât o stupiditate primejdioasă. Nime nu pune preţ pe valoarea omului sau pe omul valoros. Era o demagogie de care la început făcea haz, atât era de ridicolă, dar mai la urmă se scârbi de ea cumplit. Îşi aducea aminte că a participat şi el la pregătirea alegerilor, sub alt regim. Dar pe atunci el şi alţi tineri ca el, vesteau Evanghelia românismului. Acum era un fel de..., era un fel de ţigănie.

Ajutorul din cancelarie Vasile Negru se uită cu neîncredere la el decâteori îl vedea că intră punctual în birou şi că lucrează intens ca şi altă dată. Acum nu mai cerceta colecţiile de ziare cum făcea mai înainte. Arunca o privire fugară pe gazetele proaspete, sosite cu poşta, şi apoi intra în hârtiile oficiale. Ca şi înainte de pregătirea lui pentru examene pleca uneori mai de vreme din birou şi eşia la câmp.

Trecu o lună, două, şi nu se schimba nimic din atitudinea lui. Îşi aducea aminte, par'că s'ar fi petrecut numai ieri, cum într'o zi învăţătorul pensionat se apropie respectuos de el.

— Mă simt obligat să-ţi cer iertare, domnule doctor.

— Iertare? Nu ştiu să-mi fi greşit cu nimic.

— Ba am greşit. Când am spus atunci la banchet că ne vei părăsi curând, aruncam o bănuială asupra dumitale.

— Ce bănuială?

— Eram convins că vrei să câştigi un post mai mare. Aşa am crezut şi câtă vreme ai învăţat. Pentrucă cine a mai văzut ca cineva, numai pentru plăcerea de a-şi îmbogăţi cunoştinţele, e în stare să se supună la examene după o întrerupere îndelungată? Să-mi dai voe să spun că am trecut şi eu prin examene şi ştiu ce însemnează să buchisezi la o vrâstă mai înaintată.

— Bănuiala putea fi foarte logică. Totuşi a dat greş de data asta.

— Şi eu sunt cel dintâi care să mă bucur, domnule doctor. Uite ce este! Pensia mea e o nimica toată. Salarul ce-l primesc dela dumneata îmi prinde foarte bine. Dar sunt sigur că nu aş mai putea rămânea nici o zi cu alt şef. Nu m'aş putea obicinui cu altcineva. Dumneata te porţi cu noi ca cu nişte egali. Asta face mult pentru cineva care n'a avut şefi în cariera lui.

Săracul bătrân! Nici n'a mai rămas în birou după plecarea lui. I-a făcut un mic serviciu aici la prefectură, mai târziu.

Cum stătea întins în pat în răcoarea sănătoasă a nopţii de toamnă, Ion Mărginean începu să-şi vadă casa, grădina, biroul lui din sat, pământul lui, şi

să guste din nou viața fericită pe care a dus-o acolo după ce-și luă examenele, și până în toamnă târzie a anului 1921.

Atunci se petrecu marele eveniment care-i frânse viața în două. Circumscripția electorală în care cădea și comuna unde-și avea oficiul deveni vacantă prin moarte. Cât ce se publică alegerea parțială, fixată la mijlocul lui Decembrie începură să roiască agenții electorali ai celor trei partide.

Se miră de faptul că fură convocați toți notarii și primarii acelei circumscripții la prefectură. Cum? Pentru un singur scaun de deputat? Pentru ce i se dădea o importanță așa de mare și din partea oficialității? Guvernul avea majorități puternice.

Prefectul deslegă enigma: alegerea aceasta va fi o indicație politică. Dacă reușește candidatul guvernului, și el trebue să reușească, va fi o indicație, o probă, că guvernul are popularitate, că e tare încă în opinia publică, și propaganda de răsturnare a opoziției, cade în apă. Dacă reușește un partid de opoziție va fi o indicație sigură, și poate hotărîtoare împotriva guvernului.

Doamne Sfinte! Ce prostie! își zicea notarul. O alegere să fie volnică să întărească sau să răstoarne un guvern! Dar aceasta nu poate fi decât o copilărie. După ce le spuse generalitățile, prefectul primi într'o cameră vecină pe fiecare notar în parte pentru instrucții.

Ion Mărginean, intrând, avea și pentru stăpâni voia bună pe care o avea totdeauna în fața ridicolului.

— Uite ce este, domnule notar — se ferea mereu să-i zică domnule doctor; prefectul acesta fusese mai înainte pretorul unei plase; și înainte de asta fusese scriitor prin birouri advocațiale, nu avea nici maturitatea, — bacalaureatul cum i s'a spus mai târziu, nime nu știe de ce. „Uite ce este! Opoziția a turbat de tot. Cere mereu în întruniri, în demonstrații pe străzi, în parlament, plecarea guvernului. Motivele? Fleacuri tot ce spun. Motivul adevărat: să-i ieă locul. De-aceea la alegerea asta guvernul trebue să învingă.

— E probabil, zise notarul.

— Nu probabil, domnule notar! Ne trebue certitudine.

— Cam greu când e votul secret. Dumneata știi ce propagandă s'a început pe sate? Și cu câțiva derbedei! Au venit companii întregi de parlamentari. Alegerile generale au fost nimic pe lângă activitatea ce se depune acum.

— Se înțelege că știu. De aceea v'am chemat aici. Trebue oprită orice propagandă afară de a guvernului. E nevoe ca și dumneavoastră notarii să vă mișcați.

— In cadrele legii, bine înțeles!

— In cadre și în afară de cadre. Veți primi ordine. Țin să-ți spun, ca și la ceilalți, că răspunde fie care cu postul lui de executarea ordinelor și, deci, de reușită. Va trebui să intrați printre alegători și lumea voastră notarii, ca și primarii.

— Va să zică: o luptă pe moarte și pe viață? zâmbi Mărginean, uitându-se la obrajii congestionați ai prefectului, la ochii lui tulburi.

— Domnule notar, începu el cu seriositate, țin să-ți spun că nici eu nici partidul nu am fost mulțumiți de atitudinea dumitale în alegerile trecute. Nu ți-ai mișcat nici degetul cel mic pentru reușită. Dar atunci a fost altceva. A fost un curent puternic provocat de o mare popularitate și de greșelile celor din Consiliul dirigent. Acum însă situația e alta. Avem nevoe de cel mai larg concurs al tuturora, de fie care vot. Înțelegi dumneata: între trei candidați, un vot în plus înseamnă biruința.

— Și o biruință cu un vot, mai este o indicație? întrebă notarul cu toată ironia de care era capabil... Eu pe o astfel de indicație, dintr'o singură alegere, chiar cu majorități zdrobitoare, nu dau nimic.

Prefectul se înveneți.

— Nu pot să discut cu dumneata. Am ordin strict să destitui din funcțiune pe toți notarii cari nu vor executa ordinele primite. Eu nu pot să ascult părerile dumitale.

— Și dacă le executăm, dacă oprim propaganda, circulația, întrunirile opoziției, dacă vom declara contaminate comunele sau vom falsifica cuprinsul urnelor, prin ce căciulă ne vom scoate părul după alegeri?

— Asta nu te privește pe dumneata.

Ion Mărginean eși scârbit din cabinetul prefectului.

Ordinele veniră, dar el nu execută nici unul. In satul lui se țineau ca și mai înainte întrunirile. In casa lui veniră multe fețe simandicoase din toate

partidele. O mulțime de parlamentarii între alții. Și toți îi cereau concursul.

Ori cât era de absurd, totuși acesta trebuia să fie adevărat: toate partidele socoteau alegerea asta de o supremă semnificație și importanță politică.

In sfârșit! Dacă toți sunt nebuni, treaba lor.

Fu advertizat de trei ori la telefon, apoi prin curier special să execute ordinele. Dar, el nici nu voi să audă.

Atunci îl suspendară din oficiu, și aduseră alt notar în locul lui, care întreprinse în favoarea candidatului guvernului mai mult decât cereau ordinele superioare.

El râse satisfăcut când citi decretul de destituire.

Totuși plecând dela birou acasă părea că i se așează un văl de întunerec peste ochi. Avea mereu sensația că era cu neputință ceea ce i se întâmplase. Acasă nici nu spuse nimic Emiliei. Poate până mâne se vor răsgândi și vor reveni. Era cu neputință o astfel de călcare a legii și o asemenea batjocură!

Toată noaptea se frământă. Uneori îi venia să râdă de-o situație ridicolă ca asta: să scoți din slujbă pe un executor al legilor tocmai pentrucă n'a voit să le calce în picioare. Așa ceva se poate petrece în coșmarul unui vis, se poate petrece între nebuni. Poate fi o farsă stupidă, dar nu o realitate!

Își dădu seama că lucrul era mai grav decât i se părea, și că trebuia să fie adevărat de vreme ce îl frământa atât de adânc și nu-l lăsa să doarmă. Ori poate nu era decât ultima încercare pentru a-l constrânge să lucreze împotriva conștiinții sale...

Adormi abea în zori și se deșteptă buimăcit, ca omul care, în primele clipe, nu-și dă seama dacă ceea ce s'a petrecut cu el a fost vis sau realitate. Adormi însă din nou, părându-i că are un cap mare cât o găleată, și se deșteptă târziu, pe la ceasurile nouă. Sări din pat, și începu să se îmbrace grăbit: întârziase dela birou. Dar îmbrăcându-se, rămase de-odată încremenit: Nu mai avea birou, nu mai avea slujbă! Eri după amiază fu instalat alt notar în locul lui!

Ceea ce simțea nu era o descurajare, o frică de viață și de existență, ca cineva care e pus pe drumuri. Nu ajunsese pe drumuri: avea casa lui, moșioara lui de peste patruzeci de jugăre de pământ bun, mai avea acum și diploma de advocat. Dar era o desilusie și o rușinare, în aceeași vreme. Și atât de amară, încât întreaga ființă și-o simți pătrunsă ca de-un fluid material.

Desilusia era oarecum de ordin general, privea însăși viața publică cu metodele și păcatele ei, și, în esență era legată de însuși noul Stat român. Era cu putință o atât de stupidă ilegalitate, un act de oarbă samovolnicie ca ăsta, în țara tuturor așteptărilor sale, și a semenilor săi? Rușinea îl privea pe el personal: să fie expus în fața satului, a societății ca cel din urmă delapidator al banului public: destituit? Era cu putință? Subt regimul trecut au fost cazuri când persoane în slujba statului cari s'au expus în alegeri pentru biruința candidatului român, făcând propagandă națională, să fie scos din oficiu. Dar regimul acela nu era al nostru. Ne era dușman. Și chiar dușman fiind se răzima în actul lui, de formă cel puțin, de o lege: funcționarilor publici le era oprit să facă politică militantă.

Dar acum el era caterisit de un regim al nostru, pentru că nu a voit să calce legea!

Cu rușinea personală ar mai scos'o el la cale! Își zicea că nu el, ci cei cari l-au destituit trebue să se rușineze. Și era convins că și oamenii din sat, și toată lumea o să-i judece pe aceia nu pe el.

Dar împotriva desilusiei nu putea face nimic. Nu se putea apăra de ea, nu o putea alunga. Dimpotrivă: ca o apă amară îi înnunda tot mai tare ființa întreagă.

Cum a aplicat până acum principiul la care ajunsese: că a face politică însemna pentru el a da concursul celor mai buni, după ce se simți obligat să contribue și el la viața publică, luând contact cu realitatea românească? Trebui să recunoască adevărul: nici cum. Sau, mai exact, neputând identifica pe cei mai buni, în ce tabără erau, el a urmat singura linie dreaptă pe care mergând nu putea greși: a rămas în legalitate, a aplicat legea cu nepărtinire pentru toți.

In sentimentul desilusiei ce-l subjuga recunoscu acum pentru întâia oară că exista un rău de o gravitate excepțională care deviase viața publică dela linia dreaptă a imperativelor și a conștiinții românești. Pornind dela

cazul lui, răul acesta se vedea a fi interesul politic, interesul de partid, care, iată, poate ajunge în conflict greu cu interesul național.

Interesul politic, interesul de partid! Așa-i mărturisi fără nici o reticență sau sfială însuși prefectul! Prin prisma aceluiaș interes văzută alegerea această parțială și deputații celorlalte partide cari veniră în propagandă, și insistară pe lângă el. Toți vorbeau că alegerea are „o covârșitoare importanță politică", toți vorbiră că resultatul ei va fi „o indicație precisă", pentru consolidarea guvernului pe de-o parte, pentru cel ce-i va urma, în caz de înfrângere a guvernului.

El nu voi să admită dela început, în ruptul capului prostia asta, și totuși toți ceilalți o admiteau. Ceea ce nu-l împiedecă să rămână până la urmă în părerea lui. Tot ce se spunea nu putea fi decât o șarlatanie. Admitea însă că e una consimțită de toți. Un deputat nou ales să hotărască de soarta unui guvern! Înțelegea că dacă s'ar urma linia națională în viața politică a țării, nu s'ar fi putut ajunge la o asemenea șarlatanie.

Văzând că a întârziat dela birou Emilia veni din camera vecină să-l facă atent. Văzu că ședea la masă cu cafeaua înainte, și nici nu se atinsese de mâncare. Îi văzu fața întunecată de supărare.

— Ce-i cu tine? Nu te simți bine? E târziu și nici cafeaua nu ți-ai luat-o!

— Ți se pare că întârziu dela birou? Draga mea, n'am voit să-ți spun de aseară. Cunoști advertismentele ce mi s'au dat. Ticăloșii s'au ținut de cuvânt!

— Ce s'a întâmplat? întrebă pălind de-odată, punându-i mâna pe umăr.

— M'au scos din slujbă și au instalat alt notar în locul meu.

— Dar e cu neputință! se auzi glasul ei sigur.

— Așa am crezut și eu ieri, deaceea nici nu ți-am spus nimic. Dar, din păcate, e adevărat!

— Pentrucă n'ai executat ordinele prefecturii? Pentrucă ai lăsat liberă propaganda partidelor?

— Exact.

— Dar asta-i o blestemație fără pereche! Pentrucă ai observat legea, nu ordinele lor abusive?

— Exact!

— Dar, în cazul ăsta, sunt niște porci. Mai folosise Emilia odată cuvântul ăsta, când îi vorbi de felul cum au eșit, cu moralitatea unii bărbați din războiu. Ca și atunci nu-și dădu nici acum seama că nu s'ar cuveni să folosească asemenea expresii, ca o femee de rând.

— Ceea ce mă deprimează pe mine mai mult e faptul că asemenea ilegalități pot fi posibile în statul nostru. Nu mă mir de prefect. E un analfabet, o fire primară. Dar el a lucrat la poruncă de sus, dela guvern.

Emilia șezu pe-un scaun lângă bărbat, și rămase un răstimp în tăcere. Vestea o izbise drept în inimă. Era o umilire pe care nu știa cum ar putea-o îndura. Bărbatul ei, un slujbaș model, de curând doctor în drept, destituit din post, dat afară de guler ca un găinar! Era prea mult!

— E cu putință? întrebă din nou.

— Cine-ar fi crezut!

— Dar asta nu poate rămânea așa! Trebue să protestezi! Trebue să faci apel! E nemaipomenit!

— Unde să apelezi când ordinul e dela forul la care ar trebui înaintat apelul, ministerul de interne?

— O dar așa ceva nu va putea rămânea definitiv! Apoi îi răsări deodată o luminiță în privire. E firesc că nu poate fi ceva definitiv! Te-au suspendat până vor trece alegerile. Au pus o unealtă în locul tău pentru a le executa ordinele, și a contribui la biruința guvernului.

Notarul privi transfigurat la nevastă-sa: ce minte ageră, ce femee cuminte! Lui nu i-a trecut prin minte posibilitatea asta. Nu posibilitatea: certitudinea! Era evident că Emilia avea dreptate. N'au putut decădea moravurile publice așa de jos, într'o vreme atât de scurtă!

De aceeași părere fu și Vasile Negru și celălalt ajutor din cancelaria notarială. De aceeași părere fură preotul, învățătorul, socrii, părinții lui chiar, ca și întreg satul.

Cum nu putuse el înțelege ceea ce înțelesese așa de ușor toată lumea! Așa e dacă umblă mereu cu capul în nori, și se frământă mereu cu principii!

Insfârşit ziua alegerii sosi. Candidatul guvernului căzu şi fu ales cu mare majoritate candidatul unui partid din vechiul Regat, care abia-şi începuse organizarea în Ardeal.

Trecu o săptămână, trecu o lună după alegere şi nici vorbă să fie repus în oficiu! Dimpotrivă fu schimbat şi prefectul ca pedeapsă.

Ori cât ar fi fost de umilitor pentru el, Ion Mărginean trebui să meargă până la ministrul de interne.

Dar, în sfârşit, nici nu era o umilire, era voinţa lui de a-şi afirma şi pretinde dreptul său. Trebuiau să ştie şi acolo sus, că el s'a ţinut în marginile legii.

Drumul lui fu însă zadarnic. I se promise, în cele din urmă, alt post de notar, când va fi unul vacant, dar el declară categoric că alt post nu acceptă.

Ministru ridică din umeri.

— N'o să mor de foame în România mare!

— Ba, cu încăpăţânarea dumitale s'ar putea întâmpla şi asta. Un funcţionar public e un soldat al guvernului. E îndatorat să execute ordinele ce i se dau.

— Şi când ordinele sunt potrivnice legilor existente?

— Asta nu priveşte pe subaltern, ci pe superior Superiorul ştie nevoile interesului public la un moment dat.

— Nu l-ar privi pe inferior dacă nu ar avea o conştiinţă şi un jurământ.

Ministrul îl măsură din creştet până 'n tălpi.

— Dar ştii că dumneata nu eşti numai încăpăţânat, ci şi... cutezător, pentru a nu spune şi mai mult. Dumneata eşti încă analfabet în politică In politică interesul superior de Stat nu merge totdeauna pe aceeaşi linie cu conştiinţa.

Ion Mărginean simţi cum îi creşte revolta în suflet:

— Vreţi să pomeniţi principiul: scopul scuză mijloacele?

Iritat, fără să-şi dea seama, ministrul se lăsă dus la discuţie.

— Da. In alte domenii nu-l admit. Dar în politică îl admite toată lumea.

— In politica de partid, da; în politica naţională nu cred că-l poate legitima cineva.

— Ce vrei să spui?

— In esenţă aş spune că dacă guvernele ar duce numai o politică naţională, dacă ar avea în vedere numai interesele româneşti în noul stat naţional, n'ar avea nevoe niciodată de lozinca: scopul scuză mijloacele. Dar când se lucrează numai în interesul unui partid, al guvernului, postulatul etic e vulnerabil. Din nenorocire, am impresia, că la noi se merge greşit pe linia interesului de partid care nu se identifică totdeauna cu interesul obştesc. La noi nici nu ar trebui să existe mai multe partide, ci unul singur, neamul întreg realizându-şi solidar consolidarea unirii.

— Da, am mai auzit cântecul ăsta, dar de unde prea târziu. Trebuia să-l căutaţi dumneavoastră ardelenii din prima zi a unirii şi să intraţi cu toţii, cu partid cu tot, în partidul nostru. Sau cel puţin în ultimele alegeri generale. Dar nu, dumneavoastră v'aţi ţinut de-oparte, vă credeaţi, vezi Doamne, o elită politică şi voiaţi să acaparaţi conducerea Statului, oameni fără nici o experienţă a vieţii de Stat. Greşala e a dumneavoastră. Impreună cu noi ce sorţi ar mai fi avut singurul partid ce mai exista în ţară? Majoritatea lui ar fi urmat pilda dumneavoastră, ceilalţi nu ar mai fi avut nici o importanţă. Acum, de! Acum e prea târziu! Lupta între partide a început. Şi, de sigur, în lupta asta adeseori scopul sfinţeşte mijloacele. Nu-i altă soluţie când ai votul universal şi secret în faţă, şi când ai nevoe de majorităţi parlamentare... De altfel ce s'a petrecut subt noi e floare la ureche pe lângă ce se va petrece când vor face alegerile liberalii!

— Domnule Ministru, eu n'am făcut până acum nici o politică de partid, ci mi-am făcut datoria în cadrele legilor. Cred că e o mare şi fatală greşală când se încearcă a constrânge un funcţionar public să facă politică de partid. Statul şi partidul sunt două lucruri deosebite. Statul e unul singur partidele sunt mai multe. Constrângerea persoanelor oficiale din administraţia ţării să uite de interesele publice ale Statului şi să servească pe căi ilegale un partid e să aducă o nestabilitate, o lipsă de continuitate, cari vor desorga-

niza toată administrația. Cu sutele vor fi destituiți și repuși n posturi oameni după cum se vor schimba partidele la guvern.

— Zadarnic mai stărui. Eu nu-ți pot da altă promisiune decât numirea într'alt post, când va fi unul liber.

— Dar nu e vorba de mine personal. Eu vorbesc de situația generală.

Ministrul își dădu de-odată seama că se lăsase dus într'o discuție cu un mic slujbaș, și se revoltă pe sine însuși. Intinse mâna peste masa de lucru.

— Situația generală alții sunt chemați să o examineze. La revedere domnule notar.

Ion Mărginean părăsi Ministerul cu hotărîrea să intervie și la primul Ministru. Dar pe drum către președințe se răzgândi. Nu mai avea nici un înțâles. Și apoi, era sigur, intervenția sa ar fi fost zadarnică.

Resultatul cu care se înapoie consternă întreg satul. Toți erau de convingerea că destituirea lui nu putea avea un caracter definitiv.

Emilia era zdrobită de umilire și rușine, ca și când ar fi pălmuit-o cineva în public.

Ca și notarul, nu se temea nici ea de viitor. Cu moșioara ce aveau, cu ce le va rămânea dela bătrâni, având și casă în sat, ar fi putut trăi și să-și crească copiii. Dar nu putea suporta nici gândul să părăsească tot ce aveau aici, nici batjocura adusă soțului. Și simțea totuși limpede că, scoși din slujbă, nu mai puteau rămânea în sat. Nu puteau rămânea sub povara umilirii de acasă. Trebuiau să facă ceva ce l-ar sălta pe bărbat și familia lor cu mult mai sus în ierarhia socială, în cinste și apreciere. Altfel umilirea de acum s'ar ținea morțiș de sufletul lor viața întreagă, stingându-le orice elan de luptă, orice însuflețire de a trăi.

Notarul era exact de aceeași părere cu ea. Ce noroc că-și luase diploma de advocat! Își va deschide un birou, va fi un om independent în viitor!

Dar hotărîrea de a se despărți de casa lor, de moșioară fu mult mai grea și mai dureroasă decât își închipuiră la început.

— Cum nu-și pot da oamenii aceștia seamă de imensul rău ce-l aduc societății și țării prin aceste desrădăcinări forțate? întrebă notarul. „Iată eu de-aici din sat simțeam mai profund că trăesc în patria mea, în România mare. Mișcat de aici, fără voia mea, am sentimentul că mă înstrăinez, că propria mea patrie mă dușmănește. Cum nu-și dau seama cei dela conducere că e nedreptate ce se săvârșește azi împotriva unui cetățean român și are urmări funeste? Nedreptățile de sub regimul străin ne dureau, dar ne și învolbura energia de luptă. Nedreptatea săvârșită acum, demoralizează fără a mai stârni nici un elan de luptă. Și când se întâmplă cu zeci și sute de oameni așa, care va fi atașamentul față de noul stat?

Emilia suferea cumplit. N'ar fi crezut că-i va fi așa de greu să se împrietenească cu gândul de a părăsi satul, cu tot ce agonisise aici. Se bucura uneori pe vremea când bărbatul i se pregătea pentru examene, că va putea sfida pe prietenele sale cari o priveau de sus. Înălțându-se de-odată într'o poziție socială superioară, deasupra celor deținute de bărbații lor. Știa că așa ceva nu va fi posibil dacă nu vor părăsi satul. Și totuși atunci nu simți nici o durere la gândul părăsirii lui ca acum.

Sentimentul care lucra acum în ei, care-i ținea în picioare fu unul care înainte nu le cauză niciodată frământări și dureri sufletești: era ambiția puternică de a se reabilita, de a scăpa de subt umilirea sângeroasă în care au fost aruncați fără de nici o vină.

Nu crezură la început că acest nou sentiment ce pusese stăpânire pe ei să fie atât de puternic, de cald și de plin de energie. Dar simțiră că numai prin el puteau înfrunta durerea de a-și părăsi vatra întemeiată de ei, de a se împrieteni cu acest gând.

Ion Mărginean se trezi că se desbracă de toate preocupările lui de până acum. Nu se mai gândea la răul ce năpădise viața publică, la liniile separate pe cari au apucat să meargă la interesul de partid și cel de Stat, la metodele prin cari se desorganizează viața publică, la ilegalitățile cari înfrâng însuflețirea. Toate acestea erau acum departe de el. Era în joc el însuși, necesitatea reabilitării lui. Părea că nu-i mai pasă de nimic. Se trezise în el o energie clocotitoare, care-l încredința că va reuși să se reabiliteze, un egoism de care nu se crezu capabil.

Mai ales când urmărea cu privirea pe Emilia și i vedea întipărită pe față suferința, înfrângerea, desilusia, simțea cum îi cresc puteri nelămurite. Trebuia să o facă din nou fericită.

Pe de altă parte nu mai putea suferi nici situaţia lui de acum din comună.

După întâia revoltă a celor cunoscuţi, viaţa începu să-şi urmeze cursul, oamenii îşi vedeau de treburile lor: şi preotul, şi învăţătorul, şi sătenii, ba chiar şi părinţii lui. El se simţea tot mai mult atârnat în vânt. Toată lumea îşi vedea de ocupaţiile ei. El singur nu avea nici o treabă, afară de economie. Ori cât ţinea la moşioara lui şi la lucrarea ei, simte că atâta ocupaţie nu-l putea satisface. Îşi simţea rătezată una din rădăcinile principale ale vieţii. Avea sensaţia că schioapătă.

Nu! Nu mai putea rămânea aşa! Trecură două luni dela destituirea lui. I se părea că încremeneşte tot mai mult pe o linie moartă.

Emilia, deşi nu-şi spunea nimic, se simţea aproape în aceeaşi stare sufletească. Slăbise, obrajii luminoşi mai înainte erau mereu întunecaţi ca de-o ceaţă fină. Începu să-şi neglijeze îmbrăcămintea, lui Ion îi părea că începe să-şi piardă din feminitatea ei aşa de mângâitoare. Par'că şi vocea i se înăspri.

— Nu mai putem rămânea în situaţia asta, îi spuse el într'o zi. Trebue să întreprind ceva. Nu putem lăsa să ne cuprindă întunerecul. Sunt hotărît să-mi deschid birou advocaţial.

Emilia începu să plângă. Era un plâns liniştit, mai mult lacrimi ce se rostogoleau din ochii ei mari.

Intr'un târziu zise:

— Să fie blestemaţi cei cari ne-au rupt viaţa în două. Gândul mi-e insuportabil şi acum. Dar sunt cu totul de părerea ta. M'a muncit gândul acesta mereu, dar bine că ai vorbit tu. Numele tău trebue să fie reabilitat! Şi dacă nu ne-om interesa noi de asta, nu se va interesa nime. Lumea e aşa de indiferentă cu năcazurile altuia. E de necrezut, că am putut ajunge aici. Suntem siliţi să îngroşăm şi noi exodul dela sat la oraş. Nu noi am voit şi nu noi vom fi responsabili.

Notarul prinse cuvântul şi se agăţă de el. Da, nu el era responsabil! Îşi zicea că a ajuns în pragul de a lucra împotriva tuturor convingerilor de până acum, şi uneori se mai apropia de el o tulburare de conştiinţă, o umbră de responsabilitate. Acum s'a isprăvit şi cu asta! Emilia îi venise în ajutor şi spuse cuvântul aşteptat: nu el va fi responsabil! El nu putea rămânea călcat în picioare, aruncat pe o linie moartă, abea la începutul vieţii!

— Dragă Emi, zise el,, alăturea de tine nu mă tem să înfrunt nici o dificultate. Ne înţălegem desăvârşit şi acesta e principalul reazim al unei căsnicii. Şi acum să-mi dai voe să-ţi mărturisesc un păcat al meu faţă de tine. Nu ţi l-am spus încă nici o dată!

— Un păcat?

— Da, o temere şi o bănuială. Când am văzut exodul ce s'a pornit la noi, şi când te întorceai uneori iritată dela oraş, mă temeam nu cumva într'o zi să-mi spui că ar trebui să umblu şi eu după o slujbă mai mare. Uneori bănuiam că ai fi putut avea o asemenea dorinţă. Şi trebue să-ţi mărturisesc că din acest motiv tu n'ai scăzut prin nimic în aprecierea mea. In sfârşit ar fi fost un lucru firesc să ai o asemenea dorinţă în această nouă aşezare a societăţii. Şi ai fi avut dreptul la o altă poziţie socială şi prin creşterea şi educaţia ta îngrijită, şi prin distincţia întregei tale fiinţe. Totuşi mie nu mi-ar fi plăcut ca prin o asemenea problemă. Vezi tu, eu sunt cu mult mai ţăran decât tine. Poate că tousi nu aş fi resistat dacă-mi arătai o asemenea dorinţă. Mai târziu am văzut că m'am înşelat. Am crezut că sunt dator să-ţi mărturisesc acum când, fără voia noastră, am ajuns în pragul exilului. Emilia îl privi cu un sentiment de recunoştinţă.

— Ascultă, dragul meu! Gândindu-mă la situaţia noastră din care trebue să eşim, am vorbit cu părinţii mei. Ştii că ei ar fi aplecaţi să se mute la noi şi să ne poarte mai departe economia? Tata părea că se gândeşte la început, dar mama răspunse la întrebarea mea cu mare însufleţire. Ştii că ea e mai tânără cu zece ani decât tata, şi că părinţii ei au fost mari gospodari.

— Asta e o veste admirabilă, Emi. Sunt foarte recunoscător părinţilor tăi.

— M'am gândit că în felul acesta economia noastră n'o să sufere nimic, casa o să fie bine îngrijită. Mama fu încântată. Erau şi ei amândoi de părerea că nu putem rămânea în situaţia de azi.

— De-aceea n'o să mai întârziu nici o zi, spuse notarul. Ce bine e să ai o soţie care se gândeşte la toate!

— Şi mai este ceva. Copiii ar avea unde veni în vacanţă. Ba şi eu aş putea petrece aici câtăva vreme, mai ales în toiul muncilor, dacă nu va fi necesar să fiu lângă tine, bine înţăles.

A doua zi Ion Mărginean plecă în oraşul de reşedinţă.

In vremea pregătirii alegerii parţiale cunoscu foarte multă lume din toate partidele. Intre ei o serie de deputaţi cari coborîră la propagandă. Veneau adeseori să-i facă vizite când treceau prin comună, sau după ţinerea adunărilor aici în sat, câtă vreme a ţinut el slujba de notar. Erau şi deputaţii guvernamentali şi din opoziţie. Aceştia din urmă îl apreciau foarte mult — cum îi mărturiseau — pentrucă nu s'a lăsat intimidat de ordinele superioare şi a lăsat liberă propaganda. Declarau că aşa ar trebui să se poarte toţi slujbaşii din administraţie. Numai prin respectarea legilor se poate consolida România mare. Ba unii dintre deputaţii din opoziţie, bănuind fiecare că notarul simpatizează cu partidul lor, îi vorbeau, cu înconjur, că ar fi mândri dacă un om ca el s'ar înscrie în partidul lor. Insă notarul se făcea că nu înţelege alusiile.

După publicarea resultatului alegerii parţiale, reuşise un liberal, deputatul Ion Grecescu, care ţinu să-l vadă pe notarul destituit.

— Cred că izbânda o datorăm într'o măsură şi dumitale. Am venit să-ţi mulţumesc în numele partidului meu.

— Vă rog, făcu Mărginean neplăcut surprins de o mulţumire pe care el nu o credea îndreptăţită. N'a avut o simpatie mai mare pentru un partid decât pentru altul. Nu ştia care sunt... mai bune, care cuprind mai mulţi bărbaţi pregătiţi şi cinstiţi, pe cari, după vechea lui teorie, trebuia să-i ajute pentru a contribui şi el cu ceva la viaţa publică.

— Ştiu urmările corectitudinei dumitale, şi îţi promit să fac în materie o interpelare în parlament. Totuşi nu te pot asigura că vei fi repus în post. Acum, după înfrângere guvernul e şi mai furios, ca orice guvern care îşi simte slăbiciunea şi căderea apropiată. Dar iată ce m'am gândit. Am fi fericiţi, noi partidul, să te avem în rândurile noastre. Noi suntem încă în stadiul de organizare în Ardeal, şi căutăm oameni de mâna întâia. Partidul cu cea mai glorioasă tradiţie în viaţa statului român, nu lucrează cu ciurucurile satului şi oraşului. Poţi să cercetezi şi să te convingi. Noi căutăm pe cei mai destoinici, pe fruntaşi. Altfel nu ar fi partidul nostru cel mai serios şi mai bine pregătit. Celelalte, spunând adevărul, nici pot conta în politica ţării. S'au făcut până acum experienţe cu partide nepregătite. De-aceea guvernele nici nu au stabilitate. Cel actual va cădea la începutul anului viitor. O să venim noi. Până atunci însă trebue să isprăvim cu organizarea şi în Ardeal. Ei, ce zici?

Notarul îi mulţumi de cinste, dar nu voia să se înscrie în partide. Voia să rămână şi să muncească într'un modest post administrativ.

— Dar cred că dumneata ai făcut un efort pe care puţini tineri sunt în stare să-l facă. Ţi-ai luat diploma de advocat după ce te-ai întors din războiu. Socot că nu ai făcut efortul ăsta pentru a te înmormânta încă în sat, ci pentru a-ţi cuceri un loc în societatea nouă ce se organizează acum.

— Am ţinut să-mi completez studiile cu totul din alte motive, domnule deputat. E o istorie întreagă ce nu merită nici să mai fie povestită, după ce văd că am dat greş în atitudinea ce mă însufleţea în cadrele noului nostru stat. Eu credeam că în statul naţional pot fi cu atât mai folositor, cu cât sunt mai bine pregătit. Acum văd că alte lucruri sunt hotărîtoare. Intr'un moment dat e de mai mare importanţă să execuţi un ordin ilegal decât să cunoşti întreg dreptul şi să-l aplici.

— Bine, domnule notar, dar cei ce ne guvernează azi nu sunt oameni de Stat, nici chiar oameni politici. Sunt nişte cârpaci, nişte plutonieri. Asta nu însemnează însă că peste tot locul e aşa, că nu ar fi un partid în care pregătirea să fie apreciată ca şi corectitudinea în împlinirea slujbei.

— Cred că în urma urmelor totuşi voiu fi reabilitat. Imi place satul. Apoi mai am încă şi o leacă de pământ. Fac şi puţină agricultură.

— Cum crezi! Eu însă am ţinut să-ţi spun că partidul te-ar vedea bucuros în rândurile sale. Mai ales acum când ne completăm organizaţia, şi până suntem în opoziţie. Pentrucă îndată ce vom veni la putere, tot felul de lume vor da năvală la noi. Dacă te vei gândi mai bine, în cazul că nu vei fi reintegrat în slujbă, să ştii că la noi vei fi binevenit.

Ion Mărginean mergând în ziua aceea în oraşul de reşedinţă se gândi la convorbirea avută cu deputatul Grecescu după publicarea resultatului ale-

gerii, dar el nu venise la oraş pentru a se înscrie în partid, ci pentru a-şi închiria un local pentru birou, eventual întreaga locuinţă. Se duse la un advocat cunoscut, un fost coleg de şcoală şi-i spuse cu ce scop a venit. Nu ştia el vr'un local liber potrivit, la loc bun, pentru birou, sau chiar o locuinţă?

— Cum nu! Acum se găsesc. La începutul României mari a fost un adevărat calvar. Nu găseai nimic de închiriat. Dar, ascultă, Mărginene, nu ai nici o speranţă să fii repus în slujbă?

— Nu mai am. Am vorbit şi cu Ministrul de interne. E furios şi acum pentrucă au pierdut alegerea aceea.

— Te întrebam, pentrucă.., hm! advocaţilor le merge prost de tot în zilele de azi. Uite eu lucrez singur, n'am nici un ajutor, dar nici singur n'am ce lucra, cu zilele. Şi eu sunt dintre cei puţini cari şi-au văzut de meserie. Mi-am redeschis biroul îndată după unire. Dar nu sunt clienţi, nu sunt procese, nu sunt afaceri. E o adevărată tragedie pentru noi advocaţii. Dacă mai ţine mult aşa n'o să mai putem câştiga nici strictul necesar pentru existenţă. Pentru un începător ca tine va fi şi mai greu.

— N'am încotro! E adevărat că aş putea trăi după venitul moşioarei mele, rămânând la sat. Dar mi-e cu neputinţă. Mă simt ostracizat şi umilit Trebue să mă apuc de ceva.

Pretenul îi dădu mai multe adrese, Mărginean îi mulţumi şi porni prin oraş. Văzu vre'o patru localuri, dar nu-i plăcu nici unul. Unele erau un fel de magazii, altele pe strade dosnice, ferite din drumul clientelei.

Văzu un birou de închirieri şi vânzări şi intră. Spuse ce i-ar trebui. Agentul porni îndată cu el şi-i arătă câteva localuri şi locuinţe de închiriat. Se opri la una situată într'o stradă principală, cu mare circulaţie. Nu era departe nici de piaţă, de judecătorie şi de tribunal. Avea patru camere, una avea intrare chiar în stradă. Probabil va fi fost din transformare aşa, pentru o prăvălie sau birou, pentrucă intrarea principală era prin curte. Notarul o alese pe asta. Camera din spre stradă va fi foarte potrivită pentru birou. Preţul era cam piperat: trei mii cinci sute. Vorbind cu proprietarul, un evreu, scoborî la trei mii. Dar şi atâta era mult.

Inchee târgul gândindu-se ce bine era că mai aveau o sumă de bani la bancă. Pentru greutăţile începutului va fi de ajuns. Dar gândurile nu voiră să i se însenineze. Ce mai ştii dacă nu va continua multă vreme să rămână birourile advocaţiale mai mult pustii, cum se temea prietenul său? Mai auzise şi din alte părţi despre situaţia grea nu numai a advocaţilor ci a tuturor liberilor profesionişti. Eşise dela proprietar, care locuia la etaj în aceeaşi clădire, şi trecu îngândurat pe stradă. Inceputul nu era deloc promiţător. Poate va plăti chiria în zadar! Apoi cheltuelile cu mutatul, cheluelile cu traiul aici unde va trebui să cumpere totul depe piaţă!

Nu merse mai mult de cinci minute când la stânga auzi un ciocănit puternic într'un geam mare de sticlă, străjuit de un grilaj de fier. Se opri şi privi prin geam. Dincolo de el, în local văzu o faţă cunoscută. Omul îi făcea semn cu mâna să intre. Se uită la firmă şi văzu că se află în faţa sucursalei unei mari bănci din Capitală. Se uită zăpăcit iar la faţa cunoscută ce-i zâmbea de dincolo de geam, şi-i făcea mereu semn să intre.

Căută intrarea şi o află de partea cealaltă. Casa era în colţ, între strada principală şi o stradă scurtă laterală.

Intrând îşi aduse de-odată aminte de faţa aceea: era deputatul Grecescu, cel care fusese la el îndată după publicarea resultatului alegerii parţiale.

Deputatul îl primi cu o mare efusiune de simpatie. Il luă de braţ şi-l conduse într'un birou unde nu era nime. Mobilată simplu, cu o masă de scris, trei fotolii de piele şi un birou, camera aceea era îmbibată de fumul ţigărilor de foi. Câţiva nouraşi mai pluteau încă în faţa geamului.

Era pe la sfârşitul lui Ianuarie, şi în sobă duduia focul.

— N'ai idee cât îmi pare de bine că te-am văzut prin geam! Ce mai faci? Eşti de mult în oraş? Te-ai mutat aici?

— Incă nu. Abea azi dimineaţă am sosit.

— Şi n'ai de gând să te muţi? Ai încă nădejdi să fii repus în post? Imi pare imposibil cu astfel de oameni!

— Nu mai am nici o nădejde. Am venit să-mi închiriez o locuinţă şi un birou.

— Şi ai găsit?

— Da! De-acolo veniam acum.
— Scump?
— Destul de scump, trei mii de lei.
— Aici în apropiere?
— La zece minute de bancă.
— Admirabil! zise deputatul şi bătu în palme.

Pentru ce era admirabil? se întrebă Mărginean. Cine ştie ce noroc va avea cu advocătura.

Domnul Grecescu era un om scurt şi gros. Aproape nu avea grumaz. Faţa-i era mare, lată, osoasă, cu pelita tuciurie. Când vorbea îi luminau în gură câteva măsele aurite. Işi scoase dintr'o tabacheră o ţigară de foi şi o aprinse.

— N'ai idee cât îmi pare de bine că te-am văzut. In timpul din urmă m'am gândit mereu la dumneata. Chiar voiam să-ţi scriu.

A, se gândi notarul, tot cu meteahna lui! Tot cu gândul să mă înscrie în partid!

— Nu mai puteam sta fără nici un lucru în sat. Economia merge şi fără mine. Nu cred că pot fi pus de-acum, la treizeci şi cinci de ani pe linie moartă. Apoi, eu sunt obicinuit cu munca. Nu pot trăi tăind câinilor frunze. Decât nu ştiu cum va renta şandramaua. Aud din toate părţile că advocaţii nu prea au de lucru. Nu sunt procese, nu sunt afaceri.

Deputatul slobozi un nor gros, alburiu de fum, privi după el până ce începu să se împrăştie. Părea că se gândeşte, mai ales că chibzueşte. Mai tăcu un restimp, apoi zise:

— Uite ce este, domnule doctor! Eu am sosit numai ieri din Capitală. Sunt membru în comitetul de direcţie al Băncii, al centralei din Bucureşti, şi am venit având o delegaţie de-a inspecta cum merge filiala. Pot să-ţi spun că face progrese mari, volumul afacerilor creşte din lună în lună. Am început cu patru funcţionari când am deschis filiala şi acum abea răsbesc şasesprezece. E un birou bun în acest centru comercial.

Se opri şi supse din ţigară.

— Până acum filiala n'a avut un advocat al ei. Lucra cu vre'o doi trei. Acum m'am gândit să propun direcţiunii să angajăm un advocat al nostru. Momentul a sosit, fiindcă lucrul se înmulţeşte mereu. Şi încă de ieri de când am luat decizia asta, m'am gândit la dumneata. E bine să fie un om de-aici, care cunoaşte împrejurările şi legile de aici. După cum ştii încă nu avem coduri unificate. Mă gândeam să-ţi scriu. Iată pentru ce m'am bucurat când te-am văzut pe geam, şi acum când mi-ai spus că ţi-ai închiriat birou la câţiva paşi de noi. Ce spui la propunerea mea?

Notarul îl privea nedumerit, neîncrezător.

— Sunt foarte recunoscător, domnule deputat, că v'aţi gândit la mine. Mai ales în situaţia de azi a advocaţilor. E nevoe însă să vă previu că eu sunt un începător în practica advocaţială.

— Ei, iată omul de omenie care ne trebue nouă la instituţie! Vecinic corect şi modest. Dar nu trebue să-ţi faci nici o grije! Cunoşti Dreptul, ca lozincă în vigoare, practica vine dela sine. Mai ales în causele advocaţiale pe cari le are o bancă. Merg aproape toate pe acelaşi calapod. Dumneata eşti un om deştept şi corect, şi pentru mine e deajuns. Primeşti?

Ion Mărginean tot aştepta să-i pomenească şi de înscrierea în partid. Dar nu făcu nici o alusie.

— Cred că aş fi un idiot să nu primesc, şi încă cu cea mai adâncă recunoştinţă.

— Asta-i cuvântul! Incă nu ştie nime de hotărîrea mea. Ar năvăli zeci de inşi. Mă gândesc să-ţi facem un salar începător de cincisprezece mii de lei. Ce zici?

El se uită prin fumul ţigării la notar.

Mirarea se putea citi uşor pe faţa lui. Nici nu visase!

Deputatul neştiind cum să interpreteze mişcarea lui crezu că a oferit prea puţin, adăugă:

— Uite ce-i. Noi aici cu localul suntem strâmtoraţi. Personalul s'a sporit. N'am putea să-ţi punem la dispoziţie două camere pentru birou. De altă parte nici nu ne convine să închiriem alt local. E un vad foarte bun aici. Dar cum dumneata ai închiriat în apropiere, o să-ţi plătim noi chiria de trei mii de lei pe lună. Se 'nţelege, e un salar de început. Pe urmă vom vedea ce va mai fi.

— Peste aşteptările mele, domnule deputat.

— Dumneata eşti prea modest. Apoi ai trăit la un sat. Incă n'ai idee ce de bani trebuesc la oraş în scumpetea asta. Vei vedea în curând că salarul nu-i peste aşteptările dumitale. Mai ales că, — de altfel sunt sigur că ştii — nu vei putea face şi practică particulară. Vei lucra numai pentru bancă.

Nu se gândise la asta, nu ştia, dar nu-i păsa. Cu un salar ca ăsta va putea trăi.

— Bine înţăles, domnule Mărginean, asta e hotărîrea mea şi propunerea ce voiu face-o consiliului. Mă autorisezi s'o fac?

— Cu toată recunoştinţa.

— Cred, ba sunt sigur, că-mi vor primi propunerea, care e în interesul instituţiei. De aceeaşi părere e şi domnul director al sucursalei.

Conversaţia era pe isprăvite. Deputatul se ridică din fotoliu. Pe Ion Mărginean îl ţinea mereu un cârlig, şi nu-l lăsa să se liniştească pe deplin: pentru ce nu pomeneşte nimic de partid?

Şi atunci, înainte de a pleca, pentru lămurirea lui deplină făcu el întrebarea.

— Postul ce-ţi ofer nu-i legat nici condiţionat de înscrierea în partid. Cel puţin din partea mea nu, care te cunosc personal şi am toată încrederea în dumneata. Hm! Dar când ar pune consiliul condiţia, ai refuza?

Ion Mărginean ştia că Banca era a partidului, ştia de mai de mult. Voinţa lui hotărâtă de a eşi de pe linia moartă, de a se vedea reabilitat în faţa sa însuşi şi în faţa altora, îi trezi puternic simţul intereselor proprii. Cât vorbi deputatul aşteptând mereu ca el să pomenească de înscriere, se gândi la celelalte două partide cari au guvernat, şi care au desiluzionat multă lume. Dacă e vorba să se alăture la un partid, de ce nu s'ar alătura cu bună credinţă la unul care avea personalităţi de Stat marcante, o practică de guvernare îndelungată, o tradiţie, şi care încă nu guvernase?

— Nu! N'aş refuza, domnule deputat.

— Imi pare bine să aud. Vom vedea însă mai târziu. Mâine mă înapoiez, şi în cel mult zece zile vei avea răspunsul. Să sperăm favorabil. Dumneata ai putea intra numai decât în funcţiune?

— Aş putea!

— Atunci la revedere. Cred că poţi să-ţi faci pregătirile de mutare, sau mai bine chiar să te muţi în restimpul celor zece zile.

Lui Ion Mărginean îi păru foarte lung drumul spre casă. Ardea de dorinţa să-i împărtăşească Emiliei vestea cea bună. Se simţea, întâia oară dela destituire, scăpat din cercul izolării deprimante, scos de pe linia moartă. I se deschisese un drum pe care simţia că va merge cu însufleţire. Ii reveniră toate puterile spirituale, îi păru că chiar organismul său s'a umplut cu vigoare nouă. Omul care lâncezise atâta vreme din causa desamăgirii şi a inactivităţii, rămăsese departe în urma lui, uitat în neguri.

Nu avea nici o importanţă împrejurarea că nu va putea face şi practică particulară. Lucrul principal era că va avea o slujbă din care fluctuaţiile vieţii politice nu-l vor mai scoate. Va fi angajatul unei instituţii particulare. Asigurarea aceasta i-a dat-o, în mod hotărît, deputatul Grecescu, membru marcant, după cât pentru el înţălegea în consiliul de administraţie al acelei mari Bănci.

Poate-i vor recomanda sau chiar îi vor cere să intre în partid. Pot să o fac. Nu mai era străin de asemenea eventualităţi. Dacă e vorba să participe la viaţa publică ajutând pe cei mai buni, pentru ce nu ar crede că în partidul acesta sunt cei mai buni? Şi făcu o impresie foarte bună faptul că, de data aceasta, deputatul nu numai că nu stărui, dar nu-i făcu nici o alusie că ar trebui să se înscrie în partid. Poate dela ultima alegere generală îşi vor fi organizat cadrele, şi nici nu mai au nevoe de oameni, de fruntaşi localnici.

Se gândi că după felul cum s'a purtat deputatul cu el, în caz de numire, ar fi chiar datoria lui să ia iniţiativa, şi să ceară înscrierea. Aşa ar pretinde bunul simţ. Dar, în sfârşit, va vedea!

Emilia întineri de bucurie când auzi vestea. Avea sensaţia că i-a căzut de pe trup o haină grea, sură şi rece. Trupul ei se ţinea iar drept, cu capul ridicat, îşi recăpătase, în mers mlădirea dinainte de destituirea notarului. Se purta uşoară prin casă, având sensaţia că i-a luat cineva piedeca ce o avusese la picioare.

A opta zi sosi decretul de numire, alăturea de o scrisoare a deputatului Grecescu. Erau abia câteva rânduri în cari îl felicita, şi-i punea în vedere mutarea cât mai repede, şi luarea în primire a postului. Numirea era făcută, cu întâi Februarie. Directorul sucursalei fusese înştiinţat.

Ei terminaseră aproape cu mutatul. Emilia, la început, se împotrivi să înceapă pregătirile de mutare, crezând că ar trebui să aştepte întâi numirea. Dar văzu imediat că bărbatul avea dreptate: şi în cazul că nu va fi numit, ei tot vor trebui să se mute, după ce închiriase locuinţa şi era hotărît să-şi deschidă birou advocaţial la oraş.

Emilia era cu totul de aceeaşi părere cu el: s'ar cuveni ca el să iea iniţiativa şi să-şi ceară înscrierea în partid. Toată lumea ştia că Banca la care fusese angajat era a partidului. In sfârşit sentimentul recunoştinţii are şi el o valoare! Ce-l determinase pe deputatul Grecescu să se gândească chiar la el? Erau destui advocaţi în oraş! Poate tot un sentiment de recunoştinţă pentrucă notarul a rămas în legalitate şi nu le-a oprit întrunirile.

De altfel ea, de când au început pregătirile pentru mutare, nu prea avusese vreme să se gândească. Sufletul ei era cuprins de o agitaţie necunoscută încă: aceea de a-şi schimba căminul.

Când s'a măritat era prea stăpânită de elanul fericirii pentru a mai putea da loc în sufletul ei şi sentimentului de înstrăinare, de o mutare a cuibului dintr'un loc într'altul. De altfel nu avu sensaţia că pleacă în străini, ca acum. Pe Ion îl cunoştea din copilărie, fuseseră prieteni de joacă înainte de a se iubi, iar comuna în care avea să trăiască cu Ion era un sat cunoscut, aproape de comuna sa natală. Ce înstrăinare când îşi putea vedea în fie care zi părinţii?

Dar acum pleca departe, într'un oraş mare, pe care abia-l cunoştea. Era bucuroasă că pot eşi din umilirea în care trăiau dela destituirea bărbatului, dar sufletul ei era întristat.

Aici era căminul ei, tot aşa cum îi fusese casa părintească. Ba, mai mult! Aici a trăit zilele cele mai frumoase ale iubirii sale, aici şi-a născut copiii, aici a tronat singură patru ani viaţa, câtă vreme a ţinut războiul. Casa asta era clădită de Ion şi de ea, moşia o cumpărară şi o sporiră din cruţările hărniciei lor. Aici a dat întâile bătălii pentru a putea plăti datoriile contractate la cumpărarea moşiei şi la clăditul casei.

Aici trăise doisprezece ani! De casa, curtea, grădina, de satul acesta era legată viaţa copiilor săi!

Era de-ajuns să vadă privirile sperioase, neajutorate, ale copiilor ei când începură să pornească mobila spre gară! La început fură tot aşa de neliniştiţi ca şi cei doi căţeluşi. Se încurcau, ca şi ei, printre mobila mutată dela loc, printre cei cari o duceau în curte şi o aşezau în car. Mai târziu privia întins la toată mişcarea, cu ochii mari, plini de melancolie.

Ştiau că se mută la oraş, dar nu înţălegeau. Dela o vreme se retraseră amândoi într'un ungher al curţii şi începură să se joace, foare serioşi, cu mişcări încete, cu privirile pline de tristeţi.

Părinţii îi observau şi schimbau priviri înduioşate. Li se ridica un nod în grumaz, părea că numai prin copii simţeau în toată adâncimea ei durerea de a-şi părăsi căminul.

Nu putură duce decât o parte a mobilei. Locuinţa închiriată nu era destul de mare să încapă toată. Şi faptul acesta le pricinui şi lor, şi mai ales copiilor, o mare bucurie. Părea că nu părăsesc detot casa lor, cuibul lor.

Iar după ce se mutară aici părinţii Emiliei, le fu cu mult mai uşor tuturora să se mute la oraş. Căminul rămânea mereu al lor.

(Urmează)

I. Agârbiceanu

MUZEUL NAȚIONAL CAROL I

Muzeul național, din Capitală, se deosebește de toate celelalte instituții similare din țară. In el singur se oglindește întreaga națiune. Numai el urmează să ne înfățișeze producția artistică a tuturor vremurilor și a tuturor locuitorilor ce succesiv, în decursul miilor de ani, s'au sălășluit prin aceste meleaguri, pe cari politicește le limităm la hotarele României întregite de azi. Ca atare, el are caracter mai larg decât chiar al unui Muzeu românesc, deoarece adăpostește manifestări cu mult anterioare alcătuirii Statului român. Astfel a fost conceput Muzeul încă din 1906, și la fel s'a statornicit prin actul de fundație al Regelui Carol I, din 30 Iunie 1912. ce glăsuește astfel:

„S'a pus temelia Muzeului național, menit să întrunească colecțiile de artă acum răzlețite, spre a lăsa generațiilor viitoare o oglindă desăvârșită a întreg tezaurului artistic din cuprinsul pământului românesc, începând cu vârsta preistorică și până în zilele noastre".

Anul acesta se împlinesc nu mai puțin de treizeci de ani, de când hrisovul regesc a fost pecetluit în temelia clădirii, ce nu este însă isprăvită! Dar, nu despre jalnica tragedie a clădirii va fi vorba acum. Peripețiile prin care a trecut Muzeul și lupta dusă pentru înfăptuirea lui sânt pe larg expuse în lucrarea de «Muzeografie românească» din 1936, întregită prin lămuriri apărute în urmă [1]. Uitând deci trecutul, cu ale lui desamăgiri, să ne îndreptăm cu încredere privirile spre viitorul instituției, de a cărei însemnătate sper că, și la noi, toată lumea este astăzi pe deplin convinsă. Căci cu cât mai multă atenție se acordă specificului românesc, cu atât și importanța institutelor muzeale sporește. E dovedit, azi, că influența binefăcătoare a muzeelor este mult mai directă decât a teatrului, de pildă, și chiar decât a literaturii. Prin expunerea nemijlocită a originalelor în muzee se produc impresii mai directe decât prin simulacrele scenei și se deșteaptă imaginația mai repede decât prin cărți. Inainte de a se ajunge la sfârșitul unui volum nu i se poate pătrunde taina; pe când într'un muzeu se desprinde îndată, și în chip viu, civilizația unui popor sau spiritul unei epoci. Și rolul școalei îl împlinește Muzeul, fără nevoie de vre-o pregătire specială; e destul ca vizitatorul să deschidă ochi înțelegători, pentru ca să primească deadreptul, fără altă intervenție, lecții înălțătoare, cari nu se uită ca cele învățate pe derost. Obiectele, expuse în cadrul cuvenit, vorbesc direct, imprimându-se prin imagini ce nu se mai șterg. Trezindu-le curiozitatea, muzeele provoacă vizitatorilor dorința de a se instrui, semănând astfel cel mai puternic ferment al promovrării culturii. Tot muzeele sunt și cele mai eficace focare de întreținere a iubirii de patrie, contribuind la fixarea tradiției poporului respectiv. Și cu cât mai trainic se leagă prezentul de trecut, cu atât mai strașnic se întărește conștiința națională a unui neam, sporindu-i încrederea în propriile sale puteri.

Convins de misiunea educatoare a Muzeului, încă din 1906 am pledat pentru o asemenea instituție de educație a sentimentului național. Ceream atunci, ca în capitala Regatului să se înalțe acel «adevărat templu al românismului, în care, cel puțin prin costumele și obiectele lor uzuale, să se vadă reunite la un loc ramurile răzlețe ale Românilor din Macedonia, Serbia, Ungaria, Bucovina și Basarabia». Azi când, în urma fericitelor evenimente, visul de odinioară s'a împlinit, nici o stavilă nu se mai opune la înfăptuirea mult doritului muzeu național în clădirea dela Șosea începută în 1912. Planurile inițiale ale arhitectului Nicolae Ghika s'au modificat între timp, potrivit noilor cerințe muzeografice [2]. In anul din urmă s'au făcut mari progrese în interiorul clădirii, iar prin desăvârșirea portalului [3] dela intrare s'a obținut platforma pe care se va înălța statuia Regelui Carol I, ctitorul instituției. In preajma Pieții Victoriei, ce și-a căpătat numele după războiul Independenții al primului nostru Rege.

NOI CAROL I
REGELE ROMÂNIEI

. Muzeului . Național

Actul de fundaţie al Muzeului, din 1912

efigia întemeietorului Regatului român se impune, alături de a Regelui Ferdinand I, întregitorul neamului. Potrivit dorinței d-lui Mareșal-Conducător al Statului, ca toate clădirile în curs de execuție să fie neapărat terminate, nădăjduim că, în curând, se va inaugura și Muzeul național, atât amar de vreme așteptat.

Iată cum mi-l înfățișez acest templu, menit să ilustreze, prin dovezi concrete și de sine vorbitoare, trecutul măreț al neamului românesc.

In parterul sobrului dar impunătorului edificiu din Bulevardul Regele Mihai I se vor expune splendidele comori ce au stat ascunse în pământul țării, așa de bogat plămădit cu testimonii ale unei civilizații, datând de mai multe milenii. Însemnătatea acestor obiecte și a celor ce ne rezervă încă tainele solului constă nu numai în uimitoarea lor frumusețe, recunoscută de toți specialiștii străini. Prin repercutarea până în zilele noastre a unor elemente decorative din acele vremi îndepărtate, se dovedește, fără replică, legătura neîntreruptă între artiștii români de azi și strămoșii lor preistorici.

Spiralele neolitice, repetate pe vasele olarului nostru dela țară, constitue argumente palpabile și deci irecuzabile ale neîntreruptei viețuiri a acelorași neamuri pe ogoarele îmbelșugate din granițele României de azi.

Și asemenea minuni de artă străveche, cu izvoade ce trăesc încă, nu s'au ivit sporadic numai. Stațiunile preistorice, din care ele provin, se țin lanț pe diagonala din Bălții basarabeni, prin Șipenițul bucovinean, Cucutenii moldoveni, regiunea Neamțului, a Brașovului și a Craiovei, până dincolo de Dunăre. Iar ca centru al celei mai desăvârșite desvoltări a ceramicei pictate cu spirale, cel din România este recunoscut ca atare de către savanții streini. Chiar renumitul Muzeu preistoric din Berlin se fălește cu exemplare ale olăriei noastre expuse într'un anume «rumänischer Saal».

Prin asemenea obiecte, țăranii de azi sunt descendenții direcți ai autoctonilor, despre care ne dau știri directe și vechi de mai bine de patru mii de ani. Urmașii s'au altoit, mai târziu, cu sângele legionarilor romani, veniți deabia în primul secol după Hristos, și cu al altor triburi ce i-au invadat; stratul traco-dacic a rămas însă cel predominant.

Din alăturarea civilizației, zisă casică, a Romanilor, cu rămășițele preistorice ale, pe nedrepți porecliților barbari, se evidențiază necontestata originalitate și superioritate a celor din urmă față de colonizatori. Căci din punct de vedere artistic cert e că nimic n'am moștenit dela Romani, simțul estetic al localnicilor fiind cu mult superior acelui al cotropitorilor. Aceștia n'ar fi putut, și nici n'ar fi avut interes, să distrugă manifestările artistice, ce, chiar după ocupație, s'au depănat în tihnă mai departe dealungul văilor sau pe culmile neatinse de invazii.

Concepția frumosului se moștenește, ea nu se învață ca orice limbă streină. In cuiburile ancestrale, ferite de valurile trecătoare ale așa ziselor civilizații, s'a păstrat deci firul tradiției, prin care s'a imprimat noblețea și armonia specifică a produselor industriei casnice a țăranului nostru, demn descedent al strămoșilor traci, atât de lăudați, chiar de scriitorii elini, pentru vestita lor îndemânare artistică.

Iată, dar, lecția de înalt patriotism ce se desprinde din sălile de preistorie ale Muzeului, confirmându-ni-se posesia din moși strămoși a pământului ce locuim.

Tot în parterul Muzeului național se vor expune obiectele rămase dela Greci și, mai ales, cele importate de Romani sau făurite de ei aci, fără însă ca vreo înrudire să se poată stabili între arta lor și a noastră. Reminiscențe din arta Dacilor însă se găsesc, după cum am arătat de curând, la păstorii ardeleni. Originalele de aur și de argint ale vaselor dace — cu care se aseamănă caucele de azi — au fost cărate în desagii legionarilor romani, după cum ne învederează chiar grăitoarea Columnă a Impăratului Traian. Din săpăturile întreprinse de curând pe urmele devastatelor cetăți dace, așteptăm ivirea unor rămășite mai demonstrative decât fragmentele, prea reduse ce ne-au revenit din bogățiile incontestabile ale Dacilor.

In continuarea secției greco-romane se află sălile mai înalte pentru plastica clasică de proporții mai mari.

Legătura între parterul, rezervat antichității, și catul superior, destinat artei medievale și monăstirești, o va face sala de onoare dela capătul scării monumentale. In această încăpere boltită se va expune coiful de aur scito-dac

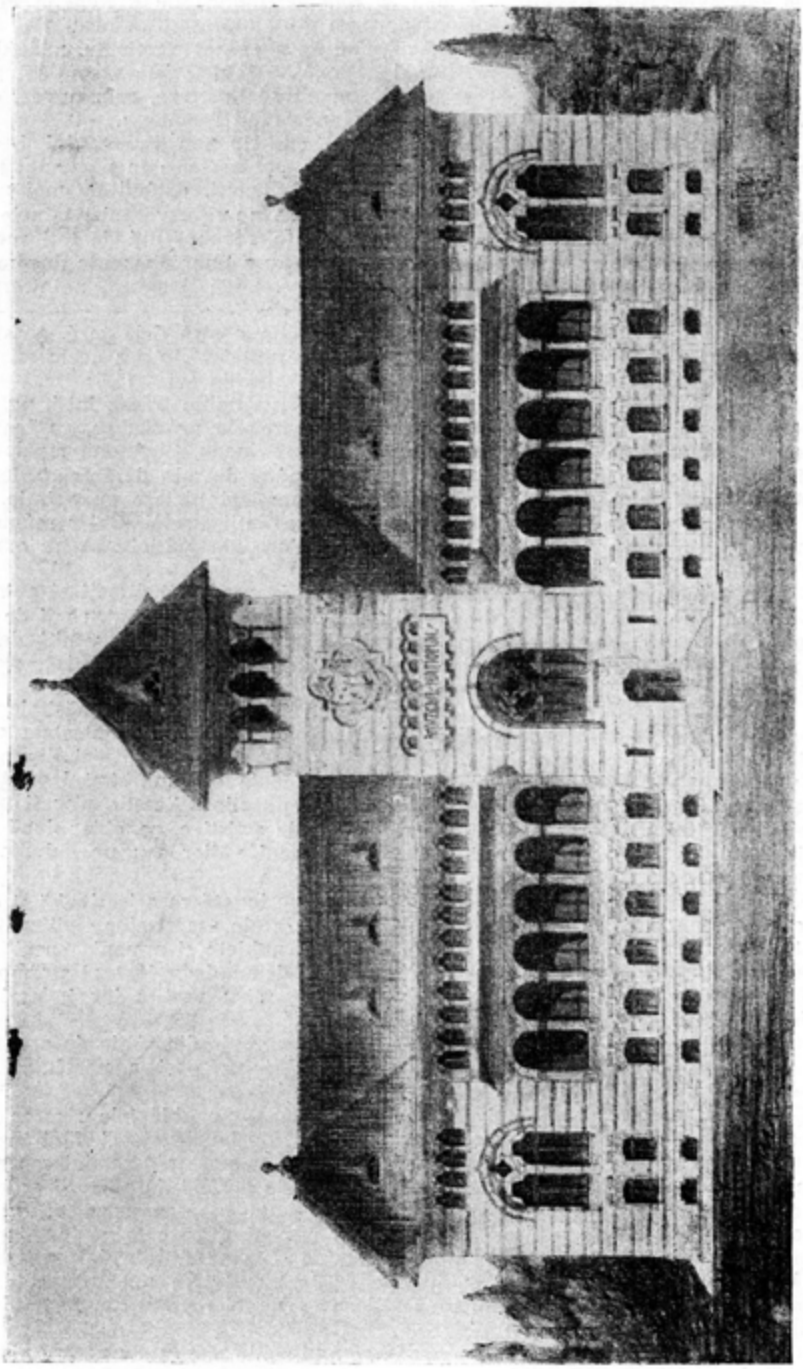

Fațada Muzeului, de arhitectul N. Ghika

din Prahova, unic în felul său, alături de tezaurul dela Pietroasa, sau populara Cloşcă cu puii de aur (încă la Moscova), precum şi cingătoarea de aur cu smalt şi podoaba cu mărgăritare a Basarabului înmormântat în biserica Domnească din Curtea de Argeş. Pentru aceste nepreţuite comori sânt prevăzute, în chiar pereţii clădirii, cuvenitele încăperi de siguranţă.

Intreg catul întâi e rezervat artei bisericeşti, urmând să cuprindă tezaurele

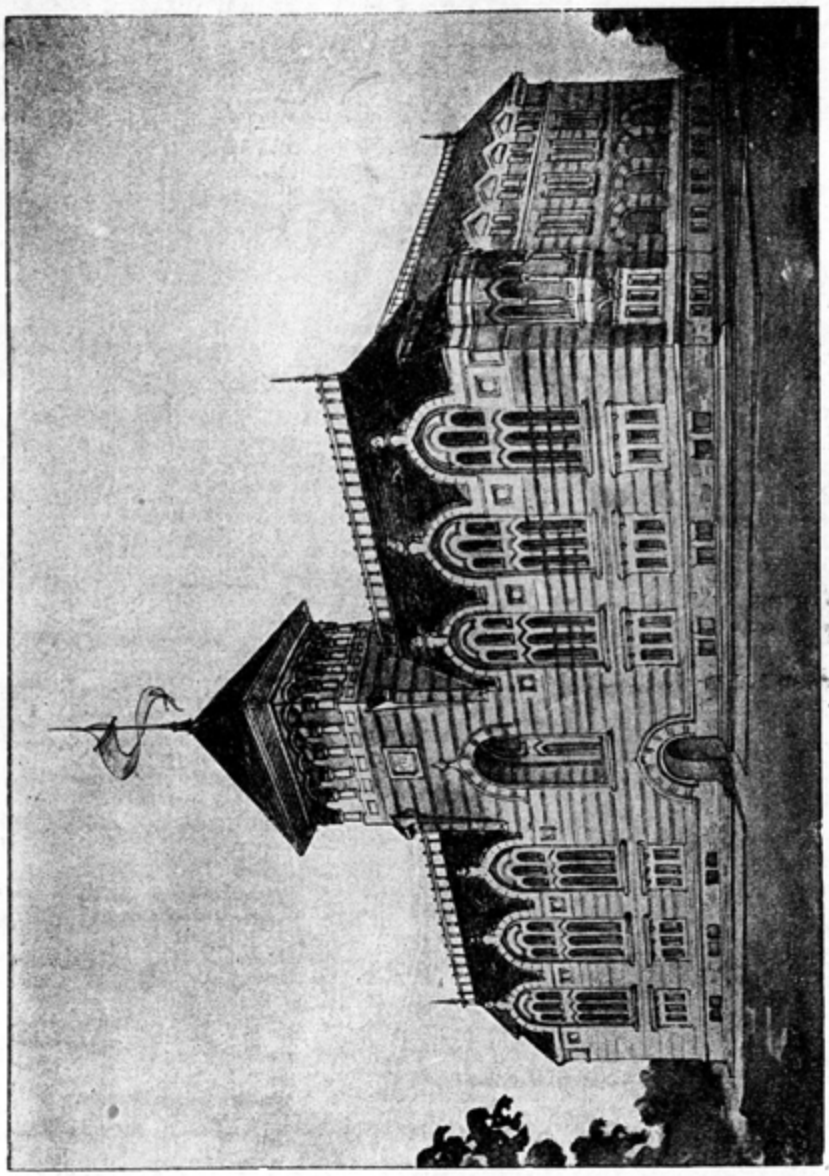

Primul proect al arhitectului N. Ghika

azi înghesuite în budoarele unei improprii clădiri particulare. In luminoasele şi boltitele săli, de proporţiile bisericilor noastre, se vor expune la loc de cinste splendidele catapetesme, ca acea dela Monăstirea Arnota a lui Matei Basarab şi acea dela Cotrocenii Cantacuzinilor. Lângă ele se vor înşira ielţuri arhiereşti, alături de uşile sculptate dela Cotmeana, din veacul al 14-lea şi cele ale Sna-

govului din mijlocul secolului al 15-lea. Tot aci se vor expune minunatele fresce originale din Episcopia Curţii de Argeş a lui Neagoe Voevod, alături de numeroase icoane vechi, epitafe sau aere şi perdele brodate cu fir, din bogatele ctitorii ale lui Constantin Brâncoveanu mai ales. In vitrine se vor rândui preţioase

Motivul central cu porticul, adaos în 1941. Desen de arhitectul M. Davidescu

evanghelii ornamentate, ferecate în argint aurit, din vremea marelui Ştefan şi a altor pioşi Voevozi. Tot aşa de vechi engolpioane, potire, cruci, chivote, candele şi căderniţe, unele de influenţă ogivală, şi alte odoare sau odăjdii din mănăstirile secularizate va cuprinde această secţiune. Alăturatele galerii acoperite ar adăposti lespezile mormântale ale unor evlavioşi ctitori. Secţia bise-

ricească va întruni deci, în toată măreția ei, civilizația medievală și a renașterii monahale și voevodale. Departe de a fi — cum s'ar crede — o replică a celei dela Sfântul Munte Athos, arta noastră are, dimpotrivă, originalitatea și superioritatea ei, după cum a dovedit-o încă din 1913 savantul de renume mondial Strzygowski. Lipsa obiectelor, duse în 1917 la Moscova, ar trebui împlinită prin minunatele odăjdii ce mucezesc în bolnițele umede ale unor mănăstiri, unde așa de greu se pot vedea. Astfel întregită, secția noastră religioasă ar fi, fără ezitare, cea mai importantă demonstrație a bisericii ortodoxe din Orient, dovedind tot odată înalta cultură a Principatelor dela Dunăre.

O a treia secție, în legătură directă cu preistoria, cu care are atâtea afi-

Curtea centrală a Muzeului, în planul din 1906. Arhitect N. Ghika

nități, este aceea a artei țărănești, oglindind iscusința fără de pereche și simțul artistic înăscut al băștinașilor noștri.

Și această secție, prin frumusețea și nobleța produselor, nu îngăduie comparație cu lucrările similare ale vecinilor. Troițe așa de mândre și armonios încheiate, crestături cu izvoade așa de înviorătoare, cu toată sobrietatea lor, stâlpi așa de înrudiți cu coloanele clasice, case așa de originale ca acea a lui Mogoș, cu porți mărețe, ca arcuri de triumf; scoarțe și costume așa de viu vopsite, fără nici o disonanță totuși; olărie așa de bogat colorată și, în genere, produse atât de spontan reușite, ca acele ale țăranului român, nu se mai găsesc aiurea. De superioritatea artistică a industriei noastre casnice ne-au asigurat streinii competenți, cari ne laudă, fără rezervă, expozițiile de obiecte din muzeu, ce de treizeci de ani s'au organizat în principalele Capitale ale Europei.

In aripa nordică a clădirii s'au amenajat săli cu lumină zenitală proprie expozițiilor de pictură și sculptură. Ele sânt atât de înalte, încât numai aci se pot expune pânzele monumentale ale maestrului Mirea; mai sânt și destul de vaste, ca să cuprindă întreaga așa zisă Pinacotecă, rămasă fără local propriu. In noile săli, operele lui Grigorescu, Luchian și ale celorlalți artiști de seamă vor fi puse în adevărata lor valoare.

Alternând cu sculpturile și desenele din vitrine, operele expuse vor înfățișa, după cum se cuvine, însemnatul aport al artei noastre contimporane în cadrul celei universale cu care poate concura.

Incăperile mai scunde din catul al 2-ea, din corpul răsăritean al clădirii, sânt prevăzute pentru colecții și donații speciale.

Dealungul zidurilor vastei curţi centrale se vor adăposti, ferite de intemperii: melopele dela Alam-Klisi, din Parcul Carol I. Iar în mijlocul aceleiaşi curţi s'ar putea reclări giuvaerul de bisericuţă Stavropoleos [4], azi în ruină şi copleşită de uriaşele clădiri megieşe.

S'ar întruni astfel, sub acelaş acoperământ, nestimata noastră zestre artistică, ce, o afirm, fără teamă de a fi desmințit, aduce, în conspectul universal al artei, o contribuţie tot atât de însemnată ca şi a celor mai de vază muzee din marile centre ale streinătăţii. Căci considerată în timp şi în spaţiu, arta din România — observaţi că nu mă refer numai la arta românească — se bucură de o mare vechime pe o rază dintre cele mai largi. Afinităţile ei se întind din extremul Orient şi până în Franţa. Şi anume: spiralele pictate ale olăriei noastre neolitice se aseamănă cu acele ale dinastiei Han din China; iar din Ile de France, prin Villard de Honnecourt, s'a introdus, în veacul al 13-lea la Alba Iulia stilul ogival, ce s'a împământenit apoi în tot cuprinsul ţării. Nevrednici am fi, dacă nici acum n'am da grija cuvenită unor aşa de

Faţada în 1940, fără portic

străvechi şi însemnate rămăşiţe artistice, cari ne asigură un loc de frunte printre celelalte neamuri de înaltă şi veche civilizaţie.

Programul de lucru nu se încheie numai cu împlinirea localului actual. Prin achiziţionarea în 1934 a unei fâşii de teren dinspre bulevardul Filantropiei s'a completat, printr'o nouă faţadă, pătratul de clădire al Muzeului, izolat acum de jur împrejur. In nouile aripi întregitoare urmează să se întindă, după nevoe, secţiile actuale şi să se adăpostească viitorul institut de cercetări artistice, cuprinzând: Comisia monumentelor istorice, arhiva de fotografii şi stampe, biblioteca specială de artă şi amfiteatrul pentru prelegeri şi conferinţe, prevăzut încă din 1906, precum şi cancelariile diferitelor secţiuni. In Muzeu rămân izolate numai colecţiile şi rezervele lor din subsolul şi din podul de beton armat.

Din planul expus nu s'a realizat până acum decât secţia de artă ţărănească, din aripa sudică. Deşi instalate în mod provizoriu, cele trei săli inaugurate în 1930 s'au bucurat totuşi de o critică deosebit de favorabilă din partea specialiştilor streini [5]. Aceste păreri, şi altele consemnate în volumul de «Muzeografie» pomenit, nu fac decât să întărească afirmarea ce, de atâta vreme, repet. Anume că «năbuşind veleităţile unora, de a expune specimene dubioase de artă streină [6] şi limitându-ne numai la obiecte din cuprinsul ţării, vom reuşi să avem un muzeu interesant şi cu caracter propriu, ocupând, prin originalitatea sa, un loc de frunte printre celelalte institute similare, din cele mai de seamă capitale ale Europei». Această profundă convingere m'a însufleţit în lupta grea pentru Muzeul naţional Carol I [7].

Sub noul regim, desăvârşirea lui este cred asigurată. Un început e şi făcut prin punerea la dispoziţie de către Ministerul Culturii a sumei de opt milioane — deocamdată — pentru amenajarea sălilor din aripa de Nord, pentru operile de pictură şi sculptură ce au fost evacuate, în urma cutremurului, din Pinacoteca Ateneului.

La victoriile depe câmpul de luptă, se va adăoga astfel o izbândă și în domeniul senin al artei.

Al. Tzigara-Samurcaș

NOTE

1 *Al. Tzigara-Samurcaș:* Muzeografie românească, 1 vol. 20×30 cm. XXIV+383 pp.; 31 ilustrații, cu rezumat francez. București, 1936. Cap. I (p. 1—173) este consacrat „luptei pentru Muzeul național", volumul încheindu-se prin expunerea «muzeografiei române în 1936» (p. 279—300). Alte studii, tot despre Muzeul național, apărute în „Convorbiri literare" din Ian.-Mai și Oct.-Dec. 1937; Ian.-Mai 1938 și Oct. 1938 complectează lucrarea din 1936. Asupra Muzeului au mai apărut: 1) Fr. Șirato: Muzeul de artă națională Carol I, (cu 28 figuri). In „Boabe de grâu", Martie-Aprilie 1932. 2) H. Möller (Hamburg) în „Museum Kunde", 1938, Heft I, pag. 18—20, (recensat și în Curentul, 9 Sept. 1938).

2 La modificările, consemnate mai ales în articolele mai sus menționate, apărute după publicarea volumului, d. arhitect N. Ghika-Budești răspunde prin revista „Arhitectura", nr. 2 din 1941. Cele 4 planuri ce însoțesc articolul nu corespund însă nici planurilor inițiale, ale aceluiași arhitect, nici, ceeace este și mai grav, construcției reale de azi. Această constatare rezultă din compararea planurilor ireale din „Arhitectura" cu planurile inițiale publicate în „Convorbiri literare" din Febr. 1907 și în parte reproduse în Muzeografia românească,

In primul plan, pe care arhitectul l-a efectuat în 1916 la cererea și după concepția subsemnatului, intrarea consta într'o boltă la nivelul solului, stabilind comunicare directă între stradă și curtea centrală a Muzeului. O primă modificare a acestui plan inițial ne prezintă fațada reprodusă sub nr. 5 în Muz. rom. și în vederea perspectivă de sub nr. 7. In „Arhitectura" din 1941, intrarea e adăpostită printr'o „marchiză" (cum se numește în rapoartele arhitectului), care e înlocuită prin porticul reclamat de noi încă din 1936. Deosebindu-se de microscopica marchiză, ce se pierde în fațada lungă de 70 de metri, porticul realizat, conform aprobării Consiliului tehnic superior din 26 Iunie 1941, împlinește cerințele muzeografiei și dă tot odată aspectul monumental dorit intrării unui așa de măreț edificiu. (Muz. rom. p. 156, 3). Planul etajului I și secțiunea prin corpul principal al Muzeului, din „Arhitectura", nu corespund nici ele clădirii realizate.

Pe baza motivelor arătate, în articolele sus menționate, s'a zidit la fiecare etaj proectata cupolă de 17 metri, ce întrerupea continuitatea sălilor dela cele 2 caturi superioare. S'a prelungit o scară normală până în pod, înlocuindu-se scara în formă de spirală (numită pe franțuzește „vis", cum adaogă textul revistei), care avea proporțiile unei prea modeste scări de serviciu, amețitoare prin neîntrerupta ei șurubărie.

In zadar se invocă, cu acest prilej, ca și aiurea, „arhitectura din evul mediu și din timpul Renașterii", pentru o clădire din ziua de azi. Căci, trebue să ne dăm bine seamă, nu aveam de executat un palat oarecare, ci o clădire cu menire cu totul specială. Deaceea foarte ciudată se pare pornirea din menționatul articol contra nouei științe „ce poartă denumirea pompoasă de Muzeografie", când e vorba de construirea chiar a unui muzeu. Căci după cum spitalele, abatoriile și orice altă clădire specială este regisată de anume cerințe tehnice, ce nu pot fi desconsiderate, tot astfel orice muzeu nou trebue să ție seamă de progresele realizate aiurea. Stranie este deci încercata persiflare a invocării din partea noastră a muzeelor celor mai recente din Haga, Amsterdam și din Paris, de către acela care a invocat exemplul străvechiului Louvre, în privința parchetului introdus în aripa sudică a Muzeului, contra repetatelor și energicelor noastre protestări prin rapoartele oficiale ale Muzeului (Muz. rom. p. 156, 4).

Trec asupra altor asemenea inconsecvențe din nr. 2 al revistei „Arhitectura", nevoind să lungesc, în zadar, șirul unor reclamații, cărora nu li s'a dat ascultare. Relev numai aversiunea „Arhitecturei" contra „cristalelor moderne dintr'o bucată", introduse recent la parter, cărora li se preferă „nuanțarea (?) geamurilor dela ferestre", cum s'a făcut, contra avizului nostru, la aripa sudică cu pervazuri de lemn, cari răpesc lumina și produc totodată jocuri de umbre proectându-se pe obiecte și producând neliniște în săli.

Mai constat că, tot în afară de planurile serviciului de arhitectură, s'au obținut splendidele depozite în beton armat din pod; iar prin realizarea unui coridor lateral s'au degajat vastele depozite din subsol, ce acum pot fi utilizate separat.

Inchei cu compararea turlei din proectul inițial, alcătuit la cererea mea în 1906, cu turla din „Arhitectură". Modificată, fără asentimentul subsemnatului, mult prea înaltă se arată turla actuală, pe care de mult am declarat-o „inutilă și atât de costisitoare". Cutremurul din 1940 a deteriorat-o în bună parte, aducând serioase stricăciuni întreg acoperișului. Turla nu satisface de cât vana ambiție arhitecturală, de a fi cea mai înaltă din Capitală, după cum se intenționa să fie bolta interioară, azi redusă la proporțiile cuvenite unui Muzeu. (Muz. rom. p. 156, 5, clișeele 5 și 6).

[4] S'au împlinit peste 40 de ani, de când, prin „Epoca" din 26 Febr. 1904, propuneam ca biserica Stavropoleos să fie mutată pe locul mănăstirii Serindari, atunci de curând dărâmată; iar de jur împrejurul ei să se clădească, după modelul vechilor mănăstiri, Muzeul național, pe locul ocupat azi de Cercul militar. (Muz. rom. p. 165—9).

[3] Pe balustrada portalului se va săpa numele Muzeului, înlăturându-se astfel nepotrivita așezare a inscripției deasupra boltei mediane din fațadă, așa cum se vede în planurile din „Arhitectură". De mult am protestat, prin menționatele articole din 1937, contra „locului propus, ca impropriu, inscripția fiind mult prea îndesată între vârful arcadei mijlocii și brâul de piatră cu cornișa de zimți de cărămidă, ce ar fi distruși prin lespedea cu inscripție". Pe balustrada exterioară a porticului, inscripția își află locul de cinste cuvenită.

[5] Profesorul J. Alazard, director de Muzeu, afirmă în 1938 despre secția română „că acest muzeu este unul dintre cele mai interesante și mai perfecte ca prezentare din câte cunoaște". Iar Profesorul Konrad Hahm directorul Muzeului din Berlin, după ce relevă, între altele, importanța casei lui Mogoș, închee expunerea sa astfel: „Muzeul din București și-a cucerit un loc de frunte printre principalele muzee europene, ca un model al artei muzeale moderne și ca un exemplu de adevărat muzeu național". In revista pariziană „Beaux-Arts" din 25 Iulie 1932, după ce se comentează unele fericite inovații ale modului de prezentare, se arată că „România poate fi mândră de a poseda unul dintre primele muzee care să împlinească îndoita lor misiune didactică și estetică, punând în valoare arta ei națională" (Muz. rom. p. 108, 144, p. 6, 157).

[6] Am arătat aiurea (Muz. rom. p. 285) inutilitatea unei galerii de opere streine, cari, ne mai putând fi dintre cele bune, compromit renumele marilor artiști cărora sânt „atribuite", fără garanția autenticității, după cum reese chiar din catalogul Muzeului Toma Stelian.

Pictura europeană fiind demn reprezentată prin operele din Galeria Regală, nu mai e nevoe de un alt muzeu cu lucrări mediocre sau anonime a unor artiști fără nici o legătură cu arta noastră. Să nu se risipească eforturile și banii necesari complectării patrimonului artistic din țară.

[7] La cererea Direcției, prin I. D. R. nr. 201/31 Ian. 1915, în semn de pios omagiu, s'a dat Muzeului numele Marelui Ctitor al Instituției.

Sub o direcție generală, necesară în vederea armonioasei organizări a tuturor colecțiilor din aceeași clădire, Muzeul va cuprinde următoarele secțiuni: I. preistorică; II. greco-romană, cu lapidariu; III. medievală și religioasă; IV. de artă țărănească; V. de artă modernă și contimporană, după programul pe larg expus, încă din 1936. (Mus. rom. p. 283 și urm.). Planul acesta, neschimbat din 1906, nu poate fi atenuat de pledoariile sentimentale din „Arhitectura", paradând cu principiile „tradiționale din vechime" (parcă ar fi și tradiție fără vechime) și vrând să demonstreze că, în alcătuirea unui Muzeu, clădirea, iar nu conținutul, trebue să primeze. Nesocotind ideea inițială a adunării și coordonării tezaurelor de artă din țară, executorul adăpostului cerut pentru aceste colecții se consideră ca având singur dreptul de a dispune de soarta Muzeului. Uită că haina se croește după trup, iar nu acesta se ciopârțește după fantezia croitorului. Colecții de artă condiționează clădirea, care, și în cazul nostru, a trebuit să se adapteze fiecărei secțiuni în parte, conformându-se principiilor de curând statornicite de noua disciplină muzeografică, de care și tradiționaliștii vor trebui să ție seamă, oricât ar încerca, în zadar, să o nesocotească.

Al. Tz. S.

COPACUL JALEI ROMÂNEȘTI

Un trist străbun pe-ogoarele crăești
Sădi copacul jalei românești

De-o mie de-ani l-aud crescând, stăpâne,
Sub el a noastre lacrămi curg, fântâne.

Străbunii mei în umbra-i se ivesc,
De-o mie de-ani în umbra lui jelesc.

Din codru'ntreg el singur e mai mare
— Udați-l voi cu lacrimi, surioare.

Pe Gelu Domn îl va umbri mereu,
— Sub el săpat-am și mormântul meu

Cu vârful bate cerul rotogol.
— Din moartea asta când o să mă scol?

Ah, adevăr vă spun: de pe mormânturi
Sări-vor mâine pietrele în vânturi,

Sub ăst copac ce din furtuni s'alege
Infricoșat peste poporul-rege,

Să țină cerul dărîmat pe țară
Cu ramurile-i de scântei și pară.

Emil Giurgiuca

O SĂNDĂ

M'aplec flămând spre cele pământene,
Ce sete mi-i de vinurile vieții!
Mi-ajunge drumul sprijinit în umbre,
Destule nopți pe umăr și tristeții.

De astăzi lira stee unde-i place,
De astăzi nu mai am cu ea nimică,
Desmierde-o alții, biruie-i pe alții,
De mine spuie ce-o dori să zică.

Mă duc de-acum în legănări de flăcări,
Las totu 'n urmă, toate să mă lese, —
Mi-e dor de câte 'n lume dau năvală
Și de mireazma vârstei neculese.

Cu vânăt zâmbet n'oiu mai fi tovarăș,
De glume ziua fie-mi cană plină,
Pe lanul meu sortit însingurării
Să-și plimbe vara turnuri de lumină.

În seri albastre doldora de patimi
Când verde frunză tremură 'n răchită,
Să-mi fie vreau supusă dimineață
Femeia pururi prea păgân râvnită.

Și brațe grele de 'nțeles și febră
În chinul șoaptei pe-amândoi ne 'ngroape,
Răsară luna, culce-se luceferi,
Noi beți de noi, noi singuri și aproape.

Mi 'ntindă noui ispite sânii clipei,
Frământe-i palma zăbovind pe dânșii,
De-atât noroc să se răscoale 'n sânge-mi
Toți anii de priveghiu, toți anii, plânșii.

Dar când cu păru 'n vânt mă 'ndrept spre toate
Și caut ușa să-i arunc zăvorul,
Turburător descântec suie leneș
Din nou înlănțuindu-mi-l izvorul.

Se 'nnoadă pașii, chiotul purcede
Scăzute sboruri înapoi să-și poarte,
Grădinile urcușului mă strigă
De dincolo de neguri și de soarte...

Teodor Al. Munteanu

V I L E G I A T U R Ă

Pădure,
Soare,
Vânt —
Răcoare lungă-a potecilor
Muzică verde a crecilor
Ape ce legănați înstelări,
Albastrelor zări —
adiați-mă,
mângâiați-mă,
Cu proaspăt vis răcoriți-mă,
mințiți-mă —
Sărutați-mi din ochiu și gând
Întunerecul zidurilor sure —
Pădure,
Soare,
Vânt!

George Voevidca

C O S M I N

Mă reîntorc în anii mei de soare,
În anii luminării, primăverii
Și pașii-mi sună lin, de sărbătoare.

Învăluită 'n zorii învierii
Biserica e 'naltă lângă floarea
Ce-apleacă de lumină merii, perii.

Din cărți bătrâne picură cântarea,
Apostoli vin în nimburi de aramă
Și albastră-i dunga zărilor ca marea.

Văzduhu-i limpede și nici o vamă;
E lângă zarzării de brumă cerul
Și sufletul, zăpadă de năframă.

Sub ulmi umbroși, eram de-atunci năierul.

II

Imiresmată sară 'n primăvară,
Lin șoșotă pe lângă streșeni pinii.
Privighitoare liniștea grădinii
Și iarba 'n umbră moale se 'nfioară.

Troian de floare, tainică stihie,
Cireșii grei și ramurile joase.
Și în lumina lunii peste case
Fereastra-i de păienjeniș, pustie.

III

Ne întorcem prin câmpul rourat,
Luna de aur greeriș în sară.
In urmă-ne, orașul luminat,
Se depărta prin susur de săcară.

Răcoarea ierbii până la genunchi
Ne ajungea și numai tu cu mine —
Și luna alburie, un mănunchi
De stele mai brumate, mai senine.

Teofil Lianu

BALADA CIOBĂNAȘULUI

D-lui I. Al. Brătescu-Voinești

Sus pe dâmb, lângă o scoacă,
Ciobănaș rezmat în moacă,
Tot dă roată din privire
Mieilor să se prefire
Peste brâne, peste stânci,
Peste hornurile-adânci.

Obrăjorul
Ca bujorul,
Ochii stele
Logostele,
Să te oglindești în ele
Și, în cap, doar aur ciuf,
Tot zuluf lângă zuluf.

Măi bădică dela stână,
Rău îți stete la 'ndemână,
Rău te-a pus cine te-a pus
Să mi-l dai la sterpe, sus;

Că-l văzură Ielele,
Ielele căţelele,
Pe seninuri spânzurate,
Cu nori albi înfăşurate.
Stau Ielele scuturate
Ca de friguri şi mi-l vor
Să fie numai al lor.

Zice mama Ielelor,
Ielelor, căţelelor:
«Milă mi-e când vă aud
«Că-mi râmniţi voinicul crud!
«De-aia, maică, mă şi duc
«Să vi-l dau, să vi-l aduc».

Zgripţuroaica vrăjitoare
Se preface măr'n floare,
Floare dalbă ca o stea...
Doamne, cum mai strălucea,
Tomna *'n clina cea mai rea
Unde-i piatra crumpelită
Şi prăpastia cumplită!

Zice floarea ca un glas:
«Vrea-m-ai tu, da' nu mă las
«Că nu-s floare
«Ca oricare:
«Nu sunt floare, ci sunt stea
«De argint şi catifea,
«Strop din albul norilor
«Şi domniţa florilor!»
— «S'alege ce s'o alege!

«Mări Doamne! te-oi culege!
«Că mâni, pasă cu merinde
«Mândra mea, şi i te-oi prinde
«Ici aşa, într'o cosiţă:
«Dalbă tu şi ea plăviţă,
«Să mai vezi ce mai guriţă!
«Iuhuuu! Măi!»
Hăulea din văi în văi.

Floarea ici, floarea-i colea,
Vrăjitoarea-l păcălea
Tot spre piatra înclinată
Şi de geruri măcinată...
Si de-odată huruind.
Duduind şi duruind,
Ciobănaş, te-ai prăvălit
Tomna *'n hornul cel cumplit...

Ciobănaş, biată grămadă
Pe saltele de zăpadă,
Zaci cu faţa 'nsângerată
Liniştit ca niciodată!
In prăpastia uitată
Nime te-a găsi vre-o dată.
Că veniră Ielele,
Ielele căţelele,
Şi pe braţe mi te poartă
Să-ţi sărute gura moartă.

Marta D. Rădulescu

* Tomna = tocmai.

SĂ NE REVEDEM IN PACE IN ROMÂNIA UNITĂ

BRAŞOV 17 SEPT. 854.

TITU L. MAIORESCU

Să ne revedem in pace in
Romania unită.

Braşov 29 Septembre 851.

Titu L. Maiorescu

Autograful de mai sus a fost dat de Maiorescu profesorului Ştefan Emilian, ca amintire din timpul când i-a fost elev la gimnaziul românesc din Braşov, azi Liceul Şaguna. La acea dată Maiorescu avea 14 ani. Obiceiul vremii era ca asemenea autografe, date în semn de amintire, să fie scrise pe foi volante de hârtie de mărimea aproape a unei cărţi poştale. Asemenea foi îndeplineau acelaş rol ca şi albumurile de pe vremuri ale domnişoarelor.

Maiorescu a urmat cursurile celor 4 clase ale acestui gimnaziu din Braşov, clădit după proiectul lui Ştefan Emilian, care terminând studiile la Politehnica şi Academia Artelor Frumoase, Secţia de Arhitectură din Viena, a fost însărcinat, ca arhitect, cu facerea proiectului şi conducerea lucrărilor acestei şcoli, ce şi-a deschis porţile în 1850 şi unde a funcţionat benevol câtva timp şi ca profesor. In 1854, Maiorescu terminând gimnaziul, plecă la Viena spre a-şi continua studiile la vestita şcoală Teresianum, fiind bursierul Mitropoliei din Blaj. Câţiva ani mai târziu, în 1858, Ştefan Emilian era numit profesor la Academia Mihăileană din Iaşi, Capitala Principatului Moldovei, de sub Caimacamia lui Nicolae Konaki Vogoride. In 1859, se făcu unirea sub Cuza Vodă, iar în 1860 luă fiinţă Universitatea din Iaşi. La această ctitorie a lui Cuza-Vodă, Ştefan Emilian fu numit profesor la Facultatea de Ştiinţe, iar doi ani mai târziu, în 1862, Titu Maiorescu, după strălucite studii în străinătate, fu numit profesor de filosofie, împlinindu-se astfel cele exprimate de dânsul în cele opt cuvinte cu opt ani mai înainte.

Azi când soldaţii noştri luptă pentru reîntregirea şi apărarea Neamului, aceste cuvinte prezintă un deosebit interes căci ele exprimă gândul de totdeauna al înaintaşilor noştri, cari şi-au trăit anii mereu în nădejdea că va veni ziua când Românii vor fi strânşi cu toţii la un loc, într'o Românie reîntregită în hotarele ei firesti.

Dimitrie Şt. Emilian

UTILITARISM ŞI IDEALISM ÎN PEDAGOGIE

Arta de a cârmui oamenii, ca şi cea de a-i creşte, sunt — după părerea lui Kant şi-a altora — de cea mai evidentă importanţă pentru viaţa socială, pentru ceea ce este mai propriu naturii umane. Politica şi pedagogia stau, în esenţa lor, pe acelaş plan de importanţă, complinindu-se tot odată în raport cu preocupările cari privesc bunul mers al omenirii.

Etica — privită ca ştiinţa normativă a conduitei umane, ca ştiinţa menită să orienteze şi să rezolve raporturile şi conflictele sociale, să ţeasă ordinea armonică după care omenirea să-şi îndrepte evoluţia, anarhică la temelia ei —, şi-a însuşit, treptat, cristalizările gândului omenesc, rotit necontenit în jurul său şi întors îndelung spre sine. Dar potenţa normei morale, prin însăş natura disciplinei, nu'şi poate căpăta actualitate decât printr'un exerciţiu pe domeniul practic al altor discipline. Politicei, în chip cel puţin teoretic, îi revine, în cea mai largă măsură, rolul de a purta sarcina normelor etice pentru aplicarea lor în omenire, pentru înscrierea lor în evoluţia societăţii.

Dar rolul politicei e limitat. Bariere puternice vin să-i delimiteze terenul, îngreuindu-i atingerea ţintei. Sub priza ei, politica ia omul mai mult sau mai puţin format — format, adică, pentru că nu-i putem spune încă deformat. Ea nu poate interveni în fazele de început ale formării lui. Astfel, că, rolul politicei — privită şi'n partea sa teoretică —, în raport cu determinantele sale etice, este în chip evident îngreuiat. Trebue sau să încerce să îndese individul în norme pentru cari nu e pregătit, sau să se conducă după natura lui prehotărîtă, în contradicţie de obiceiu cu normele. Drumul cel mai bun de ales dintre două extreme, de obiceiu, e cel de mijloc. Aceasta însă numai când între ele nu există un abis.

Iată, deci, că plasarea pedagogiei alături de politică, chiar la temelia ei, e o necesitate. Politica vine să-şi continue opera după ce pedagogia i-a pus temeliile şi i-a marcat precis direcţia. Astfel, numai, ele pot concura la actualizarea normei etice. Avem de o parte la temelie, natura, omul sub stringenţa naturii; de cealaltă, ca finalitate, norma etică, directoare în sânul naţiei şi a umanităţii. Între ele ameninţă abisul, pe care însă pedagogia şi politica sunt chemate să-l înlăture.

Evoluţia sufletului omenesc se desfăşoară între cei doi termeni: natură şi spiritualitate. Pedagogia stă mai aproape de natură; politica, de norma etică, de spiritualitate, îmbrăţişând vârsta matură înaintea politicei.

Pedagogia e chemată să aducă natura la normă, dar şi norma la natură. Politica va desăvârşi opera ei; continuând evoluţia, o va apropia şi mai mult de norma etică, de sensul just şi de ordinea necesară a spiritualităţii care animă naţiunile în omenire.

De aceia, încă din antichitate, preocupările pedagogice au fost puse înaintea celor de ordin politic. Socrates, Platon, Aristoteles, ca şi ceilalţi, au socotit că politica — singură — este incapabilă să ducă la atingerea scopului său în sânul societăţii omeneşti. Am putea spune, chiar, că, dată fiind origina ei, pedagogia s'a desprins din temeiurile cele mai stringente de orientare politică. Ea se integrează aceluiaş sens, pe care numai preocupările intense şi profund divizate, moderne, l-au deviat în aparenţă.

Prin consideraţiile de mai sus, în cari am raportat pedagogia la politică şi în acelas timp la etică, dualitatea utilitarism-idealism în pedagogie îşi are o vădită îndreptăţire de cercetare. Utilitarismul şi idealismul pedagogic ţin de repercusiunile eticei în domeniul pedagogiei. Termeni etici consacraţi, ei descind, potrivit consideraţiilor de mai sus, în pedagogie, colorând şi primind la rândul lor coloratura mai mult sau mai puţin specifică a naturii acesteia.

Utilitarismul şi idealismul, ca direcţii etice, au punctul de plecare în filosofia antică; primul, la epicurieni şi Socrates, — al doilea, la Platon şi alţii. Tot din acele timpuri şi-au întins şi influenţa asupra preocupărilor de pedagogie. Au coborît apoi, alternând, în lungul secolilor. Ei au constituit, întotdeauna, aproximativ doi poli opuşi, spre cari a tins respectiv corolarul etic al fiecărui sistem filosofic. În etică, ei au fost priviţi ca formând aproape aceiaş opoziţie inconciliantă, pe care o formează, în domeniul ontologic, materialismul şi spiritualismul. Însuşirile unuia constitue negaţia şi limitare celuilalt.

Utilitarismul pune la baza eticei şi a vieţii în acelaş timp, ca principiu, utilitatea, care se îndreaptă după fericire, ocolind pe cât posibil suferinţa. Jeremie Bentham, promotorul utilitarismului secolului al XVIII-lea şi al XIX-lea, pe care îl derivă din Hutcheson şi Hume[1], proclamă şi aplică, principiul că orice acţiune şi orice instituţie trebue să fie judecată după tendinţa ei de a înlesni fericirea şi de a îndepărta suferinţa. Concepţia lui o duc mai departe John St. Mill şi apoi Herbert Spencer. După toate aparenţele, se pare că principiul utilitarist îl formează conservarea individuală şi are, ca atare, o orientare relativ egoistă. Suntem îndrituiţi, cu alte cuvinte, să constatăm că procesul etic utilitarist porneşte dela conţinutul intim sau dela materia vieţii — dela individ socotit biologiceşte — şi urcă apoi treptat spre forma superioară a vieţii, a vieţii sociale, a spiritualităţii în ceeace are ea mai rafinat. Dar, natural, acesta e numai procesul teoretic, pe care utilitarismul, de fapt, îl suprimă cu mult mai de vreme.

Dacă ar fi să caracterizăm procesul idealismului, ar trebui să spunem tocmai contrariul. El porneşte chiar de acolo de unde primul sfârşeşte teoretic, dela formele rafinate, superioare ale naturii omeneşti şi tinde să coboare spre conţinutul biologic al vieţii, spre individ. Că nici acest proces, în derivaţie, nu se efectuiază total, e dela sine înţeles. Totuşi ceeace putem afirma cu siguranţă e că realitatea etică e cuprinsă în întregime între aceşti doi termeni, luaţi, prin definiţie, ca extreme. Ea nu rezidă, propriu zis, în niciunul din ei; ci mai precis într'un echilibru al lor. Numai acest echilibru poate fi luat ca o potenţă pentru realizarea pedagogică şi politică.

De altfel, John Stuart Mill mai ales, utilitarist incontestabil[2], în interpretarea sa lasă consecinţele utilitariste să evolueze oarecum spre unele consideraţii de ordin relativ idealist. Se acuză — spune ele — utilitarismul de a reduce totul la plăcere sub forma cea mai grosolană. Dar nu există teorie epicuriană a vieţii care să nu fi atribuit plăcerilor inteligenţei, imaginaţiei şi sensului moral o valoare tot atât de mare ca şi plăcerii simţurilor. Am găsit adeseori chiar superioare plăcerile spiritului faţă de cele ale corpului. Principiul utilitar spune numai că oarecari plăceri sunt mai de dorit decât altele; au mai multă valoare. Cei cari cunosc şi apreciază două feluri diferite de a trăi vor da preferinţă celui care va întrebuinţa facultăţile lor cele mai înalte. O fiinţă dotată cu facultăţi înalte cere mai mult pentru a fi fericită, suferă mai profund şi ,din oarecari puncte de vedere, este mai propice suferinţei decât o fiinţă de un tip inferior. Suferinţele şi plăcerile nu sunt omogene. Suferinţa e totdeauna eterogenă cu plăcerea. Calitatea în plăceri e apreciată, iar regula acestei aprecieri e urmată de cei cari au în spiritul lor, graţie spontaneităţii circonstanţelor, mai multi termeni de comparaţie. Utilitatea nu înţelege numai urmărirea fericirii, ci şi îndulcirea nefericirii. Sacrificiul martirilor, eroilor, pentru fericirea altora, nu e condiţia unei fericiri?

Utilitarismul sfătueşte pe individ să fie imparţial între fericirea lui şi a altuia. Morala utilitară posedă aceleaşi caractere pe cari le recomandă şi celelalte sisteme. Principiul de sancţiune al utilitarismului e: sentimentul conştient al umanităţii.

Probă că fericirea, de orice natură ar fi, e scopul vieţii, e dată prin evidenţă, prin experienţă. Voinţa e fiica dorinţei. Justiţia stă în strâns raport cu utilitatea. Rău pentru rău, bine pentru bine, sunt dictate de justiţie în virtutea utilităţii.

Desprindem din utilitarismul lui Mill ideia aceleiaşi vieţi intense, de care

[1] *H. Höffding:* Hist. de la philosophie moderne, Paris, 1924, p. 379.
[2] *J. St. Mill:* L'utilitarisme, trad. P. L. Le Monnier, Paris, Baililère, 1883.

vorbește și filozoful francez Jean Marie Guyau și pe care de altfel nu l-am putea numi în totul utilitarist.

Guyau reușește să se apropie mai mult de echilibrul dintre utilitarism și idealism, de care vorbeam mai sus. El nu mai acceptă atitudinea rigoristă kantiană în contra utilitarismului din domeniul eticei și al esteticei. Caută să lege — după cum o mărturisește — morala, estetica, religia, cu ideia vieții celei mai intense și mai extensive, care e și cea mai rodnică în același timp. Aceiași preocupare și pentru pedagogie, pentru problema educației. El, deci, nu exclude nimic din integralitatea ființei omenești, nu exclude nici facultățile ei intelectuale sau posibilitățile idealiste, condiționări ale unei vieți superioare. Din contră le subliniază necesitatea indiscutabilă: rolul și puterea netăgăduită a idealului.

E plin de înțeles și de adevăr, în acest sens, epitaful său, extras din propria-i operă. Redă sintetic concepția lui:

«Cine a trăit cu adevărat odată, va reînvia, cine pare că moare, nu face alta decât se prepară să renască. A concepe și a voi binele, a încerca frumoasa întreprindere a idealului, înseamnă a îndruma generațiile viitoare. Cele mai înalte aspirații ale noastre, cari par și cele mai deșarte, sunt ca niște valuri, cari, putând veni până la noi, vor merge mai departe, și poate reunindu-se, mărindu-se, vor transforma lumea. Sunt foarte sigur că ceeace am mai bun în mine îmi va supraviețui. Nu, nici unul din visele mele poate nu va fi pierdut. Alții le vor lua, le vor visa după mine, până când se vor îndeplini într'o zi. Cu valuri irosite marea ajunge să-și lărgească țărmul, să-și deschidă albia imensă, în care se sbate»... [3].

Este evidentă nota idealistă a acestui epitaf. Dar ea nu este singură; este aci, în latentă, acel echilibru de care ne sesizasem mai sus.

In pedagogie, idealismul lui Guyau identifică copilul cu viitorul, lucru pe care îl exprimă clar și plin de sentiment în prefața uneia din operele sale pedagogice: «O, sgomotul picioruşelor copilului, sgomotul acela ușor și dulce al generațiilor ce vin, nehotărît, nesigur ca și viitorul. Viitorul, noi îl vom hotărî poate prin felul în care vom fi crescut generațiile cele nouă». E tot atât de prezentă, însă, aci și nota realistă a faptului pedagogic.

Dualitatea: utilitarism-idealism, în pedagogie, e aproximativ aceiaș cu dualitatea: realism-clasicism [4].

Realismul pedagogic sau utilitarismul, potrivit sensului său din domeniul etic, își propune, ca scop, formarea omului pentru viața practică. Drept instrumente sau mijloace de realizare a acestui scop, el înglobează științele pozitive, ca și orice alte procedee sau acțiuni cu eficiență practică imediată, pentru viața reală, prezentă.

Idealismul pedagogic, din contră, își propune formarea omului ca om, independent de preocupări utilitariste, de interese practice. El cere formarea facultăților superioare ale spiritului omenesc, desvoltarea laturilor cele mai înalte ale ființei omenești. Își propune formarea unei judecăți desăvârșite, a unui spirit critic deosebit, precum și a unui simț moral și estetic. Mijloacele sale de căpetenie au fost de obiceiu limbile clasice, ca și orice alt studiu dezinteresat practic. E de remarcat de-asemeni tendința sa, de a înfera multe din preocupările cari cad în afara sferei sale.

Teoretic, deosebirea dintre utilitarism și idealism ar fi următoarea: pe când preocupările utilitarismului, în sensul său realist, rămân oarecum circumscrise realității și vieții prezente, încearcă adică să-l adapteze pe individ ei, — preocupările idealiste caută să-l promoveze față de condițiile existente, ducându-l spre realizarea naturii sale superioare, spirituale, menită să stabilească sensul adevăratei și eternei spiritualități.

Realizarea practică, însă, a pedagogiei, în raportul său cu etica, și'n situarea dintre natură și cultură, nu poate proveni decât printr'o sintetizare sau echilibrare armonică a celor două principii în aparență discordante. Scindarea

[3] *J. M. Guyau:* Educație și hereditate, trad. rom. de St. Constantinescu și V. N. Duiculescu. București, A. A. Stănciulescu, 1916.

[4] Vezi și *Gh. I. Gabrea:* Realism și idealism în pedagogie. București «Jockey Club», 1929.

lor totală e inoperantă. In cazul primului, ea ne-ar determina să ne comportăm în chip orb; în cazul celui de-al doilea ne-ar ilumina pur şi simplu un gol de realitate, — cum de altfel s'a mai spus şi cu altă ocazie. — Edificiul spiritual, la care pedagogia conlucrează cu politica şi etica, nu poate refuza temelia pe care natura o oferă sufletului omenesc.

De altfel, nici nu ştim, dacă am putea afirma că găsim cazuri în istoria pedagogiei, în cari exigenţa să fi fost în stare să ducă la altă scindare decât teoretică pur şi simplu. E drept, că excesul unuia a dat nota de caracterizare, dar elementele celuilalt au coexistat aproape întotdeauna într'o oarecare proporţie, marcând eficienţa. E foarte drept de asemeni, însă, că o echilibrare în totul armonică a lor, istoria pedagogiei nu a cunoscut-o. Numai idealismul individualist al lui J. J. Rousseau s'a apropiat, poate, în cea mai mare măsură de ea; în schimb, însă, evoluţia istorică a curentelor pedagogice s'a apropiat când de unul când de celălalt dintre cele două principii de mai sus, după simpla lege, aproape, prin care faţă de un exces se reacţionează întotdeauna printr'un alt exces.

Preocupările pedagogice, după cum am spus şi mai înainte, pornesc, alături de cele politice, încă din antichitate. — Scopul educaţiei greco-romane era: formarea cetăţeanului sau mai bine zis pregătirea lui pentru viaţa războinică şi politică. Studiile şi exerciţiile concurau la formarea aptitudinilor şi sentimentelor în acest sens.

Preocupările utilitariste apar manifeste, alături de cele idealiste, chiar din aceste timpuri.

In pedagogie, Socrates înseamnă spiritul practic şi utilitar. Recomandă numai studiile cari au efecte practice. Din conversaţie, Socrates face o artă, din dialog o metodă. Ii repugna o lecţie ex-catedra. Prin chestionare, căuta să-l facă pe interlocutor să găsească singur adevărul, pe care-l considera ca o consecinţă a celor anterioare. E metoda lui numită maieutică. A două metodă constă în combaterea erorilor şi opiniilor false, prin ironie.

Mai departe, Platon, în «Legile» şi «Republica», trasează un plan complet de educaţie, adecvat oarecum concepţiei sale idealiste, dar nici decum exclusiv. Educaţia trebue să fie preocuparea dominantă a legislatorului; ea vizează perfecţiunea Statului prin perfecţiunea individului.

Sistemul său educativ are două cicluri: Primul e gradul elementar şi ţine dela naşterea copilului şi până la douăzeci de ani, având ca scop formarea viitorilor războinici. Al doilea e gradul superior, ţine până la 35 şi chiar 50 de ani, fiind rezervat celor cu aptitudini pentru magistraturile Statului.

Primul ciclu îl împarte în diferite faze, după principiul integralist; adică educaţia trebue să privească atât perfecţiunea corpului, cât şi a sufletului. Recomandă muzica, dansurile decente şi alte studii şi exerciţii pentru educaţia fizică, morală şi estetică.

Prin studiul filosofiei, trebue să se pregătească viitorul magistrat. Ii trebue o cultură ştiinţifică, dată prin cele cinci ştiinţe, toate abstracte şi matematice: ştiinţa numerelor, geometria, geometria cu trei dimensiuni, astronomia şi muzica. Ştiinţa numerelor ridică sufletul la pura inteligenţă şi la contemplarea adevăratei existenţe. Geometria dă cunoştinţa, nu a formelor pasagere, ci a raporturilor permanente. Acelaş lucru cu astronomia şi muzica, sau ştiinţa raporturilor sunetelor.

Aristoteles dă o schiţă a educaţiei progresive, după trei momente, distincte după el, şi cari sunt: viaţa fizică, instinctul şi raţiunea. Totul în educaţie trebue făcut în vederea exerciţiilor căror se va deda individul la maturitate, dar nu o instrucţie utilitară sau profesională, ci morală şi liberală. Educaţia trebue dată de Stat şi după metode uniforme. Nu există viaţă socială fără educaţie; ea formează moravurile. Studiile desinteresate, demne de omul liber sunt: gimnastica, gramatica, muzica şi desenul, cari trebuesc asimilate succesiv. Ele au efecte moralizatoare, modifică afecţiunile, pasiunile. Trebuesc formate de asemeni respectul şi iubirea de familie.

Sclavii nu participă la educaţie, după cum nu participă nici la libertate sau la proprietate.

E evidentă oarecum în aceste preocupări ale anticilor problema utilitarism-

idealism, dar ea prezintă reale dificultăți în ce privește scindarea și localizarea separată a termenilor ei.

Mai departe cu Evul-mediu. Renașterea și Epoca modernă, paralel cu intensificarea preocupărilor de pedagogie, această problemă apare tot mai manifestă, în același timp cu complicațiile la cari e supusă. Cultura clasică, antică, în care dualitatea utilitarism-idealism fusese prezentă la timpul său, redusă acum de latura utilitară prin puterea idealizatoare a timpului, intervine de acum ca un factor important în problema formării omului. Acesteia însă, științele pozitive, cari îi iau un neînfrânat avânt odată cu epoca modernă, îi opun tot mai îndârjită rezistență.

Opoziția de mai sus ca și alte conflicte în sânul noii culturi fac problema de față să resimtă influența lor.

Din caerul concepțiilor antice, creștinismul evului mediu își torsese firul spiritualismului. Cultura eminamente creștină a acestui timp, sub influența spiritualismului, luase calea formalismului van, prin care erau tot mai mult înfierate înclinațiile fizice, propunându-și ca scop al educației apostolatul.

Sângele barbar și tânăr, însă, care altoise noua civilizație, reacționează la ascetismul evului-mediu prin Renaștere. Reluând și adâncind calea clasicismului, din care evul-mediu oprise numai spiritualismul, se ajunge la principiul predominant al culturii antice, unde individul era considerat în întregimea naturii sale. Umanismul Renașterii denotă astfel un idealism pe latură spirituală a omului și un hedonism pe latura lui corporală. Problema utilitarism-idealism e din nou în vigoare, paralelă celor două laturi distincte ale ființei omenești: corp și suflet.

Idealismul acestor timpuri e clasicist; cere formarea sufletului omului prin materialul clasic, cu rădăcinile în antichitate, nu în realitatea prezentă.

Dar clasicismul umanismului, degenerând în școală în formalism pur și simplu, nefăcând adică decât să majoreze materia de studiu cu noi preocupări clasice, fără nici un rol formativ, a suscitat reacția utilitaristă a lui John Locke[5].

John Locke se declară în contra studiilor clasice, cărora le contestă utilitatea. Contrar lor, învățământul limbilor moderne e util pentru raporturile pe cari oamenii sunt nevoiți să le aibă între ei. Natural, Locke e un utilitarist, dar nu exagerat, nu extremist. Concepția lui morală deține importante elemente extra-utilitariste, raționale. Potrivit empirismului său, el afirmă că înăscută spiritului nostru e numai tendința spre plăcere. Dar virtutea constă în acordul voinței noastre cu normele morale. Fericirea, care trebue să urmeze îndeplinirii datoriilor morale, poate fi privită ca un stimulent, nu însă ca un motiv de activitate morală. Omul poate deveni moral numai prin determinarea rațiunii, prin înțelepciune.

Ca ideal al educației, Locke propune: virtutea, înțelepciunea, buna creștere și instrucția sau educația intelectuală, primele trei formând educația morală.

In domeniul educației morale pune preț pe formarea bunelor deprinderi, pentru care recomandă exemplul. Pune deasemeni preț pe opinia publică, a cărei manifestare sub forma stimei sau a disprețului duce tot la formarea deprinderilor. Respinge însă pedeapsa și recompensa, când se adresează simțurilor. Tot pentru formarea deprinderilor morale pune preț pe convorbirile așa numite raționale.

In ce privește educația intelectuală, lucrurile rămân circumscrise cadrului utilității; îi declină însăș rolul de cultură generală. Cere din partea ei numai cunoștințele necesare vieții practice, culturii profesionale.

Ca materii de învățământ, recomandă: desenul, religia, studiul limbilor străine, matematica, științele pozitive și istoria, și se declară contra limbilor clasice. Ca metodă de învățământ, cere să-l faci pe elev să vadă utilitatea cunoștințelor.

E evident utilitarismul lui Locke prin aceste considerații din urmă; totuș, dacă le raportăm la cele anterioare lor, utilitarismul lui ne apare destul de temperat.

Dar, îndată după Locke, limbile clasice, — în special latina — își recapătă

[5] Vezi pentru cele ce urmează: *G. G. Antonescu:* Istoria Pedagogiei. București. Casa Școalelor, 1927.

importanţă la Comenius, cu rezerva însă de a fi omise acele opere cari prezintă elemente imorale sau păgâneşti.

Comenius spune că omul are trei patrii: sânul mamei, pământul şi cerul, după cele trei feluri de viaţă: vegetativă, animală şi pur sufletească. Prin naştere, omul trece din prima în cea de a doua, iar prin moarte în cea ultimă, unde rămâne pentru veci şi pentru care, deci, trebue să-şi pregătească sufletul. Această pregătire constă întâi în cunoaşterea tuturor lucrurilor, în al doilea rând în a fi stăpân pe sine şi pe toate lucrurile şi apoi în a se reduce pe sine, în acelaş timp cu toate celelalte lucruri la Dumnezeu, care e izvorul tuturor.

După cum pune problema educaţiei, Comenius ne apare neapărat ca un idealist. Şi acestei tendinţe se pare că se supun mai mult sau mai puţin celelalte elemente ale sistemului său de educaţie, — atât cele morale şi religioase, cât şi ştiinţele pozitive, ca şi alte preocupări de obiceiu utilitare. Comenius suferă însemnate influenţe din partea Renaşterii şi reia unele din preocupările lui Locke. Preocupările sale mai însemnate vor fi întâlnite mai în urmă la succesorii săi, ca Pestalozzi spre exemplu. La Rousseau, de-asemeni întâlnim unele din preocupările importante ale lui Comenius, cum ar fi cea asupra naturii sau a divinităţii.

Comenius făcea din intuirea naturii o metodă. Acelaş lucru îl găsim cu prisosinţă şi în preocupările lui Rousseau [6].

Tot ce iese din mâinile creatorului e bun, dar degenerează în cele ale oamenilor. Pomii se prefac prin cultură, oamenii prin educaţie. Educaţia se face prin natură, prin oameni sau prin lucruri. «Desvoltarea lăuntrică a facultăţilor şi organelor noastre este educaţia prin natură; priceperea de a întrebuinţa această desvoltare este educaţia prin oameni; cunoştinţele dobândite prin propria noastră experienţă cu obiectele de cari ne apropiem, constitue educaţia prin lucruri». In educaţie, deci, trebue să observi natura şi să urmezi drumul ei. Educaţia, în primul rând, trebue să ia o atitudine negativă, prin care să îndepărteze cauzele cari ar tinde să împiedice desfăşurarea naturii.

Dar, spre deosebire de Comenius, Rousseau pune accentul pe natura internă sufletească, individuală. Idealismul său e numit individualist; recomandă desvoltarea din lăuntru în afară, fără să se intereseze în primul rând de realitatea externă prezentă, socială, faţă de care Rousseau ia atitudine. Ca scop al educaţiei el spune: «Nu mă îngrijesc să ştiu dacă elevul meu se va face soldat, ori preot, ori om de legi. Inainte de a-l trimite părinţii la o ocupaţiune, natura îl cheamă la viaţă. Meseria pe care vreau să-l învăţ este: să trăiască». Incepem a învăţa chiar decând începem a trăi. Trebue să-l înveţi pe copil să suporte loviturile soartei şi, deci nu trebue să-l sustragi dela legile naturii.

Rezultă clar, că idealismul lui Rousseau nu poate fi redus la un simplu formalism. Rousseau socoteşte deasemeni o ierarhie socială necesară sau mai bine zis o ordine socială. Dacă cineva e făcut pentru un loc şi nu-l ocupă, nu mai e bun de nimic. E o consecinţă a individualismului său temeinic.

Cunoştinţele utile sau ştiinţifice trebue să şi-le însuşească individul prin observarea naturii, nu din cărţi. Dă o netăgăduită importanţă preocupărilor de ordin moral şi religios. El reuşeşte să deschidă calea moralei idealiste şi aprioriste a lui Kant.

O singură ştiinţă recomandă Rousseau pentru a fi predată copilului: e cea a datoriilor omului. Educaţia morală trebue făcută în mijlocul suferinţii omeneşti, de unde poate deriva adevăratul sentiment al vieţii sau al iubirii de sine. Bazează sănătatea morală pe cea fizică.

Ideile pedagogice ale lui Rousseau îşi întind influenţa asupra pedagogiei germane, deoparte, asupra curentului filantropinist, cu Basedow şi alţii, de alta, asupra concepţiei morale şi pedagogice a lui Kant.

Filantropiniştii încearcă să aplice principiile lui Rousseau. In primul rând ei continuă lupta acestuia contra învăţământului religios dogmatic, pozitiv, introducând în locul lui religia pur naturală. Il continuă pe Rousseau apoi prin întemeerea învăţământului pe plăcere şi pe înlăturarea efortului.

Dar filantropiştii deviază în chip evident spre utilitarism. Virtutea la

[6] *J. J. Rousseau:* Emile ou de l'éducation. Paris. Firmin Didot. 1846. In româneşte: Emil sau despre educaţie, de Gh. Adamescu, Buc., Jockey Club, 1916.

ei devine numai un mijloc pentru realizarea fericirii, care e astfel luată ca scop. Morala şi pedagogia lor sunt, deci, utilitariste. In acest scop, încep să dea din nou atenţie ştiinţelor pozitive, matematicilor şi limbilor moderne. Insăş limba latină o introduc tot în scop utilitar, declarându-se în fond duşmani ai clasicismului.

In timp ce filantropinismul, desprinzându-se oarecum din concepţia lui Rousseau, alunecă pe panta utilitarismului, Kant, pornind în parte tot dela ideile lui Rousseau, se îndreaptă spre latura idealistă a moralei rigoriste.

Morala lui Kant se prezintă într'o atitudine radical opusă celei utilitariste. Legea morală după el exclude din sânul său orice element de ordin empiric, care ar putea pune chestiunea fericirii personale. Ea porneşte din autonomia voinţei proprii, determinată adică din'lăuntru, se îndreaptă după datorie, conducând spre libertate în acelaş timp cu afirmarea imperativului categoric. In locul satisfacerii intereselor personale el spune: Lucrează în aşa fel încât maxima acţiunii tale să poată deveni o lege a activităţii omeneşti în genere. Aceasta e legea morală a conştiinţei libere, mărturie a laturii numenale din natura fiinţei noastre.

Legea morală nu conţine deci nimic empiric în ea; e forma adevăratei acţiuni a fiinţei raţionale. Pentru realizarea ei legea morală postulează imortalitatea sufletului şi existenţa lui Dumnezeu.

Scopul educaţiei, după Kant [7], este realizarea moralităţii în noi, prin înfrângerea intereselor de ordin personal, de fericire personală. Este apropierea de legea morală sau trecerea din brutalitatea naturii la umanitate. Educaţia trebue să disciplineze, să cultive, să dea prudenţa necesară pentru a trăi în societate şi în sfârşit să vegheze asupra moralităţii. Disciplina e trecerea dela starea de animal la cea de om. Ea tinde, gradat, împreună cu celelalte elemente ale educaţiei, la realizarea deplină a legii morale în om, care este adevărata esenţă a fiinţei raţionale şi a umanităţii.

Nu trebuesc crescuţi copiii după starea de faţă a omenirii, ci după una mai bună; trebue să le desvoltăm dispoziţiile pentru bine. Omul în sine nu e nici bun nici rău, nu e din fire o fiinţă morală; nu devine astfel decât când îşi înalţă mintea la ideile de datorie şi lege. Natura lui înclinată spre libertăţi empirice, trebue supusă la norme. Nu poate deveni bun decât cu ajutorul virtuţii, adică cu ajutorul unei oarecari constrângeri.

Părerea lui Kant este că totul în educaţie depinde de stabilirea temeinică a principiilor bune. El pune de asemeni preţ în educaţie pe învăţământul religios, dar în unire cu conştiinţa morală; privită religia ca o aplicaţie la legea morală.

Idealismul moral al pedagogiei lui Kant îl găsim oarecum, sub aceeaş notă înaltă, la Fichte, în «Cuvântările către naţiunea germană». Fichte pleacă dela principiul că omul are o dispoziţie naturală să iubească şi să vrea binele. Această dispoziţie trebue să i-o desvoltăm copilului, în locul iubirii de sine.

Educaţia, potrivit faptului de mai sus, trebue să stimuleze activitatea creatoare a intelectului copilului, punându-l în primul rând să-şi formeze imagini cari nu sunt în realitate, ci devin modelul realităţii. Dela imaginaţie, el va trece prin inteligenţă la cunoaşterea legilor înalte, la lumea adevărurilor eterne, care îl purifică de egoism. Îl vom împinge la realizarea în lume a icoanei morale, a ordinei, care pluteşte în spiritul nostru. Singurul mijloc de educaţie e deci constituţia morală cu care venim pe lume, cu iubirea de bine ca atare, fără să avem în vedere, folosul ce ar rezulta din el.

Pentru Fichte, viaţa spirituală sălăşlueşte în Dumnezeu. Spiritul nostru creează lumea, nu liber, ci necesar. A creşte pe copil în religia cea adevărată, iată ultima îndeletnicire a noii educaţii.

In concepţia sa pedagogică şi morală, Kant efectuase o scindare profundă în natura integrală a omului, între latura empirică şi cea raţională. Sciziunea aceasta încearcă să o îndepărteze neo-umaniştii, cari îşi îndreaptă din nou privirile spre idealul antic integralist.

[7] *Kant I.:* Traité de pedagogie, în l. franceză de *Jules Barni*, Paris. Alcan, 1901. Trad. în l. română de *C. U. Buţureanu*, Bucureşti, Alcalay.

G. G. Antonescu: Principiile pedagogice ale lui Kant şi Schiller, Bucureşti, C. Göbl, 1907 şi Istoria Pedagogiei.

Schiller[8] încearcă să pună în locul acestei lacune dintre simţuri şi sentimente, de o parte, şi raţiune, de alta, educaţia estetică. Educaţia estetică are drept scop să tempereze căldura simţurilor şi a sentimentelor şi să le facă mai apte să atingă norma morală a raţiunii reci. Descătuşându-ne simţurile de legile naturii, educaţia estetică ne va da posibilitatea să ne apropiem mai mult de normele morale. In starea fizică, omul e supus numai forţei naturale şi scapă de ea în starea estetică, predominând-o în starea morală. Omul moral e acela la care instinctul e în armonie cu raţiunea, nu în contradicţie; această armonie constitue umanitatea perfectă.

Acelaş lucru îl face şi Goethe[9], sintetizând omul empiric şi raţional într'o unitate armonică. Educaţia va desvolta în chip armonic toate facultăţile sufletului omenesc, transformând, prin raportul cu viaţa socială, individualitatea în personalitate.

E un moment în care problema utilitarism-idealism începe să devină destul de dificilă, în ce priveşte separarea ei. Cele două principii încep să se prezinte tot mai împreunate şi colorate oarecum de elemente cari se subsumează atât unuia cât şi celuilalt. Preocupările multiple şi întortochiate ale lui Pestalozzi fac aproape imposibilă o analiză, menită să-l caracterizeze într'un sens sau altul. Faptul că înglobează în largă măsură ideile lui Rousseau şi ale lui Kant ne îndrituesc numai în parte să-l considerăm idealist. Consideraţii tot de ordin relativ ne conduc la o caracterizare similară a lui Herbart.

Cu mult mai evidente, însă, ne apar preocupările utilitariste la Spencer[10]. Potrivit principiului că există un raport necesar între sistemul de educaţie adaptat la o epocă şi instituţiile religioase, politice şi juridice, ideile morale, economice şi ştiinţifice ale acestei epoci, Spencer încearcă să adapteze oarecum educaţia la spiritul industrialist al vremii.

In fond încercarea era susţinută realmente de faptul că în secolul al XVIII-lea erau aşa numitele şcoli reale în fiinţă în Germania.

Concepţia lui Spencer e utilitaristă în sensul celei a lui Bentham şi Mill. La baza educaţiei el pune cinci feluri de activităţi: activitatea care serveşte direct la conservarea individului; activitatea care îi serveşte indirect, procurându-i mijloacele pentru existenţă; activitatea pusă în serviciul familiei, al educaţiei copiilor; activitatea care întreţine ordinea socială şi politică şi activitatea variată pusă în serviciul satisfacerii gustului şi sentimentelor pentru frumos. Ordinea lor e în cea a utilităţii.

Ştiinţele pozitive trebue să deţină locul de frunte în educaţie, pentru utilitatea lor incontestabilă, în ce priveşte viaţa practică.

Matematica. dintre ştiinţele abstracte, fizico-chimicele şi mecanica dintre cele abstracte-concrete, contribue neapărat la propăşirea industriei. Dintre cele concrete, fiziologia ne dă cunoştinţele utile pentru conservarea individuală directă; biologia, geologia, pentru industrie, iar sociologia este deasemeni necesară în viaţa economică socială.

Noţiunile pe cari le dă istoria copilăriei sunt absolut fără valoare pentru viaţă. Ceeace trebue cunoscut e istoria naturală a societăţii, privită ca o sociologie descriptivă. Serviciul cel mai bun pe care l-ar face ar fi să dea materiale de sociologie comparată din viaţa popoarelor.

Când forţele naturii ne vor fi pe deplin supuse ca mijloace de producţie, când educaţia va fi bine organizată omul va avea mai mult timp la dispoziţia sa, căruia frumosul din artă va veni să-i ia locul. In nici un caz cultura estetică nu este cea care ar duce omul la fericire; ea trebue să cedeze celei cu raport direct la viaţa practică.

De altă parte, ştiinţa stă la baza sculpturii, picturii, muzicei, poeziei, şi este în fond esenţialmente religioasă, determinând respectul pentru uniformitatea de acţiune care se găseşte în lucruri.

[8] *G. G. Antonescu:* Istoria Pedagogici.

[9] *G. G. Antonescu:* Istoria Pedagogici.

[10] *H. Spencer:* Despre educaţie, trad. de D. Stăncescu, ed. IV, Bucureşti, Alcalay şi trad. *B. Marian*, Bucureşti,-Socec, 1895. Despre educaţiunea intelectuală, morală şi fizică. Vezi: *G. G. Antonescu:* H. Spencer şi pedagogia utilitară, Bucureşti. Jockey Club, 1919 şi Pedagogia lui H. Spencer, Bucureşti, Minerva 1915.

Cu toate că, datorită avântului științelor pozitive secolul al XIX-lea ne prezintă expresia cea mai puternică a utilitarismului prin cei trei reprezentanți magistrali ai săi: Bentham, Mill și Spencer, totuși idealismul pedagogic coexistă și se continuă prin direcția neo-clasicismului. Scopul educației clasice e evident trasat și justificat în lucrarea «Educație și hereditate» a lui J. M. Guyau. Ea trebue să desvolte în mod armonios facultățile tinerilor pentru ele însile; să sădească dragostea pentru frumos, simțul critic, talent de gândire, de compoziție și de stil. Romantismul antichității greco-latine are meritul pedagogic de a localiza imaginația, nelăsând-o să vagabondeze în lumea himerelor. Puterea trecutului e idealizatoare. Frumusețea operelor antice ne apare intelectualizată în largă măsură. Modelul femenin clasic ne este transmis, fără pasiunile dragostei din literaturile moderne, turburătoare de obiceiu, precoce și periculoase pentru anumite vârste.

Studiile clasice își găsesc, neapărat, realitatea care să le justifice existența în sânul materiilor de învățământ, alături de științele pozitive și de limbile moderne, fără să aibă pretenția că le pot înlocui pe acestea, după cum acestea, la rândul lor, pretind zadarnic că le pot exclude.

De altfel, așa cum ni se prezintă problema utilitarism-idealism în teoria pedagogică, sub aspectul unei dualități, trebue să spunem că, în fond, în practica pedagogică, ea trebue să fie expresia unei unități indisolubile între forma și conținutul faptului pedagogic.

E o problemă largă de cultură, cu rădăcini puternice în straturile de bază ale civilizației și gândirii omenești și nu poate să meargă pe alt drum decât cel al culturii în general, cu conflictele și fluctuațiile sale inevitabile.

Alexandru Ionescu

INTR'O GARĂ BUCOVINEANĂ

Oraș pustiu, în toi de iarnă. Plouă, ca'n toamnă. Zările'n ceață, plâng. Peste turnuri de biserici se destramă rochii cenușii de nouri. Stropii reci și glodul subțire vâră umezeală în oase.

Prăvăliile adormite și-au tras obloanele pe ferești, ca niște uriașe ploape de fier.

Nime pe străzi. Liniștea odihnește, ca'ntr'un țintirim. Bisericile voevodale priveghează morminte parcă. In ce cotlon de adăpost s'a ascuns viața acestui oraș?

Umblu pe uliță, în căutarea unui om. Hoinăresc până se limpezește bolta și caut un hotel. Mă însenineză firele de borangic ale soarelui și lumina aurie care fugărește printre case. Ploaia a încetat, dar umezeala stărue, ca o rană. De undeva dintr'un fund de ogradă, ese o stafie de om. Mă bucură cea dintâiu întâlnire.

— Mă rog, întreb eu, unde pot găsi un hotel aici?

— Hotel? se miră omul, — de unde hotel acuma?

— Păi cum, în Rădăuți nu sunt hoteluri?

— Au fost, da 'amu-s închise.

— Atunci ce fac?

Omul și-a văzut de drum, ducând răspunsul cu el. Intru într'un restaurant, la «Mitică». Pustiu. E abia ora 12 și mâncările nu-s gata. Se face ora 1 și tot nu-s gata. Dar când ți le aduce, sunt bune și gustoase, ca'n Moldova.

— Ce mă fac eu noaptea asta?

Și'ngrijorarea mă cuprinde, parc'așî fi, noaptea, într'o pădure necunoscută.

Incepe pe străzi mișcarea. Ies slujbașii. Câteva școlărițe trec, stol, ciripind. Două, mai ales, se reîntorc și iarăși trec. Amândouă par desprinse din primăvară. Ascund în ochi luminile dimineței și fărâmă mărgele de râs. Tinerețea lor înviorează. Și uit, urmărindu-le cu privirea, că'n noapte n'am adăpost.

Restaurantul la «Mitică» se umple. Și norocul meu iesă'n cale. Cu mare plăcere voiu fi găzduit la domnul Ion Ungureanu, nu departe de gară, la halta din oraș, căci Rădăuți-ul are 2 gări, iar trenul trece pe străzi ca pe Bărăgan.

In strada Iancu Flondor casa lui Ion Ungureanu mă așteaptă, gospodăroasă și primitoare. O bătrânică, plăcută ca o zi călduroasă de toamnă și bună ca mama, îmi esă'n pridvorul scăldat în lumină.

In odae e cald și'n sobă încă dudue focul. Mă împrietenesc cu lucrurile din casă, cu tablourile din pereți, cu soba pe care o îndop mereu. Intr'un târziu, am cunoscut-o și pe Duduia Octavia, ca să-mi răsădească în amintire un păr de mătasă și gene fine și mare bucurie că cunoaște un scriitor.

Aflu că trenul spre Dornești pleacă dimineața la 6. Trebue deci să mă scol la 5. Nu e ușor, când afară e noapte, umezeală și frig și'n odae cald și liniște adâncă.

Am plecat spre haltă la cinci și un sfert. Se vede că noaptea plouase, că erau cioburi de bălți pe trotuare. Și frig, și frig, de se lărgiseră hainele pe trupul strâns de ger. In gară întuneric. Venisem prea devreme, că nu era nime. In sală clipocea o lumină, ca un opaiț pe vremuri. Pe jos, pe ciment, glod rece, moale, care răsbătea prin încălțăminte, încleștând picioarele și bătând cue de ghiață în trup. O singură bancă, jumătate prinsă c'o traistă plină. Un țăran se scoală și mă poftește.

— Stai și dumneata, că ai loc.

Țăranul s'așează, sfios, să nu mă atingă. Pe urmă, când a început forfoteala, înod vorbă cu el

— Incotro pleci?

— Da' eu nu plec nicăieri, domnule, pitrec pi nevastă-mea care se duce la Cernăuți să-și vadă ficioru..

— Ai un băiat la Cernăuți?

— Am. S'o întors amu di la Odesa. Ii sărjânt și-i duce nevasta, până i-o da drumu, câte ceva de-ale casei...

Mă uit, cu luare aminte: traista doldora, o legătură alăturea și jos, la picioare, o damigeană.

Frigul m'a răzbit. Mi-s bocnă picioarele. Prin mine nu mai circulă sângele, ci parcă glodul ista subțire și rece.

— Să eșim, cucoane, să ni mai mișcăm, c'aci înțepenim.

Afară, urât, întuneric și umezeală. Parcă n'au de gând să mai iasă zorile. Orașul zace, bolnav în umbra deasă.

Umblu și tropăesc, să mă desmorțesc. Îmi blestem ceasul care m'a adus în acest târg, de unde trenul pleacă cu noaptea'n cap, unde gara e o «haliă», fără sală de așteptare și unde în Decembrie plouă și pe jos e terciuială care-ți toarnă egrasie în oase. Imi venea să mă cert nu știu cu cine.

— Urâtă vreme, fac către țăranul care mergea alăturea de mine.

— Urâtă, ci-i drept.

— Și o gară așa urâtă încă n'am întâlnit.

Omul mă îndeamnă până în colțul stației.

— Amu îi urâtă, după cum spuneți, dar ia'n să poftiți dumneavoastră prin Mai. Ia'n uitați-vă: vedeți copacii știa? Aici s'adună privighetorile lumii. E un rai nu al'ceva. Dacă trebue să mă duc undeva cu trinu, vin cu două-trii ceasuri înainte, dimineața și le ascult. Așa trebue să fie numai în rai, socot eu. Veniți dumneavostră în Mai și atunci să-mi spuneți dacă mai este urâtă halta asta și dacă eu, Simion Butnaru, n'am spus adevăru...

M'am uitat la fărâma de parc din spatele gării. Inchipuirea m'a trezit în Mai, în glas de privighetori. Am uitat de umezeală, de întuneric, de urât...

Simion Butnaru mă privia, cu biruință. I-am zărit, când un slujbaș al haltei trecu c'un felinar, sclipiri de lampă'n ochi. Aștepta un răspuns. I l'așî fi dat, dar o femee zdravănă s'apropiè de noi.

— Tu ce spui, măi nevastă?

— Ci să spun, răspunse, dacă nu mă 'ntrebi?

— Așa-i, că tu nu știi despre ce-i vorba. Iaca dumnealui să plângea di vremea asta și di stația asta că-i urâtă. Da'eu l'am poftit pi la primăvară când încep privighitorili. Tu ci zăci?

— Eu chitesc că dacă vine, nu mai pleacă cu trinu.

Și râd amândoi, de parc'ar fi în Mai.

— Bine, bade Simioane, o să ne vedem la Mai.

D. Iov

ORIENTAREA GENERALĂ A EDUCAȚIEI

(GÂNDURI DINTR'O CONFERENȚĂ ȚINUTĂ ACUM CĂȚI-VA ANI LA «FUNDAȚIUNEA CAROL I», IN CICLUL «PROBLEME DE EDUCAȚIE», ORGANIZAT DE «CERCUL PROFESORILOR SECUNDARI» DIN BUCUREȘTI)

Am ales spre tratare chestiunea orientării generale a educației, tocmai fiindcă o desbat adesea cu mine însă-mi.

Mai întâiu o lămurire: Încape discuție în chestiunea aceasta a orientării educației? Nu e o pierdere de vreme? Nu e o slăbiciune a lua mereu în desbatere probleme care par'că ar trebui să fi fost rezolvate pentru un timp îndelungat, dacă nu pentru totdeauna? Auzi! Profesori care, îndeplinind zi cu zi, ceas cu ceas, operă de educație, zăbovesc să se întrebe încotro merg! Cum am judeca pe conducătorul unui vehicul, care, fiind pornit la drum (și, încă, la ce drum lung!), cu vehiculul încărcat de călători, n'ar fi lămurit asupra țintei și ar sta mereu să se întrebe unde merge?

Sânt oameni pe care-i irită sau îi lasă nedomiriți această continuă aplecare a spiritului critic asupra unora și acelorași subiecte. Semnalăm această stare de spirit, fiindcă am trecut și noi prin ea.

Când m'am dus pentru studii la Școala Normală superioară de la Sèvres, explorând, spre a începe, cele două dulapuri de critici din biblioteca școalei, am rămas profund mirată, de a da mereu de studii asupra lui Racine, de exemplu. Din secolul al XVII-lea și până într'al XX-lea, n'au încetat criticii de a se ocupa de Racine, de a-l relua în discuție. Și tot așa cu Corneille, La Bruyère și cu toți, toți marii scriitori. Iarăși Racine? Nu s'a spus odată tot ce se putea spune despre Racine? Veneam dintr'o țară unde nu se făcuse încă ocolul tuturor lucrurilor. Câte studii avem, până astăzi chiar, despre Alecsandri, Eminescu, Odobescu?

Iar eu eram la vârsta când, departe de a fi făcut pentru mine acest ocol, măsuram cu gândul întinderea lumei; nu aveam timp a mă opri și de a stărui asupra fiecărui lucru.

Nu știam atunci câtă lumină se revarsă asupra unor lucruri din aplecarea sinceră și îndelungată a inteligenței fiecăruia din noi asupra lor (chiar când au mai fost desbătute și de alții). Nu știam cât e de necesar ca din adevărurile generale să ne facem adevărurile noastre proprii, prin meditare personală asupra lor.

În opera aceasta așa de gingașă, de complexă, așa de gravă, de plină de răspunderi, a creșterii copiilor unui neam, revizuirea aceasta continuă a scopurilor, a direcției, nu este pierdere de vreme, ci câștig; nu e slăbiciune, ci garanție de tărie, ba chiar fapt de conștiință profesională și chiar de conștiință, în genere.

Întâiu, fiindcă sânt sau pot fi une-ori orientări greșite în educație, orientări momentan greșite sau care durează. Și atunci e de datoria tuturor să le observe, să le scruteze și să le semnaleze.

Al doilea, pentru că în tot ce privește lumea morală — sentimentele și credințele noastre, principiile după care ne conducem —, continua examinare aduce viață, nu lasă să se înțepenească ideile, ne împiedică de a cădea în rutină și în formalism.

Al treilea, fiindcă într'o operă așa de complexă ca aceea a educației, unde colaborează atâția factori (părinți, profesori, biserica, familia — cu frații, rudele, servitorii —, spectacolele, strada, întreaga comunitate locală și națională), unde mergem spre scop pe atâtea căi diferite și cu mijloace așa de variate (învățământ cu atâtea materii, cu atâția profesori), unde urmărim atâtea scopuri, — subordonate unele altora sau subordonându-se cu vremea, unele din scopurile urmărite până la un timp devenind, cu timpul, mijloace pentru alte scopuri —, chiar dacă direcția și scopul sânt bine fixate, riscăm adesea, în complexitatea operației, sau să le pierdem din vedere, cum se poate să

rătăcească cineva drumul într'o pădure chiar ziua în amiaza mare, sau să le trădăm, sau să le denaturăm, fără să ne dăm seama. Şi nu din neglijenţă, ci din exces de zel, cu cele mai bune intenţii. O pildă: Asistam la o lecţie de recapitulare. O fetiţă încerca să formuleze răspunsul la o întrebare ce-i pusese profesoara. Dar profesoara nu era mulţumită: «Nu aşa, fetiţo! Intrebuinţează în răspunsul tău cuvântul din întrebarea mea de-adineaori»... Am rămas pe gânduri. Copilul se frământa să-şi găsească forma lui de expresie; profesoara n'avea răbdare s'o aştepte şi, fără reflecţie, aşi zice fără milă, tăia avântul modest al copilei, smerita ei lucrare de creaţie.

Mă gândeam: ce-i mai important, nu e să se sfârşească repede recapitularea şi să se treacă la altă lecţie. Nu! Ce-i mai important, e altceva: a ajuta şi a încuraja sforţările copilului, a creea într'însul deprinderea de a cugeta prin sine însuşi şi de a se exprima în mod personal. Şi mi-am zis: ce bine, ce trebuincios e să revizuiască omul din când în când scopurile educaţiei, ierarhia lor, importanţa lor relativă, să le învie oarecum şi să le aibă mereu în minte, ca un focar luminos, ca un isvor de inspiraţie în toate operaţiile ce alcătuesc la un loc migăloasa şi importanta lucrare a educaţiei!

Să ne punem deci întrebarea:

Ce urmărim oare în educaţia copiilor noştri? De ce o întreprindem cu atâta cheltuială de bani şi din partea Statului, şi din a părinţilor, cu atâta risipă de timp (ani întregi pe băncile şcoalei), cu atâta cheltuială de energie (care merge uneori până la istovire) şi din partea copiilor care învaţă, şi din partea profesorilor care-i instruesc?

Cu ce gând vin ei? Cu ce folos ies din această îndelungată, interminabilă ucenicie? Ies din şcoală mai tari, mai apţi pentru viaţă? Viaţa naţiunii întregi sporeşte prin aceasta? Se resimte ea în bine din răvărsarea anuală în rândurile ei a acestor recruţi?

De ce o întreprindem în genere, de ce nu-i lăsăm să crească de la sine, e o întrebare care nu se mai pune, într'o lume în care nici pomii, nici legumele, nici florile nu-s lăsate să crească în voia lor. Dar de ce o întreprindem în anumite forme, cu examene la stat, în şcoale primare şi secundare de tot felul?

Un răspuns de-a gata care e (neformulat, poate) în mintea celor mai mulţi părinţi: — Fiindcă aşa face toată lumea; fiindcă nu se mai poate altfel!

Răspuns de-a gata, ziseiu, şi scurt; răspuns, care din linia orientării şcoalei nu consideră decât distanţa dela cl. I la a IV-a primară, şi apoi de la I-a la a VIII-a secundară.

Anul trecut, prin Octomvrie, la o vizită, aud pe gazdă întrebând pe o Doamnă ce spunea că e grăbită să se întoarne la moşie:

— Copiii-s tot la ţară?

— Aş! Sânt aici, sânt la şcoală, săracii!

Ce sinceră, maternă, inconştientă compătimire! In gândul meu: «Săracii»? Apoi mai de compătimit ar fi, dacă n'ar fi la şcoală! Căci ce-ar fi făcut? Aşa de repede mi-a trecut acest gând prin minte! Aveam proaspătă experienţa de anul trecut cu elevele mele de clasa a V-a. Fusese închisă şcoala o săptămână, pentru epidemia de gripă; s'a deschis din nou şi s'a închis iarăşi pe cinci zile; va să zică aproape două săptămâni vacanţă. La întoarcere, le dau subiect de teză, foarte plăcut şi uşor: «Cum aţi petrecut în această scurtă vacanţă neaşteptată» (vacanţa de gripă, cum au botezat-o ele). In toate lucrările, se'nţelege, mărturisirea bucuriei de venirea acestui timp liber; dar, în foarte multe lucrări, tonul se schimbă curând: «Primele zile a mers foarte bine, mă sculam mai târziu; dar pe urmă am început să mă scol în prânz, ca'n vacanţa Crăciunului; de dimineaţă, nu alegeam mai nimic! Şi câte-mi propusesem să fac! Nemulţumită de mine... Câte lecţii aşi fi făcut la şcoală până la ora asta?»

La sfârşit, ca o plângere generală, exclamarea: «De-ar începe şcoala! Nici odată n'am preţuit-o ca acum!».

Iată un răspuns!

Va să zică, copiii sănătoşi, copiii normali, iubesc şcoala şi n'ar înţelege să fie compătimiţi. Din contră!

In adevăr, cea dintâi binefacere a şcoalei e că oferă copiilor un cadru, un mediu, o rânduială, — mijloace prielnice spre a-şi exercita puterile,

mulțumind astfel acea sete de activitate ce ne roade pe toți, activitate care e nevoia ființei lor, a vieții însăși. Școala dă, astfel, copiilor prilejul de a se cunoaște pe ei înșiși, de a se descoperi pe sine mai repede de cât ar face viața neocupată sau fără program de muncă.

Tocmai. Dacă școala e binecuvântare, varietatea programului e altă binecuvântare, prin felurimea prilejurilor de activitate ce dă și care corespunde felurimilor de aptitudini ale copiilor.

Din experiență, știm că, de nevoie, se țin ei de toate, dar mai cu plăcere fac tocmai lucrările pentru care au dispoziții firești.

Toate școalele sânt interesante (pentru profesor) în această privință; dar cele care rezervă surprinderile cele mai mari și mai îmbucurătoare sânt școalele normale, unde vine un material omenesc proaspăt, aproape neprelucrat, din punctul de vedere al aptitudinilor intelectuale și chiar al celor artistice. Și vezi ce minuni descoperă și cultivă în unii copii: voce muzicală, talent la desemn, agerime și pasiune pentru matematică, darul de a povesti, și atâtea altele. Altfel, rămâneau nestiute sau necultivate.

Dar desigur că nu e numai acesta scopul școalei. Altă țintă vizibilă și palpabilă pe care o urmărește și, în parte, (nu atât cât se crede) o și atinge, este învățătura, a cărei semnificare generală este informarea copilului despre caracterele și posibilitățile lumii în care s'a trezit.

Copilul trebue orientat în lumea aceasta complexă și fluidă în care soseste. Școala e destinată să răspundă la întrebările primordiale ce-și pune orice ființă omenească, de când e lumea lume:

Ce-a fost înainte de ceea ce e astăzi? Ce e dincolo de ce văd cu ochii? Cum mă folosesc de ce e la îndemâna mea, împrejurul meu? etc., etc.

În privința aceasta, cum am spus, școala își îndeplinește menirea. Ba chiar, în felul ei nemoderat, școala informează pe copil cu o abundență care-i aproape să-i copleșească mintea fragedă, crudă, și să-i întunece liniile mari ale istoriei, ale fizionomiei universului, ale vieții dintr'însul...

În sfârșit, poate scopul cel mai concret (deși cel mai superficial) e urmărirea și în genere obținerea unei diplome, aspirație legitimă și explicabilă. Pentru viața modernă, unde e atâta luptă, spre a avea un loc la soare, e necesar să poți dovedi printr'un certificat că ai făcut acea ucenicie (de care vorbeam mai sus) într'un așezământ de învățătură; că e o prezumție că ești orientat în cultura modernă, printr'o muncă sistematică în toate direcțiile, urmărită ani de-a rândul, — și că... știi să mânuești unele din instrumentele civilizației actuale: creionul, condeiul, cuvântul [1]...

Asta e totul? Pare a fi totul.

Dincolo de aceste scopuri, oarecum minore, nu are școala și educația în genere un scop mai adânc, o ambiție mai înaltă? Ar fi prea puțin, o vedere prea scurtă și neîndestulătoare și n'ar răspunde nădejdei imense ce se pune în educație.

Căci, dacă socotim rostul școalei (și al educației) nu din punct de vedere individual și utilitarist, în sensul nevinovat al cuvântului, ci din punct de vedere filosofic și din punctul de privire al națiunii în sânul căreia se ridică tinerimea, — această întreprindere care se numește educația însemnează pregătirea generațiilor tinere astfel, încât să fie destoinice de a primi moștenirea generației mature și a o îmbunătăți și spori. Acestor generații le vom trece viața și cultura noastră, cu toate interesele și grijile ei, bunurile morale și materiale care constituesc avutul și cultura noastră, datoriile noastre, rezolvarea problemelor ce au rămas nedeslegate, stârpirea relelor de care suferim, vindecarea rănilor ce sângerează încă, ducerea mai departe a destinelor neamului. Moștenirea aceasta — cu mâinile noastre am căutat să o susținem, ne silim s'o sporim. Nu sântem destul de mulțumiți de ce am realizat noi, de sigur. Cu mâinile lor am vrea să atingem viitorul, dincolo de viața noastră să prelungim acțiunea de întărire, de mai bună organizare și îndrumare a vieții fiecăruia și a vieții națiunei.

Este deci imens rolul acestor generații ce ne vor urma și prin urmare așa de mare răspunderea celor ce le cresc.

Atunci, ne 'ntrebăm: acesta fiind țelul depărtat și final al educației, este oare creșterea ce dăm copiilor noștri destul de eficientă?

Față de decepțiile și amărăciunile ce provoacă spectacolul vieții noastre

actuale, față de slăbiciunile momentului în care trăim (simțimânt general și etern, cred, iar nu un trist privilegiu al vremii noastre), nădejdea de ușurare și de îndreptare este la școală, la educație, la pregătirea pentru viață ce dăm copiilor noștri.

In ce fel putem deci anticipa viitorul, în ce mod îi putem pregăti pentru toate împrejurările, pentru greutățile vizibile și pentru cele imprevizibile? Să facă față la toate ce se vor ivi... Să fie înarmați spre a rezolva orice problemă ce le pune viața lor și țării... Care e forța ce le-o putem asigura? Ce germene vom sădi în acești făuritori ai zilelor de mâine? Ce filtru întăritor le vom da să bea?

Inspirația trebue să ne vină și din experiența altora, experiență condensată în cărți, în memorii, în mărturisiri pentru alții și pentru sine... Dar un imbold mai viu, un îndemn mai direct și mai imperios, o inspirație mai luminoasă și mai fecundă, trebue să ne vină din spectacolul vieții pe care o trăim noi înșine, din frământările vremii noastre, din meditarea asupra lor și asupra realităților și a insuficiențelor noastre.

Pasteur zicea: «Dites-moi les critiques. Les critiques seules sont fécondes!». Cu un așa de ilustru îndemn, să avem curajul a ne privi în față defectele. Nu spre a ne umili sau descuraja, ci, din contră, spre a ne lecui cât mai în grabă și cât mai complet!

Ce ni se impută? Ce ne imputăm noi înși-ne?

Lipsa de statornicie, de tenacitate în muncă, extrema pasivitate în toate: și în judecată, și în reacțiunile noastre, slabul interes pentru cele obștești, o vinovată înclinare de a lăsa lucrurile cum vor vrea să curgă ele, numai să nu ne stricăm pacea și liniștea, un suprem, elegant și general egoism de minte scurtă și de inimă puțină. (Lista, oricât de lungă, în definitiv se reduce la acesta din urmă).

Care e leacul? Sânt mai multe?

In primul rând, e unul singur: Acesta e munca, lucrul subt ori ce formă: de la cea mai înaltă, până la cea mai smerită, de la munca intelectualului (care poate schimba atmosfera vieței și fața lumii) până la aceea a pietrarului care pietruește și a măturătorului care mătură stradele și piețele noastre. De efectul real și de calitatea morală a tuturor felurilor de muncă dintr'un neam, atârnă pentru fiecare în parte și pentru națiunea întreagă sănătatea și înlesnirea vieței materiale și morale. Iubirea muncii, nu numai pentru folosul, ci pentru binecuvântarea ce este într'însa. Leac cuprins în splendida și lapidara vorbă a strămbunilor: «Laetari in opere suo». Să te bucuri de munca ta, să guști mulțumire în munca ta; să muncești și să afli bucurie în această muncă însă-și. Cine a putut zice că munca e un blestem, o osândă? E cea mai sigură bucurie a vieții. Ea e cheia sănătății, cheia demnității, cheia fericirii noastre, cheia reînvierii noastre, dacă singura cale de a-i face pe criminali să devină din nou oameni s'a văzut a fi tot munca.

Cei mai de plâns nu sunt aceia care n'au avere, ci cei care n'au interes, interes pasionat, pentru nimic în viață, vreau să zic aceia care n'au găsit o direcție în care să-și îndrepteze cu plăcere sforțările. Și aceasta nu e o teorie a oamenilor care gândesc asupra lucrurilor, ci realitatea însă-și. O biată fată fără cultură, cu care am stat odată de vorbă, îmi spunea, în felul ei naiv, mulțumirea cerească ce se revărsa asupra ființei și a vieții ei, din ziua în care găsise postul ce-l ocupa la o croitoreasă: «Stau la părinți; au cu ce mă ține; dar nu eram mulțumită... Doamnă, acuma știu pentru ce mă scol dimineața»... Ea vorbea ca să-și ușureze sufletul. Nici nu bănuia, sărăcuța, ce lucru adânc spunea!

Pasteur spunea către studenți: «Travaillez! Le travail est la seule chose qui amuse!», adică singurul lucru cu care nu ni se urăște, singurul lucru cu care poți lupta contra uritului, contra durerii morale și chiar fizice, lucrul care reînnoește pe om, care-l sanctifică, îl purifică, îl întărește, îl înalță, îl învie chiar din moartea morală.

Munca poate deveni pasiunea centrală a vieții. Și când zic aceasta, nu mă refer numai la cei ce lucrează pe înălțimi.

O prietenă, de origine străină, modistă de profesie, desfășura, mai ales

în toiul stagiunii respective, o energie și o muncă uriașă. Ai fi crezut-o sdrobită, desgustată; și totuși, ce-mi spunea?

— «Dacă m'aș naște a doua oară, tot asta aș face!»

Cunoaștem cu toții tipuri de acestea, pasionate de muncă. Printre noi, câți nu sânt, care, prinși de focul carierii lor, cu toate ostenelele, cu toate amărăciunile, câți nu-și zic:

— Dacă aș veni în lume a doua oară, tot profesor m'aș face!

Sigur, munca poate deveni o pasiune și totdeodată un ferment salutar și pentru individ și pentru o națiune; cu o condiție: să fie făcută cu conștiință, cu iubire, cu tragere de inimă. Nu în silă, nu pe sponci, nu muncă de mântuială, pentru un scop în afară de ea, numai pentru câștigul material ce poate aduce, pentru lauda sau gloria ce s'ar răvărsa din ea asupra noastră, — ci munca făcută desinteresat, cu un singur scop: acela al perfecției. Printr'o astfel de muncă îți multiplici ființa, te regăsești în opera ta, devii creator. Acea muncă face pe om stăruitor, statornic, util, productiv și fericit tot deodată. Și când zic astfel, nu mă gândesc numai la opera artistului, ci la orice operă, la cea mai modestă, la lucrului omului mare, ca și la al copilului.

Când te duci într'un oraș de cultură veche și întinsă, răspândită în cele mai mici amănunte, cum e, de exemplu, Florența, admiri nu numai palatele, vechi de sute de ani, în picioare și astăzi în frumusețea lor severă și neclintită, nu numai muzeele care gem de picturi, de statui, desene, monede, faianțe, nu numai bisericile, nu numai campanilele, dar admiri pavajul din piețele ei, cum e Piaza della Signoria, care pavaj, în alcătuirea lui, în dispoziția cu meșteșug a pietrelor, în impecabila execuție, este el însuși o operă de artă, adevărat, desenat de un artist, însă executat de niște pietrari ca toți pietrarii, dar care au săvârșit lucrul lor cu o pricepere, cu o luare-aminte, cu o iubire, mișcătoare. Și tot așa admiri și cana de faianță pentru turnat apă ce ți se pune pe masă la restaurant, cană simplă, rustică, dar plină de o grație unică: tot ce au făcut și fac Italienii de ieri și cei de astăzi de sus până jos, de la inventatorii, învățații și artiștii lor și până la cei mai mici meșteșugari, arată iubirea muncii pentru perfecția lucrului săvârșit de ei.

Asta am vrea și la noi: tot lucrul ieșit din mâna unui Român să fie făcut desăvârșit. Aceasta e reforma ce trebue să întreprindem. De unde să începem? Din toate părțile, din toate categoriile de școale, cu toate categoriile de oameni ce avem, și din cea mai fragedă vârstă. De aceea, printre cei care cresc pe alții, și mă gândesc la tot felul de lume, trebuesc cu deosebire prețuiți, încurajați și sprijiniți, cei însetați de perfecțiune, cei maniaci de perfecțiune în ori și ce lucru.

O vorbă a unei foarte vrednice și pricepute servitoare m'a făcut întâi să zâmbesc, apoi m'a lăsat pe gânduri. Avusese subt ascultarea ei o fată mai [illegible] pe care trebuia să o formeze pentru serviciu.

— Când strângea fața de masă, o învățam să puie tocmai co[illegible] [illegible]eică, margine peste margine; să nu treacă un colț de altul, nici în[illegible] [illegible] peste colț, Și, dacă nu m'asculta... [illegible]unte, nici înapoi,

— Ce-i făceai?

— O băteam!...

— Pentru atâta lucru?

— Pentru atâta lucru!

Mijlocul de convingere era poate de criticat; dar scopul, dorința ce vroia să i-o dea micei ființe în creștere, era de toată lauda... Și să nu zicem: «Ei! Și dacă nu era exact îndoit?» Pentru că acest «Și dacă n'o fi tocmai exact?» duce la foarte multe. Duce la obișnuitul «Lasă, că merge și așa!» care, zicea cu amărăciune și oarecare exagerare un tânăr arhitect, pare a fi deviza multor Români. Se 'nțelege, nu prin teroare trebue adus omul să iubească și să practice lucrul bine făcut; dar de adus, trebue adus; și anume pentru solicitudinea ce vine dela lucrul însuși, și pentru o cerință ce vine din sufletul nostru, care concepe perfecția; pentru acestea trebue creată trebuința de a vedea lucrul bine și conștiincios făcut.

Nu e un vis? Se poate obține aceasta cu oamenii simpli, cu copiii? În școală, în orice școală?

Am văzut aceasta la noi, am văzut-o la doi băieți de la școala de meserii... Sânt câțiva ani de atunci. Comandasem la școală o bibliotecă mică de stejar și

un pupitru, pentru unul din copiii mei. Le aduseseră acasă. Camionul plecase. Unul din băieți (16—17 ani) rămăsese să-i dea ultimul lustru. Îl văd și acum: îi curgea sudoarea de-a lungul obrajilor; dar el nici nu o lua în seamă; pierdut în contemplare, se uita cu atâta iubire la lucrul ieșit din mâinile lui!

— «Eu am făcut-o». O mângâia, zâmbea la ea, nu se'ndura să se despartă de opera lui.

Vorbeam adineaori de Italieni: Unul din cele mai reconfortante spectacole ce mi-a fost dat să văd: lucrul a doi pietrari italieni la Roma. Stam într'o clădire situată alături de unul din parcurile publice de la marginea Romei. Parcul era pe un teren în terase. De la o terasă la alta urcau scări largi pardosite cu piatră. Într'un punct din apropierea casei, la vreo 20 de metri departe de ea, se lucra la o scară de acestea. Lucrau doi oameni. Un butoiu cu mortar și pietrele în grămezi așteptau discret, puse pe lângă zid. Nimic aruncat în neregulă, nimic care să strice armonia împrejurimilor. Admiram ritmul de muncă și atitudinea oamenilor. Dimineața te trezeai în cântecul lor: dimineață de primăvară, cântece de Italieni! Umblând prin casă, nu mă puteam opri de a mă uita pe fereastră; nu-ți puteai lua ochii dela dânșii! În ce ritm egal, liniștit lucrau! gesturi blânde, nimic aspru, repezit, zorit, sau, din contră, lenos, nepăsător. Par'că mângâiau zidul care creștea subt mâinile lor. Progresul dela o zi la alta era uimitor. Din când în când, se depărtau să se uite. Îți făceau impresia unui pictor instalat cu dichisul lui, care zugrăvea priveliștea.

Aceeași iubire, aceeași seriozitate înnobila munca. Și în adevăr opera lor modestă se înscrisese imediat în mărețul, eternul peisaj roman...

Când au plecat, mi se părea că un pictor a încetat de a veni.

Ei bine, cred că aceasta e suprema țintă a școalei și neprețuitul dar ce-l poate face ea copiilor noștri: să le dea gustul muncii desăvârșite, pasiunea lucrului bine făcut, scrupulul, conștiința muncii. Atunci le-a dat un talisman pentru viața întreagă.

Dar cum? Căci aceasta nu se poate face numai cu vorba, cu îndemnul, cu încurajarea sau cu amenințarea. Aceasta e o deprindere care trebue să se fixeze în firea copilului, în el și numai prin el.

Negreșit, trebue vorbit copiilor, trebue spus tuturor copiilor din lume și mai ales copiilor români, că nu trebue să disprețuiască nici un fel de muncă pe care o fac ei sau o văd făcând-o alții din prejurul lor: văcsuitul ghetelor, ștersul geamurilor, curățatul unui lighean, frecatul unui robinet, măturatul prin casă: toate trebuesc desăvârșit făcute. Toate formele de muncă sânt sfinte, toate afinează pe om, îl fac mai uman de cât este, toate sânt utile (în două sensuri: și pentru cine execută munca, și pentru cel care profită de ea), toate sânt vrednice de cinstire. Dar mai ales — și asta e importantul — să i se dea prilej copilului ca în măsura puterilor lui, și în limita cercului lui de activitate, să facă și el lucru desăvârșit: Exemplu: o singură problemă, nu patru-cinci, nici două chiar, dar perfect făcută și rânduită; la limbi streine, un exercițiu de 3—4 propoziții ca aplicare a unei singure regule; nu ușor (căci copiilor nu le plac lucrurile ușoare), dar în măsura puterilor lui, perfect făcut, fără greșală de nici un fel...

Să ne mulțumim cu puțin, dar puținul acela să fie desăvârșit! Să le dăm posibilitatea de a face desăvârșit, deci cu iubire, cu tragere de inimă, cu sfințenie.

Cel mai de preț bine ce-l poate face școala e de a le da această deprindere salutară, această exigență pentru conștiința lor, acest fel de a-și umplea viața.

Iar cel mai mare rău e să le dăm deprinderea ori scuza de a face lucrări «de mântuială». Și de aceea sânt un mare rău programele prea încărcate, lecțiile prea lungi și exercițiile prea numeroase și nu destul de calculate după puterea copilului.

Știu că lucrul mai are o față, și că, unde nu e regulă, supraveghiere, grijă de copii, se poate lucra și puțin și rău. Dar noi aci, vorbim pentru condiții ideale: la profesori cu judecată, cu măsură, pasionați de perfecție, să răspundă și părinți care au grijă și timp pentru copiii lor, spre a nu-i lăsa să-și piardă vremea (și să întârzie de a deveni oameni), necum a le-o pierde cu nesocotință ei înșiși.

Va să zică: nu numai diplome și titluri, nu numai număr mare de ani petrecuți în școală, ci acest elocvent testimoniu al pasiunii de muncă și al lucrului bine făcut de oricine, în toate direcțiile, — aceasta ar trebui să fie ținta școalei și a educației noastre în genere. O perfecțiune căutată și realizată în toate, dela lucrurile văzute, materiale, până la cele mai subtile operații ale spiritului. Spre această țintă trebue orientată educațiunea.

În rezumat:

Dacă admitem că școala e o pregătire pentru viață, școala bună trebue să dea gust de muncă, o idee gravă despre muncă și o metodă de lucru pentru toată viața. În felul acesta, e o pregătire pentru viață, care se rezumă în vorba muncă. (De aceea și importă atât de mult, nu ce și cât învățăm, ci cum învățăm).

Școala care nu dă aceste trei lucruri, școala care a istovit copiii și nu le-a lăsat o sete de muncă pentru restul vieții, nu-și împlinește menirea.

Mai este însă ceva important de luat în seamă, în această revizuire a scopurilor educației și a direcțiunii generale pe care trebue s'o urmeze școala. Și aceasta tot observarea realității vieții ne-o suggerează. Cu toții știm ce încântați sânt copiii când le ceri părerea sau le iei sfatul. Ei adoră să fie tratați ca oamenii mari; și noi eram astfel. Nu e numai o satisfacție a vanității în simțirea aceasta a lor. E un instinct mai adânc și de ceă mai mare valoare. E forța creatoare din fiecare om care e chiemată oarecum în afară, la care se face apel, care e trezită și solicitată să se pună în lucrare. E cel mai bun aliat al nostru în educație.

Felul cum venim noi, profesorii, în contact cu copiii, vreau să zic în grupe mari și în timp limitat, ne inclină la unele judecăți, ba chiar condamnări, sumare și pripite, din fericire nu definitive. Cutare copil «nu e bun de nimic»; «nu poți face nimic din acest copil!». Asemenea sentențe, pe lângă că nu-s generoase, dar nu sânt nici juste din punct de vedere al dreptei judecăți, nu-s bine gândite.

La un examen atent și răbdător, inclinat nu spre indulgență, dar preocupat de dreptate, nu există ființă omenească în care să nu fie germenele a ceva bun. Când am cerceta cu acea credință tremurătoare a mamei, care-și cercetează copilul și nu admite, nu poate admite că «nu e bun» la ceva pe lume copilul pe care l-a purtat la sânul ei, pentru care a suferit și a muncit, care a suferit și el, și printr'asta i-a prins și mai mult sufletul, în care a pus atâta din ființa ei, — am fi mai drepți și am recolta mai mult.

În cel mai smerit copil e stofă de inventator. Acel germen divin ce e în om așa se manifestă; e în el o scântee din spiritul creatorului. În uzinele Ford, adesea vin suggestii surprinzător de prețioase de la câte un simplu lucrător. Și să ne înțelegem: nu e vorba de a inventa un aparat sau de a face o descoperire științifică. Poate fi cineva născocitor pe un plan mai modest: a găsi un nou fel de a-și dispune lucrurile în pupitru, în casetă, de a rândui un caiet, de a împodobi o sală de expoziție, de a găsi mijlocul de a ieși dintr'o încurcătură sau dintr'o greutate...

Într'o zi, văd într'o clasă de eleve mici două ghivece cu flori puse pe marginea ferestrei. — Ce-aveți acolo? — Am semănat ceva și acuma așteptăm. — Și le udați? — Da. — Bine, dar eu văd că le-ați pus de-a dreptul pe lemnul văpsit și... — Adevărat, și o să se ia vopseaua!...

— Ce credeți voi c'ar fi de făcut?

Imediat, explozie de șapte-opt păreri:

— Să punem dedesubt o hârtie,... un carton,... o farfurie,... o hârtie sugătoare... Toți ochii străluceau de vioiciune.

Sânt sigură că toți facem așa, din când în când. Ei bine, cred că acesta trebue să fie felul nostru constant de a ne purta cu copiii. Ei țin mult să fie tratați ca oameni, adică să fie luați în serios; ei înșiși se iau în serios, iau toate (chiar și glumele și ironiile ce se fac pe socoteala lor) grav; mica lor personalitate în formație e așa de sfioasă, de fragilă, încât are nevoie de a fi susținută prin încrederea ce i se arată, spre a nu se risipi în fum, a nu se nimici de propria îndoială. Făcând aceasta, creăm în ei o deprindere, o trebuință care ia naștere la ei: de a-și bate capul; trebuință ce devine cu timpul

o bucurie. Nimic mai amuzant decât a născoci; nimic mai comod, e adevărat, dar şi mai plictisitor, decât a te tot lua după altul.

Să dispară pasivitatea; fiecare copil să se simtă o forţă vie în sânul familiei, în sânul grupului în care trăeşte. Prin procederile, prin îndemânarea, prin generozitatea noastră, forţa să devină din ce în ce mai vie.

Puterile care zac ascunse în copil, ignorate de el însuşi, de profesori şi de camarazi, trebuesc solicitate treptat, aduse la lumină, dându-li-se ocazia să se manifeste şi ţinând socoteală de ele în aprecierea copilului. Mai ales calităţile de răbdare, de tenacitate, de stăruinţă, care nu sânt strălucitoare, e adevărat, dar pe care se reazimă lumea.

Cu ce prilej? Toată lumea se va plânge de lipsă de timp. Eu cred însă că asemenea prilejuri se ivesc şi în învăţământ; mai cu deosebire însă, ele se prezintă în aşa zisele ocupaţii secundare, dar cari nu sânt aşa de secundare pe cât se crede.

Activitatea stimulată de «Crucea Roşie», serbările şcolare oferă atâtea ocazii de a face apel la spiritul de invenţie şi a exercita iniţiativa şcolarilor.

Trebue lăsată cea mai largă iniţiativă elevilor; dar, iarăşi, să se înţeleagă că nu trebuesc lăsaţi absolut în voia lor. Aceasta ar fi din partea educatorilor o abdicare exagerată şi chiar nefastă.

Educatorul nu numai că nu trebue să-i piardă din vedere, dar trebue chiar să-şi impună să-i urmeze de aproape pe copii în asemenea împrejurări: întâiu, de teama greşelilor de gust în care ar putea cădea; al doilea, pentru spiritul critic ce-l reprezintă el (educatorul) şi care trebue să însoţească orice avânt de invenţie sau de creare. Iniţiativele copiilor trebuesc nu numai îndrumate, când sânt în curs de producere, dar şi supuse criticei şi după ce s'au produs. Critica aceasta trebue însă administrată la timp oportun şi cu un tact, cu o generozitate, cu o înţelepciune deosebită. Nu imediat, nu în înfrigurarea succesului, ci după , când sufletele şi-au reluat ritmul lor normal. Şi nu fără a se fi recunoscut, mai întâi, părţile bune. Să nu ne temem (dacă luăm aceste precauţii) că prin critice descurajăm pe copii sau le paralizăm avântul. Copiii, când sunt bine conduşi, sânt curioşi şi primitori de critică.

O inteligentă şi distinsă elevă, caracter nu uşor de mânuit, căreia-i cerusem, ca un derivativ al energiei ei, să organizeze o serbare şcolară dimpreună cu clasa ei, se achita destul de onorabil de această misiune în primul an. Adevărat temperament de organizatoare, utiliza cu pricepere, pentru rolul potrivit, dispoziţiile fiecăreia din colege; da la toate câte un rol, sie-şi, cu abţinere meritoasă, rezervându-şi numai apăsătoarea şi ingrata sarcină de regisor, întocmind un program personal şi susţinut. Se'nţelege: în prima zi, mulţumiri, felicitări; dar a doua zi, cu ea şi cu clasa ei dimpreună, am luat la examinare defectele.

În anul următor, altă serbare organizată de ea în aceleaşi condiţiuni. De data aceasta, şi mai reuşită: programul distins, inspirat din studiile, ocupaţiile şi lecturile lor, cu ţinută literară; execuţia — aproape desăvârşită.

La sfârşit, biata fată, neameţită de aplauzele asistenţei, aleargă spre mine:

— «Vă rog, Doamnă, să-mi spuneţi ce nu v'a plăcut?»

— Deci critica nu e aşa de rău venită, cum s'ar putea crede.

A-i observa şi urmări pe copii în asemenea activităţi, însemnează a-i forma, a le face supremul serviciu, care este crearea spiritului de auto-critică. Pentru moment, educatorul întrupează acest element critic, care, trecând treptat în copil, e destinat să devină auto-critica. Şi acest spirit critic (când nu e distrugător, fiind aplicat fără discernământ, la copii prea tineri, la primele lor încercări şi în doze prea mari) e o condiţie de echilibru sufletesc în cel ce creează; e ceea ce deosibeşte pe inventator de utopist.

Defectele se semnalează la vremea lor; şi anume când poate primi copilul această critică: trebue o maturitate şi o linişte sufletească pentru asta. Şi totdeauna să înceapă şi să sfârşească prin recunoaşterea leală a părţilor bune. Critica să fie constructivă.

Va să zică, a doua din ţintele şcoalei să fie de a favoriza spiritul de invenţie al copilului, de a-i da prilej să se manifeste, de a-l recunoaşte, de a-l încuraja, de a ţinea seamă de el.

Nu cu ambiția de a suscita geniul; geniul se ridică și răzbește dela sine; nu; ci, pe de o parte, cu gândul de a stimula și întări toate forțele vii ale unui neam, chiar și în cele mai modeste domenii; pe de alta, cu gândul de a creea o atmosferă favorabilă apariției geniului; și, în sfârșit, cu încă un gând: propensiunea aceasta de a se bizui pe sine, de a căuta în sine mijlocul de a birui o greutate, de a urmări combinații nouă, duce pe nesimțite la formarea unui mod personal și independent de a judeca și de a gusta lucrurile.

Acest fel poate combate pasivitatea sau spiritul de turmă, servilitatea imitației; el dă naștere curajului de a fi noi înși-ne, și de a nu ne mai modela după un tip strein, lucru ce pare a fi fost și a fi încă marea slăbiciune a neamului nostru, cel puțin în unele straturi ale societății.

In sfârșit, — și aceasta e a treia țintă finală și îndepărtată a educației — acest fel de a fi poate trezi și întreținea în noi un interes permanent și pasionat pentru valorile românești, pentru problemele românești, — nu numai cele politice și sociale, dar și cele geografice, gospodărești, sufletești, probleme puse de lipsurile și de cusururile noastre, de nevoile noastre specifice, proprii neamului nostru, care cer și soluții proprii. Aceste probleme și aceste defecte, privite drept în față, trebue să fie prezente în mintea oricăruia dintre noi, a celor mari ca și a celor mici și modești.

Dacă suntem chemați, alături de popoarele pământului, să aducem ceva pe lumea aceasta, — pe acest sol al nostru se va arăta aceasta, în circumstanțele în care ne găsim, cu materialul trupesc și sufletesc ce ni l-a pus la îndemână natura aci, pe pământul acesta, și în momentul acesta istoric pe care-l trăim. De aceea, prima și nepărăsita grijă a noastră e să deschidem ochii asupra vieții ce se desfășoară în jurul nostru și să reflectăm asupra muncii sau a sforțărilor ce ni se cer.

De pe băncile școalei secundare, elevii noștri să învețe a se înfiora de mizeria în care se sbat satele noastre, de ignorarea celor mai simple regule de higienă (care, la neamurile mai înaintate decât al nostru, au intrat de mult în obiceiurile țărănimei), de sinistra cifră a mortalității copiilor mici la țară, avutul omenesc cel mai prețios pentru noi, fiindcă el însemnează perpetuarea rasei noastre, garanția păstrării și a înfloririi ei pe pământ, posibilități incalculabile de oameni înzestrați care se pierd pentru totdeauna; să afle și de codirea tinerilor noștri medici de a se duce la țară, de a servi, de a salva țărănimea neamului lor.

Aceste lucruri serioase, triste, tragice uneori, trebue să plutească înaintea tuturor copiilor de Români care se ridică, și mai ales a elevilor și a elevelor de școală secundară, care se îndreaptă în așa de mare număr spre medicină. Să crească cu focul acesta în suflet, că ne piere neamul, dacă nu veghiem.

In vârsta pornirilor generoase, a dispoziției spre sacrificiu, să se făurească în sufletul lor idealul sever de a servi, în locul epicurianismului, în locul idealului de a parveni, de a se îmbuiba și de a se bucura egoist. Printre elevii noștri, pe lângă atâția al căror ideal de vieață s'ar putea rezuma în «minimum ne muncă și maximum de câștig», se găsesc și inimi de foc, suflete exaltate, care sânt atrase tocmai spre ceea ce Francezul numește «les tâches difficiles», — suflete care aspiră la adevăratele înălțimi.

Au fost, sânt, printre Români, oameni pe care-i atrag căile spinoase, primejdioase, sau pur și simplu grele. Primejdia pentru ei e să se simtă singuri, neajutați, neînțeleși, dacă nu chiar prigoniți. Răul care-i pândește e descurajarea. De aceea, trebue să fie o opinie publică care să-i susțină. Ei să simtă, ca și soldații pe front, că, îndărătul lor, marea mulțime le urmărește cu admirație sforțările și le înregistrează isbânzile.

Și dacă au nevoie de un cordial, acesta e exemplul unora din medicii noștri celebri, care n'au fost mari, n'au devenit mari de cât tocmai prin acest rol de pionieri, ce l-au îmbrățișat în anii tinereții, stagiul acela la țară (ca medici de plasă), care n'a fost numai un câmp de binefacere, de serviciu rodnic în folosul patriei, dar și un neprețuit câmp de experiență, care i-a îmbogățit sufletește în chip nesperat, astfel că beneficiul devotamentului lor se răvarsă asupra lor înși-le, cum pare de altfel a fi legea în domeniul lucrurilor sufletești: dând, te îmbogățești, nu sărăcești.

Recunoaştem că nu există, pentru sufletele curajoase, ce iau calea sacrificiului, cordial mai puternic decât marile exemple de aiurea. Îmi vin în minte câteva: Vieaţa lui Pasteur, care nu e numai al Franţei, ci al omenirei întregi, şi care pluteşte la aşa înălţime deasupra omenirii şi a lăsat o aşa de luminoasă dungă în vieaţa acestei lumi, în cât antichitatea numai printre semizei i-ar fi găsit loc; — exemplul fiului lui Petit de Juleville, care, având tată cu un nume ilustru, profesor la Sorbona, alege nu vre-o carieră strălucită la Paris sau în Franţa, ci vieaţa de misionar în Asia mică; exemplul unei cunoscute a mele, Marianne Langlois, doctor în medicină, care se duce ca medic la Rabat în Maroc şi lucrează de 10 ani cu atâta tragere de inimă, încât dispensarul creat de ea, vizitat la început de 300 de oameni pe lună, primeşte acum 100.000 pe an!

Aceştia, aiurea... Dar la noi?

Sunt şi la noi oameni capabili să se ridice la mari înălţimi. În timpul unei excursii a unui grup de profesori, stând de vorbă cu un fost luptător din marele războiu, îmi povesteşte pe larg ce a văzut în acel timp la un medic vestit dela spitalul din Râmnicul Sărat. Doctor în medicină dela Viena, personalitate bogată, binecuvântată cu atâtea daruri sufleteşti, (între altele, pasionat muzicant), nespus de priceput şi îndemânatec ca medic, întâi medic de plasă la Panciu şi apoi medic primar al oraşului Râmnicul-Sărat, fost deputat, fost inspector sanitar, retras la pensie. Aşa îl găseşte războiul. E atunci cel mai activ din medicii şefi de spitale. «Era la ora 1; toţi doctorii părăsiseră spitalul; D-rul şef îşi pusese mânuşile în mână, să plece şi el, când soseşte o căruţă, nu cu un rănit din lupte, ci cu o femeie, căreia, din cauza zăcerii, îi putrezise carnea pe spate: un început de cadaverizare. Întâiu, o mişcare de groază şi de uşoară iritare, la firea iute a omului vrednic, un fel de parapon: — «Dar cum n'a murit pe drum?». Apoi, îl văd că-şi scoate mânuşile, îşi pune mânuşile de cauciuc, dă ordin s'o ducă pe masa de operaţie, şi începe lucrarea migăloasă a curăţirii cărnii putrede, într'o atmosferă ce se poate ghici... Până la ora 5 seara a lucrat; apoi a pansat-o, şi până n'a lăsat-o răcorită şi liniştită, n'a plecat. În ziua aceea, şi el, şi noi toţi, ajutoarele lui, abia la ora 6 seara am luat masa de prânz...» — A scăpat femeea? — A scăpat!

În adevăr, pasiunea lucrului bine făcut duce la eroism. Câte cazuri de acestea în vieaţa lui de medic, în anii de la Panciu, în cei dela Râmnic!

Şi vor mai fi fost şi alţii ca d-rul Octaviu Blazian, fost membru al «Românei June» dela Viena, coleg acolo cu Eminescu [1].

Mai ştiu, de pildă, cazul regretatului profesor Nicolae Tomescu, medic de copii, aşa de devotat, de mângâios, de blând cu copiii noştri, şi despre care servitoarea mea mi-a spus într'o zi: — «Doamnă, cum e cu copiii D-voastră aici, aşa e şi cu ai noştri, la spital!»

Apoi cazul unei profesoare, care nu se mulţumea cu învăţătura ce da elevelor ei, ci, venind câte o mamă să se informeze de cauza notelor slabe ale fiicei sale şi spunând că ar dori să-i arate ea, mama, căci are oarecare cultură, — o chema pe mamă acasă la ea, să o înveţe cum să-i arate fetei...

Cu asemenea exemple reconfortante ar trebui hrănit sufletul tineretului. Toată lumea cunoaşte cazuri de acestea. Unde sânt înregistrate? Cei care le-au făcut, se feresc de a vorbi de ele, iar jurnalele noastre ştim ce cuprind.

E drept că e delicat de a destăinui asemenea lucruri. Ele sânt fragile ca pulberea de aur de pe aripele fluturilor; când o atingi, se risipeşte.

Rolul şcoalei secundare e să încălzească sufletul pentru micile şi marile idealuri ale vieţii naţiunii. Aceste lecţii de umanitate, de eroism, de exaltare a energiei puse în serviciul neamului nostru, trebuesc prezentate în anii adolescenţei, pe care atâţia dintre copiii noştri îi petrec pe băncile şcoalei secundare. Atunci se făuresc, în frământarea sufletească a vârstei, în secretul sufletului, idealele de vieaţă, care se împletesc cu posibilităţile născânde ale lui şi cresc împreună cu ele. De atunci se orientează aspiraţiile pe care, conştient sau inconştient, cu izbânzi vizibile sau nu, le urmăreşte apoi în vieaţă.

În total dar, lozinca şcoalei în genere, şi a şcoalei secundare în deosebi, trebue să fie: a trezi în copii toate energiile, a le fortifica, a le exalta şi a-i arunca, cu aceste puteri avântate şi luminate, în toate direcţiile de activitate în serviciul neamului.

Nu a se bucura, ci a servi, să fie deviza vieței; căci a servi înseamnă a se bucura; a se bucura, nu numai în înțelesul cel mai nobil al cuvântului, ci și în modul cel mai trainic, mai prelung și mai intens.

Elena Rădulescu-Pogoneanu

NOTE

[1] E drept că diploma mai cuprinde și o apreciere asupra ținutei în genere, o foarte superficială apreciere. Incolo, omul rămâne tot o enigmă, pentru cine vrea să-l întrebuințeze. Iar când îl pui la treabă, atunci foarte des vezi ce amăgitoare poate fi o diplomă (chiar când nu înșală în privința instrucției ce posedă cel ce o are). De aceea, în unele societăți cu o concepție de educație și de valoare a omului mai înțeleaptă (în lumea anglo-saxonă, d. e.) nu diplomele și certificatele deschid drum în viață, ci destoinicia arătată prin priceperea efectivă la munca cerută.

[6] Vezi Ion Grămadă, «România Jună», Arad, 1912.

C Â N T Ă A L T O R A !

Teiule cu frunza lată,
Cu tulpina scrijelată,
Cu povestea fermecată,

Ce mă mai opreşti din drum,
Sub tăriile de scrum,
Să te mai ascult şi-acum?

Cântă altora şi spune
Taina dragostii nebune
Păn'ce dorul te-o răpune:

Eu spre alte lumi alerg,
Nu văd calea pe-unde merg,
Urma paşilor să-mi şterg...

Că mi'i zarea 'ntunecată,
Că mi'i inima sfărmată,
Teiule cu frunza lată.

G. Tutoveanu

Z O R I

Cerne zarea viorele peste papuri şi stufişuri...
Prin cerneala nopţii trage dunga ei de sugativă...
Brebenei răsar în ceaţă, printre nourii în stivă.
Praf de rouă argintie scuturând, foşnesc desişuri.

Măcieş apar pe ceruri: Fug a noptilor vedenii
Şi sprinţara veveriţă, prin stejarii cei cu ghindă,
Le goneşte să dispară prin a lacului oglindă.
Rece miros înfioară cu parfum de mirodenii.

Se încing bujori şi roze pe a zorilor făclie...
Ciripituri săgetează, răscolite din răcori,
Piţigoiu-şi ceartă umbra, jucăuşe bididie.

Presărate de scântei, tremură de zumzet flori.
Şi cu soarele se urcă zvonul cald de bucurie,
Căci spre ţări mai calde zboară ale clipelor cocori....

Horia Agarici

D E C E A M P L E C A T ?

Dece am plecat atunci, streini şi singurateci
cu cer mai străveziu nepotolit visând?
ne-am sfâşiat puterea şi urmele pe rând,
dece am plecat din umbra colibei de pământ?

Ne lumina un soare apropiat și mare
și ape gâlgâiau spumoase peste noapte
și picura mirosul rășinelor bogate
din rădăcini și trunchiuri, amare și curate.

Era o învolburare flămândă de viață.
Creșteau sălbateci munții și-i năpădeau ferigi,
amiezile ardeau prin luminiș ozon
și mișunau reptile cu trupul de verigi.

In era aceia umedă și caldă
eram frumoși și tari prin ceruri chinuite,
urlau în noapte fiare gigantice, flămânde,
dece am plecat din umbra colibei troglodite?

Ursula Biji

P L U T E P E O L T

Trec lin pe luciul apei vătășie
De plute prinse'n cânjuri de alun,
Cu mersul lor îndemn de ducă spu..
Și'ncet sărută apa argintie...

Vătaiul a strunit cu bucurie,
La 'ntâia plută, cârma, la loc bun,
Aicea Oltul nu mai e nebun
Și apa nu mai are vrăjmășie.

Cu socoteli păstrate 'n taină mare,
Trec plutele spre Slatina în jos,
Cu luciul lor ce scânteie în soare,

Duc lemnele pământului vânjos,
Ca mâine neamul poate la hotare,
Din ele să cioplească noui altare.

Victor Tudoran

S I M F O N I E

Surâd răspântiile 'n oglindă,
Plâng toamne vechi în vârful de condei,
Pe frunte — albă — vrea să se aprindă
Stea nouă pentru tineri anii mei.

Un singur vers cu titlul său amar
Sub pașii mici s'a așternut — covor —
In cuib de suflet vorbele tresar
Și rând pe rând se pregătesc de sbor.

E cerul de lumină îmbătat,
Ca o mărgea sclipind în soare viu,
Tâlmaciu de slovă și de gând curat
Mă dau în leagăn zorile. Fu scriu

Despre coocare, vers şi Dumnezeu,
Despre lumină, cântec şi mormânt
Despre biserici, despre neamul meu
Cum nu e altul mai cinstit şi sfânt.

Tresar cu vorba migălită doar
De sufletul ce-a încăput în ea
Şi singură cu rimele tresar
Şi'n rime-ascunsă-i nemurirea mea.

De lângă sborul nalt, sărbătoresc,
Port nume moştenit aevea — Stâncă —
E mândru iarăşi neamul românesc
Şi mândră eu, pentrucă sunt româncă.

Ştefania Stâncă

C A V A L E R U L

Op 1 — Nr. 5

Versuri de Al. T. Stamatiad

P A R T I T U R A

Se poate executa de către următoarele formaţiuni:

1. — Cor mixt.
2. — Orchestră.
3. — Cor şi orchestră.
4. — Solo voce şi orchestră.

Această compoziţie poate fi cântată de oricare din formaţiunile specificate mai sus, sau poate fi retipărită, radio-difuzată, imprimată pe discuri, film sonor, etc., de către oricine, iără vre-o altă obligaţie, (în afara consideraţiunilor de a nu modifica sau îmbucătăţi atât textul muzicei cât şi cel literar, sau de a omite numele autorilor), dat fiind că subsemnatul nu fac parte din nicio asociaţie care mi-ar putea impune restricţii în acest sens, asupra lucrărilor mele.

E. M.
1. III. 1942

Larghetto
Allegretto
Flauti I II
Oboi I II
Clarinetti in B I II
Fagotti I II
Larghetto
Allegretto
Corni in F I II
Trombe in B. I II
Timpani in G.D.
Larghetto
Allegretto
Coro
Soprani
Alti
Tenori
Baritoni
Bassi
Deș-tăr- plec in lu-mea largă Lu-mea s'o cu- prind. La picioare. ca pe-o har-tă.
Larghetto
Allegretto
Violini I II
Viole
V.-Celli
C.-Bassi

Andante.
Allegretto.
Andante.
Allegretto.
Andante.
Vreau să tio in- tind
Doi visa trei corbi în zare Și un cer de sorum.
Poți să te gân- desti la altul. Am murit pe drum.
Dei vi- sa trei rân-du-nele Și un cer se- nin. Am in-
Vreau să tio in- tind
Doi visa trei corbi în zare Și un cer de sorum.
Poți să te gân- desti la altul. Am murit pe drum.
Dei vi- sa trei rân-du-nele Și un cer se- nin. Am in-
Vreau să tio in- tind
Doi visa trei corbi în zare Și un cer de sorum.
Poți să te gân- desti la altul. Am murit pe drum.
Dei vi- sa trei rân-du-nele Și un cer se- nin. Am in-
tutti
Andante.

Andante
a tempo
Andante
Să m'aș-tepți că vin.
Andante
con sordini
Op. 1 EUGENIU MICU 1912-6

UN POET TRANSNISTRIAN: ALEXANDRU CAFTANACHI

In luna Octombrie 1941, mărşăluind pe drumurile de colb ale Transnistriei, am poposit cu unitatea într'o comună moldovenească, dincolo de Tiraspol. In frânturile de timp liber umblam şi eu prin grădini şi ogrăzi, dornic de a vedea şi cunoaşte oamenii şi locurile ce pentru prima oară în istorie ni s'au deschis nouă, românilor. Astfel, din grădină în grădină, am dat, într'o după amiază, de un şopron unde câţiva camarazi, alături de gospodarul ce-i găzduise, sorbeau pe îndelete, cu nişte pae savante, din licoarea intens roşie a unui butoi. Moldoveanul m'a poftit şi pe mine să «închin o leacă de vin, cu paharu sau cu paiu cum mi-o hi ma ghine».

Şi cum «închinam» — cu paiu, se 'nţelege — am văzut jos, lângă butoi, o grămadă de cărţi pe care soţia moldovanului nostru le întrebuinţa pentru foc, în loc de paie. Răscolind imensa grămadă concepută sub zodia turbulentă şi agresivă a secerei şi ciocanului, am dat şi de câteva cărţulii scrise în româneşte — «cu şrifte latine» — şi tipărite pe vremuri la Tiraspol. Am oprit vre-o două trei din ele spre a umple mai târziu, golul orelor depe front. Printre acestea şi'o cărticică intitulată «Zidităare», poezii, de Alexandru Caftanachi [1]. Alexandru Caftanachi? Da, desigur, un nume necunoscut în Bucureştiul nostru literar. Ceva mai mult, la primul auz, un nume de rezonanţă străină, care, mai ales în aşa zisa Republică autonomă a Moldovei — unde a mişunat şi stăpânit atâta jidovime — te face să fii foarte bănuitor în ceeace priveşte proveniența etnică.

Am purtat cu mine multă vreme cărţulia lui Caftanachi fără să-o pot citi. Apoi, într'un popas mai lung, am citit-o. Curînde doar un mănunchiu de numai douăzeci şi trei de poezii.

Dela primele strofe citite mi-am dat seama — cu toate erorile de limbă ce le cuprinde — că am în faţa mea o carte de adevărat poet.

Cei dintâi cărturari transnistrieni, pe cari i-am cunoscut ulterior, s'au mirat când au auzit vorbindu-le de cărţulia lui Alexandru Caftanachi.

Doar cartea şi tot ce a scris Caftanachi au fost arse mai de mult, mi-au spus ei. Se dăduse ordin scris tuturor bibliotecilor şi tuturor oamenilor să ardă scrierile lui Caftanachi. Şi s'a făcut întocmai.

Intr'adevăr, Sovietele aveau acel ciudat obiceiu de a inunda ţara — dintr'un capăt până la celălalt — cu fel de fel de scrieri cu chipurile a fel de fel de idoli pentru noul cult al proletariatului, pentruca, apoi, peste noapte, să ordone mistuirea lor în imense ruguri publice.

Aceeaş soartă a avut şi Caftanachi, ale cărui versuri le rostise cândva crainicul postului roşu dela Tiraspol.

Nu ştiu care organ sovietic «a însărcinat cândva pe un specialist», Profesorul Ocinski, din Comitetul ştiinţific, să cerceteze scrierile poetului moldovan dacă sunt conforme cu pravila stalinistă. Profesorul şi-a depus raportul. Iar raportul a fost totodată şi verdict.

— Caftanachi este «naţionalist», «român», «reactionar». Şi atât. A urmat destituirea, exilul prin Donbass sau nu se ştie pe unde, şi apoi uitarea. Acum nu se mai ştie nimic despre Alexandru Caftanachi. Puţine sunt datele ce le-am putut culege — dela foştii săi colegi de şcoală — despre viaţa acestui tânăr poet pe care un destin nefericit l-a făcut să se nască şi să trăiască anii ce i-au fost daţi, în gheena iudeo-comunistă.

[1] S'a născut, cum mi s'a relatat de un dascăl transnistrian, în anul 1913, într'un «sătuscean» de lângă Kamenka. Ii zice Stroeşti şi e aşezat lângă Nistru.

Tatăl său era un țăran mai înstărit sau mijlociu. Avea ceva oi, muncia singur și nu vrea să intre în kolhoz, acest nou pat al lui Procust inventat de soviete pentru distrugerea năzuințelor de clasă. Țăran înstărit se zicea în graiul sovietic «kulak» sau «kulaciok»[2] și această situație echivalează cu o crimă. Acest lucru înseamnă că tânărul poet s'a născut sub un oprobiu public, pe care zelul său socialist — doar trăia în țara sovietelor — nu l-a putut schimba. A început să scrie poezii — cum spun colegii săi — încă dela vârsta de 14—15 ani. Cuvântul său era bine inspirat. O spun toți acei cari l-au ascultat recitându-le în diferite împrejurări.

Erau, evident, poezii de inspirație și tematică socialistă, impus de mediu și de lectură.

Așa tânăr cum era, poeziile lui Alexandru Caftanachi erau primite și publicate în revista «Oktiabr» (devenită rând pe rând «Oktombrie», «Moldova Roșie» și iar «Oktiabr»).

In 1930 a terminat Școala normală din Balta, iar în 1932 Institutul pedagogic din Tiraspol. Aci a tipărit, în 1932, cărțulia «Ziditoare», tocmai atunci când sovietele, urmărind mai asiduu comunizarea României, inaugurau așa zisa «politică românească» prin tipărirea și răspândirea de cărți și manuale românești, — cu litere latine.

Cărțulia lui Caftanachi, al cărui maestru se pare că a fost, în multe privinți, poetul modernist Vl. Maiakovski («sinucis», nu se știe pentru ce); cuprinde, desigur, poezii de esență socialistă. Aceasta însă numai accidental, datorită numai faptului că a trăit în mediul sovietic. Căci mai târziu, când s'a pornit prigoana și distrugerea împotriva tatălui său, țăranul gospodar din Stroești, Caftanachi și-a smuls din inima sa însângerată adevărata poezie.

Ceeace reese însă din aceste poezii este faptul că poetul transnistrian purta în el flacăra talentului. Iată, de pildă, o frântură sugestivă din poezia «Două brigăzi»[3]:

In stânga miciște,
In dreaptă miciște
Da 'nnainte o mare de spicuri.
Parcă-ți toarnă grăunțile în poale.
Noaptea se stoarce
Cu proaspătă liniște
Noaptea -'ncălțată 'n opinci
Achipue miriștea moale

Iar la sfârșit, ca epilog:

Umblă luna prin clăile albe
Achipue, snopii voeoși, alămii.
Larion pân la capătul «Smenii»
L-a ajuns, l-a 'ntrecut pe Andrii.

E aci esență de poezie adevărată. Ea cuprinde imagini de o plasticitate întâlnită numai la marii poeți. In «Noapte de vară» Coșbuc spune că «Noaptea vine, pe furiș»; fiul țăranului din Stroeștii Trasnistriei zice «Noaptea-'ncălța-n în opinci». Imagine cu adevărat rurală, dar dinamizată; prin personificarea nopții. Dinamismul este dealtfel partea caracteristică a poeziilor lui Caftanachi. Versurile sale au în ele ceva dur, vârtos, care ne amintesc de multe ori pe Aron Cotruș al nostru:

Indrăzneala
ca vântul
Indrăzneala
ca focul
Indrăzneala
vîrtej priporos
Noi!

Azi!
Cu mînele noastre
Semaforul am deschis
La staţia
nouă
socializm!

(Născut în luptă)

Sau, în altă parte :

Auziţi!
Auziţi,
Cum vuieşte planeta.
o furtună învie

(Foc)

ori, descriind luptele din China :

Priviţi:
Pe bucăţile arse,
Pe clădirile şterse de tunuri.
. . . . . .
Sub tunuri s'adună,
In focuri se mişcă
Şi creşte ca marea
Mare — 'nspumare —

(Idem)

Poet de avangardă, Caftanachi preamăreşte industrializarea în versuri metalice :

Parcă vezi pe o pânză măreaţă
Infocarea voioasă a zidirii —
Insufleţirile, cari nu îngheaţă.

Iată grupa:
Metalurgică!
Hemogiganţii!
Naftoconducte!
Combaino-uzine!

(518)

In aceeaş poezie găsim şi aceste rânduri, de o mare duritate şi asprime:

Voi
— purătorii istoriei
Voi
— ce arterele ' pământului tăeţi

Eroiceşte la luptă staţi!
Neclintiţi!
Monolit!

Dela ecuator la poluri!
Ingustaţi intervalul
Intre planete.

(Idem)

E dinamic şi aspru, aci, versul lui Alexandru Caftanachi. Seamănă cu un şuvoiu ce coboară din munţi, în iureş tineresc. Se potoleşte ades şi devine apă adâncă. Versul e mai lung. Apare şi rima. Sau cel puţin asonanţa:

Anii ca păsările sbor
In stoluri măreţe ei zbor ne'ncetat..
Câte versuri se cer pe ogoare
Cîte versuri se cer la cântat.

Ce-ai făcut tu
Pentru viață tovarăș?
La vârstatul tău nou furtunos?
Cită schijă ai dat pentru țară —
Ce cărare spre soare ai scos?

(Unui prieten al meu)

In aceeași poezie redevine însă dinamic și termină astfel:

La noi lozinca
Stă ca făclie:
De ajuns și întrecut asfințitul
Vom petrece cărare electrică
Ș'om păși încordat
pe-acest drum

(Idem)

Are deseori Caftanachi și frânturi de slovă ce seamănă aidoma cu strigăte biblice:

Glasul nostru s'aude sub nouri,
Glasul nostru răzbate-'n pustii

(Gîndul lovitor)

Și iată cum descrie el noaptea, în Tiraspol:

Noaptea. Stelele și luna
Cu electroane tîrgul s'a învăluit.
O Tiraspolul meu cel june
Te-aud în cântul oțelit.
Te văd în mâna truditoare
Cum ea în lucru te-a înfocat
Te văd în razele de soare

Și iată 'n noaptea astă eară
În amurgul des niobosit...

(Uzina de cherestea)

E de subliniat un fapt: cartea lui Alexandru Caftanachi e tipărită în anul 1932, când poetul avea numai 19 ani! Iar poeziile citate sunt scrise înainte, la vârsta de 17 și 18 ani! Câte promisiuni nu da acest început, această primă carte.

Evident că poetul trăind departe de focarul culturii noastre românești si strivit de faptul că a citit numai autori ruși, comite adesea erori de limbă, însă aceasta nu-i poate umbri valoarea sa poetică. Ceeace îl umbrește este faptul că poezia sa a fost pusă în slujba unui ideal politic, al mediului în care a vieţuit. Multe din poeziile sale sunt inspirate de evenimente și stări internaționale: revoltele din Extremul Orient, liga genoveză (în care poetul șarjează furtunos: «și le subține a lor eroizm — Liga națiilor, neagră). Nu toate acestea pot oferi un material poetic, trainic...

Azi nu știm dacă este sau nu mai este în viață poetul Caftanachi. Nici dacă a mai lăsat alte scrieri, în afară de cărțulia «Ziditoare».

Ar fi avut acum 29 de ani; vârsta când și gândul vorbește si rodește în poezie. De-ar fi trăit, noi l-am fi rugat, frățește, să vie la noi în țară, care e și țara lui, precum este a tuturor românilor, de pretutindeni. Ar fi văzut ce a putut rodi sufletul românesc în artă, în știință, în toate manifestările de viață — chiar și în muncă materială. Ar fi văzut că la noi s'a construit mereu, mai vârtos de cât în țara sovietelor. Ar fi văzut că și pentru el și pentru ai săi a curs de curând sânge cald românesc de «burjui» ca și de «truditori» și de «oieri-gospodari» ca tatăl său — toți căzuți pentru unul și același ideal: neamul. Ar fi șters atunci el cu mâna sa, ceeace soldatul a șters cu bravura lui, acel sfârșit de vers:

Burjua în Odessa n'a căiica niciodată!

Şi după această împărtăşanie în românism, Caftanachi şi-ar fi ales singur calea cea mai potrivită. Aşa precum inima şi gândul i-ar fi poruncit

Dar nu ştim dacă poetul transnistrian mai trăeşte.

Nu de azi când sovietele «gigantul cu picioare de lut» e la pământ, ci mai demult.

De atunci când Profesorul Ocinski a pronunţat sentinţa: Alexandru Caftanachi e reacţionar, naţionalist român, iar slova sa nu e conformă cu pravila lui Iosif Visarianovici zis Stalin. Ce se întâmplase?

O mică tragedie ca milioanele de tragedii similare din Rusia sovietică.

Tatăl lui Caftanachi, gospodarul acela «mijlociu» din Stroeşti, nu vruse să intre în kolhoz. Doar omul putea lucra independent. Avea şi oi şi putea rezista imenselor impozite şi contribuţiuni sovietice. Atunci s'a tăbărât asupra lui cu ură. Şi gospodăria ca şi gospodarul au fost distruse. Faptul acesta l-a impresionat pe poet. Deşi el în scrieri era «colectivist» şi «kolhozist». Doar aci era vorba de tatăl său. De casa sa. De oile lor. Toate acestea trăiau în el intens, viu, dureros. Şi a scris atunci Caftanachi o poezie, pe care noi nu o avem. Această poezie a citit-o într'o adunare intelectuală, la Balta.

Cineva care a ascultat-o, îmi spune că era acolo vorba de tatăl său, de nişte frunze ce cad şi se amestecă cu pământul, toamna (o notă nouă în poezia sa) şi de nişte imagini poetice triste: că el se amestecă cu frunzele, cu pământul, şi moare. Poezia a fost găsită frumoasă. A fost aplaudată. Apoi tipărită în revista moldovenească «Cktiabr».[1] Mai în urmă a fost prins sensul ei cel adevărat. Erau doar lacrimi aci, pentru bunurile lor, pentru tot ce a fost...

A fost chemat apoi închizitorul, în persoana Profesorului Ocinski. Scos în afară de legi, fără lucru, fără pâine, Caftanachi n'a mai întârziat prea mult la Balta. A plecat sau a fost dus departe. Nu se ştie.

Dimitrie P. Pascu

NOTE

[1] Editura de Stat a Moldovei, Tiraspol, 68, 1932.

[2] «Omu dacă stărue dziau şi noaptia la lucru , apoi se chiamă că e kulak şi îi bun de puşcat» — îmi spunea într'o zi Moş Vasile Brăniceanu, de 70 ani, care pe vremuri fusese «la pământ în Sibir, Ohmalinski Oblost, Petropavlovski Oiez», cum îi place dânsului să complecteze. Cu cele 150 ruble date de «Nicolae» îşi cumpărase acolo «bouleni şi oiţe». A dus-o bine până au venit «tâlharii ăştia de bolcevici» care i-au luat tot. Atunci Moş Vasile a pornit înapoi spre «Nestru» şi acum ar vrea să-i se dea pământ că de lucrat l'o lucra el chiar cu sapa...

[3] Brigadă = echipă de muncă.

[4] In text «arterie».

W. v. GOETHE: GÖTZ von BERLICHINGEN

DRAMĂ IN 5 ACTE

Traducere de **Laura M. Dragomirescu**

ACTUL III

Augsburg.

Grădină.

Doi negustori din Nürnberg.

Intâiul negustor: Aici să stăm: pe-aici trebue să treacă Impăratul. Il vezi ? A şi intrat în capătul aleei.
Al doilea negustor: Cu cine e ?
Intâiul negustor: Cu Adelbert von Weislingen.
Al doilea negustor: Care e cu Bamberg. Bun !
Intâiul negustor: Am să-i cad la picioare şi să-i vorbesc.
Al doilea negustor: Bine, vin!

Impăratul, Weislingen.

Intâiul negustor: Arată supărat.
Impăratul: Sunt mâhnit, Weislingen! Când mă uit în urmă peste viaţa mea, aproape-mi pierd nădejdea. Atâtea începuturi de înfăptuire. parte rămase 'n drum, parte zădărnicite! Şi asta pentru că nu e un singur prinţ, cât de mic, care să nu se gândească intâi la gărgăunii lui, şi-apoi la planurile mele.

(Negustorii i se aruncă la picioare)

Negustorul: Prea mărite, prea luminate!
Impăratul: Cine sunteţi ? Ce vreţi ?
Negustorul: Ia, nişte bieţi negustori din Nürnberg, supuşii Măriei Voastre. Venim să cerem ajutor! Götz von Berlichingen împreună cu Hanns von Selbitz au tăbărît şi au prădat pe treizeci de negustori de-ai noştri pe când se întorceau dela târgul din Frankfurt însoţiţi de călăreţi din Bamberg. Rugăm pe Măria Voastră să ne dea sprijin şi ocrotire, altfel ne prăpădim; ajungem să cerşim pentru o pâine.
Impăratul: Doamne Sfinte! Doamne Sfinte! Auzi d-ta! Unul n'are un picior, altul n'are o mână. Ce v'aţi fi făcut de-aveau câte două mâini şi două picioare ?
Negustorii: Cu smerenie rugăm pe Măria Voastră să arunce o privire de îndurare peste nevoile şi strâmtorarea noastră.

Impăratul: Ce fel! Un negustor când o pierde un sac de piper, ar vrea ca să ridici toată ţara în picioare. In schimb, când s'o ivi vreo primejdie pentru Impărat ori pentru ţară, fie c'ar fi vorba de un regat, de-un principat ori de-un ducat, — nu mai pune nimeni mâna pe voi.

Weislingen: Aţi nimerit rău! Duceţi-vă şi veniţi peste câteva zile.

Negustorii: Ne plecăm cu 'nchinăciune. (I e s).

Impăratul: Mereu încăerări! Te miri de unde mai răsar atâtea. Lanţ se ţin; e ca balaurul cu şapte capete.

Weislingen: Şi nu le poţi stârpi decât prin foc şi sabie, şi printr'o acţiune drastică.

Impăratul: Crezi d-ta ?

Weislingen: Cel mai cuminte ar fi ca Majestatea Voastră să se împace cu principii pe chestiile mărunte. Să nu credeţi că în Germania întreagă e neliniște. Numai în Franconia şi în Suabia mai mocnesc ceva urme din toată urgia războiului civil. Şi încă şi acolo mulţi dintre nobili şi dintre liberi tânjesc după pace. De-am reuşi să punem mâna pe Sickingen, pe Selbitz şi pe... Berlichingen, şi de-am sfârşi-o cu ei, toţi ceilalţi ar cădea dela sine. Ei trei întețesc în capetele mulţimii dihonia şi răsvrătirea.

Impăratul: Ba vezi, eu pe-ăştia trei i-aş cruţa. Sunt viteji şi mărinimoşi. De-ar fi să mai duc un războiu, cu ei aş porni în frunte.

Weislingen: Da, nu zic, de s'ar fi arătat de 'ntotdeauna credincioşi la datorie. Aşa însă, ar fi o mare primejdie ca după atâtea încercări de răsvrătire, să fie răsplătiţi cu cele mai înalte cinstiri. Căci tocmai de bunătatea şi îndurarea aceasta a Măriei Voastre au abuzat în mod criminal. Pe ea s'au bizuit şi partizanii lor. Şi sigur că n'au să poată fi ţinuţi în frâu, atâta timp cât n'or fi nimiciţi în opinia publică şi nu li s'o tăia orişice speranţă ca să se mai ridice.

Impăratul: Mă sfătui aşa dar să fiu necruţător ?

Weislingen: Nu văd alt mijloc pentru ca să se pună capăt spiritului de răsvrătire care a cuprins toată ţara. Nu vin într'una, când d'ici, când de colo, tot felul de plângeri din partea nobililor, că supuşii lor, până şi şerbii, se unesc împotriva lor, îşi cer drepturi şi ameninţă să stirbească autoritatea tradiţională, aşa încât să te poţi aştepta la cele mai grozave urmări ?

Impăratul: Iaca, ar fi o minunată ocazie acum să-i prinzi pe Berlichingen şi pe Selbitz. Bineînţeles însă, n'aş vrea să li se facă niciun rău. Prizonieri da, şi puşi să facă jurământ că ţin pace! Să-i ştiu că stau liniştiţi la castelele lor şi că nu-şi ies din cuprinsul moşiei lor! In viitoarea şedinţă am s'o şi propun.

Weislingen: Toată lumea are să răsufle uşurată, şi atât are să se bucure şi să aclame, că are să şi scutească pe Majestatea Voastră să vorbească pân' la capăt.

(T r e c).

JAXTHAUSEN

Sickingen, Berlichingen.

Sickingen: Da, vin să cer dragostea şi mâna nobilei tale surori.

Götz: O, ce bine era dacă veneai mai demult! Trebue să-ţi mărturisesc: In timp ce mi-era prizonier, Weislingen i-a câştigat iubirea, mi-a cerut-o în căsătorie şi eu mi-am dat învoirea. Cum i-am dat drumul, fluturele, a şi dispreţuit-o mâna ei iubitoare care-l mângâiase în zile grele. Cine ştie în jurul cui o mai fi fâlfâind acum ca să-şi găsească alt rost ?

Sickingen: Aşa s'a purtat ?

Götz: Aşa!

Sickingen: Două legături a rupt dintr'odată. Bine că nu te-ai înrudit mai de aproape c'un astfel de nemernic.

Götz: Plânge, biata fată, şi-şi trece vremea în rugăciuni.

Sickingen: O facem noi iar să râdă.

Götz: Cum! Te-ai gândi să iei în căsătorie pe o logodnică părăsită ?

Sickingen: E o cinste pentru amândoi că v'a părăsit un astfel de om. N'are rost ca biata fată să ia drumul mânăstirei, doar fiindcă întâiul care i-a eşit în cale a fost un nemernic. Nu, crede-mă. Rămân la cererea mea. Să fie ea regina castelelor mele.

Götz: Ţi-o spus totuşi — ţinea la el.

Sickingen: Nu sunt în stare să alung umbra unui ticălos ? Haidem la ea ! (S e d u c).

Tabăra trupelor de execuţie.

Căpitanul, Ofiţerii.

Căpitanul: Să 'naintăm cu grije şi să-i cruţăm pe oameni cât 'om putea. E ordin să-l încolţim şi să-l predăm viu. Greu lucru! Cine s'o 'ncumeta să-i ţină piept ?

Intâiul ofiţer: Ştiu eu ? O să se apere ca un leu. Când ai căuta, nu ne-a făcut nimic. Oricare o să pregete ca de dragul împăratului şi al ţării, să-şi lase-o mână ori un picior.

Al doilea ofiţer: Mare ocară de ne-o scăpa! Mie de mi-o trece pe la nas, îl prind.

Intâiul ofiţer: Numai nu cu dinţii, că-ţi rupe fălcile. E hei, pe oameni ca el nu-i prinzi ca pe borfaşi.

Al doilea ofiţer: Om vedea.

Căpitanu: Inştiinţarea trebue s'o fi primit. Nu e timp de pierdut; să trimitem ceva oameni să iscodească.

Al doilea ofiţer: Merg eu în frunte.

Căpitanul: Nu cunoşti locurile.

Al doilea ofiţer: Am pe unul care aci s'a născut şi a copilărit.

Căpitanul: Atunci e bine. (i e s e).

JAXTHAUSEN

Sickingen.

Sickingen: Merge treaba! a fost ea uimită de propunere, şi m'a privit din cap până 'n picioare. Mă prind că mă compara cu cellalt. Slavă Domnului, însemn şi eu ceva! Răspundea scurt şi pripit. Atât mai bine! O să mai tânjească ea. Fetele când trec printr'o desamăgire în dragoste, se hotărăsc mai repede să se mărite.

Götz vine.

Sickingen: Ce noutăţi, cumnate ?
Götz: Sunt proscris.
Sickingen: Cum!
Götz: Poftim, bucuria! Ordin dela Impăratul să fiu prins şi trupul să mi-l sfâşie păsările Cerului şi fiarele câmpului.
Sickingen: Pentru asta mai trebue să te prindă! La timp am venit!
Götz: Nu, Sickingen; ai să pleci! Toate planurile tale de viitor s'ar nărui dacă te declari făţiş duşman al împăratului. Mi-ai fi şi mie mult mai de folos dacă rămâi în afară. Impăratul ţine la tine. Pe mine, în cel mai rău caz, au să mă prindă. Tu ai trecere; ai să umbli atunci să mă scoţi din năpasta în care ne-am afunda amândoi dacă-mi sări de-acum în ajutor. Căci ce s'ar întâmpla ? Cum sunt ei de porniţi împotriva mea, de-or prinde de veste că eşti aci, trimit şi mai mulţi oameni; — atunci ce-am făcut ? Totul o 'n mâna împăratului! De mult m'ar fi luat naiba dacă ar putea să insufle şi vitejia tot aşa de repede cum şi-adună o mână de oameni!
Sickingen: Ţi-aş trimite în ascuns vreo douăzeci de călăreţi.
Götz: Bine. Şi eu l-am trimis pe Georg după Selbitz, şi pe slujitori prin vecini. Dragă cumnate, când s'or aduna cu toţii, are să fie o grămăjoară cum nu prea văd prinţii.
Sickingen: Se poate, — dar pe lângă trupele stăpânirii o să fiţi puţini.
Götz: Ce 'nseamnă o turmă de oi pentru un lup ?
Sickingen: Dar dac'o fi ciobanul bun ?
Götz: Atâta rău! Numai mercenari. Şi-apoi, oricât de bun cavaler ar fi, dacă nu l-or lăsa să lupte cum ştie el, ce mai face ?

Aşa au făcut şi cu mine când mă aliasem cu Contele Palatin împotriva lui Konrad Schotten. Mi-au dat înscris dela cancelarie cum să lupt, cum să mă mişc... Le-am aruncat şi eu hârtia în obraz şi le-am spus: nu 'nţeleg să mă iau după asta! Ce ştiu eu ce se iveşte între timp ? Asta n'aţi trecut-o pe hârtie! Altceva e când deschid eu singur ochii şi văd ce-am de făcut.

Sickingen: Noroc, frate! Plec îndată şi-ţi trimit orice-oiu putea să strâng în grabă.

Götz: Să trecem şi pe la cocoane. Le-am lăsat împreună. Aş fi vrut ca Maria să-ţi dea răspunsul înainte de plecare. Trimite-mi apoi călăreţii şi întoarce-te pe-ascuns s'o iei şi pe ea, căci mă tem, castelul meu să nu mai fie un adăpost prea sigur pentru femei.

Sickingen: Să nu pierdem nădejdea.

B A M B E R G.

Camera Adelheidei.

Adelheid, Franz.

Adelheid: Aşa dar amândouă trupele sunt pe drum ?

Franz: Da, şi stăpânul e fericit să-i poată răpune pe vrăjmaşii Dv. Cum m'aş fi dus şi eu! Cu drag de parc'aş fi venit încoace. Şi acum mă întorc numaidecât ca să v'aduc cât mai degrabă veşti bune. Mi-a dat voe stăpânul.

Adelheid: El ce face ?

Franz: E vesel. Mi-a spus să vă sărut mâna.

Adelheid (I i î n t i n d e m â n a): Ai buze calde!

Franz (S i e î n s u ş i, c u m â n a p e p i e p t): Aici e şi mai cald. (T a r e): Doamnă, supuşii Dv sunt cei mai fericiţi oameni de sub soare!

Adelheid: Pe cine au trimis împotriva lui Berlichingen ?

Franz: Pe von Sirau. Vă las cu bine, scumpă Doamnă! Trebue să plec. Nu mă uitaţi!

Adelheid: Stai de mănâncă ceva, bea şi te odihneşte.

Fanz: La ce ? V'am văzut; mi-a trecut şi osteneala, şi foamea.

Adelheid: Ştiu că-mi eşti devotat.

Franz: Ah, Doamnă!

Adelheid: Abia te ţii pe picioare; odihneşte-te şi ia ceva!

Franz: Câtă grijă aveţi de mine! (i e s e).

Adelheid: Imi vin lăcrămi în ochi. Mi-e drag! Atât de mult, atât de adânc, n'a ţinut nimeni la mine! (i e s e).

J A X T H A U S E N

Götz, Georg.

Georg: Vrea să vă vorbească între patru ochi. Nu-l cunosc. E un om voinic, cu ochi negri, plini de foc.

Götz: Spune-i să intre.

Lerse i n t r ă.

Götz: Bun sosit! Cu ce-mi vii ?

Lerse: Numai cu mine. Nu e mult, dar cât e, e al Dv.

Götz: Fii de două ori binevenit! Un om de treabă când pierdusem

nădejdea de prieteni noi şi mă temeam că-i pierd şi pe cei vechi! Cum te chiamă ?

Lerse: Franz Lerse.

Götz: Iţi mulţumesc, Franz, că-mi dai prilej să cunosc pe-un om de inimă.

Lerse: E un prilej pe care vi l-am mai dat odată, dar atunci n'aţi avut de ce-mi mulţumi.

Götz: Nu-mi aduc aminte să te fi cunoscut.

Lerse: Imi pare rău. Ţineţi minte atunci când, ca să-i veniţi în ajutor Contelui Palatin, aţi pornit împotriva lui Konrad Schotten, la Hassfurt, prin postul Paştelui ?

Götz: Da, ştiu.

Lerse: Şi mai ştiţi cum în drum spre un sat v'au ieşit înainte 25 de călăreţi ?

Götz: Ştiu. Şi eu mă ţinusem că sunt 12, şi mi-am împărţit ceata. Noi eram 16 şi m'am oprit în sat, îndărătul unei şure, tot crezând că să-i las să treacă şi atunci să le sar în spate, cum mă vorbisem cu ceilalţi.

Lerse: Dar noi vă zărisem, şi ne-am suit pe o măgură deasupra satului. V'aţi apropiat şi v'aţi oprit la piciorul măgurei. Când am văzut că n'aveţi de gând să suiţi, am scoborît noi.

Götz: Şi abia atunci mi-am dat seama că m'am ars. Douăzeci şi cinci contra opt! Nu era de glumă! Erhard Truchses mi-a străpuns pe-un călăreţ. Atunci l-am doborît şi eu de pe cal. Dacă ar fi fost toţi ca el şi ca încă un călăreţ, ar fi fost vai de mine şi de biată mâna mea de oameni.

Lerse: Călăreţul de care vorbiţi...

Götz: E cel mai viteaz pe care l-am văzut vreodată Ştiu că mi-a dat de furcă! Când să zic că l-am dat gata şi că mă apuc de alţii, el iar dădea busna peste mine şi lovea voinicește. Mi-a străpuns şi zaua de pe mine, de mi-a luat şi-o bucăţică de carne.

Lerse: Şi l-aţi iertat ?

Götz: Era prea viteaz ca să nu-l iert.

Lerse: Dacă e aşa, trag nădejde să fiţi mulţumit de mine. V'am arătat chiar pe pielea Dv. ce pot.

Götz: Tu erai ? Bine mi-ai venit! Bine mi-ai veńit! Te poţi tu mândri, Impărate, să-ţi fi venit un singur supus aşa ca el ?

Lerse: Mă mir că nu m'aţi recunoscut.

Götz: Cum era să-mi vină 'n minte că o să-mi dea sprijinul lui, tocmai omul care luptase cu atâta îndârjire ca să mă răpună ?

Lerse: Tocmai de-asta. Eu de copil sunt călăreţ şi am luptat cu mulţi cavaleri. Când am pornit împotriva Dv., m'am bucurat. De faima Dv. auzisem, dar abia atunci v'am cunoscut. E drept că nu v'am putut ţine piept — dar aţi văzut că nu mi-a fost teamă şi m'am întors din nou la atac. Pe scurt, mi-am dat eu seama cu cine am de a face şi din clipa aceea m'am hotărît ca numai Dv. să vă slujesc.

Götz: Pe cât timp ne învoim ?

Lerse: Pe un an. Fără plată

Götz: Cum! Te angajez ca şi pe ceilalţi; şi mai presus de ceilalţi, cum se cuvine unuia care mi-a ţinut piept la Remlin.

Georg v i n e.

Georg: Hans von Selbitz vă salută. Mâine e aci cu 50 de oameni.
Götz: Bine.
Georg: Din jos de Kocher urcă o ceată de oameni împărăteşti. Fără îndoială sunt trimişi să vă spioneze.
Götz: Cam câţi ?
Georg: Vreo cincizeci!
Götz: Nu mai mulţi! Vino, Lerse, să-i facem terci. Când o veni Selbitz, să fie treaba începută.
Lerse: E rost de seceriş bogat.
Götz: Pe cai ! (i e s).

PĂDURE PE MALUL UNEI BÂLŢI.

Doi călăreţi se întâlnesc.

Intâiul călăreţ: Ce cauţi tu pe-aici ?
Al doi/ea călăreţ: Mi-am cerut învoire să-mi văd de meteahnă. De aseară de când cu spaima aia, parcă mi s'a lăsat în pântece, că una-două, iar trebuie să descalec.
Intâiul călăreţ: Trupa e pe-aproape ?
Al doilea călăreţ: Cam la un ceas de drum prin pădure.
Intâiul călăreţ: Atunci ce cauţi pe-aici ?
Al doilea călăreţ: Vezi, să nu mă spui Gândeam să scobor în sat. Poate-oiu găsi un brâu cald ca să mă 'ncing şi să-mi treacă de durere. Dar tu dincotro ?
Intâiul călăreţ: Din satul vecin. Ii aduc ofiţerului vin şi pâine.
Al doilea călăreţ: Na, bună treabă! Se pune pe trai în văzul nostru. Şi noi răbdăm !
Intâiul călăreţ: Hai şi te 'ntoarce, ticălosule !
Al doilea călăreţ: Da' ce ! Sunt nebun ? Ce n'ar da ăi de-acolo să rabde de foame numai să fie 'n locul meu !
Intâiul că/ăreţ: Auzi, vin cai !
Al doilea călăreţ: Vai de mine !
Intâiul călăreţ: Eu mă caţăr în pom !
Al doilea călăreţ: Eu mă vâr în stuf.

Götz, Lerse, Georg, Călăreţi.

Götz: Dacă dăm pe lângă baltă şi-o luăm la stânga prin pădure, îi luăm pe la spate. (t r e c m a i d e p a r t e).
Intâiul călăreţ (s e d ă j o s d i n c o p a c): Rău de noi, Michel! Nu răspunzi? Michel, s'au dus! (m e r g e s p r e b ă l t o a c ă) Michel! Păcatele mele, nu te-i fi dus la fund! Michel! N'aude!

S'a înnecat. Te-a luat naiba, fricosule! Suntem bătuţi! Vrăjmaşi; unde dai, tot vrăjmaşi!

Götz, Georg, călări.

Götz: Stai, ticălosule, ori te omor!
Călăreţul Nu mă omorî!
Götz: Dă-mi sabia! Georg, du-l pe-un loc cu prizonierii luaţi de Lerse, devale în pădure. Eu alerg după căpetenia lor care a luat-o **la goană.**
Călăreţul: Ce s'a făcut cavalerul nostru?
Georg: L-a dat stăpânu-meu de-a berbeleaca de pe cal, de i s'a înfundat pamponul în nomol. L-au ridicat călăreţii lui, l-au suit pe cal şi au tulit-o de gândeai că sunt apucaţi. (ies).

TABĂRA.

Căpitanul. Intâiul cavaler.

Intâiul cavaler: Ii văd gonind de departe spre tabără încoace.
Căpitanul: Sigur că îi urmăreşte de aproape. Trimiteţi vrea cincizeci de oameni înspre moară. De s'o rătăci cumva de ai lui, poate că-l prindeţi. (Cavalerul pleacă).

Al doilea cavaler (adus de alţii).

Căpitanul: Cum merge, domnişorule? Ori ţi-a mai pierit din ifose?
Cavalerul: Lua-l-ar dracu! Cât un taur de-aş fi fost, şi tot mă da gata. Spurcatul! Când s'a năpustit pe mine, am gândit că e un trăsnet şi că mă face una cu pământul.
Căpitanul: Dă slavă Domnului că-ai scăpat!
Cavalerul: Ce să dau slavă, că mi-a stâlcit coastele. Unde-o fi felcerul? (ies).

JAXTHAUSEN

Götz, Selbitz.

Götz: Ei, Selbitz, ce zici de proscrierea mea?
Selbitz: Weislingen ţi-a făcut-o!
Götz: Crezi?
Selbitz: Nu cred: ştiu.
Götz: De unde?
Selbitz: Iţi spun că la Reichstag tot pe lângă Impărat s'a învârtit.
Götz: Bine; i-om strica şi de data asta socotelile.
Selbitz: Ştiu eu?
Götz: Haidem! Goana după iepuri începe!

TABĂRA.

Căpitanul. Cavalerii.

Căpitanul: N'ajungem la nimic ! Ne toacă ceată după ceată şi care mai scapă, fuge de mănâncă pământul ! Mai de grabă nimereşte în Turcia, decât să se mai întoarcă în tabără. Aşa ne macină zi de zi. Trebue să ne luăm inima 'n dinţi şi să-i ieşim înainte ! Eu-însumi ţiu să fiu în fruntea voastră ca să vadă cu cine are de-aface.

Un cavaler: Foarte bucuroşi; numai că aşa cunoaşte toate cărăruile ascunzişurile 'n munte, încât nu e chip să-l prinzi nicicum.

Căpitanul: Eu zic că-l prindem. Haidem la Jaxthausen întâi. Vrând-vrând vine el să-şi apere castelul.

Cavalerul: Pornim cu trupa toată ?

Căpitanul: Firește ! Ori nu ştiţi că ne-au şi prăpădit vreo sută ?

Cavalerul: Haidem, pân' nu ne prăpădim cu toţii. Te 'ncingi în preajma lui, de curgi ca untul la soare.

MUNTE IMPĂDURIT.

Götz, Selbitz, trupa.

Götz: Vin buluc cu toţii ! La timp ne-au sosit călăreţii lui Sickingen.

Selbitz: Ne despărţim: Eu o iau la stânga, spre coamă în sus.

Götz: Bine. Tu, Franz, ia-o cu cinzeci de oameni la dreapta, spre pădure. Vin dinspre câmpie; Rămân să-i ţiu pe loc. Georg, tu stai pe lângă mine ! Şi de-ţi vedea că mă atacă, săriţi pe ei din lături ! Să-i potopim ! Nici habar n'au că o să le ţinem piept. (i e s).

CÂMP DE O PARTE, DE ALTA PĂDURE.

Căpitanul, oameni împărăteşti.

Căpitanul: Ne-aşteaptă 'n câmp deschis ! Işi bate joc de noi ? O să ne-o plătească ! Cum ! Puţin îi pasă că-l năpădim cu şuvoiul nostru ?

Un cavaler: Fereşte-te ! Nu merge 'n frunte ! Se uită de parcă pe-ăl dintâi care l-o 'nfrunta, îl dă de-a rostoggolul şi-l face una cu pământul. Treci în urma călăreţilor !

Căpitanul: Nu se cade.

Cavalerul: Te rog ! D-ta ne legi pe toţi, ca pe un mănunchi. De ne-om risipi, unu câte unu ne ia şi ne toacă.

Căpitanul: Sună, trompet ! Iar voi, măturaţi-i ! (i e s e)

Selbitz, v i n e î n g o a n a c a l u l u i d e p e m ă g u r a d i n f u n d.

Selbitz: După mine ! N'o să mai poată prididi (i e s e).

Lerse d i n p)ă d u r e.

Lerse: La Götz, cu toţi ! E aproape încercuit ! Selbitz, viteazule, ai şi curăţat locul de ei ! Toată poiana o s'o semănăm cu capete de ciulini. (T r e c. I n v ă l m ă ş e a l ă).

O INĂLŢIME CU UN TURN DE PAZĂ.

Selbitz r ă n i t. **Călăreţi.**

Selbitz: Culcaţi-mă aici şi întorceţi-vă la Götz !
Intâiul călăreţ: Nu, stăpâne; aveţi nevoe de noi.
Selbitz: Să se suie careva în turn să vadă ce se 'ntâmplă !
Intâiul călăreţ: Cum să-ajung ?
Al doilea călăreţ: Sue-te pe umerii mei până ajungi la ferestruica din zid. De-acolo te salţi spre portiţă.
Intâiul călăreţ (s u e): Ah, stăpâne !
Selbitz: Ce vezi ?
Intâiul călăreţ: Călăreţii Dv. fug. In sus.
Selbitz: Blestemaţii ! Mai bine să mor decât să-i văd că fug. Să 'ncalece unul, s'alerge după ei şi să-i întoarcă ! (C ă l ă r e ţ u l i e s e). Pe Götz îl vezi ?
Călăreţul: Văd penele trei negre în mijlocul vâltorii.
Selbitz: Luptă, drag luptător ! Şi eu — zac !
Călăreţul: Un panaş alb ! — Cine-o fi ?
Selbitz: Căpitanul.
Călăreţul: Götz dă năvală spre el. Buf ! A căzut !
Selbitz: Căpitanul ?
Călăreţul: Da, stăpâne.
Selbitz: Bravo ! Bravo !
Călăreţul: Vai ! Vai ! Nu-l mai văd pe Götz.
Selbitz: Poţi muri,, Selbitz !
Călăreţul: Ce 'nvălmăşeală unde stătuse ! Nici panaşul albastru al lui Georg nu-l mai văd !
Selbitz: Dă-te jos ! Pe Lerse îl vezi ?
Călăreţul: Nimic. Grozavă forfoteală !
Selbitz: Ajunge ! Vino ! Ce fac călăreţii lui Sickingen ?
Călăreţul: Se ţin bine. Stai ! Fuge unul spre pădure. Incă unul. Fug o grămadă ! S'a dus Götz !
Selbitz: Dă-te jos !
Călăreţul: Nu pot. Ura ! Ura ! Văd pe Götz ! Şi pe Georg !
Selbitz: Pe cal ?
Călăreţul: Pe cal ! Doamne-ajută ! Fug !
Selbitz: Cine ? Oamenii împăratului ?
Călăreţul: Steagul e 'n mijloc, Götz în urma lui. Se împrăştie. Götz îl ajunge pe stegar. I-a luat steagul. Se opreşte. O mână de oameni e 'n jurul lui. Tovarăşul meu l-ajunge. Vin încoace.

Institutul Politehnic Timişoara
Biblioteca Centrală

Götz, Georg, Lerse, o mână de oameni.

Selbitz: Ura ! Götz ! Isbândă !

Götz (descălecând): Scump, scump plătită! Eşti rănit, Selbitz!

Selbitz: Trăeşti tu şi lupţi ! Prea puţin am făcut ! Şi păcătoşii mei de călăreţi !... Cum te-ai descurcat ?

Götz: Mare minune c'am scăpat ! Uite-l, lui Georg îi datorez viaţa, şi uite-l, lui Lerse ! L-am doborît pe căpitan de pe cal. Ei mi-au omorît calul şi-au tăbârît pe mine. Georg şi-a croit drum, m'a ajuns şi a sărit de pe cal. Ca fulgerul am sărit pe calul lui. Iute a sărit şi el. Stai, pe ce cal ai sărit ?

Georg: Unuia care pândea să te lovească, i-am înfipt pumnalul în pântece în vreme ce i se ridicase zaua. S'a prăbuşit, — d-ta ai scăpat de un duşman, şi eu m'am ales cu un cal.

Götz: Ne încolţise. Abia când a pătruns Franz până la noi ne-am croit drum secerând în dreapta şi 'n stânga.

Lerse: Nemernicii pe care i-am adus eu, trebuiau să secere şi ei din afară, până ce lăncile ni s'ar fi întâlnit. Dar au rupt-o la fugă ca nişte slugi împărăteşti.

Götz: Toţi au fugit: prieten şi duşman ! Numai tu, grămăjoară mică, m'ai apărat din spate. Destul mi-au dat de lucru vlejganii din faţă. Căderea căpitanului mi-a folosit să-i sgâlţâi şi să-i pun pe fugă. Le-am luat steagul şi câţiva oameni.

Selbitz: Căpitanul ţi-a scăpat ?

Götz: Apucaseră să-l scape. Haidem, copii ! Selbitz ! Faceţi o targă din crengi ! N'ai să poţi să încaleci. Vino la mine la castel. I-am împrăştiat. Dar am rămas puţini — mai ştii că or veni alţii noi ? Hai şi v'oiu ospăta, dragi prieteni ! E bun un păhărel de vin după aşa trântă !

TABĂRA.

Căpitanul.

Căpitanul: Pe toţi v'aş strânge de gât, cu mâna mea ! Auzi ! Să fugiţi ! O mână de oameni, cu atât rămăsese. Să fugiţi voi din faţa unui om rămas singur ! De necrezut ! Mai mare ruşinea. Porniţi numaidecât: tu, tu, tu —; Pe unde-ţi găsi oameni de-ai noştri împrăştiaţi, ori aduceţi-i înapoi, ori omorîţi-i pe loc ! Ocara asta trebue spălată chiar dac'ar fi să pierim cu toţii !

JAXTHAUSEN

Götz, Lerse, Georg.

Götz: Nu-i timp de pierdut! Bieţi băeţi, nu vă dau deloc răgaz. Daţi o goană prin împrejurimi; poate mai găsiţi ceva călăreţi ! Spuneţi-le să se adune la Weilern; e locul mai sigur. De-om zăbovi, vin peste noi la castel ! (Cei doi pleacă). S'alerge un om

să iscodească. Se 'ngroaşă gluma ! De-am da peste băeţi de treabă, tot ar mai merge ! Dar te pui cu gloata ? (i e s e).

Sickingen, Maria.

Maria: Te rog, dragă Sickingen, nu-l lăsa pe frate-meu ! Toţi călăreţii, şi ai lui Selbitz, şi ai tăi, toţi s'au împrăştiat. Am rămas singur. Pe Selbitz l-au adus rănit la castel. Mi-e aşa de frică !
Sickingen: Fii pe pace ! Nu-l las.

Götz v i n e.

Götz: Haidem la biserică. Preotul aşteaptă. Intr'un sfert de ceas trebuie să fiţi cununaţi.
Sickingen: Aici rămân.
Götz: Intâi vii la biserică.
Sickingen: Da — şi pe urmă ?
Götz: Pe urmă voi luaţi drumul vostru.
Sickingen: Götz !
Götz: Nu vreţi să veniţi la biserică ?
Sickingen: Hai ! Hai !

T A B Ă R A.

Căpitanul. Cavalerii.

Căpitanul: Câţi mai suntem cu toţii ?
Cavalerul: O sută cinzeci.
Căpitanul: Din patru sute ! Rău de noi ! Sus, băeţi ! De-adreptul spre Jaxthausen, până nu prind iar putere şi nu ni se pun în cale.

JAXTHAUSEN

Götz, Elisabeth, Maria, Sickingen.

Götz: Domnul să vă binecuvânteze şi să vă dea zile fericite, vouă şi copiilor voştri.
Elisabeth: Şi copiii să fie ca voi: cinstiţi. In urmă facă-şi drumul cum or vrea în lume.
Sickingen: Vă mulţumesc la amândoi. Şi ţie, Maria. Cum te-am dus eu la altar, aşa să mă duci tu către fericire.
Maria: Mână 'n mână ne-om îndrepta cu smerenie spre acel pământ al făgăduinţei.
Götz: Mergeţi cu bine !
Maria: A, nu; nu vă lăsăm.
Götz: Trebue, surioară.
Maria: Eşti fără milă, frate.
Götz: Şi tu, prea iubitoare şi prea nechibzuită.

Georg vine.

Georg (în şoaptă): Nu găsesc niciun călăreţ. Unul singur parc'ar fi vrut să vină, — pe urmă s'a răsgândit.

Götz: Bine, Georg. Începe norocul să mă lase. Imi spunea inima. Te rog, Sickingen, plecaţi chiar în seara asta ! Fă-o şi pe Maria să înţeleagă. E nevastă-ta. Arată-te energic ! De ţi-oiu pune ceva în gând şi femeea ţi-o sta de-acurmezişul, să ştii dela mine că se 'ngraşă duşmanul şi-i vine apa la moară.

Un călăreţ vine.

Călăreţul (în şoaptă): Stăpâne, o trupă cu steguleţ împărătesc e 'n marş. Vin repede încoace !

Götz: I-am desmeticit eu. Câţi or fi ?

Călăreţul: Vreo două sute. In mai puţin de două ceasuri sunt aci.

Götz: Tot dincolo de râu ?

Călăreţul: Tot, stăpâne !

Götz: Numai cinzeci de oameni să am, n'ar apuca să treacă râul. Pe Lerse l-ai văzut ?

Călăreţul: Nu, stăpâne.

Götz: Spune-le la toţi să fie gata. Voi, dragii mei, duceţi-vă ! Plângi, draga mea Marie; au să vină şi zile mai bune. Mai bine să plângi în ziua nunţii, decât să ai bucurii la început şi 'n urmă mâhniri. Cu bine, Marie; cu bine, frate !

Maria: Nu pot, surioară. Frate, rămânem cu voi ! Aşa de rea părere ai de soţul meu, încât îl dai la o parte într'o nevoe ca asta ?

Götz: Eu n'o mai duc mult! Ceasul meu poate-a sunat! Voi azi vă începeţi viaţa. Nu vă legaţi soarta de-a mea ! Am şi dat poruncă să vă fie gata caii. Plecaţi !

Maria: Frate, frate !

Elisabeth (lui Sickingen): Ascultaţi-l; plecaţi !

Sickingen: Dragă Maria, să mergem.

Maria: Şi tu ? Imi rupeţi inima !

Götz: Rămâi, atunci. Peste câteva ceasuri castelul e înconjurat.

Maria: Vai, vai !

Götz: Cât'om putea, ne apărăm noi.

Maria: Sfântă Fecioară, aibi-ne sub paza ta !

Götz: La urmă — ori murim, ori ne predăm. Şi ai să plângi şi soarta soţului tău odată cu a mea.

Maria: Mă chinueşti.

Götz: Dece ? Rămâi ! Las' să ne prindă pe-amândoi ! Sickingen, cazi şi tu într'o groapă cu mine! Când eu gândeam că tu să mă scoţi!

Maria: Plecăm ! Surioară ! Surioară !

Götz: Pune-o la adăpost pe ea, şi-apoi gândeşte-te la mine !

Sickingen: Patul cununiei nu-l voiu cunoaşte pân' nu te scot din primejdie.

Götz: Soră ! Draga mea soră ! (O îmbrăţişează).

Sickingen: Haidem ! Haidem !

Götz: Incă o clipă ! Vă mai văd ! Fiţi pe pace ! Ne vedem noi iar !
(Sickingen şi Maria ies).
Götz: Am alungat-o, şi-acum că pleacă, cum aş ţine-o ! Elisabeth, tu rămâi cu mine !
Elisabeth: Până la moarte. (ies e).
Götz: Pe cine l-o iubi Dumnezeu, să-i dea o soţie ca tine !

Georg vine.

Georg: Sunt aproape ! I-am urmărit din turn. Răsărea soarele şi le-am văzut lăncile strălucind. Nu m'am temut cum nu se teme pisica în faţa unor şoareci. Numai că de astă dată **noi** suntem şoarecii
Götz: Vedeţi-le încuietorile porţilor! Proptiţi-le pe dinăuntru cu bulumaci şi cu bolovani. (Georg ies e). Să-i ţinem pân' ce le-o ieşi ochii din cap ! Cu vitejia să-şi muşte mâinile ! (Trompeţi din afară) Aha ! Un ticălos în livrea vine să ne 'ntrebe dacă primim să fim porci de câini. (Se duce la geam) Ce vreţi ? (se aude unul vorbind din afară).
Götz (în barbă):Vedea-te-aş spânzurat !
(Trompetul vorbind mai de departe)
Götz: L-am insultat pe Impărat ! ? Asta popa mi-a făcut-o !
(Trompetul sfârşeşte).
Götz (răspunde): Să mă predau ! Fără condiţii ? Dar vă daţi seama cu cine vorbiţi ? Ce ? Eu sunt tâlhar ? Spune-i căpitanului tău: Majestăţii Sale Impăratului îi păstrez, ca şi până acuma tot respectul cuvenit. Cât despre căpitan —, poate să mă —
(Ii închide fereastra 'n nas).

A S E D I U.

Bucătărie.

Elisabeth, Götz se duce spre ea.

Götz: Ştiu că ai de lucru, draga mea !
Elisabeth: Numai de-aş avea mult timp ! Nu ştiu dac'om prididi.
Götz: Nu ne-au dat pas să ne pregătin.
Elisabeth: Şi-atâta lume pe care am tot hrănit-o ! Ştii că şi vinul e pe sfârşite.
Götz: De-am putea să mai ţinem piept numai cât să ceară ei capitularea. Ii hărţuim grozav. Toată ziua împroaşcă, isbesc zidurile şi ne găuresc geamurile. Lerse, — ce băiat de treabă, — se furişează cu flinta lui jur-împrejur. Cum vede că se apropie vreunul, pac, îl şi culcă la pământ.
Un călăreţ: Ne-ar trebui jar, Doamnă.
Götz: Dece ?
Călăreţul: S'au isprăvit gloanţele şi am vrea să topim altele.
Götz: Dar cu praful de puşcă cum stăm ?
Călăreţul: Aşa şi-aşa. Dar tragem tot în plin.

SALĂ.

Lerse cu o tiparniță de gloanțe. **Un călăreț** îi aduce jar.

Lerse: Pune-l ici și caută prin casă unde-mi faci rost de plumb. Deocamdată d'ici (Scoate un vitrou și-l sparge). Din orice tragi un folos. Așa e pe lume. Nu știe omul cum se întorc toate. Lucrătorul care-a legat geamul ăsta nici n'o fi visat că plumbul d'ici ar putea să facă un strașnic cucui în capul vreunui strănepot. Așa și tată-meu: Când am venit pe lume nu s'a gândit care pasăre a cerului ori care vierme al pământului are să tragă din mine.

Georg vine cu o bucată de jghiab.

Georg: Iaca plumb. De i-oi nimeri numai cu o jumătate, nu mai rămâne unul care să-i spună Impăratului: Doamne, prost mi-am făcut datoria!

Lerse (tae din ea): Bună bucată!

Georg: Găsească-și ploaia și alt vad! Nu mi-e mie teamă. Un călăreț viteaz și o ploaie bună, își croesc ele drumul.

Lerse (toarnă plumb): Ține lingura. (Merge la geam). Se tot învârtește o slugă împărătească cu o flintă. Or fi gândind că nu mai avem gloanțe. Ia să-i trântesc un glonț cald, ieșit acuma! (Incarcă).

Georg (Dând lingura la o parte: Ia să văd!

Lerse (Impușcând): Gata cu el!

Georg: Ăsta a tras în mine mai adineaori când m'am suit pe acoperiș să iau jghiabul. A 'nemerit într'un porumbel aproape de mine și mi-a căzut în jghiab. I-am mulțumit de friptură și m'am întors cu pradă îndoită.

Lerse: Acum să încărcăm pușile și să dăm o raită în jurul castelului, să știm și noi că nu mâncăm pe degeaba pâinea.

Götz vine.

Götz: Rămâi, Lerse! Am de vorbit cu tine! Tu, Georg, vezi-ți de vânătoare! (Georg iese).

Götz: Vor să-mi facă o propunere.

Lerse: Mă duc eu; să vedem de ce e vorba.

Götz: Știu. Au să-mi ceară să mă predau, și 'n schimb să-mi asigure închisoare cavalerească.

Lerse: Dar e prea puțin. Înțeleg să cerem să ieșim de bună voe, acum că nu mai aștepți niciun sprijin dela Sickingen. Am îngropa banii și argintăria undeva unde să nu dea nimeni peste ele, le-am preda castelul, și am ieși cu fața curată.

Götz: N'o să ne dea drumul.

Lerse: Oricum, să 'ncercăm. Să-mi garanteze ieșirea, și mă duc. (iese).

SALĂ.

Götz, Elisabeth, Georg, călăreți, la masă.

Götz: Primejdia ne-a adunat la aceeaș masă. Poftă bună, dragi prieteni! Și beți vârtos! Sticla e goală! Mai dă-ne una, nevastă! (Elisabeth dă din umeri). Ce, nu mai sunt?

Elisabeth (încet): Una mai e; o păstrasem pentru tine.

Götz: Nu se poate, dragă. Dă-o 'ncoace. Ei să fie tari; doar pentru mine luptă.

Elisabeth: Vezi că e afară, în dulap!

Götz: Cea din urmă! Nu știu, dar parcă nu mai văd la ce-am păstra-o. De multă vreme n'am fost așa de mulțumit. (Închină) Trăiască Impăratul!

Toți: Trăiască!

Götz: Asta să ne fie cuvântul penultim înainte de a muri. Mi-e drag Impăratul. Aceeași soartă o avem amândoi. Ba poate că mai fecit sunt eu: Căci el apără avutul tuturora de borfași, și moșia lui i-o pradă tâlharii. Știu că uneori mai degrabă ar vrea să moară decât să mai fie el sufletul într'un trup atât de putregăit. (Toarnă) Pentru un rând mai e! Și când sângele din noi o fi pe sfârșite ca vinu 'n sticla asta, și s'o mai prelinge întâi subțire, și-apoi în picuri, (scurge cele din urmă picături în paharul lui) — care să ne fie ultimul cuvânt?

Georg: Trăiască Libertatea!

Götz: Trăiască Libertatea!

Toți: Trăiască Libertatea!

Götz: Ea de-o rămâne vie, putem muri împăcați. Căci în cuget ni-i vedem pe strănepoți fericiți și pe împărații strănepoților noștri fericiți. Dacă supușii le-ar sluji prinților cu atâta cinste și voe bună, ca voi mie, și dacă prinții i-ar sluji împăratului așa cum i-aș sluji eu lui —

Georg: Asta ar fi foarte greu.

Götz: Nu chiar atâta de greu. Atâția oameni de ispravă am cunoscut printre prinți! Neamul ăsta de oameni să fie pierit? Oameni de bine care-și găseau mulțumirea ei înde ei și în supușii lor, care puteau să rabde alăturea de dânșii pe un vecin nobil și liber, fără să se teamă și fără să-l gelozească; — oameni cărora le creștea inima când vedeau la masa lor pe cât mai mulți de o seamă cu dânșii, — și care nu s'ar fi uitat ca un cavaler să-i lingușească cum fac curtenii josnici, pentru ca să trăiască cu toți în bună pace.

Georg: Ați cunoscut asemenea nobili?

Götz: Desigur. Cât oiu trăi am să-mi aduc aminte de Landgraful von Hanau — cum a pus el la cale o vânătoare; cum prinții și boerii care erau de față, prânzeau cu toții sub cerul liber, și cum toată țărănimea de prin împrejurimi alergase să-i vadă. N'o

făcuse asta de ochii lumei ! O plăcere să fi văzut băeţi bucălaţi şi fetişcane rumene, oameni cu stare alături de bătrâni falnici, atâtea feţe voioase care se bucurau şi ele de cinstea ce le-o făceau stăpânii, desfătându-se laolaltă cu ei pe pământul lui Dumnezeu !

Georg: Boer cu suflet, aşa ca Dv. !

Götz: Dece n'am crede că s'ar putea ca să domnească în acelaş timp mai mulţi prinţi buni cum au fost ei ? Şi că respectul pentru împărat, pacea şi înţelegerea dintre vecini, ca şi dragostea dintre supuşi — ar putea să ne fie avuţia cea mai de preţ pe care s'o lăsăm moştenire din tată 'n fiu ? Fiecare şi-ar vedea de avutul lui, sporindu-şi-l în cuprinsul lui, fără să creadă, ca acum, că dacă nu fură dela altul, nu poate spori ?

Georg: Dar atunci am mai avea pricini de luptă ?

Götz: Unde dă Dumnezeu să nu mai fie descreeraţi în ţară ? Tot s'au găsi destule de făcut. N'ar fi decât să stârpim lupii din codru, ori vecinului ce-şi vede tihnit de arătură, să-i aducem vânat din pădure şi 'n schimb să stăm la masa lui. De n'ajunge nici atât, ne-am duce şi noi cu fraţii şi-am sta ca Heruvimii cu sabia înflăcărată, de veghe la graniţi împotriva lupilor de Turci ori a vulpoilor de Franţuzi, ori am apăra bietele pământuri hărţuite ale iubitului nostru împărat şi pacea împărăţiei. Aşa înţeleg eu bunul trai, Georg ! Dacă e să-ţi pui în joc viaţa pentru fericirea aproapelui. (Georg sare). Incotro ?

Georg: Ah, uitasem că suntem închişi, — că împăratul a spus să ne închidă — şi că e nevoe să ne punem viaţa în joc ca să ne scăpăm viaţa !

Götz: Aibi curaj !

Lerse vine.

Lerse: Suntem liberi ! Suntem liberi ! Răi oameni, nătângi şi îndărătnici ca nişte măgari. Vă lasă să plecaţi, cu cai şi arme, dar merindele rămân aici.

Götz: N'au în ce-şi frânge dinţii.

Lerse (în şoaptă): Aţi îngropat argintul ?

Götz: Nu ! Nevastă, mergi cu Franz. Vrea şă-ţi spună ceva.

CURTEA CASTELULUI.

Georg (în grajd, cântă):

A prins băiatu-o păsărea,
Vezi ! Vezi !
Şi 'n colivie-o necăjea
Vezi, Vezi,
Şi sbori
De poţi !

Năuc de bucurie,
Vezi ! Vezi !
Şi 'n mână vrând s'o ţie,
Vezi, Vezi,
Şi sbori
De poţi !

Sbură scatiul sus pe cas'
Vezi, Vezi,
Şi-i râse prostului în nas.
Vezi, Vezi,
Poftim
Că sbor !

Götz: Cum stăm ?
Georg (aduce calul): Le-am pus şeaua.
Götz: Eşti îndemânatec.
Georg: Ca pasărea când a sburat.

Toţi cei asediaţi.

Götz: Avezi flintele ? Nu astea ! Duceţi-vă sus şi luaiţ-le pe cele mai bune. Tot le pierdem. S'o luăm 'nainte !
Georg: Hm ! Hm !
Vezi ! Vezi !
Hm ! Hm !

(Iese).

SALĂ.

Doi călăreţi în sala de arme.

Intâiul călăreţ: Eu o iau pe asta.
Al doilea călăreţ: Eu pe asta. Stai, e alta mai frumoasă.
Intâiul călăreţ: Mai repede ! Hai !
Al doilea călăreţ: Auzi ?
Intâiul călăreţ (sare la geam): Săriţi ! Doamne Sfinte ! Il omoară pe stăpân ! L-au dat jos de pe cal ! Georg se prăbuşeşte !
Al doilea călăreţ: Pe unde fugim ? Pela nucul de lângă zid. Dă în câmpie (fuge).
Intâiul călăreţ: Franz se ţine bine. Mă duc la el. De-or muri el — eu la ce să trăesc ?

(Iese).

C. M A N O L A C H E

CU PRILEJUL PREMIEREI „S'A STINS CANDELA"...

Când la 1937 *Academia Română* acorda lui *Constantin Manolache* unul dintre marile ei premii pentru cea mai valoroasă creaţie literară a anului şi când deci prin acel premiu înfăşura cu panglică de aur, la propriu şi figurat, romanul „*Sfânta Dreptate*" — înalta instituţie nu venia sq consacre un scriitor. ci să confere o distincţie unui talent consacrat şi să sublinieze doar un nou popas din cariera sa, anume: debutul şi în extrem de dificilul şi primejdiosul gen epic al romanului, gen care în tematica sa trebue să împletească aspecte sociale variate pentru amploarea acţiunii, şi pentru ca eroul să fie recunoscut ca reprezintat al unui mediu nou în devenire al unei epoci în pregătire. Dar, — prin premierea romanului „Sfânta Dreptate", Academia Română făcea şi o indirectă critică la adresa potopului de aşa zise romane, care pe acea vreme inunda piaţa şi care nu erau decât simple fapte diverse sau banale aventuri erotice ale unor tineri cu tot dreptul la aventură nu şi la avânt spre roman, sau şi ale altora cari au trecut în mod pueril peste pragul maturităţii, fără să izbutească a se descătuşa din tulburările trăirilor şi fără să se limpezească şi să priceapă că singură cunoaşterea tehnicei romanului şi spiritul inventiv sau propriul capitol al trăirilor sunt numai în stare să ajute, dar nu să şi înlocuiască acel har divin pe care în mod obicinuit îl numim talent.

Istoria literaturilor a constatat că romanul se înfăţişează ca produsul popoarelor ajunse la un anume grad de civilizaţie şi maturitate. De aceea, romanul şi este ultimul din toate genurile care vine să pună coroană creaţiilor tuturor genurilor literare. Popoarele ca şi indivizii se nasc cântând, îşi desmiardă tinereţea în lirism, poveşti şi basme, îşi desăvârşesc şi afirmă fiinţa în furtunosul dramatism al epicei. In geneza şi evoluţia normală un roman bun al unui scriitor tânăr este o surpriză, al unui om matur o firească şi aşteptată înfăptuire.

In această privinţă, drumul pe care a mers C. Manolache marchează o linie de continuă ascensiune. Şi el, ca şi cei mai de seamă scriitori ai noştri stăruie în cântecul de leagăn îngânat de iubirea mamei, căci în tinereţea sa cântă în versuri, ca şi Maiorescu, Dimitrie Onciul, Sextil Puşcariu, Mihail Sadoveanu, Brătescu Voineşti. Freamătul primăvăratic împrăştie prin versuri gânduri şi sentimente, care se prind în foile lui Nicolae Iorga „Floarea Darurilor", „Neamul Românesc Literar" şi pe aiurea.

Răsfoind bogata arhivă de scrisori a lui Iorga, îl întâlneşti pe Manolache prin 907, 910, ca tânăr ofiţer sublocotenent şi locotenent în schimb de idei cu celebrul nostru savant şi ca onest informator în marea noastră tragedie din 1907.

Ca şi Emil Gârleanu, Tudor Pamfile sau căpitanul poet Nicolae Vulovici din generaţia sămănătoristă, Manolache face parte din acei iluminaţi ostaşi ai ţării, cari în timp de pace scriu istoria ţării cu vârful ascuţit al peniţei din prisosul materiei cenuşii, iar în timpul de lichidare a socotelilor dintre popoare scriu în roşu cu tăiuşul săbii.

Exerciţiul de versificaţie din tinereţe C. Manolache l-a folosit mai târziu ca să ne dea în tălmăcire românească drama cunoscută *L'Aiglon* (Puiul Vulturului) de *Edmond Rostand*.

Dar, de aci şi părăseşte scrisul în forma strânsă a versului. Licenţiat în drept, om foarte cult, foarte cetit şi în continuu neastâmpăr de a cunoaşte, de a şti, Manolache este una dintre personalităţile cari fac mândria ţării, prin bogata-i activitate scriitoricească, prin rectitudinea caracterului, prin cavalerismul desăvârşit şi noblețea atot-iertătoare, trăsătură şi ea în măsură să indice elementul autentic şi permanet caracteristic scriitorului înălţat deasupra

oamenilor de rând şi deasupra vremii cu necazurile ei. Datorită culturii sale excepţionale, prin propriile sale merite şi numai pe temeiul aptitudinilor sale în armată a ajuns la gradul de general, a fost Inspector General al Armatei, iar ca unul care avea studii şi pregătiri juridice a servit ca şef al justiţiei militare.

Intre ostaş şi scriitor nu se arată nicăierea un gest de necredinţă. In strâns contact cu lumea noastră dela ţară — multe toamne de-arândul primind cârdurile de boboci-recruţi, ca ofiţer instructor, apoi comandant şi în urmă căutător şi împărţitor de dreptate — lucrările lui C. Manolache se inspiră din acest izvor, fie că acele lucrări sunt studii teoretice juridico-militare: „*Cultul tradiţiei militare*", „*Morala Militară*", „*Rolul social al ofiţerului modern*", fie că altele se încadrează literaturii beletristice.

Până la romanele mai noi „Tragedia lui Petru Cercel" sau „Scânteetoarea viaţă a Iuliei Hasdeu", creaţii de masive şi reale proporţii epice, realizate pe baza unor îndelungi şi ostenitoare investigaţii în trecutul nostru, autorul şi materialul uman din alte lucrări, material pe care a învăţat din tinereţe a-l cunoaşte, în lumină şi umbră, se ajută reciproc la o reciprocă înălţare.

Din profunda sa iubire de oameni şi de făpturile necuvântătoare ale lui Dumnezeu, se naşte setea de dreptate. Când în înalta sa situaţie de şef al justiţiei militare i s'au cerut hotărîri cari s'ar fi putut vârî în cadrul vreunei legiuri de natură omenească, dar s'ar fi îndepărtat de sfânta dreptate, absolută, de esenţă divină — C. Manolache a încercat cu amărăciune iluzia dreptăţii. In acel timp însă a preferit să se sacrifice pe sine ca om şi situaţie şi să spună în graiul simplu dar hotărît al bătrânilor noştri: „Asta nu se poate!". Simţul datoriei de a sluji dreptatea nu oamenii sau împrejurările în clipe de grea răspundere a verificat încă odată autenticitatea scriitorului. Astfel el planează deasupra muritorilor de rând şi nu este singuratic rătăcitor, deoarece toţi eroii săi se desprind din sfera imediată a interesului material şi se jertfesc însătoşaţi de dreptate; personagiile sale se mistue în flacăra iubirii şi chiar atunci când păcătuesc faţă de întocmirile şi legiuirile pământeşti, mobilul este a se căuta în sentimentul iubirii şi în simţul dreptăţii.

Născut la Iaşi în 1883, deci din acea Moldovă binecuvântată din care a izbucnit geniul lui Eminescu ca să domine peste veacuri în poezie şi în profeţii politice, din Moldova creatorului Creangă, a uriaşului Iorga, a masivului Sadoveanu, din acea tristă, tăcută Moldovă, necontenit cu sufletul sgâlţâit de furtunile dela Nord şi năvălirile prădalnice dela Răsărit, C. Manolache încă la vârsta sa din deplină bărbăţie de azi în al 58-lea an, păstrează în scris prospeţimea duioşiei şi nu uită când vorba cu tâlc a ţăranului, greu de înţeles până la enigmatic pentru cine n'a crescut *în* şi *cu* această lume, interiorizată până la hermetism, tainică şi discretă în manifestări, sgârcită şi cuviincioasă în replici —, când ghidusia esopian pilduitoare — iată lumea ţărănească din opera lui Manolache. Fin observator şi psiholog, autorul nu vânează efecte uşoare, ci pune tot deauna probleme, le adânceşte după o logică rigidă şi în inexorabila mecanică sufletească; astfel dărueşte literaturii prin schiţe din volumele „Destăinuirile Colonelului Mihu" şi „Camaradul Spirus", mărgăritare care îşi găsesc pereche în scrisul nostru doar la Brătescu-Voineşti, Rebreanu, Sadoveanu.

In „Drama dela tunul doi" iubirea lui Măruţ soldatul pentru căluţul său Zefir creşte pe măsură ce se apropie de locurile unde încleştările dintre toate armele sunt în toiu. Două fiinţe, Măruţ soldatul şi Zefir căluţul, mărunte şi tăcute, în împlinirea datoriei, mărunte cum sunt şi în satul lor şi cum au venit în tăcere să ia parte cu folos la val vârtejul bătăliei — aceste două fiinţe în curând atrag atenţiunea întregii unităţi, care începe să-i iubească cu un presentiment de teamă. Cele două afecte — *teama* şi *mila* sunt pivoturile pe care se construesc ca în dramele anticilor, schiţele: „Moartea Ciutei", „Drama dela tunul doi", „Odisseea lui Zuzucă", „Tăbliţa". Teoretic am putea reconstrui după teoria dramei schema dramatică a acestor maestre realizări. Intr'un spaţiu redus al unei schiţe, o întreagă tragedie, o simfonie cu uvertură, culminaţie, final. Intâiu o uşoară şi vagă indicaţie a cuprinsului, prin fabulă, apoi desfăşurarea acţiunii care creşte, ia proporţii, ne face să ne înduioşăm, să ne cutremurăm, de milă şi să ne cuprindă spaima sfârşitului, pe care totuşi nimeni şi nimic nu-l poate schimba, toate coordonatele ducând vădit spre tragicul desnodământ. Aşa se întâmplă cu Zefir căluţul. Prea a fost iubit de toată unitatea, prea mult Măruţ soldatul şi-a legat viaţa de

soarta animalului, căruia un bombardament al inamicului îi rupe picioarele de dinainte. Zefir cade cu botişorul la pământ, Măruţ dă să-l ardice, îl mângâie, îi întinde coji de pâine, totu-i în zadar, iar când ofiţerul comandant îi ordonă să-şi împuşte căluţul, răspunsul lui Măruţ sunt numai nişte gesturi disperate schiţate în aer, cari prin faţa lui crispată strigă: nu pot, nu pot, domnule Căpitan! Odisseeea căţeluşului Zuzucă, alintat în casă între perini. După moartea stăpânei, în ziua întâia lângă sicriul ei, nu pricepe nimic, a doua zi şi a treia zi la fel, şi nimeni nu-i dă nimic de mâncare, apoi ajunge de ocara slugilor. Când parcă a înţeles ce s'a întâmplat pleacă să rătăcească pe la porţile altor case....

Stil, culoare, psihologie şi în deosebi acea mobilitate în acţiune, care prin taina meşteşugului ar atinge în vârf de munte un fulg de zăpadă cu un deget magic şi acest fulg prinde viaţă, începe a se rostogoli la vale, cuprinde din dreapta şi din stânga alţi fulgi, se transformă în bulgăre şi bulgarele se mişcă repede, tot mai repede, tot mai voluminos, mai greu, până creşte în uriaşă avalanşă grea, ameninţătoare pentru tot ce-i stă în cale. Nimic nu-i în stare să oprească desnodământul impus de legile gravitaţiei şi ale vitezei. Când avalanşa ajunge la capăt şi tragedia se consumă, — îţi dai seama — a fost o iluzie — o scriere a unui creator. Arta şi puterea lui de a ne supune iluziilor.

Cine, ca autorul nostru C. Manolache, are mijloace să creeze miniaturistic asemene senzaţii estetice, dă dovadă că pe spaţii mari, epice, va fi în măsură, într'o acţiune unitară, de anvergură, să topească complexul de mici acţiuni, să le coordoneze şi să creeze iluzia realităţii, care numai prin forma exterioară a expunerii deosebeşte proza — schiţa — nuvela sau romanul de comedie, tragedie sau dramă. Cine posedă tainele şi talentul, ca să deschidă templul artei, trece uşor dintr'un sanctuar într'altul. S'a văzut aceasta la mari scriitori străini. Tolstoi, Sudermann, Hauptmann — virtuoşi în roman, ca şi în forma dialogată a teatrului. Ce sunt sclipitoarele „Momente" ale lui Caragiale decât comedii şi farse în miniatură, cu acelaş umor, cu aceeaşi vioiciune în duelul dintre personagii, cu acelaşi sarcasm cauterizator?

Aşa se explică şi popasul lui Manolache, când în proza propriu zisă, când în teatru, unde prin cele zece lucrări a intrat în conştiinţa publică, iar în şapte piese s'a întâlnit adesea cu spectatorii teatrelor naţionale din Capitală, Craiova, Iaşi.

„*Rândunica*" şi „*Camaradul Vâltoare*", două piese din viaţa militară, ca şi romanul nu de mult apărut „*Târgul Mausului*"; în cea dintâiu se deschide conflictul sufletesc al ofiţerului între iubirea pentru o femee cu care convieţuieşte fără binecuvântarea creştinească şi tradiţională şi între datoria de a se despărţi de dânsa spre a da satisfacţie legilor de onoare militară. Acţiunea este sobră, potrivită mediului pe care-l reliefează. Dacă în „Rândunica" autorul se mărgineşte să epuizeze subiectul într'un singur act, economia spaţiului şi timpului în schimb, ca şi în schiţele amintite, îl sileşte să contureze puternic, fără şovăiri, caracterele purtătorilor de acţiune. Cu drama în trei acte „Camaradul Vâltoare" C. Manolache adastă din nou, ca şi în romanele „*Sfânta Dreptate*", „*Catrinel*" de mai târziu, în mediul favorit al vieţii şi psihologiei. Conflitul sentimental purcede dela ţară şi se prelungeşte între zidurile Cazărmei, între doi săteni în satul de origine, în oştire însă unul în grad superior faţă de celălalt. De aici ciocnirile de sentimente şi de obligaţiuni, de aici drama lăuntrică şi adâncă, pe care o provoacă sufletul închis şi tăcut al ţăranului, dar pe care în cele din urmă ştie s'o rezolve cuminte un ofiţer educator, luminat, înţelegător şi iubitor de oameni. Realizate din plin sunt şi comediile în câte un act „*Datorii uitate*" şi „*Dragoste cu contract*", în care se reflectă colţuri de viaţă cu realismul, banalul şi acelaşi umor pe care-l întâlnim de atâtea ori împestriţat unul cu altul. Tipul bătrânului socru din „*Datorii uitate*", care se arată necruţător cu datornicii săi şi care el însuşi este descoperit că are datorii neplătite, prins într'un minunat contur comic, la fel ca şi femeea din „*Dragoste cu contract*", care oferă cameră mobilată unui ofiţer pentru a-l atrage în mrejele dragostei. Dar în conflictul dintre dragoste cu contract pe hârtie şi cel cu contractul adevărat

din inimă, birue legea firească. In acelaşi comic de situaţii se realizează comedia în trei acte „*Migrenă asiatică*", boală inventată de către tânărul funcţionar încurcat cu datorii băneşti pricinuite de un dar făcut iubitei sale, datorii pe care neputându-le plăti, inventează migrena asiatică, simulează boala, de unde o întreagă serie de peripeţii, zarvă între medicii oraşului ş. a. Graţie acestei necunoscute boli tânărul izbuteşte să subtilizeze şi să obţină dela bătrânul său părinte prea econom suma de care are nevoe să-şi plătească datoria.

Alternarea activităţii lui C. Manolache între comedie şi dramă, între râs şi plâns, între încordare şi destindere, poate că este o rezultantă a sănătăţii sale morale, sigur însă că această trecere dela umor la profundă sobrietate îi păstrează pentru fiecare bucată în parte prospeţime, iar pe autor îl apară de repetări, care i-ar scade mult din prestigiul ansamblului operei văzută din perspectivă. De aceea, lucrările următoare vor părăsi domeniul farselor. „*Când reînfloresc salcâmii*", titlu simbolic al reînfloririi iubirii în cea de a doua tinereţe, a unui bărbat cu tâmple sure, iubire pentru o copilă a cărei tutore fusese, într'un impresionant tragism, susţinut de către maestria autorului printr'o dosare prudentă a elementelor care ţin echilibrul între tragic, comic şi ridicol. Dramaturgul de valoare se relevă şi în drama „*Nebunul*". Sinteză a omului superior, cult, generos, un fel de supraom, eroul din drama aceasta trece nebun în mediul care-l înconjoară, mediu inferior angajat în meschinării şi intrigi. Personagiile, intriga şi conflictul dramatic prind spectatorii în acţiune până la autouitare şi când vine destinderea — o clipă doar se uită că a fost numai o ficţiune nu adevăr, pe urmă însă ficţiunea îmbracă însăşi haină de adevăr şi eroul purtător de acţiune intră în lumea celor neuitaţi nici odată. Şi: acestea sunt dovezile artei autentice, pe care Constantin Manolache o stăpâneşte şi de care este stăpânit în procesul său de creaţie.

Nu vom anticipa să afirmăm, că „*S'a stins candela*"..., drama din lumea satelor noastre, ca şi romanele pomenite, ar fi structural şi psihologic un pandant al „*Năpastei*" lui *Caragiale*. Autorul cunoaşte sufletul ţărănesc subt cele mai variate aspecte, ca şi manifestările sale şi el îi studiază şi expune viaţa, cu seriositate şi cu dragoste, nu în întinderea, ci în adâncimea ei. S'a stins candela în căminul unui ţăran fruntaş în clipa când acesta află că nevasta lui a călcat strâmb şi i-a necinstit casa şi numele. Candela, care în casa lui nu se stinsese nici odată, se stinge cu acest prilej. De aci ar începe paralelismul cu modul de a gândi şi deslega conflictul, al lui Caragiale în Năpasta şi C. Manolache în drama a cărei reprezintare are loc în Studioul Teatrului Naţional. Eroul vrea să se răsbune imediat; puteri din afară de voinţa sa îl împiedecă. Atunci concepe răzbunare lentă, socotită, penitenţă stăruitoare pentru nevastă-sa, care prin suferinţa îndurată şi ruşinea făcută îşi găseşte în cele din urmă moartea, şi prin moarte toate se desleagă câte au fost legate, candela vieţii se reaprinde în căminul purificat. Falşă psihologie a Ancăi s'a reproşat lui Caragiale, falsă premisă, falsă conclusie, falsă chee care să ducă la acel desnodământ. Intre cei, cari l-au învinuit pe Caragiale se afla şi Duiliu Zamfirescu. Dar Iorga a susţinut apărarea lui I. L. Caragiale şi a întregului proces psihologic din Năpastea, încă la 1890, în ziarul Lupta. Şi lui Iorga i s'a mai adăogat încă un apărător: cea de a doua putere creatoare şi susţinătoare a tuturor autencilor creaţiuni: artiştii scenei, prin al căror talent autorul stă şi astăzi neînfricoşat în faţa majestăţii sale publicului.

Statornica prezenţă a Năpastei pe scenele noastre şi trecerea în legendă a marilor ei interpreţi, constitue dovada certă de incertitudinile criticei şi pătrunderii ei până la absolută identificare cu autorul adâncit în tainele creaţiei. Dorim ca drama „S'a stins candela" *să fie năpăstuită* ca şi „*Năpasta*" lui Caragiale. Autorul C. Manolache merită, iar artiştii noştri dispun de toate mijloacele pentru a-i pregăti cu focul lor lăuntric căderea în braţele unui public gata să răsplătească talentele creatoare şi interpretative, transmiţându-le numele istoriei literare care va să vie.

I. E. Torouţiu

CRONICA LITERARĂ

GENERAL RADU R. ROSETTI: MĂRTURISIRI (Vol. I-II)

BUCUREŞTI 1941

De mai mică valoare pentru istorie ca documentul propriu zis, *memoriile* sunt genul de informaţie care prezintă istoricului societatea în aspectul ei dinamic şi conturează linia rigidă a unui trecut ce nu s'ar putea reconstitui decât cu aproximaţie fără ajutorul lor. Prin rolul pe care îl au în arsenalul cercetătorului, s'ar putea spune că memoriile *umanizează* istoria.

Dar pentru ca acest fel de însemnări să poată fi admise în rândul mijloacelor de informaţie — care prin natura lor sunt subiective şi deci condiţionate de înţelegerea şi atitudinea persoanei care le-a scris — se cere continua lor verificare cu realitatea.

In cele mai multe cazuri memoriile se scriu din amintire, la sfârşitul vieţei, când faptele prezentate sunt deformate de timp, vârstă şi experienţă. Sunt memorii prezentate numai în note zilnice, altele redactate după însemnări luate zi cu zi şi în sfârşit memorii reconstituite după corespondenţa cuiva din timpul vieţii, făcută cu alt gând decât acel al memoriilor, ca în cazul însemnărilor cavalerului d'Eon din veacul al XVIII-lea. Această din urmă categorie este cea mai puţin subiectivă şi ca atare de mai mare utilitate pentru istorie.

Ca să aibă valoare documentară, se cere memoriilor a fi făcute după note zilnice, să nu cuprindă răsbunări sau puncte de vedere personale, să poată fi verificate cu presa şi celelalte mijloace de informaţie. Când însemnările se publică în timpul vieţii autorului sunt o garanţie de imparţialitate iar subiectivitatea cât se poate de redusă.

In acest din urmă caz se situiază „mărturisirile" d-lui General Radu R. Rosetti care — ca martor ocular şi participant la mai multe acte din epoca de închegare a României moderne, a formării idealului pentru unitatea neamului, ca deţinător de situaţii de mari răspunderi în stat, — dă istoricilor acestor timpuri un material extrem de important.

Ceeace expune în volumul apărut se întinde în timp dela Răsboiul pentru independenţă până la răscoalele din 1907, exact timpul de interferenţă socială, în care clasa boierească — a conducătorilor exclusivi de până atunci — avea să se acomodeze la noile condiţii de viaţă sau să dispară, iar pătura mijlocie în formaţie, se pregătea a-i lua locul, măcar în rosturile vieţii de Stat. Observaţiile d-lui General Rosetti — un complex de fapte şi judecăţi din mai multe domenii de viaţă — au cu atât mai mare valoare cu cât autorul nu-i numai fiul scriitorului şi istoricului social — care a dat cea mai bună interpretare a chestiunii ţărăneşti în monumentala lucrare: *Pământul, sătenii şi stăpânii în Moldova* (1907) — dar şi storicul militar, cu lucrări aşa de apreciate şi organizatorul tezaurului ştiinţific documentar al Academiei Române.

Făcând parte prin naştere din clasa noastră nobiliară şi înrudit cu cele mai mari familii boiereşti, autorul a trăit în mijlocul unei societăţi cu rol încă determinant în conducerea destinelor vieţii noastre publice.

Linia diriguitoare a celor expuse este pulsarea unei puternice personalități care nicăiri nu s'a identificat cu mediul, înzestrat cu dor de muncă și pasiunea lucrului încredințat. Așa se explică abundența de constatări și observații, tablouri scurte dar sugestive ale personalităților cu care a venit în contact sau l-au interesat.

Mărturisirile mai cuprind și o caldă apărare a clasei boierești, acuzată pe atunci de reaua stare a țărănimii din acel timp. Comandantul Batal. 9 Vânători, din care făcea parte ca sublocotenent, îi aduce la despărțire (1904), cea mai mare laudă, credea el, în cuvintele: „Rosetti ai lucrat și te-ai purtat parcă n'ai fi fost boier" (p. 171). D. R. Rosetti comentează: „Dacă, subiectiv, se poate explica acea ură a lui Cocorăscu și dacă chiar, obiectiv vorbind, se poate considera ca justificată o supărare a claselor mai modeste contra boerimei, din pricina acesteia în trecut, nu se poate socoti ca justificată ura, mai ales la oameni ca Cocorăscu care cunoștea trecutul, căci dacă pe deoparte boerimea a păcătuit, a avut în schimb merite mari, și clasa mijlocie — care voia să o înlocuiască — nu era deloc pregătită pentru rolul de conducere ce voia să-și ia". Același punct de vedere în armată era și la marii conducători. Autorul arată că la școala de război, cu toate că era șeful promoției, comandantul nu voia să-i dea nota calificativă fiindcă era boier (p. 181). „Nota astfel dată, m'a convins însă încodată că boieria constituia, dacă nu o piedică, dar o îngreuiere".

Sunt în urmă pagini de interesantă prezentare a evenimentelor dela 1907, cu ocazia răscoalelor țărănești (p. 190—193). Și un fapt, un caz de psihologie militară, pe care l-a verificat personal: răsvrătiții care năvăleau asupra orașului Tecuci auzind comenzile militare rostite de un plutonier, ieșit în întâmpinare și cunoscut de toți cari trecuseră prin regiment, au luat poziția de drepți aruncând instrumentele de devastat, putând duce astfel la cazarmă câteva sute de amatori revoluționari, deveniți deodată ostași disciplinați. Reflexul inconștient, creiat în oameni prin educația militară, acționase. O bună parte din clasele stăpânitoare n'a învățat nimic din vâlvătaia revoltei și n'a modificat meschinele preocupări de bun trai personal în dauna celor exploatați. „Nedându-și seama că oștirea răpunea răscoalele din datorie, s'a luat greșita inițiativă a unor subscrieri pentru îmbunătățirea traiului oștenilor, ceeace constituia o adevărată palmă pentru aceștia. N. Iorga are meritul de a fi spus tare acest gând al oștirei și de a fi împiedicat ca cu banii astfel strânși, să se dea un bacșiș armatei" (p. 193).

Volumul al doilea, care se întinde cu expunerea dela răscoalele țărănești și până la Războiul mondial, vine — întocmai ca și primul — să aducă o prețioasă contribuție la înțelegerea evenimentelor generale din epoca de glorie și de sfârșit de domnie a Regelui Carol I.

Autorul înfățișează pe rând stagiul făcut în armată la diferite corpuri de trupă și comandamente, cu întregul ansamblu de viață ce se desfășoară la acele instituții: stagiar la M. St. M., trecând apoi la Regt. 5 Roșiori, la Regt. 24 Inf., la C. 2 A. și Inspectoratul general al armatei, la Regt. 34 Constanța și la școala de subofițeri de Infant. București, în calitate de comandant. Deși memorii de ofițer — și Domnul Gen. R. Rosetti nu obținuse până la 1914 decât gradul de maior — „mărturisirile" depășesc mult sfera de înțelegere și preocupare a rosturilor avute în mod obișnuit: în aceasta sta însemnătatea lor.

Din punct de vedere militar, pregătirea tehnică a comandanților, moravurilor din armată, obiceiul de a face ca „inspecțiile să iasă bine" etc., își găsesc tot atâtea fresce bine conturate în pana de fin observator a d-lui Gen. R. Rosetti, care are deprinderea să noteze zi cu zi, în mod stăruitor, faptele așa cum se petrec.

De mare însemnătate este descrierea modului cum a luat ființă Inspectoratul de armată, încredințat Principelui Ferdinand. Tenacitatea pusă de moștenitorul tronului la îndeplinirea acestei misiuni a avut ca rezultat schimbarea mentalității din comandamentele militare și adaptarea concepției noi, de modernizare a mijloacelor de luptă. La p. 63—69 se află un foarte frumos portret psichologic al Regelui Ferdinand.

Oameni politici ca I. C. Brătianu, Petre Carp, Nicolae Filipescu, Generalul Averescu — în legătură cu evenimentele la care autorul a luat parte — vin în aceste pagini cu multe informații noi.

Din punct de vedere social, ca și în vol. I, aceeași subliniere a neînțelegerei pe care o parte din clasa conducătoare o arată vremurilor noi. Însă, realizările dela Brusturoasa, sunt un exemplu „du revers de la médaille".

Autorul a participat și la campania din 1913, în calitate de comandant de

companie, făcând observaţii interesante cu privire la populaţia din Cadrilater, la felul de viaţă al ţăranului bulgar, şi la armata vecinilor de peste Dunăre.

Impresia care se desprinde din lectura „Mărturisiri"-lor, face din autor un bun cunoscător de oameni şi fapte, care, cu darul pregătirii, i-a aşezat în justa lor valoare. Ca importanţă, sunt tot aşa de preţioase ca şi „O viaţă de om" a lui N. Iorga.

Volumul următor, pe care-l aşteptăm, ne va da probabil aspectul frământărilor care au precedat războiul de unitate naţională, cu surprinzătoarele schimbări de atitudini, determinate de curentul vieţii politice din acel timp.

V. Mihordea

PETRE I. STURDZA: AMINTIRI (Patruzeci de ani de teatru)

EDITURA CASA ŞCOALELOR, 1940, BUCUREŞTI

Avem în faţa noastră o carte de amintiri teatrale. Ea ne vine dela un artist care-a făcut epocă. Trăieşte proaspăt în mintea multora. Născut din viţă boierească, aşa dar cu tradiţie culturală în spate şi cu certitudinea unei autohtonităţi de nediscutat, Petre I. Sturdza se înscrie în marea frescă a luptătorilor pe tărîm cultural şi artistic. Va moşteni, din acel bine cunoscut domn al Moldovei, Ion Sandu Sturdza (1822—1828), o infinită dragoste de neam şi o hotărîtă luptă cu viaţa; din firea mamii, de pe Aslani, înclinarea artistică — mai puternică decât toate prejudecăţile vremii şi decât toate nemulţămirile, inerente oricăror începuturi teatrale.

Născut la 23 Octombrie 1869, în Iaşi — Iaşii debutului, Iaşii primilor fiori de artist — îşi petrece copilăria într'o partriarhală viaţă de boier, cu severitate şi poesie, cu vizite şi mângâieri; dela jocul copilăros ca un ceasornic de perete care cântă; dela Irozii sărbătorilor de iarnă, dela ziarul „Curierul lui Balsan" din care învaţă a citi, până la definitiva închegare a sa, drumul nu e prea mult întrerupt.

Firul vieţii e plin de avânt şi voie. Elev al Institutului Schenk, pe urmă al Institutului Unit, Secţia I, unde mai face câteva clase primare, trece la pensionatul Weitzeker, apoi la Institutul Pedagogic — unde îşi face primele trei clase de gimnaziu şi înfine, elev la Şcoala Militară — unde absolveşte 3 clase, menţinându-se la studii „într'o echilibrată mediocritate: fiind rebel matematicilor de tot soiul, având multă uşurinţă la studiul limbilor şi făcându-se remarcat la mai toate dexterităţile". Ca purtare —, supus, disciplinat şi ordonat. Aici, intervine hazlia dezertare în massă, pe care autorul o povesteşte cu mult humor şi care e un început de afirmare tinerească. Rezultatul: declarat din oficiu repetent, împreună cu alţi cinci camarazi.

„Din clipa aceia, spune autorul, cum tocmai avusesem nemărginita durere să pierd în primăvară pe scumpa şi venerata mea mamă, de dragul şi de hatârul căreia numai, intrasem în şcoală ca să îmbrăţişez cariera armelor, către care însă nu aveam, prin însăşi firea mea, prea mare atracţie — din clipa aceia zic, m'am supus, fără să cârtesc, scoartei care mă desemnase în mod arbitrar unei pedepse nedrepte; dar în acelaşi timp mi-am şi pus în gând să părăsesc Şcoala Militară".

Copilul nu putea călca în cadenţa armei; gândul lui făurea alte himere... Alte cadenţe tremurau în sufletul său... Predispoziţiilor sufleteşti li se adaugă amintiri proaspete: circul, dela care era nelipsit, opereta lui Lecocq, „Giroflé Giroflà", jucată de trupa Teatrului Naţional din Iaşi, pe atunci sub direcţia unchiului său Teodor Aslan; „Principesa de Trebizund" — a cărei muzică i-a rămas în minte; adunările familiare, unde se făcea muzică şi foarte adesea se juca şi teatru.

In ochii copilului toate creşteau şi luau forme în imaginaţie. Îşi va face debutul pe scenă — în casă — cu „Franţozitele" lui Focca, în rolul lui Enache. E frumoasă această pagină:

„...emoţia mă gâtuia, iar glasul par'că îmi dispăruse deabinelea în adâncul gâtlejului. Nu eram în stare să scot un sunet, dar de bucurie, de mulţămire, şi de emoţie, ochii mi se umplură de lacrămi şi începui să plâng şi să râd în acelaşi timp".

Inclinaţia spre teatru e categorică: în şcoală, în fiecare an juca; făcea

parte din două trupe de copii care, situate în cartiere deosebite, își făceau oarecum concurență: trupa lui Belador, cu Hachs, cu Liciu, cu sora lui Belador și alții într'o șură din strada Gândului; și trupa din curtea caselor veneratului profesor Emilian din str. Vovidenici, din care făcea parte Vlad Cuzinschi — azi pensionar al Teatrului Național din Iași, — Valeriu Emilian — actualmente colonel, surioara lui, apreciata noastră portretistă Cornelia Emilian și alții" — unde jucau piese făcute de ei înșiși — redacțiuni — din memorie ale pieselor ce apucau să le vadă pe la Teatru.

O pasiune adâncă nu poate fi stăvilită de nicio piedică. Viața care se desfășoară de aici încolo e plină de necazuri, de deziluzii, dar și de elanuri, de sboruri largi, în tainicul altar al nemuritoarei Arte.

Ni se vor perinda pe dinaintea ochilor figuri de artiști mari, cari au luptat din greu cu mentalitatea vremii și cu neajunsurile materiale. Sunt amintiri prețioase: arderea Teatrului Național dela Copou, la 18 Februarie 1888, când Bălănescu — marele comic — lăcrimând din ochi, se uită „fix la templul în care atâția amari de ani, preotul slujise cultul divin al artei sale" și murmura, din când în când, către camarazii din jurul lui: — „De-acum s'a isprăvit, mă duc și eu!"; începe povestea teatrului *Pastia*, cu turneele din Chișinău; cunoștința cu *Manolescu* și *Aristizza*, cărora le va purta cea mai plăcută amintire și dreaptă prețuire a marilor strădanii pentru ridicarea nivelului teatrului românesc; adevăratul debut în „Să ne pupăm, Foleville" de E. Labiche; cursurile — niciodată terminate — dela Conservator; scene hazlii din timpul primelor roluri jucate, amintind pe aceasta:

— „Ia te uită, Țițulico, câtă convingere la Petrache Liciu, nu se scoală ca să nu strice impresia ce-a făcut moartea lui. Apoi, întorcându-se către Liciu, îl strigă de câteva ori: Liciule, haide, sus, s'a isprăvit, acuma te poți scula. Dar Liciu nici gând. Manolescu îngrijorat se apropie de el, și când colo, ce să vadă? Fratele Petrache, obosit de atâtea nopți nedormite, care reprezentau un respectabil deficit de somn, adormise deabinelea, ca în sânul lui Avram".

In 1890, pleacă în străinătate. Sunt zile de adânc și real folos. Rămân impresii care nu-l vor părăsi niciodată: Viena, cu muzica divină a lui Mozart, cu decorurile nepomenite în Țară, unde cunoaște pe Agatha Bârsescu; Praga, Dresda, Berlin, Hamburg, Bruxelles (unde sta Margareta Nuovina care, pe atunci, cânta în „Théâtre de la Monnaie"; Paris, Londra (cu minunata, dar tragica sa călătorie cu vaporul, pe gerul de foc al iernii); din nou, la Strassburg, Bâle, Berna, Lucerna, Milano, Verona, Veneția, Triest, Fiume, Budapesta, Iași...

Neuitate pagini rămân cele închinate primului turneu românesc în străinătate, cu Manolescu și Aristizza; tragica soartă a lui Manolescu, care, bolnav, „năpădit de dureri groasnice, a leșinat și a căzut în scenă" — murea, la Paris, în 15 Iulie 1892.

Dar, pentru cunoașterea trecutului nostru cultural, câte pagini de aici încolo nu merită să fie studiate! Conferințele lui A. D. Xenopol pentru Eminescu; spectacolele la Circ; spectacolele prin provincie cu Aristizza la Tecuci, cu Belador la Piatra, cu Pechea la Roman, cu Gheorghiu la Huși; reprezentațiile Agatei Bârsescu și ale artiștilor străini: E Rossi, Fèbre, a celor din Coquelin, Maunet-Sally; spectacolele cu Liciu și Aristizza; un an de studiu serios la Paris, cu Liciu, întoarcerea în țară; reprezentațiile lui Millo; reîntoarcerea la Paris și popasul dela München; avansarea la societar de clasa III; plecarea definitivă la București.

O viață de sbucium și ideal. Trăiește în mintea noastră artistul care a jucat, nemuritor, în *Apostolul*, în *Falimentul*, în *Instinctul*, în *Papa Lebonnard* sau în *Azilul de Noapte*.

Aici, entuziastul artist, emoționat și sensibil; dincolo, evocatorul atâtor figuri de mult dispărute, cum, de pildă, Millo.

Aceasta ar fi prezentarea, în linii mari, a cărții, de atâta însemnătate pe care ne-o dă Petre I. Sturdza. In fața unei munci curate și neprecupețite, pusă în slujba unui singur ideal: cultura, gândurile noastre nu pot decât să se apropie tacit de marile năzuințe ale autorului, căruia i se așterne recunoștința tuturor celor care umblă, cu aceiași pași și spre aceleași culmi, spinoase dar nemuritoare, — ale artei.

I. Georgescu-Vișteа

CRONICA MUZICALĂ

UNIFORMIZAREA SI POPULARIZAREA MUZICII NAȚIONAL-PATRIOTICE

La 3 Martie 1941, s'a ținut în București o ședință de națională importantă muzicală, ca început al unei plănuite acțiuni de mare proporție și interes cultural muzical. S'au discutat și stabilit atât planul de acțiune și metoda realizării lui, cât și anumite amănunte de precizie melodică, ritmică și armonică, pentru ajungerea scopului urmărit.

Acesta este substratul apariției primei — din seria celor plănuite — broșuri cu *„Cântece (Coruri) pentru Ostași"*, cari — spre deosebire de toate publicațiile muzicale anterioare — a apărut oficial în 32.000 exemplare, în tipografia oficială a Marelui Stat Major și a fost distribuită gratuit tuturor unităților militare și premilitare, pentru ca să se ajungă la uniformizarea cântecelor respective. In acelaș scop, pentru o cât mai urgentă și bună reușită a acțiunii, au fost sesizate diferite instituții de stat, pentru a se asocia la uniformizarea și popularizarea muzicii național-patriotice în marea masă a poporului. Broșura primă (apărută de mai multe luni) este o lucrare metodică de mare necesitate cultural-națională, deoarece este de egal folos și pentru cântarea unison și pentru cea armonică, în factură valabilă oricărei formații, deopotrivă pentru vocile feminine ca și cele bărbătești, dar mai presus de toate este și un tratat sau manual de cor pentru nespecialiști. Necesitatea unei astfel de acțiuni de interes cultural s'a observat în multe prilejuri. Acum câțiva ani, un mare număr de profesoare și profesori din țară, adunați în București pentru interese profesionale, au trebuit să cânte neprevăzut „Imnul Național", „Trei culori" și „Pe-al nostru steag" Constatarea n'a fost deloc mulțumitoare. Aceasta, credem, se datorește faptului că multe dintre cântecele noastre național-patriotice au mai multe versiuni. Suntem de părere ca pentru a se ajunge la o unificare în acest sens, să se procedeze serios la cunoașterea originii și versiunilor mai împământenite ale fiecărei melodii și să se ceară pentru aceasta concursul celor cari cunosc problema și dovedesc obiectivitate în rezolvarea ei.

CONFERINȚA MUZICALĂ A D-LUI DR. OCTAVIAN BEU CU CONCURSUL D-NEI AURELIA CIONCA ȘI AL D-LUI MIRON ȘOAREC (22.III.1942)

D. *Dr. Octavian Beu*, consilier de ambasadă, cu educație muzicală serioasă și cu o și mai serioasă dragoste pentru muzică și în special pentru cea românească, pe lângă activitatea diplomatică a găsit totdeauna suficient timp a se ocupa și de muzica și muzicanții neamului nostru, socotind aceasta o anexă tot cu caracter de înalt interes de stat și deci tot diplomatic.

După lungi și temeinice cercetări a dat la iveală lucrarea: „*Franz Liszt în țara noastră*“ și „*Rapsodia Română*“ a lui Franz Liszt, care în interpretarea pianistei *Aurelia Cionca* a constituit unul dintre cele mai mari evenimente muzicale românești și mondiale.

Sub forma unei conferințe muzicale intitulată „*Un prieten român al lui Chopin, compozitorul Carol Miculi*“, după ce a vorbit cu dovezi istorice atât despre prietenia lui Miculi cu Chopin cât și despre autenticitatea lui Miculi și a compozițiilor lui, d. Beu a dat loc unei interesante audiții muzicale care s'ar fi putut intitula mai bine „*Concert de muzică românească în prima audiție*“, deoarece atât conținutul programului cât și calitatea interpretării compozițiilor au întrecut cu mult nivelul unei simple audiții muzicale, conturându-se fără rezervă ca un veritabil concert.

In partea I-a a programului, d-na Aurelia Cionca a interpretat din opera componistică a lui Miculi, „*Impresii dela țară*“, mai multe fragmente de cântec, joc și expresie muzicală românească, în două serii. Prima serie a început cu „Buciumul“, care este aproape prima versiune a melodiei „La Sf. Maria Mare, tulesc oile de vale“, urmând apoi alte 9 melodii, una mai frumoasă ca cealaltă. Seria II-a a început simbolic: „Subt o culme de cetate“, care în realitate este naționalul cântec ardelean „Strigă Bărnuț din Sibiu că Ardealul nu-i pustiu“, urmând apoi alte frumuseți muzicale românești.

In partea a II-a a programului, sub denumirea de „Muzică românească modernă în prima audiție“, d-na Aurelia Cionca a interpretat „Două studii românești“ de Neugeboren și „La joc în Banat“ de Liviu Tempea, urmând apoi muzică la două piane de Coloman Chovan sub denumirea de „Jocuri românești din Ardeal“, cuprinzând o întreagă serie de jocuri printre care: Ardeleana, Lugojana, Romana, Invârtita, Hațegana etc. Interpretarea d-nei Aurelia Cionca și a apreciatului pianist *Miron Șoarec*, fostul elev al d-nei Cionca, a smult meritate aplauze.

RECITALUL VIOLONISTULUI SANDU ALBU

A concertat în ziua de 8 Martie a. c., la Fundația Dalles, profesorul *Sandu Albu*, virtuosul violonist din generația talentelor mature, cu concursul d-lui *Ion Filionescu*. Programul conținea: Tartinni, Isaye, Szymanowsky, Respighi, Paganini și în prima audiție: Joaqui Nin, Sandu Albu, Hellmesberger, reunind clasici, moderniști de avantgardă, fondatori de școli, în genere piese de virtuozitate și stil variat, ceea ce denotă un dificil examen pentru temerarul ce se încumetă a le ataca.

Succintă prezentare, în loc de o prezumțioasă critică, așa cum pare a deveni uzul la noi.

„*Trille du Diable*“ se caracterizează prin trilurile scurte din alegro și cele mai lungi pe duble coarde, a căror cadență de duble triluri continui e imprimată de Fr. Kreissler, dând impresia clocotului unui vulcan. Piesă de factură genială a lui *Tartinni* și extrem de dificilă, plină de melancolie profundă, cu toată vraja drăcescului inuman din ea, iar Sandu Albu i-a redat stilul clasic, reliefând dintru începutul concertului virtuozitatea sa deplină, cucerind auditorii. *Sonata a III-a în Re*, mai just Balada pentru vioară solo, a muzicianului belgian *Eugène Isaye*, e dedicată maestrului nostru George Enescu; piesă de anvergură, technică modernă, care a înlesnit progresul literaturii violonistice, după neegalatul Paganini. Solistul i-a păstrat toată grandioeloquența și lirismul baladei. Pe acest drum, s'au avântat cutezător Karol Szymanowsky și *Enescu*, după cum apare în *Sonata a III-a în stil românesc* și din acele superbe „*Impresii din copilărie*“, pe care le-a executat de curând, în prima audiție, însuși autorul. *Concertul op* 35, de *Szymanowsky*, e preferabil să-l auzi cu orhestră, spre a-i prinde coloritul viu și atât de variat polifonic al acestei piese ultra moderniste, imaginativă și caracteristică.

La pian *d. Filionescu*, care se situiază printre cei mai buni acompaniatori, a făcut un veritabil tour de force, spre a reliefa magnific partitura aproape imposibil de executat. Atmosferă ireală de basm, îmbibată cu o poezie subtilă, Sonata este tratată cu o vervă diabolică, iar d. Albu a învins obstacolele technice, a înțeles fondul și l-a redat cu o expresivă finețe. *Poema Autonnală*, de *Ottorino Respighi*, este imaginea toamnei la culesul viilor, în cântec și

ritmul jocului dionisiac, ce aprind imaginaţia poetului; apare năierul Pan, încadrat de fauni, bacante şi silvani, alergând pe câmpii şi pădurile arămii, care încep să-şi scuture frunzele veştejite, preludiu al morţii. Solistul i-a pus în valoare tot lirismul poemei, atât de reconfortant sufleteşte.

In prima audiţie d. Sandu Albu ne-a prezentat, după cum am amintit, doi autori străini şi o lucrare proprie originală. *Melodia Arabă* este transpusă de violonistul român *Sandu Albu*, pe când era profesor la Bagdad (Beirut), după o melodie cu efecte ritmice orientale, caracteristice; linia melodică se complică treptat, pianul îngânându-se cu violina, se opreşte frusc în fortissimo, pentru a relua în pianissimo leit-motivul ce evocă instrumentul arab „Haman" şi primitivismul în care se execută.

Juaquin Nin, cântece spaniole, pline de strălucire şi dinamism; „Montanasa, Tonada, Murciana şi Granadina" în ritm popular, cu efecte de chitară, peste care adie melancolic Invocaţia sobră din „Saieta".

„Scena de bal" formată din 2 părţi: dansul uluitor al unei balerine care piruetează fantastic, bazat pe un studiu de vioară de Mayseder şi un vals vienez suplu şi melodios. E o superbă compoziţie a lui *Iosef Hellmesberger*, vienezul fost profesor de vioară al Maestrului Enescu şi vrednicul editor al Sonatelor lui Bach pentru violină solo.

Ca încheiere, sublimele *Variaţii în La minor*, acel *„Capriciu* 24", ultimul din seria celebrelor Capricii ale Magului italian *Paganini*, care a revoluţionat arta şi lumea muzicală, inspirând şi pe marii creatori: Brahms, Liszt şi Schumann.

Aplauzele publicului rechemând la rampă insistent pe maeştrii Albu şi Filionescu, concertistul ne-a dăruit în afara programului: „La fontana malata" de *Renzo Rosselini* şi celebra *Arie* pe coarda sol, a lui *Ioh. Seb. Bach*, unul dintre clasicii favoriţi, atât de proprii temperamentului şi stilului d-lui Albu.

Ton amplu, sobrietate şi vigoare, alternând cu subtile rafinamente, nerv dozat just, ce nu denaturează stilul, ţinută, memorie şi inteligenţă, dar mai ales technică impresionantă până la virtuozitate deplină, iată ce caracterizează personalitatea violonistului *Sandu Albu*, una dintre nădejdiile artei noastre.

Cezar Cristea

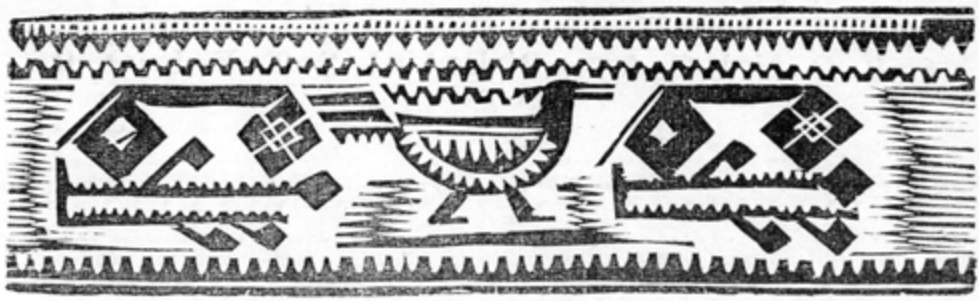

CRONICA PLASTICĂ

EXPOZIŢIA PICTORULUI EUGEN ISPIR

— SALA DALLES 1942 —

Anul care a încrustat pe răbojul vremurilor evenimente politice hotărîtoare, coincide, prin paradox, cu cele mai fructuoase manifestări plastice româneşti.

Sensibilitatea artiştilor noştri şi-a desfăşurat creaţiile, în ciuda tuturor preocupărilor vremelnice, ale oamenilor de pretutindeni. Artiştii au dovedit a nu fi izolaţi de interesele superioare ale patriei, în vremuri când se fierbe viitorul naţiunei din care fac parte.

In aceste vremuri şi în asemenea condiţiuni se ridică, din rândurile creiatorilor plastici artistul Eugen Ispir, care în faţa artei sale îndeplineşte condiţiunile esenţiale estetice; ea este trecută printr'un temperament viguros, personal, cu resurse bogate şi fermecătoare; eşti astfel pus în situaţia să analizezi, să gândeşti şi să simţi — mai ales — tot ce artistul a vrut să mărturisească în limbajul abstract al formelor.

Arta lui Ispir, consistentă şi solidă, aduce un suflu nou, de vigoare personală, de sănătate psihică şi mai ales de originală viziune plastică.

Fără a nesocoti arhitectura unei lucrări — încadrarea şi desenul — care alcătuiesc indiscutabila osatură a realizărilor, Eugen Ispir lasă să cadă accentul pe armonia culorilor, care pare a fi scopul esenţial al manifestărilor sale.

Rutina sa bogată şi subtilă organizează senzaţiile vizuale în complexe noui, neaşteptate, personale, creind forme originale din diferite aspecte, cărora un ochiu obişnuit nu le-ar da prea multă atenţie.

Peisagiile veneţiene, subiecte care constituie piatra de încercare pentru un colorist, sunt de o bogăţie cromatică şi de o pătrundere a atmosferei locale rară în plastica românească.

Dealtfel, în genere, peisagiul urban este un motiv preferat artistului. In aspectele parisiene sau chiar în cele ale peisagiului românesc, Ispir ajunge la realizări de consacrare.

Preferinţele artistice nu rămân însă la peisagiu. Natura moartă oferă prilej deosebit în desfăşurarea bogăţiei de tonuri; floarea văzută în compoziţie sau subiect unic, la fel ca şi portretele, sunt motive spre care se îndreaptă cu atenţie întreaga sa fiinţă spirituală.

Nemulţumit adeseori de tuşele prea moi ale pensulei, Ispir striveşte cu pasiune pasta sub lama cuţitului, obţinând astfel efecte viguroase, răspândite în vibraţii polichrome.

Trăsătura caracteristică a artei sale, mai presus de elementele care o compun, este puterea de a face transmisibilă spectatorului, însăşi emoţia creaţiei, calitate excepţională, mai ales în procesul manifestărilor plastice.

Lucia Saghin

CRONICA REVISTELOR

■ „*A Colloquio con Alfredo Panzini*" se intitulează articolul pe care *G. Mormino* îl semnează în *La Lettura* (XLI, 9 Sept. 1941). Interesante notaţii cu privire la felul în care Panzini a lucrat la „*Dizionario Moderno*", precum şi citarea câtorva păreri literare ale autorului frumoasei cărţi „Le ostriche din San Damiano": „Non capisco la grandezza di Verga"; „....Venerare Giacomo Leopardi, ma non imbeversene troppo".

In n-rul 10 al aceleeaşi reviste (Octombrie 1941), *Emilio Radius* scrie despre *D'Annunzio in casa sua*, la Vittoriale: „Poeta, vate, guerriero, venturiero, omo dalla vita inimitabile, i luoghi dove egli passò i suoi ultimi diciassette anni sono sempre pieni del suo spirito e, direi, dell'ombra della breve figura i cui repentini atteggiamenti facevano trasalire così spesso gli italiani. Era stato davvero un uomo straordinario — la difinizione, comune, ha del meschino; ma quella che io ebbi davanti alla colonna-termine era una sensazione, e una sensazione perentoria, — un uomo a cui era bástato l'animo di fare quel che le sue iperboliche parole avevano annunciato; e attorno a lui angeli e diavoli si erano azzuffati palesemente a lungo, senza tregua, come nelle sacre rappresentazioni. La sua vita era stata, ecco, un'audace e, in senso stretto, sempre edificante rappresentazione pubblica, e non un dramma d'infusori psicologici su cui possano fare un po' di luce soltanto sottili indagini scientifiche...

Fu un precursore dei tempi nuovi, ed era anche un uomo d'altri tempi: donde il complesso e talora discorde effetto che desta la visita della sua ultima dimora... In D'Annunzio l'ultima metà del secolo diciannovesimo e i primi anni del ventesimo ebbero uno sfogo totale. La sua impareggiabile energia mescolò il sacro col profano, il nostrano con l;esotico, il classico col moderno, tendendo ad una sintesi che avesse valore di universalità...

La passione delle esperienze senza confine gli rendeva affatto impossibile la rinuncia. Si doleva amaramente di essere ormai vecchio, e non fu mai vecchio abbastanza, sorpreso com'era così di sovente dall'amabile insolenza degli anni verdi. Per questo la sua ultima casa può anche rammentare il laboratorio di Raust e il suo affannarvisi l'alchimia del ringiovanimento o rinnovamento".

■ Făgăduim cititorilor a ne opri curând asupra cărţii pe care un prieten al ţării noastre a dat-o nu de mult la lumină. Cartea se cheamă „*România în Marcia*" şi o datorăm vrednicului redactor al ziarului „*Tribuna*" din Roma, *Giovanni Terranova*. Vom înţelege aşa cum se cuvine dovada aceasta de frăţie întru aceeaşi obârşie latină. Şi vor trebui să-i prindă înţelesul şi cei care tăgăduesc drepturile şi rostul nostru în rânduiala Europei de mâine... Habent sua fata libelli. Şi cartea aceasta îşi va avea, desigur, destinul ei.

■ Cu prilejul împlinirii a trei sute de ani dela moartea lui *Galileo Galilei*, Italia nu a uitat să cinstească memoria alesului fiu al Toscanei.

„L'Italia si raccoglie un momento per inchinarsi sul figlio della razza, sull'esponente di una intelligenza, sul propagatore ardito di una scienza che ha come confine il cielo e come punto di partenza l'umanità", scrie *Renzo Arnoldi* în articolul „*Universalità di Galileo e della coscienza italiana*", publicat în *Libro e Moschetto*, Giornale dei gruppi fascisti universitari in armi No. 13—17 Ianuar 1942.

„Galileo è scopritore di verità e precursore di eventi.., L'Italia non fa ancora la storia, essendo divisa e sottomessa ma rivendica con il cervello dei suoi figli il diritto a non eclissare le sue posibilità di riscatto, perchè dimostra di nutrire aspirazioni alla candidatura suprema della nazionalità che non si smentisce nemeno quando sottace.

Nazionalità e genio sono elementi concordi".

Insemnăm, deasemeni, frumoasa reconstituire pe temeiul documentelor vremii a câtorva clipe dramatice din viaţa lui Galileo, pe care *Pio Emanuelli* o publică în numărul pe Ianuarie 1942 al revistei „*La Lettura*" (pp. 89—96) şi „*Scienza e fede in Galileo Galilei*" a lui *Luigi Paggiaro* (Meridiano di Roma, an. VII, No. 5, 1 Febr. 1942).

■ „*La Critica d'Arte*", rivista trimestrale di arti figurative per il mondo antico. (Sansoni Firenze), Anno VI (Nuova Serie, I) 1941, N. 1—2.

Din sumar: Ranuccio Bianchi Bandinelli: *Tradizione ellenistica e gusto romano nella pittura Pompeiana;* Giovanni Becatti: *Stile arcaistico;* Paolo Enrico Arias: *Problemi della scultura arcaica italiota.*

■ „*Tradizioni Còrse in scrittori Francesi*" este titlul articolului semnat de *A. A. Bernardy*, în *Corsica Antica e Moderna* (an. X., No. 1—2—3).

Deosebită atenţie pentru studiul „*Poesia dialettale còrsa*" (continuare: v. nr. 1—2 din 1936, 5—6 din 1937 şi 1—2 din 1939), datorit lui *Filippo Fichera.*

■ D. Petru Iroaie a publicat pentru cititorii interesantului *Il Giornale di Politica e di Letteratura* (an. XVII, fasc. XII—X, 1941) o presentare literară: „*La filosofia nel canto popolare romeno*". E un început pentru valorificarea peste hotare a folclorului nostru.

■ „*L'Archiginnasio*", Bollettino della biblioteca comunale di Bologna (XXXVI, 1—3 genn.-giugno 1941): *L. Lipparini:* „Marco Minghetti poeta e Accademico delle Muse" (Da lettere inedite di Marco Minghetti a Andrea Salvaterra); *G. Checchia,* Il poetico „Libro d'oro" di Enrico Panzacchi, I, (Aspetto generale della lirica di Enrico Panzacchi (pp. 66—80): „La radice o il fondo delle sue più originali ispirazioni è appunto in certa ombra di sentimentalità e di appassionata tristezza, onde le cose anche più liete a lui rispondevano quasi sempre con suoni melodiosi ma con echi di pianto.., Ma quando l'idea o la luce del vero lo accendeva, quando un fatto, un avvenimento, un ricordo gli facevano tremare le vene e i polsi, il poeta rompeva di un tratto l'apparente quite o il roco gemito della sua elegia.., Allora la poesia, che prima gli si accoglieva quasi tutta dentro o che si effendeva a tratti con piccolo sfogo, prorompeva anch'essa al di fuori con lampi od iridi, ma senza che disarginasse o dilagasse in modo da turbare l'euritmia dell'arte...".

■ „*Nuova Antologia*", an. 77. fasc. 1675 (1 Ian. 1942): *Giosue Carducci:* „L'anno della prima „ode barbara" (1873) — Dalle lettere a Lidia; *Felice Carena:* „Ettore Tito e la pittura contemporanea" Fasc. 1676 (16. Ian. 1942): *Giovanni Gentile:* „Il pensiero politico del Petrarca". Fasc. 1677 (1 Februar 1942): *Diego Valeri:* „Tristezza del „realismo" ottocentesco"; *Luigi Pasquini:* „Poesia della vecchia Romagna".

■ Din „*La Critica*", Anno XL, fasc. I. (20 Ianuar 1942), spicuim: *B. Croce:* „Del Gioberti filosofo"; *A. Omodeo:* „La Controversia sulla teoria del senso comune; Come muoiono i dogmi"; B. C.: „Alcune osservazioni sulla filosofia del Campanella...".

■ *Vincenzo Errante* e un vrednic şi talentat traducător, despre care nu se pot însemna decât gânduri bune. Cunoscut pentru activitatea lui de tălmăcitor inspirat şi credincios, Vincenzo Errante a fost cel care a valorificat în Italia poesia lui Rainer Maria Rilke — între 1929 şi 1930 — prin versiuni bune şi prin studiul critic-biografic „*Rilke, Storia di un'anima e di una poesia*". (Casa Editrice Alpes, Milano, 1929). De curând, casa editoare Sansoni din Firenze a reeditat traducerile acestea, în două volume (Le Liriche, Le Prose), precum şi merituosul studiu, revăzut.

Remarcând temperamentul romantic al traducătorului, precum şi aleasa sensibilitate poetică al ui, drumuită dealungul atâtor experienţe poetice, „*Lingua nostra*" (an. IV, fasc. 1, Ian. 1942) scrie: „Una traduzione, fedela od infedele, dal tedesco non sarà mai, al più. che esercizio scolastico: la forma originaria premerà inevitabilmente sul ritmo italiano. Più col tedesco che con qualungue altra lingua à necessario il *trasporto* integrale dell'ispirazione in

una nuova ispirazione, in un rifacimento, in una Nach-dichtung. È necessario uno spirito complesso, che possa ispirarsi al modulo straniero e riviverlo immediatamente nel ritmo italiano".

Se poate vorbi deci, pe bună dreptate, de o „capacità di vera e propria ricreazione poetica" la Vincenzo Errante. Traducerile din Rilke, poetul atâtor nedumeriri şi înţelesuri, stau mărturie. Transcriem nespus de frumoasa „*La Gazzella*":

O prodigio vivente! A quale accordo
di due scelte bellissime parole
Sarà concesso ricrear la rima,
che viene e torna entro di te, perfetta,
Quasi obbedendo a un ritmico segnale?
Dalla tua fronte, s'ergono, in intreccio,
lira e fogliame:
e tutto ciò che ti appartiene, scorre
a gara già per gli amorosi canti,
le cui parole trepide discendono
morbide come petali di rosa
sugli occhi di colui che più non legge
e che li chiude, — solo per vederti.
Tu vai, portata: come in ogni passo
carica dendro di un immenso scatto,
che non esplode, insino a quando il [collo
ti leva il capo al gesto dell'ascolto.
Come quando una ninfa che si bagni
in penombra di bosco, ecco, si gira:
ed ha sul vólto il tremolio dell'acque.

Nicolae Predescu

■ „*Kunst für alle*", an. 57, Dec. 1941, München, aduce în aceeaşi prezentare technică ireproşabilă o serie de articole importante. *Ewald Bender* reevocă în fraze demne figura scluptorului clasic Johann Heinrich Dannecker, cu prilejul sărbătorirei centenarului morţii sale. Prietenul lui Schiller, contemporanul lui Goethe, el însuşi profesor de plastică la vestita Academie din Karlsruhe, este astăzi uitat, deşi în timpul său s'a bucurat de un renume bine meritat. Din operele sale rămân şi astăzi neşterse bustul din tinereţe al lui Schiller şi Adriadna purtată de panteră, opere care pot sta alături de cele ale lui Canova şi Thorwaldsen.

Tot artei a fost închinată şi viaţa aceleia care a fost Angelika Kauffmann, descrisă de *Ulrich Cristoffel*, în amintirea celor două sute de ani trecuţi dela ziua naşterei sale. Aceiaşi contimporani iluştri ai clasicismului german, au avut ocaziunea să cunoască sufletul ei delicat, să-i admire talentul şi să o inspire. Colindând prin capitalele Europei, lăudată şi onorată de regi şi principi, a stat puţin în Germania, totuşi „majoritatea tablourilor ei, spune autorul, sunt adaptate tonului delicat şi trist al epocei lui Werther".

In rubrica „Dela marea expoziţie de artă din München 1941", *Knot Pfister* trece în revistă cele mai reprezentative peisagii, legându-le de observaţiuni critice valoroase asupra pictorilor cari sunt prezentaţi în cicluri. Tema cea mare a peisajului de atmosferă romantică se găseşte în tablourile pictorilor *W. Strich-Chapell* (Berlin), *Er. Richter* (Berlin) sau *Max Fuhrmann* (München). Alţii ca *Ed. Steppes* (München) sau *H. Adolf Bühler* (Sporeck), redau în trăsături puternic accentuate legătura dintre structura organică şi psihicul peisajului. Studii fine şi simple sunt fixate pe pânzele lui *Oscar Oestreicher* (München), *Er. Fyerabend* (Stuttgart) şi *Fr. Ott* (München).

Mai notăm un extras din cartea lui Ludwig Klage „*Der geist als Widersacher der Seele*", în care vorbeşte în termini aleşi despre tumultuosul „descoperitor al sufletului apei", *Arnold Böcklin*.

■ In „*Geist der Zeit*", an. 19, caiet 10, Berlin, Oct. 1941, *Dr. E. Spranger* încearcă să sintetizeze şi să prindă dominantele care au urmărit pe Goethe toată viaţa. Punându-şi întrebarea la ce rezultate a ajuns poetul clasic şi gânditorul profund, spune că este greşit să se creadă că operele sale ar putea fi grupate într'un sistem. Talentul şi simţirea lui delicată au scos la iveală adevărate „perle poetice" şi acest fapt este un „câştig al vieţii". Cele două mari opere „*Faust*" şi „*Wilhelm Meister*" l-au întovărăşit toată viaţa. „Ambele motive, spune autorul, răsună în el timp de mai mult de şase zeci de ani, ca melodii uşoare care devin, din când în când, mai puternice pentru a eşi din sufletul său, în sfârşit, ca două mari creaţiuni simfonice". Le-a trebuit timp atât de îndelungat pentru a ajunge la completare, deoarece creşteau şi urmau toate transformările sufleteşti interioare ale poetului. Creaţiunile provizorii ale poetului publicate înainte ar dovedi în ce măsură a ajuns omul la dominarea acelei părţi din viaţa sa. „Wilhelm Meister" ar fi poetizarea limitării, *îngrădirii* (Beschränkung) continue şi în sfârşit a renunţării. „Faust" ar reprezenta tragedia *expansiunii* nesfârşite şi a puterii interioare veşnic crescânde. Amândouă sunt poetizări de

posibilităţi care zăceau în sufletul poetului. Faust este mai mult o figură simbolică, pe când Wilhelm Meister ar reprezenta după autorul articolului adevărata bază pentru înfăţişarea rezultatelor vieţii marelui poet. De aceea insistă asupra acesteia, făcând o minuţioasă şi adâncă analiză comparativă. In lumina ei apar toate idealurile poetului: primele dibuiri, primele succese, prima iubire, găsirea punctului de sprijin, clasificările succesive, filozofia renunţării, făurirea idealurilor vieţii şi avântul spre nemărginire.

Prof. *Dr. M. Kommerell* semnează articolul *„Problema actualităţii în poezia lui Hölderlin"*, în care susţine că această poezie nu trebue să fie considerată ca o creaţiune liberă (ein freies Bilden), ci ca o interpretare a eului (Deutung des Seins). Liniştea ei este complectă şi pare să iasă din orbita timpului; ea stă deasupra epocii sale, de aceea pare lipsită de tot ce este omenesc. Frumuseţea îi este dată prin obiectul ei unic şi superior. Fiecare poezie a lui Hölderlin, crede autorul, ar anunţa ceva ce se întâmplă; totuşi fără să precizeze nici timpul, nici împrejurările, nici epoca. Este o împletire maestră cu însăşi soarta.

Mai remarcăm în acelaşi caet articolul *„Mozart şi spiritul italian"*, scris de *Prof. Dr. E. Schenk*, în care ajunge la concluzia că opera lui Mozart este creiată din întâlnirea celor două culturi: claritatea, spiritul realităţii şi formei latine, cu energia, voinţa şi dorul spre zările îndepărtate, de origină germană. „Din îmbinarea acestor puteri fundamentale, spune autorul, s'au născut încontinuu capod'opere muzicale noui, iar în cosmosul lor Mozart este un luceafăr de mare şi îndepărtată strălucire".

Rubrica *„Weltpolitische Umschau"*, semnată de *Dr. H. Scuola*, cuprinde o pătrunzătoare şi amănunţită examinare a situaţiunii politice internaţionale.

Heinrich Rogge cuprinde sub titlul *„Pace prin Dreptate"* câteva principii de drept internaţional despre „Libertatea mărilor".

Caius Jiga

■ Condusă de un comitet format din eleviî liceului *„B. P. Hasdeu"* şi scrisă în colaborare cu elevi dela celelalte şcoli locale, revista *„Licurici"* (anul IV, nr. 2 (Feb.), 1942) din Chişinău aduce în pagini îngrijit tipărite poesii, schiţe şi cronici, toate trădând o lăudabilă străduinţă a autorilor de a fi cât mai aproape de realizarea durabilă. Se observă, mai ales, în aceste proaspete licăriri de gând şi simţire, o notă de sinceritate care le dă farmec nespus. Vom mai însemna cu bucurie şi faptul că toţi colaboratorii „Licuricilor" se găsesc, în scrisul lor promiţător, alături de brazda strămoşească, pe care o cântă cu o căldură cum numai flacăra celor optsprezece ani o poate slăvi atât de nezăgăzuit.

Ion Cetate, Vornic Basarabeanu, Vlad Bejan, Alex Popescu, Dobrin Lascăr, Necşuţu V. şi alţii pe cari timiditatea i-a ascuns sub iniţiale, iată nume către cari îndreptăm atenţiunea binevoitoare a cetitorilor şi mâna noastră camaraderească. Drum bun!

T. Al. M.

B I B L I O G R A F I E

CĂRŢI

M. Sadoveanu: Zodia Cancerului (Roman istoric), 1 vol. 488 pag., Ed. „Cartea Românească", 1941, Bucureşti. Lei 200.

N. I. Herescu: Milliarium (Pentru Clasicism), 2 vol., 388 pag., Ed. „Cugetarea", 1941, Bucureşti.

Damian Stănoiu: Dâmboviţă, apă dulce... (Roman), 1 vol., 304 pag., Ed. „Universul", 1941, Bucureşti. Lei 130.

Mariella Seulescu: Pănuşeni (Roman), 1 vol., 272 pag., Ed. „Ramuri", 1942, Craiova. Lei 120.

Emilian Vasilescu: Apologeţi creştini (Români şi streini), 1 vol. 224 pag., Ed. „Cugetarea", 1941, Bucureşti. Lei 90.

Licu Pop: Ideile estetice ale lui Titu Maiorescu, 1 vol. 80 pag., Tip. „Dacia Traiană", 1942, Sibiu. Lei 70.

I. Haşeganu: Mărginenii în viaţa economică a Transilvaniei şi a Vechiului Regat, 1 vol. 208 pag., Tip. „Minerva", 1941, Braşov. Lei 320.

Laurenţiu Fulga: Straniul Paradis, 1 vol. 356 pag., Ed. „Universul", 1942, Bucureşti. Lei 200.

Aurel Cosmoiu: Geneza mitului, 1 vol. 184 pag., Ed. „Cartea Românească", 1942, Bucureşti. Lei 150.

Const.-Virgil Gheorghiu: Ceasul de rugăciune (Poeme), 1 vol. 32 pag., Ed. Naţionala Gh. Mecu, 1942, Bucureşti. Lei 80.

Const.-Virgil Gheorghiu: Am luptat în Crimeea (Reportaj), 1 vol. 240 pag., Ed. Naţională Gh. Mecu, 1942, Bucureşti. Lei 120.

Dan Botta: Cazul Blaga, 1 vol. 64 pag., Tip. „Bucovina", 1941, Bucureşti. Lei 60.

Ştefan Meteş: Din scrierile lui Gheorghe Sion (Viaţa şi activitatea sa), 1 vol. 212 pag., Tip. „Cartea Românească", 1941, Sibiu.

Scarlat Preajbă: Câteva cuvinte despre Antioh Cantemir, 1 vol. 12 pag., Tip. „Cartea Românească", 1941, Bucureşti.

REVISTE

„*Dacoromania*", Buletinul „Muzeului Limbii Române". vol. X, Partea I, 1941, Sibiu.

„*Studii literare*", vol. I, 1942, Seminarul de istoria lit. rom. moderne", Universitatea Cluj-Sibiu.

„*Păstorul creştin ortodox*", anul X, nr. 11, Ian. 1942, Bucureşti.

„*Tinereţe*", anul VI, nr. 3 (Martie) 1942, Iaşi.

„*Ramuri*", anul XXXIII, nr. 1—2 (Ian.-Feb.) şi nr. 3 (Martie) 1942, Craiova.

„*România aeriană*", anul XVI, nr. 2 (Feb.) 1942, Bucureşti.

„*Făt-Frumos*", anul XVI, nr. 5 (Sept.-Oct.) 1941, Cernăuţi.

„*Luceafărul*", anul II, Serie nouă, nr. 2 (Feb.) şi nr. 3 (Martie) 1942, Sibiu.

„*Orizonturi*", anul IV, nr. 3—12 (Martie) 1942, Galaţi.

„*Mihai Eminescu*", anul XIII, 1942, Cernăuţi.

„*Preocupări literare*", anul VII, nr. 4 (Aprilie) 1942, Bucureşti.

„*Revista Bucovinei*", anul I, nr. 4 (Aprilie) 1942, Cernăuţi.

„*Viaţa Basarabiei*", anul XI, nr. 2—3 (Feb.-Martie) 1942, Bucureşti.

„*Cuget Moldovenesc*", anul XI, nr. 4-5 (Apr.-Mai) 1942, Iaşi.

„*Licurici*", anul IV, nr. 1 (Ian.) şi nr. 2 (Feb.) 1942, Chişinău.

„*Cetatea Moldovei*", vol. V, nr. 4 (Aprilie) 1942, Iaşi.

„*Revista Fundaţiilor Regale*", anul IX, nr. 3 (Martie) 1942, Bucureşti.

„*Gândirea*", anul XXI, nr. 3 (Martie) 1942, Bucureşti.

„*Tinerimea Română*", anul LX, nr. 5—7 (Ian.-Feb.) 1942, Bucureşti.

„*Răsăritul*", anul XXIV, nr. 1—2, 1942, Bucureşti.

„*Vremea*", anul XIV, nr. 643, 1942, Bucureşti.

„*Tribuna Tineretului*", anul VI, nr. 132-133 (1 Aprilie) 1942, Bucureşti.

„*Cuget moldovenesc*", anul XI, nr. 4-5 (Aprilie-Mai), 1942, Iaşi.

„*Teatrul Naţional*", anul II, n-rele 3 (Martie) şi 4 (Aprilie) 1942, Bucureşti.

„*Revista aeronauticei*", anul XVI, nr. 3 (Martie) 1942, Bucureşti.

CONVORBIRI LITERARE

ANUL LXXV N-RELE 5—6 MAI-IUNIE 1942

DIRECTOR: I. E. TOROUȚIU

MEMBRI ÎN REDACȚIE:
ALEXANDRU IONESCU
TEODOR AL. MUNTEANU
ȘTEFAN CUCIUREANU

„BUCOVINA" I. E. TOROUȚIU, BUCUREȘTI

CUPRINSUL

„Convorbiri Literare" . . . . . Un biruitor: A. C. Cuza
I. Rădulescu-Pogoneanu . . . . . Fenomenul educației
I. Agârbiceanu . . . . . Vâltoarea (Roman, VII)
N. Dunăreanu . . . . . Osman
Octav Vorobchievici . . . . . Rugă eroică
Teodor Al. Munteanu . . . . . Poveste de iarnă
Ion Potopin . . . . . Dimineața
Vasile Posteucă . . . . . Dedicație
G. Tutoveanu . . . . . Avem pilot
W. v. Goethe . . . . . Götz von Berlichingen (Actul IV)
(Trad. de **Laura M. Dragomirescu**)
G. Ursu . . . . . Un profesor al lui Ion Creangă la Folticeni:
Părintele Vasile Grigorescu Catihetul
Eugeniu Micu . . . . . Poveste (Compoziție muzicală)
Dimitrie P. Pascu . . . . . Cântece și colinde de peste Nistru
I. E. Torouțiu . . . . . Ediții critice Eminescu (X)

CRONICA LITERARĂ

Al. Al. Leontescu, Ilariu Dobridor: Cum au dizolvat evreii cultura europeană. — **Ovid Caledoniu,** Ernest Bernea: Moldovă tristă. — **Ion Muche,** Alexandru Marcu: Valoarea artei în Renaștere.

CRONICA REVISTELOR

„Internationale Zeitschrift für Erziehung", „Die Literatur", „Die Aktion", „Europäische Revue" **(Caius Jiga).** — „Cetatea Moldovei" **(T. Al. M.).**

BIBLIOGRAFIE

UN BIRUITOR: A. C. CUZA

In al 75-lea an de apariţie, revista „Convorbiri Literare" poposeşte lângă cel mai vechiu şi statornic colaborator al ei: A. C. Cuza. Este în tradiţia acestei publicaţiuni să nu se piardă nicio clipă legătura strânsă cu acei cari i-au înălţat prestigiul şi în duhul cărora continuă să se menţină. „Cel mai vechiu steag cultural al Românilor" — cum atât de potrivit caracterizează în numărul trecut „Convorbirile Literare" d. prof. S. Mehedinţi, fostul lor director care, după epoca Maiorescu — Iacob Negruzzi, le-a dat ţinuta ideologică de astăzi — trebuie să fâlfâie pe altarul aceloraşi convingeri nestrămutate.

Popasul lângă A. C. Cuza este determinat însă şi de alt motiv. Poate mai important decât toate. Ni-l impun zilele de adâncă şi luminoasă prefacere naţională, când poporul românesc prinde să-şi contureze şi lăuntric drepturile lui fireşti, pentru a căror recâştigare A. C. Cuza a luptat mai bine de jumătate de secol.

Cât de împăcat cu sine trebuie să se simtă A. C. Cuza, privind cum creşte peste ţară dimineaţa biruinţelor, pentru care el s'a sbuciumat şi în ivirea căreia a crezut cu fanatism!

Cât de aureolată trebuie să arate figura de patriarh din str. Codrescu dela Iaşi, între zăpezile vârstei şi ale amintirii, văzând că ideile sale semănate cu cincizeci de ani în urmă prind să dea roade!

Iată, problema jidovească a încetat să mai fie — cum era numită până acum — agitaţie inutilă, motiv de vrajbă. Ea a devenit o problemă de Stat şi rezolvarea ei sporeşte cu fiecare zi. Astăzi se vede limpede pericolul judaic, limpede aşa cum l-a arătat A. C. Cuza într'o vreme când vântul renaşterii naţionale era departe de Europa cotropită de Israel, într'o vreme când programul politic al lui A. C. Cuza părea o himeră.

Continuator fără pereche al intransigenţei eminesciene, A. C. Cuza a denunţat necontenit toate cangrenele noastre sociale, cari, dimpreună cu judaismul, urgentau prăbuşirea poporului românesc. Degetul său necruţător s'a îndreptat mereu spre fiecare nouă destrămare ce se făcea în organismul naţiei, iar glasul său de tunet n'a obosit să dea semnale de alarmă. Cu aproape doisprezece ani în

urmă, adică la 20 Septembrie 1930, profesorul dela Iaşi atrăgea atenţiunea conducătorilor de atunci asupra următoarelor probleme naţionale, cari se cereau soluţionate fără întârziere:

„Clasa producătoare ţărănească trăieşte în sărăcie şi strâmtorare, incapabilă să-şi plătească dările către Stat.

Industria şi comerţul, aflate în cea mai mare parte în mâinile streinilor, apasă încă şi mai mult asupra agricultorilor români.

Statul neputând să-şi acopere cheltuielile cu veniturile ordinare a ajuns să-şi vândă bunurile, să-şi zălogească drepturile regaliene şi serviciile publice, ameninţat pururea de faliment pe care-l întârzie apelând la împrumuturile falimentare în condiţiuni fireşte oneroase dela capitalişti internaţionali.

Corupţia s'a încuibat în organizaţia Statului şi în organismul naţiei ca un cancer care îi istoveşte puterile şi o împiedică de a se regenera".

Referitor la politica noastră externă, A. C. Cuza s'a exprimat astfel, în Camera Deputaţilor, la 14 Decembrie 1934:

„O altă politică a apărării intereselor României eu nu văd decât într'o sinceră politică de unire şi alianţă cu Germania. Pentru ce? Să vă spun. De Germania, mai întâi, ne leagă interesele noastre economice ca de nicio altă ţară din lume, de Germania ne leagă interesele noastre de apărare împotriva comunismului. Germania este singurul Stat care a apărat civilizaţia lumii împotriva anarhiei comuniste marxiste a jidanilor. Alianţa României cu Germania, în situaţia de astăzi, este pentru mine o dogmă".

Cuvintele acestea au fost primite în parlament cu vehemente atacuri din tabăra democrată, cărora le-au urmat nu mai puţin de ofensatoare strigătele presei jidoveşti. Ceeace n'a însemnat, totuşi, ca ele să se adeveriască aidoma.

Clar-văzător şi în continuă ardere, sufletul lui A. C. Cuza nu putea fi decât al unui poet. Adică aşa cum ni-l arată versurile strânse de curând în volum, dintre cari „Te cheamă privighetoarea" şi „Deschide, deschide, fereastra", puse pe muzică, farmecă şi astăzi prin aceeaşi aleasă sensibilitate care a vrăjit multe generaţii.

Iar faptul că A. C. Cuza a luptat şi a biruit în Iaşi, în oraşul în care puterea judaică devenise de neînvins în ultimul timp, dovedeşte încă odată că izbânda este cu atât mai măreaţă pe cât obstacolele întâlnite sunt mai grele. Din această categorie face parte biruinţa lui A. C. Cuza, oferind o superbă lecţie de pedagogie naţională.

„Convorbiri Literare"

FENOMENUL EDUCAȚIEI

CÂTEVA OBSERVĂRI

Toată cultura și toată civilizația omenirei au la originea, la menținerea și la înaintarea lor acest fapt nou față de lumea animală: instruirea și educarea tinerelor generații, timp relativ întins (copilăria, adolescența, la mulți și o parte din tinerețe — în totul cam a treia parte din viață), de către generațiile mature, în cercuri și în forme de viață socială organizată.

La celelalte specii de animale, chiar la cele mai apropiate de om, progenitura lor, spre a trăi și a se desvolta, are numai foarte scurt timp nevoie de ajutorul părinților, doar pentru nutrire și pentru ocrotire; încolo, vre o învățătură pentru viață, de dat și de primit, adică un fenomen al educației, nu există; nu se poate naște, întru cât între animale, pentru ele și prin ele, în afară și de-asupra sferei de viață animală, nu s'a mai desvoltat o alta. Viața animalelor nu are ca la specia om un mediu sufletesc colectiv din care să se adape noile generații spre a se cultiva prin el, spre a-l păstra și a-l transmite mai departe continuu îmbogățit și transformat, și în același timp spre a învăța prin el să se folosească din ce în ce mai bine și mai din plin de elementele și de forțele naturei.

Animalele trăesc numai în prezent și pentru prezent și — afară de scurtul timp de ocrotire fizică a puilor, la unele din ele — fiecare numai pentru sine; amintire de un trecut al lor, individual sau al speciei, ori preocupări și aspirații de viitor, curiozitate de a cunoaște și îmbold propriu spre o muncă pentru sine și pentru o comunitate socială din care și-ar da seama că fac parte, nu au și nu pot avea. In fiecare specie de animale generația nouă repetă întocmai viața tuturor generațiilor precedente, nu creează, nu inventează, nu lasă moștenire nimic. Pentru viața ce va avea de trăit și pentru continuarea speciei sale, puiului de animal îi sunt de ajuns puterile fizice și sufletești cu care l-înzestrează de la naștere natura: instinctele și percepțiile simțurilor. Cel mult, dacă e să capete deprinderi ce nu are din naștre, vre o învățătură sau disciplină (și aceasta pasivă) — cum e cazul pentru unele animale domestice și alte câteva —, această înzestrare nouă se face nu prin reprezentanți ai speciei lor și în folosul lor, ci prin om și în folosul acestuia: domesticirea și „dresajul" sânt și ele un fel de educație — dar spre sclavie.

Cu întâiele societăți omenești ori cât de primitiv organizate a apărut în lume pentru om (cine știe după câte milioane de ani de viață strict animală, viață de turmă, apoi de hordă), pe lângă mediul cosmic al naturei înconjurătoare, un mediu nou: mediul vieței

special omenești, esențial spirituală, sufletească, organizată în forme de viață colectivă, în care fiecare individ matur are conștiința că face parte dintr'o unitate și comunitate socială diferențiată de altele — clanuri, familii, triburi, popoare, națiuni —, viețuind în sate, cetăți, „țări" și state, cu relații între ele. Mediul acesta uman e din ce în ce mai complicat și mai larg, iar în unele laturi ale vieței (mai ales în laturea economică) tinde spre organizarea omenirei întregi într'o singură comunitate planetară.

Această viață umană în sânul unor comunități cu conștiință de individualitatea și de personalitatea lor și cu relații între ele a dat naștere culturei și civilizației omenești. Aceste produse ale minței și ale muncei atâtor generații din atâtea neamuri au creat pentru om condiții nouă de existență, un mediu nou, pentru care nu mai sânt de ajuns instinctele și celelalte înzestrări cu care el vine pe lume, la naștere.

Viața ce l-așteptă pe noul născut nu mai e acum o simplă viață pentru întreținerea materială a existenței sale individuale și pentru perpetuarea biologică a speciei; ci e o viață ca membru al unei anume comunități etnice, cu o sferă de existență sufletească complexă: morală, intelectuală, artistică, economică, politică, subt o formă proprie națională, cu un lung trecut și cu un agitat prezent, cu regule de viață și cu îndeletniciri și sarcine de muncă pentru sine și pentru alții ce trebuesc însușite; cu aspirații de viitor și cu un destin ce trebue înțels, susținut și apărat, alături de alți semeni, și de alte comunități, în concurență și adesea în vrăjmășie cu ele.

Omul nu mai poate viețui ca un neștiutor de sine și de consângenii și conviețuitorii săi, ci numai ca o **persoană** prinsă în multele cercuri și forme de viață, de muncă, de creație și de luptă ale comunității în care s'a născut și a crescut. El devine om numai prin absorbirea în sine, în timpul perioadei sale de creștere, a valorilor sufletești ale culturei epocei sale, cel puțin ale orizontului comunității sufletești în mijlocul căreia se trezește viețuind. Și ajunge a fi cu atât mai mult om, cu cât în conștiința de sine și în concepția lui despre rostul său în lume valorile supreme din atmosfera morală a timpului (în deosebi a comunității sale) domină instinctele și pornirile egoiste din sufletul lui, — cu cât adică scopurile și practica activității sale personale se încadrează mai armonios și mai spontan în munca de susținere, de creație și de întărire morală a comunității sale etnice.

Aceste valori sufletești sânt ținute vii în cultura și ajung un element esențial în conștiința fiecărui individ, în măsura în care acesta e ajutat și se ostenește el însuși a și le însuși în perioada creșterei și a desvoltărei sale ca om. Ele nu se transmit prin naștere, nu se moștenesc. Pe lângă instincte fundamentale, omul se naște numai cu dispoziții spre unele aptitudini, cu posibilități de desvoltare umană în mijlocul și cu ajutorul societății organizate în care crește: să poată vorbi, să poată judeca, să se poată cultiva, să poată câștiga deprinderi de muncă și norme de viață, să poată crea sau produce ceva de valoare socială.

Cu fiecare om, omenirea începe de-a capul. Cultura și omenia trebue câștigate din nou. Nimic din tot ce a luat ființă în omenire

ca valori umane în miile de ani trecute, nimic din tot ce-au agonisit părinții ca învățătură și educație, ca putere de judecată și ca experiență de viață, nimic din cele sufletești ce a creat și a agonisit neamul său — limbă, credință, datine — nu se transmite de-a gata prin naștere. Fiecare adolescent,fiecare tânăr trebue să înceapă de-a capul, cu ajutorul celor maturi, dar prin sine însuși, munca necesară spre a-și agonisi învățătura și deprinderile prin care să poată sta cu vrednicie în lupta vieței, ca mădular al unei societăți căreia-i datorește tot ce e și tot ce poate deveni: „Was Du ererbt von deinen Vätern hast, Erwirb es, um es zu besitzen".

Munca ce trebue să întreprindă e îndelungată și uneori grea, până să ajungă a fi capabil de o activitate mai mult sau mai puțin luminată, cu o conștiință mai mult sau mai puțin limpede a datoriilor vieței, a urmărilor faptelor și a limitelor drepturilor sale, a naturei și a valorei relative a lucrurilor și a oamenilor, până să se deprindă a gândi și a lucra însuflețit de sentimentul adevărului, al onoarei și al răspunderei morale pentru sine, pentru alții, pentru națiune, în tot ce face. Și încă! Scara umană puțini o urcă până sus.

Dacă în epoca lor de formație tinerele generații ar fi lăsate cu prea slab ajutor sau cu o rea îndrumare în educația lor, cuprinsul vieței umane a indivizilor și a societății ce ei o alcătuesc ar slăbi în întinderea și în avântul său; în asemenea condiții, ideile și sentimentele care alcătuesc resorturile puterei de pricepere a lumei, de înfăptuire și de conducere înțeleaptă a vieței individuale și a celei colective, de regulare a raporturilor cu alții, se desvoltă confuz, instinctele primare și egoismul individual iau cârma vieței, coheziunea și rezistența ființei colective a națiunei și a Statului scad, și astfel se creează înlăuntrul acestora condițiuni care — împreună cu altele din afară — pot duce la fenomenul istoric al decăderei și al dissoluției Statelor și națiunilor sau la cel al cotropirei ori al exploatărei lor de către alții.

De aceea, printr'o necesitate a firei, s'a ivit ca o mântuire — de la întâiele forme de organizare socială, continuându-se subt toate latitudinile în tot cursul istoriei omenirei — **fenomenul educației tinerelor generații.** (Luăm termenul „educație" în înțelesul larg al cuvântului, de cultivare a ființei omenești în întregimea ei, cuprinzând în primul rând cultivarea sufletului — deprinderi de conducere în viață, de omenie față de oricine, de muncă onestă și stăruitoare, sentimentul de răspundere, de devotament și de abnegație — în același timp cu luminarea inteligenței, cu câștigarea de îndemânări tehnice și de cunoștințe sistematice despre natură, omenie și viață).

Acest fenomen al educației este, atât prin durata și conținutul său, cât și prin factorii care ajută la înfăptuirea lui, unul din cele mai complexe fenomene sociale ce se țes necontenit în viața sufletească a societăților omenești.

Natura omenească însă e, în genere, atât de imperfectă, instinctele egoiste atât de puternice, dorința de putere și de afirmare a propriei ființe atât de năvalnică în orice individ și în orice unitate colectivă (familie, clasă socială, națiune, stat), încât această cucerire

din nou de-a capul a umanității, prin opera de educare ce se înfăptuește în fiecare individ, în fiecare generație, în fiecare națiune, nu e niciodată terminată, niciodată desăvârșită.

De aceea, drept vorbind, fenomenul educației nici nu se termină în perioada copilăriei-adolescenței, ci e un proces de necontenită formare și reformare sufletească în tot lungul vieței.

Se nasc din când în când exemplare rare de oameni care, prin fericite dispoziții de temperament și printr'o creștere într'un mediu care înlesnește desvoltarea acelor dispoziții, câștigă o excepțională stăpânire de sine, o absolută dominare a pornirilor instinctive și a afectelor și ajung a fi — pe cât e omenește posibil — deplin „formați" și educați la sfârșitul perioadei de creștere. Dar, în deobște, cine poate avea pretenția, chiar la adânci bătrânețe, că e deplin educat, deplin bun, că nu ar mai avea nimic de corectat în caracterul său, nimic de regretat în faptele și în purtările sale, nimic de revăzut și de adâncit în felul său de a observa și a judeca? Câți ar putea spune că au avut totdeauna destulă răbdare și atenție în relațiile cu alții, destulă înțelepciune în conducerea propriei lor vieți? In laturea morală, nu numai talentul și geniul, ci însăși simpla distincție sânt mult mai rare decât în laturea intelectuală.

Și tot astfel și cu personalitățile colective ale omenirei, națiunile.

Idealul de umanitate ce-l are în vedere educația nu se înfăptuește deplin în nici un individ, în nici o națiune, ci rămâne numai, ca o idee platonică, o zare de lumină spre care tinde omenirea, dar cu cât se apropie mai mult de ea cu atât vede că mai are încă mult până să ajungă la ea. Iar pentru individ viața e prea scurtă pentru un asemenea drum, și pentru națiuni mersul nu e totdeauna un pas mai departe nici chiar pentru cele mai cultivate.

Dacă însă atât în înțelesul comun cât și în preocupările științei fenomenul educației e restrâns, ca cercetare, numai asupra perioadei care coincide cu desfășurarea creșterei organice a ființei umane, ca și când cu terminarea acesteia ar fi terminată și creșterea și formarea sufletească, această limitare e determinată de faptul că în această perioadă a vieței omenești fenomenul educației e pe primul plan al vieței, e mai izbitor, mai sistematic în mijloacele sale, mai viu simțit ca o necesitate și ca o datorie pentru familie și pentru comunitatea organizată, iar privit în linia vieței individuale atunci se agonisesc temeiurile învățăturlor și ale deprinderilor de muncă și se fixează trăsăturile caracterului, liniile mari ale personalității.

De aceea, mai ales pentru această perioadă comunitățile omenești au în grijă educația generațiilor prin care se continuă în lume ființa lor. Iar înlăuntrul marilor unități etnice sau politice — care prin datine și prin legiuiri de Stat stabilesc cadrul general al mijloacelor de educație a tinerimei și spiritul dominant al operei de îndeplinit — asupra a trei așezăminte e lăsată în deosebi grija conducerei efective a educației: asupra **familiei**, a **bisericei**, a **școalei**. Asupra celor două dintâi, mai ales pentru cultivarea inimei, formarea caracterului; asupra celei din urmă, mai ales pentru cultivarea minței; ca o sarcină sacră de la natură pentru cea dintâi, ca un apo-

stolat și o înaltă funcțiune socială pentru cele de-al doilea. Ele sânt chiemate a ajuta și a priveghea tainicul proces de desvoltare și de organizare a puterilor sufletești ale tinerelor generații. La ele ni se duce numaidecât gândul și când e vorba de lăudat cineva pentru distincția educației sale, și când e de criticat ori de compătimit pentru ceea ce vedem ori socotim că-i lipsește în caracterul său, în felul de a se înfățișa în lume, în ținuta, în tonul și în cuvintele ce întrebuințează, în deprinderile sale de cugetare, de muncă, de purtare și de viețuire cu alții.

Cu drept cuvânt, în mare parte. Căci în primăvara vieței, în atmosfera acestor trei cercuri de viață colectivă respiră și crește copilul și adolescentul, din ele își trage în mare parte seva care-i nutrește cugetul și-i formează osatura morală.

In atmosfera familiei deschide ochii asupra lumei și primește cele dintâi impresii, adesea hotărîtoare pentru tot restul vieței.

In atmosfera bisericei, cu misiunea ei de educatoare și mângâietoare a neamului omenesc (în deosebi în societățile în care acțiunea ei nu se mărginește la o activitate mai mult formală, ci are un rol activ și de mare influență în îndrumarea morală a tinerimei și a întregei națiuni), se pătrunde de misterul existenței, de acel ceva ce depășește puterea de înțelegere și viața omului, de simțul solidarității, al iubirei și al datoriei față de semenii săi.

In atmosfera școalei își încearcă puterile minței și ale caracterului, își lărgește orizontul cugetării, poate găsi suggestii ori sprijin pentru organizarea unei discipline de viață și a unei metode de cugetare și de lucru, și exemplu sau îndemn pentru înălțarea spre aspirații ideale.

Dar în numărarea factorilor care contribue de aproape sau mai de departe, cu dinadinsul sau fără intenție, la rezultatul concret la care a ajuns în fiecare tânăr desfășurarea procesului latent al educației, și cărora de obiceiu li se atribue o parte de răspundere pentru acest rezultat, sânt de luat în seamă și alții.

In întâiul rând copilul și tânărul însu-și. In acest fenomen al educației el nu este pasiv, un obiect, ci un subect, un constructor al său însu-și. Educația nu **i se face** de către alții, nu **i se dă,** cum se zice în vorbirea obicinuită, ci **și-o face** el însu-și prin propriile sale puteri în acțiune, ajutat sau împiedicat de ceea ce i se oferă de către „educatorii" săi, ca material și ca îndrumare. Se înțelege, structura și calitatea acestor puteri proprii îi sânt date prin naștere în complexiunea corpului și a sufletului său, în care se realizează o nouă sinteză a elementelor transmise de „părinții din părinți"; dar dinamismul lor se concentrează în conștiința proprie și în substratul ei inconștient; prin aceasta se determină în el și prin el mersul educației sale; din ceea ce vine din afară, din întreaga înconjurime în care se desfășură viața sa, el culege și alege.

Intre „educatorii" săi, adică între cei de la care vin influențe și suggestii, în același timp sau succesiv, sânt mulți factori, împletiți toți în atmosfera dominantă a națiunei și a Statului.

Astfel fenomenul educației se face și se reface necurmat în sufletul copilului, nu numai în atmosfera și subt exemplul de viață al familiei (în care, pe lângă părinți, nu trebue să uităm pe frați,

bunici şi alte rude — şi pe servitori, unde e cazul), în atmosfera bisericei şi a şcoalei, ci şi subt influenţa concepţiei de vieaţă ce pluteşte în întreaga lume ce-l împresoară.

Pe lângă familie, biserică, şcoală, această ambianţă, cu enorma ei putere de suggestie asupra tuturor, dar mai ales asupra copiilor şi adolescenţilor, este formată de colegi şi prieteni, de comunitatea geografică (sat, oraş, mic sau întins, izolat sau centru de mare mişcare, cu vieaţă, aspect, case, strade, monumente ce răsfrâng ordine, curăţenie, gust, perspective, fond şi trecut naţional, ce impun pietate şi respect, — sau din potrivă înfăţişând un spectacol de neîngrije, de nepăsare, desordine şi confuzie materială şi morală, împestriţare cosmopolită, vieaţă uşuratecă, de petreceri şi de pierdere de vreme); de presa şi de literatura naţională; de spectacole oferite de teatre, cinematografe, distracţii şi recreaţii publice; de ţinuta şi de tonul general al vieţei private şi al celei publice; de spiritul şi de nivelul moral al vieţei de Stat (administraţie, justiţie, armată, instituţii şi organe de cârmuire, de îndrumare, de purtare de grijă şi de control...).

Toate aceste laolaltă creează direct ori indirect atmosfera morală generală care învălue masa întreagă a naţiunei.

Din fiecare instituţie, din felul în care cei care o întrupează îşi înţeleg şi-şi împlinesc îndatoririle ce au, şi în genere din actele şi purtările fiecărui om, pleacă suggestii în bine sau în rău către toţi cei care le suferă sau numai le văd, le aud. Oricine e, cu intenţie sau fără intenţie, educator al altora şi mai ales al celor neformaţi încă.

Se înţelege că aceste multiple influenţe şi suggestii ce vin asupra copilului şi a tânărului din atâtea părţi nu se exercită cu o putere egală asupra tuturor. După împrejurări şi după terenul variabil ce află în sufletul fiecărui copil ori tânăr, uneori (şi asupra unora) se incifrează mai mult, alteori (şi asupra altora) mai puţin. De aceea când ar fi vorba de descifrat partea de influenţă şi deci de răspundere a fiecăruia din factorii amintiţi în sumara analiză de mai sus, concluziile cu caracter general pot fi oricând puse în discuţie.

Aşa se face că adesea unii aruncă toată răspunderea pentru educaţia tinerimei (sau mare parte din ea) mai ales asupra familiei, alţii asupra şcoalei, alţii asupra „mediului social" ş. a. m. d. Cazul se prezentă mai cu seamă când e vorba de raporturile dintre şcoală şi familie, unde adesea se aud plângeri şi se aruncă învinuiri reciproce. E uşor pentru fiecare parte să găsească la cealaltă procederi greşite, lipsă de înţelegere a vieţei copilului ca copil, necruţare a puterilor lui, apăsare sufletească, desconsiderare a alcătuirei particulare a fiinţei lui.

Dar cu asemenea atitudini puţin se poate îndrepta. In loc să se producă o luminare mutuală, o apropiere sufletească şi o colaborare sinceră în opera comună, se căşunează mai adese învrăjbire, ale cărei efecte se răvarsă asupra educaţiei copilului.

Bune rezultate şi în educaţie — ca în orice întreprindere şi lucrare omenească — se pot căpăta (întru cât priveşte pe „educatorii" mai de aproape), numai dacă fiecare din ei se absoarbe cu tot sufletul în misiunea ce o are, dacă se uită pe sine şi se identifică cu

scopurile operei la care ia parte, făcând abstracție de oricare alți factori ce intervin; împlinind lucrarea sa ca și când ar fi cea mai înaltă din toate cele omenești și el singur ar fi răspunzător în fața lumei întregi și în fața viitorului de ducerea ei la bun sfârșit.

In această scurtă expunere, mărginindu-ne la unul din acești părtași mai de aproape la fenomenul educației tinerimei, anume la școală, ne propunem a schița aici doar câteva sumare observații din cele ce ar fi de spus cu privire la lucrarea ei efectivă în țara noastră, în școala primară și în cea secundară.

Țara e în drept să aștepte de la școală, pentru educarea tinerimei sale, mai mult decât de la alți factori, mai mult chiar decât de la familie (încărcată și cu alte îndatoriri și neegală în puteri). Ba, în special de la școala primară, cu deosebire de la cea de la sate, țara e în drept să aștepte o ridicare a vieței nu numai a generațiilor în creștere, ci și a celor mature, în genere a întregei vieți a localității. Școala e, negreșit, pentru copii și pentru tineri; dar ea trebue să fie, prin această destinație chiar, oriunde, la noi mai ales la sate, unde se află temelia și rezervoriul de energie al națiunei, un focar de lumină și de căldură pentru întreaga obște din jurul ei.

Lăsând la o parte rezultatele pozitive de netăgăduit, vom atinge câteva din laturile negative ale activității ce se desfășură în școalele noastre.

De ce lipsuri ne plângem în educația tinerimei noastre trecute prin școale? (Firește, nu înțelegem că acele lipsuri le constatăm la toți, ci e vorba numai de impresia generală ce o avem de la mulți tineri, în timpul școlarității lor și după terminarea studiilor).

De la un absolvent de școală, chiar de la unul de școală primară, cu atât mai mult de la unul de școală secundară sau superioară, țara e în drept să aștepte un spor de muncă, de pricepere și de cultură morală. Pe de o parte, o minte mai luminată prin învățătură, o ascuțire a simțului de observare, o informare și o judecată mai sigură, în stare de a-și da seama mai bine de adevăr și de eroare și de urmările faptelor sale, pentru sine și pentru alții, o prețuire mai înțeleaptă a valorii diferitelor ocupații sociale și o îndrumare mai largă spre cele productive, o înțelegere mai limpede a fenomenelor naturei, a vieței din jurul său, a vieței națiunei sale și a locului ei în lume. Pe de altă parte, iubire și respect pentru oameni, tratare mai blândă a animalelor, prețuire și cruțare a lucrurilor sale și ale altora și mai ales a celor publice, iubire a adevărului, repulsiune pentru minciună și pentru mijloace necinstite, gustul și plăcerea muncei nu numai pentru folos personal și imediat, ci și pentru scopuri mai mari ale comunității, înfrânare a pornirilor egoiste, devotament pentru interesele publice, absorbirea lui „eu" în „noi" față de orice lucru și de orice acțiune ce privește comunitatea, iar nu exploatarea pentru „eu" a tot ce e „noi"; bună-credință, politețe și exactitate în raporturile cu alții, disciplină a vieței și prețuire a timpului, ș. a. m. d.

Dacă în unele din aceste laturi ale cultivărei sufletului găsim

mai puțin decât socotim că am fi în drept să ne așteptăm, cauzele — în afară de unele cazuri ingrate de la natură — trebue să fie, întâi, într'o defectuoasă organizare a învățământului public, având pertutindeni și chiar în școalele de tip practic nota predominantă de învățământ abstract, teoretic, neadaptat destul nici la psihologia copilului și adolescentului, nici la nevoile reale ale țărei. E un învățământ unilateral, mai mult de carte, din carte și pentru carte, fără multă preocupare de laturea morală a vieței; un învățământ dispunând mai mult spre memorizare decât spre judecată, spre pasivitate și spre ocupații biurocratice, decât spre activitate creatoare, îndrumând spre Universitate peste nevoile țărei, în paguba altor sectoare ale vieței naționale.

In al doilea rând, eventualele lipsuri în cultura morală și în cea intelectuală a multor tineri trebue să fie în legătură întru cât privește partea școalei în ajutarea educației lor — cu o prea puțin chibzuită alcătuire a programelor și a manualelor școlare, precum și cu aplicarea unor metode de educație în genere aspre și greșite, ca urmare a unei prea superficiale pregătiri și alegeri a corpului didactic.

Și aici, ca și în alte părți ale mișcărei noastre spre însușirea culturei moderne, am împrumutat în fuga, cam pe de-asupra, forme apusene care au în urma lor un lung trecut de desvoltare și au putut da acolo strălucitele rezultate ce admirăm, fiindcă au la spate o vechie cultură a maselor populare în toate sectoarele vieței sociale, cu o sănătoasă tradiție în prețuirea muncei manuale și în disciplina vieței personale și a celei colective.

Rezultatele educației școlare în cele două trepte dintâi ale învățământului public la noi în școala primară și în cea secundară, cu feluritele ei ramuri, sânt adesea prea ușurele.

Amândouă au fost concepute și s'au realizat unilateral, ca așezăminte de învățătură de carte, de predare de cunoștințe, acestea privite ca scop în sine, știință pentru știință, ca și când aceasta ar fi de ajuns spre a ajuta pe copii și pe tineri să se pregătească temeinic pentru viața lor și a țărei.

A fost lăsată în umbră, mai ales pentru școala rurală — care avea să ajute la cultivarea imensei majorități a tinerimei unei țări agricole — legătura învățăturei din școală cu viața reală a satului și a țărei: s'a dat o învățătură abstractă, după programe uniforme, cu metode sterile.

Copilul însu-și, cu întreaga lui ființă fizică și morală, sănătatea lui, bucuria lui de viață, dreptul lui la afecțiune și respect, pentru sine și ca unul în care stă viitorul neamului, interesa mai puțin. Importantul era să arate că poate repeta cunoștințele din carte sau declama poezii la sfârșitul anului școlar, să fie examinat, notat, clasificat. Făcea vre un progres sau nu, asta-l privea numai pe el și pe părinții lui, nu pe dascăl, nu țara. Dacă această educație, cu astfel de metode, se arăta improprie pentru stimularea puterilor și a însușirilor sufletești ale școlarilor; dacă mai toți se alegeau cu puțin pentru conducerea vieței lor, iar mulți erau cu totul refractari procedeurilor unei astfel de educări, — aceasta părea normal, nu emoționa mai pe nimeni din ai școalei și părea a nu privi de

fel răspunderea dascălilor lor. Ajutarea cu bunăvoință, a oricărui copil, la desvoltarea puterilor lui sufletești, spre creșterea lui ca personalitate morală, spre cultivarea minței și a inimei lui, a mânei, a ochiului și a îndemânărilor lui particulare, o luare în considerare a demnității lui personale și a dorinței lui de libertate și de activitate manuală și intelectuală independentă — au fost și sânt pe al doilea și al nouălea plan al preocupărilor școalei.

La manualele școlare, o totală desconsiderare a spiritului limbei, și a puterei și felului de înțelegere al copilului, mai ales la manualele pentru școala primară: rezumate de știință pentru oameni maturi, într'o limbă abstractă, plină de neologisme și de solecisme. In loc să ajute la formarea unei judecăți limpezi, vioaie, rostită cu înlesnire într'o limbă firească copilului, întărind simțul limbei părintești și bucuria de a vorbi în ea, — cuprinsul și limba multora din manualele noastre școlare contribue mai de grabă la confuziunea cugetării și la vanitatea de a vorbi o limbă împănată cu cât mai multe cuvinte nouă (adesea rău înțelese și fals construite), socotind aceasta ca un semn de distincție intelectuală și socială.

Cine se încumetă să scrie cărți pentru copiii țărei sale ar trebui să aibă un mare respect și iubire pentru limba națională, un simț ascuțit pentru spiritul ei original, — și talentul unui artist, pe lângă intuiția sufletului copiilor și alte însușiri necesare. Un Fabre la noi un Creangă, un Odobescu, sunt rari!

Rămân dascălii.

Ce fericire pentru copii și tineri, când au norocul de a fi călăuziți și însuflețiți în educarea lor de unul din acei dascăli binecuvântați de Dumnezeu, care găsesc bucuria și împlinirea vieței lor în această chiemare! Se întâlnesc de aceștia în toate școalele. de la cele de sat, până la Universitate. Dar nu prea des

De obiceiu, realitatea se apropie rar de acest ideal.

In afară de contactul scurt și distant din ora de clasă, vre un interes mai de aproape pentru fiecare școlar în parte, pentru greutățile ce întâmpină în viață și ca școlar, pentru gândurile lui despre lume și despre viață, pentru vre o lucrare sau vre o aptitudine a lui, cu un cuvânt un interes cald pentru mica sau tânăra lui ființă în creștere, — mai rar. Ceea ce purcede, în de obște, ca radiare sufletească, de la dascăl spre școlarii săi e, la mulți, mai de grabă răceală, neîncredere, bănuială sau indiferență, une-ori comoditate, alteori asprime, prejudecată sau aversiune pentru unii, curiozitate și oarecare simpatie pentru câțiva.

Față de aceste sentimente, atitudinea școlarilor e, pentru cei mai mulți, un sentiment de sfială, de teamă, de neîncredere în puterile sale, pentru unii pasivitate și nesinceritate, pentru câțiva dorința sau sforțarea de a câștiga stima sau bunăvoința dascălului.

In astfel de condiții generale, delicata, tainica, grava operă a educărei, ce se urzește în sufletul fiecărui școlar și prin ei toți pentru neam, se desfășură cu rezultate adesea nesigure.

In activitatea școlară, ceea ce ar trebui să fie numai o parte dintr'un tot și numai un mijloc pentru desvoltarea personalității, pentru nutrirea și disciplinarea inteligenței și a caracterului școlarilor, devine de regulă scop în sine: învățătură de carte, câștigarea

de cunoștințe, obținere de certificate. Pe primul plan nu mai e fenomenul educației privit prin sufletul copilului ori adolescentului în întregimea ființei lui și în perspectiva desvoltărei lui, ci de multe ori e mai mult împlinirea unor forme, ca pentru sine, indiferent de ce urme lasă ele în sufletul școlarului: de o parte, „predare" de cunoștințe și inițiare în unele tehnice, apoi controlare și notare a reținerei lor, examene pentru promovare sau oprire pe loc, eliberare de certificate; de partea ceailaltă silință și interveniri pentru note, promovări și certificate.

Procesul educației în școală e astfel superficial și unilateral. Resorturile adânci ale vieței copilului, simțirea, judecata și voința lui, dorința de perfecționare și de afirmare a personalității sale, în întregimea și în originalitatea ei, cu sentimentul unei activități libere împreună cu alții, în muncă manuală și intelectuală creatoare, rămân la periferia activității din școală. Organizarea și tradiția acesteia nu oferă de ajuns loc și prilej pentru favorizarea desvoltărei sentimentelor cu valoare socială, indispensabile unei vieți colective sănătoase și spornice.

Prin practica ei, școala favorizează mai lesne egoismul, crește egoiști. Cere sau lasă ca fiecare școlar să se îngrijască numai de sine, să aibă ambiții și aspirații numai pentru sine; munca și rezultatele sânt individuale, izolate pentru fiecare; ajutor mutual, onest, organizat, muncă și rezultate laolaltă între școlari, între dascăl și școlari — nu e regula; între fruntașii clasei e mai de grabă concurență egoistă decât colaborare; la ceilalți școlari, muncă în silă la unii, preocupări heterogene la alții, recurgere la ajutor fraudulos, la nevoie. Activitatea școlară se săvârșește de obiceiu într'o atmosferă greoaie, încărcată, mai rar în bucurie și voioșie, cum ar trebui pentru țeserea prielnică în adâncul sufletului a fenomenului educației.

Concepția despre organizarea educației tinerimei și practica ei în școală nu este și nu poate fi ceva izolat în viața națiunilor și a statelor. In ea se reflectă concepția despre sensul și organizarea generală a vieței colective. Intr'o societate sau într'o epocă istorică în care spiritul dominant e individualist-egoist, în care pentru mulți din pătura conducătoare și din masele populare idealul vieței este numai confortul personal, strălucirea externă, gustarea din belșug a plăcerilor materiale, fără privire la alții și la viitorul comunității, — și educația tinerimei în școală răsfrânge mai mult sau mai puțin aceeași stare de spirit, deși totdeauna cu o notă de aspirații ideale.

Dar viața omenirei nu e ceva static, ci dinamic. Concepții de viață și forme de organizare ajung după un timp a nu mai corespunde structurei, aspirațiilor și necesităților de viață ale maselor umane; alte concepții și alte forme sânt căutate, se impun. Și nu e vorba numai de schimbarea formei de organizare, ci de o nouă direcție de cuget și de simțire, de noi judecăți de valoare, de o idee nouă despre bine și despre rău, despre drept și despre nedrept. Se înțelege, schimbarea nu e dintr'o dată radicală și de la început clară și sigură în scopurile și în mijloacele ei, ci cu dibuiri, gre-

șeli, înaintări și transformări excesive une-ori, până să se așeze un nou echilibru; une-ori o evoluție lentă, alte-ori o revoluție.

După cum observase încă genialul Aristoteles pentru schimbările formelor politice, în această premenire de forme de organizare socială e o succesiune de contraste, fiecare născând din excesul de putere al celei precedente, din slăbirea sau pierderea îndreptățirei istorice a principiului ce sta la temelia ei. Cu nuanțe și variații multiple (organizare monarhică, aristocratică, oligarhică, democratică, dictatorială ș. a.), organizările vieței societăților omenești sânt, în fond, o alternare între forme în care predomină scopuri și interese individuale sau ale unei părți din colectivitate (fie această parte chiar o majoritate) și forme în care principiul lor de viață e urmărirea scopurilor și intereselor întregei comunități, ale unității sociale în totalitatea sa.

După experiențe, pățanii, învățăminte, suferințe și decepții numeroase, e acum în omenire un vânt de premenire ce vrea să pună la temelia oricărei organizări a vieței colaborarea, munca în comun organizată, ajutată și călăuzită de o conducere unitară, pentru scopuri superioare ale totalității, în locul muncei însuflețite mai mult de scopuri și interese individuale sau de clasă.

O concepție asemănătoare, cu nuanțe, încercări și realizări felurite, dar cu principii comune, stă și la temelia noilor tendențe și curente pedagogice de 20—30 de ani încoace pentru organizarea fenomenului educației în școală sau în așezăminte cu destinație similară.

Prielnică desvoltărei sufletești a copiilor și a tinerilor, pentru ei și mai apoi pentru comunitatea întreagă se arată a fi o activitate nu exelusiv individuală și nu predominant intelectuală, ci una de o potrivă manuală și intelectuală, de regulă în mici grupe, cu spirit de echipă, subt conducerea unui camarad ce vădește însușiri de conducător, cu ajutorul și subt priveghierea dascălilor, urmărind prin muncă laolaltă și prin ajutor reciproc scopuri și rezultate nu separat individuale, ci ale grupei întregi, în care fiecare aduce priceperea și aptitudinile lui personale.

Spiritul care stăpânește de la sine procesul educației în astfel de organizări este dorința pentru fiecare de a se întrece mai mult pe sine decât pe alții, de a se bucura de succesul comun care e și al său însu-și, de a se interesa și a fi fericit de progresele camarazilor ca de ale sale proprii, de a nu despărți niciodată pe „eu" de „noi".

Pe lîngă activitatea în grupe, se lasă loc și timp și pentru activitate individuală, iar în anii din urmă ai școalelor secundare sânt indicate programe de studii cu putința de opțiuni, spre trecerea la metode personale de lucru și adâncire în cultură printr'un domeniu mai restrâns, după orientarea generală din anii precedenți.

Organizarea activității școlare în asemenea condițiuni e mai prielnică desvoltărei unei discipline de viață călăuzite de norme morale. Sentimentul de solidaritate cu camarazii, deprinderea de a urmări rezultate și de a găsi satisfacții în munca liberă și onestă împreună cu alți camarazi, lealitatea în gând și în faptă, stima

pentru orice fel de muncă onestă şi productivă, aversiunea pentru înşelătorie sau pentru exploatarea în interes personal a unei situaţii de serviciu obştesc, preocuparea sinceră de scopuri şi interese supraindividuale constituind condiţiile normale ale activităţei în şcoală, — e de aşteptat ca aceste sentimente să intre în fibrele acestor personalităţi în creştere şi să rămână apoi ca norme de nesdruncinat în faptele lor de oameni maturi.

Această concepţie despre orânduirea fenomenului educaţiei în şcoală înseamnă o revoluţie în spiritul general al şcoalei.

Şcoala trebue să fie un aşezământ de educare a fiinţei întregi a şcolarului, mai presus de toate educatoare a simţirei şi a voinţei lui, nu aproape exclusiv instituţie de învăţământ prin repetare după manuale. In centrul şcoalei trebue aşezat copilul, nu dascălul; între ei să domnească apropiere, încredere, colaborare, cu iubire şi respect reciproc, nu distanţă şi opoziţie, astfel încât autoritatea şi supunerea să vină de la sine, în mod firesc.

Noua formă de organizare a educaţiei în şcoală cere, se înţelege, un nou spirit din partea dascălilor, deci o revizuire a mijloacelor pentru pregătirea şi alegerea lor.

Ei au o însărcinare de importanţă esenţial naţională, ce trebue privită şi de Stat şi de cei care sânt investiţi cu ea, nu ca o **profesiune** ca oricare alta, ci ca o **misiune** sacră la pregătirea sufletească a celor care întrupează viitorul naţiunei. De aceea nu poate fi încredinţată decât celor care simt şi dovedesc că au sufletul şi pregătirea necesară pentru acest apostolat şi, în genere, o înaltă concepţie de vieaţă.

Examene de capacitate pot constata pregătire ştiinţifică şi îndemânare didactică, dar nu şi vocaţia pentru misiunea de educator al tinerimei neamului. Aceasta se poate adeveri numai **după aceea,** în practica reală a vieţei şcoalei.

Cine arată că nu are vocaţie pentru această misiune şi nici nu-şi dă cinstit osteneala să se aproprie de ea, nu are ce căuta în aşezăminte de educarea tinerimei.

Maxima puero debetur reverentia s'a spus de mult. Cel care primeşte misiunea de educator al tinerimei trebue să se apropie de orice copil cu pietate şi iubire, cu conştiinţa că are în faţa sa pe unul din cei prin care naţiunea sa va continua de a vieţui în lume; cu gândul că poate în rebela sau în visătoarea fiinţă, ce-şi adună pe nesimţite puteri spre a se afirma la vreme ca om matur, e în germene un om de seamă al ţărei, un spirit innovator, creator sau conducător în ştiinţă, în artă, în tehnică, în vieaţa practică.

La spatele oricărui copil, dascălul să vadă ridicându-se tainic naţiunea întreagă, ca un judecător ce are dreptul să-i amintească mereu marea sarcină şi marea răspundere ce i-a dat.

Totuşi, câţi nu continuă a descuraja sforţările oneste ale copilului, nu iau în râs stângăciile şi amorul lui propriu, încercările lui de a-şi afirma personalitatea, nu-l umilesc prin cuvinte ofensatoare sau prin acte brutale!

In ce privește înalta concepție de viață și datoria pentru educatori de a înfățișa în persoana lor, în cugetarea, în vorba, în purtarea și în ținuta lor un model pentru copii și pentru tineri, — deosebirea între ce este și ce ar trebui să fie e uneori strigătoare.

Simplitate distinsă, seriozitate morală, simț al datoriei și al răspunderei, sinceritate și iubire a adevărului în toate, și înainte de toate în persoana sa fizică, de la figură și de la mână până la îmbrăcăminte și pieptănătură — trebue să radieze din persoana educatorului și a educatoarei spre școlarii lor.

Condiții și rezultate ideale sânt greu de îndeplinit și de obținut în orice fenomen social. Dar unul la care comunitatea și fiecare din cei care iau parte la producerea lui sânt datori să se silească și să veghieze în orice clipă a se apropia de condiții și de rezultate ideale este — fenomenul educației.

I. Rădulescu-Pogoneanu

V Â L T O A R E A

ROMAN

VII

Toate acestea se petrecură de mult, dar Ion Mărginean, cum stătea întins în pat fără să poată dormi, în noaptea aceea după marea cină oficială pe care au dat-o Emilia şi el, le vedea foarte aproapiate, ca şi când s'ar fi petrecut numai ieri. Voia totuşi să adoarmă, ziua următoare avea mult de lucru. Se gândi că aerul proaspăt, tot mai răcoros ce venia prin ferestrile deschise, îl ţine treaz. Se sculă şi închise cu grije ferestrile, să nu trezească pe Emilia. Apoi se învălui în plapumă.

Dar somnul nu se apropia de el, cu toate că liniştea crescu acum în jurul lui. De-odată îşi aduse aminte pentru ce nu putea dormi. Şampania aceea! Da, băuse şi el două pahare, când se servi, deşi nu-i plăcea şi ştia că-i alungă somnul, ţinându-l într'o trezire limpede. Nu putea însă să nu închine cu oaspeţii, şi nu se putură feri să nu servească şi şampanie! Aşa văzură şi la alte mese din familii fruntaşe, unde fuseseră invitaţi. Iar, pe lângă şampanie, fu atât de neprevăzător să fumeze şi o ţigară de foi, el care nu era decât un fumător ocazional, şi aceasta numai de când se mută în oraş.

Se învârti de câteva ori de pe o parte pe alta, apoi renunţă să mai facă forţări pentru a adormi. Poate nu reuşeşte chiar din motivul acesta. In sfârşit îi făcea chiar o plăcere să-şi treacă prin amintire trecutul apropiat, la care avea aşa de puţină vreme peste zi să se gândească. Şi-i părea de folos să treacă în revistă trecutul apropiat, pentru a se lămuri mai uşor asupra prezentului, asupra drumului pe care mergea acum. După cum spusese Emilia intrase în horă, şi acum trebuia să joace! De multeori nu avea timpul necesar pentru a examina mai de aproape acest joc în care intrase într'un chip firesc oarecum, în urma unei evoluţii naturale de împrejurări şi fapte....

Cu slujba lui de advocat oficial al Băncii se familiariză repede. Era o minte limpede şi ordonată, avea o strânsă disciplină a gândirii, era o fire ordonată, şi cu cunoştinţele temeinice şi proaspete ce le avea, îi fu uşor să stăpânească îndatoririle lui, să descurce chestiuni juridice, să poarte procesele Băncii, ori cât de încâlcite ar fi fost unele.

Cu locuinţa cea nouă se obicinuiră destul de repede, deşi le lipsia mereu curtea, grădina de acasă, atmosfera liniştită a satului.

Copiii urmau acum la o şcoală primară a cărei clădire era chiar în strada asta principală, copilul în clasa a patra, fetiţa în a doua.

Un răstimp îi însoți Emilia, și la ducere și la întoarcere, până cunoscură bine drumul, până se obicinuiră cu mișcarea străzii. Apoi băiatul protestă să-i mai însoțească. Văzu că toți copiii veniau singuri la școală, și începu să se simtă oarecum rușinat înaintea lor.

Aveau vreo cinci-șase familii cunoscute în oraș, foști colegi de ai lui, sau foste colege de ale Emiliei. Le făcură vizite și începură relațiile lor sociale.

Emilia se orientă în grabă asupra evoluției la care ajunsese felul de a se îmbrăca al femeilor. Era o destul de mare deosebire între ceea ce văzu aici și în orașul mai mic din apropierea satului lor. Aici moda era mai cutezătoare. Incă nu văzuse rochii atât de scurte și de strâmte. Nici bluze cari să pună sânii într'o asemenea evidență. Emilia avu la început senzația vagă a unei indecențe pe care o afișau femeile ca la o expoziție. Dar văzu că noile costume pe stradă se purtau oarecum într'un fel natural; toată lumea se îmbrăca la fel, așa că dela o vreme nu-i mai părea bătătoare la ochi moda asta avansată. Vedea că nu bate la ochi nici altora, nu deșteaptă nici o senzație, nu atrage atenția bărbaților, cari, cei mai mulți treceau indiferenți pe lângă femei. Se vede, își zise ea, că moda asta nu e nouă, lumea s'a obicinuit cu ea!

Totuși când îmbrăcă pentru întâia oară un astfel de costum cu rochia scurtă și strâmtă, avu senzația că e de jumătate desbrăcată, cum era și bluza cu sânii puși în evidență. Pe trupul ei înalt și zvelt, plin de mlădieri, costumul se potrivea de minune. O întinerea cu ani, dar îi dădea parcă și un aer dacă nu de obrăznicie, dar de sfidare, de independență.

Se privi îndelungat în oglinda mare fixată în ușa unui dulap pentru rufărie, se examină amănunțit, și simți o căldură care-i ridică sângele în obraz. Ii ședea bine, îi plăcea, simțul înăscut al unei discrete cochetării, care nu o părăsi complet nici în cei patru ani când se ocupă de economie, îi era satisfăcut. Dar nu îndrăzni să iasă îmbrăcată așa în stradă. Își luă un alt costum, adus de acasă pentru că avea de făcut cumpărături urgente în oraș.

Respiră ușurată, liberă. Inaintând pe stradă văzu destule femei îmbrăcate la fel, și-și zise că e prea puțin curagioasă. Nu era cumva o gâsculiță dela sate? Dar respinse repede gândul, știind că nu-i adevărat, pentrucă ea s'a interesat mereu de modă, și a ținut pas cu lumea. Totuși întâi trebuia să o vadă bărbatul îmbrăcată acasă în costumul cel nou, pentru a auzi și părerea lui, și pe urmă să-l poarte. Ii va spune toate ezitările ei.

I le-a și spus, încă în seara aceea. Dar Ion nu prea auzia ce-i spune ci o sorbea din ochi.

— Păi știi că iar ai ajuns rândunica de altă dată? In costumul ăsta par'că acum ai venit în vacanță din institutul tău.

— Iți place vasăzică?

— Ce întrebare!

— Și crezi că-l pot purta pe stradă?

— Doamne sfinte! Dar cum să nu-l poți purta? Toate femeile-l poartă, deși unora, celor voluminoase, nu li se potrivește de fel. Sunt ridicole! Și nu li se potrivește nici celor cari nu au picioare fru-

moase. Vezi uneori niște pulpe groase cari par umflate, și niște șolduri cari își arată șuncile prin rochia prea strânsă.

— Uite, uite! râse Emilia, nici nu știam că domnul advocat vede atâtea lucruri.

Intâia eșire pe stradă în costumul acela nu-i pricinuise însă nici o plăcere. Avea senzația indecenței, și fața ei schimba mereu culori, de câteori îi venia înainte un bărbat mai tânăr. Ii părea că fie care se uită la ea prea stăruitor. Dar după aceea se obicinui. Înțelese că nu era privită mai mult decât alte femei.

Aceeași sensație o avu la început și în roșul de buze. Nu-l folosise nici odată înainte de a se muta la oraș. Dar și acesta se ținea de modă. Costumul întâi și al doilea și-l făcu la croitoreasă. Dar pe celelalte începu din nou să și le facă acasă, afară de cazuri rare. Își adusese mașina de cusut, jurnale de modă afla destule, cu croiuri gata. Și avea gust și dexteritate.

Incă în primăvara aceea căzu guvernul, și fu ales la putere partidul liberal.

Incepu din nou o mare frământare. Neasemănat mai mare decât aceea cunoscută la sate, în alegerile trecute, de către Ion Mărginean.

Își ceru înscrierea în partid cu vre-o lună înainte, cu cel dintâi prilej când veni din nou în inspecția la bancă deputatul Grecescu. Atunci se vorbea dar nu credea nime într'o așa de apropiată schimbare de guvern.

La numirea lui de advocat al sucursalei Băncii de aici nu i se pomeni nimic de înscriere. Dar aflase că și directorul sucursalei și toți funcționarii erau membri ai partidului, și după ce se sfătui cu Emilia aflară de bine și cuviincios să se înscrie și el. Fu o simplă formalitate, și pe urmă participarea, din când în când, la ședințele clubului din localitate.

Dar după schimbarea de guvern la club începu o activitate febrilă. Se țineau zilnic consfătuiri, și chiar de două ori la zi. Veneau mereu dela centru, din Capitală, membri marcanți ai partidului, ba începură să treacă pe aici, pentru scurte consfătuiri la club, și pentru foarte multe audiențe în camera presidențială, și miniștri.

Ion Mărginean cunoscu foarte multă lume nouă aici la club. Mai des venia deputatul Grecescu, care se ambiționă să candideze într'o circumscripție din județul acesta. El lua loc de obiceiu în camera presidențială, și avea multe consfătuiri între patru ochi. Mărginean înțelese că e vorba de fixarea candidaturilor, și lucrul părea că merge cu destulă greutate.

Intr'o zi văzu că e o agitație la club mai mare decât de obiceiu. Înțelese în grabă și care e motivul: președintele organizației județene își dăduse demisia acum în pragul alegerilor. Și nu numai atât! Primise să candideze la Senat pe lista partidului pe care-l părăsise înainte cu doi ani. Se zvonea că-l părăsise tocmai din motivul că la alegerile trecute nu-l candidară. Era un advocat mai în vârstă, prieten vechiu cu fruntașii partidului din care eșise.

Trecerea lui în partidul liberal fu comentată multă vreme ca bună și prețioasă achiziție. Dar omul nu făcu mare ispravă în decursul organizării, și părea nu numai că regretă, dar că se și rușî-

nează pentrucă într'o clipă de indignare își părăsise pe vehii prieteni și tovarăși de luptă.

In odaia președintelui, unde lucra deputatul Grecescu fură invitați pe rând mulți membri din comitetul județean al organizației.

Ion Mărginean era gata să părăsească clubul, după ce frunzări ziarele, când îi spuseră că e poftit la domnul Grecescu.

— Ai auzit, de sigur, ce ne-a făcut D-l Roșculeț. Omul n'a fost nici ademenit, nici chemat să vină la noi. L-am primit totuși cu mulțumire fiindcă era cunoscut în județ ca om de ispravă, și mai avea și popularitate. N'am fi avut nimic de zis dacă ar fi plecat mai de mult, nu acum în pragul alegerilor. Am consultat pe mai mulți. Aproape toți sunt de părerea că e o pierdere simțitoare, fiindcă lumea va zice: dacă i-a părăsit acum când sunt la putere, și când avea un loc sigur la Senat, de bună seamă că nu-i va fi lăsat de flori de măr! Cine știe ce va fi descoperit în partidul liberal. Acum e vorba pe cine să punem președinte în locul lui? Am consultat pe mai mulți, aș dori să știu și părerea dumitale. Se înțelege, ar fi de dorit o persoană dacă se poate una mai acceptată, dacă nu una care să întrunească asentimentul marei majorități. E limpede că interesul partidului nu poate să izbucnească acum animozități și fricțiuni.

Ion Mărginean trecu repede în revistă, în gând, pe fruntașii partidului din localitate. I cunoștea pe toți și se gândi că nici unul nu ar întruni nici consensul majorităților. Partidul abea se organizase, prilejuri de a se distinge nu au fost până acum. Nu puteau fi cântăriți decât după valoarea individuală. Și, cu toate că erau mulți oameni de treabă, nici o figură nu era totuși proeminentă între celelalte.

— E o problemă destul de grea domnule deputat, zise el după un răstimp de cugetare și-i arătă și motivele la cari se gândi.

— Imi pare curios că dumneata judeci situația mai serios ca toți ceilalți, mai gravă. Totuși aș vrea să știu la cine te gândești? Am auzit până acum patru nume.

— Eu n'aș putea da, cu conștiința împăcată, nici un nume dintre localnici. Eu aș crede că președenția de aici, — nu numai provizoriu până trec alegerile, ci și după aceea, cel puțin până la consolidarea organizației, până când dintre membri prea puțin distanțați azi se va ridica o figură mai proeminentă, — ei bine, cred că până atunci presidența din județul nostru să vă fie oferită dumneavoastră, și în caz că nu ați putea primi, unui domn ministru. Sunt, de-ocamdată, prea multe ambiții locale.

Domnul Grecescu își făcu ochii mici de tot, abea o licărire, lăsând țigara de foi în scrumiera de pe masă.

Din felul cum vorbi și cum argumentă fostul notar, el înțelese că nu are de a face cu un adulator, cu o lichea. El aprecie argumentele lui Mărginean ca foarte serioase, când îi arătă că nici unul dintre localnici nu ar fi potrivit. Simți că și propunerea ce o făcea, era tot atât de serioasă.

— Te rog să te explici, zise uitându-se mereu la el cu cele două licăriri ce se mai vedeau din ochii lui.

— Să-mi dați voe, eu nu am activat în viața politică, nu am experiență. Dar judec lucrurile în felul următor. Prin alegerea unui

localnic s'ar produce cu siguranţă fricţiuni, ceea ce ar paraliza într'o măsură destul de mare propaganda, şi mai ales, spiritul de solidaritate, însufleţirea. E cu totul cert, pe de altă parte, că gestul lui Roşculeţ e în defavorul partidului. El era recunoscut, fără discuţie, la presidenţie în urma trecerii şi stimei de care se bucura în judeţ. In consecinţă locul lui trebuie umplut cu o personalitate, cu un om cu greutate deosebită. Deocmandată sunteţi cel mai cunoscut din conducerea centrală în acest judeţ. Aţi activat în alegerea parţială, şi pot să vă spun cu toată sinceritatea că n'am auzit pe nimeni care să nu fi fost mulţumit cu felul cum v'aţi purtat. Din potrivă! Pe urmă, şi că sunteţi un membru marcant al partidului. Când s'a auzit că voiţi să candidaţi aici, toată lumea s'a bucurat. Iar în cazul când nu aţi putea primi, presidenţia să-i fie oferită unui membru al guvernului. Sunt sigur că şi în cazul acesta toată lumea ar fi încântată. Şi e natural să fie aşa: partidul la noi e proaspăt încă, oamenii nu pot avea încredere în biruinţă ca în cazul când i-ar conduce în alegeri, ori ar şti că stau subt protecţia unei personalităţi marcante.

Când sfârşi, D-l Grecescu îşi luă ţigara de foi din scrumieră, o aprinse din nou, şi după ce slobozi un fum gros, alburiu, zise:

— Mulţumesc, domnule advocat. Nu m'am înşelat în aprecierea dumitale. Stă o judecată sănătoasă, care suplineşte lipsa de experienţă în politică. Desigur soluţia cea mai bună e cea dată de dumneata. Nu mai sunt însă presidentul unei organizaţii judeţene în vechiul Regat. După statut nu pot fi în două locuri. Aici deci, n'aş putea fi decât provizoriu. Totuşi va trebui să rămânem la soluţia asta, deoarece până după alegeri domnii miniştri nu vor să primească presidenţii. Dar, ce crezi dumneata, pentru a nu jigni nici o susceptibilitate locală, cum ar fi de procedat?

— Imi iau asupra mea rezolvarea problemei.

Deputatul era mulţumit, satisfăcut. El se hotărîse de mai demult să-şi pună candidatura şi în acest judeţ, pe lângă circumscripţia ce o avea în vechiul Regat. Era unul dintre oamenii de mare încredere ai partidului, şi cuvântul lui cădea de multeori greu în cumpănă în problemele de organizare ca şi în cele economice. Partidul avea, pe lângă interese politice, şi mari interese economice în Ardeal. Deputatul Grecescu representa, din încredinţarea şefiei, de doi ani aceste interese. Reuşise să câştige o serie de membri dintre intelectualii cari n'au activat până acum în politică, între ei şi oameni cu nume, cu trecut. Dar mai ales în viaţa economică contribuise în mare măsură să pună, împreună cu alţii, temeiuri solide sucursalelor Băncilor partidului, şi a întreprinderilor sale economice în Ardeal. Cu timpul voia să renunţe la circumscripţia sa din vechiul Regat, şi să-şi facă aici o cetăţue. Propunerea, soluţia dată de Ion Mărginean, diferea în intenţiunile lui pentru viitor, deci nu ar fi admis generalisarea presidenţiilor din regat, sau chiar majoritatea candidaturilor de acolo pentru Ardeal. Era aderentul umplerii acestor locuri cu oameni de treabă, cu fruntaşi localnici. Excepţia lui ar fi devenit, astfel, şi mai importantă.

Mai pe scurt deputatul Grecescu îşi făcea pregătirile către şefia ardeleană a partidului.

Pentru Ion Mărginean fu ușor să convingă comitetul județean pentru oferirea unanimă a președinției lui Grecescu. După demisia fostului președinte deși-i fură pomenite lui Grecescu diferite nume, deși acceptarea unui localnic, ori care ar fi fost el, ar fi provocat cu siguranță animozități și fricțiuni, în realitate fiecare membru al comitetului care credea că poate râvni la președințe, se temea de o asemenea însărcinare acum în pragul alegerilor. Fiecare știa că o înfrângere i-ar fi închis cu desăvârșire drumul în politică. Fiecare își dădea seama că nu e cunoscut în toate circumscripțiile județului. Și, lucru esențial, fiecare se temea de cheltuielile electorale.

Așa că propunerea advocatului Băncii fu primită cu unanimitate și chiar cu însuflețire. Grecescu era destul de bine cunoscut în ținut. Apoi, lucru de căpetenie, nu vor trebui să se gândească la contribuții pentru cheltuelile electorale. Grecescu avea la spate Banca, ba după cum știau cu toții, avea la spate întreg guvernul, fiind cunoscut de mult ca unul dintre electorii principali ai partidului.

Din cinci circumscripții electorale ale județului partidul reuși în patru. Fu o biruință răsunătoare în Ardeal.

Ion Mărginean la începutul propagandei electorale abea luase parte la câteva întruniri la orașe. Dar din săptămâna a treia Emilia nu-l mai vedea cu zilele. Cutreera, cu candidații satele, și, în scurtă vreme fu apreciat ca unul dintre cei mai buni propagandiști și vorbitori poporali.

La început își zicea că neavând nici o calitate oficială, nu era obligat la propagandă. Nici nu-i ceruse noul președinte Grecescu. Dar după ce luă parte la câteva întruniri, după ce asistase și la întruniri ale opoziției, începu să se simtă deprimat. Nu era ceea ce înțelegea el să fie o propagandă electorală. Nu se făcea apel la înfrățirea românească, nu se vorbea despre interesele de unire și consolidare a țării, despre felul cum trebue întemeiată România mare, ci se arătau greșelile guvernelor anterioare, a persoanelor conlucrătoare din partide și se slăveau șefii respectivi, sau partidul respectiv. Văzu că alegătorii ascultă fără nici o însuflețire pe toată lumea, că sunt nedumeriți și că, cu cât se întețea propaganda, erau tot mai desorientați.

Atunci începură să se frământe în el toate gândurile și sentimentele, întreg idealul pe care-l credea el necesar în vremea cât a luat contact cu realitatea românească la el în sat, până a fost în postul de notar.

Deși pentru a eși de pe linia moartă pe care fusese aruncat, se trezi în el puternic egoismul, grija de propria lui soartă, și cu ori ce preț voi să se reabiliteze din rușinea și nedreptatea suferită, acum, când era reabilitat și existența sa onorabilă și a familiei sale era asigurată, se trezi în el din nou simțământul de a-și da concursul la viața publică, așa cum il înțelese el în urma frământărilor de atunci: de-a ajuta pe cei mai buni.

Nu era nevoe să asculte criticele ce se aduceau mereu guvernelor anterioare. Era el însuși lumina, ca unul care a fost o rotiță în mașinăria administrativă că guvernele anterioare n'au pornit pe drumul cel bun, și că au făcut multe greșeli. Nu le credea și nu le-a

crezut nici odată săvârşite din rea credinţă, pentru că ori câte învinuiri ar fi auzit, în conştiinţa sa nu putea crede că un guvern românesc, în propria ţară, ar putea săvârşi răul cu intenţiune. El atribuia greşelile mai ales la două motive: lipsa de experienţă în guvernare şi drumul greşit de a se începe lupta de partid şi de învrăşmăşire între fraţi. Nici chiar destituirea lui din post nu o atribuia unei rea voinţe, căci cu el personal nu putea avea nimic nici fostul prefect, nici fostul ministru de interne. Ci credinţei greşite că trebuia forţată reuşita într'o alegere parţială, dându-i-se acesteia o covârşitoare semnificaţie politică.

Acum îşi zicea că era prilejul să-şi dea concursul după credinţa sa. Mai întâi partidul acum la putere încă nu guvernase unitar peste ţara întreagă, şi putea avea cele mai bune nădejdii în el, fiindcă toată lumea ştia că are practica cea mai îndelungată în guvernare, şi că subt conducerea lui s'au săvârşit atâtea etape principale în viaţa Statului român, până la actul din urmă al unirii politice. In rândul al doilea ceea ce n'a reuşit în primii trei ani dela unire, ar putea reuşi acum: o solidarizare, o înfrăţire a neamului întreg în jurul acestui partid. Dacă ar reuşi, îşi zicea el, să obţină aproape unanimitatea voturilor, solidaritatea şi unirea într'un singur partid a naţiei întregi s'ar realiza, s'ar impune mai întâi şi apoi ar fi aprobată prin constrângere şi de către şefii opoziţiei, ne mai rămându-le altceva de făcut. Cât priveşte masele alegătorilor, el era convins că ar fi mai bucuroase să meargă toate pe un singur drum decât să se învrăjbească între ele. Ţăran şi trăind între ţărani, cunoştea mentalitatea şi idealul lor în România mare: de a li se face dreptate şi a putea munci cu câştig în ţara lor, respectându-se între orice împrejurări legile, acum când nu mai erau slujbaşi străini cari să le calce.

După ce participă la câteva adunări ale partidului dela putere şi ale celor din opoziţie, Ion Mărginean nu numai se întristă ci se şi scandaliză. Ceea ce se făcea era departe ca cerul de pământ de cum înţelegea el să se facă propaganda!

Şi atunci, fără să fie anume provocat ori rugat, intră în luptă, şi în patru săptămâni nu da 2 sau de trei ori pe acasă.

La început tovarăşii lui de propagandă, între cari se nimeriau candidaţii, foşti deputaţi, îi ascultau cu nedumerire cuvântările. Ce spunea el erau mai mult principii de educaţie naţională: îndatoriri pe care le aveau cu toţii în România mare de a fi uniţi, solidari, de a nu ne rupe rândurile lăsând între noi spărturi printre cari să se poată furişa duşmanul; duşman care nu poate fi românul ci străinul, pentrucă noi cum ne-om duşmăni şi ne-om urî, când abea ne-am unit? Dar sunt străini cari stau la pândă, şi la graniţele toate, şi la noi acasă. Datoria în unire nu este să votăm mai mulţi candidaţi, ci numai pe unul. Toţi românii să dea acelaşi vot, aşa nu ni se vor rupe rândurile. Trebue să credem că toţi candidaţii români sunt buni şi oameni de omenie, ori de care partid s'ar ţinea. Dar cum două partide au guvernat aşa că n'au putut mulţumi pe toată lumea, a venit acum rândul partidului care a condus România şi în vremea războiului, şi la încheerea păcii. E un partid cu ştiinţa cârmuirii, celelalte sunt încă prea tinere şi fără experienţă. Dacă ne dăm cu

toţii voturile pentru acest partid, putem ajunge să rupem învrăjbirea dintre noi, care nu are ce căuta în România mare, abia născută.

Cam acestea erau elementele principale ale cuvântărilor lui Ion Mărginean. Tovarăşii de propagandă rămaseră la început nedumeriţi: nici o pomenire de nume: nici a şefului guvernului ori al candidatului, cel puţin, nici o critică la adresa celorlalte partide şi a guvernării lor.

Dar repede băgară de seamă că vorbirile lui Ion Mărginean erau ascultate cu atenţiunea încordată, cu aprecieri serioase, şi că nici o altă cuvântare nu trezia la sfârşit astfel de urale. In loc să-l facă atent că acestea nu sunt cuvântări electorale, la îndemnul noului preşedinte Grecescu, — îl ascultase şi el de câteva ori pe advocatul Băncii, — adoptară şi ceilalţi oratori metoda lui Mărginean. Văzură că au succese neasemănat mai mari decât cu criticile, defăimările, sau laudele goale de până acum.

— Iată ce însemnează să cunoşti adevărata mentalitate a poporului ardelean, zicea Grecescu la întrunirile dela club. Şi, de părerea lui erau tot mai mulţi propagandişti intelectuali, nu numai în judeţul acesta, ci şi în altele. Pentrucă Grecescu, supraveghind alegerile şi din alte judeţe, recomandă şi în alte părţi metoda lui Mărginean.

Pentru preşedinte şi pentru alţii se părea că totul e socotit numai ca o metodă. Era chiar lucrul la care Mărginean nu se gândi nici odată. El nu vorbea cum vorbea urmărind o tactică electorală, ci-şi mărturisea cu toată sinceritatea şi însufleţirea propriile lui convingeri politice, cari erau încă şi acelea ale poporului. Când mulţi alţii propagandişti îi adoptară felul cuvântărilor la întrunirile poporale, având ca scop biruinţa partidului la alegeri, el oficia la altarul unui crez. Şi de aceea nici unul nu era ascultat de alegători cu sfinţenia cu care îl ascultau pe el. Avea şi un talent oratoric natural, cunoştea şi limba poporului, vorbindu-i pe înţeles, cu pilde şi asemănări din raza lor de viaţă.

Se simţi cuprins de un elan ca în anii tinereţii, când, ca student, luă parte la propagandă într'o circumscripţie electorală care avea şi candidat român. Îşi dădu seama că ceea ce vestea el acum era aceeaşi evanghelie a românismului pe care o propovăduise şi atunci: unirea şi solidaritatea naţională, dreptatea şi legalitatea pentru popor.

Nici nu mai avea vreme să citească ziarele, să se informeze ce se petrece în alte circumscripţii electorale. Era satisfăcut că alegătorii îl înţelegeau şi îl aprobau.

După alegeri preşedintele Grecescu ţinu să-i mulţumească la masa banchetului, şi să releve marile lui calităţi de orator popular.

Abea după alegeri avu prilejul să audă ce s'a petrecut în alte circumscripţii electorale, şi să iea cunoştinţă de protestele opoziţiei. Urmări, aproape fără să-i vină să creadă, desbaterile parlamentare cu prilejul validărilor, când fură desvăluite samovolniciile administraţiei şi furtul urnelor. Furtul unelor? Ii era peste putinţă să creadă! In judeţul în care a făcut el propagandă nu s'a pomenit de aşa ceva.

— Ba pe-aici s'a vorbit destul, îi zise Emilia. Ziarele opoziției au fost mereu pline de protestele opoziției.

Intr'o zi se întâlni pe stradă cu unul dintre șefii opoziției, și rămase surprins când văzu că nu-i răspunde la salut, ci-și întoarce capul într'altă parte.

Se simți jicnit, apoi se revoltă. Era un om la care ținea foarte mult, pentru care făcuse propagandă electorală încă înainte de războiu. Ce putea avea cu el?

Nu avu pace până nu putu avea o întâlnire cu el.

Omul politic îl primi numai decât după multe stăruințe ale unui prieten comun. Dar Mărginean simți imediat că-l vede cu silă. Era cu fața întunecată, cu privirile posomorîte. Mărginean îi spuse dela început ce-l aducea aici.

— Cum? Dumneata te mai miri că nu ți-am răspuns la salut? Cum aș mai putea cunoaște pe un trădător al intereselor ardelenești?

Advocatul păli, apoi tot sângele îi năvăli, de revoltă, în față.

— Cum ați spus? Trădător? Eu trădător?

— Poate unul inconștient, bătu puțin în retragere șeful opoziționist.

— Nu vă dau voe să mă ofensați! Cum am trădat, conștient sau inconștient?

— Dar dumneata ne-ai făcut cel mai mare rău în alegerile trecute, și nu numai în județul ăsta, ci și în altele. Fiindcă te-ai lăsat dus, ca niște moaște și în alte județe. Dumneata ai lucrat împotriva intereselor ardelenești.

Ion Mărginean simți cum i se încleștează fălcile. Abea putu întreba, printre dinți:

— Aș vrea să-mi spuneți cum?

— Dar ai ajutat la biruința partidului liberal în alegeri! Un om ca dumneata, pe care te știu de student, care ai lucrat pe vremuri cu noi pentru partid.

— Dați-mi voe! Eu n'am luptat acum pentru nici un partid! Am luptat pentru un ideal național, pe care-l cred necesar și după unire: strângerea rândurilor, unire și solidaritate națională.

Omul zâmbi sarcastic și amar:

— Și chiar în cadrele, în jurul partidului liberal, ai crezut dumneata posibilă și necesară această unire și solidaritate?

— Pentru ce nu? Dumneavoastră ați avut guvernul, partidul poporului ne-a cârmuit doi ani și nu ați reușit să faceți această unire. Ați deslănțuit lupta între frați, lupta de partid, când eu simt și știu foarte bine că România n'are nevoe de-o astfel de politică de învrăjbire. Și, sunt încredințat și din experiența ce am făcut-o trei ani ca notar în sat, și din ceea am făcut acum în alegeri, că poporul nu vrea partide, ci unire și solidaritate frățească și românească. Eu am fost în linia de conduită a poporului și sunt convins și sunt convins că nu am greșit, că nu pot fi un trădător nici conștient nici inconștient.

— Nu-mi pot închipui cum ai ajuns dumneata la convingerea că solidaritatea națională se putea face în cadrele partidului liberal! Cu majoritățile lui zdrobitoare de acum, o să ne trateze pe ardeleni ca pe niște coloniști.

— Credeți în mod sincer că un partid românesc, cu trecutul și experiența celui liberal, poate fi un dușman al românismului, al țării? Că poate, peste toți exista un partid românesc care să nu fie național, să nu voiască bine tuturor românilor? Eu nu pot crede!

— Dar e cel mai egoist partid. E o organizație a burgheziei cu interesele ei, a unei clase acaparătoare, o să ne aducă în scurtă vreme la sapă de lemn. Vor absorbi toate bogățiile Ardealului, și noi vom rămânea pe drumuri la noi acasă.

— Nu-mi închipui posibilă o dușmănie și o lăcomie între români care să poată aduce ce prevedeți dumneavoastră. De altfel, după cum am fost informat, continuă el aducându-și aminte, conducerea partidului Dumneavoastră nu i-a socotit pe liberali deloc primejdioși înainte de alegeri. Erați gata să vă uniți cu ei, să mergeți împreună la alegeri. Nu v'ați putut înțelege numai asupra unui număr de candidați pentru a face o fusiune. A declarat-o și primul ministru în parlament. Cum se poate că ce ați socotit de bun înainte cu două luni, acum să vi se pară o trădare?

Omul se ridică de pe scaun cu fața întunecată și înăsprită.

— Dumneata dacă vorbește sincer, nu poți fi un om politic. Dumneata ești un vizionar. Dar mai logic e să cred că te-ai simțit obligat să faci propagandă pentru ei fiindcă ți-au dat un mijloc de existență.

Ion Mărginea se ridică și el în picioare. Sufla greu.

— Adică, m'am vândut! Acum înțeleg pentru ce nu m'ați resalutat. Sunt profund întristat și profund indignat! Să aud dela dumneata asemenea ofensă.

— Poate nu-i ofensă. Poate-i un advertisment să nu mai faci politică dacă n'ai simț și pricepere politică. Vizionarii n'au ce căuta în viața politică.

— Dar, pe vremuri, am avut! Când puteau să mă elimine din Universitate.

— Atunci era suficientă simțirea, elanul. Acum e nevoe de pătrundere politică, de strategie și de combinații raționale.

— E posibil, dacă nu se mai urmărește idealul național ca cel de partid. Dar câtă vreme se urmărește cel dintâi, nu e nevoe de nici o strategie. Ci tot de elan și de simțire, și tot de jertfa intereselor și ambițiilor personale.

Omul ridică sprâncenele, apoi le încruntă.

— Mă vei scuza! Sunt forate ocupat. Dumneata, dacă voești, rămâi la convingerile dumitale. Și-ți doresc să te simți fericit în cadrele partidului care și-a câștigat biruința prin furtul urnelor.

Ion Mărginean eși aproape furios în stradă. Il ofensase și la despărțire!

După câțiva pași își zise: „Nu mai e omul pe care l-am cunoscut odată. Ce l-a schimbat? Războiul ori anii de după războiu? Ambiții noui? Făcuse parte din guvernul provizoriu al Ardealului. Era sigur că ardelenii acum nu mai vorbeau aceeași limbă. Iată pentru el, omul acesta cu nume, cunoscut de mult, era acum un străin, cu care nu se mai putea înțelege.

Își simți sufletul întristat și greu. Mai târziu reveni de multe ori asupra acestei convorbiri. Acuza că intrase într'un partid care

în alegeri falşificase rezultatul voturilor în câteva circumscripţii, il indispunea mereu. Fapta nu mai putea fi negată. Se aduseră în parlament o mulţime de dovezi. Işi dădu seama că ilegalităţile ce i se cerură lui în alegerea aceea parţială se repetară şi acuma, de către alt partid, şi li se mai adăugase şi inovaţia asta cu urnele, ce nu putea fi calificată. Işi aduse aminte de convorbirea lui cu ministrul de interne din guvernul trecut: „Să vezi ce va fi când vor face liberalii alegerile. Ce am făcut noi, e floare la ureche!".

Dar el nu se simţea cu nimic vinovat. Când a intrat în partid nime nu ştia că va veni furtul urnelor. El, cel puţin nici nu-şi putea închipui o nebunie ca aceasta. La secţiile de votare din ţinuturile pe unde a făcut el propagandă, nu s'a întâmplat asemenea mişelie. Propaganda ce o făcuse a fost o muncă de educaţie politică naţională. A cerut să fie votat un singur partid pentru a răsturna temeiurile dihoniei între fraţi. Că a recomandat să fie votat partidul liberal, era o atitudine întemeiată: partidul era singur care nu guvernase până acum peste ţara întreagă, era apoi cel cu mai îndelungată experienţă de guvernare.

Argumentându-şi în chipul acesta se liniştea, deşi afacerea cu urnele îl ruşina mereu, cu toate că nici nu ştiuse ce se pune la cale, nici nu se simţi de nimic vinovat. Pe deasupra, după alegeri, îşi văzu întins de slujbă. Rar mai mergea pe-o jumătate de ceas pela club.

E mustrat însă cu mâhnire că lumea se împărţi în mai multe fracţiuni de când veni guvernul liberal, şi după alegeri înverşunarea dintre ele era tot mai înveninată.

Ce vină purta el personal în evoluţia asta nenorocită a vieţii politice? Un om ce putea adăuga sau opri din ceeace curente distructive poartă cu ele? Iată, el voise cu totul altceva: unire şi solidaritate românească. Şi resultatul e dihonie şi mai mare.

Poate că nu-i alt chip de viaţă politică într'un stat naţional, cu toate visurile pe care le nutri el despre o frăţească colaborare? Poate aceasta e starea firească, evoluţia firească?

Dar nu putea fi! Cel puţin în aprobarea conştiinţii sale nu putea fi. Aceasta nu mai era, desigur, politică naţională la începutul României mari.

Incercă să se izoleze din nou de viaţa publică. Nu mai citia ziare, nu mai asculta discuţiile şi prăpastiile dela club. Se cufunda în lucrările biroului, şi se interesa iarăşi de aproape de familie.

Avea sensaţia destul de limpede decând vorbise cu fruntaşul acela politic că e prins şi el de vâltoarea realităţii româneşti, şi acum, rupând contactul cu ceea ce se petrecea, îi părea că poate să nu ia cunoştinţă de vâltoarea aceea.

Emilia fu foarte bucuroasă când se terminară alegerile şi Ion rămânea acasă şi la slujbă. Săptămânile cât umblase în propagandă fură destul de grele pentru ea. Era mereu îngrijorată să nu i se întâmple vre'un rău, văzând că se întâmplă bătăi ba că au fost chiar împuşcături cu prilejul alegerilor.

In afară de asta, nu mai putea eşi nicăiri. Familiile cunoscute şi prietene erau acum învrăjbite. Impărţite între trei partide politice, cu unii dintre soţi chiar candidaţi, femeile erau de-o nervositate ascuţită, şi din două vorbe cearta era gata.

Pe de altă parte, nu știa cum, par'că toată lumea își luase nasul la purtare. Funcționarii dela Bancă intrau în biroul lui Ion ca la ei acasă. Le trebuia cutare act, cutare hârtie, și dacă n'o aflau, o pofteau și pe ea în birou pentru a căuta. Unii dintre ei, cu astfel de prilejuri, se purtau destul de obraznic. Ii priveau întins brațele goale, sau trupul încovoiat asupra dosarelor din arhivă unde căuta actele. Ea dădea uneori ajutor bărbatului în birou, așa că nu era neîndemânatică.

Se părea că alegerile creiaseră o atmosferă arzătoare, care pune în friguri pe toată lumea, care impune un fel de intimitate, un fel de spirit de interes de clan între partizanii aceleiași grupări politice.

Emilia avu ocaziunea să observe acest spirit mare în câteva vizite pe care le făcuse. Văzu la olaltă doamne cari nu se puteau suferi mai înainte, și bărbați, cari abea se cunoșteau, bătându-se prietenește pe umeri. Și, din potrivă, auzi vorbe rele despre familii mai înainte prietene, și cari acum nu se mai vedeau.

Pe lângă funcționari dela Bancă se trezea de multe ori că sună la birou mutre necunoscute, cari se interesau c'un fel de familiaritate, dela egal la egal, despre domnul advocat: unde era? Când va sosi? Care e situația prin comunele pe cari le-a cutreerat.

Odată cel care sună fu însuși prefectul. Mașina i se oprise la poartă iar el, după ce-i deschise servitoarea, aștepta în birou. Trebuia să vorbească necondiționat cu doamna. Era un domn din vechiul Regat, un fost ofițer, era încă tânăr, să fi tot avut patruzeci și cinci de ani.

Ce putea să-l aducă aici? El care era în toiul alegerilor, va ști de bună seamă pe unde va fi bărbatul său.

Știa, într'adevăr, dar altceva îl adusese la ea. Peste două zile era așteptat să sosească un ministru. Făcea un turneu rapid prin Ardeal. Aici va sosi pe la orele zece, și nu va rămânea decât o jumătate de ceas. Era cu cale să i se servească o mică gustare. Nu l-ar duce la restaurant, iar el, prefectul, era celibatar. A tot auzit spunându-se despre talentele ei de bună gospodină. Nu ar putea oferi ea o mică gustare? Dece, se înțelege. Nu vor fi decât trei persoane. Doamna primarului era bolnavă greu de-o săptămână.

Emilia nu se simți atât de neplăcut atinsă de propunerea ce-i făcea cât mai mult de atitudinea lui. Până veni, o privi și o examină din toate perspectivele, părând că o cântărește cu toată minuțiozitatea. Observase și în alte două rânduri, când fură invitați la masă în aceeași familie, privirile lui stăruitoare și atât de insolente. Dar atunci el se putea gândi că, într'atâta lume, nu-l observă. Acum însă erau numai amândoi în birou. Se schimbă la față de indignare. Totuși, nu putu refuza. Era vorba de un ministru, poate unul care e tare la Bancă.

Nu! Bine că trecură alegerile! Ele provocară un fel de libertinaj între cei ce făceau parte din aceeași grupare politică. Iată și ministrul acela, om către cincizeci opt-șaizeci de ani, mai mult o privi și-i făcu complimente decât mâncă, vreme de un sfert de ceas cât i-a făcut cinstea să rămână în prânzătorul ei modest.

Da, auzise dela mulți, și mai constatase ea însăși că domnii din Vechiul Regat sunt mai atenți față de doamne. Da, încă ea nu-și

va putea uita nici odată purtarea acelui doctor care fusese invitat la ei la cules de vii, și dăduse mai ales de gândit surprinzând privirea prefectului râzând cu înțeles către ministru, și clipind spre ea, când le servea ceaiul... Nu cumva l-a adus pe ministru anume s'o cunoască? Știa că prin oraș se vorbește despre ea că e frumoasă și elegantă. Ba-i spuse de câteva ori chiar bărbatul.

La gândul acesta se simți jicnită și, costă o adevărată sforțare să poată schița un zâmbet și să-i mulțumească de cinstea ministrului la despărțire.

— Eu mă simt fericit, doamnă, că v'am cunoscut, și eu vă sunt recunoscător!

Poftim! și Dumnealui era slobozit în toate mădularele și pufăios, și purta o bărbie ascuțită, albă, ca de țap!

Bine că se sfârșiseră alegerile și bărbatul era din nou acasă. Hm, fără el, mereu sensația că undeva în străini, și că în orice clipă i se putea întâmpla ceva neplăcut.

Mai ales că băgă de seamă că unele din cunoștințele ei, ai căror bărbați activau la alegeri în alte partide, deveniră foarte reci față de ea, gata parcă să-i spună o vorbă ofensătoare.

Se gândi că nu-i plăcut lucru să intri în învălmășala vieții publice. Dar ei nu intrară, nu veniră la oraș de bună voe, nici cu scopul acesta. Totuși simția și ea, ca și bărbatul său, că fură atrași de vârtej și fără voia lor, și că zadarnic ar încerca să-și lămurească prietenele. Nime nu ar crede-o. Nu putea fi ea o excepție, ea și bărbatul său, când el activa într'un partid? Și încă ce activitate? Toată lumea vorbea că-i cel mai bun elector al partidului liberal în județ.

Acum, că bărbatul său era din nou în sânul familiei, nu-i mai păsa de nimic! Dacă unele familii cunoscute s'au înstrăinat de ei, n'au decât! Pot trăi și retrași cum au trăit la sat, și încă mai liniștiți și mai mulțumiți. Ea avea destul de lucru cu doi copii, și când nu avea trecea în biroul bărbatului și-i ajuta. Învățase să bată la mașină.

Cât de bine era așa! Cu toți în casă în jurul ei! Copiii învățau bine, erau între cei dintâi în clasele lor. Bărbatul era stăpân de mult pe slujba lui, ba își căpătase îndemânare în tot felul de procese. Deși nu le purta el, veniau câțiva din foștii lui colegi de Universitate să le studieze împreună, retrăind emoțiile din vremea studiilor când pregăteau împreună examenele. Veniau pentrucă, spuneau ei, el recapitulase de curând toate materiile pentru diploma lui, și-și putea aduce mai ușor aminte decât ei articolele și paragrafe de legi.

Erau doi-trei inși, cari fură mai slăbuți în studii și la Universitate, iar războiul pusese între ei și volumele de drept un obstacol destul de înalt. Unul dintre ei venise din război și invalid de un picior.

Cu Banca avea contract, nu atârna de fluctuațiile politice. După alegeri, cum afacerile sucursalei crescuseră, i se votă un ajutor de cinci mii lei pentru angajarea unui stagiar. Dar banca nu avea nimic împotrivă dacă stagiarul putea fi soția lui. Și astfel ajutorul ce-i dădea Emilia în birou, era acum și răsplătit. Nici el nici ea nu crezură că-i subt demnitatea femeii să lucreze și ea în birou. Ocupațiile casnice, grija de copii nu-i luau decât o parte din timp ca

şi în sat. Dar acolo avea grădina, avea economia, care-i putea umplea tot timpul liber. Aici, fără lucru, Emilia se plictisea. Işi dădu în grabă seamă că plimbările prin oraş, cofetărie, cinematograful, visitele nu puteau umplea timpul ei într'un chip care să o mulţumească. Era, în realitate, numai o pierdere de timp, ceea ce pe ea, care era plină de energie şi-i plăcea să lucreze, nu o satisfăcea.

Puţin îi păsa când înţelese că sunt femei în oraş, şi chiar dintre prietenile ei, cari o ironizau pentrucă lucra în biroul bărbatului. Munca nu numai că era în firea ei, ci acum, când se învrăjbise partea cea mai mare a societăţii româneşti din oraş, din motive politice, era şi un bun refugiu de-a nu se mai gândi la mizeriile sociale pe cari le vedea sau despre cari auzia.

Pe de altă parte Ion Mărginean nu ar fi încredinţat pe un stagiar să-l împlinească la desbateri, chiar dacă şi-ar fi angajat unul. Se simţea prea responsabil pentru a nu susţine personal ori ce causă a Băncii. Aşa că stagiarul ar fi făcut tot numai lucru de birou, pe care-l putea face şi Emilia.

Lumea vorbea, cârtea, ironiza. Chiar funcţionarii băncii. Dar mai ales femeile cari veniră din sate la oraşe, unde bărbaţii lor aveau o slujbă oficială. Ele nu înţelegeau atitudinea Emiliei, şi începură să o privească din nou peste umăr.

Dar ei nu-i păsa!

Ştia unde dusese pe multe femei tinere traiul cel nou dela oraş, fără nici o ocupaţie, mai ales dintre acelea cari nu aveau nici copii.

Atâta s'au tot plimbat pe străzile oraşului, au privit vitrinele, au petrecut zilnic ceasuri în cofetării, au cercetat cinematografele, până au început să le ese zvonuri urîte. Făcură cunoştinţe cu tineri şi bărbaţi cari le văzură expunându-şi mereu costumele şi graţiile, şi cari le acostară pe stradă sau în cofetării, iar acum ajunseseră prieteni ai casei, şi cari se angajaseră mărinimoşi să le distreze, să le umple timpul liber, în vreme ce bărbaţii îşi vedeau de slujbe.

Emilia fu din bună vreme scandalizată cum tratau aceşti tineri, cari părea că nu au nici o ocupaţiune, pe unele din cunoştinţele ei: le socoteau drept nişte găsculiţe dela ţară, şi profitau de lipsa lor de experienţă, ca şi de vanitatea lor adulată cu meşteşug.

In vremea din urmă, înainte de alegeri, nu mai putea intra într'o casă să nu audă prevestindu-se lucruri scandaloase despre acele din gâsculiţele acelea. Două îşi părăsiră bărbaţii, se spunea că nu de voe bună, şi trăiau cu cutare prieten, aşteptând divorţul şi cununia nouă, care nu prea erau semne să vină. Cutare a primit în dar o blană preţioasă; cutare se certa zilnic cu bărbatul care opri pe un astfel de prieten să-i mai calce pragul. Şi câte alte poveşti de felul acestora!

Chiar şi cu prilejul propagandei electorale izbucniră două-trei scandaluri, de care Emilia abea auzi şi apoi nu se mai interesă de ele.

Nu avea nici un rost să se mai intereseze. Ştia de mult că moravurile eşiră zdruncinate din războiu, şi ea atribuia chiar certurile şi învrăjbirile politice zdruncinării bunului simţ cu care oamenii s'au întors din cei patru ani de războiu.

Şi ea şi bărbatul, îşi luau uneori Sâmbăta seara copiii şi plecau să petreacă Duminecile acasă în satul lor. Socrii îi primeau pe toţi cu însufleţire. Era cea mai mare bucurie a lor aceste vizite rare.

Copiii se repezeau numai decât prin ogradă, prin grădină, cercetând de aproape toate lucrurile, şi chiuind de bucurie când descopereau un altoi sădit proaspăt, în grajd viţeluşi necunoscuţi de ei, sau numărând stupii din stupină, aflau câteva coşniţe mai mult.

Vara şi toamna se căţărau prin pomi, iarna porniau cu săniuţa, şi abea puteau fi ţinuţi în casă până mâncau.

Ion şi Emilia erau prea mulţumiţi cu felul cum bătrânii purtau economia lor. Era şi pasionată, se şi pricepea, mai ales soacră-sa, dar începu să se mişte şi doctorul Creţu. Ţineau două slugi mari şi un băiat la vite. Arau cu două pluguri, lucrau cu două care. Era mare lipsă de braţe de lucru, după ce se făcu reforma agrară. Cu doi muncitori stabili nu mai aveau nevoe de lucrători din sat decât la coasă, la fân şi la secere. Săpau porumbul cu maşina.

Ion şi Emilia se întorceau înviorați din Duminecile petrecute acasă, iar copiii supăraţi că nu mai puteau rămânea. Bătrânii se interesau de viaţa lor dela oraş şi erau mulţumiţi că au trecut peste greutăţiile începutului.

I. Agârbiceanu

O S M A N

Era după retragerea din Muntenia. Iarna anului 1916. Compania noastră era cantonată într'un sat din jurul Vasluiului. Satul părea pe jumătate pustiu, iar oamenii, adică femeile, copiii şi moşnegii, tare amărîţi, căci nu era casă să n'aibă pe unul de ai lor la război.

Locuiam cu căpitanul meu, la un gospodar cuprins, om de vreo 60 de ani, ai cărui feciori, amândoi însuraţi, erau şi ei pe front. Aveam o cameră curată, cu pereţi albi, icoane în părete şi cu podele ca la oraş, sobă de cărămidă, aşa că nu ne puteam plânge de frig, mai ales că pădurea era aproape şi ordonanţele noastre înjugau boii lui Gheorghe Ispas şi veneau cu lemnele din pădure atunci când ne trebuia...

Toată luna lui Decembrie, instrucţia a fost suspendată, şi-apoi, chiar de-ar fi fost să se dea ordin, cu cine s'o faci — c'un pumn de oameni? — căci atâţia rămăseseră din companie, în urma luptelor grele prin care trecuserăm, şi-apoi dintre ei câte unul se mai îmbolnăvea şi **de recurent.**

O iarnă grea, cum de mult nu se văzuse! Şi-un ger, de scăpărau pietrele. Ofiţerii, ne petreceam vremea povestind, jucând cărţi şi trimiţând ordonanţele la depărtări mari să ne cumpere câte-un bolobocel cu vin. Şi ce veselie era atunci! Un ofiţer bătrân, rezervist, cânta pe nas ca popa, îl binecuvânta, apoi dădea cep, lua din poliţa casei o legăturică de busuioc, şi ne aghezmuia pe la funte, şi numai după aceea ne dădea voie să bem... Vorba aceea, făceam haz de necaz, ca să ne uităm durerile.

Dar acela, care sta întotdeauna mai deoparte şi nu lua parte la petrecerile noastae, nu făcea haz şi nu juca nici cărţi, decât foarte rar, era comandantul meu de companie, căpitanul Stavrache. Ce inimă bună şi ce viteaz! Luase parte la vreo zece atacuri şi totdeauna înainte. In orice situaţie grea s'ar fi găsit, nu se pierdea. Cu soldaţii se purta ca un părinte şi de aceea toţi îl iubeau. Era scurt de statură, negricios, cu fruntea mare, plină de deştepciune şi ochii scânteietori... Ei bine, omul acela, care niciodată nu se văitase în faţa inamicului, de multe ori îl auzeam oftând, ori stând cu fruntea în palme şi gândind câte un ceas întreg. Intr'o zi îl întrebai, luându-mi curaj:

— Sunteţi bolnav, d-le căpitan?...

— Da, răspunse el...

— Şi ce vă doare...?

— Sufletul, şi deodată îl văzu, pe omul acela dârz, care nu se temuse de gloanţe şi ghiulele, plângând ca un copil în faţa mea.

„Tu nu eşti însurat, ai părinţi, dă, vorbi el deodată. Te doare, dar eu am lăsat acolo, la Tulcea, pe nevastă-mea cu un copil abia de o lună şi acum poate că duşmanul îşi bate poc de ei... Tu nu ştii ce este dorul de nevastă, dar mai ales de copil... şi să nu ştii nimic despre ei".

Tăcu, îşi şterse ochii, îşi îmbrăcă mantaua şi plecă... Din ziua aceea devenise şi mai tăcut. Citea toată ziua, ori îşi scria memoriile dintr'un **notes**, unde-şi însemnase zi cu zi, ceas cu ceas, luptele la care luase parte.

„Dacă voi muri să ştie băiatul meu, Gheorghiţă, pe care l-am botezat în ceasul plecării, că tatu-său a murit ca un erou pentru Ţară, şi nu ca un laş. Asta-i averea ce i-o pot lăsa".

Şi zilele trecură cu un Crăciun mohorît... De Sf. Vasile, soldaţii făcură un buhai şi veniră ca să ne ureze... A fost nu un an nou, ci adevărat un parastas.

La câteva zile, văd că figura căpitanului meu deveni veselă! Mă privia drept în ochi şi parcă voia să-mi spue ceva. Eu ghiceam aceasta, dar nu îndrăzneam să-l întreb. Era seară... Prin geamuri strălucea albul zăpezii într'un albastru fumuriu. Căpitanul mă privi cu ochi serioşi şi mă prinse de umăr.

— Eşti militar, vorbi el,... şi încă ofiţer... Ştii ce înseamnă cuvântul de onoare...

— Da...

— Dă-ţi-l, că n'ai să spui nimic...

— Pe onoarea mea, — am răspuns eu.

— Ei, acuma, cheamă-l pe fruntaşul **Osman** la mine.

Peste un sfert de ceas, un om scund, cu umerii ieşiţi, ochii mici şi oblici, faţa smeadă, intră în camera noastră.

— Să trăiţi, d-le căpitan...

— Buna seara, Osmane... Tu eşti din Dobrogea, dela **Ali-Bei-Chioi.**

Turcul făcu ochii mari.

— Da, răspunse el mirat de cunoştinţa căpitanului.

— Tu vrei să mergi acasă în concediu... să vezi nevasta, copiii? Ai copii, nevastă?

— Da, **ai** d-nu căpitan...

Şi turcul îşi aruncă privirea cu zâmbet, când la mine când la căpitan, crezând că-şi râde de el.

— Ei bine, eu îţi dau concediu o lună, pe răspunderea mea, şi-ai să te duci şi la mine acasă să duci o scrisoare. Vrei să te duci?

— Vreim să trăiţi, d-nu căpitan...

— Dar spune-mi cum ai să treci dincolo?

— Daţi la mine bilet, **mergem** concediu Galaţi... La Dunărea îngheţată este, eu trecem noaptea la Dobrogea şi dacă sentinele prinde la mine, eu spun **dezertor estem** bre, dela România....

— Bravo, Osmane strigă căpitanul,... şi-l bătu pe umeri. Turcul făcu un salut în legea lui, îşi duse mâna la frunte, apoi la inimă...

— Ei acuma să ştii, Osmane, că lucrul acesta n'are să-l ştie nimenea, de cât noi trei — juri pe legea lui Mahomet.

— Nu putem jura, trăiţi d-nu căpitan, la noi oprit este... Numai cuvânt, este jurământ.

— Bine, Osmane... bine. Te știu om cinstit și viteaz. Tu ești turc și turcii sunt aliați cu inamicii noștri. Dacă te-o prinde, n'are să te bănuiască, pe unul de-ai noștri era mai greu...

Și-acuma, mâine ai să pleci. Ai să duci o scrisoare la mine acasă, în strada Babadag și să aduci răspuns.

Scrisoarea ai s'o vâri în opincă... Și'n opincă ai să pui pae... Ai înțeles?

— Înțeles.. să trăiți d-nu căpitan.

— Și-ai să mai faci un lucru. Ai să cauți să afli ce armată are inamicul... unde e... și ce anume.

— Înțeles, să trăiți d-nu căpitan...

— Și-acuma să fii gata... mâine dimineață pleci... ai să ai de toate, hrană și bani de drum...

Osman se închină întâi în legea lui, apoi strigă cu glas tare de tremurară geamurile:

— Să trăiți, d-nu căpitan! — Și plecă.

Trecură multe zile dela plecarea lui Osman. In companie nimeni nu știa de cele întâmplate. Orice vorbă șoptită, în împrejurări așa grele, ar fi fost un dezastru pentru noi... doi... Căpitanul devenise tăcut și se închidea tot mai mult în el. Nici nu mai ofta și nu mai pomenea nimic în cercul ofițerilor despre familia lui. Toată discuția lui era în ofensiva care trebuia să vină odată cu vara... și să ne luăm pământul robit. Și cu toate că dela părțile sedentare începură să ne sosească elemente noui, coasa morții secera cu nemiluita, căci tifosul exantematic se declarase peste tot. Cine a trăit zilele acelea ale anilor 1916—1919, numai acela își poate da seama, de ce răbdare, abnegație și rezistență a dat dovadă soldatul român. Dar mai ales dobrogenii, oameni zdraveni, înalți ca bradul, astăzi îl vedeai vesel, căutându-și de slujba lui și peste două zile aflai că a și fost evacuat în spital la Vaslui.

Acuma, cu apropierea instrucției și complectarea armamentului, orice distracție, joc de cărți, lăutari, încetase. Fiecare își dădea seamă, dela soldat la colonel, că ziua răfuelilor se apropie, și că pentru aceasta trebue energie, seriozitate și muncă fără preget.

Pe lângă aceasta, cel mai mare dușman al nostru era nu inamicul, căci eram departe de front, ci insectele... Curățenie și iar curățenie... Apoi la două zlie deparazitare și ordine peste ordine. Seara cădeam de oboseală... Rareori îl auzeam pe căpitanul meu vorbind în șoapte: „Oare ce-o fi făcând Osman?“ Se apropia luna și Osman nu se ivea... De bănuit, că a dat mâna cu inamicul nu-l credeam în stare și nici nu aduceam vorba despre asta. Dar într'o zi văd că comandantul meu îmi pune o întrebare...

— D-ta, în viața civilă ești învățător. Ei bine, când înveți pe copiii d-tale la școală, ce le spui despre Ștefan cel Mare și Sfânt...?

Eu care-l înțelesesem pe căpitan unde vrea să ajungă, îi răspunsei:

— Pe patul de moarte, Ștefan cel Mare i-a dat sfatul acesta fiului său Bogdan: „Să nu te încrezi nici în Rus, nici în Poloni, ci mai degrabă în Turci, că turcii sunt mai cinstiți...“.

— Va să zică și d-ta crezi că Osman nu ne-a trădat?

— Nu cred să ne fi trădat.

— Ei bine, asta îmi place, văd că m'ai înțeles, — și râse cu o bucurie cum de mult n'o văzusem.

Și 'ntr'adevăr, peste o lună și o zi Osman se ivește în ușa camerei noastre. Căpitanul era la companie. Am trimis să-l cheme. Când l-a văzut pe Osman, numai că nu l-a sărutat.

— Am venit, d-le căpitan, să trăiți (Osman n'a mai spus de data aceasta: Să trăiți domnule căpitan, am venit!) — așa era de turburat.

Și scoase de sub manta, din fundul unui cojocel de oaie, pe care-l adusese de acasă, o scrisoare, învăluită în vre-o trei plicuri. N'am văzut niciodată în viața mea un moment mai mișcător. Căpitanul sta cu plicul în mână și se uita la el, eu la Osman, iar Osman la căpitan... Câteva clipe au trecut într'o tăcere solemnă. Revenindu-și, căpitanul îi întinse mâna lui Osman, iar Osman făcu salutul lui cu mâna la frunte și apoi la inimă. Bucuros, căpitanul scoase din portfel o hârtie de 100 și i-o întinse. Turcul aplecă imediat capul și se închină, făcu doi pași înapoi:

— Nu, mulsumim, d-nu căpitan, D-tră dat la mine voie eu văd familie... Mulsumim...

— Și cum ai găsit familia...?

— Bine... mulsumim lui Alah, tot este bine, numai un copil fost bolnav, la mine cinci copii.

— Acum du-te și te hodinește, cere de mâncare...

— Nu, mulsumim... eu mâncat, răspunse turcul.

Căpitanul îmi făcu un semn să mă retrag, ceeace și făcui.

Am rătăcit până 'n târziul nopții pe la camarazii mei, nevoind să-l deranjez. Când m'a văzut intrând, s'a uitat la mine și m'a îmbrățișat... întrebându-mă de ce am întârziat.

— Îți mulțumesc, dragul meu... Îți mulțumesc, ai fost un adevărat camarad, că ai înțeles dorul meu și nu m'ai oprit, vorbi cu lacrimi în ochi. Ei acuma să-ți citesc ce-mi scrie scumpa mea soție...

Se așeză jos, își apropie lampa și începu:

Tulcea, 1917 Ianuarie 15

Scumpul și iubitul meu Leon,

Rândurile tale, pline de nemărginită iubire, de sinceritate și dor mi-au umplut inima cu un suflu nou de viață, mai puternic de cât moartea, mai trainic decât iubirea. Ce duios e să știi că chiar în suferință și în mâinile dușmanului fiind, acel care luptă pentru Țara, pentru neamul lui, se gândește la tine și sufere pentru tine.

Și văd, iubitul meu, că tu trăiești cu gândul la mine, după cum și eu în nopțile mele de suferință mă gândesc mereu la tine și mă rog lui Dumnezeu să te ție sănătos pentru mine și copilașul nostru.

Tu ești al neamului, dar te rog și să crezi că fără să fiu egoistă ești și al meu și în clipele când vei porni la atac, sărută iconița pe care ți-am dat-o eu la plecare.

Căpitanul aici se opri. Ochii i se umplură de lacrimi. Scoase iconița de la piept și o sărută. Rămase multă vreme într'o tăcere prelungă, ținând scrisoarea la piept. Nu îndrăzneam să-l mai întreb...

— Nu-ți mai citesc, vorbi el după un timp. Acum sunt fericit... Pot să sufăr încă... Și voiu suferi până la izbânda cea mare...

Se întoarse spre mine.

— Mă iartă, dragul meu, că mai departe nu ți-am citit. Sunt rânduri, din intimitatea noastră în viața de familie... dar te rog un lucru să-l menajezi cât mai mult pe Osman, e în plutonul d-tale, și el a făcut legătura între mine și nevasta mea. Și-acuma îți dau un sfat. Când te vei însura, să cauți un suflet, nu avere.

Târziu de tot adormirăm.

A doua zi Osman veni în camera noastră.

— Ei, Osmane, cum te-au primit inamicii?

— Bini, să trăiți d-nu căpitan.... Căpitanul îi făcu semn să stea jos.

— Și... cum ai ajuns... Osmane...?

— Eu, venit Galați... Unde merg eu, la mal sentinele... ioc (nu). Eu trec la Dunăre, înghețat bre, înghețat... și frig bre așa frig, frige la picioare... Eu trec la Garven, santinele ioc... Spun eu la mine, asta nu-i război... Cum eu trec așa... mergem la noapte, ajungem Vacareni, este ziua... Ce ne facem bre? Ascundem la stuf... Nu... mergem înainte... Da frig d-nu căpitan... Atunci intrăm la cafene, bem ceai... încălzim puținu bre. Aici la mine vedem doi bulgari... Ei uită la mine întrebăm...: Românskii soldat?

— Dizertor bre, mergem acasă... Ei prindem la mine.., Ducem Comandant. Comandant întreabă:

— Turetkii (turc)?

— Desertor bre...

— Desertor Rominskii.

— Dezertor bre... Rominskii... Căpitan scrie la hârtie trimitem la Tulcea...

— Te-a dus la Tulcea? întrebă nerăbdător căpitanul.

— La Tulcea, trăiți dom căpitan...

— Și te-a dus pe jos? îl întrebai eu...

— Și la căruța și pe jos...

— Și la Tulcea ce ți-au făcut? întrebă iarăși căpitanul.

— Dus la mine la Comandant — și Comandant întrebă: Rominskii dizertor bre?

— Rominskii.

— Dobrogeaskii Turox (Turc Dobrogean)?

— Da, răspundem la el... Eu mergem acasă la mine, nevasta, copii murim de fome... bre... cinci copii...

— Este armata bre la România?

— Esti bre, prost la Romania... este batae bre, mâncare ioc...

— Esti artilerie?

— Eu nu văzut artilerie... Esti rus artilerie.., esti... Comandantul scrie... la gazetu, și vrea trimitem la Comendant la Babadag... Eu spunem... la el: Dom Comandant eu mergem acas... Ali-Bai-Kioi — eu om sorac, mergem familie muncim... Eu turc bre... domnu

Comendant... El uitat la mine, dat drumu... Eu spunem la el mulsumim și plecăm la strada Babadag d-nu căpitan... la sosie.

— Și ce-a spus soția când te-a văzut?

— Citește la scrisoare și plânge și copil mic, așa plânge...

Osman se opri... și la mine d-nu căpitan este așa mic copilu...

Căpitanul scoase batista și-și sterse o lacrimă.

Și conița, dai la mine mâncare și întreabă, întreabă la d-nu Căpitanu, urmă Osman...

Se făcu o pauză... Privirile noastre se urmăreau... Sufletele deasemenea. Gândurile alergau departe.

— Dar la tine acasă cum ai găsit, Osmane?

— Saracie, să trăiți d-nu Căpitan, saracie. Vândut cinci perechi curcan, la noi estem curcan, avere, eu dat la nevastă puțin bani și plecat Constanța. Acolo muncit, săptămâna, strângem bani venit acasă și plecat înapoi... la regiment. Concedi la mine o lună, d-nu Căpitan așteaptă, altfel bucluc...

— Bine Osmane, îți mulțumesc, vorbi căpitanul, acum du-te. Am să-ți fiu recunoscător.

Osman plecă, salutând cu acelaș respect, fără ca să ceară vreo favoare.

A doua și a treia zi căpitanul îl chestionă despre cele văzute acolo, dar despre veștile aflate nu mi-a spus nimic și nici nu știu unde și cui le-a raportat.

Primăvara veni și instrucția începu. Osman fusese acum înaintat caporal și conducea grupa.

— Haide bre, facem instrucție aici, ori ne jucăm bre, îl auzeam câte-odată strigând la oamenii de sub comanda lui. Și lipovenii bărboși, înalți, cu ochi albaștri și umezi, se uitau de sus la turcul acesta gros, cu ochi oblici, dar trebuiau să-l asculte, căci gradul era grad.

In timpul repaozului venea la noi, stam de vorbă și cea mai dulce mângâiere pentru el era când îi amintea de Ali-Bei-Kioi.

— Mergem, d-nu Căpitan... mergem...

Să fim sănătoși, eu viu la d-tră, aducem una păreche curcani albi... Aducem amintire... Să fim sănătoși și să termine război... Și d-tră cu sosia, la noi... Avem bivolița și noi facem unt...

Așa de sincere erau vorbele lui și atâta bunătate îți revarsau pe suflet duioșia cu care le exprima, căci fără să vrei te simțeai atras de el ca de un vechiu prieten din neamul tău și nu ca de-un biet turc, necăjit, dintr'un sat oropsit, a cărui avere se închega toată într'o bivoliță și câteva perechi de curcani.

— Și D-tră d-nu sublocotenent, nu dobrogean, dar când noi isprăvim război, dați la mine fotografii, la tot eu țin minte.

— D-nu Căpitan dobrogean și noi mergem la d-lui vedem copilaș și noi ducem cu sosia copilaș... Eu turc, dobrogean, dar noi luptat pentru România.

Deobiceiu acestea erau convorbirile noastre și prin felul lui de exprimare — căci vorbea așa de prost românește și se chinuia ca să găsească cuvântul potrivit — îl simțeam și mai aproape de inima

noastră, căci vorbea dela suflet la suflet. Deşi regimentul nostru era dobrogean şi avea atâtea neamuri în compunerea lui, Osman de la compania a IV-a era cel mai drag dintre toţi ostaşii cari nu erau de acelaş sânge cu noi... Comandantul regimentului ştiind bravura lui, îl recomandase pentru decoraţie.

La 15 Mai ocuparăm tranşeele pe linia Nămoloasa... Trebuia să atacăm aripa stângă a inamicului... cu direcţia Hanu-Conache. Aceasta se petrecea în noaptea de 15 Iulie... Aşteptam cu înfrigurare, ordinul de atac... Era spre seară... Soarele scăpase pe sub geana unei păduri şi ghiulele sburau fluerând, în văzduh. Din tranşeea noastră priveam tranşeele inamicului, iar din depărtare lumina ghiulelor care eşiau din gura tunului. Osman era lângă mine în tranşee cu mâna pe armă şi granadele gata... când deodată îl văd că se apleacă spre mine şi mă roagă să-l las pentru câteva minute liber. N'am înţeles nimic...

Osman se ridică din tranşee, trecu în spatele ei şi se piti după un tufar... Am întors capul să-l urmăresc fără voia mea... El sta aplecat în genunchi, se bătea cu mâinele la inimă şi şoptia ceva neînţeles, ridicând capul spre soarele care murea după geana pădurii... Atât putui desluşi... Alah, îl Alah... Se întoarse înapoi, luă puşca liniştit, cşicând nimic nu s'ar fi întâmplat, şi-mi spuse încet:

— Acum mergem la atac...

— Aşteptăm ordinul, Osman.

— Cum nu mergem la atac? întrebă el...

Fără să-l mai întreb, înţelesei că Osman se închinase lui Alah, înaintea luptei. Dar în locul atacului primirăm ordin să pornim în marş forţat la Mărăşeşti, căci „aliaţii' noştri, „Ruşii", ne trădaseră. Am pornit în toiul nopţii în marş forţat şi abia a doua zi sub seară am ajuns, ocupând o porţiune de tranşee pe dreapta Siretului, în faţa Cosmeştilor, pe cari ruşii bolşevizaţi o părăsiseră... Spre seară lupta a început. Grozăvenia ei nu se poate descrie... Se loveau ghiulele în aer şi cerul se lumina ca şi când milioane de trăznete ar fi izbucnit din adâncul tăriei... Inamicul înainta valuri, valuri.... Aici ne lua o tranşee, aici o luam noi înapoi... Comandantul nostru era veşnic lângă noi... Cu faţa plină de praf, sudoare şi fum mereu striga, alerga de ici colo, dispărea, ca să-l vedem iarăşi răsărind lângă noi, mai hotărît şi mai încruntat.

Pe la miezul nopţii în noaptea cea de groază de 6 August se făcu o pauză... Infanteria şi a lor şi a noastră părea obosită... O ploaie caldă începu... Un glas se auzi în noapte... numai pe jumătate românește...

— Pentru Dumnezeu, încetaţi puţin... suntem oameni. Căpitanul veni lângă mine şi-mi ordonă...

— Trimite-l pe Osman, cu o patrulă, să cerceteze linia inamicului... ai auzit ce-a spus? Acesta e un truc, vor să ne prindă...

Ii dădui ordin şi Osman cu o parte din grupă — căci cei mai mulţi erau răniţi şi morţi — se strecură din tranşee... Nu trecură decât cinci minute şi o rafală şi mai groaznică începu...

Noaptea era pe sfârșite și ploaia încetă. Lupta continuă până a doua zi dimineața, când patrulele noastre strecurându-se spre liniile inamicului, îl găsiră pe Osman sfredelit de o granată, ținând în mâna însângerată arma strânsă la piept.

După două nopți și două zile de luptă și eu și căpitanul căzurăm răniți. Ne-au evacuat la un spital din Iași. Târziu de tot, câțiva ani după sfârșitul războiului, m'am întâlnit cu comandantul companiei mele la o berărie din Galați. Mergea puțin schiopătând, eu, slava Domnului, nu aveam nimic... Imi luasem catedra, chiar în inima marelui port. Pe căpitan îl avansase maior, iar bietul Osman hodinea în pământul țării, departe de nevasta și copiii lui — de Alibeichioiul iubit... Am vorbit mult, mult despre el, iar la plecare căpitanul mi-a spus că a căutat văduva lui Osman, dar n'a mai găsit-o.

N. Dunăreanu

R U G Ă E R O I C Ă

LĂMURIRE

Până noaptea, târziu, schelele au stat ridicate în jurul bisericii.

Zile întregi, ofițeri și soldați munciseră ca niște albine. Zidarii îndreptaseră pereții lăcașului. Zugravii așternuseră vesmânt de var, peste tencuială nouă. Tâmplarii făcuseră uși și ferestre. Tinichigii bătuseră tabla pe acoperiș. Vopsitorii așternuseră peste ea un strat de ulei, în culoarea frunzelor proaspete.

A doua zi dimineața, când locuitorii au ieșit pe prispele caselor, biserica strălucea albă în soare și deasupra turlei sclipea crucea de alamă, tăiată cu măestrie din tubul unui obuz rusesc.

Regimentul își încheia primul popas în stepa din răsăritul Nistrului și, înainte de a porni mai departe, îngenunchia în fața altarului pe care îl redase credinței.

Strânși cot la cot, cu armele pe umeri, ostașii cântau:

Cu noi este Dumnezeu,
Înțelegeți neamuri
Și vă plecați!

Larg descheiați la gât, cu mânecile suflecate, cu capetele descoperite, soldații cântau puternic:

Hai camarazi! veniți acum!
Spre glorie e-un singur drum
Și gloria e sub drapel,
Veniți să ne luptăm sub el!

Imi aduceam aminte de ostașii mei, așa cum îi văzusem cu câteva săptămâni în urmă, când, într'o noapte, îi adusesem pe frontul Prutului, la Oancea, în fața Cahulului.

Ceea ce îmi atrăsese în deosebi luarea aminte era sfințenia cetirii, în clipele de liniște, a cărticelelor de rugăciuni. Venirea între ei a preotului regimentului le umplea chipurile de ușurătoare bucurie. Slujbele religioase erau ascultate cu pioasă atențiune. Semnul crucii flutura des peste piepturi. S'ar fi zis că oamenii voiau să împlinească, în grabă, datoriile față de cer, uitate lungă vreme.

Ceasurile bombardamentelor aspre n'au întârziat. Liniile noastre, bătute de obuze, aruncau în văzduh nori de țărână, amestecați cu fumul și flăcările exploziilor. Brancardierii, tupilându-se în lungul șanțurilor de luptă, duceau, spre posturile de ajutor, răniții, sau adăposteau, în colțuri ferite de vederi, pe cei cari sfârșiseră fără lumânare.

Apoi, într'o dimineaţă, ne-am avântat dincolo de Prut, străbătând stufăria şi bălţile până la malul Basarabiei şi trecând peste câmpurile minate. In miezul zilei, pe cazărmile Cahulului eliberat, fâlfâia steagul Ţării, iar avioanele noastre se roteau în horă voioasă deasupra oraşului.

Era primul act de forţă care descoperea, în sufletele oamenilor, puterile ascunse în ei.

Şi prima izbândă.

Până atunci, aproape toţi ne ridicam gândurile spre Dumnezeu, plini de frică. Umiliţi îi cerşeam mila proteguitoare, de teama sfârşitului fără iertare şi a pedepselor cumplite, pentru rătăcirile din viaţă.

Rugăciunile noastre erau vaete şi prosternări, în cari prea rar găseam, alături de multă groază, o mică flacără de credinţă adevărată şi senină.

Nu descoperisem pe Atotputernic în noi.

Cei mai mulţi, fără să gândim prea adânc, ne închipuiam că El, după ce crease lumea, pândea cu răutate faptele creaturilor Lui, împărţind pedepsele unui iad crâncen.

Ne credeam, adesea, părăsiţi pe acest pământ şi — în lipsa noastră de înţelegere, socotind pe Ziditor sub nivelul priceperii unui anonim orânduitor al circulaţiei din nu importă ce târguşor — îl învinuiam că nu lăsase aici jos, la îndemâna oricui, legile drumurilor vieţii. El care aşezase pentru veşnicie pulsaţiile fiinţării, dela floricica neînsemnată pierdută în iarbă până la aştrii din adâncul de stele al bolţii.

Ni-L închipuiam că se opune fericirii noastre.

Nu ştiam că păstrăm în noi, taina fericirii.

Nu ştiam că fericirea există.

Că omul e făcut s'o trăiască, după ce a clădit-o, cu ajutorul Domnului.

Săptămâni întregi, ne-am contopit într'o forţă multiplicată de drumuri uscate sau răscolite de noroiu, au mers strânşi, în aceeaşi cadenţă, sub culoarea aceleiaşi uniforme, mânuind aceleaşi arme, supunându-ne aceloraşi ordine, mâncând aceeaşi pâine şi învingând aceleaşi greutăţi.

Săptămâni întregi ne-am contopit într'o forţă multiplicată de numărul nostru, revărsându-ne în acelaş şuvoiu de energie, fără să ştim ce ne aştepta în ziua următoare, fără să ne gândim înapoi, ţintind cu îndârjire către înamic, înainte, înainte...

Săptămâni întregi, am cântat aceleaşi cântece, am amuţit în aceleaşi tăceri, ne-am ridicat deasupra noastră şi, anonimi, ne-am descoperit, în dâncuri, puteri pe care nu le bănuisem.

Boabele de grâu, găsite după mii de ani în besna mormintelor de piatră, îndată ce au fost semănate, în căldura umedă a pământului îmbrăţişat de soare, au încolţit. In fundurile reci ale sarcofagiilor, ele îşi păstraseră, întregi, forţele de viaţă.

Şi de biruinţă.

Este ceea ce se petrecea în noi.

Virtuţi străvechi îşi găsiseră căldura germinării. Uitate în fun-

duri, în cari nu mai pătrunsese lumina, acum țâșneau, cu puteri clocotitoare.

Firește pădurea își avea și uscăturile ei. Nu voiu pomeni de ele. Brazii nu cresc în climate moleșitoare. Stejarii nu-și desfac ramurile în ogrăzile fără spații.

Cărticelele de rugăciuni erau tot mai rar deschise. Prin ele însăși nu mai exercitau puterea, pe cari le-o recunoscusem la început.

Rugăciunile se alcătuiau în noi și de către noi, treptat ce ne învingeam slăbiciunile ca să înfrângem greul, treptat ce ne obișnuiam să privim fără clipire adevărul, ca să-i răspundem prin adevăr.

Rugăciunile se alcătuiau în noi, treptat ce voința ne devenea mai dârză, ținându-ne la datorie.

Rugăciunile se întocmeau în noi, treptat ce prin voință ne păstram și măream sănătatea, pe care n'o mai puteam cocoloși fără rușinea de a ne rătăci de coloana ce mergea mereu înainte.

Sfârșitul nu ne mai apărea umbrit de groaza pe care o încercam la început. Atâția dintre noi cădeau. Făceam drumul necunoscutului alături de camarazi, cari priveau calea de dincolo cu aceeași seninătate. Dimpotrivă, stingerea pământească nu ca o beție ieșită din slăbirea dragostei de viață, ci ca un element de forță nouă ne îndemna la eforturi, cari să merite într'adevăr dăruirea noastră totală.

Munca întreagă — făptuită cu voie bună, străină de negare sau de gustul mântuielii, făptuită fără vaete, fără plictiseală, fără ascunzișuri de lingușiri și fără căutări de laude, ne încorda în izbucniri tinere, viguroase, cinstite, — pentru binele tuturor.

Departe de Patrie, Patria și Neamul ne apăreau în lumina înaltă a unei adevărate revelații. Luptam pentru Patrie și luptam pentru Neamul căruia îi voiam același suflet ca și al nostru

Drumul întoarcerii, nu mai putea fi decât acela pe care ni-l deschidea izbânda. Uscăturile, din codrul cu tulpini viguroase ce creștea în această lume nouă, șopteau câte odată zvonuri acre din locurile pe cari le părăsisem.Cu privire de oțel bârfitorii erau fulgerați. Judecătorul Suprem veghia în noi.

Aerul pe care-l respiram era curat ca al zorilor limpezi și tare ca pe crestele munților.

Numai inimile sănătoase puteau bate la aceste înălțimi morale.

Iarna cu urgia viscolelor ei, cu gerurile tăioase, cu albul nesfârșit al întinderilor, cu singurătățile nopților de beznă sau cu seninătățile înstelate peste urletul văzduhului și al valurilor Mării Negre — în preajma căreia scriu aceste rânduri — a găsit, pentru victorie, alți oameni.

Ostași necunoscuți, simpli plugari în posturi grele de veghie, aproape înecați sub zăpadă, răspundeau fără să clipească : — Nu e frig !

Aveau în spate cojocul unei credințe fierbinți.

Ostași necunoscuți, plecați în concedii după zece luni de absență dela vetre, înfruntau viscolele și troienele înotând în zăpadă și reveneau la unități, cu câteva zile înainte de împlinirea terme-

nului. Răspundeau firesc : — Am auzit că regimentul e chemat mai departe.

Aveau în inimi flacăra dreaptă a credinței.

Ostași necunoscuți, cu degetele înghețate pe oțele, alergau spre posturile de luptă, la primul semnal de alarmă și, scrutând bezna prin care se putea furișa dușmanul spre liniile noastre subțiri, așteptau primejdia ca s'o înfrunte fără teamă. Răspundeau senin : — Nu va trece !

Aveau cu ei arma armelor: Credința.

Toți aceștia descoperiseră pe Dumnezeu.

Nu din cărți

Nu din lămuririle și faptele altora.

Ci din ei.

Pentru prima oară gândul eroic și ideia frumosului în fapte creșteau în oameni, așezându-i deasupra obișnuitului zilelor de altă dată.

Un om nou s'a format astfel. In luptă cu el. In luptă generoasă, pentru un neam nou.

Realizarea este încă o biruință a războiului pe care-l facem.

Poate cea mai mare.

Și dovada că războiul nostru este sfânt.

El se știe ostașul Cerului.

El se știe ales, să împlinească voința lui Dumnezeu pe pământ.

El se întrece să fie vrednic de această alegere.

In fața lui, în liniile vrășmașe, este ostașul iadului.

Acolo pașii lui Dumnezeu nu lasă urme.

Acolo numele Lui este biciuit.

Acolo credincioșii Lui nu cunosc decât spânzurătorile.

Calea străbătută de ostașii lui Dumnezeu strălucește în crucile repuse pe biserici, în cântecele izbândei, în suspinele de ușurare ale mulțimilor scăpate de groază.

Calea retragerii ostașului infernului fumegă sub ruini și geme de sărăcia desnădăjduită a popoarelor, pe ale căror chipuri n'au mai înflorit zâmbete.

Necontenit față'n față cu Atotputernicul, scăldat în apa izvorului de apă vie, cu sufletul plin de lumina cea adevărată, ostașul cruciadei nu-și bătătorește fruntea cu mătăniile spaimei. El luptă, să se ridice la înălțimile cari să-l facă vrednic de alegerea Cerului.

Din acest suflet nou am desprins ruga eroică.

Ea este glasul gândului, și mai ales glasul faptei.

Ea este cheia drumului către adevărata fericire. Căci fericirea, încă odată, există.

Veniți cu încredere ! Alături de ostașul nou al marei biruințe, cântați să ne audă toate noroadele.

Cu noi este Dumnezeu,
Înțelegeri neamuri
Și vă plecați !

DOMNUL

Taina înțelepciunei și a biruinței, în viață, m'am străduit, cu sete, s'o smulg din cărți, cuvânt și faptele altora.

Numai după ce am străbătut toate drumurile am învățat că binele și răul, cu tot adevărul, întregi sunt în mine.

Fulgerări de lumini, din lumina adevărată, mi-au arătat totdeauna calea, pe care n'au strâmbat-o decât greșelile voite.

Către acea putere, dincolo de vedere, călăuză unică și atât de apropiată, îmi îndrept pașii, ce au terminat rătăcirile.

Nu mai sunt singur și îndoielile — dușmanii atât de chinuitori altădată — cad retezate de săbiile Domnului.

DESCĂTUȘAREA

Luminează-mi, Doamne, mintea, să-mi stăpânesc pornirile firii și cu genunchi de fier să mă înving.

Fă din mine omul nou, al biruinței asupra lui însuși, al descătușării din lanțurile slăbiciunilor.

Prima taină a izbândei pune-o în izbânda mea asupră-mi, ridicându-mă mai presus de mine.

Căile Tale voiu urma, astfel, blând ca lumina lunii și fierbinte ca arșița soarelui.

Cu puterea zdrobitoare a șuvoiaelor voiu rupe, peste stânci de cremene, albie lină adevărului.

CHEMARE

Te chem, Doamne, fierbinte Te chem, iar bucuria ce mă înalță este semnul că am ajuns în preajma Ta.

Drept, cu sufletul deschis și purtând în mine pietrele zidirii noui, stau înainte-Ți, Atotputernice.

Nu cad umilit de slăbiciunile mele, ci întreg rămân în fața Ta, ca să mă văd întreg, prin Tine.

Iți citesc poruncile scrise în inimă și le recunosc dela rătăcirile cari m'au abătut dela adevăr.

Calc pe urma pașilor Tăi și vreau să fiu ostaș ales, al biruinței Tale, pe pământ.

CREDINȚA

Sufletul meu e ca sămânța grâului: ascunde, în micul bob de aur, taina rodirii sau a morții.

Voința mea e ca muntele: înalță, pe crestele cele mai ridicate, stânci ce se țin într'un pumn de țărână.

Gândirea mea e ca fulgerul cerului: cu atât mai puternică strălucește cu cât întunericul e mai adânc.

Sănătatea mea e ca valul mării: aleargă peste ape, spre țărmul unde va adormi cu cât plaja e mai așternută.

Credința mea e ca înaltul cerului: își reazimă zările pe pământ dar nu cunoaște cuprinderea pământească.

INCREDEREA

Doamne, încrederea în mine s'o fac neclintită ajută-mi, ca să ajung la lumină, folosind puterile ce mi-ai dăruit.

Nimic să nu aştept dela alţii, singur să învîng greul; pe judecata mea, sigur, să merg hotărît înainte.

Pieptul meu să deschidă drumul şi să nu caut adăpost neîncrederii, furişat temător în spatele îndrăsneţilor.

Ştiu că mulţi se îndoesc de mine şi că îndoiala lor m'a silit să-mi plec, adesea, umilit fruntea.

Ajută-mi să-mi îndrept umerii, rămânând în prima linie a luptei şi urcuşul izbândei să-l suiu neînlocuit de nimenit.

VOINŢA

Poruncindu-mi mie însumi ajută-mă, Doamne, să mă supun, înainte de toate, voinţei mele.

Nu voiu stăpâni, cu dreptate şi putere pe alţii, dacă nu mă stăpânesc prin voinţă aspră şi nemiloasă.

Din voinţa mea, călită în tainică luptă cu mine, fă oţel să spargă, adâncă brazdă, pentru sămânţa nouă.

Dârză şi fără oprire voinţa să zidească, peste piedici, clădirile de granit ale gândului meu.

Doamne, ajută-mă să vreau cu tărie neclintită, zdrobind în mine, cu pumni de fier, oboseala voinţei.

GÂNDIREA

A gândi e merit ce rămâne gol ca un pustiu neroditor dacă, împotriva slăbiciunilor, nu ştim să gândim eroic.

Numai desprinderea din zgura micimlor, formelor şi celor din vechi apucate îngăduie pasul spre gândirea eroică.

Nimic nu răsare drept, din suflet, sub înăbuşirea de moarte a fricei şi în robia groazei de înnoire.

Vreau ca faptele mele, Doamne, să izvorească numai din gândirea eroică şi să spargă zăgazurile împotrivirilor strâmbe.

Ajută-mi să mă scutur de jugul învăţăturilor făcute de-a gata şi primite drept legi, de cei ce se tem, singuri, să gândească.

CURAJUL

Totdeauna mă întreb: — Ce am de făcut, cu ce, unde, când şi cum? — Iar mintea şi voinicia mea îmi dau răspunsul.

Nu caut, în tipare vechi sau în gândurile altora, modele ca să-mi adăpostesc teama de răspundere şi de întâietate de fapt.

Mă înspăimântă pădurea mucegaiului din fundul bălţilor cu apa putredă, dar valul, dacă-i curat, nu mă înfioară.

Nu-mi leg ochii şi nu-mi astup urechile când trebue să văd şi când trebue să aud, iar braţelor, la muncă, nu le economisesc puterea.

Cu paşi mari calc peste creste, fără să cunosc ameţeala înălţimilor, tremur însă, Doamne, când privesc besna îndrăsnelii.

MUNCA

Pentru darul vieţii îţi mulţumesc, Doamne, răspunzând prin muncă bucuriei de a trăi.

Fiinţa mea vreau să fie ceea ce dau, în tăcere, pentru mine şi alţii, cugetul şi braţele mele.

In cumpătare voiu agonisi rodul cinstit al trudei sănătoase, fără să caut laudele lumii.

Nici lăcomia şi nici risipa nu voiu cunoaşte, ci numai chemarea ţelului meu pe pământ.

Trup şi suflet, încordat, voiu râde fericit şi puternic, căci Tu eşti cu mine, când viaţa e muncă.

ADEVĂRUL

Doamne, fă ca adevărul să găsească totdeauna, în mine, o straje neadormită şi un apărător fără teamă de luptă.

Impotriva minciunei, bârfelei şi răutăţilor sub orice nume s'ar ascunde ele, păstrează-mi treze sufletul şi braţul.

Oricine va fi vinovat de neadevăr, chiar dacă viaţa-mi ar depinde de el, să afle în mine un protivnic neadormit.

Cuvântul şi umărul meu să ridice pe cei căzuţi sub setea adevărului şi să-i scoată în văzul tuturora.

In sufletul meu ţine, Doamne, aprinsă flacăra puternică şi tânănă a ostaşului de veghe, împotriva prigonitorilor adevărului.

MOCIRLA

Iarba călcată sub picioare se ridică, dacă pământul e tare, dar rămâne zdrobită când e afundată în noroiu.

Dacă se rup florile pomului, se trăeşte nădejdea rodirii viitoare, dar ramurile se usucă dacă se rup frunzele.

Când apa e adâncă înotătorul voinic ajunge la ţărm dar mocirla îl trage la fund chiar când malul e aproape.

Dă-mi, Doamne, puterea de foc a credinţei, să sec răutatea din jurul meu şi să nu mă las înăbuşit de mireasmele ei.

Imbracă-mi răbdarea în zale de fier şi muşchi de piatră dă-mi voinţei să zidesc insulă, în mijlocul mlaştinilor.

CINSTEA

Ajută-mă, Doamne, să mă înalţ, mândru, de fruntea-mi nepătată, la bucuria curată şi luminoasă a cinstei.

Să nu fie al meu decât ceea ce, singur, prin muncă şi drept se cuvine să adun şi să aştern în văz şi în strălucirea soarelui.

Ajută-mi, Doamne, să cunosc liniştea, că vesmintele mele şi a alor mei nu au nici un fir, ce trebue ascuns.

La ale necinstei ademeniri, cu tot roiul lor de îmbrăţişări încărcate de făgăduieli să rămân surd şi mut.

Drept podoabă a bunurilor muncii, mai preţioase decât tot aurul lumii, să port cununa nevăzută a cinstei.

SĂRĂCIA

Doamne, sărăcia este izvorul virtuții, atunci când nu râvnește la bun nemuncit și când înfăptuește prin trudă și cinste.

Bogăția dă-mi-o în darurile sufletului și voiu fi mai avut ca cei cari tronează, cu inima săracă, peste munți de aur.

Stăpânind neînfricat forțele răului, cu puterea credinței și voință de fier, voiu nimici în mine ademenirile necurate.

Ușor și voios, ca o pasăre a cerului cu aripile desfășurate în înălțimi, îmi voiu aduna averi din izvoarele înțelepciunii.

Doamne, să mă înspăimânte nestimatele ieșite din noapte și cu noapte în jur, dar să nu mă tem de sărăcia luminoasă.

DATORIA

La temelia vieții nu am pus plăcerea. Ci împlinirea datoriei. Prima e trecătoare. A doua veșnică.

Taina fericirii m'ai ajutat, Doamne, s'o descopăr, astfel, și să merg pe drumul drept al chemării mele.

Voiu smulge, de pe tulpina timpului, otrava ce înflorește în clipe de adormire și-și răspândește parfumul cancanelor.

Sufletul meu, trecând peste colții stâncilor, îmi va lumina calea datoriei, clădind în mine omul nou.

Numai pe această cale voiu merge, luptând din răsputeri cu șuvoiul protivnic și simțind, pe umăr, mâna Ta, Doamne.

SĂNĂTATEA

Durerile și slăbiciunile trupului, Doamne, sunt dovada că viața-mi lâncezește, fără clocotul unui țel înalt.

Carnea nu strigă decât dacă somnul adoarme sufletul, ce îmbătrânește moleșit de trândavă odihnă.

Nu-mi lăsa vreme să gândesc la mine. Trupul va sta drept, dacă sufletul năzuește fierbinte spre fapte drepte.

Voința este mai tare ca durerea. Dacă o ai nu simți nici frigul, nici arșița, rănile sau foamea.

Voință de vrednice înfăptuiri dă-mi Doamne și trupul mă va urma, vindecat de durerile ce singur îi dăruisem.

NEGAREA

Doamne, prin *„nu"* începe fuga și tot prin *„nu"* căderea în ruină a nădejdilor cu zâmbet promițător.

Numai cei slabi cunosc negarea și paloșă își fac din ea, în dosul ei să odihnească neturburați.

Numai cei slabi se scutură fără mândrie, de bărbăția unui *„da"*, urmat de îndatoriri și trudă.

Eu cred puternic în voință, în forțele ce fierb în mine, și-mi fac din *„da"*, mândria spre luptă.

Ajută-mă să învinge pornirea de a dezerta, când sunt la greu, zdrobind în piept cuvântul *„nu"*.

SENINĂTATEA

Când furtuna vârtejurile își mână, fă, Doamne, ca privirea mea să rămână limpede ca seninul cerului.

Când munca mea e dusă de valuri și gol rămân în amurgul zilei, fă ca zâmbetul să nu mi se stingă pe buze.

Când, în jurul meu, cei dragi pleacă spre necunoscut, fă ca turburarea să nu-mi întunece fruntea.

Când răutatea oamenilor își varsă asupră-mi veninul, fă ca sufletu-mi să-mi umple chipul de lumină.

Senin să rămân în fața vieții, Doamne, căci biruința adevărului, credinței și a muncii nu pot întârzia.

VOIA BUNĂ

Doamne, dimineața când mă scol, de-ar fi ploaie sau soare, belșug sau foame, ziua ajută-mi s'o întâmpin cântând.

Sufletul îmi poate răspunde la toate, mă poate hrăni și-mi păstra sănătatea, dacă-l încălzește voia bună.

Ca un aer proaspăt cântecul mă curăță de amărăciunile ce-și lasă urme în mine și, încrezător, mă avântă în luptă.

Cei din jur, cântând auzindu-mă, își aduc aminte că ei nu mai cântă. Să nu uit că sunt mulți necăjiți ca mine.

Viața s'o cânt, și înfrângerea greului! Să cânt virtuțile, pe cari în mine le oțelesc! Nădejdea s'o caut în încrederea în biruință!

MINCIUNA

Simt pe obraji palmele sufletului, dureros repezite, când cuvântul îmbracă vesmântul ușor al minciunei.

Simt cum singur mă feresc din calea mea și mă ocolesc, rușinat ca de prietenia unui răufăcător fără îndreptare.

Simt lărgindu-se, în jurul meu, pustiul în care mi se stinge, cu pâlpâiri de moarte, încrederea în mine.

Simt râsul minciunei cum răsună, în lăuntrul meu, ca un strigăt batjocoritor, între pereți înalți și goi.

Ajută-mă, Doamne, să urc treptele tăioase ale cuvântului drept și să țin sus fruntea, însângerată de ghimpii adevărului.

TĂCEREA

Să vorbesc prin fapte, să tac pentru fapte. Graiul să-mi fie munca, și munca să-mi fie graiul. Să nu înțeleg alt greu decât pe cel ce mi-am impus.

Tăcerea să fie armă. Să smulg timp și iar timp din risipa vorbei și senin de liniște pentru rodul muncii.

Să vorbească, pentru mine, ziua de ieri și de azi, iar tăcerea să pregătească ziua de mâine, în bogăție de fapte și muțenie de cuvinte.

Să nu-mi irosesc puterile în lupte de slove. Din cuvânt să nu-mi fac un țel al vieții.

Tăcerea să-mi însoţească mersul înainte. Să închid în mine izbucnirile cuvântului. Să înalţ, faptelor mele, amvoane răsunătoare.

VAETELE

Vaietele sunt graiul omului slab, lipsit de ţel şi gol de credinţă, rămas fără el însuş şi învinuind pe alţii.

Desnădejdea voinţei, străină de muncă, îşi strigă, prin vaet, ura de semeni şi pustiul sufletului fără lumină.

Vaetele sunt chipul omului fără chip, cârjele în cari târăsc trupuri nefolositoare cei fără curaj să-şi trăiască viaţa.

Vaetele sunt rugina dragostei şi moartea vie a celor ce-şi leagă, fără vlagă, braţele, făcute să despice valurile.

Ajută-mă, Doamne, să râd la greu, zdrobind pornirile vaetelor nefolositoare şi cântând biruinţa voinţei de a învinge.

TRUFIA

Doamne, trufia — ucigaşa judecăţii, focul mocnit al tuturor răsvrătirilor — ajută-mă să nu-şi facă sălaş în mine.

Mândria deşartă înăbuşe şi stinge, în laude vane şi în sgomot de surle, fapta întreagă a sufletului curat.

Ruşinat îmi privesc chipul pe care-l orbeşte semeţia şi, îngrozit, mă dau înlături, fără să mă recunosc.

Nu mai sunt eu în furtuna din mine, iar lumea din jur, sub ochiu-mi schimbat, străină mi-e şi duşmănoasă.

Ajută-mă, Doamne, să nu uit ce sunt. Să mă cunosc în toată goliciunea. Să mă învinge în toate slăbiciunile.

TRISTEŢEA

Doamne, nu lăsa ca tristeţea, rugina ucigătoare a sufletului, să-mi fie tovarăş de drum vieţii.

Umbrele ei sunt semn de cădere, din lumina voioasă a încrederii, în adâncurile fără trepte de ieşire.

Ajută-mi s'o alung din mine, cum risipeşte soarele, când răsare, ceaţa din fundurile umede ale văilor.

Să ajung, pe creasta urcuşului, puternic de voinţă hotărîtă, şi biruitor prin credinţă neclintită.

Cioburile tristeţii să nu aibă loc pe ramurile din grădina inimii mele, plină de cântec şi flori.

PLICTISEALA

Numai sufletele veştede cunosc plictiseala, în mijlocul unei vieţi şi aşa prea scurte pentru cunoaşterea ei şi bucuria luptei.

Numai cei ce fug dela datoriile fără sfârşit, prin care trebue să plătim norocul de a trăi, încearcă urâtul golului nefolositor.

Numai cei fără ţel şi fără credinţă puternică îşi îndoiesc umerii, sub povara zilelor, şi se sting istoviţi la începutul drumului.

Dârz vreau, Doamne, să mă avânt în furtună şi să-i sparg platoşele grele, sigur pe mine şi pe ajutorul Tău.

Desfăşurat în bătaia vântului, sufletul meu să nu cunoască toropeala acelor ce se tem de rănile vieţii.

FRICA

Ajută-mă, Doamne, în lupta ce-o duc şi voiu duce, până la urmă, să învinge în mine frica.

Fă-mă să tremur de-o singură teamă, care să-mi însoţească paşii ziua şi noaptea: frica de frică.

Nu-mi lăsa sufletul pradă primejdiilor nesocotite de acest duşman neadormit.

Ogorul pândit de frică împietreşte-l, căci în închipuire toate relele prind când sămânţa e din mâna fricii.

Lasă-mi zâmbetul pe buze şi ochiul clar, să mă pot privi trecând spre ţel, stăpân peste frică.

LINGUŞIREA

De mustrarea mea mă tem, căci în ea Te recunosc, Doamne, veghind cu asprime asupra-mi.

Urcuşul vieţii îl învinge, cu puterile pe cari le adun căutându-Te pe Tine.

Pe semeni, deci, n'am dece, oricât nevoile m'ar lega de ei, să-i câştig prin linguşiri.

Înşelându-i cobor înainte-mi şi, prin minciună, de Tine fug, rămânând singur în noroiu poleit.

Zâmbetul curat şi spinarea dreaptă le păstrez, să am dreptul să Te privesc neroşind.

MILA

Mila mea e sfatul bun. Braţ întins prietenește. Camarad lângă un rănit.

Mila mea e taină mută. Lacrimă a inimei. Temelie de nădejdi.

Doamne — ajută-mă să pot binele să-l fac întreg şi apoi, neştiut, să-l uit.

Doamne, mâna mea să fie norocoasă în ajutor, largă şi mângâietoare.

Niciodată să nu cred că am ajuns hotarul, care zăvoreşte milei fapta.

BOLNAVII

Din cantonament, ostaşului bolnav i-au adus rufe şi haine uscate, să-şi schimbe vesmintele leoarcă de ploaie.

Le priveşte liniştit şi încet începe să se desbrace, stăpânindu-şi tremurul ce-i sgudue de friguri mădularele înghețate.

Se opreşte însă şi cată trist asupra camaradului vecin, ce-şi sprijină tâmplele în mâini uscate şi cuprinse de pară.

Ii întinde darul aşteptat de zile şi stăruitor îi înfrânge împotrivirea: — Sunt bine acum, pe când tu sărmanul...

Doamne frumoasă e grădina în care înfloresc faptele semințelor Tale, de cari pumnii ne sunt plini şi pământul setos.

PILDA

Doamne, pe cei ce-mi sunt hărăziţi să asculte de mine, înainte de toate, să-i duc prin pilda faptelor mele.

Nimic să nu cer, ce singur nu fac. Să nu fac nimic, ce opresc să se facă. Una să fie cuvântul şi fapta.

Credinţa-mi fierbinte să avânte slabii pe drumul crâncen al biruinţei. La greu să fiu frunte, la bine codaş.

Mânia şi pizma, strâmbătatea şi ura, trufia şi vrajba, lovirea şi jicnirea să nu aibă loc în purtarea mea.

Conducând pe alţii să nu uit asprimea, veşnic trează şi nemilos severă, în controlul faptelor mele.

SINGURĂTATEA

Să rămân singur cu Tine, Doamne, fug în răstimpuri, departe de lume, în tăcerea câmpiilor, a codrilor şi munţilor.

Cu fruntea la cer, aspir puternic, în plămâni şi în ochi, măreţia naturei, iar braţele-mi, larg, aripi deschid.

Tot ce mă frământă se luminează. Tot neînţelesul se limpezeşte. Tot ce-mi era greu îmi pare, ca prin minune, cu putinţă.

Forţe noui îmi avântă inima. Sunt gata să înfrunte primejdiile. Inoit mă simt cu trupul şi mintea.

Plin de sănătate şi voie bună revin la luptă, sigur de biruinţă. Te-am văzut, Doamne, şi m'ai văzut.

MÂNTUIALA

Rodul minţii, al cuvântului şi al mâinilor, în toate împrejurările, este chipul adâncului fiinţei noastre, în faţa vieţii.

Este haina din afară, zidirea în văz a lăuntrului nostru, dăruind luminei puterile fără limite, ascunse în doi.

Oricare ar fi fapta sau însemnătatea cuvântului, oricine ar fi secerătorul muncii şi înfăptuirilor, trebue învins gândul muncii de mântuială.

In timpul hotărît trebue dat totul, ocolind orice treabă de isprăvenie şi scoţând la iveală binele întreg.

Ajută-mă, Doamne, să nu mă las învins de răul, ce pândeşte cu sfatul împlinirilor de mântuială.

PATRIA

Patria şi Neamul meu, Doamne, să-mi strălucească în suflet cu putere veşnic nestinsă.

Fiinţa şi toate bunurile mele, din inimă, lor să dăruiesc, gata, pentru ele, de ori şi ce jertfă.

Nimic din ceea ce fac, Doamne, pentru Patrie și Neam să nu mi se pară greu și de ajuns.

In slujba lor, ceas cu ceas, ajută-mă neobosit să zidesc prin muncă, luptă și formarea mea.

Dă-mi Doamne cinstea, cea mai înaltă, de a cădea pentru Patrie și Neam în vrednic erou al drepturilor lor.

JUDECĂTORUL

Seara, când cad obosit de muncă, să nu las somnul să mă cuprindă, până nu-mi judec faptele zilei.

Neîndurat să fiu cu mine, ca să-mi îndrept orice greșeală și să înmulțesc faptele bune.

Să nu cunosc odihna nopții până când, clar, nu-mi poruncesc ce am de făcut a doua zi.

Să nu las vremea să împlinească, peste uitare sau amânări, ceea ce îndată pot îndrepta.

Să fiu cu mine neadormit jude, pe cât de iertător cu alții, pe atât de aspru cu faptele mele.

RĂZBOIUL

Brațe ne-ai dat, Doamne, să muncim, cu puterea lor să păstrăm agonisirea și, prin faptă bună, să răspundem minunii rodirii.

Brațe ne-ai dat, Doamne, să strângem la piept — cu dragoste de fiu, cu dragoste de soț, cu dragoste de tată — dragul din inimă.

Brațe ne-ai dat, Doamne, să cuprindem în ele, cu iubire, cuibul Neamului și să-l apărăm cum apără orice făptură făpturile ei.

Brațele mele, de muncă și luptă, în numele Tău, Doamne, taie brazdă și poartă armele Neamului și Patriei.

Muncii și războiului, Atotputernice, dăruiesc tot ce ai sădit mai bun în mine, ca binecuvântarea Ta să însoțească dăruirea.

BIRUINȚA

Doamne, războiul deșteaptă în mine — în luptă cu slăbiciunile mele, cu lipsurile și cu vrăjmașul — cântece nebănuite.

Spre zările înflăcărate, măsurându-mi dușmanul, nu se încruntă un setos de sânge, ucigaș crâncen, fiară sub cască.

Nu sunt îngrijorat ce voiu face mâine, când căminul îmi va redeschide porțile și nu voiu mai avea vrăjmașul de fulgerat.

Luptând Te simt, Doamne, aproape, iar în bătaia inimei simt bătând, cu putere, inima Patriei.

Cântec sunt faptele mele și cântec avântul nestăpânit al jertfei, căci în toate cânt biruința voinței Tale.

RANA

Imi plec genunchiul la căpătâiul camaradului rănit, care-și zdrobește strigătul durerii sub pleoapele-i strânse.

Surâde cuvântului meu de îmbărbătare, mă întreabă cum se desfăşoară lupta şi, cu degetele tremurânde, îmi cuprinde mâna.

Glasul lui înăbuşit şopteşte o poruncă, ce i se stinge pe buze dar îmi tună în suflet: — E timpul, du-te, învingeţi.

Mă ridic. Il las singur, cu cerul deasupra. Voinţa lui îmi însuteşte puterile. Sunt din nou în liniile cari înaintează.

Doamne, ţine zilele camaradului rănit şi ajută-mă rănile să le îndur ca şi el, tăcându-mi durerea şi îndemnând la luptă.

RĂSLEŢII

Au rămas singuri o mână de oameni împresuraţi în cercul de foc ce-i strânge de aproape şi ucigător.

Ai lor sunt departe. Niciun semn nu vesteşte ajutorul, menit să rupă năvala mulţimii ce urlă îndârjită.

— Vitejia nu are număr — tună un glas şi un ostaş se ridică dârz în mijlocul răsleţilor cari au, înfine, un şef.

Pumnii se strâng pe oţele. Ochii văd limpede ţinta ce trebue doborîtă. Piepturile se umflă, sigure de izbândă.

Doamne, dă-mi puterea, în ceasurile grele, să adun în jurul meu încrederea celor fără încredere.

DESNĂDEJDEA

Plouă. De zile plouă. Cerul şi pământul s'au unit în apă şi noroiu. Nici o rază de soare. Nici o insulă de speranţă.

Pas cu pas ostaşul învinge mocirla cu ochii ţintiţi înainte, amestecându-şi sudoarea cu ropotul rece al ploii.

Nu-şi pleacă urechia la ademenirile adăpostului. Nu-şi spune chinul ce-i sfarămă oasele. Nu-şi moaie inima în gemătul istoviţilor.

— Eşti obosit ? — Răspunde : — Da, dar nu e oboseală să-mi doboare sufletul şi, dacă el nu cade, trupul rămâne drept.

Doamne, Ţi-am auzit cuvântul, în cuvântul camaradului. Ajută-mi să întind şi eu punte peste desnădejdi.

DUŞMANUL

Doamne, cu Tine alături luptând sufletul meu creşte în bucuria ţelurilor cari luminează voinţa Ta, pe pământ.

Am văzut astăzi, veniţi de departe, oameni de acelaşi graiu şi neam cu mine, a căror inimi vorbeau altă limbă.

Tăcut am rămas în faţa lor şi, cu durere pentru hotarele ce ne despărţeau, mi-am plecat fruntea, ascuzându-mă în mine.

Ajută-mă să păstrez flacăra credinţei, Doamne, şi cu purtătorii torţelor să nu mă rătăcesc de paşii Tăi.

Un viteaz mi-a înţeles durerea şi mi-a spus: — Duşmanul cel mai mare nu e în faţă, ci cu noi. Iţi mulţumesc pentru învăţătură, Doamne.

MOARTEA

Camaradul lovit se sprijină în cot și, prin ceața ochilor, încearcă să vadă câmpul de luptă, pe care a căzut.

In roiuri, luptătorii aleargă spre zarea pe care a țintit-o și el înainte, iar vrăşmaşul fuge, urmărit de aproape.

Un ostaș se apleacă și-i întinde bidonul. — Nu, păstrează-ți apa, să ai puteri când vei ajunge la baionetă.

Cel lovit se așterne moale în țărână, alături de arma pe care brațele-i strânse n'o vor mai purta niciodată.

Doamne, fă ca setea morții să nu-mi întindă degetele nefolositoare spre stropul de apă trebuincios luptătorilor.

ALEȘII

Viscolul de ghiață întroenește zările și dărâmă munții de zăpadă ai cerului, peste vârtejurile ce spulberă nămeții.

Cu săgeți de oțel gerul străpunge văzduhul, oprește sângele în vine și face, din plămâni, sloiuri.

Ostașul, de veghe, luptă cu urgia pândind calea vrăşmaşului și tropăind să nu se înece în marea de zăpadă.

— Ți-e frig ? — El răspunde : — Nu — și râde. In suflet îi arde jarul credinței, iar viforul își topește, în dogoare, bicele.

Doamne, dă-mi biruința biruinței asupră-mi și ajută-mă să învinș troenele pe cari le ridic, ca să-Ți recunoști aleșii.

ÎNTUNERICUL

Cei de acasă îmi strecoară în scrisori vești negre. Și negre sunt veștile ce apasă umerii camarazilor din jur.

Vrăşmaşul atacă fără oprire, iar unde îl atacăm noi el ține, cu îndârjirea pe care nu i-o bănuiam.

Frunțile sunt întunecate și voia bună a scăzut, așa cum coboară flacăra în lampa în care se isprăvește petrolul.

— Sus inimile ! Intuneric e și la dușman ! Norul cel mai mic acoperă soarele ! Vom învinge ca și lumina ! — strigă un brav.

Doamne dă-mi bucuria de a vedea camarazii tresărind voinicește, la greu, sub puterile ce depășesc, în noi, urgia vrăşmaşului.

IUBIREA

Ajută-mă, Doamne, să-mi păstrez necontenit inima tânără, floare deschisă spre lumină.

Veșnic iubirea să încălzească — senină, adâncă, fierbinte, unică — inspiratoare de viață și jertfă.

Avânturile ei să-mi încălzească faptele, iar statornicia să mă ridice deasupra plăcerilor trecătoare.

Cuvântul dat să fie cuvântul inimei, legământ pe viață și moarte, rază nestinsă a focului din mine.

Incercările în iubire să nu fie desnădejdi, ci suferință că sunt inimi cari nu pot primi zâmbetul cerului.

CĂMINUL

Doamne, căminul meu să fie leagăn sănătății, păcii, și dragostei, unit prin credință și aceleași nădejdi.

Lumina curată a muncii și iubirii, cu belșugul ei de mulțumiri sufletești, să acopere cu flori acest cuib neîntinat.

Valurile, din afară, să se spargă departe și mugetul lor să se topească, dincolo de grădina în care sufletu-mi cântă.

La poarta căminului să fie poartă pentru nevoiași, pe foc fiertură pentru cei flămânzi și în fântână apă pentru cei însetați.

Ajută-mă, Doamne, să împlinesc și păstrez visul către care năzuiește sufletul și să sădesc un colț de rai pe pământ.

FRUMOSUL

Doamne, frumosul, sub orișice formă, hrană e pentru sufletele alese și vesmânt nevăzut al întâei nobleți.

Cine îi înțelege și în jur îl caută pătrunde adâncimi tainice ascunse drumețului, care nu vede decât drumul.

Sub farmecul lui inima se pleacă pe bătaia inimei Tale, Doamne, și trăește bucurii înalte.

Când îmbracă fapta noastră este darul smuls cerului și menit s'o lumineze cu bătaia inimei Tale.

Puterea e sacă dacă frumosul nu însoțește pasul voinței și nu tresaltă sufletul biruitorului.

VÂRSTA

Doamne, am înțeles că vârsta omului nu se măsoară cu numărul anilor, ci cu avântul înfăptuirilor lui.

In jurul meu viețuiesc tineri, îmbătrâniți sub istovirea unei hotăriri și gâfâind în fața urcușului muncii.

Și viețuiesc, în juru-mi, bătrâni clocotind în focul puternic al tinereții și gata să înfrunte, oricând, lupta.

Vreau, Doamne, să-mi număr anii prin faptele săvârșite și prin acelea pe cari sunt gata să le săvârșesc, fără odihnă.

Albul părului să nu mă înspăimânte ci numai bătrânețea care își strigă, fără trecut și prezent, culoarea maturității.

TINEREȚEA

Anii trecând, să nu uit, Doamne, că viața altora își caută drepturile, pe urcușul muncii și al meritelor.

Puterea în mână ținând să nu râd batjocoritor, de năzuințele tinere, oprind avânturile și zăvorind porțile.

In cei mici să văd trecutu-mi de străduinți, spre înălțimea la care am ajuns, să le dau sprijinul ce mi-a lipsit.

Ei vor rămâne să ducă mai departe, cu vlagă, torța omului nou, spre țelurile de lumină ale marilor nădejdi.

Înțelepciunea ce-am adunat va lăsa totdeauna câmpuri în cari să-mi strălucească mintea și inima.

ÎMPACĂREA

In clipa din urmă, bolta vieții se deschide sub năvala luminii amintirilor și, dintr'un capăt în altul, îmi revăd limpede trecutul.

In lacrima ce stăruie pe o geană, despărțirea își spune părerea de rău pentru prea puținul bine făptuit, în goana anilor.

Necontenit crezusem că ultimul ceas era departe și, dacă alții — în jur — se strângeau, nemurirea poposise, prin minune, în mine.

Plec pe brațele somnului, iar zâmbetul, ce-mi tremură pe buze, e zâmbetul de împăcare și de recunoștință pentru lucrurile pământești.

Toate acestea le-am cetit, Doamne, în ochii camaradului care ne-a părăsit și în al cărui surâs surâdeai Tu.

SFÂRȘITUL

Fă-mi din moarte, Doamne, încununarea vieții și ajută-mă s'o privesc drept mijloc al biruinței.

Deasupra fricei sfârșitului înalță-mă, ca învingând teama, din mine, să merg senin pe ultimul drum.

Să nu mă înspăimânte tăcerea de apoi și, bărbătește, să înving durerea trecerii, dincolo de cele știute.

Pașii mei să calce, spre moarte, voioși, căci duc ultima comoară pe care o pot dărui veșniciei.

Și, Doamne, ajută-mă să fac, din moartea de neînlăturat, temeiu de îndârjire în luptă.

SLAVĂ

Mulțumesc, Doamne, pentru puterile cari cresc năvalnic în mine și ajută-mă să lupt mai departe.

Viața mi-e senină, tânăr mă simt și în stare să înfrunt, fără teamă, primejdii ce mă umpleau de groază altădată.

Limpede găsesc răspunsul la toate și limpede răspund la întrebările tuturor, căci sufletul mi-e înalt și cugetul curat.

Rănile nu mai mă dor și nici genunchii nu tremură sub greutatea urcușului și a străpungerii porților biruinței.

Mersul mi-e cântec și cântec sunt tot; pe drum de lumină îmi cad la picioare zăvoarele ce-mi închideau calea spre Tine.

Octav Vorobchievici

POVESTE DE IARNĂ

A căzut o vrabie din sboı,
Strugurel de cântece şi dor,

A căzut de cine nu se ştie
Săgetată'n seara de leşie.

Nimeni lângă mine să-i arăt
Cum o'ncinge somnul în omăt,

Singură cum pleacă'n ceea-lume
Vrabia cu ochii prinşi de brume...

Teodor Al. Munteanu

DIMINEAŢA

Serafi, cu-aripi de-azur, descind
Pe-aceste pajişti — o lumină nouă
Intâmpină cu surle reci de rouă
Alaiul alb, în clar de zi păşind.

Peste răcori — ce largi, pe câmp, covoare!
Când, rumene 'n tăceri şi-arată faţa
Flori ce surâd şi-arată dimineaţa
Că-i intră 'n holde-un seceriş de soare.

Dor, printre smeuri de înalt coclaur
Poate, pierdut din scrinul negru al serii,
Luna mai arde 'n culmile tăcerii
Ca pe un sân, un galben nou de aur!...

Ion Potopin

DEDICAŢIE

Pe-alei de amintire dorm castanii,
In ploaia lunii amăgind un vis;
Plimbările foşnite cu litanii
Ce'n nopţile uitării te-au închis.

Cad lacrimi mari ca vişinele coapte
Din crinul numelui sonor al tău,
Şi 'ncet s'adună noapte peste noapte
Să 'ngroape multele păreri de rău...

Sărutul înflorit pe mâna mică
Ne-a pus blesetm între chemări și dor.
Ca niște steaguri crunte se ridică
De-atunci privirile amânduror,

Și-adulmecă minune albă 'n zare
Care-ar mai vrea să ne 'ntâlnească 'n drum.
Dar toate 'n pragul vremii trecătoare
Se pierd, în vânt, ca o perdea de fum.

Și-acum se sbate-o lacrimă sub geană
Cătând, mereu, cărări, spre-un veșnic „ieri",
Pe unde-am plâns povestea năsdrăvană
Și-am îngropat atâtea primăveri.

Vasile Posteucă

A V E M P I L O T

Și iar începe marea să vuiască...
Pe'ntinsul apei trec înfiorări...
Și 'n toată larga sbatere de zări
Ineacă norii candela cerească...

De pe genuni, din crunte depărtări,
Sosesc talazuri negre să-și năimească,
Prin munți de spume-armie 'mpărătească,
In goana lor de trudnice chemări...

Pământ și cer s'amestecă și urlă...
Și fiecare val înalț'o turlă
Pe care-aleargă gemete de pară...

Mânând mereu sălbateca-i fanfară,
Spre noi se'ndreaptă'aprinsa vijelie...
Dar i-e'n zadar... avem pilot... să vie!

G. Tutoveanu

W. v. GOETHE: GÖTZ von BERLICHINGEN

DRAMĂ IN 5 ACTE

Traducere de **Laura M. Dragomirescu**

ACTUL IV.

„HANUL LA „HEILBRONN".

Götz.

Götz: Ce năpastă pe mine ! Aşa s'o fi sbătut necuratul când l-a vârît călugărul în sac şi l-a blestemat. Fel şi chip mă frământ — şi n'ajung la nimic. Să-şi calce ei jurământul !

Elisabeth intră.

Götz: Ce veşti, Elisabeth, dela dragii mei tovarăşi ?
Elisabeth: Nimic sigur. Parte înjunghiaţi, parte aruncaţi în turn. Nimeni nu ştie ori nu vrea să spună ce e cu ei.
Götz: Aşa răsplăteşte Dumnezeu credinţa şi supunerea de copil ? — „ca să-ţi fie ţie bine şi să aibi zile multe pe pământ ?"
Elisabeth: Dragul meu, nu cârti împotriva Tatălui Ceresc ! Răsplata e 'n ei, născută odată cu ei: e 'n sufletul lor liber, în cugetul lor drept. Chiar prizonieri, tot liberi sunt ! Uite-te la consilierii imperiali, cu lanţul lor de aur la gât care le stă...
Götz: ...ca o salbă de gâtul unui porc ! — Cum or fi Georg şi Franz în lanţuri ?
Elisabeth: Şi-un înger ar plânge să-i vadă !
Götz: Eu n'aş plânge. Aş scrâşni din dinţi şi mi-aş rumega mânia. In lanţuri — luminile ochilor mei ! Copiii mei dragi ! Mai bine nu m'aţi fi iubit ! — Nu m'aş mai sătura privindu-i. — Să juri în numele împăratului şi să nu-ţi ţii cuvântul !
Elisabeth: Alungă gândurile astea ! Gândeşte-te că trebue să apari înaintea Consiliului. Nu eşti stăpân pe tine ca să-i înfrunţi, şi mi-e teamă.
Götz: Ce pot să-mi facă ?
Elisabeth: Aprodul !
Götz: Măgarul dreptăţii: îi cară sacii la moară şi gunoiul pe câmp. Ce e ?

Aprodul intră.

Aprodul: Domnii Comisari s'au întrunit la Primărie şi m'au trimis după Dv.

Götz: Viu.
Aprodul: Vă însoțesc.
Götz: Prea mare cinste.
Elisabeth: Stăpânește-te!
Götz: Fii pe pace! (I e s e).

P R I M Ă R I A.

Consilieri imperiali. Un căpitan. Consilierii din Heilbronn.

Consilierul Comunei: Am adunat, la porunca Dv., pe cei mai voinici și viteji cetățeni. Așteaptă aci alături, ca la un semn al Dv. să pună mâna pe Berlichingen.
Intâiul consilier: Ne facem o plăcută datorie să dovedim Majestății Sale Impăratului tot zelul pe care-l depuneți spre a-i asculta înalta-i poruncă. Sunt meseriași?
Consilierul Comunei: Fierari, cărăuși, zidari, oameni cu pumnul greu și pieptul dârz. (B ă t â n d u - s e î n p i e p t).
Consilierul imperial: Bine.

Aprodul i n t r ă.

Aprodul: Götz von Berlichingen e la ușă.
Consilierul imperial: Să intre.

Götz i n t r ă.

Götz: Salutare, Domnilor; ce doriți cu mine?
Consilierul: Intâi să-ți seama unde te afli. Apoi în fața cui.
Götz: Pre legea mea, nu s'ar putea să vă confund, Domnilor.
Consilierul: Asta-ți și e datoria.
Götz: Mi-o fac din inimă.
Consilierul: Stai jos.
Götz: Unde? Colo? Pot sta și 'n picioare. Prea e scaun de biet borfaș, cum de altfel e toată încăperea.
Consilierul: Fie, stai în picioare.
Götz: Să trecem la fapt, dacă doriți.
Consilierul: Vom proceda în ordine.
Götz: M'ar bucura. Ar fi fost de dorit să începeți mai de mult.
Consilierul: Știi, cred, că ne-a fost dat pe mână ca să dispunem de D-ta după bunul nostru plac?
Götz: Ce-mi dați să uit?
Consilierul: Dac'aș putea să-ți dau puțină modestie, crede-mă, ți-aș îndrepta situația.
Götz: Mi-ați îndrepta-o! Ca și când ați putea! Mai ușor v'ar fi să mi-o stricați și mai rău!
Notarul: Să le trec toate în procesul verbal?
Consilierul: Treci numai ce ține de fapt.

Götz: Despre partea mea puteţi şi tipări.

Consilierul: Ai fost sub puterea Impăratului care, în bunătatea Lui părintească, în loc să-ţi pună în faţă Legea şi să te bage în închisoare, ţi-a hotărît ca domiciliu Heilbronn, unul din oraşele la care ţine mai mult. Te-ai legat prin jurământ să te prezinţi, aşa cum se cade unui cavaler, şi să aştepţi cu supunere cele ce va crede de cuviinţă.

Götz: Intocmai; sunt aci şi aştept.

Consilierul: Şi noi suntem aci ca să-ţi aducem la cunoştinţă îngăduinţa şi graţia Măriei Sale Impăratul. Iţi iartă încălcările şi te desleagă de proscriere şi de orice pedepse bine meritate, pe care recunoscându-le, prea smerit vei mulţumi, dacă în schimb declari prin jurământ prin alăturatul act pe care ţi-l vom citi, că încetezi orice războire.

Götz: Sunt prea supusul servitor al Majestăţii Sale, ca şi 'n trecut. Dar — una ţiu să vă 'ntreb mai întâi de toate: oamenii mei unde sunt ? Cu ei cum rămâne ?

Consilierul: Nu te priveşte.

Götz: Mânia Impăratului să vă ajungă când v'o fi lumea mai dragă ! Mi-au fost tovarăşi — şi-mi sunt ! Unde i-aţi dus ?

Consilierul: Nu suntem ţinuţi să-ţi dăm socoteală.

Götz: Ah, uitasem că pe voi nu vă leagă nici măcar cuvântul pe care voi îl daţi, necum...

Consilierul: Insărcinarea noastră e ca să-ţi punem în faţă actul de abjurare. Supune-te Impăratului şi ai să găseşti atunci mijlocul ca să-i implori viaţa şi libertatea oamenilor d-tale.

Götz: Daţi fiţuica !

Consilierul: Notar, citeşte !

Notarul: „Eu, Götz von Berlichingen, recunosc în mod public prin această scrisoare, că întrucât m'am răsvrătit uneltind împotriva Impăratului şi a statului..."

Götz: Dar nu e adevărat. Nu sunt răsvrătit. Şi nici n'am pus la cale vreo uneltire împotriva Impăratului. Cât despre stat — nu mă priveşte.

Consilierul: Aibi răbdare şi ascultă mai departe.

Götz: Nu vreau să ascult. Să poftească un martor. Am făcut eu un singur pas împotriva Impăratului sau împotriva Casei de Austria ? N'am arătat eu de totdeauna, prin toate acţiunile mele că ştiu mai bine decât oricare ceeace datorează Germania regentului ei ? Şi mai ales ce datorăm noi, cei mici, cavalerii şi clasa liberă, Impăratului ? Ar însemna să fiu un ticălos dacă m'aş lăsa convins să iscălesc aşa ceva.

Consilierul: Şi totuşi, avem ordin precis ca — ori eşti de înţeles şi iscăleşti, ori, de unde nu, te aruncă în turn.

Götz: In turn ? Pe mine !

Consilierul: Şi soarta să ţi-o hotărască legea, dacă nu vrei s'o primeşti din mâna îngăduinţei.

Götz: In turn ! Dar abuzaţi de puterea dată de Impărat. In turn ! Nu

poate veni dela El asemenea poruncă! Cum! Mai întâi, nemernicilor, îmi întindeţi o cursă în care, ca momeală, îmi agăţaţi jurământul, cuvântul vostru de cavaleri, — apoi îmi promiteţi închisoare cavalerească, şi vă călcaţi din nouă cuvântul!

Consilierul: Faţă de un tâlhar nu există cuvânt.

Götz: Dacă n'ai purta insigna Impăratului pe care o respect până şi în imaginea aceea pângărită, ţi-aş arăta eu ţie „tâlhar". Ţi l-aş băga înapoi pe gât. Războirea mea, e război de om cinstit. Ai avea de ce mulţumi Domnului, şi ai avea de ce te mândri în faţa oamenilor dacă vreodată în viaţa ta ai fi făcut o faptă atât de nobilă ca aceea pentru care sunt eu închis.

Consilierul (Face un semn Consilierului să sune clopoţelul).

Götz: N'am pornit la luptă nici pentru profitul meu, şi nici ca să prad avutul unor oameni nevoiaşi şi neînarmaţi. Ci ca să-mi scap pe omul meu şi să-mi apăr viaţa. Ce nelegiuire vedeţi voi într'asta? Nevoile noastre n'ar fi turburat cu nimic somnul Impăratului, şi nici ţara. Slavă Domnului, o mână tot o mai am, şi bine am făcut de-am folosit-o.

(Câţiva oameni intră cu ciomege în mână şi cu arma la şold).

Götz: Dar asta ce mai e?

Consilierul: N'ai vrut cu binele. Puneţi mâna pe e'!

Götz: Asta era! — Care n'o fi cât un taur, să nu se apropie! Că-i ard una cu dreapta asta a mea de fier, de-i sar dinţii din gură, şi-l trec de-a dreptul pe lumea ailaltă! (Oamenii năvălesc asupra lui, pe unul îl aruncă cât colo, altuia îi smulge arma dela şold, ceilalţi se dau în lături). Poftiţi! Poftiţi! Să văd care e mai viteaz între voi!

Consilierul: Predă-te!

Götz: Cu sabia 'n mână? Ştiţi voi că dacă aş vrea, acum v'aş da pe toţi în lături, şleahtă de neputincioşi ce sunteţi, şi aş lua-o la sănătoasa? Dar vreau să ştiţi şi voi cum se ţine cuvântul. Daţi-mi închisoare cavalerească, depun spada şi mă consider prizonierul vostru.

Consiliereul: Cu sabia 'n mână discuţi ordinul Impăratului?

Götz: Ferească Sfântul! Asta e pentru voi şi tagma voastră! — Duceţi-vă acasă, oameni buni! Vă pierdeţi timpul şi nu vă alegeţi decât cu ceva cucue.

Consilierul: Puneţi mâna pe el! Numai atâta curaj aveţi când e să vă arătaţi dragostea faţă de Impărat?

Götz: Tot atât cât ar avea şi Impăratul grijă să le oblojească rănile din prea mult curaj.

Aprodul intră.

Aprodul: Paznicul strigă din turn! Se apropie de oraş o ceată de

peste 200 de oameni. S'au furişat pe după viile din deal şi ne ameninţă zidurile.

Consilierul: Vai ! Ce ne facem ?

Paznicul v i n e.

Paznicul: Franz von Sickingen e în faţa barierei şi vă trimite vorbă: A auzit, zice, cât de josnic v'aţi călcat cuvântul faţă de cumnatul său şi în ce fel v'au sprijinit şi Domnii din Heilbronn. Cere să-i faceţi dreptate, ori de nu, până 'ntr'un ceas, din patru părţi dă foc oraşului şi-l lasă să fie prădat.

Götz: Dragul meu de cumnat !

Consilierul: Te poţi retrage, Götz ! — Ce e de făcut ?

Consilierul comunal: Fie-vă milă de noi şi de bieţii cetăţeni ! Sickingen e o fire aprinsă ! E 'n stare s'o facă.

Consilierul: Cum ! Să dăm înapoi când să-i facem dreptate Impăratului ?

Căpitanul: Dacă am avea oameni s'o apărăm ! Pe când aşa, dac'om pieri şi noi, e şi mai rău. Tot mai bine să cedăm.

Cons. comunal: Să-l rugăm pe Götz să pună o vorbă bună pentru noi. Păcatele mele, parcă şi văd oraşul în flacări.

Consilierul: Să intre Götz.

Götz: Ce poftiţi ?

Consilierul: N'ai face rău să-l sfătueşti pe cumnatul d-tale ca nu cumva să se dedea la acte de rebeliune. In loc să te scape, mai greu te afundă dacă şi el se face părtaş la mişcarea D-tale.

Götz (z ă r i n d p e E l i s a b e t h î n u ş ă, î i s p u n e î n ş o a p t ă): Du-te şi spune-i: Cât mai degrabă să năvălească toţi încoace ! Aici să vină — dar de oraş să nu se atingă. Nemernicii ăştia dacă s'or împotrivi, să deslănţue atacul ! Numi pasă de-oiu pieri eu, dacă o înjunghia şi şleahta asta toată!

SALA MARE A PRIMĂRIEI.

Sickingen. Götz.

T o a t ă P r i m ă r i a e o c u p a t ă d e c ă l ă r e ţ i i l u i S i c k i n g e n.

Götz: Asta a fost ajutor de Sus ! Cum de-ai picat aşa, pe neaşteptate, când mi-era mai greu ?

Sickingen: Foarte simplu. Trimisesem câteva iscoade ca să vadă ce e cu tine ? Când am aflat toată mărşăvia, am pornit la drum. Şi iacă, îi avem în mână.

Götz: Tot ce cer, e închisoare cavalerească.

Sickingen: Prea mergi departe cu cinstea. Cum ! Nici măcar să-ţi afirmi superioritatea ta de om cinstit faţă de nişte sperjuri ? După ce s'au făcut vinovaţi, să-i mai ţinem şi pe puf ? Fără

rușine au călcat porunca Impăratului. Așa cum îl cunosc eu pe Impărat, sigur ai dreptul la mai mult. Ce ceri e prea puțin.

Götz: Dar au să zică atunci că pământurile mele s'au întors la Impăratul.

Sickingen: Și noi o să le spunem că le-ai luat în arendă și că așa stai pe ele până ce Impăratul ți le dă iarăși ca feud. Las' să se sbată ca peștele 'n plasă: de scăpat nu ne scapă! Au să vorbească de Majestatea Sa, de misiunea ce le-a încredințat-o... Spună! Și eu îl cunosc pe Impărat! Am și eu trecere la el! Știu ră 'ntotdeauna ar fi vrut să te aibă printre luptătorii lui. Mult n'o să stai tu la castel; are să trimită după tine.

Götz: De-ar vrea Dumnezeu; cât mai curând, pân'ce nu uit să lupt.

Sickingen: Curajul nu se uită, cum nu se 'nvață. N'avea grijă! In dată ce s'o regula într'un fel cu tine, mă duc la Curte. Ce-am pus la cale, începe să dea roade. Imi am eu semnele mele bune care-mi spun: Acum e timpul! Rămâne numai să văd cam ce crede și Impăratul. Cei din Trier și din Pfalz nici nu visează că s'ar putea să le cad în spate. Și ca un trăsnet am să le cad! De-om isbuti ce-am pus de gând, trag nădejdea ca 'n scurt timp să fii cumnatul unui prinț alegător. Mă bizuisem și pe mâna ta energică în acțiunea asta.

Götz (S e u i t ă l a m â n a l u i): Ah, asta însemna visul din ajunul când am logodit-o pe Maria cu Weislingen. El parcă-mi jura credință și mi-a strâns mâna dreaptă atât de tare, încât mi-a sărit din încheeturi, ca frântă. In clipa asta mă simt mai dezarmat și decât în ziua când mi-au smuls mâna. Weislingen! Weislingen!

Sickingen: Uită-l, trădătorul! O să-i zădărnicim noi încercările și să-i spulberăm faima! Pân'o muri să-l roadă 'n suflet remușcarea și mârșăvia! Aevea, aevea pare că-i văd și pe vrăjmașii tăi, și pe vrăjmașii mei, sdrobiți la pământ. Götz, o jumătate de an să mai treacă!

Götz: Gândurile tale plutesc în zări senine. Mie, dela un timp, nimic nu mai vine să mi le înseninеze! Au trecut peste mine vremuri mai grele, — și prizonier am mai fost, — dar pierit ca acuma nu m'am simțit niciodată.

Sickingen: Norocul dă curajul! Haidem la Consilieri! Destulă vreme au avut ei cuvântul, — o fi și rândul nostru.

(I e s).

CASTELUL ADELHEID-EI.

Adelheid, Weislingen.

Adelheid: E să-ți vină rău!

Weislingen: Să-ți muști mâinile, nu altceva! O lovitură ca asta, așa de minunat ticluită și dusă cu atâta îndemânare, ca la urmă să-l lase să plece la castei! Blestematul de Sickingen!

Adelheid: Dar nu trebuiau să-l lase !

Weislingen: N'au avut încotro ! Ce puteau să facă ? Sickingen amenință să-i treacă prin foc și sabie; arțăgosul și 'ngâmfatul ! N'am ochi să-l văd ! Și-i crește faima ca o apă mare care dac'a apucat să 'nghită două-trei pârae, celelalte-i vin singure.

Adelheid: Dar n'aveau pe Impăratul ?

Weislingen: Draga mea ! Dar ce-a mai rămas de el ? Imbătrânește, e plictisit. Când a aflat de astea toate și m'a văzut că-i țiu piept împreună cu Consilierii, mi-a spus: „Dar mai lăsați-l în pace ! Un colțișor tihnit s'o mai găsi și pentru bietul Götz: ! De-o sta liniștit acolo — ce mai aveți cu el ?" Când i-am vorbit de binele Țării, „oh, mi-a spus, — cum n'am avut eu parte de sfetnici care să-mi înfrâneze năzuințele deșarte și să-mi arate calea spre binele fiecăruia ?"

Adelheid: Ce-i vine ? E asta vorbă de regent ?

Weislingen: Când am dat să vorbesc de rău de Sichingen, — „Mi-e slugă credincioasă", mi-a spus. „N'o fi lucrat după porunca mea, dar voia mi-a împlinit-o mai mult decât toți împuterniciții. Il aprob în totul".

Adelheid: Să-ți vină nebunie !

Weislingen: Eu tot nu-mi pierd nădejdea. Pe cuvântul de cavaler l-au lăsat la castel, — dar ca să stea liniștit pe loc. Și asta nu-i stă 'n fire. Curând-curând îi găsim noi altă vină.

Adelheid: Cred și eu. Mai cu seamă că Impăratul n'o mai duce mult, și vine Karl, strălucit ca urmaș și cu apucături de monarch adevărat.

Weislingen: Karl ? Dar nu e nici ales, deocamdată. Și nici încoronat.

Adelheid: Cine nu și-ar pune toate nădejdile 'n el ?

Weislingen: Mare părere îți faci despre meritele lui ! S'ar zice că-l vezi și cu alți ochii.

Adelheid: Weislingen, mă jignești ! Așa mă crezi ?

Weislingen: N'am spus nimic să te jignească. Dar și să tac, nu pot. Atențiile lui Karl pentru tine mă neliniștesc.

Adelheid: Și purtarea mea ?

Weislingen: Ești femee. Voi nu urâți pe nimeni dacă vă face curte.

Adelheid: Dar voi ?

Weislingen: Teama asta groaznică îmi sfredelește inima, Adelheid !

Adelheid: Cum să te vindec de nebunia asta ?

Weislingen: Dac'ai vrea ! Ai putea să te retragi dela Curte...

Adelheid: Hai, spune, cum ? Locul tău nu e la Curte ? Să te las pe tine, să-mi las prietenii, și să stau la mine la castel cu cucuvăile ? Nu, Weislingen; asta nu ! Liniștește-te ! Doar ești sigur de iubirea mea.

Weislingen: Mi-e ca o ancoră 'n furtună — cât nu s'o rupe odgonul. (I e s e).

Adelheid: Incepi și-așa ? Asta mai lipsea ! Prea mari sunt năzuințele mele ca să le stai tu în cale. — Karl — om ilustru, viitor îm-

părat! — Să fie singurul bărbat care să rămână rece la gândul să mă aibă? Weislingen, să nu-ți închipui că ai să-mi ții piept! Știu să te 'nlătur! Drumul meu trece peste tine!

Franz, vine cu o scrisoare.

Franz: Poftim, Doamnă.

Adelheid: Karl, el ți-a dat-o?

Franz: Da.

Adelheid: Ce ai? Pari turburat.

Franz: Parcă 'n adins mă chinuești. Cei mai frumoși ani mi-i otrăvești.

Adelheid (In sine): Mă mișcă. Și cu cât de puțin l-aș face fericit! Curaj, copil ce ești! Dragostea și credința ta le știu! Și nu mă lasă rece! Ai să vezi!

Franz (Cu inima strânsă): De-ar fi așa, cred că aș muri de fericire. Doamne, Doamne! Nici un strop de sânge nu e 'n mine care să nu fie al D-tale! Niciun simțământ altul decât să te iubesc și să fac orice mi-ai porunci.

Adelheid: Copil drag!

Franz: O spui numai așa! (Isbucnind în lăcrămi). Dar dacă e să n'am altă răsplată decât să văd că toți îmi trec înainte, și numai la Kar te gândești —

Adelheid: Nu știi ce vrei — și nici ce spui!

Franz (De supărare și mânie bate din picior). Ei bine, nu mai vreau; nu mai vreau să fac pe mijlocitorul.

Adelheid: Franz, vino-ți în fire!

Franz: ...și să mă jertfesc și pe mine, și pe dragul meu stăpân.

Adelheid: Piei din fața mea!

Franz: Doamnă!

Adelheid: Du-te! Spune-i „dragului" tău stăpân secretul! Nebună ce-am fost să mă 'ncred în tine și să te văd altul decât ești!

Franz: Doamnă, scumpă Doamnă! Doar știți cât vă iubesc!

Adelheid: Eu care te crezusem prieten! Aproape de inima mea! Du-te și mă vinde!

Franz: Imi smulg mai degrabă inima din mine! Iertați-mă, Doamnă! Prea vă iubesc! Imi ies din fire!

Adelheid: Copil scump și 'nflăcărat! (Ii ia mâinele amândouă și-l atrage 'nspre ea. Buzele li se 'ntâlnesc. Plângând o cuprinde pe după gât). Du-te!

Franz (Inecându-se în lăcrămi, de gâtul ei): Doamne! Doamne!

Adelheid: Hai, du-te! Pereții au urechi! (Se desprinde). Iubește-mă, ascultă-mă și fii fără preget. Te-oiu răsplăti din plin!

Franz: Din plin! Apuc eu ziua aceea? Și pe tata l-aș omorî de-ar fi să-mi stea în cale!

JAXTHAUSEN.

Götz la o masă. **Elisabeth** alături de el, cu lucrul. Pe masă o lumânare, cerneală şi hârtie.

Götz: Greu mă împac cu trândăvia ! In ţărmurirea asta, zi de zi tot mai strâmtorat mă simt. Dac'aş putea măcar să dorm ori să-mi pot închipui că odihna e ceva plăcut !

Elistbeth: Scrie-ţi mai departe amintirile din viaţă ! Dă-le prietenilor o mărturie cu care să-i ruşineze pe vrăjmaşi. Lasă unei generaţii de urmaşi vrednici, bucuria să te poată cunoaşte !

Götz: Şi scrisul e trândăvie, — activă. Mi-e silă. In vreme ce scriu ce am făcut, mă amărăsc că pierd un timp în care aş fi făcut ceva.

Elisabeth (luând foile scrise): Nu fii cudat ! Ai ajuns unde te-au prins întâia oară, la Heilbronn.

Götz: De când îl ştiu, urgisit loc mi-a fost !

Elisabeth (citind): „...până şi câţiva din alianţă mi-au spus atunci: Rău ai făcut de te-ai înfăţişat, când îi ştiai că-ţi sunt duşmani de moarte şi puteai lesne să-ţi închipui că n'avea să-ţi fie moale ! Dar eu le-am spus: „... Ei, ce le-ai spus ? Scrie...

Götz: Le-am spus: De-atâtea ori mi-am pus în joc viaţa pentru avutul altora — şi n'am să mi-o pun pentru cuvântul dat ?

Elisabeth: Asta şi este faima ta.

Götz: Şi pe-asta n'are să mi-o ia nimeni ! Totul mi-au luat, bani, libertate...

Elisabeth: Asta era pe vremea când i-am găsit la han pe nişte oameni din Miltenberg şi din Singlingen. Nu mă cunoşteau. Nu ştiu să fi avut în viaţă o bucurie mai mare. Vorbeau între ei şi spuneau: Cavaler ca el nu e altul: viteaz şi mărinimos în zile bune, mândru şi statornic în restrişte.

Götz: Să poftească să spună careva dacă mi-am călcat eu vreodată cuvântul ! Şi Dumnezeu mă ştie că mai degrabă i-am făcut **altuia** un bine decât mie, şi că în tot ce-am lucrat, pentru cinste şi dreptate am lucrat — nu pentru avere şi faimă. Şi, slavă Domnului, în năzuinţele mele am isbândit.

Lerse, Georg, cu vânat.

Götz: Noroc, viteji vânători !

Georg: Atât ne-a mai rămas din „călăreţi viteji". Din cisme lesne faci papuci !

Lerse: Vânătoarea e şi ea ceva. Tot un fel de războire.

Georg: Măcar de nu ne-am lovi într'una nas în nas cu slugile astea împărăteşti ! Stăpâne, ţi-aducj aminte când spuneai: „Când s'o răsturna lumea, ne-om face vânători !" Iată-ne, şi fără asta !

Götz : Ni-e tot una; din făgaşul nostru tot ne-am ieşit.

Georg: Vin vremuri grele. De vreo- săptămână se tot arată pe cer o

cometă înfricoşată. A intrat spaimă în toţi să nu fie semn că moare Impăratul. E greu bolnav.

Götz: Greu bolnav ! Se duce vremea noastră !

Lerse: Jur împrejurul nostru sunt semne şi mai rele. S'au răsculat ţăranii. E prăpăd !

Götz: Unde ?

Lerse: In mijlocul Suabiei. Aţâţă, dau foc, omoară ! O să ducă de râpă ţara.

Georg: Ceva de pomină ! Mai bine de-o sută de sate s'au răsculat. Se 'ntinde răscoala pe zi ce trece. Furtuna de zilele trecute a smuls păduri întregi din rădăcini. Scurt timp după aceea s'au arătat pe cer deasupra satului unde-a isbucnit răscoala, două săbii de foc încrucişate.

Götz: Mulţi au să sufere nevinovaţi printre nobili şi prieteni !

Georg: Ce păcat că stăm deoparte !

UN PROFESOR AL LUI ION CREANGĂ LA FOLTICENI: PĂRINTELE VASILE GRIGORESCU CATIHETUL

D. Mihail Sadoveanu a evocat în şedinţa Academiei Române dela 12 Ianuarie 1940, figura lui Ion Creangă, marele său înaintaş, cu prilejul împlinirii a cincizeci de ani dela trecerea la cele veşnice. Intr'o măiastră comunicare, ce a avut preţuirea profesorului Iorga, îndrumător al începuturilor sale, ni s'a zugrăvit în tonuri întunecate de umilinţă şi degradare marea dramă a desrădăcinatului Nică a lui Ştefan a Petrei.

D. Sadoveanu a crescut în cultul lui Creangă şi a rămas neclintit în religia veneraţiei lui [1]. La Paşcani, în şcoala primară, învăţătorul Busuioc, dascăl însufleţit, le cetia adesea din Creangă, cu un talent deosebit. La Folticeni a trăit, ca elev la gimnaziu, aceeaşi epocă de flăcăuaş pe care Creangă a petrecut-o pe aceleaşi meleaguri sfinţite, urmând la şcoala de catiheţi. Mai târziu, ani de-arândul, la Folticeni, a umblat pe urmele lui Creangă, descoperind, pe strada Rădăşeni, casa lui Pavel Ciubotariu şi a lui Vasile Ferariu, bordeiul lui Moş Bodrângă, grădina unde Trăsnea se necăjea cu gramatica lui Măcărescu. A căutat să identifice într'o bătrână cu ochii suri pe fata popii Ion din Folticenii vechi, care-l aştepta cu pieptul înfrigurat în răcoarea livezilor pe Ionică cel şăgalnic. D. Mihail Sadoveanu, prin graiu şi scris, din fragedă tinereţă încă, a căutat să limpezească figura lui Creangă, ca pe'una din gloriile noastre cele mai pure, statornicind că «boţul de humă» dela Humuleşti n'a fost numai însufleţit, ci şi divin inspirat, că a fost nu un culegător de basme populare sau un anecdotist cu duh, cum se credea pe vremuri, mai mult decât un povestitor de talent neasemănat, un artist al neamului şi un ales al lui Dumnezeu [2]. Dar d. Sadoveanu aduce în comunicarea d-sale şi câteva observaţii, căutând să lumineze câteva puncte obscure din biografia lui Creangă.

Astfel domnia sa afirmă că părintele Vasile Grigorescu, zis şi «părintele catihetul», n'a fost profesor al lui Creangă la Folticeni. D. Sadoveanu a cunoscut pe părintele Vasile Grigorescu încă din 1900, pe când era elev la liceul Naţional din Iaşi şi venia la Folticeni, împreună cu Nicuşor Beldiceanu, care era rudă cu bătrânul preot. D. Sadoveanu spune că pe vremea aceea numele lui Ion Creangă era cu totul necunoscut părintelui catihet. «D. Artur Gorovei — scrie mai departe d. Sadoveanu — care s'a ocupat special de această chestie, a dat îndestulătoare dovezi că părintele Vasile Grigorescu nu poate figura în biografia lui Creangă. Acest preot, foarte cum se cade, însă incult şi de o vanitate naivă, a putut fi uşor convins mai târziu că ar fi fost profesor lui Creangă» [3].

Actele inedite, publicate de d. Gh. Ungureanu [4], stabilesc definitiv că părintele Vasile Grigorescu a fost profesor al lui Creangă la Folticeni.

Ion Creangă s'a înscris la şcoala catihetică din Folticeni la 27 Noemvrie 1854, iar părintele Vasile Grigorescu este numit la Folticeni la 14 Septembrie ale aceluiaş an, ca «suplent» pe lângă preotul Nicolaie Conta, catihetul acestei şcoli încă din 1851, frate cu preotul Grigore Conta, acesta tatăl filosofului Vasile Conta.

In «Arhivele Statului Iaşi», arhiva Seminarului Veniamin Iaşi, se găseşte dosarul de corespondenţă dintre catihetul dela Folticeni şi Seminarul din Iaşi. In dosarul acesta se află «catalogul clasificatoriu de sirguinta clericilor aflători în shoala bisericească din Fălticeni pe semestrul de iarnă al anului 1854/1855 luna Noemvrie», în clasul I-iu, fiind trecut la Nr. 25 cleric[ul Creangă Ioan din Humuleşti cu vremea intrării «la 27 Noemvrie 1854» [5]. Inscriindu-se la şcoală

la această dată, Creangă nu putea să nu aibă ca profesor şi pe «suplentul» Vasile Grigorescu, care îşi ia postul în primire după data de 14 Septembrie 1854. In catalogul trimis la Iaşi de situaţia şcolei pe lunile Septembrie şi Octombrie iscăleşte şi el ca «suplent» [6].

Posturile de supleanţi la unii dintre catiheţi erau ţinute, vremelnic, de unii dintre candidaţii mai distinşi, adică de elevi, până ce, ieşind din Seminar un număr de clerici, se raportează Episcopiei şi se recomandă numirea celor mai de frunte.

Părintele Vasile Grigorescu cere, la 2 Noembrie 1854, Seminarului Veniamin din Iaşi să i se permită să ţină în particular un «clas» de psaltichie în ceasurile când nu e ocupat la şcoală, atât cu străinii, cât şi cu elevii şcolii catihetice, cari ar dori-o. La 10 Decembrie 1854, i se răspunde aprobându-i-se cererea, «spre mai mare podoabă a bisericii», şi se poate ca la «clasul» particular al părintelui Grigorescu să fi luat parte şi Ion Creangă, elevul de pe atunci al şcolii de catiheţi.

Programul de învăţământ din timpul când a învăţat Creangă la Folticeni, întocmit chiar de Mitropolitul Sofronie, şi care urma să se aplice din toamna anului 1854, prevede ce trebue să facă părintele catihetul şi ce «suplentul». După programul acesta, Ion Creangă a făcut cu catihetul N. Conta numai catihisul; gramatica română, scrisoarea, cetirea şi aritmetica le-a făcut cu părintele Grigorescu. Clericii fiind obligaţi să facă practică în fiecare sărbătoare la biserica «Adormirii» din Folticeni. Creangă a cântat de multe ori, ridicând glasul sub cupola frumoasei şi curatei ctitorii găneşti.

Din cataloagele trimise de catihetul N. Conta la Iaşi, d. Ungureanu a constatat că Ion Creangă a urmat regulat dela 27 Noembrie 1854 până în Mai 1855. Din cataloagele pe lunile Mai şi Iunie se constată că a lipsit.

Cât a frecventat, a fost notat cu bine la toate materiile, şi la acelea predate de părintele Grigorescu; la cântările bisericeşti foarte bine, la purtări bine.

La 29 Iunie 1855 s'a ţinut examen de sfârşit la care au luat parte toţi elevii, examen ţinut «în prezenţa mai multor persoane aflătoare în această politie». Scopul examenului, conform ordinului Seminarului din Iaşi, era alegerea a zece tineri mai distinşi, pentru a urma mai departe la Iaşi. Printre clericii «pregătiţi şi cu talente», în număr de zece, reuşiţi la examen, se află şi Ion Creangă.

Adeverinţa din 29 August 1855 [7], cu care Creangă a plecat la Seminar la Iaşi, e iscălită de econcmul N. Conta, catihet şi de Vasile Grigorescu, ca «suplent»:

Adeverinţă

Prin aceasta se adevereşte cum că cliricul Ioan Creangă, fiul locuitorului Ştefan a Petrei din satul Humuleşti, în vrâstă de 15 ani, următoriu fiind învăţăturelor rânduite pentru candidaţi la shoala bisericească din Fălticeni, pe care parte au şi săvârşit cu deplinătate; drept care având pregătire de a intra în Seminăria Centrală, după poroncile primite să trimite onorabilului comitet informat cu chezăşia cerută spre a regula a lui intrare în cursul învăţăturilor seminariceşti slobozindu-i-se tot odată această adeverinţă din partea shoalei întărită dupre forme.

I(econm) N. Conta Catihet.

Vasile Grigorescu suplent.

No. 9.
1855, August 29.

Dacă părintele Vasile Grigorescu n'a fost chiar catihetul lui Ion Creangă, acesta fiind Conta, cum îi spunea Mihai Lupescu, totuşi rămâne stabilit că a fost profesor al lui Ion Creangă, ca suplent. In sensul acesta trebue revizuite datele din articolul lui Mihai Lupescu din revista bârlădeană «Ion Creangă» [8], intitulate «Preotul Vasile Grigorescu Catihetul din Folticeni al lui Ion Creangă», precum şi afirmaţiile d-lui Mihail Sadoveanu, din comunicarea dela Academie.

Învăţătorul Mihai Lupescu, pe vremea când scotea la Bârlad cu Tudor

Pamfile revista folclorică «Ion Creangă», l-a vizitat pe părintele Grigorescu şi l-a rugat să-i povestească şi câteva amintiri despre Creangă. L-a găsit în casa sa din strada Rădăşeni, cetind «Neamul românesc», pe aceeaşi stradă în care fiinţase odinioară şi şcoala catiheţilor şi nebuniile lor, imortalizate în «Amintiri». Lupescu îi fusese elev preotului la gimnaziul din Folticeni. I-a făcut mare bucurie, căci deşi în vârstă de peste 85 ani, părintele Grigorescu, încă în vigoare, nu-şi uita foştii elevi.

Patriarhul Folticenilor îl pofti să şadă lângă sfinţia sa, cu o dragoste părintească, şi începu să-l întrebe de ce nu-l cercetează mai des, căci în singurătatea sa de pustnic, are mare bucurie când acei ce s'au împărtăşit de sfaturile sale îl cercetează.

Intrebându-l dacă îşi reaminteşte ceva de Nică a lui Ştefan al Petrei din Humuleşti, Ştefănescu Ion şi în urmă Ion Creangă, bătrânul preot i-a spus următoarele: Creangă, — Ştefănescu Ion, — a venit la el la şcoală toamna şi a stat până aproape de Paşti. Era un bun cântăreţ, dar la carte mai aşa. De ghiduşii era mare meşter şi nu erau pozne în cari să nu fie şi el amestecat. Pe urmă a auzit că s'a dus la seminar, căci după Paşti, n'a mai venit la şcoală. Când era institutor în Iaşi, strada Păcurari, a fost odată pela el. «L-am găsit în şcoală. S'a bucurat tare mult când m'a văzut şi a spus şi la băieţii lui că i-am fost profesor. După ce a ascultat băieţii la cetire, o cetire tare mândră, — la băieţii de clasa a II-a, — am văzut că face cu ei gimnastica mânilor, lucru ce nu mai văzusem pân'la el în nici o şcoală. Pe urmă am mai auzit de el, dar nu l-am mai văzut. Am cetit multe din ghiduşiile lui, dar ca aceea când se încălzea la foc în pădure (Moş Nichifor Coţcariu) n'am mai văzut alta. Dumnezeu să-l ierte şi-i bine că vă aduceţi aminte de el, cu asta dovediţi că sunteţi oameni a cătării».

Amintirile părintelui Grigorescu, scrise pe hârtie de Mihai Lupescu, corespund întocmai cu datele din documentele d-lui Ungureanu. Creangă venise la Folticeni la şcoală toamna şi stătuse până în Paşti; după Paşti n'a mai venit la şcoală. Din cataloage reiese acelaş lucru: Creangă a frecventat şcoala în mod regulat până în Mai 1855, în lunile Mai şi Iunie a fost absent.

Caracterizarea fostului profesor: bun cântăreţ, potrivit la învăţătură şi plin de sburdălnicii, se potriveşte cu tot ce ştim despre Creangă, dar şi cu constatările din acte, Creangă fiind notat cu foarte bine la cântările bisericeşti.

D. Sadoveanu are cuvinte grele pentru preotul V. Grigorescu: «incult şi de o vanitate naivă». Cultura lui era a vremii: Seminarul Veniamin, făcut între 1848 şi 1854, când era în clasa VI-a şi întrerupse învăţătura, îmbolnăvindu-se de ochi, din cauza cetitului la lumânare. Şi d. Artur Gorovei îl nedreptăţeşte: «dacă Vasile Grigorescu ar fi avut ceva cultură sau un prieten căruia să-i fi cetit amintirile, (se va vedea mai departe de ce amintiri e vorba) ar fi urmaşul lui Creangă, pe care eu cred că nici nu l-a cetit»[9]. Din relaţiile lui Mihai Lupescu reiese tocmai că Vasile Griogrescu a cetit pe Creangă şi-şi arată preferinţa pentru «ghiduşia aceea când se încălzea la foc în pădure». Lupescu crede că e vorba de Moş Nechifor Coţcariu; s'ar putea mai degrabă să fie scena cu plăieşii în drum spre Pipirig, când Creangă a fugit din Broşteni într'o primăvară timpurie şi când, schimbându-se vremea, s'au încălzit la foc. Când l-a vizitat, în căsuţa bătrânească depe Rădăşeni, l-a găsit cetind «Neamul românesc». Avea peste 80 de ani, dar curiozitatea se păstra vie, fusese profesor de religie la gimnaziul clasic din Folticeni, avea, prin urmare, cultura timpului. Calificativul «incult» ni se pare greu.

«Vanitatea naivă» n'a existat, căci adevărul e astăzi limpede: părintele Vasile Grigorescu a fost profesor al lui Creangă. Amintirile lui corespund cu actele. Ce rost avea să-l viziteze pe Creangă la Iaşi, de unde putea scorni amănuntele întâlnirii lor la şcoală, despre lecţia lui Creangă? Buna credinţă a părintelui Vasile Grigorescu nu se poate pune la îndoială, mai ales când îi vom cunoaşte viaţa de-o moralitate cristalină.

Un Artur Gorovei, care l-a cunoscut, iate ce scrie despre el: «Când a murit părintele Vasile Grigorescu, în anul 1922, eu eram la Folticeni şi mi-a părut foarte rău că nu am avut prilejul să-i sărut mâna, acestui om, rar printre ai noştri. In adevăr, părintele «Catihetul», cum era în deobşte cunoscut, a fost un suflet bun şi înţelegător al suferinţelor mulţimei. Era darnic; nu se întorcea

nimeni, dela uşa lui, cu mâna goală, când nevoia îl îndruma spre căsuţa aplecată depe strada Rădăşenilor, mărturie a vechimei ei şi a bătrâneţilor Catihetului. L-am cunoscut din copilăria mea, pe când mă duceam, în zilele de Duminică, la biserica Adormirea Maicei Domnului, şi mai pe urmă l-am cunoscut când am intrat în gimnaziu, unde era profesor de religie».

Mihai Lupescu, cunoscutul folclorist şi însufleţitul dascăl de mai târziu, unul din elevii lui, scrie cu evlavie despre el [10]: «Părintele Vasile Grigorescu ne-a călăuzit sufleteşte patru ani, D-sa a fost un suflet ales, blând, bun împăciuitor, un adevărat părinte sufletesc. Cuvântul său n'a fost desmințit prin fapte, în toată viaţa, care i-a fost azil de sfaturi şi fapte bune, în el am avut pilda morală prin excelenţă şi cu elevii lui, pe care-i săruta ca pe copiii lui, s'a purtat totdeauna blând şi părinteşte. El corigenţi nu lăsa; îndemna pe oricare la învăţătură şi pentru cei necăjiţi punga lui nu avea baere».

Iată impresiile lui Lupescu, în alt loc: «Dragostea cu care te primeşte, te înalţă şi-ţi arată sufletul cinstit cu care înaintaşii noştrii erau împodobiţi. Asemenea bătrâni cuminţi fac cinste neamului nostru, mai ales că Părintele Catihetu, cum îi zic folticenenii, în lipsă de copii, a iubit şi iubeşte cu dragoste de părinte pe toţi câţi i-au fost şcolari. Fruntea sa e înconjurată de aureola faptelor bune, făcute pe ascuns după zisa Scripturii, iar şcoala sa din Petiea, înzestrată cu tot ce-i trebue, va spune urmaşilor cine a fost acest duhovnic paşnic şi pildă a păcii şi dragostei de om» [11]. Profesorul Ion Mazere mi-a spus că preotul radia din toată fiinţa lui sinceritate, curăţie, pace sufletească. Preotul D. Furtună, adânc cunoscător al vieţii marelui humuleştean, îl califică pe părintele Vasile Grigorescu: «model între toţi preoţii din România», adăugând mai departe cu entuziasm: «orice ştiri despre el sânt de samă, pentru că avem înainte o personalitate culturală de mâna întâia» [12].

In orice caz, credem că adevărul este mai aproape de calificarea părintelui Furtună, decât de aceea, nedreaptă, a D-lui Sadoveanu, că Vasile Grigorescu ar fi fost un «incult».

Dar norocul a făcut ca să ne rămână dela părintele Vasile Grigorescu un manuscris deosebit de interesant şi de pitoresc. Bătrânul preot folticenean, căruia Dumnezeu i-a hărăzit o vieaţă lungă, când, în apropierea vârstei de 81 ani, a văzut că firul vieţii este ajuns lângă sfârşitul lui firesc, a început să-şi scrie istoria destinului său chinuit. Nu s'a gândit o clipă să-l publice, nu şi-a meşteşugit fraza, cum ar fi putut, de altfel, (stau mărturie unele stilizate cereri ale sale către Mitropolitul Sofronie); amintirile erau destinate «familiei mele şi prietenilor mei, sperând, în graiul lui Neculce, «că cine le va ceti nu-i va părea rău». Titlul manuscrisului este: «Amintiri, din viaţa Economului Vasile Grigorescu Stavrofor» [13]; autobiografia începe dela 19 August 1831, data naşterei şi ţine până la 19 Iunie 1912. Manuscrisul a fost dăruit bibliotecii şcolii din Petiea, judeţul Baia, clădită şi înzestrată de el şi a fost trecut în Inventar sub Nr. 66, cap. III, pag. 55.

Invăţătorul şcolii, d. Titu Cleonic, l-a împrumutat d-lui Artur Gorovei, care a încercat să-l tipărească în volum, dar n'a reuşit. Inceputul amintirilor a apărut, prima oară, în revista «Sânzana», în două numere, prin grija d-lui Const. Gane, pe care-l interesa viaţa lui Vasile Grigorescu, coleg de şcoală primară la Folticeni, a unui Nicu Gane, «moşul» lui. Intreaga lucrare a părintelui Grigorescu apare în revista «Păstorul Tutovei», din Bârlad, începând din n-rele 1 şi 2, Ianuarie-Februarie 1941, revistă a Asociaţiei Preoţilor din Judeţul Tutova.

D. Artur Gorovei, sub titlul «Catihetul Vasile Grigorescu», dă câteva lămuriri, înainte de-a se începe publicarea amintirilor. In aceste rânduri, d. Gorovei îşi susţine vechea părere că Grigorescu nu l-a avut pe Creangă şcolar la Folticeni, bazându-se pe faptul că Grigorescu nu face nici o menţiune în «Amintirile sale» despre aceasta. Lucrul nu poate fi concludent, fiindcă, în 1914 (amintirile sunt începute în 1912) părintele Grigorescu, cum am văzut, arată clar în faţa lui Mihai Lupescu că Ion Creangă i-a fost elev la şcoala catihetică.

Datele din «Amintiri» corespund cu actele publicate de d. Ungureanu, care scrie că Vasile Grigorescu îi ia postul în primire, (de catihet supleant) puţin după data de 14 Septembrie 1854. «Inapoindu-mă acasă la Petiea, tot în anul 1854 Septemvrie 27, am primit decretul de supleant la şcoala catihetică din Folticeni, cu începerea cursului din Octomvrie» [14]. Prin urmare, ne dă data precisă a începerii cursului său, în «Amintiri».

D. Artur Gorovei are și altă părere: că părintele Vasile Grigorescu n'a fost nici odată catihet: «după ce s'a însurat, Grigorescu n'a mai dat pela „fabrica de popi", n'a fost catihet, nume sub care a fost cunoscut de folticeneni, dar pe care el nu și-l dă, în amintirile lui, pentrucă nu a fost catihet».

Adevărul este altul decât cel afirmat de d. Artur Gorovei, adânc cunoscător al istoriei orașului său, pe care l-a cinstit ca nimeni altul, consacrându-i o monografie întreagă, premiată de Academia Română. Părintele Vasile Grigorescu a fost catihetul școlii din Folticeni, urmând lui N. Conta. O spun și actele, o spune el însuși în amintirile lui. După acte, la 18 Martie 1855, cliricul Vasile Grigorescu este hirotonit preot în biserica Mânăstirei Socola; reîntors la Fălticeni, îndată a fost numit catihet în locul catihetului N. Conta care a fost numit protopop. Începând cursurile anului școlar 1856—57 noul catihet Vasile Grigorescu cu un raport Nr. 18 din 10 Septemvrie 1856 face cunoscut Seminarului central că a luat în primire toată zestrea școlii, adăugând: «Mă voi sili de a aduce fructuri bune și cu fapta prin care să fac cinste și mie și acelora carii nu m'au dat uitării și au stăruit pentru mine spre a mă pune într'o poziție unde să am cu ce trăi». După acte, Vasile Grigorescu rămâne catihet până în anul 1860 când, școlile catihetice se desființează.

Părintele însuși, în «Amintiri», își dă numele de catihet: «Murind protoiereul Dimitrie Enășescu și devenind protoiereu Nicolai Conta, care era și Catihet, îi venea greu ca să mai urmeze și cu școala, așa că după înțelegerea ce am avut-o, am rămas eu singur cu școala, oferindu-mi jumătate din leafa să și aceasta a urmat până în toamna anului 1856, când în 27 August tot acel an, primesc decretul de catihet. După care am urmat cu școala până la anul 1859, când unindu-se școala catihetică cu cea primară, eu am trecut ca institutor la clasa a III-a primară de băieți»...

Deci, preotul V. Grigorescu a fost catihet, nu «catihet», între semnele citării, cum îl scrie d. Gorovei. Lumea fălticeneană l-a numit catihet, fiindcă a fost profesor la școala catihetică, nu fiindcă, mai târziu, a fost profesor de religie la gimnaziul din Folticeni, cum e de părere d. Artur Gorovei. Părintele Furtună are dreptate când scrie: «părintele catehetul», în graiul local al Fălticenilor, nu era preotul N. Conta, ci era, și este, bătrânul simpatic și neuitat Vasile Grigorescu».

Într'o vreme când în literatură se caută «autenticitatea», «Amintirile» părintelui Vasile Grigorescu se citesc cu plăcere. Sunt pagini fără «literatură», scrise naiv, cu stângăcii care fac farmecul lor literar. In ele găsim mentalitatea bătrânească a unei preot dela mijlocul veacului trecut, parfum de cronică veche, spiritul care a însuflețit pe marii cronicari moldoveni, dela Ureche la Neculce, în judecarea oamenilor și-a faptelor lor. Dumnezeu ia parte activă și s'amestecă'n viața oamenilor, pedepsind pe cei răi ca un judecător drept ce este, întocmai la Părintele Catihet, ca'n letopisețele vechi. Nu-i lipsită de interes ilustrarea printr'un exemplu a acestei observații. Când era de 11 ani, Grigorescu, într'o zi când rămăsese singur acasă, «l-a pus păcatul» să se ducă la băieții unui megieș, anume Gheorghe Chiorbuș, ca să se joace. S'au jucat și s'au suit și'n podul casei. Când au venit părinții lor acasă, auzind că băieții s'au jucat prin pod, au început să umble prin pod, unde aveau niște bani ascunși, dar nu i-au mai găsit. Năpasta a căzut asupra lui «Țilică» Grigorescu. «Iată că femeia omului, Ilinca, vine a doua zi la tata, jăluindu-se că eu am luat banii. De acolea țin-te piele! bătăi și schingiuiri, ca să spun unde am pus banii și măcar că eu spuneam că n'am luat nici un ban, nu mă credea, ci mai cumplit mă lua la bătae, întrebându-mă unde am pus banii, cui i-am dat?... Insă bunul Dumnezeu cel milostiv, nu m'a uitat, ci a voit ca nevinovăția mea să iasă la lumină. Precum a și ieșit, căci după două săptămâni dela muncirea mea, vine muerea megieșului cu un șip de rachiu dela târg, și poftește pe bunica în arie, se pun amândouă pe iarbă verde și se pun la sfat, între care spune bunicăi că și-a adus aminte unde au pus banii, și căutându-i i-a găsit».

«Pe urmă a venit la tata și și-a cerut iertăciune. Tata a iertat-o, dar eu am rămas cu bătaia și usturimea trupului... Dumnezeu însă ca drept judecător și bun, n'a voit să o lese în pace, ci a pedepsit-o, și iată cum: luându-i-se la casă un băet, anume Ion, prins cu funia, ea s'a supărat și alăta a răcnit și a plâns, umblând ca o nebună prin sat, până ce a murit. Asemenea și pe fată care și-a sfârșit viața murind de pelagră».

Pedeapsa divină ni se pare prea mare pentru atâta vină, dar legătura pe care părintele o face între năpasta căzută asupra lui şi nenorocirile femeii caracterizează mentalitatea teologică şi parcă-l recităm pe bătrânul Ureche: «cei buni vedem că au sfârşit bun şi lăudat; iar cei răi, rău s'au sfârşit, după cuvântul proorocului». «Amintirile» precizează data naşterii: părintele Vasile Grigorescu s'a născut la 19 August 1831, iar nu în anul 1828, după d. Ungureanu. Primul capitol se ocupă cu «origina neamului». Bunicul după tată se numea Vasile Podolschi şi era din Bucovina, din Pătrăuţi, aproape de Suceava. In 1812, pe când Ruşii erau în război cu Napoleon, au venit în Moldova, bunicul său stabilindu-se în satul Petiea, judeţul Suceava, astăzi Baia, ca vechil pe moşia Casandrei Ciudin. De frica volintirilor, au mai trecut odată graniţa în Bucovina, dar după ce turcii au bătut pe eteriştii greci, făcându-se pace, s'au întors iarăşi în Moldova la Petiea, nu Petea, cum scrie d. Ungureanu. Tatăl său, preotul Grigore, l-a pus la carte, la cinci ani. După ce a învăţat slovele, a trecut la ceaslov, apoi la psaltire. Tatăl său era sever: trecea cu uşurinţă dela mănoăietoarea netezire a părului, dela daruri în roşcove şi covrigi la varga care cădea cu greutate pe spinare, sau, când se întrecea în nebunii, chiar la pumnul puternic. După ce învăţase cele ale bisericii după îndrumarea tatălui său, la 13 ani, Vasile Grigorescu trece la Fălticeni, la şcoală. Amănuntele sunt interesante pentru cunoaşterea învăţământului public al epocii. Era prin 1843 când, în Fălticeni, fiinţa o şcoală unde un Neculai Daşchevici preda lecţii de citire, caligrafie, chiar de limba germană, în schimbul unei carboave pe lună. In anul următor, s'a deschis în Fălticeni şcoala domnească, prima şcoală primară a oraşului; profesor era vestitul Neofit Scriban, viitorul episcop, unul din eroii unirii principatelor.

Portretul lui Neofit Scriban, în câteva trăsături, de-o mare sobrietate, iarăşi ne aminteşte de cronicari. «Tata m'a prezentat părintelui profesor Neofit, carele-mi aduc bine aminte era cu capul plecat în partea dreaptă şi cam stârb la buza de desupt». Părintele Neofit i-a schimbat numele în Vasile Ponteanu, din Vasile Podolschi, românizându-l. Primăvara îi scotea în excursii, la jocuri de oină; copiii cântau un cântec compus de Sfinţia Sa: «Crişiunde a României vă aflaţi prea nobili tineri, ascultaţi un glas al mamei ce vă strigă către sine».

Şcoala era împărţită în trei clase: cea cu începătorii se numea Langastru; cea cu cei cari ştiau a ceti şi a scrie se numea Norma mică şi cea cu cei cari începuse a învăţa la gramatică, aritmetică, geografie şi la limba franceză, mai toţi fii de boieri, se numea Norma Mare.

Iată care era metoda: înaintea băncei cu băieţi era un fel de băncuţă cu un ulucel din scânduri, plin cu nisip. Dinaintea băncuţei era o tablă neagră pe care erau scrise literile. Monitorul înarmat cu o vargă lungă, după ce se netezea bine nisipul, poruncea elevilor să scrie litera, A de exemplu; după ce scrieau băieţii cu degetul arătător, monitorul mergea de vedea cum a scris fiecare, îndreptând literile rău scrise sau pedepsind cu bâtul. Aşa se urma până la litera x.

In şcoala domnească din Fălticeni, părintele Vasile Grigorescu a fost coleg cu Nicu Gane. Dăm pasajul respectiv, interesant pentru biografia nuvelistului: «Era în şcoală un copil mititel, pot zice de 4 pe 5 ani Nicu, fiul domnului Căminar Matei Ganea, pe care-l aducea în braţe la şcoală şi-l ducea tot în braţe Iordache Caton, feciorul preutului Ioan din satul Garea, carele mai mult se juca cu băeţii, dar părintele Neofit îl tot necăjea cu limba franceză. Ce se întâmplă, că într-una din zile piere gramatica cea franceză a părintelui Neofit. Ce să facă? Altă gramatică nu era. Se sfătuesc ei şi Iordache Caton, carele era şi ca pedagog, caută încolo, caută încoace, caută peste tot locul, ba încă şi pe la toţi băeţii, gramatica nicăiri. Atunci văd că Iordache Caton aduce o psaltire şi cheia bisericii, pune pe toţi băeţii din şcoală să puie degetul la cheia de care era atârnată psaltirea; împreună cu Iordache Caton zicând: miluieşte-mă Dumnezeule, şi aşa au încercat pe toţi băeţii, între cari am fost şi eu unul, dar psaltirea nu s'au învârtit. Iată că şi Nicuşor se arată, jucându-se printre băeţi. Caton îl vede, îl chiamă şi-i spune: Nicuşor, ia să ne jucăm şi amândoi; pune degetelul colea, arătându-i unde să-l puie. El pune degetul şi cum a început a zice miluieşte-mă Dumnezeule, s'au şi învârtit psaltirea. A mai încercat si a doua oară şi a treia oară si psaltirea tot s'a învârtit. Atunci Caton l-a luat în braţe şi a început a-i făgădui că are să-i

cumpere cuțitaș și are să-i deie cofeturi, numai să-i spuie unde a pus cartea — gramatica —. Atunci el l-a dus la soba din langastru și i-a scos gramatica din cenușă. Bucuria părintelui Neofit că s'au găsit cartea și când l-a întrebat Caton că dece au ascuns cartea în cenușă, el a spus: pentru că-l tot necăjea părintele cu dânsa».

In 1912, s'a serbat aniversarea a șaptezeci de ani dela întemeierea școlii primare din Folticeni, unde învățaseră Nicu Gane și Vasile Grigorescu.

Serafim Ionescu, organizând sărbătorirea acestei școli domnești, l-a invitat și pe Nicu Gane. Părintele Vasile Grigorescu, ajuns un patriarh al locului, era de față. Nicu Gane, evocând pe școlarul de patru-cinci ani al școlii de altădată, în discursul necunoscut astăzi, își arată emoția de-a revedea pe fostul său coleg de școală, părintele catihet Vasile Grigorescu: «Sântem amândoi cărunți, cu sacul anilor greu în spinare, dar în sfârșit să mulțumim lui Dumnezeu că am ajuns ziua aceasta fericită să ne întâlnim amândoi sănătoși aici, la obârșie» [15].

In luna August 1844, Vasile Grigorscu intră în Seminarul din Socola. D-l Gh. Ungureanu, nu știm pe ce temeiu, dă anul 1848 [16], ca dată a intrării în Seminar. Părintele Furtună bănuia mai de mult o dată mai veche decât 1848.

După ce tatăl său l-a prezentat lui Filaret Scriban, logofătul școalei l-a înscris în condică schimbându-i numele din Vasile Ponteanu în Vasile Grigorescu. Două săptămâni mai târziu, tânărul seminarist este nevoit să plece la Fălticeni, în căruță și pe jos, pentru întocmirea unui act.

Peripețiile acestei dramatice călătorii sunt povestite pe larg, în amănunte interesante pentru culoarea vremii. Pornind seara din Iași, a ajuns a doua zi dimineața în Podu-Iloaei unde «am cumpărat două pedele: un fel de turte rotunde ca talgerü', cu niște împunsături de lingură pe dânsele, de care tot atuncea mâncând eu și mai împărțind pe la băetani, m'am mântuit de ele».

Seara a ajuns cu căruța la Pașcani: tot târgul, pe-atunci, se compunea numai din două hanuri; «nu ca astăzi aproape ca și Folticenii», adaugă părintele Grigorescu. Începuturile orașului Pașcani au fost înfățișate cu obișnuitul dar de evocare de Mihail Sadoveanu, care, născut în Pașcani, a crescut odată cu târgul său natal. Datele părintelui Grigorescu corespund întocmai cu istoria colorată a marelui scriitor. Popasul la izvoarele ce erau sub dealul Curții amintește de Creangă. Oamenii au făcut foc, au pus crăcana deasupra focului, au pus ceaunul cu apă în cârlig, au presărat sare și făină peste apă, au tăiat o bucată de carne mărunțel așezând-o pe jăratec. «În câteva minute masa a fost gata, a răsturnat mămăliga pe un ștergar pus jos pe o traistă, aduce bucata de ceaun și se dau pe lângă bucata de ceaun cu boțurile de mămăligă».

Pe-atunci în seminare erau numai cinci clase. Tot în acei ani s'au înființat școlile catihetice în toate ținuturile din Moldova, unde se pregăteau dascălii pentru preoție; catiheți la aceste școli au fost numiți absolvenții seminarelor cu atestat de cinci clase. «Cel dintâi Catihet la Folticeni, scrie părintele Grigorescu, a fost părintele Vasile Arhipescu, apoi Nicolai Conta și la urmă eu».

Ni se arată greutățile învățământului pe acele vremi [17]. Toate studiile se scriau de mână, elevii nu se puteau ține de scris și unii rămâneau cu lecția nescrisă, mai ales la părintele Melhisedec, care dicta repede și da lecții mari.

După ce primește atestatul de șase clase seminariale, Vasile Grigorescu începe a se îngriji de viitor. Face o petiție către Mitropolit, în care descrie soarta seminariștilor, cari deși munciră în școli și învățară carte, umblau cerșind locuri pela curțile boierilor.

Pitorești sunt amănuntele complicatelor peripeții prin care trece tânărul candidat la preoție pentru a se căsători: interesantă este mentalitatea omului de țară care era Grigorescu, care credea în farmece. Printre fetele care i se propusese, era și Spiridoana, fiica preotului Dimitrie din Fântânele. Tânărul candidat la preoție și însurătoare îi face o vizită: «Când să plec de acolo, Spiridoana 'mi dă un măr; l-am luat și l-am pus în buzunar. Ajung la Petiea, spun cumnatei cele ce am pățit, arătându-i și mărul dela Spiridoana. Ea zice: să nu-l mănânci, Vasilică. Eu atuncea iau mărul și-l trântesc de stâlpul porții. Mărul a crăpat în patru; când l-am căutat, miezul mărului era negru-vânăt; atuncea cumnata a zis: ura! Vasilică, mare noroc ai avut că nu l-ai mâncat! Că cine știe cu ce bazaoane era aghezmuit măru' aista, nu vezi câtă-i de negru-vânăt!»

Un prof. al lui I. Creangă la Folticeni: Păr. Vasile Grigorescu Catihetul

Căsătorindu-se, după multe peregrinări, cu Catinca, fiica preotului Grigore din Brăneşti-Baia, Vasile Grigorescu caută să-şi organizeze viaţa materială. Postelnicul Matei Gane, tatăl scriitorului Nicu Gane, epitropul Bisericei Adormirea, când a auzit că s'a însurat, îl chiamă, îl felicită şi după aceea îl întreabă: «ce voiesc să fac acuma? Eu spun: am să mă fac preot; dacă ai să te faci preot, atunci iaca părintele Vasile Ştirbu, îi bătrân şi slab. Fă-te aici la biserica mea. Ai să fii îngrijitorul bisericei şi pe lângă aceia ce au preoţii ceilalţi, ţi-oiu da şi eu patru galbeni pe an să-mi ajuţi la cancelaria Epitropiei».

Urmărind şi un post de profesor, Vasile Grigorescu aude că boierul Nastasache Başotă are de gând să înfiinţeze o şcoală la Pomârla.

Hotărându-se să rămână preot la biserica Adormirea din Folticeni, Vasile Grigorescu ia o mărturie dela epitropul Matei Gane şi o recomandaţie către Mitropolitul Sofronie şi pleacă la Iaşi. Mitropolitul îl trimite înapoi la Folticeni ca să-i aducă o altă mărturie, iscălită nu numai de epitrop, ci de poporăni, preoţi şi adeverită de Protoiereu. Matei Gane îi face mărturia ca epitrop, dar unul din preoţi anume Ioan Băieşu, a refuzat să i-o iscălească. Felul categoric cum a rezolvat chestiunea Matei Gane, e interesant nu numai pentru caracterizarea figurii tatălui lui Nicu Gane, dar şi pentru moravurile vremii: postelnicul Matei Gane a poruncit eclesiarhului Nicolea Voinea să se aşeze cu ciomagul în faţa Bisericei şi să nu dea voie preotului Băieşu să intre în biserică, până când nu se va învrednici să iscălească mărturia lui Grigorescu: «Părinte Ioane, te rog mă iartă şi nu te supăra, am poruncă dela Cuconul Matei Ganea să nu te las să intri în biserică. A spus să te duci la biserică la Baia, că aicea-i biserica lui. Preotul vrea să-l împingă într'o parte, zicând: da dă-te într'o parte. măi, ce tot spui; el i se pune în cale şi zice: nu se poate, părinte, intru în păcat! Ce, vrei să-mi dea 50 de bice?»

Matei Gane, nu numai că era epitropul bisericii Adormirea, dar însăşi locaşul era ctitorie a familiei gănești; toate mărturiile îl arată ca om al lui Dumnezeu şi vrednic slujitor al bisericii: întrebuinţa chiar brutalitatea când era singurul mijloc de-a căpăta un preot bun ca Grigorescu la biserica lui.

Grigorescu a umblat apoi pela curţile boiereşti, «pe unde îi găseam adunaţi ciotcă la joc de cărţi», pela Alecu Forăscu şi alţii.

Paroh la Catedrala Adormirea Maicii Domnului o vieaţă întreagă, peste 60 de ani, Vasile Grigorescu a fost supleant la şcoala catihetică dela 24 Septembrie 1854 până la 16 August 1856, Catihet trei ani între 1856 şi 1859, institutor dela 1859 până la 1871 şi profesor de religie la gimnaziul din Fălticeni, dela 1870 până la 1884.

«După un aviz a lui Dumnezeu comunicat prin vis», părintele Vasile Grigorescu s'a hotărît să facă o şcoală la Petiea, satul său natal, din economiile unei vieţi lungi şi curate. Şcoala din comuna Pleşeşti, satul Petiea, a terminat-o în 1992 şi a fost inaugurată în Octombrie acelaş an. Spiru Haret a trimis pe Vlahuţă ca să vadă şcoala şi să-şi dea avizul dacă şcoala poate purta numele donatorului. In urma raportului elogios al lui Vlahuţă, ministrul Haret personal venind la Fălticeni, îi mulţumeşte decorându-l.

Părintele Grigorescu n'a avut parte de-o viaţă fericită. La 2 Noembrie 1866 îi moarte soţia. Rând pe rând îi mor toate cele cinci copile: Pistia, Agripina, Pulheria, Nastasia şi Elpida. «Iar eu, cu toate lacrimile şi bocetele mele de disprerare am rămas singur şi mai trăiesc încă pe lumea aceasta în chinuri şi suferinţi, neavând cu cine mă mai mângâia, ci numai cu cuvintele dreptului Iov: Domnul a dat, Domnul a luat, fie numele Domnului binecuvântat».

Acesta a fost părintele Vasile Grigorescu: profesor al lui Ion Creangă în mod sigur, istoria literară va trebui să-i înregistreze numele. Catihet la şcoala din Folticeni, părerile cercetătorilor vor trebui revizuite. A fost o figură de-o puritate morală cum rar se întâlneşte, lovit crunt de soartă, duhovnic neîntrecut, alb patriarh la adânci bătrâneţe. «Amintirile» lui au colorit de cronică şi trebue consultate pentru biografia lui Creangă şi-a lui Nicu Gane, cât şi pentru istoria şcoalei româneşti şi-a bisericii. Preot între preoţi, părintele Vasile Grigorescu este un nume core va rămâne în patrimoniul spiritual al ţinutului folticenean şi-al Moldovei. A fost coleg cu Nicu Gane şi-a fost profesor al lui Ion Creangă.

Acum doarme la Petiea lângă Folticeni. Grilajul de fier ce-i înconjoară şi-i ocroteşte mormântul nu trebue să dispară, iar numele depe cruce nu merită să fie şters, după cum figura lui nu trebue să fie acoperită de uitare.

G. Ursu

NOTE

1 Un instigator, Ed. I, Bucureşti, editura Revistei *Flacăra*, Tip. Carol Göbl, 1911.

2 In amintirea lui Creangă, în colecţia Foi volante. Ed. I, Iaşi *Viaţa Românească*, 1920.

3 *Analele Academiei Române*, secţia literară, comemorarea lui Creangă în şedinţă publică la 12 Ianuarie 1940.

4 *Gh. Ungureanu:* „Din viaţa lui Ion Creangă", documente inedite, Fundaţia pentru literatură şi art, Buc. 1940, pag. 38—46.

5 *Gh. Ungureanu*, op. cit. Anexe, pag. 134—135.

6 Idem, pag. 41.

7 *Gh. Ungureanu*, op. cit. Anexe, pag. 141.

8 *Mihai Lupescu*, despre Catihetul lui Ion Creangă în revista *„Ion Creangă"* Noembrie-Decembrie 1914, Anul VII, nr. 11—12.

9 *Artur Gorovei:* „Catihetul" Vasile Grigorescu în Păstorul Tutovei, Ian.-Febr. 1941, pag. 19.

10 Anuarul festiv, cu ocazia serbării semicentenarului gimnaziului din Fălticeni 1870—1921 Folticeni 1921. M. Lupescu „Din alte vremuri", pag. 64.

11 Revista „Ion Creangă", 1914, nr. 11—12, pag. 292.

12 Cuget Clar, 25 August 1940, Anul V, nr. 7, pag. 100—101. D. Furtună: „Catehetul lui Creangă".

13 Păstorul Tutovei, Ianuarie-Februarie 1941, Anul IV, nr. 1—2, pag. 19.

14 Idem, Mai-Iunie 1941, nr. 5—6, pag. 278.

15 *Serafim Ionescu*, O serbare, Făticeni 1912.

16 *Gh. Ungureanu*, Din viaţa lui Ion Creangă, Bucureşti 1940, pag. 41.

17 *„Amintirile"* sunt publicate în *Păstorul Tutovei*, Bârlad, numerele dela 1 la 10, anul IV, 1941.

G. U.

P O V E S T E

Op. 1 — Nr. 6

Versuri după D. Nanu

P A R T I T U R A

Se poate executa de către următoarele formaţiuni:

1. — Cor mixt.
2. — Orchestră.
3. — Cor şi orchestră.
4. — Solo voce şi orchestră.

Această compoziţie poate fi cântată de oricare din formaţiunile specificate mai sus, sau poate fi retipărită, radio-difuzată, imprimată pe discuri, film sonor, etc., de către oricine, iară vre-o altă obligaţie, (în afara consideraţiunilor de a nu modifica sau îmbucătăţi atât textul muzicei cât şi cel literar, sau de a omite numele autorilor), dat fiind că subsemnatul nu fac parte din nicio asociaţie care mi-ar putea impune restricţii în acest sens, asupra lucrărilor mele.

E. M.
1. III. 1942

Allegro moderato.
Flauti I II
Oboi I II
Clarinetti in A I II
Fagotti I II
Corni in F. I II
Trombe in B. I II
Timpani in A.E.
ff
Allegro moderato.
Coro
Soprani
Alti
Tenori
Bassi
Allegro moderato.
Violini I II
Viole
V.-Celli
C.-Bassi
ff

(Tempo I)
(Tempo I) f
1. A fost o fată de împă rat. Cu păr ul mai ntre de aur Şi fu rău pită de vun ba
2. Ca fără ge rul din cer ăcă pat. În luptă pe balaur prin se Şi'n cinge'n cercu lă
(Tempo I)
Tutti
Div.
Tutti

più Lento
accel.
a tempo
più Lento
accel.
a tempo
più Lento
accel.
a tempo

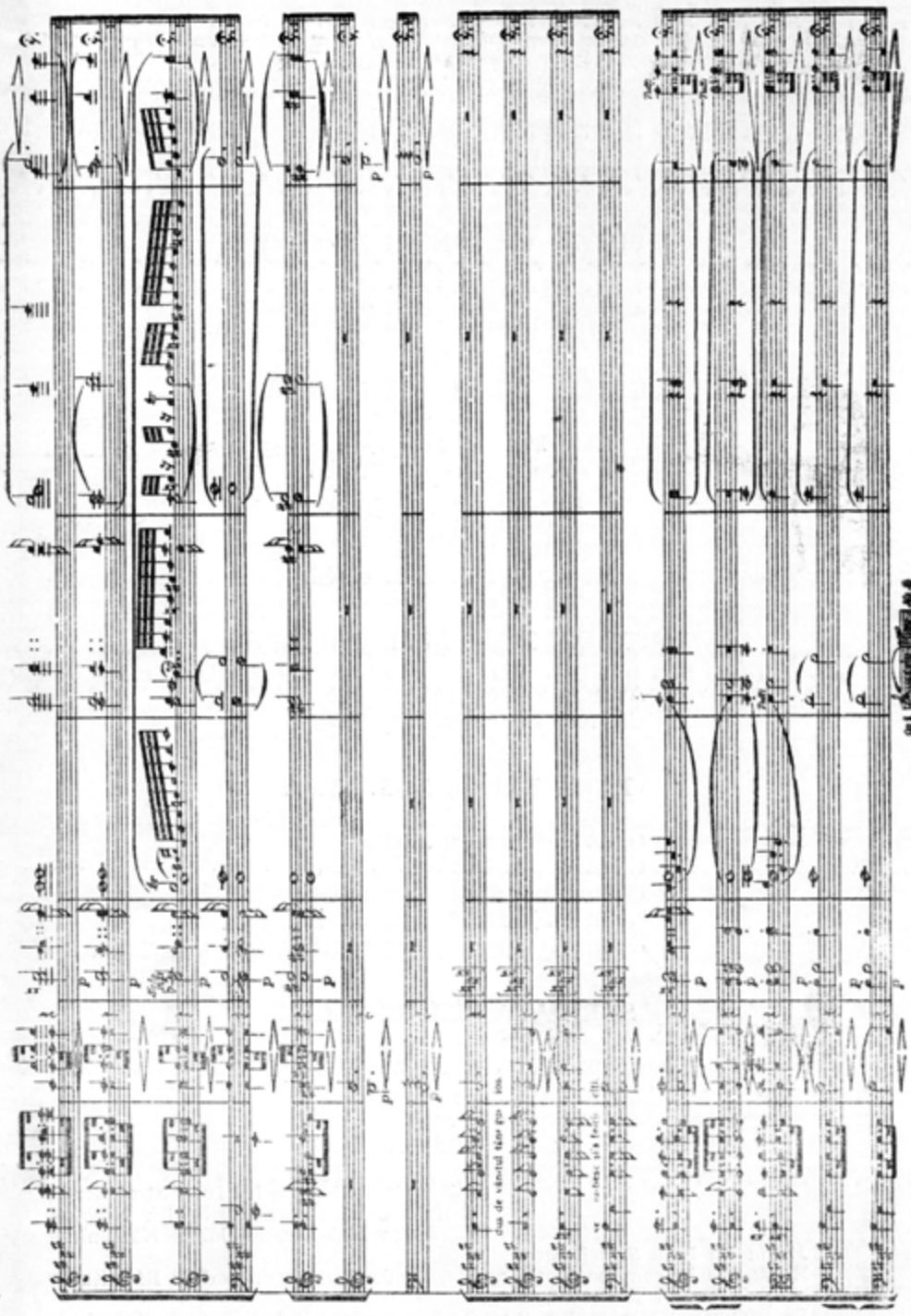

PINTRI VII, PINTRI LIVEDZI

Pintri vii, pintri livedzi,
Ia vin, maică şi mi vedzi.

BATE-L PUSTIA SĂ-L BATĂ

Bate-l pustia să-l bată
Pe omul cel dela chiatră
A pus cârciuma lângă pod
Şi-o băut şi pânza tot.
Ură, ură şi s'audă
Să crape lumea de ciudă.

ASTĂDZI BEAU ŞI MÂINE IARĂ

Astădzi beau şi mâne iară,
Cu toţi fraţii grămăgioară.

BUNĂ DZIUA, SORA MEA

Bună dziua sora mea
N'am vinit să-ţi beau paharu
D'am vinit să-ţi spun amaru,
N'am vinit să stau la masă
D'am vinit să-ţi spun necazu.

SURIOARA CEA DE CRUCE

Surioara cea de cruce
Eu t'u 'nchin, da el fuge,
Surioara cea de sânge
Şi t'u 'nchin, da el plânje.

(Culese dela *Maria a lui Ivan Strachienco* măritată după *Taras Vasilievici*. Născută în comuna Katerinauca, lângă Kamenka).

Maria lui Ivan Strachienco.

E născută în comuna Katerinauka, pe drumul ce duce dela Râbniţa la Kamenka, dealungul Nistrului.

In comuna Katerinauka era, după spusele bătrânei, „amu şinzeşi di

ani, irau șinzeși-șaizeși di case moldovinești, de amu nu-i nișuna". Are 64 de ani. Nu a vorbit „moldovenește" dela vârsta de 8 ani, când a rămas orfană. Se opintește din greu să-și reamintească cuvintele care odinioară alcătuiau limba sa. Mereu mi-o întoarce pe ucrainește. „O cântat să-o grăit tăți, da di când mi-o murit mama, n'am cu șine să grăescu și mi-i rușâne că nu știu grăi".

Bătrâna a avut 11 copii. Mai are 3. Un băiat i-a murit, de curând, pe front. Eu am văzut-o într'o casă din comuna Erjovo. Coborîse pentru cumpărături. Frântura de cântec „Pintri vii, pintri livedzi, Ia vin maică și mi vedzi" — mi-o spune printre lacrimi. Plânge mereu când își aduce aminte de maică-sa, deși sunt atâția ani de când a murit. O las să plângă. Nu mai pot scoate nimic dela ea, nici cu vorbe bune, nici cu chibrituri, nici cu săpun — pentru care venise de departe.

COLIND

Sculați, sculați oameni buni,
O Daler Doamne;
Noi îmblăm și colindăm,
O Daler Doamne;
Pi Dumnidzău îl purtăm,
O Daler Doamne;
Dumnidzău-i mititel,
O Daler Doamne;
Față dalbă de mătasă,
O Daler Doamne;
Buzumânt pâr în pământ,
O Daler Doamne;
Dar de larg prejur pământu,
O Daler Doamne.

AZI E LUNI, DA MÂNE MARȚI

Azi e luni, da mâne marți,
Plângeți ochi și lăcrămați:
O 'nchinat și ospătat
Și n'o cătat cui m'o dat,
Da m'o dat după bogat;
Bogăția satului,
Sprijineala gardului.

HĂITURĂ

[Di colind si duc ma mulți fișiori, pân case.
Unii colinduesc, alții hăiesc
— Bună vremea, de se poate să se colinduiască
— Se poate (zice gospodarul, și începe colindul)].

Scoală, bade, că nu-i vreme de dormit
Da-i vreme de plugărit.
(Hăăăi)

S'o sculat bădița sfântă joi dimineață,
Cu fața dalbă s'a spălat,
La icoane s'o 'nchinat.

(Hăăăi)

O trimis-o bădița pi lelița in
vârful dealului
Să-i cate
Sită deasă
De mătasă.

(Hăăăi)

Da ea n'o găsit sită deasă
de mătasă, da o găsit ce-i mai prost.
O luat bădița și o dat leliței
un pumn la șele,
De-o purces pe măsele.
O stricat bădița două ouă
Și-o făcut moară nouă.
Șoc, boc
Și o stat moara la loc.

(Hăăăi)

[Urmează încă mult, însă bătrâna le-a uitat].

(Culese dela *Nastunia Marco*, com. Hârjău [Erjovo] de lângă Râbnița).

Nastunia Marco, de 65 ani. Locuește acum în comuna Hârjău (Erjovo) de lângă Râbnița. E născută în comuna Caniej, (Novomirhorod, Kirovgrad) dincolo de Bug. Caniej e o comună jumătate moldovenească, jumătate rusească. Lumea de acolo îi zice Dzăcea — Zăcea. Bătrâna nu poate să-mi dea de cât frânturi de cântece. Le notez mai ales pentru faptul că vin dintr'o localitate așa de îndepărtată, cum e comuna Dzăcea, de peste Bug.

FRUNZIȘOARĂ LOJIOARĂ

Frunzișoară lojioară
Să strâng frații grămăgioară
La Nestru, la mărgioară
Printre dânșii surioară
Se 'ntreabă di inimoară
Frunzișoară di pelin
Săracu omu străin
Cine-i străin pi lume?
Numa eu și alții nimeni
Ș' încă cucu din pădure
Ș' încă cucu tot mai are
O soră privighietoare
Și-i cântă pân' ce l'adoarme
Numai eu pe nimeni n'am
Numai maica și surorile
Și grădina cu florile.
Că n'are cine le plivi (plighi)
De-i albă, de-i nalbă
Și de-o floricică dalbă.

Oi săraca maica mea
Ghinișoi îmi mai spunia
Că noroc n'oi mai avea.
Maica mea când mă făcea
Tare ghine îi părea
Da când m'o dat la legănat
Tare rău m'o blestemat
Ca să îmbl' din sat în sat
Nibăut și nimâncat.
Oi săraca inima mea
Cum o prins o mă durea
Nu mă doare cum se doare
Da mă doare pe schinare
Di suschin și di oftare
D'a maicii vinare.

CIOBĂNAȘ CU OILE

Ciobănaș cu oile
Bate-mi-te ploile,
Că oile sghierà
Da cârlanii sburda.

LA OI, LA OI MĂI CIOBANE

La oi, la oi mă ciobane
Nu la fete supărete,
Că fetele te-or măguli
Și oile s'or prăpădi.

FRUNZIȘOARĂ DE HARBUZ

Frunzișoară de harbuz,
Mărg moscalii valea 'n sus
Cu suliți cu săgeți goale
Cu pușchile în schinare
Cu suschin și cu oftare
C'o să meargă la bătaie.

FUNZIȘOARĂ CEAPĂ ROATĂ

Frunzișoară ceapă roată,
Eși, puicuțo, 'n deal la poartă,
Să vezi puiul cum se poartă
Și se poartă călărește
Ca să nu-i poți tragi nădejde.

Eşi, puicuţo, 'n deal la cruce
Să vezi puiul cum se duce
Că se duce călăreşte,
Ca să nu-i poţi tragi nădejde.

SĂREACA MAICA MEA

Săreaca maica mea
Ghinişor îmi mai spunea
Că noroc n'oi mai avea.
Frunzişoară lemn uscat
Tătă lumea am 'ncongiurat
Şi piste noroc nu mi-am dat
Frunzişoară de pelin
Oi, săracu omu străin,
Tătă lumea am 'ncongiurat
Şi piste frate n'am dat
Nici măicuţă cu driptate.

(Culese dela *Vasile Brâniceanu*, com. Râbniţa).

Vasile Brâniceanu, 72 de ani. E de fapt basarabean, născut în satul Ţareuca, aproape de Nistru. Locueşte acum în Râbniţa.

In 1912 a plecat „la pământ, în Sibir, la Okmalinski Oblost, Petropovlovski oiez" — cum îi place să complecteze mereu, când e vorba de locurile acelea.

Pământ le-a dat „Nicolae" şi ajutor 150 ruble „pentru bouleni, pentru oiţe".

„Acolo, zice moşu, era pământ tare bun şi mult cât vrai, dila Nicolae, şi tare ghine de trăit. Era cam frig da tăt ghine şi pădure să tai cât vrai. Acolo cântam di jele că nu videam neam di a meu. Că rusul trage la rus şi românul la român.

„Apoi o vinit acolo şi moldoveni de prin Mokra şi Voroncău, da satili, cum să chiamă, erau diparti.

„O vinit acolo, când o fost războiu cu neamţul şi români din Austria, 60 erau.

„Doi s'a însurat şi o rămas acolo. Apoi acolo vitele mănâncă fân, nu pae, că e fân mult.

„O vinit apoi, după Nicolae, balcevicii ăştia şi mi-o luat pământu. Omu dacă stărue dziua şi noaptea la lucru, apoi se chiamă că îi kulak şi bun de puşcat.

„Eu am vinit să mor aici, că aici o fi popă să mă 'ngroape.

„Dacă mi-ar da şi amu pământ, tăt l'oiu lucra, măcar cu sapa. Cu tăt că-s bătrân da pământu de lucrat l'oiu lucra.

„Am un frati di 92 di ani, în Basarabia şi nu l'am vădzut de 29 di ani. O venit la râu (Nistru) astă vară şi o stat două dzile, da nu m'o lăsat să trec. Şi am plâns tare mult, că nu l'am vidzut".

CÂND S'AR FACE VIA 'N CASĂ

Când s'ar face via 'n casă
Aş lega-o cu mătasă;
Când s'ar face via 'n pat
Aş lega-o cu bumbac;
Când s'ar face pe cuptor
Aş lega-o cu fuior.

Călcăm viţa cu chiciorul
Şi bem vinul cu ulciorul.
Bunu-i vinul di băut
Cu omul cel cunoscut,
Dar cu omul cel tiran
Se face vinul amar.
Poftim vin de mai cinsteşte
Că la noi cinste mai este;
Poftim de închină tot
Că mai este 'n poloboc
Paharul cu floricele
Poftim închină nănăcele.
Că la fundul paharului
E dulceaţa zaharului.

(Culese dela *Ichim Strih*, 57 ani, Râbniţa).

IDOLII S'O MÂNECAT

Idolii s'o mânecat,
Intr'o sfântă Duminică,
O Ler Doamne.
Pi Dumnădzău l'o prădat,
Mare plan că-i-o luat,
O Ler Doamne.
Luna, cer şi soarele
Şi cheile raiului.
Raiul ci s'o 'ntunecat,
Iadul ci s'o luminat,
Dumnădzău s'o spăimântat
'N gură mare mi-o strigat:
— „Cine şi lume s'or afla
Să-mi lovască idolii!"
Dar voinicu Ionaş[1]
El când vestie s'o vestit,
In spre casă s'o pornit,
S'o culcat, s'o hodinit.
Dimineaţa s'o sculat
Faţa dalbă s'o spălat
La icoane s'o 'nchinat
Cu părinţă s'a iertat
Lui Dumnădzău s'o rugat:
— „Dă-mi, Doamne, puterea ta,
„Sila ta, puterea ta".
Dumnădzău l'o ascultat
Toate-acelea i le-a dat:
Tunurle şi fulgerle.

[1] Grigoraş, Andriiaş.

El ca celea le-o luat
Tunurle şi fulgerle;
Di diparti o ditunat
Mai di-aproapi o fulgerat
Idolii s'o spăimântat
Ci o luat, o lipădat
Luna, cer şi soarelii
Şi cheile raiului.
Raiul ţi s'o luminat,
Iadul ţi s'o 'ntunecat
Dumnădzău s'o bucurat
Cine 'n lume s'o aflat
Mi-o lovitu idolii.
Da voinicu Ionaş
Cu mare dar lă-s drălă,
Câmpurli cu grâile,
Satili cu fetile.

(Culese dela *Arion Şapoval*, 60 ani, Râbniţa).

Dimitrie P. Pascu

EDIȚII CRITICE EMINESCU

X.

EMILE AUGIER, **LE JOUEUR DE FLUTE** IN TRAD. LUI M. EMINESCU, **LAÏS**

Comedie antică într'un act, în versuri

G. Ibrăileanu justifică autoritatea textelor lui Eminescu, publicate în timpul vieții sale prin periodice, astfel: „Noi știm că **Convorbiri Literare** îl corijau uneori, dar nu suntem în măsură să cunoaștem schimbările făcute de redacția acelei reviste, deoarece, cu excepția câtorva poezii, ultimul manuscris, cel rămas la tipografie, nu mai există" [1].

Simțind că în jurul său „altă lume se arată, alte idei se răspândesc, alte aspirații încălzesc inimile" [2], **Iacob C. Negruzzi** încredințează, cu începerea n-rului din Ianuarie 1895, conducerea revistei unui grup de „tineri autori", în fruntea cărora se găsește d. **Mihail Dragomirescu**, îndreptățit prin pregătirea și vocația sa. Dar și în această a doua etapă a „Convorbirilor Literare", după preluarea conducerii de către „tânăra generație" [3], **Titu Maiorescu** rămâne cu rolul de spiritus rector ce l-a avut și îndeplinit 28 ani, în linii mari, timp cât pe frontispiciul revistei a stat ca „redactor Iacob Negruzzi". Se vede acest lucru din manuscriptele ce le avem și în cari se produce intervenția lui Maiorescu. Unul dintre acestea este manuscriptul lui Eminescu **Laïs**, în care criticul taie versuri de-ale traducătorului, le înlocuește cu ale sale, comprimă scene, prin suprimări de dialoguri, schimbă, pe alocuri, înțelesul, în fine, întreprinde acea lucrare în opera poetului, care nu poate fi justificată de loc, cu atât mai mult pe cât schimbările se fac după șase ani dela moartea lui Eminescu, la 1895, când această comedie antică a lui **Emile Augier** în tălmăcirea poetului nostru începe să se publice în **Convorbiri Literare.**

Domnul profesor **Mihail Dragomirescu** a binevoit să cedeze pentru colecția noastră de **„Studii și Documente Literare"** arhiva d-sale compusă dintr'o bogată corespondență privitoare la **„Junimea", „Convorbiri Literare"** și **„Convorbiri Critice".** Scrisori de mare interes istorico-literar dela **T. Maiorescu, Iacob C. Negruzzi, Duiliu Zamfirescu, I. L. Caragiale, P. Cerna, Vasile Pârvan, Teodor**

[1] In prefața ediției sale dela **„Ramuri"**, Craiova, 1940, pg. 6.
[2] **„Conv. Lit."** 1895, pg. 2.
[3] **Iacob Negruzzi,** ibid.

Șerbănescu, Teohari Antonescu, I. Dragoslav ș. a. abia de vor intra în două masive volume din această colecție. După tipărirea lor cu obicinuitul aparat critic de lămuriri și adnotări, ele vor îmbogăți secția de **Autografe a Academiei Române** înființată de către I. C. Negruzzi. Documentele vor avea darul să lumineze unele chestiuni de istorie și estetică literară, să arate raporturile dintre diferiți autori și acest mare îndrăgostit și sincer slujitor al literelor românești, până la autosacrificiu, care este **Mihail Dragomirescu.** Tot domnului profesor Mihail Dragomirescu se datorește păstrarea câtorva manuscripte originale, după cari s'a făcut culegerea textelor la tipografie pentru „Convorbiri Literare" sau pentru cea de a doua revistă, pe care a întemeiat-o și condus-o: „Convorbiri Critice". Intre aceste manuscripte ne-a fost încredințat și manuscriptul lui **M. Eminescu: Laïs,** traducerea comediei lui **Emile Augier: Le joueur de flute.**

Emile Augier (* 17 Sept. 1820 Valence=Rhône — † 26 Oct. 1889 Croissy=St. Germain-en-Laye), unul dintre creatorii piesei moderne pentru teatrul francez, prin tematică își are două faze distincte de activitate: cea dintâi cuprinde subiecte antice, și poetul folosește pentru ele forma adecvată a versului; a doua, din timpul maturității sale, tratează, în proză, întâmplări și aspecte din viața socială a Franței; în aceste piese teatrale E. Augier biciuește fără cruțare slăbiciunile și viciile societății franceze și ale timpului, încât critica, în permanenta ei balansare între ironie și adevăr, i-a și găsit epitetul de inaugurator „de l'école du bon sens". La 1858 Emile Augier este ales membru al Academiei Franceze, iar în 1879 încetează orice activitate și trăește retras, la vila sa dela țară, ultimii 10 ani de viață. Din cele 7 volume de **„Théâtre complet"** (1889), cele mai însemnate bucăți sunt: **Un homme de bien** (1845), **L'aventurière** (1848), **Gabrielle** (1849), **Diane** (1852), **Philiberte** (1853), **La jeunesse** (1858), **Paul Forestier** (1868), **Le gendre de M. Poirier** (1854), **Le mariage d'Olympe** (1855), **Les lionnes pauvres** (1858), bietele femei, cari sunt silite la adulter, numai ca să poată face față modei și luxului impuse de rigorile societății alese... **Les effrontés** (1861), **Le fils de Giboyer** (1862), **La contagion** (1866), **Maître Guérin** (1864), **Madame Caverlet** (1879). Dela **Cucuta (La ciguë,** 1844) și până la **Casa Fourchambault,** creația sa de căpetenie, Emile Augier se caracterizează printr'o linie de sobrietate, neîntreruptă și fără șovăeli. Are și un volum de „Poësies" (1856); opera **Sappho** (1871) viețuește prin muzica lui **Gounod.** Ecoul versurilor sale atât din poezii, cât și din bucățile teatrale, se stinge mai curând decât ar merita tematica și trudnica elaborare, din cauza unor elemente străine de metalul, care singur numai trezește prelungi și durabile sunete metalice. Celalt teatru din viața contemporană retransmite atât pentru actualitate cât autorul a fost în stare să prindă din eternul caracter omenesc. Asupra vieței și operei lui Emile Augier s'au scris, între altele, și următoarele studii și monografii: **Pailleron,** E. Augier (1889); **Parigot,** Emile Augier (1890); Emile Augier, sa famille, son temps et son oeuvres par un **Valentinois** (Valence, 1896); **Marillot,** Emile Augier, étude biographique et critique (Grenoble 1901).

In **Germania,** scrierile lui E. Augier apar traduse îndată după ce se tipăresc în original. Cele mai multe se găsesc în **Reclams Universal Bibliothek.** Iată în ordinea numerică traducerile în limba germană: **Der Pelikan** (n-rul 622), **Die Abenteurerin** (856), **Eine Demimonde=Heirat** (1126), **Arme Löwin** (1104), **Gabrielle** (1155), **Haus Fourchambault** (1072), **Die Goldprobe** (1434), **Der Schwiegersohn des Herrn Poirier** (1499), **Die Unverschämten** (1729), **Schierlingssaft** (1927), **Laïs** (2414), **Reichtum** (2947).

In româneşte, traducerea să fi fost făcută de M. Eminescu la 1888. Intemeiaţi pe caracteristica grafiei, pe ritmul interior, pe dosarea nuanţelor, am înclina totuşi să credem că Eminescu a tradus comedia **Laïs** înainte de 1883. Se opun însă acestei ipoteze mărturiile vremii, fapt care pentru chestiunea datării lasă putinţa judecăţii unora versaţi în stabilirea asemănării scrisului şi altora cari din întorsături de fraze, din metafore sau glosar, ar putea găsi puncte de sprijin în însăşi structura interioară a textului, spre a conchide într'un fel sau altul cu privire la data efectuării traducerii. Pentru 1888, iată relatarea surorii poetului, Henrieta: „Mihai este bine, dar am trebuit să fac [în Bucureşti] multe închinăciuni adoratei lui [Veronica M.] până mi-a permis să-l văd. Piesa ce a lucrat-o, e la mine şi era aproape gata, s'a cetit într'un cerc intim şi a găsit-o că este bună. S'a luat deciziunea de a se juca în sezonul iernei. Eu rămân mulţumită că prin îngrijirea mea i-am redat sănătatea care-i lipsea de cinci ani" [4].

Tipărită întâi în **Convorbiri Literare** 1895, XXIX, 899—922, 1019—1043, **Laïs** a fost publicată apoi în volum la 1908, de către **I. Scurtu,** cu o introducere critică [5]. Cu acest prilej revista **Convorbiri Literare** (1908, XLII, 94—95) confirmă data traducerii: „...Traducerea e din 1888, când mintea poetului se înseninase din nou pentru câtăva vreme. In mai toate versurile se vede suveranul mânuitor al limbii româneşti"...

Manuscriptul lui Eminescu, Laïs, se compune din 62 file, format $15^1/_2 \times 24^1/_2$, care, înainte de a se fi dat la tipografie, fuseseră cusute în formă de caet. Fila întâia era albă şi nenumerotată. Cu fila a doua începe numerotarea făcută de poet 1—61. Pe fila albă nenumerotată T. Maiorescu scrie: Laïs (Comedie antică într'un act, / în versuri / (tradusă din franţuzeşte) / De / Mihail Eminescu / Vezi: **Emile Augier / „Le joueur de flute".** De notat e că: **tradusă din franţuzeşte** şi **Vezi: Emile Augier / „Le joueur de flute"** sunt cuvinte ulterior scrise cu creionul negru, probabil cu acelaşi creion şi în acelaş timp, în care corectează şi amputează manuscriptul poetului, înainte de a-l da la tipar pentru revistă. Pe marginea versurilor e indicată numerotarea din 100 în 100 până la 794 cu cerneală violetă; scrisul este tot al lui T. Maiorescu.

[4] Din scrisoarea **Henrietei Eminescu,** Botoşani 26/14 Sept. 1888, adresată domnişoarei **Cornelia Emilian,** repr. în **St. D. L.** IV 256.

[5] Socec, Bucureşti 1908.

Iată așa dar „ultimul manuscris" al poetului care n'a „rămas la tipografie" și după care **„suntem în măsură să cunoaștem schimbările făcute de redacția revistei"** Convorbiri Literare. In românește comedia are 9 scene. Primele patru s'au tipărit în n-rul de Octombrie (1895, pg. 899—922), următoarele cinci în n-rul de Noembrie (pg. 1019—1043). Deși, cum s'a arătat, conducerea „Conv. Lit." fusese încredințată tinerilor D. Evolceanu, Mihail Dragomirescu, Fr. Robin, I. Rădulescu și C. Rădulescu-Motru ș. a., corecturile și modificările din manuscriptul lui Eminescu sunt făcute numai de Maiorescu. Ceilalți nu schimbă o iotă. Manuscriptul poartă amprentele tipografilor culegători. Inapoiat dela tipografie deodată cu corecturile, d-l M. Dragomirescu l-a reținut și păstrat. Cu ajutorul manuscriptului vom reface textul eminescian, singurul care are dreptul să circule; mai ales că Maiorescu vine cu transformările sale abia după șase ani dela moartea lui Eminescu și în fond cu excepția unor evidente lapsusuri ale poetului în scris, schimbările criticului înseamnă o coborîre a ideii sau chiar o alterare. Ar mai fi de reținut că de unde în primele patru scene, deci în porțiunea întâia care s'a dat la cules pentru numărul din Octombrie, Maiorescu crede că sunt necesare extrem de numeroase modificări și chiar unele suprimări, ce le și operează; — în porțiunea a doua, dela pagina 30 și până la sfârșit, pg. 61, deci pentru următoarele cinci scene, adaugă numai într'un singur vers (pg. 33) articolul nehotărît **o**: „Și respinge cu-așa răceală pe-[o] amică?". Așa dar dispoziția sufletească a criticului a decis, mai liniștit, în partea întâia, având timp să se concentreze, să urmărească succesiunea ideilor, să audă muzicalitatea versurilor, în partea a doua fugitiv, poate chiar plictisit. Ori, problema care se pune este, dacă dispoziția sufletească a criticului se poate suprapune peste cea a scriitorului? Desigur că nu, nici chiar atunci când ar fi cu putință înregistrarea unei atmosfere mai înalte.

In cele ce urmează restabilim **textul autentic al lui Eminescu** din **Laïs.** Cuvintele, versurile sau replicile, din dialoguri, tipărite cu literă **grasă (aldină)** sunt cele originale din manuscriptul poetului. Modificările sau suprimările lui Maiorescu se vor arăta după fiecare caz în parte.

SCENA INTÂIA

PSAMIS

A văzut și ea cam multe. Dar și tu ce ai să vezi,
Iată un tripod de aur, iată vase de argint,
Astfel cum nu le mai afli nicăiurea în Corint,
Și podelele pestrițe, toate numai mozaic,
Ce 'n dispunerea măiastră nu dau greș întru nimic,
Și, în fine, iată Eros, zeul dragostei de foc,
Răsărit dumnezeește, admirabil stan de **marmură**[6] lucrat

[6] **marmură** schimbat de Maiorescu în **marmoră.**

De chiar Phidias maestrul. Oare nu te simți mișcat
Ca de-o mândră sărbătoare? [7]

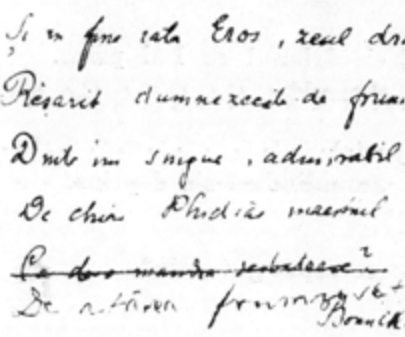

PSAMIS

...E-o curată nerozie... Bine **crede** [8] cine spune
Că femeile mai toate sunt deșerte ori nebune.

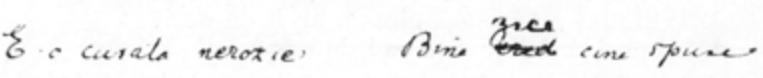

SCENA A DOUA

LAÏS

Înțeleg. Niște prieteni fără milă și **mândrie** [9]
Cari [și] [10] recunoștința ne-o prefac în datorie
Și în sarcină **cumplită** [11]. Care-i suma ce se cere?

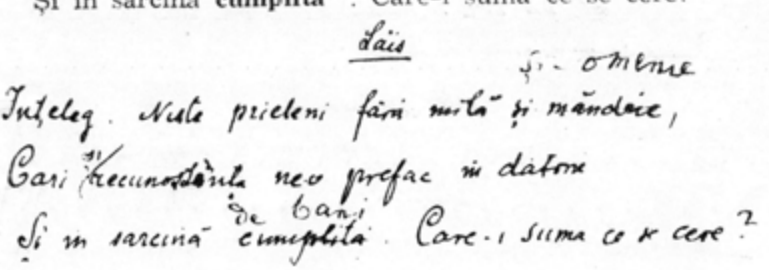

LAÏS

...Totuși neîndemânatec, simte 'n el un dor nespus
Să s'apropie de a noastre obiceiuri mai senine

[7] **Ca de-o mândră sărbătoare** = versul final, prin care poetul vrea să arate că totul este astfel împodobit încât te transpune într'o atmosferă de „mândră sărbătoare", este înlocuit de către Maiorescu cu versul propriu: **„De atâtea frumusețe...".**

[8] **Eminescu:** Bine **crede** cine spune; **Maiorescu:** Bine zice, cine spune..

[9] **Em.: și mândrie — M. și-omenie.**

[10] **cari recunoștința** — Cari **și recunoștința.**

[11] sarcină **cumplită** — sarcină **de bani.**

Ca și omul beat ce 'ncearcă în picioare a se ține
Și a merge [12].

PSAMIS

Dar urîtu-i ciocârlanul ce l-ai prins.
Cum de te-ai deprins cu dânsul?

BOMILCAR (a parte)

Jumulindu-l s'a deprins.

LAÏS

Oare știu eu vre odată de ce capăt guturaiu?

PSAMIS

De-acest monstru e prea bună chiar părerea care-o ai.

LAÏS [13]

Dar fiindcă astă seară pleacă, ar fi de dorit
Ca nimic să nu se zică rău de dânsul...

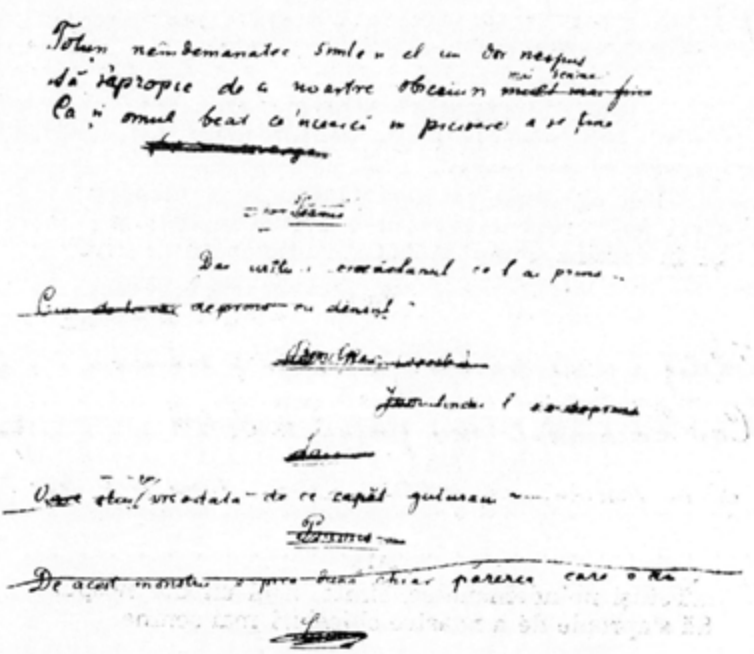

[12-13] Text suprimat de către Maiorescu, așa încât Laïs continuă: Dar fiindcă astă seară pleacă...

SCENA A TREIA

LAÏS

Em.: O! de sigur. (A parte) **Câtă scârbă mie-mi fac a lui batjocuri!** [14]
M.: **O!** de sigur. (A parte) Cât de tare mă mâhnesc a lui batjocuri.

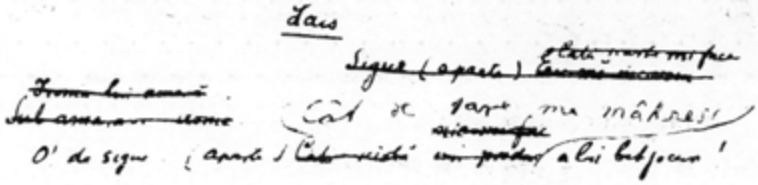

ARIOBARSANES

Are-un cântăreţ din fluer care este [de] [15] prisos
Şi vrea să mi-l treacă mie, ieftin, fără de folos,
Şi eu cred că **chiar în clipă** [16] ne 'nvoim numai decât.
Cât cei tu?

PSAMIS

Em.: **Cum ajungi să ştii aceasta şi de unde până unde?**
M.: **Tu să-mi ştii trebile mele?** Dar de unde până unde?

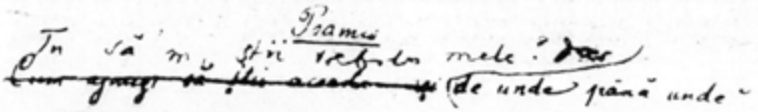

PSAMIS

Em.: Nu. Mi-l cumpără vatavul, **fără ca să-l fi văzut,**
M.: Nu. Mi-l cumpără vatavul, făr ca eu să-l fi văzut.

BOMILKAR (către Psamis)

Em.: **De acuma ţi se 'nfundă** toate planurile tale.
M.: **De acum ţi se înfundă** toate planurile tale.

BOMILKAR

Pe **Joe** [17], de-o 'ndrăsneală foarte rară.

CHALKIDIAS (liniştit şi leneş)

Dar nemernicul îţi spune
Să nu uiţi că **pân' atuncea pe când** [18] soarele apune

[14] **Scârbă** în Moldova nu înseamnă ca în Muntenia şi Oltenia **desgust** ci chiar **mâhnire, întristare.** In acest înţeles expresia este frecventă în glosarul lui Eminescu. Dar şi înţelesul muntenesc se potriveşte în trad. lui Em.
[15] **de** = completat de Maiorescu.
[16] **chiar în clipă** — cuvintele sunt înlocuite de Maiorescu cu: „**prin urmare**".
[17] Pe **Joe** = Maiorescu: Pe **Melkarth...**
[18] **Maiorescu:** Să nu uiţi că **până 'n clipa 'n care** soarele apune.

El rămâne-egal cu tine. Ar putea să-ți pară rău,
Nu de alta.

PSAMIS

Bine, bine, bucură-te!

LAÏS [19]

Nu-i curaj, ci nebunie
De-a mai irita călăul ce-ți întinde șireangul

CHALKIDIAS

Fie,
Dară șireangul se va rupe. [20]

LAÏS

Psamis, tu ești econom,
Dar răutăcios nu ești. Vinde-mi mie pe-acest om.

CHALKIDIAS

Da, căci tu mi-ai smintit capul. Am crezut cu-așa tărie—
Nu prea râde de-o natângă dar pioasă erezie [21]
Cum că ținta cea mai mare, cel mai scump odor al sorții
E să te posed pe tine, fie chiar cu prețul morții.

[19-20] Ca și versurile cuprinse între notele 12—13, și acestea de aci sunt suprimate de Maiorescu.

[21] Versul întreg a fost înlocuit de Maiorescu prin următorul:
Poți să râzi, eu îți dau voe, de atâta nebunie.

CHALKIDIAS

Alungai de lângă tine
Pe 'ndrăsnețul care cearcă a ta cale a aține.
Bine ai făcut. [22]

PSAMIS

El spune ce se cade singur chiar.

CHALKIDIAS

Nu cu tine stau de vorbă, ticălosule avar. [23]

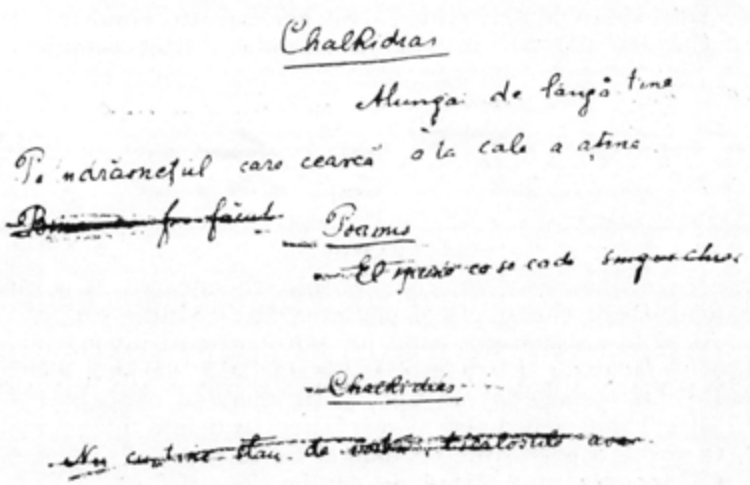

CHALKIDIAS

Nu voiu tânguire și nici cântece de jale
Să urmeze după mine, să mă turbure pe cale
Nu regret nimic din toate [24] și nu simt nici o căință
In răstimp de-o săptămână am putut cu ușurință
Să îndestulez cu saţiu toate poftele acele,
Ce ardeau ca un jeratec lumea gândurilor mele,
Și am degustat în pace toate acele bucurii [25]
Ce'n mizerie lipsindu-mi le vedeam cu ochii vii.

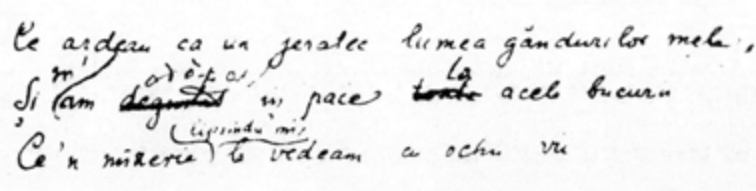

[22–23] — Text suprimat de **M.**
[24] **M. Nu aşi vrea să schimb nimica** şi nu am nici o căință.
[25] **M.: Și m'am adăpat în pace la acele bucurii.**

Jur pe Zeus că fără pismă vă conced acest noroc
Și o singură părere îmi păstrez în a lui loc. [26]

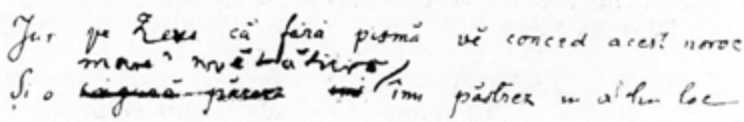

CHALKIDIAS

Te liniștește,
N'a crescut încă copacul și nici cred cum că va crește,
Este sigur pentru mine: **acest om nu este omul** [27]
Care-și spânzură averea cu 'nlesnire de tot pomul.

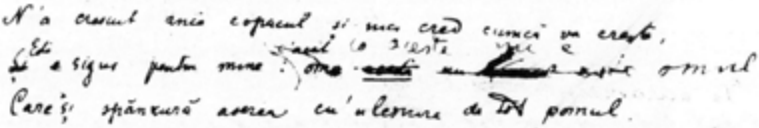

PSAMIS

1. Mișele, te așteaptă în curând
2. Să plătești obrăznicia și purtarea ta de rând.
3. Ai să le spășești pe toate, jur pe cerul ce-l invoc.
4. M'ai făcut de râs și țintă la bătaia [ta] [28] de joc!
5. Doi talenți am dat pe tine, și tu chiar cu banii mei
6. Mi-ai răpit pe cea mai mândră, mai frumoasă 'ntre femei?
7. **O mișel, o peritorule de foame! Ce să fac**
8. **Ca onoarea mea atinsă pe deplin s'o satisfac?**

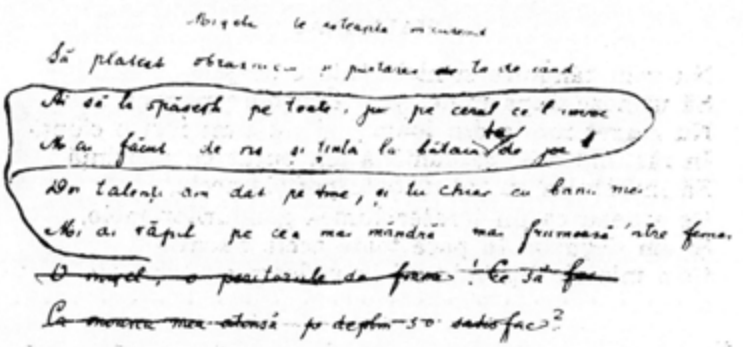

Acestea sunt ultimele modificări din partea întâia a manuscriptului. Partea a doua se tipărește în revistă, fără nici o schimbare. Sunt numai, față de ms., câteva erori de tipar. O dovadă mai mult că **Maiorescu** a cetit dela scena a cincea până la sfârșit cu mai

[26] **M.: Și o mare 'nvățătură îmi păstrez în al lui loc:**
[27] **M.:** Este sigur pentru mine **că acesta nu e omul.**
[28] ta în adăogat de **M.** Versurile urmează, după indicația lui Maiorescu, astfel: 1, 2, 5, 6, 3, 4, iar 7, 8 au fost tăiate de **M.**

puţină atenţiune sau cu o mai scăzută dispoziţie, este desacordul dintre modificările din partea întâia şi textul care urma şi în partea a doua să sufere aceleaşi modificări. D. ex. pag. 35 ms.:

Mistuind împotrivirea cu a soarelui lumină
De o patimă turbată a mea inimă fu plină
Şi atunci hotărîiu tare să câştig al tău amor
Fie-o zi, fie o oră, fie fulger trecător
De-o clipă, iar pe scurta **degustare** [29] — a fericirii
Să-mi arunc tot restul vieţii în noianul nimicirii.

Ms. pag. 35: Dar singur îmi ziceai cu stăruinţă
Cumcă nu regreţi nimica şi nu ai nici o căinţă [30]

Ori Maiorescu în scena a treia modifică versul şi-i dă forma aceasta: **Nu aşi vrea să schimb nimica şi nu am nici o căinţă...,** iar în scena a cincea nu-şi mai repetă versul transformat din scena a treia, ci lasă versul lui Eminescu, ceea ce denotă că traducătorul este atent la subtilitatea şi nuanţa replicilor dintre persoane, pe când criticului îi lipseşte controlul din perspectivă asupra întregului în organică înlănţuire de amănunte. Pe Maiorescu îl preocupă prea mult forma exterioară dela vers la vers. Când mai observăm că nici forma exterioară impusă de critic nu-i superioară celei a lui Eminescu, prin sonoritate sau prin vre-o surprinzătoare metaforă şi că adesea în locul interioarelor vibrări şi cadenţe poetice se aşează cuvinte de împlutură (= **Oare nu te simţi mişcat ca de-o mândră sărbătoare?** = **Oare** nu te simţi **mişcat** de atâtea frumuseţe? — **Bine crede, cine spune** = Bine zice, cine spune. — **Nu prea râde de-o nătângă dar pioasă erezie.** = Poţi să râzi, îţi dau voe, de atâta nebunie...) — intervenţia ne pare cu atât mai insolită, iar găsirea manuscriptului vine să dea şi mai mare putere de adevăr constatărilor noastre de până acum în legătură cu editarea operei lui Eminescu.

De astă dată: manuscriptul care a fost la tipografie există; schimbările făcute la şase ani dela moartea traducătorului se văd în manuscript; scrisul se recunoaşte al lui T. Maiorescu. In „Convorbiri Literare" (1895) comedia se tipăreşte cu transformările lui Maiorescu.

Emendările noastre în strictă concordanţă cu manuscriptul lui Eminescu nu admit nici o discuţie în contradictoriu. Manuscriptul îl depunem la **Academia Română.**

O altă problemă care se pune este aceea a textului folosit de Eminescu pentru traducere. S'a arătat că Augier s'a bucurat de o

[29] Cfr. nota 25. **Eminescu:** Şi am **degustat** în pace toate acele bucurii...
Maiorescu: Şi m'am adăpat în pace la acel ebucurii...

[30] **Laïs** îi răspunde aici lui **Chalkidias** cu propriile sale cuvinte din scena a treia (cfr. nota 24):
Nu regret nimic din toate şi nu simt nici o căinţă.

largă răspândire în Germania prin tălmăcirile din Reclams-Universal-Bibliothek. Faptul că amândouă, atât traducerea germană, cât și cea românească, primesc ca titlu numele eroinei **Laïs** (în R. U. B. n-rul 2414) și nu dau în traducere titlul autorului francez **„Le joueur de flûte"** ar fi numai o primă indicație și aceasta de ordin editorial. Poate e și o coincidență. In tot cazul până nu vor fi confruntate tustrele textele și cercetate, până nu se va trece la examinarea în fond a problemei, ar fi prematură vre-o enunțare, mai cu seamă că prima traducere din E. Augier apare la n-rul 622 **(Der Pelikan),** iar **Laïs** este penultima sub n-rul 2414. Autorul francez a fost contemporan cu Eminescu și a murit în același an. N'ar fi exclus ca la 1888 când Eminescu să fi lucrat traducerea, cea în limba germană încă să nu se fi tipărit. Pentru evitarea anacronismului în informația bibliografică ne-am adresat direcțiunii editurii Reclams-Universal-Bibliothek cu rugămintea să ne comunice data apariției celei dintâi ediții din **Laïs.**

„Le joueur de flute" s'a reprezintat întâia oară la Paris pe scena Comédie-Française în 19 Decemvrie 1850. **„La Cigue"** (Cucuta) se înfățișa în Second Theatre-Française la 13 Mai 1844; de aici înainte **Émile Augier** devine un nume tot mai cunoscut și tot mai prețuit de un anume public care preferă să i se expună calitățile și defectele sub hlamida anticilor.

In Germania É. Augier umple golul comediilor lui **August v. Kotzebue,** asasinat la 23 Martie 1819 din cauza actelor de trădare împotriva Germaniei și în folosul Rusiei, ca agent secret și consilier intim al țarului Alexandru al II-lea.

Pe temeiul scrisorii **Henriette Eminescu** [31], adresată domnișoarei **Cornelia Emilian,** atât revista **„Conv. Lit."** din 1895, când publică întâia oară comedia **Laïs** în tălmăcirea lui Eminescu, precum și **I. Scurtu,** care reproduce piesa în ediția dela 1908, se opresc la informația surorii poetului în sensul că traducerea ar fi din 1888, „când mintea poetului se înseninase din nou pentru câtăva vreme" [32].

Argumente de ordin interior, grafia și lexicul, ne fac să credem că lucrarea lui Eminescu datează de mai demult, probabil din anii de studiu dela Berlin, iar un argument extern, de ordin bibliografic se adaogă și susține presupunerea noastră. După cum am spus mai înainte, ne-am adresat direcțiunii editurii Philipp Reclam jun. din Leipzig pentru a ne da o indicație privitoare la data apariției în traducerea germană a comediei „Laïs" din Reclams Universal Bibliothek.

Ne răspunde însuș domnul **Philipp Reclam jun.,** directorul și proprietarul celebrei edituri: ....„Vă fac cunoscut că în Biblioteca

[31] Botoșani, 26/14 Sept. 1888.
[32] „Conv. Lit." 1908 XLII 94—95.

mea Universală comedia „Laïs“ de Émil Augier a apărut întâia oară tradusă în limba germană la **1888**“...

Verlag Philipp Reclam jun

IN LEIPZIG

INSELSTR. 22/24 · FERNSPR.: 72171 · POSTSCHECK LEIPZIG 295 · B 6320 u. B 7843

Dr.H/H Leipzig, am 17. 1. 1942

Herrn Professor I.E. T o r o u ţ i u
B u k a r e s t III
Str. Argentina 39

Sehr geehrter Herr Professor!

Auf Ihre freundliche Anfrage vom 25. Dezember teile ich Ihnen mit, daß das Lustspiel "Lais" von Emile Augier in meiner Universal-Bibliothek erstmals 1888 in deutscher Übersetzung erschienen ist. Die Ausgabe ist bereits seit längerer Zeit vergriffen. Ich kann Ihnen aber noch ein Archivexemplar aus meinen Beständen zur Verfügung stellen und lasse es mit Kreuzband wunschgemäß an die Buchhandlung Buchholz in Bukarest zugehen. Ich bitte, den Betrag von RM -.35 durch die Buchhandlung Buchholz zu begleichen.

Ich freue mich, Ihnen hiermit gefällig sein zu können und zeichne

hochachtungsvoll

Philipp Reclam jun

Prin urmare „Laïs“ s'a tipărit în R.-U.-B. la 1888, în acelaşi an în care după spusa Henriettei, poetul ar fi lucrat traducerea; scrisoarea Henriettei este din 26/14 Sept. 1888. Ar însemna deci că poetul numai în 2—3 luni dela apariţie în limba germană să fi primit broşura, s'o fi citit, s'o fi tradus şi transcris în două exemplare. Am omis să menţionăm că manuscriptul lui Eminescu, pe care l-am predat **Acodemiei Române** poartă în faţă numărul de ordine **II**, scris cu creon albastru. Ulterior ne-am întrebat

ce va să însemne acest **II?** și recitind scrisoarea Henriettei, ne-am oprit la propoziţiunea următoare subliniată de noi: ...„Piesa ce a lucrat-o, e la mine și era aproape gata, s'a cetit într'un cerc intim și a găsit-o că este bună. **S'a luat deciziunea de a se juca în sezonul iernei"...** Cercetând **Arhiva Teatrului Naţional din Bucureşti,** am dat, într'adevăr de urmele primului manuscript al traducerii **„Laïs".** In registrul repertoire înfiinţat la 1885, transcris în altul de dată mai recentă, sub n-rul 16 litera L. se găseşte intrarea manuscriptului la Teatrul Naţional. Manuscriptul a dispărut însă din Arhivă. Directorul general al Teatrelor, romancierul nostru **Liviu Rebreanu,** care se osteneşte în prezent să pună în rânduială averea spirituală a Teatrului Naţional, a binevoit, să ne dea lămuriri, în măsură să explice pierderea nu numai a acestui manuscript, ci și a altor preţioase urme din trecut. Se poate totuși ca într'o bună zi să apară, cine ştie unde, și acest ms.

Cu supoziţia că versiunea germană din **Reclam** ar fi apărut chiar la începutul anului 1888, că la o dată mai apropiată sau mai îndepărtată, textul german din 1888 a ajuns în posesiunea lui Eminescu, până la 17/27 April 1888 acesta trebuia să fi terminat traducerea în româneşte și s'o fi transcris în dublu exemplar. Cine s'a iniţiat câtuși de puţin în felul de lucru al poetului român și timpul ce-l foloseşte pentru cea mai scurtă poezie originală sau și tradusă, cine cunoaşte revenirile sale în variante, nu va admite acest scurt interval dintre Ianuarie—Aprilie pentru operaţia acestei tălmăciri, cu atât mai mult, pe cât poetul bolnav intră încă din primăvara anului 1887 pe mâna medicilor cari până la sfârșitul lunii Martie 1888, după relatările Henriettei, nu-i îngădue nici un răgaz în cura pe care i-o prescriu. Bolnavul este supraveghiat de aproape și supus tratamentului până în primăvara anului 1888, când restabilit pleacă la Bucureşti [33]. Un asemenea ritm de lucru spiritual, care ar trebui încadrat și în perioada culminantă a tratamentului, cu administrarea de puternice dose mercuriale, alternând cu băi de sulf pentru eliminarea mercurului, tratament, de pe urma căruia pacientul trece dela stări fizice în puternică febră, cu sleiri fizice și psihice, exclude presupunerea unei posibilităţi de lucru, cu rezultat unitar, supraveghiat cu atenţiune dela primul până la cel din urmă vers.

Ipoteza că Eminescu ar fi tradus eventual mai înainte după textul original, francez, cade, pentru că traducerea nu s'a făcut după originalul francez, ci chiar după versiunea germană, aceeași din Reclam. Eminescu a avut însă aceeași traducere germană încă înainte, ca ea să se fi tipărit în Reclams Universal Bibliothek.

Mulţumită amabilităţii d-lui **Philipp Reclam** jun. ne găsim în faţa textului german: **„Laïs** / oder / Der Flötenspieler. / Schauspiel in Versen in einem Aufzug / von / **Emil Augier.** / Deutsch von **Karl Saar.** / Autorisierte Uebertragung. / **Reclams Universal** / **Bibliothek** / 2414 / Leipzig /". Pe pagina a 2-a: „Den Bühnen gegenüber als Manuscript gedruckt".

Deși epuizată demult, d-l **Philipp Reclam** jun. binevoeşte a ne trimite un exemplar din arhiva d-sale, fapt pentru care istoria lite-

[33] Cfr. Scr. **Henriettei** din 15/27 April 1888.

raturii noastre în continuă căutare să limpezească şi să pună la punct moştenirea literară a genialului poet român, îi exprimă şi pe această cale toată recunoştinţa.

Textul francez se găseşte în **Biblioteca Academiei Române** I/138.357.

Câteva date bio-bibliografice referitoare la traducătorul german **Karl Saar** ne vor apropia de sfârşitul cercetărilor în convingerea mai întărită că Eminescu a lucrat traducerea „Laïs" pe timpul studiilor dela Berlin.

Karl Saar este pseudonimul lui **Charles Claud.** De origină franceză, amândoi părinţii au fost francezi, Charles Claud-Saar s'a născut în Viena la 3 Iulie 1850, (Eminescu la 20 Dec. 1849). Cunoscut în publicistica şi istoria teatrului german sub numele de **Karl Saar,** după terminarea studiilor liceale, a încercat să urmeze Academia de Arte Plastice, simţindu-se atras de sculptură şi pictură. Dar după moartea tatălui său s'a văzut silit să se îndrepte către un studiu mai practic, care să-i asigure existenţa. De aceea a audiat câtva timp cursuri de ştiinţe naturale şi agricultură la Academia din Viena. Romantic din fire, născut pentru a trăi în mediu literar şi artistic evadează curând din atmosfera rece a ştiinţelor practice şi se dedică teatrului, se înscrie la Academia de Artă Dramatică din Viena. După terminarea stagiului de pregătire, în 1871 face parte din trupa artiştilor teatrului din Marburg (Stiria); pentru ca numai după două luni de popas în Marburg să fie chemat de teatrul municipal din Brünn. La 1873 urmează chemării onorifice la Hoftheater din Stuttgart. Din 1875 joacă pe diferite scene din Graz, Praga, Siegmaringen, Leipzig şi Bremen; 1877 Viena ;1889 chemare onorifică la Hoftheater din Weimar; 1889 Berliner Theater; 1891 dramaturg şi regisor în Nizza. — Lucrări originale: „Angebetene Elisabeth", comedie, 1876, „Die Lustspiel-Konkurenz", 1878. — Numeroase traduceri şi localisări din limbra francez, după Dumas, Augier, Augier şi Sandeau; altele din limba polonă [34].

Nu-i exclus ca Eminescu să fi cunoscut personal pe Charles Claud în Viena, pe când acesta studia Academia de Artă Dramatică şi apoi să-l fi urmărit în cariera sa de artist al scenei, sub numele de Karl Saar. Sigur însă că poetul român a văzut piesa „Laïs" reprezintându-se în limba germană. Fie că există şi altă ediţie din „Laïs" în tălmăcirea lui Karl Saar decât cea de popularizare din Reclam, fie că Eminescu şi-a procurat un exemplar dintre cele multiplicate numai pentru scenă („Den Bühnen als Manuscript gedruckt"), confruntând tustrele textele: originalul francez, traducerea germană a lui Karl Saar şi traducerea românească a lui Eminescu, nu încape nici o îndoială că Eminescu a tradus din limba

[34] Toată această parte de note bio-bibliografice referitoare la Charles Claude (Karl Saar) o dăm după: **Lexikon** der **deutschen Dichter und Prosaisten** des neunzehnten Jahrhunderts. Bearbeitet von **Franz Brümmer**. Vierte, völlig neu bearbeitete und stark vermehrte Ausgabe. Leipzig, Druck und Verlag von **Philipp Reclam** jun. In 2 vol. R. U. B. 1981-90, 3541-40.

germană, după traducerea lui Karl Saar, cu mult înainte de 1888, deci înainte ca versiunea germană să fi apărut în R. U. B.

DOVEZI :

Originalul francez	*Trad. Germană Karl Saar*	*Traducerea rom. M. Eminescu*
Le joueur de flute.	**Laïs.**	**Laïs.**
PSAUMIS.	PSAMIS.	PSAMIS.
Le théâtre représente une chambre antique richement ornée; pavé de mosaïque; tentures aux murs, vases d'argent, trépieds dorés; une statue de l'Amour, au fond, à droite du spectateur. — Sur le devant, du même côté, un lit de repos. — Sur le devant, à gauche, une table ronde; du même côté, au premier plan, un cabinet fermé par une portière; au deuxième plan, la chambre de Laïs. — Au fond, vers la droite, la porte du dehors, par laquelle on aperçoit l'atrium plein de fleurs.	Die Bühne stellt ein reich ausgeschmücktes, antikes Gemach vor. **Die Wände sind mit Purpurgeweben bespannt,** der Mosaikfussboden ist mit Teppichen belegt; vergoldete Dreifüsse, silberne Vasen **zieren dasselbe.** Rechts vom Zuschauer **steht in der Ecke des Gemaches** eine Bildsäule des Eros, im Vordergrunde auf derselben Seite ein Ruhebet, links vorn ein runder Tisch. **In der ersten Koulisse links befindet sich** eine mit einem Vorhang bedeckte Thüröffnung, **weiterhin im Mittelgrunde eine zweite Seitenthür zu den inneren Gemächern,** im Hintergrunde gegen rechts der offene Eingang, durch welchen man in das blumenerfüllte Atrium sieht.	Scena reprezintă un apartament antic împodobit cu opulență. **Pereți acoperiți cu țesături de purpură; pe jos mosaic acoperit cu covoare,** tripoduri aurite, vase de argint **îl împodobesc.** În dreapta spectatorilor **stă într'un colț al apartamentului** statua lui Eros, în prosceniu în aceeași parte un pat de repaos, în stânga înainte o masă rotundă. **In culisa întâia din stânga se află** o ușă, acoperită c'o perdea, **mai departe în fund la mijloc o a doua ușă laterală spre apartamentul din lăuntru,** la fund spre dreapta intrarea deschisă, prin care se vede un atrium plin de flori.

Actor și regisor, traducătorul german Karl Saar descrie scena mai amănunțit decât autorul francez. Probabil dispozitivul a fost folosit la reprezintarea germană, în care traducătorul pare să fi deținut rolul lui Chalkidias, partenerul eroinei **Laïs.**

In traducerea sa Eminescu urmează de aproape textul german al lui Karl Saar.

MAI DEPARTE:

Timas sort. (Timas geht **zur linken Seite** ab.) Timas (ese **în stânga**).

S C E N A I.

Psaumis.

Elle a dû voir de tout. — Regardez, je vous prie,
Ces vases, ces trepieds, cette marqueterie,
Et, dans ce coin, l'Amour en marbre de Paros,
Chef — d'œvre sous les doigts de Phidias éclos,
Hein? comme tout cela vous porte un air de fête!

Psamis.

Die sah wohl mancherlei. — Doch schau' nur! Sieh' nur!
Welch' eine Pracht! **Der Dreifuss! Die Gefässe!**
Der bunte, kunstvoll eingelegte Boden,
Und hier der Eros, Phidias Meisterhand
Aus einem wundervollen Marmorblock,
Von Paros **göttlich** schön entsprossen!... Was?
Da fühlt man sich gleich festlich **angemutet.**

Psamis.

A văzut şi ea cam multe. Dar şi tu ai ce să vezi.
Iată **un tripod de aur, iată vase** de argint.
Astfel cum nu le mai afli nicăiurea în Corint,
Şi podelele pestriţe, toate numai mozaic,
Ce 'n dispunerea măreaţă nu dau greş întru nimic,
Şi, în fine, iată Eros, zeul dragostei de foc,
Răsărit **dumneezeşte,** admirabil stan de marmură lucrat
De chiar Phidias maestrul. Oare nu te **simţi mişcat**
Ca de-o mândră sărbătoare?

In original replica lui Psamis se dă în 5 versuri; Karl Saar are nevoe de 7 versuri, iar Eminescu cuprinde ideile în 9 versuri. Succesiunea cuvintelor în tălmăcirea românească este aşijderea după cea germană: Der Dreifuss! Die Gefässe! = Iată un tripod de aur, iată vase..., pe când în l. franceză întâiu: Ces vases, şi apoi ces trepieds; în germ. şi rom. tripod, la singular, în fr. la plural; cette marquettérie, în trad. germ. un vers întreg, iar la Eminescu chiar două versuri; **göttlich schön** n'are corespondenţă de lexic în original; Eminescu redă aidoma: Răsărit **dumnezeeşte, admirabil** stan de marmură lucrat. Şi ultima idee Eminescu o exprimă prin cuvinte mai apropiate de alcătuirea germană: Oare nu te simţi mişcat / Ca de-o mandră sărbătoare? = Da fühlt man sich gleich festlich ange-

mutet! Dar poetul român nu devine sclavul textului german, deoarece pretutindeni unde crede că-i nevoe să completeze fie ideea, fie să împlinească un vers, îi stau la îndemână atribute, apoziții; uneori alcătuește versuri întregi; astfel pentru cette marqueterie, germanul folosește versul întreg. Der bunte, kunstvoll eingelegte Boden; Eminescu este și descriptiv ca și Karl Saar: pentru: Boden = podele; bunte = pestrițe; kunstvoll eingelegt = traducerea exactă a ideei germane prin: dispunere măreață, care nu dă greș întru nimic. De fapt, așa cum se prezintă, lucrarea lui Eminescu — este o traducere după Karl Saar, așa cum știm că a tradus din Keller sau Cerri, cu o bogată participare la amplificarea, creșterea sau desăvârșirea ideilor.

Bomilcar.

Vous en avez donné votre part?

Und dazu **hast du redlich beigesteuert?**

Și tu ai contribuit
Prea cinstit la toate astea?

Redlich înseamnă aci tüchtig, adecă din plin; **cinstit** din Eminescu este traducerea cuvântului german **redlich,** care în această ambianță are semnificația contribuției din belșug, din plin. Nu se poate dovadă mai convingătoare că poetul român a lucrat tălmăcirea sa după textul german.

In scena a doua, în care **Chalkidias** își mărturisește față de Laïs trecutul și unde Eminescu redă după textul german pleonasmul: „Nein, ich bedauere, ich bereue nichts", tot prin pleonasmul: „Nu regret nimic din toate și nu am nici o căință", vers pe care Maiorescu îl modifică alterând ideia: „Nu aș vrea să schimb nimica și nu am nici o căință" — versul francez este acesta: „Je ne regrette rien, ma belle, rien du tout"... Tot aici

Karl Saar:

In **Ueppigkeit** und **Hochmut** durft' ich **schwelgen,**
Im **süssen Nichtstun** bis zum **Stumpfsinn brüten,**
Beim Festgelag aus goldnen Schalen mich
Berauschen, ruhn auf morgenländischen Lager
Von Elfenbein und **liebestrunken knien**
Vor einer Schönheit, die ganz Griechenland
Als unvergleichlich preist.

Eminescu:

Dar acuma **în răsfățare, în trufie** și în bine
Eu **m'am tolănit. O dulce trândăvie** moleșită
Lâncezi a mea gândire pân' **la starea fericită**
De tâmpire. Iar încolo, la **solemnele ospețe**
Mă 'mbătai în vase de-aur ca s'alung a mea tristețe,

Mă culcai **pe-un pat de fildeş ce-l** trimise Orientul
Beat de-amor şi fericire am putut în tot momentul
Să 'ngenunchi cum îngenunche Persianul la lumină
Inaintea frumuseţei cărei Grecia se 'nchină.

E. Augier:

J'ai moi-même exercé le luxe et l'insolence,
Connu l'oisivité, mieux encor: l'indolence!
Pratiqué les festins dans l'or et le cristal,
Le sommeil sur des lits d'ivoire oriental,
Et l'amour aux genoux d'une telle maîtresse
Qu'on n'en trouverait pas une seconde en Grèce.

Inceputul cam prozaic din originalul francez al acestor destăinuiri ale lui Chalkidias:

J'ai satisfait pendant huit jours, — huit jours de fête!
Les curiosités qui bouillaient dans ma tête;
J'ai goûté les plaisirs que j'enviais d'en bas.
Tout ce qu'il me troublait de ne connaitre pas;

îmbracă haină poetică în traducerea germană al lui **Karl Saar:**

Befriedigt hab' ich binnen **Wochenfrist**
Die **glühenden Begierden** meines Hirns,
Verkostet alle die **entbehrten Freuden,**
Nach denen ich in Niedrigkeit verschmachtet;

şi prinde avânt în versurile lui **Eminescu:**

In **răstimp de-o săptămână** am putut cu uşurinţă
Să îndestulez cu saţiu **toate poftele** acele,
Ce **ardeau ca un jeratec** lumea gândurilor mele
Şi am degustat în pace toate acele bucurii
Ce 'n mizerie lipsindu-mi le vedeam cu ochii vii...

...„Poftele ardeau ca un jeratec lumea gândurilor mele"... Deşi Eminescu se ţine pas cu pas de textul german, când e vorba de **„poftele aprinse ale creerului"**, cum se exprimă traducătorul german, recunoaştem amplitudinea geniului eminescian în metafore plastice, folosite şi altă dată: **„Poftele ard ca un jeratic lumea gândurilor mele"**; el dematerializează „crerul" german şi prin cugetare metafisică, îl transformă în lumea gândurilor sale.

Din fiecare pagină ar fi cu putinţă să citäm exemple, cari dovedesc că **Eminescu** a avut la baza traducerii sale numai textul german al lui **Karl Saar** şi că nu s'a folosit deloc de originalul francez.

Modificările şi amputările lui **T. Maiorescu** sunt arbitrare; ele nu pornesc din vr'o sugestie a textului francez, iar de cel german Maiorescu nici n'a avut cunoştinţă; altfel nici n'ar fi îngăduit să se perpetueze informaţia anacronă asupra genezei traducerii lui Eminescu.

Retipărind la 1908 piesa după „**Conv. Lit.**“, **I. Scurtu**, n'are nici o vină că reproduce toate falsele emendări, ca și ciuntirile operate de T. Maiorescu, deoarece nu știa că manuscriptul lui Eminescu există. O obiecțiune totuși i se poate face și anume asupra metodei greșite sau cel puțin incomplete. I. Scurtu a studiat în Germania, a lucrat în seminarul lui **G. Weigand**; și-a luat doctoratul cu teza: „Mihail Eminescu 's Leben und Prosaschriften“. A pornit, așa dar, din tinerețe să studieze opera poetului român și această preocupare a avut-o până la sfârșitul vieții. Când a reeditat la 1908 piesa „Laïs“, ca să fie în măsură a introduce pe cetitor în capitolul informației bibliografice și de istorie literară comparată, avea datoria să epuizeze toate mijloacele de investigație. Dela început trebuia să se întrebe: cum ajunge **Eminescu** la teatrul lui **Augier?** Pe cale directă sau indirectă? Și din moment ce s'ar fi gândit și la o eventuală cale indirectă, de obiceiu cea mai frecventă în asemenea cazuri, i se impunea să studieze soarta teatrului lui E. Augier în literatura germană și în lumea germană, unde tocmai studiase doar și Eminescu și unde chiar primul nostru eminescolog prin lucrarea sa lărgise cunoștințele despre poet. A preferit însă calea directă, care dacă-i cea mai ușoară și în tot cazul necesară, nu rămâne singura de urmat, deoarece adesea drumul cel mai drept ademenitor prin ușurință te duce la concluzii de suprafață. I. Scurtu se mărginește să confrunte lucrarea lui Eminescu „Laïs“ cu originalul francez „Le joueur de flute“ și citând versuri eminesciene în paralelă cu echivalentele lor franceze, stăruie asupra frumuseților din tălmăcirea românească, superioare originalului prin avânt și suflu, prin surprinzătoare plasticitate a figurilor. Apoi combate părerea de aservire a poetului literaturii germane și pe temeiul traducerii lui Eminescu din limba franceză, conchide în sensul pasiunii poetului român și pentru literatura franceză. Principial, da. Din acest caz însă special, premisa fiind greșită, concluzia trebue să cadă. Elaborarea piesei „Laïs“ de către Eminescu se bazează pe o altă elaborare, cea germană, străbătută de prospețime, împodobită cu metafore, ceea ce dă traducerii lui **Karl Saar** caracter de originalitate, într'o pronunțată atmosferă poetică. In înțelesul propriu al cuvântului, opera **Shakespeare** în elaborarea lui **Aug. Wilh. von Schlegel** și **Ludwig Tieck** nu este o traducere, ci o desăvârșită integrare în opera clasicilor germani, sau cum la noi clasica măestrie a lui **G. Murnu** a încetățenit Iliada și Odiseea, păstrând firește proporțiile, în ceea ce privește dimensiunea și valoarea intrinsecă a lucrării, față de Shakespeare și Homer, Karl Saar înlătură orice urmă care ar trăda că lucrarea ar fi o traducere imprimându-i astfel timbrul originalității. Karl Saar în raport cu originalul lui E. Augier nu se simte că traduce. Și realisarea lui Eminescu trebue judecată din acest punct de vedere; textul românesc însă trebue comparat numai cu cel german, dela care pleacă poetul și de care se ține, cu rare excepții, fără îngenunchierea personalității.

Poate că periodicele de după 1888 ar da vre-o indicație, dacă „Laïs“ în prelucrarea lui Eminescu s'a reprezintat la Teatrul Na-

ţional din Bucureşti, după manuscriptul I. Manuscriptul II se găseşte acum la **Academia Română,** graţie prevederii lui **M. Dragomirescu** de a-l fi păstrat, după ce l-a tipărit în **„Conv. Lit.“**, cu adăogirile şi ştersăturile lui T. Maiorescu.

După 20 ani dela moartea poetului, deci în 1909, **„Laïs“** s'a jucat pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti, la 5 şi 7 Octomvrie împreună cu „Noaptea Invierii“ de A. de Herz şi la 4 Noemvrie cu „Diavolul“ de Franz Molnar. Artiştii s'au folosit de textul ediţiei I. Scurtu reprodus după „Conv. Lit.“ cu greşelile semnalate. După I. Scurtu se retipăreşte şi în ediţia ieşană: Eminescu, Opere Complete din 1914, cunoscută sub denumirea ediţia lui **A. C. Cuza.**

Informaţiile dela Teatrul Naţional le-am obţinut mulţumită amabilităţii lui **Liviu Rebreanu,** directorul general al Teatrelor, care, ajutat de d-ra **Novacovici,** stăruie să se facă rânduială în preţioasa arhivă a primei noastre scene.

Textul german al lui **Karl Saar** îl dăruim **Academiei Române,** pentru ca acolo să-i găsească întâlniţi în bună tovărăşie **Emil Augier — Karl Saar — M. Eminescu,** cine ar dori să stabilească raporturile de dependenţă şi independenţă sau cine ar vrea să verifice expunerile de faţă.

I. E. Torouţiu

CRONICA LITERARĂ

ILARIU DOBRIDOR: CUM AU DIZOLVAT EVREII CULTURA EUROPEANĂ (Vol. I din „Decăderea dogmelor")

EDITURA „CUGETAREA", 1941, BUCUREȘTI

Ca ortodocși, prin esența naturii Bisericii noastre, refuzăm *universalul* și ancorăm în *național*. Așa se explică de ce față de iudaism, care are caracterul internațional, neamurile ortodoxe iau o poziție de refuzare categorică. Pentrucă, într'adevăr, ce apropiere, între altele, poate fi între planul național, — prin aceasta nu știrbim ecumenicitatea Bisericii ortodoxe, — pe care se mișcă ortodoxia și între planul universal pe care se agită iudaismul. Nici una. De altfel, cum vom arăta mai departe, iudaismul este doar un *fenomen*, în timp ce creștinismul este o normă de viață și prin aceasta o *religie*.

Iudaismul ca esență spirituală este *mesianic*, creștinismul este *religios*. Cel dintâi crede într'o împărăție terestră; cel de al doilea într'una cerească. Creștinismul, prin iubire, duce în spre sfințenie; iudaismul, prin materializarea spiritului, tinde la degradarea omului. Pe plan social, la *iubirea* de oameni pe care o reclamă Hristos, — iudaismul, prin Karl Marx, răspunde cu ura de clasă. Mesianic ca orice evreu și nereligios ca orice evreu, Karl Marx, acest filozof contabil, refuză paradisul ceresc al lui Hristos pentru a creia paradisul terestru proletar. Prin mesianism el se declară contra *spiritului* și pentru *materie*.

Și, totuși, poporul evreu se crede popor teofor și prin aceasta popor mesianic. Adică acela care va naște pe Mesia. Dar popoarele nu sunt și nu pot fi teofore în întregime. Purtătoare de Dumnezeu, adică teoforă, e numai Biserica lui Hristos și omul care se poate înălța până la treapta sfințeniei. Cum te poți numi însă popor teofor, când ai refuzat să crezi în Fiul Omului? Și cum se poate numi fapta unui popor, care, deși avertizat de Dumnezeu prin profeți și prin semne că va fi ales drept trup pentru naștere Fiului, refuză totuși să accepte acest fapt și să-l nege atunci când el devine realitate?

Poporul evreu teofor și mesianic? Nu. Refuzând să creadă în Hristos, l-a negat pe Dumnezeu însuși. S'a dovedit, astfel, că monoteismul iudaic nu poate fi o religie, ci rămâne un simplu fenomen. Nostalgia mesianică n'a dispărut însă din spiritul iudaic. Evreii care nu cred în *spațiu*, pentrucă geograficește nu l-au avut niciodată, întrucât Canaanul a fost făgăduit și nu trăit organic în ei, ca să poată da naștere unui *instinct teluric*, — cred în schimb în *timp*. Accentul lor cade numai pe una din cele trei dimensiuni ale timpului și anume: pe *dimensiunea viitorului*. De aceia, refuzând pe Hristos, ei așteaptă pe Mesia care va trebui să vină. Pozițiile, prin noțiunea timp, se pot lămuri

pentru cele două lumi. Noi, creştinii, care credem că Hristos este Mesia, punem accentul pe *dimensiunea trecutului;* iar evreii, care îl aşteaptă de câteva milenii pe Mesia, pun accentul pe *dimensiunea viitorului.* Aşa stând lucrurile, mai pot evreii crede în valorile creştine indiferent de ce domeniu ar fi ele? Hotărît că nu. Prăpastia, care s'a deschis acum două mii de ani, se adânceşte an cu an şi veac cu veac şi aşa se va adânci până la sfârşitul sfârşitului. Şi odată cu adâncirea acestei prăpastii, neliniştea iudaică va creşte şi ea, haotică şi neîndurătoare, fără nici o posibilitate de izbăvire. Poarta salvării pentru evrei a fost închisă pentru totdeauna odată cu sărutarea lui Iuda dată lui Iisus în grădina Ghetsemani.

Pe marginea acestei prăpastii şi în faţa acestei *nelinişti* se opreşte Ilariu Dobridor. Faptul acesta îl confirmă cartea apărută în editura „Cugetarea" sub titlul „Cum au dizolvat evreii cultura europeană" şi care e prima din trilogia „Decăderea Dogmelor". Celelalte două volume, care vor complecta trilogia şi care se află subt tipar, se numesc „Mistica naţională" şi „Antisemitismul, forme şi etape".

Ilariu Dobridor porneşte dela o *întrebare: de ce omul contemporan e neliniştit?* Răspunsul la această întrebare el ni-l dă în aproape trei sute de pagini, categoric, precis şi documentat: „fiindcă s'au dizolvat *certitudinile,* adevărurile stabilite şi convenite, — dogmele". De către cine au fost dizolvate aceste dogme? De către spiritul iudaic, care, pătrunzând în cultura europeană, a dat naştere *incertitudinii.*

Filozofi contemporani, cari s'au manifestat cu succes în domeniul filozofiei culturii, cum sunt Spengler, Keyserling, Berdiaef şi alţii, au atribuit *neliniştei contimporane* diferite cauze, dar nici unul nu s'a oprit asupra iudaismului. Spengler spune, de pildă, că neliniştea contemporană se datoreşte dominării *spiritului faustic;* Keyserling vorbeşte de o anumită revoltă a aşa ziselor *forţe telurice;* iar Berdiaef, ca unul ce a părăsit raiul comunist rusesc, crede că neliniştea contemporană se datoreşte deplasării *centrilor spirituali* spre un *nou ev creştin.* Care este adevărul? De bună seamă altul şi mult mai grav şi mai adânc decât cele trei enumerate mai sus. Pentrucă neliniştea contemporană nu e un fenomen trecător şi numai de ordin psihologic. Ea a pătruns în fiinţa noastră organică, alterând anumite linişti vechi şi anumite discipline, substituindu-se lor într'atât, încât, astăzi, această nelinişte are aproape un *caracter organic.* O simţim trăind în noi, pulsând în sângele nostru şi bătând ciudat în inima noastră, statornicind, astfel, în eul nostru o normă, care, deşi străină liniştei noastre, n'o putem alunga. Amăgitoare ca o Fata Morgana, ea ne înşeală simţirile; plumburie ca ceaţa, ea ne întunecă raţiunea; tulburătoare ca mirosul sângelui, ea ne trezeşte instinctele. Această nelinişte contemporană, care sfarmă certitudinea spiritului eleno-roman şi tulbură împăcarea ce domină spiritul creştin al culturii europene, are toate semnele iudaismului. Indoială nu mai poate fi. Sau, poate tocmai *îndoiala* care naşte în noi această nelinişte, e semn că iudaismul s'a cuibărit în spiritul european.

Ilariu Dobridor, punând faţă în faţă două lumi: iudaismul, şi prin aceasta asiatismul; creştinismul, şi prin aceasta eleno-romanismul european, — stabileşte prin trei realităţi: a) *certitudine* şi *elenism,* b) *dogmă* şi c) *perspectivă crepusculară,* pericolul dizolvant pe care-l prezintă iudaismul pentru caracterul culturii europene. Şi acest pericol se datoreşte *dominanţei moisidice,* care tinde să europeizeze iudaismul. Dar cum se poate europeiza iudaismul? Dizolvând certitudinile culturii greco-romane. Şi certitudinile se dizolvă creind confuzia. Iar evreii, care trăiesc în spiritul iudaic, sunt un popor de contradicţii şi prin aceasta de confuzii. Ei nu l-au înţeles pe Hristos şi l-au răstignit, contrazicându-şi prin faptă menirea de popor ales. Nu înţeleg sensul din *împăcarea contrariilor* care rezidă în semnul crucii şi de aceia sufere şi nu se pot mântui. Şi nu înţeleg treimea creştină, fiindcă ei aduc din pustiurile Suhr şi Faran monada iudaică.

Pentru a avea certitudini, omul şi-a creiat *constante, absoluturi,* atât în lumea din afară de el, cât şi în lumea din el. Aceste certitudini, care se află în cultura eleno-romană şi pe care se sprijină cultura creştină a Europei de astăzi, nu şi-au modificat caracterul în decurs de milenii. La absolutul din afară, *substanta,* corespunde analogul dinlăuntru, *eul;* la *lucrul,* corespunde *conceptul;* la *lege,* avem analogul *norma.* E acesta felul driadic de a se manifesta al spiritului grec şi roman şi care e perfect armonic cu spiritul trini-

tar creştin. De aceia Platon se apropie de creştinism, căci *ideia* lui este o ipostaziere a *conceptului* şi prin aceasta un principiu de existenţă. In felul acesta, Platon trece dela planul logic care este ideia, la planul ontologic, care este ipostazierea conceptului. Dumnezeu este însă o expresie total ontologică a existenţei şi nu poate fi confundat nici cu *ideia* lui Platon, nici cu *substanţa* lui Spinoza şi nici cu lucrul *spiritualizat* al lui Leibnitz sau cu *eul* lui *Fichte*.

Care sunt certitudinile, care sunt dogmele pe care Ilariu Dobridor le vede căzând de pe soclul de marmură al culturii eleno-romane şi de sub semnul biruitor al crucii? Cea dintâi *dogmă*, pe care iudaismul a căutat s'o distrugă, a fost aceia a noţiunii de om în senz antic şi creştin; apoi, vin pe rând: dogma etică, dogma logică, socială, cosmologică, politică şi estetică; deci toate valorile culturii europene şi prin aceasta a spiritului creştin.

Ce înseamnă noţiunea *om degradat*? Pentru cultura europeană, şi mai ales dela apariţia creştinismului, omul este imagina lui Dumnezeu pe pământ. A degrada noţiunea de om, înseamnă a-i nega omului această imagină, ceiace echivalează cu o *des-sacrare*, o *des-creştinare* a senzului noţiunii de om Tipul omului antic e armonic; o armonie mai mult formală, asemănătoare — cum spune Ilariu Dobridor — armoniei axiomelor lui Euclid sau conceptelor lui Aristot; iar tipul omului Renaşterii e tipul perfecţiunii şi al echilibrului ce rezultă din lupta care se dă între carne şi spirit, între Lucifer şi Dumnezeu Omul modern, pe care Spengler îl numeşte omul faustic, se caracterizează prin ruperile de echilibru Prin acesta, iudaismul şi-a ajuns ţinta: a degradat noţiunea de om.

Care a fost semnalul prin care iudaismul şi-a anunţat începerea acţiunii de degradare a omului? Revoluţia franceză şi corolarul acesteia, democraţia. Intr'adevăr, viziunea democraţiei este degradarea omului. Pentrucă „viziunea democrată detaşează omul de atributele umanităţii din el", abstractizându-l ca în iudeo-craţia franceză, creind „vidul logic" al noţiunii de om; sau reducându-l la formula de individ, ca în masono-craţia engleză şi situând, prin aceasta, noţiunea de om într'o sferă juridică.

Dar ce viziune are creştinismul despre om? Perfectibilitatea omului. Adică puterea de a se ridica din „cadrul material al existenţei la linia perfecţiei divine". Cu alte cuvinte, de a fi teofor, prin cunoaşterea şi trăirea sfinţeniei.

Ce crede omul creştin despre geniu? Că e o stare de înaltă tensiune spirituală în imediată vecinătate cu Dumnezeu. Omul iudaic crede însă cu totul altfel El spune, prin gândirea lui Lombroso, că geniul e o stare patologică vecină cu nebunia, că se datoreşte de cele mai multe ori unor *tare* biologice şi că nici într'un caz nu poate fi vorba de un har ceresc. La primatul acesta patologic înscăunat în cultura europeană de către Lombroso, se adaugă primatul patologic al lui Otto Weininger, „teoreticianul subteranului nevrozelor sexuale". La Viena, pe vremuri, în jurul doctrinei acestui evreu, se alcătuise un fel de „comunitate religioasă". Ce afirmă Weininger? Că întreaga viaţă este *bisexuală*. Teoria aceasta se întemeiază pe confuzia dintre neutralitate şi bisexualitate. De aici, fără nici o ruşine, vine şi practica homosexualităţii, pe care, la Berlin, o susţine alt evreu, pe nume Hirschfeld. A fost oare Weininger un epileptic, un isteric şi un degenerat cum îl socoate dr. Ferdinand Probst? Nu — răspunde Ilariu Dobridor. Acest sexolog evreu, prin doctrina lui, introduce în spiritualitatea europeană morbul descompunerii iudaice, adică al polarităţii sexuale aflată, embrionar, în Cabala. Deci nu poate fi vorba la Weininger că ar fi suferit de vre-o obsesie sau de vre-o depresiune morală. In *teoria bipolarităţii sexuale* rezidă însăşi spiritul dizolvant iudaic, potenţialul nevăzut al *dominanţei moisidice*.

Omul creştin este mai mult o *normă* şi mai puţin un *fenomen*. El este, astfel, ca normă, „un purtător de relaţii, iar ca relaţie se veşniceşte prin iubire; şi prin *iubire* se mântuieşte". La Freud, *iubirea* nu este altceva decât *libido*. Cu alte cuvinte, iubirea nu mai este o *normă morală*, ci un fenomen de sexualitate. Iată iubirea, pentru care s'a lăsat spânzurat pe cruce Hristos, batjocorită şi degradată de spiritul iudaic!

Dogma etică, prin efortul milenar al culturii elene şi prin nu mai puţin milenarul spirit al creştinismului, este un bun cu caracter de *constantă*, de *absolut* pentru cultura europeană. La temelia acestei dogme etice, stă — cum

spune Ilariu Dobridor — „iubirea creştină, care nu este Eros, ci o iubire penetrată de spiritualitate, odihnitoare dincolo de biologic şi animalitate". Prin norma morală, viaţa poate fi depăşită, căci viaţa e pieritoare, iar norma este absolută. Astfel, *omul* — care e, cum afirmă Jacques Maritain, un animal metafizic şi are nevoie de absolut — prin *normă aparţine* sferelor de dincolo şi poate atinge perfecţiunea care e echilibru, linişte, armonie, seninătate.

Spiritul iudaic nu socoate însă *norma morală* de esenţă *absolută*, ci de esenţă *iraţională*. De aceia evreii s'au grăbit s'o degradeze. Norma morală, după Spinoza, are un singur criteriu: *seducţia euforică;* după Freud, un singur conţinut: *exaltarea sexuală;* iar după Nordau, norma morală are o singură rădăcină: *frenezia biologică*. Felul acesta monist de a vedea, de a reduce omul numai la partea lui animalică, este cu desăvârşire iudaic şi de departe anticreştin. Omul spinozist, freudist sau nordist este un om diformat, un om desarmonic, omul carnal. Or, creştinismul este în această privinţă dualist: *el afirmă armonia între carne şi spirit*.

Spinoza, vorbind despre pasiuni şi morală, trage concluzia că esenţa moralei nu este decât *bucuria*. Aceasta înseamnă că *norma morală* nu mai este o *constanţă*, un punct fix, un factor ordonator şi coordonator de relaţii sociale. Nu mai este o certitudine spirituală aflată în Aristot şi în definiţia imperativului categoric al lui Kant. De altfel, Spinoza, susţinând că orice existenţă este natură, ajunge la concluzia anti-creştină că Dumnezeu nu este altceva decât natură. Negând existenţa de esenţă absolută a lui Dumnezeu, nu poate afirma şi nu poate crede în absolutul normei morale. De aceia, eliminând din *normă* caracterul ei raţional, Spinoza ancorează în instinct, degradându-i puterea normatoare.

Max Nordau, discutând raporturile dintre morală şi biologie, ajunge aproape la aceleaşi concluzii ca şi Spinoza: socoate *norma morală* drept superstiţie antropomorfică. Deci scop pozitiv, concret; şi nu transcendenţă şi nu absolut.

Freud judecă şi el norma morală tot prin biologic. Iudaismul — cum spune Ilariu Dobridor — îşi apără, prin Freud, simţurile şi consideră spiritul drept un parazit al vieţii. Pentrucă în om el nu vede decât sexul. Până şi *ideia* la Freud nu este altceva decât sexualitate. Asta înseamnă exces de cauzalitate. Lucian Blaga, în „Orizont şi Stil", combătând freudismul, dovedeşte că subconştientul nu este un haos cum socoate Freud, ci un cosmos cu puteri creiatoare şi cu legi suverane. Am putea spune că Lucian Blaga opune *dominanţei moisidice dominanta nazariteană*, oprind, astfel dela rostogolire dogma etică.

Dogma logică este cea mai de preţ moştenire lăsată nouă de către cultura eleno-romană. Filozofia lui Toma de Aquino se sprijină pe aristotelism; dar înainte de filozoful catolic, în primul veac al erei creştine, Dionisie Areopagitul pornise tot dela Aristotel. In orice caz, filozofia creştină a împrumutat *conceptul logic* din cultura elenă. Socrate a statornicit un concept pur logic, reprezentând adevărul *subiectiv;* Platon formulează conceptul *ontologic*, îmbrăţişând adevărul *obiectiv;* iar Aristot rămâne în cadrul conceptului *relaţional*. Oricare dintre aceste *concepte* tind către stabilirea *absolutului*, către fixarea lui şi deci înlăturarea *relativului*. Altă *măsură* cu care să putem înţelege realitatea, afară de concept, nu avem. Aceasta o recunoaşte şi Kant şi Hegel şi Boutroux. Pentrucă, în fond, toţi filozofii antici şi creştini fac interpretările pe o ipoteză comună: *„intelecţia raţională"*.

Bergson însă caută să răstoarne, să degradeze conţinutul raţional al conceptului. Cum? După sistemul spiritului iudaic. Mută raţiunea din mediul spaţiului în mediul timpului, aruncând o nouă formulă de înţelegere a realităţii, *intuiţia*, al cărei conţinut este instinctual. Cu alte cuvinte, operează şi el ca şi Freud. Şi anume: Freud dizolvă norma etică prin sexualitate; Bergson dizolvă logicul prin intuiţie. Dar şi sexualismul celui dintâi, ca şi intuiţionismul celui de-al doilea pornesc dela temporal şi rămân în temporal: pentrucă pornesc dela realitatea cărnei, a trupului care este relativ, pieritor. Oare nu vrea sau nu poate înţelege Bergson esenţa cu caracter de absolut a conceptului logic? Ilariu Dobridor crede că nu vrea; noi spunem că nu poate. Ilariu Dobridor justifică: existenţa, pentru Bergson, e în timp. Exact. De ce însă? N'o spune. Iată că o mărturisim noi. Bergson este evreu. Şi ca orice evreu — care n'are spaţiu, dar doreşte spaţiu — pune accentul, cum am mai spus, pe dimensiunea viitorul din noţiunea timp. Deci el aşteaptă ceva. Ce este, ce

se află, în el şi în afară, e trecător. Adică nu e o realitate cu caracter de permanenţă. Lucrurile nu *sunt*, ci vor *fi*. Când? Cândva. Când va veni Mesia. Ş' atunci? Atunci, Mesia, care va fi un nou Macabeu, va da în stăpânire poporului evreu pământul întreg, că aşa spune Vechiul Aşezământ. Problema *spaţiului*, după care atâta a jinduit, va fi, astfel, rezolvată. Prin ce forţă va fi ea rezolvată? Prin forţa *timpului*, în care a crezut neamul lui Israel şi anume prin dimensiunea viitorului care trăeşte în el, organic, de milenii. Iată, în relaţia *timp-spaţiu* stă întreg misterul forţei spiritului iudaic. Şi iată de ce dominanta moisidică, prin potenţialul *timp* (dimensiunea viitor), atacă certitudinea eleno-romană şi prin aceasta creştină, al cărei mediu de existenţă e *spaţiul* (absolutul) şi al cărei accent cade pe dimensiunea *trecut* a timpului (căci Mesia a venit).

Distrugând principiile logice, cari înseamnă ierarhizare, — Bergson pune în loc intuiţia, care duce la anarhizare. Şi prin anarhizare noi înţelegem *primatul instinctului*.

Dar dacă Bergson răstoarnă conceptul logic, Karl Marx răstoarnă *conceptul social*, adică *dogma socială*. Cum s'a născut marxismul? Prin răsturnarea lui Hegel. In ce fel? Karl Marx şi-a luat ideia din Hegel, prin intermediul lui Feurbach, care, în calitate de discipol al lui Hegel, îmbrăţişase *sensul revoluţionar* al dialecticei hegeliene Pe acest sens revoluţionar, îşi clădeşte Karl Marx doctrina comunistă. Răsturnând triada lui Hegel, adică inversând-o, Marx nu porneşte ca filozoful german dela *ideie*, ci dela *materie*, având grijă, totuşi, pentru a creia confuzia iudaică, să păstreze dialectica ideilor. La triada metafizică a lui Hegel: *teză, antiteză, sinteză*, — Karl Marx răspunde cu triada materialistă, ca expresie a luptei de clasă: *exploatatori, exploataţi* şi *stat proletar*.

Răsturnând însă pe Hegel, Karl Marx cade în contradicţie dela început, imperechind — cum observă Dobridor —, virtuţile dialectice ale idealismului şi viciile iraţionale ale materialismului. La Hegel — idealismul absoarbe materia în ideie; la Marx — materialismul absoarbe ideia în materie Omul creştin este imagina lui Dumnezeu; omul marxist este imagina societăţii. Cel dintâi, aparţine personalismului creştin; cel de-al doilea, socio-centrismului marxist. Dar în timp ce creştinismul salvează, deopotrivă, spiritul şi materia, — marxismul separă aceste două elemente, punând accentul numai pe materie, întronând, astfel, materialismul şi ateismul. De altfel, marxismul — pe plan mesianic — nu este altceva decât un corolar al iudaismului. In el, zace larvar spiritul macabeic după a cărui imagină politică evreii aşteaptă să se nască Mesia. Dela această aşteptare nu-i poate opri nimeni. Şi nu noi vom fi aceia care să le luăm solzii de pe ochi. Karl Marx, în numele iudaismului internaţional, aruncă sămânţa fără de rod a comunismului, ca ultimă salvare dela prăbuşire a falsului mesianism moisidic. Zadarnic însă. Peste drama lui Israel cortina nu va cădea niciodată.

Dar evreii au ajuns să degradeze până şi *dogma politică*. Cum? Prin faptul că ei acordă preponderenţă *statului* şi nu *naţiunii*. Şi asta, pentru simplul motiv că statul se realizează în *timp*, iar naţiunea se mişcă numai în timp, având, prin *destinul* cu care se naşte, de îndeplinit o misiune. Or, noi ştim că ei confundă existenţa cu timpul. Şi pentrucă evreii sunt un popor fără spaţiu, ei nu cred în naţiune, ci în stat. Ei uită însă că o naţiune se naşte într'un anumit spaţiu geografic, în care se determină prin *etnic* şi *spirit*, creind astfel istorie şi deci echilibrul prin care se determină, de fapt, o naţiune. Neavând spaţiu, evreii urmăresc aşa zisa *spiritualizare a frontierelor*, prin extinderea spaţiului talmudic. Dar spaţiul talmudic nu este un spaţiu geografic, ci unul spiritual, cu ajutorul căruia ei cred că vor ajunge la pan-europeism, stabilindu-şi astfel pentru ei un *spaţiu geografic* european. Decât că pan-europeism nu înseamnă o federalizare de state, ci de naţiuni. Iar naţiunea nu e o simplă unitate matematică, ci un organism viu. Şi cum ea dă expresie de viaţă statului, acesta nu poate intra într'o formulă de solidarizare mecanică. Deci nu se poate făuri o spiritualizare a graniţelor, care echivalează, în fond, cu dizolvarea graniţelor. Liga Naţiunilor, care urmărea această spiritualizare şi care, de drept, ar fi trebuit să se cheme Liga Statelor, nu şi-a putut atinge scopul. Cei doi evrei, Litvinov şi Leon Blum, susţinătorii acestei viziuni iudeo-cratice, îşi văd partida pierdută. Teoria lor a dat greş: naţiunea nu este o unitate matematică susceptibilă de a fi mecanizată, ci un

organism viu cu o mare forţă spirituală şi cu o bine definită conştiinţă istorică. Astfel, scăpând de subt jugul democraţiei iudaice, Europa de mâine va creşte în spiritul naţional şi nu internaţional. Iar federalizarea, dacă va veni, va veni în numele lui Hristos şi nu altfel.

Iudaismul atacând formele culturii europene, atacă însăşi *dogma estetică* a acestei culturi. Pentrucă degradând fondul eleno-roman şi creştin totodată, iudaismul degrada şi forma, adică haina în care acest conţinut, această substanţă trebuia îmbrăcată. Care sunt ramurile, domeniile, în care cultura europeană îşi spusese cuvântul? Patru, ca patru puncte cardinale: *religia, metafizica, arta* şi *biogenetica*. Toate acestea au fost dizolvate şi negate prin iudaism în decursul veacului al XIX-lea. Religia creştină a fost negată şi înlocuită prin ateism; metafizica prefăcută în ţândări şi întronat pozitivismul; biogenetica înlocuită cu practicele sodomice; iar în locul artei a fost cocoţat decadentismul.

Neputând face propriu zis artă, evreul n'are nici capacitate de expresie. Şi capacitatea de expresie noi ştim că înseamnă stil, estetică. Poetul german Heine şi poetul ceh Otokar Fischer, amândoi evrei, nu aduc în scrisul lor atât o nostalgie germană sau cehă, cât una oriental-iudaică. Muzicalitatea versurilor lor are ceva din melopee, ceva din murmurul cântecelor biblice; iar Marcel Proust, romancier francez, dar evreu, transpune în proză freudismul şi bergsonismul într'un stil chinuit şi răsucit care ne aminteşte stilul Talmudului.

După cum filozofii evrei au degradat filozofia europeană, literaţii evrei au devastat cultura europeană. Astfel avem: *druidism* cu Max Iacob; *sintetism* cu Jean de la Hire; *integralism* cu Adolphe Lacuzon; *impulsionism* cu Florian Parmentier; *sincerism* cu Louis Nazzi; *pluralism* cu Arthur Cravan, etc.

Ajungem astfel din certitudinea şi din armonia esteticei europene, la incertitudinea şi la distonanţa esteticei iudaice, plină de contradicţii şi de haos. Marcel Proust e prototipul acestei incertitudini estetice.

Dar dacă prin *empirismul aprioric* — fenomenul, ca expresie a realului, devenit mijloc de cunoaştere — Husserl tulbură şi întunecă apele *metafizicei contemporane*, — Einstein, prin *teoria relativităţii*, caută să răstoarne *dogma cosmologică* a culturii europene. El introduce perspectiva moisidică — după cum afirmă Dobridor — pentru a ajunge la „înlăturarea certitudinilor newtoniene a timpului absolut, pentru a sfărma spaţiul euclidian şi pentru a răsturna universul galileian".

Iată-ne ajunşi la sfârşitul înşiruirii unor *dogme*, a unor *adevăruri*, a unor *certitudini* europene degradate de spiritul iudaic. Ce-au pus sau ce vor să pună evreii în loc? Ilariu Dobridor spune că *perspectiva crepusculară* ca rezultantă a dominantei moisidice. Noi vom spune mai practic: ceiace pune vârcul în locul pădurilor a căror vlagă o sug până la secătuire. Punctul culminant, în care această perspectivă crepusculară ajunge să-şi satisfacă toate valenţele, este veacul al XIX-lea. Singură Rusia ortodoxă, în acest veac pustiu şi gol, rămâne neclintită pe poziţie, prin Tolstoi, Dostoiewski, Soloviev, Cehov şi alţii — aşa zişii „slavofili" — ca să poată cădea apoi, în a doua decadă a veacului al XX-lea, în braţele comunismului. De fapt, comunismul, născut în jumătatea veacului al XIX-lea, şi pus în practică în veacul acesta, a putut creşte şi s'a putut împlini numai cu concursul surorilor lui: *francmasoneria* şi *teosofia*. Pentrucă şi una şi alta sunt opere iudaice. Cea dintâi are menirea de a dizolva, prin metode oculte, forţele *naţionalului* în favoarea internaţionalului; cea de a doua, subt forma unei sinteze a tuturor religiilor, tinde să sfarme creştinismul, ca să poată înlocui o religie printr'un fenomen.

Perspectiva crepusculară, ca expresie ultimă a *moisismului*, este puterea iudaismului de a se urca pe piscuri, nu pentru a contempla, smerit, *dahul* lui Dumnezeu, ci acel „pământ al făgăduinţii", care, pentru neamul lui Israel, echivalează cu realizarea unui paradis terestru. Cu alte cuvinte, în timp ce *reminiscenţa harică* pentru lumea creştină este — cum spune Ilariu Doridor — nostalgia paradisului ca *„tendinţă de reîntoarcere* în lumea esenţelor, a formelor pure, incoruptibile, dintâi"; pentru lumea iudaică, perspectiva crepusculară nu este altceva decât mirajul „pământul făgăduinţii", adică detronarea *spiritului*, a absolutului şi întronarea *materiei*. Cu alte cuvinte, perspectiva crepusculară nu are drept obiect lumea dinlăuntru, ci lumea din afară. Lucrul e explicabil. Când iudaismul dizolvă prin intuiţie logicul, prin sexua-

lism etica şi prin idolatria economicului socialul, — nu poate apela la frumuseţa interioară a omului pe care l-a degradat de imaginea lui Dumnezeu. Pentru iudaism nu există forţă spirituală, ci forţă materială. Pentrucă pentru neamul lui Israel, Hristos nu este „proecţia, în realitatea exterioară, a ideii absolute, ci este proecţia ideologică a realului uman". In felul acesta, creştinismul n'ar fi o religie, ci un fenomen. Ceiace, pentru dogmele culturii europene, este de-adreptul fals şi absurd.

Iudaismul, neînţelegând senzul creştin al iubirii, care nu este *identificare*, ci *drumul* până la Dumnezeu, nu poate năzui mântuirea şi deci perfecţia, care este finalitatea organică a imaginei lăuntrice. Derivând din *harmologia magică* şi nu din *unitatea Dumnezeirii*, iudaismul este *diadic*, rezolvat însă în chip monoteic; creştinismul este însă *triadic*. Pentru iudaism, Mesia este aşteptat şi el trebuie să vină. De aceia, pentru Bergson intuiţia coincide cu realul, iar pentru Durkeim societatea epuizează în sine individul. Pentru creştinism, Mesia a venit. Şi *El* este mediator între creatural şi creator, după cum între real şi intelect mediator este conceptul, iar între individual şi general este societatea. In creştinism, factorii mediatori refac unitatea lui Dumnezeu; în vreme ce în iudaism, dualitatea manicheică, presupusă ca esenţă a realităţii, se rezolvă într'un concept monoteic. Astfel stând lucrurile, putem spune că mistica iudaică este de esenţă magică, iar cea creştină de esenţă teologală.

Spiritualitatea ortodoxă rusă, care a rezistat de minune ofensivei iudaice din veacul al XIX-lea, a fost şi ea dizolvată complect în veacul al XX-lea prin cele două decenii de marxism. Cum? „Viziunea creştină a crucii a fost înlocuită cu aversiunea ei". Din *religioasă*, prin ortodoxie, Rusia a devenit *mesianică* prin marxism; din năzuitoare către transcendenţă — pravoslavnica Rusie a dat doar naştere la atâţia sfinţi — se vede râvnind după o perfecţie terestră. Există însă un mesianism rusesc, pe care l-a preconizat şi visat Dostoiewski; dar el este de natură religioasă, şi nu politică, socială şi mai ales economică, aşa cum îl prezintă marxismul. Iudaismul a substituit însă, prin comunism, mesianismul religios cu cel economic şi astfel poporul rus care aştepta o *lume* mai bună, aşteaptă acum un viitor mai bun.

Dar poporul rus nu este propriu zis un popor materialist. Pentru el, bunul material nu înseamnă o condiţie *economică*, ci mai dgerabă o condiţie de *existenţă*. Spaţiul nesfârşit al stepei în care el trăeşte nu-l îndeamnă înspre *concret*, ci înspre *abstract*. Acum câţiva ani, discutând *sentimentul spaţial* al lui Spengler în legătură cu fenomenul cultural rus, spuneam că, departe de a se lega de stepă printr'un *instinct teluric*, aşa cum e cazul la ţăranul român iubitor de pământ, — poporul rus se simte legat de *stepă* prin nişte rădăcini, cari, în loc să-l apropie de pământ, îl înalţă înspre cer. Iubind stepa, poporul rus iubeşte libertatea, nesfârşitul care se confundă cu cerul, cu însuşi Dumnezeu. De aceia, el se simte prea puţin înlănţuit de bunurile pământeşti. Impărăţia nesfârşită a stepei, care poate avea pentru el semnificaţia nesfârşitei împărăţii a lui Dumnezeu, nu l-a deprins ochiul cu o dimensiune limitată şi n'a trezit în el simţul proprietăţii, al bunurilor materiale. Am putea spune că împărăţia stepei l-a *spiritualizat*, apropiindu-l de împărăţia cerului. Iar creştinismul pe care poporul rus l-a primit din mâinile Sfântului Vladimir, n'a făcut decât să mărească setea aceasta nesfârşită de libertate spirituală. De aceia, imperialismul ortodox visat de Dostoiewski, şi care e faţa cea mai caracteristică a „fenomenului rus", nu este altceva decât *duhul imperialist al stepei* răsfrânt peste imagina stepei cereşti, care este *ortodoxia*.

Poate din suprapunerea acestor două stepe, cereşti şi pământeşti, în conştiinţa, ori poate mai mult în subconştientul sufletului, s'a născut acel maximalism religios şi acea lipsă de măsură a poporului rus în mai toate manifestările lui politice, ori sociale. De aici şi confuzia pe care el a făcut-o între Dumnezeu şi Ţar, socotindu-l ca trimis al stepei cereşti în stepa rusească. Şi poate tot datorită acestei confuzii de stepe, poporul rus a râvnit după un stat teocratic care să unească adevărul ceresc cu adevărul pământesc.

Dar statul teocratic, care trebuia să înlocuiască statul autocratic, n'a putut fi înfăptuit. In schimb, venind revoluţia, a fost răsturnată autocraţia şi întronată satanocraţia. Am putea spune că şi imperialismul comunist, cu tendinţe de uniformizare mondială, este tot o răsfrângere a stepei. Sau că şi aici ar fi vorba de suprapunerea a două stepe, cu singura deosebire că suprapunerea s'ar face între stepa întunericului, adică marxismul, şi stepa rusească.

Un lucru este cert: poporul rus nu se poate mişca şi realiza decât în extreme. De aceia el nu poate realiza o împărăţie umanitară mijlocie. El nu poate realiza — spune Berdiaef — decât „fraternitatea în Hristos, ori tovărăşia în Antihrist". Speculând aceste *extreme* ale spiritului slav, iudaismul a putut dizolva dogmele culturei ruseşti. Şi anume: dogma socială a dizolvat-o prin înscăunarea marxismului şi dogma etică prin corolarul acestuia, ateismul. Omul rus de astăzi nu mai are imagina lui Dumnezeu, ci imagina societăţii. Pentrucă evanghelia marxistă spune că la început n'a fost *cuvântul*, ci *fenomenul economic;* adică nu spiritul, ci materia.

Totuşi, poporul rus nu poate uita cuvintele lui Merejkowski, care preconiza o *moarte* pe plan politic a Rusiei pentru o *înviere* pe plan teocratic. El ştie că *salvarea* nu poate veni prin mesianism, ci prin religiositate. Şi iudaismul care n'are puterea de a se salva pe el, nu va putea salva pe alţii. Şi nu va putea salva, pentrucă îi lipseşte iubirea creştină, singurul drum către Dumnezeu. De aceia, cu toată mecanizarea, technicizarea şi industrializarea vieţii, scriitorii ruşi de astăzi sunt chinuiţi de întrebarea: *„care este senzul omului în lume?"*. Răspunsul la această întrebare ei nu-l pot afla în Karl Marx, ci tot în Dostoiewski sau în Gogol. Asta înseamnă că nostalgia paradisului ceresc, *reminiscenţa harică*, n'a fost înăbuşită definitiv în sufletul slav, ci numai răsturnată printr'o logică falsă. La scolastici, de pildă, raportul era între *existenţă* şi *conştiinţă;* în filozofia marxistă, raportul este între *producţie* şi *intelect*. La cei dintâi, rezultatul acestui raport este cunoaşterea; la cea de-a doua, sporirea producţiei e un rezultat al cunoaşterii. La scolastici, se îmbogăţia intelectul, la marxişti se îmbogăţeşte producţia. Răsturnarea raportului e astfel vizibil. Cu toate acestea, biruinţa iudaismului în Rusia rămâne iluzorie.

Iudaismul, degradând frumuseţa şi bogăţia dogmelor culturii europene, nu pune în loc altă frumuseţă şi altă bogăţie; ci urâţenie, pustiu şi sărăcie spirituală. Pentrucă spiritualitatea iudaică nu este constructivă, ci destructivă; nu este disciplinată, ci anarhică; şi nu este suverană, ci vasală. Şi este vasală spiritului asiatic din care se trage, cu care se amestecă şi se confundă.

Dar iudaismul este vasal şi spiritului european cu toate că a căutat să-l degradeze. Cugetarea filozofilor evrei nu are o valoare intrinsecă, ci extrinsecă. Originalitatea acestei cugetări nu trebuieşte căutată în iudaism, ci în afară de el. Unde? Chiar în esenţa dogmei pe care a degradat-o. Aşa, originalitatea *intuiţiei* lui Bergson trebue căutată în „sensul intim" al lui Maine de Biran, în „intueri" a lui Descartes sau în „intuiţia intelectuală" a lui Schelling. *Dialectica* lui Karl Marx o aflăm în metafizica lui Hegel, iar *economicul* şi *producţia* din doctrina acestuia în Malthus, Smith, Morelly şi alţii. Cât priveşte *lupta de clasă*, o găsim în Turgot, Mercier şi Mirabeau. Pe Spinoza îl aflăm fundamental în Descartes, iar pe Philon alexandrinul, în Platon şi Zenon.

Care e, totuşi, originalitatea spiritului iudaic? Felul monoteic de a explica senzul lumii şi care ia aspectul unei dramaturgii ideologice. Dar esenţa acestei dramaturgii ideologice este de cea mai tragică sterilitate. Aşteptând pe Mesia ca să sosiască, lucrurile pentru evrei *nu sunt*, ci *vor fi*. De aceia, ei nu pot creia *încă*, — ci au de gând să creieze. Adică aşteaptă deslegare pentru aceasta. Până atunci, populează vidul cu fantome. Şi pustiul şi întunericul hăuie în jurul lor ca ecourile în funduri de peşteră. Şi frigul îi cuprinde cu braţe de moarte.

Spânzurând pe Hristos pe Cruce, ei s'au rupt din armonia echilibrului. Au refuzat lui Dumnezeu dorinţa şi i-au nesocotit porunca. Pentru că dorinţa lui Dumnezeu a fost ca neamul lui Israel să dea naştere Fiului, iar porunca lui Dumnezeu consta din a se supune Noului Aşezământ. Israel le-a refuzat pe amândouă, negându-le, — negăsindu-şi prin aceasta însăşi misiunea milenară de popor ales. Refractari ascezei, iubirii şi perfecţiei, deci formelor pure, evreii au declarat război lumii spirituale pentru plăcerile şi frumuseţile trecătoare ale lumii universale. Aceasta nu înseamnă însă că Hristos a cerut moartea vieţii sau renunţarea la bucuriile ei. Din contra. Dar bucuriile vieţii creştine sunt bucurii abstracte. Ele se încadrează în ordinea armoniei universale şi finalitatea lor este *perfecţia* ca expresie lăuntrică a omului. Astfel, refuzând pe Hristos, evreii au rămas cu Iuda. Dar Iuda, istoric, reprezintă principiul distrugerii, în vreme ce Iisus reprezintă principiul constructiv. Cel dintâi practică *ura*, cel de-al doilea *iubirea*. Ura duce la anarhie, iubirea duce la armonie. Cea dintâi este drumul către Lucifer, cea de-a doua este drumul către Dumnezeu. Şi fără Dumnezeu salvare nu poate afla omul.

Căutând să împace Pământul cu Cerul, şi această împăcare se afla în chip armonios chiar în persoana lui, Hristos oferia omului posibilitatea reconcilierii cu Dumnezeu şi prin aceasta posibilitatea salvării. Evreii au negat însă, prin fapta şi cuvântul lor, întruparea Logosului în Om. Astfel se explică degradarea conceptului raţional şi înlocuirea lui cu intuiţia cu caracter instinctual. Tragedia lui Israel îşi are existenţa, astfel, înainte de apariţia lui Iisus, ea rămânând până la sfârşitul sfârşitului în imposibilitatea de a se rupe de păcatul adamic. In felul acesta, poporul evreu este sortit pentru totdeauna suferinţii. Şi suferinţa lui se datoreşte marei lui singurătăţi. Pentru că el, refuzând pe Fiul Omului, a refuzat tocmai pe Acela care face legătura între creatural şi Creator. De aici şi imposibilitatea de a se mântui şi de a avea o certitudine

Blestemul şi suferinţa sunt singurele flori îngăduite lui Israel. Antisemitismul devine, astfel, justificabil şi necesar.

*

Spuneam la începutul acestor rânduri că neamurile ortodoxe, faţă de iudaism, iau o poziţie mai categorică decât neamurile catolice. Şi explicaţia o găsiam în faptul că esenţa *naţionalului* din ortodoxie nu poate duce casă bună cu internaţionalul ce caracterizează iudaismul.

Aversiunea lui Ilariu Dobridor faţă de iudaism de aici porneşte. O mărturiseşte el singur, de altfel, când afirmă că, în calitate de români, trebuie să „apărăm latinitatea pentru *certitudini* şi ortodoxia pentru *mântuire*". „Decăderea Dogmelor", deşi o carte amară şi plină de tristeţi metafizice, este o carte profund creştină şi de un robust optimism. Ilariu Dobridor se declară drept cruciat împotriva spiritului iudaic, în numele crucii şi al culturii elenoromane. Poziţia lui însă nu este universal creştină — deşi formal pare a fi — ci naţional ortodovă. Ca ortodox, el nu face nici o concesiune iudaismului, aşa cum poate ar face-o un catolic sau un protestant. Un Jaques Maritain, de pildă, se mulţumeşte să spuie despre Bergson că e anti-catolic; Thoma de Aquino recunoaşte că evreii sunt duşmanii lui Iisus, dar ei sunt şi „literile vii care ne reprezintă pasiunea Dumnezeului nostru"; iar Nietzsche, în contradicţiile lui, când îi laudă, când îi afurisește, făcându-i vinovaţi de „caracterul femenin" al creştinismului sau de inventarea „principiului amorului". Dintre apuseni, se pare, că numai Schopenhauer şi Wagner au fost ceva mai drastici cu evreii.

Ilariu Dobridor nu se declară antisemit în senz biologic, în sens rassial. Şi nici nu se declară, de fapt, antisemit, ci anti-iudaic, înţelegând prin aceasta să ia o poziţie hotărîtă în contra *spiritualităţii iudaice* care macină zi de zi certitudinea spiritului european creştin. Observator fin şi logician serios, el ne dă în „Decăderea Dogmelor" o carte stufoasă, poate prea concisă şi prea de sinteză, de filozofia culturii. Interesantă prin conţinut şi unică în felul ei, cartea este mai mult de filozofie propriu zisă, decât de cultură. Pentrucă *fenomenul* cultură nu este tratat, cum se obişnuieşte în deobşte, cu ajutorul esteticei, criticei sau istoriei, — ci prin metoda teoriei cunoaşterii. Ilariu Dobridor nu face istorie şi nici estetică, ci logică. Cu cheia epistomologiei el descuie toate lăcătele şi pătrunde în cele mai tăinuite unghere ale culturii europene, precum şi în piscurile cele mai înalte, pentru a surprinde spiritul iudaic furişat ca un tâlhar gata să lovească şi să fure. Nu *cauza* îl interesează pe Dobridor, aceasta fiind doar ştiinţă, cât *efectele* acestei cauze. Şi aceste *efecte*, pe care le produce iudaismul în toate sectoarele culturii europene, sunt cercetate şi analizate cu deamănuntul. Disecarea e fără milă. E făcută, totuşi, într'o înaltă ţinută academică şi de-o perfectă obiectivitate. In special capitolele privitoare la Freud, Bergson, Karl Marx şi Proust sunt adevărate pagini de antologie filosofică. Sunt unice la noi şi poate fără rival în cultura europeană.

Dar originalitatae „Decăderii Dogmelor" nu constă numai în natura ei epistomologică, care mai mult de ordin formal, — ci în însăşi esenţa problemei pe care Ilariu Dobridor o pune. Şi această *problemă* porneşte dela întrebarea: *de ce omul contemporan e neliniştit?* Şi autorul răspunde precis: fiindcă s'au dizolvat certitudinile, dogmele, prin infiltrarea spiritului iudaic în spiritul european. Cum a dizolvat iudaismul acestei dogme? E însuşi miezul şi problema pe care şi-o pune „Decăderea Dogmelor". Un lucru se desprinde limpede din conţinutul cărţii: neliniştea din noi, pe cari în calitate de creştini

şi de europeni n'ar trebui s'o avem, se datoreşte neliniştii iudaice furişate în casa noastră. Subminând temelia spiritului creştin, care înseamnă iubire, armonie, împăcare, — iudaismul pune în loc ura, anarhia şi neliniştea, adică toate atributele asiatice cu care el este înzestrat. Izgonirea lui din spiritul culturii europene se impune imperios şi repede pentru însăşi existenţa acestei culturi.

Ilariu Dobridor întrebuinţează aproape peste tot o dialectică *driadică*, senină, calmă, potrivită spiritului olimpian grec şi spiritului trinitar creştin. Pulsează în ea acea certitudine eleno-romană pe care atât de înverşunat o apără. Aflăm însă în ea şi spaima uşoară provocată de neliniştea iudaică. Şi ca un corolar al spaimei şi ţipetul reţinut, prin care Ilariu Dobridor îşi afirmă hotărît creştinătatea şi prin aceasta certitudinea şi deci anti-iudaismul. De aceia, aşteptăm dela el — şi e dator şi în măsură — să ne dea o istorie a filozofiei în care să ne dovedească, mărturisind ca un ortodox ce este, imixtiunea iudaică în spiritualitatea umană a lumii.

Incheind, vom spune că „Decăderea Dogmelor", extrem de bogată în conţinut, admirabilă ca stil şi de-o logică impecabilă, se impune ca o carte de filozofia culturii care cinsteşte nu numai cultura românească, dar chiar pe acea europeană

Al. Al. Leonlescu

ERNEST BERNEA: MOLDOVĂ TRISTĂ

TIP. „BUCOVINA", 1942, BUCUREŞTI

Ultimul volum al d-lui Ernest Bernea, „Moldovă tristă", este o culegere de poeme în proză, scrise într'o mare tensiune sufletească. Am spune chiar într'o tonalitate majoră care, de multe ori, este bătută, ca un vânt, de fiorul celei mai lucide tristeţi. (*„Un om chiamă începuturile. Dumnezeu îi spală durerile cu soare*", pag. 67). In această chemare a lucrurilor începutului stă, de-altfel, toată tristeţea cărţii de faţă, care nu-i altceva decât ecoul propriului său strigăt peste munţii de nouri şi lumină a existenţii poetului. Tristeţea d-lui Bernea urcă spre cer în apele unei adevărate desnădejdi, aşa cum suie seva prin vinele frunzei. De-aceea cuvinte ca: *soare, lună, stele* sau *natură* îşi au justificarea în proza poetică a d-sale, ca o participare cosmică în toată cartea. Celelalte cuvinte sunt ecoul acestei vrăji tremurătoare, care desleagă şi întregesc sensul acestor poeme. Ele sunt mărturia unei autenticităţi a poetului. Şi când un poet scrie versurile: *„Nopţile mari ne desleagă de pământ"* (pag. 81), înseamnă că îşi are rădăcinile, adânc, înfipte în metafizic care îi dă posibilităţile unei creaţii mari şi durabile. Acesta este, de-altfel, drumul şi raţiunea oricărei culturi majore care se poate verifica, mai ales, prin substanţa poesiei pe care o crează. In ultima vreme bântue, ca o sete, dorul după această substanţă. Poeţii aleargă, regăsindu-se, după sensul acestei nopţi de care vorbeşte d. Ernest Bernea ca o necesitate firească şi dependentă de creaţia în sine. Coardele sufletului tind să se aplece către *„umbletul acelui svon nepământean"*. Cu aceste elemente d. Ernest Bernea reuşeşte să facă ceeace se numeşte cu adevărat poesie:

„E o noapte calmă şi majestoasă. Se lasă o melancolie mângâietoare; umblă svon nepământean peste dealurile întunecate".

sau:

„E o tăcere de piatră ca într'o viaţă de dincolo de timp; o linişte nepământeană. Nopţile mari ne desleagă de pământ".

(„Umblă svon nepământean", pag. 81)

Foarte semnificativă, pentru cele ce-am spus mai înainte, este prezenţa continuă a naturii în poesia d-lui Ernest Bernea.

„Şueră copacii frunze 'ngălbenite, acord minor de vânt şi umbre. Plopul cel mai înalt îşi apleacă fruntea; un pui de vrabie îşi ţipă neputinţa. Şueră copacii un cântec de durere. S'au răspândit tăcerile Moldovei".

(„Tăcerile Moldovei", pag. 52)

Acestor poeme, atât de bine închegate, le lipseşte doar rima vizibilă ca din punct de vedere formal să fie o poesie. Ele abundă de-o nesfârşită muzi-

calitate interioară, care împlineşte, în cele din urmă, rima. D. Bernea a rămas la această formă, de-altfel foarte greu de ajuns, prin care a reuşit să ne dea o poesie adevărată. In d-sa vibrează temperamentul unui autentic poet dublat de substanţa lui metafizică.

Ovid Caledoniu

ALEXANDRU MARCU: VALOAREA ARTEI IN RENAŞTERE

ED. „SCRISUL ROMÂNESC", 1942, CRAIOVA

De sub teascurile editurii „*Scrisul Românesc*" din Craiova a apărut recent o lucrare de mare valoare documentară sub raportul istoriei culturale şi civilizaţiei italiene. Este vorba de cartea d-lui prof. Alexandru Marcu, intitulată „*Valoarea Artei în Renaştere*", care va face, suntem siguri, un adânc ecou în cercurile de specialitate atât dela noi, cât şi din străinătate.

Ţelul propus de autor este precizat chiar în prefaţă, unde stă scris:

„Cartea aceasta a noastră, în care ne propunem să înfăţişem o serie de aspecte ale vieţii din Renaşterea Italiană, să indicăm o serie de probleme, pe care le implică şi apoi să încercăm a ne spune cuvântul în privinţa deslegării unora dintre ele, va căuta, în primul rând, să stabilească raportul dintre noul om al renaşterii şi valorile artei, înţelese în totalitatea manifestărilor estetice, fără limitare deci, la acelea exclusiv plastice. Iar dacă acest raport se va stabili prevalent, faţă de celelalte atâtea, ale complexului de viaţă care a fost această excepţională epocă în istorie, denumită Renaştere, se va lămuri şi predilecţia autorului pentru titlul dat cărţii: „Valoarea artei în Renaştere".

Prin lucrarea de faţă, autorul nu a intenţionat să facă atât o istorie a artelor italiene din epoca Renaşterii, cât mai ales să stabilească raportul dintre noul om al acelei epoci şi valorile artei înţelese în totalitatea manifestărilor estetice. Că autorul a fost nevoit să stăruiască mai mult asupra unui grup de manifestări estetice, cum este cazul celor plastice, aceasta se explică prin realizările geniale ale artistului italian în direcţia sculpturii şi arhitecturii.

Dedicată lui Giovanni Papini, preşedintele Centrului Naţional de studii asupra Renaşterii, cartea este împărţită în 11 mari capitole, fiecare consacrat unui gen de îndeletnicire estetică. Fiecare capitol are la început un sumar, iar la sfârşit bibliografia autorilor citaţi sau a publicaţiunilor menţionate. Dintre autorii mai des folosiţi în alcătuirea acestei vaste lucrări de reconstrucţie a Quattrocento-ului, se întâlnesc: J. Burkhart (La Civilta del Rinascimento), V. Rossi (Il Quattrocento), Robert de la Sizeranne (Beatrice d'Este et sa Cour), C. Jacini, G. Portigliotti, G. Zonta, G. Papini, N. Festa, P. Borgelini, P. Misciateli, B. Ochini, Ph. Monnier, etc.

Bogăţia de informaţii este o dovadă de strădania pusă în închegarea acestei lucrări de migăloasă învestigaţie şi pasiune ştiinţifică. In 370 pagini, d. prof. Alexandru Marcu a reuşit să dea o imagine completă a civilizaţiei şi culturii italiene din vremea Renaşterii, în tot ce are această epocă excepţională a istoriei mai înalt şi mai caracteristic: Artele. Operă de erudiţie, sprijinită pe o bogată bibliografie pusă la punct cu ultimele cercetări de istorie literară şi de istorie a artelor, scrisă cu pasiune pentru adevăr şi idealul estetic, cartea aceasta va afla o mare preţuire la noi şi peste hotare. Indrăgitor al peisagiului veşnic însorit al Italiei, care îi este atât de familiar, profesorul şi eseistul Alexandru Marcu nu putea să nu se îndrăgească şi de comorile de artă ale unei epoci care a corespuns cu o adevărată explozie a artelor plastice. Cartea d-lui Al. Marcu, pe lângă valoarea ei documentară şi didactică, va însemna desigur o nouă şi preţioasă verigă în acţiunea de cimentare a legăturilor culturale dintre cele două ţări surori, România şi Italia. Ea este un omagiu trimis de naţiunea latină dela Dunăre surorii ei dela gurile Tibrului, în amintirea originei lor comune şi a frăţietăţii în luptă şi destin.

Ion Muche

CRONICA REVISTELOR

■ *„Internationale Zeitschfrit für Erziehung"*, an. X, caiet 4/5, 1941, Berlin, închină, în semn de recunoştinţă pentru moştenirea spirituală lăsată de Johann Friedrich Herbart, un număr special, cu prilejul comemorării centenarului morţii pedagogului german (14 August 1941). *Prof. Dr. Alf. Baeumler* semnează articolul de fond, în care după ce constată că principiile lui pedagogice sunt perimate, crede însă că este util să vedem imaginea pe care şi-a făcut-o despre omul ce trebuie să fie educat.

Prof. *Dr. K. Seiler* scrie articolul „Herbart ca reformator al şcolii", căutând să scoată în evidenţă marile greşeli ale celor care nu l-au înţeles şi nu l-au cunoscut cu adevărat. Marele reformator a fost acuzat de a fi fost repezentantul tuturor disciplinelor filosofice abstracte, când opera lui conţinea principii de mare valoare reală. „N'a fost gânditor, sau reformator mare niciodată, spune autorul, — care să fie atât de rău înţeles şi să rămână fără efect în scopurile pe care şi le-a propus, decât Herbart. Totuşi, alţi oameni mari au avut o soartă asemănătoare. Dar faptul că a fost făcut răspunzător ba chiar vinovat, tocmai de greşelile şi prostiile împotriva cărora a luptat o viaţă întreagă şi împotriva cărora a fost clădit întregul său sistem pedagogic, — este o răsplată prea nemeritată".

Dr. Olaf Carhen arată în alt articol care a fost contribuţia lui Herbart în Danemarca, la formarea bazelor metodelor naţionale de educaţie, cât şi transformările suferite. Articole de conţinut bogat, semnate de nume cunoscute, prezintă apoi influenţa lui Herbart în Finlanda, Italia, Spania, Statele-Unite şi Grecia, cu multe amănunte utile. Se arată căror rătăciri şi greşeli a fost expus învăţământul în Grecia şi cum toate reformele şi legile dela început n'au reuşit să aducă inovaţiuni până târziu de tot. Tot metodei pedagogice a lui Herbart, — dar mai ales spiritului german, care a ajutat regăsirea căilor şi energiilor proprii, — se datoreşte şi progresul învăţământului naţional grecesc.

■ In *„Die Literatur"*, an. 44, caiet 3, Dec. 1941, *W. Deubal* ocupându-se de problema recitării versurilor îşi pune întrebarea lămuririi înţelesului adevăratei poezii care se ascunde înapoia feţei exterioare a versurilor. Consideră poezia ca o mistificare, o vrăjire a realităţii, în care poetul este suveranul unei lumi, necunoscută celorlalţi. Cuvintele se despart prin linia aspră a realităţii. Poezia le dă totuşi puteri noui, iar recitarea ar avea menirea de a urmări pe lângă stările de spirit şi conţinutul specific al cuvintelor.

Despre ştiinţa recitării versurilor spune, că în epoca lui Goethe a cunoscut o înflorire deosebită, în epoca naturalismului a fost însă uitată, astăzi când se crede din nou în suflet şi în puterile sale ea primeşte frumoase îmbolduri. Pentru a feri de greşeli a crezut necesară definiţia poeziei. Exemplificările şi cuvintele ce le însoţesc dau o cuprinzătoare ideie asupra unor părţi de stil şi de limbă prea puţin observate.

P. Karlsen (Berlin), după ce arată care sunt limitele limbii ştiinţifice şi rolul ei în programul culturii, se îndreaptă cu toată energia împotriva celor care creiază cuvinte noui, greoaie şi lipsite de înţeles. Dă sfaturi despre felul cum trebuie compuse cu parte egală atât pentru ştiinţă cât şi pentru limbă. Cele două sfere trebuie să se sprijine reciproc în favorul clarităţii şi uşurinţei.

W. H. Baunert (Laubian) semnează articolul „Christian Wernigke, un precursor uitat al lui Lessing", în care reevocă figura epigramistului clasic dimpreună cu multe reproduceri şi bogat material bibliografic.

La rubrica „Probe şi bucăţi de lectură din noui cărţi germane" notăm fragmentul bine ales din romanul „Daniele Dorer" al lui *H. Kaempfer*. La urmă aceleaşi recenzii bogate.

■ *„Die Aktion"*, an. 3, Februarie 1942, închină acest număr Finlandei.

In paginile caietului sunt reunite câteva nume cunoscute ale spiritualităţii finlandeze. Prof. *Dr. Witting*, ministru de externe, semnează prefaţa. *Dr. Eino Kaila*, prof. de filosofie la universitatea din Helsinki, examinează caracteristicele de rasă şi de suflet ale finlandezului: bărbat întreg, sincer, cu sufletul curat, muncitor dar şi plin de umor. Semenii lui n'au fost nomazi arctici, ocupaţi numai cu lupta împotriva pustiului, — ci adevăraţi pionieri ai culturii a căror menire a fost să ocupe una din cele mai sărace părţi ale lumii.

M. Santavuori scrie un articol, intitulat „Cele trei războaie de libertate ale Finlandei", iar Prof. *Br. Suviranta* se ocupă de „Economia Finlandei". Caietul se impune prin seriozitate şi varietatea părerilor expuse.

■ „*Europäische Revue*", an. XVIII. Ianuarie 1942, cunoscută prin articolele ei de orientare sigură şi de mare suprafaţă, prezintă şi de această dată diferite probleme de imediată actualitate. *Ch. Em. Stangeland*, fost profesor de economie naţională la State College Washington, dă o seamă de informaţiuni şi idei preţioase asupra imperialismului american. *Alfredo Timenta*, istoric de seamă şi unul din membrii fondatori ai Academiei istorice portugheze, defineşte în termeni clari şi obiectivi poziţia patriei sale în războiul actual. Un fragment din cartea tânărului scriitor francez *G. Blond* „L'Angleterre en Guerre" conţine observaţiuni interesante asupra militarismului englez şi măsurile luate la învingerea Franţei. Paginile sunt mărturisiri luate din nemijlocita apropiere a faptelor întâmplate. Spre alte domenii duce articolul cunoscutului critic muzical *Richar Benz* intitulat „Umbre în jurul lui Mozart", oferind o bună sinteză a geniului compozitorului clasic. Rubrica „Europäische Umschau" conţine ca de obicei comentarii şi paranteze largi asupra faptelor şi cărţilor importante ale zilei. Notăm cronica „Despre teoria şi mitul puterii", o expunere fidelă a ideilor noui din cărţile lui *G. Ritter*, *H. Freyer*, *R. König*, *M. Weichert*, *W. Kaegi* şi *D. E. Muir* despre Machiavelli.

Caius Jiga

■ Sub titlul *„Profanare scelerată sau act de demenţă,* d. *Gh. A. Cuza* se ocupă în revista d-sale *„Cetatea Moldovei"* (anul III, vol. IV, nr. 1 — Ianuarie — 1942, Iaşi) de *„Istoria literaturii ROMÂNE"* a lui *G. Călinescu*, care a iscat, după cum se ştie, încă din primele zile dela apariţie, unanimă şi nezăgăzuită indignare. Ni se pare că studiul d-lui Gh. A. Cuza este cea mai amănunţită prezentare a acestui volum scris sub umbra protectoare a Sărindarului de odinioară. Autorul articolului desvăluie adevărata intenţie care l-a călăuzit pe G. Călinescu în înjghebarea „operei" sale de scandal, intenţie care nu poate fi iertată nici chiar dacă ea aparţine unui inconştient. Amintim, în treacăt, că volumul acesta, în care stau tolănite chipurile buhave ale tuturor jidanilor ridicaţi de G. Călinescu şi alte slugi ale Kahalului în rândurile scriitorilor români, apărea într'o vreme când, la porţile Odesei, în luptele crâncene dela Dalnik, ostaşii noştri cădeau cu arma în mână loviţi de bolşevicii comandaţi de Israel...

In nu mai puţin de 23 pagini, cu multe citate exemplificatoare din cartea împricinată şi într'un stil străbătut de îndreptăţite accente de revoltă, directorul *„Cetăţii Moldovei"* arată că „maniera d-lui Călinescu tinde sistematic la a inferioriza oriunde creaţia autohtonă în avantajul celeia cu zulufi. Urmând legea vrăjmaşă a Ghetoului şi prin coabitaţia îndelungă cu vermina Israelului, d-sa le-a căpătat specificul. In consecinţă are o repulzie, am putea-o numi organică, împotriva a tot ce este naţionalism. Ideologii rassişti sau cântăreţii datinei se bucură la d-sa de un tratament special. Epitetele sunt aici mai veninoase; reaua credinţă mai evidentă; subtilizările mai scelerate". Deoarece în Moldova „retrăzirea naţională e mai activă, mai fervent, iar fenomenul acesta e profund dezagreabil omului intereselor judaice", G. Călinescu se năpusteşte cu toată ura asupra scriitorilor moldoveni mai ales din a doua jumătate a veacului trecut, ironizându-i pentru credinţa lor curată şi desfigurându-le personalitatea prin anecdote ticluite, — aşa dar asupra unei „epoci a scrutărilor de conştiinţă şi a verificării posibilităţilor autohtone".

Concluzia la care ajunge d. Gh. A. Cuza este că „G. Călinescu trebuie să plece dela Universitatea din Iaşi, pe care o necinsteşte, iar *„Istoria"* sa să fie nimicită".

T. Al. M.

B I B L I O G R A F I E

C Ă R Ț I

S. Mehedinți: Fruntaria României spre răsărit, 28 pag., Extras din „Revista Fundațiilor Regale", nr. Aug.-Sept. 1941, București.

S. Mehedinți: Intrebări, 1 vol. 20 pag., Extras „Revista Fundațiilor Regale", nr. Febr. 1942, București.

S. Mehedinți: Academia Instituției Etnopedagogică (Institutul — Organizarea internațională), 1 vol. 32 pag., An. Acad. Rom., Mem. Sect. Ist., Seria III, Tom. XXIII, Mem. 15, București, 1941. Lei 25.

Al. Popescu-Telega: Două drame de Lope de Vega interesând istoria și literatura românească, 1 vol. 40 pag. Ed. „Ramuri", 1936, Craiova. Lei 25.

Ion Șiugariu: Paradisul peregrinar (Versuri), 1 vol. 80 pag., Ed. „Meșterul Manole", 1942, București. Lei 80.

Ovid Caledoniu: Vrăjitorul apelor (Poesii), 1 vol. 72 pag., Fundația Regală pentru literatură și artă, 1942, București.

D. Iov: Amintiri și lacrimi, 1 vol. 174 pag., Ed. „Cartea Românească", 1932, București. Lei 70.

F. Brânzeu: Ce este vocativul (In căutarea unei definiții), 1 vol. 24 pag., Tip. „Corvin", 1942, Lugoj.

Eugen Costant: Melancolii sub arcade florale (Versuri), 1 vol. 36 pag., Tip. „Sentinela", 1942, Focșani. Lei 30.

Gh. D. Rânzescu: Stiluri de viață, 1 vol. 88 pag., Imprimeria Națională, 1942, București.

Damian Stănoiu: Furtună în iad, 1 vol. 304 pag., Ed. „Cartea Românească", 1942, București. Lei 200.

F. Brânzeu: Italia și sufletul românesc, 1 vol. 12 pag., Tip. „Minerva", 1941, Lugoj.

Petre Stati: Interpretări din lirica latină, Ed. II-a, 1 vol. 84 pag., Colecția „Cuget Moldovenesc", 1942, Iași. Lei 50.

Emilia Șt. Milicescu: Dă-mi o fărâmă de lumină (Poeme), 1 vol. 64 pag., Ed. „Cugetarea", 1942, București.

Aurel Tudor: Toamnă bucovineană (Poeme), 1 vol. 16 pag., Ed. „Bucovina", 1942, Cernăuți.

Iosif Bâtiu: Inchinare învățătorilor eroi, 1 vol. 16 pag., Tip. „Doina", 1942, Beiuș. Lei 20.

Andrei Rădulescu: Dreptul și proprietatea rurală, 1 vol. 48 pag., Tip. „Cuvântul Românesc", 1940, București. Lei 40.

Teodor Bălan: Documente bucovinene (Vol. VI, 1760—1833), 1 vol. 504 pag., Editura Casei Școalelor, 1942, București. Lei 250.

Aurel Marin: Sonete, 1 vol. 120 pag., Tip. „Astra", 1942, Brașov. Lei 200.

Aurel Marin: Moartea lui Pan (Poem), 1 vol. 16 pag., Tip. „Astra", 1941, Brașov. Lei 25.

Const. Solomon: Calistrat Hogoș (Contribuții la biografia sa), 1 vol. 16 pag., Extras din „Analele Moldovei", 1942, Iași.

Leonida Secreteanu: Cneaz peste furtuni (versuri), 1 vol. 112 pag., Colecția „Universul literar", 1942, București. Lei 80.

Al. Negură: Ardealul (Versuri), 1 vol. 96 pag., Tip. „Concordia", 1941, Arad. Lei 60.

G. Bezviconi: Mânăstirea Japca din județul Soroca, 1 vol. 280 pag., Tip. „Fântâna Darurilor", 1942, București.

Petru Sfetca: Echinox (Versuri), 1 vol. 40 pag., Ed. Institutul Cultural de Vest, 1941, Timișoara.

Pascu Ludeanu: Clopoțelul de argint (Nuvelă istorică), 1 vol. 40 pag., Tip. „Drotleff", 1941, Sibiu. Lei 20.

B. Jordan: Decebal, 1 vol. 348 pag., Ed. „Cugetarea", 1941, București. Lei 120.

Prof. Gh. Macovei: O viață de muncă (Prof. I. Simionescu), 1 vol. 9: pag., Tip. „Cartea Românească", 1941, București.

Constantin Micu: Psyche (Versuri), 1 vol. 72 pag., Colecția „Meșterul Manole", 1942, București.

V. Alecsandri: Poezii (Opere complete), ediție îngrijită de Gabril Drăgan, 1 vol. 516 pag., Ed. „Cugetarea", 1941, București. Lei 115.

V. Alecsandri: Proză (Opere alese), 1 vol. 340 pag., Ed. „Cugetarea", 1941, București. Lei 100.

Leca Morariu: Ţara Scaunelor de Domnie, 1 vol. 12 pag., Extras „Revista Fundaţiilor Regale", nr. Aug.-Sept. 1941, Bucureşti.

Th. Şerbănescu: Poezii alese, cu introduceri de I. Petrovici şi N. Cartojan, 1 vol. 178 pag., Ed. „Scrisul Românesc", 1941, Craiova. Lei 80.

M. Kogălniceanu: Opere alese, ediţie îngrijită de Gabriel Drăgan, 1 vol. 328 pag., Ed. „Cugetarea", 1941, Bucureşti. Lei 65.

N. Gane: Novele, 2 vol. 510 pag., Ed. „Scrisul Românesc", 1941, Craiova. Lei 220.

I. Lupaş: Cronicari şi istorici români din Transilvania (Ediţia II-a), 1 vol. 552 pag., Ed. „Scrisul Românesc", Craiova. Lei 180.

D. Ionescu Morel: „Vă ordon: Treceţi Prutul" (Schiţă dramatică într'un act), 1 vol. 48 pag., Tip. „Universul", 1942, Bucureşti.

Horia Agarici: Acorduri şi nuanţe (Poezii), 1 vol. 254 pag., Tip. „Bucovina", 1942, Bucureşti. Lei 140.

Ioan Ichim: Gib. I. Mihăescu (Studiu literar), 1 vol. 72 pag., Tip. „Orghidan", Brăila. Lei 60.

George Vaida: Mătrăguna (Poeme), cu un cuvânt înainte de Mihail Chirnoagă, 1 vol. 96 pag., Ed. „Frize", 1942, Iaşi. Lei 60.

Al. Calotescu-Neicu: Alte vremuri, altă lume, 1 vol. 136 pag., Ed. „Ramuri", 1941, Craiova. Lei 80.

Ramiro Ortiz: Letteratura romena, 1 vol. 260 pag., Roma, 1941.

Enzo Loreti: La lingua italiana, 2 vol. 504 pag., Ed. Inst. de Cultură Italiană în România, 1941, Bucureşti. Lei 270.

REVISTE

„Slova noastră", anul I, nr. 2 (Ian.-Martie) 1942, Bucureşti.

„Dacia rediviva", anul II, nr. 3, 1942, Bucureşti.

„Revista limbii şi culturii germane", anul I, nr. 4 (Ian.-Martie) 1942, Bucureşti.

„Luceafărul", anul II, serie nouă, nr. 4 (Aprilie) 1942, Sibiu.

„Licurici", anul IV, nr. 2 (Feb.) 1942, Chişinău.

„Meşterul Manole", anul IV, nr. 1—4 (Ian.-Aprilie) 1942, Bucureşti.

„Vremea", anul XIV, nr. 646 (3 Mai 1942), Bucureşti.

„Tribuna Tineretului", anul VI, nr. 136-137 (1 Mai 1942), Bucureşti.

„Cuget Moldovenesc", anul XI, nr. 4-5 (Apr.-Mai) 1942, Iaşi.

„Gândirea", anul XXI, nr. 4 (Aprilie) 1942, Bucureşti.

CONVORBIRI LITERARE

ANUL LXXV N-RELE 7—8 IULIE-AUG. 1942

DIRECTOR: I. E. TOROUȚIU

MEMBRI ÎN REDACȚIE:
ALEXANDRU IONESCU
TEODOR AL. MUNTEANU
ȘTEFAN CUCIUREANU

„BUCOVINA" I. E. TOROUȚIU, BUCUREȘTI

CUPRINSUL

Ştefan Cuciureanu . Un prieten al Românismului: Giulio Bertoni
Didona Dinescu-Loreti . . . . . Giulio Bertoni
Leon Diculescu. . . . . Vittorio Imbriani
I. Agârbiceanu . . . . . Vâltoarea (Roman, VIII)
E. Ar. Zaharia . . . . . Dansul secerătoarelor
Vasile Posteucă . . . . . Somn
Aurel Marin. . . . . Am mai trecut
G. Ursu . . . . . Albe morminte
Ştefania Stâncă . . . . . Interior
Nicolae Predescu . . . . . , Icoană
Dimitrie Şt. Emilian . Amintiri din Iaşi—Poetul Neculai Beldiceanu
W. v. Goethe . . . . . Götz von Berlichingen (Actul V)
(Trad. de **Laura M. Dragomirescu)**
Fr. v. Schiller . . . . . Cucoarele lui Ibykus
(Trad. de Victor Morariu)
Dante . . . . . Infernul (Cântul V. 70—142)
(Trad. de **G. Murnu)**
Pericle Papahagi . . . . . Etimologii
I. Lupaşcu . . . . Organizaţia fiscală în viaţa politică şi socială a vechilor eleni
G. Popazolu . . . . . Despre atom şi moleculă
Eugeniu Micu . . . . . Camarazi! (Compoziţie muzicală)

FĂRÂME DE LUMINĂ

I. E. Torouţiu: Documente pentru Istoria Literaturii
I. Al. Brătescu-Voineşti către *Mihail Dragomirescu*

CRONICA LITERARĂ

General R. Rosetti, General M. Racoviță-Cehan: Familia Racoviță-Cehan; General M. Racoviță-Cehan: Intregiri la lucrarea publicată de Academia Română relativ la Familia Racoviță-Cehan. — **Econ. D. Furtună,** Teodor Bălan: Documente bucovinene (vol. VI). **Șerban Pătrașcu,** Mihail Șerban: Casa amintirilor.

CRONICA REVISTELOR

„Revista Fundațiilor Regale" **(I. E. Torouțiu).** — „Păstorul Tutovei" **(Ion Lungu).** — „Cultura Creștină" **(Iosif E. Naghiu).** — „Die Literatur"; „Die Kunst für alle" **(Caius Jiga).** — „Vita e Pensiero"; „Nuova Antologia"; „Studii Italiene" **(Nicolae Predescu).**

BIBLIOGRAFIE

UN PRIETEN AL ROMÂNISMULUI: GIULIO BERTONI

Giulio Bertoni, pentru cine l-a cunoscut, a fost un excepțional. Dară din chipul său nimic nu lăsa să se întrevadă plecarea năprasnică, dacă nu o putere de lucru neistovită. Și totuși, ca din senin, apare prăvălitoare fatalitatea: *naturam furca expellamus...*

Un om mărunțel, de o neobișnuită tinerească vioiciune, cu liniște albastră în privire, picată din cerul toscan, cu chipul încununat de o lucitoare podoabă de nea, maestrul Școlii neolinguiste dela Roma era un om bun. Avea ceva atât de prietenos și de blând în raporturile cu ucenicii și cu lumea încât aproape te umilea. Iți dădeai repede seama că ai căzut în preajma celui mai fin, mai ales, mai pătrunzător, cu un cuvânt, mai toscan dintre toscani. «Favella» sa dulce, bogată și cristalină, îți amintea pe îndată gergul cel «tosc» și te fermeca în ușoara legănare a ideii. Dar în acelaș timp senimătatea ochilor săi te îmbrăca într'o lumină drept cercetătoare ca pentru un examen profesoral, de conștiință și spiritualitate totodată.

Apropierea de Giulio Bertoni, era deci, un lucru de preț. Iar oamenii răi, printr'o instinctivă simțire, abdicau în curând dela favoarea cunoașterii cu acest om de o miteță, am numi-o, poetică. Mediocritatea inofensivă, atunci când se pretindea, ajungea să-l distreze. Dară când reușia a i se opune, avea să se căiască deajuns, rușinată de spiritul lui subtil din cale afară.

Acolo, la Universitatea din Roma, noi și cultura noastră românească am avut în persoana lui *Giulio Bertoni* un bun prieten. Prin studenții veniți să se desăvârșească în romanistică mai ales, în cultura italiană alteori, prin profesorii noștri în cinstită trecere pe acolo, prin interesul asupra limbii, literaturii și culturii române pe care și-l mulțumi filologul, atâta cât bine crezu, prin studiile proprii. Pentru cine dintre Români se apropia de profesor cu dragoste de ucenic, maestrul devenia numaidecât un prieten foarte atent la orice act de cultură al nostru, căutând să arunce o dreaptă punte de legătură între străvechea spiritualitate italiană și cultura noastră mai nouă. Așa, un însemnat număr de tineri învățăcei români s'au bucurat de darurile minții lui. Aceștia sunt desigur cei dintâi întristați de trecerea la veșnicie a lui Bertoni, în plină desfășurare de lucru neobosit, în Cenaclu, la Academie, la direcția mai multor periodice de specialitate, în publicistica științifică. Pe

urmă, lumea noastră din Patrie care, în 1935, avu onoarea să-l cunoască mai apropiat. Cercetătorii noştri de specialitate, Academia, care l-a avut în sânul ei, s'au amărît deopotrivă la dureroasa veste a apunerii lui neaşteptate.

Dar în această parte a activităţii lui de filoromân, acolo la Mater alma a Urbii, profesorul Bertoni încercă şi un moment de amărăciune. Vina o poartă un om mijlociu, — n'ar mai fi să-l pomenim acum când sufletul lui Bertoni s'a împăcat cu orice pricină lumească, dacă supărarea sa n'ar fi avut urmări de importanţă. Insă Giulio Bertoni şi-a ridicat şcolarii proprii cu cari a inaugurat acea frumoasă colecţie de studii asupra limbii şi literaturii noastre, despre care vom vorbi mai departe.

Ni-l amintim adeseori în şedinţele de seminar vorbind cu aprindere despre diferite probleme filologice româneşti. Atlasul nostru linguistic fu cercetat de romanist cu toată pasiunea ştiinţifică. Iar când d. Sever Pop fu invitat să ţină o prelegere în seminar asupra cercetărilor şi rezultatelor în această direcţie, Bertoni a prezentat studenţilor săi pe profesorul român cu atâta simţire încât noi, cei aflaţi acolo, tresăriam de bucurie, văzând cum se strâng tot mai mult legăturile de cultură italo-române.

Ajunşi aici ne facem o pioasă datorie şi aducem un meritat omagiu însemnând un moment culminant în dragostea pe care Bertoni a purtat-o poporului românesc. Ne găsiam la Roma tocmai în vremea când anumiţi adversari ai noştri căutau mai mult ca oricând o legătură de rubedenie cu latinitatea. Şi, trebue să observăm, Giulio Bertoni era o personalitate întreg aşezată în acea frumoasă «sede scientifica», dela care nu i-a plăcut să se îndeparte nicicând. In după masa unei frumoase zile de curs, pe care ne-o amintim cu emoţie şi evlavie împreună, iată magistrul sosind abia reţinându-şi bucuria: primele fascicole ale Atlasului linguistic român apăruseră. Veniserăm de timpuriu la Universitate. Aula cursurilor de filologie romanică, archiplină ca întotdeauna. Ardeam de nerăbdarea cunoaşterii celor spuse de romanist, ales în conjuncturile de atunci. Ei bine, cu vocea caldă, cu inima mişcată, Giulio Bertoni s'a oprit îndelung cu argumentarea ştiinţifică, aşa de frumos cum numai el ştia să o înflorească, asupra revelaţiilor acestui important Atlas, în ce priveşte continuitatea şi unitatea elementului latin în Dacia traiană. Şi, spre uimirea lui, deadreptul, chiar şi în ariile cele mai de vest ale ţării. Exemplele aduse de atlas grăiau, prin gura lui, viu, în faţa studenţilor vădit interesaţi. In vremea aceea, chiar o prelegere pur ştiinţifică având asemene argumente, putea fi lucru plin de primejdii. Cu toate acestea, de dragul adevărului, în slujba adevărului înţelegând a-şi ascuţi armele cercetării, Giulio Bertoni s'a înălţat la catedră, îmbrăcat în aureolă de apostol al adevărului, pe care emoţionat, l-a rostit în graiul său fără pereche.

Astăzi, când însoritul pământ al Italiei îi îngână somnul de veci, în dulcele glas al cipreşilor, pe drum de tristeţe ne întorceam departe, către casa de lucru de pe Gioacchino Belli 36, unde şi-a adunat singurătăţile un bun prieten al României.

Giulio Bertoni era un neîntrecut vorbitor. Nu întrebuinţăm înadins cuvântul de retor, sau orator. Acrobaţia retorică şi patosul declamator al oratorului erau străine firii lui cumpănite, ca nişte haine ce nu se potriveau pe trupul adevărului ştiinţific.

Totuşi, în faţa vorbirii lui Bertoni, se înclina cu respect, orice retor de faimă. E că maistrul avea un dar înăscut al urzirii ideilor într'o fină pânză de simţământ de o vrajă arar întâlnită. Floricelele discrete ale unui stil pur se îmbinau într'una cu o figurativă de gust, ţesând o limpede mreajă de persuasiune. Nici un gest de amploare, nici un accent istovitor, ci o continuă depănare a ideii. Bertoni vorbia totdeauna mişcat şi pe un ton «dimesso». Fineţa actului se adăuga la aceasta, cum rar am văzut. Şi nu se poate uita, de către cine l-a ascultat, acea elegantă mişcare a mânilor lui, atitudine ce-l caracteriza la catedră, când par'că distribuia pe vârful degetelor firele subţiri ale gândirilor sale. Seminariile lui Bertoni erau trăiri meditative cu adevărat, iar pe magistru, oriunde ar fi cuvântat, trebuia să-l aşezi binişor în aleasa imagine dantescă: «*Or se'tu, quel Virgilio, e quella fonte / Che spandi di parlar si largo fiume?*»

Glasul lui a tăcut acum pentru apururi, dar el mai răsună plăcut în neuitarea copiilor lui spirituali, din multele ţări pe unde ei s'au întors cu azima bună a învăţăturii dela dânsul.

Evocând imaginea acestui dascăl de renume, aşa cum ea se înfiripă în amintirea noastră, alături de gestul plăcut al vorbitorului cald, apare discretă şi elegantă fila măestritului scris. Şi dacă e să credem axiomei dictonice, atunci nu cunoaştem o mai adevărată aplicare a spusei că «le style c'est l'homme» ca în arta cuvântului înscris pe câmpul paginei lui Giulio Bertoni. Fermecătoarele sale alocuţiuni s'au risipit în resonanţa aulelor academice, dar a rămas, mai tare ca arama, monumentul. Paternitatea învăţăturii în discipoli se duce odată cu ei, nu trece însă paternitatea cuvântului scris.

Pe Giulio Bertoni îl vom găsi, întreg, în opera sa. Cu verva isteaţă, mersul curat al discursului ca apa râului, «preţioasă şi castă», legănarea domoală a ideii asemene undei nezăgăzuite ori lanului în tremur, simetria gândului brodat în formele artistice ale cuvântului sintactic şi etimologic pe măsura şi legile clasice. Cu o nesfârşită şi mereu proaspătă gamă de nuanţe în stil, posibilitate verbală străbogată. Cu spiritul său fin, cu gândul senin şi ideia cristalină. Cu simţirea lui trează chiar şi în cele mai aride concepte, simţire care împrumută cărţii ştiinţifice bertoniene din atracţia cărţii literare; asupra căreia a tremurat o pană smultă din aripa sufletului, a respirat o viaţă poetică. Am comite cea mai mare greşală, nevedind această urzire de amintiri, dacă nu am scoate la lumină un adevăr esenţial, vorbind despre învăţat, asupra omului de lumească fiinţă. Giulio Bertoni era înainte de toate o fire de gingaşă sensibilitate. Spiritul său emergea dintr'o aură poetică precum pământul însorit în mijlocul mării albastre. Iar fantasia omului se legăna la orice adiere a gândului şi creaţia se înfiripa ca dintr'o simfonie tăcută a sufletului. Asupra literatului patrona, în toate actele sale, dulcea zeitate inspiratoare. Bertoni simţia atunci când descria personagiul, Bertoni simţia când cerceta cuvântul, când orânduia socotinţele şi când aşternea

în rândurele floricica albă a gândului muiat într'o molcomă tristeţe după lumea cu Isotte, Angelica, Laura. Era o fire duioasă de poet. Un fel de harfă pe care o mişcă adierea uşoară — «un'arpa che un soffio anima», pentru a împrumuta cuvântul lui Pascoli.

Dealtfel, cu privire la «vena» poetică a lui Bertoni, iată ne vine preţioasă informaţia prietenului şi colegului său de direcţie la *Giornale storico della Letteratura italiana*, d. Ferdinando Neri [1]: «Intr'o «Sâmbătă» a lui Graf — aproape o reuniune literară în şcoală, care se deschidea şi pentru încercările fantasiei —, în primul an, Bertoni citi versurile proprii: cari se găsesc, cele mai multe, în *Primavera di rime*, apărută mai târziu, în 1906 (şi unii îşi amintesc diferita redactare a unui frumos sonet al *Grâului)*. Dacă Bertoni le publică încă, pe când era acum valorosul profesor al Universităţii elveţiene dela Friburg, aceasta înseamnă că el se simţia legat de acea primă îmbobocire poetică a sa şi nu renunţase la viziunile sale de artist, la o tradiţie a Universităţii italiene, care se întăria cu numele lui Carducci şi al lui Graf şi al lui Pascoli. Se poate vedea în acele poezii din tinereţe ale lui Giulio Bertoni un fond carduccian, şi poate mai simţită, în madrigale, urma lui Severino Ferrari, care fusese şi profesorul său la Modena, în şcoala secundară». Traducem câteva versuri:

O Maică, toată noaptea arse luna
Asupra patului tău şi trilul o privighetoare
Ieşită din culcuş pe creanga brună
Licări sfioasă şi roşiatică
Venus de aur şi cerul aprins
Străluci muiat în ploaie de raze...

Bertoni era întovărăşit oleci în orice scriere a sa de lumea lui primă poetică, un fel de «aurea aetas» care i-a încălzit sufletul cu dulcele forme ale închipuirii.

Citind pagina semnată de numele său sunând cu gravitate, nu ştii ce să admiri mai întâi, iscusinţa învăţatului, ori pana măiastră a artistului. Dară şi una şi cealaltă întregindu-se armonios creiază stilul bertonian, o minune de scris, pecetea unei originalităţi impunătoare.

Născut la Modena în 26 Aug. 1878, şi-a început activitatea ştiinţifică la Universitatea din Friburg, unde a funcţionat ca profesor dela 1905 până la 1921. A trecut apoi la Universitatea din Torino iar din 1928 şi până la moarte a ţinut catedra de romanistică dela Universitatea din Roma. In 1917 a înfiinţat şi mai apoi a condus revista de specialitate «*Archivum Romanicum*». Academia Italiei l-a chemat în mijlocul ei în Martie 1932. Renumele său trecu repede peste hotarele Patriei. Mai multe Universităţi şi institute şi-au făcut o cinste de a-l avea în mijlocul lor. Astfel Bertoni fu numit doctor honoris causa al Universităţilor din Wilno, Cernăuţi, Sofia, Strassbourg. Dar, în afară de aceste recunoaşteri

[1] V. Nuova Antologia, an. 77, fasc. 1686, 16 Iunie 1942 — XX.

onorifice, autoritatea lui străbătea dela un capăt la altul al Europei, bucurându-se de numeroase cunoştinţe şi prietenii în lumea învăţaţilor de specialitate. *Institutul de filologie romanică* dela Roma ajunsese un adevărat for de unde iradiau cercetările neolatine asupra întinsului Romăniei. Filologul, linguistul şi istoricul literar desfăşurau o activitate neobosită. Inaugura colecţii de *studii şi texte, antologii, versiuni* pentru seminar, lucra cu migală şi adâncime la marele *Dicţionar* al Academiei, se informa despre toate apariţiile, conducea periodice, publica fără întrerupere, plănuia şi înfăptuia acea frumoasă «*Cultura neolatina*», Buletinul Inst. de Fil. Romanică, fondat de dânsul la Roma, din care, printre sgomotul armelor, străbăteau primele numere, ca nişte soli binevestitori, până la noi, ţinea cu regularitate pasionată cursurile şi seminariile, prezida examene de laurea, având însă vreme pentru conferinţe şi ţinând legătura cu foştii elevi pe cari i-a considerat totdeauna ca pe nişte fii ai duhului său. Aceasta, numai o parte din activitatea cărturarului, fără a pomeni de cealaltă a lucrului scriitoricesc obositor pe care, din proprie experienţă, frumos îl mărturisia scriitorul Papini într'un articol din ultima vreme.

Opera lui Bertoni cuprinde la cam vre-o cincizeci de lucrări, neadunând în această cifră întreaga sa activitate publicistică. Despre ea ar putea scrie pe îndelete numai un romanist de samă şi încă unul care să fie cunoscător nu numai al graiurilor şi studiilor romanice, ci al literaturilor neolatine în genere şi al literaturii italiene în deosebi. Căci cercetarea lui Giulio Bertoni ar putea fi urmărită în patru domenii întinse: *filologul* propriu zis, cercetător adică al cuvântului viu şi al cuvântului vechiu, *linguistul* cercetător al legilor vorbirii, filosof adică al limbii, *istoricul literar*, critic al *literaturii italiene* vechi mai cu seamă.

Intâia mare împărţire ar cuprinde studii ca: *L'elemento germanico nella lingua italiana* (Genova 1914), *L'Italia dialettale* (Milano 1916), *Profilo storico del dialetto di Modena* (Ginevra 1920), *Dicţionarul limbii italiene* (din care apăru primul volum), *Profilo linguistico d'Italia* (Modena 1940), *Prontuario di pronunzia e di ortografia* (în colaborare cu Francesco Ugolini, E. I. A. R., 1939) ş. a.

In diviziunea a doua ar intra lucrările: *Programma di filologia romanza come scienza idealistica* (Ginevra 1932), Studii din *Arch. Rom.* (mai ales V.1, şi urm. —, în nr. VII «*Linguistica ed estetica*» —), *Breviario di neolinguistica* I (Modena 1925), *Linguaggio e Poesia* (Rieti 1930), *Lingua e pensiero* (Firenze 1933), *Lingua e poesia* (Firenze 1937), *Lingua e cultura* (Firenze 1939).

Domeniului literaturilor neolatine îi aparţin: *Poesie, leggende e costumanze del Medio Evo* (1917), *Poeti e poesie del Medio Evo e del Rinascimento* (1937), *La Chanson de Roland* (Firenze 1935), *Antiche liriche provenzali* (Modena 1937), *Il Cantare del Cid.* Introduzione-Versione-Note (trad. în proză. Bari 1912), *Rabelais (1938), Don Chisciotte di M. Cervantes* (1939), *La poesia di M. Eminescu* ş. a.

Istoria critică a literaturii italiene se înavuţi cu cercetările: *Il Duecento* (Milano 1910), *I trovatori d'Italia* (Modena 1915), *Il Rinascimento a Modena e Ferrara:* La Biblioteca estense e la coltura ferrarese ai tempi

del Duca Ercole I (Torino 1903), *Nuovi studi su M. M. Boiardo* (Bologna 1904), *L'Orlando furioso e la Rinascenza a Ferrara* (Modena 1920), *Guarino da Verona fra letterati e cortigiani estensi* (Ginevra 1924), *Dante* (Genova 1913), *L'Ariosto* (Roma 1925), *Muratori* (Roma 1926), *La Secchia rapita* (Modena 1935), ş. a.

Fireşte, despărţămintele făcute n'au o valoare de fond, întrucât în unul şi acelaş studiu se întâlnesc aproape pretutindeni filologul, linguistul, istoricul şi esteticianul. Dela informaţie cercetătorul trece la stabilirea de legi, principii cât şi la aprecierea operei din punct de vedere estetic. Informaţia lui Bertoni este exactă. Legile de linguistică sunt durabile iar judecata estetică uimitor de adevărată. Avea maestrul în privinţa aceasta un gust de o siguranţă absolută.

Din colaborarea la *Nuova Antologia*, iniţiată în 1 Martie 1910, şi cuprinzând printre altele studii asupra originii liricei italiene, poesiei goliarzilor, ecourilor poeziei populare în vechea lirică italiană, Marie de France ş. a., ieşiră volumele «Poesie, leggende e Costumanze del Medio evo», «Studi su vecchie e nuove poesie e prose d'amore e di romanzi», «Poeti e poesie del Medio evo e del Rinascimento». In aceeaş revistă apărură «saggi» critice asupra limbii lui Dante, *asupra* lui *Mistral*, a lui *Francesco De Sanctis*. Despre ultimul articol *La «Vita nova»* (1 Iunie 1941), scrie d. F. Neri, «îmi apare cuprins de acea «nostalgie infinită» pe care el o simţia în mod tainic după primele pasiuni literare: expresia este ingenuă şi abandonată, tinde «să pătrundă în dulcele şi misteriosul vis», să-şi «cufunde în el sufletul şi să-l piardă acolo».

Nenumărate sunt apoi contribuţiile lui Bertoni publicate sub formă de studii mai lungi sau mai scurte, dar întotdeauna studii în multele reviste italiene şi străine. Alături de operele de mai sus şi de cele neamintite, ele alcătuesc ciclul durabil al existenţii spirituale a omului de ştiinţă. Oriunde era un câmp nedesţelenit îl găseai hărnicind explicaţiunea, interpretarea, descoperirea.

In poezia lirică provensală şi portugheză, lirică a cărei origine a desbătut-o până în ultima vreme. In epica franceză, unde titlu de glorie adevărată şi-a creat cu monumentala ediţie a lui *Chanson de Roland*, importantă contribuţie pe baza unui text nou la deslegarea discutatei probleme a originii acestei poezii. In epica spaniolă, din care a redat o magistrală versiune a poemului *Il Cantare del Cid*, interpretare şi contribuţie însemnată asupra originii şi extinderii lui. In dialectologia romanică de oriunde. Importantă în privinţa aceasta acea *Italia dialettale*, oglindă limpede a vorbirilor peninsulare şi insulare, cu formele regionale şi legile de evoluţie a limbajurilor, alături de studiul *Elementului germanic din limba italiană*.. Din investigaţiunile istorice literare se impune cu greutate minuţiosul *Il Duecento*. In domeniul acesta Bertoni s'a aţinut asupra epocii literare a primului Veac Mijlociu. Fu atras deasemenea de Renaştere, asta înseamnă, Renaştere italiană. Numai arareori intra în literatura modernă, cu care era deopotrivă de familiarizat. Aici simţul lui estetic, *sensibilitatea cuvântului pe care o avea nemăsurată*, puterea de pătrundere în fantasmele poetice, şi simetria gândului său mereu limpede, cristalizau adevărate bijuterii critice.

Dar, în afară de contribuţia lui Bertoni la propăşirea tuturor disciplinelor pe cari el le lega de filologia romanică, — şi să nu uităm a nota că din întreaga lui activitate şi după cât l-am cunoscut Bertoni ţinu cu toată puterea la civilizaţia latină în formele ei vechi şi nouă, fiind mândru de strălucirea ei şi fericit a-i cerceta capodoperele spirituale —, el este a se numi un deschizător de drumuri în ştiinţa lincvisticii.

Plecând dela *Vico* şi filosofia idealistă a lui Croce şi Giovanni Gentile, cărora filologul mărturisia a le «datora foarte mult», Bertoni pune bazele unei *estetici linguistice* personale stabilind «*identitatea artei şi a limbajului ca măsură absolută pentru critica literară*» [2]. Cercetările lui în acest domeniu se găsesc magistral expuse în trilogia ştiinţifică: «Lingua e Pensiero» (1932), «Lingua e Poesia» (1937) şi «Lingua e Cultura» (1939) [2 bis]. Iată, în sâmbure, după volumul din urmă, sistema bertoniană:

In «Lingua e Cultura» (Limbă şi Cultură) Bertoni, enunţă dela început în cele două pagini ale prefeţei, concepţiile sale despre limbă: «Şi această carte este întemeiată pe conceptul că unica realitate linguistică existentă este expresia concretă — realitate vie, pulsantă, încarnare a gândirii — şi că aprofundarea studiului acestei expresii aduce cu sine o sigură perfecţionare a metodelor glottologiei şi a criticei literare, deci, într'un cuvânt, a «filologiei», aşa cum este de noi conceputâ». De unde rezultă ca fiind acelaş lucru critica literară şi critica linguistică, «şi că, înfine, este vremea de a conclude că această critică este «filologie», pentrucă toate aspectele limbii, înţeleasă ca fapt şi înţeleasă ca activitate, trebue să fie obiectul cercetării şi examenului filologic». De această «filologie» va trebui să ţie samă filologul, precum cu această «linguistică» va avea de a foce esteticianul, criticul literar. «Şi astăzi, filologia revendică pentru sine nu numai examenul naturalistic al cuvântului, dar şi critica literară. Dacă acum două secole Vico deschisese calea în această direcţie, apoi este timpul ca adevărul să-şi facă drum printre «consuetudine» şi «preconcept».

Concepţia fundamentală odată stabilită, sau mai bine reluată şi reafirmată, diferitele capitole o vor întregi, adeveri sau purta în consecinţele ei. Astfel în «limba poeziei şi limba culturii», ilustrul lingvist consideră mai întâiu cuvântul ca expresie a gândului nostru, rezolvând problema: «dacă această gândire a noastră există, înainte de expresie şi are realizare în afară de cuvânt», în sensul că «nu putem ieşi, în analizele noastre critice, din limitele expresiei. In acest sens, putem afirma că *limba este însuşi gândul: corpul, deci, nu haina gândului, încarnaţiunea cuvântului*» (sublinierea este a noastră).

[2] F. Neri, art. cit. p. 224.

[2 bis] Benedetto Croce (în «Critica» 1941, p. 169) a judecat aspru — răspunde Bertoni în «Archivum Romanicum» 1-2, 1941 — modul meu de a studia limba. In loc de contaminare, cred că trebue să se vorbească de orientare deosebită, adecă de o altă punere a problemelor asupra cărora Croce a proectat atâta lumină de gândire. In acelaş număr din A. R. d. Gandolfo Iraggi examinează teoriile lui Bertoni stabilindu-le originalitatea şi însemnătatea.

Această încarnaţiune este «expresia concretă» sau «revelaţiunea gândului». Studiată în sine însăşi, ea fu obiectul «Limbii şi Gândului» (Lingua e Pensiero), considerată în momentul estetic, ea alcătui materia «Limbii şi Poeziei» (Lingua e Poesia), cercetată în momentul ei obiectiv — limba instrumentală care stă la dispoziţia tuturora — ea ne dă materia pentru «Limbă şi Cultură» (Lingua e Cultura). Şi de data aceasta autorul insistă ca şi în cele două opere anterioare asupra valorii distincţiei dintre «limbă» şi «limbaj», a căror sinteză constitue tocmai «expresia concretă». «Poezia» stă în limbaj. Ea devine «artă» prin ceea ce autorul numeşte «transfigurare». In acest caz «sentimentul şi pasiunea nu mai au nici un residuu de materie sau de sentiment», «Cuvintele nu au mai mult greutate». Se creiază extaza artei.

Spre deosebire de «limbaj», «limba» înseamnă cultură, conţinut, doctrină, technică, presupost ,origină, schemă, paradigm, gramatică. «Limbii i se poate face istoria, «limbajului» nu. A face istoria limbii este egal cu a face istoria expansiunii culturale a unei naţiuni în lume.

In «Limba latină a Romei şi limbile romanice» *(Il latino di Roma e le lingue romanze)*, romanistul Bertoni se opune prejudecăţii şi oricărei încercări de a stabili o fizionomie unică, definitivă, general valabilă, a limbii latine vulgare. Iar «Vechea şi noua chestiune a limbii» *(La vecchia e nuova «questione della lingua»)*, problema «necesităţii unei limbi naţionale, limbă a tradiţiei dar în acelaş timp modernă, limbă întinsă asupra Italiei întregi, peste dialectele municipale şi regionale» vine rezolvată în sensul că trebue de înconjurat «erezia» de a susţine că în Florenţa şi în Toscana se isprăveşte istoria limbii italiene şi trebue constatat că «azi suntem în măsură să afirmăm că Roma a devenit centrul unificării, elaborării spiritului, culturii, tradiţiei italiene. Aici, pentru a folosi cuvintele lui Dante, se creiază zilnic acel tip lingvistic comun pentru toată Italia, limba naţională, «graţie întâlnirii şi fuziunii energiilor spirituale ale patriei într'un proces care este sinteză de gândire, prin urmare sinteză de limbă».

«Expansiunea limbii naţionale» (L'Espansione della lingua nazionale) în lume înseamnă expansiunea culturii, este difuziunea, prin opere de artă, technică, etc., a ideilor, a civilizaţiei, a sentimentului, a minţii unui popor.

Pe măsură ce înaintează opera, autorul trece la desbaterea unor probleme speciale de filologie. In «Dialectul Corsicei şi vechea limbă italiană» Giulio Bertoni stabileşte toscanitatea limbii acestei insule, toscanitate documentată de «Atlasul lingvistic», (care este în curs de tipărire). Influenţa toscană asupra Corsicei începu în sec. al XI-lea, când Pisanii o eliberară de Saracini şi dură două secole. Se constată că valul lingvistic toscan se suprapuse unui strat idiomatic mai vechi de tip centru-meridional.

Sub zodiacul aceloraş principii stau şi celelalte studii ori *saggi*: *Limbajul şi limba trubadurilor provensali* — de subliniat importanta notă asupra originii poeziei lirice romanice —, *Reflexe de obişnuinţe juridice în poezia Provenţei*, *Proza «Vieţii noui»* a lui Dante, *Intre limba lui Dante şi a lui Petrarca*, *Limba lui Rabelais*, *Cum scria Renée de*

France, Erudiție și filosofie (Muratori și Vico), *Limba în gândirea lui Francesco de Sanctis și lingvistica modernă.*

In epilog Giulio Bertoni atrage atenția asupra ideilor lingvistice expuse în trilogia d-sale, subliniind intima coeziune dintre ele și încheind: paginile introductive și conclusive ale celor trei volume sunt a se considera «ca o tentativă de desvoltare și de perfecționare de scheme și criterii pentru studiul expresiei scriitorilor și poeților și ca o justificare a unei noui orientări filologice datorite, cum e natural, unei meditări noui a problemelor limbii».

Cu privire la precizarea poziției lui Bertoni față de neogramatici, cât și ca o întregire a conceptului său asupra limbii și limbajului, vom chema autoritatea unuia dintre cei mai de seamă învățați din zilele noastre în știința foarte grea a cuvântului, d. prof. *Carlo Tagliavini*. Recenzia d-sale asupra studiului lui Bertoni *Breviario di neolinguistica*, publicată într'o revistă românească de înaltă ținută științifică [3], aduce opinia de preț a unuia dintre cei mai în drept a judeca opera profesorului mai vechiu dela Roma.

In partea întâia a lucrării, *Giulio Bertoni* stabilește principii generale pentru o nouă linguistică opusă școalei neogramatice. D-l Tagliavini, atrage atențiunea asupra asemănării acestor principii cu cele ale d-lui prof. *Sextil Pușcariu (Din perspectiva dicționarului*, III, *Despre legile fonologice* D. R. II). In ce privește noutatea teoriilor filosofico-linguistice din Breviar, recensentul se referă la lucrarea anterioară a ilustrului director al lui *Archivum Romanicum* intitulată *Programma di filologia romanza come scienza idealistica* (Ginevra 1922), precum și la diverse articole dintre cari cu osebire acelea din A. R. V, 1 și urm.

«Bertoni nu respinge deloc marile merite pe cari le-a avut în progresul glottologiei școala neogramatică, însă observă că legile fonetice, principale temeiuri ale teoriei neogramatice, nu trebue considerate ca «legi imprescindibile, oarbe, tainice» fiindcă «ele nu pot valora decât ca și constatare a felurilor deosebite în cari realitatea linguistică ni se arată nouă proectată în trecut. Ori neogramaticii iau greșit aceste legi drept norme transcendente, cari conduc desvoltarea linguistică în trecut în prezent și în viitor, ca și cum limbile s'ar modifica sub imperiul a forțe mitice și de necunoscut și nu ar crea ele însele legile în timpul desvoltării lor». Neolinguiștii se folosesc de cercetările neogramaticilor ca de un subsidiu practic, de foarte folositoarele lor scheme și clasificări. Nu le consideră însă ca o limită a activității linguistice. In cap. *Limbă și limbaj* G. Bertoni «scoate în evidență latura subiectivă și spirituală a limbajului și cu dreptate notează: «cuvântul care s'ar putea numi înștiințarea sensației sau descoperirea ei, nu este haina, ci chiar corpul însuși al gândirii» (p. 11). Astfel Bertoni adeverește formula crociană «atâta gândire câtă limbă». Limbajul este deci «divin și uman totodată». Limba este «un trecut pe care îl creăm noi». Ca un corolar la filosofia idealistă crociană și gentiliană aplicată la limbaj «*cuvintele pe cari noi*

[3] Dacoromania IV. vol. II. p. 992—997.

le folosim n'au existat şi nu există pentru noi decât atunci când le chemăm în lumina conştiinţei noastre» (p. 20).

D-l Tagliavini subliniază contribuţiile lui Bertoni la tălmăcirea esteticei linguistice. «Însă şi mai însemnată îmi pare, adaogă d-sa, tratarea necesităţii unei profunde consideraţii, în orice fenomen linguistic, a factorului istoric. «Nu fonetica de pildă, spune Bertoni, trebue să îndrumeze istoricul; ci istoria, călăuzeşte şi crează fonetica, ce nu este decât o slujnică, pe care stăpânul va trebui întotdeauna să o supravegheze cu ochii deschişi, dacă nu vrea să cadă victimă unui technicism, care va sfârşi prin a-l conduce în afară de realitatea linguistică» (p. 27). In *«Profilul istoric al dialectului din Modena»* Bertoni a pus în practică principiul acesta precum şi acela că «la orice subiect metoda este totdeauna puţin nouă». Socotind istoria — continuă d-l Tagliavini — ca cel mai important factor al linguisticei şi că «orice cuvânt îşi are istoria sa», G. Bertoni stabileşte: «geografia şi istoria se întregesc una pe cealaltă şi din aceste noui trebuinţe linguistice s'a născut neolinguistica». «Legea fonetică este intelectualistă şi nu are decât valoare practică», încheie Giulio Bertoni principiile sale. Fără ea se pot face bune etimologii «dar fără istorie bune etimologii nu se fac».

Conchizând articolul său «Amintire despre Giulio Bertoni» din Nuova Antologia, d. Ferdinando Neri rechiamă imaginea strălucitoare a colegului dela direcţia lui «Giornale storico della letteratura italiana» cu următoarele cuvinte: «şi dacă «dinamică» este un cuvânt de care astăzi se abuzează, este cuvântul propriu, just, pentru dânsul: o dovedesc elevii săi, cu gratitudine şi cu entuziasm, iar opera lui, de o extensiune şi greutate fără seamăn, este toată însufleţită şi străbătută de o sete de noui studii, de noui probleme, de noui perspective».

Această sete a lui Bertoni se traduse iarăşi în fapt atunci când, în 1939, colaborând cu d. *Francesco Ugolini*, dădu la lumină un preţios îndreptar de pronunţare şi ortografie a limbii italiene: *Prontuario di pronunzia e di ortografia.*

Lucrare ce îşi propune a acoperi o lipsă: limba italiană, pe cât de bogată, măiastră şi unitară în simetria ei gramaticală, prezintă, din motive uşor de dedus, o mare varietate de pronunţii. Bine înţeles e vorba de limba cultă necum de substratul întins şi foarte variat al dialectelor. De acea limbă, în care «trăeşte istoria ideală şi eternă» a poporului italian, şi în care, declară Bertoni, filologii şi lingviştii «au datoria să intervină când este de salvat prestigiul lingvistic al ţării lor».

Odată intenţia luminată, *prontuariul* începe cu o chestiune delicată: este bine ca uzul literar să se ţină, pentru mai departe de un îndreptar toscan, ca întru începuturi şi în întreg trecutul literar?

Iată întrebarea capitală, ce vine rezolvată într'o formă nouă. Roma a devenit centrul vieţii politice şi morale al Italiei şi locul unificării limbii s'a mutat. Limba italiană va trebui «să fie adusă şi ţinută, cu voinţă şi hotărîre pe un plan naţional». Ea s'a născut în Toscana şi Florenţa, dar ea s'a făurit prin concursul tuturor regiunilor, aşa că «ar fi o adevărată erezie, a susţine că în Florenţa şi în Toscana se termină

istoria limbii noastre, care este, în fond, aceeaşi istorie ideală şi eternă a poporului nostru în schimbările şi ascensiunile lui (p. 9).

Pe de altă parte, gramatica istorică se dovedeşte neputincioasă în a da reguli de folosire. Plecând deci dela întrebuinţarea vie a limbii atât la Florenţa cât şi la Roma, se va stabili o axă lingvistică Roma-Florenţa şi se va proceda:

«Când Florenţa se acordă, cum se întâmplă aproape întotdeauna, cu Roma, se va accepta pronunţarea florentină şi romană (de ex. *néve, fórno, mòdo*, etc.)».

Altfel se va alege pronunţarea cultă a unuia sau celuilalt oraş.

Autorii *propun*, însă, «frumoasa şi calda pronunţare a conversaţiunii culte romane». «Suntem convinşi că, dacă pronunţarea Florenţei are pentru sine trecutul, aceea a Romei are pentru sine viitorul».

Partea practică a lucrării cuprinde capitole despre grafia accentului, apostrof, eliziunea articolului, plural, dublete, chestiuni grafice, fonetice şi grafice, fenomenul prostezei lui *i-*, pluralul cuvintelor terminate în *-io*, în -cia -gia, în -co -go, etc. Tot ceea ce în gramaticile italiene obişnuite, era lăsat ca problemă deschisă, se rezolvă aici, în mod practic. Ca probă despre necesitatea acestei lucrări, vom cita «*călăuza*» la gramatica italiană, scrisă de un alt academician, de un foarte fin simţ lingvistic: romancierul şi nuvelistul, mort de curând, *Alfredo Panzini*.

Din cele 410 pagini ale lucrării, nu mai puţin de 334 cuprind *lexicul*, indicând rezolvarea tuturor dificultăţilor.

Lucrare născută din setea de ordine în disciplinele glottologice, folositoare italienilor şi străinilor, atraşi de comorile de spirit şi simţire ale acestei limbi.

In adevăr aşa l-am cunoscut pe profesor în ultimii ani ai fructuoasei lui existenţe: plin de avânt şi pasiune pentru noui şi noui cercetări şi înfăptuiri ştiinţifice. D. Ferdinando Neri a rostit un adevăr ce se cuvenea spus, ca un omagiu cărturarului de trudnică activitate, Bertoni. Adevăr probat mai departe, prin acea «Cultura neolatina», legată de numele lui ca fondator al revistei, dar şi ca întemeietor al rodnicului «Institut de Filologie romanică» din capitala italiană (inaugurat la 3 Iunie 1936).

Ajunşi aici cu sumara şi foarte modesta recapitulare a unei vieţi şi a unei opere, vom încheia cu unele întregiri a activităţii de «*romenista*» şi de «*filoromeno*» precum a fost cu sinceritate Giulio Bertoni.

Articolul său din «Cultura neolatina» (an. II. fasc. I), intitulat «*La latinità della lingua Romena*», întrucât exprimă sintetic şi limpede convingerile romanistului, sună ca un mesagiu de despărţire, duios.

Ca şi miracolul lui Ferdinand Lot, în ce priveşte fiinţa poporului român, existenţa limbii româneşti îi pare lui Bertoni un lucru de minunare: «România constitue în Balcani o vastă insulă linguistică romanică, în care păstrarea limbii latine apare aproape miraculoasă, dacă te gândeşti la răsturnările politice şi sociale şi la imigraţiunile şi transmigraţiunile de felurite popoare cari au venit unul după altul, într'un lung şir de veacuri, în teritoriul cucerit de Traian în anii 101 şi 105 d. Christos.

Războaie, ocupaţii, mişcări necunoscute de popoare, schimbări de

stăpâniri, dominaţiuni parţiale sau totale, separări îndelungi, seculare, de lumea occidentală, condiţiuni grele de viaţă dealungul veacului mijlociu şi alte asemenea întâmplări şi nenorociri, dacă au putut să păgubească, nu au atins însă şi nici nu au şters deloc acea fisionomie latină linguistică fundamentală, care se vede luminoasă în structura gramaticală (în afară că, în lexic) şi care este cea mai preţioasă moştenire spirituală lăsată de Roma naţiunei prietene».

Şi dacă un om din aceiaşi Facultate cu Bertoni a putut odată să scrie, din pricini felurite sau din lipsa de ştiinţifică informare, *cum ira et studio*, afirmaţiuni arbitrare asupra latinităţii limbii noastre, iată, cu autoritate, verbul filologului incis lapidar în articolul său din «Cultura Neolatina». Poporul românesc, devenit mai târziu conştiu de romanitatea lui, vorbeşte o limbă profund latinească. Cele aproximativ 1800—1900 cuvinte latine la cam 6000, «fundamentale sau bazilare în limba literară, fără să mai calculăm numeroasele derivate, abundă în vorbire cu atâta frecvenţă, încât limbajul curent dă impresia unui procentaj de termini latini mai mare decât acela cu care se poate mândri în realitate limba română». E pentrucă aceşti termeni reflectă idei şi lucruri familiare şi comune. Ei dau vorbirii «un colorit de neîndoelnică şi frumoasă latinitate». Aici Bertoni se raportă şi la autoritatea filologului român S. *Puşcariu (Etudes de linguistique roumaine* p. 3 şi urm.). Romanistul relevă, conservatismul particular al limbii române, în cadrul limbilor romanice, pentru unele cuvinte latine, ce nu se găsesc în restul României, înţelesuri deosebite, accepţiuni deosebite, schimbări de înţeles din punct de vedere semasiologic foarte interesante, înlocuiri de cuvinte latine prin termeni latini, atunci când şi în alte limbi romanice s'a întâmplat tot aşa. Dialectele, conţin pe de altă parte filoane latine cari nu au intrat în limba cultă comună. Astfel, ardelenescul *ai (alium)* it. *aglio*, fr. *ail.; păcurar* pt. turcescul *çioban*.

«Am zis mai sus că ceva mai puţin de patru cincimi din vocabularul românesc nu este latin; dar am adăugat că latină este gramatica. Ori, nerbul unei limbi nu este lexicul, ci gramatica, aceea care poate birui şi supune cuvintele străine, nivelându-le după structura fundamentală, adică schimbându-le după exigenţele spiritului istoriei sale. Aşa se întâmplă că limba română, bogată în elemente slave, este o limbă latină, în vreme ce limba engleză, bogată în elemente latine şi franceze, este o limbă germanică. Limba română declină latineşte substantivul şi conjugă verbele latineşte. Românul, aşa dară, gândeşte latineşte».

Limba română este de tip romanic oriental, alături de limba italiană. Ea are «atinenţe şi înrudiri peculiare cu latinitatea Italiei», cuprinzându-se «în marea secţiune a Romăniei» orientale. «Multe sunt fenomenele care strâng într'o unitate cele două limbi şi le diferenţiază». Bertoni insistă asupra a două: pluralele în *-i* şi *-e* şi cele în *-ora*, încheind: «Cu aceste observaţiuni, am intrat în inima gramaticei istorice româneşti, am atins nucleul viu şi pulsant al limbii, unde stă spiritualitatea adâncă a naţiunii şi de unde se întinde şi se înoeşte tradiţia, alimentată de gândirea, de cultura şi de civilizaţia poporului întreg».

«Adevărul este că aceea ce a rămas latin în limba română constitue tocmai fondul şi sufletul limbii» (p. 66). Şi, cu acelaş gând pios faţă de memoria lui Giulio Bertoni, vom reproduce înseşi cuvintele de încheere a articolului în care se vede îndeajuns cu câtă simpatie considera filologul apropierea dintre cele două limbi surori: «Că limba română prezintă multe şi strânse contacte mai ales cu limba italiană meridională, este un adevăr pe care nimeni n'ar vrea să-l conteste; dar mai este adevărat că se găsesc afinităţi deosebite şi profunde cu întreagă limba italiană dela miazănoapte la miazăzi, afinităţi străvechi cari au valoare explicativă a numeroase probleme într'o limbă şi în alta. Ceea ce mă aduce să afirm, concluzând această conversaţie [4] că pe atât va fi mai cunoscută istoria limbii române, pe cât va fi studiată aceea a limbii italiene, şi, dimpotrivă, cu atât mai bine ne vom da seama de mai multe fenomene ale limbii italiene, cu cât mai mult va fi studiată limba României».

Bertoni a fost un îndrăgostit de literatura noastră. A iniţiat, sub auspiciile Institutului său de filologie romanică, o frumoasă şi documentată Colecţie de studii şi texte româneşti. Publicaţiile noastre s'au şi ocupat de aceste lucrări, datorite elevilor lui Bertoni, aşa cum ele bine meritau. Studenţii săi au putut astfel lua cunoştinţă de *Şcoala latinistă transilvăneană*, de sorocul literelor noastre, prin acea *Antologia romena*, dar mai ales de *monumentala* traducere a lui Eminescu, îngrijită de distinsul şi apropiatul său discipol, astăzi deţinătorul catedrei de limba italiană, în Universitatea din Cluj la Sibiu, d-l prof. *Umberto Cianciolo*, lucrări despre cari au scris, la vremea lor, Convorbirile Literare cu admiraţie pentru informaţia şi metodele ştiinţifice învăţate dela maestru.

Prima amănunţită şi completă gramatică a limbii italiene în româneşte, datorită unui alt distins elev al său, d-l Prof. *Enzo Loreti*, a fost prefaţată de Bertoni. Prefaţă care adevereşte nobilul gând de a apropia cele două ţări surori între ele prin durabila punte a culturii. Dealtfel, dintr'o modestie înăscută firii, profesorul n'a făcut niciodată manifestare din această intenţie care ne onorează, în afară de aceea a preocupărilor de cărturar de sobră ţinută. Cealaltă uşoară sarcină a lăsat-o pe sama altora.

Dintre scriitorii români, acela care a exercitat o adevărată vrajă asupra spiritului său, a fost natural *Eminescu*. Poetul fusese tradus de profesorul *Ramiro Ortiz* şi de *E. Perito* şi considerat într'un *saggio* de filologul *Carlo Tagliavini*. Aşa, puternicul imbold de a-l cunoaşte mai în de aproape şi în urmă, preţuita versiune, interpretare şi prezentare a geniului român în însuşi Institutul de romanistică dela Roma.

Bertoni, cu darul neîntrecut al pătrunderii operei literare, a intuit valoarea creaţiei eminesciene, scriind fără teama de a fi acuzat că alege, cantitativ, atributul, precum nu recomandă anumiţi esteticieni eterizaţi: «Azi Eminescu, din ce în ce mai înţeles de nouile generaţii, e considerat în unanimitate, drept *cel mai mare poet român*» [5]. Dacă un cercetător în

[4] Ţinută la Radio Roma în 25 Martie 1942.

[5] Cfr. traducerea d-lui Horia P. Tănăsescu din **Universul Literar** (1940. V, 3—4), la care ne referim în continuare.

ştiinţa pozitivă a cuvântului, de măsura lui Bertoni, poate defini, uimit de puterile geniului, prin aceste cuvinte înălţimea lui Eminescu, atunci de ce oare pe un român, dintre vajnicii eminescologi, nu l-a tras inima să înceapă a sa prezentare a lui Eminescu din monumentala *Enciclopedie italiană Treccani*, decât doară cu paupera concesie: «*Michele Eminescu, poeta romeno...*» [6].

Revenind la Bertoni vom constata, alături de omeneasca înţelegere a suferinţii poetului... «a evoca viaţa sa, este a povesti istoria unei existenţe sărace, hoinare, chinuite între alternative de studiu intens şi repezi descurajeri. Eminescu nu şi-a găsit niciodată liniştea. El a trăit din imagini de iubire şi de durere, schimbând realitatea cu visurile sale, cari au fost singurul bun pe care i l-a îngăduit soarta, în patruzeci de ani de viaţă...». Nefericirea a trecut în poezia sa «ca o substanţă impalpabilă şi amară care a pătruns-o, şi ca o muzică infinit de tristă a unui suflet cuprins de melancolie, învăluit de suferinţă» —, înţelegerea magiei cuvântului: «Acest poet, care îşi formase o limbă cu totul personală», «poezia sa sugestivă şi atât de muzicală», «profunde şi delicate inspiraţii idilice, cari caută să se îmbrace în imagini luminoase şi să se împodobească cu flori armonioase de vorbire», «freamătul graiului său bogat colorat şi iridat» şi ca o derivaţie din amândouă, înţelegerea artei: «Arta lui Eminescu, ajunsă la apogeul ei se cristalizează senină, clară, ca un diamant cu strălucirări de oţel. Ai impresia unui misterios farmec, aproape a unei halucinaţii. Atunci arta lui Eminescu atinge gloria».

Trecând la o confruntare cu literatura italiană, Bertoni stabileşte două consonanţe, cu *Giacomo Leopardi* şi cu *Arturo Graf* [7]. Cu primul se apropie Eminescu în viziunea feerică a lunii deşteptătoare de idilice reverii, iar cu al doilea în anumite «coincidenţe de imagini». Iată, însăşi vorba istoricului:

«In unele atitudini poetice eu simt ceva care îngăduie să alăturăm poetului român pe poetul italian, contemporanul său. Nu este vorba de imitaţii, ci de consonanţe, aproape de un ecou de motive comune. Mă gândesc mai ales la anumite imagini ale lui Graf, translucide şi reci, într'o lumină spectrală, şi îmi amintesc compoziţia sa «Steaua moartă» unde se povesteşte de o stea stinsă... «şi iarăşi îmi amintesc de o altă poezie «Idila» în care o copilă răspunde poetului: «Când te privesc îmi pari un mort. Invie, dacă ai putere, adio». Şi în sfârşit îmi răsună în minte versurile «ultimului soare» din «Meduza»: *Che di sua luce mori bonda asperge...*

«Ciudate coincidenţe de imagini între poetul român şi poetul italian, care a iubit România şi i-a vorbit limba».

Cu judecata lui clară şi de neînlocuit ca un verdict, criticul literar străin a cântărit la adevărată măsură valoarea romancierului nostru, *Liviu Rebreanu*. Acesta şi-a arătat, spune Bertoni, în *Ion* şi *Pădurea*

6 Adevărata maltratare de acolo a Poetului se datoreşte d-lui **G. Călinescu**, autorul monografiei şi-al «Ist. Lit. Române'.

7 Acesta a copilărit la Brăila, unde s'a şi întors la 24 ani (1871—74).

Spânzuraților valoarea sa de romancier care știe să pună în mișcare masse, abundă în idei, inspirație. Romanul său crește în ogorul național. In *Ciuleandra* Bertoni întâlnește același talent. I-o probează, printre celelalte, uimitoarea descriere a jocului. Dar el rămâne oarecum nedumerit în fața «enigmaticului» protagonist. Bertoni nu găsește o teză, un roman psihologic. «Nu cred că Rebreanu a voit să scrie unul dintre acele romane, cari se zic psihologice. Un suflet tulbure, incongruent și ilogic, ca acela al protagonistului, scapă unui examen riguros. Rebreanu a voit să pătrundă în adâncimile pline de teamă ale unui spirit bolnav, fără să-și propue o temă anumită. Înăuntrul acestui abis, el a deschis unele spirale, a deșteptat unele aprinderi și unele scânteeri de lumină, rumpându-i din când în când întunecimea imensă. Insă protagonistul a rămas o enigmă. In aceasta, poate că, stă o parte nu mică a sugestiunii pe care o exercită romanul».

In fața capodoperei lui *Caragiale*, Bertoni se simte mișcat de acei «genietti» ai sufletului său, cu osebire. Cele numai patru pagini ale prefeței din traducerea italiană dau cu prisos măsura spiritului critic bertonian. Această «isteață și îndrăcită comedie», spune Bertoni nu se poate compara cu vre-o altă operă analoagă. Comicul ei este un comic adevărat, pur, fără umbre, fără ecoul vreunei neliniști sau torment. Spiritul lui Caragiale dovedește observație ascuțită, putere de analiză, profundă. Caracteristica cea mai de seamă a umorului caragialesc «așa de bogat în elemente grotești și de farsă și așa de «turgido» în umanitate pulsantă și vie, stă în seninătatea sa împrăștiată, în indiferența d'sinvoltă, cu care viciile și «la bassezza» sunt luate și zugrăvite în esența lor, și într'un sens *gioiso e beato*, care se răspândește în toată comedia. In ea, ca pe o culme inaccesibilă și departe, artistul contemplă mulțimea sa de inepți și de pigmei. Umorul nu vine dela cutare lucru mărunt. Este atmosfera ca:e învălue toată opera». Comicul este «constant și echilibrat». «Un grotesc, plin de un împăcat sens al mizeriilor omenești într'un cadru înveselitor: iată comedia lui Caragiale». Acesta și-a desprins personagiile intempestiv, din sine însuși. «Scrisoarea pierdută» este toată o urzire de ironie, un țesut de *motti icastici*, satirice și umoristice, asupra slăbiciunilor omenești».

In anul 1935, la invitația Facultăților noastre cât și a Institutului de Cultură Italiană din București, Bertoni vizită România, ținând conferințe despre marii italieni *Dante*, *Leopardi*, *Carducci* la Universitățile din București, Cluj, Iași și Cernăuți. La 22 Aprilie aceluiaș an, Teatrul Național din București dădu, în onoarea lui, reprezentația *Scrisorii pierdute*. Cu ceva mai înainte fusese proclamat *doctor honoris causa* al Universității din Cernăuți, iar în 7 Iulie fu ales membru de onoare al Ateneului Român. Revistele noastre au scris despre bogata lui operă. Printre ele: *Dacoromania*, *Preocupări Literare*, *Universul Literar*, *Revista Fundațiilor Regale*, *Convorbiri Literare*, ș. a. A fost deasemeni și președintele *Asociației Culturale Italo-Române*.

Dar mai mult decât bucuria acestor onoruri, interesul lui Giulio Bertoni pentru cultura și poporul nostru se bizuiau pe adânca lui dra-

goste de latinitate, din care au pornit întâile-i preocupări trubadurice şi au plecat ultimii vlăstari de romană renaştere.

Astăzi, când a plecat în lumea necuvântului, gândul nostru se îndreaptă cu evlavie către viaţa de muncă a cărturarului şi sufletul lui nobil în care încăpu atâta iubire pentru România. Rostind creştinescul «odihneşte în pace magistre», chibzuim la fatalitatea care apasă asupra existenţei oamenilor de ingeniu şi ne întristăm.

Intr'o după masă din Mai 1938, la o conversaţie de seminar, spiritul lui se înmuiase de duioşie la atingerea aripii geniului din poezia ramurilor. *Şi dacă ramuri...* fusese fericit tradusă în ultimul vers de *Pier Emilio Bosi*, un alt italian care ne-a iubit. Bertoni era bucuros de norocoasa «aggiunta»: *«o fulgida imagine»*, fără să gândească măcar că într'o zi aşa de aproape, avea să rămână şi el în sufletul ucenicilor săi o «fulgida imagine» împodobită cu laurul recunoştiinţei.

Ştefan Cuciureanu

GIULIO BERTONI

IN MEMORIAM

...«De-oiu adormi curând»...

Gândindu-mă mereu, în ultimul timp, la profesorul meu dela Roma — ştiam mai de mult că e bolnav fără nădejde de vindecare, poate tocmai fiindcă gândul chiamă tot gând, am luat în mână un volum de Eminescu; cartea s'a deschis singură, la una din variantele bine cunoscute... «De-oiu adormi curând»...

S'a deschis acolo, fiindcă între filele acestea stătea o ultimă scrisoare a lui Giulio Bertoni, din 1940, o mulţumire pentru un gând închinat atunci în clipa în care fusese ales membru al Academiei Române. Nu mi-aşi fi închipuit însă că versul eminescian, alături de care se odihneau ultimele sale rânduri, o să apară acum ca să-i vestească trecerea dincolo, fără a-i cunoaşte însă ultima clipă.

...«De-oiu adormi curând»...

...«De-oiu adormi curând»...

răsună monoton şi solemn dorinţa neştiută.

Şi oare dece a adormit aşa de curând, magistrul? Singurul căruia mai pot să-i spun — magistru — după Vasile Pârvan, pe care l-a cunoscut şi stimat nemărginit. Dece Hypnos a asvârlit, peste luminatele voastre frunţi, vălul negru al morţii — dece a pecetluit aşa de curând, sub lespedea eternităţii, miraculosul vostru verb?

Imi amintesc foarte bine, că acum câţiva ani când vechea Universitate romană «Sapienza» trebuia să se mute în somptuoasa Cetate Universitară de astăzi, Giulio Bertoni a avut o strângere de inimă: «Tutti quei cipressi, a vederli sempre dalle aule, dove si fanno lezioni... tutti quei cipressi»... «Toţi chiparoşii aceia, să-i vezi mereu din sălile unde se ţin cursurile... toţi chparoşii, aceia»...

Nu ştiam pe atunci, că acel con de umbră, care se ridică falnic în soare, este semnul străjuirii morţilor, deci nu puteam desprinde umbra morţii, care plutea în jurul magistrului roman (fusese de curând iarăşi bolnav). Dar am înţeles, că nu voia cu niciun preţ să se apropie de Verano, cartierul cimitirului şi de fapt a rămas până acum câteva săptămâni, în casa de pe malul Tibrului, nu departe deci de imediata obârşie a latinităţii...

Casa lui Giulio Bertoni... mai mult pereţi susţinători de biblioteci înţesate de cărţi, cărţi, foarte multe cărţi. Pe un perete solitar un por-

tret al Domnei Bertoni, bună, minunat de discretă creatură, care a murit acum câţiva ani «povera adorata mia moglie»!.

...Un adevărat Dionis — paradoxal — cu părul alb — căruia viaţa printre cărţi — tot paradoxal — i-a îndreptat paşii spre mai toate academiile italiene şi europene — consacrându-l.

In casa aceea aşa de caracteristică pentru un savant, în acel laborator de idei, Giulio Bertoni gândea şi scria lucrurile cele mai variate: dela literatura italiană, franceză, provenzală, spaniolă, portugheză până la cele mai particulare chestiuni de linguistică, dialectologie şi chiar gramatică: «Nota sulla «Questiones grammaticae».

Ca şi în fantezia eminescianului Dionis — oarecum şi în viziunea artistică a lui Giulio Bertoni apăreau într'o frescă foarte caracteristică pentru Italia — fără să se impresioneze de timp, atmosferă, epocă sau chiar de propria spiritualitate: «San Francesco cavaliere», Dante («Fortune e sfortune di...») şi Brunetto Latini («Tesoretto») Petrarca («Triomfi in Francia») «Pietro Bembo e Isabella d'Este» Carlo Goldoni e il teatro francese del suo tempo), Maria di Francia cu «buffoni alla corte di Francia» Lancilotto («il bacio di...») şi ceilalţi trubaduri — «I trovatori».

Poetul Giulio Bertoni avea o adevărată preferinţă pentru Roland (La chanson de...), Jufré Rudel, cu sau fără «principessa lontana» şi pentru sărmanul «Tristan» din legendă...

In dansul acesta s'ar putea prinde şi desprinde «scene d'amore e di cavalleria in antichi arazzi estensi», «molti francesi su maniche e vestiti di principesse», personagii nebănuit de variate, legănate în «Cantilene e ballate dei sec. XIII e XIV» sau răsfrânte de ecourile liricei sau ale poeziei populare (Echi di poesia popolare, nell'antica lirica italiana»).

Acestea nu sunt pentru mine, decât simple amintiri, răsleţe spicuiri. Nu mi-am propus să fac tocmai acum — când vestea morţii sale este încă adânc întristătoare, — un studiu ordonat — despre opera savantului. Aceasta ar cere dealtfel consacrarea unei vieţi tot de savant.

Fiindcă publicaţiile lui Giulio Bertoni sunt zeci şi ajung la sute, e natural totuşi să-i amintim operele pentru care şi-a consacrat o bună parte din viaţă şi cari l-au făcut cunoscut în lumea specialiştilor:

«Programma di fiolologia romanza come scienza idealistica», «Profilo linguistico d'Italia», «L'Italia dialettale», «Linguistica ed estetica», «Lingua e pensiero», «Lingua e poesia», «Lingua e cultura» şi mai cu seamă «Il Duecento», opera sa capitală.

Aici am putea continua pentru specialişti, cari dacă doresc să cunoască o bibliografie complectă a operelor lui Bertoni o pot găsi în «Extrasul Academiei Italiene» din 1933.

Giulio Bertoni era aşa de vibrant, aşa de sensibil la orişice problemă linguistică sau literară, cuvântul său era aşa de pătrunzător, încât toţi acei cari l-am auzit, l-am admirat şi l-am iubit ca pe o raritate, nu l-am uitat şi nu-l vom putea uita niciodată.

...Printre altele, cred că s'ar putea face şi un fel de istoric al creşterii prestigiului lui Giulio Bertoni la Roma şi în străinătate. De fapt

În 1929 Giulio Bertoni era mai mult profesorul universitar deabia sosit dela Torino la Roma şi directorul revistei «Archivum Romanicum» dela Geneva, pe care a şi creat-o şi probabil a ideat-o ca pe un simplu început, în vederea unui «Institut latin» — visul său — cu sediul la Roma.

Printre studenţii de atunci nu eram decât doi români licenţiaţi dela Bucureşti. Ne-am simţit atraşi ca de o minune de cursul de literatură şi filologie romanică al lui Giulio Bertoni; dealtfel cam toată Facultatea de Litere a început să graviteze numai decât spre cursul noului venit.

Şi cine oare ar putea să uite, chiar după ce ascultase alte cursuri dela alte Universităţi din Apus, ce a însemnat pentru toţi acei «norocoşi», care l-au ascultat atunci, cursul despre «Tristan şi Isolda» în legenda medievală şi apoi în opera lui Wagner?

Cine oare nu-şi aminteşte cu ce subtilitate era prezentată «Isotta la bionda», care pătrundea în suflet cu fluiditatea muzicii. — «Isotta? — musica che dagli occhi passa al cuore». Cine ar fi putut să te facă s'o uiţi o clipă, decât varianta ei «Isotta dalle bianche mani» — Isolda cu mâinile albe.

Când se contopea mai mult cu poemul, după o serie de fine şi totuşi puternice trăsături caracterizând poezia medievală, Giulio Bertoni îşi permitea şi o reflecţie de felul acesta: «Ce vreţi, poezie!» Şi poezia? Taină încununată de lumină! «Mistero, mistero circondato di luce — la poesia». Mă întreb, cine oare a dat o mai atrăgătoare definiţie a poeziei?

...Dar interpretarea lui Don Quijote de la Mancha?...

Poetul însă era temperat de filolog. Entuziasmul său specific latin — luminos şi categoric — era ponderat de claritatea omului de ştiinţă. Lecţiile de geografie linguistică erau o adevărată plăcere. O ştiinţă pozitivă nu putea să fie mai clară decât filologia lui Giulio Bertoni. Te purta pe harta Romaniei cu o uşurinţă de poveste, făcând apropieri între dialectele romanice. Intr'o oră plecai din România trecând prin Sicilia şi Sardinia, ca s'ajungi în Spania. Pe drum se rezolvau însă forme linguistice, la care nimeni poate nu se mai gândise. Susţinea de exemplu că «anumite» forme latine se păstrează mai pure la extremităţile hărţii Romaniei, deci în România—Spania.

Revenind la Italia — în ceeace priveşte limba — oricât de perfect toscan de origină ar fi fost Giulio Bertoni (dealtfel aceasta se vădea în toată făptura şi înfăţişarea sa: fineţea, echilibrul şi armonia spirituală, prestanţa), — linguistul a arătat încă din 1929—1930 că centrul de prefacere, ultima etapă evolutivă a limbii italiene este Roma, adică tocmai locul unde transformările sociale şi naţionale au fost mai puternice: «Străinul care vrea să înveţe limba italiană, în zilele noastre, la Roma trebue s'o înveţe». Cu perspicacitatea sa imediată, Giulio Bertoni înţelesese încă de atunci — fără să o spue — că acolo unde vorbea Marinetti, dramatiza Pirandello şi inventa Marconi, limba nu putea să nu sufere înrâuriri.

De aici: «Aprite senza vani timori le porte ai nelogismi e persino ai vocaboli stranieri, quando riflettono nove intuizioni e nove con-

quiste della scienza». — «Deschideţi porţile nelogismelor şi chiar cuvintelor de origină străină — fără zadarnice temeri ,atunci când acestea oglindesc noui intuiţii şi noi cuceriri ale ştiinţei», spunea acela pentru care întâiu de toate limba însemna «Coscienza della storia e piena consapevolezza della tradizione». — «Conştiinţa istoriei şi deplină cunoaştere a tradiţiei».

Tot Bertoni susţinea că: «istoria ideală, eternă a naţiunilor este întreagă în limbă, întrucât adevărata istorie este desfăşurarea conştiinţei faptelor şi această conştiinţă, care se întipăreşte în limbă nu e altceva decât tot limbă»...

«La storia ideale eterna delle nazioni è tutta nella lingua in quanto la vera storia è svolgimento della coscienza dei fatti e questa coscienza che si impronta nella lingua non è altro che lingua»...

In concluzie — în special noi cei, pentru care Giulio Bertoni a luptat să ni se uşureze drumul la Universitatea din Roma, unde nu exista deloc o tradiţie a Românilor, ca la alte universităţi din Europa, noi cei pentru cari Giulio Bertoni a fost preşedintele tezei de doctorat (1—2—3 cel mult acum câţiva ani, ceva mai mulţi probabil în timpul din urmă), noi cei cari pe atunci n'aveam altă carte de vizită decât pe aceia de foşti studenţi ai altui profesor de neuitat — Ovid Densuşianu, — cu care era chiar prieten — întâlnindu-se amândoi în iubirea pentru lumea latină — nu putem decât să rămânem recunoscători memoriei sale.

In general, pe români nu ne-a considerat niciodată străini (acea casă de pe Tibru avea şi un colţ plin de lucruri româneşti).

Dealtmintrelea toţi trebue să-i închinăm gândul nostru recunoscător, fiindcă într'adevăr face parte dintre acei foarte puţini străini cari ne-au cunoscut mai bine. In afară de tezele de doctorat pe care le-a prezidat, în ordine cronologică: «Il romantico romeno Michele Eminescu», — apoi cred — «Coşbuc», «Caragiale», «Cerna» — s'a ocupat în general de limba şi literatura română. A prefaţat şi traduceri din Caragiale, (Scrisoarea pierdută) Rebreanu (Ciuleandra), etc.

Îi plăcea cu adevărat Eminescu «E'davvero un grande poeta». Cunoştea pe Caragiale şi îi aprecia neîndurătorul spirit satiric. Şi mult a mai aplaudat la reprezentaţia «Scrisorii pierdute» la Teatrul Naţional din Bucureşti — dată în onoarea sa, — în 1935. (In acele câteva zile cât a stat la noi a ţinut câteva conferinţe, cucerind publicul din prima clipă cu «La lingua di Dante»).

Nu cred să-i mai fi rămas necunoscuţi până acum în urmă, nici poeţii şi scriitorii moderni — români — mai proeminenţi.

N'a pierdut niciodată ocazia să-şi manifeste simpatia sau prietenia faţă de România, afirmând în Italia — chiar în momente grele — valoarea literaturii române.

In 1940 şi-a deschis cursul cu Eminescu.

...Odată mai demult în ciclul romantismului a ţinut o prelegere despre «Luceafăr», apropiindu-l de «Graal-ul» din legenda germană. Auditorul îşi pierduse suflarea... o linişte... în care, prin spaţialitatea gândirii bertoniene simţeai cum se avântă Hyperion spre stele...

Nu, nu se poate, magistre, ca Hypnos să-ţi adoarmă amintirea în sufletele noastre, nu se poate ca uitarea să se aştearnă peste lespedea proaspătului tău mormânt... «Ah! Tutti quei cipressi... tutti quei cipressi»...

...Spiritul tău va pluti mereu deasupra «Sapienzei», va rodi încă în acele «fresche e giovani intelligenze», la a căror «holdă» tu ai «ostenit» — se va contopi cu însăşi atmosfera veşnic gânditoarei Rome şi aceea a mult încercatei sale mlădiţe — România.

Didona Dinescu-Loreti

VITTORIO IMBRIANI[1]

Activitatea critică a lui De Sanctis, mai mult decât oricare alta, spulberase bănuiala că opera de artă ar fi mai mult o măiastră împletire de fapte trăite într'un timp cunoscut, sau o serie de reflecţii cultivate de intelect dintr'o nevoe speculativă.

Se lămurea, că ori câte aspecte de epoci s'ar răsfrânge în literatură, ceeace-i va da rezistenţa sa în timp, va fi numai acea putere fantastică a spiritului, care determinându-se pe sine, îşi preciza o formă de viaţă, căreia trebuia să i se supună vremi şi oameni.

Fiindcă De Sanctis, deşi în critică nu părăsise cu desăvârşire liniile istorice, marea sa atenţie se îndreptă tot către acele momente de creaţie, prin care viaţa reală pierzându-şi caracterul său comun, devenea poveste şi ecou de lumi transfigurate.

Această experienţă putea să deschidă ochii mai multora, spre a vedea că literatura trebue să fie privită ca un şir de probleme rezolvate artistic, iar datoria criticii era să caute acel sens problematic al vieţii, după care se sbătuseră scriitorii.

Marele napoletan, depăşind multele sale cunoştinţe istorico-culturale, întrevodea esenţa artei în sbuciumul sufletesc al artistului, cu problemele ce-i apăsau şi-i sguduiau viaţa intimă.

Când i se ridică în faţă uriaşul relief al lui Farinata sau visiunea încleştată în suferinţă şi desnădejde a contelui Ugolino, De Sanctis înmărmurit ca de un spectacol din altă lume, măsoară proporţiile dramei şi încearcă să se reculeagă, spre a înţelege, ce s'a petrecut în mintea lui Dante, când s'a gândit la aceste lucruri.

In asemenea clipe, nici istoria, nici pregătirea sa estetică nu l-au mai ajutat.

In sufletul copleşit de impresii, n'a mai vorbit decât firea sa artistică, identificată cu puternica visiune dantescă.

Criticul îşi caută cuvântul în puterea sa de exprimare şi încearcă să-i găsească volumul în care să încapă întreg conţinutul poetic.

Când se reculege să se privească pe sine între acele stări sufleteşti, nedescoperite de nimeni până atunci, De Sanctis mărturiseşte că s'a găsit complet schimbat.

Ca ţintuit într'un extaz, priveşte arta drept în faţă, spre a-i prinde freamătul mişcărilor sale ritmice, formele sculptate din atâta durere.

[1] Fragmente din «Spiritul critic italian în sec. XIX» (în pregătire).

Cercetările critice de până aci se înlănţuiau mai mult ca un proces al muncii diferitelor generaţii şi se completau unele pe altele, fiindcă principala preocupare era erudiţia strânsă pentru a defini mediul de creaţie.

Chiar dacă minţi răsleţe simţeau şi un freamăt deosebit în diferite momente de analiză literară, accentul cădea tot pe reflecţii culturale, care atrăgeau mai uşor pe orice intelectual.

Numai dacă ne-am gândi la cele scrise despre Dante, înainte de venirea lui De Sanctis, la acea imensă literatură critică întemeiată pe motive aşa de puţin substanţiale, am vedea rostul adânc al reformei produse.

In opera desanctisiană apar eroii visaţi de poeţi, iar nu cei reconstituiţi de vastele pregătiri erudite.

Critica nu mai era un greoiu dicţionar de explicaţii savante, pentru a ne descurca anume procese simbolice danteşti, ci o iluminare de reliefuri artistice, întunecate până atunci de prea multele preocupări străine artei.

Poate că marele merit al lui De Sanctis, este că a intuit adevărata proporţie ce trebuia dată însemnătăţii lucrurilor create, faţă de ceeace părea reflex contemporan, speculat de cei mai mulţi studioşi.

Pilda genială a realizărilor desanctisiene ne arată, că soarta bunelor orientări în artă trebuia lăsată mai puţin în seama metodelor şi mai mult în cea a puterii individuale, chemate să vorbească direct cu realităţi produse de aceleaşi esenţe. Se definea un primat al spiritului critic italian. Gândirea estetică, rămasă mult timp ascunsă în severitatea desvoltării pragmatice a lui Giambattista Vico, părea acum că freamătă numai de vibraţia momentelor creatoare. Concepţia critică era cu totul despresurată de preconcepte şi dogmă. Iar veacul trecut putea să-şi închidă spaţiul său istoric, cu această şi cea mai înaltă înterpretare estetică, înregistrând marea cucerire desanctisiană. Insuşi Giosuè Carducci, care ironiza pe De Sanctis, spunând în conferinţele sale din 1871, că «un filosofo è capace di tutto», va da mai târziu întâietate gândirii napoletane şi-i va recunoaşte superioritatea.

Din pământul meridional şi care pentru cei mai mulţi înseamnă peisagiu de încântare şi basm, vin ca un protest al raţiunii nebănuite aci, mari reformatori de gând şi cultură italiană.

Intre Vico, devenit un oracol pentru gândirea italiană modernă, şi Croce, la care mai alăturăm pe sicilianul Giovanni Gentile, susţinător al aceleeaş glorii meridionale, a răsărit o serie întreagă de gânditori. Şi trebue mărturisit, ceeace până acum încă nu se spune fără îndoeli, că Gentile prin voluminoasa-i operă *La Filosofia dell'Arte* [1] Treves, Milano, 1931, deschide alte perspective modului de a interpreta actul creator şi modifică multe convingeri ce se credeau neclintite. Unitatea spiritului apare mai închegată în structura sa, prea des tăiată în felii spre a satisface curiositatea studioşilor şi infinit mai variată în culori expresive.

Sufletul ni se prezintă în momente mai luminoase sau mai umbrite, iar nu în părţi complet desfăcute după împrejurări. Lângă cei

cunoscuţi mai înainte, amintim pe Francesco Fiorentino, care prin visiunea sa critică de istoric al filosofiei, *(Compendio di Storia della Filosofia)* e cel mai respectat, deşi sub modestul titlu de manual pentru licee, dat la început de el, n'ar fi părut nimănui că s'ar ascunde accente de originalitate.

De altfel, spiritul său pătrunzător a tresărit în faţa multor probleme din filosofia Renaşterii şi pe unele ca Pietro Pomponazzi şi Bernardino Telesio, le-a luminat spre a le consacra o semnificaţie ce prezintă interes şi acum.

Tot aşa, printre cei îndrituiţi să fie amintiţi în istoria cugetării, găsim şi pe abruţezul Angelo Camillo De Meis, medicul filosof şi literatul admirat de mai toţi contemporanii, pentru romanul său filosofic, *Dopo La laurea.*

N'are frământarea ideologică a modestului Fiorentino, ci numai abilitatea de a mânui şi populariza idei cunoscute. Cum nu i-au înflorit gânduri noui din idealismul filosofic al lui Spaventa, deşi credincios şcolar al acestuia, se abate din calea spiritului constructiv şi rămâne într'o pasivitate contemplativă sau deadreptul închis în elemente naturaliste.

Atât Fiorentino cât şi de Meis sunt amintiţi aci, nu pentru contribuţia lor la lămurirea ideilor estetice sau statornicirea spiritului critic pe temeiuri mai sigure, ci pentru a nu ştirbi un mănunchiu de figuri cunoscute, ca împărtăşind idealuri asemănătoare.

Cel care se dăruieşte însă cu totul spiritului critic, visiunii estetice şi care prin intensitatea activităţii sale devine cel mai viu spirit din perioada post-desanctisiană, este Vittorio Imbriani.

Neînduplecat judecător al vremii şi înfocat apărător al unor virtuţi amuţite în mentalitatea celor mai mulţi critici, vine cu intenţia de reformator al criticii şi de îndrumător al literaturii italiene. Chinuit de presentimentul unor lipsuri spirituale care împăienjeneau orizontul critic şi artistic, împins de avântul unor noutăţi, nu destul de maturizate pentru a convinge complet, tânărul Imbriani, prin firea sa vulcanică răscoleşte adânc mentalitatea contemporană, dar se găseşte singur împotriva unei întregi epoci. Aceasta însă nu-l împiedecă să lovească în toată lumea ce îndrăznea să creadă în alte idealuri decât ale sale. A spune cum stau lucrurile, a nu ocroti pe nimeni, când vrei să precizezi un adevăr, este o înaltă misiune a criticului.

Mai mult decât la alţii, critica sa e şi o confesiune a propriului interior agitat de-o sinceritate ridicată la rang de datorie, fără de care nu concepea manifestare demnă de luat în seamă.

Cu astfel de credinţe, înfruntă lumea contemporană, şi-i cere să-şi părăsească orice alt ideal cultural ce n'ar satisface noul fel de a vedea.

De aci răsare *contradicţia* lui Imbriani, faimoasa învinuire ce nu-l iartă nici acum.

Dacă opera de gânditor şi erudit a lui Antonio Tari, neobservată de contemporani şi neatrăgătoare pentru urmaşi, căzuse în uitare, din cauză că personalitatea sa se proecta mai mult într'o altă lume, decât

în cea contemporană, cea a lui Imbriani, dimpotrivă, părea să aibă tocmai ceeace ar fi putut-o ține vie și interesantă pentru mult timp. Dar nu fu așa. Stârni un interes de curiozitate momentană și fu respinsă pentru a fi chiar uitată. Deși era plină de actualitate, reflectând în sine viața prezentă pe care o răscolea spre a forma o nouă conștiință, nu putu intra în preocupările serioase ale nimănui. Nici scrisul său comunicativ, sonor și agitat de convingeri calde, nu l-au făcut mai necesar. Totuși, Imbriani persistă în atitudinea sa. Luigi Morandi, un literat ca mulți alții de atunci, fără să-l luăm ca autoritate critică, publicând *Antologia della nostra critica letteraria moderna* (Città di Castello, G. Lapi, 1890), pentru prima dată prezentată în 1885, se crede dator să aleagă din sgomotoasa activitate a lui Imbriani, *Le lezioni del Settembrini*. Așa că i se deschidea un făgaș de scriitor îndreptățit să trăiască în lumea ideilor. Contemporanii interesați îl citeau și așteptau cu teamă scrierile sale provocatoare, dar nu l-au prețuit în ce aducea el mai bun.

Cel mai adânc cunoscător de acum al culturii italiene, filosoful și criticul Benedetto Croce, deși întâmplător și cu unele rezerve privește pe Imbriani, îi recunoaște totuși merite nedepășite încă în legătură cu problema artelor plastice.

Mai în urmă, Francesco Flora, un napoletan din generația celor entuziasmați de cugetarea crociană, încearcă să-l actualizeze alegându-i frumoase fragmente din opera sa *(Le più belle pagine degli scrittori italiani, Milano, Treves, 1929)*.

Observațiile critice ale lui Flora dovedesc o atenție deosebită. Imbriani însă rămâne și acum, tot un scriitor pus de-oparte, ca și când ar trebui să aștepte timpuri mai potrivite.

Istoriile literare trec grăbite peste el, sau repetă păreri vechi și netulburate de vre-un gând de verificare. Se mulțumesc să însemneze un nume mai mult, dacă nu tac cu desăvârșire. I se face o nedreptate, când alții lipsiți de viața ideilor, numai fiindcă au continuat o metodă, au locuri de frunte în reprezentarea spiritului critic din secolul al XIX-lea.

De obiceiu, când se spune ceva despre el, îți apare întâiu răsunătoarea neînțelegere dintre el și contemporani.

A fost o fire sortită să lupte pentru întronarea unui ideal moral ce neliniștea conștiința timpului și aceasta nu-l făcea nici simpatizat, nici ascultat. Judecățile sale dure prea săgetau atmosfera contemporană. Dela un cap la altul, condamna pe toți cei care i se păreau răspunzători de starea de inferioritate spirituală din Italia, față de propriul trecut. Găsea că arta și literatura nu mai aminteau nici pe departe măreția de altădată, iar spiritul critic lâncezea în așezări pasive sau refuza să vadă și să cântărească adevărata valoare a lucrurilor. Toată lumea trebuia să-și facă un examen de conștiință, iar el, ca un chirurg, să tae și să spintece aparențele spre a găsi realitatea. Niciodată n'a înțeles Imbriani, cum oameni inteligenți, una credeau în intimitatea lor și alta spuneau în public! Ocolirea adevărului era o îmbolnăvire gravă

a naturii omeneşti. Va încerca s'o vindece, spunându-i păcatele şi îndemnând-o prin pilda vieţii sale, să devină sinceră.

Dar să răstorni o conştinţă pe care o lume întreagă şi-o credea adevărată şi identică cu aspiraţiile ei, şi să clădeşti o alta în desacord aşa vădit cu prezentul, însemna o acţiune cu prea multe neajunsuri. Ştia ce va zice lumea, însă ca un erou pirandellian va înfrunta drama oricărei situaţii.

Desbrăcat de veşmintele convenţionale, în numele unei sinceriţăţi ce-l roade neîntrerupt, e în stare să-şi construiască o viaţă numai din durere şi singurătate, dacă în schimb poate desvălui adevăruri uluitoare. Intră în scena vieţii ca un erou îmbrâncit numai de porniri pătimaşe şi nesocotind orice altă ţesătură de interese, obligă să i se plece toţi, ca nefiind întemeiaţi pe realităţi.

Scrisul lui Imbriani, înainte de a însemna artă, inteligenţă, cultură, înseamnă rezolvarea unei probleme de conştiinţă faţă de sine însuşi.

Era o chestiune de cinste şi demnitate, să-ţi afirmi convingerile, indiferent de rezonanţa ce va avea pentru cei care credeau altfel. Vrea o conştiinţă care să refacă întreg fondul vieţii italiene. Va condamna întâi acea mentalitate ce se formase în jurul preţuirii literaturii de atunci şi apoi va discuta pe scriitori. Ne vom convinge de aceasta când vom vorbi despre criticele din *Fame usurpate*.

Aşa face cu poetul Aleardo Aleardi, care stăpânea vremea sa şi cu Giacomo Zanella (il poeta famelico), care mai purta şi un respectat nume de critic.

Prin eroismul său înarmat de setea de a fi sincer, alungă orice consideraţie ce-ar încurca limpedea cercetare critică şi strică dulcea contemplare a acestor scriitori iubiţi de toţi. Era convins că numai sinceritatea va duce la adevărul căutat. Şi cum acesta era o esenţă rară, nu se îndoieşte de greutatea ce-i va sta în cale, spre a-şi face datoria critică.

Individualist cum era, nu credea în mulţime, dar se socotea dator să-i vorbească şi să-i arate valoarea cea nouă a lucrurilor artistice..

Mândru că nimic nu-l opreşte să grăiască răspicat, imprimă oricărei discuţii critice o atitudine ce umileşte pe cel care ar crede altfel decât dânsul. Aspru cu alţii, dar mai ales cu sine, îşi impune o viaţă dârză, bărbătească, pentru ca niciodată fapta să nu-i fie în desacord cu vorba.

In activitatea sa critică, se revarsă acea preocupare voit îndepărtată de ceeace i-ar stânjeni cunoaşterea exactă a lucrurilor.

Necesitatea de a scoate la iveală acea realitate pe care unii n'o văd sau n'au curajul s'o vadă, fiindcă nu pot fi sinceri cu ei, la Imbriani a devenit un sistem de gândire pe care îşi sprijină reacţiunea critică.

Era construit din realităţi crude, din svârcoliri ce nu se potoleau decât în acel mod particular de a cugeta şi de a spune totul. Voia să omoare în sine orice urmă de mimetism al personalităţii, fiindcă numai aşa putea să aibă conştiinţa înălţimii, că prveşte demn şi că are acea stare curată a sufletului care să-i îngădue să se confeseze sincer.

De sigur, oricine se străduieşte ca manifestarea propriului spirit să

pară o înfăţişare precisă a ceeace vrea să prezinte. Orice exprimare de gând ţinem să apară nepătată de greşeală şi inutil. Toţi trăim sub mirajul acestei intenţii de autocritică, însă nenumărate sunt umbrele ce se pot aşterne de-a curmezişul propriei iluminări. Poet sau filosof, pictor sau muzicant, neîncetat umblă să-şi găsească propria fire, pentru ca în bucuria de a se recunoaşte, să-şi fixeze forma în care trăeşte.

Din toate ambiţiile culturale, din toate planurile ce se macină în orizontul raţiunii şi închipuirii noastre, singurul bun universal ce constitue şi adevărul cel nou, este surprinderea acelei fiinţe ascunse în noi şi care uneori luminează lucrurile în mod deosebit. Aci se vede firea personală a celui care are ceva de spus. Pentru realizarea acestui ideal, Imbriani nu cruţă nimic. Parcă şi nevoile ce i-au lovit copilăria îl pregătiseră pentru viaţa ce avea s'o ducă. De mic a fost sguduit de asprimi şi nesiguranţe. Pe toate le-a îndurat cu prisosinţă, lângă familia sa prigonită de adversarii politici. Silit să părăsească Napoli, locul natal, la vârsta de 16 ani (s'a născut în 1840), rabdă greutăţile pribegiei, urmând pe ai săi în Italia nordică, unde părea să aibă un adăpost mai ferit de ameninţări, şi se aşează la Torino. Lovit de realităţi necruţătoare, se pregăti să întâmpine viaţa cu bărbăţie. Dorind să-şi înfrângă unele slăbiciuni care parcă i-ar fi clătinat atitudinea semeaţă, îşi înfrână orice gest sau cuvânt socotit o renunţare la luptă. Multă duioşie pare să-i fi cuprins sufletul, după ţinuturile părăsite odată cu fuga familiei, dar n'a voit să treacă drept un învins melancolic. Tot focul şi l-a închis numai în cuvintele «la mia Napoli», de care aminteşte undeva în treacăt. Totdeauna şi-a acoperit tristeţea. Printre puţinele bucurii ce va fi avut în aceşti ani grei, fără îndoială, va fi fost şi aceia de a fi cunoscut prin aceleaşi locuri de pribegie, câteva figuri mari ale Italiei meridionale.

Necazuri asemănătoare mânase în exil şi pe De Sanctis împreună cu fraţii Spaventa şi De Meis.

La doi ani după sosirea la Torino, îl găsim pe Imbriani la Zürich, unde asculta faimoasele lecţii ale profesorului De Sanctis, pentru care-şi manifestă dragostea, stenografiindu-i cursul ce va deveni studiul asupra lui Francesco Petrarca şi cursul asupra literaturii cavalereşti.

Pribeag şi amărît, trece peste toate impasurile, îmbărbătat fiind de focul sfânt al gloriilor pe care le simţea sbătându-se în piept. N'a uitat niciodată că se coboară dintr'o familie de luptători politici şi literaţi [2] (era nepotul lui Alessandro Poerio), dar mai ales şi-a ascultat în fiinţa sa viforoasă freamătul artistic pe care-l moştenea în proporţii cu totul mărite. Avea ceva din cărturarul aristocrat şi clocotea de prestigiul culmilor înalte. Un neastâmpăr ingenios îl răscolea chiar din copilăria sa zdruncinată de impresii tari şi întâmplări apăsătoare. Ispitit ca toţi de atunci, de faima gândirii germane, poate îndrumat şi de bunul său maestru, De Sanctis, pleacă la Berlin, unde ascultă cursurile însufleţite ale lui Michelet. Aci, se dovedeşte a fi fost destul de format,

[2] Cfr. Croce, *Conversazioni Critiche*, Bari, Laterza, 1924, II, pag. 305.

fiindcă dintr'o corespondenţă cu maestrul, se vede spiritul pretenţios şi care nu primeşte nimic fără controlul părerilor personale.

Incurajarea lui De Sanctis, că deşi nu asculta direct pe Hegel, totuşi avea în faţă evocările calde ale lui Michelet, nu-l mângâe prea mult. Se sbuciumă într'o lume care începând să devină numai a sa, intră în conflict cu modul altora de a gândi.

Peste puţin, va stăpâni cultura germană, pentru a fi în măsură să-i verifice valorile.

Un ziar napoletan [3] scrie de el la 25 ani, ca de-o adevărată minune. Impresionantele sale însuşiri de cărturar, cunoştinţele vaste şi variate uimesc pe toţi. La 23 ani desvoltă ca docent la Universitatea din Napoli, problema *Del valore dell'arte forestiera per gl'Italiani*. Dar din cauza criticii sale tăioase şi în contradicţie cu aproape toată mentalitatea prezentului, activitatea sa începe a fi umbrită. Şi fiindcă mulţi studioşi vorbesc de sufletul lui crud şi ranchiunos, vom da câteva observaţiuni din acelaş ziar, ale cuiva care-l cunoscuse bine şi n'avusese încă timp să se supere de vre-o vorbă tare a lui Imbriani.

«Giovane di mente perspicace di ingegno fecondo, di animo dolcissimo... umore bizzarro; ma ingegno sensibile di cuore, di percezione acuto, d'infaticabile amore per severi studi»...

Fapt e, că depăşea cu mult pe cei în mijlocul cărora trăia. Chiar binevoitorii săi, — puţini câţi erau, — se vedeau încurcaţi în ceeace trebuiau să creadă despre mintea-i mlădioasă, despre temperamentul furtunos şi exclusivist sau despre întreaga sa făptură făurită din legendă şi anecdotă. Numai urmărind cum se întreceau contemporanii să-l caracterizeze, fiecare bănuind că i-a descoperit firul curioaselor feţe în care se manifesta Imbriani, ne dăm seama de interesul ce provoca vitalitatea acestui ecou de aspră originalitate. Avea în minte o bibliotecă imensă, dar erudiţia nu rămânea îngheţată, cum se întâmplă în cele mai dese cazuri, la astfel de intelectuali.

Scriitorul napoletan, Ferdinando Vendinois [4], cunoscut prin demnitatea şi cinstea morală ce i-au împodobit bătrâneţea, în sincerele sale *Profili letterari napoletani*, spune că Imbriani întrece pe toţi eruditii, fiindcă avea «una fantasia fervida, un finissimo gusto artistico, un'impetuosità di cuore di poeta... «non elzeviriano».

Ceeace se frământă în cutele sufletului său, se manifestă fulgerător în toată fiinţa care i se cutremura odată cu orice gând scris sau vorbit.

Omul acesta, numai viaţă, numai faptă şi muncă fără preget, chiar dacă n'ar fi făcut altceva decât să vibreze la orice aspiraţie a epocii şi tot a făcut mai mult decât atâţi alţi contemporani, recunoscuţi poate mari doctrinari, dar cari n'au lăsat prin opera lor niciun fel de noutate.

Ca toţi cei cu viaţă izvor nesecat, niciodată nu şi-a simţit conştiinţa uşurată, că ar fi dat atât cât a voit. A dorit mai mult decât a

[3] L'Avvenire din 29 Iulie 1866.

[4] Trăeşte între 1844—1927.

putut da şi s'a sbătut în scurtul răgaz al vieţii, cu toate problemele întâlnite. Şi nici nu şi-a îngăduit vreun fel de înfrângeri de idei.

Deaceea, multele reacţiuni spirituale ce-l munceau, vin însoţite de încurcături. Odată, într'o discuţie cu un german, părându-i-se că acesta ar fi pus la îndoială valoarea spiritului italian, ajunge la conflict. Altădată ne vorbeşte de-o expulzare a sa din Germania şi de un proces avut la Berlin, din motive asemănătoare.

Invăpăiatul italian a răspuns cu scrisul sau cu arma, ori de câteori cineva a îndrăznit să atingă mândria neamului său, să nu ţină seama de convingerile sale. Ne povesteşte ca de un lucru obişnuit că în mai puţin de o lună a înfruntat trei dueluri. Romanul vieţii sale se desfăşoară în acte cavalereşti, uneori cam romanţioase, dar pe toate le-a făcut sub imboldul datoriei.

Patriot şi revoltat regalist cum era, în 1866 când se deslănţuia războiul naţional împotriva Austriei, fu printre cei dintâi voluntari garibaldieni din Napoli. Reîntors din bătălie, plin de mulţumire, dar îndârjit de un eroism încă nesatisfăcut, continuă lupta prin scris, în ziarul politic *Patria*, al cărui director ajunsese.

Teribil şi neîmblânzit, atacă şi demască pe diferiţi intriganţi, duşmani ai guvernului regalist. Şi fiindcă nimeni nu-i putea stinge cuvântul său incendiar, adversarii au alergat la spadă. Imbriani, în pragul datoriei, răspunse tuturor cu armele alese şi iată-l din nou apărând ideile în care vede binele patriei. Neobosit şi hotărît să nu rămână dator nimănui, nu renunţa o clipă nici la chemarea pornirilor sale intime, spre viaţa culturii. In meditaţii încordate, căuta mereu soluţii şi perspective noui pentru marea reformă spirituală ce visa.

Intrat în atmosfera academică, un articol scris în cinstea lui Settembrini, profesorul şi cunoscutul critic, îi provoacă nu ştiu al câtelea duel. Semeţ, cu urmele multor lupte pe faţă şi corp, nu cunoaşte niciun fel de odihnă. Subiectivismul său copleşitor nu cruţă pe nimeni şi se revarsă în toate părţile. Nu scapă de usturătoarele sale denumiri sau măcar de indulgentele ironii, nici oameni de măsura lui Giuseppe Mazzini, Alessandro Manzoni sau Leopardi. Acestuia din urmă, nu vrea să-i păngărească amintirea, spunându-i că nu-l crede sincer când a plâns la mormântul lui Tasso, dar nu rabdă. Nu şi-l poate închipui pe înduratul poet cu lacrimi, numai pentru acest lucru, oricât respect şi duioşie ar fi avut în suflet.

Primului nu-i iartă greşeala de-a fi avut alt ideal politic decât cel al său, şi-l numeşte fals profet.

«Guai alla nazione, che venera i malfattori ed ammira dappochi che erge monumenti, a falsi profeti ed a'mali poeti, a Mazzini, ed agli Aleardi!»

Mai pe fiecare scriitor îl întâmpină cu grăbite scăpărări umoristice.

Giosuè Carducci, abia intrat în literatură, era «uno aguaiato Giosuè» pe care nu-l vedea cum se poate socoti «de un galantuomo e da buon cittadino senza che l'indignazione morale trabocchi».

Şi atâtea alte înţepături dau în vileag spiritul său polemic, nuanţat cu înclinări spre caricatură.

Trecea pe nebăgate de seamă, dela picanterii literare ca acestea, la preocupări ce storceau multă răbdare şi pregătire ştiinţifică.

Cu pretenţios temei critic şi abundentă informaţie, va sfărâma faima unor scriitori sau va ironiza searbădul lor gust artistic, în *Fame Usurpate*.

Nu vom da în totul dreptate celor ce spune Imbriani, însă mereu ne ţine strânşi în jurul problemelor discutate şi al motivelor artistice pe care le scotea din toate literaturile. Fuge de monotonie şi de aceea îl vom vedea căutând cele mai variate câmpuri literare, pentru a reflecta asupra artei. Cum umblă în viaţă după aspectele ei tari, spre a-i da imaginea nevoii de a se războiu, aşa aleargă şi în literatură, să-i găsească însuşirile ei nemlădiate de intenţiile rafinate ale spiritului. Firea sa, căutat primitivă, se simţea bine în atmosfera dialectală a graiului şi producţiilor poporane. Acolo întâlnea sinceritatea care nu tăinuia faţa reală a vieţii. Risipindu-şi cu dărnicie robusta sa putere de muncă, devine şi folclorist. Spiritul său ascuţit întrevede în manifestările literaturii poporane, aspectele unei vieţi abia intrată în preocupările oamenilor de cultură. Era o lume necunoscută şi-l ispitea.

Prin culegerile *Canti popolari delle provincie meridionali* cum şi prin interesantele observaţii de pasionat cercetător, este cel care dintre meridionali se alătură cu mai mult rost de vestitul folclorist sicilian Giuseppe Pitrè.

Ori unde se îndrepta cu gândul, Imbriani trebuia să aibă conştiinţa că e sincer şi siguranţa că merge pe calea adevărului.

Acestea sunt idei ce-l stăpânesc ca nişte divinităţi ştiinţifice şi cultul pentru ele, îl face să desvăluiască adesea slăbiciuni care supără.

Dar în dorinţa de a doborî orice idolatrie ce ar întuneca mintea şi cunoaşterea, el singur şi-a înviat alţi idoli — şi sunt idealurile sale neîmblânzite.

Orbit de satisfacţia adevărului şi uşurat că şi-a descărcat preocuparea de a fi sincer, n'are timp să se înduioşeze nici de propria miserie. Destinat parcă să nu cadă la învoială cu oricine, răstoarnă nu numai opinii de personalităţi consacrate, ci şi convingeri intrate în conştiinţa istorică. Impotriva tuturor, cu riscul de a-şi atrage ura întregii lumi, destramă pioasele construiri biografice în preajma lui Dante. Vrea să ne prezinte un altul, fiindcă cel făurit de istoria literară nu corespundea ştirilor păstrate de cronici. Era o ficţiune. Cu priceperea sa de erudit, se apucă să scoată la iveală informaţii chiar dintre cele care n'ar mai fi trebuit să fie pomenite. Unele fuseseră tăcute, ca fiind tendenţioase.

Imbriani însă nu se sfieşte de părerile altora şi caută adevărul oricât ar fi fost de dureros. Cerea să se zugrăvească un Dante mai apropiat de noi, după cum credea el, mai demn de sublima perspectivă a visiunii pe care prin sforţări imense izbutise s'o aibă. Vedea umanitatea lui Dante tocmai în munca aceea de gigant, care învinge viaţa pătată de mizeria zilei şi deschide alte idealuri. Ii vedea mărimea în a se fi

ridicat din pleava în care fusese ursit să se nască şi în a fi urcat eroic munţii orizontului său poetic.

Ieşind acum din atmosfera pătimaşului avânt imbrianesc şi recunoscând munca sârguincioasă a cercetărilor istorice-erudite, care pentru stabilirea unor chestiuni tot singure stau de pază, în adevăr, viaţa marelui florentin fusese împânzită şi de multă legendă!

Dar nu prin acestea interesa Dante.

Impins ca de-o pornire machiavellică, Imbriani despre toate va spune lucruri nespuse de nimeni şi va rândui gândirii un alt mod de a cunoaşte realitatea.

Tresare uşurat că a îndrăznit să vadă ceeace de atâta timp, alţii au ocolit şi scrie despre *Viţiile lui Dante* ca despre virtuţi!

Reamintind slăbiciunile omeneşti ale poetului, are credinţa că întăreşte sensul de virtuos, fiindcă este o cucerire grea să ajungi la aceasta tărie spirituală. Iar o forţă ca virtutea, nici nu se poate simţi ca atare, dacă cel care o trăeşte n'are conştiinţa drumului străbătut dela imperfecţiune la perfecţiune, «dela viţiu la virtute».

Dante s'a născut din ţărâna tuturor ispitelor, ca orice muritor.

«La giventù di Dante fu un seguito di errori intellettuali e morali» (*Sulle Canzoni Pietrose di Dante) in Studi Danteschi*.

Numai pornind dela purificarea acestor greşeli, vom înţelege eroica atitudine dantescă în aspiraţiile sale de cuceritor al unei conştiinţe divine. Critica trebue să lumineze, nu să întunece faptele oamenilor. Ea este datoare să le apropie de noi. «Vuole condurre a forma umana le figure sante ed eroiche». Cu cât vom înţelege mai bine sforţarea internă de a învinge obstacolele externe, cu atât măreţia virtuosului se înalţă. «Le tendenze ree di Socrate, gli errori giovanili di Sant'Agostino il rinnegar Cristo che fe'San Pietro, chi vorrebbe occultarli o negarli? Non sono, forse, essi fondamento della virtù posteriore?» [5].

Nu se lasă amăgit de sugestia atâtor închipuiri frumoase pe seama unui om, ori cât ar fi fost de zeificat, ci, ca un adevărat naturalist descoase realităţile vârîte în cronici, cu sau fără adevăr, însă socotite istorice. Vrea să reconstruiască viaţa lui Dante, aşa cum i se părea că a fost posibilă — în carne şi oase —, botezată de păcat şi ispăşire. Avea mulţumirea că scoate la iveală un adevăr împietrit sub aparenţe şi convenţional.

Din motive asemănătoare, va răsturna şi ceeace se credea despre Faust al lui Goethe *(Un capo lavoro sbagliato)*. Aci însă era vorba nu de o biografie, ci de structura artistică a operii. Indignat că numai dintr'o lene a gândirii, toţi s'au mulţumit să ia de bun necontrolat, ceeace se spusese până atunci despre valoarea poetului german, iscodeşte tot soiul de posibilităţi spre a-i micşora preţuirea.

Ca erudit, cerceetază lumea legendelor ce ar fi pătruns în Faust, destramă, confruntă şi de sigur, găseşte substraturi de împrumut în ceeace priveşte fondul.

[5] Flora, Le più belle pagine, pag. 19—20.

O inteligență așa de sclipitoare ca a lui Imbriani putea găsi oricând poziții de gândire din care să străpungă orice entuziasm și admirație. Diversitatea îl atrage. Ii era în fire să trăiască din lucrurile neintrate prea mult în viața comună. Suflet de artist, simte nevoia unei permanente schimbări de perspectivă. Graba cu care trece dela o situație de gândire la alta, tot umblând să-și resfire curiosiatea prin atâtea tărâmuri culturale, cum și măestria cu care făurește ideile, a și făcut să pară *o fabrică de idei*. Cu iuțeală scânteetoare duce cu sine o întinsă lume de idei, cu istorii foarte variate. Modul acesta de a cugeta îl face uneori greoiu, însă totdeauna simți că se agită ceva nou. Pentru a nu se găsi pe aceleași poteci cu alții, își grăbea lămurirea chestiunilor creind mereu alte planuri de orientare. O convingere împărtășită de prea multă lume, devenită prea obișnuită, nu-i mai vorbea minții sale dinamice și atunci o înlocuia. Viața, pentru el, era izvorul care n'a curs. Deaceea, deși vorbim de Imbriani ca de un desanctisian, vom vedea, că în modul său de a gândi păstrează prea puțină moștenire neschimbată. Nu era el omul care să trăiască din a repeta pe alții. Se îndepărta de ideile care-l fascinaseră odată, nu fiindcă le părăsea propriu zis, ci fiindcă dela ele pornind, răsărea o altă atmosferă ideologică. Era imprimarea originalei sale cugetări care, modificând totul își avea punctele sale luminoase. Așa se despărțise de ceeace iubise la început în De Sanctis și nu rămăsese mult nici lângă Bertrando Spaventa, pe care-l urmase un timp. Gândurile sale trebuiau să tresară pe linia surprizelor imediate și acești maeștri erau tocmai pentru respectarea unei discipline și a unei sistematizări a vieții spiritului.

O privire trecătoare avu și pentru Antonio Tari, cu care s'ar fi potrivit mai ușor, prin oarecari înrudiri de temperament, dar îl vedea prea pierdut în lumi diafane, pentru a-i potoli setea sa de adevăruri concrete. Se retrage tot mai mult în ale sale, rupând orice împăcare cu modul altora de a raționa. Insă reacționea sa nu se îndrepta împotriva uneia sau alteia dintre doctrine; acestea costau puțin în fața principiilor după care se călăuzea. Respinge apăsarea oricărei metode, ca fiind dăunătoare exprimării sincere, naturale. Se supără pe oamenii care aleargă după recunoștința contemporanilor, fiindcă aceștia vor fi obligați să nu mai poată spune ceeace cred sincer. Urăște adăpostul acestei vieți comode și plină de lingușiri. Tocmai pentru răsturnarea convenționalismului se oțelește el. I se părea că literatura e îmbâcsită de exercitările sterpe ale intelectului ce tindea să devină *manieră*, întrucât nu atingea punctele vii ale realității. Iar critica, așa cum se făcea de cele mai multe ori, era îngrădită de interese ce îndepărtau pe critic, de miezul manifestărilor literare. Totul trebuia refăcut. De aceea intențiile minții sale reformatoare vor deschide un proces care-i va determina și poziția sa de împotrivire. Este amintita sa contradicție, aceiaș pentru lucruri mari, ca și pentru cele mărunte. In anume clipe, secundarul și principalul vieții se împleteau așa de strâns, încât mirà pe mulți, cum un om ca el nu știa să se descurce de lucruri inutile. Unii chiar s'au întrebat, dacă surprinzătoarele sale atitudini sunt ale unui nebun sau ale unuia care numai se preface a fi. *Pazzo vero o pazzo finto?*

Neînțeles în atâtea acte ale sale, trece ca un om fără măsură și fire, *un irregolare* [6], care ferindu-se de a împrumuta modurile de viață ce-i veneau ca trecut al altora, se lăsa răpit cu plăcere de ispita noutăților, chiar dacă ar fi fost silit să-și părăsească unele păreri scumpe.

Cei cari îl studiază și vor să ni-l prezinte reconstruit după încete precizări raționale, pe calea evoluției, văd în Imbriani un desechilibrat.

Adevărul e, că ființa sa complexă n'a atins acele hotare trase de liniștea ultimelor convingeri. Il recunoaștem mai curând chinuit și fărămițit în pornirile sale reacționare. Totuși vom vedea, că printre acele deslănțuiri de activitate, vor fi momente edificatoare, pentru a se desvălui mintea mereu înrourată de aspirații proaspete. Se va vedea cât colorit aruncă peste orice problemă tratată și mai ales, cât de intens trăește în el acea neliniște de care sunt cuprinse spiritele destinate marilor reforme de gândire. Nu va fi totdeauna o reconstruire și o precizare a unui mod mai sigur de a reflecta, însă nu va lipsi niciodată acea reacțiune care impune un ritm nou climatelor gândirii staționare. Retorica lui Imbriani nu te va convinge mereu, însă te va sili să-ți pui alte probleme, fiindcă în mod hotărît, te simți într'o prefacere continuă. Atitudinea, freamătul vieții sale, te îndeamnă să gândești, și mai cu seamă să te verifici. Chiar manifestările sale artistice, roman, nuvelă sau versuri, socotite numai distracții intime ale spirtului său predispus visării, meditației, mărturisesc o visiune deosebită, tocmai prin acea înclinare de a răscoli și prezenta realități aspre. Indemânarea de vestit *artigiano* atinge uneori o sensibilitate care se revarsă în ritmica unei technici care a făcut să se vadă în Imbriani un premergător al lui Carducci din *Odi barbare*. Dar opera sa artistică, interesantă prin peisagiul regional și prin atâtea subtilități descoperitoare de înțelesuri pline de realitate, nu intră în prevederile noastre de acum. In orice caz, și aici, spiritul său critic pare mai activ decât fantezia creatoare. O imaginație muncită de curiozități, il poartă peste multe perspective culturale și peste toate se proectează personalitaea sa torturală de reînnoire. Dar aproape tot ce a fost motiv de gândire în acea vreme, n'a rămas fără ecou în opera lui Imbriani. Deși ne apare mai repede un agitator de idei, vine și cu reforme adânci. S'a recunoscut, că în timp ce se credea că arta va îmbătrâni, (Hegel îi prevestise moartea) numai prin răsvrătirea lui Imbriani se întrezărește curgerea vieții ei eterne.

E surprinzător cum într'un timp atât de scurt, — și acela sfâșiat de atâtea fapte de roman și aventură, — a putut aduna mulțimea cunoștințelor de erudit și totuși a mai avut răgaz să răscolească literaturile moderne și clasice, dând totodată norme de-a interpreta diferite probleme estetice, atât în artele plastice cât și în literatură.

Fascinat de un idealism critic, adesea umbrit sau îngreuiat de unele reflecții puțin sistematizate, împins de o viabilitate provocatoare, nu era sortit unei vieți tihnite.

Alinare nu și-a găsit, decât poate numai în viața casnică în care

[6] Luigi Russo, Fr. de Sanctis e la cultura napoletana, Venezia, La Nuova Italia. 1928, pag. 111.

fu afectuos până la duioşie, el «Minos» cum îl numeau cei dela *Giornale napoletano della Domenica.*

Dacă se ţine seama de variatele sale preocupări care au fost aproape totdeauna mărturia unei vieţi de orizont nou, mai mult de jumătate din puţinele zile ce i-au fost dăruite, au fost închinate culturii. O luptă necurmată i-a fost viaţa, până căzu înfrânt la pragul veşniciei în 1886, tocmai când ar fi putut urma lui Tari, la catedra de estetică.

Şi a fost singura dată când a fost învins.

Leon Diculescu

V Â L T O A R E A

ROMAN

VIII

La un an după alegerile generale deputatul Grecescu, preşedintele organizaţiei judeţene a partidului — renunţase la cea dintr'un judeţ din vechiul Regat — veni pe neaşteptate în oraş. Fusese abea înainte cu trei zile la Bancă, şi când plecă spusese că nu va mai putea veni curând; activitatea parlamentului era în toi, deşi spre sfârşitul sesiunii: se discuta proectul noului buget.

Nici nu trecu pe la Bancă ci veni de-adreptul în biroul avocatului. Ion Mărginean era singur.

— Ce surpriză plăcută! zise el ridicându-se să-l primească.

— De, nu credeam nici eu să mă întorc aşa de îngrabă. Dar în politică sunt mereu surprize. Iată de ce este vorba, domnule advocat.

Işi aprinse ţigara de foi, trase de câteva ori savurând arcana, apoi zise :

— Viu cu o propunere pentru dumneata şi aş ţine mult să nu mă refuzi. Prefectul de aici va fi numit zilele acestea secretar general la un minister. E dintr'o familie cu trecut politic în partid, are legăturile lui şi ţine la acel post. Se întemeiază şi pe succesul avut în alegerile trecute, deşi noi ştim cine a lucrat mai mult pentru reuşită. Dar, în fine! Eu n'am nimic împotriva numirii lui. Partidul e dealtfel de principiul, ca posturile de prefecţi să fie deţinute de fruntaşii localnici. Odată cu numirea lui însă eu trebue să propun pe noul prefect. Şi m'am gândit la dumneata.

Tăcu şi începu să fumeze indiferent, ca şi când nu i-ar fi făcut nici o propunere. Nici nu dădu nici un semn de nerăbdare, văzând că advocatul tace atât de îndelungat.

Ion Mărginean rămase consternat. Mai întâi îi veni gândul că nu vor fi fiind mulţumiţi cu activitatea lui la Bancă şi încearcă să scape de el în felul acesta. Dar bănuiala era ridicolă: cum l-ar fi crezut capabil de postul de prefect dacă s'ar fi dovedit incapabil într'un loc de o aşa de redusă importanţă? Apoi îi trecu prin minte gândul că locul de prefect e o situaţie trecătoare, până rămâne guvernul, ori nici atât, în vreme ce locul lui la Bancă era asigurat prin contract. Dar şi gândul acesta fugi şi sensaţia ce o avu deîndată ce auzi propunerea, îl luă în stăpânire: va fi atras în vârtejul vieţii publice fără voia lui.

— Domnule deputat, începu el într'un târziu, eu sunt mulţumit cu postul meu de azi. Cred că nici conducerea Băncii nu va fi nemulţumită. Dacă e să rămân sincer cum am fost toată viaţa, sunt silit să spun că nu aşi putea primi propunerea foarte măgulitoare pentru mine, ce mi-o faceţi. Cu aceeaşi sinceritate trebue să vă spun că nu doresc să fac politică militantă. Nu sunt o fire potrivită pentru acest scop. Mai este încă un motiv: eu am rămas încă odată fără nici o ocupaţie din cauza politicei, nu aş vrea să mi se întâmple acelaşi lucru şi a doua oară.

— Nu'nţeleg pentru ce ai putea rămânea fără ocupaţie, zice deputatul părând distrat.

— Dacă guvernarea actuală durează normal, mai sunt trei ani. Unul a trecut. Peste trei ani va fi alt prefect.

— Să zicem! Dar şi în cazul acesta dumneata îţi ai postul de advocat la bancă. Dumneata ai contract. Nime nu-ţi cere să-l reziliezi. Ba nici nu ne-am învoi la asta.

— Dar nu pot fi prefect şi să fac şi pe advocatul băncii.

— Desigur! Dar ţi-am numi un substitut, pe care ai voi dumneata, cu condiţia ca să-ţi poţi lua oricând postul în primire. Am face o numire provizorie şi condiţionată.

— Problema se pune, în asemenea condiţiuni, altfel de sigur. Dar ce mă fac cu vâltoarea politică în care nu am nici o atragere să intru?

— Politică s'a făcut la prefectură până după alegeri, până după numirea funcţionarilor. Acum nu mai e nevoe de politică, ci de o bună administrare. Şi sunt convins că d-ta ai fi un bun administrator. In mic ai făcut administraţie şi la sate. Cunoşti împrejurările de aici, nevoile populaţiei, cunoşti obiceiurile, iar de puterea de voinţă, de priceperea şi corectitudinea dumitale nu mă îndoesc. Desigur, aş afla şi alte persoane potrivite între membrii partidului din judeţ. Dar eu aş dori să putem avea concursul dumitale. Voim o administraţie model. E ceea ce aşteaptă în primul rând alegătorii, dar aşteaptă şi guvernul.

Urmă un nou răstimp de tăcere, până când Ion Mărginean se putu hotărî să zică:

— V'aş ruga pentru puţin răgaz de gândire. Propunerea mi-a venit cu totul pe neaşteptate. Apoi aş voi să mă consult şi cu nevasta mea.

— Dar chestiunea e urgentă. Aş putea avea răspunsul până la orele trei? Trebue să-l comunic telegrafic Ministerului de Interne.

— Da! O să vi-l dau până atunci.

După ce deputatul părăsi biroul, el trecu în locuinţă. Emilia făcea ordine prin odăi.

Il văzu schimbat, adânc îngrijorat şi se înfrică.

— S'a întâmplat ceva? întrebă femeia nelăsându-l din ochi.

— Incă nu, dar mi se pare că e pe cale.

Ii spuse despre ce este vorba.

Emilia tăcu, şi se lăsă pe un scaun cu mâinile în poale. Şezu şi bărbatul.

— I-am cerut timp de gândire. La ora trei însă trebue să-i dau răspunsul. Tu ce zici?

— Spui că locul tău de advocat la bancă rămâne asigurat?

— Da. Se va numi provizor un substitut la propunerea mea.

— De, știu eu ce să spun! Mi-ar părea mai bine să nu ne complicăm viața. Postul de prefect e un post politic. Știu că tu te-ai ferit mereu să te angajezi în politică. Poate nici la alegeri nu trebuia să participi. In orice caz dacă faci pasul ăsta, ești prins. Inapoi nu mai poți da.

— Așa m'am gândit și eu. Intru în vâltoare. Și mi se pare că nimic nu-i mai neplăcut.

— Te-ai gândit să refuzi, nu-i așa?

— Am și refuzat la început. Dar când m'a asigurat că locul dela bancă îmi rămâne asigurat, când mi-a spus că de-acum nu mai e nevoe să se facă politică la prefectură ci administrație, și că ar ținea foarte mult să primesc, având încredere în mine, i-am cerut timp de gândire.

— E, într'adevăr, greu de hotărît! Oamenii se înduşmănesc de moarte, după cât văd, pentru atitudinile lor politice. In societatea de aici e un întreg coşmar. Şi-mi închipui că şi într'alte părți va fi tot așa. Ce nevoe avem aci să ne aprindem în cap și mai multe dușmănii? Pentru simplul fapt că ți-ai dat concursul la alegeri, se fac mulți că nici nu ne mai cunosc. Ce va fi când vei ajunge prefect? E adevărat că stând la o parte aici, nebunia asta își va face drumul ei mai departe. In loc nu o putem opri, orice atitudine am avea noi.

— Cred ca și tine, și mă gândesc că dacă n'ar fi fost scandalul acela cu furtul urnelor la alegeri, n'ar trebui să-mi mai pese de gura lumii. Dar ilegalitatea aceea mă mustră în conștiință, deși nu am nici un amestec. Are însă regimul, partidul, al cărui exponent aș fi dacă aș primi un post de încredere.

Rămaseră multă vreme în tăcere.

— Mi se pare că tot va trebui să primesc, începu el. Omul acesta mi-a fost mereu binevoitor. Cum l-aș refuza? Ar fi desigur în interesul său să aibă o bună administrație în județul a cărui organizație o prezidează. Și are încredere în mine. Mă gândesc ce făceam eu dacă-mi deschideam un birou advocațial particular? Altele mai vechi și mai cunoscute, și abia o duc de azi pe mâne, chiar azi. Cât am stat aruncat pe linie moartă nici unul dintre cei cari mă judecă azi, nu s'au gândit la mine. Să-mi dea un sfat, cel puțin. La urma urmelor văd că o politică națională de principii, care să unească pe toată lumea, e imposibilă la noi. Oamenii s'au împărțit după interese și ambiții. Eu, martor mi-e Dumnezeu și tu, n'am nici un interes material. Cu salarul, cu venitul moșiei, putem să ne ducem foarte bine casa și să ne creștem copiii. Ba ne mai și rămâne de pus la o parte. Dar cât privește ambiția, ei, par'că ar încerca să licărească și în mine.

Emilia zâmbi.

— Auzi, auzi! Nu mi te mai lăuda!

— Cred că nu-i de lăudat. Ci par'că simt nevoia unei și mai temeinice reabilitări. Cât aș fi de modest, totuși nu pot să nu mă revolt când văd cine ajung deputați, prefecți și alte fețe simandicoase. In definitiv, partidul liberal încă nu are decât puțini oameni de greutate, ca

şi celelalte de altfel. Dacă nu pot schimba mersul lucrurilor după gândul meu — şi ar fi o absurditate să mai cred după câte am văzut şi văd — mi se pare că e oarecum un semn de imbecilitate să stau şi să privesc cum ajung în frunte atâtea secături. Cred că aş fi un bun administrator al judeţului pe care-l cunosc cu toate mizeriile şi lipsurile lui. Ce zici? Să fac o încercare? Trei ani nu-s un veac!

— Pentru ce trei ani?

— Atâţia mai are regimul liberal. Dacă vine alt partid la guvern, va fi alt prefect. Şi aşa mi-au trimis destui vorbă că sunt un tâmpit, c'am ales parlamentari pe alţii în loc să mă aleg pe mine. In sfârşit o treaptă socială câştigată nu ne poate strica nimic, dacă-mi voiu îndeplini slujba cum se cuvine. N'o primesc dela străin, nici dela duşman, ci dela un guvern românesc. Şi cu toate cele întâmplate nu pot crede nici azi să existe un partid românesc care să nu urmărească binele general al ţării.

Emilia se lumină la faţă şi începu să râdă.

— Imi place! Poţi fi un bun advocat şi pentru causa ta, nu numai pentru ale băncii. Dar, serios vorbind, cred că tu ai dreptate. M'am convins şi eu că lumea judecă la noi partidele după interesele şi ambiţiile proprii. In sfârşit, se poate să avem şi noi o ambiţie, râse ea. In trei ani câţi nu-şi pot pune în titulatură «fost prefect», «fost deputat» ba chiar «fost membru în Consiliul dirigent?» Tu până acum nu eşti decât «fost notar».

— Vrea să fie o ironie?

— Ba de loc! Pentru ce să nu poţi spune şi tu peste câţiva ani «fost prefect?» Dar vorbesc alandala! Ştiu că nu suntem dintre aceia cari se mândresc cu titlurile. Puteam trăi mulţumiţi şi fericiţi în satul nostru, dacă nu ne scotea politica. Acum, luaţi de valurile ei, pentru ce să rămânem ridicoli?

— Aşa dar eşti de acord?

— Păi, vreau şi eu să mă plimb în maşina prefecturii. Să ajung să-mi sfidez prietenele cari s'au uitat atâta vreme peste umăr la mine.

— Lasă gluma, Emilia.

— Uite că o las! Noi, dragul meu, am fost doi oameni cuminţi, modeşti şi muncitori. Dar trebue să recunoaştem că am avut mereu şi simţul practic al vieţii. Şi simţul acesta mie'mi spune şi azi să nu dispreţuim ocaziunea când ni se oferă cinstit, şi când eşti convins că vei sluji cinstit. Cât ce mi-ai spus despre ce este vorba, simţul meu practic mi-a pus concluzia aceasta!

— Dar ezitările de până acum? zâmbi el.

— Erau pentru tine, pentru a te lăsa să judeci cu toată libertatea. In sfârşit e vorba de tine în primul rând, nu de mine. Ei, va fi o variaţie de trei ani, poate şi mai puţin, cu nestabilitatea dela noi. De-un singur lucru îmi pare rău, dragă domnule prefect, că nu voiu mai putea să-ţi ajut la lucrările de birou.

Ea se sculă, îl îmbrăţişă şi-l sărută.

— Ai putea să-l avizezi de pe acum. A, ba nu! Inainte de a-i comunica răspunsul să mai insişti odată asupra asigurării drepturilor tale contractuale. Ştii, ce-i în mână nu-i minciună.

Spre marea lui surprindere când se duse să-i dea răspunsul, deputatul Grecescu îi prezintă două acte revăzute cu firma şi ştampila băncii, şi cu două iscălituri valabile, a lui şi a directorului. In primul act se asigură revenirea în toate drepturile sale, cu anii socotiţi la pensie în funcţia de advocat al băncii, aprobându-i-se un concediu cu limita la bunul lui plac; într'al doilea se numea provizoriu, ca suplinitor în vremea concediului, advocatul... Aici rămăsese locul gol.

— Pe cine propui? întrebă Grecescu.

Ion Mărginean se gândi o clipă şi răspunse:

— Advocatul Dr. Emil Badea, un fost coleg al meu la Universitate.

— Prea bine! Să întregească la maşină numele, spuse directorului, dându-i actul.

Actele acestea i le puse înainte deputatul îndată ce Mărginean declară că acceptă numirea de prefect. Aşa dar şi acest domn Grecescu se gândea la toate. Par'că auzise şi cuvintele Emiliei... «Ce-i în mână nu-i minciună!»

Da! Era în toate un om serios şi foarte corect. Işi închipuia că numai aşa se puteau explica puterile lui aproape discreţionale pe cari vedea că le are la Bancă. In sfârşit în politică vor fi ei cum vor fi liberalii, dar în afaceri băneşti, materiale, ţineau la cea mai strânsă corectitudine, cum se convinsese de când era advocatul sucursalei de aici.

Incă în aceeaşi seară însoţi pe Grecescu în Capitală să depună jurământul în faţa ministrului de interne.

Aşa a ajuns Ion Mărginean prefect judeţean în primăvara anului 1923.

De-atunci trecură doi ani şi jumătate până la masa oficială dată autorităţilor din oraş în seara zilei aceleia de toamnă târzie când, după plecarea oaspeţilor, Ion Mărginean nu mai putea adormi, fie din pricina şampaniei fie din aceea a ţigării de foi, cum credea el.

Toate evenimentele trecutului, de când părăsise satul, veniră să-i defileze prin amintire. Da, era adevărat ce spusese Emilia: intrase în horă şi trebui să joace! Şi încă ce joc! Câte schimbări vertiginoase în viaţa lui! Şi totuşi timpul zbura. Părea că numai ieri au fost toate, Şi cu toate că-i păreau aşa de apropiate, ele nu mai aveau nici o înrîurire asupra lui ca atunci când se petrecură. Nu le mai dădea nici o importanţă, deşi atunci, s'a învârtit cu ceasurile, şi uneori cu zilele în jurul lor până le putu privi drept în faţă şi până putu lua o hotărîre. Se convinsese de-atâtea ori că era prea sensibil, prea susceptibil, şi în faţa unor probleme de mai puţină importanţă, şi că nu avea rost să fie. Totuşi, la prima ocazie, se repeta în conştiinţa lui acelaşi proces.

Pentru o numire de notar sau de primar era în stare să se zbuciume cu ceasurile. Cine avea dreptate? Care delegaţie de săteni îl informa corect şi era cinstită? Cine urmărea binele comun al satului? Ce să creadă din pârile scrise şi verbale ce i se făceau, asupra purtării autorităţilor locale? Care comună avea dreptate în cutare diferend ivit între ele cu prilejul executării pe teren a reformei agrare, dupăce ţăranii

folosiră din 1919—1920 terenurile supuse reformei, în arendă forţată? Care este adevărul în rapoartele oficiale ce le primia dela inspectorii din toate ramurile de activitate? Să fie adevărat, că în cutare comună mixtă populaţia minoritară e subversivă, potrivnică Statului?

Soluţia sau răspunsul nu era în stare să-l dea până ce nu examina lucrările şi situaţiile la faţa locului. Aşa că fu cel dintâi prefect care trăia nu în birou ci în judeţ. Aproape zilnic era pe drum. De nenumărate ori Marţea şi Vinerea, când erau zilele de audienţă la prefect, se putea citi un anunţ la intrarea în prefectură: «Azi nu sunt audienţe. Domnul prefect plecat în judeţ». Înştiinţările acestea erau întâi scrise cu mâna, dar secretarul prefecturii se sătură să le scrie mereu şi tipări anunţul pe o tăbliţă de carton, care era atârnată la intrare.

După două luni de slujbă prefectul ar fi desfiinţat bucuros audienţele, dar erau în regulament, între îndatoririle lui. Le-ar fi desfiinţat convingându-se că nu-s de nici un folos, ci o pierdere de vreme a timpului preţios. Cei cari veniau în audienţe urmăreau aproape numai interese personale, sau de fracţiuni în partid, de rivalităţi în comune. Nu putea cunoaşte adevărul, situaţia reală din comunicările ce i se făceau cu prilejul audienţelor, ca şi în plângerile verbale sau scrise ce i se aduceau.

Trebuia să se convingă la faţa locului. Dela o vreme, după un an, foarte puţini cetăţeni mai cereau audienţe. Se informau în care sat ar fi în cutare zi prefectul, şi încercau să vorbească cu el acolo. Dar nu puteau resolvi nici aşa nimic, până când prefectul nu se deplasa la faţa locului.

Intrase în horă şi juca, nu numai în înţelesul ce-l dădu Emilia cuvintelor, ci şi într'altul cu mult mai grav. Era aici vorba de hora în care porniră sute şi mii de interese particulare, răscolite de propaganda politică şi greşita educaţie a maselor populare, pe care cei interesaţi le ridicau la treapta interesului unei comune, a unei preturi sau a judeţului întreg. Era un viespar nu o horă, în care totuşi trebuia să intre dacă voia să facă administraţia judeţului.

Cunoştea ţinutul, cunoscuse pe oameni, dar acum i se părea că-i cu neputinţă să fie aceiaşi. Oamenii îşi aduceau pretutindenea aminte de el în comunele prin care umblase în propagandă electorală. Dar atunci par'că erau încă alţii. Il ascultaseră cu bunăvoinţă, ba chiar cu însufleţire. Nime nu i se adresă atunci cu vr'o cerere particulară, cum se apropiau unii de candidaţi sau chiar de alţi propagandişti. Felul lui de a vorbi adevărurile mărturisite de el cu convingere, îi făcură să aibă un respect faţă de el, şi oamenii nu îndrăzniră să-l molesteze cu năcazurile lor.

Dar acum! Ce lume schimbată! Rămăsese el singur în mijlocul populaţiei judeţene, parlamentarii un an încheiat n'au mai descins la sate. Singur preşedintele Grecescu îl însoţi de câteva ori. Toţi erau ocupaţi în Capitală, cu parlamentul, cu afaceri, cu intervenţii. Numai el rămăsese în mijlocul alegătorilor calul de bătae al tuturora.

El nu făcu nici o promisiune în alegeri, nici în particular, nici comunelor, dar se vede că făcuseră alţi propagandişti şi însuşi candida-

tul ales pe urmă. Toți le uitară și acum toate nemulțumirile se spărgeau în capul lui.

Intrase în horă și trebuia să joace! In primul an, mai ales în primele luni, îi venia să iee lumea în cap. Slăbise, devenise nervos, începu să se certe cu Emilia pentru întâia oară în căsnicia lor. Intrase într'un viespar din care voia să iasă cât mai curând, să fugă de el cât mai departe!

Oameni din toate categoriile sociale umblau numai după interesele lor personale sau familiare. Singuratici sau cu cetele. Când îi auzia boncănind pe scările prefecturii îl lua groaza. Și de-o sută de ori scrise telegrama de demisie, în cele dintâi șase luni, dar iar se răsgândea și nu o trimitea.

Pe urmă își dădu cu adâncă amărăciune seama că oamenii aceștia pentru cererile și pârile cărora trebuia să cutreiere județul aproape zilnic, nu erau așa de vinovați pe cât îi crezuse la început, că vina principală o aveau cei ce le-au făcut o detestabilă și primejdioasă educație politică și cetățenească.

Și atunci fu cuprins de o mare milă de ei și se hotărî pe cât va putea să-i vindece de anarhia spirituală în care căzuseră. Din ceasul în care ajunse la convingerea și hotărîrea asta, slujba lui de prefect crescu pentru el enorm în importanță, și începu să-i placă. Nu numai să-i placă, ci să se și pasioneze de ea.

El cunoscuse pe țăranii din acest județ, de când era elev de școală, apoi ca student și ca notar în unul din satele lui. Erau oameni cuviincioși, luminați, harnici, cari încunjurau certele, procesele, cari alegeau în fruntea tuturor ca primar și consiliu comunal pe țăranii cei mai de frunte. Nu cunoștea din trecutul lui un singur caz când un țăran să fi cerut vr'un favor personal dela vr'o autoritate publică, începând cu primarul satului. Fiecare știa și era convins că-i o lege de fier ca fiecare să-și plătească contribuția, gloaba pentru vitele prinse în pășune oprită, sau chiar pedeapsa pentru copilul pe care nu l-a dat regulat la școală.

Cum se putea ca acum să i se prezinte două sau mai multe fracțiuni cari sprijineau tot atâția candidați la primărie, și când mergea la fața locului se convingea că nici unul nu era de treabă, și că la țăranii cei mai destoinici nime nu s'a gândit? Cum era cu putință să-i ceară lui ștergerea contribuției, a gloabei pentru prevoricație, sau chiar de darea în bani pentru copilul care a lipsit vreme îndelungată dela școală?

A înregistrat mereu faptele, le-a rumegat, le-a cântărit și a încercat să se convingă că era la dedesuptul lor. Și reuși să descopere adevărul: oamenii fură duși în rătăcire de o propagandă demagogică criminală asupra propriei lor valori individuale, ca și asupra datoriilor și drepturilor ce le aveau în statul național.

Ion Mărginean își zise atunci, și-și repetă apoi de multe ori în viață: «Nici idee n'au cei ce spun mereu poporului: «tu ești totul în țară! Tu pui dreptate, tu pui și răstorni guverne! Tu ești țâțâna în jurul căreia se învârte întreg carul statului. Nici idee n'au cei ce

vorbesc aşa, ce rău imens fac poporului şi ţării. Ridicarea insului care votează până la culmi pe scara drepturilor şi lipsa oricărei educări în datoriile naţionale şi cetăţeneşti, — iată viesparul în care am intrat eu! Omul, individul, nu-şi mai cunoaşte lungul nasului, nu mai are cuviinţă faţă de autoritate, te bate pe umăr pe tine prefect, vorbeşte dela egal la egal. Şi-atunci e firesc — în anormalitatea asta — ca lui să i se pară că-i o problemă de ordin public, de Stat, că-l pui primar pe el, sau pe candidatul lui, şi că aceasta este ceva chiar obligator ca urmare a faptului că te-a votat în alegeri! E o corupere sistematică a mentalităţii sănătoase şi a bunei cuviinţe ţărăneşti de mai înainte.»

Şi se hotărî, cu prilejul descinderilor la sate să înceapă reeducarea cetăţenească şi naţională.

Când se hotărî, după consfătuirea cu Emilia să primească prefectura, în conştiinţa lui rămase o urmă de îndoială, ba chiar de vină, pe care se sili să o repare cu argumentele ce le aduse în faţa soţiei. Nu numai faptul că primi să reprezinte într'un judeţ un partid care fu dovedit că a furat urnele electorale în câteva circumscripţii, ci şi alte acte de guvernământ şi administrative mai ales contribuiră să-i facă argumentarea forţată într'o măsură oarecare şi să simtă mustrare în conştiinţă. Il înţepa mereu un ac până începu să cutreiere satele pentru a se convinge la faţa locului de temeinicia plângerilor, de realitatea abuzurilor, de dreptatea cererilor particulare şi colective.

Indată ce luă contact direct cu masele, cu alegătorii, înţelese că nici nu mai putea fi vorba de a face politică liberală, sau averescană, ori naţional-ţărănistă, că, peste tot, nici nu se pune o problemă politică, ci una de reeducaţie naţională şi cetăţenească, şi una, de bună şi dreaptă administraţie. Toate mizeriile, toate cererile, toate dorinţele ce i se oduceau la cunoştinţă, nu erau de natură de ordin propriu zis politic, ci un rezultat al pervertirii mentalităţii poporului prin demagogia făcută, sau un rezultat al unei rele administraţii.

Ion Mărginean înţelese repede că ori pe care regim l-ar sluji, oricare partid ar fi la putere, el n'ar putea încerca decât readucerea bunului simţ în masele poporale, reeducarea maselor în principiile cari au făcut sănătatea sufletului ţărănesc în trecutul apropiat, şi să facă o bună administraţie. Işi dete seama că aşa cum înţelege el să-şi facă datoria într'un judeţ, nu mai însemna să slujească unui partid ci însuşi neamului.

Şi atunci acul acela al remuşcării încetă să-l mai înţepe, şi el se puse cu temeiu pe lucru. Işi aduce acum aminte şi de cuvintele deputatului Grecescu că la judeţ nu mai e nevoe să se facă politică, după ce alegerile erau terminate de un an şi numirile în slujbe terminate, ci administraţie. Avusese dreptate şi el, deşi Ion Mărginean era convins că deputatul nu se gândi decât la latura administrativă, de care se apuca el acum.

Ca şi pe vremea campaniei electorale el intră cu tot elanul în noua activitate.

Experienţa pe care încerca s'o facă dădea rezultate extrem de variate şi interesante.

De îndată ce coborî la sate își dădu seama că se bucura de încrederea oamenilor. Mulți îl cunoscură și înainte de alegeri, iar cu prilejul lor cutreieră toate comunele județului, și oamenii își aduceau aminte de el. Înțălese că însuși felul cuvântărilor lui deșteptară încrederea și respectul alegătorilor. Nu făcuse nici o promisiune, nu înjură, nu lăudă pe nime, și vedea acum că felul acesta de propagandă i-a fost lui personal de cel mai mare folos.

Cea dintâi experiență o făcu într'un sat din care în primele luni ale prefectoratului său, îi veniau tot la două săptămâni câte-o delegație. Oamenii erau nemulțumiți cu primarul pe care-l numi fostul prefect.

Adună satul în fața primăriei și le ceru oamenilor cari umblară în delegație, să-și dovedească în fața tuturora dreptatea reclamațiilor.

Oamenii începură să vorbească. Arătară pe rând toți oratorii că primarul de acum nu era dintre fruntașii satului, că fiind de neamul lui n'a mai fost primar, că singurul merit ce-l avea era că a organizat o mână de creștini în partidul liberal. Dar la alegeri, cum bine știa prefectul, n'au votat cu guvernul numai cei câțiva liberali înscriși, ci tot satul, pentrucă voiau să «mai probeze și cu ăștia». Numai treizeci de voturi au mers în altă parte. Oratorii mai arătară că primarul nici nu se pricepe la trebile obștești ale satului, fiindcă n'are de unde... «Pentrucă s'a făcut căpetenia liberalilor din sat, nu însemnează că Dumnezeu i-a turnat înțelepciunea cu pâlnia în cap» spunea un moșneag.

Vorbi și primarul, și țărani din tabăra lui. Primarul arătă că așa-i legea cea nouă. Când sunt naționalii la putere să fie un primar de-al lor, când sunt averescanii altul, de-al acestora, iar acum fiindcă sunt liberalii el are dreptul la primărie, fiindcă el o organizat mai întâi partidul liberal din sat. Alții din tabăra lui îi luară apărarea: «Dacă n'a mai fost primar din neamul lui, nu urmează că nu mai vine în fruntea satului și oameni noui». «De altfel omul e destul de priceput și va mai învăța din viață, că e încă bărbat tânăr». «Ei n'au protestat, n'au umblat cu jalbe, ci s'au supus și au luat de bun tot ce au făcut și cârmuirile trecute».

Inainte de adunare prefectul făcu o inspecție la primărie, în acte, în dosare, în conspectele de contribuție, cu notarul lângă el. Notarul avea trei comune de administrat. Ceru deslușiri dela primar, îl puse să-i arate unele lucruri, să-l întrebe ce ar face în cazul cutare și cutare. Constată imediat că omul nu se pricepe la multe din lucrările ce se țin de primărie. Și între patru ochi îi spuse: «Dacă erai un om adevărat dumneata singur nu trebuia să primești slujba ce ți s'a dat, nu să mai trimiți și delegați la mine să nu te mișc din slujbă. E primăria o slujbă pentru dumneata ori pentru sat? Iată după câteva fapte incorecte pe care le aflu aici, — făcute poate mai mult din neștiință decât anume, dumneata ai putea ajunge foarte ușor în temniță.»

Intre patru ochi primarul îi spusese că nu are nimic împotrivă dacă-l vor schimba. In sfârșit el n'a umblat după primărie ci l-a numit prefectul.

Totuși în adunare se răzgândi și începu să-și asmută oamenii.

Prefectul îi ascultă cu răbdare pe toţi, până nu mai ridică nime mâna, semn că vrea să vorbească.

El le arătă atunci că administraţia satului nu are nimic cu politica. Că cu politica vin şi pleacă, dar satul cu oamenii rămâne. Mulţumirea şi fericirea lor nu poate atârna dela partidul pe care l-au votat în alegeri, nici chiar dela guvern, ori care ar fi el, ci numai dela oamenii din sat, şi dela conducerea satului. Se face o mare greşală, le spunea el, când la alegeri fiecare vorbitor spune că viitorul alegătorilor atârnă dela guverne. Da, atârnă în primul rând dela ei înşişi. Deputaţii trebue să poarte grije de trebile cele mari ale ţării, să facă legile, să cârmuiască ţara. Satul trebue să fie cârmuit de săteni, şi pentru a fi bine cârmuit, în capul satului trebue să fie oamenii cei mai pricepuţi şi cei mai cinstiţi. Ei să rămână cât mai mult aceiaşi oameni în fruntea satului, pentru a putea cunoaşte toate necazurile lui şi leacurile necesare. E o mare greşală să se schimbe conducerea satului decâteori se schimbă guvernele. Vai de gospodăria în care la an se perindă trei slugi, sau e arendată de trei ori, tot la alţi inşi, le spunea prefectul.

Adunarea-l aproba cu mare însufleţire, aproape în unanimitate, deşi mulţi se întrebau: oare cum poate vorbi aşa un prefect? Sau poate nu-i prefect? Ori nu e liberal? Ei ştiau că pe subt mână toate partidele încercau să-şi recolteze voturi promiţând celor mai gălăgioşi că-i vor pune în fruntea satului. Iată însă că prefectul acesta vorbeşte altfel:

— E foarte rău, îşi sfârşi el cuvântarea, că sătenii se împart în tabere şi când merg la vot. Noi românii nu avem nevoe de vrajbă ci de frăţie. Ştiţi că aşa vă vorbeam şi la alegeri. Dar e lucrul cel mai primejdios ca oamenii dintr'un sat să rămână împărţiţi în tabere şi să se învrăjbească şi după alegeri. Ce se alege de o casă în care părinţii sunt în duşmănie cu copiii, cop'ii între ei, şi toţi merg pe alte drumuri? Suferinţă şi rătăcire, iadul pe pământ. Trebue să înţelegeţi că un sat e o familie, şi aşa trebue să rămână ori cine ar fi la guvern».

Oamenii aprobară şi rămaseră tăcuţi. Nu mai puţin de-un sfert de ceas reuşi să aleagă primar şi consilier comunal, după propunerea adunării, tot oameni unul şi unul. Afară de fostul primar şi vr'o trei din jurul lui, toţi se împrăştiară mulţumiţi.

Cu bună înţelegere, sfătuindu-se cu sătenii la faţa locului, reuşi să facă linişte în multe comune, fie că se alegeau primari noui, fie că se completa ori se schimba consiliul comunal.

Ion Mărginean vedea că oamenii înţeleg foarte bine interesul satului, că au o judecată sănătoasă şi că otrava răului politic încă nu pătrunsese prea adânc în masele populare. Adeseori reuşea să convingă chiar pe cei ce trebuiau schimbaţi, că e mai bine şi mai onorabil pentru ei să-şi dea în bună voe demisiile.

Dacă s'ar începe acum, pe toată ţara, îşi zicea el, o reeducaţie cetăţenească, poate s'ar putea încă opri răul semănat din demagogia electorului.

Veniau, în toate satele, oameni cari cereau să-i vorbească între patru ochi. Cei mai mulţi îi cereau să le şteargă gloabele pentru prevaricaţii de pădure, sau pedepse pentru netrimiterea regulată, ori de loc, a copiilor la şcoală.

Prefectul le arăta că va cerceta la faţa locului, chemând pe pădurari, pe învăţători la primărie, şi dacă va afla cum că li s'a făcut o nedreptate, o va înlătura. Le arăta însă, că e de datoria lor să ţină legile aduse în interesul lor: păstrarea pădurilor, instrucţia temeinică a copiilor.

— Cum crezi dumneata că legile cari mai înainte trebuiau ţinute, pot fi călcate acum? Că azi românii pot să-şi nimicească pădurile, când erau, în sfârşit, averea lor? Că pot să-şi lase copiii neştiutori de carte, când nu mai învăţau într'o limbă străină, ci în limba mamei lor».

Cei mai mulţi recunoşteau şi se ruşinau. Ba unii spuneau că nici prin gând nu le-ar fi trecut să vină cu asemenea cereri dacă nu le-ar fi spus domnii în alegeri că se pot face.

Intr'un sat îi ceru o audienţă un ţăran fruntaş, pe care prefectul îl cunoştea de mai demult.

Avea o mare restanţă în contribuţie. Ţinuse pân'acum cu toate partidele care se perindară la putere, şi reuşi să tot amâne plata. Acum îl strângeau în chingi cu plata.

— Cum se poate, domnule prefect, chiar pe mine care am dus la urne douăzeci de voturi pentru partid?

— Nu ţi-e ruşine, bade Dumitre? îl înfruntă prefectul. Un om cu averea dumitale, să nu-ţi plăteşti la timp dările? Dar cum ţi-a putut trece prin minte că dacă votezi cu guvernul, nu mai eşti dator să dai dare? Dacă s'ar putea aşa ceva, cine ar mai contribui la cheltuelile statului şi ale satului? Nu vezi dumneata că-i mare păcat ceea ce-mi ceri?

Omul se ruşină, şi-şi plecă capul în pământ.

— Poate jumătate, domnule prefect!

Ion Mărginean ridică indignat mâna şi-i arătă uşa. «Imi pare rău, zice el, că te ştiu de-atâta vreme şi nu te-am cunoscut. Tocmai un om cu carte şi avut să se rătăcească în aşa fel?»

Omul eşi ruşinat. Nu spuse nimănui ce a păţit la prefect, dar notarul îl aviză pe Mărginean că la o săptămână badea Dumitru îşi plătise întreaga restanţă.

Descoperi şi abuzuri şi nedreptăţi destule făcute de organele administrative. Incepu să pedepsească, să destitue din posturi, să mute pe slujbaşi în alte localităţi.

Luni întregi avu de lucru numai cu abuzurile şi felul de a se purta cu oamenii al jandarmilor. In multe părţi ei erau o adevărată calamitate pentru populaţie. Cu intervenţia comandamentului de jandarmi fură descoperiţi mulţi, unii fură chiar scoşi din jandarmerie, alţii permutaţi.

Prefectul îşi dete în grabă seama că avea de lucru cu un corp poliţienesc care avea o sumară educaţie profesională, iar subt raport moral cei mai mulţi lăsau foarte mult de dorit. Mai târziu făcu şi un memoriu către ministerul de interne pe care i-l încredinţă deputatului Grecescu.

In colindările lui prin judeţ cunoscu toate lipsurile populaţiei, unele de ordin general cum erau drumurile rele, podurile stricate. Se improvizase câte ceva în vremea alegerilor, pentru a putea circula vehiculele, dar de atunci totul rămase în părăsire.

In multe sate era lipsă de clădiri şcolare, cele vechi fiind aproape în ruină; serviciul sanitar era abea înfiripat. Pe alocuri bătea piatra, era nevoe de porumb.

Pusese la lucru toate serviciile judeţene şi le da mereu zor; în inspecţii vedea zilnic ce şi cum se lucrează.

«Doamne sfinte» îşi zicea de multe ori când se întorcea din drumurile lui «dar ceea ce fac eu nu mai e nicidecum politică!» Şi se simţea mulţumit că ghimpele acela nu-l mai înţeapă în conştiinţă.

Nu făcea desigur politică, ci administraţie şi educaţie cetăţenească şi naţională. Totuşi în cei doi ani şi jumătate avu destule neplăceri şi cu partidul propriu şi cu celelalte.

Subprefectul îi atrase din bună vreme atenţiunea.

— Sunt oameni cari nu se împacă cu schimbările pe cari le faceţi. Slujbaşii înlocuiţi au început să-i caute pe parlamentarii lor şi să li se plângă că au fost scoşi din posturi, ei membri ai partidului, şi că au fost puşi alţii dintr'alte partide.

Ştirea era nouă pentru Ion Mărginean. Prin sate nu băgase de seamă să rămână nemulţumiri pe urma schimbărilor ce făcea. Dar, totuşi, era posibil ca pe subt mână să se întâmple aşa.

— «N'au decât să se plângă» zise el. Domnii parlamentari de când s'au ales, afară de unul-doi şi preşedintele, nu s'au mai coborît între alegători. Nu cunosc realităţile, miseriile, nemulţumirile.

— E adevărat dar am auzit că deputaţii încep să se plângă că le distrugi partidul. Incep a spune că nu poţi fi un liberal convins, dacă înlături pe oamenii partidului. Mi-am ţinut de datorie să vă informez. Se 'nţelege eu cred că administraţie nu se poate face decât cu oamenii cei mai pregătiţi şi mai cinstiţi, atât la oraşe, cât şi la sate. Dar, vezi dumneata, mentalitatea asta nouă...

Subprefectul era un funcţionar administrativ de carieră. Fusese pretor şi un om recunoscut ca foarte harnic, priceput şi corect.

— Mentalitatea asta nouă e o nenorocire, domnule subprefect. Ea duce la desorganizare şi demoralizare. Ai observat dumneata vr'o înrăutăţire în viaţa administrativă decând cu schimbările mele?

— Ba, dimpotrivă, mergem spre consolidare şi spre muncă tot mai bine organizată.

— Mărturisirea dumnitale e mai preţioasă pentru mine decât orice. Dumneata ţii în mână firele administrative ale judeţului întreg. Dacă lucrurile se îndreptează şi folosul obştesc în judeţ creşte, nu-mi pasă mie de partid. De altfel, cum aş distruge partidul? Oamenii sunt tot mai mulţumiţi în judeţ.

— Am crezut de datoria mea să vă advertizez. Intre deputaţi şi în club sunt unii cari încep să facă aluzii la înlocuirea dumneavoastră.

— N'au decât! Eu lucrez cum îmi spune conştiinţa că mi-e datoria să procedez.

Şi într'adevăr el nu se lăsă impresionat de informaţiile date de subprefect. Le şi uită până peste vr'o jumătate de an, când se trezi la prefectură cu deputaţii din judeţ, afară de preşedinte.

Ei începură pe departe. Vorbiră despre marea hărnicie a prefectului, despre formidabila lui putere de lucru, despre desele lui deplasări în judeţ, despre încântarea lor şi a întregei organizaţii judeţene pentru faptul de-a avea un prefect aşa de distins.

— O singură problemă este asupra căreia ne luăm libertatea să vă atragem atenţiunea. La schimbarea de personal — pentrucă, evident, nu suntem împotriva înlocuirei celor răi şi nedestoinici — nu se ţine seama de partid şi de interesele lui. Nu numiţi în locul celor incapabili oameni de ai noştri.

— Numesc unde aflu oameni potriviţi. Unde nu, caut pe cei mai buni, nu mă uit la culoarea politică. Eu sunt pus să fac administraţie.

— Evident, evident, luă cuvântul alt deputat, desigur datoria D-voastră e să faceţi o bună administraţie. Dar problema nu e chiar aşa de simplă cum se pare. Oamenii înlocuiţi, cu cei cari îi susţin, se înstrăincază de noi, de partid. Numind oameni din alte partide, fie şi mai capabili decât cei înlocuiţi, nu aduc nici o întărire a partidului. Dumneavoastră nu le cereţi în schimb să intre în partid, ci să se intereseze de organizaţie.

— Adevărat că nu le cer decât să fie capabili, cinstiţi şi harnici. Eu, vă repet domnilor, fac administraţie nu politică.

— Aşa este, dar lucrurile se pot combina. Iată, după informaţiile ce le avem, dumneavoastră — ca să rămânem numai la primar, — aţi înlocuit până acum o sută două zeci.

— Probabil, nu fac statistică.

— O mai bună administraţie, da, cine poate avea ceva împotrivă? Dar închipuiţi-vă că în toate aceste sate organizaţiile noastre cari erau strânse în jurul primarilor şi consiliilor comunale, s'au destrămat, s'au risipit. Avem informaţii sigure, domnule Prefect.

— E posibil! Dacă nu i-au legat decât interesul de a fi în fruntea satului, socot că nu-i nici o pagubă că s'au destrămat.

— Nu, din punctul de vedere al dumnitale! Dar închipuiţi-vă că mâne ar cădea guvernul şi s'ar face alegeri generale. Pe cine ne mai putem noi, adică partidul, rezema în alegeri? Nu înţălegeţi că pentru buna dumneavoastră organizaţie partidul rămâne în vânt?

Iritarea ce se vădea în parlamentari, cu toate aerele ce-şi luau de a părea liniştiţi şi obiectivi, trecu şi în prefect.

— Nu mă interesează nimic decât buna chivernisire a judeţului prin oameni capabili şi cinstiţi în care satul întreg are încredere. De partid mi se pare că ar fi în atribuţiile dumneavoastră să-i purtaţi grija.

— Evident, evident. Lo şi purtăm, şi chiar din acest motiv ne-am luat libertatea să vă atragem atenţiunea.

— Să-mi daţi voe! Nu sunt preşedintele organizaţiei şi n'am nici o cădere să vă dau sfaturi. Ţin însă să constat un adevăr: dacă dumneavoastră aţi fi coborît la sate după alegeri numai odată la sută din coborîrile mele, sunt încredinţat că aţi fi lucrat ca şi mine, cunoscând situaţiile locale şi reale.

Deputaţii se priviră cu acreală. Era o înfruntare meritată.

— Dealtfel, continuă prefectul, eu cred că nu există un drum mai bun pentru a sluji un partid când este la guvern decât să grijeşti cât poţi mai bine de interesele şi bunăstarea populaţiei. Să se slujească cu nepărtinire dreptate la toată lumea, să se curme abuzurile, să se resolve de urgenţă cererile fiind cercetate, de a ocroti pe toată lumea cinstită şi de a urmări pe cei vinovaţi. Dumneavoastră nu vă daţi seama că populaţia acestui judeţ în cazul că va fi mulţumită cu felul cum a trăit subt regimul liberal, va vota tot cu ei şi la alegerile viitoare? Nu e mai mult să ajuţi încrederea şi respectarea unui regim, din partea tuturora, decât să ai în fiecare sat un grup de oameni cari promit că te vor vota? Eu socotesc că fac mai mult chiar pentru partid prin tactica mea, decât dacă m'aş ocupa de organizarea partidului. De altfel, încă odată, organizarea aceasta cred că intră în atribuţiile D-voastră. Binevoiţi a coborî la sate şi a face organizaţii. Cum oamenii au început să fie mulţumiţi de administraţia judeţeană, cred că nu va fi lucru greu. Deşi eu, personal, sunt convins că organizaţii politice la sate n'au nici un rost şi sunt şi primejdioase. Partidele să-şi creeze o popularitate prin felul cum guvernează şi odministrează când sunt la putere. Vă asigur că românii noştri ţin minte şi binele şi răul, şi judecă cu mintea lor sănătoasă, nu se iau după câţiva derbedei din sat, cari au făcut pe rând aproape tot ei organizaţiile politice locale a tuturor partidelor care s'au perindat la guvern. Eu cunosc realităţile, domnii mei. Şi nu dela birou şi din rapoarte, ci dela faţa locului.

— Problema ce ne preocupă pe noi e totuşi mai importantă decât credeţi, Domnule Prefect, zise cel care vorbi primul, ridicându-se depe scaun şi după el toţi. Şi chiar de aceea o să o supunem spre apreciere şi domnului preşedinte, şi întregului comitet al organizaţiei.

— Eu nu vă stau în drum. Şi sunt gata să-mi apăr convingerile şi înaintea domnului preşedinte şi a comitetului. Dacă se va crede că merg pe drum greşit, voiu demisiona imediat. Nu am venit în fruntea judeţului mânat decât de gândul să fiu de folos obştesc.

Trecură însă luni până când preşedintele ţinu să aibă o convorbire intimă cu el, deşi dela audienţa parlamentarilor deputatul Grecescu fusese mai de multe ori în oraş.

Vorbiră vreme îndelungată. Prefectul îi arătă în amănunte felul lui de a lucra. In linii mari îl cunoştea şi până acum.

In loc de orice argumentare la sfârşit Ion Mărginean îi propuse să facă cu el o plimbare prin judeţ.

Era întro' vacanţă parlamentară de Paşti. Umblară două săptămâni, până în Joia Mare. Preşedintele folosi prilejul pentru a face şi o dare de seamă a activităţii sale parlamentare şi a lucrărilor guvernului.

In cercetările ce le făcea necontenit, în contactul cu toate păturile sociale din judeţ, în felul cum lucrau serviciile administrative, el descoperi o rânduială şi o mulţumire aproape generală. Nu auzi nici o singură plângere împotriva prefectului, ci pretutindenea i se mărturisea

desiluzia că parlamentarii nu vin în mijlocul lor. La adunările ce le ţinu constată cu bucurie că populaţia aclamă guvernul, lucrările lui, pe el personal, şi că nu se ridică nici un glas împotriva regimului, ci numai împotriva unor slujbaşi localnici, pe unde prefectul nu ajunsese încă să facă ordine.

Încredinţat de guvern el inspectase superficial, şi alte judeţe ai căror preşedinţi se lăudau că au organizaţii puternice în fiecare sat. Dar pe-aici află dihonii şi nemulţumuri destule. Ba într'un rând deputatul circumscripţiei care-l însoţea fu huiduit. I se spuse pe nume: hoţ de urne şi guvernul, despre a căruia activitate virbise Grecescu, fu huiduit.

In judeţul său, pe sate, oamenii se purtau cuviincioşi, trăiau în armonie şi recunoşteau că regimul e cu dreptate, nepărtinitor. Se mira îndeosebi de marele respect de care se bucura prefectul.

Cum mijlocise dela diferite ministere ajutoare pentru judeţul lui, preşedintele, mulţumit de situaţia ce-o află, voi să le împartă pe loc, aşa cum era obiceiul. Dar prefectul se împotrivi: să le lase în seama Prefecturii, care singură putea şti în care sate e mai mare nevoe de ele, şi cari instituţii anume.

Intr'o comună preşedintele voi să facă o probă. După ce-i lăudă pe ţărani pentru buna rânduială în care-şi ţineau gospodăriile, pentru soiul frumos de vite ce aveau, pentru mersul regulat la şcoală al copiilor — aflase cele două sate de învăţământ ticsite — adăugă:

— Acum, fraţilor, să nu-mi luaţi în nume de rău, aş voi să ştiu câţi dintre voi sunt de-ai partidului liberal, de-ai partidului nostru care e acum la guvern? Poate ar fi bine să ridice mâna. N'o să fie nici o urmare nici în bine, nici în rău, ci eu ca preşedinte al organizaţiei liberale din judeţ, aş dori să ştiu câţi sunt de-ai noştri în sat?

Ridicară mâna vr'o zece. Ceilalţi se uitau unii la alţii.

Prefectul îi şopti ceva la ureche.

— Acum să ridice mâna toţi aceia cari judecă bună guvernarea noastră.

Toată adunarea ridică mâna.

— Şi dacă ar fi din nou alegeri, aţi mai vota cu noi?

— Cu dumneata şi cu domnul prefect, da! Sunteţi oameni de isprăvă şi de omenie.

— Uite ce este, zise deputatul Grecescu după ce isprăviră turneul, în prag de a pleca la gară. Eu sunt încântat şi recunoscător pentru activitatea dumnitale şi roadele ei. Cred şi eu că o bună administraţie şi o tratare dreaptă a tuturora, e metoda cea mai bună pentru a face un regim, un guvern simpatic în masele alegătorilor. Totuşi nici organizarea cel puţin a cadrelor nu este de disprețuit. Mai ales că sunt mulţi la conducerea partidului cari preţuesc mai presus organizarea decât buna administrare. De, oamenii au diferite păreri şi convingeri. In comuna în care am făcut proba aveam înscrişi în partid, la începutul organizării, vr'o jumătate de an înaintea alegerilor, treizeci de membri. Şi acum nu se mai recunosc a fi decât zece.

— Şi pot să vă spun, îl întrerupse prefectul, că sunt cei nemulţumiţi că nu au ajuns în consiliul comunal.

— Hm! Poate! Dar au dreptate şi parlamentarii în felul lor: dacă nu se adaugă la organizaţia existentă, cel puţin să nu se împrăştie şi asta în decursul guvernării. Socot însă că dumneata ai perfectă dreptate: munca asta de organizare îi priveşte pe ei. O să le dau îndrumări să plece cu toţii în circumscripţie şi să organizeze nucleele cel puţin.

— Cum credeţi, eu însă nu vreau să am niciun amestec. Eu cred că stricăm satele cu organizările politice locale. Poporului nu-i trebue partide, afară de cei leneşi şi vanitoşi cari nu aduc nici o întărire partidului. El vrea şi aşteaptă o guvernare şi o administrare promptă, cinstită şi nepărtinitoare. şi atunci se lipseşte de un regim.

— Da, e adevărate dar şi organizarea...

— Să-mi daţi voe să vă reamintesc că în alegerile generale am avut unanimitatea voturilor în comune unde nu era nici urmă de organizare. Şi, poate, tocmai din această cauză. Şi aţi recunoscut atunci că propaganda mea e cea mai bună. Cunosc poporul: dacă el nu simte că interesul partidului e interesul general românesc, şi în concordanţă cu interesele satului lor, organizarea e un lucru nefolositor, de prisos.

— Uite ce-i, domnule prefect. Eu sunt de acord cu dumneata, dar parlamentarii ştia din judeţ au mers cu jalba lor până la domnul Ministru de Interne.

El tăcu o clipă şi zâmbi mefistofelic. «Ce crezi că mi-a spus D-l Ministru? Iată ce: «Ascultă dragă domnule preşedinte, s'a mai auzit de aşa minune ca partidul nostru fiind la putere să destitue din funcţii pe oamenii partidului şi să-i înlocuiască cu membri de-ai altor partide? Se spune că în judeţul D-tale din Ardeal se întâmplă o asemenea absurditate». «Da», i-am răspuns. «Dacă omul nu-i bun, trebue schimbat. Şi dacă nu aflăm între ai noştri luăm de unde aflăm!» — «Aşa, va să zică te-a convertit şi pe dumneata prefectul local la metoda lui!» — «Pardon, Domnule Ministru, zic eu, asta e metoda mea!» El mă ştie ce elector şi ce om de partid sunt, şi a început să râdă. Trebue să ştii că metoda dumnitale în ochii conducerii partidului e ridicolă. De neînţeles. Eu, personal, o aprob. Şi de aceea fă şi mai departe o bună administraţie, iar deputaţii să se îngrijească de organizare. Le voiu lăsa acest ordin cât ce sosesc în Capitală.

Ion Mărginean urmă pe drumul lui. Făcuse de mult înlocuirile unde le află necesare, şi acum era robul administraţiei. Conflictul mai greu între el şi parlamentari ajunse numai către sfârşitul guvernării, din simplul motiv că cu toată îndrumara presidentului, ei începură cu greu acţiunea de reorganizare, pentru că erau prea comozi şi, la dreptul vorbind, desinteresaţi. Pentrucă, îşi ziceau ei, în opoziţie şi aşa nu-i va mai alege nime, chiar de vor avea organizaţii.

Totuşi cei cari începură îi cereau să schimbe primari, consilii, notari, pentrucă altfel nu pot creia organizaţii locale, lucru de care prefectul nici nu voi să audă. Conflictul însă ţinu puţin, fiindcă veni schim-

bare de regim în curând după ce unii parlamentari începură să se hărnicească.

Pentru metoda lui prefectul fu judecat şi de către partidele de opoziţie. Se spunea că obicinueşte lumea cu lucruri pe care alţii nu le vor lua în seamă, şi aşa se vor putea produce nemulţumiri. Dacă ţăranii se obicinuesc subt un regim să indice ei pe cei mai buni pentru a fi numiţi la locurile de conducere, cum vor mai putea ei să le impună pe omul de partid, pe bărbatul lor de încredere în satul respectiv?

Ba erau unii şi încă dintre ardelenii fruntaşi, cari îi băgau de vină — lucru pe care nu şi l-ar fi putut închipui niciodată — că prin administrarea lui cinstită şi dreaptă... face popular partidul liberal!

De necrezut! îşi zicea Ion Mărginean, dar aşa era! Ba se aflau cunoscuţi vechi cari îi şi argumentau eroarea în care căzuse.

— Nu-i motiv de nici o veselie, dragul meu! Cu propaganda ta electorală le-ai asigurat reuşita, şi să recunoaţsem — fără furt de urne. Cu un judeţ pe care te străduieşti să-l faci model, reuşeşti să diminuezi scandalul detestabil al guvernării liberale, care a bătut întreg recordul ilegalităţilor.

Ion Mărginean se întristă.

— Cum puteţi voi, oameni intelectuali, cari ştiţi judeca, să treceţi în astfel de exagerări?

— Dă-mi voe să-ţi spun că tu nu te-ai schimbat de când te ştiu: dacă te apuci de-un lucru, nu mai vezi nimic altceva în jurul tău. Eşti cu totul absorbit de el. Aşa te-am ştiut şi la Universitate. Aşa eşti şi azi: nu ştii ce se întâmplă în ţară.

— Dragă prietene! oftă Ion Mărginean, eu nu fac politică ci administraţie. Judeţul meu are nouăzeci la sută populaţie românească. Pentru ca fac tot ce pot să trăiască mulţumită în ţara sa. Dacă ar face toată lumea la fel, sunt sigur că s'ar toci în scurtă vreme ascuţişul luptelor politice, oamenii s'ar întoarce dela neînţelegere şi ură la frăţie, şi am ajunge la un mare partid românesc care să cuprindă pe toţi românii. Atunci am putea introduce o atitudine obiectivă asupra a tot ce se întâmplă la noi.

— Ei, utopist ai fost totdeauna şi aşa ai rămas. Dar cum crezi posibil să se adune într'o singură tabără cele trei partide mai mari dela noi? Subt şefia cui? Subt conducerea cui?

— A celor mai buni din toate partidele.

— Niciunul nu va recunoaşte şefia celuilalt. Nu-i decât unul care poate fi şef.

— Păi, aici e piedeca cea mare: ambiţia oamenilor! Desigur unirea şi în politică se putea face mai uşor la începutul României mari. Acum ar fi mai greu, dar nu imposibil. Masele mari ale popirului ar primi un astfel de fapt cu mare însufleţire şi satisfacţie. Să mă crezi, eu cunosc poporul. Trăesc mai mult în mijlocul lui. Nu-i place învrăjbi-

rea între români. Dar trebue să mă lămureşti cum spui că liberalii pun mâna pe bogăţiile subsolului şi ne sărăcesc pe noi. Erau în proprietatea noastră a românilor acele bogăţii, ori erau în mâinile societăţilor străine? Ei, vezi, nu erau ale noastre decât unele terenuri aurifere din munţii apuseni. Aveam noi capitaluri să le cumpărăm, să le naţionalizăm? Nu aveam. Deci, ce era de făcut? Să le lăsăm mai departe în mâinile străinilor? Să-mi dai voe, ca advocat al sucursalei Băncii la care am fost angajat, cunosc destul de amănunţit problema.

— Ne putea da Banca Naţională credite în acest scop nouă.

— După cât sunt informat s'au dat şi se dau destule credite băncilor. Dar să recunoaştem un lucru: noi n'am avut în trecut întreprinderi de natură comercială şi industrială, nu ne pricepem la conducerea lor, şi, ca urmare nu cutezăm să trecem pe acest teren de activitate. Sau dacă încercăm — cum s'a întâmplat în câteva cazuri cu bănci ale noastre — nepricepându-ne, nu reuşim.

Prietinul cu care vorbea, un advocat din oraş care candidase la alegerile trecute şi căzuse, era un om destul de obiectiv. Examinară împreună situaţia. Ion Mărginean trebui să recunoască lipsa lui de o bună informaţie, aşa că-l ascultă cu mult interes. Dar tot ce auzia nu era, în definitiv, decât ceea ce făcuse şi guvernul anterior, în proporţii mai sporite, poate. Dar şi realizările româneşti erau acum mai multe. La sfârşit el ajunse la concluzia lui de totdeauna: şi energia spirituală, şi forţa materială a românilor din toate provinciile, trebuia să curgă într'o singură albie. Altfel elementul românesc, deşi majoritar în optzeci de procente în ţară, o să rămână subt raport economic o minoritate, iar subt cel politic prilej de învrăjbire tot mai mare.

Prietenul recunoscu şi el adevărul, dar era convins că partidele sunt învrăjbite în aşa măsură, încât unirea lor rămâne o imposibilitate.

— Nu cred! Nu avem nevoe decât de înţălegere şi bunăvoinţă, zise prefectul. Iată o pildă: în judeţul meu, la sate, eu nu mai am partide — m'am răzimat pe interesul comun al fiecărui sat, şi oamenii s'au grupat bucuroşi şi înţelegători în jurul acestui interes. Pot spune că eu am acum primari, consilii comunale, notari din toate fostele fracţiuni politice cari au început să învrăjbească satele. Eu nu mai am decât un singur partid: al armoniei naţionale şi economice între locuitorii judeţului.

— Da, am auzit! Dar se vorbeşte că din pricina asta o să-ţi rupi grumazul cât de curând!

— Se poate, dar nu mă gândesc la asta. Am auzit şi eu. Mi s'a atras atenţiunea chiar oficial. Dar eu nu pot lucra decât după conştiinţa mea, cum vede ea interesul general şi naţional pe care m'am angajat să-l slujesc. Dacă toţi intelectualii, din toate partidele ar proceda la fel, nu crez că am reuşi să constrângem şi conducerile să se unească? Dacă populaţia ţării ar ajunge din nou pacificată prin slujirea fără părtinire a dreptăţii, printr'o bună administraţie, politicianii ar trebui să ţină seama de idealul ei de pace şi unire, şi ar trebui să se unească. Atârnă doar de masele mari, de votul lor.

Ion Mărginean în cursul activității sale de prefect avu să întâmpine multe critici și dela prieteni și dela dușmani. Se formase o clică din slujbașii înlocuiți de el cari bătea mereu drumurile la clubul central, la parlamentari acasă, ba până și în Capitală, la Ministerul de Interne. Delegațiile își adunau banii de drum și cheltuelile de întreținere din contribuția tuturor celor nemulțumiți. Prefectul știa de unele drumuri ale lor, dar își continua activitatea. Nu se temea de viitor: postul de advocat la bancă și-l avea asigurat.

Uneori, examinându-se, își dădea seama că dacă nu ar fi avut această asigurare pentru viitor, poate nu ar fi putut proceda după conștiința lui. Ba nu era probabilitate, ci o certitudine, dacă se gândea mai bine! Ar fi ținut seama de dorința parlamentarilor, ar fi ținut pe oamenii partidului în funcții, i-ar fi restituit dacă ar fi primit nu ordin, ci numai sugestii. N'ar fi putut fi neînduplecat ca acum urmându-și drumul convingerilor și conștiinței. Perspectiva de a fi pus din nou pe linia moartă, l-ar fi intimidat și ar fi ajuns cap plecat, o unealtă în mâna partidului.

Nu era oare acesta motivul decadenții moravurilor publice, al ilegalităților ,al lipsei de caracter tot mai accentuată în rândurile celor prinși în vâltoarea luptelor politice? se întreba el uneori. Nu faptul că sunt atâția oameni cari și-au legat existența de partid, și cari nu mai au rădăcini și posibilități de existență în nici o profesiune particulară, nu frica de ziua de mâne, îi face pe oameni inconsecvnți cu ei înșiși, slugarnici, aderenți politici pătimași și uneori furibunzi? Nu teama pentru bucata lui de pâne pentru ziua de mâne? De câteori își punea asemenea întrebări ajungea la concluzia că e necesar ca oamenii cari fac politică să aibă situație materială sigură, care să-i elibereze de grija zilei de mâne. Poate oameni avuți, poate oameni cari au profesiuni independente, întreprinderi particulare. I se păru că numai astfel de oameni independenți materialicește, pot fi independenți și în judecarea realităților românești, pot fi slobozi și în politică. Altfel interesul existenței proprii îl duce legat, cum duci calul de căpăstru.

Se lua de pildă pe sine însuși. Dacă n'ar fi avut postul asigurat, n'ar fi putut lucra pentru binele obștesc al județului. Dacă, în calitatea lui de notar, ar fi putut crede, și ar fi avut certitudinea că neexecutarea ordinelor ilegale, îi va aduce destituirea definitivă din post, ar fi îndrăznit să nu le execute? Atunci, poate mai credea într'un asemenea eroism, dar azi nu mai putea crede. Nu putea să mai treacă odată prin umilințele și rușinea de atunci, și mai ales, nu mai putea să rămână încă odată pe linie moartă.

Sinceritatea îi poruncea să vadă și să mărturisească adevărul, indiferent că-i făcea plăcere sau ba. Plăcere nu-i făcea, desigur! Se simțea scăzut în personalitatea sa. Era, în definitiv, cu o excepție, nu un erou, ci un om pe care, dela o vreme, împrejurările l-au ajutat de când a fost numit advocatul sucursalei.

Și rămase și mai convins că până când intelectualii noștri nu vor avea mijloace de existență neatârnătoare la fluctuațiile politice, partidele ar continua să trăiască și să pulverizeze tot mai mult energia națională.

Poate a fost o greşală votul universal, care a deschis porţile politice ale unei existenţe efemere dar sgomotoasă şi uneori fructuoasă temporal, pe toţi cei lipsiţi de mijloacele proprii ale existenţei. Poate, era mai bun un vot censitar.

Constatările de natura aceasta, pe cari le făcea de multe ori, îl întristau şi pe-un răstimp îi scădeau elanul de activitate. Rămânea atunci în oraş, la birou, două-trei zile, până când reuşea să se scuture de indispoziţie şi să pornească din nou în judeţ.

Emilia ar fi dorit ca zilele acestea de indispoziţie să ţină cât mai mult, să fie cât mai dese. Pentrucă afară de Duminică şi sărbători, erau aproape singurele zile când îl putea avea pe bărbat acasă.

(urmează)

I. Agârbiceanu

DANSUL SECERĂTOARELOR

Secerătoare blonde de holde, mărgărite
Prin iarbă necositâ, prin spice aurite,
Adună bucuria tulpinelor subţiri
De aur, încă lucii, şi snopii parcă's miri.
Adună rodnicia din spicele-aplecate
Cu mâinile de mamă de mirişte muşcate,
Secerătoare blonde de holde aurii
Ce mişună prin câmpuri în pânze colilii.

S'apleacă lanul galben sub seceră de soare,
In chip de snopi îl poartă puternice picioare,
Crescând din mirişti aspre cu busturi împlinite,
Ca nişte zmei de câmpuri prin ierburi rătăcite,
Şi iarba ca mătasa sub albele picioare
Şi florile albastre în păr şi 'n cingătoare
Se fac deopotriva credinţelor bătrâne
Ce ocrotesc ogorul să crească mândră pâne...

Secerătoare blonde de holde sunătoare
Ce leagănă vecia pe seceri sclipitoare
Şi rodul ca tămâia cu mânile-i culeg,
Şi spic la spic aşează să fie snopu 'ntreg,
Simţind pe fruntea arsă o boare ca o mână,
Un vânt de prospeţime de apă de fântână,
Udată cu mireasma din pântecul ţărânii
Sfârşind cules de aur, dansau în rostul pânii :

«Să ne facem cununiţe, cununiţe aurii,
Să ne 'ncingă fire blonde, peste fote, peste ii,
Hai, hai, hai, cu pleata 'n vânt
Că stă lanul la pământ !
«Spume albe ca oglinda şi frumoase ca din soare
Să ne prindem spice sterpe pe la stani şi cingătoare,
Hai, hai, hai, că vine seara,
Mândru-i grâul, grea secara !

«Să ne 'nfigem albăstrele, cununiţe de pelin,
Cimbru 'n sân, trifoi la bete, s'amiroase-a câmp puţin,
Hai, hai, hai, că noaptea vine,
Să jucăm pe-un mărăcine !
«Să ne prindem mâni de mână ca o horă de bunice,
Impletindu-ne jucarea cu-albăstrele şi cu spice,
Hai, hai, hai să crape iarba
Că n'am stat nici azi degeaba !
«Să ne tindem ca 'ntr'o sârbă, tot o roată de lumină,
Sub picior să ţipe lutul, crape-a dracului neghină !
Hai, hai, hai şi-o smuncitură
Pe mâncat şi băutură !

E. Ar. Zaharia

S O M N

Mai drag ca pe-o mlădiţă de 'mpărat,
Mămica, descântând, te-a legănat.
Păpuşa, prietenoasă, ţi-a închis,
Pleoapele, cu degete de vis...

Mânuţele, mici faguri cu lumini,
Desfac zăvoare, spre tărâmuri albe
Şi-ţi însoţesc, sonor ca nişte salbe,
Cărările bătute 'n flori de crini.

Coboară 'n taină îngeri cu tilinci
Să-ţi pue 'n visuri crengi de peliniţă,
Să-ţi lege fundă verde în cosiţă,
Cântându-ţi peste leagăn şi pelinci...

Ci mâna mamei, caldă ca un soare
Işi leneveşte somnu 'n mădulare.
Şi 'n gându-i, legănându-te 'n neştire,
Iţi caută, de pe-acum, prin basm, un mire...

Vasile Posteucă

A M M A I T R E C U T

Am mai trecut o luptă, am mai sărit un hop,
Scumpi camarazi de arme, fecioarelor umile !
Şi dacă ne întoarcem la umbra ăstui plop
E fiindcă ne iubiraţi sau fiindc'avurăm zile.

Dar, orişicum, din vremea de linişte mă 'nfrupt
Să am şi mai departe ce să-mi rămână 'n gânduri
Şi, până una alta, pe-un moale pat de scânduri,
Cu o femeie dulce visez c'am să mă lupt.

Cei ce căzură, astăzi apusul nu-l mai văd
Cum își retrage 'n sânge, norii, oștire 'nfrântă.
Cum, după fiecare nemăsurat prăpăd,
O voce la ureche șopăcăie și cântă.

Și brațul care-mi cade, fierbintele, de gât!
Și stelele de-a-valma, lunecătoare luna.
Nu le mai ține, nu le mai ține de urît
Nimic — pierdute toate, cum vezi, pe totdeauna.

Dar până nu mai cade o iarnă peste ei
Ni se mai pare totuși că au să mai revină.
Ies, fără să-mi dau seama, afară în grădină.
Zălude în bătaia lunii plâng glasuri de femei.

Eupatoria, August 1942.

Aurel Marin

A L B E M O R M I N T E

Inalte livezi,
Copaci de ninsoare:
Se scutur cât vezi
Ghirlande de floare.
Tu, Doamne, le-așezi
Și-acum ca'nainte,
In calme zăpezi
De albe morminte.

Ninsorile'n șir
Coboară a lene
Pe-un vast cimitir
De 'ntinse troiene.
Omături subțiri
Se lasă domoale
Și ning cu-amintiri
In zvon de petale.

Un fulg pe obraz
In suflet învie
O undă de haz
Din copilărie,
Copilul e treaz
Și sburdă pe-afară
Și totul e az
Ca odinioară...

Zadarnic, băeţi:
Colindele-mi toate
S'ascund sub nămeţi
Adânc îngropate.
Suntem călători
Şi vremea ne minte
Cu alte ninsori
Pe-aceleaşi morminte.

G. Ursu

I N T E R I O R

Intâile acorduri scandând Ave Maria
Par un hulub albastru, gătit de 'ntâiul sbor:
Din colţ cu noapte, ceasul prelung şi visător,
Işi scutură de umbre — de somn — aurăria.

Ce lung vibrează pianul — cutie cu sonate —
Mirat că tot mai cântă în casă cineva !
Un fluture de noapte, trezit şi el, se sbate
De-i fulgue polenul pe draperia grea...

Abia când ceasul tânăr, cu-o clipă 'mbătrânit
S'a aşternut pe cadre, pe glastre, pe covor,
In cuibul de rotiţe cu ronţăit sonor
Se 'ntoarce, fără aripi, hulubul răsvrătit...

Ştefania Stâncă

J C O A N Ă

Fata mea nu-i chiot de lumină —
Când coboară din păduri e numai cer
Dat de-a rostogolul pe tarlale...
Când întinde luna lăicer

Şi stau frunzele mirate să-i audă
Mersul — ca de ciută, lângă gând,
Ştie-i taina inima, năframă
Pentru ea, pentru minune, pentru vânt...

Fata mea e lut şi e minune,
Reavănă credinţă — stei în piept,
Când coboară din rădvane de lumină, peste vreme.
Lângă suflet pasul i-l aştept...

Nicolae Predescu

AMINTIRI DIN IAŞI

POETUL NECULAI BELDICEANU

Treceam pe Calea Dorobanţilor, când pe zidul unei case din colţul unei stradele zării o tăbliţă pe care sta scris: «*Strada Nicolae Beldiceanu*», iar dedesubtul numelui: «*Scriitor român 1881—1923*». Nu ştiu ce legătură poate să fie între această mică stradă din Bucureşti şi tânărul scriitor originar din Iaşi, zic tânăr, căci cifrele de pe tăbliţă ni-l arată că a murit la vârsta de 42 ani, dar acest nume mi-a răscolit amintiri din anii copilăriei mele, când în Iaşul de altădată, intelectual şi idealist, venia în casa părinţilor mei, ce se găsia peste drum de Biserica Vovedenie, un om de vreo 50 ani, însoţit de o doamnă oacheşă, frumoasă, de un băieţandru de vreo 13 ani şi o fetiţă cam de aceiaşi vârstă.

Era poetul Neculai Beldiceanu, cu soţia lui Aglaia şi cu fiul lor, mai târziu scriitorul al cărui nume stă scris pe tăbliţa sus amintită, şi surioara sa.

Sunt deci doi scriitori cu numele de Beldiceanu: poetul Neculai Beldiceanu, născut la 1844 în com. Preuteşti, în apropiere de oraşul Fălticeni, care a trăit la Iaşi unde a murit la 1896 şi fiul său, al cărui nume e tot Neculai, scriitorul prozator, care a trăit între anii 1881—1923, părăsise Iaşul şi se stabilise la Bucureşti.

Aşa dar, pentruca trecătorul, ce-şi aruncă privirea pe acea tăbliţă să fie bine lămurit şi dacă Municipalitatea a voit să aducă un omagiu memoriei tânărului scriitor, numele lui trebuie scris: Neculai N. Beldiceanu.

Amintirile mele mă duc însă la tatăl acestuia: *Neculai Beldiceanu*, arheolog, profesor de istorie la Gimnaziul Ştefan cel Mare din Iaşi şi un mare poet ieşan care a dat poeziei româneşti adevărate perle, şi cu multă mirare văd că în cărţile de literatură românească nu se pomeneşte niciun cuvânt de dânsul, pe când alţi poeţi, cari nu se ridică până la înălţimea versului şi cugetării lui, sunt trecuţi chiar în manualele de şcoală pentru studiul limbii şi literaturii noastre.

In Iaşul de acum vreo 50 ani, nu era serată literară sau festival artistic pentru vreo binefacere la care să nu fie recitate «*Doina*» lui Eminescu şi «*Lăutarul*» lui Beldiceanu.

Aceste două poezii împreună cu Satira III de Eminescu, «*La Icoană*» sau «*Dormi Iubito*» de Vlahuţă şi «*Vrem pământ*» de Coşbuc, erau nelipsite din program.

In acea vreme, în Iași domnea o atmosferă eminesciană și socialistă. Romanele lui Tolstoi, Dostoiewski și Turghenieff erau foarte citite, iar poezia cu un colorit pesimist, în care fondul era filosofia vieții, cu desamăgirile și necazurile ce întâlnește omul în calea anilor, era foarte mult gustată de intelectualitatea ieșană. Tot astfel, când nedreptatea socială și starea proletară erau înșirate în versuri, ce jeleau sărăcia sau biciuiau parveniții și clasa conducătoare.

Par'că-l aud și acum pe State Dragomir, artist al Teatrului Național din Iași, cu vocea lui puțin răgușită, recitând «Lăutarul», această capodoperă a lui Beldiceanu, în care el pune cu atâta măestrie, față'n față, lumea bogată și cea săracă, suferința săracului în contrast cu beția de bine a bogatului.

Bietul lăutar, «*Vechiu bătrân cu barbă albă și cu frunte pleșuvită*», chinuit de sărăcie, având un copil mort acasă, ce-și așteaptă ceasul îngropării, este totuși nevoit, pentru pâinea lui de toate zilele, să cânte la ospățul bogatului. «*Dar nu-i inimă de peatră lăutarul*», suferința îl răzbește și în loc de cântec vesel el își cântă durerea și sărăcia, ceeace-i pricinuește din partea bogatului în loc de compătimire, numai ocară:

Cobe, taci cu al tău vaer, zise unul dintre oaspeți,
Lasă jalea calicimii, de nu vrei ca să te capeți
Cu ciomege... Poftești aur? Nu cumva dorești ca ieu
Să-ți aștern covor, mojice, și țolinca ta s'o ieu?
Dacă ești sărac, muncește!

Iar când bietul lăutar, jignit în sufletul său chinuit, trântește scripca la pământ și izbucnind de durere și indignare aruncă oaspeților o arzătoare filipică, nu voiu uita tăcerea religioasă, în care publicul unei săli pline a Teatrului Sidoli din Iași [1], asculta minunatele versuri cu care Beldiceanu prin graiul lăutarului arunca valuri de foc, făcând procesul răutății și nepăsării omenești:

Cereți muncă, — dar răspundeți, n'am muncit eu muncă sfântă?
Când aveți un mort în casă, nimene din voi nu cântă.
Pe când bietul lăutar
Iel vă cântă. — când sunt fiere a lui zile de amar!...

Când ultimele versuri erau spuse, aplauzele și strigătele de bis nu se mai terminau, iar artistul era nevoit să revină în scenă și să continue, de data aceasta cu usturătoarea șarjă, contra demagogiei politicianiste din poezia «*Vechituri*»:

Într'o parte, căci se urcă oratorul la tribună
Toată lumea se întreabă: oare ceo să ne mai spună?
. . . . . .
. . . . . .

[1] Teatrul Național încă nu era construit.

O ce secol de spoială, de ruşine şi ocară...

. . . . . .

Nu intră în cadrul unor amintiri de a face un studiu critic poeziei lui Beldiceanu.

Voiu îndrăzni, totuşi, să citez crâmpeie din minunatele lui poezii ca formă şi cugetare, deoarece constat, cu multă părere de rău, că el un poet dat uitării, iar versurile sale prea puţin cunoscute.

Poeziile lui N. Beldiceanu au fost publicate în revistele de pe vremuri ce apăreau la Iaşi ca: *Arhiva Societăţii Ştiinţifice şi Literare* şi *Contemporanul*, şi în două mici cărţi, una editată la Iaşi în 1893 (Edit. Şaraga), care nu se mai găseşte şi care cuprinde: *Amor şi lacrimi*, *Gânduri Negre* şi *Pasteluri*, şi alta în 1914 (Editura Minerva, Bucureşti), care cuprinde: *Pasteluri*, *Neguri*, *Doine* şi *Poliritmice*.

Ar fi de dorit ca o nouă editură să publice un volum de poezii complecte, în care să fie cuprins şi poemul «*Pământul*», publicat în *Arhiva Societăţii Ştiinţifice şi Literare* din Iaşi în anii 1893—1894, deşi prin moartea poetului, acest poem a rămas neterminat. Iar poezia inedită «*Unei idealiste*», pe care o dăm publicităţii în aceste amintiri, fiind de o rară frumuseţe şi oglindind gândirea şi sufletul poetului, ar trebui să nu lipsească din această nouă ediţie.

*

Beldiceanu a început să scrie versuri la vârsta de 20 ani. Primele sale poezii au fost scrise între anii 1865—1870, Pastelurile între anii 1870—1880, iar restul în decursul anilor până la moartea sa, în anul 1896. El e poetul suferinţei, al proletarului şi al ţăranului; sărăcia acestora îl înduioşează şi-l revoltă.

In acea vreme, în Moldova ţărănimea era exploatată de venetici (greci şi evrei), care ţineau în arendă moşiile boerilor moldoveni. Beldiceanu cunoştea viaţa rurală şi starea ţăranului: fusese doar subprefect şi apoi el însuşi era născut la ţară, în satul Preuteşti din jud. Suceava, De aceea şi versurile lui sună astfel:

Cât văd ochi peste lanuri pentru cine ară pluguri,
Pentru cine sapă aur diferite meşteşuguri?
Mult folos aduce munca, — ie prielnică oricui;
Şi cu toate-aceste'n lume nu ie bine, pace nu-i...
(Desmoşteniţii).

Făcând parte dintre intelectualii cu idei înaintate — socialiştii de altădată —, el se ridică împotriva nedreptăţii sociale şi a clasei parvenite şi bogate. Versul lui are uneori accente tari, chiar revoluţionare:

«*Sărăcie, ieşti bătrână ca şi foamea*» zice el în poezia «*Desmoşteniţii*», în care, după ce vorbeşte muncitorimei în cuvinte ca: «*Salahor lipsit de vatră...*», «*Voi plugari făr'de ogoare...*» şi face procesul ciocoilor,

parveniţilor şi în general al celor cari trăiesc pe spinarea mulţimei, termină cu următoarele versuri:

Ocean de sărăcie de amar şi întuneric
Când ai tu a ta putere, de ce stai ca un nemernic?
Când ieşti suflet, când ieşti număr, pentru ce mai stai la gând?
Inainte, înainte, milionule flămând...

El aşteaptă o lume nouă în care va domni mintea şi cugetarea:

. . . . . .

Ce frumoasă, ce măreaţă va fi ziua biruinţei
Ziua când stăpână fi-va pe pământ domnia minţii,

. . . . . .

Vecinic floarea fericirei pe pământ va fi în floare
Când în lumea cugetării, cugetarea va fi soare.

Pentru înfăptuirea acelei lumi noui el îşi pune nădejdea în generaţiile viitoare, adresându-se tineretului, dela care aşteaptă această îndreptare. Spune:

Tinereţă luminată binelui sprijinitoare
Tu ce ai ca datorie să aprinzi al minţei soare.

Şi mai departe:

Tinerime dragu-mi-i
Să-mi văd dorul inimii
Implinit... în loc de tină
Să văd lumea o grădină
Iar bezmetecul palat
Până'n temelii săpat
De bordeiul tupilat.

Beldiceanu a fost un admirator al lui Eminescu, căruia i-a dedicat versuri de slavă şi de adâncă gândire.

In timp ce marele poet trăieşte zile nefericite, care-l împiedică să mai scrie, Beldiceanu în aşteptarea unei lumi noui, care va aprinde «*Candela dreptăţilor*», îl întreabă:

Lucefere, când vine al zilei răsărit,
De ce umbrit de jale tu mergi spre asfinţit?

Adânc mişcat de suferinţa lui Eminescu, Beldiceanu continuă:

Copil frumos ca visul ce'n leagăn îl visai,
In lume, tu, ce bine iera, de nu ierai!
Azi n'ai avea durerea şi scârbele alături...

Şi după ce înşiră toate desamăgirile vieţii lui Eminescu, între care şi romanul lui de dragoste, pe care-l schiţează în aceste frumoase forme:

Iubirea pentru tine din ceriu răpind doi aştri
Ii coborî în lume schimbaţi în ochi albaştri
Şi glasuri fericite rostindu-ţi atunci versul
In ochii cei albaştri găsit-ai universul.
. . . . . .
. . . . . .
Dar cum lumina moare, muri iubirea voastră
Zadarnic gândeşti astăzi la floarea cea albastră.
. . . . . .

face apologia operei lui Eminescu şi termină chemându-l în lumea nouă visată de dânsul:

O dacă al tău cuget ar vrea să urmărească
In lumea viitoare chiemarea omenească
. . . . . .
. . . . . .
Din ale poeziei visări nemărginite
Ar naşte idealuri de nimene gândite
Şi coborând din soare a tale cugetări
Ai întrupa cântarea sublimei deşteptări.
. . . . . .
Inalţă-te, poiete! şi geniul tău meargă
Sus, dincolo de lumea, ce printre lumi aleargă
Şi cerne-ţi cugetarea pe unde aştrii cern.
Mişcare şi viaţă în haosul etern.
In albăstrimi întinse, ce albăstrime n'au.
Pe unde minţi sfârşite, de nesfârşire dau,
Pătrunde viitorul cu dezlegare ie-l,
In ritmuri arzătoare vorbeşte-ne de iel.
Grăbindu-l la viaţă, spre noi cu dânsul vină
Şi'n inimi aprinzându-l: luminei dă-i lumină.

Această poezie poartă data de 4 Martie 1887 şi a fost publicată în revista «Contemporanul» din Iaşi sub titlul *«Geniu şi Nefericire»*. In editura Minerva ea e publicată sub titlul «Eminescu», dar nu în întregime.

In pasteluri, Beldiceanu îşi aşterne impresiunile, în forme şi comparaţii de o rară măestrie. Intr'o zi se duce la Mânăstirea Sihlea, care pentru el e: *«O taină de viaţă pe coasta munţilor»*, iar când biserica începe a se zări în depărtare, el ne înfăţişează tabloul:

Pe vârful gol de peatră apare în apus,
Un simbol de credinţă, o cruce, colo sus...
(Sihlea)

Si cum poetul cunoaşte viaţa satului, iată cum ne înfăţişează pe ţăranul nostru, venind să cinstească un pahar, în ziua de arminden:

Un moşneag cu barba albă, veac bătrân cu ghebu'n spate
Zice: Multă sănătate! vouă meseni de prin sate;
De voiţi o primăvară cu flori albe de la rai
După datinele ţării, să cinstim pe întâi Mai.

(Armindenul)

Plaiurile, luncile Moldovei şi tot farmecul naturii dela ţară, îl mişcă pe Beldiceanu. De aceea şi doinele lui sunt adevărate cântece de dor şi dragoste:

Frunză verde alior
Cântă cucul în pripor
Să mă vindece de dor.

(Doina Mângâierii)

Frunză verde sălcioară
Corbule din aripioară
Dă-mi te rog o penişoară
Ca să scriu o hârtioară.

(Doina Sorioarei)

Spune frunză, spune floare
De ce dragostea ne doare?

(Doina Despărţirii)

In afară de doine, pasteluri şi de poeziile cu fond filosofic şi social, Beldiceanu a mai scris o serie de alte poezii, care ni-l arată în clipe de durere.

Trăind numai din leafa de profesor de gimnaziu, ducea lipsă şi de aici necazuri, şi iar necazuri, care sdruncină şi dragostea şi căsnicia. Apoi pierderea primului său copil Sorin i-a pricinuit o mare durere, pe care ni-o destăinueşte în versuri deosebit de triste:

Se lasă gerul pe pământ
Tu dormi, Sorine, în mormânt...
O, dac'ai fost ca să te duci
In lumea tristelor năluci
De ce frumosule pribeag,
Ai mai trecut al vieţei prag?

Nota de pesimism, care domină în poezia lui, felul său de a judeca lumea şi versificaţia au multă asemănare cu Eminescu, al cărui duh plutea în ambianţa intelectuală a Iaşului. Să fie vreo influenţă? Ar fi o greşală să facem asemenea afirmaţii, căci Beldiceanu era născut poet: «Stilul bogat şi natural, rima curgătoare şi nesilită, dovedesc geniul său *poetic*». (*Prof. Gr. Buţureanu:* Discurs la moartea poetului).

Cu toată nota tristă a versului său, Beldiceanu nu era o fire întunecată. Dimpotrivă, prietenos, îi plăcea să discute şi să facă glume. Când se întâlnea la noi în casă cu istoricul A. D. Xenopol, discuţiunile lor presărate cu glume şi mici înţepături, lipsite însă de răutate, erau pline de haz.

Poezia inedită de mai jos, pe care o socotim de o rară frumuseţe, oglindeşte fiinţa poetului, nu şi a omului de societate, aşa după cum l-am cunoscut. Ea a fost scrisă în următoarele împrejurări:

La una din seratele literare care se ţineau în casele noastre, se porni o discuţiune pe tema idealismului. La acea discuţiune lua parte şi o tânără doamnă. Inteligentă şi cultă, vioaie şi ironică în discuţii, tânăra doamnă — era sora mea de curând măritată — tocmai se înapoiase cu soţul ei dela Paris, unde trăiseră în ambianţa senină a studiilor: ea studiase pictura cu maeştrii Jean Paul Laurens şi Bouguereau, iar soţul ei, fost asistent al lui Cobâlcescu, pregătia o teză de doctorat la Sorbona. Anii petrecuţi în Cetatea Luminii, în acel mediu de artă şi ştiinţă, o făcea pe sora mea să privească viaţa numai prin culorile trandafirilor din luna Mai, în contrazicere cu Beldiceanu, care purta pe umerii săi o jumătate de veac şi cunoştea calvarul vieţii. In urma acelei discuţiuni, el îi scrise în album această poezie:

UNEI IDEALISTE

Copilă,
Fie-ţi de tinereţa ta milă,
Nu visa...
Nu te lăsa
Dusă, de-al inimei val,
Spre un nesigur ideal...
De ce ai risipi,
A ochilor tăi perle? —
Ce-i scris pe stele,
Nu vei ceti...

Priveşte-mă, ca tine-am fost
Copil nebun, ce pe de rost
Visam sublimele eresuri,
Insufleţite 'n versuri...
Azi, — vezi-mă, ce am ramas, —
Lut, fără glas; —
De înverzite ţermuri,
Moluz din alte vremuri...

Tinăr sihastru,
Dornic, să vezi pe verme astru;
Cu suflet blînd, cu blînd cuvînt,
Scoboară-te jos pe pământ; —
Peste iluzii şi oftări,
De cugetări.

Intinde punte,
Şi din cristalul cel de munte,
Nu căuta să deslipeşti
Brilante omeneşti...

Realitatea cea de ghiaţă,
Deprinde-te s'o ai în faţă,
Şi miară-te, când vezi cioplit
In om, Gorilul necioplit...

A lumelor poveste,
De cum îţi pare, altfel este; —
Tîrziu, simţirea bestială,
Sui-va culmea ideală...

Ascultă dar, azi cînd ai timp
Să urci, al zilelor olimp.
Ascultă blînda glăsuire
De lut, ce-ţi dă povăţuire:
Intr'a vieţii rece proză,
De vrei s'anini tu cîte-o rază,
Nu'ţi împleti flori albe'n păr,
Fii sigură pe adevăr; —
Tăria, liniştea, credinţa,
Le poate da numai ştiinţa...

Iaşi,
1894 Mai 27.
Beldiceanu

E ceva eminescian în această poezie: pesimism, tristeţe, regretul unei vieţi ce s'a scurs fără a fi înţeles ceva din ea:

Priveşte-mă ca tine am fost
. . . . . .
Azi vezi-mă ce-am rămas.
Lut fără glas.

E filosofia vieţii, aşa după cum o vede şi o trăeşte poetul; deaceea el judecă fiinţa omenească foarte aspru, mai aspru decât un Lamartine, pentru care omul e: «*Borné dans sa nature, infini dans ses voeux*».

Pentru Beldiceanu, omul e chip cioplit de goril necioplit:

Şi miară-te când vezi cioplit
In om, gorilul necioplit.

iar societatea oamenilor e clădită pe minciună: «*A lumilor poveste de-cum îţi pare altfel este...*»; numai ştiinţa spune adevărul.

Beldiceanu era şi om de ştiinţă. Arheolog erudit, epigrafist şi paleograf, el a cutreerat Moldova şi Bucovina, descoperind în biserici şi mânăstiri importante documente şi inscripţiuni. El este primul arheolog moldovean, afirmă Prof. Gr. Buţureanu.

Studiile sale pe teren i-au dat putinţa de a stabili anumite reguli, după care se pot descoperi comorile trecutului. Cioburi de oale, bucăţi de piatră şi alte fărâmituri, cărora un profan nu le dă vreo atenţiune, erau recunoscute cu uşurinţă de dânsul, ca resturi din vreo epocă preistorică. Imi aduc aminte cum la Liceul Naţional din Iaşi, profesorul Gr. Buţureanu la cursul de istorie ne arăta o întreagă colecţie de obiecte din epoca pietrii, toate găsite şi identificate de Beldiceanu. De altfel, el a şi publicat, în anul 1885, o lucrare de arheologie: «*Antichităţile dela Cucuteni*». Cercetările sale în această localitate au adus la lumina zilei obiecte din epoca pre-romană ca olărie, arme de piatră, idoli de lut ars şi două brăţări, una de bronz şi alta de argint. Din cele descoperite în această localitate, el conchide că stema Moldovei, capul de bou cu semiluna la o parte şi uneori cu soarele de altă parte, nu derivă din legenda lui Dragoş, nici dela capul de taur de pe sculturile romane şi nici nu este simbolizarea agriculturii în Moldova, la care s'a adăugat semiluna cu simbolul suveranităţii turceşti, ci capul de bou cu semiluna la o parte e mai degrabă derivată din simbolul religiunii Geto-dacice, ce se înrudeşte cu cel traco-frigian — boul şi luna.

Intr'o vară, pe când mă aflam la moşia Văleni, jud. Roman, a baronului Victor Stârcea, cu tatăl meu, care avea de executat o lucrare de inginerie, mai mulţi ţărani ne povestiră că pe un deal se găsesc bucăţi de cremene şi că acolo trebue să fie şi o comoară, căci se vedea în timpul nopţii o flacără. Inapoiat la Iaşi, eram elev de liceu, am povestit cele auzite lui Beldiceanu, prezentându-i şi câteva bucăţi de cremene. El plecă în acea localitate, iar rezultatul cercetărilor a fost foarte interesant, găsind resturi din epoca preistorică. Tatăl meu, îmi povesti că la masa de seară Beldiceanu a făcut o foarte bună impresiune cu erudiţia lui arheologică asupra baronului şi invitaţilor săi. Cercetările sale arheologice l-au pus în legătură cu geologia, căci săpăturile îi descopereau tot felul de resturi de animale fosile, pe care le examina cu ajutorul profesorului geolog Romulus Sevastos. Imi amintesc, cu câtă uimire privea resturile unui *Cervus Megaceros*, străbunul renului, găsite în împrejurimile Iaşului, cu ocazia unor săpături pentru captarea de isvoare de apă potabilă.

Beldiceanu căpătase o adevărată pasiune pentru geologie şi era convins a fi devenit un geolog desăvârşit. Deaceea, câţiva prieteni se înţeleseră să-i facă o farsă. El fu înştiinţat că au fost găsite resturile fosile ale unui animal care nu a putut fi identificat. După descrierea ce i se făcu, dânsul îi şi puse diagnosticul şi plecară cu toţii acasă la avocatul Velciu, unde era aşteptat şi unde se găsia depusă preţioasa relicvă. Mare fu supărarea lui şi hazul prietenilor, când potrivindu-şi ochelarii, se văzu în faţa unui bolovan dichisit cu creion şi cerneală.

Poezie şi ştiinţă. In acea vreme, în cercurile intelectuale şi literare erau în discuţie două subiecte: I. Deosebirea între artă şi ştiinţă; II.

Dacă arta trebue să urmărească numai frumosul, adică a face artă pentru artă, sau arta trebue să urmărească un scop, să aibă o tendinţă. Discuţiile erau foarte vii şi dăduseră loc la o serie de articole în diferitele reviste literare ale vremii. In special al doilea subiect împărţise lumea în două tabere.

Poet şi om de ştiinţă, Beldiceanu se gândia dacă între poezie şi ştiinţă nu ar putea fi o colaborare sau mai bine zis o îmbinare. Ştiinţa poate fi răspândită prin ajutorul versului, — zicea el într'o seară, când venise la noi, la un ceai. Voiu descrie în versuri toate epocile geologice — susţinea el — în faţa lui A. D. Xenopol, care, neîmpărtăşindu-i ideea, îl zeflemisea. Şi în adevăr, Beldiceanu a publicat mai târziu, în revista «Arhiva Societăţii Ştiinţifice şi Literare» din Iaşi, în decursul a doi ani, 1893—1894, acel minunat poem «*Pământul*», în care sunt descrise în mai multe capitole şi în versuri epocile geologice.

«Ca şi Lucreţiu, el crezu că poezia se poate îmbina cu ştiinţa şi cu rezultatele marilor descoperiri geologice, menite să alcătuiască materia unei epopee, mai măreaţă, mai înălţătoare decât acea a biblicelor poveşti. El concepu un mare poem care din nefericire a rămas neisprăvit». (*Prof. Gr. Buţureanu:* Discurs la moartea lui N. Beldiceanu).

Poemul începe cu «*Intruparea Gazurilor*», în care e descrisă în admirabile versuri starea de nebuloasă a pământului:

In haos formă este deşi el formă n'are
Atomul îşi urzeşte fiinţa prin mişcare.
. . . . . .
. . . . . .
Planetul mic în haos ca firul cel de linte
E trup crescut din abur, fiu este şi părinte
E fiu al nebuloasei, părinte-i pentru noi
Nemurdărit de glorie de-al patimei noroi.
. . . . . .
. . . . . .
Pământule, de creieri târzie întrupare
In Galileu sădit-ai înaltă cugetare;
El papei îi arată cum pasul tu-ţi grăbeşti
În haos, şi răstoarnă a Bibliei poveşti.
. . . . . .

Poemul continuă cu «*Pământul nour*» şi se opreşte la «*Ferega şi Peştii*», capitol rămas neisprăvit.

Audiţia colorată. Beldiceanu se ocupă şi cu studiul psihologiei experimentale, în colaborare cu Eduard Gruber, profesor la şcoala comercială din Iaşi, om cult şi foarte inteligent, filozof şi literat, dar cu idei originale şi ciudate. El este autorul unei cărţi «*Stil şi Gândire*», în care, între altele, propune o nouă ortografie pentru a distinge diftongii de nediftongi. El scrie: *dëosebire, deal* şi *idëal, adică se serveşte de tremă* (") pentru nediftongi. Făcea şi versuri pe care le publica în revista «Con-

temporanul» din Iaşi. Era fiul unui arhitect german de origină, care nu învăţase încă bine româneşte.

Eduard Gruber fusese elevul profesorului Wundt din Jena (Germania), unde făcuse studii de psihologie experimentală şi se ocupase în special cu audiţiunea colorată. Dânsul pretindea că sunt persoane cărora sunetele le provoacă senzaţii vizuale de o anumită culoare. Beldiceanu, entuziasmat de această descoperire, pe care Gruber o aducea proaspătă dela profesorul său din Germania, pretindea că asemenea senzaţii are şi el şi se oferi să fie el subiectul, adică medium experienţelor ce aveau să facă şi amândoi se puseră pe lucru. Experienţele se făceau acasă la Beldiceanu şi ne-au fost povestite de d-na Beldiceanu, care veni într'o zi să ne spună că soţul ei... s'a ţâcnit. Experienţele aveau o notă hazlie şi urmau astfel: Beldiceanu se întindea pe o sofa cu faţa în sus, mâinile pe piept şi ochelarii ridicaţi pe frunte. La o masă sta Gruber, având dinainte o coală de hârtie şi un creion pentru a lua note. La un moment dat şi într'o perfectă linişte, Gruber striga o vocală: *a*, iar Beldiceanu răspundea: văd o pată roşie. Gruber nota imediat răspunsul, apoi striga altă vocală sau un alt sunet, iar Beldiceanu răspundea culoarea ce vedea. Şi aşa mai departe. Ei mai pretindeau că şi unele cuvinte provocau anumite senzaţii vizuale. Astfel, cuvântul un milion era văzut ca un şir de inele, de diferite culori.

In urma acestor experienţe, fură alcătuite mai multe planşe colorate, pe care Gruber le-a prezentat Congresului Internaţional de Psihologie Experimentală ţinut la Londra, în August 1893. Comunicarea făcută de dânsul a stârnit în Congres mare vâlvă, iar în gazetele engleze şi în revistele de specialitate s'a comentat foarte mult acest «*straniu fenomen*». Tot gazetele engleze, mai spuneau că, după cele comunicate de profesorul Gruber, experienţele au fost făcute cu un subiect (medium) de o mare «distincţie intelectuală», fără însă a-i da numele. Dar noi, la Iaşi, ştiam cu toţi că acel subiect era Beldiceanu.

Cu tot Congresul şi cu toată buna lor credinţă, la Iaşi se făcea însă mare haz de audiţia colorată.

Şi acum să revin la poetul Neculai Beldiceanu.

Dacă la Bucureşti s'a găsit o mică stradă, care să poarte numele fiului său, scriitor care cinsteşte literatura noastră, nădăjduiesc că şi la Iaşi se va fi găsit undeva vreo stradă care să poarte numele tatălui, sau vreun colţ înflorit din grădina Copou, unde să-i fie adăpostit chipul în bronz.

Neculai Beldiceanu este poetul ieşan, al cărui vers şi gândire fac cinste poeziei româneşti.

Dimitrie Şt. Emilian

W. v. GOETHE: GÖTZ von BERLICHINGEN

DRAMĂ IN 5 ACTE

Traducere de **Laura M. Dragomirescu**

ACTUL V.

Răscoala ţăranilor.

Zarvă şi jaf într'un sat.

Femei, bătrâni, copii cu legături în mână, fug.

Un bătrân: Hai ! Hai ! Să nu ne-ajungă ucigaşii !
O femee: Doamne Sfinte ! Ca sângele e de roşu cerul, — şi ca sângele de roşu e soarele 'n apus !
O mamă: Or fi pus foc !
O femee: Bărbatu-meu unde-o fi !
Bătrânul: Hai ! Hai ! In pădure ! (Trec).

Link.

Link: Care s'o împotrivi, înjunghiaţi-l ! Al nostru e satul ! Căraţi tot ! Nimic să nu rămână ! Prădaţi tot ! Iute ! Noi dăm foc !

Metzler, de peste deal vine în goană devale.

Metzler: Cum merge aicea, Link ?
Link: I-am dat peste cap, cum vezi. Tu vii la spartul târgului. Dincotro ?
Metzler: Din Weinsberg. Era ca la nuntă.
Link: Cum ?
Metzler: I-am înjunghiat pe capete. Mai mare plăcerea.
Link: Care erau ?
Metzler: Cu Dietrich von Weiler am început. Ticălosul ! Toţi ne strânsesem iur-împrejur, turbaţi de mânie. Şi el, de sus din turnul bisericii mai căuta să ne ia cu binişorul. Pac! i-a şi trântit unul un glonţ în cap. Noi, fugi, ţin'te după el, şi i-am şi făcut vânt în jos depe o fereastră, zevzecul !
Link: Ce spui !
Metzler (către ţărani): Şi voi, trântorilor, daţi mai repede din mâini ! Uite-i mogăiţi şi tărăgăniţi ce sunt, măgarii !

Link: Daţi foc ! Pârjoliţi-i de vii ! Iute ! Săriţi şi voi, măi gură-cască !

Metzler: Pe urmă i-am luat la rând : pe Helfenstein, Eltershofen, pe vreo treisp'ce nobili, pe alţii, în tot cam la 80. I-am scos la câmp, în drum spre Heilbronn. Ce chiote, ce huiduieli pe ai noştri în vreme ce păcătoşii de bogătaşi stăteau în rând ca milogii şi se uitau buimaci unul la altul, cu ochii în gol ! Pân'să se desmeticească, mulţimea i-a şi încercuit şi i-a străpuns cu suliţele.

Link: Că n'am fost şi eu de faţă !

Metzler: Aşa petrecere zic şi eu !

Link: Daţi zor ! Căraţi !

Ţăranii: Am golit locul !

Link: Daţi foc din toate părţile !

Metzler: O să fie o pârjoleală ! Mai mare dragul ! — Şi să-i fi văzut cum cădeau unii peste alţii în grămadă şi orăcăiau ca broaştele! La inimă-mi mergea, ca un rachiu. Era unul, Rixinger ! Ah, când pornea ala la vânătoare cu pamponul de pene pe cap şi cu nările înfoiate ! Pe noi ne mâna înainte, cu câinii şi ca pe nişte câini. Nu-mi mai dase de ochi dela o vreme, dar mutra nu i-am uitat-o. Fşş ! i-am vârît suliţa 'ntre coaste ! Şi numai ce s'a 'ntins în patru labe lângă ai lui. Unii peste alţii svâcneau în grămadă, ca iepurii la hăituială.

Link: Ştiu că fumegă bine !

Metzler: Arde colo 'n fund ! Să ne luăm prada frumuşel şi să trecem la gloata mare.

Link: Unde e ?

Metzler: Mai încoaci de Heilbronn.. Umblă să-şi găsească o căpetenie ca s'o ţină 'n frâu mulţimea. Noi dacă suntem dintre ei, greu ne ascultă.

Link: Pe cine l-ar vrea ?

Metzler: Pe Max Stumpf ori pe Götz von Berlichingen.

Link: N'ar fi rău. Şi de ! Altfel arată mişcarea dacă în frunte ar lupta Götz. Are faima lui de cavaler cinstit. — Sus ! Sus ! Spre Heilbronn ! Dă de ştire !

Metzler: Ne-o lumina şi focul o bucată bună de drum. Dar steaua aia mare cu coadă, ai văzut-o ?

Link: Da. Semne de urgie năprasnică. De-om merge până după miezul nopţii, o apucăm. Pe la unu răsare.

Metzler: Şi apune degrabă. Parcă e-un braţ îndoit care ţine o sabie; şi ca sângele e de roşie.

Link: Dar stelele alea trei mai dincolo de vârful săbiei, le-ai văzut ?

Metzler: Şi dâra lată şi fumurie cu mii şi mii de dunguşoare ca nişte suliţi, şi între ele ca săbii mai mici ?

Link: M'a luat groaza ! Şi cum e ! Toată roşie-gălbuie, la mijloc cu o sumedenie de vâlvătăi aprinse, şi între ele parcă tot capete spăimoase cu bărbi şi feţe încruntate !

Metzler: Şi tu le-ai văzut ? Şi cum se 'nvârtejesc ca într'o mare de sânge şi forfotesc de-avalma de parcă să-ţi iei câmpii.
Link: Haidem ! Haidem !

(I e s).

Câmp deschis.

Se văd arzând în depărtare două sate şi o mânăstire.

Kohl, Wild, Max Stumpf. Mulţime de oameni.

Max Stumpf: Să nu-mi cereţi să fiu căpitan ! Nici pentru voi, nici pentru mine n'ar fi de vreun folos. Sunt în slujba Contelui Palatin. Cum să lucrez împotriva stăpânului meu ? Ar fi să vă îndoiţi mereu de mine.
Kohl: Ştiam că o să găseşti un clenci să stai deoparte.

Götz, Lerse, Georg, tocmai vin.

Götz: Ce vreţi cu mine ?
Kohl: Vrem să ne fii căpitan.
Götz: Să-mi calc cuvântul de cavaler dat Impăratului şi să-mi ies din hotarul îngăduit ?
Wild: N'ar fi un motiv.
Götz: Zi că aş fi liber: Când voi v'aţi purta tot ca la Weinsberg cu nobilii şi cu boerii, şi-aţi pustii ţinuturi întregi, aţi arde şi însângera tot ce vă iese în cale, — eu să mă fac tovarăşul vostru de jafuri şi fărădelegi ? Omoriţi-mă ca pe un câine turbat, dar căpetenie peste voi nu mă fac.
Kohl: S'a întâmplat, nu zic; — dar n'o mai fi aşa şi 'n viitor.
Stumpf: Tocmai asta a fost nenorocul; că n'au avut o căpetenie de care să asculte şi să-i ţină în frâu dela sălbăticii. Primeşte să le fii căpitan, Götz; Ascultă-mă şi pe mine. Şi prinţii, şi ţara au să-ţi fie recunoscători. E spre binele tuturora. Cruţi vieţi de oameni şi cruţi ţara.
Götz: Dece nu primeşti tu ?
Stumpf: Am apucat să zic că nu.
Kohl: Pierdem vremea ! Iţi spun una şi bună: Götz, alege: ori ne eşti căpitan, ori vai de tine şi de castelul tău ! Ai două ceasuri de gândire ! (către oameni) Păziţi-l !
Götz: Nu e nevoie ! Acum ori mai târziu, răspunsul e acelaş. — La ce-aţi pornit răscoala ? Ca să vă redobândiţi drepturi şi libertate. Aşa-i ? Atunci ce-aveţi cu ţara de-o prădaţi ? Dacă vă lăsaţi de jaf şi de omor şi vă purtaţi ca oameni de înţeles care ştiu ce vor, — mă leg să vă sprijin cererile şi să vă fiu căpetenie pe timp de 8 zile.

Wild: Ce s'a făcut, a fost în fierbinţeala dintâi. Pe viitor şi-or da seama; n'o să mai fie nevoe să-i ţii tu de rău.
Kohl: Măcar pe-un sfert de an, leagă-te cu noi.
Stumpf: Pe-o lună. hai, să fiţi amândoi mulţumiţi.
Götz: Fie !
Kohl: Bate palma !
Götz: Dar cu condiţia ca învoiala dintre noi s'o trimitem în scris la toate gloatele şi ca orice abatare să fie aspru pedepsită.
Wild: Fie şi aşa !
Götz: Ne învoim aşa dar pe o lună.
Stumpf: Să fie 'ntr'un ceas bun ! In orice caz însă, pe stăpânul nostru cruţă-l !
Kohl (în şoaptă, oamenilor): Păziţi-l ! Nimeni să nu-i vorbească decât în faţa voastră.
Götz: Lerse ! Intoarce-te la nevastă-mea ! Aibi grijă de ea ! Spune-i că-i trimit veşti cât de curând !
(Götz, Stumpf, Georg, Lerse şi câţiva ţărani se îndepărtează).

Metzler şi **Link** sosesc.

Metzler: Aud de o învoială ! Ce rost are învoiala ?
Link: Ruşine să închei asemenea învoială.
Kohl: Ştim şi noi ce-avem de făcut. Dacă vă place.
Wild: Era timpul să încetăm cu jaful, cu focul şi omorul. Barem ne-am ales cu un căpitan de omenie.
Metzler: Ce să încetăm ! Caiafă ! Pentru ce suntem aci ? Nu ca să răzbunăm pe asupritori şi să ne sprijinim unii pe alţii ? — Slugoiul prinţului, el v'a băgat asta în cap.
Kohl: Haidem, Wild ! Ăsta e fiară ! (Pleacă).
Metzler: Duceţi-vă ! Au să vă părăsească toate gloatele. Ticăloşii ! Link, să-i răsculăm pe ceilalţi şi să dăm foc Miltenbergului ! De s'or împotrivi din cauza învoelii, le tăem capul, vânduţii !
Link: Grosul gloatelor e tot de partea noastră.

Munte, vale. O moară în jos.

O ceată de călăreţi. Weislingen vine dinspre moară cu **Franz** şi **o ştafetă.**

Weislingen: Dă-mi calul ! Le-aţi dat la toţi de veste ?
Ştafeta: Cel puţin şapte cete vă ies în întâmpinare în pădurea dindărătul Miltenbergului. Ţăranii fac o mişcare de înconjur de vale. Pretutindeni au fost trimise stafete. Toţi din alianţă trebue să sosească. Greş nu poate da. Aud că e dihonie între ei.
Weislingen: Cu atât mai bine ! Franz !
Franz: Stăpâne !
Weislingen: Vezi, spune-i întocmai ! Te jur pe ce ai mai scump. Dă-i

scrisoarea ! Să plece dela Curte ! Să vină la mine la Castel. Indată ! Stai acolo până ce o vezi plecată şi dă-mi de veste !

Franz: Voiu face întocmai.

Weislingen: Spune-i că **trebue.** (c ă t r e s t a f e t ă) Hai, ia drumul cel mai scurt.

Stafeta: Trebue să ocolim. Cu ploile astea grozave, toate apele şi-au eşit din matcă.

J a x t h a u s e n.

Elisabeth, Lerse.

Lerse: Liniştiţi-vă, Doamnă !

Elisabeth: Ah, Lerse ! Cu lacrămi în ochi şi-a luat rămas bun dela mine ! Groaznic ! Groaznic !

Lerse: Lăsaţi, că se 'ntoarce.

Elisabeth: Nu mi-e de asta. Altădată când pleca, la luptă cinstită, nu-mi părea rău. Mă bucuram gândind la întoarcere. Pe când acuma tremur.

Lerse: Un om ca el !

Elisabeth: Taci, nu mai spune ! Mă seacă 'n inimă. Tâlharii ! L-au ameninţat că-l omoară şi-i ard castelul. Parcă-l văd întorcându-se — mohorît ca pământul ! Câte minciuni toate n'au să născocească vrăjmaşii ca să-l poată pârî ! Şi nici măcar n'o să poată spune: Nu !

Lerse : O să poată.

Elisabeth: Şi-a călcat cuvântul. Zi că nu !

Lerse: Nu ! N'a avut încotro ! N'au niciun temei să-i bage vină.

Elisabeth: Răutatea nu 'ntreabă de temei : 'ţi-arată faptul ! S'a pus în fruntea răsvrătiţilor, a tâlharilor şi a ucigaşilor. Zi că nu !

Lerse: Nu vă mai gândiţi ! Un chin pentru amândoi ! Nu îşi dăduseră cuvântul că nu mai fac grozăvii ca la Weinsberg ? Nu i-am auzit eu cu urechile mele spunând, pocăiţi: «s'a întâmplat, nu zic; dar n'o să mai fie tot aşa şi 'n viitor». N'ar fi avut dece să-i mulţumească, şi prinţi, şi nobili, chiar dacă de bună-voia lui s'ar fi pus în fruntea unei mulţimi deslănţuite ca să-i înfrâneze furia şi să cruţe o sumedenie de vieţi şi de gospodării ?

Elisabeth: Cu câtă inimă îl aperi ! Dacă s'ar întâmpla cumva să-l prindă şi să-l închidă ca pe-un tâlhar, — în pragul bătrâneţii — Lerse, mi-aş eşi din minţi !

Lerse: Doamne milostive, dă-i măcar somn dacă nu-i pui în suflet un strop de mângâere !

Elisabeth: Georg spusese că aduce veşti. Se vede că nu poate, şi de-o vrea. Sunt mai rău decât închişii. Ii pândesc ca pe nişte vrăjmaşi. Bietul Georg ! Nu s'a îndurat să se despartă de stăpân' său.

Lerse: Plângea inima'n mine când mi-a spus să plec. De n'aşi fi ştiut

că aveţi nevoie de sprijinul meu, — mai degrabă muream de cea mai înjositoare moarte decât să mă despart de el.

Elisabeth: De-aş şti măcar unde e Sickingen ! I-aş trimite Mariei câteva rânduri prin cineva !

Lerse: Scrieţi-i; am eu de grijă ! (I e s e).

Intr'un sat.

Götz, Georg.

Götz: Iute, pe cal, Georg ! Arde Miltenbergul ! Aşa se ţin de vorbă ? Aleargă de-i întreabă: Ce 'nseamnă asta ? Păcătoşii ! Mă desfac de ei. Să-şi ia de căpetenie un ţigan: nu pe mine ! Aleargă Georg ! (G e o r g p l e a c ă). La o mie de leghe depărtare să fiu, în cel mai adânc turn din fundul Turciei să m'asvârle, — numai să scap cu faţa curată de aci ! Ii bat la cap în fiecare zi. îi judec într'una, le arunc în faţă toate ocările, doar s'or sătura şi m'or lăsa să plec !

Un strein.

Streinul: Dumnezeu să te aibă 'n pază, Domnule !

Götz: Foarte mulţumesc. Ce te-aduce ? Cine eşti ?

Streinul: Oricine-aş fi; — viu să vă spun că vă e viaţa în primejdie. Capii ţăranilor s'au săturat că-i tot ocăriţi şi-au hotărît să vă omoare. Domoliţi-vă, ori căutaţi să fugiţi — şi Dumnezeu să vă aibă de grijă ! (P l e a c ă).

Götz: Aşa fel să mori, Götz ? Ăsta să-ţi fie sfârşitul ? Fie ! De-o fi să mă omoare, o să vadă lumea că n'am avut nimic de-a face cu câinii ăştia !

Câţiva ţărani.

Intâiul ţăran: Stăpâne ! I-au bătut ! I-au prins !

Götz: Pe cine ?

Al doilea ţăran: Pe-ăi care-au dat foc la Miltenberg. O trupă împărătească s'a furişat pe după deal şi le-a căzut în spate.

Götz: Bine le-a făcut ! — Vai, bietul Georg ! L-or fi prins printre tâlhari ! — Georg ! Georg !

Capii v i n.

Link: Sus ! Căpitane ! Sus ! Nu-i timp de stat ! Duşmanii sunt peaproape şi mulţi !

Götz: Cine-a dat foc Miltenbergului ?

Metzler: Lasă mofturile şi ţine-ţi gura — de nu, ţi-o 'nchidem noi !

Kohl: Mai bine ne-am apăra toţi pielea ! Haidem !

Götz (c ă t r e M e t z l e r): Mă ameninţi ? Tâlharule ! Ori crezi că

mi-e frică unde-ți sunt hainele pătate de sângele lui Helfenstein ?

Metzler: Berlichingen !

Götz: Poți să-mi rostești numele N'au să roșească copii mei de el !

Metzler: Ia s'o sfârșesc cu tine, nemernice ! Slugoi de prinți !

Götz (Îi arde una în cap, de-l doboară. Ceilalți sar să-i despartă).

Kohl: Sunteți nebuni ! Dușmanii ne 'ncolțesc de toate părțile și voi vă bateți !

Link: Haidem ! Haidem ! (Larmă și luptă).

Weislingen, Călăreți.

Weislingen: După ei ! După ei ! Fug ! Hai ! Ce e că-i noapte și furtună ? Götz e 'ntre ei, aud ! Vedeți de-l prindeți ! Zice că e greu rănit. (Călăreții aleargă). Dar și când te-oiu prinde ! Să fii bucuros dacă te-om executa pe ascuns și în temniță ! Te-i șterge atunci din amintirea oamenilor ! Iar tu, inimă nebună, răsufli ușurată ! (Iese).

Noapte în codru.

Șatră de țigani.

O țigancă, la foc.

Țiganca: Ia mai cârpește, fetică, stufu l de pe bordei. Gândești că toarnă cu găleata 'n noaptea asta !

Un băețaș (vine): Uite — un viezure, mamă. Ia, și doi popândăi.

Țiganca: Am să-i jupoi și să ți-i frig. Din piei să-ți faci o căciuliță. Îți curge sânge ?

Băiatul: M'a mușcat viezurele.

Țiganca: Adu surcele să 'ntețesc o toană focul. Când s'o 'ntoarce tată-tău, o să fie ciuciulete.

Altă țigancă cu un copil în brațe.

Intâia țigancă: Cum a mers cerșala ?

A doua țigancă: Slab; zarvă mare unde te 'nvârtești. Nu-și mai știe nimeni de cap. Două sate ard.

Intâia țigancă: Foc e colo departe ce se vede ? De când mă tot uit ! Dela un timp nu te mai miri de nimic ! Atâtea semne sunt pe cer !

Căpetenia țiganilor cu **trei tovarăși,** vin.

Căpetenia: Auzi pe sus cum mai vânează [1] ?

Intâiul ţigan: Chiar pe deasupra capetelor.
Căpetenia: Auzi cum hăue copoii: hau ! hau !
Al doilea ţigan: Şi cum pocnesc din bice ?
Al treilea ţigan: Şi cum chiue vânătorii ?
Ţiganca: Işi cară dracu troacele.
Căpetenia: Poate unde-am şterpelit, păcatele noastre ! Dar când ţăranii jefuiesc, noi de ce n'am fura ?
A doua ţigancă: Ce-ai acolo, Wolf ?
Wolf: Ici un iepure şi ici un cocoş. Colea o frigare; iacă şi o legătură cu cârpeturi, trei linguri de bucătărie şi un căpăstru.
Schricks: Şi eu o pătură de lână, nişte cisme, un amnar şi pucioasă.
Ţiganca: Ude leoarcă toate ! Daţi-le să le usuc. (I e s e).
Căpetenia: Auziţi ? — Un cal ! Ce-o fi ?

Götz, c ă l a r e.

Götz: Slavă Domnului ! Un foc; or fi ţigani. Imi sângerează rănile, vrăjmaşii mă fugăresc. Doamne Sfinte, amarnic sfârşit dai zilelor mele !
Căpetenia: Te-aduce vânt de pace ?
Götz: Vă cer sprijin. Rănile m'au istovit. Ajutaţi-mi să descalec !
Căpetenia: Ajută-l ! Om de viţă, şi în port, şi 'n vorbă.
Wolf (î n ş o a p t ă): E Götz von Berlichingen.
Căpetenia: Fii binevenit ! Tot ce avem — al tău e !
Götz: Vă mulţumesc.
Căpetenia: Intră la mine 'n cort.

Cortul Căpeteniei.

Căpetenia, Götz.

Căpetenia (B ă i a t u l u i): Spune-i maică-ti să aducă nişte pătlagină şi o oblojeală.
Götz (I ş i s c o a t e a r m u r a).
Căpetenia: Poftim pieptarul meu de zile mari.
Götz: Blagoslovit să-ţi fie !

Ţiganca î i l e a g ă r ă n i l e.

Căpetenia: Strașnic mă bucur să te am la noi !
Götz: Mă cunoşti ?
Căpetenia: Cine nu te cunoaşte ? Götz, trup şi suflet suntem cu tine !

Schricks.

Schricks: Vin călăreţi prin pădure. Sunt de-ai împăratului.
Căpetenia: Ţi-au luat urma ! Dar n'au să te ajungă ! Sus, Schricks !

Ia-i pe toţi ! Ştim noi cărările mai bine ca ei. Pân'să dea ochi cu noi, i-am şi împuşcat. (Iese).

Götz (singur): Oh, Impărate ! Au ajuns hoţii să-ţi apere copiii ! (Se aud împuşcături vii şi repezi). Trag pe cinste, cioroipanii !

O ţigancă.

Ţiganca: Fugiţi ! Sunt mai tari duşmanii !

Götz: Unde mi-e calul ?

Ţiganca: Uite-l.

Götz (Se 'ncinge şi încalecă fără zale): O ultimă oară să-mi simtă braţul ! Atâta putere mai am ! (Pleacă).

Ţiganca: Iute, către ai noştri ! (Vine unul în goană).

Wolf: Fugiţi, fugiţi e prăpăd ! Pe căpitan l-au împuşcat. Götz e prins ! (Ţipete de femei şi alergătură).

Camera Adelheidei.

Adelheid cu o scrisoare în mână.

Adelheid: El ori eu ! Ingâmfatul ! Să mă ameninţe ? Las' pe mine dacă e aşa ! — Se furişează cineva în sală ? (Bate la uşă). Cine e ?

Franz (şoptind).

Franz: Deschideţi-mi, Doamnă !

Adelheid: Franz e ! Face să-i deschid ! (Il lasă să intre).

Franz (Aruncându-i-se de gât): Scumpă Doamnă !

Adelheid: Ce îndrăzneală ! Dacă te auzea cineva ?

Fraz: Nu e ţipenie de om !

Adelheid: Ce e cu tine ?

Franz: Nu mai am linişte. Purtarea stăpânului, soarta Dv., dragostea mea...

Adelheid: Era mânios rău când v'aţi despărţit ?

Franz: Cum nu l-am văzut. «Să plece la moşie, zicea, **Trebue**».

Adelheid: Şi noi să-i facem pe voe ?

Franz: Ştiu eu. Doamnă ?

Adelheid: Copil încrezător şi prost ! Dar nu vezi ce vrea ? Aici mă ştie la largul meu. De câtă vreme tot umblă să-mi ia libertatea ! Ar vrea să viu la el la moşie. Acolo mă are în puterea lui şi mă joacă cum vrea şi cum îl apucă.

Franz: Asta n'are s'o facă !

Adelheid: Parcă văd ce viaţă de chin mă aşteaptă ! Cu sila are să mă smulgă din castel şi să mă 'nchidă într'o mânăstire.

Franz: Fac moarte de om !

Adelheid: Mă scapi tu ?

Franz: Cu preţul vieţii !

Adelheid (Plângând îl apucă de gât): Ah, Franz, pentru noi doi faci asta!

Franz: Jos cu el! Îi pun eu genunchiul în piept!

Adelheid: Fără patimă! Du-i o scrisoare din parte-mi prin care, prea supusă, îl ascult. Şi din sticluţa asta, toarnă-i în ce-o bea.

Fanz: Dă-mi-o! Vreau să fii liberă!

Adelheid: Liberă! Să nu mai tremuri şi tot în vârful picioarelor să te strecori la mine! Să nu-ţi mai spun îngrijorată: «Fugi, Franz, se face ziuă!»

Heilbronn.

In faţa turnului.

Elisabeth, Lerse.

Lerse: Dumnezeu să vă aline jalea! Maria e aici.

Elisabeth: Doamne mulţumescu-ţi! Lerse, în ce cumplită desnădejde suntem! Cum m'am temut, aşa s'a întâmplat. Prins ca răsvrătitor şi ca un tâlhar, aruncat în cea mai adâncă temniţă!

Lerse: Ştiu tot.

Elisabeth: Nimic; nimic nu ştii. Grozăvia e mult prea mare. Vârsta, rănile, frigurile ascunse, şi mai presus de toate, mâhnirea lui din suflet că sfârşeşte atât de jalnic!

Lerse: Şi asta, şi că Weislingen e comisar...

Elisabeth: Weislingen?

Lerse: Aud că au fost nemaipomenit de sălbateci în execuţii. Pe Metzler l-au ars de viu, pe sute şi sute i-au dat pe roată, i-au tras în ţeapă, le-a tăiat capul, i-a ciopârţit. Ţara toată e ca o măcelărie unde carnea de om o iei pe nimica.

Elisabeth: Weislingen e comisar! Doamne! E o rază de speranţă. Maria dacă s'ar duce la el, — n'o să poată s'o refuze. Îl ştiu; e o fire simţitoare. Când o vedea-o pe ea, când a iubit-o aşa de mult şi ştie cât a făcut-o să sufere... Dar unde e ea?

Lerse: E încă la han.,

Elisabeth: Du-mă la ea. Indată o trimit. Mi-e aşa de teamă!

Castelul lui Weislingen.

Weislingen.

Weislingen: Ce bolnav, ce slăbit mă simt! Toată vlaga mi s'a dus! Fierbinţelile astea grozave pare că-mi seacă şi măduva din oase! Zi şi noapte mă sbat şi mă perpelesc. Dacă aţipesc, tot vise de groază am. Noaptea trecută părea că mă întâlnisem cu Götz într'o pădure. A scos sabia ca să mă provoace. Am dat s'o scot şi eu, dar mâna n'o puteam mişca. Şi-a băgat atunci sabia în teacă, m'a privit cu dispreţ — şi s'a făcut nevăzut.

E prizonierul meu și mă tem de el ? Ce nimic e omul ! Cuvântul meu l-a osândit la moarte — și 'n fața umbrei lui din vis tremur ca un netrebnic ? Vai, — și o să moară ? Götz ! Götz ! — Nu, noi oamenii nu suntem stăpâni pe vrerea noastră: Duhuri rele își trimit puterea drăcească asupră-ne ca să ne 'mpingă spre pieire. (Se așează). Sunt istovit. Ce 'nvinețite îmi sunt unghiile ! O sudoare de ghiață îmi ia toată vlaga. Toate se învârtesc cu mine. De aș putea să adorm ! Ah !

Maria intră.

Weislingen: Doamne Sfinte ! Dă-mi pace ! Dă-mi pace ! Vedenia asta ce mai e ? — Moare; Maria moare — și de-asta mi s'arată ! Indepărtează-te, spirit bun; mi-ajunge amarul !

Maria: Weislingen, dar nu e-o vedenie: Eu sunt, Maria.

Weislingen: E glasul ei !

Maria: Viu să implor dela tine viața fratelui meu. N'are nicio vină, oricât de vinovat ar părea.

Weislingen: **Taci,** Maria ! Inger venit din cer; tot chipul Iadului mi-l aduci cu tine ! Nu vorbi.

Maria: Și frate-meu să moară ? Weislingen, dar e groaznic că trebue să-ți spun eu ție: «nu e vinovat», că trebue să plâng ca să te opresc dela cea mai odioasă crimă. Până 'n adâncul sufletului ești așa dar stăpânit de ură și vrăjmășie ? Tu ești, Adelbert ?

Weislingen: Aripa morții m'a atins, — îmi scad puterile, merg spre mormânt. Mor ca un câine și tu vii să-mi sfâșii inima din mine ? Dac'aș putea să-ți vorbesc, toată ura din suflet ți s'ar topi, și m'ai plânge cu amar. Oh. Maria, Maria !

Maria: Weislingen, frate-meu lâncezește în închisoare, greu rănit și la vârsta lui. Ai fi tu în stare capul lui cărunt... Weislingen, pe toți ne-ai omorî !

Weislingen: **Destul !** (Sună clopoțelul).

Franz (foarte turburat).

Franz: Stăpâne !

Weislingen: Dă-mi hârtiile de colo, Franz !

Franz (Le aduce).

Weislingen (Scoate din teanc o hârtie și-o întinde Mariei): Iat-o sentința de moarte a fratelui tău, iscălită.

Maria: Dumnezeule Mare !

Weislingen: Uite, o rup ! Trăește ! — Dar mai pot eu întoarce tot răul făcut ? Nu plânge, Franz ! Copil bun; mult ce te doare năpasta ce-a căzut peste mine !

Franz (Se aruncă la picioare și-i cuprinde genunchii).

Maria (Sie-și): E prăpădit de bolnav. Imi rupe inima când îl văd. Cât l-am iubit ! Și acum că-l am aproape, tot trecutul învie !

Weislingen: Ridică-te, Franz ! Nu mai plânge. M'oiu face eu iar bine. Nădejdea e pentru oameni.
Franz: Nu te mai faci bine. Mori. E sigur.
Weislingen: Sigur ?
Franz (Ca ieşit din minţi): E otravă ! Otravă ! Dela nevasta D-tale. Eu — Eu ! — (Fuge).
Weislingen: Maria, aleargă după el ! Aiurează. (Maria ese). Otravă dela nevastă-mea ! Vai mie ! Asta e ! Cumplit !
Maria (Dinnăuntru): Ajutor ! Ajutor !
Weislingen (Dă să se ridice): Doamne, nu pot !
Maria (Intrând): S'a sfârşit cu el. Innebunit, s'a aruncat dela fereastra sălii, jos în Main.
Weislingen: De el e mai bine ! — Fratele ţi-e în afară de primejdie. Toţi comisarii, mai ales Seckendorf, îi sunt prieteni. Au să-i acorde îndată închisoare cavalerească, pe cuvânt. Rămâi cu bine, Maria ! Acuma du-te !
Maria: Rămân cu tine, biet oropsit !
Weislingen: Atât mai sunt: un biet oropsit ! Groaznic răzbunător eşti, Doamne ! — Nevastă-mea ! —
Maria: Uită ! Intoarce-ţi gândul către Domnul !
Weislingen: Du-te, suflet scump, lasă-mă cu nenorocul meu ! Groaznic ! Până şi prezenţa ta, Maria, cea din urmă mângâiere a mea, mi-e tot un chin.
Maria (Sie-şi): Intăreşte-mă, Doamne ! Parcă şi puterile mele slăbesc odată cu ale lui !
Weislingen: Vai ! Vai ! Otravă dela nevastă-mea ! — Franz al meu scos din minţi de ticăloasa ! Cum o fi aşteptând, cum o fi stând la pândă să-i vină mai repede vestea: a murit ! Iar tu, Maria, Maria, la ce-ai venit să redeştepţi în mine amintirea atâtor fărădelegi uitate ? — Du-te, du-te, să pot muri.
Maria: Lasă-mă ! Rămân ! Prea eşti singur ! Zi că aş fi o 'ngrijitoare ! Uită tot ! Să-ţi ierte Dumnezeu cum te-am iertat eu !
Weislingen: Fiinţă iubitoare, roagă-te pentru mine ! Roagă-te pentru mine ! Inima mea e închisă.
Maria: Se 'ndură Dumnezeu de tine. — Eşti istovit.
Weislingen: Tot cred că mor şi nu pot să mor. In lupta asta groaznică dintre viaţă şi moarte, e chinul Iadului.
Maria: Doamne milostive, îndură-te de el ! O rază din dragostea ta coboară-i în inimă cât să-i ajungă alinarea, pentru ca 'n suflet să ducă speranţa, — speranţa unei vieţi dincolo de moarte !

O încăpere îngustă şi întunecoasă.

Judecătorii Tribunalului Secret, toţi mascaţi.

Marele Jude: Judecători ai Tribunalului Secret, juraţi pe streang şi spadă, ca fără prihană, să judecaţi în taină şi să pedepsiţi în

tainã, asemenea lui Dumnezeu ! Cu sufletul curat, cu mâna ne 'ntinatã, ridicaţi braţul şi strigaţi răufăcătorului: «Vai ţie !»

Toţi: Vai ţie !

Marele Jude: Crainic, începe judecata !

Crainicul: Eu, crainicul, ridic plângere împotriva răufăcătorului, Cel cu sufletul curat şi cu mâna ne 'ntinată, să jure pe ştreang şi spadă ! Pe ştreang şi spadă să rostească: Acuz !

Invinuitorul (Vine în faţă): Mi-e sufletul curat de fărădelege, mi-e mâna nepătată de sânge nevinovat. Să-mi ierte Domnul orice gânduri rele şi să le 'nchidă calea spre înfăptuire. Ridic mâna şi rostesc: Acuz ! Acuz ! Acuz !

Marele Jude: Pe cine acuzi ?

Invinuitorul: Vrednică de ştreang şi sabie e Adelheid von Weislingen ! S'a făcut vinovată de înşelăciune şi de otrăvire a soţului ei prin pajul lor. Pajul şi-a făcut singur seama. Soţul a murit.

Marele Jude: Juri în faţa lui Dumnezeu cel adevărat că spui adevărul ?

Invinuitorul: Jur.

Marele Jude: Dacă s'o dovedi că nu, — eşti gata să plăteşti cu capul învinuirea de omor şi înşelăciune ?

Invinuitorul: Sunt gata.

Marele Jude: Daţi-vă votul ! (Fiecare îşi spune în şoaptă cuvântul).

Invinuitorul: Judecători ai Tribunalului Secret, care e sentinţa voastră asupra Adelheidei von Weislingen, învinuită de omor şi înşelăciune ?

Marele Jude: Să moară ! Să moară de îndoită amarnică moarte : Prin ştreang şi prin pumnal să ispăşească îndoita-i fărădelege. Sus mâinile şi rostiţi-vă: Vai ei ! Vai ei ! Te predăm în mâna executorului.

Toţi: Vai ei ! Vai ei !

Marele Jude: Executor ! Prezintă-te !

Executorul (Vine în faţă).

Marele Jude: Iată ştreangul şi spada. Iţi dau opt zile ca s'o stârpeşti de pe faţa pământului ! Oriunde-i întâlni-o, doboar'o în ţărână !... Judecători ce judecaţi în tainã şi pedepsiţi în tainã asemenea lui Dumnezeu, păziţi-vă sufletul de fărădelege şi mâna de sânge nevinovat !

In curtea unui han.

Maria, Lerse.

Maria: Destul s'au odihnit caii. Să mergem, Lerse !

Lerse: Odihniţi-vă până mâine. Prea mohorîtă e noaptea !

Maria: Lerse, n'am linişte până nu-mi văd fratele. Să mergem ! Se înseninează. Mâine avem vreme bună.

Lerse: Cum doriţi.

Heilbronn.

In turn.

Götz, Elisabeth.

Elisabeth: Vorbeşte-mi, dragul meu; te rog ! Tăcerea asta mă 'nspăimântă ! Mocneşti în tine. Ia să vedem: cum mai merg rănile ? Se vindecă văzând cu ochii. Atât de 'ntunecat şi de pierit eşti, de parcă nu mai eşti tu.

Götz: Pe Götz îl mai cauţi ? A murit de mult. Rând pe rând m'au ciopârţit: întâi mâna, apoi libertatea, pământul, numele meu nepătat. — De cap ce să-mi mai pese ? De Georg ce se-aude ? S'a dus Lerse să 'ntrebe de Georg ?

Elisabeth: Da, dragă. Aibi nădejde ! Multe se mai pot îndrepta.

Götz: Pe cine-l doboară Dumnezeu nu-l mai ridică alţii. Mi-o ştiu eu mai bine decât voi povara de pe umeri. Cu nenorocul m'am obişnuit. Acum însă nu e numai Weislingen, nici numai ţăranii, nici numai moartea Impăratului ori rănile. Sunt toate grămadă. Mi-aştept sfârşitul. Nădăjduiam să-mi fie ca şi viaţa. Dar facă-se voia Lui !

Elisabeth: N'ai vrea să guşti ceva ?

Götz: Nu, sufletule ! — Ce soare e afară !

Elisabeth: Zi însorită de primăvară.

Götz: Draga mea, ce-ar fi să-l rogi pe paznic să mă lase să stau la el în grădiniţă vreo jumătate de ceas, să-mi umplu pieptul de soare, de cer albastru şi de aer ?

Elisabeth: Mă duc; sigur că o să vrea !

Grădiniţă lângă turn.

Maria, Lerse.

Maria: Intră şi vezi ce-or fi făcând ?

(Lerse se duce).

Elisabeth, Paznicul.

Elisabeth: Dumnezeu să-ţi răsplătească tot ce faci pentru soţul meu. (Paznicul iese). Maria ! — Ce veste-aduci ?

Maria: Fratele mi-e scăpat. Ah, dar mi-e inima frântă ! Weislingen a murit. otrăvit de nevastă-sa. Soţul mi-e în primejdie. Principii sunt tot mai tari pe zi ce trece. Zice că l-ar fi încercuit şi că-l asediază.

Elisabeth: Nu asculta de svonuri. — Ah, şi să nu simtă Götz.

Maria: Lui cum îi merge ?

Elisabeth: Credeam că nu mai apucă să te vadă întoarsă. Grea încercare i-a dat Dumnezeu ! Şi a murit şi Georg !

Maria: Georg ! Ce suflet de aur !

Elisabeth: Când au dat tâlharii foc Miltenbergului, îl trimisese stăpân' său să le ceară socoteală şi a tăbărît pe ei o ceată de-a împăratului. — Georg ! Dacă toţi s'ar fi purtat ca el, ar avea de ce să fie împăcaţi în sufletul lor ! Mulţi din ei au căzut înjunghiaţi. Georg a fost printre ei. A murit moarte de luptător.

Maria: Ştie asta Götz ?

Elisabeth: Ţinem ascuns de el. De zeci de ori pe zi întreabă, de zeci de ori trimite să afle ce e cu Georg. Lovitura asta l-ar omorî !

Maria: Puţin ce 'nseamnă, Doamne, nădejdile noastre !

Götz, Lerse, Paznicul.

Götz: Doamne Atotputernic ! Ce fericit e omul sub cerul tău ! Ce liber ! — Dau mugurii la pomi şi creşte nădejdea în suflete ! Rămâneţi cu bine ! Rădăcinile mele sunt retezate. Se apropie sfârşitul.

Elisabeth: N'ai vrea să-l trimit pe Lerse să-l aducă pe copil dela mânăstire, să-l mai vezi odată şi să-l binecuvintezi ?

Götz: Lasă-l unde e ! E mai sfânt el decât mine. N'are nevoe de binecuvântarea mea. In ziua cununiei noastre, Elisabeth, nu mi-ar fi trecut prin gând ca să sfârşesc aşa. Tată-meu, bătrânul, ne binecuvântase. Din ruga lui credeam să isvorască un şir întreg de flăcăi mândri şi viteji. Dar Domnul a vrut altfel: Mor făr' de urmaşi. Lerse, în clipa asta a morţii, mai mult mă bucur să te văd şi decât în lupta cea mai aprigă. Atuncea — spiritul meu vă îndruma pe voi, — acuma tu mă susţii pe mine. Ah, să-l mai pot vedea pe Georg, să mă 'ncălzesc la privirea lui ! Dece vă uitaţi în jos şi plângeţi ? A murit ! — Georg a murit ! Götz, poţi muri şi tu ! Prea mult ai trăit ! Ai trăit să-ţi vezi vitejii morţi. — Cum a murit ? Ah, l-or fi prins printre tâlharii care au dat foc şi l-au executat ?

Elisabeth: Nu. A fost înjunghiat la Miltenberg. Ca un leu şi-a apărat libertatea.

Götz: Doamne, mulţumescu-ţi ! Cel mai bun copil din lume; şi ce viteaz ! Acum pot muri. — Sărmană tovarăşă de viaţă, te las într'o lume năruită. Lerse, ţi-o dau în pază ! Zăvoriţi-vă inimile mai mult şi decât porţile ! Vin vremuri de înşelăciune; — i-au lăsat frâu liber. Ticăloşii or domni prin viclenie, iar nobilii le-or cădea în cursă. Maria, fie ca soţul să ţi se 'ntoarcă cu bine! Fie ca niciodată să nu cadă atâta, cât a ştiut să se ridice ! Selbitz a murit, — şi împăratul meu drag, — şi Georg al meu ! — Apă! — Adiere cerească! Libertatea! Libertatea! (M o a r e).

Elisabeth: — e-acolo sus ! Numai acolo ! Viaţa e doar o închisoare.

Maria: Suflet mare ! Suflet mare ! Vai ţie, veac ce l-ai nedreptăţit !

Lerse: Vai vouă, urmaşi, de nu veţi şti să-l înţelegeţi !

Laura M. Dragomirescu

FR. v. SCHILLER: CUCOARELE LUI IBYKUS

La lupta de cânturi şi de care
Ce vesel ale Greciei popoare
Pe istmul de Corint le întrunia
Ibykus cel iubit de zei pleca.
Îi hărăzise-Apolo dar de cânturi,
Al stihurilor dulce rost vrăjit.
Aşa porni, doar cu toiagu'n mână
Din Rhegium, de zeu însufleţit.

Şi iat'acum de pe cea naltă coamă
Acrocorint pe călător îl cheamă
Şi'ntr'a lui Poseidon dumbravă sfântă
El cu fiori cucernic se avântă.
Nici o mişcare 'n jur; îl însoţesc
Doar stoluri de cucoare, călătoare
Spre ţărmurile calde dela-amiază,
Escadră în albastru plutitoare.

«Bine-aţi venit, voi stoluri priitoare
Ce mă'nsoţiraţi pân'aici la mare,
Vă iau drept prevestiri de bun sosit,
Destinul nostru este înrudit:
Şi eu şi voi venim din depărtare
Şi-un coperiş doar cerem, primitor,
Zeus Xenios ne aibă'n a sa pază,
Ce apără străinul călător!»

Şi'nviorat 'nainte tot păşeşte
Şi la mijloc de codru se găseşte,
Când iată, pe poteca strâmtorată
Doi ucigaşi, oprindu-l dintr'odată.
De luptă e silit să se gătească,
Dar prea curând, vai, braţul oboseşte.
El a întins doar struna dulce-a lirei,
Nu coarda arcului ce sbârnăieşte.

El cheamă zei şi oameni ajutor,
Dar nu-l aude nici un salvator,
Cât de departe glasul şi-l trimite,
Nu se zăresc fiinţe'nsufleţite.
«Mi-i scris să mor deci, părăsit, aice,
Neplâns şi'ndurerat de-al ţării dor,
Să pier aşa de mâni nelegiuite
Şi să n'am parte de-un răsbunător».

Şi la pământ el cade, greu lovit.
Foşneşte'n aer sus un fâlfâit,
Aude-acum, căci văzul i s'a stâns,
Fioroase glasuri, croncănind a plâns.
«Pe voi, cucoare, vă implor murind,
De-a fi să tacă glasul omenesc,
Să fiţi părîşe pentru-acest omor».
A zis — şi ochii se păinenesc.

Cadavrul despoiat s'a şi găsit.
Şi-ori cât era de răni schimonosit,
Amicul din Corint îl recunoaşte
Pe scumpul ce de mult îi fuse oaspe.
«Vai, scris mi-a fost aşa să te revăd!
Şi doar speram să-ţi pot încununa
Cu ramuri de molid măiastra tâmplă,
Părtaş şi eu la strălucirea ta!»

Şi o aud cu grea învolburare
Cei adunaţi la-a zeului sărbare,
Elada toată s'a îndurerat,
Nu-i suflet ce nu s'ar simţi prădat.
Şi la Prytan mulţimea se'mbulzeşte
Ca o furtună, strigă în furie
Să se răsbune crâncen umbra sfântă,
Cu sânge-omorul ispăşit să fie.

Dar unde-i urma din mulţimea mare,
Din cel şuvoiu de lume'n revărsare,
De-a jocurilor fast ademenit,
Să dea de gol făptaşul tăinuit?
Ucisu-l-au mişelnic nişte hoţi?
Sau vreun duşman zavistnic mişeleşte?
Doar Helios de ar putea s'o spună,
El care tot ce-i pământesc vădeşte.

Cu pasul îndrăzneţ el umblă poate
Acum chiar printre Greci, prin cele gloate
Şi când al răsbunării braţ îl cată,
De rodul făr'delegii se desfată,
Înfruntă poate chiar în prag de templu
Pe înşişi zeii şi se îmbulzeşte
Obraznic chiar în acel val de oameni,
Ce colo la teatru năvăleşte.

Căci bancă lângă bancă stau ticsite,
Mai să se rupă-a scenei proptitoare,
De-aproape, de departe-aici sosite
A Greciei popoare 'n aşteptare.
Cu vuet surd, ca de-ale mării valuri,
Clădirea, mişunând de oameni, creşte
In arcuri ce mai larg tot se deschid
In sus spre-albastrul ce le mărgineşte.

Dar cine-ar spune nume şi popoară
Ce-aice 'n ospeţie s'adunară?
Cetatea lui Theseu ca şi Aulida,
Din ţara Spartei ca şi din Phokida,
De pe-ale Asiei coaste depărtate
Din insulele toate ei plecasă
Şi-ascultă de pe schela de privire
A corului cântare fioroasă,

Ce grav, sever, cum din vechime-i dat.
Cu pasul rar, solemn şi cadenţat,
Venind din fund, de după scenă-afară,
Rotonda din teatru o'nconjoară.
Nu sunt femei acestea pământene,
Nu muritori aşa fiinţe zămislesc!
A trupului măsură uriaşă
Întrece mult tot chipul omenesc.

O mantie neagră coapsele loveşte,
In mâini osoase strâng ca într'un cleşte
Făclia cu văpaie'ntunecată,
In faţa pală sânge nu s'arată
Şi unde părul flutură şăgalnic
Şi-adie frunţi de om prietenoase,
Aici se văd doar şerpi şi doar năpârce
Umflându-şi pântecele veninoase.

Şi în rotire înfiorătoare
Incep acum a imnului cântare,
Ce'n inimă pătrunde, de-o zdrobeşte,
Pe criminal în lanţuri împleteşte.
Ameţitoare, inima robind-o,
Cântarea Eriniilor răsună,
Ea arde măduva celui ce-ascultă
Şi nu se'mpacă cu a lirei strună:

«Ferice cine sufletul curat
Păstrează, fără vină şi păcat,
De el nu ne putem apropia,
El trece slobod prin viaţa sa.
Dar vai şi-amar de-acela care'n taină
Făcut-a faptă neagră de omor,
Căci ne legăm noi de-ale lui călcâie,
Al nopţii groznic neam răsbunător.

Şi-atunci când crede c'ar fi chiar să scape,
Cu laţul, noi, ca'n sbor, de el aproape,
Îi prindem de picioarele fugare,
De cade la pământ făr' de scăpare.
Aşa-l gonim mereu, neobosite,
Căinţă nu e care să ne 'mpace,
Pân' pe tărâmul umbrelor trudite
Şi nici acolo nu-l lăsăm în pace».

Şi cânt'aşa în horă ce roteşte,
Tăcere ca de moarte stăpâneşte
Şi-apasă cu povară grea clădirea,
De parc'aproape-ar fi Dumnezeirea.
Şi grav, sever, cum din vechime-i dat.
Rotonda din teatru o'nconjoară
Cu pasul rar, solemn şi cadenţat
Şi ies prin fund, pe după scenă-afară.

Şi'ntre părere şi-adevăr plutesc,
Cutremuraţi cu toţii şovăiesc,
Se'nchin puterii ce-i îngrozitoare,
Ce-ascuns veghează ca judecătoare,
Ce nepătrunsă şi neînţeleasă
Al sorţii sumbru ghem îl împleteşte,
Ni se vesteşte doar adânc în inimi,
Dar de lumina zilei se fereşte.

Ci sus, în banca cea mai ridicată
S'aude-un glas ce strigă deodată:
«Ian uite, vezi colo, Timotheus,
Sunt chiar cucoarele lui Ibykus».
Şi neaşteptat se'ntunecă seninul
Şi peste al teatrului cuprins
Un furnicar de cete'ntunecate,
O oaste de cucoare trece'ntins.

Lui Ibykus! Al bardului scump nume
Durere nouă face să-i zugrume,
Şi cum pe mări val după val goneşte,
Din gură'n gură vorba sboară, creşte:
«Lui Ibykus? Pe care noi îl plângem?
Răpus de laşe mâni de-ucigători?
Dar ce-i cu-acesta? Ce-a voit să spună?
Şi ce-i cu stolu-acesta de cucori?»

Şi stăruie 'ntrebarea cu'ndârjire
Şi fulgeră ca'n sbor o presimţire
Prin mii de inimi: «Să luăm aminte,
Puterea Eumenidelor nu minte!
E răsbunat cuceinicul aed,
Căci ucigaşii înşişi s'au vădit!
Luaţi-i pe cel care spuse vorba
Şi pe acel căruia i-a vorbit».

Dar el, ce vorba grea a fost scăpat,
Ar vrea acum în piept s'o fi păstrat.
E înzădar, căci gura în paloare
Vădeşte 'ndată-a vinei tulburare.
Îi smulg şi îi târăsc la judecată,
Iar scena tribunal a devenit,
Mărturisesc deplin nelegiuiţii
Şi-al răsbunării fulger i-a lovit.

Traducere de **Victor Morariu**

DANTE: INFERNUL*

CÂNTUL V. 70—142

Epizodul acesta se referă la moartea tragică a celor doi amanţi, Francesca din Rimini şi Paolo, fratele soţului ei care-i surprinde împreună şi-i ucide. Dante îi întâmpină în Infern, în zona victimelor de dragoste cari fac parte din «Corul Didonei» şi din care aminteşte un număr din miile ce i le arătase poetul, maestrul şi însoţitorul său, Virgiliu. Francesca povesteşte lui Dante emoţionantul ei sfârşit

Cum pe maestru aud din altădată
Bărbaţi femei numindu-i pe'ndelete,
De mil'am stat ca şi pierdut deodată.

Eu începui: Cu drag aş sta, Poete
De vorbă cu cei doi care 'n frăţie
Uşori îmi par cum vântu-i poartă 'n spete.

El zise: «Când vedea-vei c'au să fie
Mai înspre noi, tu roagă-i pe-acea vrere
Ce-i leagă pe amândoi şi o să vie».

Cum vântu-aduse a lor apropiere —
Dau gurei glas: O suflete 'nroptate,
Vorbiţi cu noi, dacă vă stă 'n putere.

* Din «**Poeme străine**», antologie de poesie universală, sub tipar.

Ca porumbei ce dorul îi abate,
De sboară drept la cuibul dulce al lor
Cu 'ntinse aripi oblu 'nsus purtate;

Astfel eşi din al Didonei cor
Spre noi venind perechea împreună,
Aşa vârtos strigai de dragul lor.

«Fiinţă tu prietenoasă, bună,
Vii oaspe aci pe-o cale 'ntunecată
La noi ce sângele am stropit sub lună.

De ne-ar prii acum al lumei tată.
Noi l-am ruga s'ai parte tu de pace,
C'ai milă de-astă caznă blestemată.

Ce tu s'auzi şi să ne 'ntrebi îţi place
La fel vom face noi vorbind oricui,
In timp ce vântul potolit mai tace.

Se află ţara 'n care mă născui
Pe malul unde râul Po descinde
Voind repaos cu urmaşii lui.

Amor ce'n nobil sân pe loc s'aprinde
Robi pe-acesta când eram frumoasă,
De m'am pierdut şi jalea mă cuprinde.

Amor ce neiubit pe-amant nu-l lasă
Mă 'ncinse pentru acesta aşa de tare,
Că tot, cum vezi, spre mine el se 'ndeasă.

Amor ne-a dus spre aceiaşi sângerare.
Caina aşteaptă pe călăii vieţii».
Aşa rosti din gură fiecare.

Când m'au răsbit cuvintele tristeţii,
Eu m'aplecai atât de jos spre glie,
Pân'ce poetu-mi zise: «Oare ce ţi-i

De cugeţi dus?» Eu l-am răspuns: «Vai mie,
Ce vise dulci şi ce dorinţă mare
I-a 'mpins spre aceast'amară nebunie!

Apoi întors la ei cu-a mea 'ntrebare
Grăii: «Francesca, chinul tău în mine
Milos şi trist devine 'nlăcrimare.

Dar spune-mi tu: pe timp de dulci suspine,
Ce 'ndemn vă dete patima năprue
Spre-a lămuri dorinţele mai bine?».

Răspunse ea: «Nici o durere nu e
Cum i-amintirea zilelor ferice
Pe drum de amar, maestrul tău s'o spue.

Dar dacă vrei tu să cunoşti, amice,
Din ce ne-a fost iubirea 'n piept iscată,
Răspund ca cel care cu lacrimi zice.

Noi despre Lancelot ceteam odată
Voios cum el de dragoste s'aprinse.
Stam singuri fără teamă fără pată.

Ades cetitul nadă'n ochi ne'ntinse
Şi faţa ne-am văzut descolorată,
Dar un'a fost care la urmă'nvinse.

Cetind cum fu de acel amant din carte
Zâmbirea buzei scumpe sărutată,
Acesta care nu se mai desparte

M'a sărutat pe gură'n tremur toată.
Galeoto cartea-i fu şi cine 'o scrise.
De atunci noi n'am cetit-o mai departe».

Când unul din pereche asta zise,
Cellalt plângea; şi eu de'nduioşare
Simţind că parcă viaţa mea pierise,

Căzui cum cade trupul care moare.

Traducere de **G. Murnu**

E T I M O L O G I I

INTUNECARE

Dintre etimologiile imposibile, propuse pentru INTUNECARE, pomenim aci întâi pe cea admisă de învăţatul romanist W. Meyer Lübke în opera sa: *Lateinisches-Romanisches Wörterbuch*, No. 4446 sub forma de *INNOCTICARE «Nacht werden», «a se înnopta», dată de d-l prof. G. Giuglea în *Cerc. Lex.* p. 10. Apoi alte etimologii sunt: dela verbul TONARE (Revista filologică, Cernăuţi, vol. II, p. 291—296), TUNICA, *INTUNICO, «Mit einem Mantel (= tunica) dunkel machen» (Weigand, Byhan, Puşcariu). Nu s'a ţinut seamă, în această privinţă de formele aromâneşti ale acestui verb, care ne duc drept la adevăratul cuvânt de unde se derivă, la *IN-TENEBRICARE.

Iată cari sunt aceste forme. Verbul ÎNTUNECARE se conjugă în felul următor la Aromâni :

Indicativ prezinte :	Viitorul I :
(mi) ntuneàric,	*va s-(mi) ntuneàric,*
(ti) ntuneàriţĭ,	*va s-(ti) ntuneàriţĭ,*
(si) ntuneàricã,	*va si (si) ntuneàricã,*
(nã) ntunicãm.	va s-(nã) ntunicãm,
(va) ntunicàţĭ,	va s-(vã) ntunicàţĭ,
(si) ntuneàricã.	*va si (si) ntuneàricã.*

Această formă o găsim şi în DR: *untunearece-se ochii lor*, Psalt. sch. p. 210, 68, 24; Coresi: *să se înturece* (=să se întunece). După cum observă oricine, la pers. I şi a II pl. se zice *ntunicăm, ntunicaţi*, ci nu *ntuniricăm, ntuniricaţi*, cum ar fi trebuit şi cum ne-am fi aşteptat. Aceasta, desigur, din pricina coborîrii accentului pe ultima silabă; s'a redus silaba neintonată *ri: ntunicăm*, în loc de *ntuni(ri)căm.*

Şi tot aşa şi imperfectul *ntunicàm*, nu *ntuniricàm*, perf. *ntunicaĭ*, nu *ntuniricaĭ*, pentru acelaş cuvânt, dar la subj. pers. I *si ntuneàric*, pers. II *si ntuneàriţĭ, si ntunearicã*, etc. ca şi la Indicativ prez. Fără îndoială că prezentul acesta, *(mi) ntuneàric, (ti) ntuneàriţĭ*, etc. arată forma întreagră a verbului NTUNICARE, care, şi la infinitiv, a trebuit să sune cândva:*ÎNTUNIRICARE, din care a rezultat, prin coborîrea accentului, forma prescurtată NTUNICARE (Dr. *întunecare, a întunecà*), de unde apoi i-au născut, pentru daco- româna, o formă nouă la

indicativul prezent: *întùnec, întùneci, întùnecă*, pe când la Aromâni a rămas forma veche.

Ca atare, ÎNTUNECARE (arom. NTUNICARE) se derivă din lat. *IN-TENEBRICARE «dunkel werden», dela *INTENEBRICUS «dunkel», «întunecos» dela care avem pe **întuneric*, arom. *(în)tuneàric*.

PURINTU, PURINTARE şi MARSIN, MĂRSINARE

PURINTU adj. = „de dulce», «înfruptat»; fig. sb. «turc, păgân, cel care se înfruptă de dulce în zile de post.»,

PURINTU (mi~), PURINTARE «a mânca de dulce, a se înfrupta cu mâncări de dulce în zile de post», «a gusta, a atinge cât de puţin cu buzele ceva»: *anlu aesta nu mi purintaĭ di čireaşi, de-auă»* = în anul acesta nu-m'am înfruptat de cireşe, de struguri, adică: n'am gustat de loc cireşe, struguri [1].

Puşcariu Sextil derivă cuvântul dela POLENTA, -AM, it polenta [2]. Weigand G. combate această părere în «Vollmöller's Rom. Jahresbericht VII, I, 95 şi propune pentru derivarea lui, pe PURULENTUS: «Das ist *purulentus* > **pur(u)rintu* > *purintu, «eiterig»*, auch «blutrünstige, rohe Fleischstücke» Georges; also lautlich und semasiologisch liegt nicht die geringste Schwizigkeit.»

Foneticeşte etimologia lui Puşcariu este foarte bună, dar nu şi din punct de vedere semasiologic. Cea a lui Weigand nu-i imposibilă. Ne-am fi aşteptat însă la o formă *purlintu*, ca *urlare*, din *ululare*. Toată greutatea constă în dezvoltarea semasiologică a cuvântului. *Mi purintu* înseamnă, după cum am spus, «mănânc de dulce», iar adj. *purintu* «de dulce», este contrariul lui *marsin* «de post», orice gătit fără unt, uleiu, untdelemn, «gătit de post» (Dalametra, Dicţ. Mac.-Român, p. 138), sau, cum zice Mihăileanu (Dicţ. Mac.-rom. 281): *marsin* «de post, fără gust, fis. fără graţie»; *mărsinarea* «postirea; un fel de plăcintă cu urzici, *fără niciun fel de grăsime» — mărsineaţă* «mâncare de post»; *mărsinedu* «postesc», «mănânc bucate gătite fără unt şi uleiu, postesc». Dal. idem. 134.

Aşa cum simte Aromânul, mâncarea *purintă* este mâncarea de carne, apoi orice mâncare cu unt, undelemn, untură, uleiu; lapte şi brânzeturile sunt *purinte* «de dulce». Expresia: *mi(n)carea purintă* easte *mi(n)care grasă, mi(n)care avută*, spre opunere de *micare marsină*, numită şi *micare slabă* sau *micare alăchită, micare urfănească* (=sărăcăcioasă), *di oarfin* (=de om sărac). Plăcintele, în cinste mare la Aromâna, sunt *pite avute*, gătite cu unt mult, cu brânzeturi, cu ouă, lapte, carne, etc. *pite slabe, pite oarfine, pite alăchite* «plăcinte sărăcăcioase», cum sunt *pite di urdiţi* (=plăcinta de urzici), *di spanác, badára*, etc.

Ca atare, origina cuvântului PURINTU este latinul OPVLENTUS «reich, starck».

[1] Tot aşa şi în Dibra (Albania) Bulgarii numesc pe Turci Мраснак (= тур чинъ dela cuvântul Мрасначa), adică: «spurcat», care se înfrupta cu dulce în zile de post. Ibornik pe 1906/7, pag. 4.

[2] Zeitschrift f. rom. Philologie, XXVIII, 685; Etv. Wtb, 124.

Foneticește o p v l e n t u s dă *purinlu* prin afereza lui *o*, ca în *căşunare* din l. o c c a s i o n a r e; iar semasiologic este tot ce se poate mai limpede.

Origina lui MARSIN pare a fi **MARSINUS, -a, -um*, format dela *marcea* şi stând pentru *marcidus* «welk, matt», cu amestecul lui *măsină* «măslina». In Părleap pentru *marsin* nu se zice decât *masin*, fără îndoeală datorită cuvântului *masin* (=măslin). Aceasta, desigur, din pricina obiceiului foarte răspândit ca mâncarea de preferinţă în zilele de post să fie *màs(i)nile* (=măslinele).

NUŢINARE

NOAŢIN vb. I, însemn oile, fac semn la oi, făcând o crestătură la urechea mieilor, când sunt încă plăpânzi, spre a se cunoaşte stăpânul; este ceea ce la Avdela (Epir) se zice: *semnu* vb. I = semnez; *semnu neli* = fac crestătură la urechea mieilor; *bag semnu* (idem).

Desigur dela NOTA «Zeichen», «semn», cfr. *nuota* «Flecken»; ter., borm., *noda*, bergam. *nöda* «Zeichen mit dem die Ziegen gemerkt sind, um den Bentzer zu Kennzeichnen etc.

Dela NOTA > *notinare* (Lübke, Lat.-Rom. No. 5962).

VÎRTICUŞA

VÎRTICUŞA este numele unui sat din Tesalia, regiunea *Hăşi*. Numele îi vine dela sensul de «creştet de deal», unde-i aşezat satul, *vârticuşe* însemnând «creştet», «creastă». Avem a face cu un diminutiv al cuvântului latinesc VERTEX, VERTICEM «creştetul capului». Iarăşi un exemplu de desemnarea unei configuraţii printr'o noţiune a corpului, ca în *măgură* din *magulum*.

AMINCIAN

Despre AMINCIU am vorbit aiurea şi am spus că-i un nume de loclitate derivat dela numele propriu de persoană *Minciu*, diminutiv dela *Mina*, ca *Onciu, dela Onea*, iar forma *Amînčiu* este contopirea numelui propriu cu prep. *a: Mi duc a-Minčiu = Amînčiu*. Că avem a face cu un nume propriu de persoană arată şi forma *Amînčean*, pl. *Amînčeanĭ*, derivată dela *Amînčiu*, şi care arată «locuitor al Aminciului». După cum se observă, accentul rămâne tot pe penultimă, caşi în cuvântul *Amìnčiu*, nu se coboară ca în *Mălăcáşi — Mălăcăşán, Gópişĭ — Gopişán*, unde avem a face cu sufixul *-an* (—gr. ânos) de origine italiană la Aromâni, ca în *veneziáno, Napolitano, Romano*, etc., ci rămâne şi avem a face cu pl. numelui propriu, ca în *Nicu*, pl. *Nicèani* (cei aparţinând lui Nicu), *Vurdùni — Vurdùntanĭ* (cei aparţinând de Vurduni), cum am zice: Niceştii, Vurduneştii. Aşa că şi *Amînčeani*, prin

păstrarea accentului, ca în toate formaţiile de acest fel, arată că-i derivat dela un nume propriu de persoană şi *Aminčeani* nu-i decât *Amînceştii*, dacă ar trebui să fie tradus liber.

LACĂ sf.

Lacă este numele unei comune aromâneşti din Pind. Avem *Lac*, care, sub influenţa cuvântului *hoară*, s'a prefăcut în (hoara) *Lacă*.

Locuitorii *Lacăi* se zic însă *Alăkĭaţĭ*, cu *a*. Acest *a* este prep. care arată direcţia: *Mi duc a Lacă*, cum se aude şi în alte asemenea construcţii: Mi duc *a-Meru*, *a-velă* etc. (cfr. je vois à Paris), dar în aceste din urmă prep. s'a contopit cu numele de lucru *(Mer)* sau de persoană *(Ŭciu)*, făcând un nume propriu de localitate şi întrebuinţându-se apoi fără altă prepoziţie, aşa cum cere spiritul limbei aromâneşti, pe când în *a Lacă* nu s'a întâmplat aceasta.

Din *a-Lacă* a rezultat *Alăkĭot*.

ARUGUESCU

ARUGUESCU = rog, este un derivat dela *rog*, *arog*, care se aude numai în cântecele populare. fiind înlocuit prin ngr. *pălăcàrsescu* dela παρακαλῶ.

Cântecul popular sună :

— *No-am acúĭ s-me-cruguescu.*
— *Aru guea-nĭ-te a tată-tuĭ,*
A tată-tuĭ şi a mumă-taĭ !
(N-am cui să mă rog !
— Roagă-te tatălui tău, etc.r

CĂŢĂL DE-ALU

Căţăl de-alŭ = căţel de usturoiu, căpuşoarele de usturoiu. Sextil Puşcariu, îl derivă dela lat. *capitellum* = căpiţol, căţel.

Deşi n'ar fi fost grea o asemenea etimologie, constatarea că în l. albaneză se zice kinitze (=chiniţă) «căţel», dela *kini* (=chini) «cîne», arată că avem a face şi în Româna cu deminutivul *căţăl* (=căţel), după reprezentarea luată din felul cum stau căţeii, după naşterea lor, îngrămădiţi la fel ca şi căţeii de usturoiu.

Pericle Papahagi

ORGANISAȚIA FISCALĂ ÎN VIAȚA POLITICĂ ȘI SOCIALĂ A VECHILOR ELENI

Două au fost elementele principale care au contribuit la naşterea şi evoluţia organizaţiei fiscale: Formarea claselor sociale şi distribuţia proprietăţii.

Cel mai cunoscut dintre popoarele antice, care şi-a sprijinit existenţa pe aceşti factori de mişcare socială, a fost poporul grec. Isprăvile lui sunt şi astăzi încă vii în acţiunile şi în viaţa noroadelor. Este deajuns să spunem că de filosofia greacă, precum şi de cultura elenă veche, se pomeneşte mai în toate manifestările oamenilor noştri de ştiinţă.

O examinare mai amănunţită a vieţii şi a organizaţiei administrative a vechilor eleni ne poate aduce unele lămuriri chiar şi în alte ramuri de activitate socială, cum ar fi economia politică şi cea fiscală.

In ordinea economiei fiscale, Grecii au fost cei dintâi după Egipteni, care şi-au format o structură bugetară şi o organizaţie pur fiscală.

Cu 400—500 ani înainte de Hristos, conducătorii greci s'au gândit înşîi la aşezarea poporului ca element de progres în Stat şi apoi la organizarea lui, ca să se poată apăra de viitoarele năvăliri barbare, oricum destul de pronunţate prin marea prefacere a omenirii şi din acele vremuri.

Baza întregii organizaţii sociale, dealtfel ca şi în zilele noastre, s'a sprijinit pe acţiunea politică.

Pentru unirea diferitelor *triburi*, *frătrii* şi *cantoane*, care formau la început sistemul social elen, a fost nevoe de trecerea unui oarecare timp şi totodată de o muncă cu totul deosebită din partea oamenilor chemaţi să-i conducă.

Prima înjghebare politică cunoscută la Greci a fost *cetatea;* de aceea, mai înainte de a se vorbi de un stat grec unitar, se pomeneşte de numele unui mare număr de cetăţi ca: Sparta, Atena, Heracleea din Pont; Eritreea, Tesalia, Syracusa, Teba, Corint, Tarent, Thurium şi altele.

In epoca de care ne ocupăm, o parte dintre aceste cetăţi aveau o organisaţie socială, care poate face obiectul unor probleme destul de interesante şi astăzi, altele însă erau mai înapoiate şi se conduceau după cele mai avansate. Este însă de reţinut, că toată această organisaţie avea la bază sistemul de aşezare al dărilor, aşa că orice discuţiuni nu se pot face decât numai în cadrul acestor elemente.

Pentru studiul nostru ne vom orienta după organisaţiunile cunoscute la Atena, Sparta şi Creta.

Iar spre a ne da seamă de problema fiscală din aceste vremuri, este necesar să reamintim care era organizaţia socială cunoscută la unele cetăţi greceşti.

Clasele Sociale: Platon ne arată că poporul grec era împărţit în patru clase: ţesători, agricultori, ciobotari şi zileri. *Aristotel* [1] propune o altă împărţire şi anume: 1. agricultorii; 2. meseriaşii în cari intră şi artele; 3. negustorii; 4. salahorii (zilerii) şi 5. războinicii, iar în altă parte propune: 1. cetăţeni foarte avuţi; 2. cetăţeni cu oarecare stare şi 3. cetăţeni săraci. *Hipodamos* [2] avea republica împărţită în 3 clase: 1. meseriaşi, 2. agricultori şi 3. apărători ai cetăţii.

La împărţirea claselor sociale se dădea o deosebită atenţiune clasei cetăţenilor înstăriţi, de oarece se nutrea ideea că proprietatea şi starea materială te fac să fii superior şi ca naştere şi în concepţie.

Proprietatea. Un alt factor care a influenţat foarte mult viaţa politică grecească a fost proprietatea; prin proprietate s'a ajuns la transformarea societăţii dinăuntru şi din afara cetăţii; iar în organisaţia fiscală proprietatea a fost elementul de creaţie al Statului şi al civilisaţiei din lumea veche.

Este dela sine înţeles că împărţirea claselor sociale după avere, urma să aducă şi o împărţire a proprietăţii în chip inegal. Astfel se va distinge marea proprietate, proprietatea mijlocie şi proprietatea mică. Favoarea cea mai mare o avea propritatea mijlocie ai căror stăpâni erau mai puţin vanitoşi, mai mult legaţi de pământ şi totodată mai pregătiţi sufleteşte să apere interesele cetăţii contra celor două clase, adesea foarte nemulţumite şi gata în orice moment de a se revolta contra conducătorilor.

In linie generală pământul unei cetăţi se stăpânea o parte de stat, o parte de particulari. Impărţit în loturi [3], aceste loturi tip erau repartizate războinicilor cari dobândeau proprietatea pe temeiul faptelor de vitejie în războiu sau şi numai pe simplul fapt că erau ostaşi, şi agricultorilor cari, după teoriile politice greceşti, erau chemaţi să formeze a doua putere în stat, după guvern sau conducători. Lotul tip se forma în aşa fel încât din produsele lui să se poată întreţine familia şi să se facă pregătirea militarilor.

Mai erau şi alte categorii de cetăţeni cari nu posedau pământ, totuşi munceau pământul: cetăţenii greci săraci, şerbii, o categorie de oameni cu un grad de libertate mai mare ca a sclavilor, robii sau prinşii din războaie şi sclavii. Aceştia din urmă aveau un tratament deosebit de al celorlalţi.

Sclavii şi prinşii din războiu se considerau în rândul vitelor de muncă.

Şerbii, sub numele de Perieci la Cretani şi de Hiloţi la Spartani nu aveau pământul lor propriu, trebuiau însă să muncească pământul

[1] *Aristotel*, „Politica".

[2] *Hippodamos* din Milet a dat prima constituţie în sec. V, deci înaintea lui Platon.

[3] Despre o împărţire în loturi se pomeneşte pe timpul lui *Hippodamos* din Milet, filosof şi arhitect grec din sec. V a. Hr., care a dat prima constituţie grecească şi a construit portul Pireu.

pe care se așezau și după cum vom vedea mai târziu. Periecii și Hiloții suportau și o mare parte din sarcinile fiscale.

Drepturile Politice. Intrucât organizarea politică propriu zisă se sprijinea pe sistemul organizației fiscale, găsim că nu se poate trece la tratarea acestei probleme până nu se dau și unele lămuriri asupra acestei vieți.

Se știe că sistemul de alegere se aseamănă cu așa zisul vot universal și aveau dreptul de a participa la acest vot toți cetățenii greci liberi, cari plăteau cens, adică impozit asupra proprietății ce aveau în stăpânire.

Acest sistem electoral a influențat foarte mult asupra formării statului și civilizației grecești, fiindcă între clase a creat o permanentă luptă de a se stăpâni una pealta. Pe urmă era nesfârșita dorință de a se poseda și stăpâni cât mai mult pământ, deoarece sistemul de vot universal era sprijinit pe mărimea proprietății, adică un aristocrat cu cens mare înscris la fisc avea dreptul la atâtea voturi decâteori censul lui era mai mare decât *censul legal.* Poate că această stare de lucruri a fost și una din cauzele principale, care în decursul timpurilor a provocat diferite răscoale înlăuntru cetăților și războiul în afară, precum și acele cunoscute împărțiri de pământuri, un fel de împroprietăriri din zilele noastre.

Votul se exprima în adunări populare, unde luau parte toți cetățenii cu drept și fără drept de cens [4] și unde se hotăra războiul, confiscarea, pedeapsa cu moartea, etc.

Afară de aceasta, o altă categorie de cetățeni deosebiți numai printr'un cens mai ridicat aveau dreptul să ia parte la adunările speciale pentru alegerea magistraților sau funcționarilor publici și în sfârșit o altă categorie cu un cens și mai ridicat avea dreptul ca să aleagă și să numească judecători.

Funcționarii și judecătorii erau aleși pe un timp limitat de 1 an, 2 ani sau mai mulți, în nici un caz pe viață. Se puteau realege.

Censul. In vorbirea curentă, denumirea de «cens» este foarte cunoscută, pentrucă în alegerile noastre până la războiul din 1916—1919 am folosit ca mod de exprimare electorală, «sistemul censitar», care nu era altceva decât o încadrare a votanților după avere. La noi, în loc de clase sociale, cum se numiau grupurile de votanți în politica grecească, s'a folosit «colegiu». Ori, colegiu reprezintă tocmai acea împărțire a poporului pe clase după avere, sau mai bine zis după cota impozitului ce se plătea la fisc, după cens.

Prin urmare, censul la Greci consta în impozitul calculat la valoarea proprietății și el era evaluat după cum cetățile erau conduse de tirani, de regi sau de republicani. Așa, bunăoară, în timpul oligarhiei la alegerile pentru funcțiunile publice se ținea seamă de censul cel mai ridicat.

La Spartani, neexistând un tezaur sau un buget, sistemul censitar,

[4] Părerile sunt împărțite. Se susține că adunările populare erau formate numai din votanți fără drept de cens. Totuși se crede că participau toți cetățenii, deoarece luau hotărîri foarte importante.

ca şi acela al încasării impozitelor era aproape inexistent şi aceasta din cauză că proprietatea era împărţită Spartanilor fără nici o socoteală, iar încasarea contribuţiunilor lăsată tot pe seama cetăţenilor, ceeace nu dădea rezultate.

Mai târziu, când toţi cetăţenii fură chemaţi să ia parte la treburile Statului după censul ce plătăa fiecare, s'a stabilit «censul legal», dela care începea să curgă dreptul de votant. Pe baza censului legal se putea intra în Senat şi în Tribunale, însă pentru ca să fii conducător de tezaur ţi se cerea censul cel mai ridicat. Deasemeni, guvernanţii şi magistraţii nu puteau fi aleşi dacă nu aveau censul cel mai mare. Dealtfel, nu peste tot şi nu la toate cetăţile se pretindea aceeaş formă, căci cele mai multe şi în special cele cu regimuri politice democrate nu pretindeau niciun fel de cens magistraţilor şi nici chiar altor categorii de funcţionari publici. De aici vine şi discuţiunea că adunările populare erau formate şi din alegători fără cens.

Din analiza făcută asupra sistemului de cens la Greci se ajunge la concluzia că censul era un fel de *catagrafie* a valorii proprietăţilor, a impozitelor ce se plăteau la Stat şi a numărului de votanţi în adunările populare, în adunările pentru alegerea magistraţilor [5] şi în cele pentru alegerea judecătorilor.

Deci, pe cens se sprijină întreaga organizare politică, administrativă şi formarea societăţii într'o cetate.

Dar organizaţia censului o vom găsi şi la romani, însă cu oarecare mici transformări, în sensul că atât alegătorul cât şi alesul ca să poată sta în adunările de vot trebuia să plătească un impozit numit cens; în plus, la Romani censul era un fel de recensământ, după care se stabileau dările.

Aşa dar censul la romani are un caracter pur fiscal şi electoral numai ca formă. Se pare că romanii, împrumutând sistemul censitar dela Greci, l-au adoptat după nevoile şi obiceiurile lor, încadrându-l ca organizaţie de Stat nu de cetate cum l-am cunoscut mai sus. Dealtfel, se bănueşte că censul nu este de origină grecească, ci mai curând de provenienţă asiatică sau egipteană, fiindcă mai toate formele de organizare politică şi socială au fost împrumutate dela asiatici şi mai cu seamă dela Egipteni, cari aveau o civilizaţie superioară.

La Români, sistemul censitar are mai puţin înfăţişarea censului grecesc, ceeace denotă că influenţa grecească nu s'a transmis la noi decât numai în măsura în care s'a simţit nevoie.

Ţara noastră, fiind în contact direct cu grecii pe uscat şi pe mare, a primit cu toate acestea sistemul censului grecesc, însă cu foarte mare deosebire înceeace priveşte aplicarea lui politică.

Aşezarea censului. Acum, după ce am cunoscut rostul censului cu întreita lui funcţiune de generator electoral, de îndrumător fiscal şi de reformator social, se cuvine să cunoaştem modul lui de aşezare.

In primul rând, aşezarea censului era în funcţie de organizarea sau directivele politice, aşa că din această pricină censul se stabilea ne-

[5] Denumirea de magistrat se dădea funcţionarilor publici.

regulat, adică la un an, alte ori la trei sau chiar şi la cinci ani. Totul era în funcţie numai de conducerea politică şi de evenimente, iar nicidecum de un interes fiscal constatat la Romani. Totuşi, prin sistemul de aşezare censul apare numai ca organisaţie pur fiscală şi aceasta rezultă din evaluarea proprietăţii şi stabilirea impozitului.

Evaluarea proprietăţii se suprapune intereselor fiscale din zilele noastre, fiindcă aceeaş metodă o întrebuinţează impunerea pe venit, folosind formula economică «plus-valuta» despre care grecii nu aveau cunoştinţă. In loc să caute ce produs putea să aducă proprietatea, ceeace faţă de acele timpuri ar fi fost foarte greu, grecii s'au mulţumit la o evaluare a proprietăţii.

Noţiunea de venit, bine cunoscută la Greci, este pomenită de Aristotel în lucrare sa «Politica» [6]. Nu mai încape îndoială, că impunerea pe venit nu era cunoscută în această epocă, însă nu se găsiau destule mijloace pentru ca ea să se aplice, grecii fiind obligaţi să folosească sistemul cel mai simplu, adică evaluarea şi apoi stabilirea impozitului sau a censului.

Dar aşezarea censului la Greci mai era în funcţie şi de preţurile pieţii, fapt care impunea să se facă o aşezare mai deasă, deoarece dacă se ridicau preţurile cota legală era depăşită în aşa măsură încât cei cu un cens mic ajungeau să voteze în adunările magistraţilor şi chiar să se aleagă magistraţi, ceeace în mod normal nu era posibil. In cazuri de scădere a preţurilor, impunerea censitară trebuia revizuită; altfel apărea ca o sarcină prea mare şi dădea naştere la rvoluţii. Cazul cetăţii Thurium, unde din pricina schimbării neraţionale a censului proprietăţile publice au trecut în mâinile fruntaşilor, aşa că poporul, văzându-se lipsit de pământ, a trebuit să se revolte şi să ceară ajustarea proprietăţilor [7].

Aşa dar aşezarea censului, adesea era în funcţie şi de balanţa comercială a preţurilor.

Trecând la o altă metodă de aşezare a censului, aflăm că numai o parte din pământuri se găsiau supuse censului, în special la cei bogaţi. Aceasta, ca să poată veni în ajutorul cetăţenilor săraci, cari, având pământ puţin, aveau interesul să ajungă la cota legală a censului ca să poată fi alegători.

Demnă de reţinut este aşezarea propriu zisă a censului, care se făcea în adunări obşteşti prezidate de funcţionarii fiscali. Aici se stabilea censul pentru fiecare cetăţean, adică întinderea ce se repartiza, valoarea pământului şi suma la care cetăţeanul urma să fie obligat la plata pentru o anumită suprafaţă de teren. Pe urmă venea încasarea.

Stabilirea impozitului. Se înţelege de sigur, că această sarcină revenea aparatului fiscal. Acesta, după ce lua cunoştinţă de stabilirea întinderii impusă la cens în adunările obşteşti şi de valoarea pământului stabilită tot în aceste adunări, trecea la constatarea sau aşezarea impozitului, adică la aplicarea unui coeficient la sută asupra valorii de circulaţie, sistem practicat mai de toate popoarele vechi.

[6] Vezi „Politica", de *Aristotel,* cartea VI, pag. 222.
[7] Din „Politica" de *Aristotel,* Cartea VIII, p. 300.

Rolul adunărilor obşteşti era pe deoparte să tempereze zelul unora cari doriau să aibă un cens cât mai mare, iar pe de altă parte să rânduiască pe toţi cetăţenii acolo unde puterea contributivă le dădea dreptul prin cens. Trebuie să notăm că la această aşezare se mai ţinea seamă şi de puterea de muncă a fiecărui cetăţean, lucru extrem de important în toată organizaţia socială grecească.

Felurile impozitelor. Organizaţia financiară. Dacă mai sus am vorbit de cens, înseamnă că fără acest element întreaga organizaţie politică şi socială n'ar fi avut niciun fel de viaţă, iar censul prin forma în care ne este cunoscut poate fi socotit nu numai ca un factor de economie fiscală, ci şi ca un stâlp al întregii organizaţiuni greceşti. De aceea, spre a ne orienta mai bine în adevărata viaţă fiscală şi economică a poporului grec din această perioadă, găsim necesar a se şti că în afară de cens grecii mai aveau şi alte impozite, care după felul cum erau aşezate se pot împărţi în:

a. Impozite comune, adică la mai multe cetăţi; b. Impozite locale, numai înăuntru aceleiaşi cetăţi; c, Impozite pe venit; d. Impozite pe capital.

Impozite comune şi locale. Din prima ochire, se pare că impozitele comune ar fi cu neputinţă din moment ce fiecare cetate avea o organizaţie distinctă de a celeilalte. Totuşi, realitatea pare că ne-ar vorbi altfel. Este ştiut că oamenii de legi, cari au născuit la organizarea şi civilizarea poporului grecesc (Licurg, Hippodamos, Platon, Aristide şi alţii), în străduinţele lor s'au orientat de aceleaşi principii, cu deosebire că le-au făcut adaptabile vieţii şi obiceiurilor respective ale cetăţii. Spre exemplu, prânzurile populare erau aceleaşi peste tot, diferind doar prin organizare şi prin contribuţia ce se dădea pentru menţinerea lor. Pământurile erau peste tot împărţite agricultorilor; între cetăţi diferea întinderea sau protejarea unei clase. In viaţa politico-socială, împărţirea pe clase era una şi aceeaşi, poate deosebită ca număr, însă toată organizaţia se sprijinea pe cens.

Tot aşa şi în viaţa economico-fiscală, aproape toate cetăţile greceşti recunoşteau o organizaţie fiscală ca indispensabilă organizaţiei de Stat şi faptul acesta ne îndeamnă să ne gândim din nou la cens şi să afirmăm că acest factor de economie fiscală a fost adoptat de toate cetăţile greceşti. Cetatea care n'avea o organizaţie fiscală recunoscută era săracă şi totdeauna prada revoluţiilor. Şi una dintre aceste cetăţi era Sparta, care nu dispunea de tezaur, dar nu-şi avea niciun sistem de contribuţie, iar censul se încasa de cetăţeni, operaţiune ce se făcea cu multă greutte, întrucât cetăţeanul nu avea alt gând decât lăcomia [8].

Un alt sistem de aşezare şi de încasare fiscală era «dijma», care, fără nici o exagerare, era comună la toate cetăţile greceşti.

Poporul grec fiind aşezat pe malurile mării, este dela sine înţeles că unele cetăţi făceau afaceri comerciale de pe urma cărora şi statul şi poporul obţineau frumoase câştiguri. Prin faptul că afacerile comerciale creşteau, iar numărul transacţiilor progresau mereu, autoritatea cetăţii a

[8] „Politica" lui *Aristotel*, p. 83.

fost adesea solicitată să intervină şi să patroneze toate aceste transacţiuni; ori pentru această sarcină, pe care cetatea sau Statul înţelegea s'o suporte în interesul economiei generale, în unele cetăţi se percepea un fel de taxă care se impuneaa proape la toate manifestările comerciale.

Putem spune că suntem în cadrul unui impozit pe acte şi fapte comerciale.

Impozite pe venit şi impozite pe capital. Problema impozitelor pe venit sau pe capital a ajuns să fie discutată în economie cam prin secolul al XVIII-lea. In vremurile de care ne ocupăm, noţiunea de venit era cunoscută, însă nu organizată. Aristotel o pomeneşte de nenumărate ori în criticile lui. In aceeaş situaţie, dacă nu mai inferioară, se găsea noţiunea capitalului, fiindcă schimbul în natură îl constituiau transacţiile obişnuite, iar moneta era rară şi aproape necunoscută.

Un sistem de impozite, care să ne edifice asupra modului cum înţelegea lumea veche să facă aplicaţia impozitului pe venit sau pe capital, este contribuţia de susţinere a comisiilor la Atena. Această contribuţie se suporta numai de clasa oamenilor bogaţi. Ca formă are înfăţişarea taxelor pe spectacole din zilele noastre, iar ca fond se aseamănă cu impozitul pe avere. Deci nu este nici o dare pe venit şi nici pe consumaţie, ci o dare din avere, din capital.

O examinare amănunţită a sistemului censitar din insulele Cnidos şi Chios, unde revoluţiile impusese censul numai asupra clasei de mijloc şi cu stare bună, ne dovedeşte că politica fiscală urmărea impunerea capitalului şi nu a venitului.

In aceste insule, numai după ce s'au liniştit răscoalele, censul s'a stabilit la toţi cetăţenii în raport cu valoarea pământului fiecăruia. Nu mult după aceasta a survenit şi o mare schimbare a preţurilor, în sensul că proprietăţile şi-au mărit valorile, aşa că plata censului s'a mărit şi ea în raport cu piaţa şi acest lucru a făcut ca alegătorii din clasa de jos să ajungă să voteze şi să primească funcţiuni care nu erau permise decât clasei aristocrate.

Aristotel ne spune că la Syracusa, tiranul Dionis punând biruri grele asupra poporului, după 5 ani de aspră fiscalitate ajunsese să absoarbă întreaga valoare a proprietăţilor. Prin urmare, Dionis a reuşit să ridice tot venitul proprietarului, care ne mai prezentând niciun interes pentru economia partciulară, a făcut a se ajunge ca însăşi valoarea proprietăţii să nu mai aibă importanţa care ar fi putut-o avea înainte de criză.

Mai sus am vorbit despre dijmă şi am menţionat că este un sistem de dări, nu un impozit sau o taxă specială. Dijma se lua din produse şi în special dela anumite clase. Cei mai cunoscuţi debitori ai dijmei erau Periecii şi Hiloţii; într'un cuvânt, poporul legat de pământ, în genul şerbilor, cunoscuţi bine în ţara românească.

După modul cum se percepea dijma ar apare ca o dare din produse, adică din 10 unităţi produse una va trebui să se dea statului, însă pe alocurea ni se arăta că în calculul celor 10 unităţi erau cuprinse şi capetele, nu numai produsele.

Aşa dar, dijma nu poate fi o dare numai asupra producţiei, ci şi asupra factorului care produce. Este o dare care loveşte în chip necorect atât capitalul cât şi venitul.

Politica fiscală a cetăţilor greceşti mai avea şi o latură socială foarte interesantă, cum erau «scutirile de dări», acordate cetăţenilor cu sarcini familiare grele. Astfel, la Spartani nu plătea niciun fel de impozit cetăţeanul care avea patru sau mai mulţi copii.

Tot un fel de dare poate fi socotită şi sarcina impusă agricultorilor la unele cetăţi, de a contribui cu o parte din produsele pământului, la prânzurile populare, sub sancţiunea de a pierde drepturile politice. Este vorba deci de o dare asupra producţiei.

Bugetul sau Tezaurul Public. Interesant pentru această epocă este formarea şi administrarea bugetului sau a Tezaurului public. După expresia lui Aristotel, cetăţile care nu aveau o organizare a banului public erau sărace şi nu erau capabile pentru o organizare de Stat.

Propriu zis, bugetul la cetăţile greceşti se limitau la nişte conturi de venituri şi de cheltueli, păstrate de o ierarhie întreagă de funcţionari fiscali.

Strângrea veniturilor era o problemă de mai puţină importanţă decât aceea a cheltuelilor şi aceasta se deduce din obligaţiunile ce aveau funcţionarii în legătură cu aceste cheltueli. Astfel, darea socotelilor la cheltueli, iar la unele cetăţi şi la venituri, se făcea de către funcţionari însărcinaţi prin întocmirea unor conturi zise de venituri sau de cheltueli, care se afişau în frătrii, în cantoane şi în triburi. Unii funcţionari mai zeloşi le săpau pe piatră sau le gravau, cum se făcea la Atena.

In ceea ce priveşte repartizarea sumelor între diferite administraţiuni publice, se făcea de către şeful tezaurului în raport cu nevoile administraţiei respective, iar suma se plătea potrivit cu nişte reguli pretinse azi de capitolele şi articolele bugetare.

Aparatul funcţionăresc fiscal. Dovadă că încă din aceste vremuri organizaţia Statului a simţit nevoia de a avea un aparat funcţionăresc de specialitate, este faptul că la Greci, în cadrul general al Magistraţilor [9], corpul funcţionăresc fiscal ocupa a patra ierarhie din toată magistratura. Dealtfel aceasta se înţelege şi din diferitele numiri date funcţionarilor cum este cea de vistiernic, la şeful tezaurului public şi de controlor verificator al tuturor conturilor — un fel de consilier dela Curtea de Conturi. — Controlorii aceştia erau repartizaţi câte unul de fiecare administraţie.

Şi în sfârşit venea cadrul perceptorilor sau al funcţionarilor de specialitate de toate categoriile.

Aceştia din urmă aveau misiunea de încasatori ai dărilor şi de aşezători ai censului. Pentru aceasta ei prezidau adunările populare oridecâteori se discuta stabilirea censului; păstrau oarecare note asupra cantităţii censului, doar atât cât să se poată orienta lucrurile şi pe tărâm

[9] La Greci funcţiunile publice purtau numele de Magistratură.

politic şi pe cel fiscal şi făceau încasările respective ale impozitelor şi ale diferitelor taxe propuse de organizaţia cetăţii.

Funcţionarii fiscali, ca şi mai toate celelalte funcţiuni cari formau aşa zisa magistratură a Statului se alegeau pe un timp anumit, putând fi realeşi după expirarea termenului [10]. Alegerea se făcea de toţi cetăţenii cari aveau dreptul să aleagă şi să fie aleşi în corpul magistraturii, după cuantumul ce plăteau la cens. De reţinut este că întregul corp al funcţionarilor publici se compunea din funcţiuni politice ca: Pontifi, coregi, crainici, trimişi extraordinari, etc. şi din funcţiuni economice, cum erau vistiernicii, perceptorii, intendentul general al merindelor, etc. [11].

De aici putem trage şi concluzia că organizaţia fiscală a fost a doua putere de sprijin şi de legătură între cetăţi, care mai târziu au constituit vechiul Stat grecesc sau mai bine zis civilizaţia lumei vechi.

I. Lupaşcu

[10] Cfr. „Politica" de *Aristotel*, p. 245.
[11] Cfr. „Politica" de Aristotel, pag. 250.

DESPRE ATOM ȘI MOLECULĂ

Deși această expunere este special destinată studiului neutronului, totuși, pentru claritatea cu care ținem a o prezenta, credem necesar să abordăm mai întâi chestiunea atomului și a moleculei, în scopul de a preciza semnificația și întinderea înțelesului legat de aceste două noțiuni.

I. I. Thomson este primul care a relevat că materia este constituită din particule cu sarcină electrică pozitivă, în jurul căreia gravitează un element de electricitate negativă. In adevăr, se admite astăzi că nucleul atomului de hidrogen reprezintă forma elementară a materiei în cea mai simplă accepțiune, constituind în sensul riguros al cuvântului un atom.

Protonul și electronul reprezintă atomul de hidrogen în forma sa ușoară cu ponderea 1, el având un isotop sub o formă grea cu ponderea 2, prin adăogirea unui neutron.

Atomul de hidrogen constituie dar o unitate atomică completă în forma sa grea, adică: un proton, un neutron și un electron și prin urmare, denumirea de atom presupune o unitate elementară de materie, peste care, orice adaos de particule calificarea de atom își pierde sensul.

Voim să relevăm în cele ce urmează, că în concepția actuală, noțiunea de atom și de moleculă se confundă, deși credința ce stă la bază ar voi să le diferențieze. Așa se explică dece în literatura științifică se constată o ambiguitate în ceeace privește individualizarea lor.

Se crede în adevăr, și aceasta în mod curent, că atomii trebuie să treacă prin forma de molecule ca să poată constitui o massă de materie și că toate corpurile sunt formate din particule denumite atomi a căror unire duce la formarea de molecule.

Este o eroare și vom arăta că atomii pot constitui direct o massă de materie, cum este în speță cazul hidrogenului ai cărui atomi nici nu pot constitui o moleculă de hidrogen, deși autori-

tăţi în materie au conceput teorii în scopul de a demonstra modul cum se poate explica formarea unei molecule de hidrogen.

Eroarea ce se face porneşte dela tradiţională credinţă că forma iniţială a unei substanţe este atomul, după care urmează acea de moleculă, ceeace duce la denaturarea semnificaţiei de atom. Dacă o moleculă ar fi compusă din doi atomi identici, ei ar putea fi separaţi fără a se altera specificul elementului respectiv, ceeace se ştie că nu este exact, căci molecula reprezintă ultima particulă inidivizibilă a elementelor. Particula elementară a tuturor elementelor înscrise în tabela Mendelejoff sunt considerate a fi atomi şi se vorbeşte în mod curent de un nucleu atomic, susţinându-se că numai unirea a două asemenea particule omogene poate forma o moleculă.

Atomul este ultima particulă materială, aşa cum au văzut-o Democrit şi Epicure, cu deosebire că prin opoziţie de ceeace credeau cei vechi, că nu se mai poate divide din cauza micimii sale, astăzi se ştie că atomul nu se mai poate divide, fără a se altera însăşi entitatea materială ce reprezintă. De această particulă materială sunt legate toate proprietăţile fizico-chimice ale elementelor pe care le reprezintă în mod integral, din moment ce materia nu face decât să totalizeze însuşirile particulelor componente. Ea este deci o unitate materială constituită cu un caracter specific.

Lacuna constă în lipsa unei definiţii clare asupra atomului şi a moleculei, noţiuni care se suprapun foarte adesea ori, pentrucă acea de atom s'a generalizat la toate elementele, ceeace nu corespunde cu adevărata stare de fapt.

Pentru aceste motive şi din necesitatea de a aduce o oarecare clarificare asupra acestei chestiuni, ne propunem să cercetăm mai deaproape în ce măsură atomul şi molecula sunt aşezate la locul lor în cadrul ştiinţelor naturii, ţinând seamă de consideraţiunile ce rezultă din ultimele achiziţiuni ale fizice.

Plecând dela principiul că atomul este o unitate elementară de materie — precizăm că o unitate atomică trebuie să îndeplinească o condiţiune esenţială şi anume aceia de a întruni cea mai simplă structură nucleară — hidrogenul este singurul element care răspunde acestui postulat.

Deci se poate vorbi de un atom de hidrogen dela care vom porni mai departe, spre a cerceta în seria elementelor ce urmează modul de constituire a particulei lor elementare.

Tratatele clasice vorbesc despre o moleculă de hidrogen şi

Louis de Broglie [1] a emis o teorie prin care caută a explica modul cum doi atomi de hidrogen se unesc pentru a constitui o moleculă de hidrogen.

Iată raționamentul pe care se sprijină concepția marelui savant.

Doi atomi susceptibili de a forma o moleculă conțin un număr mai mult sau mai puțin mare de electroni, printre cari un număr dintre ei formează perechi, câțiva numai și în mic număr nu se găsesc angajați în perechi, aceștia fiind denumiți celibatari, cu tendința de a se împerechia, deci de a se uni cu un electron similar din alt atom pentru a constitui o pereche din care ar rezulta unirea nucleilor din care fac parte, deci, o moleculă. Relevăm în treacăt, că electronii celibatari ca și perechile de electroni reprezintă o abstracțiune. Este în adevăr admis astăzi că într'un nucleu, fiecare proton are electronul său satelit și nu mai mulți, dovadă că în formula nucleară nici nu se face mențiune despre electroni al căror număr îl reprezintă protonii. Se constată că în această concepție, autorul nu și-a reprezentat o moleculă de hidrogen în mod practic, când s'ar fi lovit de o dificultate care l-ar fi făcut să renunțe la înfăptuirea moleculei de hidrogen.

Vom încerca să facem noi o asemenea constituire de moleculă, pentru a arăta profunda eroare ce se săvârșește de a vedea doi atomi de hidrogen constituiți într'o moleculă de hidrogen. In prealabil, relevăm ceeace se știe de altfel de toată lumea, că pentru a forma o moleculă, trebuie să se unească doi atomi, fie ei omogeni sau eterogeni și asupra acestei noțiuni nu încape nici un fel de discuție, toată confusiunea derivând din înțelesul ce să dă noțiunii de atom. Ne vom opri deci asupra atomului de hidrogen, pentru a vedea dacă și în ce mod ar putea el forma prin cuplare o moleculă de hidrogen.

Formula acestui atom în forma sa ușoară se prezintă 1-0 (1), doi asemenea atomi adunați întro' moleculă ar constitui o unitate mai mare care ar trebui să ducă la formula 2-0 (2); ori, aceasta este o imposibilitate, deoarece nu se cunoaște niciun caz în care doi protoni exclusivi să constituie o moleculă sau un nucleu.

Spinul teoretic al electronului celibatar susținut de către de Broglie nu s'a dovedit a învinge obstacolul ce-l prezintă acțiu-

[1] La nouvelle physique et les quanta.

nea antagonistă a celor doi protoni totdeauna pozitivi și nici principiul coulombian nu s'a arătat mai eficace în această privință. Iată, prin urmare, că molecula de hidrogen ușor este irealizabilă. Este posibil realizarea unui nucleu care să conțină doi protoni, cu condițiunea însă de a dispune de un neutron între ei. Dar un asemenea nucleu nu mai este al hidrogenului, ci al heliului 2-1 (3). In consecință, nu se poate demonstra posibilitatea alcătuirii unei molecule de hidrogen ușor.

Să trecem la atomul de hidrogen greu, a cărui formulă este 1-1 (2). Se știe că doi asemenea atomi uniți într'o moleculă ar duce la formula 2-2 (4), care corespunde de asemenea elementului heliu, adică unei molecule de heliu, fiind vorba de unirea a doi atomi de hidrogen în această formulă și în consecință particula de heliu nu ar mai putea fi denumită atom. Deci, nici molecula de hidrogen greu nu este realizabilă.

De fapt, o moleculă fiind o unitate de materie, ea trebuie să-și aibă formula proprie care nu poate decât să totalizeze numărul elementelor unităților atomice intrate în compunerea ei. Față de această constatare, se impune o lămurire și anume, că un număr nelimitat de atomi de hidrogen pot constitui o massă de hidrogen, fără ca ei să treacă prin forma de moleculă. Vom vedea mai departe prin ce mecanism s'ar putea realiza unirea atomilor între ei, fără ca această unire să justifice denumirea de moleculă așa cum se susține de către Broglie. De altfel, faptul că hidrogenul intervine numai sub forma atomică la constituirea tuturor celor 92 elemente cunoscute, unul derivând din celălalt, prin adăogirea unui asemenea atom, susținerea existenții unei molecule de hidrogen este lipsită de sens științific.

Să ne oprim asupra denumirii de atom ce se dă particulei elementare a tuturor corpurilor așa zise simple, pentru a arăta că această denumire este contrară cu starea de fapt. In adevăr, afară de atomul de hidrogen care poate fi considerat ca singurul atom din natură și credem a fi demonstrat în mod suficient imposibilitatea constituirii a unei molecule de hidrogen, relevăm că pentru toate elementele ce urmează după hidrogen, se cuvine particulei lor elementare denumirea de moleculă, întrucât ele sunt constituite din doi sau mai mulți atomi de hidrogen; ori aceasta impune denumirea de moleculă în locul aceleia de atom care se întrebuințează.

De fapt, valoarea unui limbagiu științific stă mai cu seamă

în preciziunea sa, deoarece în cazul contrar el se pretează la confusiuni care duc mai mult la controverse de cuvinte decât de idei. In consecință, trebuie admis că toate elementele ce urmează hidrogenului nu cunosc decât starea de moleculă, după cum hidrogenul nu realizează decât forma atomică. La acele elemente nu se mai poate vorbi de o unitate atomică, așa cum este cazul hidrogenului, ci de unități atomice complexe care întrunite constituiesc un nucleu mai mult sau mai puțin complicat de asemenea unități.

Pentru a exemplifica eroarea la care duce atribuirea denumirii de atom particulei elementare a corpurilor simple și rezultatul la care ar duce unirea lor pentru a compune o moleculă de același fel, trebuiesc cunoscute următoarele:

Atomul de litiu care are formula 3-3 (6), privit sub forma de moleculă, ar duce la formarea unui nucleu cu formula 6-6 (12) care este carbonul;

Doi atomi de bor 5-5 (10) ar duce în aceleași condițiuni la forma 10-10 (20) care este neonul;

Doi atomi de natriu 11-12 (23) ar constitui o moleculă de Titan 22-24 (46);

Apoi, doi atomi de azot 7-7 (14) uniți într'o moleculă ar realiza formula 14-14 (28), care este siliciu și așa mai departe.

Iată dar cum se dovedește ineficace și neîntemeiată tradiția care admite folosirea termenului de atom și de moleculă în sensul că se nesocotește faptul că hidrogenul singur reprezintă unitatea de măsură care reprezintă ceeace se chiamă atom și care participă în diferite proporțiuni numerice la constituirea moleculelor tuturor elementelor.

De aci, o întrebare care se impune: dacă denumirea de corpuri simple ce se dă elementelor ce urmează după hidrogen este îndreptăiță sau nu. In adevăr, dacă pornim dela heliu care reprezintă doi atomi de hidrogen și mergem mai departe, vedem că la heliu se adaogă un atom de hidrogen pentru a constitui litiul care are alte proprietăți fizico-chimice decât acele ale heliului și ale hidrogenului care participă la constituirea lui; că la litiu se adaogă un atom de hidrogen producând beriliul și așa mai departe, cu toate elementele care derivă unul din altul până la uraniu care conține 92 atomi de hidrogen. In asemenea condițiuni, socotim că denumirea de corpuri simple ce li se dă nu este conformă cu modul lor de constituire, deși hidrogenul este un corp simplu, căci fiecare element conține doi factori diferiți sub

raportul proprietăților fizico-chimice, adică: elementul precedent și un atom de hidrogen, ceeace rezultă ne mai putând purta denumirea de corp simplu. Prin urmare, credem că denumirea de corp simplu revine exclusiv hidrogenului, toate celelalte răspunzând mai științific termenilor de **elemente primare**, spre deosebire de **elemente-secundare** care rezultă din combinara celor dintâi. Am avea deci și două categorii de molecule: molecule primare și molecule secundare, în speță; ultima particulă elementară care întrunește o structură nucleară specifică, fie că este omogenă sau eterogenă, cu excepție bine înțeles de hidrogen care păstrează starea de atom. Termenele de molcule homopolare și eteropolare prin care se caracterizează actualmente moleculele omogene și eterogene nu au un caracter strict științific.

Ar fi prin urmare cazul a se aduce vocabularului științific o mai mare preciziune și a nu se considera nucleul molecular drept un nucleu atomic, de îndată ce el depășește conținutul unei unități atomice elementare, al cărei prototip este nucleul de hidrogen. De asemenea, ar urma să se adopte o termenologie mai conformă cu realitatea, spre a se înlătura confuziunea produsă și legată de înțelesul ce se dă actualmente atomului și moleculei. Așa, de exemplu, ponderea atomică și numărul atomic, care, dacă rămân și mai departe aplicabile față de hidrogen, pentru toate celelalte elemente, ar impune denumirea de număr molecular sau massă și pondere moleculară,sau, mai simplu, nucleară, sub această din urmă denumire putând intra și hidrogenul. Astfel că s'ar simplifica modul de adaptare a gândirii la realitatea efectivă a fenomenelor cercetate.

Deși o asemenea adaptare a limbagiului nu ar schimba în fond nimic esențial, cu toate acestea este sigur că ea va întâmpina unele dificultăți prin faptul că literatura științifică este așa de îmbibată de această inconsequență, încât ea va mai dăinui încă multă vreme, ținând seamă și de fatpul că inerția apasă asupra vieții cerebrale ca și asupra cele fizice, ceeace face că evoluția gândirii urmează un tempo care este totdeauna depășit de nouile achiziții adaose patrimoniului științific.

C. Popazolu

C A M A R A Z I !

Op. 1 — Nr. 9

(Cântec Ostășesc).

P A R T I T U R A

Se poate executa de către următoarele formațiuni:

1. — Cor mixt.
2. — Orchestră.
3. — Cor și orchestră.
4. — Solo voce și orchestră.

Această compoziție poate fi cântată de oricare din formațiunile specificate mai sus, sau poate fi retipărită, radio-difuzată, imprimată pe discuri, film sonor, etc., de către oricine, fără vre-o altă obligație, (în afara considerațiunilor de a nu modifica sau îmbucătăți atât textul muzicei cât și cel literar, sau de a omite numele autorilor), dat fiind că subsemnatul nu fac parte din nicio asociație care mi-ar putea impune restricții în acest sens, asupra lucrărilor mele.

E. M.
1. VII. 1942

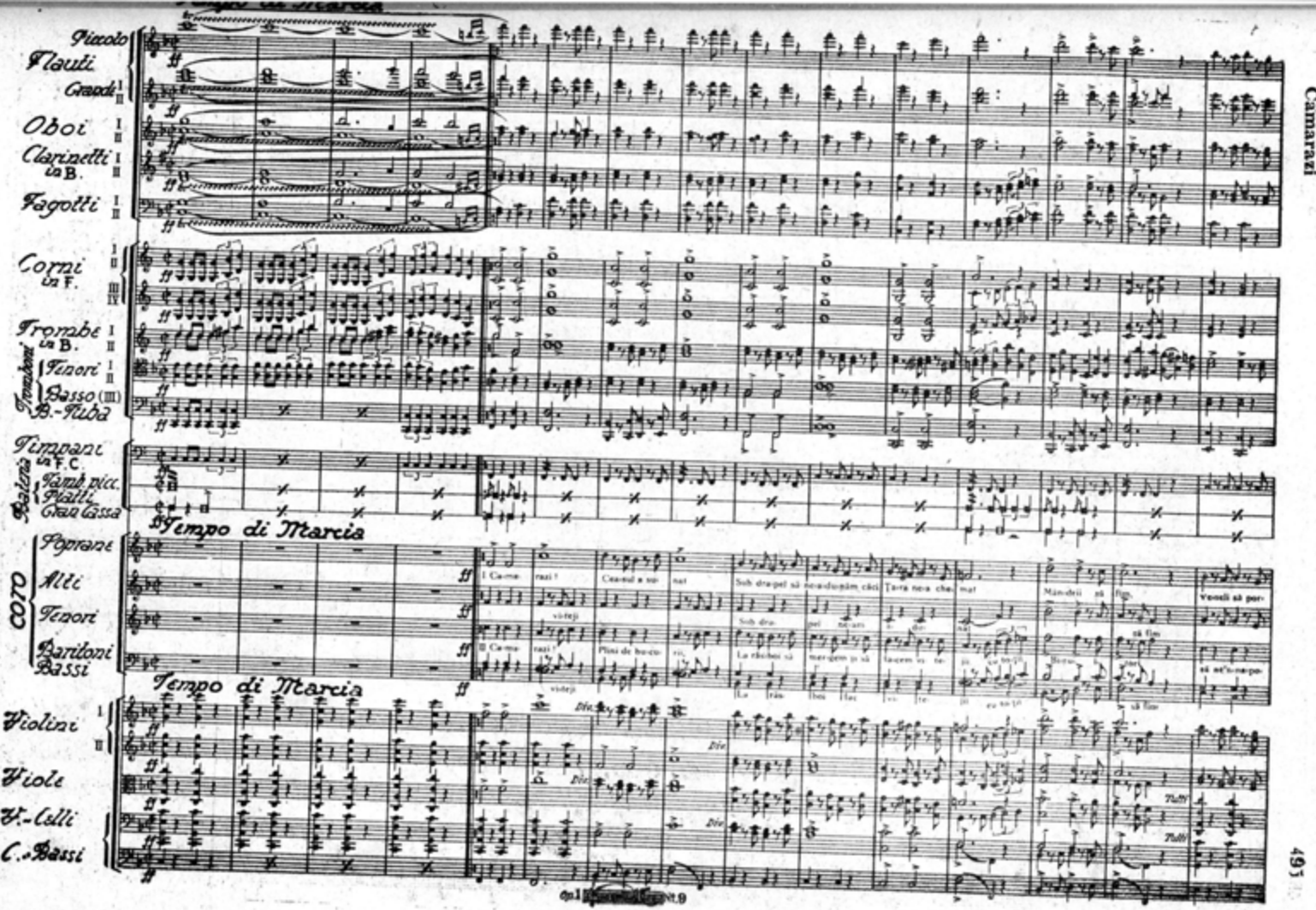
Piccolo
Flauti
Oboi
Clarinetti in B.
Fagotti
Corni in F.
Trombe in B.
Tenori
Basso (III)
B.-Tuba
Timpani in F.C.
Piatti
Gran Cassa
Tempo di Marcia
Soprani
Alti
Tenori
Baritoni
Bassi
CORO
Tempo di Marcia
Violini
Viole
V.-celli
C.-Bassi

FĂRÂME DE LUMINĂ

DOCUMENTE PENTRU ISTORIA LITERATURII

Pe marginea unei scrisori a lui **I. Al. Brătescu-Voineşti** către **M. Dragomirescu.**

I

Ediţiile complete ale clasicilor din literaturile apusene caută să cuprindă, pe cât investigaţiile au dus la rezultate rodnice, toate manifestările şi producţiunile spiritului, fie că ele îmbogăţesc literatura erudită sau ştiinţifică, fie că se încadrează operelor de artă cu specificul efect de trezire a emoţiei estetice sau a interesului pentru procesul de viaţă intimă şi de creaţie ale artistului. Dintre paginile simţite şi gândite ale slujitorilor artei spontanele comunicări făcute, prin scrisori, prietenilor şi cunoscuţilor constitue preţioase documente, fiindcă prin ele ni se dau înainte de toate de către **autor** însuşi elementele cunoaşterii **omului,** care prin prisma operei sale apare mai bun sau mai rău, generos ori meschin, acoperit de masca metaforei artistice. Mijlocitoare între autor şi public, singură opera creează adesea situaţiuni false şi uneori ea însăşi contribue chiar la greşita ei interpretare. Evoluţie sau revoluţie, progres ori regres în activitatea scriitorului, ele stau totdeauna în strânsă legătură cu structura intimă individuală, care determină intensitatea dintre recepţie şi reacţiune. Dacă unora dintre creatorii de artă li se poate prinde personalitatea din opera însăşi, altora li s'ar da numai caricatura, dacă nu chiar o imagine cu totul contrară; alţii iarăşi, cu desăvârşire impersonali faţă de operă, ar rămâne enigmă pentru urmaşi, dacă nu i-am cunoaşte din manifestări străine artei lor sau din destăinuiri intime făcute, prin scrisori, contemporanilor. Unul dintre cei mai reputaţi interpreţi de pe scena vieneză a fost artistul comic Treumann. După 1900 devenise celebru şi în culmea gloriei sale a terminat cu viaţa şi cu jocul ei pe scenă prin sinucidere, dintr'un profund pesimism şi desechilibru sufletesc, neştiute de public până la desnodământul neaşteptat de trist.

Prin anii 1912 se tipărea în Germania cel din urmă volum din opera completă a lui **Goethe** de 143 volume, tipărire începută la 1888, Această ediţie cuprinde 50 volume de scrisori, din a căror studiere personalitatea geniului dela Weimar trebuie să capete proporţii şi mai gigantice decât cele care i le arătau numai opera bele-

tristică sau științifică; adesea scrisorile explică geneza unor lucrări sau concentrează locuri de creație acoperite de metafore până la imposibilitate de a pătrunde substratul real al motivului.

Desigur că niciodată n'ar trebui să intre în preocupările istoriei sau criticei literare urmărirea ca un detectiv a vieții particulare omenești și a acelor întâmplări cari nu numai că nu proectează nici o rază de lumină asupra realizărilor artistice, ci umbresc mai curând și pe creator și creația. De aceea, bunul simț, judecata sănătoasă vor comprima pornirile sensaționalului și vor trage perdeaua tocmai peste locurile, pe cari cu vulgară patimă spiritul iudaic din calcul livresc și poate din specifică structură interioară, le etalează spre satisfacția vulgului și a minorilor.

Dacă asemenea documente intime devin uneori revelatoare pentru omul, pe care l-am cunoscut din manifestările publice în altă lumină, pe alții în schimb ele ni-i prezintă în desacord cu noblețea spiritului ce se desprinde din operă; din a treia categorie, acea a perfectei armonii între om și artist, face parte creatorul schiței și nuvelei moderne române: **I. Al. Brătescu-Voinești.**

Recitind scrisoarea acestuia adresată în 31 Ianuarie 1894 lui **Mihail Dragomirescu,** scrisoare pe care o reproducem după prolog, trebue reținute și subliniate, mai întâiu pentru istoria literaturii românești, elementele caracteristice personalității clasicului prozator, cari se conturau cu jumătate de secol în urmă. Atitudine hotărîtă, mărturisiri cu toată sinceritatea, după sezisarea limpede a problemelor sociale românești, participarea cu dârză combativitate la lupta națională împotriva străinilor și înstrăinaților, așa îl cunoaștem pe acest boer de viță nobilă, aristocrat între aristocrații distincției intelectuale, cu aceste virtuți l-am văzut pe **I. Al. Brătescu-Voinești** în strigătele sale de alarmă din povârnișul deceniului trecut și tot astfel îl regăsim acum 50 ani în răvașul său către Mihail Dragomirescu, aflător la studii în Berlin, împreună cu **S. Mehedinți, P. P. Negulescu** și **D. Evolceanu.**

...«Eu, dragă, scriu. In numărul de Martie am să am o nuvelă care cred că o să-ți placă. O existență limpede ca cristalul care se turbură o clipă — și apoi iar se limpezește. Foarte simplu. Așa știu să scriu și așa crez că o să scriu toată viața. Asta e partea din mine care e la adăpostul or cărei modificări»...

Aruncând o privire sumară asupra vieții lui Brătescu-Voinești și scrutând principalele personagii sau purtătorii de acțiune din schițele și nuvelele sale, acum după 50 ani, expunerea din scrisoarea dela 31 Ian. 1894 capătă semnificație de concepție artistică, despre condițiunile în care se vor zămisli maestrele sale realizări literare. Autorul este conștient că temeinicia și trăinicia artei se asigură prin «limpede ca cristalul», prin «foarte simplu», atribute, cari pun lucrarea la adăpostul procesului de învechire.

Aceste constatări și precizări sunt însești legile artei clasice din toate timpurile și ele se referă la **formă** și **fond.** De aceea, opera lui Brătescu-Voinești și poartă pecetea eternă a clasicismului, care

nu se supune demodării. Simplitatea şi limpezimea în expunerea profundelor şi sguduitoarelor drame sufleteşti dintre «întunerec» şi «lumină» le păstrează o permanentă prospeţime. Deosebirea între scriitorul autentic şi diletant se vădeşte în schimbarea punctului de greutate dela fond la formă. Cel dintâi stăpânit de puternice conflicte lăuntrice, de interesante probleme psihologice, dintr'un roman trăit sau intuit, cu înaintarea acţiunii redă prin fiecare frază numai substanţă şi crează prin picături de esenţă atmosferă, trezeşte emoţie estetică şi o potenţează, în contrast cu scriitorul artificial care-şi diluează singura picătură de esenţă până la evaporare şi neputinţa de a produce un efect asupra cetitorilor. In vreme ce creatorul comprimă subiectul unui roman de vaste proporţii într'o schiţă, în care fiecare propoziţie cuprinde un epizod, diletantul sau scriitorul ostenit ajuns la rutină expune problemele psihologice înseşi, disolvă substanţe preţioase, nu izbuteşte să creeze atmosferă caracteristică artei; el transformă o schiţă anemică într'un roman. Astfel cantitatea ia rolul calităţii. Sub raportul economiei, artistul este un generos generator de gând şi simţimânt, în opera căruia cetitorul va poposi mereu, pe când diletantul apare egoist, epuizant. Cel dintâiu te răpeşte în înălţimile sale şi te ajută să atingi piscuri, lăsând în urma ta goluri, îţi deschide orizonturi pentru sborul fanteziei tale şi a oricui îl urmează, pe când scriitorul diletant, lichidează totul, completează totul, nu-ţi îngădue nici o surpriză, râde sau plânge pentru tine, gândeşte pentru tine şi tocmai prin această perfecţiune se vădeşte imperfecţiunea artistică. Artistul este generos prin sacrificiul esenţei, nonartistul avar dă cantitate în loc de calitate, vrea să fie profund şi devine obscur ; crede că-i subtil în expunerea de banalităţi lipsite de substanţă.

Când în luna Ianuarie a acestui an, trecând peste consemnul scumpului nostru colaborator I. Al. Brătescu-Voineşti, ne-am hotărît să tipărim povestirea «**Canonul Comisului Dinu Matraca**», ne-am dat seama că pe spaţiul de trei pagini, istoria literaturii române va înregistra schema unui roman, comprimat într'o schiţă, care, (în toiul unei ierni, cum nu-şi mai aduc bătrânii să fi fost de mult alta asemănătoare, în suferinţele generale, înviorate doar de ştirile elanului vitejilor noştri împotriva bolşevismului, elan nescăzut nici în cumplitele geruri ale stepelor ruseşti), ne-a reamintit de ciuma dela 1348 din Florenţa, de «Decameronul» lui Boccaccio. Naivitate şi gravitate, comic şi tragic, duioşie şi sarcasm, toată această varietate de caracteristici se cuprinde într'o miniatură, al cărei farmec îl alcătueşte schimbul dintre grava seriozitate a egumenului care primeşte spovedania şi dintre comicul iresistibil ce se desprinde din spovedania Comisului Dinu Matraca ! O adevărată piesă boccacciană. de tragicomedie umană, în trei pagini.

Precum şi o autentică schiţă literară cuprinde întâmplarea cu servitoarea dela casa părintească a lui I. Al. Brătescu-Voineşti, istorisită în interiorul scrisorii, la care ajungem şi care ne-a prilejuit aceste încrestări marginale.

II

I. Al. Brătescu-Voinești către Mihail Dragomirescu:

Iubite Dragomirescule,

O scrisoare ție, de când ți-o datoresc! Pentru ce nu ți-am scris-o mai dinainte? Nu știu nici eu. N'am avut cuvinte cari să mă fi oprit de a o face, decât în luna asta, în care s'a întâmplat să fiu bolnav și să-mi moară mama. Erea oarbă, săraca, și foarte pătimașă, — dar măcar că știu bine că moartea a fost pentru ea o fericire, — nu mă pot împăca cu gândul, că nu mai e cine să se bucure cu frenesie de cea mai mică isbândă a mea... și ce îndemn era pentru mine bucuria ei! Lucrurile astea nu se pot spune, ori se spun prost. O agonie îngrozitoare. Șease săptămâni de aiurare și de spasmuri; pe urmă în ultima zi, câteva minute de perfectă luciditate, în care câte și patru copiii sunt chemați lângă pat: «Iubiți-vă copiii mei, fiți uniți... Apleacă-te să te sărut... Care e Ionel?» Nu mai poate nici să ne pipăie cu mâinile cum făcea altă dată pentru ca să ne recunoască, — mâinile fiindu-i încleștate...

*

Aveam o bucătăreasă, o unguroaică, de 19 ani în curtea noastră. Cum nu mai aveam nevoie de dânsa după moartea mami, i-a dat drumul. Foarte expansivă de firea ei, plingând și rîzând pentru un nimic, — atunci a tăcut, și-a luat banii, ne-a sărutat mâna la câte și patru frații fără nici o vorbă — și-a adus o căruță în care și-a încărcat bagajele și a plecat. In aceiași zi a fost găsită, la un han foarte aproape de casa noastră, moartă, otrăvită cu chibrituri plămădite în spirt.

Înțelegi?

Ce mai erea să alerge acum să-și găsească altă stăpână, după moartea ălei cu care trăise 19 ani? Și ce mai avea ea comun cu noi tinerii? Și cum credea cu nebunie în viața viitoare, a găsit foarte natural să plece după mamă, să se bucure de bucuria întâlnirei ei cu tata, și împreună cu ei să ne aștepte pe noi.

Săraca! Par'că o văd. Arare ori, de două trei ori pe an, când se îmbăta, venea sus: «me am betat conițe». Și n'am găsit niciodată mijlocul de a o împiedica să nu plingă ca o fântână. Că dacă îi reproșam, începea să-și plingă viața ei nenorocită, ca o roabă, mai rău ca o roabă, «nu uiți, me am prejit»; — iar dacă-i spuneam cu blândețe că nu e nimic și să se ducă să se culce, începea să-și plingă firea ei «furisite» și «drecite» care o făcea să supere așa stăpâni buni.

Săraca.

*

Am citit scrisoarea ta către Basilescu[1] și împărtășesc în totul indignarea ta pentru indolența celor de aici.

Eu dragul meu, n'am spirit critic, nu știu să scriu critică. — Dacă aș ști, aș tuna și aș fulgera împotriva clicei de contopiști stupizi, cari smîngălesc hîrtie, pentru a se lăuda unii pe alți și pentru a vîrî

în capul întregului tineret din țară, niște idei pe cât de idioate pe atât de primejdioase. Că e lucru îngrozitor! «Viața»[2] laudă «Adevărul literar»[3] «Adevărul» laudă «Viața»; «Evenimentul literar»[4] le laudă pe amândouă, — amândouă laudă «Evenimentul»; «Curierul de Luni»[5] le laudă pe câte și trele, — și câte și trele laudă «Curierul de Luni». Și bagă de seamă toate astea sunt spanac socialist, și toți școlarii din țara românească mi le citesc de pe ele, cresc în ideile lor, își formează gustul după ele și n'au nimic sănătos care să neutralizeze efectul lor, Nimic!

Rădulescu-Motru[6] mi-a vorbit de gîndul de a scoate o revistă filosofică[7] de-a deschide un teatru liber, — de a cumpăra Rumânul de la Roseti, de a se retrage la țară pentru a-și cultiva moșia...

Rădulescu Ion e atins de cea mai morbidă apatie. Catedra de la Sf. Sava și o lecție la pensionatul Filionescu îi ocupă toată vremea, zice el. Indemnurile des repetate ale noastre și în special ale lui D. Maiorescu pentru a-l scoate din indolență, au avut tocmai efectul contrar. Acum nici nu mai vorbește, tace, pasiv, Știu eu?

Basilescu. Știu eu ce e cu Basilescu!

Robin[8] citește toate gazetele din lume. Știe toate și nu e sigur de nimic. A susținut azi un lucru cu tărie, iar mâine susține tocmai contrariul? A se vedea pricina în cel mai proaspăt număr de revistă, or de gazetă.

Floru[9] a început. Simbătă, alaltăieri, a cetit un foarte frumos și interesant articol, asupra jocurilor copiilor, cu prilejul cărora vorbește în general de supraviețuiri în zicători, ghicitori etc. Foarte drăguț articol.

Eu, dragă, scriu. In numărul de Martie am să am o nuvelă[10] care cred că o să-ți placă. O existență limpede ca cristalul care se turbură o clipă — și apoi iar se limpezește. Foarte simplu. Așa știu să scriu și așa crez că o să scriu toată viața. Asta e partea din mine care e la adăpostul or cărei modificări.

Dar cu Floru și cu mine ce să faci?

Ar trebui un om de temperamentul tău, care să-i ia la trei parale, să le dovedească, una și cu una fac două, că tot ce scriu, că tot ce fac e prost, e nul, e nimic,

Nu-l cunosc pe Evolceanu. Spune-i totuși din parte-mi că-i mulțumesc pentru articolul asupra lui Coșbuc[11]. Intr'o seară mi-a venit să plîng de necaz că nu pot să scriu critică, pentru a lăuda pe un om de talent. Poți să judeci ce bine mi-a părut când a venit un articol care formula clar și frumos, ce mie îmi bîjbăia prin cap fără să-l pot formula. Il știu pe din afară pe Coșbuc, și-am petrecut astă toamnă o noapte așa de frumoasă cu Eliade[12] la Caragiale, citindu-l.

*

Dragomirescule dragă, în voi cei patru de acolo nădejdea. Voi când v'eți întoarce o să puneți mâna să dați adevărata și sănătoasa direcție mișcărei pe care ne silim s'o ținem vie până atunci. Dacă

îmi cunoști firea, dacă știi că nimic nu m-ar face să mă deslipesc de tabăra celor cinstiți și să intru în tabăra pehlivanilor, fii încredințat și încredințează-i și pe ăilalți că atât cât pot face alături cu voi o să fac.

Ai scris desbrăcat scrisoarea lui Basilescu, Eu ți-am scris-o îmbrăcat, cu ochii la ceasornic. Sunt unsprezece, mă așteaptă judecătoria.

Frățești strîngeri de mână pentru Mehedinți, Negulescu și Evolceanu, Ție îmbrățișări frățești și isbândă deplină pentru împlinirea aspirațiilor tale.

Al tău prieten
ION AL. BRĂTESCU

Poșta-Veche 10,
București, 31 Ianuarie 1894.

III

NOTE

Evenimentele prin care trecem și pe care înțelepciunea acestei națiuni binecuvântate de Dumnezeu le stăpânește cu toată hotărîrea, nu ne îngădue să sărbătorim, cum se cuvine, aniversarea a 75-a dela apariția celui dintâiu număr al revistei noastre și să subliniem ca un fenomen de puternică vitalitate neîntrerupta legătură timp de trei sferturi de veac cu sufletele și inimile românești, pe cari le-au încălzit, prin cultul artei și literaturii. Ne-am gândit însă că la această sărbătoare a «Convorbirilor Literare» nu trebue să lipsească aceia cari fac din piepturile lor zid împotriva bolșevismului cutropitor de civilizație și mai ales tineretul de pe front, care mâine înapoindu-se cu lauri și aureola biruinței, ne va lua locul, ca să ducă mai departe prin veac flacăra aprinsă în Societatea literară «Junimea» la 1 Martie 1867.

Totuși scrisoarea lui I. Al. Brătescu-Voinești, după cei aproape 50 ani, de când e datată, are astăzi nevoe de unele lămuriri, cari se desprind ușor din următoarele amănunte asupra persoanelor dela conducerea sau din redacția revistei. Și pentru ca istoricul să fie cât mai succint și complet, vom depăși data scrisorii și vom ajunge până în prezent.

I) 1 MARTIE 1867—1 MAI 1893

Iacob C. Negruzzi, dela 1 Martie 1867—1 Mai 1893. «Pentru a dirige revista proiectată, societatea s'a adresat la mine, și la *1 Martie 1867* a și apărut No. 1 al «Convorbirilor Literare». Fără un moment de întrerupere, foaea noastră a apărut timp de 26 ani: 18 ani în Iași, și acum s'au împlinit alți opt ani, de când ea se publică în București»... «cu începerea anului XXVII [1 Mai 1893] al Convorbirilor Literare mi-am asociat la direcțiunea și redacțiunea revistei un număr de autori din generația tânără, despre care cred că au și focul sacru și statornicia muncei și dragostea pentru adevăr și frumos». *(Iacob Negruzzi*, în Conv. Lit. 1 Aprile 1893, nr. 12, a. XXVI, pg. 993/4).

II) 1 MAI 1893—1 IANUARIE 1895

Iacob C. Negruzzi, 1 Mai 1893—1 Ianuarie 1895, cu un comitet de tineri nenumiți, din care face parte *I. Al. Brătescu-Voinești*, și desigur unii dintre cei pe cari îi întâlnim în a treia formație:

III) 1 IANUARIE 1895—31 DECEMBRIE 1899

«După doi ani de împreună lucrare, am dobândit încredințarea că acei tineri vor ști să ducă înnainte cu succes opera începută de generația precedentă și vin

astăzi să trec asupra lor sarcina purtată de mine cu atâta dragoste timp de 28 ani». (*Iacob Negruzzi*, în Conv. Lit. 1 Ian. 1895, no. 1, a. XXIX, pg. 1).

Comitetul de conducere se compune din următorii membri: *Teohari Antonescu, Nicolae Basilescu, I. Al. Brătescu-Voinești, Mihail Dragomirescu, Dimitrie Evolceanu, I. S. Floru, Petre P. Negulescu, I. A. Rădulescu-Pogoneanu, Fr. Robin.*

IV) 1 IAN. 1900—31 DEC. 1901

Comitetului din formația a III-a se adaogă următorii membri: *Gr. Antipa, I. Bogdan, D. Bungeteanu, C. Litzica, P. Missir, L. Mrazec, A. Naum, D. Onciul, Șt. Orășanu, Erm. Pangrati, I. Paul, Al. Philippide. M. Săulescu, N. Voinov, N. Volenti.*

V) 1900

Mai târziu în 1900, intră în comitet și *U. Babeș* și *I. A. Bassarabescu.*

VI) 1901

I. A. Brătescu-Voinești demisionează din comitet.

VII) 1902—1906

Director *I. Bogdan*, cu următorul comitet: *C. Alimănești eanu, Gr. Antipa, T. Antonescu, N. Basilescu* († 1904), *G. Bogdan-Duică, I. A. Bassarabescu, A. C. Cuza, M. Dragomirescu, D. Evolceanu, I. S. Floru, N. Iorga* (din 1906), *C. Litzica, S. Mehedinți, P. Missir, L. Mrazec, G. Murnu, A. Naum, P. P. Negulescu, D. Onciul, Șt. Orășanu* († 1905), *Erm. Pangrati, I. Paul, Al. Philippide* (demisionează în 1905), *C. Rădulescu-Motru, I. A. Rădulescu-Pogoneanu, Fr. Robin, M. Săulescu, N. Voinov, N. Volenti.*

VIII) 1907—1923

Director *Simion Mehedinți.*

IX) 1924—20 FEBR. 1939

Director *Al. Tzigara-Samurcaș.*

X) DELA 20 FEBR. 1939 actuala conducere.

Nu-i nevoe de prea mare atențiune, ca să se observe că numele lui *Titu Maiorescu* nu figurează nici într'una din formațiunile de direcție sau din comitetele de conducere,

Știe însă oricine că spiritul lui *T. Maiorescu* a condus multă vreme lucrările din această mare carte a neamului și că spiritul său a continuat și continuă să vegheze și să călăuzească urmașii săi. asupra cărora se resfrâng binefăcător raze din gloria marilor creatori ai literaturii și științei românești: M. Eminescu, V. Alecsandri. I. Creangă, A. D. Xenopol, I. Slavici, V. Conta, I. Al. Brătescu-Voinești, Din gloria înaintașilor se hrănește mândria noastră și-și împrumută putere de muncă, spirit de solidaritate și dragoste de sacrificiu.

[1] *Nicolae Basilescu*, prof. de liceu, † 1904. A publicat versuri originale și traduceri, piese de teatru, recenzii, dări de seamă, articole științifice, în periodicele vremii, și în deosebi în «Conv. Lit.» și «România Jună». In volum: «Visele și tălmăcirile lor populare» (Iași 1904) și «Morăriță», trad. din Alarçon.

[2] *«Viața»*, revistă săptămânală, București; apare dela 28 Noemvrie 1893 până la 28 Ian. 1896 sub direcția: *A. Ulahuță* și *Dr. A. Urechiă.*

8 *«Adevărul Literar»*, anexă a cunoscutului ziar politic, apărător şi promovator al intereselor iudaice din România ; sucursală a masoneriei mondiale şi a alianţei izraelite universale. Guvernul A. C. Cuza-Octavian Goga a suprimat apariţia, pentru a reapare camuflat sub «Semnalul», suprimat şi acesta.

4 *«Evenimentul Literar»*, Iaşi, 20 Dec. 1893—11 Iulie 1894 ; Bucureşti, 18 Iulie-24 Oct. 1894, sub direcţia *Sofiei Nădejde*.

5 *«Curierul de Luni»*, Iaşi, 15 Noemvrie 1893—9 Mai 1894. După 1890 cea dintâiu etapă de penetraţie politică a jidanilor cu ajutorul socialiştilor români.

6 *C. Rădulescu-Motru* a intrat în comitetul de conducere al revistei «Conv. Lit.» din 1902.

7 C. Rădulescu-Motru a şi fondat mai târziu *«Noua Revistă Română»*, la 1 Ian. 1900, care a apărut sub direcţia sa până la 15 Ian. 1902; rev. reapare dela 12 Oct. 1908.

8 *Fr. Robin*, prof. fost membru în comitetul «Conv. Lit.», a colaborat sub semnătura *Fr. Biron* (cfr. Indicele «Conv. Lit.»).

9 *Ion S. Floru* (* 28 Sept. 1864), profesor de istorie la liceul Sf. Sava. Are numeroase lucrări istorice. A fost în comitetul «Conv. Lit.» (1902—1906). In *Conv. Lit.* dela 1 April 1894, n-rul 12, a. XXVII, pg. 1009—1039: *Supravieţuiri în locuţiuni şi jocuri de copii.*

10 *I. Al. Brătescu-Voineşti*, în *Conv. Lit.* 1894 din 1 April, n-rul 12, a. XXVII *Magheranul*, pg. 1059—1061; apoi în n-rul de Mai nuvela: *Două surori*, pg. 29—47.

11 *Dumitru Evolceanu* (* 1 Oct. 1865 Botoşani—† 28 Iulie 1928), prof. titular al catedrei de limba şi literatura latină la Univ. din Bucureşti. Lucrări, studii de specialitate şi foarte conştiinciosul indice-sumar al «Conv. Lit.» pe 40 ani. A luat parte activă, la conducerea revistei. In «Conv. Lit.», numeroase dări de seamă, recenzii. Despre Coşbuc: *Baladele* şi *Idilele D-lui Coşbuc*, în *Conv. Lit.*, a. XXVII, 1 Febr. 1804 nr. 10, pg. 817—828; 1 Martie, nr. 11, pg. 936—962.

12 *Pompiliu Eliade* (* 13 Apr. 1869—† 24 Mai 1914), fost prof. de limba şi lit. franceză la Universitatea din Bucureşti, Director general al Teatrelor.

I. E. Torouţiu

CRONICA LITERARĂ

GENERAL M. RACOVIȚĂ-CEHAN: FAMILIA RACOVIȚĂ-CEHAN (Genealogie și istoric)

ACADEMIA ROMÂNĂ, 1942, BUCUREȘTI

GENERAL M. RACOVIȚĂ-CEHAN: INTREGIRI LA LUCRAREA PUBLICATĂ DE ACADEMIA ROMÂNĂ RELATIV LA FAMILIA RACOVIȚĂ-CEHAN (Fișe nominale și fotografii)

IMPRIMERIA NAȚIONALĂ, 1942, BUCUREȘTI

(Dare de seamă cetită în ședința Academiei Române din 17 Aprilie 1942).

În deobște studiile genealogice și biografiile, ca și de altfel monografiile de orice soiu sau despre orice specialitate sau fel de ocupațiune, nu sunt numai de un mare ajutor dar sunt chiar o nevoie. Fără de ele nu se poate scrie istoria unui neam sau unei țări. De aceea, orice asemenea publicație este totdeauna bine venită și este mai bine venită la noi ca aiurea pentrucă lucrări de acest fel sunt, până acuma, puține la număr. De cât asemenea studii pot fi și vătămătoare. Totul atârnă de faptul dacă ele sunt clădite pe o temelie de serioasă documentare sau sunt, cum este în special cazul multor genealogii date la iveală la noi, produsul ambițios al unei imaginațiuni mai mult sau mai puțin fantezistă sau nepregătită pentru lucrări științifice.

Lucrările sus arătate — și ași începe prin a întreba: de ce două lucrări, date la iveală în același timp de două edituri deosebite, când de fapt una nu este decât repetarea și completarea celeilalte? — vor fi examinate, în rândurile ce urmează, numai din punctul de vedere mai sus enunțat, al temeiniciei documentării arătărilor autorului. Și acest criteriu se impune cu atât mai mult cu cât se spune în prefața scrierei cele dintâi (p. 3):

„Cum însă ce s'a scris despre Racovițești în *Surete și isvoade VII.* de „Gh. Ghibănescu și în *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino* de D-l I. C. Fi„litti, *nu este nici complet, nici în deajuns de documentat*, m'am hotărît să „caut a împlini aceste lipsuri.

„*...ajungând astfel a înjgheba și stabili pot zice — definitiv și cu toată „preciziunea genealogia și filiațiunea familiei Racoviță, care descinde din „Cehan*".

Cea dintâi lucrare este împărțită în două mari părți, din care prima poartă în text titlul: *Genealogia familiei*, iar în tabla de materie cel de: *Familia*. Chipul acesta de a întitula în mod deosebit părțile sau capitolele în text și în tabla de materii (vom vedea că se repetă) este neștiințific și nu

se obicinuieşte, căci tabla de materii nu este, prin însăşi definiţia sa, decât enumerarea titlurilor din text, în felul cum sunt în text. Intitularea deosebită în text şi în tabla de materii arată cel puţin o lipsă de observaţie a chipului cum sunt alcătuite cărţile în general şi cele ştiinţifice în special.

Partea II-a este intitulată, atât în text cât şi în tabla de materii: *Domnitorii*. Textul propriu zis începe la pagina 7 şi este intitulat *Originea familiei Racoviţă-Cehan* (în tabla de materii *Originea*). Se arată că C. Sion spune în *Arhondologia Moldovei*, cum se spune şi în *Genealogiile Cantacuzinilor de banul Mihail Cantacuzino* (fără a se documenta aceasta de nici unul din autorii lor), că numele de familie al Racoviţeştilor era Cehan. Fără a adăoga vreo documentare contimporană sau posterioară, adică fără a cita vreun act oficial, autorul încheie (p. 8): „Cunoscând toate acestea — (de fapt două afirmaţiuni posterioare) — şi neavând o altă indicaţie, cred că se poate admite: a) Că familia Racoviţă este coborîtoare din familia Cehan...". Lipsa unei documentări serioase a legăturii dintre familia Cehan şi familia Racoviţă — afirmările nu sunt dovezi — îngăduie să se primească această încheiere numai cu toate rezervele.

Urmează, de la pagina 8 la pagina 12, genealogia şi unele biografii ale membrilor familiei Cehan (în text această subîmpărţire poartă titlul de: *Familia Cehan* (din Moldova), iar în tabla de materii acela de: *Filiaţiunea familiei Cehan*). Documentarea este cu totul insuficientă şi vagă, chiar autorul spunând (p. 9) că a luat de bază patru documente citate (două din ele neavând nimic a face cu familiile Cehan şi Racoviţă), diferite hrisoave necitate şi cele cuprinse în lucrările lui Gh. Ghibănescu, dar nedocumentând în parte fiecare afirmaţiune. Autorul dă ca referinţe pentru familia Cehan publicaţia lui Ion Bogdan: *Documentele lui Ştefan cel Mare*, I, pp. 87 şi 305. Documentul dela pagina 87 este dat de Bogdan într'un rezumat foarte scurt — după un rezumat al unui document din 1464, care se referă la Vlad Mursă pentru jumătate din satul Albeşti. Acest rezumat este reprodus cu prilejul unui proces din 22 Noemvrie 1742 în care e implicat Sandu Cehan, fiul paharnicului Mihail Cehan şi strănepoţii lui Gheorghe Mursă. Deci prin acest document nu se menţionează un Cehan pe vremea lui Ştefan cel mare, cum afirmă autorul. Documentul de la paginele 304, 305, din 7 Octomvrie 1487, nu face nici o menţiune de vreun Cehan. Pe dosul acestui pergament se află o menţiune scrisă în româneşte, (deci mult posterioară documentului însuşi scris în limba slavonă) şi anume: „adică eu: Cehan scriu într'acest uric precum am dat patru „zeci de lei (acesată monetă a început a circula la noi numai în a doua jumă- „tate a veacului al XVI-a) Tomii Pregorcei (descendent al beneficiarului de la „7 Octomvrie 1487), la o nevoie a lui, şi ne au pus acest uric zălog şi banii „nu mi-au mai dat până la moartea Pregorcei; să se ştie". Deci iarăşi nici o menţiune ca să justifice afirmaţia autorului despre existenţa unui Cehan pe vremea lui Ştefan cel Mare.

Genealogia este luată după acea a lui Gh. Ghibănescu (*Surete şi izvoade* XVI pp. XXI, XXII, 113, 114), dar diferă în unele părţi. Aşa: în volumul ce recenzăm arată un Cehan, tată al lui Cehan — cel-bătrân, despre care nu pomeneşte Ghibănescu, cum nu pomeneşte nici de Marica (generaţia IV-a) pe care o arată autorul. Dar acesta, care urmează de altfel fidel pe Ghibănescu, nu documentează de ce se deosebeşte în vederi de autorul *Surete şi izvoade* asupra existenţei acestor persoane. De altfel şi citaţiunile autorului nu pot fi luate drept cuvânt de evanghelie. Spre pildă, la pagina 11, într'una din rarele note documentare, se spune (la aliniatul *d*): „Gh. Ghibănescu în „*Surete şi Izvoade* XVI pp. 79, 80, arată pe Iftodie Cehan logofăt". In realitate, în volumul citat, la pagina 79 se pomeneşte de două ori pe Racoviţă Cehan logofăt, iar la pagina 80 de trei ori pe Apostol Cehan, numele Iftodie neapărând de loc pe aceste pagini.

La pagina 12, începe o nouă împărţire intitulată: *Filiaţiunea familiei Racoviţă şi descrierea persoanelor prevăzute în arborele genealogic*. Titlul acesta (ce nu se găseşte în tabla de materii) este impropriu, căci autorul nu *descrie*, nu face portretul fizic al acelor persoane, ci dă nişte note biografice neîntemeiate pe vreun document, cum nu sunt documentate nici filiaţiunile. In atari condiţiuni este cu neputinţă să ne dăm seamă de temeinicia afirmaţiunilor autorului, mai ales în ceea ce priveşte filiaţiunile şi ca urmare

valoarea științifică a celor cuprinse în paginile 12—54 este mai mult problematică. Este îngăduit deci a face rezerve asupra ascendenței Racovițești a unora dintre cei arătați ca fiind de acest neam, cum știu că fac unii Racoviți autentici.

Urmează, în paginile 55—60, o nouă despărțire, întitulată: *Indrudiri cu alte familii*, în text și: *Legăturile de înrudire cu alte familii*, în tabla de materii (în acest din urmă loc cu paginația greșită 15 în loc de 55). După acest titlu ar fi de așteptat arătarea legăturilor cu alte familii. In loc de aceasta sunt înșirate pe două coloane, în stânga (sub titlul: alte familii) nume de familii, în ordine alfabetică. Și, sub fiecare din acestea un număr de nume de botez. In dreapta, sub titlul Racoviță, și în dreptul diferiteler nume din coloana stângă, mai multe nume de botez. Cercetarea mai deaproape a textului arată că prin aceste coloane, autorul vrea să învedereze (tot fără absolut nici o documentare) că anumiți membri ai familiilor din coloana stângă au fost căsătoriți cu Racovițeștii din dreptul lor. Cum nu se arată însă cel puțin paginile unde se pot găsi Racovițeștii respectivi, aceste înșiruiri nu sunt de nici un folos și înmulțesc numai numărul paginilor.

In partea a doua a acestei prime lucrări se dau biografii ale celor trei Racovițești ce au domnit în țările românești. Aceste biografii sunt alcătuite în general din extrase și din rezumate (fără a arăta anume de unde) din cronici (mai ales din Ion Neculce) și sunt juxtapuse nu fără stângăcie.

Luând în cercetare a doua scriere, care precum am arătat are ca titlu: *Intregiri la lucrarea publicată de Academia Română* relativ la familia Racoviță Cehan și ca subtitlu: *fișe nominale și fotografii*, ne-am aștepta la împlinirea lipsurilor arătate la cea dintâi lucrare. Pe pagina interioară purtând titlul lucrării, găsim însă tipărită următoarea însemnare, cu totul neobișnuită:

„*Notă: a)* Cea mai mare parte a datelor cuprinse între anii 1832—1862, au fost luate din Foaia oficială a Moldaviei și din Foaia oficială a Munteniei.

„b) Deasemenea, între anii 1862—1875, din Monitorul Oficial.

„c) Apoi dela 1875 până azi, m'am servit de cunoștințele mele personale, cum și de relatările și declarațiile tuturor membrilor contimporani ai familiei.

„d) Pentru celelalte date, am arătat la fiecare sorgintea".

Această „notă" arată mai bine ca orice concepție eronată și lipsa de metodă de lucru științific care au slujit de temelie lucrării și înfățișează de la început valoarea documentară cu totul redusă a conținutului lucrării. In adevăr, nota dovedește că autorul crede cum că o lucrare istorică, conținând foarte multe cestiuni și mai ales cestiuni de detaliu, poate fi socotită ca documentată dacă se indică, în mod general, că s'au consultat periodicele cutare dintre anii X și Y (al căror titlu nu este de altfel dat nici măcar exact [1]).

Va trebui deci ca cetitorul și mai cu seamă cercetătorul să refacă ei munca autorului, cercetând miile de pagini ale periodicelor indicate, spre a se asigura de veracitatea afirmațiunilor autorului. Este un chip prea ieftin de a scăpa de controlul criticilor. Și de aceea este un lucru în deobște admis că

1) *Foaia oficială a Moldaviei* nu a existat ci a existat de la 1833 la 1859 o foaie oficială purtând pe rând următoarele titluri:

Buletin, foaie oficială (22 Iunie 1833—30 Iunie 1851).

Buletin, foaea oficială a Principatului Moldaviei (de la 1 Iulie 1851).

Buletin oficial, foaea publicațiilor ofițiale a Prințipatului Moldaviei (de la 3 Ianuarie 1857).

Principatele-Unite Moldova și Valahiea „Buletinul oficial a Moldovei" (de la 11 Decemvrie 1858).

Monitorul Oficial a Moldovei (de la 27 Septemvrie 1859).

In Țara Românească au fost:

Buletin, gazetă administrativă (de la 8 Decemvrie 1832).

Buletin, gazetă oficială (de la 15 Decemvrie 1832).

Buletinul oficial (de la 9 Fevruarie 1853).

Monitorul Official a Țerii Românești (de la 29 Ianuarie 1859).

(Academia Română, *Publicațiunile periodice românești*, I, pp. 86, 87)

autorul oricărei lucrări ştiinţifice este acela care trebue să facă dovada afirmaţiilor sale, precum şi că orice afirmare, nu poate fi, în cazul cel mai fericit, considerată decât ca o ipoteză, până ce e sprijinită pe o documentare temeinică.

In ceea ce priveşte documentarea însemnărilor de la 1875 încoace, arătată ca fiind făcută după relatările şi declaraţiile *tuturor* membrilor contimporani ai familiei, ea nu poate fi primită decât în lipsa documentelor scrise şi nu e admisibil că nu se găsesc de la 1875 încoace nici un act de naştere, botez, căsătorie, divorţ sau moarte şi nici o diplomă de bacalaureat, licenţă etc. Şi chiar dacă nu s'ar găsi, spre a putea pune temeiu pe declaraţiile verbale ar trebui arătate: pe cine privesc, cum şi când şi de cine s'au făcut.

A doua lucrare nu are tablă de materii. Ea conţine biografiile membrilor familiilor Cehan şi Racoviţă, orânduite, pentru fiecare din aceste familii, în ordine alfabetică. De ce le zice autorul fişe nu este lămurit. Fiecare se referă (arătând pagina — de obiceiu greşită ca număr) la notele biografice din întâia lucrare, pe care le reproduce (de ce oare această repetiţie?), adăogând date complementare, nici acestea întotdeauna documentate. In general nici jumătate din totalul însemnărilor care ar trebui să aibă arătarea isvoarelor pe care se întemeiază nu sunt documentate. Printre biografiile Racoviştilor sunt amestecate şi biografiile unor persoane care nu au aparţinut familiei Racoviţă decât prin căsătorie.

Dacă scrierea cea de a doua conţine întregiri la cea dintâi, aşa cum se arată în titlul său, atunci ar trebui ca cel puţin arătările lucrării întâi şi cele din a doua reproduse după cea dintâi, să fie identice sau să se arate, pe temeiu de documente, de ce nu sunt identice. Nici identitatea, nici motivarea absenţei ei, nu se găsesc în paginile acestea. Aşa, spre pildă, la familia Cehan. Petru Cehan e arătat în lucrarea întâi (p. 9) ca având cinci copii, iar în a doua (p. 41) patru. La familia Racoviţă, numai la litera A, sunt următoarele nepotriviri:

Alexandra, fişa No. 3 (p. 10 din lucrare a doua) nu se găseşte nici la p. 47 a lucrării întâi, cum se indică de autor, şi nici aiurea decât în arborele genealogic No. 3.

Alexandrina-Luţa, fişa No. 4, nu figurează de loc în arborele genealogic No. 3, deşi se dau date destul de numeroase despre dânsa în ambele lucrări.

Alexandru, fişa No. 6. In lucrarea a doua se arată (p. 11), pe temeiul unui document, că a fost arestat, la 5 Aprilie 1823, din ordinul lui Hasan-bei, pe când în lucrarea cea dintâi se spune (p. 35), fără arătarea isvorului, că a fost arestat la aceeaşi dată din ordinul Domnitorului.

Alexandru, fişa No. 8, arătat de lucrarea întâi (p. 39) ca mort la 2 Iulie 1889, este arătat de cea de a doua ca mort la 3 Iulie 1889 (p. 13).

Ana, fişa No. 11, s'a măritat, după lucrarea întâi (p. 34), în anul 1788, iar după cea de a doua (p. 15) în anul 1765.

Anastasia, fişa No. 23, arătată ca nemăritată la moartea tatălui său în lucrarea dintâi (p. 17), este socotită ca măritată în aceeaşi vreme în lucrarea a doua (p. 20).

Pildele acestea, numai la biografiile celor a căror nume începe cu litera A (pentru care sunt 27 fişe în total), arată cât de puţin serios s'a făcut colaţionarea cuprinsului lucrărei de a doua cu a celei dintâi şi mă scuteşte de a plictisi cetitorul cu cele circa cincizeci de nepotriviri găsite în numele începând cu celelalte litere ale alfabetului.

Ca încheiere, revin la cele imputate de autor, în prefaţa celei dintâi lucrări, răposatului Gh. Ghibănescu şi d-lui I. C. Filitti, cum că în lucrările lor părţile relative la familia Racoviţă nu sunt nici complete, nici în deajuns de documentate. Că nu ar fi complete poate, dar ca să se ridice acuzarea de nedocumentare de către autorul unor lucrări aşa de puţin documentate cum sunt cele cercetate în contra a doi cercetători bine pregătiţi şi destoinici,

este a răsturna realitatea. De aceea, parafrazând o parte dintr'o frază a prefaței citate, nu pot spune alta decât că *autorul nu a ajuns să înjghebe și să stabilească, nici definitiv și nici precis, nici genealogia și nici filiațiunea familiei Roșoviță, cum nu a dovedit că aceasta descinde din Cehan.*

General R. Rosetti

TEODOR BĂLAN: DOCUMENTE BUCOVINENE. Vol. VI

BUCUREȘTI, 1942. EDITURA CASEI ȘCOALELOR ȘI A CULTURII POPORULUI

Profesorul Teodor Bălan dela Cernăuți a adaos «osteneală către ostenele» (după expresia lui Vartolomei Măzăreanu) și ni-a dat o colecție deplină și de mare însemnătate în ceia ce privește proprietatea noastră românească din părțile Bucovinei.

Începută cu zece ani în urmă, colecția a sporit mereu, an cu an, fiind semnalată cu laude dela vol. I și până la vol. V, din partea istoricilor, — căci fiecare volum aducea documente inedite asupra autohtoniei noastre străvechi și statornice, în pământul sfânt, unde odihnește Ștefan-cel-Mare — dar puțini dintre intelectuali vor fi bănuit că volumul VI (care încheie colecția, cu sprijinul Casei Școalelor) va pune pecetea celei mai alese actualități acestor documente.

Noi, în foi din Iași și din Cernăuți, am schițat cuprinsul primelor volume

O datorie de conștiință avem ca să vorbim pe scurt și acum, când d. Bălan, tipărind volumul VI — de altfel în același format, cu același sistem de rânduire a actelor, în același spirit științific, de concisie și precisie, — zice: «Am ajuns la *ultimul volum* de Documente Bucovinene».

Totdeauna pământul Bucovinei a fost proprietate românească și creație politică și culturală a *sufletului românesc.*

«Bucovina» — ca nume — este un termen geografic mai nou, delimitând niște ținuturi curat moldovenești, pe-o vreme de grea cumpănă.

Nomenclatura aceasta a satului, a locului, a provinciei nu spune mai nimic.

Dacă, de ex., pe o moșie se zice *«jidovină»* unui deal abrupt — nu înseamnă că acolo... a stat un jidov, un Ovreiu...

Istoricul, filologul, geograful, omul de știință în genere, știe să distingă.

Totul însă este: să aibă la dispoziție actele din timpurile cele mai vechi și până astăzi. *Aici* stă meritul național al operei de care ne ocupăm: fiecare moșie din «Bucovina» își are — în cele VI volume de *Documente Bucovinene* — istoria ei pe scurt.

Actele încep dela obârșie și, fie în originale fie în regeste, se găsesc la rând până în clipa când apare primul proprietar străin, adus de vântul neprielnic.

Astfel, vol. VI cuprinde 147 documente originale, începând cu 1760 Iulie 20: Ioan Teodor Calimah Voevod ordonă ca să se cerceteze conflictul între Sandul și unchiul său Toader Păunel pentru moșiile *părintești,* și sfârșind cu: 1833 Iulie 20. Lehăcenii-*Tăutului,* când Gheorghe Tabără lasă fiicii sale Paraschiva căs. cu Vasile Stârce a cincea parte din Gogolina.

Actele referitoare la satele răzeșilor *Păunel* sunt rezumate, din cele mai vechi timpuri, până la data când arendași străini și cumpărători de origine etnică străină vin și întunecă sufletul și proprietatea băștinașilor.

Se urmăresc, astfel, foile de zestre, actele de donație, împărțelile, întăriturile, hotarnicile și megieșiile — până prin 1833.

Izvorul principal: Arhivele Statului din Cernăuți. D-l T. Bălan le cunoaște perfect de bine aceste Arhive și are meritul deosebit că nu se pierde în amănunte și nici în studii de «sinteză». D-sa lasă sintezele, — și ni dă actele. La publicarea actelor de proprietate, nu-i scapă nici un document de valoare, ce s'ar găsi în alte Arhive, iar uneori află — în chip norocos — și hrisoave de pe la răzeși sau urmași de-ai răzeșilor !

D-l T. Bălan a muncit îndelung în acest sens. L-am cunoscut pe d-sa la Dorohoi, la un examen de bacalaureat, cu vreo 5 ani înainte de apariția primului volum de *Documente Bucovinene.*

*

Pe calea deschisă de *Aron Pumnul*, în care *Hurmuzăcheştii* şi-au dat obolul de ban şi de gând — colecţia d-lui *Teodor Bălan* vine şi descrie drepturile noastre româneşti *de proprietate* în Bucovina cântată de *Eminescu*, şi nu se opreşte această colecţie decât în clipa când... aşezări ca *Boian* (unde cronicarul *Ioan Neculce* izvodea nestimatele cronicii sale) ori *Cernauca* (unde se concentrează, la timpul său, întreg Românismul) — sunt ameninţate.

Dar nu cu priviri de ansamblu va descoperi cineva valoarea celor şase volume de *Documente Bucovinene*.

Lucrare de amănunt — această operă de mare actualitate, când ostaşii noştri şi glorioşii aliaţi statornicesc nouă ordine în Europa — poate fi apreciată la justa ei valoare, numai dacă o privim în amănunte.

Fiecare capitol este o monografie.

Iată, ochiul ager va descoperi nu numai pe *Ioan Neculce*, cronicarul, în cutare document — dar va putea face alte studii, roditoare şi ele la timpul lor, despre acel *Vartolomei Măzăreanu* (p. 55, vol, VI); despre *Millo* (p. 62); despre cel mai cinstit ostaş român, care e *ţăranul* (p. 116), despre cei mai răi cetăţeni ai ţării — şi cari nu pot fi alţii decât cei cari şi-au schimbat religia lor străbună-ortodoxă, bâjbâind prin toate cotloanele ereticilor (de ex. cazul dela pp. 126 şi 408, care explică, la rândul său, nenorocirea dela *Prilipca*, jud. Botoşani !); apoi cercetătorul basarabean va găsi imens material istoric, — drept şi cinstit — asupra familiilor româneşti din Basarabia (p. 154, cei dela Zvorăştea-Dorohoi, numai puţin !); *Vârnăveştii* trebuiesc studiaţi, ca şi *Cuzeştii* — în tot ce au ei, din baştină, simbolic pentru *cultura românească* şi pentru unitatea neamului românesc (cfr. pp. 180 şi 305, s-ar cuveni să se reproducă frumosul act de danie şi de împărţeală, al Postelnicului *Ioniţă Cuza* din 1783, căci d. *Bezviconi* nu l-a avut); — şi tot aşa este cazul cu *Bălineştii* Tăutului dela Dorohoi (p. 387), cu *Horodnicenii* copilăriei marelui şi blândului Mitropolit Veniamin Costachi (cfr. p. 302); şi cu o mulţime de monahi din familiile noastre vechi, cum e acel monah *Ioasaf Cantacuzino* care, în 1771, dăruieşte nepotului său *Iordachi Balş* satul *Stăncenii* ţin. Cernăuţilor.

Iordachi Balş ! Dar acest document ne duce de-adreptul la *Dumbrăvenii* lui Eminovici... Şi, deci, iată folosul imens al unităţii *sufleteşti* ce se vede acum, din Documentele de care ne ocupăm şi care sunt de o valoare permanentă.

Cutare act vorbind despre originea schitului celui prea frumos dela *Hrisceatec* (cfr. pp. 203—208) ne îndeamnă să studiem înţelesul adânc *de reîncreştinare, subt pavaza Sf. Ioan Botezătoriul*, ca şi odinioară, a acestor Ţinuturi. Acolo, spre vadurile Nistrului, unde (în 1769) *Ioniţă* Tabără este numit Staroste de *margene*, — Domnii noştri au avut totdeauna *Căpitani* şi suflete bune de pază.

E vremea când, la Hotin, la mănăstirea lui *Ioan Costin*, — înrâurirea *Sfântului Ioan dela Suceava* făcea minuni. *Amfilohie* al Hotinului îşi desfăşură o activitate neîntrecută de nimeni, în sec. XVIII.

Un alt Căpitan de *margene*, *Ioan* Gorovei — deci tot *Ioan*, şi nu la întâmplare ! ! căci strămoşii noştri făceau *bine* ceiace făceau ! — zideşte, în cinstea sfântului *Ioan Botezătoriul* — schitul dela Dorohoi, care-i poartă numele.

Deci: *Sf. Ioan* la Piatra... acolo unde Mareşalul *Ioan Antonescu*, în ziua *istorică* de 22 Iunie 1941, a ţinut să stea în faţa lui Dumnezeu, la deschiderea războiului sfânt pentru dreptatea noastră, — *Sf. Ioan* Botezătoriul la Hotin; *Sf. Ioan* Botezătorul la Suceava Voevodală... Şi tot Sf. *Ioan* «Cristitel» — şi la Dorohoi !

Ca nişte raze divine, din crucea sfântă, trebuie să se reflecte, *în această Moldovă-de-Nord, instituţii şi suflete creştineşti, spre folosul consolidării culturii şi civilizaţici, spre Răsărit.*

Tot aşa şi ctitoria dela *Bălineşti* — a marelui Logofăt *Ioan* Tăutu — ni ordonă să facem.

Sunetul cel dintâiu ce s'a revărsat spre Ţara Bugului, din clopotniţa dela Putna lui Ştefan-cel-Mare l-a auzit şi lia înţeles *bine* acel Logofăt, iar dacă va studia cineva cu atenţie colecţia celor şase volume de *Documente Bucovinene*, va înţelege că în familia Logofătului, până în momentul la care se opreşte ultimul volum al d-lui Bălan — s'a perpetuat numele de botez: *Ioan*.

Iată una din învăţăturile admirabilei glăsuiri străbune: *încreştinare, împotriva*

păgânului, — şi împrospătare de proprietate românească şi de datină străveche, în Ţara Muşatinilor.

Pe la 1750 este epoca ridicării, în acest sens creştin, a Aşezămintelor Sf. Spiridon din Iaşi.

N'a studiat încă nimeni cum trebuie înţelesul adânc al acestei ridicări de steag creştin, pe meleagurile Moldovei. Acum — ar putea-o face, cu succes, pe baza *Documentelor* tipărite de d. Teodor Bălan.

Şi iarăşi, dacă Spiridonia, cu actele ei publicate de regretatul *Gh. Ghibănescu*, a rămas cam necunoscută în rosturile ei de ordin istoric şi bisericesc, — noi o explicăm aşa : e *tocmai* pentrucă lipseau colecţiile celelalte.

Vol. VI din colecţia d-lui T. Bălan zice, pentru anul 1789 Iulie 17: Isprăvnicii Ţinutului *Herţa* sunt trimişi să judece conflictul ivit între răzeşii satului *Locoviţe*, ţin. Cernăuţilor, *din care jumătate este situată în Moldova* (p. 344). Sunt acte, la prima vedere, fără nici o însemnătate...

Dar (ca şi în cele despre ½ Mihalcea, ½ Ipoteşti, ½ sau părţi din Novoseliţa; ca şi admirabilele spiţe de neam: ale *Costineştilor* şi ale *Hurmuzăcheştilor)* sunt aici răsunete de peste Molna şi de peste Prut spre noi, — şi, dimpotrivă, căci absolut toate actele aceste au legături şi aduc foloase pentru istoria proprietăţii de dincoace, într'o perfectă frăţie de suflet românesc (cfr. pp. 258, 310, 139).

Ştiri bisericeşti de toată însemnătatea, numai să fie cine să le interpreteze: originea familiei lui *Isaia Băloşescu* (p. 396); ştiri despre Mitropolitul *Antonie*, dascălul şi protectoratul lui Vartolomei Măzăreanu (cf. pp. 94 şi 188); un vechi protopop cărturar, de Botoşani, Athanasie (p. 410); informaţii despre Episcopul *Calistru* dela Rădăuţi (în mirenie Constantin *Cucoranu* Medelnicer), fost egumen la Putna — şi al cărui rol cultural n'a fost încă bine fixat (pp. 57 şi 206).

Documentele d-lui T. Bălan dau ample lămuriri despre familia Cucoranu (cfr. p. 220). Cât stăteau neştiute în Arhivele dela Cernăuţi, ce se putea face, din partea scriitorilor noştri de sinteze ?

Figuri cărturăreşti de seamă *(Andrei Dascovici: Miron Gafenco:* Laurenţie, Episcop de Roman; Mitropolitul Sava şi legăturile lui cu Botoşanii; familia *Sohopanilor;* un *Iosif* şi un *Neofit Tăutul* — dintre răzeşii noştri daţi la preoţie dela căpităniа stâncoasă a Nistrului, absolut necunoscuţi până acum !) — răsar, ca prin minune.

Avem ştiri frumoase despre familia de preoţi şi protopopi Zaharovici (dela Ceremuş), despre Zberenii unde-şi doarme somnul de veci cărturarul Amfilohie Hotiniul, despre preotii Iacob şi Ştefan Tomovici dela Mihalcea — în sfârşit, despre acel interesant monah: *Calistru Stamati* din 1785, ctitorul bisericii Sf. Ilie din Folticeni, despre care a scris nu demult d. Gh. Kirileanu în «Păstorul Tutovei».

In studiul d-lui Kirileanu e vorba de protopopul din Câmpulung Petru Flamă «ce-i zic şi Budăi», şi de fiul său, preotul Ioniţă.

E vorba de Mitropolitul Leon *Ghenea* dela Iaşi (an. II, nr. 1—2 pe Ianuar-Febr uar 1942).

Iată, în colecţia d-lui T. Bălan, vom găsi date foarte preţioase şi despre aceste persoane cum şi despre permanenta înăurire binefăcătoare dintre o provincie şi alta. Acel ctitor dela Folticeni se numea în mirenie *Constantin Stamati Medelnicer* (p. 313).

Cum să nu fie amintit, la Folticeni, Leon *Ghenea* rudenie cu Veniamin Costachi — şi cum să nu ne bucurăm, când găsim impresionante legături şi explicaţii, cum este aceia (vol. VI, T. Bălan, p. 431) că familia *Stamati* îşi avea răzeşie dela Duca-Vodă, în *Stroeşti*, ţin. Sucevei, şi case în oraşul Suceava.

Asupra numelor *geografice* din această colecţie noi ne-am oprit cu toată atenţia.

Ar fi să prelungim prea mult darea de seamă, dacă am insista şi asupra acestui material.

Destul să amintim că d. T. Bălan a venit în ajutorul tuturor întocmitorilor de monografii din Moldova-de-Nord şi din Basarabia.

Intr'un act bucovinean e vorba de «*ţinutul* Ştefăneştilor» (VI, 371).

Trebuie să vie, cândva, istoricul local al judeţului Botoşani — şi să lămurească !

Tot aşa, dacă vrea cineva să ştie bine despre primii noştri traducători, tran-

scriitori, cărturari — îi va găsi printre stegarii din jurul Sucevei Voevodale: la documentele curăţite de praf şi date la lumină de d. Prof. T. Bălan, să adaoge contribuţia ştiinţei istorice de până acum şi să dea şi contribuţia sa personală în aceiaşi direcţie, şi se va face un serviciu foarte frumos Patriei şi Ostaşilor ei de cultură.

Pentru Gorj şi Oltenia a încercat odată Alex. Ştefulescu; pentru Bârlad, păr. Antonovici; pentru Moldova lui Ştefan-cel-Mare, atâţia şi mai cu seamă d. M. Costăchescu.

Noi suntem străvechi aici.

Un imens material este încă de dat la lumină. Hoardele cotropitoare au trecut.

Apa trece, pietrele rămân.

Pietrele «din capul unghiului» sunt documentele istorice, şi cu sufletul din ele.

Valurile «mongole», «slave», şi cum vor mai fi fost — au lăsat unele urme palide pe la noi.

Funingine care se poate curăţi de pe pereţii casei noastre străbune.

Înrâuririle de suprafaţă nu pot resista, dacă sufletul neamului românesc s'a păstrat intact, — şi aşa s'a păstrat între preoţii şi sătenii şi cărturarii cei aleşi din Basarabia, din Bucovina, din toate aşezările unde au înflorit actele răzeşeşti subscrise de Vornicii Ţării-de-Sus, de Vornicii de Suceava, de Vornicii de Poartă, de Vornicii de sat.

Pentrucă în aceste părţi au existat atâtea legături cu străinătatea — era firesc ca să crească şi importanţa istorică a documentelor.

Trebuia o pregătire deosebită, în transcrierea şi tipărirea acestor documente.

D. T. Bălan a avut-o.

Nu d-sa trebuie să mulţumească vreunui sprijinitor sau vreunui ajutător, ci noi — cu toţii — trebuie să-i fim recunoscători din toate punctele de vedere, ca un omagiu adus Bucovinei şi Societăţii pentru cultură.

Econ. D. Furtună

MIHAIL ŞERBAN: CASA AMINTIRILOR (Roman)

BUCUREŞTI, 1942.

In cariera de scriitor a d-lui Mihail Şerban, romanul «*Casa amintirilor*» poate fi considerat drept afirmarea unei depline maturităţi literare. Nu numai prin lungimea lui, dar şi prin stăpânirea desăvârşită a technicei literare, prin stilul care a atins simplitatea plină de farmec a scriitorului deplin format, noul său roman înseamnă în evolutia lui o încoronare şi un popas, de unde va începe, cu siguranţă, un drum nou, din care vor iesi la iveală opere de valoare.

Dealtfel, d. Mihail Şerban este unul dintre cei mai fecunzi, dacă nu chiar cel mai fecund dintre prozatorii nostri tineri. Patru romane si două volume de nuvele au precedat «Casa amintirilor» toate clădind, pagină cu pagină si volum după volum, edificiul literar care se bucură acum de o bogăţie creatoare rară.

«Casa amintirilor» este romanul vietii provinciale, asa după cum romane cu subiecte luate din mediul provinciei erau si celelalte cărţi ale d-lui Şerban. D-sa are o aplicatie deosebită pentru acest mediu, a cărui atmosferă calmă, bogat colorată, plină de lirism si de frământări interioare, populată de oameni cari trăesc, visează, îsi pun probleme si au nostalgii, o descrie totdeauna cu o îndemânare de maestru. Actualul roman este, în esentă, povestea unei copilării crescută în mediul acesta provincial. Răducu Nedelcu, eroul cărtii, ne este prezentat încă din cei mai fragezi ani ai copilăriei si apoi, făcut să trăiască în faţa noastră toate momentele copilăriei, ale pubertăţii si adolescentei, până când, ajuns la Universitate, ia contact si intră în viata cea adevărată a lumii. Subiectul nu-i uşor pentru un romancier. Copilăria este una din fazele cele mai greu de realizat în literatură, deoarece presupune multă situatie, o deosebită facultate de analiză psihologică si un dar literar autentic. D. Mihail Şerban ne-a dovedit că le are poate şi — în afară de primul volum al romanului, care ni se pare cam prea lung — cartea sa este una din contribuţiile cele mai interesante pe care literatura noastră le-a făcut pe marginea temei copilăriei. Fără să fie pretenţios, este totuşi interesant totdeauna, şi fără să

facă uz de artificii literare, cum obicinuesc alţii, se citeşte cu aceeaşi plăcere. Stilul său colorat, îmbibat de un lirism bine dozat şi însoţit de o viziune epică largă şi cu multe ramificaţii, dau cărţii ceva de maturitate şi de stăpânire desăvârşită a travaliului literar. Romanul mai monoton în prima parte devine cu mult mai interesant în partea a doua, unde ne sunt înfăţişate câteva din conflictele pe care adolescentul Răducu Nedelcu le are cu lumea. Aici trăesc şi mai multe personagii bine conturate, deşi atenţia scriitorului se îndreaptă totdeauna şi se concentrează numai asupra personajului principal, Răducu. Cu toate acestea, sunt câteva figuri, care rămân în memoria cetitorului, cum este, de pildă, apariţia aceea impresionantă a lui Luca Spolocania, personaj de mari dimensiuni epice, sau figura dârză, puţin ciudată, plină de complexuri interioare a lui Ion Dulgheru, fiul de ţăran care, neputându-se adapta la oraş, se întoarce la ţară, cu toate că forţele spirituale l-ar fi ajutat să învingă şi dincolo. Câteva siluete feminine, dintre care Mariana se evidenţiază mai mult, afirmă în plus calităţile de prozator şi de creator ale d-lui Mihail Şerban. Romanul, mai ales în cel de-al doilea volum, este o pledoarie pentru Ihşi, în jurul căruia se desfăşoară acţiunea primului volum, pentruca, după aceea, autorul să-şi aducă oamenii chiar în oraşul plin de amintiri, tradiţii şi relicve istorice care-i dau totdeauna, autorului prilejul să facă evocări şi să prezinte actualitatea acestei metropole, bântuită de neînţelegerile ideologice dintre generaţii, ca un contrast cu măreţia trecutului domnesc de aici.

In actuala atmosferă literară dela noi, *«Casa amintirilor»*, noul roman al d-lui Mihail Şerban, este o carte preţioasă, care defineşte un scriitor, consacră o vocaţie literară şi constitue o operă de proporţii de care literatura română va ţine, cu siguranţă seama şi mai târziu.

Şerban Pătraşcu

Institutul Politehnic Timişoara
Biblioteca Centrală

CRONICA REVISTELOR

■ *Revista Fundațiilor Regale* (Aug. 1942) își informează cetitorii, prin semnătura d-lui *Corn. Bodea* «despre *un amănunt necunoscut* din viața fostului profesor și om de stat român», *«Titu Maiorescu bursier al Blajului»* (pg. 478). Autorul informației pleacă dela articolul d-lui *St. Manciulea: Titu Maiorescu bursier al Blajului»*, tipărit în vol. de Omagiu Prof. *I. Lupaș* (1941). Decât *«amănuntul necunoscut»* la 1942 de cronicarul R. F. R. și la 1941 de autorul articolului omagial, se cunoaște din 1910 prin articolul Păr. *Dr. Ilie Dăianu: Dr. S Ramonțai și Titu Maiorescu* (publicat în *Cov. Lit.* 1910, XLIV, Ianuarie, pg. 44—52, din care desprindem: ...«Dar cea mai plăcută surprindere ce am avut, trecând cu interes peste lista bursierilor ramonțani, a fost acea, care mi-a inspirat aceste fugitive rânduri, pe care le închin cu tot respectul, celui căruia se cuvin, între bursierii din anul școlar 1856/7 se găsește și numele. — *Titu Maiorescu*, unul care figurează la 1857/8, ca și la 1858/9 ca al unui elev de cl. VIII, din institutul «Theresianum» din Viena» (pg. 51). Iar în ale noastre *«Studii și documente Literare»*, vol. VI, din 1938 se reproduc zece documente, schimbul de scrisori dintre *T. Maiorescu, Păr. Dr. Ilie Dăianu* și Mitropolitul Blajului *Victor I. Mihaly*, din anul 1910. Primele patru documente erau la 1938 inedite, iar următoarele șase fuseseră publicate la 1934 de către regretatul *A. Lupeanu* în ziarul *«Unirea»* din Blaj. Când vezi cum dau ghes băeții d-lui director D. Caracostea tot *«cu amănunte necunoscute»* la R. F. R. te obsedează o exclamație din *Ionel Teodoreanu:* ...«Iar ați venit căpătânoșilor» ?...

I. E. Torouțiu

■ *«Păstorul Tutovei»* (anul IV, nr. 7-8, 1941, Bârlad), deși organ de manifestare profesională, este una dintre cele mai bogate și mai reușite publicații culturale din provincie. Pe lângă faptul că fiecare caiet aduce un impresionant număr de pagini tipărite — ceeace pentru vremurile actuale și pentru posibilitățile materiale și tehnice, reduse, ale provinciei, implică prestarea de apreciabile sacrificii din partea ostenitorilor, — revista aceasta nea deprins și cu un sumar variat și riguros controlat.

Din numărul amintit, reținem articolul cu largi rezonanțe de ideologie literară al preotului *Teodor Iordache*, intitulat *«Ortodoxia ca specific național în literatură»*.

Pornind dela premiza că «specificul național în literatură nu poate fi conceput fără această parte majoră de spiritualitate autohtonă, care este ortodoxia», autorul ajunge la următoarea concluzie:

«Țăranul român vorbește de credință ca de *legea* lui, iar ortodoxia s'a încetățenit în vorbirea curentă cu denumirea de *legea strămoșească*. Cuvântul «lege», luat pentru a exprima credința străbună, nu-i o simplă uzurpare de nume sau o expresie verbală întâmplătoare, arbitrară și unilaterală. Expresia e semnificativă și subtil bogată în conținut, căci pentru țăranul român legea credinței rezumă și cuprinde în sine și obligațiile cetățenești și naționale concretizate în legile civile. Dovadă de aceasta este o altă expresie: când țăranul spune despre cineva că e *lepădat de lege*, trebue să se înțeleagă că e vorba de un ticălos atât sub raportul moral-religios cât și sub raportul social. «Legea» aceasta care a stăpânit veacuri dearândul conștiința publică și care determină încă mare parte din resorturile sufletești ale massei românești va constitui un solid punct de plecare și de afirmare în literatura specificului național de mâine».

In același număr al revistei se continuă publicarea interesantelor amintiri dintre anii 1850—1872 ale *Catihetului Grigorescu*, pe cari d. *Artur Gorovei*, descoperitorul manuscrisului, îl pune — în ce privește plasticitatea și puterea de descripție — alături de Creangă.

Cronica revistelor, cărților și evenimentelor este susținută cu pricepere de *Corneliu Grumăzescu, Ioan Gh. Chirvasie* și prof. *Gh. D. Neștian.*

Ion Lungu

■ La Blaj apare din 1911 (cu întreruperi impuse de împrejurări) revista *«Cultura Creștină»*, condusă de un comitet format din *Ion Agârbiceanu, Episcopul Ioan Bălan, Nicolae Brînzeu, Zenovie Pâclișanu, Augustin Popa* și *Dumitru Neda.* Este în primul rând revistă teologică, dar se ocupă și de probleme literare și istorice. Numărul de care ne ocupăm (anul XXI, nr. 10—12 — Oct.-Dec. 1941) cuprinde un studiu al d-lui *I. Miclea:* «Filosofia tomistă în România». Distinsul scriitor *Ion Agârbiceanu*, vechiu colaborator al *«Convorbirilor»*, scrie câteva meditații interesante asupra creștinismului, în care se declară adversar al ascetismului. D-l *Ștefan Manciulea* se ocupă de istoricul societății femeilor române din Blaj, iar d. Ionel Neamțu publică un studiu de estetică: «Originea sociologică a artei». Simțite pagini comemorative asupra cronicarului Miron Costin, semnate de d. Coriolan Suciu. Bogate cronici și dări de seamă. *«Cultura Creștină»* face cinste periodicelor din Ardeal.

Iosif E. Naghiu

«Die Literatur» (anul 44, caiet 6, Martie 1942) vrea să fie de această dată mai puțin supusă tradiției când expune problema «Simplității și prezenței nemijlocite a spiritului», scrisă de pana amplă a lui Jorg Lampe. După ce amintește lipsa unei definiții precise asupra spiritului și spiritualității, arată marile curente spirituale din trecut și liniile lor de desvoltare. Dovedește că practic oricare cercetare făcută rațional duce la probleme insolubile. Știința specializată ajunge la disecarea omului însuși, pierzându-se în amănunt. Vede necesitatea creării unei noui conștiințe de sine care să se bazeze pe simplitatea și originalitatea personalităților. Numai contactul lor nestingherit va putea da creațiunii, conținut spiritual.

Ludwig Fr. Barthel, nume întâlnit adeseori în această revistă, înfățișează și analizează opera poetului Joseph Magnus Wehner.

Articol de bună informație este cel scris de *Oskar Koch* și intitulat «Noua față universală a fizicei». In completare, obișnuitele cronici și recenzii bogate.

■ *«Die Kunst für alle»* (anul 57, Ianuarie 1942) deschide seria articolelor cu «Paul Paeschke și peisagiile în pastelurile lui», semnat de *Fritz Hellwag.* Din amintiri personale redă începuturile artistului, obișnuit cu «miniaturile». Trecerea la pastel devine naturală; descopere în sine puterea culorii, a conținutului ei infinit; apoi ușurința penelului îi dă siguranța deplină. In toate tablourile redă grupuri, sau mase de oameni în mișcare. Este unul dintre marii «portretiști» ai Berlinului, înzestrat cu spirit de observațiune, pătrundere și realism deosebit.

H. Möhle descrie plastica sănătoasă, optimistă și plină de adâncă vibrare și simțire femenină a Silviei Lampe-V. Bennigsen. Reproducerile bine alese confirmă această părere. Apreciind lăudabilul efort pentru deschiderea expoziției centenarului împlinit dela nașterea peisagistului Eugen Dücker, *Ad. Klein* găsește prilejul să schițeze meritele artiștului, rămas credincios vechilor idealuri și acelei însuflețiri a naturei neaoș germană.

Ulrich Cristoffel, atrage atențiunea, — în considerațiunile pe care le face asupra plasticei de miniatură dela «Marea Expoziție a Artei germane din 1941», — asupra ușurinței cu care se trece pe nedrept peste aceste opere valoroase. La plachete de inspirație și realizare originală notează pe *Heinrich Weisser Josef Brinkschröder* (Berlin); *Paula v. d. Hude, Max Lange, Jos. Bernhard* (München); la portrete istorice pe *Alfons Fenerle* și *Richard Klein* (München). Observă că ființa și specificul animalelor formează preocuparea de predilecție în plastica de miniatură. In porțelan păsările dețin rolul conducător, cu *Karl Tutter, Selb* și *Hugo Meisel.* Putând să se încadreze cu ușurință în orice cadru architectonic, această plastică ar avea valori stilistice mai mari decât plastica propriu zisă.

Caius Jiga

■ In *«Vita e Pensiero»*, fas. 7, Iulie 1942, d. *Marcello Camilucci* scrie un articol intitulat «Storia e poesia francescana in Romania».

Prezentând, istoricește, viața noastră re-

ligioasă din trecut, autorul amintește diferitele momente de înrâurire pe care spiritul franciscan le-a evidențiat în părțile noastre.

E bine cunoscută de altfel scrisoarea din 1304 a Papei Benedict XI, care vorbește despre preoți și călugări ce, în ținuturile cumane, «ritum Sanctae Romanae Ecclesiae sincera mente diligunt et pro viribus libenter observant».

A rimeditare sette secoli di apostolato fra i romeni, — scrie d. M. Camilucci, si può concludere senza tema d'esagerare che se nelle vecchie provincie romene esiste ancora il Cattolicesimo, lo si deve in massima parte ai francescani...».

Articolul încheie astfel: «La verde Umbria si dissolve allora nelle colline moldave, negli altopiani della Bucovina, realizzando, come la predicazione di Francesco, la fraternità fra le genti, lo spirituale riconoscersi dei paesaggi della terra nella comune maternità del pollice divino».

■ *Pentru bimillenarul lui Titus Livius*, Academia Italiană a hotărît, în ciuda cumplitelor vremi ce trăim, cuvenita comemorare a istoricului care a cuprins în opera sa sensurile adânci ale romanității.

Cărturarii italieni și-au spus și își vor mai spune cuvântul de cinstire pentru trăirea peste veacuri a marelui Patavin. La Roma, Padova și Milano au fost organizate cicluri de conferințe; numeroase publicațiuni de specialitate sunt în prezătire, și vor apare în curând.

Este de notat că Institutul de studii romane cu prilejul acestui bimillenar livian a orânduit un Concurs pentru cea mai bună disertațiune asupra lui Titus-Livius; «întrecerea» e rezervată universitarilor italieni, iar lucrările care vor dobândi cununa de lauri a biruinței vor fi publicate cu grija și cheltuiala acestui Institut de studii romane.

Și când ne gândim că avem și noi un «Institut de studii latine» !..

■ *«Nuova Antologia»* (fasc. 1686, 16 giugno 1942) publică «Ricordo di Giulio Bertoni», semnat de Ferdinando Neri. Este o caldă omagiere a sufletului ales și a cărturarului care a iubit cu sinceritate romanitatea.

In fasc. 1687, articolul «Galileo e il pensiero moderno» se alătură altor numeroase scrieri, prilejuite de comemorările recente.

■ Pe linia unor preocupări dovedite și cu alt prilej, profesorul Alex. Marcu semnalează în *«Studii italiene»*, VIII-1941, p. 5—8, sub titlul *«O temă comună lui Tasso și Coșbuc»*, o coincidență tematică între un moment din poema pastorală *Aminta* a lui Torquato Tasso (act. II, sc. II) și *La oglindă* a lui Coșbuc.

Apropierea e susținută nu numai prin apartenența acelaiaș gen literar: idilic-pastoral, ci și prin o sumă de elemente analoage, de natură psihologică și plastică; identitate, așa dar, a două creațiuni pornite poate din același isvor și mediu pastoral — felurit doar geografic, sau, mai de grabă, din psihologii exclusiv aparținătoare vârstei, adolescenței.

Pentru cercetătorii operei lui Coșbuc, o contribuție nouă care vădește poate odată mai mult înclinarea poetului țărănimii noastre și spre creațiile de frunte italiene.

O fișă mai mult în repertoriul firești lor coincidențe tematice.

O fișă care nu nedreptățește nici pe Tasso și cu atât mai mult nici pe Coșbuc.

Nicolae Predescu

B I B L I O G R A F I E

C Ă R Ţ I

Dumitru Stăniloaie: Poziţia d-lui Lucian Blaga faţă de Creştinism şi ortodoxie, 1 vol. 152 pag., Tipografia Arhidiecezană, 1942, Sibiu. Lei 100.

Ioan Al. Brătescu-Voineşti: Originea neamului românesc şi a limbii noastre, 1 vol. 64 pag., Ed «Cartea Românească» 1942, Bucureşti. Lei 60.

Al. Lascarov-Moldovanu: Scrisori de război (Din anul vitejiei româneşti 1941), 1 vol. 352 pag., Ed. «Cugetarea», 1942, Bucureşti. Lei 175.

Lucian Blaga: Poezii (Ediţie definitivă), 1 vol. 346 pag., Fundaţia Regală pentru lit. şi artă, 1942, Bucureşti

I. Simionescu: Viaţa la poli, 1 vol. 32 pag. Ed. «Cartea Românească», 1942, Bucureşti. Lei 8.

Matei Alexandrescu: Vămile văzduhului (Poeme), 1 vol. 92 pag., Colecţia «Universul Literar», 1942, Bucureşti. Lei 100.

Const. M. Mihăilescu: Intre fapt şi basm, 1 vol 180 pag., Ed. «Universul», 1942, Bucureşti. Lei 80.

N. Filimon: Nuvele, cu «Amintiri şi însemnări» despre N. Filimon de Pr. G. Negulescu-Batişte şi Dr. N. Vătămanu, 1 vol. 170 pag., Ed. «Universul», 1942, Bucureşti. Lei 120.

Victoria Gavrilescu: Lirica eroică românească, 1 vol 212 pag., Ed. «Universul», 1942, Bucureşti. Lei 140.

D. Ionescu Morel: Moş Alinte şi Casandra (Povestiri pentru tineret şi copii, cu desene de pictorii M. Teişanu şi D. Stoica), ediţia II, 1 vol. 112 pag., Ed, «Universul», 1942, Bucureşti. Lei 100

G. Retezeanu: Alucinaţii (versuri), 1 vol. 32 pag., Ed «Ţara», 1942, Sibiu. Lei 40.

Leonida Secreţeanu: Cneaz peste furtuni (versuri), 1 vol. 112 pag., Colecţia «Universul Literar», 1942, Bucureşti. Lei 80.

Octav Sargeţiu: Cântece în singurătate (Poezii), 1 vol. 32 pag., Ed. rev. «Viaţa Basarabiei», 1942, Bucureşti.

E. Ar. Zaharia: Sânge şi crini (Poezii), 1 vol 32 pag. Ed. ziarului «Bucovina», 1942, Cernăuţi.

George Juvara: Din corespondenţa lui Titu Maiorescu (1860—62), Tip. Alex. A. Ţerek, 1942, Iaşi.

Ovid Caledoniu: Vrăjitorul apelor (Versuri), 1 vol. 72 pag., Fundaţia Regală pentru lit. şi artă, 1942, Bucureşti.

George Ionaşcu: Pustiul roşu (Roman), 1 vol. 360 pag., Tip. «Finanţe şi Industrie», 1942, Bucureşti. Lei 220.

Aurel Cosmoiu: Geneza mitului, 1 vol 184 pag., Ed. «Cartea Românească», 1942, Bucureşti. Lei 150.

Ion Şiugariu: Paradisul peregrinar (Versuri), 1 vol. 80 pag., Ed. «Meşterul Manole», 1942, Bucureşti. Lei 80.

Petru Sfetca: Echinox (Versuri), 1 vol. 40 pag., Ed. Institutul Cultural de Vest, 1941, Timişoara.

Ioan Ichim: Gib I. Mihăescu (Studiu literar), 1 vol. 72 pag., Tip. «Orghidan», 1942, Brăila. Lei 60.

R E V I S T E

«Revue historique du sud-est européen» (XVIII), Institut d'histoire universelle «N. Iorga», 1941, Bucarest.

«Gândirea», anul XXI, nr. 7, Aug.-Sept. 1942, Bucureşti.

«Dacia Rediviva», anul II, nr. 3, 1942 Bucureşti.

«**Preocupări Literare**», anul VII, nr. 3, Martie, 1942, București.
«**Anuarul**» Acad. teolog. «Andreiană» ort. rom. din Sibiu (XVIII), 1941—42, publ. de Dr. D. Stăniloae, 1942, Sibiu.
«**Revista Bucovinei**», anul I, n-rele 4 (Aprilie), 5 (Mai), 6 (Iunie) și 9 (Sept.), 1942, Cernăuți.
«**Luceafărul**», anul VII, 1941, Alba-Iulia.
«**Orizonturi**», anul IV, n-rele 3—12, 1942, Galați.
«**Viața Basarabiei**», anul XI, nr. 7, Iulie, 1942, București.
«**Slova noastră**», anul I, nr. 4, București.
«**Familia**», anul 77, seria 4-a, nr. 1—2, Ian.-Febr., 1942, București.
«**Graiul Dâmboviței**», anul XIX, nr. 1—4 Ian.—April. 1942, Târgoviște.
«**Revista funcționarilor publici**», anul XVII, nr. 3—4, Martie-Aprilie, 1942, București.
«**Căminul cultural**», anul VIII, nr. 4-5-6,
«**Lumea nouă**», anul XI, nr. 1—6, 1942, Aprilie-Iunie, 1942, București.
București.
«**Revista generală a învățământului**», anul XXX, nr. 4-5-6, Aprilie-Iunie, 1942, București.
«**Revista Fundațiilor Regale**», anul IX nr. 10, Octomvrie, 1942, București.
«**Vremea**», anul XIV, nr. 669, 11 Oct. 1942, București.

CONVORBIRI LITERARE

ANUL LXXV N-RELE 9—10 SEPT.-OCT. 1942

DIRECTOR: I. E. TOROUȚIU

MEMBRI IN REDACȚIE:

ALEXANDRU IONESCU
TEODOR AL. MUNTEANU
ȘTEFAN CUCIUREANU

„BUCOVINA" I. E. TOROUȚIU, BUCUREȘTI

CUPRINSUL

S. Mehedinți . . . . Revistele de odinioară: Convorbiri Literare

Napoleon Crețu (Minist. Culturii Naționale) } La mormântul lui
I. E. Torouțiu . . . . . } **Titu Maiorescu**
S. Mehedinți . . . . . } (25 ani dela moarte)

Lorenzo Donadini . . . . . Titu Maiorescu e la Junimea

I. Agârbiceanu . . . . . Vâltoarea (Roman, IX)

† Maria I. Găvănescul . . . . Amintirile mele despre Eminescu

Emanoil Bucuța . . . . . Anotimpurile Dunării

Victor Slăvescu . . . O polemică originală în jurul chestiunii rurale.

P. P. Panaitescu . . . . . Armata lui Mircea cel Bătrân

G. G. Mironescu . . . . . Un centenar cultural la Vaslui

Francisc Pall . . . . Cu prilejul unei comemorări: Moltke și Românii.

Nic. Untărescu . . . Metale — Carte poștală; Despărțire; Ogorul; Svon de luptă; Mormântul sburătoarei.

Virgil Nistor . . . . . Moții

Aurel Marin . . . . . In grânele înalte

Radu Pătrășcanu . . . . . Cetatea luminii

N. Dunăreanu . . . . . Poveste tristă

Eugen Botezat . . . . . Bourul, simbol de pe stema Moldovei

G. Ursu . . . . . Calistrat Hogaș și Tecuciul său natal

Ștefan Cuciureanu . . . . . Benvenuto Cellini autobiograf

Eugeniu Micu . . . . . A noastră-i victoria! (compoziție muzicală)

FĂRÂME DE LUMINĂ

† **Maria I. Găvănescul** către mama sa d-na **Zoe Savul.** — Poezii: Primăvară; Iarna; Te doare mamă dragă; Acolo; Bunicuței.

CRONICA LITERARĂ

Alexandru Ionescu, N. Bagdasar: Teoria cunoștinței. — **Dan Bălteanu,** Alexandru Marcu· Aspecte italiene. — **Șerban Pătrașcu,** Aurel Cosmoiu, Geneza mitului. — **Nicolae Predescu,** Ștefan Ionescu: Dela Petru cel Mare la Stalin (Istoria unei revoluții).

CRONICA REVISTELOR

«Die neue Literatur», «Deutsche Literaturzeitung», «Die Kunst», «Petermanns geografische Mitteilungen» **(Caius Jiga»).** — «Romana», «Il libro Italiano nel Mondo **(Nicolae Predescu).** — «Familia», «Dacia rediviva», «Școala românească», «Revista Bucovinei», «Viața Basarabiei» **(A. I.).**

BIBLIOGRAFIE

REVISTELE DE ODINIOARĂ*

CONVORBIRI LITERARE

E vorba să vă spun ceva despre revistele de odinioară și anume de „Convorbirile Literare". Cine ar fi putut să se dea la o parte de la împlinirea unei astfel de datorii ?

Dar ce să vă spun?

Mai întâi, se cade să ținem seamă că revista „Junimei" nu se numără între cele care numai au fost cândva, de oare ce trăește și azi. A împlinit în primăvara trecută 75 de ani, adică trei pătrimi de veac. A apucat timpul lui Cuza și Șaguna, cei doi legiuitori ai neamului de dincoace și de dincolo de Carpați, după turburările de la 1848; a apucat toată lunga domnie a lui Carol cel Înțelept, a lui Ferdinand I și a regelui Mihai I, al cărui nume trezește în sufletul tuturor Românilor o veche durere, dar și o mare nădejde în destinul naței noastre. Revista întemeiată de Junimea de la Iași a fost astfel martora tuturor ceasurilor mari din zilele renașterei noastre. E destul să amintesc războiul pentru neatârnare la 1878; campania din 1913, tot peste Dunăre și războiul european, când ostașii noștri au ajuns în 1919 până la Budapesta; iar acum e martora războiului mondial când o altă generație de luptători a înaintat cu arma în mână până la Volga și Caucaz. Ce de întâmplări, câtă lume s'a perindat pe pământul României și ce de scriitori și-au făcut vacul la Convorbiri, începând cu Negruzzi care „ștergea colbul de pe cronice bătrâne", până la tinerii ale căror chipuri le-ați văzut în numărul din Mai, când revista a cinstit în „ziua eroilor" amintirea colaboratorilor căzuți pe câmpul de luptă.

Doamne, ce repede trec anii și, împreună cu ei, și oamenii! Dintre membrii dintâi ai Academiei Române, nu mai trăește nici unul, — cu tot numele lor de „nemuritori"; iar revista născută odată cu Academia trăește și azi. E cel mai vechiu steag cultural al Românilor, și, după cum în zile de sărbătoare ne descoperim cu evlavie în fața drapelelor

* Conferință rostită la Radio în ziua de 30 Octomvrie 1942.

vechi din fruntea regimentelor, tot așa simțim o dreaptă mândrie, când trecem cu ochii în bibliotecă peste șirul celor 75 de tomuri, în care se cuprinde scrisul atâtor fruntași ai literaturii noastre.

Iar ceea ce vă spun aici nu e laudă deșartă. Acuma vreo zece ani, când un dușman al neamului — fie-i țărâna grea, fiindcă grele zile ne-a făcut cât a trăit — când a îndrăznit să ne clevetească într'o mare adunare din Elveția, spunând că suntem un popor fără cultură, a fost destul un singur cuvânt spre a-i închide gura. De față cu toată lumea i s'a pus o întrebare: este sau nu adevărat că, între hotarele României întregite, cea mai veche foaie este „Gazeta Transilvaniei" (acum trecută de 100 de ani) și cea mai veche revistă literară e Convorbirile — românești amândouă?

Clevetitorul a amuțit. Vechimea celor două publicații e o dovadă pipăită că neamul nostru n'a dormit. Și dacă mai ținem seamă că dintre cei trei-patru poeți-filosofi ai omenirii, unul e Român, asta e destul să ne apere de aci înainte de orice defăimare, iar revistei unde a scris Eminescu, să-i asigure cu adevărat titlul de „nemuritoare".

Acuma, ca fost purtător de grijă al Convorbirilor un lung șir de ani, mă văd îndemnat a spune lumii de azi ceva despre timpurile de odinioară ale revistei. Însăreinarea asta mi se pare aproape de prisos. Mă tem să nu se supere careva dintre ascultători, crezând că-l socotesc atât de varvar, să nu cunoască nici măcar trecutul mai apropiat al neamului.

De aceea, departe de mine gândul de a face biografia Convorbirilor. La masa cea veselă a aniversării, junimiștii repetau în ficcare an că origina revistei lor „se pierde în noaptea timpurilor". Cum dară m'aș încumeta eu acuma, să deșir toată povestea începutului? — Să lămurim mai bine împreună un singur lucru: Oare cum se face că duzini întregi de reviste au pierit, după câțiva ani sau câteva luni, iar Convorbirile trăesc mereu?

Vă voiu aminti câteva fapte și rămâne să judecați singuri, dacă ceea ce vă spun e adevărat ori nu.

Tineri ai zilelor de azi, să nu uitați că Junimea a fost întemeiată într'un moment de mare întristare pentru Țara Moldovei. Nu e o taină pentru nimeni, că Moldovenii, de felul lor, sunt blajini și mai duioși decât ceilalți Români. Nu-i o întâmplare că balada Mioriței s'a născut tocmai pe pământul lor. (Numai în Vrancea se aud și azi peste 40 de variante). Apoi nu e o nimereală că și Doina răsună între Nistru și

munți mai jalnic de cât ori și unde. Judecata asta nu pornește de la mine, ci chiar dela Alecsandri. El spunea: „Când aud Doina, pareă aud *toată Moldova plângând...*".

Și cu drept cuvânt, de oarece Țara Moldovei a cunoscut odată zile de mare slavă, apoi de grea întunecare. Domnia întemeiată sub munți de Dragoș și Bogdan, se întinsese „ca puhoiul apelor" — vorba cronicarului — până la Mare, la Nistru și dincolo de Nistru. Dar nici loviturile dușmanilor n'au întârzit. Ca un junghiu în inimă a simțit Moldova dărâmarea zidurilor Sucevei și mutarea scaunului la Iași. E drept că și Iașii au avut parte de osebită strălucire pe timpul marilor cronicari și a marilor mitropoliți, pe care tot răsăritul i-a cinstit, ținând sinod ecumenic în capitala Moldovei.

Și iată acuma, după alegerea lui Cuza, care deșteptase atâtea nădejdi, iată și Iașul părăsit. Ciuntită prin pierderea Bucovinei la miazănoapte, iar la răsărit prin răpirea jumătății dintre Prut și Nistru, iată Moldova pierdea de data asta nu numai Capitala, dar până și numele ei de țară de sine stătătoare...

O amară întrebare se ridica în sufletul tuturora: după ruinele de la Baia, de la Siret, Suceava și Cetatea Neamțului, urma-vor acuma și ruinele Iașilor? — Un fior a trecut prin inima tuturor Moldovenilor.

Fără îndoială, toți binecuvântau ziua Unirii sub Cuza; dar o firească jale i-a cuprins pe toți, când s'a închis pentru totdeauna Cartea cronicelor moldovene. In ziua când s'a coborît steagul de pe palat, la plecarea domnitorului spre București; când înalții cârmuitori au părăsit orașul, iar Mitropolia Moldovei și a Sucevei, care sfințise la domnie pe Ștefan Vodă, a rămas cu o treaptă mai jos de cât a Ungrovlahiei, fost-a atunci un mare cutremur în sufletele tuturor Moldovenilor. — De, oameni suntem, inimă avem fiecare, și nu-i greu de închipuit ce-a simțit orice moldovean în ceasul acelei despărțiri.

Ii trebuia așa dar Moldovei o mângâere și o înviorare nouă. Care, cum și de la cine?

Nu prea de mult, inimosul Kogălniceanu tipărise cronicele și era încă viu răsunetul cursului său de istorie, un fel de trezire a neamului și îndemn spre redobândirea slavei din trecut. E drept că puterile întunerecului isbutiseră a năbuși avântul stârnit de Kogălniceanu. Dar aureola trecutului nu putea fi uitată și nu era iertat să fie lăsată pradă întunerecului, pe care Rusia vrea să-l întindă asupra pământului și neamului românesc. Stând între cele mai retrograde împărății: Turcia, Rusia și Austria, mântuirea noastră nu putea veni de cât de la o reală înflorire a culturii.

Așa cugetau o seamă de tineri, întorși de curând din Universitățile apusene. Intre ei era și fiul lui Costache Negruzzi, cel cu „cronicele bătrâne"; era Teodor Roseti, fratele Doamnei Elena Cuza; era Petre Carp, minte deosebit de ageră, pregătit în școlile de la Bonn, unde tradițiile vechii Germanii legate de Rin, se păstraseră mai vii de cât oriunde; mai era Vasile Pogor, întors de la Paris, unde avusese sub ochi nu numai valorile mari ale culturii franceze, dar și pe ale anticității greco-romane; era în sfârșit, cel mai puternic dintre toți, Titu Maiorescu, fiul unui Român din Transilvania, așezat apoi în Țară. Crescut în Theresianum, cea mai aleasă școală din Viena, după ce studiase filosofia la Berlin și dreptul la Paris, cunoscător al limbei italiene și engleze precum și a literaturilir respective, el avea toate însușirile pentru a face o dreaptă sinteză a culturii apusene.

Tus-cinci, mai maturi de cum îi arătau anii, plănuesc să lucreze împreună, făcând mai întâi suma trecutului românesc, înainte de a se mâneca pentru o muncă nouă. De aceea, se apucară să citească tot ce se scrisese mai de seamă în literatura română; apoi puseră la cale un șir de conferințe publice și, în cele din urmă, se hotărâse să tipărească și o revistă. Astfel au apărut Convorbirile Literare. (După coborîrea steagului politic, urma adică ridicarea altui steag, — cel cultural, ca un fel de despăgubire și întremare pentru toată Moldova).

Iată, iubiți ascultători, cel dintâi lucru la care se cuvine să vă gândiți, când judecați vechea revistă a Junimei. Ea s'a născut din prisosul inimei, într'un ceas când întristarea purificase toate sufletele. Se împlinise vorba bisericei: Toată grija cea lumească, acum s'o lepădăm... Se lepădaseră acei tineri de toate interesele trecătoare. Tot gunoiul politicei de partid fusese măturat și aruncat la o parte. In casa curățită, voiau să înceapă o viață curată, cum se întâmplă cu toate sufletele cinstite, în momente de mare criză a vieții publice.

Astfel stând lucrurile, e lesne de înțeles pentru ce revista Junimei a trăit și trăește și azi. Din capul locului, ea n'a urmărit nici interese personale, nici de grupare politică. A trăit fiindcă se născuse într'un ceas de cutremur sufletesc pentru cei mai buni fii ai Moldovei; a trăit fiindcă din inimă pornise și va trăi cât va mai fi în noi evlavie pentru trecutul neamului românesc.

Pe steagul ei fusese scrisă de la început o lozincă nu se poate mai desinteresată: intră cine vrea, rămâne cine poate. Nici o socoteală ascunsă, spre folosul vreunei persoane, ci numai interesul adevărului. Până și patriotismul, *numai în marginile adevărului.* Fiindcă cine minte, acela nu-și iubește țara, ci o dărîmă. Iubirea de neam se arată într'un

singur chip: păstrându-i toate valorile alese din trecut, şi adăogându-i altele nouă, în vederea viitorului.

Care era atunci, la noi, valoarea cea mai vitreg preţuită? Era limba, adică cea mai caracteristică moştenire primită de la strămoşi, semnul viu al sufletului lor. De aceea, cea dintâi luptă a Junimei a fost pentru apărarea limbei adevărate a poporului. Titu Maiorescu a părăsit şedinţele Academiei şi nu s'a mai întors, până ce Dicţionarul cel fals al vredincului bărbat, dar slab filolog, Treboniu Laurian a fost înlăturat, lăsând copilăretul Ţării să vorbească graiul părinţilor şi să-l scrie, cum vorbeşte.

O altă comoară a naţiei erau documentele de tot felul despre viaţa trecută a neamului. Din ziua întâi, când a avut răspunderea oficială a culturii româneşti, Maiorescu a şi plecat la Cernăuţi, de unde a adus documentele care au făcut începutul Colecţiunei Hurmuzache, opera de laudă a Academiei Române.

Voiţi şi alte dovezi despre evlavia fruntaşilor Junimei faţă de trecut? — Gândiţi-vă numai la atât: restaurarea monumentelor istorice, începând cu catedrala domnească de la Curtea-de-Argeş, Maiorescu a început-o. El este acela care a rânduit să stea o candelă veşnică aprinsă la capul lui Mihai Viteazul, în Mânăstirea Dealului.

Şi multe-multe altele ar mai fi de înşirat din cercul Junimei unde românismul reprezentat de Alecsandri, Creangă, Conta, ca să pomenesc numai câteva nume istoric-reprezentative, nu mai are nevoie de aprobarea nimănui. Dar fiindcă timpul e pe sfârşite, mă opresc la o singură constatare: la Convorbiri s'a ridicat în planul întâi cel care a fost şi e şi până azi prorocul cel mare al neamului, Mihail Eminescu.

Părerea asta nu o întemeiez pe judecata mea ci pe a tuturor cărturarilor ţării, când s'au împlinit 50 de ani de la moartea genialului scriitor. Fost-a cineva în tot cuprinsul pământului şi neamului românesc, care să fi spus mai lămurit durerile şi dorurile acestui neam? Arătatu-i-a cineva mai limpede calea spre viitor?

Răspunsul la această întrebare nu-l mai dau eu, fiindcă nu prea de mult l-a dat întregul tineret al ţării. Intr'un congres ţinut la Sibiu, pe când Transilvania era neştirbită, iată ce mărturisire a răsunat de la un capăt al ţării până la celălalt:

> „Câştigul cel mare al acestei zile, experienţa profundă şi uimitoare, petrecută cu noi, e aceasta: Am găsit cheia *deslegării noastre din întunerecul nedumeririlor*; ea sta în întoarcerea la isvoare, la *Eminescu* şi la pilda luptătorilor noştri de altă dată".
>
> *Congresul studenţesc, Sibiu, Decemvrie 1931.*

Vă întreb: e sau nu e adevărat că revista întemeiată acuma 75 de ani a fost în zilele cele mari tâlmaciul cel mai drept al sufletului românesc?

Departe de mine gândul de a spune că tot adevărul și tot binele numai de la Junimea a pornit. Vreau să arăt numai atâta: că întemeietorii Convorbirilor s'au ținut de cuvânt. Au dat Moldovei, apoi țării și neamului întreg tot ce-au avut mai bun în sufletul lor, fără nici un gând de răsplată pentru ei. De aceea, opera lor a trăit, trăește și va trăi cât va mai fi neam românesc de la Tisa până la Nistru și dincolo de Nistru.

In ce privește Junimea și Convorbirile ar mai fi multe-multe de spus. Să răsfoiască cineva marea „colecție Torouțiu" și va vedea.

Pe hârtie, am mai însemnat destule lucruri, vrednice de luare aminte. Poate le voiu înșira vreodată. Acuma timpul s'a împlinit.

Noapte bună.

S. Mehedinți

LA MORMÂNTUL LUI TITU MAIORESCU
25 ANI DELA MOARTE

La mormântul lui Titu Maiorescu din cimitirul Belu, în dimineaţa unei zile din vara asta, zi senină ca şi cugetarea din opera îndrumătorului literaturii şi culturii româneşti, — s'au adunat profesori universitari, foşti colegi, profesori de liceu, preoţi, şi alţi cărturari şi admiratori, studenţi şi elevi, şi au adus piosul lor omagiu. Slujba religioasă şi un cor de eleve sunt în armonia liniştei divine coborîtă din natură peste mormântul acoperit de flori. Ca şi obeliscul de marmură neagră, străjuitor la creştet, se'nalţă spre cer gândul ascultătorului în acord cu imnul creştinesc şi sentimentul de recunoştinţă pentru acela care în trecere prin viaţa sa a luminat calea contemporanilor şi urmaşilor.

MINISTERUL CULTURII NAŢIONALE ŞI AL CULTELOR

Cel dintâi a luat cuvântul d-l prof. *N. Creţu*, secretarul general, care a reprezintat pe Ministrul Culturii Naţionale şi al Cultelor, d-l prof. *I. Petrovici*, în acea zi prezent la datorie în altă parte a Ţării.

Vorbitorul stăruie, în linii generale asupra meritelor lui *Titu Maiorescu* în despărăginirea literaturii şi limbii româneşti, prin directivele sale sănătoase, clare, hotărîte. In îndrumările date, criticul se sprijină pe exemple din clasicismul greco-latin, ca şi pe numeroase mărturii din literaturile occidentale.

Din disciplina interioară a criticului s'a afirmat dezideratul pentru cultul formei răsărită din fond şi împletite între dânsele. Izvoare de inspiraţie nu condiţionează calitatea artei ; poetul autentic va găsi în viaţa poporului românesc motive de creaţie şi prin măestria cuvântului va turna forme nepieritoare, prin expresivitate şi colorit. Raportul către Academia Română, la apariţia lui Octavian Goga, întocmit de Maiorescu pentru premierea cântăreţului pătimirii noastre, a spulberat încă odată — şi pentru totdeauna — nedreapta învinuire de estetizare internaţională în concepţiile sale critice.

Dela şcoala literară pe care a întemeiat-o şi care în tot ce reprezintă ea mai bun în mare parte trăieşte şi astăzi, d-l profesor N. Creţu trece la omul şcoalei — şcoala ca instrument de pregătire, învăţătură şi civilizaţie — la Titu Maiorescu, preocupat totdeauna de reformele

şcolare, dela învăţământul primar până la cea mai înaltă treaptă a învăţământului universitar.

Dotarea şcoalelor, burse pentru studenţi, cărora prin trimiterea în străinătate să li se ajute la lărgirea orizontului, sunt gânduri cari îl frământă încă prin 1870, când abia se svonea de chemarea sa ca Ministru al Cultelor şi Instrucţiunilor, iar la 1874, ministru în Cabinetul Lascăr Catargiu, se adresează prietenilor din Junimea, să alcătuească manuale didactice, pentru că o carte de şcoală bună devine un dascăl bun totdeauna învăţătorul celor care vor şi trebue să înveţe. Se cunosc ajutoarele ce le-a dat studenţilor din străinătate Eminescu, Slavici, Xenopol, ş. a. Om al datoriei, profesor care oficia dela catedră, Titu Maiorescu a fost şi rămâne o strălucită figură în istoria literară, culturală şi politică a Ţării şi un mare învăţător al Neamului — cum îl caracterizează poetul Al. Vlahuţă.

Napoleon Creţu

CONVORBIRI LITERARE

«Să ne vedem în pace în România Unită» sunt cuvintele elevului cu patru clase dela gimnaziul din Braşov, Titu Liviu Maiorescu, din 17 Septemvrie 1854, când abia în vârstă de 14 ani se desparte de familie, colegi şi părinţi şi pleacă la celebrul institut Theresianum din Viena.

«In România Unită» — urarea aceasta exprimată fostului său profesor Ştefan Emilian, — ne desvălue marele ideal de totdeauna al Românismului de pretutindeni cu a cărui dorinţă de împlinire copilul de 14 ani se duce chiar în capitala imperiului habsburgic să se înarmeze cu armele ştiinţei pentru lupta care avea s'o ducă viaţa 'ntreagă pe toate căile: prin literatură ca educatoare sufletească şi crearea de caractere, şi prin cealaltă activitate, practică, în domeniul politic.

Şi desigur că acum 25 ani, când Titu Maiorescu închidea ochii de veci, aceeaşi urare de revedere a tuturor Românilor în pace în România Unită trebuia să-i însoţească ultima suflare, ca simbol suprem şi statornic refren dintr'o viaţă, care prin nici un act nesocotit n'a trădat idealul permanenţei româneşti.

In viaţa oamenilor ca şi a popoarelor sunt coincidenţe cari depăşesc cuprinsul obicinuit al noţiunii. O asemenea coincidenţă este şi cea din anul acesta: se împlineşte 1/4 de veac dela trecerea la cele pământeşti a lui Titu Maiorescu, se împlinesc trei sferturi de veac dela întemeierea de către Titu Maiorescu împreună cu ceilalţi prieteni ai săi a revistei «Convorbirilor Literare» şi în aceste zile de neînfricoşat elan ca niciodată au răsunat şi răsună din toate culturile locuite de Români ecoul urării lui Maiorescu: ROMÂNIA UNITĂ.

Pentru ea, pentru *România Unită* toată naţiunea freamătă, munceşte, sângeră, este trează şi veghează pe toate fronturile.

Ca răspuns la simbolicile cuvinte ale copilului Maiorescu din 1854 *România Unită*, solidaritatea naţională aduce astăzi la mormântul lui Maiorescu făgăduinţa exprimată tot aşa de clar şi hotărît a *Mareşalului*

conducător de Țară și oaste aureolată de biruințe, făgăduința că «nici un petec de pământ românesc nu se uită!»

Reprezintant tip al Națiunii românești, Titu Maiorescu, el ca și toți succesorii săi, s'au comportat în mijlocul națiunii, ca și ea însăși, în vremuri, când soarta și împrejurările impuneau hotărîri mari: generoasă și totală dăruire muncii din locul înalt al cârmuirii și neadormita grijă de a crea noi cadre pentru ca la momentul potrivit să vină generoasă autojertfirea și cedarea conducerii către generația succesoare. Alcătuirea perfectei sinteze între generații, transmiterea conducerii, fără precupețire, fără servituți personale, este marea taină prin care dăinuește și va dăinui dincolo de veac publicația lui Titu Maiorescu «Convorbiri Literare».

TITU MAIORESCU

Și tot deaici dela mormântul îndrumătorului literaturii moderne va porni din aceeași neadormită și solidară conștiință națională un puternic veto împotriva caftanelor și căftăniților estetismului internațional, cari vor să-i integreze principiile criticei în aberațiile moderniste. Ori noi am învățat dela Maiorescu, am învățat din tradiție, că o literatură care nu se zămislește sub cerul național, nu-și trage seva din pământurile românești, care nu ține socoteală de tradiție, datini și istorie, stă în contradicție cu progresul adevărului și nu este așteptată în literatura universală ca un tribut de valoare al unui popor care știe și vrea să-și afirme rostul său în istorie.

Cu aceste gânduri de recunoştinţă pioasă şi de afirmare a unei permanente preţuiri ne-am adunat azi în jurul mormântului lui Titu Maiorescu, aşa cum de sigur o vor face şi urmaşii noştri, în veacul veacurilor.

I. E. Torouţiu

SIMION MEHEDINŢI

La mormântul lui Titu Maiorescu, biserica şi-a împlinit datoria. In clipa asta, ar trebui să sune clopotele la mânăstirea din Curtea-de-Argeş, a cărei restaurare de el a fost începută; la mânăstirea Dealului, unde el cel dintâi a aprins o candelă veşnică lângă sicriul lui Mihai; la biserica din Scheii Braşovului, de a cărei înzestrare el s'a îngrijit mai mult, precum şi la toate bisericile, unde slujesc cei trecuţi prin facultatea de teologie, a cărei înfiinţare de numele lui se leagă.

Acuma, se cuvine să ne împlinim datoria şi noi, mirenii care ne mai aducem aminte de viaţa învăţătorului nostru al tuturor.

Ce-a cugetat şi ce-a scris îndrumătorul culturii româneşti se ştie. Cum a apărat el limba adevărată a poporului şi cum a îndreptat literatura prin *Critice*-le sale iarăşi se ştie. Azi însă, în zile atât de grele pentru ţară, ne amintim îndeosebi de grija lui pentru orientarea statului, în mijlocul primejdiilor vechi şi nouă, ce-l înconjurau din toate părţile.

Care era cea mai mare dintre toate? Şi cum am fi putut s'o întâmpinăm ?

Părerile fuseseră mult timp împărţite. Unii priveau spre răsărit, alţii spre apus. Cantemir se lăsase ademenit de ortodoxia Ţarului. Brâncoveanu îşi adusese aminte de legăturile lui Mihai cu Viena. Dar amândoi greşiseră, iar nedumerirea stăruia încă în multe capete. Pe când unii nădăjduiau mai departe în Austria, chiar după nedreapta ei purtare faţă de Horia şi de Iancu, alţii tot nu se pătrunseseră deplin de primejdia moscovită, nici după a doua răpire a Basarabiei.

Cel dintâi care şi-a dat seama în chip definitiv de lăcomia nevindecabilă a Rusiei şi de slăbiciunea organică a monarhiei habsburgice, cu nenumăratele ei boli interne, a fost T. Maiorescu. După ameninţarea cu desarmarea armatei noastre, ca răsplată pentru jertfa de la Plevna, el a înţeles că imperiul ţarist însemnează pentru noi moarte sigură, dacă nu găsim undeva un sprijin puternic.

Unde? Franţa era departe şi plină de răni ca însăşi după 1870. Anglia, măcar că ne îndemnase să protestăm, ne lăsase în voia soartei, îndată ce-a pus mâna pe Cipru, ca asigurare pentru Suez. Ba încă amândouă — şi Anglia, şi Franţa — ne impuseseră la Congresul din Berlin înceţăţenirea Evreilor. Nu ne mai rămânea altă cale, decât să căutăm ajutor la imperiul cel mai tare din Europa, la poporul cel mai numeros în mijlocul continentului, vecin şi el cu Ruşii.

Aşa cugeta T. Maiorescu la începutul lui Ianuarie, anul 1881. Acesta a fost sfatul lui, care a nemulţumit nu numai pe adversari, dar şi pe unii dintre prietenii săi politici.

Ce pilduitoare atitudine! Să nu iai seama de cât la adevărul faptelor şi să-l aperi, chiar dacă toţi îţi stau împotrivă...

Dar, spre cinstea oamenilor de atunci, în curând aproape toţi i-au urmat sfatul. Au înţeles şi cei mai nătângi, că Leviatanul rusesc, pironindu-şi ochii pe Bosfor, Suez şi Indii, ameninţa toate ţările Mediteranei şi tot continentul european. Înţeleptul rege Carol a stăruit doar atâta: să mai aşteptăm până va intra în tovărăşia cu Germania şi o ţară latină, Italia.

Astfel, clar-văzătorul Maiorescu a arătat locul României lângă puteriile centrale, axa echilibrului european. Orizontul ţării, strivită până atunci între Turcia, Rusia şi Austria, s'a lărgit dintr'odată şi-a prins a se însenina. Atât e de adevărat că viaţa unui popor e ca o operă de artă, care presupune numaidecât intuiţia unui cap eminent, fie că e vorba de politică, fie că ne gândim la marea muncă de educare a gloatelor.

Martoră a acestui adevăr e toată istoria omenirii. Filosofii adevăraţi, spre deosebire de sofişti (suflete găunoase, negustori de vorbe şi vânători de situaţii personale), filosofii întregi au urmărit «progresul adevărului» nu numai în cugetare, dar şi în făptuire. Cei mai vestiţi dintre ei au fost şi mari oameni de stat, — cel puţin ca educatori ai contemporanilor lor.

Străluceşte şi azi înaintea ochilor noştri pilda lui Socrate, Plato şi Aristotel, tustrei adânc stăpâniţi de grija îndrumării societăţii omeneşti. Socrate a plătit chiar cu viaţa îndrăsnelile sale ca educator politic. Plato a înfiinţat cu acelaş gând *Academia*, a scris *Republica* (ba a ajuns câtva timp şi în sclăvie, de pe urma unei experienţe politice în Sicilia). Tot aşa, Aristotel a întemeiat cea dintâi Universitate, a scris *Politica* — un fel de catehism pentru oamenii de stat — şi a scăpat de soarta lui Socrate doar exilându-se de bună voie.

Abia în timpurile mai nouă au putut unii filosofi să-şi spună cugetul lor liber, ca educatori ai mulţimei. Fichte, cu predicile sale «Către naţiunea germană», Aug. Comte cu gândul său din urmă la cultul umanităţii, Stuart Mill şi mai ales Carlyle cu înaltul său ton profetic, — ca să citäm numai câteva nume de mare notorietate — au fost cugetători nu numai pentru tagma cărturarilor, ci şi înainte-mergători ai poporului lor.

La fel — Maiorescu: filosof pe catedra universităţii, pedagog în şcoala de la Trei-Ierarhi, educator politic în *Discursuri parlamentare* şi *Istoria contemporană*. Ce poate fi mai semnificativ pentru misiunea sa etică de cât preocuparea încă din tinereţe (aproape din copilărie) să cerceteze şi să scrie istoria poporului român!

Şi în adevăr, ceea ce plănuise în tinereţe a împlinit pas cu pas până în anii bătrâneţii, lăsând în exemplara sa istorie contemporană un îndreptar pentru oricine îşi dă seama de marile sarcini ale omului de stat. Ceeace poeţii ghicesc uneori intuitiv (Alexandrescu în 1840) «desciFrând eternitatea din ruina unui an», Alecsandri în *Pohod na Sibir*, tânărul Eminescu, jelind Basarabia, sora cea «mezina», şi chemând pe Români «la arme»), T. Maiorescu a văzut şi a formulat ca o concepţie de

politică istorică, întemeiată pe fapte și raționamente cu neputința de răsturnat.

Numai astfel a putut el înlătura șovăirile tuturor. Cu drept cuvânt, am putea zice: *biruit-au gândul*, ...vorbele lui Miron Costin, săpate pe pragul casei sale. Atât de mult a biruit, în cât azi, nu numai la noi, dar și aiurea, văd chiar și orbii că Rusia însemnează moarte pentru toți cei dimprejurul ei.

Iată de ce, cu adâncă pietate, am venit să ne plecăm fruntea la mormântul celui care ne-a arătat mai întâi calea — îndrumătorul cel mai cumpănit și mai desinteresat al întregului neam românesc.

Titu Maiorescu, în zilele vieții tale pământești, ne-ai arătat serios și cinstit, încotro putem merge. Noi, ucenicii tăi cei mai smeriți, n'am avut nici o îndrumare mai luminoasă, de cât cea primită de la tine.

Dar învățăturile tale nu le-am urmat așa cum se cuvenea. După ce-ai închis ochii, în zile cumplite pentru țară, n'a mai fost nimeni care să înfrâneze ușurința oamenilor de rând, cum făcuseși tu timp de jumătate de veac, rușinând pe retori și limbuți, strivind cu disprețul tău liniștit plebea vanitoșilor, doritori de onoruri chiar când statul e în primejdie de moarte.

După înfrângerea la care fuseseși martor în 1916, și după izbânda norocoasă ce-a urmat, dar de care n'ai avut parte să te bucuri, n'am mai fost grijalnici. Zadarnic martorii învățăturilor tale au spus atunci răspicat că sosise timpul să întărim definitiv hotarele, prin altă muncă și altă creștere, de sus până jos. Zadarnice au fost vorbele lor — chiar cele mai aspre. «Epoca de pleavă» ne-a adus în cele din urmă la fărâmarea hotarelor, la dureri, crime și înjosiri fără pildă în istoria poporului român.

Învățătorule, am greșit, am greșit... nemăsurat de mult, am greșit și față de pământul și față de poporul nostru. Fericiți am fi, dacă am putea dobândi iertare, jertfind azi și cea din urmă clipă a vieții, numai să spălăm păcatele vechi.

Cu toată jertfa nemărginită pe câmpul de răsboiu, cu tot prisosul de sânge vărsat de cei mai buni fii ai neamului, primejdii nenumărate ne amenință încă.

De aceea, cu inima frântă și smerită, ne îndreptăm ochii iarăși spre învățăturile tale «părintele bunului simț», cum te-a numit inimosul Delavrancea. Privim iarăși spre pilda vieții tale, ca să ne ridicăm măcar acuma, în ceasul suprem, deasupra egoismului pe care tu îl socoteai isvorul tuturor relelor.

Ne mărturisim ție, ca să mai putem crede și să mai putem nădăjdui.

Învățătorule, arată-ne calea. Fii încăodată îndreptarul vieții neamului românesc. Ajută-ne să ștergem petele de eri și, cu o muncă nouă, în hotare înoite, să începem o epocă vrednică de jertfa ta și a tuturor celor buni, care de veacuri au cugetat și-au luptat cinstit pentru ridicarea neamului.

Copil fiind, ai scris profeticele cuvinte: Să ne vedem cu pace în România unită!

Ajută împlinirea acestui gând. După cum prin munca și chibzuința

ta ai făcut să ajungă la apogeu domnia lui Carol cel Înțelept în pacea din București (1913), fă și azi ca neamul românesc, atât de încercat de soartă, să ajungă la liman și definitivă unire. Scăpat pentru totdeauna de venetici, începând cu aceia la a căror încetățenire te-ai împotrivit, în ovațiunile parlamentului întreg, pe timpul Congresului din Berlin, liberat de răi și de rele, «neamul nevoii», cum îi spunea îndureratul Eminescu, să poată arăta însfârșit toată măsura puterii sale în munca pentru cultură, spre binele omenirii.

Fii încă odată geniul tutelar al tuturor Românilor, și numele tău va rămâne în veci binecuvântat. Amin.

S. Mehedinți

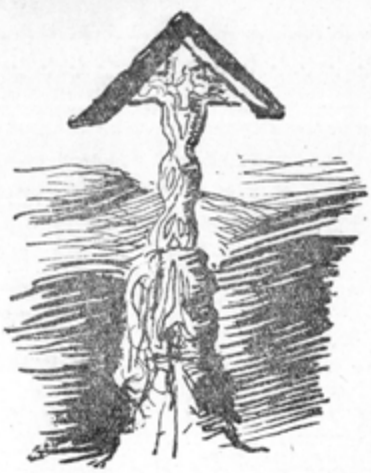

TITU MAIORESCU E LA «JUNIMEA»

Il carattere del Maiorescu era quello di un aristocratico per vocazione, nemico di ogni leggerezza e superficialità, sostenuto da una dignità un po' solenne, dotato di un senso morale e di un'intelligenza ugualmente rigorosi. Il suo destino era chiaro: egli sarebbe stato un maestro, e non solo di filosofia e di letteratura, ma soprattutto maestro di vita.

Ricco di eccezionali qualità di carattere e di formazione, il Maiorescu seppe trasfonderle nella «Junimea» ed in particolar modo sotto questo aspetto egli riuscì ad essere vero «capo» della società. Poichè non sempre e non tutti i Junimisti ebbero le medesime idee letterarie e politiche del Maiorescu, anzi a questo riguardo vi furono dei veri ed aperti contrasti, ma tutta la «Junimea» si manifestò impregnata di quella vera essenza maioresciana, che consisteva in un pensare artistocratico e in un agire dignitoso. A questo contribuì certamente il fatto che tutti i principali Junimisti erano di formazione e di cultura germanica. E così è facile immaginare quale larga parte avessero nelle adunanze della «Junimea» le discussioni intorno alle teorie filosofiche particolarmente germaniche (Kant, Hegel, Schopenhauer) [1]. In simili discussioni era troppo facile che sorgessero confusioni o teorie troppo spinte e soggettive [2], perchè il Maiorescu non intervenisse a rimettere l'ordine.

Egli esponeva il suo parere, quindi ascoltava il suo contradditore con grande attenzione e con molta benevolenza, anche se quello fosse un neofita. Quando poi il contradditore aveva terminato, allora il Maiorescu, prendeva la parola con tono calmissimo e rispondeva a tutti i punti esposti e così la discussione seguitava con regola ed ordine. «Non ho mai veduto, dice Gh. Panu, «il Maiorescu impazientirsi od uscire in qualche esclamazione od assumere «un'aria sprezzante di fronte a chi che sia. Mentre invece con Carp non osavi «discutere, e il Pogor e Iacob Negruzzi, tiravan fuori tutte le interiezioni e le «esclamazioni della nostra lingua, manifestando i loro pareri agli altri membri «durante la esposizione del Maiorescu» [3].

Alla ordinata esposizione ed alla parola moderata il Maiorescu aggiungeva una sua speciale abilità, per la quale ogni argomento veniva da lui trasformato sino ad assumere una veste nobile, che lo rendeva gradito a tutti. Per questo, nelle adunanze della «Junimea», i poeti, specialmente, affidavano a lui la lettura dei loro versi, ritenendosi così sicuri di un'ottima presentazione.

Egli insomma sapeva conquistare i suoi ascoltatori ed attirare a sè tutta la loro attenzione; e sapeva ancora dominarli, ottenendo da essi gli effetti desiderati. Così come, quando egli portava degli scritti per la «Cartella della Junimea» e li leggeva con gravità e serietà, trattenendo però a quando a quando con fatica degli sbuffi di riso: «l'effetto era irresistibile» [4].

Tutte queste sue qualità ed abilità egli aveva modo di manifestare soprattutto nelle sue, conferenze pubbliche e nelle sue lezioni universitarie, alle quali in grande numero accorrevano i giovani studenti, conquistati dalla sua parola armoniosa e dalla sua forma brillante. Ma in lui nulla vi era di spontaneo, nulla che sgorgasse direttamente dall'animo; tutto invece era frutto di uno studio assiduo e di un continuo autodominio. Di qui quella freddezza accademica e quella dignitosa distanza sempre mantenuta fra l'oratore e gli ascoltatori, fra il professore e gli scolari, infine fra il Capo e membri della «Junimea». Così ancora si spiega perchè, come attesta chi l'ebbe a udire, il Maiorescu trattando, anche a distanza di anni, il medesimo argomento ripetesse, quasi parola per parola, una conferenza già tenuta, col medesimo ordine di esposizione e con i medesimi anneddoti.

La superiorità del Maiorescu nella «Junimea» era sentita da tutti i membri: anche dal Pogor, che pure si dimostrava il più indipendente e spregiudicato, ma che senza il Maiorescu si trovava come sperduto ed incapace di decisioni sicure; anche dal Negruzzi, che pure spesso come segretario e confidente sostituiva il capo, ma rimaneva anche allora il semplice portavoce delle direttive maioresciane. Poichè chi dirigeva, nelle loro linee generali, le discussioni di critica storico-letteraria, che molto spesso si protraevano per un intero inverno alla «Junimea», chi pronunciava la parola decisiva, raccogliendo ed accordando i vari pareri, chi infine da tali discussioni ricavava il maggior frutto o, come si esprime il Panu, «faceva la parte del leone» [5] era pur sempre il Maiorescu. Difatti la «Junimea», prima ancora di servire alla diffusione delle sue idee, fu per il Maiorescu quasi un laboratorio, ove egli aveva modo di saggiare le sue concezioni critiche, misurandone l'efficacia e le reazioni che esse potevano suscitare.

Così ebbe origine il breve trattato «Sulla scrittura della «lingua rumena» (Despre scrierea limbii române) [6]. Dopo molte discussioni sull'ortografia, il Maiorescu cominciò a leggere nelle adunanze i vari capitoli del suo studio [7], che offrirono motivo ad altre discussioni utilissime, in seguito alle quali riveduto e completato il lavoro fu passato alle stampe [8]. Allo stesso modo lo studio del Maiorescu «Intorno alla poesia rumena» («O cercetare critică, asupra poeziei române» Iași. 1867) fu il risultato delle letture e delle discussioni tenute nei primi anni alla «Junimea» allo scopo di pubblicare un'antologia di poesie rumene [9].

Ma ancora più significativo a questo riguardo è il fatto che, risiedendo ormai abitualmente a Bucarest, nel 1876 il Maiorescu sentì il bisogno di fondare anche nella capitale «una specie di «Junimea nuova» [10], un «rampollo della „Junimea" iesciana» [11], che di fatto poi si riunì spesso, ora presso di lui, ora presso il Negruzzi, che pure in seguito si era trasferito a Bucarest. Questa «Junimea» bucarestiana non giunse mai all'altezza di quella iesciana ed anzi ben presto degenerò assumendo un carattere politico. Tuttavia essa sta a dimostrare come per il Maiorescu fosse una necessità lo stringere attorno a sè un cenacolo letterario, col quale potesse intrecciare quello scambio di idee di cui egli sopratutto comprendeva l'importanza.

In verità quel Maiorescu, che nelle sue orazioni accademiche e nelle sue lezioni di logica e di storia della filosofia si manteneva in una così elevata distanza dal pubblico e dagli studenti, sentiva invece connaturato il bisogno di un più intimo contatto con intelligenze e cuori capaci di comprenderlo e di assecondarlo. Era questa una esigenza del suo animo di maestro, desideroso di comunicare ad altri quel senso di disciplina e di organizzazione delle proprie attività spirituali che formava la solidissima base della sua personalità.

Ora, avendo egli incontrato tali intelligenze e cuori nella aristocratica società iesciana, il loro contatto riuscì quanto mai fecondo dando origine a quella spirituale famiglia, che ebbe il nome di «Junimea». Ad essa il Maiorescu diede la propria fisionomia senza forzare la individualità dei Junimisti, anzi aiutandola a trovare solide basi al proprio sviluppo e precisa espressione alle proprie forme. Per questo tanto più forte fu il vincolo spirituale che unì i Junimisti attorno al loro capo, così che ben presto, come osserva il Panu [12], si formò una specie di blocco di principi che circondava la «Junimea» come una cintura di mine sottomarine, che molto difficilmente uno poteva forzare. Erano principi di estetica e di critica sui quali tutti ormai convenivano e sotto la luce dei quali si esaminavano tutte le opere letterarie, che si leggevano nelle adunanze [13].

Questa specie di estetica dogmatica faceva sì che molti, desiderosi forse troppo di far parte della «Junimea», non vi si potevano acclimatizzare, trovando in quelle teorie intransigenti delle barriere insormontabili. Lontano dall'essere nocivo ai fini della società, questo fatto rispondeva invece a quel criterio di giusta selezione, col quale il Maiorescu mirava «a sbarazzare il campo letterario «rumeno dalle troppe erbacce che lo avevano invaso, mettendo freno alla fre«gola dei troppi, non chiamati che s'eran sentiti incoraggiati a far della lette«ratura dalla romantica esortazione di Heliade-Rădulescu: «Scrivete, ragazzi, scrivete!» [14].

Ora per questi il Maiorescu serbava tutto il rigore e la intransigenza della sua critica, insistendo anche duramente presso i Junimisti affinchè a tale riguardo non si lasciassero dominare da considerazioni personali; come quando scrive a Negruzzi, che, forse nutrendo qualche simpatia per uno di questi «non chiamati», voleva persino farlo partecipare alle conferenze pubbliche: «In via assoluta egli non parli nelle conferenze insieme con voi. Perchè dob-«biamo sempre affiggere questo incapace in mezzo a noi?» [15].

Ma quando uno, non importa di dove venuto, avesse dimostrato di possedere doti naturali o disposizioni ad un serio lavoro tali da meritare l'attenzione della «Junimea», quello si aveva tutta la stima del Maiorescu, stima senza entusiasmi ma non per questo meno sincera ed efficace. Poichè giova insistere che il Maiorescu, maestro e critico, non forzò mai la libertà e la originalità degli scrittori della «Junimea».

Di fronte a tutti gli autori, sia prosatori, sia poeti, il Maiorescu ebbe la stessa condotta: di dire, cioè, sinceramente l'impressione che gli lasciava la lettura delle loro opere.

Del resto i consigli del Maiorescu venivano sempre in una forma estremamente amabile e benevola e sempre dimostravano un profondo rispetto per il creatore e la sua opera come pure una grande riserva nell'esprimere le proprie osservazioni critiche, allorquando aveva la convinzione di trovarsi di fronte ad un autentico talento. Così infatti egli si esprime in una lettera a Brătescu-Voinești: «Non ho bisogno di spiegarmi con te intorno a queste pro-«poste: io te lo dico come mi vengono, come un incitamento per te di misurare «nuovamente le parole ed i loro rapporti riguardo al migliore effetto letterario; «la decisione rimane sempre a te, ed io mi sottometto ad essa, non tu a me» [16].

Tanto più meritavano di essere seguiti i consigli del Maiorescu, perchè manifestavano un gusto finissimo dello stile ed un senso non comune della misura e dell'armonia. Ma più ancora forse perchè essi esprimevano un sincero desiderio di giovare all'arte, con pieno disinteresse sia da parte del critico sia da parte dell'autore. Come quando, ancora al Brătescu-Voinești, scriveva: «Vuoi seguire il nostro consiglio, anche calpestando un po' il tuo cuore? Il «cuore, che dovrai calpestare in questo caso, non è quello d'artista, ma l'altro, «quello che giuoca all'uomo tanti scherzi» [17]. Sono parole tanto sincere che sembra il Maiorescu le rivolga a sè stesso. Cuore d'artista egli ebbe e cioè sensibilità artistica. E l'Arte fu veramente il palpito costante della sua vita, fu l'unica divinità alla quale egli credette con tutte le sue energie ed alla quale offrì l'omaggio e il sacrificio di tutto il suo essere. Quì trova la sua spiegazione più vera anche l'ammirazione, ch'egli ebbe per il mondo occidentale in genere e per quello germanico in modo particolare. «Qualunque civiltà superiore, egli «dice, manifesta l'arte bella e la creatività artistica. L'architettura e le statue «per le strade, la pittura nelle gallerie, i disegni nelle esposizioni, la musica «al teatro ed anche lo splendore di eleganze in un ballo, e poi le piccole como-«dità nella vita di tutti i giorni: il marciapiede più pulito, l'illuminazione più «viva, l'uscio e la finestra più facilmente aperti e chiusi, la sedia più comoda, «il letto più elastico, l'abbigliamento più pulito: tutto lusinga l'impressionabilità «dell'uomo. E dove c'è più arte c'è più letizia! Son le parole di Schiller: la «vita è sobria, l'arte serena 'ernst ist das Leben, heiter ist die Kunst!» [18].

Così Tito Maiorescu aveva trasformato l'arte in vita.

Allora, considerando in lui un così sincero amore e quasi un'adorazione per i valori ideali ed artitisci, più non ci stupisce che egli sapesse superare qualunque visione d'interessi personali quando si trattava di aiutare, e non solo moralmente, quei giovani che verso tali valori spirituali dimostrassero spiccate tendenze.

Così fu che Eminescu, Slavici, Panu, Xenopol, e parecchi altri poterono compiere i loro studi all'estero con i mezzi che la «Junimea», per l'iniziativa e l'influenza del Maiorescu fornì, ad essi sotto forma di borse di studio. E così ancora per mezzo del Maiorescu essi, ritornati in patria, poterono quivi trovare un'occupazione conveniente alle loro attitudini.

Infine, e sopratutto, la sua Società il Maiorescu volle indirizzare verso questi valori ideali non solo della letteratura e dell'arte, ma anche della vita, poichè «qual'è la ragione ed il fondamento della nostra esistenza? Il sacrificio «per l'ideale e nient'altro» [19]. Egli si dimostrò sempre preoccupato perchè la

Società non si accostasse troppo agli interessi materiali ed, almeno, non si allontanasse troppo da quel «lavoro ideale, che è il merito della «Junimea» «ed il suo unico titolo di onore» [20]. E se insistentemente egli la richiamava alla assoluta necessità di idealismo [21], lo faceva per la radicata convinzione che altrimenti essa non poteva sostenersi: «A noi non occorrono sacchi di zavorra, ma vele per la nostra navicella!» [22].

Questa navicella però deve la sua fortuna sopratutto alla guida forte e sapiente del suo timoniere e capo: T. Maiorescu. Era naturale che egli, legato da tanti e tali vincoli di amicizia e, verso molti Junimisti, quasi di paternità spirituale, non potesse rassegnarsi a quella lontananza dalla «Junimea», a cui lo costringeva la sua vita politica. «Ogni volta che mi diparto da voi, «egli scrive, mi sembra di essere un uccellino ancora implume, che abbandona «il suo nido caldo e trema di freddo nell'aria straniera. L'uccellino è un po' «vecchio, non c'è che dire; ma il paragone è sempre esatto» [23]. Ed anche in mezzo alle sue gravissime preoccupazioni manifesta tutto il suo piacere di esser tenuto al corrente intorno all'attività della «Junimea»; così per esempio in una lettera ad Anton Naum, quando sente parlare di una bellissima novella di Creanga «i cui scritti in genere sono un vero arricchimento della nostra letteratura» [24]. Ed insistentemente ritorna nelle sue lettere la preghiera di non esser dimenticato dai Junimisti [25] e questa preghiera ha spesso il tono di una accorata implorazione· «Ancor una volta vi prego tutti: non abbandonatemi!» [26].

Lorenzo Donadini

BIBLIOGRAFIA

I. NEGRUZZI: *„Amintiri din Junimea"* pubblicate per la prima volta in „Convorbiri literare" a. XXV, XXXI, XLII, XLIV e raccolti in unico volume dalla „Viața Românească", București (1925).

B. KANNER: *„La Société litteraire "Junimea" et son influence sur le mouvement intellectuel en Roumanie"* — Paris, Bonvalot-Jouve, 1906.

GH. PANU: *„Amintiri dela Junimea din Iași"*, vol. 2, București, „Adevărul" 1908-10.

T. MAIORESCU: *„Critice"*, vol. 3, București, „Minerva", 1908.

G. IBRĂILEANU: *„Spiritul critic în cultura românească"* — Iași, „Viața românească", 1909.

SOVEJA: *„T. Maiorescu"*, București, „Cartea Românească", 1925.

E. LOVINESCU: *„Istoria civilizației române moderne"*, vol. 3, Bcc., „Ancora", 1925.

I. PETROVICI: *„T. Maiorescu"* — București „Văcărescu" 1931.

I. E. TOROUȚIU: *Studii și documente literare: „Junimea"*, vol. I—V, București, „Bucovina" 1931—33.

C. SĂTEANU: *Figuri din „Junimea"* — București, „Bucovina" 1933.

T. MAIORESCU: *Insemnări zilnice* a cura di I. Rădulescu — Pogoneanu — București „Socec" 1937.

„CONVORBIRI LITERARE" numărul Jubilar (Ian.-Mai) 1937 — București, 1937.

COMITETUL SOCIETĂȚII SCRIITORILOR ROMÂNI: *Comemorarea „Junimii" la Iași* — Iași, 1931.

M. RUFFINI: *Nota su „Junimea" e il movimento letterario in Rumunia tra il 1864 e il 1865* in „Convivium" a. XV (1937 no. 1).

ȘERBAN CIOCULESCU: Despre „Junimea" și Titu Maiorescu în „Revista Fundațiilor Regale" a. IV (1937) no. 8 1° Agosto).

I. E. TOROUȚIU: *După 71 ani, in „Convorbiri Literare"*, a. LXXII (1939) n. f.

G. JUVARA: *Titi Maiorescu* — București, 1939.

NOTE

1 *Gh. Panu*, „Amintiri de la „Junimea" din Iași", vol. I, București, „Adevărul" 1908, pp. 74—75.

2 *Gh. Panu*, op. cit. Vol. I.

3 *Gh. Panu*, op. cit. Vol. I, p. 230.

4 *Gh. Panu,* op. cit., Vol. I, p. 253.
5 *Gh. Panu,* op. cit, vol. I, pag. 60.
6 *T. Maiorescu,* „Despre scrierea limbei române" — Ed. Societăţii „Junimea", Iaşi 1866.
7 *A. Xenopol,* „Procesele verbale ale Junimii" in *I. E. Torouţiu,* op. cit., vol. IV, pp. 435 e segg.
8 *I. Negruzzi,* Amintiri din „Junimea".
9 *I. Negruzzi,* op. cit., pp. 80 e segg. Cfr. anche *I. E. Torouţiu,* Studii şi doc. lit. Vol. IV, pp. 442—462
10 *T. Maiorescu* ad Emilia Maiorescu-Humpel in *„I. E. Torouţiu"*, op. cit., vol. V, p. 12.
11 *T. Maiorescu* ad Anton Naum in op. cit., vol. V, pag. 26.
12 *Gh. Panu,* op. cit., vol. II, p. 112.
13 *Gh. Panu,* op. cit., vol. II, p. 110.
14 *R. Ortiz,* Breve storia della letteratura rumena, Padova, G. V. F. 1936, p. 123.
15 *T. Maiorescu* a *I. Negruzzi* in *I. E. Torouţiu,* op. cit., vol. I, p. 13.
16 *I. E. Torouţiu,* op. cit., vol. V°, p. 259.
17 *I. E. Torouţiu,* op. cit., vol. V°, p. 263.
18 T. *Maiorescu* a *Ion Petrovici* in *I. E. Torouţiu,* op. cit. vol. V, pp. 268-269.
19 *T. Maiorescu* a *St. Vârgolici* in *I. E. Torouţiu,* op. cit., vol. V, pp. 1—3.
20 *I. E. Torouţiu,* op. cit. vol. V, pp. 1—3.
21 *T. Maiorescu,* op. cit.
22 *T. Maiorescu.* „Nu ne mai trebue saci de balast, pânze ne trebuesc la cora-Bia noastră !"
23 *T. Maiorescu* a *I. Negruzzi* in *I. E. Torouţiu,* op. cit., vol. I°, p. 18.
24 *T. Maiorescu* ad *A. Naum* in *I. E. Torouţiu,* op. cit., p. 26.
25 Op. cit.
26 *T. Maiorescu* ad *A. Naum* in *I. E. Torouţiu,* op. cit., pag. 27.

V A L T O A R E A

ROMAN

IX

Emilia se obicinui cu greu cu drumurile continui prin județ ale soțului său. Fu cuprinsă la început de neliniștea ce o simți în vremea alegerilor, deși acuma bărbatul său se întorcea în fiecare seară acasă. Multă vreme nu înțelese necesitatea acestor drumuri. Putea să rezolve lucrurile și din birou cum făceau alți prefecți. Uneori era vreme rea, drumurile desfundate, încât nici un putea pătrunde cu mașina în orice sat. Alteori, iarna, era ger mare. Se temea și de accidente, și de îmbolnăvirea bărbatului. Uneori se întorcea târziu, rupt de oboseală, întunecat la față, scump la vorbă: de câte ori nu reușea să soluționeze problema care-l porni dimineața din oraș. Dar de cele mai multe ori, ori pe ce vreme s'ar fi înapoiat, Ion Mărginean era bine dispus, mulțumit și plin de vorbă.

Avea obiceiul să-i povestească în vremea cinei tot ce făcuse, tot ce i se întâmplase peste zi. Și, cu timpul, Emilia înțelese că soțul ei nu umblă degeaba și că munca lui constituia pentru el o necesitate vitală și o satisfacție care-l umplea de mulțumire și de pace.

Trebuia, deci, să suporte lipsa lui continuă din oraș, și să se obicinuiască. Era slujba lui, așa cum o înțelegea el, și cum o înțelegea și ea din ce în ce mai bine. «A intrat în horă, trebuia să joace». O mulțumi și o liniști și pe ea mai ales constatând că Ion intrase în noua însărcinare cu trup, cu suflet, așa cum avea obiceiul, că-i place noua slujbă, ori câte mîzerii și iritare avea să îndure. Aprecia, mai ales, adevărul ce i-l spuse într'o seară: «Nu am deloc impresia că sunt un reprezentant politic al partidului, ci un simplu administrator, un fel de notar sau de pretor peste mai multe sate».

Ea cunoștea ghimpele care înțepa conștiința lui Ion la început, când primi prefectura. Se sili atunci să-i argumenteze ei pentru ce credea că trebue să primească postul ce i se îmbia. Ea simți deslușit ce se ascundea subt argumentarea aceea. Acum era sigură că Ion nu mai are nicio mustrare de conștiință. Se vedea pe el, se cunoștea din toate vorbele lui. Conveni și ea că nu-și bate capul cu ceea ce era, că e mai mult un fel de administrator peste mai multe

sate. Totuși era greu să fie mereu singură, mai ales că acum nu mai ajuta în biroul advocațial, și nu avea decât grija copiilor și a casei.

Prietenele o sfătuiră dela început să-și caute altă locuință, una mai mare, mai luxoasă. Spuneau că pentru un prefect locuința de-acum era prea mică. prea modestă. Că la un prefect se învârte multă lume bună, poate și miniștri. Că va trebui să dea prânzuri cu mulți invitați, să dea ceaiuri. Nu e bine să fie criticată. Să se spună despre ea că e o femee dela sat care nu se pricepe la ce se cuvine în societatea bună. Că ea intrase acum în această societate, și e nevoie să i se conformeze.

In două luni Emilia se trezi cu zeci de cunoștințe, femei ca și bărbați. Familii de înalți slujbași țineră să-i facă vizite. Se pomeni că-i spun «draga mea», «scumpa mea», doamne pe care vreme de-un an nu le cunoscu decât din vedere, sau nici atât. Fără să-și dea seama cum în jurul ei se înfiripa un cerc destul de mare de cucoane. Erau și câteva dintre prietenele cari în vremea alegerilor și după ele, o înconjurau: se făceau că nu o văd.

Își dădu seama că noua situație în care ajunsese bărbatul său avea o putere de fascinație, prin care ea era văzută cu mult mai sus decât până acum. Erau femei cari îi apreciau gustul în îmbrăcăminte, cari se interesau la cine-și lucrează rochiile și costumele, dela ce firmă își cumpără pantofii. Altele păreau fericite să-i poată arăta mici atențiuni, să-i ofere mici servicii, să-i atragă atențiunea asupra cutărui film care începu să ruleze, asupra unei florării sau prăvălii unde se găsește stofa cutare care i-ar ședea bine.

La început acest anturaj, fie cu prilejul vizitelor, fie la ceaiuri, o desorientă complet. Nu era obicinuită să i se spună atâtea vorbe bune, cari, ori cum s'ar fi gândit, o măguleau, și nu prea știa ce să răspundă, ce să creadă. Uneori avea impresia că o ia o apă și o duce. Era o plăcere nouă, cu care nu se întâlni până acum în viață. Își dădea seama că ea însăși, fără să știe de ce, de când era bărbatul său prefect, se simțea oarecum mai crescută, mai înaltă, și că-i vine să privească din această înălțime.

Bărbații, tineri și mai în vrâstă, oameni cu poziții sociale, cu oficii importante în diferite ramuri ale vieții publice, se purtau cu ea curtenitor, plin de atenții. De la o vreme simți că unii din ei sunt plini de atenții nu numai pentru situația ce o avea ea în societate. Surprindea priviri, zâmbete, atitudini, cari erau numai în legătură cu ea, cu femeea, nu cu soția prefectului. Atitudinile acestea o nelinișteau, o iritau adeseori îi ridicau o ușoară roșață în obrazi. Nu era, desigur, nimic indecent în privirile ce o urmăreau în taină. Dimpotrivă, parcă era un fel de admirație.

— «Doamne sfinte, — își zicea uneori după ce rămânea singură —, cât de proști sunt bărbații! Ce mai este în mine de admirat? Sunt o femee trecută de treizeci de ani!»

Dar involuntar se trezia în fața oglinzii. Se privea mulțumită, era încă frumoasă! Ba uneori îi părea că se vede așa cum se simțea

în anturajul acela de când era soție de prefect, mai crescută, mai înaltă. Da, și se vedea în oglindă încă tânără de tot.

Cu astfel de prilejuri, ridica zâmbind din umeri, și un cântec ușor i se înfiripa pe buze. «Sunt fără îndoială mulțumită și satisfăcută», își zicea ea.

Totuși nu ascultă de prietene și nu voi să-și caute altă locuință. Se mutase odată, și nu avea nicio plăcere să-și încarce încă odată calabalâcul și să pornească. Apoi, nu avea nici un rost: prefectura nu era nici pe viață, nici pe un termen fix. Guvernul putea să cadă și înainte de durata legislaturii, cum se întâmplase cu cel anterior. Dar chiar dacă rămânea nu se putea pentru trei ani să te muți, ca pe urmă să caute iar locuință, și cine știe dacă vor mai găsi vr'una așa de bună, și să poată avea biroul advocațial aproape de sucursala Băncii. Pe urmă, se obicinuise aici. Desigur locuința nu era mare, dar era la loc de frunte. Și, mai era un motiv: dacă s'ar muta de lângă birou, îi părea ca și când ar fi renunțat de jumătate bărbatul său la postul acela sigur dela bancă.

Prefectul fu de aceeași părere. Nu aveau de gând să ducă o cârmuitoare viață socială, ci se vor mărgeni la strictul necesar. Locuința era destul de bună, în tot cazul nu mai prejos de atâtea alteie ale familiilor românești din oraș.

Emilia se mărgini să-și schimbe o parte din mobilă, să cumpere o masă la care să poată încăpea lume mai multă. Își completă argintăria și alte mărunțișuri, și își zise satisfăcută că era destul de bine. Prefectul îi propusese să mute biroul în altă parte, să aranjeze camera aceea largă în salon, dar ea nu se învoi. Îi plăcea să știe biroul acolo, să simtă mereu că existența ei nu-i legată numai de o carieră trecătoare, ci de una asigurată prin contract. Știind în funcțiune biroul acela advocațial îi părea că ține în mână o chezășie a continuității. Și acum se răcea toată când se gândea la vremea aceea când bărbatul său fu lăsat pe drumuri.

In birou lucra advocatul Emil Bodea, pe care-l recomandase Mărginean, coleg de Universitate. Îi fu foarte recunoscător lui Mărginean că se gândise la el, când ar fi putut propune și pe altul. Deși era vorba numai de o suplinire temporală, mulți ar fi alergat după un asemenea post cu salar fix, într'o vreme când advocații șomau, ori trăiau numai ei știau cum, de azi pe mâne.

— Poate în cei trei ani cât vei fi tu prefect, or să se schimbe împrejurările, să înceapă o viață economică mai intensă, și va începe să curgă apă și la moara advocaților», îi spuse el arătându-i recunoștință.

Era un om priceput în meseria lui, și mizeriile din anii de după războiu ai carierii le suportă mai ușor ca alții; tot mai pica de lucru câteceva, și apoi, nu avea copii.

Nu-și luă nici un ajutor în birou. Lucra cu însuflețire și cu spor, cu tragerea de inimă a plugarului când, după câteva zile ploioase, s'a făcut vreme bună. Știa bate și la mașină, și nu simți nici o

greutate în exercitarea nouăi ocupaţiuni. Nu avu nevoe decât să fie pus de Mărginean la curent cu situaţia de zi a biroului, şi de câteva îndrumări sumare.

Emilia îi spunea în fiecare zi, din spatele uşii ce dădea în birou, «bună dimineaţa», şi-i dorea spor la lucru. Prezenţa lui aici, conştiinţa că biroul mergea strună, fu un razăm de căpetenie în singurătatea şi părăsirea în care se simţi după ce prefectul îşi începu inspecţiile lui. Uneori, către sfârşitul orelor de birou, când ţăcănitul maşinei de scris amuţea, bătea uşor în uşe:

— Eu sunt, domnule Bodea, pot să intru pe-o clipă.

El sărea dintre dosare şi descuia uşa. De cele mai multeori nu avea să-i spună nimic, dar simţea nevoia să vadă biroul, să-l întrebe de noutăţi.

Advocatul era de vârsta lui Ion, poate cu vr'o doi ani mai mare. Era un om mijlociu, cu faţa lată, blond, cu trupul ciolănos. Avea privirile dure înăsprite şi o voce puţin ruginită, pe care Emilia le bănuia că nu purtau pecetea originală. Era par'că ceva adaos, ceva impus printr'un fel de forţă externă. Nu credea că se înşală, pentrucă de multe ori când intra ea vocea i se îndulcea, iar în priviri îi răsărea câte-un punct luminos. Alteori prezenţa ei nu-l putea schimba, şi Emilia se gândea mereu că trebue să aibă o mâhnire ascunsă.

Advocatul o informa despre noutăţile mai de seamă din viaţa oraşului, din lumea politică, din parlament. Mai bucuros vorbea însă despre lucrări cari priveau oraşul şi societatea lor. In intrigile ce se ţeseau aici «ca o pânză încâlcită şi neisprăvită, de altfel ca în toate oraşele noastre de provincie, doamnă», — spunea el, nu intra bucuros. Şi părea că nici nu e bine informat asupra lor.

Alteori venia să-i ceară părerea asupra unor soluţii date de prefect la faţa locului, povestite decuseară, şi cu care ea nu prea era împăcată — deşi nu-i spunea nimic bărbatului.

Se simţea liniştită când vedea că şi advocatul Bodea aproba soluţiile date de prefect. Adeseori advocatul îi aducea laude lui Mărginean pentru felul lui de a lucra. «Dacă ar fi toţi prefecţii şi funcţionarii publici ca el, multe nemulţumiri s'ar strânge în tot cuprinsul ţării».

Intr'un rând o întrebă cu o îngrijorare vădită :

— Nu ştiu însă cum e judecat de superiorii lui, de partid ?

— Cred că bine. Nu-i face nimic, nici o obiecţiune.

— M'aş bucura foarte mult, pentrucă îi ştiu pe oamenii ăştia de partid: sunt strâmţi la judecată, adevăraţi sectari.

De multe ori, în vreme ce schimbau câteva cuvinte, vedea că faţa lui se întunecă, şi vocea-i lua nuanţa aceea ruginită, uneori îi părea că-şi sufocă un oftat, care se ridica par'că din fiinţa lui fără să-şi dea seama. In astfel de clipe advocatul părea cu mult mai bătrân, şi o ceaţă de melancolie îi învăluia faţa.

Intr'o zi Emilia, cum dereteca prin locuinţa ei, auzi în birou o

voce de femee, Se vede că vorbea tare, fiindcă uşa despărţitoare era dublă, şi totuşi unele cuvinte pătrundeau până la ea. Ştia încă de când lucra şi ea în birou că rareori veniau aici oameni interesaţi în procesele băncii. Discuţia ţinu multă vreme, dar cuvintele nu se mai auziau, numai ca un răsunet înăbuşit al larmei din lăuntru.

Când, către ceasurile unu Emilia bătu în uşe — era foarte curioasă să afle cine a fost — răspunsul întârzie o vreme. Când deschise uşa în sfârşit, advocatul îi păru de nerecunoscut.

Ea făcu instinctiv un pas înapoi :

— O, scuză-mă te rog, o să viu altă dată.

— Nu, doamnă Mărginean ! Poftește, nu e nimic. O mică indispoziţie. Dimpotrivă te rog să intri. Vederea dumitale o să-mi facă bine.

— Dar ce s'a întâmplat ? Fără să vreau am auzit larma. Se pare că cineva foarte nervos te-a necăjit. Mai sunt şi astfel de clienţi. Mi se pare era vocea unei femei.

— Da, zise cu silă omul, era soţia mea.

Emilia se întoarse să plece.

— Te rog să mă scuzi.

— Nu pleca te rog, nu-i nici o taină. Cred că şi dumneata ai auzit că sunt în divorţ cu nevastă-mea.

Emilia nu ştia nimic. Nu auzise nici odată. O cunoscu înainte de a ajunge prefect soţul său; o întâlni în vreo două rânduri la nişte prietene. Era o femeiuşcă subţire, elegantă, cu priviri nestatornice, încercând să se pună mereu în evidenţă, vorbind aproape încontinuu. Era frumuşică dar prea nervoasă şi prea sulemenită. Avea o expresie aproape obraznică, cu roşul acela pe obraz şi pe buze, cu sprâncenele încondeiate. Nu avu nici într'un rând dorinţa să rămână vreme mai multă de un sfert de ceas la prietenele acelea comune. Lăsa ceaiul abia sorbind din el şi pleca. Era mereu grăbită şi agitată: era datoare încă cu atâtea vizite.

Emilia abea-şi aduse aminte că nici ei, când au făcut vizite în oraş, nu fură şi la advocatul Bodea, nici acesta cu nevastă-sa nu le făcură vizita nici mai înainte, nici după ce Mărginean fu numit prefect. Işi mai aminti că prietene comune făceau uneori alusii în legătură cu doamna Bodea, dar erau şi vagi, şi pe ea nu o interesau din simplul motiv că femeia îi displăcu.

Emilia zise, privind prin geam :

— Nu, eu n'am auzit nimic, domnule advocat.

— Se poate ? Doar e cum s'ar zice, un scandal public. Faţa lui era răvăşită de suferinţă.

— Nu prea umblu în societate, domnule Bodea, şi urăsc gura lumii.

— Dar nici colegul Mărginean nu ţi-a spus nimic ?

— Niciodată !

— Deşi el cunoştea toată situaţia. Cred că pentru a-mi veni în ajutor m'a recomandat la sucursală. Pentru a putea începe pro-

cesul, era nevoe să nu mai stăm subt acelaşi acoperiş. Ea nu voia să se mute, trebuia să-mi iau eu o locuinţă separată. Şi venitul ce-l aveam nu era de ajuns să plătesc două chirii. De când lucrez aici, locuim separat.

— E foarte trist ceea ce-mi spui ! Nici nu-mi pot închipui o nenorocire mai mare pentru o căsnicie tânără. Imi închipui că veţi fi căsătoriţi cam de-odată cu noi.

— Nu, cu doi ani mai târziu.

— Copii aveţi ?

— Mulţumită lui Dumnezeu, nu. Spun aşa pentrucă având copii problema divorţului se complica. Dar n'am avut şi nu avem. E mai bine aşa.

— Şi, e hotărîre definitivă ? Nu a mai rămas nici o punte de împăcare ? E groaznic să te desparţi după câţiva ani de căsătorie.

— N'a mai rămas nici una, doamnă Mărginean. Peste o lună se va pronunţa divorţul. N'am avut altă cale, altă soluţie. In sfârşit fiecare bărbat îşi are simţul lui de demnitate.

— Doamne sfinte, ce nenorocire ! zise Emilia înfricată.

— Da, e adevărat. Dar sper că nenorocirea a fost până acum. Sunt încă destul de tânăr să mai pot începe ceva în viaţa asta. Nenorocire a fost dela început, că nu i-am cunoscut firea... A, dar nu se poate, nu se poate ! zise el ca în neştire, şi-şi duse mâna la frunte.

Emilia îl privi cu spaimă.

— Scuzaţi-mă, mă gândeam la vizită. A venit să mă implore să retrag procesul. Căpitanul... în sfârşit unul care-i promisese căsătoria, cu care era... în prietenie de doi ani, a fost mutat din oraş de două săptămâni, fără să-i lase adresa. In sfârşit azi a primit o scrisoare dela el în care-i arată că o nouă situaţie în familia lui, la care nu se aşteptase, nu-i mai permite să se căsătorească... Nu ştiu ce catastrofă financiară. Pe urmă o ruga să-l ierte, etcetera...

Emilia nu putea spune un cuvânt. Se simţea nenorocită că a intrat aşa peste om, în durerea lui. Şi iar făcu o mişcare de retragere.

— Te rog să rămâi, doamnă Mărginean. A fost o scenă penibilă dar în sfârşit a trecut. Văzând că nu o cred mi-a dat să citesc scrisoarea lui. Ce bestii !

— In cazul ăsta nu ar fi o posibilitate de...

— Nu mai există nici o posibilitate ! Doamne sfinte ! Cum să o mai pot crede ? Nu e la primul caz şi desigur nu acesta ar rămânea ultimul. Doamnă Mărginean, e numai douăsprezece jumătate, te rog dacă nu eşti grăbită şezi puţin. Simt o mare necesitate să-mi descarc sufletul, şi n'am înaintea cui. Prietenia care o am pentru Ion, a trecut de mult şi asupra dumitale. Lui i-am mărturisit tot. Dar azi, scena ce mi-a făcut. a trezit în mine din nou toate chinurile ce le-am îndurat, şi simt nevoia de a-mi descărca sufletul.

Emilia albă ca varul, şezu pe-un scaun. Se simţea strâmtorată,

jenată, şi chiar pornită, oarecum, cu duşmănie împotriva sa însăşi. Iată, unde a adus-o curiozitatea ! Voia să ştie numai decât cine era femeia care vociferase în birou ! Nu putea să mai aştepte o zi două ? Până atunci advocatul s'ar fi liniştit, şi nu l-ar fi adus în poziţia penibilă — şi pentru el şi pentru ea, de-ai face destăinuiri într'o aşa de încărcată stare sufletească. Acum zadarnic ar pleca: advocatul nu-şi dă seama de situaţia umilitoare în care se afla, şi s'ar fi supărat de plecarea ei. Totuşi cuteză să spună:

— Domnule Bodea, cred că nu-i momentul. Dumneata eşti prea obosit, iar eu, crede-mă, nu sunt curioasă să cunosc o situaţie dramatică. Mi-o închipui. Te rog să te cruţi pe dumneata însuţi. Dacă s'ar întâmpla să fie nevoe să fiu şi eu mai amănunţit informată, îl voiu întreba pe Ion.

Emil Bodea îşi plecă fruntea. Părea că nu mai poate suporta greutatea capului.

— Să nu crezi doamnă Mărginean că nu am iubit-o, că nu am inimă, şi pentru aceea nu mai pot arunca nici o punte între mine şi ea. Am iubit-o mult. Am cunoscut-o în oraşul acesta îndată ce mi-am deschis biroul advocaţial. Tatăl său era funcţionar superior la administraţia financiară. Mamă-sa murise înainte cu vreo doi ani. M'a câştigat cu vecinica ei voe bună, cu seninătatea chipului, cu marele ei elan de viaţă, care răspândea optimism în jurul său. Era o fată delicată, dar foarte curajoasă.

Dar ceea ce descoperisem eu a fi elan şi curaj de viaţă, am constatat curând după căsătorie că era un egoism feroce, cum nu s'ar fi putut crede a încape într'o fiinţă aşa de delicată. Trebuia să-şi satisfacă toate capriciile, toate gusturile, fără să-i pese de mine, de tatăl său, de rudenii. Trebuia să aibă ceea ce-i plăcea: o pălărie, o rochie, un costum, o mâncare, o prăjitură. Nu întreba dacă am eu sau tatăl său mijloace sau nu. Cu puţin înainte de izbucnirea războiului, cum veniră trupe cu ofiţeri noui în oraş, m'am trezit că-i mereu c'un sublocotenent după ea. Norocul meu că, îndată după decretul de mobilizare trupele cu ofiţeri cu tot, fură trimise a doua zi pe front. Dar cu ce suflet am plecat eu peste o săptămână în războiu, când am văzut pe cine las singură acasă ! Ce să vă spun ? După patru ani când am avenit acasă, binevoitorii m'au informat... Dar o iubeam încă, şi mi-am zis că voiu îngropa întreg trecutul, şi vom începe o viaţă nouă.

In câteva luni se împrieteni cu un număr mare de femei, adunate aici din toate regiunile ţării. Se întâlneau, mai ales, vr'o şapte şi... jucau cărţi. Da, doamnă, jucau cărţi pe bani cu dup'amiezile şi nopţile de cap... In societatea lor dela o vreme începură să vină şi bărbaţi... Imi cerea mereu bani, şi nu aveam de unde-i da. Ii trebuiau mulţi bani. Pierdea regulat la cărţi. Dar cu toate acestea juca mereu şi se purta cât mai luxos îmbrăcată. Dormia până pe la amiazi, apoi n'o mai vedeam până 'n zorii zilei, uneori nici atunci. Intâiul care-i plătea jocul la cărţi şi luxul fu un judecător necăsă-

torit, apoi un administrator financiar care venise aici fără familie, pe urmă căpitanul... Fu un scandal public, mă mir că dumneata n'ai auzit nimic... Nu mai pot aştepta nici o îndreptare: egoismul, lipsa de orice ocupaţie şi o societate coruptă, aşa cum a eşit din războiu, am pierdut-o pentru totdeauna. Mi-a părut rău, am suferit mult, dar acum mi-a ajuns străină şi indiferentă.

Emilia se ridică repede de pe scaun. Nu ştia ce să-i spună. Simţea o mare compătimire pentru el, şi vedea că omul o mai iubeşte şi acum, cu tot protestul lui. Altfel nu ar mai fi atât de nenorocit. Un fel de simţământ matern o făcu să se apropie de el să-i pună mâna uşor pe capul căzut în piept.

— Toate o să treacă, domnule Bodea. Trec şi se uită. Dumneata eşti încă un om tânăr care-ţi vei croi drumul dumitale în viaţă.

— Da, aşa cred şi eu. Deşi uneori îmi vine gândul dacă se mai plăteşte să-mi deschid un drum? Dacă viaţa merită să te lupţi cu ea?

— Desigur că merită. Scena prin care ai trecut te-a impresionat desigur, ţi-a răscolit trecutul şi prezentul. Dar după toate acestea o să vină vremea să priveşti şi în zarea viitorului.

El îi luă mâna şi i-o sărută. Emilia trecu prin uşa despărţitoare, pe care advocatul o încue cu cea mai mare grabă.

Se simţi mai răcorit, mai alinat. Se simţi chiar mai hotărît decât în decursul scenei cu nevastă-sa, să nu-şi retragă procesul. Mărturisirea în faţa Emiliei par'că-l legitima mai mult la actul de cruzime pe care avea să-l facă. Pentrucă nu se putea înşela asupra sensaţiei ce o avea: prin divorţ săvârşea un act de cruzime. Se pare că în senzaţia asta se concentrase tot ce mai rămăsese din dragostea lui faţă de soţie.

Seara Emilia-i povesti bărbatului ceea ce s'a întâmplat în birou.

— Dar, bine, tu nu ştiai nimic? Tot oraşul ştie. Îmi pare că nu mai trăeşti aşa de izolată. Doamnele cari te văd, nu ţi-au spus nimic?

— Nu!

— Şi nici eu nu ţi-am pomenit nici odată?

— Nu. Bodea se miră că nu mi-ai spus nimic. Zicea că tu ştiai.

Da, ştiam. Poate mi-a fost greu să-ţi pomenesc de-un caz aşa de scandalos. Poate şi doamnele ce te văd au avut acelaşi motiv. Păcat de bietul Bodea. Viaţa lui de când s'a înapoiat din războiu a fost un iad adevărat... De altfel e mai bine să nu ştim ceea ce se petrece în unele pături ale societăţii după războiu. Cazul nevestei sale nu e unic. Setea de aur, de trai larg şi de plăceri, bate ca un vânt de nebunie. O nebunie care intră şi în familiile ardeleneşti. Doamnele acelea despre cari te plângeai odată că te privesc peste umăr fiindcă noi n'am plecat în exod, şi am rămas la sat, nu s'au oprit, cele mai multe, la sfidarea aceea. Tineretul care se ridică o

dă de gândit, deasemenea. Toată lumea vrea să fie independentă, liberă, şi să trăiască din plin viaţa. Iată, după demoralizarea pe care o aduce lupta dintre partide, răul al doilea care se pune în drumul consolidării româneşti. Unii fug de muncă, alţii îi dau în cap, desorganizând administraţia prin interesul de partid. Hm ! Dar aci pare că ai rămas foarte impresionată de nenorocirea bietului Bodea !

Emilia, câtă vreme vorbi bărbatul său, părea că nu-l ascultă. Privea dusă un punct fix. Nu se gândea numai la Bodea: se gândea şi la roiul acesta de femei cari o vizitau, şi cari părea că nu au nimic de lucru, că nu au decât o singură preocupare: cum să-şi petreacă timpul cât mai plăcut. Şi cari se mirau când Emilia le spunea că ea nu prea are timp de vizite, şi o priveau cu nedumerire. Nu cumva şi ele erau din cercul soţiei lui Bodea, şi de aceea nu-i pomeniră niciodată de scandalul purtării sale ?

Cine erau toate aceste femei cari se ţineau acum scaiu după ea ? Afară de cinci-şase, pe celelalte le cunoscu numai de când ajunsese bărbatul său prefect. Nu cumva într'o zi se vor prezenta cu cărţile de joc ? Le cunoştea poziţia socială de acum, dar cine erau, din ce familie, ce purtări avuseseră până acum, nu ştia. Însuşi faptul că începură să se arate şi bărbaţi în societatea lor, nu era surprinzător ? Cum de nu s'a gândit până acum ? Şi felul acela admirativ cum era privită, în ascuns, pe furiş, de către unii, lucru ce pe ea o măgulea cu toate că uneori se revolta, nu era bătător la ochi ? Era aceasta o societate respectabilă ? Nu se putea trezi şi ea într'un mediu... scandalos ? Şi părea că abia acum înţelegea tonul puţin sarcastic cu care îi zise Ion: «Imi pare că nu mai trăeşti aşa de izolată !»

El cunoştea vr'un lucru rău despre aceste persoane cari veneau la ea la ceaiu, şi cuvintele lui voiau să fie un avertisment ? Iată că bărbatul ei, care rar vorbeşte despre alţii, ştie totuşi ce se petrece în lume ! Pentru ce nu i-a atras atenţiunea din bună vreme ?

Nu răspunse îndată la ultimele cuvinte ale bărbatului, deşi în accentul cu care le spuse i se păru că descopere o altă neplăcere a soţului. Ca şi când ar începe să fie neliniştit de purtarea ei, gelos chiar.

— M'a impresionat, desigur, o asemenea nenorocire, începu ea într'un târziu. Dar la ce mă gândesc eu e altceva, un lucru de cea mai mare importanţă pentru noi amândoi, dragul meu !

— Pentru amândoi ?

— Desigur. Mă gândesc că o lume decăzută subt raport moral nu e chiar mediul cel mai potrivit în care să se învârte cineva. Totuşi mai trebue să trăim în el. Dac'am intrat în horă, trebue să jucăm. Insă, mă gândesc foarte serios, că e nevoe de cea mai mare grijă. Iată eu sunt hotărîtă să nu mai primesc decât cinci-şase

doamne, pe cari le cunosc de mai demult. Ce știu eu cine sunt celelalte ?

Prefectul zâmbi:

— Și o să trăiești singură cuc ?

El avu în voce încă o ușoară nuanță de ironie, dar regretă numai decât. Simțea că Emilia vorbea cu toată sinceritatea, atribuind o primejdie legăturilor ei cu atâta lume cunoscută în pripă.

Se simți vinovat că, pentru întâia oară în viață, a lăsat să se ridice un strop de bănuială în sufletul său față de purtarea Emiliei. Il indispuse impresia adâncă ce-i lăsase convorbirea cu advocatul Bodea. Se gândi atunci că stau uşe în uşe, şi deci avea toată încrederea în prietenul său, totuşi se întristă. E de-ajuns, îşi zise el acum, să laşi să se ridice o simplă bănuială, pentru a trezi alte gânduri rele. Ca şi cele bune, ele merg în turmă.

Dar acum orice adiere de bănuială pieri, simțind cât de grav puse Emilia întreaga problemă. Dar mediul nou social e de-o însemnătate mare pentru amândoi ! Se gândi, cu temeiu mai mult, s'ar fi putut ridica şi în sufletul Emiliei o umbră de bănuială dacă ar şti câte femei, de toate condițiile, vin în audiență la el, cu diferite cereri, cu intervenții, dintre cari erau destule cari îi aruncau priviri dulci, drept argumente. Şi poate că el, cel puțin trecător, nu s'a uitat la ele cu indiferență. Hm ! iată că şi el trebuia să se pună în gardă, după cum se hotărî şi Emilia. El simțea că binele principal, temeiul fericirii lor casnice, se întemeia pe încrederea desăvârşită între ei, pe curăția şi sinceritatea iubirii lor.

El observă o umbră uşoară pe fruntea Emiliei, la sfârşitul conversației, şi era conştient că tonul insinuant cu care vorbise, o jicni. Işi ceru scuze şi-i mărturisi că s'a lăsat dus de un imbold orb.

Ea se lumină îndată.

— Să nu te mai laşi, căci e şi urât şi... păcat.

Vorbiră apoi din nou de vifornița în care trăise advocatul Bodea, suplinitorul său la Bancă. Au fost certe mari zilnice pentru bani, pentru rochii, pentru pălării. Viforniță care, din nenorocire, intrase în destule familii românești din oraş.

Se porni o întrecere pătimaşe între femei, puține localnice, cele mai multe venite dela țară, din mici orăşele, sau din regiuni îndepărtate ale țării. Intrecere în îmbrăcăminte, în lux, în mese, în conveniri pe cercuri, unele alevărate cuiburi de cartofori. Cete de femei fardate umpleau cofetăriile cu dup'amiezile la rând, unele în față cu domni tineri cari nu erau grăbiți la nici un lucru, altele singure, ori întovărăşite de prietene. Corsoul era tot mai tixit de o lume pestriță, care se plimba ca la exposiție. Fete şi băeți cari se apropiau de douăzeci de ani băteau trotuarele pieții principale cu ceasurile.

Veştile şi informațiile de scandal erau tot mai des puse în circulație. Nu trecea luna să nu apară câte un automobil nou pe

piață, plimbând femei cari mai demult aflau prea scumpă chiar o plimbare cu trăsura.

Se vorbea că sunt mulți. și slujbași și particulari, cari învârteau afaceri necurate și câștigau, cu ușurință, mulți... mulți bani. Plutea în atmosfera vieții sociale un duh pestilențial. Părea că toată lumea s'a pus pe afaceri, în tovărășie cu evreii, făcând intervenții grase.

Da nu era toată lumea, numai zvonurile se aruncau pe piață generalizând. Cei mai mulți trăiau strâmtorați, din salarii mici, și mulți regretau că și-au părăsit vechile lor ocupațiuni.

Cei doi soți vorbiră îndelungat despre aspectul acesta nou al vieții sociale. Prefectul începu să se neliniștească: nu cumva răul acesta social se datora guvernării actuale ?

— Dar e absurd să crezi asta, zise Emilia. Eu m'am izbit de schimbare încă în decursul războiului. Iar după război, îndată după unire, din primele luni, am văzut cum se schimbă oamenii și moravurile. Și sub guvernele trecute a fost așa, poate nu evoluase doar răul atât de mult. Sunt sigură că peste un an va fi și mai rău. Dar pentru ce credeai că regimul actual ar fi în mod special de vină ?

— De, mi s'a spus de-atâtea ori de fruntași ai opoziției că partidul liberal e o organizație cointeresată de gheșeftari, de oameni de afaceri, cari pun câștigul, îmbogățirea cu orice preț, ca scop suprem al vieții. Iar cu un asemenea ideal de viață, moravurile, etica peste tot, nu poate decât să se prăbușească.

— Idealul acesta cred că și-a arătat capul încă în vremea războiului. E posibil însă că acum lumea se avântă mai mult după câștig decât înainte. Dar, după mine, e o febră în continuă creștere, indiferent de regimul politic.

Nu mult după convorbirea aceasta se declarară câteva abuzuri la administrația financiară, la consilieratul agricol, la niște întreprinderi forestiere. Se începură campanii în ziarele din capitală, se ordonară anchete, se făcură interpelări în parlament.

Nici unele din abuzuri nu intrau în sfera de competență, în atribuțiunile prefectului. Totuși fiindcă fură descoperite în județul lui, se simți foarte deprimat. Mai ales în legătură cu abuzurile dela consilieratul agricol, sau mai precis în activitatea celor doi agronomi regionali, aduși în județ sub regimul liberal.

In oraș apăreau de vr'un an și două ziare de opoziție. Ele începură să scrie zilnic despre abuzurile descoperite, și făceau alusii transparente la altele, tăinuite încă.

Lui Mărginean îi părea, citind ziarele, că însăși cinstea lui e pusă în joc, deși nimeni nu făcuse până acum alusie prin nimic la persoana sa. Cu cât treceau zilele și campania dusă de presa din Capitală și de cea din provincie împotriva regimului, el se simțea tot mai indispus. Simțea că îi crește o povară în spate din motivul

că el era un reprezentant oficial al regimului așa de greu hulit și aspru combătut de opoziție.

Ori nu erau decât semnele neliniștii și ale nerăbdării cu care opoziția aștepta schimbarea de regim? E adevărat că se intrase de mult în al patrulea an de guvernare liberală. Era durata cea mai lungă a unui guvern ce se văzuse dela unire.

Nu putea însă să nu vadă și realitatea: mai ales când abuzurile începură și în județul său, în diferite administrații de Stat.

Până în toamna celui de al patrulea an de guvernare când dădură masa aceea oficială. după care prefectul trecu în revistă în linii mari viața lui și a familiei de când intră în slujbă — se ținu însă destul de tare. Cu toate criticele ce se aduceau regimului, el își simțea conștiința liniștită. Dar de când fură descoperite abuzuri și aici lângă el, în oraș, săvârșite de oameni pe cari îi avu invitați uneori la masă, deținând importante slujbe în Stat, Ion Mărginean începu să se plictisească de slujba ce o purta, de legăturile cu un partid care fiind la putere, putea da un astfel de spectacol țării.

«Dacă am intrat în horă trebue să jucăm», îi zise Emilia după ce plecară oaspeții pe cari i-au avut la cină în seara aceea. El știa că are dreptate. Totuși când adormi, târziu în zori, luă hotărîrea de «a ești curând din horă», pentru a nu mai fi nevoit să joace.

(Va urma).

I. Agârbiceanu

AMINTIRILE DIN COPILĂRIE DESPRE EMINESCU ALE MARIEI I. GĂVĂNESCUL

Amintirile din copilărie ale soției mele despre Eminescu le-am cunoscut povestite de ea cu accentul de viață al clipelor trăite. Am rugat-o să le scrie. O parte din ele se găsesc în paginile ce urmează. Când le-a scris, nu știu. Nu mi le-a cetit niciodată. Le-am descoperit, după moartea ei, întâmplător, în sertarul unui dulap, printre alte hârtii.

Manuscrisul întreg se compune din trei grupe deosebite de foi. Unele, scrise cu mâna, sunt probabil primele însemnări ale Amintirilor. Celelalte două sunt scrise cu mașina. Unul din acestea, aproape fără îndreptări, pare a fi fost destinat să fie o copie definitivă a manuscrisului. Nu coprinde însă decât o parte din el. Celalt grup de foi scrise cu mașina are mai multe îndreptări și adăugiri. Deși nu e nici acesta întreg, se complectează cu foile scrise cu mâna.

Din toate grupele deosebite de pagini, am căutat să alcătuesc o unitate de cuprins, cât s'a putut mai întreagă. Dacă am omis unele pasagii, a fost din respect pentru acea intenție de rezervă discretă a autoarei, afirmată chiar la începutul primelor pagini ale Amintirilor. *Le-am lăsat să fie cunoscute numai de acei puțini, la cari s'a gândit când le-a scris.*

Unele din ele sunt din viața poetului, umbrite de tristele eclipse schimbătoare ale marelui geniu bolnav.

I. Găvănescul

AMINTIRILE MELE DESPRE EMINESCU

Amintirile mele nu au însemnătate decât pentru mine. Și poate, mai târziu, pentru ai mei. Ele stau păstrate în mintea copilăriei mele, care se silea, dar nu putea, să înțeleagă multe lucruri din cele văzute și auzite la cei mari din jurul ei. Ba unele din ele nu le înțeleg nici azi.

Pe Eminescu, ca mare poet, nu l-am cunoscut când era în plina lui activitate literară. Și ce ar fi putut cunoaște un copil de clasele primare, ca mine pe atunci, din strălucirea unui geniu care azi stăpânește conștiința românească? Eu l-am cunoscut ca om — ca om blând și nespus de bun.

Abia mai târziu, când mi s'a deschis mintea, am simțit ce noroc a avut copilăria mea, că, măcar o fărâmă din ea, s'o fi dus de mână, *El* marele, neprețuitul poet.

Cum mi le amintesc toate ce le voiu scrie? Cred că, tot gândindu-mă de atunci la ele şi pe unele povestindu-le adesea la ai mei, mi s'au săpat adânc în suflet.

Dacă aş fi priceput atunci! Câte amintiri scrise n'aşi fi strâns şi păstrat dela *el*. Ale mele şi ale altora. Ai mei din casă, ce n'ar fi putut aduna. Şi doar ei cunoşteau valoarea *lui*. Am simţit-o după respectul şi dragostea nemăsurată ce-i dădeau, cu toată nenorocirea bolii lui. Mama mea ştia mai multe decât mine despre El. Dar mama a murit şi eu n'am întrebat-o de toate.

Ca mâine mor şi eu, şi nici ai mei n'au să poată să mă mai întrebe. Pentru ai mei scriu ce urmează. Ce va spune legenda mai târziu, eu n'o să ştiu.

Amintirile mele despre Eminescu? Ale mele! Dacă le scriu, parcă nu mai sunt *ale mele*... Şi de *el*, ce e aşa mare, pot eu îndrăsni să spun ceva? Eu de El?

Oamenii ziceau, că pe vremea aceea era bolnav. Eu însă nici atunci, nici când îmi amintesc timpul acela, nu pot crede că era aşa cum zicea lumea. El, prietenul meu bun; El, prietenul copiilor. Cum îmi amintesc că l-am văzut întâia oară?

Intr'o zi, tata, venind acasă, intră să ne spună:

— Am venit cu Eminescu.

— Mama le iese înainte, şi eu sunt după dânsa. El e în prag, are haine albe şi nu seamănă cu ceilalţi domni cari vin la noi, fiindcă nu are musteţi, şi, pe vremea aceea, toţi domnii aveau musteţi. Bunica zicea, când a plecat:

— Parcă e un actor.

Ce au vorbit, n'am înţeles mult. Ceva de Cernăuţi, unde a învăţat şi tata, şi de Viena, şi de Truţă, prietenul lor comun, — pe care îl avem în fotografia de când a luat tata bacalaureatul la Cernăuţi, şi pe care l'am cunoscut şi eu mai târziu, pela 1910.

Spuneau lucruri prea grele pentru mine. Dar, la sfârşitul mesei, au vorbit de locurile copilăriei lui, şi atunci a vorbit cu Bunica. Bunica era tot cam depe acolo, dela Flămânzi. Şi-au adus aminte amândoi de cântece vechi, şi au cântat amândoi. N'o auzisem pe bunicuţa mea cântând până atunci. Ceva mi-a rămas în minte din cântecul lor, poate fiindcă mi se părea neînţeles.

Să rozi poala codrului,
Să vezi faţa dorului...

Mai departe nu-mi amintesc versurile.

După masă, tata i-a spus lui Eminescu:

— Vino de te odihneşte puţin.

Şi, în odăiţa răcoroasă, cu perdelele lăsate, pe o canapeluţă ce era în faţa paturilor şi căreia i-a rămas, între noi, depe vremuri, numele de «canapeaua lui Eminescu» [1], s'a culcat noul nostru mosafir.

Fiindcă Eminescu avea părul cam prea lung, pentru timpul căldu-

1 Păstrată şi azi între mobilele vilei dela Copou.

ros de atunci, s'a dus cu tata de şi l-a mai retezat. De atunci, *el* venia foarte des la noi, sau cu tata, sau chiar singur. Şi Miron Pompiliu şi un domn Vasiliu erau prieteni de ai lui. Şi Pompiliu era de asemenea prietenul casei noastre, dar nu-mi amintesc să-i fi văzut împreună, deşi poate or fi fost vreodată. Mai târziu, însă, când eram fetiţă mai mare, l-am auzit mult pe domnul Pompiliu vorbind despre Mihai şi Veronica.

In căsuţa noastră mică de lângă gară, din Str. Zugravilor, de câte ori n'a intrat marele poet. Azi nici locul unde a fost casa nu se mai cunoaşte. Nu mai e nici casa, nici grădina ei, nu mai e nici trotuarul larg din jurul ei, unde seara scoteam scaune şi foteluri şi stam până noaptea târziu.

Căsuţa noastră avea poezia ei. Dela fereastra dinspre răsărit se vedea Arcul Academiei, Arc care dădea un farmec deosebit oraşului. Pe frontispiciul lui se vedea Stema Moldovei, căci acolo fusese pe vremuri Academia Mihăileană, apoi Liceul de băeţi, dar nu acolo unde e azi Liceul Naţional, ci, cum te suiai dela Gară, în partea dreaptă.

Din odăiţa cu fereastra spre răsărit, cu ochii mei buni de copil, pândiam trăsurile ce veniau la vale, le pândiam să văd dacă vine tata, şi dacă nu e şi Domnul Eminescu cu el.

Câtă lume venia pe atunci în căsuţa noastră din str. Zugravilor [2]. Studenţi, gazetari, tineri scriitori, cari făceau poezii, nuvele, seara coborau la vale în căsuţa noastră şi îşi cetiau inspiraţiile lor literare din ultimele zile, şi rămâneau discutând câteodată până în zori, trăind cu mintea în basme şi iluzii. Dintre ei îmi amintesc pe d-l Mitică Teodoru, care azi nu mai este, pe d-l Gheorghiu, care, deşi învăţa la Drept, îi ziceau «filosoful», — fratele d-lui Gheorghiu, fostul profesor de matematici. Apoi, mai totdeauna era o prietenă bună a mamei, d-ra Elena Proca, sora Doctorului Proca din Bucureşti (O. Carp) şi o prietenă bună a acesteia, d-ra P. Din mulţii tineri scriitori ce veniau pe timpul acela la noi, amintirea mea nu poate pe unii să-i aşeze sigur în epoca venirii lui Eminescu în casa noastră, sau mai înainte, ori mai târziu. Astfel sunt domnii Crainic, mai târziu profesor la Galaţi, Ionaşcu, Beldiceanu, Creangă, soţii Jecu şi alţii.

De obiceiu, Eminescu nu venia între tinerii ce-şi cetiau lucrările şi discutau între ei. Sta retras cu mine într'o cameră alăturată, de unde

[2] Cine a cunoscut alesele însuşiri personale ale părinţilor autoarei, înţelege uşor puterea de atracţie exercitată din această casă asupra atâtor intelectuali ieşeni.

Inginerul Anton Savul, tatăl autoarei, om de o distinsă cultură generală, de o sociabilitate cuceritoare, fusese el însuşi unul din vechii gazetari ai Iaşilor, cu multe relaţiuni în acest centru cultural.

Iar mama autoarei, d-na Zoe Savul, Vice-Preşedinta Ligei Feministe locale, a fost de asemenea o personalitate remarcabilă în societatea ieşană. Ei se datoreşte ideia **dejunurilor pentru şcolarii săraci** care s'a pus în practică la Iaşi şi din care s'a inspirat apoi Ministerul Şcoalelor, când Spiru Haret a dispus organizarea cantinelor şcolare. — I. G.

se vedea şi se auzia tot ce se făcea şi se vorbia în odaia tinerilor de alături. Eu adormiam adesea pe canapea, şi poate şi prietenul meu adormia acolo câteodată. Când plecau toţi pleca şi Eminescu, mai totdeauna condus de câte un tânăr. Pe mine cei ai casei mă desbrăcau şi mă culcau în pătişorul meu.

Deşi lui Eminescu îi plăcea să stea retras, lăsând pe tineri liberi în lumea lor, odată tot nu l-a lăsat inima. Citia un tânăr, — nu'mi amintesc cine — o poezie; dar, poate de emoţie, o citia aşa, că nu se înţelegea mai nimic din ce voia el să se înţeleagă. I-o fi fost milă lui Eminescu de stângăcia băetului, sau ce alt sentiment l-o fi îndemnat, că s'a sculat depe canapea, a trecut dincolo, i-a luat foile din mână şi i-a spus:

— Poezia nu e urîtă, dar nu ştii s'o citeşti.

Şi a citit'o el. Şi poezia nu mai era aceea care fusese citită mai înainte.

Cei cari au fost atunci de faţă, pot complecta amintirile mele cu ale lor.

Atâtea poezii se citeau în casa aceea a noastră, că versurile plutiau în aer. Mă molipsisem şi eu. Am dictat şi eu celor din jurul meu poezii pentru căţelusa noastră Sarica, pe care o plimbam toată ziua prin ogradă, trăgând-o într'o cutie de tutun de tinichea, legată cu o sfoară.

Intre prietenii casei ce veniau pe vremea lui Eminescu, au fost şi doamna Emilian, cu domnişoara, soţia şi fiica profesorului Emilian dela Universitate. D-na Emilian a făcut mai târziu o chetă pentru Eminescu şi tot ea a publicat scrisorile Henrietei, sora lui Eminescu.

Un alt fapt mi-a rămas în minte, dela buna prietenă a mamei, d-ra Proca. Şedea peste drum de noi. Odată, cu o cheltuială serioasă pentru mijloacele ei, cumpărând un volum de versuri ale lui Eminescu, l-a dat să-l broşeze frumos în catifea roşie, şi venind cu mine de mână, pe când poetul era la noi, l-a rugat să i-l iscălească. Era vară. Parcă-i văd pe amândoi: ea rotundă la faţă, roşie de emoţie, şi el distrat, ascultând-o, parcă i-ar fi vorbit cineva de departe de tot.

Dar sunt alte momente, de un farmec mai preţios, a căror duioşie îmi stăpâneşte amintirea.

Când mă duceam la şcoală, cine venia să mă ia? Cu cine de mână, pe sub bolta Academiei, mă întorceam în vale acasă? Învăţam la şcoala d-nei Ianole, fosta soacră a d-lui Vladimir Mironescu, nepotul lui Chibici, care a donat soţului meu, pentru Seminarul Pedagogic, primele obiecte din Muzeul ce se speră că mai târziu va deveni *Muzeul Eminescu*, mai complect. Dela şcoala d-nei Ianole, din strada Săulescu, unde era, ca să vin acasă, trebuia să trec pela hotel «România», fosta casă istorică Iancu Bacalu. Eminescu locuia acolo, la hotel, deci la doi paşi de şcoala mea.

Câteodată venia chiar la şcoală să mă ia: mă aştepta afară. Alte ori, mă aştepta în faţa hotelului lui, în colţul străzii despre Piaţa Unirii. Copiii obraznici strigau... Nouă nu ne pasă. Agăţată de mâna lui, fericită, porniam spre casă. Nu pricepeam de ce i-o fi spunând oamenii

așa, căci nimic nu da dreptul să se bănuiască de el că iese din regulele bunului simț.

Nu-mi amintesc dacă în drumul nostru îmi povestia ceva. Cu dânsul însă îmi era foarte drag să merg, și eram mândră de el, orice ar fi spus rău de el răutăcioasele mele colege rău crescute. Până târziu, când eram în ultimele clase de liceu, s'a vorbit de prietenia mea cu poetul.

Intr'o zi din acelea, când mă întorceam singură dela școală, intrând în casă, am găsit-o pe mama stând la o masă unde de obiceiu tata lucra la planurile lui inginerești, și pe Eminescu de cealaltă parte a mesei, vorbind veseli și glumind amândoi.

— Doar nu toate poeziile de dragoste le-ai făcut d-ta Veronicăi, zicea mama.

— Eu n'am făcut poezii unei anumite femei, nici odată. Eu le făceam pentru toate, răspundea el.

Și mama îl descosea, iar el, bine dispus, nu se lăsa.

— Și dacă vrei să știi, una care mi-a plăcut mult, a fost și domnișoara S...

Mama spunea, mai târziu, că a cunoscut-o pe acea d-șoara S., adică, mai bine zis, a văzut-o, și că era frumoasă.

Peste restul amintirilor se lasă umbra tristeței.

In fiecare zi, o știre nouă îmi umplea sufletul de nedumerire și durere.

In o zi, iar am venit acasă dela școală cu el. Mama, când ne-a văzut împreună, a îngălbenit. I-a deschis ușa, l-a poftit înăuntru și s'a scuzat că are ceva de lucru. El n'a zis nimic. Rămânând singur, cred că s'a culcat pe canapeaua unde avea obiceiul să se odihnească de câte ori venia la noi.

Bunica, ieșind pe ușa de dindos a casei, l-a căutat pe hargatul ce-l aveam atunci, unul Moroșanu, și i-a spus:

— Du-te iute la cuconașul la Primărie și spune-i că a venit boerul cel bolnav. Și să vie îndată acasă.

Tata s'a întors imediat cu o trăsurică. Și cum l-a văzut, îi spune:

— Ce bine îmi pare că ai venit, Mihai.

Trecuse o săptămână și mai bine decând nu mai venise Eminescu pela noi. In timpul ăsta, huia Iașul de isprăvile, reale sau închipuite, făcute de Eminescu. Toate însă, când mi le amintesc, toate erau pline de mult humor.

Eminescu, calm, îl îmbrățișează.

— Mi-era dor să vă văd. Dar mi se pare că am deranjat pe d-na.

Ne-am pus la masă. După masă, spre sară, am ieșit tuspatru să ne plimbăm. Mama cu tata înainte la braț, cum se obișnuia încă pe vremea aceea. Eminescu cu mine de mână, în urmă.

De atunci nu l-am mai văzut pe Eminescu.

Am auzit în casă că l-au dus la mânăstire. Mai târziu, în urma discuțiilor din casa d-nei Emilian, s'a luat hotărîrea să se strângă bani

şi să-l trimeată pe Eminescu în străinătate. Iniţiativa a luat-o d-ra Emilian cu colegele ei dela şcoala de «Bele Arte». Şi s'au făcut liste. Ţiu minte, toate erau făcute pentru donaţia de 5 bani; însă putea, cine voia, să eie câte liste îi da mâna şi inima. S'au adus liste şi la şcoala unde învăţam eu. Fiecare elevă a dat câte 5 bani.

Am auzit în urmă că el a plecat cu un doctorand N. în străinătate.

Mi se pare că a trecut foarte mult timp dela ultima plimbare a mea cu Eminescu, până ce l-am revăzut.

Era ziua de împărţirea premiilor. După premii, ne-am dus la familia Emilian. Eu cu Mitică, copilul mai mic al d-lui şi d-nei Emilian, tovarăşul meu de joacă, am rămas în grădină să alergăm, să sfărmăm, mai mult decât să mâncăm, pomuşoară, la care ţinea aşa de mult Naşu (D-l E.).

Grădina era frumoasă ,răcoroasă; avea un chioşc pe o ridicătură de pământ plină de flori; şi, mai jos, era o masă de piatră, rotundă, cu scaune împrejur, unde vara stau de obiceiu stăpânii casei, de beau cafea, luau dulceaţă, etc.

La masa de piatră, în ziua aceea, au venit toţi musafirii. Eminescu, întors atunci din străinătate, era cu ei.

M'au chemat să-i spun poezia ce o recitasem în acea zi la şcoală:

Lui Eminescu, de *Vlahuţă*.

«Tot mai citesc măiastra'ţi carte, deşi o ştiu pe dinafară»
. . . . . .

M'a ascultat trist şi atent.
— Foarte frumos. N'am ştiut de poezia asta.
M'a sărutat pe frunte. Dar parcă nu m'ar fi recunoscut.
Şi mie mi s'au umplut ochii şi inima de lacrămi.
Nu m'a recunoscut!...

Numele a două femei sunt legate de amintirile vieţii lui Eminescu: Veronica Micle şi Henrieta, sora poetului.

Pe Veronica Micle am văzut-o odată, o singură dată, şi-mi aduc puţin aminte: era frumoasă, înaltă, blondă, şi foarte expansivă.

Pe fiica ei, d-na Virginie Micle Gruber, am văzut-o de mai multe ori. Mi-a rămas în minte scena când a venit dela gară, după'ce îşi internase într'o casă de boli mintale, la Viena, pe soţul ei tânăr, talentat profesor universitar. Ce dezastru asemănător în viaţa mamei şi a fiicei. Mică, blondă, vioaie — scriitoare şi ea — D-na Virginie Micle Gruber, plină de visuri şi de iluzii, cred că n'a fost fericită niciodată.

Pe Henrieta, sora poetului, mama o cunoştea bine şi de mult. Ca fetiţe mici, trăiseră împreună într'o mânăstire. Aveau amintiri comune din copilărie. Se vedeau adesea, cu simpatie.

Henrieta vorbia des de fratele său Mihai, de nenorocirea lui şi de Bălăuca. Bălăuca era Veronica Micle. Caua Henrietei era Bălăuca...

— Iar are să vie să-l fure, iar are să-l ducă dela mine, să se îmbolnăvească...

Eminescu era atunci la Botoşani şi trăia în aceeaşi casă cu sora lui, care îşi da toate silinţele ca să-l facă sănătos.

Dar flacăra veche, e drept, se reaprindea între el şi Bălăuca. Şi fecioara bătrână nu-i pricepea. Poate avea dreptate ea, poate nu avea. Dar Bălăuca şi Mihai au plecat împreună. Şi Henrieta a rămas plângând.

† Maria I. Găvănescul

ANOTIMPURILE DUNĂRII

Toate văile țării românești duc la Dunăre, ca spre un jghiab săpat în măruntaele pământului, pe o lungime de mai bine de o mie de kilometri, anume ca să le primească. In lungul lor au coborît domnii de demult cu steagurile și cu numele ciudate, care se găsesc în cântecul Niebelungilor, până au văzut deodată, dincolo de pădurea de plopi și de sălcii, fluviul sclipind în soare. Sute și sute de ani ciobanii noștri, cari au creat o civilizație carpatică pătrunsă până în munții Poloniei și Moraviei, au căutat lunca cea mare dunăreană pentru turmele lor, ca un loc de împrospătare. Era ca o călătorie a unei țări întregi, cu pământul, cu oamenii și cu datinele ei, spre apele cele mari curgătoare dela Miazăzi. Noi nu ne mirăm că Dunărea însemna pentru strămoșii Daci și Geți un râu sfânt. Ceva din fiorul pe care îl aveau ei, a trecut și în urmași. Suntem în bună parte plămădiți de Dunăre și copii ai ei. Așa ne-am oprit totdeauna și ne oprim și astăzi, ca înaintea unui părinte, pe malurile cu flori de câmp cu mirosul tare. Fără aceste unde care se leagănă și cântă, și nouă ni se par unde de aur, neamul românesc n'ar fi fost ce este astăzi.

De aceea Dunărea românească trebuie cunoscută nu din tratate de geologie sau de geografie fizică și economică. Iat'o cum bate, ca toate fluviile din emisfera nordică, în malul drept și roade din marginea de piatră a Peninsulei Balcanice. Dincoace malul e jos și cu mlaștini. Ca să ajungă până la schelele de grâne sau de lemne, unde ancorează vasele, oamenii au trebuit să ridice zăgazuri, pe care carele le trec umblând parcă pe apă. Drumul cel mare curgător, care leagă Europa apuseană de Răsărit, e aici aproape. Geamanduri și fanioane călăuzesc pe pilot. Sforul apei, care este și o granită între două țări, șovăie dintr'o parte în alta. Este primăvară. Dunărea și-a ieșit din albie. Dunărea internațională rămâne singură și îngustă față de Dunărea cealaltă, care e numai a noastră și s'a întins cât vede ochiul. Satele sunt așezate pe grinduri înalte, dar dela o vreme sunt înecate și acestea. Gârlele lăturalnice umplu lacurile și se fac la urmă una cu ele. Toate se varsă în Dunăre și Dunărea se varsă în toate. Lumea primește această revărsare, afară de anii nenorociți când puterile deslănțuite de topirea zăpezilor sau de ploi, mătură totul în calea lor, ca o adevărată binefacere. E drept că peste vechile pășuni se umblă cu luntrea, dar cârdurile

de peşti au năvălit locurile şi pescarii fac o pescărie cum nu se mai întâlneşte alta pe continent. Pe unele înălţimi, care se păstrează uscate, se aşează corturile cu polog. Fără această pânză sau reţea deasă albă, nimeni n'ar putea dormi în baltă de răul ţânţarilor. Te scoli la patru dimineaţa, când aerul nu s'a desalbăstrit încă de noapte şi pleci încet ca să nu sperii peştele, în luntrile lungi şi negre. Aici sunt vârşele, pentru peştele obişnuit, şi dincolo, cârligele, pentru cel mare. Se dau uneori adevărate lupte piept la piept cu somnii mustăcioşi. Ca să fie doborît duşmanul acesta, care bate sălbatec apa, trebue mânuită cangea de fier. Uneori, când iese albastru din unda turbure, el e mai mare decât omul care-i stă în faţă. Un fior te săgetează prin spate şi strigi fără să vrei. După ce l-ai ameţit şi l-ai aruncat în luntre, unde se sbate s'o răstoarne, nu te mai uiţi la el. Tot limpezişul dimprejurul tău forfotă de aceleaşi vietăţi. Vânătoarea urmează mai departe. Când te întorci obosit de muncă şi de soarele care s'a ridicat sus, dela popas câinii îţi ies cât pot înainte călcând prin apă până le vine la zgardă, sau atunci înotând o bucată. Cei leneşi schimbă picioarele deasupra pe mal şi latră de bucurie. Bătrânul şi băeţii cari rămân la corturi, au întins plasele la uscat şi au pregătit borşul de peşte, vreun crap mare la proţap şi mămăliga pe fundul de lemn. Apă rece de băut avem în fedeleş. Nici apostolii, care au fost pescari, nu s'au ospătat mai bine decât noi.

Mii şi mii de oameni, dela Porţile de Fier până în Deltă, se dedau aceleiaşi înleletniciri, de singurătate şi de vitejie. Nuferii ies din adânc între frunzele de plută, ca nişte boboci verzi şi capete de suliţi de aramă, se deschid ca nişte stele căzute pe apă şi se trec, dar ei sunt tot acolo. Pădurile se umplu de mierle şi de privighetori care-şi fac peste capetele lor cuiburile. E primăvara Dunării româneşti, care se întinde înăuntru în câmpie la kilometri de cealaltă, a tuturor, deşi într'o singură suprafaţă cu ea. Locuitorii ei, pescarii, şi-au părăsit pe luni de zile casele cocoţate pe creste şi o brăzdează în toate părţile, cu vâslele lor sau cu pânza. Noaptea apele se acopăr de focuri ca la o serbare a licuricilor şi a zânelor. Sunt focurile dela popasuri. Dacă apa creşte şi îneacă pe cele mai joase, gospodăria se încarcă în luntre şi se mută pe întuneric în alt loc mai cucuiat, unde numai decât se aprinde acelaş foc, prietenul românului. El fâlfâie singur lângă oamenii cari dorm. Când se dărâmă vreo buturugă şi risipeşte jeratecul, o puzderie de scântei se înalţă ţiuind şi înmulţeşte stelele. Focul îşi face flacăra la loc şi fâlfâie înainte. E sufletul locurilor. Dunărea curge neauzit, cu toată această lume, către Marea cea mare.

După ce se retrag apele, pământul e gras de tot ce a adus cu ea viitura. Ceeace făcea Nilul pentru o ţară întreagă în Egipt, face Dunărea pe malul stâng românesc. Luntrile au plecat şi vin plugurile. Golurile se acopăr de lanuri. Prin grâurile noastre dunărene au intrat ostaşii lui Alexandru cel Mare, cu el în frunte, când au trecut la Geţi. Ele au rămas vestite până astăzi. Işi mişcă spicele

grele la adierea din larg. Sunt însă mai mult făptura fluviului, ca niște holde crescute sub oglinda lui și îngrijite acolo de niște plugari ai adâncului, decât făptura brazdei care se vede. Dovada se face mereu de 25 de ani încoace. Ne-am gândit și noi ca Olandezii să apărăm aceste pământuri de năvala apei. Am început atunci niște lucrări aproape faraonice. Pe unele le-a stricat din nou Dunărea, care nu s'a lăsat gonită din drepturile ei mai vechi decât omul, dar pe altele le putem cerceta oricând. Ne-am apucat să închidem cu zăgazuri locurile, pentru ca să le schimbăm în țarini sigure și totdeauna la îndemână. Dacă apa nici n'a rupt întăriturile de pământ nici n'a mustit pe dedesubt, intrând adică în cetate fără să sară zidurile, foarte curând s'a descoperit că fusese păcat de osteneală. Ogoarele dădeau în fiecare an mai puțin. Le lipsea îngrășământul pe care-l așternea peste ele în fiecare primăvară Dunărea. Ea era bogăția lor și rupte de mama hrănitoare, nu mai au nici o putere.

Una din cele mai frumoase zile pe care o poate petrece cineva e la o arie, deasupra Dunării. Vara e în toiul ei. Se aud berzele în sat clămpănind din ciocuri. In cuiburile lor înalte împletite din crengi, puii se pregătesc de sbor. Altele se rotesc liniștite în senin. Zarea e nesfârșită. Câmpia română ajunsă în marginea luncii se prăbușește deodată, dela 60 sau chiar dela 100 de metri. Vederea care se deschide de acolo e fără pereche. Fluviul abia se ghicește în fund, la 10 km. depărtare sau mai mult, după un perete albăstriu de copaci. Intre el și noi tremură, ca zugrăvite pe o pânză, gârle și lacuri, păduri și goluri, nori cari parcă plutesc sub noi și cai cari aleargă prin baltă, speriindu-se de propriul lor galop, cu nările în vânt și cu coama zbârlită. Vin carele cu snopi dela câmp, dar urcă și malul de jos, din luncă, parcă ar veni din Dunăre. Se adună de pretutindeni aici, sus, și noi îi așteptăm, punem mâna pe furcă și ajutăm la descărcare, deși am călătorit până în aceste părți numai pentru vânătoare sau ca să vedem Dunărea vara. Aceasta e vara ei, în sacii care se umplu de boabele mari, în fetele care cântă în vârtul treierătoarei, cu zăvelca prinsă în brâu, în flăcăii care fac girezi din paie și se pierd printre firele și pulberea lor ca niște izvoade într'o urzeală. S'au strâns pentru seară și lăutari. Au să cânte pe Kira Kiralina, din care Panait Istrati a făcut un roman brăilean, ca să intre cu el în literatura lumii. A intrat împreună cu această viață dunăreană, pe care vom asculta-o numaidecât plângând din coarde, pentrucă povestea isprăvește rău. Sunt femei cu patimi mari și bărbați iuți la faptă. Limba lor însăși e mai colorată și mai epică. Trecute prin gura oamenilor dela Dunăre, întâmplările se fac furtunoase și neiertătoare. Capete bărboase ies din stuf. Totul e mișcare și trecere de jur împrejur. Viața trebuia să fie la fel. Apa și-a făurit și suflete după chipul și asemănarea ei. Călătorul sau geograful grăbit nu le vede. Nu-i întrebați pe ei. Luați-vă mai bine cismele cu carâmbi înalți și intrați în baltă. Omul e pe acolo numai o vietate între alte vietăți care trăesc nenumărate și în bună înțelegere împreună, din piftia plină de belșug a locurilor. Pescuitul și vânătoarea

sunt numai ca o culegere de floare dintr'o grădină. Nici nu se bagă de seamă. Viața se desfășoară mai departe, ca și fluviul, netulburată. Ea se întoarce în fiecare an tot așa de bogată, de secole și de milenii. Foește pretutindeni. Amețește. Parcă pe aici și-a luat începutul, din umezeala și din grăsimea pământului. E ca un cântec, după care te duci și n'ai mai veni îndărăt, prin desișuri și pe luciuri.

Dar toate aceste priveliști în valea Dunării de Jos nu sunt decât o pregătire pentru ceeace ea păstrează la capăt și n'are asemănare, nu numai în tot cursul ei, dar în Europa și poate nici în alte continente. Iese din Pădurea Neagră, Schwarzwald, din mijlocul popoarelor germane care s'au ținut puțin și de acest odgon întins prin codri neumblați și peste praguri de piatră, ca să bată drumurile medievale din Apus în Răsărit, și sfârșește la altă Pădure Neagră, Caraorman, cu nume răsunător turanic, arătând că a ajuns la marginea lumii cunoscute și că trebue să se oprească. Stă astfel ca un copac uriaș cu rădăcinile groase înfipte în Marea Neagră și cu crăcile răspândite până departe, pe lângă izvoarele Rinului și Ronului, de unde se merge spre Oceanul Atlantic și spre Marea Mediterană, marile vetre de cultură ale Continentului. Fluviul lui cel mai puternic s'a strecurat printre toate celelalte văi, care au o scurgere dela Miazănoapte la Miazăzi, sau dela Miazăzi la Miazănoapte, și a luat o cale deacurmezișul spre marea aproape închisă, păzită la margini de mituri îngrozitoare, Prometeu în fund pe muntele lui, ciugulit de vulturi, Lâna de aur pe la popoarele mâncătoare de oameni. El parcă întorcea spatele Europei care-l născuse pentru alte rosturi, ce abia astăzi încep să se vadă. Apusul a fost, într'un fel sau altul, totdeauna în luptă cu Răsăritul. Dunărea era ca o legătură între ele, ducând dela unul la altul, și așteptându-și ceasul. Noi, Românii, ne-am dovedit niște păzitori de porți, lăsați în alte vremuri aici și uitați sub valul năvălirilor, ca să fim gata și să tragem zăvoarele, când va bate acel ceas. Are atunci un înțeles deosebit numele Portița, pe care poporul nostru l'a dat ieșirii la Mare a unuia din brațele Dunării, între celelalte nume păstrate încă dela Elini și dela Romani. Pe aceste singurătăți ale Deltei el e la el acasă. Așa cum locurile sunt un raiu al păsărilor, care poposesc prin gârlele și lăcurile ei, venind din toate zările, ele au fost și drumuri cu popasuri scurte ale tuturor neamurilor, ispitite de strălucita moștenire bizantină. Au venit și s'au dus, așezându-se în alte părți. Noi am rămas.

Pojarul verii, când apele parcă fierb, a trecut. Mai frumoasă decât primăvara, care năvălește într'o izbucnire aproape dureroasă, este toamna Deltei. Călătorul pătrunde într'o lume nouă. Pădurile de stuf, înalte și dese, uneori cu pârtii tăiate între ele, care parcă ar duce la castele tainice în ostroave de puțini știute, se îndoaie la vânt și pun mișcarea lor pe loc alături de mișcarea apei, în marea nemișcare dimprejur. Delta chiamă la ea, deși adăpostește atâtea puteri năprasnice, ca o împărăție a liniștei. Liniștea adevărată e poate făcută tocmai din această cumpănă între frământări. Stoluri

nenumărate de păsări parcă sboară și ele pe loc. Flamingii se privesc în ape pe picioarele lor lungi. Pelicanii grei, cu gușa plină de pește, stau parcă nici nu s'au desprins bine din mâlul din care au fost plămădiți. Cormoranii negri, ca niște păsări ale morții, pornesc după pradă. Stârcii albi cu pană se leagănă într'un picior ca o podoabă ușoară la gâtul vântului. Și atunci un ostrov de plaur, rupt de apă, trece pe dinaintea noastră, călător nu se știe unde, spre niște tărâmuri de poveste, unde toate au vârsta și ușurința păsărilor. Toate vietățile depe el călătoresc împreună, fără să se tulbure. Câte o pădure de copaci, legați între ei cu liane și curmee, umple deodată zarea cu răcoare. Un grind înalt, în care s'au găsit unelte vechi și sfărâmături de corăbii ca pe coastele Wikingilor, taie calea. Alte brațe de Deltă, lărgite și ținute deschise de mâna omului, pentruca lacurile înnisipate și moarte să primească din nou înviorarea apelor dulci ale fluviului, întâmpină la marile răscruci. Din când în când răsare în câte o cotitură a malului un sat de pescari. Oamenii sunt plecați la pescuit, înăuntru la vaduri bune sau la întâlnirea apelor sărate cu apele dulci, unde se dă lupta cea mare cu morunii de sute de kilograme greutate și plini de aurul negru al icrelor. Luntri încărcate de pește argintiu, care se mai bate încă, încep să treacă repede spre cherhanale. Se simte adierea sărată a Mării Negre. Dunărea parcă mai întârzie o clipă, înainte să-și lase albia galbenă și să se piardă cu toate apele și cu toată istoria ei în Mare.

In miezul iernii, când gerul năprasnic vine adus de Crivăț din mările nordice și din stepele siberiene, valea Dunării se îmbracă peste noapte într'o șubă de ceață și de turțuri. Nu știu dacă trebue să fii numai decât un om al locului ca să-i simți frumusețea albă, sălbatică și care nu e întru nimic mai prejos de cealaltă, a anotimpurilor verzi. Cred că tocmai un necunoscut, coborît de pe alte țărmuri, și nu noi, obișnuiți cu tot ce marele pictor peisagist, timpul, ne zugrăvește rând pe rând înaintea ochilor, ar fi mai în stare să simtă ceeace ne îmbată pe băștinași cu un dor de ducă de un nou fel. Trebue văzută neapărat Dunărea înghețată din mal în mal, pe o lărgime de o mie și uneori de 2000 de metri. Acolo unde fluviul curgea împăcat, răsucindu-și și netezindu-și singur ochiurile și bulboanele și ducea cu sine umbrele mătăsoase ale pădurilor de sălcii, acum nu este decât un pod de ghiață. Nu-ți vine să crezi. E ca și cum tot acel măreț popor de ape, care părea stăpânul întregului ținut, a fost abătut din albie și luat de puteri năzdrăvane. Poți să treci dintr'o parte în alta fără nici o greutate. Pe unde se leagănau vapoarele mari oceanice, umbli ca pe uscat. Numai copcile săpate cu topoarele din loc în loc, așa cum zic oamenii ca să răsufle apa, mai dau de gol ce se găsește dedesubt. Dunărea a încremenit cu valuri și cu suluri de apă, ridicate în văzduh. Parcă a fost o luptă între ea și îngheț. Îți închipui totdeauna că fața fluviului trebue să fie liniștită și străvezie, poate chiar cu peștii putând fi urmăriți prin pojghița de ghiață, care-i acopere. Mirarea, care nu te mai lasă, când o străbați și te duci în lungul ei, este tocmai înfățișarea de furtună

şi de răsvrătire, zbuciumul şi încordarea desnădăjduită a apei, ca să scape de această înţepenire venită peste ea fără pricină şi fără putinţa să fie biruită. Aceasta este Dunărea adevărată, oprită într'o clipă a ei, şi nu cealaltă, mereu mişcătoare şi mincinoasă, cu o netezime pe care nu o are. Parcă în fiecare clipă următoare poate să pornească din nou dela locul şi cu chipul în care-l avea când mâna uriaşe a gerului s'a înfipt în coama ei vijelioasă şi nedomolită şi a oprit-o pe loc. Din această simţire e făcută frica şi e făcut fiorul pe care-l ai umblând. Sub picioarele tale drumul e tot aşa de sigur ca un drum de munte. Dar stâncile şi găurile care te întâmpină sunt vii şi pot să se pună în mişcare oricând, trăgându-te cu ele la fund. Ţi-au întins numai o cursă, punându-ţi sub tălpi acest pod făţarnic. Eşti prada elementelor batjocoritoare, adâncul are să se deschidă şi niciodată n'ai să ajungi la malul tare perdelit cu ceaţă. Uneori te îndrepţi fugind spre el, nemărturisindu-ţi această temere, care e mai puternică decât tine. Prin fulguială şi pâclă, oamenii iernii pornesc în rânduri dese, pe jos sau în sănii, pe aceiaşi pârtie, care începe să fie bătătorită ca un drum, dintr'o parte în alta. Şirul lor nu e drept, ci ocoleşte ca o potecă piedicile din cale, vreo creastă cu colţi ca un fierăstrău, care taie pământul dintr'un mal într'altul, sau vreo văgăună, care ar putea să crape ca să năboiască şi să spele apele toată această vedenie polară. Se pierd încet dincolo pe întinderea albă. Nici ei nici tot ce se vede nu este parcă de astăzi şi din lumea noastră. E dintr'o vreme când scoarţa pământului cu toate ale ei s'a învârtoşit şi a murit de ger aşa cum s'a învârtoşit şi a pierit Dunărea. Lumea a plecat spre alte zări, în căutarea vieţii care poate s'a mai păstrat pe acolo. Sloii scârţâie împrejur. Păsările negre fâlfâie în stoluri pe deasupra ca un alaiu al desnădejdei. Din crângurile îngheţate urlă lupul. Până ajungi la un port de iernat al vaselor, unde corăbiile şi-au împletit funii de argint şi vapoarele au coşuri sclipitoare de sticlă. Toată această flotă a visului cu marinari neastâmpăraţi pe punte şi pe cheiuri, îţi dau îndărăt încrederea. Marea expediţie se pregăteşte. La un semnal ea are să plece. Pavilioanele aventurii au să se desfăşoare în întâiul soare care are să despice norii, să gonească iarna şi să deslege din cătuşele ei de ghiaţă Dunărea.

In alte ţări apele lor mari intră în economia sau chiar în istoria naţională, cu trăsături care le sunt asemănătoare. Acelaş popor s'a aşezat pe ambele părţi ale văii, care leagă nu desparte. Munca oamenilor ridică porturi, sapă canale, zideşte uzine hidroelectrice. Cântecul popular stă uneori pe mal şi face din cântecul geologic al undelor un cântec pentru suflet, păstrat din veac în veac. Dunărea înseamnă toate acestea şi înseamnă mai mult pentru neamul românesc. Ea a luat parte la închegarea lui şi i-a împrumutat multe din propriile însuşiri. Viaţa lui nu se mai poate despărţi de viaţa marelui fluviu. Plutim prin singurătatea lui, ca să-l înţelegem pe el, dar ca să ne înţelegem şi pe noi. Il auzim în fiinţa noastră, când rămânem cu noi înşine.

Emanoil Bucuţa

O POLEMICĂ ORIGINALĂ ÎN JURUL CHESTIUNII RURALE

1859—1860

Victor Place — D. Cornea — Ion Ionescu dela Brad

Am arătat cu alt prilej [1], cât de strânse erau legăturile între Domnitorul Cuza şi Victor Place, consulul Franţei la Iaşi.

In toamna anului 1859, Place întocmise un lung şi documentat memoriu, destinat Domnitorului Cuza şi intitulat: **«Idées générales pour servir à la réorganisation des Principautés Unies de Moldavie et de Valachie»,** urmat de un alt mic studiu, în care se ocupă de problema rurală, atunci aflată la ordinea zilei.

In acest din urmă studiu, intitulat: **«Question des paysans ou affranchissement de la propriété par l'émancipation des paysans».** Place susţinea soluţiunea împroprietărirei sătenilor, soluţiune ce urma să se desăvârşească după o tehnică juridică şi financiară din cele mai simple. .

Proprietarii de pământ urmau să se înţeleagă cu sătenii cultivatori, aşezaţi pe moşiile lor, pentru a le vinde loturile ce munceau de atâta amar de vreme, în condiţiuni de preţ, statornicite prin bună învoială. In chipul acesta ţăranii cultivatori ar fi devenit proprietari de moşii iar marii proprietari de moşii ar fi dobândit cu uşurinţă valoarea acestor loturi prin intervenţiunea unei **«Bănci de Credit Funciar»,** ce ar fi urmat să ia fiinţă cât de curând, cu ajutorul unui împrumut extern. Acestea erau propunerile lui Victor Place, în ceeace priveşte modul de deslegare a spinoasei chestiuni rurale.

Prin urmare, o înţelegere directă între proprietari şi săteni. Preţul pământului urma să se stabilească prin bună învoială. Numai în caz de neînţelegere, ar fi urmat amestecul Statului, prin anumite organe de arbitraj. In acelaş timp proprietarii ar fi căpătat imediat în numerar prin ajutorul **«Băncii de Credit Funciar»,** jumătate din preţul pământului vândut, iar pentru cealaltă jumătate, în 12 ani. Pe de altă parte, sătenii ar fi urmat să plătească va-

1 *Victor Place şi Domnitorul Cuza.* (Bibl. Aşezământul Cultural Ion C. Brătianu). Sub tipar.

loarea pământurilor cumpărate prin anuități către numita instituție de credit, tot în timp de 12 ani.

Studiul lui Victor Place fusese publicat și de **Ion Ionescu dela Brad** în Nr. 10 din Octombrie 1859 al unei reviste condusă de el: **«Foaia de Agricultură practică».**

Dumitru Cornea, mare proprietar de pământ, postelnic, director la Ministerul Internelor din Moldova, deputat de Iași în Adunarea Electivă a Moldovei și partizan al alegerii lui Grigore Sturdza în scaunul Moldovei, socotea părerile consulului Place ca direct subversive și primejdioase ordinei sociale. In consecință, publică o mică broșură de câteva pagini, în limba franceză și română, — al cărui text îl redăm în întregime mai departe —, în care pentru a dovedi cât de nepotrivite erau părerile consulului francez din Iași, cita o hotărîre judecătorească a Tribunalului Corecțional al Senei, prin care se condamna un cetățean francez, cu numele de Vacherot la un an închisoare.

Ce delict comisese numitul cetățean francez și pentru ce amintea Cornea acest caz în polemica lui cu Place?

Vacherot emisese, (probabil prin presă) părerea că «l'expropriation de la propriété foncière au profit de ceux qui la cultivent, moyennant indemnité payée annuellement par les nouveaux propriétaires, ne serait pas plus une atteinte au droit de propriété que l'expropriation pour cause d'utilité, publique; que si le propriétaire a son droit de propriété, l'ouvrier a son droit de vivre, qui n'est pas moins sacré que s'il a à souffrir de la tyranie du capital, la société a le droit d'intervenir et qu'elle en a le droit, puis que le droit de propriété ayant pour principe le travail, il serait absurde que la conséquence put réagir sur le principe au point d'en paralyser l'énérgie».

Tribunalul francez socotise astfel de opinii, «des attaques contre le principe de la propriété, qui peuvent être dangereuses pour l'ordre social», și în consecință condamnase pe Vacherot la un an închisoare și 1000 franci amendă.

Dumitru Cornea găsea desigur o perfectă asemănare între părerile lui Vacherot în Franța și ale lui Place în Moldova și aducea la cunoștința publică din Moldova acest caz, socotind că prin aceasta putea să răstoarne propunerile lui Place, atât de judicioase și întru nimic atingătoare pentru ideea de proprietate. Precum am arătat, Place propusese înțelegeri de bună voie între marii proprietari și sătenii cultivatori, pentru cumpărarea și plata loturilor muncite de țărani, căci prin această metodă se elibera și marea proprietate de servitutea de a da sătenilor pământuri de cultură pentru întreținerea acestora, iar țăranii se emancipau, devenind proprietari de veci pe pământurile ce lucrau de atâta vreme.

Intervenția lui Cornea este dintre cele mai caracteristice căci învederează mentalitatea unora din marii proprietari moldoveni, în momentul când se discuta chipul cum urma să se deslege ches-

tiunea rurală, recomandată de altfel şi prin art. 46 al Convenţiei din 7/19 August 1858.

La apariţia broşurei lui Dimitrie Cornea intervine în polemică şi **Ion Ionescu dela Brad,** cunoscutul luptător al drepturilor sătenilor la împroprietărire, încă din 1848, când prezidase celebra «Comisiune a Proprietăţii», instituită de către Guvernul provizoriu revoluţionar în Muntenia, tocmai pentru deslegarea chestiunei rurale.

Ion Ionescu dela Brad publică în Nr. de Joi 25 Februarie 1860 al ziarului «Tribuna Română», unde era redactor şef, un articol intitulat **«D. Cornea şi broşurica sa»,** pe care o reproducem în paginile ce urmează.

Ionescu dela Brad începe prin a afirma că lucrarea lui Place nu cuprinde «o doctrină agrarie», ci o propunere de deslegare a raporturilor între proprietari şi cultivatorii de pământ. După părerea sa, Place este «numai vulgarizatorul unor principii practice pentru îmbunătăţirea unei legi astăzi în vigoare». Pe de altă parte el adaugă că «împroprietărirea ţăranilor este consolidarea principiului proprietăţii... Desrobirea proprietăţii susţinută de d. Plasu nu va să zică negarea dreptului proprietăţii ci curat numai regularizarea definitivă a acestui drept».

Nu se poate asemăna situaţiunea regimului agrar din Franţa cu regimul agrar din Principate. Pe de altă parte, prin proectul Plasu nu se urmărea alt scop «decât de a da proprietarului un mijloc prin care să se desrobească proprietatea lui de şerbia legală ce o apasă şi de a se înbunătăţi şi soarta ţăranilor odată cu această afranşisare a moşiilor».

Ionescu dela Brad apără deci pe Place de învinuirea de a avea «ţintiri răuvoitoare» şi apoi adaugă: «Această nedreaptă bănuială este cu atât mai vrednică de osândă cu cât loveşte într'un om, care prin străduinţile sale neobosite şi inteligente în apărarea drepturilor şi intereselor Principatelor, a dobândit titluri necontestabile la respectul şi la recunoştinţa Românilor, cari în cele din urmă lupte politice a avut în d. Plasu un sprijin tare şi salutariu la toate îndoielile lor».

In încheere, el mai aruncă câteva săgeţi la adresa lui Cornea şi socoteşte că Place, prin lucrarea sa «s'a ocupat cu cea mai mare scumpătate de a salvgarda şi de a desvălui toate interesele proprietarilor ţării».

Această polemică nu este lipsită de interes documentar, nici de o anumită savoare. Ea învederează o stare de spirit caracteristică în vremea când se desbătea cea mai însemnată problemă social-economică a ţării noastre.

Place ne apare odată mai mult, ceeace a şi fost, un preţios sprijinitor al acţiunei de consolidare a ţării, aducând contribuţiuni luminoase şi de aplicare practică. D. Cornea rămâne reprezentantul

gândirei multora din marii proprietari ai Moldovei, care se împotriveau ideii de împroprietărire a sătenilor, socotită fiind o atingere a principiului şi dreptului de proprietate; iar Ion Ionescu dela Brad ne apare omul de concepţii noi, largi, liberale şi generoase, care lua apărarea drepturilor sătenilor, sprijinind totdeodată ideile de dreptate socială, cum va rămâne până la sfârşitul zilelor sale.

Victor Slăvescu

ANEXE

I

TEXTUL BROŞURII LUI D. CORNEA

CÂTEVA CUVINTE ASUPRA O TEORII D. V. PLASU PENTRU IMPROPRIETĂRIREA CULTIVATORILOR

Aceste câteva cuvinte au de scop ca să vădească apreciaţia ce se face la Paris unei teorii ca ace espusă de d. V. Plasu în Iaşi prin articolul publicat în foaia Agriculturei Practică No. 10, anul 1859, teorie care ţinteşte la împroprietărirea Moldovei cu despăgubire anuală.

Fără a mă ocupa de argumentele cu care D. V. Plasu se serveaşă prin al său articol, eu voesc a urmări acum numai teoria ace principală, aceea ce ţinteşte în a împroprietări pe unia prin silnica esproprietărirea a altora.

O asemine teorie contrară principiului libertăţii neapărată la încheerea tocmelilor, prinţip pe care se razemă legile tuturor ţărilor civilizate, privitoare pe actele prin care să câştigă proprietatea, m'au pus în merare cu atât mai mult cu cât ea izvorăşte dintr'o inteligenţă franceză şi că nici avem pildă că o asemine doctrină să se fi aplicat până acum în vreunul din staturile civilizate.

Un act nu mai puţin decât oficial emanat dela o autoritate franceză m'a deşteptat din această merare, încredinţându-mă că o asemine teorie ca aceea espusă de D V. Place la Iaşi, nu este decât espresia unei opiniune cu totul personale a dumisale.

QUELQUES MOTS SUR LA DOCTRINE AGRAIRE DE M. V. PLASU

Ces quelques mots ont pour but de faire connaître l'appréciation qu'on porte à Paris sur une théorie telle que celle que M. V. Place a exposé à Jassy dans l'article publié, par le journal moldave d'Agriculture pratique No. 10, 1859; et qui a pour but de rendre propriétaires les cultivateurs de la Moldavie, moyennant une indemnité annuelle.

Sans m'attacher aux arguments que M. V. Place cherche à faire valoir dans cet article, je ne veux m'occuper ici que de la théorie principale, qui a pour but de rendre propriétaires les uns par l'expropriation forcée des autres.

Une pareille théorie contraire au principe de la liberté en matière de contracts, sur lequel reposent les lois de tous les pays civilisés, qui conservent les actes translatifs de propriété m'a étonné d'autant plus que'elle partait d'une intelligence française et qu'elle n'avait été encore mise en pratique dans aucun état civilisé.

Cependant, un acte officiel, émané d'une autorité française, se présente très à propos pour faire cesser mon étonnement et me donner l'assurance qu'une théorie pareille exposée par M. V. Place n'est, en définitive, que la simple expression d'une opinion toute personnelle.

Aşa dar, pentru a deştepta şi eu pe acei care ca mine ar fi putut cădé în o aşa mirare, sau mai bine zicând, pentru a arăta apreciaţia care se face unei aşa teorii la Paris, capitalia civilizaţiei, am crezut de priinţă, ca hotărârea dată de către Tribunalul corecţional al Senei, 6 Genarii 1860, stil nou, asupra unei teorii publicată în Franţa de D. Vaşero, asemine cu aceea espusă în Iaşi de D. Plasu, să o reproducă aice, întocmai precum ea se găseşte în ziarul Nord. din 21 Genarie 1860.

Iată această hotărâre :

«In aceea ce priveşte delictul de atac împotriva proprietăţii ;

In privire că prin pasajul ce se găseşte pe pagina 194, 195, şi 196, ş. c. l.

Autorul nu se teme de a sprijini această opiniune, că exproprierea proprietăţii fonciere în folosul acelor ce o cultivă, cu despăgubire plătită anual de către noii proprietari, n'ar fi o mai mare jignire în dreptul proprietăţii de cât ecsproprierea pentru o cauză de trebuinţă publică; că dacă proprietarul are dritul său de proprietate, muncitorul are dritul său de a trăi, care nu este mai puţin sacru; iar dacă el e supus a suferi de tirania capitalului, societatea are dreptul de a interveni şi că ea are acest drept, pentru că dritul proprietăţii având de princip munca, ar fi absurd ca consecinţă să poată influa asupra principiului până la gradul de a-i paraliza energia ş. c. l.

In privire că oricât de absurde şi cesarte pot fi în fine nişte aseminea teorii, totuşi ele cuprind grave atacuri împotriva principiului proprietăţii, care pot deveni primejdioase pentru ordinul social ş. c. l.

Osândeşte pe Vacherot la un an de închisoare şi 1000 franci de amandă (glozbă) pe temeiul art. 462 din codul penal.

1860 Februarie 14

D. Cornea

Ainsi, pour tirer de l'erreur ceux qui comme moi, pourraient se laisser entraîner par cette surprise ou plutôt pour faire connaître l'appréciation portée à Paris, capitale de la civilisation, sur une théorie, pareille à celle de M. Place, j'ai jugé utile de publier l'arrêt prononcé par le Tribunal Correctionel de la Seine, le 6 Janvier 1860, nouveau style, sur une théorie semblable émise en France, par le sieur Vacherot, et de reproduire fidèlement cet arrêt tel qu'il se trouve dans le numéro 21 du Journal Le Nord, du 21 Janvier 1860, nouveau style.

Voici cet arrêt :

«En ce qui touche le délit d'attaque contre la propriété ;

Attendu que, dans le passage qui se trouve aux pages 194, 195 et 196 etc.

L'auteur ne craint pas d'affirmer cette opinion, que l'expropriation de la propriété foncière au profit de ceux qui la cultivent moyennant indemnité payée annuellement par les nouveaux propriétaires, ne serait pas plus une atteinte au droit de propriété que l'expropriation pour cause d'utilité publique; que si le propriétaire a son droit de propriété, l'ouvrier a son droit de vivre, qui n'est pas moins sacré que s'il a à souffrir de la tyranie du capital, la société a le droit d'intervenir et qu'elle en a le droit, puisque le droit de propriété ayant pour principe le travail, il serait absurde que la conséquence put réagir sur le principe au point d'en paralyser l'énergie, etc,

Attendu que quelque absurdes et insensées que puissent être de pareilles théories, elles n'en contiennent pas moins des attaques contre le principe de la propriété, qui peuvent être dangereuses pour l'ordre social,

Faisant l'application de l'art. 462 du code pénal.

Condamne Vacherot à un an de prison et 1600 francs d'amende.

D. Cornea

II

D. CORNEA ŞI BROŞURICA SA

(Tribuna Română. Joi 25 Februarie 1860)

Foaia de Agricultură practică a publicat în No. 10 o lucrare a d-lui Plasu sub titlu»:«**Desrobirea (afranşisarea) proprietăţii fon-**

ciare în Moldova». D-l Cornea a găsit de cuviinţă de a face o broşurică intitulată: **«Câteva cuvinte asupra doctrinei agrarie a d-lui V. Plasu»**. Scopul evident al acestei mici broşure de a asimila lucrarea d-lui Plasu cu o lucrare osândită de curând de tribunalele franceze, ca lovitoare în drepturile proprietăţii, este de neapărată trebuinţă şi de o dreptate nepărtinitoare de a arăta starea acestei chestiuni.

Mai întâi lucrarea d-lui Plasu nu este o doctrină nici agrarie, nici altfeliu. El nu are alt scop decât de a da un mijloc de deslegare la o chestiune pe care însăşi Convenţiunea au recomandat-o băgării de seamă şi îngrijirii legiuitorilor români.

In ochii oricărui om de bună credinţă, această soluţie nu poate fi considerată decât ca o tranzacţiune izvorâtă din starea actuală a raporturilor între proprietari şi cultivatorii ţărani din Principatele Unite. Dela aceasta până la o doctrină agrarie este toată deosebire care se află între două principiuri inponcişate [1]. D-l Plasu nu are tendinţa de a fi promulgătoriul unei legi agrarie; ci numai vulgarizatorul unor principii practice pentru îmbunătăţirea unei legi astăzi în vigoare la noi, pentru prefacerea unei instituţiuni ce şi a făcut timpul şi care chiamă alt aşezământ întemeiat pe neperitoarele principiuri de proprietate. Improprietărirea ţăranilor este consolidarea principiului proprietăţii. Convenţia prescrie îmbunătăţirea stării ţăranilor; şi dar nimic nu ar fi mai contrariu Convenţiei, mai în contrazicere cu aspiraţiile poporului român decât despoierea ţăranului de un drept pozitiv şi legal asupra locurilor ce posed cu un titlu necontestat şi necontestabil în drept şi în faptă. Desrobirea proprietăţii susţinută de d. Plasu nu vra să zică negarea dreptului proprietăţii. ci curat numai regularizarea definitivă a acestui drept.

Afară de aceea ar fi o amăgire adâncă de a asimila condiţiunea proprietăţii funciare şi a cultivatorilor ţărani din Principate cu condiţiunea în care se află proprietatea şi ţăranii în Franţia.

Acolo, cultivatorul este proprietar funciar sau meteier, sau arendaş sau şi salariat; el nu are asupra proprietăţii altora nici măcar umbra unui drept, ba nici măcar dreptul mai mic de uzufructier sau embaticar. Acolo proprietarul este stăpân absolut pe pământul său, el nu este supus la nicio sarcină, la nicio şerbie. In fine, între proprietarii şi cultivatorii în Franţa nu se află alte raporturi decât acele ce există între capital şi lucru liber şi de bună voie. Acolo, dar, nu poate fi vorba de nici un feliu de tranzacţiune nouă între proprietari şi ţărani.

Din contra, în Principatele Unite, cultivatorul ţăran este ca să zicem aşa, un uzufructier embaticar a pământului ce exploatează pe seama sa. Proprietarul este îndatorit de legile în vigoare de a da ţăranului o bucată de pământ din pământul moşiei pentru tre-

[1] Contrarii, opusc.

buinţele locuitoriului, de unde urmează că o şerbie reală şi legală este lipită de proprietatea fonciară în Principate.

Proectul d-lui Plasu nu are alt scop decât de a da proprietarului un mijloc prin care să-şi desrobească proprietatea lui de şerbia legală ce o apasă şi de a se îmbunătăţi şi soarta ţăranilor odată cu această afranşisare a moşiilor.

Aceea ce se propune pentru a ajunge la un aşa de mare folos şi pentru proprietari şi pentru ţărani nu este nici de cum legea agrarie; căci de ar fi fost una ca aceasta, nu s'ar fi pus în practică de către însăşi guvernământul Maestăţii Sale Apostolice în Ungaria, Galiţia, Bucovina, etc.

Aceste puţine cuvinte de rectificare vor fi de ajuns pentru a ieri pe oamenii de bună credinţă de a cădea în rătăcirea unde îi duce d. Cornea, carele, dacă nu s'ar fi amăgit el însuşi, n'ar fi căzut în judecata eronată de asimilare a stării proprietăţii din Franţia cu aceea din Principate şi de a bănui pe d-l Plasu cu ţintiri rău voitoare. Această nedreaptă bănuială este cu atât mai vrednică de osândă cu cât loveşte într'un om care, prin străduinţele sale neobosite şi inteligente în apărarea drepturilor şi a intereselor Principatelor, au dobândit titluri necontestabile la respectul şi la recunoştinţa Românilor, cari în cele din urmă lupte politice au avut în d-l Plasu un sprijin tare şi salutariu la toate îndoelile lor.

Nu cumva d-l Cornea are în inimă un ghimpe ce îl face a grăi astăzi de rău pe Ministrul Diplomat? Din partea noastră credem a avea o datorie de a primi cu căldură, dacă nu cu cel mai viu interes, părerea unui om ca d-l Plasu într'o chestiune asupra căreia Rusia a provocat în toată Europa o studie din partea oamenilor competinţi şi a fixat premiurile cele mai încurajatoare. Se vede că avocaţii şi învăţaţii noştri biurocraţi se socot mai cu cap decât toată lumea, de oarece dau cu pietre în capul omului acelui ce, dorind a ne face bine, ne-au dat o lucrare în care ţinem de a constata că s'a ocupat cu cea mai mare scumpătate de a salvgarda şi de a desvăli toate interesele proprietarilor ţării.

(Ion Ionescu dela Brad)

ARMATA LUI MIRCEA CEL BĂTRÂN

Studiile de istorie militară românească nu au adâncit epoca dela începutul formării principatelor noastre, Moldova şi Ţara Românească, deşi în această perioadă cade domnia răsboinică a lui Mircea cel Bătrân. Acest domnitor a purtat, lucru rar în istoria noastră, şi războaie ofensive, de aceia studiul armatei lui Mircea este un subiect deosebit de interesant. Lucrările de istorie militară, începând cu **Puterea Armată** a lui Bălcescu, s'au întemeiat pe ştiri mai târzii ale cronicilor şi documentelor, care au fost aplicate şi epocii mai vechi a lui Mircea. E drept că isvoare contemporane de caracter militar sunt rare pentru această epocă, ceiace îngreuiază cercetările. Totuşi, o cercetare mai atentă a informaţiilor disparate poate duce la concluzii noi şi directe.

Ţara Românească în vremea lui Mircea cel Bătrân avea o organizaţie socială solidă, întemeiată pe proprietatea colectivă a pământului. iar venitul şi puterea domnului erau deasemenea bine întemeiate. Organizaţia oastei porneşte dela aceste realităţi: aveam pe atunci o oaste de ţară, adică o oaste naţională şi oastea era a domnului.

In această epocă, la trecerea dintre secolul al XIV-lea şi al XV-lea, se făcea în ţările vecine catolice, Polonia şi Ungaria, o mare reformă a armatei. Sistemul cel vechi medieval al recrutării armatei era întemeiat pe cetăţile regale. Oamenii din toate satele şi târguriie, cu armele ce le puteau avea la îndemână, în frunte cu ofiţerii regali din anume centre întărite. burguri, formau diferitele corpuri de oaste, era deci o oaste de ţară care aparţinea regelui. In epoca de care vorbim vechiul sistem al burgurilor a fost înlocuit treptat cu sistemul **banderiilor.** Oastea banderiilor era o armată feudală, nobilii ridicau de pe moşiile lor oastea sub comanda lor, era o oaste întemeiată pe cavaleria nobilă, mai bine înarmată şi mai bine exercitată decât oastea ţărănească a regelui, dar toată puterea ei trecea din mâna monarhului în aceia a nobilimii. Această reformă, transformarea oastei regale în oaste nobilă, începută în Polonia sub Cazimir cel Mare (1335—1370), iar în Ungaria sub Carol Robert de Anjou (1309—1342) nu fu terminată decât în cursul veacului al XV-lea [1].

[1] I. Dabrowski, *Ostatnie lata Ludowika Wielkiego* (Ultimii ani ai lui Ludovic cel Mare) Cracovia, 1918, p. 66—68. I. Macurek, *Déjiny Madaru a Uherského státu* (Istoria Maghiarilor şi a statului unguresc). Praga, 1934, pp. 88—96.

In Ţara Românească nu poate fi vorba de o oaste feudală în vremea lui Mircea; cum vom vedea imediat, oastea era a domnului. Dar făcând o comparaţie cu situaţia din ţările vecine, credem că armata românească nu putea avea un sistem propriu şi original de recrutare, ci dimpotrivă intra şi ea în sistemele obişnuite în această parte a continentului. Credem că sistemul cel vechi al cetăţilor, centre militare risipite în ţară, cu ofiţeri domneşti, în jurul cărora se adunau oamenii de pretutindeni, exista şi la noi. Dovezi directe nu avem decât pentru Moldova. Un document al lui Ilie Vodă din 1432, Bârlad, întăreşte satul lui Dragoş Urlat, care «să fie atârnător de steagul dela Tutova» (ІА держит къ стягу Тутовскомоу)[2].

Oastea ţării era întreaga populaţie în stare să poarte armele. Dlugosz scrie despre oastea Moldovei în vremea lui Ştefan cel Mare: «Nu numai militarii şi boierii, dar şi pe ţărani îi adună sub arme, poruncind tuturora să fie gata pentru apărarea patriei. Dacă vre-un ţăran i se înfăţişa fără săgeţi, arc şi spadă, sau nu era gata să alerge în oastea călare, îl pedepsea cu moartea fără milă»[3].

Oastea aceasta se numea oastea cea mare, adică ridicarea în masă a ţării. Vladislav I al Ţării Româneşti, în privilegiul său pentru mânăstirea Vodiţa (c. 1370) scuteşte un sat al acestei mânăstiri chiar şi de oaste[4], în schimb, Mircea cel Bătrân, într'o epocă în care era nevoie de mai mulţi ostaşi, nu acordă niciodată o asemenea scutire şi menţionează că privilegiile de imunitate (ohabă) se acordă numai cu exceptarea datoriei militare: Proprietarii din Mociuriţe obţin imunitatea pentru moşia lor, «numai singura oastea s'o **facă domniei mele**»[5]. Boierinaşii din Beala şi Prislop (Mehedinţi) obţin dela Mircea ohaba la 1415, însă «numai la oastea cea mare **să se scoale,** iar alta nimic mai mult»[6]. Chiar satele mânăstireşti aveau această obligaţie. satul Ciuliniţa al mânăstirii Snagovului este declarat ohabnic de către Mircea, «afară de singură oastea cea mare **să se ridice pentru domnia mea**»[7]. Asemenea satul Pulcovăţ al mânăstirii Strugalea, astăzi dispărută, care se afla nu departe de Giurgiu, obţine la 1409 un privilegiu dela Mircea cel Bătrân: «Numai la oastea cea mare **să slujească domniei mele,** iar alta nimic mai mult»[8]. Obligaţia oastei celei mari privea şi pe târgoveţi. Orăşenii şerbi din Târgovişte. o stradă întreagă, dăruiţi de Mihai Vodă, fiul şi coregentul lui Mircea, mânăstirii Cozia, sunt scutiţi în favoarea mânăstirii de toate dările şi prestaţiile «şi numai birul şi oastea şi să lucreze la moară, iar altele nimic să nu aibă amestec cu orasul»[9]. Din pasajele de mai sus, extrase din hrisoavele lui Mircea, se pot trage unele concluzii interesante: oastea cea mare însemna o sculare, o ridicare, cum se exprimă însuşi domnul. Aceasta în-

[2] Document inedit din 2 Ianuarie 1432, la mânăstirea Xeropotam, la Muntele Athos, comunicat de profesorul M. Laskaris din Salonic.

[3] I. Dlugosz, *Chronica*, Leipzig, 1713, II, col. 417.

[4] P. P. Panaitescu. *Documentele Ţării Româneşti*, I, p. 37.

[5] *Ibidem*, p. 80. [6] *ibidem*, p. 112. [7] *ibidem*, p. 92. [8] *ibidem*, p. 107.

[9] *ibidem*, p. 104.

seamnă că în clipele de alarmă se producea o ridicare în masă, se ridica ţara în picioare, cu toţi cei în stare de a purta armele. Era o oaste fără deosebire de categorii sociale, din ea făceau parte orăşeni şi săteni, liberi şi şerbi. Oastea cea mare era a domnului, o slujbă datorită numai domniei. Nici în satele imune (ohabe) proprietarul nu ridica el oastea sub comanda sa, ca în Ungaria de pildă, ci în privinţa oştii dreptul de ohabă, adică înlocuirea drepturilor domniei cu ale proprietarilor, înceta; ceiace nu era cazul de pildă cu dreptul de judecată. Sistemul acesta ostăşesc exista şi în sudul Dunării. In Zaconicul (Codicele de legi) a lui Ştefan Duşan citim: «Şi baştinile (care corespund cu ohabele noastre) toate să fie libere de orice prestaţii şi dări către împărăţia mea, numai la oaste să lupte după lege» [10]. Este clar că dacă oastea cea mare era o **exceptare** dela drepturile de scutire, însemna că ea rămâne la dispoziţia şi în slujba domnului, fără amestecul proprietarului. Noi nu aveam deci o oaste feudală.

Dar termenul de oastea cea mare înseamnă că mai exista în chip necesar şi **oastea cea mică.** Ridicarea întregii ţări în arme era un lucru greu de împlinit în practică şi care se făcea desigur încet. In afară de oamenii cei mulţi şi fără pricepere deosebită la oaste, căci serviciul militar, bine înţeles, nu exista pe atunci, domnul trebue să fi avut la îndemână pentru cazuri de primejdie repede şi pentru luptă mai grea şi un număr de oşteni aleşi. Această oaste aleasă o cunoaştem bine din istoria Moldovei, în special în vremea lui Ştefan cel Mare, e aşa numita curte. Curtenii erau săteni privilegiaţi în anume sate pe pământ domnesc, sate militare, scutite, obligaţi să fie gata repede cu armele la dispoziţia domnului. Cu curtea lui a câştigat Ştefan al Moldovei toate izbândele sale cele vestite A existat o curte şi în vremea lui Mircea în Muntenia ? E mai mult decât probabil, deşi documentele doveditoare nu le avem. Abia mult mai târziu, în **Învăţăturile** lui Pseudo-Neagoe, în capitolul despre oştire se vorbeşte de **curte** şi de curteni în armata Ţării Româneşti [11]. De altfel şi cunoscuţii plăeşi, păzitori ai graniţelor la munte, erau organizaţi după sistemul curtenilor, plăeşi ce se numeau în vechime în Muntenia **opcinaşi,** adică cei ce merg pe opcine, pe culmi şi plaiuri [12]. Sistemul acesta, necunoscut Apusului Europei în Evul-Mediu, este de origină bizantină [13]. Instituţia se numea la Bizanţ proniia, iar cei ce beneficiau de dânsa se numeau *pronoiari* [14], ea se

[10] St. Novakovici, Старa српска Војска (Vechea armată sârbească), Beograd, 1893, p. 49.

[11] Cf. I. Bogdan, *Documentul Răzeşilor şi organizaţia armatei moldovene în sec. XV*, Acad. Rom., sec. ist., ser. II, XXX, p. 40—41.

[12] Condica Snagovului, la Acad. Rom. Doc. Pachet XX, 1622, Radu Mihnea scuteşte satele Snagovului de *opcinaşi.*

[13] G. Ostrogorski, *Die Wirtschaftlichen und sozialen Entwicklungsgrundlagen des bysantinischen Reiches*, în Vierteljahrschrift für Sozial und Wirtschaftsgeschichte, 1929, citat de M. Bloch, *La société féodale*, II, p. 241. M. Bloch, caracterizează aceste sate drept «fiefs de paysans».

[14] Novakovici, *op. cit.*, p. 33.

află și în Serbia medievală, unde aflăm în documente categoriile sociale: **boier, voinic** și **sărac,** al doilea fiind egal cu curteanul nostru [15]. Existența satelor militare e atestată în Serbia și de Zaconicul amintit al lui Ștefan Dușan [16]. Deci organizația oastei de curteni în Serbia și în Moldova, iar în Muntenia atestarea ei documentară de mai târziu, sunt dovezi suficiente că și pe vremea lui Micrea exista această instituție.

Este posibil ca pe lângă oastea cea mare și curte, să fi existat în această epocă și un mic număr de mercenari; e drept că nu suntem în epoca de înflorire a oștilor de mercenari, care va începe peste două secole, dar totuși existența lor este pomenită câțiva ani abia după moartea marelui domn. Dan II cerea lui Sigismund de Luxemburg să-i plătească în interesul luptei comune împotriva Turcilor, o oaste de straje de 600 călări sau pedestrii **români** în leafă. Un călăreț român cere leafă un perper pe zi, iar trei pedeștrași români se mulțumesc împreună cu un perper [17]. Un lucru este clar: e vorba de **lefegii români,** nu streini, angajați cu slujbă permanentă, probabil la casa domnului, ca o gardă personală, Ei erau pe semne aleși dintre orășenii sau țăranii mai săraci, fără pământ, obligați să-și câștige viața cu leafă.

Și considerațiile de mai sus arată că oastea românească era mai mult o masă de oameni de jos, țărani și târgoveți, total deosebită de oastea de cavaleri a Apusului. Numai Apusul feodal a avut o adevărată cavalerie luptătoare cu lancea de pe cal. La noi, o știm din vremea lui Ștefan cel Mare din Moldova, ostașii treceau până la câmpul de luptă călări, dar în ceasul luptei **se pedestrau,** calul fiind numai un mijloc de transport. Totuși această afirmație suferă unele excepții, mai ales în primele epoci ale voevodatului muntean, așa cum vom vedea imediat.

In vremea lui Mircea, țara avea cai mulți și unul din drepturile domnului era și «caii dela cnejii care mureau» (probabil fără copii) [18]. Cneazul adică moșneanul era obligat să ție un cal pentru a veni cu el în slujba domnului; dacă murea, calul revenea domnului, probabil ca rescumpărare a stăpânirii pământului. De asemenea această obligație o aveau anume târgoveți, în hrisovul pentru orășenii din Târgoviște dăruiți ca supuși mânăstirii Cozia de către Mihail Vodă coregent, ei sunt scutiți în mod excepțional de această obligație: «Cal să nu dea» [19]. Această dare a calului la moarte se explică ca un obicei militar. Zakonicul lui Ștefan Dușan scrie: «După moartea boierului (vlastelin) calul și armele lui să se dea țarului, dar când boierul are un fiu care-l poate înlocui (în slujba militară), să nu se

15 *ibidem*, p. 60.
16 *ibidem*, p. 75.
17 Szabó, *Székely oklevéltár*, III, p. 41, citat de N. Iorga, *Istoria armatei românești*, I, București, 1918, p. 63.
18 P. P. Panaitescu, *op. cit*, p. 357.
19 *ibidem*, p. 103.

dea» [20]. O veche lege bisericească sârbească spune deasemenea privind pe preoți: «Când popa moare, calul său și patrahirul și crucea se cuvine domnitorului» [21].

Așa dar, cel ce murea fără urmaș militar, cel puțin cnejii, preoții și boierii, dădea calul său de oaste domnului. Pe lângă aceasta, domnia ținea pentru oaste cai prin anume sate, pe care-i îngrijau și-i hrăneau sătenii: «Nici cal domnesc să nu păzească, nici cai să nu li se ia». zice un hrisov de scutire al lui Radu cel Mare [22]. Bine înțeles că asemenea scutiri ne arată că alte sate aveau această obligație. Wavrin cronicarul burgund care a descris expediția cruciată întreprinsă pe Dunăre în 1445 de Burgunzi, vorbește de cavaleria lui Vlad Dracul, fiul lui Mircea. Această cavalerie se aruncă înnot în Dunăre cu caii [23]. Intr'un rând caii oștenilor români pășteau pe câmp, pe malul Dunării, când, zice cronicarul, s'a ridicat un strigăt mare și îngrozitor (ung grant cry et hideux), dar când Burgunzii au sărit înspăimântați, crezând că aliații lor Români au fost atacați de Turci, aceștia liniștiți le spun: «Nu-i nimic, nu-i nimic», era un simplu chip de a îndemna caii [24].

Nu trebue să credem că e vorba numai de oastea țărănească, care era **transportată** pe cai. Intre cavalerii boieri din oastea lui Mircea erau desigur și unii cari cunoșteau obiceiurile ostășești occidentale. Deși până azi în istoriografia noastră nu s'a vorbit de cavaleri români, totuși existența lor nu este un fapt extraordinar și de mirare, dată fiind vecinătatea țărilor noastre cu Polonia și Ungaria, țări catolice, în care pătrunseseră obiceiurile din Apus. Să ne gândim că și costumele lui Mircea și ale fiului său pe zugrăvelile dela Cozia sunt apusene. Pe un stâlp dela biserica domnească Sf. Nicolae dela Curtea de Argeș, în partea de jos este o pictură cam deteriorată care reprezintă îngenunchiat, probabil rugându-se unui sfânt, un cavaler îmbrăcat în zale de fier după modelul apusean, cu coiful de fier lângă el. Chiar dacă această pictură a fost refăcută, ea reprezintă un original din vremea lui Mircea, mai ales că este alături de scena aducerii moaștelor Sf, Filofteea, care a avut loc în vremea acestui domnitor [25],

De aceia existența unor **cavaleri români** chiar la turnirele (întrecerile între cavaleri) date în acea vreme nu trebue să ne mire. Un pasaj neobservat din Cronica lui Dlugosz amintește acest fapt interesant. Anume: în anul 1412, după încheierea tratatului dela Lublau între Polonia și Ungaria, regele Poloniei Vladislav Iagello făcu o vizită la Buda lui Sigismund de Luxemburg, noul său aliat,

[20] St. Novacovici, *op. cit.*, p. 57.
[21] *ibidem*.
[22] Hrisov inedit din 10 Decembrie 1505, Arhive Stat, sec. ist., serie cronologică.
[23] Wavrin, *Chronique*, ed. Iorga, Paris, 1927, p. 80. [24] *ibidem*, p. 86.
[25] Reproducere a chipului cavalerului în *Curtea Domnească dela Argeș*, București, 1923, p. 112.

cu prilejul căreia s'au dat strălucite serbări ostăşeşti: «O sută de cavaleri în palestră s'au luptat timp de două zile, de dimineaţă până seara. La aceste jocuri au participat oşteni din următoarele naţiuni: Greci, Italieni, Francezi, Poloni, Bulgari, **Valahi,** Sârbi (urmează apoi numele cavalerilor poloni cari au participat la turnir) [26]. Cronicarul adaogă că regele Bosniei Carven (Hrvoie) a fost acela care s'a distins mai mult în acest turnir [27]. Nu este de mirare că la aceste jocuri, la care participau oşteni din toate ţările vecine, chiar din cele ortodoxe, să fi participat şi Românii. Dacă regele Bosniei ştia să se lupte ca un cavaler apusean, nu este nici un motiv ca aceste obiceiuri să nu fi fost cunoscute şi de câţiva tineri boieri români, cari poate slujiseră şi învăţaseră prin ţări streine. Este o pagină puţin cunoscută a oştirii româneşti medievale, dar confirmată şi de alte ştiri. O cronică italiană arată că Radu tatăl lui Mircea în războiul pe care l-a avut cu regele Ludovic cel Mare al Ungariei, în care acesta a fost învins, a avut la îndemână 10.000 de călăreţi (cifră probabil exagerată), cari erau îmbrăcaţi în zale de fier. Armurile cavalerilor români, precizează cronicarul italian, au fost vândute domnului muntean de către Republica Veneţiană **(la Signoria donò agli infédeli X m. armadure da cavalli)** [28]. Date fiind legăturile comerciale ale Veneţiei cu regiunea dunăreană şi în special cu Bulgaria, cu care republica dela Adriatica încheiase un tratat comercial, nu este de mirare că au fost aduse de acolo armurile pentru cavaleri, pe corăbii, pe mare şi pe Dunăre.

In privinţa armamentului armatei româneşti din vremea lui Mircea, ştim că armele de foc erau rare în această epocă: arcul şi săgeata era principalele arme pe atunci. Despre lupta dela Rovine a spus un cronicar contemporan că s'a întunecat cerul de mulţimea săgeţilor [29], a fost deci o bătălie a arcului. Interesant este însă că săgeţile întrebuinţate de oştenii munteni de pe atunci erau **otrăvite.** Când regele Sigismund a venit în ţară la 1395 împotriva pretendentului Vlad adus de Turci, după ce se întorcea prin pasul Branului, a fost atacat în munţi de partizanii lui Vlad, la Posada. Aceştia aruncară asupra lui săgeţi otrăvite, infectate cu venin **(intoxicatis venenoque infectis sagittis)** [30]. Probabil aceste săgeţi erau unse cu o otravă extrasă din plantele ţării şi fixată pe vreo grăsime.

Cronicarul Wavrin, de care am mai amintit, pomeneşte şi de **arcuri cu vârtej,** arbalete, care erau folosite în oastea munteană în vremea lui [31]. Pe de altă parte, s'au frânt în ciocnirea dintre cre-

[26] Dlugosz, *op. cit.*, 1—2, col. 327. [27] *ibidem*, col. 328.

[28] Gh. I. Brătianu, *L'expédition de Louis I de Hongrie en Valachie*, extras din Revue Historique de Sud-Est européen, II, 1925, p. 12 (paginaţia extrasului).

[29] Cronica bulgară la I. Bogdan, *Ein Beitrag zur bulgarischen Geschichtsschreibung, în Archiv für* slavische Philologie, p. 530.

[30] Hurmuzachi, *Documentee*, I—2, p. 395.

[31] Wavrin, *op. cit.*, p. 71.

ştini şi păgâni, lăncii desigur de lemn, cu care putea să lupte şi o infanterie [32].

Un element interesant al armamentului oştenilor lui Mircea erau **pavezele,** care erau construite într'un chip special. În această privinţă avem o informaţie curioasă datorită cronicarului bizantin Kalkokondyl, care spune: «Tătarii (Sciţii) au scuturi asemănătoare cu ale Românilor (Dacilor)» [33]. Nu ştim exact cum erau construite aceste scuturi tătăreşti, se ştie în genere că armamentul tătăresc din acea epocă era de obicei acoperit cu piele [34], ceiace arată că avem a face cu scuturi de lemn acoperit cu piele, cu cari oştenii români se apărau împotriva săgeţilor duşmane. Dacă această observaţie a cronicarului bizantin, de obicei foarte bine informat asupra tuturor evenimentelor dela Dunăre, este exactă, avem a face cu un element care se deosebea de felul de luptă pe care-l întâlnim în oştile româneşti de mai târziu. Apropierea este foarte interesantă şi credem că Românii au adoptat aceste paveze dela Tătari în timpul când aceştia stăpâneau regiunile româneşti, înainte de întemeierea Principatelor. Era de aşteptat ca năvălirea Tătarilor şi stăpânirea lor în aceste părţi să fi lăsat urme mai ales în domeniul militar, fiind vorba de un popor eminamente războinic.

O confirmare a influenţei tătare asupra armamentului oştirii româneşti avem într'o ştire mai veche, privitoare la armata lui Basarab Întemeietorul, ştire necunoscută istoricilor armatei noastre.

Istoricul bizantin Ioan Cantacuzino (Împăratul Ioan VI : 1341—1355) vorbind de războiul Bizantinilor cu Bulgarii la 1331 povesteşte cum Grecii năvălind în Bulgaria, se apropiară de oastea ţarului Alexandru, crezând că vor avea de luptat cu Bulgarii singuri. Dar, pe neaşteptate izbucneşte sunetul trâmbiţei tătăreşti. Totuşi împăratul bizantin (Andronic III) socoate că nu ar fi în faţa lui Tătari (cu cari avea alianţă), ci **«Geţii (Românii) de peste Dunăre, care se folosesc de aceleaşi arme ca Tătarii; cei mai mulţi sunt arcaşi».** Ei ar fi venit în ajutorul Bulgarilor; credea împăratul, şi ca să înspăimânte pe Greci, se foloseau de o trâmbiţă tătărească. Abea când începe lupta, Grecii îşi dau seama că nu sunt Români, ci adevăraţi Tătari în faţa lor [34bis],

Rezultă din această interesantă povestire că dela depărtare Românii lui Basarab, călări probabil, puteau fi confundaţi cu Tătarii şi că adoptaseră armele lor de luptă, în special arcul şi pavăza tătărească.

In privilegiul bine cunoscut acordat de Mircea negustorilor braşoveni la 1413 în exemplarul latin, care se deosebeşte în mai multe locuri de cel în limba slavonă, se vede, după tariful de vamă, că Saşii din Ţara Bârsei aduceau în Ţara Românească între alte măr-

[32] I. Bogdan, *loc. cit.*
[33] Kalkokondyl, *Cronica*, ed. Darkò, p. 127, ed. Bonn, p. 136.
[34] R. Grousset, *L'empire des steppes*, Paris, 1938, p. 283.
[34bis] I. Cantacuzenus, ed. Bonn, I, p. 465.

furi : **arcuri, săbii, lăncii** [35], prin urmare acestea erau armele obişnuite ale oştirii lui Mircea. După cum se vede acest armament nu era fabricat în ţară şi domnia munteană era tributară pentru dânsul industriei ardeleneşti.

In oastea lui Vlad Dracul, trei decenii după moartea lui Mircea, întâlnim şi două **bombarde** mari, piese de artilerie care aruncau pietre şi participau la asediul Giurgiului. Wavrin care a luat parte la acest asediu, observă că numai jumătate din piatră putea intra pe gura prea strimptă a bombardei [36]. Nu ştim dacă şi Mircea, a avut artilerie, se pare de altfel că aceste piese nu serveau decât la asediul cetăţilor. In orice caz, contemporanul lui Mircea din Moldova, Alexandru cel Bun, a avut câteva tunuri, care-i fuseseră procurate de către municipalitatea oraşului polon Liov [37], aşa că în această epocă artileria era introdusă în ţările noastre.

Pentru a completa tabloul mijloacelor de care dispunea oastea munteană a vremii, adăogăm că ea avea la îndemână un mare număr de corăbii de lemn, monoxyle, adică scobite dintr'un singur trunchiu de copac, cu care era transportată pe Dunăre [38]. De asemenea ştim că ea se odihnea pe câmp în **corturi** şi când se dedea alarma, se bătea din **tobe** şi se suna din **trâmbiţe** [39],

Apărarea ţării era asigurată, ca în toată Europa, prin cetăţi. Cetăţile erau ale domnului, adică ale ţării şi nu ale boierilor ca în ţările feudale. Un brâu de cetăţi de piatră, aşezate pe locuri înalte, la pasuri şi la vaduri înconjura Ţara Românească de jur împrejur. Aceste cetăţi nu erau deci aşezate la întâmplare, ele formau un sistem general de apărare. Spre Moldova era cetatea Crăciuna, spre pasurile munţilor, adică spre Ardeal, cetatea **Dâmboviţei**, apoi cetatea dela Căpăţâneni pe partea de sus a Argeşului ; la Dunăre erau Brăila, Giurgiu. Turnu (Măgurele) şi Severinul. Despre cetatea Giurgiului ştim că a fost construită de piatră cu mare cheltuială de Mircea însuşi. Aceasta o spune Vlad Dracul cavalerilor burgunzi, cu ajutorul cărora a reluat-o dela Turci. «Fiecare piatră din această cetate, spunea Vlad, a costat pe părintele meu câte un bulgăre de sare». E vorba de exploatarea ocnelor de sare, care erau un venit al domniei, din care Mircea a putut cheltui pentru construirea cetăţii. Cetatea Giurgiului era aşezată pe o insulă pe Dunăre, aproape de malul românesc, unită de ţărm cu un pod de lemn, avea patru turnuri mari masive de piatră, înalte de câte 24 de picioare şi unite între ele cu ziduri [40]. «Este cetatea cea mai tare depe Dunăre, spune tot Vlad Dracul aceloraşi burgunzi, şi poate fi de mare pagubă tuturor creştinilor de dincoace, dacă este în mâna Turcilor, căci dacă

[35] Hurmuzaki, *Documente, XU—1*, p. 9. Pentru *lăncii*, privilegiul are cuvântul *bicellis*, pentru al cărui sens cf. M. Bartal, *Glossarium, sub voce*.

[36] Wavrin, *op. cit.*, p. 73.

[37] P. P. Panaitescu, *Alexandru cel Bun*, Bucureşti, 1932, p. 37.

[38] Wavrin, *op. cit.*, p. 59.

[39] *ibidem*, p. 56, 68 şi 86.

[40] Toate ştirile despre Giurgiu la Wavrin, *op. cit.*, p. 71.

Turcii vor să năvălească în Țara Românească sau în Transilvania, ei trec cu caii lor din această insulă și pe podul castelului, care este pe brațul râului ce intră în Valahia, aleargă prin toată țara și apoi aduc toată prada acolo,.. Dacă însă voi putea să reiau cetatea, pe care a făcut-o tatăl meu, chiar femeile romînce, numai cu fusurile, sunt suficiente ca să reia toată Grecia» [41]. Aceste cuvinte arată însemnătatea capitală pe care domnul român o acorda cetății Giurgiului; ea era pentru dânsul condiția libertății.

La Turnu-Măgurele, într'un loc destul de depărtat spre Apus de actualul oraș, spre Olt, pe un loc înalt azi acoperit cu arbori, se află resturile unui simplu turn (așa-l descria Wavrin) [42], forma lui este exagonală și e clădit din piatră amestecată cu cărămidă și întărit cu grinzi de lemn [43]. La 1395 s'a dat acolo o luptă între Unguri și Turci și Sigismund de Luxemburg a cucerit cetatea.

Cetatea Severinului, azi în grădina publică a orașului Turnu-Severin, a fost mult timp cunoscută sub numele greșit de «Turnul-lui Sever», deși este vădit o ruină de caracter medieval. Această cetate a moștenit-o Mircea dela Unguri, care-și aveau acolo sediul Banatului Severinului. In anul 1936 s'au executat de către d. prof. Bărcăcilă săpături la vechea cetate a Severinului. Ea apare ca o cetate dreptunghiulară cu două ziduri de piatră de râu, nepreluerată și lipită cu mortar, In mijlocul cetății se afla o capelă simplă, clădită în parte cu materiale luate din cetatea romană Drobeta. Capela era înconiurată cu morminte. Tot în interiorul incintei era și o mare vatră-cuptor, care servea de atelier de arme, căci s'au găsit în ea resturi de fier, aramă, pucioasă și drugi. La Nord, pe incinta interioară a cetății, era un turn mare cu trei caturi, turn de apărare, dar și de straje; un alt turn gros se afla la Răsărit, la unghiul zidului și un al treilea la Sud, spre Dunăre, pentru a observa corăbiile ce veneau pe fluviu. In zidul cetății se afla și o poartă boltită, iar de jurîmprejur se săpase un șanț adânc. Ghiulele de piatră, țeava unui tun de bronz, sunt resturile de arme cari s'au găsit în ruinele cetății [44].

Cetățile țării trebuiau întreținute și în caz de ruinare, reparate de satele din apropiere. Aceasta constituia una din numeroasele prestații datorite domniei, înscrisă în hrisoavele domnești sub numele de «**lucru la cetate**» [45], obligație care se întâlnește dealtfel întocmai și în Serbia medievală [46]. Nu știm sigur dacă acest «lucru» (Раб ть), nu era combinat și cu obligația de straje le cetate, anume număr de zile pe an, ceiace ar fi posibil.

*

41 Wavrin, *op.* cit., p. 76.

42 *ibidem*, 81.

43 Gr. Florescu, *Turnul antic dela Turnu-Măgurele (cercetări arheologice din 1936)*, extras din *Omagiul lui C. Kiriţescu*, Bucureşti, 1936, 12 p. şi II planşe.

44 Al. Bărcăcilă, *Cetatea medievală a Severinului*, extras din *Omagiul lui C. Kiriţescu*, Bucureşti, 1937, 23 p. şi XIV planşe; planul cetății la p. 9.

45 Hrisov inedit al lui Radu cel Mare din 10 Decembrie 1505, Acad. Rom., pac. XXXIII/191.

46 Novakovici, *op. cit.*, p. 56, nota 3.

Situaţia militară a Ţării Româneşti sub Mircea cel Bătrân se întemeia, cum am văzut, pe oastea domnească, bine întreţinută cu arme importate de peste graniţă, iar apărarea ţării pe cetăţile care păzeau intrările şi locurile de trecere. Dar imediat după domnia lui Mircea situaţia militară se schimbă şi a fost periclitată. Cetăţile dela Dunăre, începând cu Giurgiul, căzură pe rând toate în stăpânirea Turcilor, lăsând ţara deschisă şi fără apărare dinspre sud. Această chestiune a cetăţilor este esenţială pentru istoria militară a ţărilor noastre; ea explică în mare parte desfăşurarea evenimentelor politice din trecutul nostru. Cetăţile jucau în Evul-Mediu un rol precumpănitor; cine stăpânea cetatea, stăpânea ţara. Pe de altă parte, pe măsură ce armele se perfecţionau, oastea de ţară cu arcuri şi săbii îşi pierdea valoarea, aşa că domnii munteni cari au urmat după Mircea, câţi au încercat să ia arma în mână pentru libertatea ţării, n'au mai putut fi decât nişte răsculaţi fără nădejde; niciunul, nici chiar Mihai Viteazul, nu s'au putut menţine multă vreme în scaun împotriva puterii otomane : le lipseau locurile de refugiu şi paza graniţelor şi dela o vreme şi o armată modernă. Pe când Moldova, cu lanţul ei intact de cetăţi de jurîmprejurul graniţelor a cunoscut ceasurile de lungi şi glorioase lupte ale unui Ştefan cel Mare şi Petru Rareş, în schimb, putem spune că singurul mare domn de război al Ţării Româneşti, singurul care s'a putut menţine ani de-arândul ca duşman al Turcilor a fost Mircea. Aceasta se datoreşte cetăţilor şi faptului că el s'a putut întemeia pe toate puterile intacte ale ţării. In aceasta stă importanţa lui unică în istoria noastră.

P. P. Panaitescu

UN CENTENAR CULTURAL LA VASLUI

Din inițiativa patriotului Primar al Vasluiului, d. general *I. Răşcanu*, vasluenii au serbat în luna Mai, o sută de ani dela înființarea şcoalei primare de băeți Nr. 1 din acel oraş.

Sunt foarte puține şcoli primare aşa de vechi în țara noastră. Viața extrem de sbuciumată a poporului nostru nu ne-a îngăduit mai de mult liniştea necesară pentru a ne lumina. Necontenit pe câmpiile de bătălie, spre a ține piept năvălirilor asiatice sau încercărilor de cotropire, am apărat în curs de secole, ca o sentinelă, civilizația occidentală. In asemenea sbucium, noi nu am putut profita de mişcarea culturală a Renaşterii, cum au beneficiat popoarele occidentale şi am rămas în mare întârziere din punct de vedere cultural. De aceea învățământul nostru primar datează numai de un veac. Dar, precum a arătat cu drept cuvânt d. profesor *I. Simionescu*, Preşedintele Academiei Române, într'un articol referitor la centenarul şcoalei primare din Fălticeni, avem mângâierea de a constata că, mulțumită puternicei noastre energii etnice şi muncii excepționale desfăşurate, am putut câştiga din timp şi am ajuns să ne apropiem de țările cu veche evoluție culturală.

Regulamentele organice ale Moldovei şi ale Valahiei prevăzuseră obligație de a se crea şcoli primare în oraşe şi la sate. Art. 420 din Regulamentul organic al Moldovei prescrie: «*Şcoale primare pentru ambele seve vor fi înființate în oraşele Roman, Huşi, Galați, Focşani, Bârlad şi Botoşani. Se va da acestor aşezăminte toată extensiunea progresivă potrivit fondurilor destinate instrucțiunei publice*».

Dar până în 1838 nu se făcuse nimic nici la oraşe, nici la sate. In 1838 autoritățile superioare din Muntenia şi din Moldova încep să se ocupe cu înființarea de şcoli primare. Găsim în această privință date în «*Istoria Şcoalelor*» de *V. A. Urechia*. Ne vom folosi aici de datele ce sunt indicate în această operă, în deosebi în tomul II.

La 24 Ianuarie 1838, Departamentul din Lăuntru al Munteniei a trimis către ocârmuitorii județelor o circulară în care zice: «*Văzând în proectul al 2-lea pentru seminarii, protopopi şi preoți că la articolul*

8 se cuprinde că în fiesticare sat să se ție pe lângă preot și un cântăreț, carele va fi dutor să învețe copiii satului carte și cântări și constatând că această dispoziție nu s'a adus la îndeplinire, dispune ca, în înțelegere cu proprietarii moșiilor, să se execute aceste dispoziții».

Tot la aceeași epocă, o circulară către ocârmuitorii județelor arată cum se vor plăti acești cântăreți — învățători dela sate — și anume: câte două kile de bucate pe an și câte doi lei de fiecare enoriaș sătean.

Inființându-se o Eforie a școalelor, aceasta se grăbește să întocmească în Mai 1838 un program pentru școlile primare, deși nu existau nici localuri, nici învățători, nici cărți. Intr'o adresă se arată că se vor tipări cărțile îndată ce va sosi tipografia comandată la Paris .

Tot în acel timp, printr'o adresă către Vornicia din Lăuntru Eforia afirmă că *«la unele din școlile județene au început a se aduna candidați de învățători dintre țârcovnicii de pe la sate»*. Se mai arată că aceștia ar voi să stea două luni ca să învețe, dar n'au de cheltuială pentru hrană.

In unele părți, precum în Gorj, țârcovnicii nu au voit să primească a fi învățători; dar s'au oferit niște săteni tineri să învețe ca să devie învățători, dacă vor fi *«scoși dela bir»* și *«mângâiați de un privilegiu oarecare»*, zice o scrisoare a unui profesor din Târgu-Jiu.

Eforia arată într'o adresă ce trebue să învețe cei ce vor să ajungă învățători și anume: 1. citirea pe tabele lancastriene; 2. scrierea cali-grafică; 3. din aritmetică cele patru lucrări (operațiuni); 4. catehismul și toate rugăciunile religioase; 5. câteva cântări bisericești «pe cât se va putea».

In Septembrie 1838, deși nu se înființase nici o școală, Eforia găsește cu cale să facă o clasificare a școlilor și le clasifică astfel: 1. școlile din sate se vor numi școli *comunale;* 2. cele din plăși, unde se vor așeza revisorii, se vor numi *preparande;* 3. cele din capitalele de județe se vor numi *normale;* 4. cele din Craiova se vor numi *centrale;* 5. cele din București se vor numi *complimentare.*

In Moldova, unde fostul referendar al școalelor, *G. Asachi*, pregătise unele elemente: învățători, localuri, cărți, găsim funcționând în 1838 câteva școli urbane: I. la Botoșani: II. la Huși: III. la Focșani: IV. la Iași: V. la Roman; VI. la Piatra Neamț.

Școli sătești nu erau în Moldova în 1838, dar, în Iulie 1838, hatmanul *Bașota* înființează la Pomârla o școală sătească, iar în anul 1839 Clucerul Fundățeanu crează o școală primară sătească pe moșia sa Bozieni din județul Roman. Treptat în anii 1839, 1840 și 1841 încep să se fondeze în diferite părți școli urbane și sătești. Printre acestea este

şi şcoala primară din Vaslui, care, în realitate a fost fondată în anul 1841. Data de 1841 rezultă din unele fapte şi anume:

1. In «*Istoria Şcoalelor*» de *V. A. Urechia*, tomul II, pag. 221, se găseşte reprodus din dosarul 351 de pe 1842 din arhiva Statului un tablou de numărul şcolarilor din şcolile primare judeţene ale Moldovei. Acolo sunt trecuţi la Vaslui 31 elevi în anul 1841 şi 12 elevi în anul 1842. Prin urmare şcoala din Vaslui funcţiona din 1841 (şi nu poate fi vorba de altă şcoală decât aceea de care ne ocupăm).

2. Dintr'o comunicare ce a avut amabilitate a-mi face (prin d. *Virgil Mironescu*) d. *Octav Marculescu*, profesor de istorie la liceul din Vaslui, rezultă că d-sa a găsit pe un atestat din 7 Septembrie 1853 aplicată o pecete care cuprinde scris cu litere cirilice indicaţia: «*Şcoala începătoare din Vaslui*», iar mai jos cu cifre arabe: 1841.

Dar cel mai vechi act oficial ce s'a găsit cu privire la şcoala din Vaslui este adresa prin care *Epitropia Invăţăturilor Publice în Prinţipatul Moldovei*, cu Nr. 5 şi cu data: anul 1842, luna Ghenarie 12, face cunoscut Comitetului de inspecţie al şcoalei publice din Vaslui numirea lui *Iordachi Galer*, ca profesor şi conducător al şcoalei din Vaslui.

Iată textul acestei adrese, care a binevoit să mi-o comunice în copie d. general *I. Răşcanu*, Primarul oraşului Vaslui, transcrisă de d. profesor *Octav Mărculescu* şi certificată cu originalul de către d. *Al. Patriciu*, directorul şcoalei de băeţi Nr. 1 din oraşul Vaslui.

EPITROPIA
Invăţăturilor Publice
în
Prinţipatul Moldovei
No. 5
Anul 1842 luna Ghenarie 12

Către Comitetul de inspecţie a şcoalei publice din Vaslui

După cerirea Obştei şi înalta încuviinţare a Prea înaltului Domn, înfiinţându-şi şcoala publică în politia Vaslui, Epitropia au orânduit de împlinitor îndatoririlor de Profesor pe d. Iordachi Galer, căruia i s'a dat şi instrucţiunile atingătoare ce au a se povăţui în a sa însărcinare.

Alăturate cu acele sunt şi îndatoririle puse asupra Comitetului de inspecţie, care sunt nu numai de a priveghe şi a povăţui ace lucrare ci şi a da acelei şcoale, tot felul de ajutor

şi a îndemna cu cele trebuincioase de profesor şi şcoală, ca să poată întemee şi spori acel institut, obştei folositoriu, drept care epitropia recomenduește acelui comitet asemenea înfiinţare şi aşteaptă cu mulţumire rezultatul dorit.

Acesta fiind singurul act oficial ce s'a găsit privitor la data fondării şcoalei primare din Vaslui, au avut dreptate autorităţile vasluene să considere şcoala înfiinţată în 1842.

Din cercetările d-lui profesor *Octav Mărculescu*, rezultă că până la 1850 şcoala a avut o singură clasă (clasa I-a), s'a adaos clasa II-a la 1 Septembrie 1850, a treia clasă în Septembrie 1851, iar a patra clasă a fost înfiinţată de abea în Septembrie 1856.

Adevăratul fondator al şcoalei este Căminarul *N. Chiriac* Hagiu. El a stăruit pentru înfiinţarea şcoalei, iar pentru clădirea ei a suportat două treimi din cheltuială.

Lucrul acesta s'a constatat până la cutremurul din Noembrie 1940, pe însuşi frontispiciul şcoalei, pe care era săpată cu litere cirilice următoarea inscripţie: «*Casă zidită în târgul Vaslui numită pentru şcoala publică, cu o parte ajutorându-se de unii din boeri şi negustori, iar două părţi din cheltuiala şi strădania şi stăruinţa Dumisale* N. Chiriac *Hagiu, anul 1846, luna Juniu 30*».

Tot din cercetările d-lui profesor *Octav Mărculescu*, rezultă că deşi inscripţia aici reprodusă poartă data de 30 Juniu 1846, clădirea la acea epocă era numai în parte terminată, fiind sfârşită abia în 1861, iar şcoala a funcţionat în acest local din anul 1849.

Proprietara moşiei Vaslui, care cuprindea atunci şi târgul, era *Elena Şubin*, soţia colonelului rus *Şubin*, născută *Ghica*, sora fostului domnitor *A. Ghica*. Ea a dat şcoalei un teren şi a dăruit tot timpul lemne şi lumânări.

La 1858 moare căminarul *N. Chiriac Hagiu*, care devenise spătar şi agă. Moartea lui aduce o criză pentru şcoală, până în 1861, când un director eminent, activ şi plin de suflet, ridică din nou şcoala. Acest director cu numele *George Hrisoscoleu* conduce şcoala până în 1879. Cu privire la dânsul avem o atestare de cea mai mare valoare dată de marele *Mihai Eminescu*. Acesta, fiind revizor şcolar, scrie în registrul de inspecţie, la 26 Aprilie 1876, următoarele: «*La inspecţia făcută în ziua de 26 Aprilie 1876 şcoalelor urbane din Vaslui, am constatat la şcoala de băeţi un mers regulat de desvoltare. Metoda de predare a domnului* Hrisoscoliu *e demnă de toată lauda*».

Aceste date le avem tot dela d. Profesor *Octav Mărculescu*. După indicaţiile ce a avut amabilitatea să-mi dea d. general *I. Răşcanu*, şcoala

pare a fi funcţionat la început până în 1846 în dependenţele Bisericei Catedrale Sf. Ioan din Vaslui. Acuma, clădirea şcoalei fiind sdruncinată de cutremurul din Noembrie 1940, Primăria Vasluiului proectează să construiască un nou local care va fi, sperăm, o podoabă a oraşului.

Neavând la îndemână documente, m'am mărginit a face această notiţă, mai mult spre a-mi manifesta simpatia pentru iniţiativa de a serba centenarul şi spre a-mi arăta recunoştinţa pentru această şcoală, în care am început învăţătura. De altfel, Primăria Vasluiului are intenţiunea a publica o monografie asupra şcoalei centenare. Acolo vor trebui să fie pomeniţi institutorii cari s'au perindat şi au menţinut valoarea şi buna reputaţie a şcoalei. De unii dintre aceştia îmi aduc aminte. In special îmi amintesc cu dragoste şi recunoştinţă de *I. Râşcanu*, tatăl actualului Primar al Vasluiului, care a fost nu numai un institutor eminent, dar şi un om de o bunătate excepţională.

G. G. Mironescu

CU PRILEJUL UNEI COMEMORĂRI: MOLTKE ŞI ROMÂNII

La 24 Aprilie 1941 s'au împlinit cincizeci de ani dela moartea Feldmareşalului Helmuth von Moltke, stins la foarte adânci bătrâneţi, în vârstă de nouăzeci şi unu de ani. Azi, când oştirile nemţeşti uimesc lumea printr'un lanţ neîntrerupt de fulgerătoare biruinţe, se cuvine să se reamintească de bărbatul care a aşezat temeliile formidabilei maşini germane de război. In adevăr, Moltke a fost unul din făuritorii imperiului dela 1871, prin crearea neîntrecutului instrument militar, pus în slujba geniului politic al lui Bismark. Coborîtor ca şi Blücher, aprigul adversar al lui Napoleon I, din nobilimea meklenburgheză, cel care a zdrobit Franţa lui Napoleon al III-lea, a fost nepotul unei protestante franceze, al unei huguenote... Moltke face parte, fără îndoială, dintre personalităţile cele mai atrăgătoare ale veacului trecut. De fapt, el n'avea nimic din răceala calculatoare, seacă, pe care mulţi ar socoti-o de rigoare pentru un mare strateg. Sub o aparenţă câteodată închisă şi cam rigidă, el ascundea o rară gingăşie şi bunătate sufletească. Scrierile şi corespondenţa sa [1] — mai ales cea cu logodnica şi, pe urmă, soţia sa, engleză — după tată — trădează o fire sensibilă, delicată, iubitoare de poezie, de artă, de frumos; un suflet cu nebănuite profunzimi. Moltke avea un remarcabil talent literar şi o cultură foarte variată, cuprinzătoare (el a lucrat mult timp la traducerea în nemţeşte a lui Gibbon). Paginile sale ,străbătute de un humor natural şi fin, respiră, peste tot, o deosebită căldură şi umanitate.

Nu este intenţia noastră de a stărui asupra vieţii marelui general, despre care s'au publicat destule lucrări, printre ele cea mai nouă datorindu-se scriitorului Eckart v. Naso, apărută la Berlin de puţină vreme. Vom vorbi numai despre un singur moment din glorioasa şi aproape secular existenţă a lui Moltke, despre un moment care face ca aceasta a cincizecea aniversare a morţii sale să aibă şi o semnificaţie românească, mai ales acum când sângele vărsat în comun şi biruinţele câştigate în clipele de faţă pecetluesc frăţia de arme a poporului român cu cel german. De fapt, prea puţini ştiu, mai ales la noi, că acum un veac şi ceva, la 1835, căpitanul Moltke din Marele Stat Major prusian, făcând o călătorie de plăcere — care urma apoi să se schimbe într'o misiune

1 Publicate în 8 volume, Berlin, 1891—1893.

militară de patru ani — la Constantinopole şi trecând prin Ţara Românească, a lăsat însemnări interesante despre lucrurile şi oamenii dela noi. Abia acum trei ani, în 1939, a fost semnalată o parte — şi nu cea mai de seamă — din aceste însemnări, în *Istoria Bucureştilor*, de răposatul şi nespus de mult regretatul Nicolae Iorga, căruia îi scăpase acest lucru în *Istoria Românilor prin călători*. In adevăr, marele nostru istoric a reprodus în prima lucrare (p. 250) o scurtă şi foarte nimerită caracterizare făcută capitalei muntene de acum un secol, scoasă din *Scrisorile asupra stărilor şi întâmplărilor din Turcia*, publicate de ofiţerul german, pentru întâia dată, în 1841, după reîntoarcerea sa din această ţară, a cărei armată trebuia s'o reorganizeze după modelul prusian. Dar *Baron Bey*, cum îl chemau Turcii, vorbeşte despre trecerea sa pe la noi şi în *Jurnalul călătoriei la Constantinopole*, apărut postum în volumul I-iu din *Scrierile sale* (p. 130—139) unde, bine înţeles, se aştern impresii mai nemijlocite decât în pomenitele *Scrisori turceşti* (p. 1—12), care parţial poartă date fictive (ca scrisoarea adresată dela Bucureşti). Ele au fost prelucrate şi întregite în vederea tiparului, după propriile rapoarte ale autorului, trimise ambasadorului german dela Constantinopole sau şefului Marelui Stat Major al armatei prusiene. Astfel observaţiile asupra «situaţiei Ţării Româneşti» publicate în *Scrisori* se regăsesc în raportul păstrat şi astăzi în *Kriegsarchiv des Grossen Generalstabes*, după cum ne asigură Gustav Hirschfeld în introducerea la ediţia a şasea a *Scrisorilor*, apărute în *Scrierile* Feldmareşalului (p. XXIV). Moltke reproduce apoi, în bună parte, datele asupra stărilor noastre din această ultimă lucrare în cartea pe care a dat-o la lumină în 1845 despre *Campania ruso-turcă în Turcia europeană în 1828—1829*, după-ce cu un an mai înainte făcuse să apară un articol asupra gurilor Dunării (retipărit în vol. al II-lea din *Scrieri)*.

Care sunt impresiile culese de viitorul şef al Marelui Stat Major prusian cu prilejul călătoriei sale prin Ţara Românească? Ele sunt în general triste. Moltke şi tovarăşii săi de drum: locotenentul baron von Bergh (un alt ofiţer dela Berlin) şi negustătorul Bayer dela Pesta, când intră în ţară, venind pe Dunăre, pe la Orşova, dau de meleaguri crâncen pustiite de războiul ruso-turc din 1828—1829. Bineînţeles, felul în care se călătorea acum un veac, era neasemănat mai greu şi mai puţin repede decât în zilele noastre. Cumpărându-şi o trăsură la Orşova, la care poşta românească înhamă opt cai, puţin arătoşi şi mărunţi, dar cu atât mai rezistenţi şi foarte iuţi, mânaţi de doi surugii, cari, neajungându-le clopoţeii cailor, chiuiau într'una şi dădeau din bice groase de piele având cozi crestate cu îngrijire, călătorii noştri pornesc la 2 Noemvrie 1835, trec pe lângă ruinele podului lui Traian şi se îndreaptă spre Craiova, pe drumuri desfundate; fiindcă ploua neîntrerupt, ba chiar ningea la urmă, ei se împotmolesc în noroiu, în care la un moment dat, trebue să coboare ei înşişi, ca trăsura să poată fi scoasă cu ajutorul a patru boi. Drumeţii străbat acest şes românesc devastat, «pe care apasă—notează Moltke în *Campania ruso-turcă* (p. 65) — blestemul de a fi teatrul permanent al prădăciunilor, al războaielor şi al trecerilor» duşmane. Oraşele, pe jumătate încă în ruine, sunt fără ziduri; populaţia cu boierii în frunte,

ştiind că orice împotrivire ar fi fost zadarnică, îşi căuta în ceasuri de primejdie scăparea în fugă, în pădurile munţilor. De altfel, localităţile stau ascunse în văi, iar locuitorii cari n'au apucat să fugă, aveau drept pavăză mizeria şi izolarea lor. «Ce înfăţişare prezintă încă şi astăzi acele sate fără grădini, fără pomi, fără biserici, şi s'ar putea spune, fără case», aceste «colibe» fiind cufundate în pământ şi având un acoperiş numai din crengi! «Intărituri, moşii, clădiri agricole, alee, plantaţii, poduri sau cetăţi nu se zăresc zile întregi de drum». Câmpia străbătută pare o pustie, acoperită în mică parte numai, cu tufe de stejar, «iar frumoasele păduri, dăruite de natură, au fost devastate în aşa chip, încât e greu să înţelegi, cum de au putut ajunge la asemenea prădăciuni, răutatea, reavoinţa, nepăsarea şi puterile omeneşti, când ele se manifestă într'o formă vătămătoare». Se cultivă abia o cincime din pământul bun pentru agricultură, care este foarte roditor. Şi subsolul este bogat: nămolul râurilor conţine aur, cu care Ţiganii îşi plătesc darea către guvern, argintul viu — despre acesta vorbeşte şi francezul Laurençon — pe alocurea iese licărind la suprafaţă, iar sarea constitue unul din principalele venituri ale statului. Dela tratatul dela Adrianopole, din 1829, principatul a făcut, datorită administraţiei ruseşti a generalului Kisselev, unele progrese, pe care Moltke nu uită în *Scrisorile* sale să le schiţeze şi care sunt prea bine cunoscute ca noi să le mai repetăm aici, dar, adaugă el, «timpul este încă prea scurt ca să se fi putut ajunge la o stare mulţumitoare într'o ţară aşa de îndelung şi de greu asuprită».

Abia după 36 ore de drum sosesc turiştii, uzi leoarcă şi flămânzi, la Craiova, «al treilea oraş al ţării, cu 10.000 de locuitori», cu arhitectură «foarte caracteristică», locuinţele dând spre stradă (dintre care, după jurnalul lui Moltke, numai unele sunt podite cu bârne, despre pavaj nefiind încă vorba), locuinţe în formă de dugheană, «în care stăpânul stă pe masă cu picioarele încrucişate, înconjurat de mărfurile sale». Ei ar fi vrut să descindă la hotelul unui Italian, acesta a avut însă ideia să se mute chiar în ziua aceea. «Am fost îndrumaţi — scrie viitorul comandant de oştiri — la han. Acolo li s'a arătat «o mică gaură cu o ferestruiască sus de tot şi întregul mobilier consta dintr'un pat de lemn *(Pritsche)* cu rogojină. Despre încălzire, nici vorbă». Moltke, foarte necăjit şi cu o basma pe cap, «pălăria-i fiind aşa de udă, încât ar fi putut să-şi pună în cap tot aşa de bine şi un burete», se duce atunci la starostele (agent consular) austriac, farmacistul Schwab, ca să se intereseze de un han mai bun. Acolo întâlneşte, din întâmplare, pe starostele prusian Dahlen, care îl adăposteşte împreună cu tovarăşii săi la propria sa gazdă, Lazar, alt spiţer. După amiaza următoare, ei fac o vizită «celui mai bogat boier. Locuiesc aici cam o sută de boieri, căci numai trei sau patru îşi chivernisesc moşiile personal». Li se dă numele acestui boier: Otto (!) Iancu Delişian *(Delischian)*. Vizitatorii îl găsesc, la ora 4, în pat, făcându-şi siesta, iar jupâneasa s'a sculat tocmai atunci. «El ne primi cu prietenie şi ne tratâ cu dulciuri. Un mic cătelus alb întindea pantofii jur împrejur şi totul avea un aer *polonez* autentic!... Boierul se plângea că ţara nu e liberă, că ea nu poate să propăşească, neputându-se impune nici o taxă de import».

Călătorii străini pleacă dela Craiova în amiaza zilei de 5 Noemvrie spre Bucureşti, aprovizionaţi ca «pentru o expediţie la Polul Nord». Totuşi vremea s'a îndreptat, apare chiar soarele, noaptea înghiaţă însă, iar caii aleargă aproape mereu în galop. De altfel, în Ţara Românească «drumeţul e transportat, atunci când sezonul e mai potrivit, extrem de repede, dar şi cu o extremă incomoditate», observaţie pe care va avea prilejul s'o facă, în anul următor, şi călătorul Stanislas Bellanger. Se suferă însă întârzieri cu desele opriri pricinuite de reînoadarea hamurilor foarte proaste (de care se va plânge şi un alt străin, Shrolbert, într'un raport din 4 Iunie 1837, publicat de d-nul Ioan C. Filitti în anul 1935, în *Documente din vremea Regulamentului Organic*, p. 94—95) şi de aprinderea de către surugii a ciubucului mic «cât o coajă de nucă şi care arde abia două minute». Nimeni n'are grijă de drumuri şi de poduri, acestea din urmă fiind cu totul primitive. Făurile nu sunt — şi cu greu ar putea fi făcute — navigabile, iar Dunărea, care curge la graniţă, «din această pricină nu e cu mult mai mult pentru Ţara Românească decât o linie de izolare faţă de ciuma turcească. Cât priveşte aşezămintele de carantină, până acum ele sunt de aşa fel — continuă autorul *Scrisorilor* — că fiecare călător va face bine să le ocolească. Afară de asta, ele inspiră atât de puţină încredere, încât Austria nu mai ţine nicio contumanţă la frontiera românească». Spre seară se traversează cu luntrea de trecere Oltul, umflat şi cu apele foarte repezi. In bordeiul căpitanului de poştă dela Ipoteşti, oaspeţii îşi fac un ceai. Moltke nu uită să ne arate cum se înfăţişa o asemenea casă poştală (pe care o descrie în această epocă şi Ludovic von Stürmer), făcută din crengi şi din lut, la fel cu locuinţele ţărăneşti. «Odaia avea o vatră; fereastră lipită cu hârtie şi un pat de lemn cu cogojină, iar pe perete atârnau în mici pungi de hârtie, corespondenţa locatarului». In faţă se găsea de obiceiu un şopron pentru căruţe şi grajdul în care se aflau dela 40 la 50 de cai. Totul era împrejmuit cu un gard de spini, pătrat. «Poşta între Bucureşti şi Cerneti întrebuinţa aproape o mie de cai... Grajdurile sunt împletite numai din ramuri, având iesle scunde — tot împletitură — în care se arunca fânul, singura hrană în sezonul nefavorabil. Despre grăunţe, despre pături, aşternut de paie, curăţire, despre adăparea în graiduri şi o îngrijire regulată, nu poate fi vorba». Moltke spune că a văzut cai plini de sudoare, încălziţi de alergare, şi cum soseau la staţiunea de poştă, erau conduşi în apa râului pentru a fi spălaţi. «Cu toate acestea, calul românesc merge foarte sigur. Drumurile erau într'o stare de nedescris, inegal înghetate, ghiaţa se rupea sub picioarele bietelor animale mici şi totuşi ele alergau mai totdeauna în galop *(Linksgalopp)*, purtând surugiul mare şi greu, fără ca eu să fi văzut unul să cadă sau măcar să se poticnească».

In câmpia munteană, părţi întinse sunt acoperite de tufişuri, «dar arbori nu se zăresc pe distanţă de mile întregi... Afară de câteva mânăstiri ortodoxe («greceşti») nu se vede nimic care să se poată numi case. Satele sunt mici, sărace şi rare; extrem de puţine au biserici». Spre dimineaţă, călătorii străbat regiunea acoperită de revărsarea râurilor Vedea şi Teleormanul: pădurile în acest flux păreau nişte insule şi afară de ele se ridicau deasupra întinselor ape, asemena unor spânzurători,

doar câteva arcuri de triumf, înălţate în cinstea Principelui, a lui Alexandru Ghica Vodă. In adevăr, acesta urma să facă «o călătorie neplăcută» la Poiana, la moşia lui Miloş Obrenovici, principele Serbiei, ca un gest de politeţă faţă de bărbatul «amărât», dar care se bucura de o mare trecere la Constantinopole. Moltke mai ştie că Domnul va avea nevoie de 2000 de cai pentru acest drum şi că va fi escortat de un escadron de cavalerie. Trăsura cu care călătoreau drumeţii noştri putea să pară în Ţara Românească drept uriaşă, *une voiture monstre,* zice Moltke, în asemănare cu micile căruţe de poştă (cunoscute şi din descrierea lui Bellanger), alcătuite numai din lemn, fără nici o urmă de metal, despre care ni se dau chiar măsurători: $2^3/_4$ de picioare înălţime maximă, osiile nefiind decât la $1^1/_2$ de picior înălţime deasupra pământului, târându-se adesea în noroiu. «Ar fi fost absolut cu neputinţă — remarcă Moltke în jurnalul său — să trecem cu un asemenea vehicul peste revărsările întâlnite în calc, fiindcă apa era mai adâncă decât toată înălţimea acestei căruţe».

Căpitanul german e un turist atent. Ţăranul român îl interesează deaproape şi vorbeşte despre el cu înţelegerea unui suflet sensibil la cumplita mizerie în care o istorie vitregă făcea să zacă această «rasă de oameni, înaltă şi de o frumuseţe surprinzătoare, a cărei limbă e o fiică a celei romane şi seamănă încă şi azi cu italiana», notează el în *Scrisori.* «Dar jugul turcesc — ca să-l lăsăm pe călător să ne povestească şi mai departe — a aservit cu totul acest popor. Armele — crede el — i-au devenit străine de mult şi se supune oricărei pretenţii. Orice om bine îmbrăcat face impresie asupra Românului, acesta îl consideră pe deplin îndreptăţit să-i poruncească şi să-i pretindă servicii. Niciodată nu se va vedea un Român mulţumind, chiar dacă un dar i-ar întrece toate aşteptările; însă primeşte tot aşa de tăcut şi maltratările; el socoteşte că nu e cuminte şi că ar fi fără rost să-şi trădeze bucuria sau durerea. In schimb, îl găseşti mereu voios, când poate să-şi usuce zdrenţele ude la un foc zdravăn într'un bordeiu mizerabil adâncit în pământ, când poate să coacă porumb sau chiar să fumeze o pipă». Jurnalul lui Moltke ne înfăţişează casa ţărănească, descrisă la începutul aceluiaşi veac şi de un alt militar, de generalul Langeron. Călătorul nostru ne spune: «Locuinţele ţărăneşti dela sate sunt de o mizerie de nedescris. Ele se află în cea mai mare parte sub pământ şi sunt acoperite numai cu crengi, iarbă şi trestie. O rampă piezişă conduce în jos la o prispă, împletită din ramuri. Pe coama dinapoi a casei se găseşte o mică gaură, prin care pătrunde lumina. Locuinţele se compun, de obiceiu, din două odăi: cea de dinapoi e pentru femei, care aici se văd mai rar şi fug din faţa străinilor; cea de dinainte conţine vatra cu un cămin larg şi piramidal, făcut din crengi lipite cu lut. Familia stă obişnuit la vatră; un pat de lemn serveşte pentru culcuş. E semnul unei bune stări mai deosebite, ca să se întindă o rogojină pe pat, iar dacă sunt ferestre, ca acestea să nu fie lipite cu hârtie unsă cu uleiu». Moltke mai adaugă în *Scrisori:* «Nu se găseşte în aceste locuinţe nici pâine şi nici vreun alt aliment; nici oale şi nici căldare sau vreun alt obiect de bucătărie. Românul poartă în brâu cuţitul, pipa şi punga de tutun şi când pleacă de acasă, nu lasă

acolo nimic, cecace ar merita să fie păstrat». Pe de altă parte, e adevărat că arbitrariul marilor proprietari acum este îngrădit; supușii pot să-și caute dreptatea în fața curților de judecată. Țăranul, prin mărginirea slujbei de clacă «a câștigat timp și puteri». Moltke e însă pesimist, când notează: «Incă puterile, timpul și libertatea sunt comori, care, pentru el n'au nici un preț și pe acestea el nu le întrebuințează de fapt, ci continuă să trăiască în starea în care a fost crescut și în care se simte bine. Românul a învățat dela tatăl său să nu cultive niciodată mai mult decât îi ajunge să-și ducă numai traiul sărăcăcios; prisosul — lucru pe care-l observă și alți călători contemporani — ar fi și așa prada celor care-l stăpânesc sau al dușmanilor. Deprins să se mulțumească cu minimul de existență, el nu cunoaște niciuna din miile de trebuințe ale altor națiuni, se sperie de lipsuri mai puțin decât de muncă, îndură mai ușor mizeria barbariei decât constrângerea civilizației... Așa dar — conclude el — dela această generație e puțin de așteptat». Fără îndoială, Moltke, străbătând Țara Românească numai în grabă, nestând decât puține zile la Craiova și la București, n'a avut răgazul să-și verifice mai deaproape impresiile și tabloul de mai sus, de bună seamă, nu-i lipsit de mici exagerări, de sigur neintenționate... In orice caz, un alt străin din aceiași vreme, Félix Colson, care petrecuse timp mai îndelungat în Muntenia și-i cunoștea bine stările, închinând chestiunilor românești chiar câteva lucrări speciale, fără a tăinui nici el câtuși de puțin smerenia și grozava sărăcie a țăranului român, îl prezintă totuși în culori mai de nădejde, apăsând tocmai asupra dorului de libertate și asupra vitejiei sale ostășești, atunci când, în *Despre starea prezentă și despre viitorul principatelor Moldovei și Valahiei*, carte apărută la Paris în 1839, scrie următoarele (p. 139): «Românii se disting prin principii de cinste; ei iubesc neatârnarea și sunt viteji. Adeseori acești oameni, crescuți în cea mai înspăimântătoare mizerie (și Moltke spune în *Scrisori:* «despre o asemenea sărăcie nici nu mi-aș fi putut face până acum ideie»), gârboviți sub loviturile administratorilor și așa de umili în aparență, s'au oferit fără arme baionetelor rusești.. Indrăzneala lor e deosebit de mare, iar bravura lor e vestită la Ruși, cari în luptele lor cu Turcii, îi așezară întotdeauna în avantposturi». După 30 de ore de drum dela Craiova, în seara de 6 Noemvrie, Moltke și tovarășii săi își fac intrarea în Bucureștii luminați de razele lunei pline. Capitala (după Colson, numai străzile principale) e pavată. Insă nu s'a avut grijă — continuă jurnalul drumețului nostru — să li se dea o scurgere, și de aceea ele sunt acoperite de o mare de noroiu, de faimosul noroiu bucureștean, leitmotiv al tuturor descrierilor de călătorie ale epocii.

«Ajunserăm — urmează Moltke — la hotelul domnului Breit din Strada Franceză și primirăm o cameră mare și bună, cină suportabilă și paturi bune. Incrustați cu murdărie, sosirăm ca niște rare ființe pietrificate; am fi putut fi curățiți ca un cartof de coajă». Ofițerul german se miră că în această vastă și pustie câmpie românească se găsește un oraș ca București cu aproape o sută de mii de locuitori. In București — spun *Scrisorile* — se află palate, societăți și vizite, teatru, *marchandes de modè*, ziare și echipagii (trăsuri luxoase); dar cum scoți piciorul dincolo de

barieră (Moltke: «în faţa porţii oraşului»), totul se scufundă în barbarie. S'a întemeiat o societate a naturaliştilor — Moltke se gândeşte foarte probabil la Muzeul de Istorie Naturală — şi o fermă model, însă nici măcar cultura cartofilor nu este încă introdusă în Ţara Românească», spre deosebire, adăugăm noi, de Moldova. «In oraş — în Capitală — se vede *Curtea* (domnească), dar în ţară nu se observă *Conducerea*», remarcă Moltke. El rezumă impresiile sale în următoarea sugestivă caracterizare, reprodusă după cum am spus, de Nicolae Iorga. «In Bucureşti se văd cele mai păcătoase colibe lângă palate în stilul cel mai nou şi lângă vechi biserici în stil bizantin; cea mai amară sărăcie se arată lângă luxul cel mai extravagant *(neben dem üppigsten Luxus;* N. Iorga a tradus: «lângă luxul cel mai triumfător»), şi Asia cu Europa par că se ating în acest oraş». Ilustrul nostru istoric dispărut constată că Moltke e înâiul cercetător care nu-şi râde de aceste biserici. Mai mult, observăm noi: în lucrarea sa despre *Campania ruso-turcă* le consideră chiar «frumoase în parte» (p. 40).

In dimineaţa de 7 Noemvrie cei doi ofiţeri, «înalţi şi cu mustăţi galbene», se duc mai întâiu la Timoni, consulul Austriei, pentru care aveau o recomandaţie. Apoi îl întâlnesc pe consulul lor, al Prusiei, pe bancherul baron Christofor Sakelario, arendaş într'o vreme, al poştelor, după cum rezultă din cartea lui Filitti: *Principatele Române dela 1828 la 1834*, publicată la Bucureşti în 1934 (p. 263). Moltke însemnă în jurnalul său că în această zi ei n'au văzut nimic din oraş, «din pricina noroiului de pe străzi». Dar seara, la ora opt, fură duşi de Sakelario la bal, «la boierul Filipescu». «Găsirăm — scrie dânsul — un local prost şi toalete strălucitoare, muzica era formată din Ţigani în zdrenţe, cu cisme murdare şi cu opinci, dar în uniformă. S'a dansat foarte bine. Cea mai drăguţă era doamna Mihalache Ghica», soţia marelui vornic, fratele mai bătrân al lui Alexandru Vodă. Aceste era de faţă deasemenea, «însă ar fi fost împotriva etichetei — spune Moltke — de a-i fi prezentaţi acolo». Nu lipseau dela serată nici fraţii Domnului: amintitul Mihai Ghica, «ministru de interne şi fratele mai tânăr, generalisimul», cu alte cuvinte, Constantin Spătarul. Insă cea mai interesantă cunoştinţă pentru căpitanul german a fost — mărturiseşte tot dânsul — a baronului Petru de Rückmann (Moltke: Rieckmann), «care, ce-i drept, e numai consul rusesc, dar e cea mai de seamă persoană în întreaga ţară, neexceptând principele. Am rămas până după miezul nopţii». Observaţia lui Moltke e foarte dreaptă: Rückmann, de fel din nobilimea baltică, era atotputernic, intervenea cu trufie în treburile statului şi Alexandru Ghica, cum arată Colson, nu sovăia să se umilească în chip public în faţa sa.

La 8 Noemvrie înainte de amiazi Moltke şi Bergh, întovărăşiţi de consulul prusian, fac vizite. «Era un viscol grozav — scrie primul în jurnalul său — şi noi şedeam în trăsură pe jumătate deschisă, de fapt în zăpadă. Ne duserăm mai întâiu la principe. Palatul arată foarte bine pe dinafară. «De fapt, se ştie din altă parte — Iorga, *Istoria Românilor prin călători*, vol. III, Bucuresti 1922, p. 159 — că Ghica locuia la el acasă, Curtea domnească, arsă mai de mult nefiind reconstruită. Dar să lăsăm să continue Moltke: «Trebuia însă să ne coborîm sub cerul liber, nimeni din personal nu ne-a venit în întâmpinare. Ne îndreptarăm în

sala tronului, unde ne primiră ofiţeri şi ne anunţară. Principele ne primi foarte amabil. Ne aşezarăm lângă *grand trésorier* (în costum românesc, cu fesul în cap), în timp ce un ofiţer stătea la uşă. Principele vorbeşte franţuzeşte, dar nu curgător». Colson, care, pare-se, din motive politice, înfăţişează în trăsături foarte negre pe Alexandru Ghica, spune că e gângav în vorbire; în schimb prinţul rus Anatol Demidov, cercetând Bucureştii în vara anului 1837, îl prezintă în culori ditirambice şi arată că are «vorbirea limpede şi uşoară»! Bellanger, care nu-i este mai puţin favorabil, zice că Domnul «vorbeşte franţuzeşte chiar ca un Francez»... Principele Alexandru Ghica, fost spătar şi în această calitate a fost cel dintâi şef al miliţiei naţionale nou înfiinţate de Kisselev — miliţie care şi după *Scrisori* număra 6000 de oameni —, comandă în cinstea ofiţerilor oaspeţi nişte exerciţii militare, dar acestea n'o să mai poată avea loc din pricina viscolului. Totuşi, în această şedere de vreo săptămână în capitala munteană, călătorii vor avea prilejul să vadă cazărmile. Ghica îi pofteşte la masă, se interesează — cum va face, după sosirea la Constantinopole, şi seraschierul Mehmed Chosref Paşa — de marile manevre regale prusiene din Septemvrie, la care a luat parte căpitanul de Stat Major Moltke, isprăvite cu defilarea dela Kalisch, unde au apărut şi trupele ruseşti. Domnul are cuvinte de preţuire pentru organizarea militară a Prusiei, la fel ca Poarta, care peste puţin îl va ruga pe Moltke să rămână în Turcia, pentru a introduce acolo această organizare. Dela Alexandru Vodă oaspeţii se duc la Constantin Spătarul, acesta locuind «într'un palat frumos, dar foarte sărac mobilat». Cât priveşte pe Mihai Ghica, el nu era acasă şi oaspeţii vizitează încă pe unul din numeroşii Filipeşti, nici de această dată nu ni se spune pe care anume. Jurnalul des amintit precizează doar atât că e vorba «de cel ce a fost rivalul principelui la ocuparea tronului, un bărbat frumos, cu barbă lungă şi alb[illegible], în costum naţional românesc, dar care vorbeşte numai puţin franţuzeşte». De altminteri, despre acest boier vorbesc, în trăsături foarte asemănătoare, Bellanger şi Demidov. Primul îl arată — *Le Kéroutza*, I, Paris 1846, p. 383 — de cincizeci-cincizecişicinci de ani, cu iniţialele B. P. şi cu titlul de «Agă» (şeful poliţiei). Insă e probabil că greşeşte, fiindcă aceste sigle nu se potrivesc niciunui Filipescu (Philippesco) din vremea despre care e vorba. In alt loc (I, p. 314) călătorul francez pomeneşte de «marele postelnic Balsch Philippesco şi de aga Démétraki Philippesco». Colson vorbeşte însă de «Jean Philippesco» agă destituit în 1837 în urma intervenţiei lui Rückmann (p. 102), iar în *Catagrafia oficială de toţi boierii Ţării Româneşti la 1829*, publicată de Filitti la Bucureşti în 1929, se menţionează (p. 6) un «Grigore Filipescu», de 44 de ani, având titlul de agă. Iată o chestiune care trebue încă lămurită.

Cercetând astfel «saloanele» bucureştene, Moltke poate să cunoască personal pe mulţi dintre boierii ţării. In *Scrisori* nu uită să vorbească despre ei: «Numai foarte puţini boieri îşi administrează personal marile lor moşii, cei mai mulţi îşi au casele la oraşe, unde sunt înghesuite şi bisericile, care lipsesc la ţară. Nobilimea aceasta a pierdut mult dela ultimele sbuciumări; ea e ruinată, nu de aceea fiindcă sarcina sub care geme ţăranul a fost uşurată (deci preţul proprietăţilor de pământ s'a urcat ui-

mitor), ci fiindcă boierii trăiau mai înainte din funcţiuni pe care le negociau sau le exploatau ei înşişi, iar acestea astăzi sunt chivernisite de funcţionari cu lefuri fixe. Ce binefacere că primul post al ţării, acela de hospodar [Domn], nu se mai vinde! Ţara Românească a avut în şaptezeci de ani, patruzeci de principi; azi demnitatea de gospodar e pe viaţă; dar faptul că ea nu se moşteneşte constitue, de sigur, un motiv principal al prea încetei propăşiri a acestei ţări».

Pregătindu-şi drumul la Constantinopole, Moltke găseşte prilej să culeagă, probabil dela consulatul prusian, ştiri despre veniturile ţării. Ele reprezintă anual 16 milioane de piaştri, ceeace ar corespunde la aproape $2^1/_2$ milioane de taleri. Suma aceasta se strânge printr'o dare de 30 de piaştri sau 4 taleri, pusă asupra fiecărei familii; apoi din vamă se obţin $2^1/_2$ milioane, iar din sare $3^1/_2$ milioane de piaştrii. Tributul către Poartă e de $2^1/_2$ milioane, lista civilă a principelui se socoteşte la $1^1/_2$ milion, administraţia cere $4^1/_2$, iar miliţia costă $2^1/_2$ milioane de piaştrii. «Intreaga boierime, oraşele şi străinii cari se află sub protecţia consulilor, nu plătesc impozit», după cum observă ofiţerul german în jurnalul său.

Ce pământ roditor, bogat înzestrat de Dumnezeu, mai are şi această Ţară Românească! E adevărat că în urma împrejurărilor vitregi, se pare călătorului mai mult o pustietate. «O pustietate, de sigur — remarcă *Scrisorile* — dar care aşteaptă numai harnice mâini omeneşti pentru a răsplăti îmbelşugat orice osteneală». Şi viitorul *müşteşar* (sfetnic) al lui Hafiz Paşa e furat de gândul că puternica emigraţie a compatrioţilor săi în spre celelalte continente, în loc de a-şi căuta o nouă patrie sub cerul fierbinte şi în mlaştinile nesănătoase ale acelor meleaguri aşa de îndepărtate, ar fi mai bine dacă s'ar îndrepta spre această ţară, atât de apropiată, creştină, cu început de stări organizate, cu peisaj asemănător celui german şi, în sfârşit, cu atâtea izvoare de bogăţie, unde nuuca şi-ar găsi răsplata, dacă s'ar putea asigura proprietatea. Moltke socoteşte că întâia piedică de înlăturat în calea acestui plan, ar fi nenorocitul sistem consular din Ţara Românească, sistem care face ca străinii să fie numai «o povară pentru guvern. Cei cari se aşează sub protecţia unui consul, nu sunt supuşi legilor ţării. Guvernul nu poate nici să-i impună direct cu dări, nici să-i judece sau să-i pedepsească chiar în urma unor delicte poliţieneşti; el trebue să se adreseze rezidenţilor». Singur consulatul austriac din Bucureşti ar număra 5000 de clienţi (sudiţi), iar cel prusian — după jurnalul călătorului nostru — ar avea şi el 500 de protejaţi. «Adeseori stau — continuă *Scrisorile* — Germani sub protecţia engleză, Francezi sub protecţia germană, şi chiar supuşi români găsesc mijlocul de a se sustrage pe această cale de sub propriul lor guvern. Rusia a renunţat la acest abuz, însă negreşit ea exercită o puternică protecţie indirectă în întreaga ţară». După ce se va reîntoarce din Turcia la Berlin către sfârşitul anului 1839 şi după ce va zăcea bolnav de «friguri moldoveneşti» *(moldauisches Fieber)*, Moltke se va mai preocupa în anul 1841 — *Scrieri*, II p. 308 — de această ideie de colonizare. El va crede că s'ar putea încheia tratate cu «iubitorul de oameni, principele Ghica», că ar trebui înlăturat regimul consular şi înlocuit»

cu o legaţie având competinţa unui tribunal suprem şi care ar mijloci interesele coloniştilor pe lângă guvernul statului». In jurnalul său, adaugă: «S'a propus instituirea la Constantinopole a unei comisii care să se ocupe de treburile imigraţilor străini, dar lucrul n'a fost dus la îndeplinire», (după Hirschfelds în ediţia a şasea *Scrisorilor*, p. 460 n. 13). Astfel nu se va realiza nici dorinţa căpitanului de Stat Major ca «pe malurile mândrei Dunăre, din munţii suabi până la gura Sulinei, să răsune limba nemţească şi să se aşeze moravurile germane»...

Moltke şi Bergh pleacă din Bucureşti la 11 Noemvrie, îndreptându-se spre Giurgiu într'o mică sanie românească, trasă de patru cai. In *Scrisori* ni se descrie cu deosebit humor acest ultim parcurs pe pământul Ţării Româneşti. Vehiculul «era aşa de îngust şi de scurt încât picioarele îţi atârnau afară, peste margine, şi în cursa repede te puteai menţine şezând numai cu cea mai mare sforţare. De aceea, nici n'am ajuns la prima poştă, când surugiul nostru — scrie Moltke — a şi căzut, iar eu am fost trântit de două ori din sanie. Dar conducătorul acestui mijloc de locomoţie în miniatură, nici nu luă cunoştinţă de aceasta; el goni mai departe cu caii săi mărunţi şi numai cu foarte mare greutate putu fi făcut atent, prin strigăte, că pierduse o parte esenţială a încărcăturii. Pâraiele din văi erau eşite pe drumuri şi-ţi poţi închipui cu o asemenea sanie înaltă numai un picior prin revărsări adânci de trei picioare. Şi ele au fost spintecate tocmai în goana cea mai mare».

«Lucrul cel mai prost pentru călătorul european în aceste ţări este lipsa totală de hoteluri. Dacă omul soseşte seara într'un oraş, flămând, muiat de ploaie şi pe jumătate înţepenit, nu găseşte pentru bani vreo odaie caldă sau un pat şi nici cină. Ne trebuia o scrisoare a principelui (Alexandru Vodă) ca să putem fi primiţi la Giurgiu într'o locuinţă particulară». Moltke ne arată apoi că în portul dunărean se văd încă bine urmele distrugerilor ultimelor războaie. Fortificaţiile dinspre uscat au fost dărâmate şi numai lângă Dunăre au rămas câteva bastioane în picioare. El crede însă că datorită aşezării sale la marele fluviu, Giurgiul se va reface repede. «Chiar de pe acum — notează dânsul — se înalţă impunător, afară de bisericile cu cupole bizantine, unele clădiri de piatră». In dimineaţa de 12 Noemvrie 1835, viitorul generalisim biruitor al oştirilor germane părăseşte solul Ţării Româneşti, trecând peste Dunăre, dincolo la Rusciuc şi de acolo se îndreaptă la Constantinopole.

Francisc Pall

M E T A L E

CARTE POŞTALĂ

Aici albinele nu mai au zumzet.
Pleoapele 'nchise nu cer
nici un petec de cer ;
dimineţile se nasc fără zâmbet.

Prin scorbura tunului,
moartea ţâşneşte plină ;
— se clatină muntele alături de mine.

Tunica mai păstrează miros de sulfină...
Mamă, de cine mi-e dor, de cine ?

DESPĂRŢIRE

Soldatului Ion C. Ion
dintr'un regiment de linie.

Işi scuturase carnea, oasele, înfăşurate 'n veston,
peste oţel obosit, peste grâul în pârgă.
In jur, lepădările cădeau sodom...

Vama văzduhului a păşit-o 'mpăcat :
acolo, unde despărţirea cădelniţase lacrimi,
o mână cioplise, din lemn,
semnul clopotniţei din sat ;
iar soarele, ca un lăncier,
juca suliţi de raze, pe casca de fier.

O G O R U L

Maiorului Ştefănescu A.

Când m'a frânt plumbul păgân,
am muşcat din tine ca dintr'o pâine
— umbra-mi părea a unui câine —

durerea n'am putut s'o mai îngân,
strămoşii se-ascunseseră 'n tine...

Ai gust de sânge plămădit !

Când voiu sfârşi de-arat în Răsărit,
am să 'ncalec Nistru ca pe-un armăsar,
cu tine în spate să sar
Carpatice vârfuri. Să-ţi sumec
brazdele negre, şi 'n Isa să le 'nnec.

SVON DE LUPTĂ

Sângele svâcneşte neastâmpăr.
Tăişurile frâng suliţi de lumină.
Soarele joacă pe-un vârf de pădure
cântec trist :
Neamul nostru a ştiut să 'ndure
patimi de Christ...

MORMÂNTUL SBURĂTOAREI

Norul şi-a frânt umbra 'n câmp.

Lâng'o piatră de hotar,
pământ viu,
— şerpii părului s'au jucat cândva în vânt...

Nic. Untărescu

M O Ţ I I

Îi veţi vedea
Când din pământ s'or ridica
Din tină până sus pe culmi
Vânjoşi şi dârji ca nişte ulmi,
Din creste'n creste buciumând
Dela Zarand până'n Parâng
Moţii, cu piept călit de fier
Zidind biserici lângă cer
Cu braţ de cruce scris pe zare
Şi peste ţara asta mare.

Virgil Nistor

IN GRÂNELE INALTE

In grânele înalte ne înpuşcăm ca orbii.
Trec pe deasupra bombe şi ca şi ele corbii.

Grenadele se-asvârlă şi smulg din mădulare
Şi spicele se 'ndoaie sdrobite sub picioare,
Cartuşele trasoare ne pleacă în ţărână ;
Ne 'mpiedecăm şi zarea, privită dintr'o rână,
E o 'mpletire lungă de flacări şuerate.
Trag armele şi bine şi-anapoda, cu toate.
Şi nu mai ştiu când suntem toţi înmuiaţi în sânge,
Un glonţ în piept mă arde şi de mijloc mă frânge.
Incremeniţi în vaiet, nu ne vedem din spice
Şi cine se gândeşte ca să ne mai ridice ?

Se potoleşte focul pe 'ncetul. Iese luna.
Pe rând se 'nmoaie glasuri, se sting pe totdeauna.
Mai simt o îmbrânceală de vis că mă desparte.
Moartea, se vede treaba, mă dete la o parte.

Eupatoria, August 1942

Aurel Marin

C E T A T E A L U M I N I I

N'am vrut Doamne ca să fiu mai mare
Decât vieaţa unei stele,
Decât sborul unei rândunele
Şi mai clar decât pe munte o cărare.

Cântecul acesta împletit din greu,
L-am vrut Doamne soare 'ntotdeauna,
I-am ascuns tristeţea ; ştie numai luna
Când am prins-o visătoare'n eleşteu.

Oamenii mi-au fost prieteni şi duşmani.
Frate mi-au fost cerul, apele şi vântul ;
Eu le dau cu-acelaş drag cuvântul
Şi la toţi le dărui mugurul de ani.

Am greşit şi eu odată :
Am luat atâtor nopţi averea,
Şi din fiecare frumuseţe am strâns mierea
Cântecul să-mi fie nestimată.

Iartă-mi Doamne şi acuma vina
Că purtând osândă pumnii de pământ,
Doar de dragul trudnicului cânt,
In atâtea strofe Ţi-am furat lumina.

Radu Pătrăşcanu

POVESTE TRISTĂ

Îl socoteam mort pentru sufletul meu. Toţi refugiaţii din Basarabia, rămaşi acolo în urma năvălirii fără veste a duşmanului şi scăpaţi din ghiarele lor într'o stare sufletească vecină cu nebunia, îmi aduceau aceleaşi veşti:

— Prietenul d-tră M. R. şi-a măritat fata cu un bolşevic şi-o duce bine acolo.

Şi atunci, o furie oarbă mă cuprindea împotriva lui, şi fără să vreau sângele îmi năvălea în faţă de câte ori îmi aduceam aminte de numele acesta.

Cum se poate să-şi mărite fata cu un bolşevic, să coboare numele de român, dându-şi fata de soţie unui ticălos, care a călcat pământul sfânt al patriei, — îmi repetam eu ades...

Incepusem să-i analizez trecutul, să lămuresc ceasurile îndepărtatelor noastre convorbiri, sensul lor, şi să caut în ele acel echivoc, în care omul perfid, ca să-şi ascundă părticica murdară a eului lui, căuta să se acomodeze cu gândurile şi idealurile mele, numai ca să poată profita.

Fusese ziarist, apoi funcţionar, şef de serviciu, însurat de trei ori — a treia oară cu o rusoaică brunetă, o femee blândă şi bolnăvicioasă.

Fusese domnul acesta prizonier în Germania, dar terminase prizonieratul în România. Ştia idişul şi vorbia în limba lui Izrael ca un evreu de baştină. Ieşise de doi ani la pensie, împreună cu nevastă-sa şi închiriase o moşioară, dela o generăleasă bătrână şi uscată, unde-şi durase o gospodărie destul de frumuşică.

Creştea porci, găini de rasă, semăna harbuzi, castraveţi, bostani, soia, tot ce putea să-i aducă un câştig.

Lucra de-avalma cu lucrătorii, stropea în vreme de secetă legumele, dimineaţa la patru era în picioare, înhăma un cal roib şi şchiop, la o căruţă lungă cu loitrile mari şi pornea în piaţă, odată cu răsăritul ca să-şi desfacă produsele. Vorbea repede şi mânca şi mai repede. Avea cunoştinţi de muzică, literatură şi dădea problemelor la ordinea zilei o deslegare care de multe ori era foarte reală.

Gras, cu o burtă mare, dilatată, mergea legănându-se şi-i plăcea să-şi mângâie cu emfază mustăţile ascuţite şi obraznice.

Mă duceam rareori la moşioara lui pe dealul Ciuflei şi întotdeauna după chestiuni gospodăreşti. Atunci, scotea un vin roşu din beciu, slănina afumată de el, harbuzi muraţi şi discuţiile începeau. In multe chestiuni avea dreptate, dar nu-mi plăcea felul lui de a părea întot-

deauna original şi a se lăuda. In afaceri era mai rău ca cel din urmă evreu. De-ajuns să fi văzut că vrei să-i cumperi ceva, că nu se lăsa până ce nu-şi căpăta preţul.

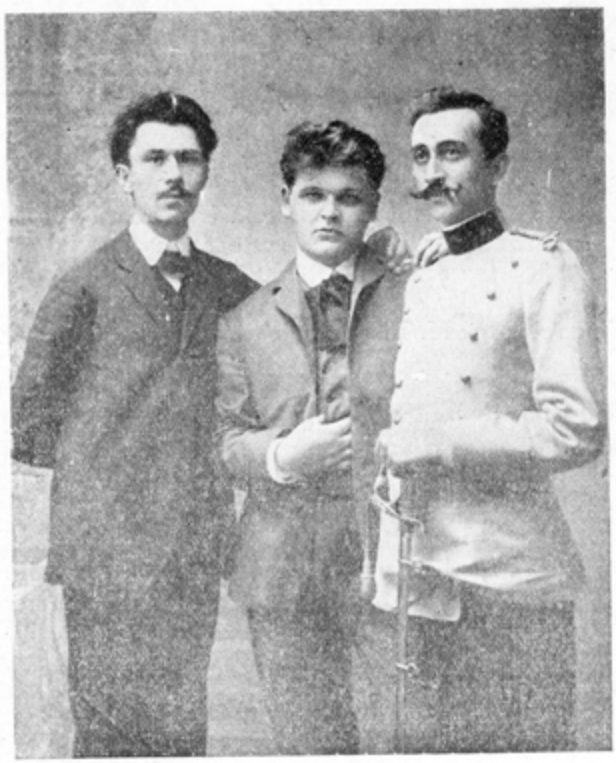

N. Dunăreanu M. Sadoveanu Em. Gârleanu

După zacuscă şi câteva păhărele cu vin, pe care-l lăuda peste măsură, începea să cânte cu o voce cam delasată, din «Vânzătorul de păsări»...

«Când săracul tatăl meu»...

Apoi chema pe fata lui cea mai mare Cleo, dela nevasta de-a doua, să-l acompanieze la pian. Cleo, o brunetă cu ochi focoşi, urma clasa VIII-a la un liceu de fete din Chişinău. Era voinică, prea desvoltată pentru vârsta ei, citea romane, făcea poezii şi dorea s'ajungă scriitoare. Iubea sportul, trăgea la lopeţi pe lacul din preajma moşioarei, înota ca un mărinar şi dansa cu o pasiune sălbatică. Nu-i plăcea să se amestece în discuţiile noastre, şi-şi trăia viaţa în odăiţa ei, citind, ori în mijlocul naturii. Odată, într'o dimineaţă de toamnă, am găsit-o în vârful unui nuc bătrân, bătând cu o prăjină nucile. Altă dată, cu puşca în mână, ocolind malul după cristei. Era o româncă înfocată şi deseori o auzeam spunând cum se ceartă cu colegele ei, care vorbeau la liceu jargonul,

ori limba lui Tolstoi. Iată pentru ce acum, când fugarii basarabeni îmi aduseseră vestea aceasta de necrezut, mă înfuriam nu atâta pe dânsa, cât pe tatăl ei. Ajunsesem la convingerea, că negustorul acesta își sacrificase copila ca să-și scap averea, mai ales că bolșevicii cumpărau orice lucruri cu prețuri extraordinare.

Și zilele treceau tot așa de mohorîte și numărul refugiaților se sporea cu noi transporturi de funcționari, mici moșieri sărăciți, care ne aduceau vești înspăimântătoare despre cei rămași acolo. Trecuseră trei luni dela invazia bolșevicilor. Intr'una din zile, ducându-mă ca de obicei la Cercul refugiaților basarabeni, să pot afla vești despre gospodăria mea, cine-mi răsări în față? Domnul R. M.

Ii întorsei spatele. El s'apropie de mine.

— Ce voești? îl întrebai eu aspru.

— Imi dai voie să-ți vorbesc...

— Lașule — strigai eu înfuriat — ți-ai vândut fata bolșevicilor și mai ai curaj să calci pe pământul sfânt al României!

El mă privi cu ochii în lacrimi și începu să tremure. Apoi după câteva clipe murmură cu o voce ca ieșită din mormânt:

— Nu sunt vinovat, dă-mi voie să mă explic, de ce mă judeci așa, fără să mă asculți...

— Hm, făcu eu, mai ai curaj?

Il privii cu scârbă și măsurându-l de sus până jos, cu dispreț, voii să plec...

— Pentru Dumnezeu, când ai ști adevărul, n'ai să fii așa aspru...

In jurul nostru, lumea ne privea mirată, cei mai mulți neștiind despre ce e vorba. Figura lui îți inspira milă. Nebărbierit, supt la față, cu gulerul pardesiului slinos, ochii trași în fundul capului, părea scăpat dintr'o pușcărie.

— Voești să capeți bunăvoința mea... da?

— Nu, dacă n'ai fi scriitor și n'ai înțelege sufletul oamenilor, n'aș sta aici așa, cu toate că sunt în halul în care mă vezi și-s cel mai nefericit părinte din lume...

— Ei bine, haide, să mergem, nu vezi cum se uită lumea la noi, ca la urs?

Pornii înainte, el după mine. Intrarăm într'o bodegă și ne așezarăm în fund, la o masă. Incepu să plângă și-și ștergea din când în când lacrimile cu mâneca pardesiului gălbui...

— Nu-i nimic, din toate bârfelile.. Ți-oi povesti totul.

— Dar Cleo, ce s'a făcut?

Nu răspunse... Sta împietrit și ofta încet, o ruină a vieții în mijlocul altor refugiați nenorociți, care veneau în bodega săracă să-și potolească foamea cu un cârnat și o felie de pâine. Il apucai încet de mână:

— Liniștește-te...

Omul acela îndrăzneț, obraznic, încrezut, părea în fața mea o sdreanță omenească, supus voinței mele, gata să fac din el ce voesc. Comandai o sticlă cu bere.

— Știi, începu el încet... Ne-am întâlnit ultima oară în tramvai...

era în dimineaţa de 28 Iunie. Te duceai la Administraţie pentru bani. E adevărat?

— Da...

— Era vorbă că avem patru zile pentru evacuare... Şi am spus că rămân încă două zile să-mi desfac gospodăria.

— Exact...

— In noaptea de Vineri au intrat tancurile bolşevice şi orice posibilitate de a părăsi oraşul era cu neputinţă, barierile fiind barate, iar prin mahalale operau bandele de derbolei şi hoţii eliberaţi din puşcărie. Trei nopţi n'am eşit din casă... Stăteam îngheţaţi de spaimă, aşteptând din minut în minut sfârşitul... A patra zi au venit doi ofiţeri *politruci*, din jandarmi. Au intrat ca nişte oameni civilizaţi, s'au recomandat şi au cerut voie să vadă camerele. I-am primit cu bunăvoinţă, ce era să fac? Unul s'a recomandat Tovarăş Vasile Ivanovici Ruşkin. Celălalt Grigore Grigorovici Roşcov. Ca să-i îmblânzesc, i-am poftit în sufragerie, am scos vin, ceva zacuscă şi pentru că se cam codeau, am băut eu întâi. La despărţire, tovarăşul Ruşkin mi-a spus: «Peste două zile mă mut la d-stră. N'am să vă supăr cu nimic... şi deşi am camere în oraş, îmi place mai mult natura şi la d-tră e aşa frumos».

(Intr'adevăr de zece ani nu se văzuse în Basarabia o aşa recoltă şi-o aşa vegetaţie...)

— Bine, tovarăş Ruşkin, i-am răspuns.

Şi ne-am despărţit cu prietenie... dar în sufletul meu o noapte...

Refugiatul se opri şi oftă. Cu mâna tremurând luă paharul şi-l deşertă dintr'o dată. Pe mustăţile lui, răsucite altădată, rămase urmele spumei. Le şterse cu mâneca pardesiului.

— Şi pe urmă? întrebai eu nerăbdător, ca să aflu sfârşitul.

— A venit la două zile şi şi-a luat camera în primire. Seara venea acasă, destul de devreme. Il invitam la ceai, dar totdeauna sfârşeam cu băutură. Părea un om cumsecade. Inalt, blond, cu nasul cam cârn, cetise din literatura rusă pe Gorki, Tolstoi şi Gogol. Vorbea de Carl Marx şi nu se sfia să spue, când se afuma, că el n'a ştiut ce-i viaţa până ce n'a fost în Finlanda, Polonia, dar mai ales în Basarabia. Spunea că are mamă, la Rostov — pe Don — şi un frate mai mare ca el, general. Mergea disdimineaţă prin grădină, admira livada, lăuda porcii şi-mi repeta cu o bunăvoinţă pe care eu n'o înţelegeam: «Nu vă grăbiţi cu preţurile, totul are să se ridice şi până ce-aţi căpăta paşaportul, poate să mai dureze lungă vreme».

Intr'adevăr, de cum intraseră bolşevicii, trecuse mai bine de trei săptămâni şi cu toate că făcusem cerere de repatriere, nici vorbă... In oraş arestări, scumpete, megafoane care te asurzeau şi jidani care te spionau. Acei cari făcuseră parte din partidul cuzist, toţi zăceau în închisoare. Magazinele închise şi'n locul lor doar câteva cooperative. Nu mă duceam în oraş decât pe fugă şi atunci ca să vând ceva ori să aflu ce s'a făcut cu cererea mea de repatriere. In câteva săptămâni stofele, zaharul, încălţămintea, dispăruseră depe piaţă. Iată că într'o zi tovarăşul Ruskin vine acasă mai devreme şi după ce luăm câte un pahar cu vin, ca de obicei, îmi spune: «Tovaraş, eu am să rămân aici mai

multă vreme, poate un an, poate doi. D-ta tot vrei să vinzi mobila... Eu sunt cumpărător...

— Bine, tovarăş...

Şi ne-am dus prin camere, a scos o hârtie şi a început să scrie... Paturile, canapelele, scaunele, biroul, tot ce-i plăcea lui...

— Şi cât ai să ceri pe ele? — mă întreabă el.

— O sută de mii de lei, am spus eu într'o doară...

— Bine, tovarăş... mi-a răspuns bolşevicul. Ne-am dat mâna. El a scos dintr'un portofol 100 000 lei, mi-a numărat, am iscălit frumos o chitanţă şi am băut aldămaşul... Bucuros, i-am spus:

Institutul Politehnic Timişoara
Biblioteca Centrală

— Tovarăş Ruskin, până nu plec eu, n'ai dreptul să mi le iei şi te rog să grăbeşti cu paşaportul meu...

— Bine tovarăş, mi-a răspuns bolşevicul.

La câteva zile văd că mă roagă foarte politicos să mergem în grajd. Se uită la vacă, o examinează, întreabă câte kilograme de lapte dă, câţi ani are şi cu ce o hrănesc, şi-mi propune să i-o vând.

— In oraş n'are să v'o plătească bine şi apoi e şi periculos... Cât ceri pe ea?

— Cincisprezece mii...

— Bine, răspunde bolşevicul şi chiar în grajd mi-a numărat banii.

Mă rog, era de o filotemie, cum rar mai găseşti... La o săptămână mi-a cumpărat porcii, apoi un poloboc cu vin, şi încet, încet, s'a făcut stăpân pe averea mea. Mă uitam cu scârbă la banii cari-mi îngroşau portofelul şi mi se strângea inima de durere cum încet, încet, mă despoia de gospodăria mea adunată cu mare trudă. Mai rămăsese acum să-i vând pianul şi radiul. Eram sigur că-mi va face propuneri. De altfel eu tot urma să le vând, căci doară nu era să le iau cu mine. Insă, trebue să înţelegi cât e de greu să te vezi văduvit de tot ce ţi-a fost drag şi a constituit nu o avere, ci patrimoniul tău sufletesc.

Refugiatul se opri şi oftă; lacrimile îi izvorîră din nou în colţul genelor.

— Să fii străin în ţara ta, şi să vinzi de silă duşmanului, e grozav... adăogă el peste câteva clipe.

Tremurând, îşi umplu paharul şi-l deşertă până la fund. Tăcu, clătină din cap şi se scotoci prin buzunare.

— Vrei o ţigară?

— Da... !

O aprinse şi începu să tragă cu patimă.

— Pe urmă, şopti el încet, clătinând mereu capul... pe urmă i-am vândut şi pianul şi radiul.

— Dar paşaportul? De ce nu ţi-l dădeau ?

— Mereu mă amâna. Peste câteva zile va fi gata... îmi repeta mereu. Şi zilele şi nopţile treceau, încete, chinuitoare. Incepusem să desperez, dar cum să mă revolt, când eram în mâna lui? In zilele când nu era acasă, mă furişam în oraş, la primărie, ceteam lista acelor afişaţi, dar al meu nu-l aflam.

Iată că într'o zi mă chiamă deoparte şi-mi spune să-i vând puşca, deoarece a fost un *pricaz* în care toţi cetăţenii trebuiau să depună armele în 24 de ore...

— Dar eu n'am ştiut...

— Nu-i nimic tovarăşe, o cumpăr eu... Altfel dacă te află, capeţi cinci ani de închisoare.

Bucuros ca să scap de belea, am vândut-o pe 5.000 lei. Dar... nu s'a sfârşit aici. Abea acum se începe drama... Mai rămăsese acum să-i vând covoarele şi aşternutul. Şi aşa s'a întâmplat. Tot cu delicateţă şi 'n modul cel mai civilizat, îmi face şi propunerea asta... să-i vând o parte din covoare.. Aici m'am opus. Nevasta-mea a început să plângă şi să-l roage arătându-i că le are dela mama ei şi nu se poate despărţi de ele cu nici un chip. «La urmă tot are să vi le ia», spune el. Ei şi ce crezi, şi de data asta a trebuit să cedez.

Refugiatul meu se opri, oftă, se uită în sus, îşi scoase pălăria jerpelită şi-şi făcu cruce...

— Da vorbi el, cu ură, aveam bani, peste două sute de mii. Mă gândeam, de-oi scăpa, pot să fac ceva... acolo în România... la noi acasă... Când deodată pe ziua de 1 Septembrie se face cunoscut că leul nostru nu mai are nici o valoare. Şi atunci a trebuit să schimb din bani românesti pe un preţ de nimic, la jidani.

— Dar bolşevicul nu ţi-a comunicat?

— Stai să vezi, vorbi el, apucându-mă de mână... Mi-aduc aminte ca astăzi... Era 2 Septembrie. O zi frumoasă şi strălucitoare. Vine politrucul pe la orele două acasă şi-mi propune să mergem cu maşina la plimbare, dar s'o iau şi pe Cleo. Am căutat să mă sustrag, dar n'a fost chip. Ne suim în maşină şi-o apucăm pe drumul Costiugeniului. La Pitomnic ne oprim. Bem un păhărel, două, bem trei, politrucul n'o mai slăbea din ochi pe Cleo şi mereu îi spunea în franţuzeşte... *mamzel, trez jolie*...

Ne-am întors acasă, mă roagă să pun patefonul că el vrea să danseze... Cleo se opunea, dar eu i-am făcut semn... să-i facă gustul. Acuma se cherchelise... Şi unde începe să ţie toasturi, să ne laude... «Niciodată n'am să vă uit... Românii sunt aşa de buni, păcat că politica ne desparte...» Are să ne poarte o amintire scumpă şi să-l iertăm dacă ne-a

supărat cu ceva. A trebuit să închin şi eu un pahar pentru armata bolşevică. La urmă, ce crezi că face? Scoate zece mii de lei şi-mi plăteşte patefonul, pe care-l face cadou fiicei mele.

Am primit banii şi i-am mulţumit cum nu se poate mai frumos... In toiul petrecerii, îl rog din nou să caute să-mi obţie libera trecere la Ungheni.

— Mâine tovarăşe, mâine...

Şi într'adevăr, a doua zi vine cu hotărîrea că în sfârşit suntem liberi şi putem pleca. Imi întinde hârtia, citesc şi deodată un fior m'a trecut prin tot corpul...

— Dar Cleo de ce nu-i pe listă? întreb eu.

Politrucul se uită la mine, s'apropie şi mă bate pe umăr...

— Pe D-şoara Cleo o cer eu de soţie...

— Cum, pe Cleo o ceri D-ta de soţie? am strigat eu.

— Tovarăşe, nu te supăra şi nici nu trebue să strigi. Ce este aici de mirare? Eu o iubesc şi voesc să mă însor... Oare n'am eu drept să cer pe d-şoara în căsătorie?

— Ce spui? Fiica mea s'o mărit în ţară străină? Mai bine murim cu toţi, dar eu nu mă despart de dânsa.

— Linişteşte-te, tovarăşe, şi hai să vorbim mai omeneşte. Ce vezi d-ta în această căsătorie, decât un sentiment puternic de iubire...? Oare eu dacă aparţin altui neam, n'o pot face fericită pe d-ra Cleo?

— Tovarăşe, eu înţeleg sentimentele d-tale, dar gândeşte-te la inima mea de părinte. D-ta eşti astăzi aici, mâine poţi fi mutat în fundul Siberiei şi eu să renunţ pentru totdeauna de a mai vedea copilul meu iubit?

Politrucul stătu o clipă pe gânduri...

— Da, răspunse el... poate că ai dreptate, însă trebue să ştii că iubirea e mai puternică decât moartea şi eu nu renunţ la inima d-şoarei Cleo... iar d-ta, tovarăşe, trebue să pricepi...

— Atunci rămânem aici, i-am răspuns eu hotărît. Nu mă despart de dânsa...

— Tovarăşe, d-ta poţi rămâne aici, dar dacă nu te învoeşti la

căsătoria noastră eu pot să-ţi fac şi un rău. D-ta n'ai declarat puşca la timp şi ştii ce pedeapsă te aşteaptă?

Vorbele lui m'au cutremurat. Iată, cum îmi speculase situaţia gravă în care mă aflam, politrucul.

— Bine, am răspuns eu după câteva clipe de gândire... Trebueşte să vorbesc cu fiica mea... La noi fetele nu se mărită cu ordinul părinţilor şi dacă ea voeşte, atunci... am răspuns eu îndobitocit...

Refugiatul se opri. Era obosit. Buza de jos îi tremura. Luă paharul şi sorbi ultimele picături.

— Să ne mai aducă o sticlă, poruncii eu. D-ta n'ai fost părinte şi nu poţi înţelege revolta sufletului meu...

Imi venea să-l strâng de gât şi să sfârşesc odată cu viaţa mea nenorocită. Totuşi gândul că pierd şi viaţa celorlalţi copii mă opri.

— Mă duc să vorbesc cu Cleo... şi dacă dânsa se'nvoeşte atunci... îi vorbii eu bolşevicului.

Intrai în camera ei. Cleo sta pe divan şi răsfoia un album. Privirea mea sălbatică o înspăimântă.

— Eşti palid, tată, ce ai? mă întreabă Cleo.

In câteva cuvinte i-am lămurit toată situaţia. Atâta mi-aduc aminte. Cleo a sărit în picioare şi cu glas de leoaică a ţipat: «Să fiu nevasta unui bolşevic, după ce ne-a cotropit ţara? Niciodată!»

In urmă nu ştiu ce a mai fost. Când mi-am revenit, eram întins pe divan, iar Cleo şi nevasta-mea îmi frecau tâmplele cu oţet.

— Da, vorbi Cleo după ce mi-am mai revenit, trebue să plecaţi, eu mă sacrific pentru voi.

— Ce vorbeşti Cleo... să te măriţi cu el...?

— Nu, tată... Moartă, da... a lui nu... Plecaţi voi şi eu... şi eu pe jos... prin vii, voi veni la Prut. Ştiu să înot. Şi voiu scăpa, ai încredere în fiica ta...

Mă uitam în ochii ei şi lacrimile îmi curgeau şiroaie.

— Bine, Cleo... aşa... da... am încredere. Cleo se apropie, îmi luă mâinile, mi le sărută... îmi sărută faţa... ochii...

Prietenul meu se opri iarăşi... Turnai berea. Deşertă paharul într'o clipă. Capul îi căzu între mâini. Era istovit. Nu mai aveam puterea să-l mai întreb ceva. Prea era tristă povestea vieţii lui. Minutele treceau grele, chinuitoare...

— Ascultă dragul meu, îi vorbii eu într'o vreme. Iartă-mă, te-am învinuit pe nedrept... Oamenii sunt răi şi mişelia omenească e mare.

El se apropie de urechea mea şi ca într'o şoaptă venită de departe urmă:

— M'am coborît în sufragerie... Bolşevicul mă aştepta...

— Ei ce, tovarăşe, ce spune d-şoara Cleo? întrebă el.

— Voeşte... da... am vorbit cu dânsa.

Bolşevicul a cerut vin... şi... m'am supus voinţei lui. Cleo nici vorbă că a trebuit să ia parte la consfinţirea logodnei.

— O, Doamne, vorbi el după o altă pauză, ce momente au fost acelea, când bolşevicul a luat mâna fetei mele şi a început să i-o sărute. Nu se poate descrie scena aceasta. Şi ce să-ţi mai spun, şopti el, obosit

peste măsură. A doua zi ne-au petrecut la gară... «Să ştii tată, că chiar în noaptea asta voi fugi, n'ai nici o grijă», mi-a şoptit Cleo înainte ca trenul să se pună în mişcare.

Iată, vorbi el, după câteva minute. Sunt trei săptămâni de când sunt aici şi n'am nici o veste... Ce zici? Să nu fi putut scăpa?

— Nu se poate, îl mângâiai eu, luând între degetele mele mâna lui. Cleo e un suflet de româncă şi nu şi-a coborît demnitatea rasei.

— Să dea D-zeu... dar dacă...?

Aici, vorba i se lipi de buze. Voi să spună ceva, dar fără să vrea din gâtul lui ieşi un hârâit prelung şi straniu. Porniram împreună pe bulevardul plin de sbucium, de tramvaie, automobile. El mergea în neştire, se lovea cu coţul când la dreapta când la stânga, de oamenii cari treceau grăbiţi pe lângă noi. Dar prietenul meu nu vedea, nu înţelegea nimic, ca şi când din creerul lui dispăruse orice noţiune de viaţă.

Au trecut de atunci trei săptămâni... In fiecare zi veneam la Cercul Basarabenilor, ca să aflu veşti despre Cleo. Dar iată că astăzi, 15 Octombrie 1940, un prieten mi-a adus vestea cum că Cleo s'a sinucis pe mormântul mamei ei...

N. Dunăreanu

BOURUL, SIMBOL DE PE STEMA MOLDOVEI

Napoleon când pleca în expedițiile războinice lua cu sine o bibliotecă întreagă, din care nu lipsea biblia. Dar și o ceată de învățați îl însoțeau. Așa s'a întemeiat arheologia egipteană prin deschiderea piramidelor, s'a descoperit un pește de mare importanță științifică, în nopțile senine se discutau probleme cu privire la neexistența lui Dumnezeu, la care Napoleon știa să răspundă, privind la cerul înstelat: «dar cine a făcut aceste toate?», întrucât de el nu se prindea retorica sofistică, dar cu atât mai mult îl impresiona marele adevăr al naturii. Din campania balcanică a Germanilor în războiul mondial a ieșit, între altele, o carte «Avifauna macedonică». Așa și din războiul actual aflăm, din o foaie de seară, cum «armata română a găsit într'o mare grădină zoologică din Crimeea în cursul operațiunilor militare un zimbru supraviețuitor». Chestiunea având destulă importanță, apariția știrii în coloanele unui ziar răspândit este foarte firească și lăudabilă în sine. Dar în ce privește titlul, cât și interpretarea și toată expunerea subiectului, pentru prestigiul publicațiunii ar fi fost mai nimerit, ca să nu strălucească prin atâtea lipsuri cuprinse înainte de toate chiar în însuși titlul acelei note: «Zimbrul Moldovei» găsit în Crimeea. va fi adus la București? Cum s'ar putea regenera o rasă de mult dispărută». Din capul locului trebue să se știe, că nu zimbrul, ci bourul este animalul, al cărui cap figurează pe stema Moldovei. Pe inelul sigil al lui Bogdan III-lea, scos din sicriul acestui principe de la M-rea Putna — între timp pierdut și el — este gravată întreaga figură o bourului în toate caracteristica sa atât de deosebită de cea a zimbrului, care aparține genului Bison în timp ce bourul genului Bos. Acest adevăr istoric, cunoscut și în străinătate, este stabilit în bază de cercetări exacte la fața locului, și publicat încă înainte de 30 de ani în Analele Academiei Române Secția St., T. XXXVI, nr. 3, 1913, unde se arată neîndoios, că bourul figurează pe stema Moldovei, iar nu zimbrul, care este o altă specie și chiar un alt gen, deci nu poate să fie nici într'un chip identic cu bourul (Bos primigenius), părintele dispărut (în Masovia 1627) al vitelor domestice, iar zimbrul l-a supraviețuit până în prezent, păstrat în grădini zoologice și de vânătoare (de ex. Bialovieza din Polonia), iar de tot sălbatic în unele exemplare la obârșiile Cubanului în cursul afluentului Selenciuga din Caucaz (reg. sălbatică a muntelui Elbrus), de

care regiune se apropie în prezent vitejia armatei româneşti împreună cu camarazii marelui popor german, spre a deschide porţile Asiei, verificând aserţiunea, că neamul românesc are menirea răspândirii culturii în spre răsărit. De atunci chestiunea privind bourul şi zimbrul a fost discutată de repetate ori în diferite cărţi şi reviste, Rev. Vânătoarei, Bulet. Fac. de Şt. univ. Cernăuţi (Săhlean E.), Bul. Muzeului Fălticeni — Cardaş —, «Carpaţii» şi alţi autori, între care Szalay «Bourul în Ardeal» 1937, pg. 321—351, Pârvulescu — Vitele albe din Ardeal —, Simionescu (Zoologia pentru licee, Geologia, Animalele din România ş. a.), iar la urmă pe larg în Gh. Nedici «Istoria Vânătoarei», Bucureşti, Universul 1940, pgg. 89, 510—519, 687 ş. a.

Fără a mai insista asupra celor arătate în articolul amintit, este de remarcat că problema zimbrului are totuşi o actualitate din alt punct de vedere, precum în celelalte ţări de civilizaţiune superioară aşa şi la noi. Zimbrul este un animal, care a trăit şi la noi în ţară alături cu bourul, pe care l-a supravieţuit. Ultimele exemplare se semnalează din Maramureş de pe la finea secolului al 18-lea. In munţii Bucovinei este probabil, că a mai trăit sporadic prin regiunea obârşiilor Dornei ca şi în cea a Sucevei încă pe la începutul secolului trecut, al 19-lea. Aceasta pare să dovedească comunicările familiei de vânători ţărani din Dorna Candrenilor, Ştirbu, ca şi cele spuse de bătrânul Ziub, din Sălaş de lângă Şipotele Sucevei, al cărui tată Iftimie purta un corn de zimbru, ferecat cu alamă, pe care şi-a gravat numele şi anul «Iftimie Ziub 1808». Cornul acesta a ajuns proprietatea autorului ; a fost publicat (comp. sus) şi expus în expoziţia de vânătoare din Bucureşti şi cea internaţională din Berlin 1937, primind şi medalia de bronz. Acest corn pare că este singurul semn privind prezenţa zimbrului în România, resp. în Bucovina. De altfel există în Germania (Frankfurt a/M.) «Societatea internaţională pentru păstrarea zimbrului» pe lângă diferitele rezervaţiuni, parcuri naţionale şi grădini zoologice şi de vânătoare, ca şi în alte ţări, unde acest animal este crescut şi îngrijit în condiţiuni cât se poate de naturale cu schimb de exemplare pentru încrucişări în vederea consolidării speciei. Intre acestea întreţinea şi marele moşier Falz-Fein (care se zice, că a fost împuşcat în faţa Constanţei când venia pe iahtul său fugind de urgia bolşevicilor ruşi), în afară de alte parcuri din Caucazia etc. şi o mare grădină zoologică, cunoscută sub numele de rezervaţiunea «Ascania Nova» în regiunea puţin la nord-est de peninsula Crimeea propriu zisă. Acolo zimbrul nu numai că era cultivat în rasă curată, dar el servea şi pentru experienţe de încrucişare cu vite domestice în vederea producţiunii de hibrizi pentru tracţiune, cu cari se şi experimenta la lucrul câmpului.

Este foarte probabil, că zimbrul achiziţionat de armata română să provie din Ascania Nova, şi rămâne de stabilit dacă este de rasă curată sau un hibrid. Căci, cât se ştie, administraţia bolşevică a păstrat până la oarecare măsură acea rezervaţiune.

Pentru motivele arătate ar fi de dorit, dacă nu o datorie, ca acel zimbru să fie introdus și cultivat într'un loc corespunzător. Mai mult. Se cuvine, ca statul nostru să nu rămâie în urma altora, ci să înființeze o rezervațiune — poate chiar unde zimbrul a dăinuit mai mult, în regiunea dintre Poiana Stampi, Piatra Dornei și M-ții Calimani, situată în calea dintre Dorna — Bistrița — Cluj. Iar în ce privește reclamarea zimbrului drept simbol din marca Moldovei, nu mofturile neîntemeiate, fie chiar ale istoricilor sau oricui, o încălcare a adevărului istoric, documentată și pe fostul monument de la Cernăuți, sunt hotărîtoare, ci adevărul bine stabilit prin cercetări și documente istorice reale și precise, care arată, că simbolul Moldovei este bourul. Neamul românesc, ca și altele, are nevoie și datoria să ție strict la adevărurile istorice, în cazul de față cu atât mai mult întrucât este vorba de simbolul de pe stema unei părți a țării românești, motive pe care se întemeiază afirmarea de neam și stat în cadrul celorlalte cu menire istorică.

Bourul, al cărui cap decorează stema Moldovei, nu mai trăește; el a dispărut de pe teritoriul țărilor românești ca și din toate celelalte țări din întinsul lui teren de odinioară, atât din Europa cât și din Asia anterioară și partea nordică a Africei. In România, în special în partea muntoasă a Moldovei de nord, se pare că a mai trăit (evident în puține exemplare) încă pe timpul lui Dimitrie Cantemir, care îl descrie destul de bine, așa că i se poate face diagnoza cu destulă exactitate; dar spune, că Moldovenii îl numesc «zimbru». El avea înfățișarea vitelor domestice, care s'au format din el prin îmblânzire (în Grecia pe timpul culturii de Mykene, cam 1500 ani a. Chr.), avea părul negru (vacile și viței cafeniu), coarnele mari la vârf foarte ascuțite și era iute și foarte sălbatic. In Europa trăia bourul în mai multe rase sau varietăți, diferite prin mărimea corpului și forma coarnelor. In acest chip el era foarte diferit față de zimbru, care și acesta se distingea în forma de pădure și cea de câmpie (Sahlean în Bul. Fac. Șt. Cernăuți). Așa fiind, vânarea lui era o faptă de mare vitejie. Și aceasta poate să fie motivul, care după legendă l-a determinat pe Dragoș să-i fie desemnat capul pe stema Moldovei instaurate de el, iar nu al unui zimbru, care și el trăia prin acele regiuni unde a supraviețuit până în timpul arătat sus. Zimbrul are corpul cu înfățișarea gheboasă, având grebenul foarte înalt, capul cu ținuta în jos, fruntea arcuită, coarnele relativ mici și rotunzii, părul întunecat dinainte lung flocos, sub bărbie alungit ca o bărbuță și coada relativ scurtă. Și sălbăticia zimbrului este remarcabilă, dar bourul era cu mult mai feroce, agresiv și foarte primejdios.

Eugen Botezat

CALISTRAT HOGAŞ ŞI TECUCIUL SĂU NATAL

Calistrat Hogaş s'a născut în Tecuci la 19 Aprilie 1847.

1844, 1847, 1848, 1849 şi 1852, iată atâtea date care au trecut ca an al naşterii lui Hogaş. Controversa a încetat însă odată ce Const. Solomon [1] a descoperit singurul act oficial, în legătură cu problema. In anul 1865, când se păstrau încă toate mitricele bisericilor. s'a eliberat un act de naştere şi botez al lui Calistrat Hogaş, după cererea făcută de Iconomul Gh. Dimitriu, tatăl scriitorului, pe care se află rezoluţia aceluiaş ca protopop şi lucrarea notată pe verso de secretarul Protoieriei cu anul naşterii, numărul şi data actului.

Iată această cerere [2]:

(1)865 Octomvrie 25
Tecuciu

Să va adeveri
D(imitriu) I(conom)

Domnule Protoiereu,

Actul de nascere şi botezu a fiiului mieu Calisstratu născutu la politiea Tecuciu bînevroiţi va rogu a-l atista oficieal.
D(imitriu) Iconom.

Pe verso:

1178 Oct. 25, 1865.

S'au avezat mărturia de naştere şi botez a D. Calistrat fiul Icon. Gheorghi Dimitriu sau Hogaş născut la an 1847.

După actul acesta, scriitorul Calistrat Hogaş s'a născut în anul 1847 în oraşul Tecuci ca fiu al lui Gheorghe Dimitriu-Hogaş, preot la biserica Sfântul Nicolae.

Tatăl scriitorului, Gheorghe Dimitriu, s'a născut în 1814, ca fiu preotului Sachelar Dimitrie Hogaş, venit dela Cuca din ţinutul Covurlui şi care a slujit tot la Sf. Nicolae [3] şi a murit la 4 Mai 1858 în Tecuci [4].

[1] Const. Solomon, Calistrat Hogaş în revista «Analele Moldovei» Ian.-Dec. 1941, pag. 102.

[2] Arhiva Protoieriei Tecuci, dos. 1865, f. 879/186.

[3] Diacon C. Mascan. Schiţă istorică despre Biserica Sf. Ierarh Nicolae din urbea Tecuci, Focşani, 1887, pag. 18.

[4] Arhiva Protoieriei Tecuci, dos. 1855/8. C. Solomon, op. cit.

Gheorghe Dimitriu a absolvit Seminarul Socola din Iaşi la 1839 şi a fost hirotonit preot la 16 Septembrie 1845 pentru biserica Sf. Nicolae, unde slujea şi tatăl său. S'a căsătorit, prin urmare, înainte de data hirotoniei şi anume cu Marioara, a doua fiică a serdarului Gheorghe Stanciu dela Pechea, aproape de Cuca locul de origine al familiei Hogaş, din Covurlui.

In anul 1849, preotul Gheorghe Dimitriu a fost numit protoiereu al judeţului Tecuci, în care calitate a funcţionat până la 1 Martie 1884, când este numit protoiereu Iconomul Ioan Andreescu. Demnă de remarcat este scurta întrerupere în protopopiatul lui Gheorghe Dimitriu din 1857, caracteristică pentru activitatea tatălui scriitorului nostru. Pe vremea mişcării naţionaliste din Principate pentru unire, părintele Gheorghe Dimitriu-Hogaş se găsea în fruntea acţiunii unioniste din oraşul Tecuci şi a suferit, din cauza aceasta, diferite prigoniri fiind chiar îndepărtat din protopopie de către caimacamul Nicolae Vogoride. Intr'adevăr la 11/23 April 1857 este destituit, fiindcă «persoanele ce sunt în funcţii urmează a sta la linia conservatoare», nu să vorbească «fără respect şi cu mare slobozenie... de aceia îţi facem cunoscut că de astăzi înainte rămâi liber», după cum se spune în decretul locţiitorului de Episcop al Romanului şi acestea după informaţiile «ocârmuirei» [5].

Insuşi marele istoric Xenopol se ocupă despre acţiunea părintelui protopop Dimitriu la Tecuci: «Altă jertfă din Tecuci este protopopul Dimitriu, dat afară din funcţia lui pe motivul rostit cu două înţelesuri că nu ar urma a sta în linia conservatoare, pentru a se înlătura cu totul înrâuririle din partea guvernului, pe când cucernicia-sa ar vorbi fără respect şi cu mare slobozenie, urmare care ar atrage după sine împerecheri. Cum putea fi învinuită aceeaşi persoană pe de o parte de a exercita o înrâurire neegală din partea guvernului şi pe de alta de a vorbi fără respect, ceeace nu se putea decât în contra guvernului, în favoarea căruia economul Dimitriu era învinuit că lucrează ?» [6].

Alexandru Nicolescu, profesor în Galaţi, nepot al protopopului Gheorghe Dimitriu, a fost cel dintâi care, prin anul 1894, i-a comunicat cele scrise de Xenopol: «Cum bre, scrie Xenopol aşa despre mine ? i-a răspuns protopopul cu faţa împurpurată de emoţie. Mare plăcere mi-ai făcut aducându-mi această veste, dar şi mai mare plăcere mi-ai face, dacă mi-ai trimite tu cartea aceea să o pipăi eu însumi şi să citesc singur ce spune Xenopol despre mine».

Iată împrejurările [7] în care a fost scos din protopopiat de caimacamul Vogoride :

Era în ziua de Sfântul Gheorghe 1857. Intorcându-se acasă dela biserică, soţia lui, necăjită, îi puse sub ochi depeşa oficială a destituirii: «Ei şi, de atâta lucru îţi faci tu inimă rea ? zisei eu Marioarei.

5 Acte şi doc. IV, pag. 397—8, 453 C. Solomon şi C. A. Stoide: Pretendenţa lui Gr. Sturza la tronul Moldovei. Buc. 1937, pag. 22.

6 A. D. Xenopol. Istoria Românilor. vol. VI, pag. 577.

Astăzi este pentru mine zi de bucurie și de veselie. Nu vreau să știu de nimic. Mai bine ai trimite să vie un taraf de lăutari că iată vor trebui să ne vie prieteni la vizită... Pe atunci vizitele la zile onomastice se făceau dimineața, după ieșirea din biserică. Cum aveam foarte mulți prieteni, cu care mă întâlneam la cisla aproape zilnic, la umbra pomilor din fața casei mele și în jurul istoricului trunchiu, faimos în tot Tecuciul, trăsurile începură a curge și boierii numeroși, de care altădată gemea Tecuciul, veniră să-mi prezinte felicitări de ziua onomastică». Fiecare cum sosea, se indigna de măsura nedreaptă a Caimacamului, hotărîndu-se la sfârșit ca toții să meargă la Țigănești, să se plângă Cocuței, adică Ecaterinei Conachi-Vogoride [8], împotriva samavolniciei soțului ei. Vreo douăzeci de trăsuri, după prânz, porniră din Tecuci spre Țigănești. Cocuța, fiica poetului Conachi, se arătă nedumerită în capul scărilor. «Binecuvintează părinte protopoape, îmi zise ea. — Nu-mi mai zice protopop, că nu mai sunt. Bărbatul dumitale m'a dat afară, îi răspunsei eu apăsat și silabisind vorbele. Căimăcăneasa se dumeri cu greu: Cum asta, nu se poate. Trebue să fie o greșală. Bărbatul meu poate că a fost amăgit... In tot cazul, eu nu pot îngădui o asemenea nedreptate și iată, chiar acum mă pun să-i scriu și rog pe Cucernicia ta să pleci neapărat mâne la Iași și să-i duci această scrisoare din parte-mi». Cocuța Conachi-Vogoride era cunoscută ca înflăcărată unionistă. Deși pe atunci nu era drum de fier, deși protopopului îi era greu să facă jertfa liniștii și mândriei lui, insistențele amicilor îl făcură să plece în sfârșit. Se opri la Roman, unde Episcopul Hermeziu îl asigură că numai Caimacamul poartă răspunderea destituirii. Ajungând la Iași, se duse la palat, unde îi ieși în cale Gâță, aghiotantul caimacamului, «un ofițer mare, cu fireturi și podoabe».

— Sărut mâna, părinte protopoape ! — Dar de unde mă cunoști D-ta și știi că sunt protopop ? — Da cine nu cunoaște astăzi pe protopopul din Tecuci ? — Lupta lui pentru unire era cunoscută până la curte, unde deasemenea erau mulți unioniști. Dând apoi ochii cu Caimacamul, protopopul îi dădu scrisoarea: «Așa este, te-am scos pentrucă te-ai înhăitat cu zurbagii ceia și faci greutăți guvernului. Dar dacă te lași de unire și făgăduești că t-ei face om de treabă, eu te pui îndată la loc. Mi-a trebuit multă putere ca să mă stăpânesc în fața ofensei ce-mi făcea, și-i răspunsei liniștit: «Unirea este dorită de toată lumea și eu nu mă pot îndepărta de turma încredințată păstoriei mele. Prevăd că această unire va fi temeiul înălțării în viitor a neamului nostru și prin urmare este o datorie al fiecărui Român să lucreze la înfăptuirea ei. Mi-i da ori nu mi-i da înapoi protopopiatul, eu nu mă las de unire. Acesta este crezul meu astăzi și

[7] Alexandru Nicolescu în articolul «Economul G. Dimitriu-Hogaș «Vocea Galaților». Duminică 2 August 1915.

[8] Ecaterina (Cocuța) N. Vogoride, apoi măritată cu Prințul Em. Ruspoli, născută 24 Iulie 1829, deced. 11 Febr. 1870 pe lespedea monumentului biserica Țigănești, Tecuci.

Dumnezeu m'ar trăsni dacă m'aș ispiti să-l părăsesc !» Caimacamul a stăruit din nou, i-a dat timp de gândire, dar protopopul a rămas nestrămutat. Dar n'a ajuns bine la Tecuci, când o depeșă făcea cunoscut autorităților locale că a fost reîntegrat în funcția de protopop. Vogoride nu putea să treacă peste dorința energic exprimată a soției lui, Cocuța Conachi.

O tradiție a orașului Tecuci, transmisă dela preoți de-altădată prin părintele protoiereu N. Condurat dă altă versiune: Vogoride n'a voit să-l reîntegreze pe tatăl lui Hogaș, decât după ce soția lui a refuzat să vină la Iași pentru a primi, alături de Vogoride, pe ambasadorii puterilor protectoare de atunci. Numai după reîntegrarea protopopului, supărarea i-a trecut: astfel înțelegea nobila femeie să servească o cauză mare ca unirea.

Am dat pe larg împrejurările din 1857, pentru a pune în lumină darul de povestitor al tatălui lui Calistrat Hogaș, caracterul lui neclintit pus în slujba unirii și o parte din atmosfera pitorească a epocii. Intâmplarea o evocă în treacăt însuși Calistrat Hogaș în nuvela sa «Cuconul Ioniță Hrisanti» [9]. Istoricul trunchiu, faimos în tot Tecuciul, de care pomenește protopopul în povestirea sa, este descris amănunțit și de Calistrat Hogaș. Era un butuc de stejar ca toți butucii, retezat la înălțimea unui scaun, înfipt pe marginea depe dreapta a șoselei, cum mergeai la deal, dincolo de școala de fete a Cernătoarei. In jurul acestui trunchiu se aduna toată boierimea târgului: «Acolo la Butuc s'a închegat la 1857 sâmburele Unirii, al căruia sufiet a fost Protopopul Gheorghe, bătrânul, cu toate amenințările lui Nectarie Hermeziul, Episcopul de Roman, că-l dă afară din slujbă, precum l-a și dat».

Deși Episcopul Hermeziu l-a asigurat pe părintele Gh. Dimitriu că răspunderea destituirii lui o poartă numai Caimacamul, totuși Calistrat Hogaș. are dreptate în aserțiunea de mai sus: se știe că a fost scos printr'un decret al locțiitorului de Episcop al Romanului.

Tot Al. Nicolescu ne prezintă pe protopopul Gh. Dimitriu ca înfățișare exterioară. Era deosebit de îngrijit, cu potcapul în cap, îmbrăcat în frumosul lui antereu vișiniu și cu mâna dreaptă pe cingătoare [10].

Al Lascarov-Moldovanu și-l aduce aminte pe protopop, din copilăria sa tecuceană: «Pe frumosul bulevard care duce dela gară în oraș, văd în amintirea mea, stând pe una din bănci, pe bătrânul protopop Gheorghe. Cu o barbă albă, lungă până la brâu și cu ochii plini de vioiciune în ciuda vârstei sale înaintate, bătrânul mă oprește ori de câte ori trec prin dreptul lui» [11].

Din neam de preoți, Calistrat Hogaș, oricât ar fi de păgân în

9 Calistrat Hogaș, Cuconul Ioniță Hrisanti, Buc. 1938, pag. 31.

10 «Colanul cel vișiniu de catifea cu paftale de argint», C. Hogaș, op. cit., pag. 13.

11 Amintiri dintr'un oraș moldovenesc, Convorbiri literare, Ian.-Febr. 1942, pag. 34.

opera sa, niciodată n'a luat în râs credința adevărată. Departe de a fi un ateu, așa cum îl prezintă unii, Hogaș se prosternă în fața sfinteniei părintelui Iovinadie sau a copilului îngenunchiat în rugăciune, a lui Vasilică, cu ochii pironiți atât de adânc în sânul unui Dumnezeu necunoscut. Tatăl său era venerat în tot județul și dela el a moștenit și înțelegerea harului religios, nu numai dragostea de viață, așa cum se va vedea mai departe.

Calistrat Hogaș s'a născut în 1847, nu în 1848 cum e înclinat să creadă Pompiliu Constantinescu [12], în casa în care a stat tatăl său lângă biserica Sf. Nicolae. Căsuța copilăriei lui, fotografiată în 1934 ni-i descrisă de Sidonia Hogaș: căta spre soare pe furis, de sub podoaba de dantelă fină și mătăsoasă a salcâmilor din fața ei [13].

Era căpos, bălan și rău, așa de rău că maică-sa, scoasă din fire, odată. îi făcu vânt cu covățică cu tot, depe prichiciul geamului, drept în omăt: «Să-l iee cine vrea, mie nu-mi mai trebue».

Calistrat Hogaș creștea și, odată cu vârsta, sporeau și hartagurile lui. Protopopul, voind să-l dedice carierii preoțești, îl încredință, la vârsta de școală, unui călugăr, pentru a-i începe educația. Dar după câteva zile s'a pomenit cu călugărul, foarte necăjit și speriat, vestindu-l că băiatul a fugit și nu poate da de el. Curând apăru în pragul porții Nicoleanu, profesor la clasa IV-a primară și prieten bun cu protopopul, ținând de mână pe băiețelul căpos și neastâmpărat. Ce se întâmplase ? Calistrat, nesatisfăcut de cunoștințele ce căpăta la Sfinția Sa, fugi acasă și se ascunse într'o claie de fân din fundul grădinii. După oarecare chibzuială, se duse la institutorul Nicoleanu, prietenul casei, rugându-l să-i dea ajutor; că el nu vrea să se facă popă, ci vrea să învețe carte la școală. Nicoleanu veni cu Calistrat de mână la protopop. Tatăl fu înduplecat și băiatul fu înscris la școala primară din Tecuci.

Foarte probabil acest Nicoleanu era Căminarul George Nicoleanu, institutor superior, profesor la școala publică din Tecuci, care făcea parte din comitetul unionist din Tecuci la alegerile Divanurilor Ad-hoc [14]. Nicoleanul a suferit, ca și protopopul Dimitriu, pentru activitatea sa deosebită, fiind transferat din oficiu pe data de 8/20 Iunie 1857 la școala publică din Focșani, pentru care a protestat la Căimăcămie. Cu toate că G. Nicoleanu a fost un fervent unionist în anul 1857, de astădată în 1858, îl vedem că părăsește partida unirii. El pomenește interesele ce avea în Tecuci, «după un serviciu neîntrerupt de șasesprezece ani, trecuți în calitate de profesor numai la școala publică», unde, pe lângă că era, încungiurat de o familie numeroasă se afla și «statornicit cu locuința și interesele» în localitate [15].

[12] Cronica literară, C. Hogaș — Rememorare, «Vremea», 6 Sept. 1942, Nr. 664.

[13] Sidonia Hogaș. Tataia, Piatra Neamț, 1940, pag. 7—8.

[14] Acte și doc. IV, pag. 227—8, 453, 546—990—1.

[15] C. Solomon, Analele Moldovei, Ian.-Dec. 1941, pag. 98 și pag. 105.

La şcoala primară, Calistrat începu a învăţa cu toată râvna şi a scrie, după metoda vremii, cu beţişorul pe nisipul netezit cu mâna, când slovele nu erau bine făcute. — Cum te chiamă pe tine ? îl întrebă profesorul, după obiceiul primelor zile. — Calistrat Dimitriu, răspunse copilul. — Tu, în zilele tale, ai să fii om mare; de acum înainte, am să-ţi spun Calistrat Hogaş.

In Iulie 1859, Calistrat Hogaş, absolveşte cele patru clase primare. Iată două acte cu privire la situaţia lui Hogaş: copia «Atestatului scolastic» de patru clase, cât şi catalogul clasei a IV-a a Şcoalei publice din Tecuci, cu notele semestriale şi ale examenului semestrului întâi al anului 1858—9, şi ale semestrului II-lea al anului 1859. Elevul Hogaş e notat cu Eminens la toate materiile în ambele semestre şi numai la compunere cu nota I (prima); la Caligrafie şi Purtare Eminens.

In acelaş dosar al şcoalei publice din Tecuci din 1859, se află copia după «Atestatul scolastic» al lui Calistrat Hogaş, pe care o transcriem:

Tânărul Calistrat Hogaş fiul sf-sale Proto-Iereului Gheorghe Dimitriu din politia Tecuciu născut la an 1847 (modificat 1848) în etate de 12 ani (modificat 11) de religiune ortodocsă au sevârşit cursul de învăţătură primară în patru clasă la Scoala publică din Tecuciu şi la ecsamenul depus la anul 1859 au meritat notele următoare :

Din	Religiune	foarte bun
„	Gramatica română	foarte bun
„	Caligrafie	foarte bun
„	Geografie	foarte bun
„	Aritmetică	foarte bun
„	Giografii şi Istoria Patriei	foarte bun
„	Elementele limbei latine	foarte bun
„	Frecventarea	foarte regulată
„	Purtarea	foarte bun.

Drept care se dă acest atestat şcolarului Hogaş Calistrat întărit după toate formele.

No. 60.

1859 Iulii 7.

Tecuciu.

Situaţia de şcolar eminent a lui Calistrat Hogaş, dovedeşte că, din capul locului, chemarea pentru carte a lui s'a lămurit limpede şi că întâmplarea cu călugărul părăsit nu e numai un capriciu copilăresc, ci începutul unei vocaţii cărturăreşti.

«Magnetic îl atrăgea cartea», scrie Sidonia Hogaş, în cartea de pioasă devoţiune faţă de tatăl ei. Copilul începuse să-şi bâjbâie cărarea firească a destinului său. In harţagurile lui era o personalitate în embrion.

In afară de cărți, îi erau dragi păpușile cu care se juca în tovărășia căutată a surorilor lui. Surorile lui erau: Elisaveta, botezată la 13 Ianuarie 1865 de Petre Anastasiu, care s'a născut la 25 Decembrie 1864, (Eliza Mănescu domiciliată la București). Profira, născută în 1845, căsătorită cu avocatul Iorgu Nicolau; Maria, căsătorită Panca, fost institutor la școala No. 1 de băieți și Lucia (Matfa) sora gemene a scriitorului, căsătorită cu Gheorghe Turtureanu la 3 Iulie 1877. In spița de neam, făcută de Sidonia Hogaș, la sfârșitul cărții ei, mai este trecută Hariclia; deasemeni sunt trecuți 4 copii morți. Frații lui Calistrat erau: Neculai Hogaș și Romulus Hogaș, căsătorit cu Elena Colciava, mort la 16 Decembrie, 1895, tânăr [16].

Uneori fetele îl dădeau afară din joc. Calistrat, atuncea, dispărea, pleca de-acasă. Il găseau tocmai afară din târg, departe, pe malul Bârladului jucându-se cu crengi de copac, cercetând întinsul câmpiilor și nesfârșitul zărilor. Nestrămutatul amant al naturii, de mai târziu, așa cum el însuși se numea, cunoaște întâia oară lumea de frumusețí ce-i va umple viața întreagă.

Prima iubire a lui Calistrat Hogaș este legată de Tecuci. La 12—13 ani se îndrăgostește de oacheșa Zamfirița, în vârstă de 18 ani, sora poetului Theodor Șerbănescu. Iată ce ne face să credem că e vorba de Zamfirița. După inscripția depe mormântul ei din cimitirul din Tecuci, ea s'a născut la 1841 și a murit în 1917. In 1860, când Calistrat avea 13 ani, Zamfirița avea 19 ani. Identificăm în ea, astfel pe «divinitatea oacheșe» a lui Calistrat, căreia îi arunca scrisori înflăcărate în grădină, scrisori arse în cele patru colțuri.

Erau vecini doară: protopopul Dimitriu era megieș în Braniștea Tecuciului de altădată cu Eni Șărban, tatăl poetului Theodor Șerbănescu și-al Zamfiriței, care va deveni, mai târziu, bunica după mamă a profesorului Ion Petrovici.

Alinarea focului copilăresc îl găsea tot în refugiul naturii, în frunzarele grădinii părintești.

Calistrat Hogaș a început cu versuri. La Academia Mihăileană, la Iași, Calistrat era poetul clasei lui: «făceam admirabile și admirate poezii, pe care, mai târziu,, le-am aruncat în foc, ca fiind niște monumentale prostii... Și... drept să spun, îmi pare rău... mi-am aruncat în foc sufletul meu de altădată» [17].

Unele din versurile lui Hogaș evocă tocmai lumea copilăriei lui tecucene :

Bate vântul vălurele
Pe deasupra casei mele
Unde-s toți și unde-s toate ?

[16] Analele Moldovei, pag. 108—9, date sigure după actele de stare civilă a Primăriei Tecuci.

[17] Gh. Panu, amintiri răzlețe în Cuconu Ioniță Hristanti, pag. 76.

Aceeași întrebare o regăsim în nuvela «Cuconu Ioniță Hrisanti», cu răspunsul la fel de dureros: «Și vântul a bătut peste tot și peste toate... și sub valurile vremii toate s'au înmormântat. Și sub țerna rece a pământului zace, pentru veșnicie, o lume care a fost și care nu va fi».

«Cuconu Ioniță Hrisanti», puternica nuvelă a lui Hogaș, e țesută pe-un fond absolut autentic. Ioniță Hrisanti nu-i o ficțiune literară. — astăzi numele unei străzi tecucene ca și protopopul Gh. Dimitriu, — a fost directorul Tribunalului din Tecuci, un înflăcărat unionist, deputat al proprietarilor mici din Tecuci, — și a fost prigonit cași prietenul său protopopul: «Urmează a fi îndepărtat tot din asemenea cause». Ioniță Hrisante a fost epitrop la Biserica Precista dela April 1862 până la 9 Septembrie 1873, când demisionează, fiind numit iarăși de guvern la 22 August 1875. Era vecin în Branișstea cu familia Hogaș care s'a mutat aici în 1856, când Calistrat avea 9 ani. Deși născut în căsuța cu salcâmi de lângă biserica Sfântul Nicolae, Calistrat și-a petrecut copilăria aici.

Cuconu Ioniță Hrisanti era fiul Iconomului Hrisanti venit dela Condrea, preot la Sf. Gheorghe. Impreună cu tatăl lui Hogaș la petreceri, primeau dela lăutarul Buruiană câte-un aghios — lucru explicabil, doar Cuconu Ioniță «fusese în zilele lui pisalt de strana mare la biserica din Condrea».

Racoviță farmacistul, Petre Anastasiu, Vucitici, Șendrea, Eni Șărban, Theodor Săndulescu, Iosofescu, Juvară, etc. atâtea figuri însuflețite la viață de meșterul Hogaș în nuvela sa. au existat în adevăr, în Tecuciul copilăriei sale.

Constantin Racovitz, spițerul, căruia lăutarii îi cântau nemțește la praznicele protopopului Dimitriu, născut la 9 Februarie 1832, decedat la 18 Iunie 1903, nu mai este azi decât o figură de patriarh cu barba impunătoare, zugrăvită pe-un mormânt din cimitirul Tecuciului. Vucitici era judecătorul bătrân, soțul Efrosinei Vucitici, muza cu ochii albaștri, iubitoare de flori, îmbrăcată totdeauna în alb, a poetului Șerbănescu. Pentru ochii ei Căpitanul Theodor Șerbănescu a demisionat, în 1873, din armată. Pe ea o chema, de departe:

O, Efrosina ! în depărtare
Inima-mi plânge necontenit
Toată durerea sfârșit nu are
Numai durerea-mi n'are sfârșit.

Din boierimea Tecuciului de altădată, numai Toderică Măslină, cel mititel și mucalit avea dreptul să stea jos pe butuc și să spună ghidușii. E foarte curios că Hogaș ni-l înfățișează pe Toderică Săndulescu, poreclit măslină, după înfățișarea lui, ca pe unul din bogătașii sgârciți ai Tecuciului, când, se știe, el a fost un donator al orașului și așa a rămas în amintirea tuturor. Lângă biserica din

cimitirul tecucean, vezi mormântul hazliului personal al lui Hogaș, — născut în comuna Nicorești în 1838, mort la Tecuci în 1869, «un mare iubitor de oameni donator al orașului Tecuci», după inscripție. Vezi figura lui fină săpată în marmoră și citești următoarele versuri, care-i slăvesc generozitatea :

In tulpină sta închise
Ale mele razi stânse
Așteptând ziua cea mare
Așteptată de oricare
Pân' atuncea rogŭ ertare
Pentru mari și mici greșale

Voi însă amici ca frați
Nu fiți tirani și ingrați
A nu face de comunŭ
Tot ce eu am crezut bunŭ,
Altarŭ, școala și spital
Fondament naționalŭ.

Oricât versurile și adevărul curat l-ar reabilita pe Theodor Săndulescu, el rămâne tot Tudorică Măslină, din nuvela lui Hogaș, care scotea din tainele buzunarelor sale o jumătate de sorocovăț dându-i drumul în scripca lăutarilor, în timp ce carboavele, irimilicii și galbenii celorlalți boieri curgeau gârlă pe același drum. Uneori arta are mai mare putere ca însuși adevărul.

Intr'un registru de numele parohienilor aflați la Biserica Precista din Tecuci, la Nr. 106 anul 1874, sunt trecuți Ioniță Hrisanti și soția sa Ecaterina. Ecaterina e acea Cucoana Catinca din nuvela lui Hogaș, cicălitoare, care-a făcut multe zile amare lui Coconu Ioniță.

Atmosfera de sănătate și voioșie din nuvelă iarăși a fost în adevăr. Prof. Ion Mazere dela liceul «Nicu Gane» din Folticeni, azi răposat, povestea ca din Hogaș despre veselul Tecuci de altădată. Hogaș a zugrăvit tocmai apogeul patriarhalității tecucene, cu vigoarea marelui său talent descriptiv. Era chef și bucurie; vinul negru de Coasta Lupii, din viile lui Meran, vechiu de cinci ani, curgea din belșug. Cucoana Marioara, soția protopopului, harnică, cu mânecile vesnic răsfrânte, îngrijea ca masa să fie totdeauna plină. Protopopul Gheorghe, cumpătat din fire și cântărit la minte, bun fără margini, cinstit fără prihană privea cu mulțumire la toată boierimea târgului. așezată la masa lui, în grădină sub aleea de aluni.

Izvorîtă dintr'un mediu natural si omenesc asa de curat al nostru, literatura lui Hogaș nu «plutește peste rasă și timp» cum susține Lovinescu[18]. Prânzurile copioase întâlnite la fiecare pas în paginile sale, apetitul pe care ni-l transmite, sugerându-ne cu un puternic realism, senzația foamei și plăcerile mesei, le-a trăit el însuși la Tecuci din copilărie: grandoarea unor asemenea praznice în grădina tatălui său, la care luau parte toți boierii târgului nu purcede din Homer, bucătarul bucătarilor, cum îi zicea Ion Ghica. ci dela el de-acasă din Moldova dela sfârșitul veacului trecut. Hogaș

18 Istoria literaturii române contemporane, Buc., pag. 192.

înfăţişează o lume de oameni întregi, puternici, care s'a dus. O lume uriaşă în sine, pe care înclinaţia lui naturală spre enorm o face şi mai plină de grandoare. E departe de-a pluti peste rasă, dimpotrivă e expresia unei rase care trăieşte cu vigoare, a rasei noastre.

Pagina cea mai măiastră [19], cu care numai vestita descriere a furtunii se poate asemăna, e aceea consacrată lui Buruiană şi cântecului ciocârliei, cântat de ţiganul mititel, cu sfletul în scripcă, când se crăpa de zori, ca o încununare a homericei petreceri: «Buruiană era vestit pentru cântecul ciocârliei. Şi arcuşul îi cădea spre gâtul scripcei, pe struna cea subţire, drept la locul trebuitor.

De unde n'ai fi putut spune, dar din aer, din depărtare, de undeva, se ridica, domol, deocamdată, simfonia de pretutindeni a revărsatului zilei... Pe o cobză suna un clopot de biserică, pe alta talanga unei turme ce păşea greoaie la păscut, depe gâtul celorlalte scripce sufla în surdină, cu freamăt de frunze vântul uşor al dimineţii, iar undele fugătoare ale pâraelor se îngânau în murmur depărtat cu pietrile, peste care călcau; nici greierul cu şuer tremurător şi ascuţit, nici cosaşul răguşit nu lipsea din această simfonie colosală a dimineţii... din trâmbiţoiul cel mare ai fi zis că izvorăşte mugetul unui taur sglobiu, clarinetul se schimba în trişcă de cimpoiu, flautul în bucium de munte; iar depe scripca lui Buruiană şi depe naiul lui Mâţă, care împrumutau suflet din sufletul sfânt al cântătoarei zorilor, se desprindea, peste tot şi peste toate, ciripitul ciocârliei, pe mii de glasuri discordate şi fantastice, dar totuşi duioase şi armonice... Apoi treptat simfonia se stângea şi glasul ciocârliei murea într'o singură notă gingaşă şi nesfârşit de dulce în înaltul tăriilor, în însuşi sânul lui Dumnezeu».

Nuvela, de autentică inspiraţie tecuceană, îmbină ca 'n toată opera hogaşiană humorul cu sentimentul sublimului. Ţiganul cel mic, baragladina care pocea ţigăneşte limba românească, devenea transfigurat de cântecul sfinţit al ciocârliei. Incetăţenit în pământul judeţului Neamţ prin atracţia munţilor, Hogaş, în pagina aceasta închinată cântecului ciocârliei, îşi plăteşte obolul faţă de ţinutul său natal câmpenesc, într'o literatură consacrată muntelui şi codrului.

Sfârşitul nuvelei «Cuconu Ioniţă Hrisanti», e o explozie de lirism: după perindarea figurilor originale ale Tecuciului, cu atmosfera 'n care au evoluat, Hogaş, părăsind tonul mucalit, dar şi pe cel mai subţire al sublimului, se revarsă în şesurile largi ale duioşiei. «Unde sânt toţi şi unde sânt toate», e refrenul de puternică rezonanţă al acestui final, în care gâlgâie melancolia lucrurilor care au fost şi nu se mai pot întoarce, sentimentul labilităţii lucrurilor omeneşti: «Vânturi străine şi de pretutindeni au suflat şi pulberea uitării s'a aşternut peste icoanele trecutului».

19 Calistrat Hogaş, op. cit., pag. 44.

Au fost vânturile modernismului care-au nimicit patriarhalitatea de-altădată. Fecior de protopop din Moldova de Jos, coborîtor din răzeși, Calistrat Hogaș a sorbit dela izvor o vigoare adâncă, ce colcăie 'n toată opera sa. Înfățișând cu putere lumea părinților lui, Hogaș nu se poate opri, în pagina lirică dela sfârșit să-și arate disprețul de lumea pitică ce-a înlocuit pe uriașii de-altădată: «Și în locul unor oameni turnați dintr'o bucată pe calupuri gigantice, a răsărit o lume sfrijită de oameni mărunți cu suflete de mozaic și prin a căror alcătuire trupească te prevezi ca prin sticlă» [20].

Debutând cu versuri florale de gigașă sensibilitate la «Ghimpele» în 1874 [21], cu poezia «Legenda Lăcrămioarei», conform unei mode a epocii, Calistrat Hogaș va deveni rapsodul păgân al naturii sălbatece, conform adâncilor trăsături temperamentale. Lumea pitică a vremii lui nemaiputându-l satisface, se refugia 'n natura lui Dumnezeu. Aceeași voluptate a regresiunii spre codru, spre viața arhaică și patriarhală, aceeași desfacere din lanțurile civilizației, ca la un Eminescu și Creangă, — trăsătura fundamentală a sufletului românesc. Se mai poate vorbi de opera lui Hogaș care «plutește peste rasă» ?

Nostalgia Tecuciului natal îl va aduce acasă, în 1878 [22], dar nu stă aici decât doi ani. Ce avea mai profund și mai permanent în ființa sa îl purta către cărarea munților; numai acolo putea întâlni oameni, ca pe vremea părinților lui.

G. Ursu

[20] C. Hogaș, op. cit., pag. 46.

[21] «Ghimpele», Anul XV, Nr. 21, Dum 26 Mai 1874, vezi Două începuturi scriitoricești: Duiliu Zamfirescu și Calistrat Hogaș, de Augustin Z. N. Pop, în «Făt-Frumos», Cernăuți, Noembrie- Decembrie 1941.

[22] Cu ordinul Nr. 7946 din 28 August 1878 este numit cu titlul provizoriu la ginnaziul din Tecuci, chiar în anul înființării lui.

BENVENUTO CELLINI AUTOBIOGRAF

«Viaţa» renumitului oraf şi sculptor florentin, povestită de el însuşi, fără o cât de mică intenţiune umanistică, ci numai cu gândul la petrecerea lui omenească, este pentru aceea un document extraordinar asupra Renaşterii; asupra acelei renaşteri care în mintea omenirii de mai târziu avea să dobândească înţelesuri pe cât de ciuntite pe atât de anevoe a fi adunate într'o vedere totală a «fenomenului».

Pricina, se desvălue adâncă, şi coboară până la *idola fori* ale filosofului. Ea vine mai departe incisă lapidar în adevărul axiomatic numărul unu, de către napolitanul *Giambattista Vico*[1], acela care taie dela rădăcină creşterea viermănoasă a gândirii istorice.

Şi tot mergând pe drumul acesta nu e de mirare că în vremea noastră istoricul speculativ, dacă se poate numi astfel, şi se poate găsi un atare gen de istorici, după multă alergătură au vol d'oiseaux, se trezeşte în gol, departe de realitate, îşi apleacă aripa către pământ şi poposeşte în cele din urmă la recuperarea faptului, de unde a plecat. Nu e aşa dar de minune că în faţa dramei ce se petrece cu istoricul, se întreabă astăzi spiritul cercetător al temeiului durabil dacă mai există oare istoria[2].

Totuşi, în neputinţa reprezentării vii a faptului stins, împletirea a ce a fost cu ce este şi chiar cu ce se va întâmpla, cei trei termeni fatali cari patronează şi mărginesc puterile minţii, istoria rămâne o activitate omenească dintre cele mai măreţe. Numai că ea devine înainte de toate desbatere măruntă a tuturor împrejurărilor de viaţă din trecut, şi abia pe urmă verdict de întreg, dacă nu chiar niciodată.

Opiniile istoricilor asupra Renaşterii sunt mult împărţite. Ele se isbesc uneori în chip nemilos. Incât omul doritor de a şti se vede împins a urma când pe unii când pe alţii, pe mai mulţi deodată ori pe niciunul, după cum îl poartă în cele din urmă preferinţele proprii.

Care îşi închipue prin Renaştere un ideal de viaţă nou, o reeditare a antichităţii în spirit modern. Care, o deslegare a libertăţilor umane, fiind deaceea începutul «emancipărilor» sociale şi spirituale moderne. Care vede în ea ales o înflorire a artelor şi o aşezare a cercetării pe

[1] L'uomo, per l'indeffinita natura della mente umana, ove questa si rovesci nell'ignoranza, egli fa sè regola dell'universo.

[2] V. Giornale storico della letteratura italiana.

temeiuri ştiinţifice tari, negândindu-se aceştia că şi cercetarea se supune mai apoi rostului vremii. Unii înţeleg prin ea o luminoasă izbutire a umanităţii din întunericurile unui veac mijlociu, cu lepădarea dogmei, şi eliberarea de sub cătuşele unei scolastici prea lung atotputernice. Un fel de întoarcere conştie sau inconştie a omenirii cu spatele către un trecut de spectre şi precipiţii privind peste veac spre o «umanitate» desăvârşită, aşa cum aceştia se obstină a crede într'însa. Un fel de aurea aetas în care artistul stă alături de prinţ şi de prelat visând la armonia întreagă, la ideal; peste tot unde această lume roză le îmbie râvnele şi credinţa. O exuberanţă de energie creativă, îndreptată către îndulcirea formei şi ţintind la o euritmie pacată a spiritului. O epocă de fericire.

Alţii dimpotrivă, cuprind cu mintea o vreme de jale, doluri, curtezane şi lux. O stare socială deplorabilă în care viaţa aceasta se aciueşte larvatic pe lângă curtea seniorului, toată numai ambiţie politică, intrigă şi meschinării. O depravare a fiinţei omeneşti în înţelesul latin şi creştin al cuvântului. O decădere totală a omului. Iară din haosul acesta ei văd ridicându-se cu biciu arzător figura profetică a fratelui Ieronim. Un Savonarola care, păşind pe urmele lui Francisc, nu se leapădă de haina lumească ci deschide calea Domnului prin luptă şi limbă de foc.

Fratele predică împotriva corupţiei vremii, a luxuriei generale, a iubirii de aur. Împotriva deşănţatului Alexandru al VI, papă; a tuturor nevrednicilor Bisericii, şi ai păgânătăţii idolatre. Chemând cu sfinţenia lui de monah ajutorul blândului Isus, ca rege omenesc asupra mulţimii păcătoase. Iară glasul lui de profet se înăbuşe sub strângerea streangului, şi trupul cade pradă flacării ca să-l împartă vânturilor. Spun ei că această «întâmplare» face parte tot din «fenomenul» Renaşterii.

Dară şi epoca aceasta ca toate «epocile» este a se judeca, pe drumul petrecerii omeneşti, după toate legile firii. Ne-o dovedesc documentele vremii, asupra cărora se apleacă, arar, înţelegerea bună a istoricului[3]. Renaşterea nu e un fenomen sau o epocă în sine, conştie de un imaculat concept de viaţă, ci ca o privelişte nouă ivită pe drumul lung al istoriei, bogată în frumuseţe, nu pentrucă oamenii s'au fost hotărît să facă o renaştere, ci pentrucă aşa a dat Dumnezeu ca să fie. O vreme ca toate vremile, ilustrată de o mână de genii puternic atotstăpânitoare, fericită cu câteva prefaceri sortite a desfiinţa cu timpul prepotenţele şi predomniile printre oameni. Apropiată de noi prin descoperirea tiparului, lărgirea spaţiului de îmbogăţire pentru europeni, preschimbarea intensă a avuţiei stătute în bunuri circulatorii la dispoziţia oricărui umil muritor; descoperiri fizice, geografice, astronomice; dobândirea convingerii că Domnul, spre a păstori turma, poate alege nu numai purpuraţi ci şi din oile smerite; isbutirea veacurilor într'o primire a suveranităţii spirituale; un fel de a privi cosmosul desbrăcat de poveşti, şi multe altele cari fac ca distanţa dintre noi şi ea să fie mai mare ca dintre ea şi multă vreme înainte.

Oamenii Renaşterii lucrau cu gândul la un ideal de perfecţie al

[3] V. o interpretare minunată în A. Oţetea: Renaşterea şi Reforma.

lor şi nicidecum cu gândul la un ideal al vremilor viitoare. Modernă era pentru dânşii vremea în care trăiau. Precum ei nu judecau lucrul lor pentru vremea noastră, tot astfel să nu-i judecăm în epoca lor, după zilele noastre. Şi-apoi care epocă în mod precis? Asupra căror spaţii hotărnicite? Cum s'a ivit, în ce loc, pe unde s'a întins şi unde sfârşeşte? Iată ce nu va putea măsura omul prezentului meu. Afară numai dacă vrea cu orice preţ să scrie poezia trecutului [4]. Şi de aceasta este destulă, şi frumoasă, dar neadevărată. Oricine înţeleagă renaşterea cum vrea dar să nu-şi închipuie unic o umanitate roză de artişti şi de spirite sublime cu gândul la măsura de frumuseţe eternă şi la fericirea lumească a omenirii ce va să vină. Nu putem lua idealul de viaţă al Renaşterii ca un ideal al nostru.

Ci mai vârtos se poate omul gândi la violenţele straşnice de atunci, la libertinajul deschiotorat al curţilor, la decăderea omului în patima aurului, la preocupările egoiste, avare şi lacome ale claselor, la luptele dintre ele, la abuzurile sângeroase ale mercenărimii, la jafurile armatelor. Arta în Renaştere a fost sublimă nu pentrucă spiritele artiştilor au vrut să-i dea o astfel de valoare, ci pentrucă aşa au putut. Câţi nu se chinue astăzi asemeni! De ce să fericesc o vreme care ea însăşi nu intenţiona să se fericească? Şi-apoi iată, să scrie numai câţiva învăţaţi istoria timpului de faţă. Vei vedea câte contradictorii interpretări ale aceloraşi fapte contemporane.

Dar faptele al căror sgomot s'a pierdut în întunerec? De aceea istoria este mai mult înşirare de fapte şi mai puţin călătorie împrejur. Altfel, din ceva ajungi la nimic. Ca să nu fie unul şi acelaş lucru, relativitatea reprezentării istorice cu ignoranţa şi denaturarea poncişă.

Benvenuto Cellini n'a fost câtuşi de puţin numai o imagine ideală din Renaştere, cum ar putea gândi cineva. Dar nici numai un «diavol» geniu al răului. A fost un muritor de pe atunci cum sunt atâţi alţii ca dânsul în zilele noastre. Individualităţile Renaşterii au ieşit mai uşor deasupra fiindcă ştirea despre om a fost atunci mai puţină, astăzi ele se pierd în labirintul universalităţii anunţului.

Impotriva celor ce îşi fac o concepţie roză asupra Renaşterii stă această «candidă» autobiografie a incisorului florentin, importantă ca literatură confesională, pentru datele ce le aduce spre cunoaşterea artistului, însă de mare însemnătate ca document asupra timpurilor.

Cellini îşi dictează viaţa la vârsta de 58 de ani. Cum el se naşte în 1500, povestirea lui îmbrăţişează primii 58 ani ai vestitului cinquecento italian «superlativ în vicii dar şi în virtuţi» [5]. Contemporan cu

[4] Este imposibil ca un fiu al secolului al XX să-şi poată forma o idee exactă, o viziune netedă şi precisă a unui mediu de viaţă care îl precedează cu 400 de ani, observă A. Padovan.

[5] Adolfo Padovan în Vita di Benvenuto Cellini scritta da lui medesimo (Introduzione, p. X).

Michelangelo, Raffaello, Tiziano, Ariosto, Machiavelli, Guicciardini, însă şi cu Pietro Aretino, Franco, Sodoma, Sebastiano del Piombo. «Viaţa» lui ne apare într'adevăr ca un amestec de vicii şi de virtuţi, în afară de cazul când l-am crede în toată nevinovăţia şi sanctitatea cu cari se recomandă în carte posterităţii, ceeace, considerând doar faptele de cari se disculpă, nu putem să-i primim. Mai ales socotind că la baza acestei scrieri autobiografice stă grija artistului de a dovedi că în toate împrejurările povestite acela care a avut dreptate a fost numai el.

Benvenuto Cellini «a cunoscut sau s'a apropiat de cele mai vestite personagii ale secolului: Carol V, Francisc I, Alexandru şi Cosimo de' Medici, Clemente VII şi Paul III; a trăit în familiaritate cu cardinali, artişti şi literaţi; a cunoscut principi şi bogătaşi, filosofi şi poeţi, curtezani şi soldaţi; a frecventat triviul şi palatul, hanul şi cazarma, tribunalul şi temniţa, a fost la Paris, la Roma, la Ferrara, la Mantua, la Veneţia, la Neapole, veşnic neogoit şi neastâmpărat; însfârşit a trăit o viaţă «frământată» şi aventuroasă. A luat parte la apărarea Romei pe timpul jafului din 1527, la fortificarea Florenţei republicane, şi-a făcut singur dreptate împotriva duşmanilor săi, a fost omicid şi hoţ, a fugit în mod dramatic din Castel Sant-Angelo, şi-a rupt un picior, a îndurat închisoarea, ciuma şi alte rele fără număr, a spus întotdeauna ce-avea de spus cu neauzită cutezanţă papilor şi suveranilor; a fost în fine un om de acţiune impetuos şi liber, «animoso, fiero, vivace, prontissimo e terribilissimo» [6], tocmai opusul cortezanului delicat descris de Castiglione [7].

Şi totuşi cutezăm a vedea în artist cât trebue din normele de curtenie ale lui Castiglione. Judecăm mai ales după florentinul său «ragionare» cu personagiile de seamă. Pe urmă Cellini era incisor, oraf şi sculptor, nu «cortegiano». El nu avea nimic de aface cu «il perfetto cortegiano». Iar aceste reguli de perfectă curtenie însemnau în Renaştere o formă exterioară. Fondul rămânea acelaş de totdeauna sădit în natura goală a omului, aşa cum se desvălue şi în Cellini.

Artistul mărturiseşte că are «una forte complessione» şi este din fire «colleroso». Cu acestea, alături de jignirile ce i s'ar fi făcut, îşi justifică el răzbunările sângeroase cari, notăm, apar ca lucrul cel mai natural în Renaştere. Dar el îndură temniţa cu o întoarcere spre D-zeu cu adevărat creştinească. Unde e atunci creşterea armonică a trupului şi a sufletului, prototipul desăvârşirii umane pe cari îl văd unii în Renaştere? Se lepădau oamenii aceştia de tenebrele veacului de mijloc!? Dar ce ne facem atunci cu superstiţiile atotputernice în cari se complace însuşi Cellini? «Predomină deci empirismul şi superstiţia. Alchimia, astrologia, necromanţia, cabala, cu un cuvânt toate ştiinţele oculte erau socotite infailibile şi nu numai de poporul de jos ci de suveranii înşişi. Iuliu al II-lea puse să i se prezică ziua încoronării lui şi a întoarcerii la Roma după expediţia dela Bologna. Astrologul Luca Guarico

[6] Vasari G., Le vite dei piu eccellenti pittori, ecc., a cura di G. Milanesi. vol. VII, pag. 623. Firenze, 1881.

[7] Adolfo Padovan, op. cit. p. X.

fu onorat şi consultat de Iuliu al II-lea, Leon al X-lea şi Clement al VII-lea. Abia către finea secolului, Sixt al V-lea interzise astrologia cu bula *Coeli et terrae* (5 Iunie 1585)», constată acelaş Adolfo Padovan în studiul citat.

Benvenuto Cellini se mărturiseşte şi el un însetat după glorie; dar nu după o glorie goală de aur. Ci dimpotrivă se pare că şi aurul îi îndruma talentele pe drumul acelui «*gran disio dell'eccellenza*» cum îl numeşte Dante. Un ideal estetic lipsit de ecdiţa interesului, cum ar zice La Rochefoucauld, atotstăpânitor peste calculul material, este o născocire anacronică datorită cercetării trecutului pe aripioarele de libelulă ale închipuirii poetice.

Celebritatea mai nouă a lui Cellini se trage nu atât din opera-i măruntă de incisor, ciselator, oraf şi stampator, ori din cele câteva lucrări de sculptură vădind priceperea lui de bijutier, cât mai ales din acest document preţios asupra epocii. Olimpicul Goethe se va fi hotărît să se aplece asupra lui cu muncă de traducător pentru viaţa pulsantă, intensă şi originală pe care o descoperia; pentru imaginea vie a Renaşterii. Iar, alături de valoarea istorică a documentului, valoarea lui literară unică de povestire golaşă a vieţii unui singular personagiu, prin fiinţa lui însăşi, neacoperită de umbrele închipuirii, atrăgea deopotrivă.

Autobiografia celliniană, oglindă vie asupra vieţii de pe atunci, dovedeşte că Renaşterea însemnează o vreme de existare obişnuită, neaureolată cum suntem purtaţi a o vedea, o împletire naturală de bine şi rău, de frumos şi urît, ca în toate timpurile de când vegetează omul, ciuperca pământului, din a căruia putere sug, alături, păcatul şi deslegarea, până în ziua de astăzi.

Şt. Cuciureanu

A NOASTRĂ = I VICTORIA!

Op. 1 — Nr. 8

(Cântec Eroic).

PARTITURA

Se poate executa de către următoarele formaţiuni:

1. — Cor mixt.
2. — Orchestră.
3. — Cor şi orchestră.
4. — Solo voce şi orchestră.

Această compoziţie poate fi cântată de oricare din formaţiunile specificate mai sus, sau poate fi retipărită, radio-difuzată, imprimată pe discuri, film sonor, etc., de către oricine, fără vre-o altă obligaţie, (în afara consideraţiunilor de a nu modifica sau îmbucătăţi atât textul muzicei cât şi cel literar, sau de a omite numele autorilor), dat fiind că subsemnatul nu fac parte din nicio asociaţie care mi-ar putea impune restricţii în acest sens, asupra lucrărilor mele.

E. M.
1. IX. 1942

Allegro maestoso
ritenuto e mistico
Fl.pic.
Flauti I II
Oboi I II
Clarinetti in A. I II
Fagotti I II
Corni in F. I II III IV
Trombe in B. I II
Tromboni Tenori I II
Basso III
B.-Tuba
Timpani in A. E.
Batteria Tamb. pic. Piatti e Gran Cassa
ritenuto e mistico
coro
Soprani
Alti
Tenori
Bassi
Allegro maestoso
ritenuto e mistico
Violini I II
Viole
V.-Celli
C.-Bassi
Op. 1 Nr. 8

precipitando
Oa-
ta-
văi și prin munți a pă-
truna.
cân-pul cu morți pre-să-
rat.
zii = Ca
bra-
zii = La
pân-dă prin
ce-ruri, pe
veci, s'au ur-cat.
Dar
ia- tă, cu-
rând. Cu
toți se des-
peind
cu-rând,
Și a-
Poco a poco
Presc. poco a poco

Marcia trionfale
cal.. man.. do ...
Marcia trionfale
cal.. man.. do ...
Marcia trionfale
cal.. man.. do ...

rit.
cei ce nevo rân- pesc. A noas- strâ e Vic- to- ri- a! Si va fi si Glori- a lCrist noi doar cu- a- pă- răm Pă- mân-tul strâ- mo- şesc!
cei ce nevo rân- pesc. A noas- strâi Vic- to- ri- a! Si va fi si Glori- a lCrist noi doar cu- a- pă- răm Pă- mân-tul strâ- mo- şesc!

FĂRÂME DE LUMINĂ

MARIA I. GĂVĂNESCUL CĂTRE MAMA SA D-na ZOE SAVUL

Publicăm mai jos câteva fragmente din scrisorile Mariei Prof. I. Găvănescul trimise, în timpul războiului mondial trecut, anul 1917, mamei sale D-nei Zoe Savul, la Iaşi, prin fostul Rector al Universităţii din Bucureşti I. Atanasiu, *din* Petrograd, *unde se oprise cu soţul său care mergea la Paris cu misiunea universitară de propagandă în străinătate.*

Una din scrisori are data 1917 August 14, Luni, *şi alta din ziua următoare* 15 August Sfânta Maria.

Amândouă scrise pe hârtiile cu antet ale Hotelului Select, Petrograd, *Ligovskaya 44.*

I

(Din scrisoarea dela 14 August 1917)

Dragă mamă. Ce o fi în ţară? Ce fac fraţii?... Câte aş vrea să ştiu! ...Noi am sosit Miercuria trecută, şi, de ne va ajuta Dumnezeu, plecăm Sâmbăta asta. Am şi luat bilete dela Petrograd la Bergen... Plecăm tot cu familia Ursu. Era să plece şi d-na şi d. Tafrali cu noi, dar n'au găsit locuri în tren, decât peste 2 săptămâni.

Ce face bunica? Îi sărutăm mâna. Pe fraţi îi sărut din tot sufletul, cu toată dragostea şi durerea de a-i şti departe.

Matale, mămică dragă, îţi sărut mâinile şi rog pe Dumnezeu să-ţi dea putere.

Marie

II

(Din scrisoarea dela 15 Aug. 1917)

Petrograd. Hotel Select. — 1917.

Dragii mei. — Aveţi şi am norocul să vă pot scrie mai mult. Pleacă la Iaşi, d. Profesor Atanasiu, rectorul Universităţii din Bucureşti şi are

bunătatea să vă aducă scrisoarea. Tot în plicul acesta vor mai fi şi alte scrisori. Să facă Georgică toate chipurile să le dea la adresele lor..

Şi acuma să mai stăm de vorbă. Azi Sf-ta Maria. M-me Ursu a crezut că e ziua mea şi mi-a adus azi dimineaţă flori. Sărbătoare, străzile pline de lume. Am dejunat la *International*. Erau Români, tot profesori din misiune, veniţi să plece mai departe. Noi plecăm aproape cei dintâiu... Tot azi au fost profesorii în audienţă la ministrul Franţei, au fost foarte bine primiţi.

Ziarele sunt pline de Congresul dela Moscova. Kerenski, în discursul lui, vorbeşte şi de noi Românii... De voiu putea, voiu trimite un număr din gazeta franceză de aici...

Lui Georgică îi dau încă odată sfatul: dacă nu e *absolut nevoe*, să nu plece. In Rusia e mare fierbere. Ziarele scriu că şi căile ferate, de nu se vor lua măsuri serioase, nu vor funcţiona regulat, încurând. Pâine nu e, nici la birturile scumpe, şi îţi dă nişte bucăţele de mărimea pachetelor de hârtie de ţigară. Banii sboară, nu se duc, numai... Poate şi mulţimea asta de străini a scumpit astfel traiul.

Cine ştie când voiu mai avea ocazie să vă mai scriu o scrisoare aşa de lungă. In astă seară m'am uitat la toate fotografiile luate de acasă. V'am văzut pe toţi. Când vă voiu vedea aevea? Să ne ajute Dumnezeu să fim tot cu toţii.

Bunica ce fericită e că nu pricepe toată grozăvia timpurilor prin cari trecem. O minte şi o inimă de copil mic: ţipă numai când nu are ce-i trebue.

. . . . . .

Imi trece prin minte cum am plecat de acasă.

Cum am ajuns, în amurg, la Unghenii noştri, parcă s'a rupt ceva în suflet, când am trecut podul. La Unghenii ruşi, trenul s'a oprit.

In Basarabia, case ca ale noastre, parcă suntem încă la noi. Recolta frumoasă.

A doua zi, dimineaţa, ieşim din Basarabia, trecem Nistrul, lăsăm linia Odesei şi apucăm să urcăm către Mohilev. Trenurile pline. Se vorbeşte numai ruseşte. Un colonel rus Gh., vorbeşte româneşte, însă zice că nu e Român.

La Kiew, rămân în gară cu copilul profesorului Lalescu, de mână: un băeţel de vreo trei ani, de toată frumuseţea şi foarte cuminte. Era vorba să-i aştept în restaurant, trece însă un ceas, două, şi nu vin. Mă prinsese grija. Intr'un târziu veni Lalescu cu vestea că au trebuit luate din nou locuri (căci în Rusia locurile în vagon sunt numerotate) şi tot ne-au mutat aşa, cu mulţimea de bagaje ce aveam, de trei ori. Biletele nu fuseseră bune, erau pentru numere ce nu existau. După multe târgueli, am putut rămânea, într'un compartiment de 4 persoane, 6 inşi. — Două zile mai târziu ,tot la gara din Kiev, alergând după tren d. Drouhet a căzut, lovindu-se de un stâlp. L-au dus pe braţe în vagon. Şi azi încă e umflat la faţă.

. . . . . .

Marţi, la 3, am plecat din Mohilev. Ca şi înainte de Mohilev, şi aici, te înspăimântă câmpia rusească: e întinsă, întinsă, fără sfârşit...

Mult, foarte mult pământ nelucrat. Lucrează numai femei şi copii. Voinice femei. Lucrau la calea ferată, săpau la terasament, curăţau gările. Totul aproape e făcut numai de femei şi copii. Pe caprele trăsurilor sunt copii îmbrăcaţi cu costum de birjar, cu pălării înalte ca depe timpul de înaintea revoluţiei franceze, pălării cari, de mari ce sunt, le cad până peste nas. Bărbaţii sunt *ocupaţi* aici: sau soldaţi sau pe la *întruniri*.

La Petrograd, ne aştepta la gară, din ordinul Generalului Coandă, un plutonier Constantinescu, fiul unui preot din Iaşi, şi cumnatul Părintelui Ţincoca. Ne-a găsit cu greu odaie la hotel. Aici stăm. Ce va fi mai departe, nu ştim. Nu mi-e frică însă de nimic. Să vă ţie Dumnezeu, numai, pe voi toţi sănătoşi, să ne scape Ţara.

Mulţi tremură de frica traverseului. Ce ţi-e scris, însă, să ţi se întâmple, ţi se întâmplă. De ne-o fi scris să dormim în fundul mării, acolo vom dormi. De nu, vom scăpa, or cari vor fi greutăţile de trecut.

V'am scris mult. Sunt 12 ceasuri noaptea... Cine ştie când vă voiu mai putea trimite o scrisoare aşa lungă.

Până aici am voiajat foarte bine. *Dar chiar de aş fi stat pe jos într'un colţ de vagon, tot nu mi s'ar fi părut greu. Atâţia mor în şanţuri. PAR'CĂ ŢI-E RUŞINE CA TU SĂ TRĂEŞTI BINE PE AŞA TIMPURI...*

Vă sărut încă odată din tot sufletul, cu tot dorul, cu toată grija. Copii, îngrijiţi de mama.

A voastră
Marie.

POESII

PRIMĂVARĂ

Se'ncearcă mugurii să iasă,
Lumina soarelui s'o prindă,
Şi frunzuliţe şi petale
In adiere să-şi desprindă.

Se'ncearcă soarele şi vântul
Să'mbrace 'n flori copacii toţi,
Să înverzească lanul negru,
Să'ntindă iarbă peste morţi.

Se'ncearcă dragostea cea nouă
S'aline rănile-mi de ieri,
Să-mi ţească visuri noui în suflet,
Să-mi dea în viaţă noui puteri.

28 Febr. 1914

IARNA

Şiraguri de mărgăritare
A'nvăluit copacii azi,
Şi'nlăcrămatele opaluri
Atârnă'n crengile de brazi.

Şi plăci de marmoră's întinse
Printre copaci şi pe cărări,
Iar cu safiri şi diamante
Stropit e drumul până'n zări.

E-atâta sărbătoare'n toate
Că uit să plâng de ce mă doare,
Şi-aşi vrea să mor şi eu atuncia
Când s'o topi zăpada'n soare.

TE DOARE, MAMĂ DRAGĂ!

Te doare gândul, mamă dragă,
Că-ţi pleacă puii tăi la luptă,
Dar simţi că dragostei de ţară
Se'nchină dragostea de mamă.

Şi de mândrie'ţi scapăr ochii,
Când goarna la războiu ţi-i cheamă.
Iar, când îi vezi plecaţi în cârduri,
Zici: «Doamne ajută-i»... Biată mamă!

Se duce atâta tinereţe
Să'nfrunte'n viscol şi'n ninsoare,
De gloanţe ploaia ameţitoare
A duşmăniei din popoare.

Şi ai vrea şi tu să pleci cu dânşii,
Să-i mângâi pe acei ce mor,
Să-i legi, cu dragoste de mamă,
Pe-acei ce rănile îi dor.

S'aduci prinosul de credinţă
Strămoşilor şi ţării tale.
Iar de-or muri ai tăi în luptă,
Nu'ţi sângere inima'n jale.

A C O L O

Acolo unde-i val de foc şi sânge
Durere mută şi sufletul aprins,

Acolo unde desperarea luptă,
Acolo unde atâtea vieţi s'au stins,
De sânge unde ţărna este grea,
Acolo sunt ai mei, şi-i ţara mea.

Acolo, vatra rece, masa goală,
Orfanii acolo rătăcesc pe drum,
De foame-i moare mamei pruncu'n poală,
Oraşe'ntregi şi sate acolo-s scrum.
Unde-i durerea mai crâncenă, mai rea,
Acolo sunt ai mei, şi-i ţara mea.

Acolo îmi am eu fraţii şi părinţii,
In cimitir morminte scumpe am.
Şi dragi mi-s mie şi pietrele de acolo
Şi lanul verde şi frunza de pe ram.
De dorul lor mi-i inima mea grea,
De dorul alor mei, de ţara mea.

1917, Paris.

BUNICUŢEI

Aşi vrea în minte să-mi adun
Copilăria 'ntreagă,
Poveştile-i să ţi le spun
Ţie, bunică dragă.

Aşi vrea să ştii, că n'am uitat
De smei şi de fecioare,
Şi nici de mândrul împărat
De Machedon cel mare.

Il văd în mintea mea şi-acum,
Balaurul năprasnic
Ce 'n poarta fetei de 'mpărat
Lăsat era drept paznic.

Că 'n poală tu m'ai legănat
Atâtea nopţi de-arândul,
Şi 'n lumi de basme m'ai purtat
De-atâtea ori cu gândul.

Cât drag mi-era cel Făt-Frumos
Şi blânda lui mireasă.
Şi cum visam să fiu şi eu
Măcar... Cenuşăreasă.

. . . . . .
Cenușăreasa ta acum,
Bunica mea iubită,
Își plânge dorul cel de eri
Și viața ei sdrobită.

Și cum, ar vrea, să creadă iar
Că vraja Sfintei Vineri
Ar mai putea svârli noroc
Pe anii ei cei tineri!

† Maria I. Găvănescul

CRONICA LITERARA

N. BAGDASAR: TEORIA CUNOŞTINŢEI

VOL. II: EXPUNERE SISTEMATICĂ ŞI CRITICĂ

ACADEMIA ROMÂNĂ, BUCUREŞTI 1942

In continuarea teoriilor epistemologice ale marilor gânditori şi sisteme europene, expuse de prof. N. Bagdasar, anul trecut, în vol. I al documentatei sale lucrări *„Teoria Cunoştinţei"*, cu cel de-al doilea volum, apărut în acest an, d-sa trece la expunerea tot atât de sistematică şi de amplă a încă patru curente desprinse din întreaga frământare a cugetării contemporane şi anume: *agnosticismul, intuiţionismul, imperativismul* şi *absolutism şi relativism.*

Termenul *agnosticism* vine dela „incognoscibilul" grecesc — ne spune d-sa — şi a fost introdus în filosofie în 1869 de *Thomas H. Huxley*, după ce, mai înainte, *W. Hamilton* tratase în lucrările sale, cu aceleaşi intenţii şi rezultate epistemologice, problema *Necondiţionatului,* sub formele sale de *Absolut,* perfect şi infinit, fără posibilitate de a ni-l reprezenta sau de a-l gândi. Cu trei ani mai târziu, —în 1872 — *Du Bois Reymond,* în *Uber die grenzen der Naturerkennes* da verdictul „ignorabimus" în ce priveşte existenţa materiei şi a forţei şi ca atare cunoaşterea naturii adânci a sufletului, a conştiinţei noastre, ne este un sens pe vecie interzis.

Cu alte cuvinte, incognoscibil nu înseamnă numai ceea ce nu cunoaştem în starea actuală; el reprezintă acel domeniu pe care nu-l vom putea cunoaşte nic' odată, atât datorită naturii sale, cât şi deficienţelor noastre, ca subiecte cunoscătoare. In incognoscibil este, pe vecie, cufundat *numenul* kantian şi după părerile unor gânditori ca *De Roberty, Dugas,* etc., toate marile teorii şi sisteme filosofice, cari luptă cu absolutul, sunt barate de un brâu agnostic, de un plafon incognoscibil.

Reprezentantul tipic al teoriei agnostice este, însă, *Herbert Spencer.* teorie pe care o susţine în lucrarea sa fundamentală „Primele Principii".

In faţa întrebărilor pe cari mintea omenească le formulează cu privire la *originea universului,* se ridică „trei supoziţii verbal inteligibile". Prima, că „universul există prin el însuş"; a doua, că „se creează pe el însuş" şi a treia, că „este creat de o putere exterioară lui". Nici una din aceste supoziţii nu devine, însă, deplin conceptibilă. Existenţa prin sine înseamnă o existenţă fără început şi, oricâte eforturi ar face mintea noastră, ea nu poate concepe acest lucru; supoziţia, deci, ne lasă dezarmaţi în faţa acestui mister de nepătruns. Creaţia universului prin sine nu poate fi deasemeni cuprinsă de mintea noastră; şi această supoziţie nu suggerează decât simboale vagi, prea puţin susceptibile de interpretare. Ipoteza creaţiei de către o putere exterioară ne lasă şi mai nedumeriţi, în special prin noul mister pe care-l incumbă origina materialelor din care s'ar crea universul, creaţia, în acest sens, fiind acelaş lucru cu o construcţie din materiale date, gata create. Şi, pentru susţinerea acestei ipoteze, devin la fel de inconceptibile, atât supoziţia existenţei, cât şi a nonexistenţei spaţiului.

Tot la poziţii inconceptibile ajungem şi când căutăm să înţelegem natura universului; cauza primă a universului se pierde în aceeaş vagă tălăzuire de echivocuri, de contradicţii, de vicii logice; teoria lui Mansel şi Hamilton în această privinţă nu ne scoate, ci, din contră, ne adânceşte în această incurcătură.

Rămâne valabilă, deasemeni, ideia comună tuturor religiilor că lumea, cu tot ce o înconjoară, alcătueşte un mister, care cere o explicaţie. Ideile ultime ale ştiinţei rămân tot atât de inconceptibile. Ipoteza că spaţiul şi timpul au o realitate obiectivă rămâne, în fondul ei, tot atât de lipsită de temei, ca şi cea a realităţii lor subiective. Spaţiul şi timpul nu pot fi concepute, nici ca entităţi, nici ca atribute de entităţi. Ipoteza kantiană, că spaţiul şi timpul ar fi condiţii subiective, forme ale gândirii, este o pseudo-idee, fără putinţă de a fi deplin gândită.

Aşişderea, în ce priveşte divizibilitatea materiei. Materia nu poate fi gândită nici indivizibilă şi nici divizibilă la infinit. Teoria lui *Newton* cu atracţia interatomică, a monadelor lui *Leibniz*, teoria mixtă a lui *Boscovich* rămân fără posibilităţi concludente asupra acestei antinomii. Natura intimă a materiei rămâne fără o soluţie definitivă şi tot atât de nerezolvate rămân problemele privitoare la mişcarea absolută, la transmiterea mişcării.

Aceleaşi dificultăţi de nedepăşit le întâlnim mai cu seam şi în ce priveşte natura vieţii interne, a conştiinţei. Când vrem să deducem, dacă succesiunea stărilor noastre de conştiinţă este finită sau infinită, ajungem la aceeaş incapacitate de soluţie. La fel, în ceeace priveşte problema substratului conştiinţei. Personalitatea este un lucru ce nu poate fi cunoscut în nici un mod; *eul* nu poate fi dedublat în obiect de cunoscut şi în subiect cunoscător.

Ca atare, în esenţa sa intimă, nimic nu poate fi pe deplin cunoscut. Adevărul cel mai înaintat, pe care îl putem atinge, prin generalizările la cari ne urcăm pe baza acumulării inducţiilor particulare, devine în mod necesar inexplicabil. Concepţia de infinit implică o inevitabilă contradicţie. Ca urmare a tuturor acestor consideraţii, în cari lipsa de conceptibilitate a ideilor de temeiu devine notorie, ajungem la necesitatea ineluctabilă a *relativităţii cunoştinţei*, a cunoştinţei care nu va putea să nimicească niciodată barierele absolutului, necunoscutului. În adâncul său viaţa, realitatea, ne rămân incognoscibile; acest fond al lor, de întunecat mister, este, la rândul său, un rezultat ipotetic, un corolar al relativităţii cunoştinţei.

Ţinând seamă de această structură a cunoştinţei noastre, trebue să admitem, nu un divorţ, ci tocmai un perfect acord între religie şi ştiinţă, chemate să cuprindă cele două domenii diferite. Este aceeaş necesitate pe care o admitea însăş Kant, prin complinirea celor două critici: a „raţiunii pure" şi a „raţiunii practice".

Dar — obiectează profesorul N. Bagdasar — când Spencer afirmă relativitatea cunoştinţei, desigur el este ferm convins că judecăţile, prin care caută să demonstreze această relativitate, nu sunt ele însele relative, ci absolute, lucru care constitue o flagrantă contradicţie [1]).

Se mai vădeşte Spencer încă odată inconsecvent: „dacă incognoscibilul este, aşa cum îi spune numele, cu adevărat incognoscibil, atunci ar trebui să nu se poată afirma absolut nimic despre el; dar Spencer repetă necontenit că acest absolut este heterogen, că incognoscibilul este o putere infinită, o forţă externă. Aceeaş obiecţie a mai fost ridicată şi altă dată, în privinţa lumii numenale, despre care vorbia Kant, în care, prin definiţie, principiul cauzalităţii nu avea nici o aplicaţei, dar care, totuş, devenea cauza celei fenomenale; era o contradicţie analoagă.

Nu este îndreptăţit Spencer — după părerea autorului — nici în repudierea cunoştinţelor absolute, pe cari, dacă le-am poseda, le socoteşte inutile, adică fără beneficiu pentru viaţă; marea cheltuială de energie pe care o întreprinde necontenit mintea omenească pentru obţinerea lor constitue un argument care vădeşte tocmai utilitatea, necesitatea lor. Mai comite Spencer o eroare şi prin aceea că, din faptul că fenomenele există în relaţii, el deduce relativitatea lor; între relationarea faptelor şi relativitatea lor nu este în nici un caz legătura ca dela principiu la consecvent.

Meritul lui Spencer — cu toată atitudinea sa agnostică — consistă, totuş, în aceea, că, spre deosebire de ceilalţi pozitivişti, cari reduceau obiectul cunoaşterii la fenomene, la fapte particulare, pozitive, el recunoaşte o realitate care se află dincolo de ele; ia „apărarea unui mister adânc al lucrurilor".

1) Pag. 48.

In opoziție cu Spencer, alți gânditori europeni, părăsind procedeele sale epistemologice, încearcă o sondare cognitivă a acestui ținut decretat de el incognoscibil, printr'o situare a subiectului cunoscător de-adreptul în inima lucrurilor, spre a le seziza în latura lor particulară, individuală, unică.

Intuiționismul este o asemenea poziție. Urmând lui Kant — Fichte, Schelling, Schopenhauer, încercaseră posibilitatea unei cunoașteri absolute, vorbind de o *intuiție intelectuală* sau de o *cunoștință intuitivă* abstractă, în care subiectul cunoscător ar coincide cu obiectul de cunoscut.

Cunoștința intuitivă se conturează în opoziție cu cea discursivă, întemeiată pe o succesiune de acte ale spiritului, pe o înlănțuire deductivă, pe un necontenit temeiu al adevărurilor anterior stabilite; ca atare cunoștințele discursive sunt mediate, se obțin din raportarea obiectelor unele la altele, se ignorează aspectul lor diferențial, le rămâne inaccesibil fondul intim al lucrurilor și au neapărată nevoe de limbaj.

Impotriva acestei cunoștințe se ridică cu mai multă vigoare, în Germania *W. Dilthey*, iar, în Franța, *H. Bergson*, luând o atitudine anti-intelectualistă și de sprijinire a drepturilor metafizicei.

Dilthey își propune să descopere structura fenomenelor spirituale, luând în cercetare științele numite spirituale: istoria, economia politică, științele dreptului și Statului, religia, literatura, poezia, arhitectura, muzica, filosofia. Aceste științe ale spiritului se deosibesc de cele ale naturii. Științele naturii se ocupă cu fenomenele spațiale, cari pot fi măsurate și numărate; ele descopăr legi exacte și folosesc un procedeu noțional. Științele spiritului nu operează cu noțiuni, iar obiectul lor este *trăirea*, este un proces sufletesc, o specie de *cunoaștere noologică*, nemijlocită, în care dualitatea subiect-obiect este suprimată, acești doi termeni contopindu-se, alcătuind o unitate dinamică. Trăirile nu sunt izolate, ci alcătuesc o unitate de viață, o curgere în timp de stări cari se primenesc și cresc în fiecare clipă, de aceea ele rămân cunoașteri ale unicului. Înțelegerea, — care pornește dela trăire, o corijează completând-o și continuând-o, — dă putința subiectului cunoscător să depășească granițele înguste ale trăirilor personale, ale subiectivității și să se ridice la o perspectivă obiectivă a vieții. Omenirea în sine este un proces al acestor obiectivări ale spiritului, ale exteriorizărilor de viață; un conex unitar leagă înțelegerea cu aceste obiectivări. Subiectul înțelegător și obiectele spirituale se găsesc într'un raport real, concret, viu, intim. Obiectul științelor spiritului nu mai este inert cum e cel al științelor naturii, ci viu, mobil, familiar, este obiect al înțelegerii, produs, creat, este „istoric", — o manifestare și exteriorizare a vieții.

Înțelegerea se prezintă sub forme *elementare* și *superioare*. Elementare sunt cele întâlnite în viața practică, în interesele imediate ale ei, fără să fie puse sub jurisdicția deducției dela cauză la efect sau a raționamentului propriu zis, întrebuințând, însă, numai raționamentul analogic, înlesnit de „relația regulată" dintre manifestarea de viață și ceea ce este exprimat în ea. Formele superioare se vădesc, când în rezultatul la care ajunge înțelegerea se constată dificultăți, contradicții; sunt situații în care vrem să mascăm, să ascundem altora ceea ce se petrece în noi, recurgând la gesturi și cuvinte, nu pentru a exprima ceea ce se petrece în chip real, ci pentru a disimula. Și, totuș, viața socială ne silește să pătrundem în lăuntricul semenilor noștri spre a seziza adevărata realitate. Această comprehenziune se face cu ajutorul propriului nostru conex de trăiri interne, printr'o transpunere, numită de Dilthey *introiectare*. Pentru înțelegerea unei opere literare sau de artă, ne transpunem, ne cufundăm, cu totalitatea vieții noastre sufletești, înfiripând o retrăire. Înțelegerea în asemenea caz nu trebue concepută ca strict intelectuală, în ea activând sufletul întreg, deci și cu latura sa irațională. Cu toate că obiectul său este individual, totuș individul nu poate fi înțeles decât cu ajutorul generalului omenesc, din care face parte. Sunt și aci categorii, bine înțeles diferite complet ca sens de cele ale naturii, ca, spre exemplu: valoare, scop, însemnătate (semnificare), temporalitate, evoluție, structură, forță activitate și suferință, esență, schimbare, părți și întreg.

Obiectul cunoștinței noologice este spiritul obiectiv. Dar acest spirit obiectiv nu mai are o semnificație metafizică, așa cum îl înțelesese Hegel, obținându-l printr'un procedeu abstract logic; el reiese din analiza datului, pornind adică dela viața reală, cu întreaga ei tălăzuire. El trebue înțeles, deci, ca varietatea de forme în care s'a obiectivat în lumea sensibilă comunitatea ce există între indivizi; deaceia trebue, pentru a-l seziza, să pornim dela omul întreg, cu toată gama sa de forțe și funcțiuni.

Concepţia lui Dilthey a influenţat profund oameni de talia lui *Simmel, Troeltsch, Max Weber, Rickert, Spranger.*

Bergson însă este cel care încearcă o teorie completă a intuiţiei, deosebind-o principial de inteligenţă. După el, inteligenţa nu este un mijloc de cunoaştere pură, ci de acţiune; este facultatea de a fabrica obiecte artificiale, instrumente mai cu seamă, şi de a le varia infinit, de a le desăvârşi. Instinctul, spre deosebire de ea, foloseşte numai obiecte găsite gata în natură, apropiate scopului urmărit. In timp ce inteligenţa ar fi o facultate de cunoaştere formală oarecum, care caută raporturi şi nu-şi poate reprezenta clar decât imobilul, discontinuul, instinctul este o cunoaştere materială, înăscută, a unor lucruri: tinde să prindă realul, mobilul, trăitul. Mobilul, trăitul, continuul, scapă inteligenţei, al cărei rost rămâne fatal la fabricaţia de obiecte, la dirijarea de acţiuni. Lucrând cu cuvintele pentru a înfăţişa organicul, nu face de fapt decât să-l falsifice, transformându-l în inorganic. Rostul ei fiind acel de a converti materia inorganică într'un organ de prelungire al celor vii, — care este instrumentul, — ajunge să fie fascinată, copleşită de materia noastră. Invenţia însăş, ca factor primordial al industriei pe care o serveşte şi desovîtă inteligenţa, nu poate fi prinsă de aceasta în izbucnirea ei, în latura-i de genialitate creatoare, fiindcă este străină de orice comprehenziune naturală a vieţii.

Intuiţia se înalţă ca facultate de cunoaştere opusă inteligenţei, manifestându-se în direcţia instinctului, un fel de prelungire a lui, transformându-l adică într'un act conştient, făcându-l capabil de a reflecta asupra obiectului său, de a lărgi interiorul însăş al vieţii.

Adâncind conştiinţa noastră, ceea ce descoperim pe calea intuiţiei este *„durată pură"*, în care trecutul creşte necontenit, datorită unui prezent absolut nou. Această durată pură este spiritul, care cade în sfera de competenţă a intuiţiei. Schimbarea necontenită, înoitoare a spiritului, a conştiinţei, trebue prinsă de intuiţie cu posibilităţile sale de a i-se adecva nemijlocit, de a se plia fluctuaţiilor ei, fără să o oprească şi să o denatureze, cum ar trebui să facă inteligenţa, prin analogia cu natura inertă. Şi are această posibilitate intuiţia, fiindcă ea nu mai lucrează cu concepte, ca inteligenţa, ci cu imagini, cari ne menţin în concret. Un lanţ de imagini diferite, bine aranjate, ne poate duce la sezizarea momentului culminant al intuiţiei duratei. Un asemenea empirism autentic, duşman al conceptelor seci, are de scop să ne îndrepte către adevărata metafizică.

In faţa intuiţiei, care respinge metodele rigide, reci, ale inteligenţei, realitatea adâncă, intimă, a faptelor, a lucrurilor, este pătrunsă printr'un proces afectiv, de simpatie, de interiorizare; ideile la cari recurge aduc un nimb de imagini, cari le concretizează.

Viaţa lăuntrică nu poate fi prinsă decât cu ajutorul intuiţiei şi redată cu cel al comparaţiilor, al metaforelor.

Concepţia bergsoniană este susţinută mai departe de *Le Roy*, care socoteşte intuiţia nu ca extra intelectuală, ci ca actul supralogic sau transdiscursiv al gândirii. Inteligenţa şi ştiinţa deoparte şi filosofia cu intuiţia de altă parte sunt două mijloace adecvate de cunoaştere a două mari aspecte ale realităţii. Dar intuiţia nu apare spontan, ci numai în urma unei lungi pregătiri a inteligenţei. Eticheta de anti-intelectualism ataşată acestei concepţii este, prin urmare, o greşală.

Cunoştinţa intuitivă este susţinută, în Germania, de *Edmund Husserl*, care însă nu o mai concepe ca sprijinită de elemente afective, în afara intelectului, ci tocmai ca ipostaza cea mai înaltă a cunoaşterii intelectuale pure.

Asemeni lui Descartes, şi Husserl vrea să facă din filosofie o ştiinţă de temeiu pentru celelalte ştiinţe; ca atare încearcă să o elibereze de prejudecăţi şi să o autonomizeze. Din analizarea mai profundă a lui *ego cogito* cartesian pot fi desvăluite valori şi semnificaţii eterne, iar când este vorba de o ştiinţă universală fundamentele ei sunt mult mai adânci decât cele ale geometriei, cum crezuse Descartes.

Husserl porneşte prin a elucida atât judecata cât şi actul ei, fiindcă ştiinţa sau adevărul ştiinţific nu poate fi conceput decât ca un „ansamblu de raporturi predicative, cari tind a fi întemeiate în mod absolut". Sunt adevărurile perfecte şi absolute, valabile odată pentru totdeauna şi pentru toţi. Evidenţa apodictică, necesită să semnifice nu numai certitudinea existenţei faptelor evidente, dar şi o incompatibilitate absolută a non-existenţei lor, are un rol hotărîtor pentru înlăturarea îndoelii. Indoiala faţă de lumea externă nu înseamnă o anihilare

a acesteia, ci este mai mult o punere în paranteză a credinței respective, a tezei propuse, un fel de scoatere din funcțiune. Judecata respectivă devine numai imparentezată, trecută oarecum în repaos. Toate judecățile referitoare la întreaga lume naturală le suspendăm, le socotim imparentezate. In urma acestei procedări, se naște întrebarea: mai rămâne ceva sau ne găsim în fața neantului pur? Răspunsul fenomenologiei este: rămâne ceva mai important decât tot ce a fost pus în paranteză, ceva esențial, *lumea cu eidos*, nevulnerată de parentezările noastre; rămâne un „residum fenomenologic, și viața mea pură cu ansamblul stărilor ei trăite, pure, și al obiectelor sale intenționale, adică universalitatea fenomenelor în sensul special și lărgit al fenomenologiei". Orice existență spațială sau temporală valorează pentru mine prin faptul că fac experiență cu ea, o gândesc, o judec, o apreciez, o doresc. Existența are, deci, o însemnătate transcendentală, iar metoda constă, ca atare, într'o reducție *fenomenologică transcendentală*.

Are existența subiectivității transcendentale găsită prin reducția fenomenologică o evidență apodictică? Sâmburele acestei existențe îl constitue *eul transcendental*, care trebue ferit de orice interpretare psihologică sau metafizică; evidența absolută, obținută prin experiența internă transcendentală depășește cu mult identitatea eului.

Eul transcendental conține o mulțime de *„cogitationes"*, cari — cu toată reducția transcendentală — se referă la lumea reală. Toate stările noastre de conștiință sunt, prin aceasta, intenționale, vizează obiectele în diferite moduri: Aceste stări intenționale ale conștiinței alcătuesc o sferă, pe care fenomenologia trebue să o cuprindă într'o descripție universală, absolut imparțială și tot atât de credincioasă principiului existenței pure.

Descripția fenomenologică are două forme: *noematică* și *noetică*. Prima se adresează obiectului intenșional și modurilor sale, iar cea de a doua la *cogito* însăș, cu percepția, amintirea, memoria imediată, etc.

Eul, însă, nu-și dă seama de existența sa transcendentală decât în urma reducției fenomenologice, iar obiectele observațiilor descriptive universale — din punct de vedere fenomenologic — nu sunt *decât corelative intenționale de modalități ale conștiinței*. Eul concret este de fapt subiectul universal al descripției; prin meditațiile mele fenomenologice nu fac decât să mă relev pe mine. Conștiința originară are rolul unei unități sintetice în care contopește multiplicitatea modurilor de prezentare corespondente; percepțiile diferite sunt sudate într'o structură, care încheagă multiplicitățile în flux, iar „cogito" are — în aceste multiplicități, un caracter noetic și noematic — conștiința „cogitatum-ului" său. Obiectul intenșional rămâne incontinuu imanent curentului de conștiință, nu însă ca element real, ci numai ideal, păstrându-și identitatea cu sine însuș, în timp ce viața psihică se scurge, implicându-l cu titlu de sens. Sinteza este o formă de unificare, iar voința psihică un *„cogito-universal"*, care îmbrățișază în chip sintetic toate stările individuale ale conștiinței.

In jurul fiecărei percepții planează un orizont intenșional, un halo de percepții susceptibile de a fi reamintite; acest orizont este dotat cu potențialitate și cu un *sens obiectiv*. Subiectivitatea transcendentală este severă; fiecare *obiect în genere* este determinat de o regulă de structură a eului transcendental. Se întrevede o sinteză constitutivă universală, în care se împlinesc toate celelalte sinteze după o ordine determinată, cuprinzând toate obiectivitățile reale și posibile. Există o *idee regulativă infinită*. Rațiunea este o formă de structură universală și esențială a subiectivității transcendentale în genere, nu o facultate accidentală. Evidența este fenomenul general ultim al vieții intenționale, un mod de conștiință cu totul particular. Ea este experiență într'un sens larg și totuș esențial; experiența în sine este un caz special al evidenței. Evidența cuprinde nu numai noțiunile de existență și non-existență, ci și existența posibilă, probabilă, îndoelnică; cuprinde și sfera afectivă și volitivă; este fundamentală și primordială; ea legitimează adevărul și realitatea. Prin ea, orice obiect capătă sens pentru noi. Este de două feluri: *habituală* și *potențială*.

Dar, prin scrutarea fenomenologică, deducem că existența lumii nu este imanentă, ci transcendentă conștiinței. Transcendența și realitatea nu pot fi deslegate de subiectivitatea transcendentală; lumea este o idee infinită, eternă, ca și ideia unei evidențe empirice perfecte.

Eul este un substrat al habitusurilor sale, al proprietăților permanente; diferă de *Ego*, prin faptul că acesta conține ceva în plus peste el. Ego-ul în

plenitudinea lui concretă se relevă ca monadă; conţine ansamblul vieţii conştiente, reale şi potenţiale.

In rezumat, metoda fenomenologică constă într'un procedeu descriptiv eidetic, care se ridică la principii, la esenţe. Prin reducţia fenomenologică se ajunge la ego-ul transcendental, la cel de fapt şi absolut. Fenomenologia, ca ştiinţă intuitivă aprioricâ, urmăreşte să desvălue structura eidosului universal al ego-ului transcendental; studiază aprioricul universal. Ea caută să ne ducă la o ştiinţă filosofică, la „filosofia prima", astfel că considerarea posibilităţilor pure preceda pe cele ale realităţilor. Mijloacele principale sunt: *reducţia fenomenologică* şi *intuiţia eidetică*. Ego-ul transcendental este un univers al formelor posibile de experienţă.

Caracterizată după Dilthey şi Bergson, intuiţia este un mijloc de cunoaştere direct, imediat, unic — indivizibil, personal, necomunicabil, infailibil, impregnat de elemente afective, de factori de simpatie şi are ca obiect viaţa cu manifestările sale spirituale; după Husserl, este tot un mijloc de cunoaştere imediată, comunicabil însă şi nu mai admite factori afectivi, fiind susţinută numai de cei intelectuali. Afectele stânjenesc, nu ajută, cunoaşterea, iar intuirea în sine este o operaţie care necesită o lungă pregătire; nu apare spontan. Diferenţa statornicită de Dilthey între înţelegere — ca mijloc de cunoaştere a spiritului — şi explicare — ca procedeu adecvat fenomenelor reale — nu mai este operantă, după Max Weber şi alţii; ambele procedee sunt folosite deopotrivă în cele două domenii.

Teoria înţelegerii profesată de Dilthey suferă — după observaţia lui *Spranger* şi mai cu seamă în urma aporturilor lui *Rickert* — de o mare infirmitate: lipsa unei teorii a valorilor. Adevăratul obiect al înţelegerii îl constitue valorile. Intervenţia înţelegerii după Rickert are sens atunci când viaţa sufletească luată în cercetare este mai mult decât atât, când însufleţită de o valoare specială, este sensul tuturor operelor culturale, de artă, etc. Înţelegerea este de două feluri: individualizatoare — cum este cea istorică, bunăoară, — şi generalizatoare, cum o găsim, de pildă, în sociologie.

Dar, într'o cercetare mai atentă, nici intuiţionismul bergsonian nu poate fi considerat pe de-a'ntregul anti-intelectualist; intelectul se bucură şi la el de o mare însemnătate epistemologică sub anumite privinţe. Teoria lui, nu este prea unitară; contradicţiile izbucnesc adeseori, în afară chiar de însemnata evoluţie pe care a suferit-o sistemul său. Greşala mare pe care o face Bergson constă în faptul că-i răpeşte inteligenţei tocmai ceiace-i este mai propriu, adică pătrunderea, mobilitatea, puterea inventivă, caracterul progresiv şi sintetic. Ceeace consideră el intuiţie este tocmai latura cea mai fecundă a inteligenţei. Mai departe lupta sa împotriva formelor raţionale, categoriilor, invinuite că mortifică fluentul, mobilul, durata, constitue o inconsecvenţă; nici chiar atacul său nu se poate dispensa de asemenea forme, fiindcă şi el statorniceşte tot o teorie, care fatal trebue să raţionalizeze şi să suspende realitatea, palpabilul. Realitatea ultimă, — elanul vital — la care presupune Bergson că ajunge pe calea intuiţiei, nu poate alcătui o filosofie decât când vom expune cele intuite în forme comunicabile, susceptibile de adevăr sau falsitate.

In ce priveşte critica adusă de Bergson conceptelor, de unde rezultă condiţia că, dacă realitatea este fluidă, trebue ca şi noţiunea să fie la fel? Conceptul de durată pură este cumva şi el durabil? Acela de evoluţie creatoare este creator? Sau cel de spirit întru cât este spiritual? Şi toate aceste concepte sunt stabilite de Bergson. Mânuirea bună sau rea se datoreşte oamenilor, cari poartă în bună parte şi răspunderea rezultatelor obţinute, ele nefiind în fond decât virtualităţi inifinite de judecăţi, de predicaţii, cu ajutorul cărora defrişează treptat, treptat, sfera şi conţinutul acestor concepte.

De unde ştim că realitatea este mobilă, fluidă, dinamică, durată? Care este demonstraţia convingătoare a lui Bergson? Niciuna. Comite o confuzie flagrantă între metafizică şi epistemologie, presupunând idei ontologice, ca viaţă, mobilitate, durată, fără un prealabil examen critic.

Incă o contradicţie a lui Bergson.

Dacă intuiţia are posibilitatea să-şi atingă obiectul, durata pură, obţinând o cunoştinţă absolută, dece atunci, acordă inteligenţei numai o cunoaştere relativă, cu valoare practică, biologică, asupra obiectului său — materia — tot atât de reală ca şi schimbarea, ca durata pură? Intrucât inteligenţa nu are dreptul la o cunoaştere absolută?

Asupra acestei contradicţii, însă, el a revenit în ultima sa *lucrare*, pu-

nând metafizica şi ştiinţa — cele două mari discipline cari, folosind cele două mijloace opuse: intuiţie şi inteligenţă, cuprind domeniile vădit opuse: spiritul şi materia — pe acelaş plan de importanţă. Atât metafizica, precum şi ştiinţa, ating — în această ultimă viziune teoretică a lui — acelaş nivel. Se constată astfel o flagrantă schimbare de atitudine în concepţia lui Bergson, dictată de altfel de stringenţe logice.

O ultimă confuzie a lui Bergson o mai desvălue prof. N. Bagdasar în substituirea pe care o face, în numeroase locuri, între noţiunea de spirit şi cea de viaţă ,ca şi cum ele ar fi identice.

Husserl deasemeni se mişcă într'un cerc vicios; el nu poate spune ce este intuiţia fără să se refere la obiectul ei însuş şi nu poate spune ce este obiectul, fără să se refere la intuiţie.

Fenomenologia a provocat multe nedumeriri. Ea a fost învinuită de neokantieni de dogmatism. Teoria esenţelor statice, absolute, imuabile, pare să ducă fenomenologia către o înţelegere platonizantă a existenţei. Meritul său constă însă în aceea că a propus cu mai multă nădejde, ca temeiu al cunoştinţei, raportul dintre act şi obiect; a solidarizat mai durabil raportul dintre subiect şi obiect.

Ar fi trebuit să separe explicarea de descriere; pentru o concepţie adevărată şi completă asupra lumii, descrierea nu este îndestulătoare: explicarea îşi are aci rosturile sale.

Teoriile intuiţioniste au marele merit de a fi contribuit la promovarea filosofiei spre o disciplină cu metode particulare; filosofia nu mai poate fi privită ca sinteză a ştiinţelor pozitive.

Lozinca lui *Liebmann*, din 1862, „Inapoi la Kant" a avut un puternic ecou, determinând cele două curente: *„Şcoala badică de Sud-Vest"*, în fruntea căreia se găsesc *Windelband* şi *Rickert*, şi *„Şcoala dela Marburg"*, cu *Herman Cohen* şi *Paul Natorp*. Ambele şcoli revin la orientarea anti-metafizică şi anti-psihologică a filosofiei; revin la metoda transcendentală.

După Rickert, teoria cunoştinţei nu are nevoe de ajutorul fiziologiei, psihologiei sau sociologiei; ea este o disciplină cu fundamente proprii.

Problema capitală a teoriei cunoştinţei este de a stabili dacă obiectul de cunoscut are sau nu o realitate transcendentă conştiinţei, subiectului cunoscător. Pentru soluţionarea acestor probleme sunt două căi: una *subiectivă*, care pleacă adică dela conştiinţa subiectului cunoscător, şi alta care pleacă dela *obiect*. Obiectul capătă iniţial semnificaţia de ceva nedeterminat. *Indoiala* — ca prin capiu epistemologic, dela care trebue să pornim în cercetarea subiectivă — capătă în concepţia lui Rickert cu totul alt sens decât la sceptici şi la Descartes: problema nu se mai pune *dacă* lumea există, ci *cum* există, cum este alcătuită. In cercetarea sa, porneşte la separarea filosofiei de ştiinţele particulare; între ele există aceiaş diferenţă cam ca şi cea dintre forma şi conţinutul cunoştinţei. Ştiinţele particulare urmăresc adevărurile de conţinut; teoria cunoaşterii caută să stabilească „natura generală a cunoaşterii", noţiunea ei generală şi „specia formală de existenţă a obiectului său în genere". Deci, teoria cunoaşterii presupune cunoştinţa, ca raport între subiect şi obiect şi, prin îndoială, caută numai puncte de sprijin de nezdruncinat pentru cea mai înaltă certitudine a sa. Separă trei noţiuni de *obiect* şi trei noţiuni de *subiect*. Ca obiect: Intâi, *lumea externă spaţială*, care stă în opoziţie cu mine — cu conştiinţa sau cu corpul meu; acest obiect este spaţial, iar subiectul, *psihofizic*. Al doilea obiect este *transcendent*, care cuprinde şi corpul nostru, adică tot ce este în afară conştiinţei; subiectul adecvat este numit *imanent*. Al treilea obiect este cel identic cu conţinutul conştiinţei şi ia denumirea de *imanent*. Obiectul imanent este cel care prin evidenţa sa nu se poate pune la îndoială; dar nici obiectul spaţial, prin dependenţa pe care o are faţă de el, nu poate fi pus la îndoială. Singurul obiect care trebue supus îndoelii este cel transcendent. Cercetarea, menită să arate rolul pe care îl are transcendenţa pentru obiectivitatea cunoştinţei, se numeşte transcendentală. Realul de care suntem absolut siguri este cel al conţinuturilor de conştiinţă; *principiul imanenţei* ne spune că tot ceiace există pentru noi respectă condiţia universală de fapt al conştiinţei.

O întrebare legitimă se naşte: Ce rămâne ca subiect, dacă înlăturăm prin gândire tot conţinutul de conştiinţă, ce se lasă obiectivat? Pentru lămurirea acestei întrebări, pornind dela subiectul psiho-fizic — adică dela corpul nostru însufleţit — ajungem, la subiectul psihic, socotit ca o *noţiune-limită*, stând adică la capătul unei serii de subiecte psihofizice. Şi subiectul psihic se poate desface

în subiect şi obiect; *eul* prezent sau actual devine subiect, iar cel de ieri, din copilărie, etc., constitue tot atâtea obiecte diferite. Eul privit în starea actuală se desface mai departe în eu *ştiutor* şi eu *ştiut*; el poate şti „despre sine" şi se poate cuprinde în conştiinţă ca un conţinut obiectivat. Această dedublare nu duce la nicio atingere a principiului identităţii, fiindcă eul *ştiut*, de ieri, şi cel *ştiutor*, de azi, nu coincid, ci se juxta-pun. Eul, având o structură mereu în devenire, în schimbare, fiecare parte a lui poate deveni obiect. Prin gândire, deci, putem obiectiza tot ce este real psihic în eu şi ajungem la un subiect, care nu mai are nici conţinut real fizic, nici conţinut real psihic; la o *formă goală* de subiect. Acest *subiect formal* este subiect ca atare; este considerat de Rickert *subiect epistemologic;* mai este numit *conştiinţă în genere*. Este dependent de tot ceea ce poate fi cunoscut nemijlocit; numai în raport cu el se poate pune problema imanenţei sau transcendenţei.

In acest sens, conştiinţa în genere, ca subiect epistemologic, nu mai este nici individuală, nici reală, ci supra-individuală, pură, formală, ireală. Toate obiectele imanente, între cari se cuprind, atât corpul nostru cât şi eul individual sufletesc, se reliefează în opoziţie cu ea. La fel, problema transcendenţei nu se poate pune decât în raport cu această „formă, pretutindeni identică, a subiectivităţii".

Imanent şi *transcendent* capătă semnificaţii în raport cu ea; imanent înseamnă investirea cu forma acestei conştiinţe, transcendent înseamnă existenţa reală în afara ei. Imanente sunt, astfel, subiectul individual şi psihic precum şi timpul şi spaţiul, cadre ale lucrurilor real existente; tot ce este real devine imanent, devine conţinut de conştiinţă. Mai se poate pune în asemenea caz problema transcendenţei? Să căutăm să conchidem, să demonstrăm realitatea ei. Fiziologii, cari socotesc să-i întemeeze existenţa pe calea cauzalităţii, adică presupunând că în temeiul senzaţiilor noastre, cari sunt stări de conştiinţă, trebue să subsiste cu necesitate obiectul transcendent, se înşală, fiindcă opoziţia dintre subiect şi obiect, în sensul lor, nu este de natură epistemologică, ci pur şi simplu opoziţia corpului nostru faţă de alte corpuri sau, mai bine zis, opoziţia subiectului psihofizic faţă de mediul său spaţial. Este deci o confuzie; metodele pozitive ale fiziologiei sunt inapte să dea o justificare epistemologică.

Dependenţa senzaţiilor de organele corporale, de simţuri nu are, ca atare, nici o legătură cu subiectivitatea depedentă de subiectul epistemologic. Principiul imanenţei se dovedeşte dotat cu o certitudine pe care nu o poate poseda nici o teorie a ştiinţelor exacte. Nu atomii, spre exemplu, sunt imediat daţi, ci senzaţiile, iar, pentru lămurirea problemei privitoare la trecerea dela aceste senzaţii la atomi, trebue suprimat materialismul, care îl ducea pe Du Bois Reymond la verdictul „Ignorabimus" în ce priveşte cunoaşterea resorturilor intime ale conştiinţei.

Idealismul aşa numit fiziologic devine complet neîntemeiat, deoarece toate teoriile ştiinţelor empirice, când vor să facă metafizică transcendentă, duc la absurdităţi.

Acuzaţia care se aduce de obiceiu *idealismului epistemologic*, că, pe baza principiului imanenţei, transformă realitatea într'un simplu „vis", într'o „iluzie", că ar fi adică un „Traumidealismus" este eronată, fiindcă concepţia imanentistă nu respinge existenţa lucrurilor din afara noastră, nu le socoteşte ca simple aparenţe; nu reduce realitatea la un simplu „fenomen". Din contră, idealismul epistemologic socoteşte pentru lumea sensibilă, nemijlocit pregăsită, o realitate neîndoelnică, pe care, în calitatea ei de conţinut de conştiinţă, nu voeşte să o coboare la o existenţă de al doilea grad, cum face *realismul epistemologic*.

Alt argument pentru susţinerea realităţii transcendente, întemeiat pe necesitatea de a furniza un conţinut conştiinţei, ar reveni tot la principiul cauzalităţii, fiindcă, în concepţia imanentistă, atât cauza, cât şi efectul au aceiaş specie de realitate, sunt adică numai conţinuturi de conştiinţă. A recurge la altă noţiune de cauzalitate decât cea a ştiinţelor empirice ar însemna că realitatea transcendentă să nu mai fie dovedită, ci numai presupusă. Cauzalitatea ne serveşte numai când este vorba să privim diferite părţi ale realităţii, dar nici odată ea nu poate să ne ducă la perspectiva întregului, la dovedirea realităţii transcendente. Rămâne permanent deschisă problema cauzală a realităţii transcendente, oricât vom încerca să răspundem invocând o altă realitate supra-transcendentă, un Dumnezeu ridicat gradat peste potenţe.

Deci, în ce priveşte realitatea imanentă, trebue să părăsim tendinţa de

a-i găsi cauza transcendentă; ea este ceea ce nu poate să mai aibă o cauză şi nici nu are nevoe de ea; părţile sale sunt legate numai prin cauze imanente.

Rickert respinge de asemeni şi invinuirea care se aduce, echivalându-se imanentismul cu *solipsismul;* imanentismul este o teorie, în timp ce solipsismul rămâne o simplă absurditate[3]). In atare caz, ar trebui declarate ca neadevărate toate judecăţile dinaintea naşterii, lucru absurd, contradictoriu, iar, mai departe, *Eul real* este în mod necesar un eu social: are întotdeauna nevoe de un alt Eu real, de un *„tu"*, care aparţine eului individual, întocmai ca obiectul subiectului.

Spaţiul şi timpul prin natura lor de conţinuturi de conştiinţă nu admit de asemeni nici întreruperi de existenţă, independente de conştiinţă, spre a putea da o întemeere realităţii transcendentale, în vreun mod oarecare. Nici *temeiurile voluntariste* nu pot sprijini existenţa realităţii transcendente; şi ele cad, pentrucă voinţa în sine nu este decât un element al eului. Susţinerea că numai voinţa poate fi numită subiect, iar obiect tot ceea ce există neîndoelnic independent de voinţă, este la fel greşită. O teorie voluntaristă, menită a suprima din lume subiectul cunoscător care transformă realul în obiect imanent, ar suprima cunoaşterea şi s'ar suprima şi pe sine ca teorie.

Cade şi argumentul social al lui *A. Riehl:* sentimentele altruiste nu dovedesc existenţa semenilor din afara noastră; iniţial, ele presupun ceva independent de subiect, dar, prin cunoaşterea propriu zisă, se obiectivează şi devin conţinuturi de conştiinţă, imanente. Atât argumentul social, cât şi cel voluntarist sunt teorii psihologice, iar psihologia, ca şi fiziologia, în calitatea lor de ştiinţe empirice nu au calitatea de a se ocupa de problemele epistemologice.

Demonstrarea lumii transcendente devine astfel zadarnică. S'ar părea că lumea corporală dispare, că totul devine spiritualizat. Dar este o pură părere; conţinutul conştiinţei în genere nu este nici fizic, nici psihic; el stă deasupra particularităţilor realului. Şi faptele fizice, ca şi cele psihice sunt de o potrivă conţinut de conştiinţă; toate sunt imanente. Intreg realul devine conţinut de conştiinţă, iar ceea ce socotea realistul transcendental ca „fenomen" este în asemenea caz realitatea adevărată.

Totuş, după ce noţiunea eronată a transcendenţei a fost sfărîmată, problema adevăratei transcendenţe nu poate fi rezolvată decât cu ajutorul judecăţii. Cunoaşterea propriu zisă nu urmează de fapt drumul reproducerii fidele a lumii reprezentărilor; ea alege esenţialul de neesenţial, reţine unele elemente şi neglijează pe altele; între percepţiile noastre şi reprezentările cari pretind a le copia există nesfârşite neegalităţi şi totuş cunoştinţa rămâne adevărată. Noţiunile noastre sunt de fapt forme goale. Ca şi'n concepţia kantiană, nu există cunoştinţă fără formă; conţinutul trebue supus unei forme. Problemele cunoaşterii sunt probleme de formă. După ce trebue să se orienteze forma conţinutului de conştiinţă, ca să devină cunoştinţă ca atare, adică adevărată? Insuşindu-şi punctul de vedere aristotelic, Rickert afirmă că a cunoaşte este tot una cu a judeca. Dar nu mai poate fi vorba aci de concepţia tradiţională a judecăţii, ca simplă analiză a unei reprezentări, cum susţinea *Wundt,* sau o simplă sinteză de reprezentări, cum concepea *Sigwart.* Este vorba de o judecată învestită cu sensuri, cu semnificaţii. Avem două feluri de sensuri: unul *subiectiv,* care se află implicat în actul judecăţii, solidar cu realul său psihic, şi altul *obiectiv,* care înfăţişază cuprinsul logic al judecăţii, independent de realul psihic, *adevărul* propriu zis. Acest cuprins logic, numit şi transcendent, nu are nimic a face cu timpul, se instaurează într'un domeniu aparte, numit de Rickert al *sensului ireal.* Sensul subiectiv sau imanent leagă existenţa psihică a judecăţii de conţinutul său obiectiv valabil, situându-se într'un domeniu intermediar, într un *imperiu central.*

Judecata constitue cunoştinţă prin virtutea de a deosebi adevărul de fals, prin faptul că ea înfăţişază fie o afirmare, fie o negare, lucru care rămâne indiferent pentru reprezentări, pentru întrebări, pentru percepţii; numai când judecăm, sezizăm adevărul, cunoaştem. Judecăţii adevărate i-se atribue o valoare, celei neadevărate, o non-valoare şi, în plus, fiecăreia din ele, semnificaţia că actul judecăţii propriu zis coincide potrivit sensului sau cu atitudinea faţă de valoare sau non-valoare. Prin actul afirmării sau al negării, conţinutul cunoştinţei, care se află în reprezentările din conştiinţă, capătă formă teoretică.

3) Pag. 200.

A cunoaşte propriu zis, înseamnă a recunoaşte valori şi a respinge non-valori, iar a greşi înseamnă a respinge valori şi a recunoaşte non-valori.

Noţiunea de valoare este una dintre cele mai echivoce. Într'un tablou, reale sunt: pânza, culoarea, lacul, iar valoarea lor estetică este unită cu aceste lucruri reale, fără să se identifice cu ele [4]). Obiectele unite cu valorile alcătuesc *bunurile*. Subiectele reale emit aprecieri asupra bunurilor şi totuşi valorile nu coincid nici cu aceste aprecieri, în cari sunt implicate. Valoarea are o sferă noţională proprie, alta decât cea a realului, iar întrebarea despre existenţa lor devine absurdă. Dar în problema judecăţii nu intervine valoarea hedonică, valoarea legată de un eu individual, de un punct în spaţiu şi timp, ci valoarea absolută, supratemporală, care dă semnificarea logică. Această valoare absolută impromă în judecată, caracterul unei necesităţi necondiţionate, care nu lipseşte din nici o judecată. Este aşa numita „necesitate de judecată"; judecăţile sunt adevărate, fiindcă se supun imperativului, recunosc necesitatea. Realul nu rămâne independent de subiectul cunoscător, ci este predicat raportat la un subiect în judecată, în virtutea necesităţii imperative. *„Trebue"* devine certitudinea obiectivităţii în cunoştinţă. Valorile sunt investite cu atributele imperativului; în sfera lor, cuprind teoreticul, către care sunt împinse obiectele prin forma lor, în actul cunoştinţei. Imperativul face parte dintr'o sferă cu adevărat transcendentă; el este un punct de orientare a oricărei judecăţi; de el se simte pretutindeni legat subiectul cunoscător şi nu poate fi supus îndoelii. „Imperativul este independent de subiect; este transcendent oricărui subiect ce judecă". Ca atare, sensul judecăţii este obiectiv, transcendent, ireal; o valoare teoretică, o valoare care înzestrează cunoaşterea cu obiectitate şi obiectivitate, fiindcă stă deasupra omenescului, deasupra oricărei judecăţi şi oricăror acte de recunoaştere.

Iată, dar, că valorile, adevărurile au o valabilitate transcendentă. Şi la această constatare ne-a dus cercetarea subiectului epistemologic, conştiinţa în genere. Cum se obţine noţiunea acestei conştiinţe în genere? Prin aceea că obiectivează tot ce este real la subiectul real; este o conştiinţă care lucrează cu judecăţi, care cunoaşte judecând. Această noţiune încumbă şi pe cea, deci, de „conţinut real în genere"; iar real, în concepţia lui Rickert, are înţelesul de predicaţie, de „real afirmat". Obiectele sunt reale numai pentru conştiinţă în genere, întrucât subiectul teoretic le afirmă în acest sens. Iată, dar, că subiectul epistemologic, conştiinţa în genere, trebue înţeles ca subiect care afirmă ca real existente obiectele şi recunoaşte imperativul ireal, care uneşte, adică, domeniile diferite ale lumii noastre; realitatea obiectelor imanente cu realitatea valorilor transcendente.

Prin elaborarea teoriei sale, Rickert — distingând totodată cele două feluri de valori: teoretice şi ateoretice — instaurează, ca o necesitate logică, imperativă, sensul valorilor, nu numai în domeniul disciplinelor normative, ci şi în cel al ştiinţelor propriu zise, teoretice. Acestei teorii, prof. N. Bagdasar îi opune o obiecţie foarte întemeiată. Dacă, într'adevăr, orice formă teoretică ar fi o valoare ar însemna ca în faţa unui obiect teoretic să nu rămânem pasivi, indiferenţi, cum este cazul în deobşte, ci să ne comportăm, ca în faţa obiectelor de artă, înzestrate cu o valoare, să fim adică mişcaţi, cuceriţi, etc. Criteriul negaţiei, care verifică de obiceiu valorile, confirmându-le sau infirmându-le, ne duce la acelaş constatare: că forma teoretică nu este o valoare. Dacă privim obiectul teoretic de realitate, ne dăm seamă că „forma" lui nu poate fi decât predicată sau nepredicată despre un conţinut; în cazul negaţiei, deci, ea se suprimă pur şi simplu, în loc să ne ducă la o non-valoare. Chiar valabilitatea absolută a valorii teoretice trebue supusă criticii. Se poate considera o judecată adevărată, înainte ca ea să fi fost elaborată, gândită, înzestrată cu o valabilitate transcendentă? Se poate vorbi de un sens logic independent de gândire? Sensul logic şi valabilitatea judecăţilor trebue să respecte legăturile temporale ale obiectelor, cari determină o întinsă zonă de impreviziune. Încă o greşală face Rickert, separând profund cunoştinţa de obiect şi pornind, apoi, să le unească. Relaţia lor, din contră, este un fapt primar dela care trebue să pornească problema epistemologică. Chestiunea „conştiinţei în genere" este de asemeni un punct nevralgic al teoriei lui Rickert; o conştiinţă în genere, care respinge valorile pozitive, recunoscându-le pe cele negative, denotă aceleaşi deficiente ca şi subiectele empirice şi nu mai poate fi considerată ca o

4) Pag. 225.

noțiune științifică, fără greș. Valorile negative capătă astfel un sens absolut, ca și cele pozitive, și se naște întrebarea legitimă: cu ce rost și pentru cine? De altă parte, dacă pentru conștiință în genere nu există falsități, din sfera ei este exclusă deasemeni și opoziția valorilor; această opoziție există numai pentru subiectul empiric. Este perfect îndreptățită părerea lui *Emil Lask*, că în sfera conștiinței în genere există numai adevărurile, judecățile adevărate, cari nu sunt nici contrare, nici supracontrare.

In ultimul capitol al volumului, intitulat „Absolutism și relativism", autorul se ocupă de valabilitatea cunoștinței, așa cum a fost privită în cursul istoric al cugetării, se ocupă de cunoștințele *absolute* și *relative*. Primele sunt caracterizate prin universalitatea și necesitatea lor, prin independența lor față de timp și spațiu; în ele predomină principialul, axiomaticul; celelalte pornesc dela faptul real al cunoașterii și pun accentul pe factorii psihologici, istorici și sociali. Aceste două feluri de cunoștințe trebue spus, că nu necesită o corespondență ontologică, substanțială. Astfel Kant, spre exemplu, stabilește o cunoștință absolută asupra lumii fenomenale, iar Spencer ajunge la o cunoștință relativă asupra absolutului. Valabilitatea lor, deci, este numai epistemologică, nu și ontologică.

Care este cauza faptului că gânditorii, din antichitate și până în prezent, nu au căzut de acord pentru una sau alta dintre cele două feluri de cunoștințe?

Explicația constă în aceea că, în filosofie, gânditorii au folosit căi și metode diferite; fiecare își alege procedeul pe care îl consideră mai bun, fără o garanție prealabilă că-l va duce la descoperirea adevărului. Și aceasta, cu toate eforturile întreprinse de cugetători de talia lui Descartes, Kant, Hegel, Husserl, — de a dota filosofia cu metode cât mai noi, cât mai certe. Mulți însă au recurs la *metoda genetică*, la îndemâna fiecăruia. Această metodă constă în arătarea modului în care iau naștere și se desvoltă și actele, dar și elementele cunoașterii, prin determinarea cauzelor și a înlănțuirii lor reale. Ea arată procesul formării noțiunilor, prin abstracție și generalizare, din reprezentări, imagini, percepții, în postura lor de fenomene sufletești, supuse determinărilor temporale. Faptul că dincolo de acest real sufletesc există și alte elemente constitutive ale noțiunii, ca sensul logic, semnificarea epistemologică, legitimitatea, nu dă nimic de gândit teoreticienilor respectivi. Pentru ei, atât ideile adevărate, cât și cele false, sunt la fel de existente și de necesare; se nasc și se desvoltă din aceleași condiții psihologice. Prin progresul științelor istorice și sociale, metoda genetică a atins în timpul de față o largă sferă de preocupări. Valoarea ideilor stă astfel, în directă și strânsă legătură cu geneza lor istorică și socială și, ca atare, se vădește a fi relativă. Asemenea idei își pierd deobiceiu importanța epistemologică, înlocuind-o treptat cu una de natură istorică, sociologică și așa mai departe.

Rămân absurde pretențiile gânditorilor, cari mai cred că pot proba valoarea unei idei prin stabilirea rădăcinilor sale istorice sau sociale. Relativismul devine, oricum, o mare piedică în calea soluțiilor epistemologice.

Remediul acestei lacune îl prezintă cele două procedee cunoscute: metoda transcendentală și metoda fenomenologică, metode cari au căutat să arate cum este posibilă cunoștința absolută, universală și necesară, factorii săi constitutivi, structura ideală, precum și diferența față de cea empirică. Perspectivele ei se deschid către axiome, principii, semnificații, către perfectă obiectivitate, spre planuri înalte, — inabordabile metodei genetice. Pornind dela elementele sufletești, metoda genetică ajunge la relativism ,la scepticism; metoda transcendentală și cea fenomenologică, plecând dela aprioric, dela principial, demască și spulberă scepticismul, ajung la cunoștința absolută. Intelectualismul ultimei înfrânge sensualismul primei.

O întreagă serie de probleme dintre cele mai grele se cer deslegate cu această ocazie și vom semnala câteva dintre ele, cum ar fi cea a raportului dintre senzații și percepții deoparte și gândire de altă parte; cea a aportului senzațiilor și percepțiilor la domeniul adevărului; cea a raportului dintre cunoștință și adevăr; cea a raportului dintre cunoștința inidividuală, empirică și subiectul epistemologic sau conștiința în genere ar fi cea mai importantă. In substratul cunoașterii noastre trebue să acceptăm, și o lume permanentă, absolută, și o sumă de factori ideali ai cunoștinței, cari i se adecvează. Acești factori ideali, condițiile universale ale cunoștinței, trebuesc continu raportați la obiect, fiindcă sunt elemente constitutive ale lui; cunoștința și obiectul stau în raporturi de sprijin reciproc. Cunoștința provine prin raportare la obiect, obiectul se deter-

mină prin cunoştinţă. Cunoştinţa absolută, universal valabilă, independentă de timp şi spaţiu, este o necesitate filosofică şi ştiinţifică; de aceia, ori de câte ori relativismul cucereşte câte o nouă poziţie, reacţia absolutistă se manifestă şi mai puternic, ca o ineluctabilă necesitate logică şi suprafirească. La adăpost de dificultăţile de principiu ale celei relative, cunoştinţa absolută întâmpină şi ea serioase piedici. Cu toate că şi cunoştinţele relative îşi vădesc în infinite cazuri necesitatea existenţei lor, totuş problema celor absolute urmează destinul spiritului cunoscător, prin excelenţă omenesc; cunoştinţele absolute luptă să cuprindă zbuciumul neîncetat al tendinţelor de ştiinţă şi perfectă obiectivitate, în forme de universală şi eternă valabilitate.

La sfârşitul acestui de-al doilea volum al valoroasei lucrări întreprinse de prof. N. Bagdasar şi'n raportare la cel anterior, pe care l-am analizat într'unul din numerele anului trecut al „Convorbirilor Literare", trebue să mărturisim, cu neţeinută admiraţie, că tabloul cunoaşterii filosofice ne-a fost relevat de către neobositul autor, sub aspectele cele mai dificile, şi mai alese totodată, ale cugetării europene.

Profesorul N. Bagdasar ni se impune, atât prin lunga-i listă a lucrărilor de specialitate, cât şi prin activitatea sa universitară, ca reprezentantul cel mai autorizat al Teoriei cunoaşterii la noi în Ţară şi ca o forţă de primul rang, — nu numai în raport cu gânditorii şi cercetătorii noştri, dar şi cu cei străini, — pentru tălmăcirea şi luminarea problemelor epistemologice în special şi filosofice în general. El vădeşte, astfel, o trainică pregătire istorică şi critică asupra curentelor şi sistemelor de cugetare şi poate fi socotit drept cel mai adânc cunoscător din Ţară al filosofiei germane contemporane. Volumul de faţă constitue o neclintită mărturie.

Intuiţionismul lui Dilthey, fenomenologismul lui Husserl, imperativismul lui Rickert, sunt aspecte dintre cele mai dificile ale gândirii germane de faţă, şi ele, totuş, au fost aprofundate şi redate cu o râvnă şi acuitate, cari dovedesc temeinice însuşiri.

Excelează autorul nu numai printr'un ascuţit spirit de pătrundere al problemelor epistemologice iscate de teoriile şi gânditorii de mai sus, ca şi de toţi ceilalţi cuprinşi în această lucrare, dar şi printr'o necontenită operaţie critică de verificare, de cântărire, de apreciere, a tuturor principiilor şi adevărurilor aflate sau postulate. Fără a deturna sau altera sensurile în profitul unei concepţii personale sau speciale, cu aberate viziuni creatoare şi insistente tendinţe de siluire a datelor şi problemelor, opoziţia sa critică, vioae şi lucidă pretutindeni, constitue mai curând un laborios filtru logic al adevărurilor aflate şi, totuş, trebue să recunoaştem, că vederile sale, alături de înlănţuirile istorice şi metodice, pe cari le foloseşc, stau, parcă, puternic sprijinite pe temeiurile unei poziţii proprii. Necontenit puse faţă în faţă şi măsurate între ele, concepţiile trudnic desvăluite sunt întotdeauna aduse sub obiectivul unei analize temeinice şi minuţioase, iar rezistenţa lor probată în instrumentaţia precisă, severă şi desăvârşită a unui laborator de împărtăşiri personale şi, cu toate acestea, obiective şi absolute. Îl deducem astfel pe autor, în caracterizarea atitudinii sale, desprinsă de pe întinsul paginilor de harnică încordare, ca un destoinic preopinent al tuturor teoriilor, atât relativiste, cât şi dogmatice, cari rătăcesc sensul obiectiv şi absolut al adevărurilor, al cunoaşterii, pe făgaşele întortochiate ale circonstanţelor materiale, ale credinţelor cu zonă întunecată şi mărginită de nepătrunse mistere sau prin labirintul nesfârşitelor fluctuaţii subiective.

Prin truda sa de adâncă iluminare a condiţiilor cunoştinţei, privite şi prin aportul marilor cugetători ai timpurilor, dar şi printr'un ocular de limpezi şi nedeformatoare reflecţii proprii, îl simţi puternic instaurat pe domeniul criticei filosofice, gravitând necontenit spre temeiuri logice şi absolute, spre latura de permanenţă a adevărurilor, de universalitate şi obiectivitate a cunoaşterii.

Potrivit acestei orientări, între numeroasele obiecţii aduse diverselor teorii de prof. Bagdasar, o găsim folosită, în cele mai dese rânduri, cu capitală importanţă, — atât în acest volum, cât şi în cel anterior — sofisma „cercului vicios", care, alături de argumentul inconsecvenţei şi altele, le subminează şi slăbeşte în chip hotăritor.

Această sofismă — a cercului vicios — se evidenţiază îndeobşte cu un punct nevralgic al teoriilor celor mai pozitive, mai ferme, mai categorice ale cunoştinţei şi nu ştim, dacă autorul însăş al lucrării de faţă, în rotunjirea şi

formularea mai decisă a unei eventuale concepții proprii, îl va putea, nu ocoli, ci înlătura definitiv, fără serioase prejudicii dogmatice.

Este și aceasta o problemă nu numai logică, dar și epistemologică, născută, poate, din prehotărîta tovărășie a adevărului cu limbajul său din unitatea, din sinteza produsă de cunoștință, între subiect și obiect, dacă vreți.

Dar nu-i rolul nostru de-a o rezolva.

Alexandru Ionescu

ALEXANDRU MARCU: ASPECTE ITALIENE

EDITURA «CUGETAREA», 1942. BUCUREȘTI.

Din această împlântare în materialul vast al producțiilor spiritului italian privit sub raportul universalității lui, d. prof. Alexandru Marcu și-a făcut o adevărată disciplină pe care o slujește neobosit și pe marginea căruia omul de știință, literatul și profesorul întârzie în egală măsură.

După cum arată însuși titlul, în noua carte a d-lui prof. Al. Marcu este vorba de o serie de studii și esseuri, care îmbrățișează diverse aspecte din lumea italiană.

Aceste studii și esseuri, publicate prin revistele și publicațiunile noastre, aduc posibilitatea ansamblului care întregește valoarea lor inițială.

Iată ce spune autorul însuși în prefața cărții:

«Un merit poate avea totuș această auto-antologie: al unității spirituale, asigurată prin perseverența, de două decenii, în a gândi și a scrie pentru și despre cele mai variate probleme de Cultură italiană».

Într'adevăr, cartea aceasta înfățișează un mic univers al culturii italiene prin variatele probleme pe care le pune în plină lumină. Ea reprezintă un fel de oglindire a Italiei, în puterea de gândire și de exteriorizare a profesorului și literatului Alexandru Marcu.

Scris limpede, cu un fin spirit de observație dublat de o pricepere largă și un orizont care îmbrățișează felurite probleme, volumul se mărturisește sprinten și cu o doză de prospețime care încântă tocmai prin varietatea multiplelor teme pe care le discută.

Este o carte în care partea de informație literară alternează plăcut cu alese momente culturale, cu portretizări esențiale, cu elemente noui aduse în discuție și limpezite cu argumente precise și cu o putere de evocare luminoasă, care îmbracă tonalitatea caldă a scrisului cu o ușoară umbră de melancolie.

Deosebit de interesante sunt mărturiile pe care autorul le-a smuls din tăcerea bibliotecilor, cu privire la punctele de contact dintre cultura italiană și cultura noastră. Astfel, cetind esseul *«Xenopol discutat de Mussolini»* aflăm că Ducele a făcut în 1909 un comentariu asupra unui studiu publicat de Xenopol în *«Rivista Italiana di Sociologia»*, cu titlul *«Legile Evoluției sociale»*. Xenopol luase parte la Congresul de Psihologie ținut la Roma în anul 1905 ca delegat al României. Această participare a istoricului român a mărit reputația lui, făcând astfel ca revistele italiene să-i ceară colaborarea.

Deasemeni găsim pagini de aleasă evocare a clipelor petrecute de Vasile Alecsandri și Nicolae Bălcescu la Palermo, despre «studența» lui Bărnuțiu la 46 ani în Italia.

Instructive sunt esseurile în care se vorbește despre legăturile culturale dintre România și Italia. Astfel în esseul *«Romanticii italieni și latinitatea noastră»* găsim prețioase mărturii. Pornind dela enciclopedistul Lodovico Muratori, dela florentinul Dei Chiaro care a cunoscut în deaproape curtea lui Constantin Brâncoveanu, ca și arheologul enciclopedist Scipione Maffei, trecând apoi la romanticii «românizați» ca Ruscalla, Carlo Cataneo, cardinalul Mezzofanti (care a ținut la Academia de Științe din Bologna în 1815 un «Discurs asupra limbii valahe), interesând în chip deosebit și pe Leopardi, problema latinității noastre a înregistrat pe atunci o dezbatere amplă în preocupările vremii.

Un alt scriitor italian, dalmatinul Nicolò Tommaseo s'a ocupat în mai multe rânduri de limba noastră, asemuind-o cu latina vulgară. Ceva mai mult, el a luat și o atitudine politică în fața luptelor pentru emanciparea neamului românesc și

unitatea lui națională. In 1859 spunea: «Transilvania nu este maghiară în întregime; iar satele, adică majoritatea națiunii, vrednică de respect fiind cea mai simplă și mai nevoită de ocrotire, satele sunt românești».

Dar convingerea acestui scriitor a fost atât de puternică, încât a scris în același an un manifest clandestin, adresat soldaților transilvăneni cari luptau în armata habsburgică contra italienilor, manifest în care se puteau ceti următoarele: «...Voi, Românii, vă lăsați familiile și scumpa Patrie, ca să muriți în Italia, luptând împotriva Italienilor, împotriva acelei Nații care este maica Nației voastre. Sunteți un neam vestit și puternic».

Lista scriitorilor citați continuă. Noi am redat numai puțin din ceeace ne aduce d. prof. Alexandru Marcu.

Vom găsi în «Aspecte italiene» lucruri extrem de interesante, care, în tovărășia scrisului d-lui prof. Alexandru Marcu, lipsit cu totul de prețiozități și de pedanterie, apar sub o lumină reconfortantă, lumină care adună interesul și călăuzește un itinerar de calitate.

Dan Botezatu

AUREL COSMOIU: GENEZA MITULUI.

«CARTEA ROMÂNEASCĂ», 1942, BUCUREȘTI.

Problema mitului a preocupat spiritele cele mai reprezentative ale secolului nostru. Dela filosofii de vocație, care i-au închinat studii vaste, sondând spațiile psihologice, antropologice sau etnologice, spre a desluși permanența și caracteristica mitului în existența omenească, până la poeții cari au fost totdeauna obsedați și intrigați de existența mitului, problema a fost și este tratată în diferite chipuri și cu variate mijloace. Cel care a îndreptat atenția unei bune părți din intelectualii europeni dinaintea războiului către mit, este în poezie, însuși Paul Valéry, care nu de puține ori a încercat să definească mitul, integrându-l într'o viziune poetică a lumii. Acolo însă unde mitul a căpătat aspectul unei aplicații directe la realitate, este viața socială și politică din ultimul vreme. Mitul a devenit o formă de viață a colectivităților moderne. S'ar putea vorbi chiar de o superstiție a mitului, având în vedere setea cu care diferitele regimuri, diferitele tendințe sau diferitele forțe spirituale vorbeau despre mit și căutau, fiecare, să-și realizeze «mitul» ei colectiv. Bineînțeles însă, aceasta nu era decât o latură a problemei mitului, coborîtă în actualitate, ea însăși rămânând mai departe în zonele înconjurate ca penumbre de mister ale gândirii pure.

Apariția cărții d-lui Aurel Cosmoiu întitulată *Geneza mitului* este, în felul acesta, cât se poate de actuală și justificată de multe împrejurări spirituale prezente. Autorul, intrigat de proporția pe care a luat-o în ultimul timp această problemă, și-a propus să studieze originea mitului, să cerceteze raportul dintre acesta și realitatea obiectivă a vieții omenești și să definească corespondența dintre natura cosmică și natura sufletească a omului, corespondență care își are rolul ei important în procesul genetic al mitului.

D. Aurel Cosmoiu tratează problema mitului numai în ce are ea mai profund «mitic», ca să spunem astfel, adică fără a se referi la diferitele forme derivate ale mitului modern. Dânsul e preocupat, mai ales, de mentalitatea mitică primitivă, cercetând diferitele teorii sau școli filologice, psihologice, sociologice, psihanalitice, etc., care au căutat o explicație a mitului, și încercând, la urmă, să-și impună un punct de vedere personal, în afara acestora. Și anume, mitul, după d. Cosmoiu, este o tendință continuă a personalității omenești de a realiza un raport cât mai strâns între om și natură, aceste două realități cari se condiționează și se influențează reciproc. Mitul este o necesitate fizică, una spirituală, dar și una religioasă a omului, și mai ales a omului primitiv. Omul modern simte setea unui astfel de mit, a unui mit pe care d. Cosmoiu îl vede mai curând realizându-se în artă, în detrimentul credinței, fapt justificat de desvoltarea individualismului modern.

Dar, fără a intra în amănunte, putem spune că volumul d-lui Cosmoiu, reușește

să ne pună în faţă o sinteză a problemei mitului, cel puţin în ce priveşte geneza acestuia. Cartea e concepută sistematic, cu materialul ordonat şi studiat după diferitele înfăţişări ale problemei. Scrisă poate prea literar, cu o mulţime de expresii cari cadrează cu stilul necesar unei astfel de lucrări, opera d-lui Cosmoiu e gândită însă şi se vede că autorul a fost îndelungată vreme frământat de această problemă a cărei tratare, în volumul de faţă, constitue o interesantă contribuţie la bibliografia ei.

Şerban Papaşu

ŞTEFAN IONESCU: DELA PETRU CEL MARE LA STALIN
(Istoria unei revoluţii)

EDITURA «CUGETAREA», 1941, BUCUREŞTI.

Cartea d-lui Ştefan Ionescu este o serioasă confruntare a spiritului european cu cel slav. E vorba în ea de lupta între două lumi, cea europeană şi cea rusă şi în special eurasică, de o uriaşă încleştare între ideologii deosebite: între ideea etnică şi ideea socială.

Atenţia cititorului de-alungul paginelor încearcă să stabilească, desigur, cu mai multă pasiune *atitudinea românească* faţă de slavism, «azi prezent prin bolşevism care, ca şi ţarismul, a urmărit, din punct de vedere internaţional, o dominaţie prin anexiuni şi invazii ce s'au întins nu numai până în frontierele noastre, dar chiar şi dincolo de ele» (p. 11).

Că şi gândul autorului a fost să lămurească poziţia istorică a României faţă de fenomenul rusesc, ne-o dovedesc frumoasele pagini în care se vorbeşte despre ceeace în mod comun am convenit să numim *misiunea României*, adică *destinul* ei.

Cuvântul din 25 Ianuarie 1475 al lui Ştefan cel Mare s'a rostit cu dreptate: «Ţara noastră... e poarta creştinătăţei.., Dacă această poartă, care este Ţara noastră, va fi pierdută, atunci toată creştinătatea va fi în mare primejdie».

Numai aşa înţelegem rostul românesc în această margine de răsărit a Europei, numai aşa pricepem ce important factor de ordine europeană împotriva slavismului înseamnă Poporul român. Căci, ortodox ca şi poporul rus, «poporul român a acceptat spiritul rus numai în ceea ce priveşte disciplina ortodoxă a acestui spirit, iar nu ordinea politică a Rusiei», pentru că şi-a dat seama că o comuniune, chiar ortodoxă, cu lumea slavă, însemna dispariţia neamului nostru. De aceea «drumurile lumii slave se termină acolo unde încep ale noastre» (p. 15).

«Dela Petru cel Mare la Stalin», adică de când Rusia, devenind subiect al istoriei, intră în faza europenizării şi până în vremurile noastre, d. Ştefan Ionescu cercetează, cu o bogată informaţie, istoria unui conflict continuu între autocratismul despotic al ţarismului şi nevoia de dreptate şi de pâine a mujicului.

Dealungul acestei lupte multi-seculare, care şi-a găsit adesea expresia în atentate, comploturi şi ţaricide, configuraţia poli-etnică a Rusiei (179 de naţionalităţi) nu şi-a găsit niciodată echilibrul pe care îl dă conştiinţa naţională. Fiindcă, printre altele, plasma interioară a sufletului slav, plin de contraste, a devenit o mixtură policoloră, crescută în climatul asiatic.

Gustave Welter care a trăit în Rusia mai mult de 15 ani, ca profesor de limba franceză al Marelui Duce Dimitrie Pavlovici, a făcut o remarcabilă şi exactă observaţie: «Rusul, spunea el, era înger sau animal, sau şi una şi alta, însă el nu era ceea ce numim noi în Occident: un *om*, o fiinţă care, printr'un efort raţional al voinţei sale tinde să-şi mărească puterea sa, bogăţia sa, ştiinţa sa, demnitatea sa».

Violenţa, crima, teroarea, —adică biciul, knutul, cărbunii aprinşi, scoaterea ochilor, frângerea oaselor, spânzurătoarea, ş. a., iată câteva mijloace pentru *europenizarea* Rusiei!

Groaznica putere de constrângere şi de convingere a despotismului asiatic e evidenţiată, în chip magistral, de barbaria lui Petru cel Mare: când îşi asasinează fiul, ca nu cumva acesta, ajungând ţar, să distrugă *opera* şi să-i înlăture reformele. Petru cel Mare nu se află decât pe linia de conduită obişnuită a conducătorilor Rusiei de eri, ca şi ai celei de azi.

Revolta condusă de cazacul Emilian Pugatcev (1773) marchează începutul luptei de clasă *Zemlia i volia*, Pământ şi Libertate.

In veacul al XIX-lea, la această luptă participă şi lumea militară, nobilii şi intelectualii familiarizaţi cu ideile politice noui, care circulau în Europa.

Educarea în această nouă stare de spirit a dus la formarea unei *inteligenţe revoluţionare*, care se desparte în două grupe: a occidentalilor şi a slavofililor (p. 47 şi urm.). Interiorizarea aceasta a spiritului în sens revoluţionar a înlesnit naşterea unei bogate opere literare profetice. Transformarea sufletească petrecută în conştiinţa minorităţii culte, a intelectualilor, a creat un adevărat curent revoluţionar, cu o doctrină pe care Herzen şi Bakunin au fondat-o, în cadrul şedinţelor secrete ţinute cu Petracewsky.

Dar spiritul revoluţionar, alterat de infiltraţii străine, (iudaice) practică nihilismul şi ţaricidul cu necontrolată regularitate. Asasinatele politice se ţin lanţ. In arena vieţii politice intră Vladimir Ilici Ulianov, alias *Lenin*, viitorul şef al revoluţiei şi creatorul statului socialist sovietic.

Războiul ruso-japonez din 1904 determină revoluţia dela Petrograd din 1905. «Axioma marxistă: «prin război la revoluţie», spune d. Ştefan Ionescu, este valabilă numai în măsura în care se află prinsă în război o societate în descompunere, cum a fost cazul ţarismului» (p. 68).

Remarca aceasta justifică, de altfel, şi revoluţia din 1917.

«Concluzia logică a unei premize pe care o determinase ţarismul, încă din veacul al XVIII-lea», revoluţia, se întreabă d. Ştefan Ionescu la începutul capitolului III «După revoluţie», putea fi evitată?

«Deşi, din punct de vedere metafizic, spune autorul, tot ceea ce s'a produs şi se va produce în viaţa Rusiei nu poate fi înăbuşit de nicio forţă...» totuşi «din punct de vedere politic şi social revoluţia putea fi evitată, dirijată sau amânată» (p. 105).

Da, dar nu în *ultima oră*. D. Ştefan Ionescu va recunoaşte, împreună cu noi, că Imperiul care era în totală descompunere nu se putea reorganiza şi reconstrui pe o nouă idee politică în câteva săptămâni, sau chiar în câteva luni.

Socotim, deci, că n'are dreptate d. Ştefan Ionescu când afirmă (p. 107) că «momentul politic nu era cu necesitate în favoarea revoluţionarilor; ci dimpotrivă, că revoluţia a triumfat tocmai datorită *numai* coniuncturei internaţionale.

Exemplarul uman nou creat de revoluţie: bolşevicul, tip eurasic, comporomis între patru elemente distincte: ferocitate asiatică, fatalism oriental, negativism european şi ideologie revoluţionară de esenţă iudaică (p. 124), caracterizează cu preciziune şi realizările noului regim comunist.

De deosebit interes sunt paginile în care d. Ştefan Ionescu discută «problema culturii şi sensul ei sovietic» (pp. 182—188), cum şi cele privitoare la «infiltraţia iudaismului în cele trei discipline ale spiritului uman ce formează chiar esenţa lui creatoare: arta, morala şi politica» (pp. 217 şi urm.). E de remarcat scriitoriceasca putere de evocare a autorului, cum şi obiectivitatea cu care sunt cercetate faptele.

Sinteză obiectivă a spiritului revoluţionar rusesc, lucrare de largi perspective, cartea d-lui Ştefan Ionescu se citeşte cu împrospătată curiozitate, dela pagină la pagină.

Autorul a năzuit, desigur, să rostească un adevăr şi să mărturisească o credinţă, întru care noi, alături de d-sa, punem nădejdile de viaţă ale neamului românesc.

Nicolae Predescu

CRONICA REVISTELOR

■ In «**Die Neue Literatur**», an. 43. caiet 8/, August—Sept. 1942, **Borns Isemann** dă amănunte asupra procesului devenirei în creaţiunea artistică. Tensiunile interne nu hotărăsc şi nu consacră pe artist, ele însă constrâng la acţiune şi produc o siguranţă a simţirei. Vorbind despre el însuşi spune că această necesitate a fost adânc săditâ în sufletul său, pe lângă tendinţa de a-şi asigura şi liniştea din afară. «Am întrebuinţat, spune B. I., mare parte din puterea mea pentru a deslega această problemă; acolo unde nu mi-a reuşit am creiat-o prin fantezie, sau am purtat cu umor o situaţiune schimbată».

W. Stapel evocă în cuvinte sugestive fiinţa şi opera scriitorului şi folkloristului **Heinrich Sohnvey.** Fiu al Saxoniei de jos, crescut şi trăit la ţară, ca învăţător a pătruns şi tălmăcit sufletul poporului, ca nimeni altul. Toată viaţa lui a rămas fiu al păturii ţărăneşti, reuşind să fie în literatură continuatorul lui S. Rosegger. Valoarea operii lui se măreşte dacă se consideră epoca în care a apărut: sfârşitul sec. XIX, când Berlinul, capitala cosmopolită centraliza toată mişcarea şi producţiunea literară orientând-o spre ţeluri străine. Prin povestirile lui H. S. a ajutat la scoaterea în evidenţă a dreptului de afirmare al poporului în viaţa sufletească a naţiunii. Note biografice şi o cuprinzătoare bibliografie înfăţişează potrivit tabloul scriitoricesc al octogenarului din Berlin.

Sculptorul, artistul şi scriitorul multiplu care a fost **Kurt Kluga** este prezentat de J. Granau. «A mers, spune autorul, din subiect în subiect, dela materie la materie; a stăpânit culcarea, marmora şi metalul, a stat în laboratorul său plecat deasupra microscopului urmărind căile misterioase în viaţa plantelor, s'a dedicat ştiinţei şi archeologiei căutând la săpăturile dela Olympia bazele existenţei şi a scris marea lui operă ştiinţifică despre «Antica modelare a metalului».

Informaţiuni bibliografice bogate completează frumos caietul.

■ In «**Deutsche Literaturzeitung**», an. 63, caiet 33/34. August 1942, **E. Zwidner,** (Braunschweig) face recenzia cărţii contelui **Trubetzkoy,** fost profesor la Univ. din Viena intitulată: «Grundzüge der Phonologie, (Praga 1939, 271 p. Travaux du Cercle linguistique de Prague, Vol. 7). Expune pe scurt istoricul grupării de fonologie, noua disciplină a foneticei, al cărei conducător fusese contele T. (decedat în Iunie 1938). Din definiţiile pe care le dă asupra acestei discipline reţinem: «In fonologie este vorba de functiunea sunetelor în diferitele limbi vorbite şi de tendinţa de a cerceta această funcţiune cu aceleaşi metode ca în sintaxă şi morfologie». Dela arătarea existenţei contrastelor de sunete întrebuinţate pentru diferenţieri în înţelesul cuvintelor s'a ajuns la constatarea că există două fonologii şi anume una pentru formaţiunea limbei (Sprachgebilde) şi alta pentru actul vorbirei în sine (Sprachakt). Tot dela această deosebire de bază pleacă şi T. când defineşte fonologia ca pe acea metodă ştiinţifică, ce examinează funcţiunea sunetelor unei limbi în măsura întrebuinţării lor cu înţelesuri diferite.

■ «**Die Kunst**», an. 43, Nr. 10, Iulie. 1942. In constatări şi precisări utile

A. K.-Strümpell, arată împrejurările în care s'a deschis expoziţia de primăvară din Düsseldorf. Cercul celor expuşi s'a mărit prin contribuţiuni valoroase venite din Vestfalia şi Saxonia. Caracterul propriu al artei din vest n'a putut să fie prezentat pe deplin. Totuşi constată că se pot face unele generalizări. Portretul şi natura noastră au fost mai rare. Citează pânzele lui **Burmann, Schmurr. Willküpper,** etc. Peisajul îl numeşte «arta câmpiei». Din generaţia veche pomeneşte pe **Hermanns, Liesegang, E. Krampf** etc. pline de colorit; din cea nouă pe **Brandenberg, Champion** şi **Pudlich;** lipsiţi de «motivul» propriu zis. Pictura aceleiaşi regiuni o defineşte ca luminoasă şi vie în colorit.

Frumoase reproduceri însoţesc articolul lui **Wiffried Göpel,** care înfăţişează caracteristicele sculptorului **Adolf Abel.** Autorul găseşte că se poate admira în opera sa forma perfectă a simţirii şi pătrunderii plastice întruchipând deopotrivă partea omenească şi sufletească.

Ulrich Christoffel vorbeşte într'un articol despre expoziţia anuală dela München deschisă în «Maximilianeum». Crede că totul a fost ales pentru a exclude accentele tari. Figurile monumentale lipsesc, în schimb portretul ar fi bine reprezentat. Subliniază necesitatea de a se face deosebirea dintre busturi şi capete de studiu. Intre primele merită menţiune cele ale lui **Rudolf Pfefferer. Maria Weber** şi **Georg Müller,** la cealaltă categorie aminteşte realizările lui **M. Wilckens. L. Fischer-Pongratz, Busching-Igler** etc. Plastica animată şi-ar fi găsit buni reprezentanţi în **Otto Gattinger, K. Röhrig, J. Henselmann** şi alţii. Apreciază gestul făcut de **Franz Nanger,** decedat în Ianuarie, căruia i s'a întocmit un fragment de expoziţie comemorativă, bine compusă. Articolul mai cuprinde şi alte constatări utile.

In rest revista conţine obisnuitele dări de seamă largi asupra artei decorative, de interior, întocmiri de stil nou, locuinţe în care necesităţile au creat alte posibilităţi de confort.

■ In **Petermanns geographische Mitteillungen,** an. 88, Caiet 2, Februarie 1942, H. Flohn semnează necrologul meteorogului **Dr. Alex. Dieckmann,** decedat din cauză unui accident la Varşovia. In afară de studiile de specialitate publicate prin reviste s'a ocupat şi de o serie de probleme ale germanilor de peste hotare. In această legătură a făcut o călătorie mai mare şi în România publicând rezultatele ei în Geographische Wochenschrift, 1935. Lui i se datoresc o serie de constatări utile privitoare la circulaţie şi sistemul biografic al Basarabiei.

Caius Jiga

■ Printre studiile prilejuite de al treilea centenar galilean, se cuvin amintite, alături de cele pe care le-am notat în trecut, frumoasele şi doctele articole ale lui **Giovanni Gentile** «La filosofia di Galileo» şi **E. Bompiani** «Galileo Galilei», amândouă apărute în Romana (an. VI. Nr. 5, Iunie 1942).

«Per scrivere di Galileo bisogna respirare l'aria del suo secolo, in cui la filosofia e le speculazioni scientifiche erano ancora rinchiuse entro vecchi schemi del sapere tradizionale peripatetico», scrie în cartea lui **(Galileo Galilei,** Firenze, Vallecchi editore, 1942) **Silvestro Carotenuto,** şi trebue să spunem că în sumarele pagini în care s'au adunat cuvintele comemorative, poliedrica figură galileană şi-a aflat doi vrednici interpreţi.

Tragedia marelui pătimitor, care pare să ţină cu supraîrreşti înţelesuri de legendă, îndrăsnelile minţii celui care a cugetat **„Dialogo sopra i due massimi sistemi del mondo",** precum şi întreaga frământare a spiritului veacului, prinse cu o admirabilă aplecare spirituală de G. Gentile şi E. Bompiani, sunt, alături de îngrijita **Bibliografia galileiana,** din acelaş număr al revistei **Romana,** de o particulară însemnătate.

Incheind, vom nota rândurile ultime ale studiului lui E. Bompiani, care pun în legătură legile firii cu cele umane: **„L'armonia dell'universo si riflette nell'armonia dell'uomo: di qui il calore sempre attuale del movimento scientifico e filosofico che il pensiero di Galileo ha saputo suscitare».**

■ Mărturisind în numele scriitorilor italieni, academicianul **Giovanni Papini** a vorbit la cea dintâi adunare a scriitorilor europeni, la Weimar, despre **«Realtà, classicità e universalità della letteratura italiana»** (v. şi **Il libro italiano nel mondo,** an. III, Nr. 4, 1942).

Mesagiul acesta pornit din inimă cu-

rată, rostit de florentinul Papini întru o mai strânsă colaborare spirituală a scriitorilor europeni, înseamnă o succintă și dreaptă prețuire a literaturii italiene.

Reținem, în deosebi, rândurile:

«Per due volte, nella storia, lo spirito italiano è tornato alla cultura antica: nel secolo di Augusto e nei secoli del Rinascimento. La prima volta risuscitò i modelli greci, la seconda volta quelli greci ma soprattutto i latini. Ma non fu ristorazione o imitazione sebbene vera e propria resurrezione, cioé seconda vita. Classicità vuol dire, per noi, creazione libera dell'animo che s'ispira all'esperienze interiori e alla bellezza esteriore, vuol dire armonia e sintesi tra la tempesta romantica delle passioni e la disciplina della forma e della legge, tra l'impeto dell'ispirazione e quel che Dante chiamava: «il fren dell'arte».

Oricare va fi orânduirea viitoare a Europei, armonia spirituală de mâine trebue pregătită cu toate puterile.

Făgăduiala adusă de Giovanni Papini, în numele scriitorilor italieni, vrea să fie pe linia împlinirilor așteptate.

Aflăm că în editura Sansoni a apărut «La figlia di Galileo», volum de 185 pag., în care sunt adunate scrisorile **Mariei Celeste** către tatăl său.

Cartea, care nu ne-a ajuns încă în directă cercetare, pare să fie de un deosebit interes documentar. Căci epistolarul acesta, tinărit cu grija **Enricei Viviani Della Robbia,** înseamnă o bună contribuție la cunoașterea caracteristicului ego florentin.

Nicolae Predescu

«Familia» nr. 7—8/942 ne înfățișază, prin pana măiastră a poetului **Radu Gyr,** în esseul «Baladă și suflet național» o nouă tentativă de adâncire a sufletului românesc, așa cum el se desprinde din adevărata simțire poporană. Intr'o formă de necontestată poezie, articolul d-lui Gyr întreprinde o minuțioasă comparație a creațiilor noastre poporane cu numeroase realizări ale altor popoare balcanice și occidentale. Poezia populară sârbă, franceză, germană, etc., este măsurată în valoarea sa estetică, în potențialul simțirii sale, cu doina, cu balada, cu arta noastră populară în genere.

Patru **sunt** — după Radu Gyr — baladele cele mai reprezentative pentru sufletul nostru național: «Miorița», «Legenda Mânăstirii Curtea de Argeș», «Corbea» și «Toma Alimoș». Din fiecare dintre aceste balade populare se desprinde respectiv câte o trăsătură caracteristică a sufletului românesc, plămădit în decurs de frământate veacuri. Din «Miorița» se desprinde «atitudinea sufletească în fața morții», din «Meșterul Manole», atitudinea jertfei, din «Corbea», senina acceptare a unei osânde nedrepte; din «Toma Alimoș», atitudinea în fața miseliei, lașității. Sunt trăsături de înaltă valență ale sufletului Neamului.

Iată încheerea caldă și cristalină, totodată, a acestui valoros poet oltean:

«Și aprinderi mari de seninătăți aureolează acelaș înaltă atitudine, întâlnită fie în fața morții, fie în fața jertfei, fie în haiducie, fie în pedepsirea senină a unui act de lașă nedreptate.

«Eroismul senin, luminozitatea sufletească, marea limpezime de cer lăuntric în fața tuturor furtunilor Destinului, — iată fundamentul spiritualității românești în balada populară».

Sunt rânduri cu netăgăduită valabilitate pentru clipele de gigantică încordare și jertfă, pe cari le trăim și acceptăm din nou, azi, cu seninătate și voluntarism.

Prin întreaga sa tehnică, precum și prin temele desbătute, poetul Radu Gyr deschide, ideologic, o cale paralelă cu cea a lui Lucian Blaga, poet — ca și el — și filosof, tot odată.

Mai departe, cuprinsul revistei este completat după cum urmează: Petru Manoliu. Elegie; Corneliu Albu, Peregrinul Transilvan; Claudia Milian, Scrisori din spital; Maria Aburel, Mos Bozu; Ion Ojog, Prin fumuri albastre; Victor Ion Popa, Apă vie (răfuială în 3 acte) Actul II; George Todoran, Prietenilor rămași; Daniela Miga, Cântecul vieții; Victor Stoe, Confesiune; Marieta Popescu Florea, Icoane; Emil Zegreanu, Blestem; Sergiu Grosu, Poezii; Mihai Iorgulescu, Haralamb Lecca; I. U. Soricu, Cronica rimată Constantin-Stelian face cronica literară.

Dacia Redivîva nr. 7/942 ne prezintă următorul sumar:

Prof. Alexandru Marcu: Scrisoare deschisă lui Giovanni Papini. Traian Chelariu: Norme pentru noi înșine Aurel Cosmoiu: Literatura și determinantele ei isto-

rice. Ion Vlasiu: Miron. Mihuț Stâlpeanul: Scrisoare târzie. Mihail Chirnoagă: Un aspect al problemei generațiilor. Petronela Negoșanu: Specificul expresiei în romantismul german. Pericle Martinescu: Cronica literară: Lucian Blaga în Ediție definitivă; D. Ciurezu: Cununa Soarelui; Matei Alexandrescu: Vămile văzduhului.

Versuri: Horia Nițulescu: Interludiu, Remember. Alexandru Ceaușianu: Cremene, Asalt. Victor Buescu: Tu mi-ești la fel de scumpă (după Baudelaire). Dimitrie Stelaru: Răni. I. Spiridon: Psalm. M. I. Cosma: Se roagă pădurea...

In «Norme pentru noi înșine», **Traian Chelariu** ridică tema unui «mesianism românesc», postulând un decalog de maxime naționaliste.

Aurel Cosmoiu, în «Literatura și determinantele ei istorice», reia problema raportului dintre literatură și timp. Literatura se grefează pe ceia ce este mai esențial, mai trainic, în conținutul prezentului: exprimă un «conținut dens de viață» și, ca atare, condiționează mersul vieții istorice. Printr'un capital de valori spirituale, cristalizate în trecut, literatura luminează aspectul epocii în care te găsești în raport de contemporaneitate. Tradiția, ca urmare, devine o puternică realitate peste care nu se poate trece; ea este, sub arcul literaturii, «un motor care împinge spornic substanța culturală din urmă către noi și rodnice realizări, confirmate pe măsura nevoilor prezente ale vieții spirituale și materiale». Continuitatea vieții și sub celelalte aspecte ale sale este tot un act de tradiție. Căutătorilor de noutăți cu orice preț, le obiectează autorul lipsa unui «simț mai ascuțit pentru problemele istoriei și ale filosofiei culturii». — Problemele puse de autor pe un spațiu — recunoaștem — atât de restrâns, sunt foarte interesante și suggestive pentru o discuție mai amplă și mai amănunțită totodată, dar pentru care regretăm însine lipsa spațiului și a situației de a o întreprinde.

Poezia, — bine înfățișată cantitativ și oarecum, și calitativ. «Psalm»-ul lui **I. V. Spiridon** pare să iasă în relief; prea evidentă însă și... cam tardivă influența arghezian din plin manifestată în el.

■ **«Școala românească»** nr. 4—5 (Iulie—August) 1942, alături de articolele de specialitate, ne prezintă și interesanta contribuție a d-lui **Al. Epure:** Moldovenii de peste Nistru.

Astfel d-sa se ocupă de existența și provenința Românilor, în primul rând între Nistru și Bug, din Transnistria propriu zisă, unde prezența elementului românesc este veche, apoi de cei dintre Bug și Nipru, regiune pustie cu secole mai înainte și în care frații noștri moldoveni au fost duși fie cu sila, fie ademeniți. A treia grupă de Români este la Răsărit de Nipru, în «Ucraina Țarului»; prin secolul XVIII-lea această grupă dă căpetenii cazacilor, cum a fost Dănilă Apostol (1735) și alții. A patra grupă românească, din regiunea Harcov și Donet provine din urmașii celor 4000 curteni și boeri cari l-au urmat pe D. Cantemir în urma înfrângerii dela Stănilești. Din această grupă, s'au ilustrat mulți în armata și literatura rusă, ca, spre exemplu: Antioh Cantemir, fiu al domnitorului — poet și ambasador al Rusiei la Londra; cei doi Bantas-Camenschi, — tată și fiu — reputați istoriografi ai Malorusiei; profesorii universitari: Abaza, Caraman, Camenschi, Puzescul. Gredescul ș. a. Românii din Crimeia și Nordul Caucazului, sunt așa numitii „mărgineni", păstori din părțile Sibiului sau alte ținuturi ale Ardealului. Erau foarte bogați; cu timpul însă au scăpătat. Au străbătut cu turmele lor până la Marea Caspică și Ural. In stepa Nogai, lângă Melitopol, se află satul românesc **Măitu-hai,** unde graiul, obiceiurile și arta noastră au rămas nealterate după constatările reporterilor de război. Asișderea dorința de a se înapoia la Patria de obârșie.

Apoi d-l Epure, după ce — întemeiat pe cercetările valorosului cercetător Nichita Smochină — sondează folclorul transnistrian, în care tălăzue «cântarea înstrăinării», și marile realizări culturale întreprinse de autoritatea și inițiativa românească în Transnsitria, cum sunt publicațiile **Glasul Nistrului, Moldova Nouă, Țara Bugului, Odesa.** deschiderea cinematografelor și înființarea de cămine culturale, biserici, etc. — In restul sumarului. I. C. Petrescu, N. N. Crețu, Vintilă Mihăilescu, Iulian Stănescu, I. Simian, I. C. Naghiu, V. Seicaru, Lucia Costin, P. Ghimpa, N. Negru, Ion Georgescu completează această publicație de specialitate.

■ **«Revista Bucovinei»** nr. 6/942, prin pana harnicului și talentatului cercetător al literaturii vechi și noi, române și

străine: A. Z. N. Pop, în articolul «Despre scriitorul soldat», ne înfățișază câteva pagini de sobră și pioasă aducere aminte pentru apostolii scrisului, căzuți pe front, parte dintre ei colaboratori și ai revistei noastre. Enumerarea începe cu poetul **Mihai Săulescu** și trece apoi la **Constantin Titus Stoika, Nicolae Vulovici,** Chiru-Nanov, Ion Grămadă, Preotul Alex. Mateevici, etc., căzuți în războiul din 1916, pentru ca, mai departe, să-i cuprindă pe cei căzuți în actuala încleștare. Iată-i astfel pe talentații tineri căzuți în această sfântă luptă: **Emanoil Voinescu, Sergiu Ludescu, George Vaida, Alexandru Pogonat, Stoica Gh. Tudor, Florin Niculescu, Ioan Chiriuc, Ioan Onofrei, Ion Țurcan, George Coatu,** Miron **Nedioglu, Traian Comșa, Niță Dumitru, Mircea Tiriung, Marius Dumitrescu, D. Ursulescu.**

Gândul frumos al lui A. Z. N. Pop merită împărtășirea și lauda noastră.

Revista Bucovinei pe Octomvrie 1942 aduce următoarele colaborări: Dragoș Vitencu, George Drumur, Traian Chelariu, Neculai Tăutu, Emil Zegreanu, George Antonescu, Teodor Plop, Aug. Z. N. Pop, A. Bolohan, Adelnia Cârdei, Const. Bivolaru.

Desprindem studiul d-lui **Dragoș Vitencu:** Mesianismul rusesc. După Evrei, poporul rus este cel la care găsim în cel mai înalt grad exaltarea autoadulării, **tema poporului ales** între popoare. Slavii, ca ultimul dintre popoarele cari au intrat în viața Europei, se disting printr'o **groază în fața golului intern,** printr'o nepotolită sete de cuceriri, lacomă și grosolană, ceva caracteristic mongol, asiatic; acesta este spiritul cuceritor rusesc. Cele trei faze în care se împarte mesianismul rusesc și anume: **ortodoxismul, panslavismul** și **comunismul,** învederează aceiaș idee fixă de dominație, de cucerire, aceiaș nevoe oarbă de a depăși măsura și de a ajunge la prăpastie. Nihilismul rusesc, toată lunecarea fulgerătoare dela un contrast la altul, dela realitate la infinit, adică la nimic, iată trăsătura caracteristică a spiritului acestui popor. Un popor care nu poate înainta decât săpând prăpastii — cu comori în ele uneori, dar în fondul lor rămânând numai prăpastii. Se poate ca — după Evrei — să rămână al doilea mare popor ratat.

Cu oarecare tendință eclectică în factura sa, articolul d-lui Vitencu, puțin mai adâncit și mai supravegheat, ne-ar fi putut înfățișa **un studiu** de mare importanță și cu perspective cuprinzătoare.

Viața Basarabiei nr. 7 (Iulie) 1942 ne aduce următoarele colaborări:

Pan Halippa: Moldovenii din Odesa; N. I. Herescu: Domnul Tudor (versuri); Iulian Friptu: Cum am făcut școala; Octav Sargețiu: Se scaldă luna (versuri); Mihail Djentemir: Trandafirii galbeni; Cezar Flamura: Poezii; N. Popovschi: Din negura trecutului; B. Frunte: Bătrâna Domnișoară (versuri); G. Bezviconi: Academicianul Ștefan Gonata; Alfred Tibereanu: Poem pentru cerbul de sidef (versuri); N. I. Litinschi: Răsfoind memoria; Lotis Dolenga: In surghiun (versuri); Dragomir Petrescu: In Bugeacul meu înapoi; A. Pop-Scărișoreanu: Se duc (versuri); Vlad. Văzdăuțeanu: Târnova; C. A. Munteanu: Natală (versuri); Gh. Braga: Educația tineretului în școala sovietică și familia; V. Topor: Invitație în vis (versuri); Horațiu Ionescu: Cântecul moldoveanului; Pimen Constantinescu: Traduceri din Antonio Fogazzaro.

Deși supuse unor influențe pe deplin cunoscute, poeziile «Domnul Tudor» și «Se scaldă luna prin secară», semnate de **N. I. Herescu** și **Octav Sargețiu** merită a fi relevate. Rândurile scrise de **Pan. Halippa, N. I. Litinschi, Gh. Braga, G. Bezviconi,** etc., ne înfățișează viața de zbucium, de luptă, a elementului românesc pe asprele praguri ale întinsei și lacomei Rusii. **Horațiu Ionescu,** în «Cântecul moldoveanului dintre Nistru și Bug, în cătușa roșie», ne arată marea calitate a fraților noștri de a-și păstra acolo, sub stăpânire avidă și sângeroasă, sufletul și năzuințele cu adevărat românești, pline de avânt și simțire aleasă.

A. I.

B I B L I O G R A F I E

CĂRŢI

Alex. Lăpădatu: 11 Februarie 1866, 1 vol. 22 pag., «Monitorul Oficial», Bucureşti, Lei 20.

Ştefan Popescu: Excursie în munţi (Poeme), 1 vol. 33 pag., Ed. «Cadran», Buc.

Dr. Marin Popescu-Spineni: Românii din Balcani, 1 vol. 79 pag. Tip. «Tiparul universitar», 1941, Bucureşti, Lei 120.

Georgescu Delafras: Omul de mâine, 1 vol. 471 pag. Ed. «Cugetarea» — Georgescu-Delafras. 1942, Bucureşti. Lei 250.

C. Niculescu: Gramatica limbii italiene cl. II—V), 1 vol. 528 pag. Ed. «Cartea Românească», 1942, Bucureşti. Lei 420.

C. Niculescu: Italia (Manual de l. italiană (cl. VI), 1 vol. 471 pag. Ed. «Cartea Românească», 1942, Bucureşti.

Sandra Cotovu: Divorţul Marianei (Schiţe), 1 vol. 202 pag. Ed. «Cugetarea», 1942, Bucureşti. Lei 60.

T. M. Welther: Soldat 1941, 1 vol. 265 pag. Ed. «Cugetarea», 1942, Bucureşti. Lei 140.

Orio Vergani: Reprezentaţie la pension (Trad. de Mariella Coandă), 1 vol. 255 pag. Ed. «Cugetarea», 1942, Bucureşti. Lei 160.

Radu I. Perianu: Istoria şcoalelor din oraşul şi judeţul Brăila, 1 vol. 197 pag. Ed. «Casa Şcoalelor» 1941, Bucureşti. Lei 70.

N. N. Condeescu: Sistemul lui Galileo Galilei şi opinia publică franceză din secolul XVII, 1 vol. 47 pag., Ed. «Monitorul Oficial», Bucureşti.

Şerban Ionescu: Personalitatea filosofului Leibniz şi opera sa filosofico-religioasă, 1 vol. 29 pag., «Dacia Traiană», 1942, Bucureşti.

Al. Lascarov-Moldovanu: Scrisori de război, 2 vol. 451 pag. Ed. «Cugetarea», 1942, Bucureşti. Lei 175.

Leonida Secreţeanu: Cneaz peste furtuni (Versuri). 1 vol. 110 pag. Col. «Universul» 1942, Bucureşti. Lei 80.

E. Ar. Zaharia: Sânge şi crini (Poezii), 1 vol. 30 pag. Ed. ziarului «Bucovina» 1942, Cernăuţi.

Dim. I. Cotrutz, A. Semaca, Eugen Dumitrescu: Legea circulaţiei pe drumurile publice, 1 vol., 340 pag., Ed. «Socec» 1942, Bucureşti, lei 300.

REVISTE

«**Familia**», anul LXXVII, nr. 7-8 (Iulie-August) 1942, Bucureşti.

«**Viaţa Basarabiei**», anul XI, nr. 7 (Iulie) 1942, Bucureşti.

«**Şcoala Românească**», anul I, nr. 4-5 (Iulie-August) 1942, Bucureşti.

«**Dacia redivivă**», anul II, nr-ele 3, 6, 7 (Martie, Iunie, Iulie) 1942, Bucureşti.

«**Gândirea**», anul XXI, nr. 8 (Octombrie) 1942, Bucureşti.

«**Satul**», anul XII, nr-ele 142, 143 (Septembrie-Octombrie) 1942, Bucureşti.

«**Revista Bucovinei**», anul I, nr-ele 4, 5, 6, 9, 10 (Aprilie, Mai, Iunie, Septembrie, Octomvrie) 1942, Cernăuţi.

«**Vremea**», anul XIV, nr. 675 (22 Noembrie) 1942, Bucureşti.

«Biserica ortodoxă română», anul 1. X, nr. 5-6 (Maiu-Iunie) 1942, București.

«Marea noastră», anul XI, nr. 9-10 (Septembrie-Octombrie) 1942, București.

«Poporul românesc», aniil XI, nr-ele 15—16, 17-18 (1-16 Noembrie) 1942, Gara Chitila-Ilfov.

«Revista de igienă socială», anul XII, nr. 7-9 (Iulie-Septembrie) 1942, București.

«Economia», anul VII, nr. 3 (Octombrie) 144, București.

«Gazeta Transilvaniei», anul CV, nr. 74 (24 Septembrie) 1942, București.

«Cronica numismatică și arheologică», anul XVI, nr. 121-122 (Ianuarie-Iunie) 1942, București.

«Căminul cultural», anul VIII, nr. 4-6 (Aprilie-Iunie) 1942, București.

CONVORBIRI LITERARE

ANUL LXXV N-RELE 11—12 NOV.-DEC. 1942

DIRECTOR: I. E. TOROUȚIU

MEMBRI IN REDACȚIE:

ALEXANDRU IONESCU
TEODOR AL. MUNTEANU
ȘTEFAN CUCIUREANU

„BUCOVINA" I. E. TOROUȚIU, BUCUREȘTI

CUPRINSUL

N. N. Creţu . . . . . † Mihail Dragomirescu
C. Rădulescu-Motru . . 75 ani dela înfiinţarea Academiei Române
Octav Vorobchievici . . . . . Omul primei linii
Ovidiu . . . . . Fastele (Sfârşitul Cărţii I)
(Trad. de **Dimitrie Cuclin**)
Ite . . . . . Pulbere de fier şi flori
Leon Diculescu . . . . . Spiritul critic italian în sec. XIX
W. v. Goethe . . . . . Faust II (Fragmente)
(Trad. de **Laura M. Dragomirescu**)
Emil Giurgiuca . . . . . Rugăciune
Horia Niţulescu . . . . . Şi tu, sălbatecă floare
Sergiu Grosu . . . . . Melodie
Cornel Axente . . . . . Cântec de rob
Lucian Dumitrescu . . . . . Acolo unde nu vom fi
C. Z. Popazolu . . . . . Neutronul
A. Semaca . . . . . Poruncă domnească dela Constantin Movilă
I. Agârbiceanu . . . . . Vâltoarea (Roman, X)
Eugeniu Micu . . . . . Dorul din urmă (Compoziţie muzicală)
I. E. Torouţiu . . . . Ediţii critice Eminescu: Luceafărul; Laïs

CRONICA LITERARĂ

Dr. Ilie Dăianu, I. Radu Brateş: Aspecte din viaţa Blajului; II. Petru E. Popp; Din trecutul Beiuşului. — **Nicolae Predescu,** Dan Simonescu, Legenda lui Afroditian. — **A. I.,** Nicu Tudor: S. Mehedinţi ca pedagog. — **Diomid Strungaru,** N. P. Vaidomir: Drepturi româneşti în Transnistria. — **Al. Husar,** Ion Şiugariu, Paradisul peregrinar. — **Didona Dinescu-Loreti,** Dem. Gh. Nolla: Iţi scriu de undeva din tinereţe.

SUMARUL ANULUI LXXV — 1942

MIHAIL DRAGOMIRESCU

Intristată adunare,

Ministerul Culturii Naţionale aduce prin mine un adânc şi pios omagiu memoriei profesorului Mihail Dragomirescu.

Dacă oficialitatea, în genere, nu a fost darnică în atenţiuni faţă de marele profesor cât timp a trăit, iar semenii săi nu i-au cruţat destule amărăciuni gratuite, — în faţa trupului său neînsufleţit, prieteni şi neprieteni, colegi şi elevi, particulari şi oficialitate să dăm memoriei sale întreg tributul de preţuire pe care el l-a binemeritat în vieaţă.

Aceasta este semnificaţia — sunt convins — pe care toţi am înţeles să o dăm prin prezenţa noastră aci, în clipa despărţirii supreme.

Să încerc a face în faţa Domniilor Voastre o schiţă a biografiei sale, ar fi — cred — de prisos.

Toţi l-aţi cunoscut şi mulţi poate mai bine decât mine. Rămână istoricului literar să culeagă date cronologice, să strângă documente, să alinieze informaţii şi să desfăşoare în faţa ochilor cercetătorului de mâine imaginea unei vieţi de om, care cu a noastră s'a încrucişat în realitatea cea vie. Dar ar fi şi nepotrivit s'o fac, fiindcă, iubite maestre, ne-ai învăţat, — pe câţi am ucenicit în cele literare sub înţeleapta ta povaţă — să nu amestecăm vieaţa cu opera şi să nu confundăm niciodată personalitatea omenească cu personalitatea spirituală, creatoare.

Deci, — „nu păcatele şi vina, oboseala, slăbiciunea, toate relele ce sunt, într'un mod fatal legate de o mână de pământ", — cum spunea genialul poet căruia i-a închinat cea mai înţelegătoare trudă de cercetător — ci „lumina ce în lume-ai revărsat-o",—*personalitatea ta spirituală,*—

iată ce vreau să ne stea deslușit înainte, azi când ne despărțim pentru totdeauna de tine.

In analiza critică a operelor literare, spiritul tău iscodea cu atenție filonul prețios al talentului autentic. In orice operă ne cereai să găsim ideia fundamentală, generatoare, în jurul căreia se cristalizează toate elementele inspirației artistice.

Care a fost filonul de aer al vieții tale și ce gând lăuntric ți-a însemnat drumul ostenelilor ?

A fost *pasiunea pentru literatură*, pentru frumos, pentru opera de artă. A fost — ceea ce Maiorescu numea *entuziasmul impersonal*, care ți-a pus pe frunte semnul celor aleși.

Pentru tine, iubite maestre, nu exista decât opera, nu omul; nu te interesa decât frumosul creației artistice, indiferent dela cine venea.

Chiar dacă venea dela cineva care în ajun te atacase în gazete, tu, dincolo de om, priveai ființa operei ce a zămislit-o.

Puțin îți păsa dacă nu ți se măsura cu aceeași măsură; dacă, trecând peste opera, ce nu ți-o cunoșteau, alții loveau pătimaș în omul din tine.

Dar această pasiune pentru frumos, această capacitate de entusiasm impersonal, n'au rămas virtute sentimentală și manifestări discontinui, ci *prin ele* ți-ai organizat întreaga cugetare și tot sensul activității tale.

Ai construit un sistem estetic original, pe o fundamentare filosofică organică și clară, întregindu-l prin o metodologie amănunțită, ca un adevărat tratat tehnic.

Sistemul tău filosofic și estetic în țară nu s'au ostenit mulți să-l cerceteze, dar au fost destui cari s'au năpustit să-l combată.

In schimb, în lumea esteticianilor străini ai trezit interes și ai cules aprecieri dela cugetători de talia unui Croce.

Metodologia literară a părut observatorilor superficiali prea minuțioasă și aridă ; dar cu această tehnică metodologică studenții tăi și-au făcut ucenicia în disciplina criticei literare și inițierea lor în tainele frumosului.

Naționalist, prin formație intelectuală, raționalism corectat și împlinit prin tradițiile unei sensibilități calde și mici comprehenziuni de excepțională finețe — s'a im-

putat adesea criticei tale teoretice şi aplicate un dogmatism neconform cu dispoziţiunile spirituale ale veacului.

Dogmatismul tău — dacă este unul — nu e acela al sărăciei de idei şi îngustimii de orizont, — ci este expresia netă a unor convingeri puternice, slujite cu o impresionantă fermitate şi nezdruncinată statornicie.

Se explică astfel de ce nu putea să placă pseudocriticilor, originalul din scrierile altora şi consequenţi numai pe linia intereselor lor.

Cu atari atitudini, firesc a fost să trezeşti adversităţi înverşunate dar aşa ai câştigat stima intelectuală a celor cari s'au apropiat de ştiinţa ta, fără prejudecăţi şi fără rezerve.

Printre aceştia, generaţiile de scriitori, cari s'au format la şcoala criticei tale active.

Printre aceştia studenţii tăi, copiii tăi sufleteşti, printre care ai ostenit o viaţă întreagă, făcând din catedra ta o magistratură, un sacerdoţiu.

Au avut aceşti studenţi profesori de o fulgurantă strălucire, personalităţi excepţionale cu erudiţie şi creaţie.

Nu ştiu dacă vreunul şi-a iubit meseria ca profesorul Dragomirescu; sunt sigur că nici unul n'a fost mai aproape de studenţii săi şi mă îndoesc dacă vreunul a lăsat urme mai largi şi mai durabile în sufletele celor cari le-au fost şcolari.

Mărturie, generaţiile de profesori, de pe întreg cuprinsul ţării, ale căror suflete sunt îndoliate azi, pentru răposarea celui care le-a deschis largi ferestre, spre lumina frumosului.

Din cărţile, din manualele, din lecţiile marelui profesor ei au sorbit harul maestrului, pe care la rândul lor îl dăruesc adolescenţior, ca pe un foc sacru.

Am amestecat, întristată adunare, prieteni ai marelui nostru prieten, care ne părăseşte — sentimentele fostului student, în cuvânatrea funebră şi în panegiricul secretarului general.

Mă veţi ierta.

Cu Mihail Dragomirescu nu-şi aveau rost vorbele oficiale şi amabilităţile de circumstanţă.

El mergea totdeauna la idee, la sentimentul care te

poartă; relaţiunile cu el te puneau chiar dela început într'o familiaritate spirituală, naturală şi caldă.

Aducându-ţi, iubite profesor, omagiul îndoliat al Ministerului Culturii Naţionale — primeşte în clipa aceasta dureroasă pentru noi, prin glasul meu, deopotrivă salutul profesorilor cari s'au format la şcoala ta.

Bucură-te acolo, în Câmpiile Elizee, că ideile pe care le-ai făurit rămân, că lucrarea ta pe pământ se continuă, că făclia ce ai aprins este purtată mai departe şi va arde mereu în templul culturii şi şcoalei româneşti.

Pentru Mihail Dragomirescu, abia de azi înainte începe adevărata aşezare în lumină.

N. N. Creţu

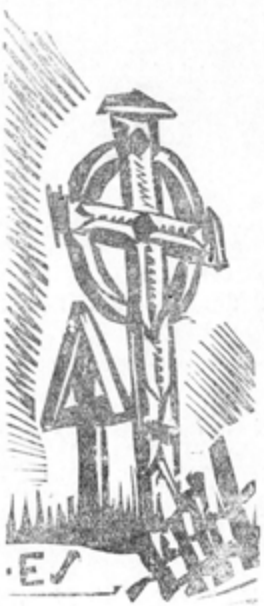

75 ANI DELA ÎNFIINȚAREA ACADEMIEI ROMÂNE

Cu intrarea în al 75-lea an al vieții, Academia Română are îndatorirea de a face o recapitulare a activității sale trecute, nu atât în interesul unei exacte inventarieri a bunurilor morale și materiale dobândite până aci, cât mai mult în interesul de a desprinde din experiența trecutului normele care pot fi de folos pentru desvoltarea ei pe viitor. Căci instituțiile de înaltă cultură, în fruntea cărora sunt Academiile, nu pot sta pe veci în organizarea dată lor când au început, de oare ce însăși ființa culturei, în serviciul căreia ele sunt puse, se află într'o perpetuă mișcare de creație. Academiile trebue să-și potrivească organizația lor după cerințele culturale ale fiecărui popor. Chiar dacă la înființarea unora dintre ele se stabilesc organisări cu scopuri mai înalte de cum cer nevoile culturale ale poporului, totuși în fapt viața acestor Academii nu se abate dela drumul celorlalte. Astfel se explică pentru ce pe suprafața pământului avem multe Academii cu statute de organizare asemănătoare, ba aproape identice, și cu toate acestea nu avem două Academii, care să se asemene în ceea ce privește activitatea lor. Sub un decor uniform, trăiesc instituții de cultură cu activitate diferită. In aspirații spre perfecție se întâlnesc toate; cele mai noui înființate se întrec în a-și pune în Statute scopuri cât mai înalte; în realitate însă fiecare Academie rămâne în activitatea sa la nivelul puterii de creație a poporului în mijlocul căruia trăiește. Toate Statutele Academiilor cuprind în ele o parte de aspirație spre ideal, alături de o parte de realitate practică. Organizare bună au Academiile care țin, între aceste două părți, o cumpănă dreaptă. Acelea, care elimineză din Statutele lor realitatea practică, cad în utopie, iar acelea care elimineză partea de aspirație spre ideal, ies din rândul Instituțiilor de înaltă cultură.

Prima certificare oficială a înființării Academiei Române o avem în Decretul Locotenenții Domnești a Principatelor Unite Române din 1 Aprilie 1866, care a fixat pentru Societatea literară română (denumirea de atunci a Aca-

demiei de astăzi) normele de constituire şi scopul ce va avea de îndeplinit.

Este de un deosebit interes să analizăm acest Decret, fiindcă el pentru Academia Română nu înseamnă o simplă datare, ci ceva mai mult: cuprinde în el sâmburele spiritual care avea să determine viaţa instituţiei de mai târziu. El trebue analizat, mai întâi, în legătură cu epoca în care s'a produs. Suntem în anul 1866. Cu puţin înainte începuse pentru neamul românesc epoca de europeneizare. Vechile instituţii sunt înlocuite cu altele, împrumutate din ţările Europei apusene. Justiţia, şcoala, administraţia, armata, finanţele, conducerea politică, toate funcţiunile vechiului Stat, trec prin transformări ameţitoare. Legi, de mare importanţă, traduse peste noapte după legi străine, a doua zi sunt publicate şi puse în aplicare. In atmosfera sufletească a celor din fruntea Statului, domnia, în această epocă, o încredere oarbă în puterea de durată a faptului împlinit. Toate împrumuturile, odată decretate, erau socotite, ca şi românizate pe veci. Suntem în epoca, în care mintea Românului trăia sub suggestia progresului cu orice preţ. Decretul Locotenenţii Domneşti, dela 1 Aprilie 1866, cade tocmai în această epocă. Ministrul Instrucţiei publice, însărcinat cu raportul acestui decret, este C. A. Rosetti, un bărbat care nu are cea mai mică îndoială, că regenerarea ţării româneşti stă în graba cu care se împrumută instituţiile din Apus; prin urmare ce ar fi trebuit să se întâmple? Dacă toate instituţiile erau înfiinţate prin transplantarea modelelor lor din Apus, de ce n'ar fi fost tot aşa şi cu Societatea din care avea să răsară mai târziu Academia Română? Europa şi chiar America de Nord erau pe atunci pline de modele ademenitoare. Toate Academiile timpului intenţionau perfecţionarea ştiinţelor şi artelor, prin invenţii noui. In mijlocul tuturor străluceau prin vechea lor tradiţie, precum şi prin prestigiul membrilor, cari le compuneau, diferitele Academii franceze, reunite dela începutul secolului al 19-lea în Institutul Franţei, care ambiţiona să devină: «un rezumat al lumii savanţilor, corpul reprezentativ al republicei literilor, ţelul onorabil al tuturor talentelor, focarul în care să se reunească toate forţele inteligenţei»; prin urmare, Academii de imitat nu lipseau. Şi totuşi, cu toate că ele existau în modele ademenitoare, transplantaţia, care era de aşteptat, nu se produse. Decretul Locotenenţii Domneşti rezistă tentaţiei de a imita, ci el creiază o instituţie pe măsura cerinţelor culturei naţionale. Societatea literară română este, în această epocă de europenizare, prima instituţie română isvorâtă dintr'o

spiritualitate curat națională. Lăsând la o parte aspirațiile înalte la care tindeau Academiile străine, C. A. Rosetti, deși captivat de ideile Apusului, cere în chip modest, sub povara îngrijorărilor pentru viitorul neamului, o instituție care se cultive limba națională, nu în scopul de a face din ea o limbă perfectă de circulație universală, așa cum fusese dorința de altă dată a Academiei franceze, înființată de cardinalul Richelieu, ci în scopul de a face din limba națională o dovadă a latinității și un mijloc pentru realizarea unității de cultură. In locul înaltelor scopuri, care tronau în Statutele tuturor Academiilor europene, sub inspirația filosofilor Francis Bacon, Leibniz și a enciclopediștilor francezi, Decretul de înființare al Societății care avea să devină, după 13 ani, Academia Română, avea preocupări de ordine practică și imediată: ortografia, gramatica și dicționarul limbii române. Iar în aceea ce privește alegerea persoanelor, care aveau să constituie cadrele instituției noui, Locotenența Domnească nu stă să cumpănească între celebritățile contemporane, ci se oprește deadreptul asupra acelora, cari puteau fi de un real folos la elaborarea ortografiei, gramaticei și dicționarului. Și pentru a nu lăsa nici o îndoială asupra credinței sale hotărîte că limba română este una și aceiași în toate ținuturile locuite de neamul românesc, Locotenența alege 21 membri din toate ținuturile românești și anume câte doi din Maramureș, Banat, Bucovina și Macedonia; câte trei, din Moldova, Transilvania și Basarabia; patru din Muntenia. Astfel au fost numiți în prima serie, la 22 Aprilie 1866, ca membri: Iosif Hodoș și Alexandru Roman, din Maramureș; Andrei Mocioni și Vicențiu Babeș din Banat; Alexandru Hurmuzache și Ambrosiu Dimitrovici din Bucovina; Ioan Caragiani și Dimitrie Cozacovici din Macedonia; Timoteiu Cipariu, Gabriel Munteanu și Gheorghe Barițiu din Transilvania; Alexandru Hasdeu, Constantin Stamati și Ioan Străjescu din Basarabia. In a doua serie, în anul următor, de astă dată prin Decret semnat de Principele Carol I de Hohenzollern, devenit Domnitorul Românilor: Vasile Alecsandri, Costache Negruzzi și Vasile Alexandrescu-Urechia, pentru Moldova; Ion Heliade-Rădulescu, August Treboniu Laurian, C. A. Rosetti, Ion C. Massim pentru Muntenia. Adică în total 21 membri. La aceștia fură adăogați, prin Decretul din 20 Iulie 1867, încă doi: Titu Maiorescu și Nicolae Ionescu. Intre timp au fost înlocuiți Ambroziu Dimitrovici, din Bucovina și Constantin Stamate din Basarabia, ambii demisionați, prin Ioan Sbiera și Ștefan Gonata.

Inaugurarea activității Societății, astfel constituite s'a făcut

la 1 August 1867, în sala de festivităţi din localul Universităţii din Bucureşti, sub preşedinţia lui Ştefan Golescu, Ministrul de externe al Ţării. Ştefan Golescu, deschizând şedinţa, a rostit între altele şi următoarele:

«Nu poate fi dorinţă mai legitimă şi mai iertată pentru mem-«brii aceleiaşi naţiuni, oricum Dumnezeu ar fi despărţit'o politi-«ceşte, decât de a-şi cultiva limba naţională, tezaur pe care nu este «putere omenească să-l ia dela un popor».

Iar Timoteiu Cipariu răspunzând, în numele membrilor Societăţii a pronunţat cuvinte, care trebue să fi fost luate de colegii înrudiţi cu el sufleteşte, drept un legământ pe veci: «Am început «a ne libera patria, am început a ne libera limba. Am început, «Domnilor, abia am început, dar nu am terminat; rămâne ca să «continuăm ca să terminăm».

Societatea literară română a fost înfinţată, aşa dar, cu scop, bine hotărît atât în conştiinţa bărbaţilor cari erau la guvern, cât şi în conştiinţa membrilor din care ea urma să se constituie. Trebuia să se elaboreze cât mai în grabă: ortografia, gramatica şi dicţionarul limbei române, pentru ca regenerarea culturei naţionale să se poată realiza în mod normal, prin punerea în circulaţie a unei limbi, cât mai perfecte şi cât mai unitare. In gândul tuturor era iarăşi, că munca necesară pentru desăvârşirea acestei opere să se facă în comun de acei numiţi prin decret ca membri ai Societăţii. Aceştia erau aleşi din toate ţinuturile locuite de Români, şi erau cunoscuţi ca pricepuţi în materie.

Lucrările Societăţii au şi început de îndată în această direcţie. După primele şedinţe, în care au fost întocmite Statutele, în urma cărora Societatea literară română ia numele de Societatea Academică Română, nume păstrat până la 1879, toate şedinţele, în curs de mai mulţi ani în şir, sunt consacrate ortografiei, gramaticei şi dicţionarului. Asupra ortografiei, care a fost luată cea dintâi în considerare, s'au prezintat mai multe sisteme, de către I. Heliade-Rădulescu, Timotei Cipariu, Gabriel Munteanu, Ion Sbiera şi I. C. Massim. După îndelungi discuţii, Societatea Academică a adoptat în şedinţa din 11/23 Septembre 1867 proiectul prezintat de Timoteiu Cipariu, care era bazat pe principiul etimologic temperat cu cel fonetic. Acest proiect, publicat sub titlu de «principie de ortographia romana» a fost folosit, cu unele modificări, în publicaţiile Societăţii până în anul 1880. Cu aceiaşi grabă au început discuţiile şi asupra gramaticei limbei române. Pentru a da posibilitate tuturor specialiştilor

să ia parte la această lucrare, s'a publicat concurs, cu un premiu prevăzut din fondul Zappa pentru anul 1868. A fost premiat manuscrisul lui Timoteiu Cipariu, care s'a publicat în 1869. Manuscrisul cuprindea partea I-a a Gramaticei, Analitica. Partea II-a a gramaticei, Sintactica, a fost deasemenea pusă la concurs, de unde a ieșit premiat tot Timoteiu Cipariu pentru manuscrisul, care s'a publicat în 1877. Rămânea dicționarul. Și asupra lui s'au luat măsuri de îndată. In ședința dela 12 Septembre 1867, se stabilește programul pentru strângerea materialului necesar. Se lasă pe seama lui Timoteiu Cipariu facerea de extrase după cărțile vechi, iar pentru culegerea cuvintelor din graiul popular din toate ținuturile locuite de Români, se institue premii. La 1868 încep discuțiile asupra principiilor după care va trebui executată lucrarea. După cum era și natural părerile membrilor au fost împărțite. La 1870 s'a ajuns la hotărîrea ca fiecare membru al Societății să întocmească o anumită literă în timp de șase luni, iar coordonarea și revizuirea materialului să fie făcute de Laurian și Massim. In curând aceștia doi rămân de fapt autorii întregii lucrări.

In ședința dela 7 Septembre 1876 este prezentat Societății Academice întreg proiectul Dicționarului, tipărit în curs de șase ani, în două volume în 8°, cuprinzând 2890 pagini, precum și al Glosarului, cu 584 pagini.

Cu aceste publicații, în mai puțin de zece ani, Societatea Academică Română dă la lumină lucrările, care-i fuseseră impuse ca prim scop. Stabilise un sistem de ortografie; elaborase o gramatică și un dicționar. Ea ar fi putut pretinde că și-a îndeplinit misiunea, pentru care fusese înființată. Și din punct de vedere formal, ar fi avut dreptate. In fond însă, o asemenea pretenție era departe de a fi îndreptățită. Sistemul de ortografie, gramatica și dicționarul, aprobate de Societatea Academică Română, nu mulțumeau pe toată lumea cultă românească; ele nu mulțumeau nici măcar pe toți membrii Societății. Câți-va dintre aceștia și încă dintre cei mai reprezentativi, să și retraseră din Societate, iar alții nu mai luară parte de cât foarte rar la ședințe. Societatea sta înaintea unei grele crize. Opinia publică începuse să o considere, ca înfeodată școalei etimologiștilor intransigenți, pentru care dovedirea originei latine a limbii trecea înaintea oricărei alte considerații; scriitorii și publiciști de toată mâna nu-i respectau regulile ortografice stabilite; ceva mai mult, însiși membrii Societății nu erau consecvenți cu propriile lor hotărîri. Prestigiul Societății, dacă nu însăși existența acesteia, era amenințat.

Atunci, tocmai la momentul când criza era să vină, se produseră două fapte mari, care o abătură și puseră Societatea din nou pe picioare. Aceste două fapte mari sunt: Războiul din 1877 care se termină cu proclamarea Independenței Țării, și gestul Regelui Carol I, de a primi Președinția de onoare a Societății; gest care fu urmat de îndată de participarea Suveranului la lucrările Societății. Proclamarea Independenței readuse în sânul Societății entusiasmul primilor ani. Asperitățile, provocate de lupta între etimologiști și fonetiști, se aplanară. Acum se deschideau culturii române perspective noi, în fața cărora dovedirea latinității, cădea pe al doilea plan. Iar gestul Regelui aduse cu el ceva mai mult. Aduse Societății, la președinția de onoare, un vigilent protector, care era în același timp și un înțelept sfătuitor.

Sub impulsul acestor două fapte, Societatea Academică Română își reia drumul început în 1867 cu puteri îndoite. Mai întâi, Adunările legiuitoare ale noului Stat român, prin legea din 29 Marte 1879 o ridică la situația de Institut Național, cu denumirea de Academia Română, decretând-o ca persoană morală și independentă în lucrările sale de orice natură. Potrivit acestei legi vechile Statute ale Societății sunt modificate, pentru a permite o lărgire de activitate. Sunt chemate, de aci înainte la viață, secția istorică și secția științifică, a căror existență până acum fusese numai pe hârtie. In adevăr, încă de la prima sa organizare din 1867, Societatea Academică Română prevedea trei secțiuni: secția literară-filologică, secția istorică-arheologică și secția științelor naturale; de fapt însă marea majoritate a membrilor ei erau literați și filologi; și cum numărul membrilor pe secțiune nu era determinat, literații și filologii ocupau de fapt toate secțiunile. Aceasta era un neajuns, desigur, dar în acelaș timp constituia pentru fundatorii vechii Societăți Academice Române un frumos titlu la recunoștința posterității. In loc de a copia instituțiile similare din străinătate, care aveau membri pentru tot felul de științe teoretice și aplicate, Locotenența Domnească, precum și Domnitorul Carol I, au decretat ca membri ai Societății numai pe aceia cari puteau să lucreze la ortografia, gramatica și dicționarul limbii române; adică, pe aceia cari erau ceruți de nevoile culturale ale timpului; rămânând ca pe viitor aceștia să-și complecteze numărul cu acei cari vor fi necesari la timpul lor. Astfel a fost înlăturată din organizarea Societății Academice o artificialitate care putea deveni periculoasă. Secțiunea istorică și secțiunea științifică au rămas fără membri, în schimb, nu s'a făcut

greşeala de a se inventa celebrităţi de ocazie, care mai târziu erau să fie o piedică. Secţia istorică a început să se înfiripeze chiar înainte de 1879 întrucât câţiva dintre filologi erau şi istorici. Secţia ştiinţifică a fost constituită însă în mod masiv, după adoptarea noilor Statute, în 1879. Intre 29 Iunie şi 2 Iulie din acest an, au fost aleşi în această secţie, şase membri dintr'odată; cărora le urmară apoi alţi doi, după doi ani. Până aci, secţia ştiinţifică număra numai doi membri, şi anume, doi profesori de ştiinţe naturale: d-rul Anastasie Fătu şi Gr. Ştefănescu. După 1879 câte-şi trele secţiunile aveau numărul de membri, cerut de Statute, pentru ca să poată fiecare lucra, în mod separat.

Legea din 1879 cuprindea apoi într'însa două alte dispoziţii, menite ca să pună la adăpost Academia Română de penuria mijloacelor materiale, în care ea se sbătuse până aci. Statul i-a acordat, prin legea aceasta, o subvenţie anuală pentru publicaţiile sale; şi aceea ce era încă şi mai important, i-a promis un local pentru a-şi aşeza depozitul de cărţi şi documente; local care i-s'a dat în 1890, şi care este acela, în care ea se găseşte, în parte, şi astăzi.

Această dare de local trebue menţionată în mod special.

Aşezarea în noul local din Calea Victoriei a pus în valoare o latură din activitatea fostei Societăţi Academice Române, care până aci stătea în umbră. A făcut posibilă punerea în ordine, pentru a fi utilizate de cei interesaţi, cărţile şi mai ales cărţile vechi şi documentele privitoare la limba şi istoria Românilor. Căci discuţiile amintite dintre membrii fostei Societăţi nu se mărginiseră la vorbe. Pentru a stabili ortografia, gramatica şi dicţionarul, ei găsiseră cu cale să se documenteze, şi în mod cât mai bogat. De aci strângerea tuturor cărţilor şi a documentelor vechi; culegerea de poezii, zicători, proverbe populare de prin toate ţinuturile locuite de Români; adunarea, cu un cuvânt, a tot ce poate fi caracteristic pentru cunoaşterea limbii române. Membrii fostei Societăţi, cu lucrările pe care ei le făceau, în vederea realizării scopului, care le fusese impus, puneau în acelaş timp bazele unui muzeu al limbii române, care era o operă cu mult mai importantă pentru cunoaşterea limbii române de cum putcau fi publicaţiile lor; fiindcă publicaţiile lor, or cât de bine ar fi fost redactate, erau ale lor, adică ale timpului lor, pe când muzeul limbii române, odată constituit, este un isvor de publicaţii pentru toate timpurile. Astăzi, muzeul acesta al limbii române, început de foştii membri ai Societăţii Academice Române, îngri-

jit şi îmbogăţit, după 1879, formând o bibliotecă destul de impunătoare, este opera cea mai de preţ cu care se poate mândri cultura naţională. Şi cu această ocazie ne facem datoria de a pomeni numele celor doi membri ai Academiei Române, Dimitrie A. Sturdza şi Ion Bianu, cari dintre toţi au ostenit mai mult la realizarea acestei opere, şi cărora Ţara trebue să le păstreze o veşnică recunoştinţă.

Alături de încurajarea primită din partea Statului, o încurajare tot aşa de eficace a avut-o Academia Română din partea Regelui Carol I, şi a succesorilor săi. Cu deosebire, încurajarea din partea Regelui Carol I a fost, pentru bunul mers al Academiei, hotărâtoare, fiindcă ea s'a produs la momentul când era mai multă nevoie de ea. Iată împrejurările în care ea s'a produs.

Sistemul de ortografie, gramatica şi dicţionarul, publicate cu aprobarea Societăţii Academice, înainte de 1879, nu mulţumise, precum am amintit, lumea cultă românească. O revenire asupra acestor publicaţii se impunea. Dar ea întâmpina multe greutăţi. Autorii publicaţiilor, pe lângă că erau filologi cu bună reputaţie, erau şi mari patrioţi. Atmosfera de entuziasm, creată de războiul independenţii, dispunea la o îndulcire a raporturilor dintre etimologişti şi fonetişti, dar mai trebuia totuşi ca un arbitru de mare prestigiu să intervină între ei, pentru ca lucrările să reînceapă cu bunăvoinţa tuturor. Acest arbitru a fost Regele Carol I. Cu un tact, care era înăscut firei lui de înţelept, Regele Carol I se hotărăşte, ca împreună cu M. S. Regina Elisabeta, să ia o parte activă la lucrările Academiei, pentru ca astfel, prin exemplul lor, să întărească la toţi tragerea de inimă la muncă. In şedinţa memorabilă de la 4 Aprilie 1884, el vorbeşte academicienilor, nu ca Suveran, ci ca un sfătuitor, venit să facă propuneri din dragostea ce are pentru frumoasa şi bogata limbă română: încredinţat că dorinţele îi vor fi ascultate de Academie. Şi ce sfătuia Înţeleptul Rege? Sfătuia ca Academia, după ce a scos din întunerec numeroasele documente, în care se poate citi frumoasa limbă veche, să nu uite, că nu mai puţin trebue să se ocupe şi de viitor... Că o limbă tot aşa de frumoasă se vorbeşte în câmpiile roditoare ale Dunării şi în plaiurile măreţe ale Carpaţilor, limbă redată cu atâta măiestrie de poetul nostru poporal Vasile Alecsandri! Iar ca încheiere a cuvântării sale, Regele Carol I supune la chibzuirea Academiei, dacă nu ar fi folositor de a face un fel de „Etymologicum magnum Romaniae", în care să se cuprindă toate cuvintele vechi, cari altmintreli ar fi pierdute pentru generaţiile

viitoare. Fondurile pentru tipărirea lucrării le pune la dispoziție însuș Suveranul.

Intervenția Regelui a avut rezultatul dorit. Lucrarea dicționarului se reluă pe alte baze, fără supărarea cuiva. Cu Etymologicum este însărcinat filologul B. P. Hasdeu, care însă îl concepe pe un plan așa de vast, că terminarea lui nu se intrevedea de cât după o prea lungă trecere de ani. In 1898 planul dicționarului este schimbat din nou, și cu redactarea lui este însărcinat Al. Philippide. Mergând prea încet și cu acesta din urmă, la 1906, lucrarea dicționarului este însfârșit încredințată d-lui Sextil Pușcariu care o are și astăzi. Dar greutăți, provenite din împrejurări de tot felul o întârzie încă. Dicționarul este conceput pe un plan științific, care necesită colaboratori speciali și numeroși, cari nu pot fi în tot momentul la dispoziție. Apoi însuși d. Sextil Pușcariu, însărcinat cu conducerea redactării, are de îndeplinit și alte funcțiuni, dintre care unele comandate de interesele superioare ale Statului, așa că nu poate fi tot timpul la lucrare. Să sperăm că se va găsi o modalitate, ca înainte de acest mare dicționar, conceput pe planul ales de d-l Sextil Pușcariu, să se dea publicității un dicționar mic al limbii uzuale românești, așa cum a fost probabil și în intenția fundatorilor Societății Academice Române, mai ales că acest mic dicționar n'ar întâmpina greutăți. Mijloacele de tipărire sunt astăzi asigurate, prin veniturile obișnuite ale Academiei Române, și prin generosul dar al d-lui Stelian Popescu, care cu ocazia jubileului de 50 ani al ziarului Universul, al cărui director este, s'a oferit să tipărească gratuit dicționarul limbii române.

Problema ortografiei este pe cale să se rezolve încă mai curând. Primul sistem de ortografie elaborat în spirit etimologist de Timoteiu Cipariu a fost modificat în două rânduri, și astăzi se găsește în ajun de a fi înlocuit în mod definitiv cu un sistem care să corespundă la toate cerințele. Rămâne elaborarea unei noi gramatici, ca un deziderat pentru viitor.

Participarea M. S. Regelui la ședințele Academiei Române a adus și alte rezultate apreciabile. Pe această participare se înfiripă tradiția legăturii strânse dintre Tron și Academie, aceea ce a adus după sine o mare creștere în prestigiul acesteia din urmă. Mulțumită acestui prestigiu Academia Română este ferită de incursiunea nefastă a politicianismului, ea rămânând o instituție cu activitate pur culturală.

Cu anul 1879 începe așa dar o nouă viață pentru fosta So-

cietate Academică Română. Sub un nume nou, şi cu garanţii solide, din punct de vedere moral şi material, vechile scopuri, pe care generaţia patrioţilor din 1866 le restrânsese la ortografie, gramatică şi dicţionar, se ridică acum spre aspiraţii nebănuite. Inceputul de Academie, despre care vorbea cu sfială Ion Heliade-Rădulescu, în şedinţa din 15 Septembre 1867, când a proclamat pe Prinţul Domnitor, ca primul membru de onoare, este depăşit; vechia Societate este în rândul Academiilor mari europene; şi depinde numai de activitatea membrilor ei pentru ca viitorul să-i fie strălucit.

Totul îndreptăţeşte să credem, că viitorul ei nu poate fi altmintreli.

In intervalul de ani scurs, de la 1879 până astăzi, productivitatea ei în publicaţii a mers crescând.

Secţia literară, pe lângă publicaţiile amintite mai nainte, a dat la lumină: un număr mare de retipăriri, după texte de literatură veche; lucrări de etnografie şi folklor şi o bibliografie ştiinţifică asupra României, din care au apărut trei volume: primul, începând cu bibliografia românească veche, de la anul 1508, iar ultimul, tipărit în 1936, ajungând până la 1830; apoi publicaţii, în care este arătată creşterea colecţiilor şi a averii Academiei, în monete vechi, stampe, hărţi, etc. pe lângă cataloagele necesare unei bune funcţionări a bibliotecii. La aceste publicaţii, care sunt în bună parte legate de vechile preocupări filologice ale secţiunii, în decursul anilor din urmă, se adaogă publicaţii de istorie şi critică literară, de artă şi filosofie; aceasta potrivit schimbării produse în compunerea secţiei prin alegerea de membri noi, veniţi din specialităţi străine filologiei. Căci prin ultima organizare de la 1935 secţia are printre membrii săi şi reprezentanţi ai filosofiei, precum şi ai artelor frumoase. Comunicările făcute în şedinţe sunt publicate separat în Memoriile secţiunii, din care au apărut până în prezent multe volume.

Secţiunea istorică a fost, în aceea ce priveşte numărul membrilor, organizată îndată după cea literară-filologică. După modificarea Statutelor în 1935, ea cuprinde în mod legal în sânul său. reprezentanţi de ai ştiinţelor economice, juridice şi sociale, pe lângă cei ai ştiinţelor istorice şi geografice. Publicaţiile acestei secţii sunt numeroase, mulţumită mai ales prodigioasei activităţi a lui Nicolae Iorga. Secţia a publicat: 1) texte de scrieri istorice; 2) documente externe şi interne; 3) studii şi cercetări; 4) misiuni şi rapoarte pentru înţelegere de documente şi pentru explorări arheo-

logice; 5) discuții, propuneri și comunicări, în mai multe volume. Numai comunicările făcute de către membri în ședințe au atins cifra de 23 volume până acum.

Secția științifică, organizată în urma celorlalte două, precum am arătat mai înainte, este totuși egal de bogată în aceea ce privește publicațiile. Ea are la activul său: 1) Buletinul secției științifice, în limba franceză, în care se tipăresc note și lucrări originale din toate ramurile de știință, și din care au apărut până în anul 1940/1941 un număr de 23 volume. 2) Memoriile secțiunii științifice, care se tipăresc în limba română, sau într'o limbă universală, și cuprind lucrări originale de proporții mai mari. Au apărut până azi în trei serii, într'un număr de 61 volume. 3) Publicațiile fondului V. Adamachi, zece volume, tipărite între 1898—1941. 4) Studii și cercetări, din care au apărut 41 volume. 5) Etudes et Recherches, din care au apărut 10 volume. 6) Publicații științifice în care au apărut lucrări mai vechi. 7) Monografii științifice cu lucrări noi, între anii 1938—1941, și din care au apărut patru volume. In afară de aceste publicații, discursurile de recepție ale membrilor secției.

Câteși trei secțiile s'au achitat apoi de îndatoririle, impuse de Statute, de a judeca lucrările care se trimit pentru premiere, și care îndatoriri chiar dacă n'ar fi impuse de Statute sunt impuse de dispozițiile numeroaselor legate și donații, cu care a fost onorată Academia Română, în decursul celor 75 ani.

Cu aceasta ajungem la o nouă latură de activitate, cu care Academia Română se poate mândri tot așa de mult, cum se mândrește și cu activitatea sa desfășurată pe latura științifică.

Academia Română este instituția aleasă cu precădere de toate inimele generoase, care au voit în țara noastră în mod indirect, cu avutul lor, să contribuie la sporirea culturei naționale, prin ajutorarea celor ce muncesc pe câmpul acesteia, fie prin premii acordate muncii săvârșite; fie prin burse și înființare de școli; fie prin înființarea de instituții de asistență sanitară și socială. Legatele și donațiile care-i s'au făcut, încă de la primele sale începuturi, și care s'au înmulțit ca număr și valoare, pe măsură ce creștea și numărul anilor, au lărgit sfera de activitate a Academiei Române, și a făcut dintr'însa instituția de cultură română în înțelesul cel mai înalt al cuvântului. Nimic din aceea ce este nobil în scopurile culturii, lipsește astăzi din scopurile Acade-

miei Române. Ea premiază, deopotrivă originalitatea gândirei şi virtutea faptei, şi prin aceasta îndrumează; publică neîntrerupt, în fiecare an, un număr impresionant de lucrări şi prin aceasta întreţine ritmul creaţiei; iar prin comunicări şi comemorări, membrii săi aduc la lumină tot ce este mare şi etern în firea naţiunei române, şi prin aceasta unifică în acelaş destin aspiraţiile Românismului. Infiinţată pentru a îndestula nevoile modeste ale culturii unui popor, obijduit de veacuri; fără altă ambiţie, de cât aceea de a pune o regulă în vorbirea şi scrierea limbii, de care se lega pentru neamul întreg noblețea originei şi continuitatea istorică, Academia Română, fără a imita, ci prin mijloacele proprii ale inteligenţii şi ale inimei generoase româneşti, s'a ridicat în 75 ani, la situaţia ei de astăzi. Are o bogată bibliotecă, în care se adăposteşte, de pe acum, un muzeu al limbii române, care poate fi socotit, drept cea mai mai preţioasă comoară a spiritualităţii româneşti; are fundaţii de şcoli, şi are un spital construit şi întreţinut din legatul Menachem Elias, care este model în tot Sud-Estul european; are publicaţii de valoare şi o activitate ştiinţifică, egală cel puţin, cu a celorlalte Academii străine; are, în sfârşit, în organizaţia administrativă a bunurilor ei şi în raporturile dintre membrii săi, activi, corespondenţi şi onorari, o tradiţie de cinste şi de muncă desinteresată, aşa de temeinic stabiltă, că ea recapitulându-şi astăzi înfăptuirile din ultimii 75 ani, departe de a se simţi obosită, poate să privească cu încredere spre viitor, şi sigură pe puterile sale, să îndrăznească spre înfăptuiri şi mai grele.

C. Rădulescu-Motru

OMUL PRIMEI LINII

CUVÂNT INAINTE

In rândurile armatei noastre se formează un om nou.

Omul primei linii.

Prezentul se reazimă pe el.

Viitorul apare luminos, prin el.

Războiul este câmpul celor mai aspre încercări morale şi fizice.

Selecţionările păcii sunt, în largă măsură, desminţite de vânturătoarea focului.

Valori, necunoscute în epocile de linişte, se desvălue salvatoare.

Căci războiul este domeniul oamenilor tari.

Efectivele organizate şi materialul au o preţuire de cifră. Omul este totul.

Omul care realizează fuziunea echilibrată a forţei caracterului, culturii, rezistenţei fizice şi nervoase, cunoaşterii sufletelor şi miloacelor.

Omul care exploatează inteligent acest rezervor de energie, în favoarea acţiunei.

Cu voinţă de fier.

Cu sânge rece.

Cu seninătate în faţa nestabilităţii norocului.

Omul cu simţ al prevederii, cu iniţiativă şi curaj al riscului.

Omul duşman al ideilor preconcepute.

Omul cu fierbinte gust al răspunderii.

Omul disciplinei.

Omul de cuget eroic.

Omul faptelor.

Omul gata de jertfă.

Omul care nu cunoaşte imposibilul.

Personalitatea.

Paginile, ce urmează, reţin chipul acestui om. Aşa cum l-am văzut, în puternicele dăltuiri ale caracterului, pe Prut, pe Nistru, pe Bug şi pe Nipru. Aşa cum îl văd desvoltându-se, în stepele din Est.

Ostaşul Cruciadei Idealismului.

Contururile — ici definitive, colo nesigure — cer încă timp şi, mai ales, îndemnuri pentru cimentarea totului în formele viguroase ale înnoirii.

Dar chipul realizat e atât de strălucitor, încât apariţia lui egalează o victorie.

Poate cea mai mare a războiului nostru.

Căci această victorie a caracterului înalţă structura unui neam, crescut în foc.

Crescut din propriile lui forţe, înnăbuşite până deunăzi prin imitaţiuni.

Capabil, în fine, să fie el.

Om al primei linii.

Neam al primei linii.

Oceacov. Aprilie 1942.

OFIŢERUL

Ofiţerul este port-drapelul Neamului.

Chintesenţa virtuţilor.

Expresiunea nobleţei permanente.

Păstrătorul tradiţiilor de vitejie.

Oglinda vie a forţei Naţiunei.

Depozitarul destinelor ei.

Intâiul braţ al Patriei.

Luptătorul şi instructorul fiilor Neamului, pentru cea mai înaltă îndatorire: aceea de a fi ostaşi gata, la nevoie, să-şi dea viaţa pentru Ţară.

Şef militar, este energia dinamică, izvorîtă dintr'un caracter de oţel şi acţionată de capacitate activă.

Manta de vreme rea a Patriei.

Omul primei linii, în zile grele.

Omul credinţei.

Omul pildei.

Omul spre care se îndreaptă toţi ochii. Şi toate nădejdile.

Eroul ce-şi aşteaptă prilejul.

Ţinta aleasă şi căutată de inamic.

Omul care, în foc, porunceşte — prin graiu şi fapt — mişcarea înainte.

Omul care este urmat şi deschide drumul victoriei.

Sau cade în breşa, prin care vrea să năvălească vrăjmaşul.

Imaginea perfecţiunei

Nobleţe generoasă în spirit. Vitejească nobleţe în fapte.

Bogăţie nesfârşită în comorile fără preţ ce-i sunt încredinţate. Dar, alături de cari, este pământeşte sărac, ştiut fiind că acela care iubeşte şi-şi socoteşte prea mult hârtia şi metalul nu poate fi risipitor cu viaţa lui, când i-o cere Patria.

Ofiţerul întrupează imaginea ideală a sufletului curat. A perfecţiunei morale. A braţului puternic, totdeauna gata să sprijine.

De aici, preferinţele inimei femeii pentru el.

De aici, obligaţiunile ce decurg şi nu îngăduie umbrirea blazonului.

De aici, luminoasa lui conturare în închipuirea celor cari îl apropie şi-l înţeleg.

Vrem ca eroul — tuturor domeniilor — să fie frumos.

Pentru că cel ales nu poate fi decât frumos.

Pentru că nu iubim decât ce este frumos.

Nu ne putem închipui ofiţerul decât în atitudini frumoase.

Nu-l putem vedea decât drept la datorie şi strălucind de încredere.

Nu ni-l putem imagina diformat de nepăsare. Neglijent cu vestmintele sale. Strâmbat fiziceşte, sub copleşirea setei de comoditate.

Nu-l putem vedea putrezind în jurul meselor de joc.

Nu-l putem vedea ameţindu-se de alcool.

Nu-l putem vedea înşelând, cu vorbe ademenitoare, încrederea inimilor, ce-i caută inima.

Nu-l putem vedea preocupat de gospodărirea necinstită a bunurilor ce nu-i aparţin.

Ofiţerul nostru este altul.

El întrupează pe adevăratul cavaler al celui mai înalt ordin moral pe care l-a instituit, de mii de ani, Neamul.

In pieptul lui bate inima Patriei.

Braţele lui poartă armele Patriei.

Cuvântul lui avântă, în luptă, fiii Patriei.

Ţelul luptei

Toate aceste dăltuiri de credinţă lovesc, astăzi, în viul faptelor.

Suntem în război.

Ne batem pentru hotarul de răsărit şi miază-noapte.

Ne batem pentru fraţii de acelaşi sânge şi grai cu noi, risipiţi dincolo de Nistru, în mase mari până la Bug, şi în insule dese dincolo de Bug, până la Don, în Crimeea şi chiar — prin urgia deportărilor — până în adâncurile Siberiei.

Ne batem pentru hotarele sfârtecate, ale căror răni sângerează deschise, în trupul Patriei şi în inimile noastre. Căci drumul graniţelor dreptăţii, ori care ar fi orizontul lor geografic, trece peste Urali şi Canalul Mânecei.

Fiecare luptă, câştigată în răsărit, fiecare pogon semănat în plus, fiecare învârtitură a roţilor motoarelor din industriile redate vieţii, sunt tot atâţia paşi spre florile cu cari ne vor ieşi înainte, într'o zi, cei ce ne aşteaptă siguri de îmbrăţişările în care ne vom cuprinde, pentru totdeauna.

Crucile de lemn ridicate în stepă, pe mormintele atâtor viteji din rândurile noastre, sunt dovezile unor jertfe cu vizări mult mai largi decât ar crede cei cari nu ne cunosc sufletul.

Ne batem să zdrobim Rusia de astăzi şi de totdeauna. Să ne scuturăm umerii de apăsarea uriaşului a cărei greutate ne sfărâmă. Să curăţăm zarea, de ameninţarea ce pândea clipa trecerei, peste noi.

Ne batem să nimicim de pe faţa pământului iudeo-comunismul, cu molimile raiului roşu. Să smulgem, din sămânţă, primejdiile crescânde de revărsare ale infernului bolşevic.

Ne batem împotriva Rusiei şi iudeo-comunismului, căci — atâta vreme cât ele vor dăinui — noi şi urmaşii noştri nu vom putea fi liberi

între hotarele noastre, nu vom cunoaşte pacea pentru munca noastră şi nu ne vom desvolta, pe drumul destinului nostru, în conformitate cu năzuinţele geniului românesc.

In formele noui ale dragostei de Patrie.

Ale setei de jertfă pentru binele Patriei.

Ale muncii pentru progresul Patriei.

Ale creierii gândirii eroice.

Ne batem — şi dăm pilda conduitei noastre — pentru ca întregul Neam să ia chipul nostru sufletesc.

Ne batem ca să smulgem pacea adevărată şi să dăm putinţa reclădirii unei Românii adevărate: una, mare, a noastră.

Hotarul de miază-noapte şi răsărit

Luptând pentru recâştigarea hotarelor dela răsărit şi miază-noapte, ştim că încorporarea lor, în cuprinsul Patriei nu e garantată numai prin ajungerea noastră pe vechea lor linie.

Bucovina şi Basarabia se reiau înapoi smulgându-le dela un vrăjmaş puternic şi hrăpăreţ, care s'a retras departe în marea lui ţară, călare pe două continente.

O Patrie liberă nu se creiază numai în iureşul câtorva săptămâni de lupte.

Sunt neamuri care au sângerat veacuri lungi, până să aibă dreptul la lumină.

Istoria noastră este o dovadă.

Suntem astăzi pe culmea înfăptuirilor.

Generaţiei noastre îi revine efortul final.

Este un merit care trebue să ne umple de mândrie.

Dar care ne obligă şi la datorii, pe care trebuie să le înţelegem în toată înălţimea lor.

Ofiţerul, ocupă primul loc al acestor datorii.

Fraţii din răsărit

Luptând pentru fraţii noştri, de dincolo de Nistru, le dăm o conştiinţă, călită în focul jertfei noastre.

Le aducem imaginea vitejească a Neamului, din care fac parte.

Le aducem graiul, credinţa şi puterea noastră sprijinitoare.

Căzând şi pentru ei, le ridicăm în suflete nu numai simţământul înnăbuşit al existenţei lor dar şi forţa voinţei unei vieţi naţionale.

Aprindem, la răsărit de Nistru, o flacără vie.

Ea nu trebue să se stingă.

Ea nu se va stinge.

Suntem întâii purtători ai culorilor româneşti, pe meleaguri depărtate de exploarări şi descoperiri asupra neamului nostru.

In stepele nesfârşite, contemplăm cu uimire statura măreaţă a românismului.

Nu ştim încă hotărîrile cu privire la Românii din răsăritul Nistrului.

Sufletul nostru, în care bat pulsaţiile unui neam imperial nu se teme de răspunderile şi obligaţiunile unor hotare imperiale.

Transnistria este prea românească iar întinderile ei sunt destul de ospitaliere pentru Moldovenii ce trăiesc răspândiţi peste Bug, spre soarerăsare.

Hotarele dorului

Luptând unde luptăm, ne simţim paşii fierbinte urmăriţi, de o mare aşteptare

Ostaşi ai faptelor, ştim că numai faptele împlinesc voinţa.

Nu contemplăm durerea.

Ne înnoim puterile în ea.

Ne înălţăm viguroşi din încercările ei.

Numai neamurile cari au cunoscut suferinţele au putut sui culmile.

Noi cunoaştem ţelul.

Şi cunoaştem rănile, pe care ni le-au lăsat lanţurile.

Suntem un neam fericit, pentru că avem încă multe de împlinit. Şi suntem un neam de temut. Ne-am aflat măsura posibilităţilor în stepele din răsărit.

Sufletul creşte şi se oţeleşte în luptă.

Nu materia, ci sufletul primează.

Suflet zidim, aici.

Suflet în care răsună dorul nestins, al hotarelor.

Cei ce cădem, aici, suntem aşezaţi, în ţărâna pe care am sfinţit-o, cu creştetul spre răsărit.

E un simbol.

Război de idei

In războiul de astăzi ofiţerul nu mai este un simplu tehnician al specialităţii militare.

Disciplina ostăşească, păstrându-şi întreaga valoare, este depăşită, în executarea ordinelor, de conştiinţa unor porunci superioare, ieşite din mersul larg al destinului naţional.

Nu ne batem să învingem numai oastea duşmană.

Ne batem să învingem un sistem de viaţă.

Nu suntem ostaşii reci ai unei mecanici militare, străini de forţele cari conduc eforturile.

Suntem înşi şi purtătorii acestor forţe.

Purtătorii unui ideal politic.

Dincolo de obiectivele militare, pe cari le cucerim cu voinicia şi armele noastre, este necontenit un alt obiectiv.

Vrăjmaşul nostru nu este numai linia roşie care ne opune focul ei.

Peste această linie, ne așteaptă așezarea ofensivă a ideologiei iudeo-comuniste. Ea trebue distrusă.

Simplul soldat, în concepția restrânsă de altădată, nu ajunge pentru victoria urmărită. Pe el l-ar obosi spațiile de străbătut. Pe el l-ar îngheța frigul iernilor rusești, repetându-se sfârșitul tragic pe care l-a înregistrat — din lipsa unui ideal — Marea Armată a lui Napoleon. Pe el l-ar doborî — atât de departe de Patrie — fluctuațiunile inerente câmpului de luptă.

N'ar înțelege acest război.

Război de idei.

Cruciadă a idealismului.

Efort pentru o altă așezare a lumii.

Un om și un neam nou

Ne batem ca să forjăm din neamul nostru, din virtuțile lui, din geniul lui clocotitor, un neam vrednic de timpurile nouă în care am pășit.

Ne batem să ne învingem, în primul rând, pe noi.

Ne batem să ne ridicăm deasupra noastră.

Ne batem să formăm în noi, în luptătorii noștri, modelele perfecte ale omului nou. Ale Românului nou.

In această transformare ofițerul este imaginea primei realizări.

Arzătoare dragoste de Țară și Neam.

Fierbinte urmare a preceptelor morale, sădite de Atotputernic în sufletele celor creiați după chipul și asemănarea Lui.

Convingere nestrămutată în biruința adevărului și dreptății, urmărită cu voință tare și muncă perseverentă.

Neobosita hărnicie în stoarcerea rodirii, din tot ce e menit să înbunătățească viața pe pământ.

Existența sobră, folosind însă larg binefacerile civilizației.

Seninătate optimistă în fața încercărilor dureroase.

Cinste.

Incredere în propriile posibilități.

Meritele la locul lor.

Nimic de mântuială.

Refacere fizică.

Poate că s'ar putea ilustra totul în câteva cuvinte: nu clădiri ridicate din nuiele și lut, ci ziduri de piatră.

Fără realizarea omului și neamului nou victoria războiului nu va însemna decât o victorie a armelor.

Scopurile lui sunt însă mult mai complexe.

Dacă luptătorului se cere astăzi o formațiune spirituală — ce-l ridică deasupra executantului de altădată — este de așteptat că transformarea va duce, treptat, toată națiunea la structura realizată de eroii ei.

Armata deschide o mare școală.

Drumul eroismului

Frica de moarte este instinctul puternic pe care natura l-a sădit în noi, pentru a garanta conservarea speţei umane.

Cu cât vârsta se găseşte asupra anilor vigoarei fizice, cu atât frica sfârşitului este mai tiranică. Aceasta pentru că tinereţea este singură protectoare. Bătrânii a căror virilitate s'a stins — şi dela cari natura nu mai are ce profita — nu mai cunosc, fără rare excepţii, spaima trecerii în cele veşnice.

Războiul cerând eforturi fizice, şi efective numeroase, nu poate fi executat decât de bărbaţi în floare. Deci de oameni în cari instinctul de conservare e maxim.

Fireşte, o anumită educaţie, disciplina cu rigorile ei, precum şi riscurile, înfruntate în comun, contribue într'o măsură la stăpânirea fricii.

— Nu mi-e frică — sunt cuvinte fără realitate, atunci când este vorba de frontul militar.

Luptătorul adevărat cunoaşte frica.

O cunoaşte cu toţi fiorii ei.

Pentrucă nu ocoleşte lupta.

Pentrucă e prezent la greu.

Pentrucă e fruntaşul liniei.

Pentrucă trebue să dea pildă.

Pentrucă e mândru şi setos să învingă.

Pentrucă adevăratul bărbat vrea să depăşească obişnuitul.

Pentrucă el tinde necontenit să se învingă, ridicându-se deasupra lui.

In foc, pe front, nu focul constitue marea primejdie. Ci frica.

Pierderile, provocate de oţelul duşman, sunt slabe, faţă de pierderile provocate prin frică. Un număr de obuze, de care de luptă, de răpăieli de gloanţe, pot trece fără să pricinuiască vărsarea unei picături de sânge. Şi totuşi, un întreg batalion — pe care l-au vizat — poate să fie scos din luptă prin frica paralizantă sau răspânditoare de panică, pe care au deslănţuit-o.

Eroismul nu constă în absenţa fricei. Ci în stăpânirea ei. Infrângerea ei.

Ofiţerul ştie aceasta.

Ofiţerul ştie că şeful e totul. O trupă de lei, comandată de un iepure, ia chipul sufletesc al comandantului. Şi fuge. O trupă de iepuri, condusă de un leu, împrumută conduita leului. Şi învinge frica.

Atunci când proectilul duşman îşi fulgeră şueratul şi, scrâşnind, îşi sfâşie grosimea oţelului sub explozie, cutremurând pământul şi văzduhul, sunt puţini nervi cari să nu chircească trupurile, turtindu-le în ţărână.

Când în bezna nopţilor, foşnetele şi umbrele nedifinite, din faţă, turbură liniştea, sunt puţine firi cari să nu-şi simtă respiraţia tăiată.

Când, pe neaşteptate, se ridică dintr'o coastă valuri vrăjmaşe, repezite înainte cu baioneta la arme, sunt puţine spinările cari să nu îngheţe sub sloii fricii.

Şi totuşi totdeauna, absolut totdeauna, după ce primejdia a trecut şi se pot cerceta faptele în linişte, se constată că groaza exagerase realitatea.

Exagerarea este măsura fricii.

De câte ori se stă de vorbă cu «martori oculari» se poate judeca uşor frica, prin care au trecut, după dimensiunile date întâmplărilor.

Şi iarăşi, totdeauna, dacă un şef a isbutit să stăpânească deslănţuirea panicei, cauzele ce provocaseră frica au fost învinse sau oprite să se desvolte.

Infrângerea fricii este primul pas spre eroism.

Şi întâia condiţiune cerută vitejiei.

Avântul

Şeful militar, tehnician al specialităţii armelor, comandă, în foc, oameni. Pregătirea lui profesională şi toate virtuţile caracterului dau puţine roade, pe drumul eroismului, dacă-i lipseşte darul de a antrena, de a deslănţui avântul.

Iluziile sunt oxigenul vieţii.

Cei cari pot să încordeze eforturile spre ele, transformând himerele în realităţi, sunt eroii marilor împliniri.

Este ceea ce ştie omul primii linii: ofiţerul.

Şi vâlvătaia flacărilor, ca şi gămălia de jar ce licăreşte pe capul unui trunchiu, fac parte din acelaşi foc. Se deosebesc însă totatâta cât se deosebesc, la mers, calul galopând, de melc.

Iată tabloul avântului, faţă de cel al executării simple a ordinelor.

Iată flacăra eroismului în comparaţie cu execuţia strictă.

Spiritul războinic

Eroii legendelor antice, măsuraţi în fapte cu cei mai modeşti ostaşi ai războiului pe care-l trăim, n'ar merita nicio vagă citare, prin ordin de zi pe regiment.

Nu ştiu ce ar gândi vitejii epocii cavalerismului cari înfruntau, în platoşe şi zale, săbiile, lăncile şi săgeţile, privind pe soldaţii noştri cari, în simple vestoane, înfruntă proectilele ce străpung şi nărue ziduri groase de piatră.

Războiul mondial Nr. 1 — aşa cum a botezat un glumeţ războiul 1914—1918 — lăsase impresia, prin teoreticienii ce i-au urmat, că armamentul modern şi condiţiunile speciale în care se execută astăzi războiul nu mai îngăduie desvoltarea eroismului.

Vitejii trebuiau căutaţi numai în închipuirea romancierilor şi în filmele cinematografice.

Ostaşul câmpului de luptă se reducea la un soiu de mecanic, pierdut între maşinării complicate şi străin de bătăile de inimă pe care le înecrcaseră camarazii lui, din veacul precedent.

Războiul mondial Nr. 2, din prima zi a izbucnirii, a dat şi în acest capitol — ca şi în toate capitolele ideelor preconcepute şi acceptate ca dogme — o lovitură zdravănă de cismă.

Mai mult ca totdeauna, bravura personală, bravura şefului antrenând după sine unitatea sa, a jucat rol hotărîtor.

Generalii au gonit în capul coloanelor motorizate, au mers cu vârfurile avantgărzilor, au sburat deasupra teritoriilor inamice, s'au aruncat cu paraşutele pe sol vrăjmaş şi, mai ales..., au gândit şi conceput eroic, redactându-şi scurt voinţa şi bruscând astfel, printr'o altfel de vitejie, rezistenţa adversarului.

Ofiţerii superiori au fost necontenit în fruntea unităţilor. Tinerii lor camarazi din linii au avut în ei concurenţi, la vitejie, ce le-a dat dreptul şi mândria de a lupta sub ochii şefilor.

Cazemate, cu grosimea betonului de mai mulţi metri, armate cu mitraliere şi tunuri, au fost cucerite, cu zecile, de către câţiva ostaşi. Linii fortificate au fost străpunse şi răsturnate în puţine ceasuri, amuţindu-li-se focul, numai prin vitejie.

In văzduh, pe mare, sub mare şi pe uscat, vitejia şi-a dat întâlnire, ca niciodată.

Armatele, învingătoare în 1918, au nimicit după victorie spiritul războinic în individ.

Ele au cunoscut, în 1939 şi 1940, din prima zi de foc, efectul nenorocit al acestei concepţii.

Era prea târziu.

Ostaşul trebue să fie, înainte de toate, un războinic.

Intreaga lui pregătire trebue să-i înalţe îndrăzneala la cel mai ridicat grad. Laşitatea trebue gonită din hârtie, din vorbe, din fapte.

Numai ofiţerul războinic poate creea, în jurul lui, o atmosferă războinică.

Eroismul fără răsunet

Ciocnirea cu inamicul este, adesea, un eveniment de scurtă durată, încadrată în lungi răstimpuri de eforturi cari n'au nimic comun cu lupta. Regimente întregi ale armatei noastre au tânjit, luni după luni, să intre în foc şi n'au cunoscut decât eforturile marşurilor nesfârşite, ale pazei teritoriilor cucerite, ale adunării materialelor capturate dela vrăjmaş, ale muncilor agricole...

Comandanţii au fost asaltaţi de rapoartele ofiţerilor cari încadrau aceste unităţi, cerând mutarea lor în regimente luptătoare.

Fără a mă opri la lipsa prilejurilor de eroism ale acestor regimente, ci poposind numai în capitolul de luptă şi calm al unităţilor cari au cunoscut din plin încercările, trebue să deschid un alt capitol unui eroism care merită o încordată atenţiune.

Este un eroism care se desfăşoară oră cu oră, zi cu zi, în acţiuni ce par mărunte şi mai ales neînsemnate dar cari sunt cel puţin, tot atât de hotărîtoare ca şi actele de vitejie ale câmpului de luptă.

Tot atât de hotărîtoare dar lipsite de răsunet.

Ofiţerul comandă oameni. Oameni cari gândesc, simt foamea, frigul, arşiţa, oboseala. Oameni cari sufăr, cari au dorinţe, nevoi şi frământările lor. Uniforma nu ascunde suflete turnate într'un tipar identic.

Mişcările, mânuirile de armă, cadenţa paşilor, revarsă totul într'un aspect unic. Sub tunici sunt însă inimi fierbinţi. Ele reacţionează diferit, sub aceleaşi stingeri.

In rânduri, ostaşii par statui turnate din acelaşi metal, izolate de lumea exterioară şi închegate în blocuri supuse.

Fiecare din aceste statui îşi are lumea de legături, pe care o cunoaşte, în mijlocul căreia trăeşte în clipele de singurătate şi la care meditează cu toată puterea gândurilor.

Nici forţa fizică, nici judecata, nici cultura nu creiază din blocul de aspect uniform o egalitate a elementelor componente.

Zvonurile negre, şoaptele insinuante, veştile întunecate, oboselile, lipsurile, greutăţile intemperiilor, propaganda vrăjmaşului, şi toată seria nesfârşită de încercări, menite să zdruncine încrederea luptătorului, au efecte cari nu seamănă dela om la om.

Se crede, de neştiutori, că a porunci e totul.

Fără îndoială, a porunci e mult.

Mai ales când porunca e luminoasă. Adică la vreme şi răspunzând clar nevoilor, prin mijloace reale.

Dar porunca îndrumătoare aparţine, în genere, eşaloanelor superioare.

Jos, la nivelul contactului cotidian dintre ofiţerul mic — sublocotenent, locotenent, căpitan, maior — nu porunca, ci legătura e totul.

Aici se merge, prin noroiu şi ploaie, la cot cu ostaşul care adesea se prăvăleşte. Şi trebue susţinut. Inbărbătat. Sfătuit. Ajutat să zâmbească atunci când e desnădăjduit. Aici se mănâncă alături de ostaşul căruia, adesea, nu-i poate sosi la timp o gamelă caldă sau îndestulătoare şi trebue hrănit cu alimentele înţelegerii.

Aici, se munceşte alături de ostaşi, pe care-i rod îndoielile de tot soiul.

Aici, se trăieşte alături de camarazi bolnavi, cari pot sau nu să aibă ajutor medical.

Alături de cei cari îşi au picioarele opărite de marşuri, stomacurile răscolite de diarie, urechile degerate de ger, spiritele răscolite de gânduri mohorâte.

Aici, ofiţerul trebue să se ridice deasupra propriilor lui încercări şi, învingându-se, să învingă slăbiciunile celorlalţi, prin exemplu, printr'o bună gospodărire a mijloacelor — aproape totdeauna sub cerinţe — prin impulsiune, prin sfat, prin constrângere.

Pedagogie anevoioasă. Pedagogie neteoretică.

Pedagogie aplicată de oameni cari trăiesc în aceleaşi condiţiuni aspre, ca şi cei cari trebuesc antrenaţi.

Cot la cot

Intr'o noapte udată de ploaie măruntă, în lungul unui drum desfundat pe care se mărşăluia ca în coică, am auzit pe un tânăr sublocotenent, în jumătatea vârstei oamenilor pe cari îi comanda:

— Hai copii şi eu sunt tot atât de ostenit, tot atât de nedormit, tot atât de flămând ca şi voi...

Ofiţerul ducea raniţa şi arma unui soldat pe care-l sprijinea de braţ.

Eroism fără răsunet. Dar eroism tot atât de strălucit — dacă nu şi mai mult — ca cel al unei lovituri îndrăzneţe pe câmpul de luptă.

Eroism de înalt merit, căci se cere făptuit la fiecare pas, luni întregi.

Am văzut într'o zi un inimos sublocotenent, în clipa când a aflat că, în cursul unui marş, unul din soldaţii lui s'a furişat din coloană şi a rămas în urmă, probabil cu gândul dezertării.

— E cu putinţă băieţi ? — îşi mustra el soldaţii. Tocmai mie să mi se facă o astfel de ruşine ? Eu care vă privesc pe fiecare în ochi ? Eu care trăiesc, cu binele şi răul, alături de voi ? Dece n'a venit camaradul să-mi spună ce avea pe suflet ?

Peste un ceas însă, tânărul ofiţer, senin şi încrezător ca şi înaintea incidentului, cânta în fruntea oamenilor, ştergându-şi sudoarea ce-i curgea pe tâmple şi obraji.

Am văzut într'o zi un ofiţer stând de vorbă cu un soldat, care îi arăta o telegramă de acasă, vestindu-i moartea soţiei. Ce rău îmi pare — spunea ofiţerul — ce lovitură grea pentru tine! Şi eu mi-am pierdut mama, de când am plecat pe front, iar un frate mi-a căzut în luptă. Dar fiecare îşi înţelege numai durerea lui. Dacă ar fi timp de pace în câteva ore ai putea ajunge acasă. Aici suntem departe de Patrie. Atâţia camarazi cad fără ca familiile să poată îngenunchia la căpătâiul lor. Voiu vorbi pentru tine. Voiu face tot ce se va putea. Mi se rupe inima de durerea ta. Dar suntem bărbaţi. Trebue să trecem peste toate.

Cazuri de acestea se pot cita cu miile.

Omul îndură uşor când găseşte înţelegere şi un cuvânt bun. Chiar dacă, prin înţelegere şi cuvânt bun, dorinţele nu-i sunt îndeplinite. Omul îndură însă greu bruscarea sau strigătul în pustiu.

Iată câmpul nesfârşit al eroismului fără răsunet.

Câmpul care pregăteşte celălalt eroism.

Un semn de grijă, o mângâiere la vreme, un ajutor cât de neînsemnat, asigură ofiţerului, care le-a făptuit, ostaşi ce-şi vor da viaţa în foc, pentru el.

Ofiţerul nu merge cu pas de şef, dacă nu ştie să fie erou în bătălia fără gloanţe.

Ofiţerul şi soldatul

Ostaşul este fiul ales al Neamului.

Luptător pe viaţă şi moarte, în ceasurile hotărîtoare ale istoriei, el absoarbe nu numai atenţiunea Naţiunii, dar şi întreaga ei dragoste şi recunoştinţă.

Ofiţerul este şef militar, revenindu-i îndatoririle de comandă, adică: instrucţie, educaţie, gospodărie şi conducere în toate împrejurările.

Soldatul este luptătorul direct. Element prim al organismului militar. Sufletul armamentului, pe care-l foloseşte pe câmpul bătăliei, după dozarea armonioasă hotărîtă de şef.

Ofiţerul este creerul unităţii militare.

Fără el soldaţii n'ar reprezenta decât o cifră.

O ierarhie, solid organizată, repartizează însărcinările şi încheagă răspunderile pe întreaga coloană vertebrală a eşelonului ofiţeresc.

Pentru soldat, ofiţerul este:

Purtătorul ideii ce conduce războiul:

Conducătorul eforturilor;

Voinţa exprimată prin ordine:

Controlorul execuţiei.

In realizarea acţiunii, munca, odihna, hrana, îmbrăcămintea, buna sau reaua dispoziţie sufletească, viaţa şi moartea soldatului, depind de ofiţer.

Indatoriri

Această situaţie obligă pe ofiţer, faţă de ostaşii de sub comandă, la numeroase îndatoriri.

Şeful trebue să fie în primul rând, şef.

Deci să ştie clar:

— Ce are de făcut ?

— Cu ce ?

— Unde ?

— Când ?

— Cum ?

Şi, mai ales, să facă din gând eroic faptă eroică. Repede, în întregime, nu de mântuială, nu de ochii altora, nu cu lăcomia laudelor.

Intreaga lui persoană trebue să impună:

Chip bărbătesc de luptător, iar nu de prim-tenor al scenelor melodramatice.

Ţinută îngrijită şi rezistentă de om al câmpului, iar nu fantezii însăilate după modelele umflate cu vată, ale dansatorilor din cabarete.

Atitudine impunând prin vigoarea voinţei, scurtimea cuvântului fără replică, agerimea trupului nediformat de grăsimi.

Nicio slăbiciune în faţa defecţiunilor de caracter.

Largă înţelegere pentru greşelile cari nu dsvăluie putrigaiuri sufleteşti.

Niciodată dovezi de oboseală.

Nicio critică la adresa şefilor şi camarazilor.

Nicio complicitate cu inferiorii, pentru a acoperi defecte sau lipsuri.

Nicio desvăluire a intimităţilor.

Totdeauna şef. In ţinută completă. In conduită egală. Stăpân puternic pe cei din subordine.

Este greşită ideea că dulcegăria bunătăţii câştigă inimile.. Dimpotrivă ea face pe oameni să nu vadă, în fruntea lor, ofiţerul capabil, energic, mână de fier, în măsură să-i aducă în foc cu pricepere şi vigoare.

A comanda în foc oameni, a-i face să te urmeze în faţa morţii, a le păstra voinicia când în jur cad camarazi răpuşi, nu se poate obţine decât dacă şeful şi-a câştigat gradele în sufletele celor meniţi să-l asculte.

A înfrânge oboseli neînchipuite, în ciuda lipsurilor şi suferinţelor, în ciuda piedicilor puse de oameni sau natură, a menţine încrederea în izbândă când totul lucrează la năruirea optimismului, nu se poate obţine decât dacă şeful este ofiţer în concepţia mărturisirii de credinţă, expusă în aceste pagini.

Instruind, ofiţerul trebue să fie, în primul rând, el instruit. Nu-şi părăseşte oamenii până nu le-a dat tot ce trebue să ştie. Şi, aceasta, cu stăruinţă, migăind lucrurile cele mai neînsemnate, adâncindu-le în mintea şi trupurile ostaşilor. Nimic pentru formalismul programului. Totul urmărind pregătirea omului pentru război.

Ochiul lui nu trebue să scape nimic nevăzut, necontrolat, neîndreptat. Dela nasturele hainei, la întreaga ţinută. Atitudine de conduită. Şeful e necontenit prezent cu sfaturile şi reacţiunile.

Masa, odihna, igiena, sănătatea, sunt tot atâtea capitole de război, deci de pregătire şi control, în cari sufletul luptătorului poate fi captat şi inima lui câştigată. Căci toate acestea dau putere ostaşilor şi, în capitolul forţei, moralul trebue să acţioneze trupuri puternice şi sănătoase.

Educaţia ostăşească ?

Iat-o ţâşnind din toată această conduită a ofiţerului.

Iată-i terenul pregătit, ca să primească sămânţa celui mai înbelşugat rod.

Educaţia ostăşească nu constă din acele lungi ore de picoteală, încărcate de plictisitoare lecţii teoretice. Ea se face continuu, în orele de muncă şi odihnă, deopotrivă la instrucţie ca şi în timpul liber.

Vizează pregătirea unor luptători conştienţi, capabili — pentru dragostea Patriei, pentru ideile ce au determinat izbucnirea războiului, şi pentru simţul onoarei militare — să muncească neobosiţi şi să se bată, stăpâniţi de spiritul jertfei, până la victoria finală.

Incheere

«Omul primei linii» nu este închegat într'o lucrare de birou şi compilaţie.

L-am desprins atât de pe câmpul de luptă, cât şi de pe acel al eroismului fără răsunet.

Paginile au fost scrise departe de Patrie. După 8 luni petrecute pe zona operaţiunilor. In plină iarnă. In stepele albe de zăpadă. Sub ameninţarea atacului vrăjmaş.

Este, în aceste pagini, o mărturisire.

Şi un îndemn.

Un cuvânt ieşit din convingere.

Şi adresat altor convingeri.

Ca să se recunoască. Să se verifice. Să-şi găsească drumul drept.

Drumul drept al victoriei, în care credem. Pentru care luptăm. Şi ne dăruim.

In prima linie a faptelor.

Octav Vorobchievici

O V I D I U: F A S T E L E

SFÂRŞITUL CĂRŢII I

Că Aristeu plângea văzând albinele stârpite
ce-i zădărniciră fagurii 'ncepuţi.
Greu alinându-i sfâşierea,
mamă-sa marină
Adăogi îndemnurilor sale-aceste
ultime cuvinte:
— «Opreşte-ţi plânsetul, copile! Paguba
ţi-o va îndepărta Proteu;
El îţi va da un mijloc de-a-ţi redobândi
averea prăpădită.
Să nu te-abată totuşi multele prefaceri
ale 'nfăţişării lui:
Inlănţue-i cu strâşnicie
amândouă mâinile».
Răzbi dar tânărul pân' la Profet
şi braţele slăbite 'n somn
Ale bătrânului locuitor al apelor,
prinzându-le, i le legă.
Acesta, învăţat să-şi schimbe 'nfăţişarea,
îşi şi prefăcu meşteşugit figura;
Indată biruit de lanţuri însă,
reveni la mădularele-i obişnuite.
Şi înălţându-şi faţa lui marină,
în timp ce barba-i roura,
— «Voeşti să ştii» — vorbi el — «în ce fel
îţi vei recăpăta albinele?
Invălue în ţărână
trupul unui tăuraş jertfit;
Şi lucrul ce-mi ceri mie
ţi-l va da 'ngropatu-acela».
Făcu păstorul cum i se dădu poruncă:
din bovinul putrezit
In fierbere ţâşniră roiuri;
şi un suflet doborît
dădu mii alte suflete. —
Destinul ceru oaea: lăcomită,
ea păscu vervenele
Pe cari, o babă cu evlavie
obişnuia să le jertfească
zeilor de ţară. —
Dar ce mai poate fi cruţat
când îşi dau duhul pe altare
Şi turma cea lânoasă
şi bovinele de plug?
Persanul, cu un armăsar împacă
Pe Hyperion încins cu raze
Ca unui zeu atât de-aprins să nu-i se-aducă
vreo domoală jertfă.

Cerboaica într'un rând jertfită
pentru o fecioară doar
Dianei întreite
Şi-acuma încă e răpusă
deşi fără pricina fecioarei. —
Văzut-am Sapeenii
jertfind viscere de câine
Triviei
Şi-oricărui ce sălăşlueşte
prin troenii tăi, o Haemus.
Şi măgăruşul cade
Paznicului aspru-al ţarinei:
Pricina ruşinează oarecum;
ea-i totuşi vrednică de Zeu.

O, Grecie! sărbătoriai
pe Bacchus purtător de viţă
Pe care ţi-l aduce iarăşi
la obişnuita vreme
tot al treilea vifor.
Veniră-atunci şi Zeii
plini de cultul lui Lyaeus
Şi orişicine nu era străin de jocuri:
Şi Panii caşi tinerimea de Satiri
plecată Vènerei
Şi Zeităţile din fluvii
ori şi din retrasele câmpii,
Silenus cel bătrân
pe măgăruşu-i 'ncovoiat
Şi-Acel ce cu vergeaua-i roşie
'nspăimântă pasărele sperioase.
Găsind dumbrăva bună
pentru mese şi plăceri
Se aşezară pe saltelele de iarbă.
Da Liber vinul;
fiecare 'şi puse o cunună:
Un râu îşi gonia apa...
de amestecat mai cu zgârcenie.
Erau Naiade
cu cosiţele vâlvoi la unele;
La altele, 'mpletite
ca de-o mână iscusită;
Aceea, dă la masă
cu tunica suflecată peste pulpe
Şi-alta, cu grumaji destăinuiţi
de toga-i desfăcută.
Aceasta îşi arată umerii;
aceea îşi târăşte hainele prin iarbă;
Picioru-i tânăr nu-i e 'mpiedecat cu lanţuri!
Şi astfel unele aprind pe Sàtiri
Şi altele pe Tine
ce 'ţi porţi tâmplele legate 'n pin:
Şi chiar pe Tine te aprind, Silenus
cu dorinţi nestinse:
Desfrâul nu-ţi îngădue să fii bătrân!
Şi roşcovanul de Priap
grădinilor ce-i pază şi podoabă
Din toate-atâtea vrăji
nu fu răpit decât de Lotis.

Institutul Politehnic Timişoara
Biblioteca Centrală

La ea râvnind
pe ea cerând-o
numai pentru ea oftând
Din cap îi face semne-ori prin scrisori o roagă...
Fecioarele-s trufaşe; măreaţă-i frumuseţea :
In mutră-i ea-şi ţinteşte râsul batjocorâtor.
Veni şi noaptea. Şi, cum vinu-aduce somnul,
Pe toată partea
doborâte de-ameţeală zăceau trupuri.
Şi cum fusese copleşită de petreceri
Lotis se-odihnia pe jos
In cel din urmă strat de iarbă
sub crenguţe de arţar.
Indrăgostitul se ridică
şi ţinându-şi răsuflarea
Işi poartă surdul pas hoţeşte
'n vârf de degete
şi tot oprindu-se din umblet.
Cum şi ajunse la culcuşul tăinuit
al dalbei Nimfe
Veghè să nu dea sunet
boarea suflului său însuşi.
Şi iată trupul că şi-l cumpănia
atins de iarbă.
Ea totuşi mai zăcea 'n adânca-i letargie.
Iar el se bucură
şi cu picioru 'ndepărtând veştmântul
Se şi vedea purtat pe calea fericită
înspre dorul său.
Dar iată că măgarul
purtător al lui Silen
zbierând
Zvârli din glasu-i răguşit
afurisitu-i răget !
Şi Nimfa se ridică 'nfricoşată
îl repède pe Priap cu mâinile
Şi 'n fugă-i răscoleşte dumbrava întreagă.
Şi Zeul încă tot încremenit
în halu-i ruşinos
Ajunse, la lumina lunei,
râsul tuturora.
Iar cel ce făcu larma
suferi pedeapsa morţii; şi de-atuncia
E jertfa prea plăcută
Zeului din Helespont. —
Eraţi ne-atinse, păsărele,
mângâere-a câmpului,
Statornic şi nevinovat norod pentru păduri,
Cari faceţi cuiburi,
ouăle vi le clociţi cu puful vostru,
Şi din măestre cioculeţe
scoateţi ciripitul dulce.
Dar astea ce v'au folosit?
căci în cântare vi-i şi crima:
Cei Zei socot că taina li-o dezvăluiţi.
Şi-aşa şi e. Căci voi
ce sânteţi cele mai apropiate Zeilor,
Cu zborul ori cu cântecele
faceţi prevestiri adevărate.

Şi neamul zburătoarelor mult timp cruţat
fu însfârşit sacrificat şi el:
Pe Zei îi desfătară mărunţaele fiinţelor
ce ni-i destăinuiau.
Şi-astfel, adesea alba porumbiţă
zmulsă dela soţu-i
E prefăcută 'n scrum la focu 'ncins. —
Ce-a folosit scăparea Capitoliului? —
nu mai puţin gâscuţa pregătită
Işi dă ficatu-adus pe blidurile-ţi,
fică a lui Inachus!
Zeiţii Nopţii 'n noapte-i se răpune
pasărea crestată
Că ziua caldă ni-o vesteşte
cu cântatu-i veghetor. —
Şi-acum se 'nalţă peste ape
steaua luciloare a Delfinului
Ce-o scoate orizontul
din cuprinsu-originar.
Lumina zilei ce urmează-arată iarna
la hotarul ei de mijloc
Având să ţie încă-atâta vreme
cât a dus-o pân' acum.
In următoarea zi tovarăşa lui Tithon,
părăsindu-l,
va privi departe
Serbarea preoţească
a Zeiţii din Arcadia.
Chiar şi pe tine, soră a lui Turnus,
te primi aceeaş zi în templu
In locu-acela unde ies fântânele Fecioarei.
De unde cercetа-voi
pricinile-acestor jertfe
cari rânduiala lor?
In mijlocul strâmtorii
cine 'mi va 'ndrepta corabia?
Dă-mi sfat Tu însăţi
ce-ţi iragi numele din vraja-ţi!
Ajută-mi ţelul
ca să nu ţi se stârbească faima! —
Mai vechiu de când se născu luna,
de i-am crede vestea despre sine,
Pământu-Arcadiei îşi are nume
după marele-i patron.
Aici trăi Evandru care,
deşi nobil după amândoi părinţii,
Mai strălucit era
prin sângele divinei mame;
Odată ce în sufletu-i
cuprinse focul cel ceresc
Din glasu-i ea făcea vestiri
pătrunse de-o zeire-adevărată.
Spusese că un prăpăd îi sta gata
ei şi-odraslei,
Şi multe după-aceea
ce cu vremea şi-au aflat dovada.
Căci tânărul,
fugind cu maica-i prea drept zicătoare,
Lăsă Arcadia şi pe Parrhasiu, larul.
Lui, că plângea, îi zise maica:

— «Stăpâneşte-ţi plânsetul, copile !
Această rea 'ntâmplare
trebue s'o' duci cu bărbăţie.
Aşa ţi-i scris în soartă..
Nu te fugăreşte vreo greşeală,
Ci-un Zeu. Eşti izgonit din ţară-ţi
de un Zeu jignit.
Nu ai de suferit pedeapsa unei crime ;
ci mânia Zeilor.
E mult să fii lipsit de vină 'n mari nenorociri !
Cum ţi-este cugetul
aşa şi fapta-ţi naşte teamă ori nădejde.
Nici nu fii trist că primul ai 'ndura atâtea rele:
Furtuna asta doborât-a
oameni neasemuiţi.
La fel păţit-a Cadmus care-odinioară
fu gonit din partea Tyrului
Şi-şi hotără surghiunul pe pământ Aonian ;
La fel păţit-au Tydeus,
la fel şi Iason din Pagase
Şi-atâţia alţi-apoi
ce numai 'n lungă vreme ţi i-aş înşira.
Tot locul este-o patrie viteazului
precum e marea pentru peşti,
Precum de toată partea
se deschide păsării
văzduhul fără margini.
Nici totuşi nu-şi dezlănţue sălbăticia
pe tot timpul anului
furtuna ;
Şi ţie, crede-mă
îţi va veni şi zi de primăvară».
Evandru,
întărit la cuget de îndemnul maicii,
Cu nava-i tăie marea
şi dădu 'n Hesperia.
Şi iată că la sfatul vrednicei Carmentis
scoate nava
Pe fluviu,
şi-urcă apele Toscane.
Şi ea privi cuprinsul apei lângă vadul
Terentului
şi casele răslețe 'n locuri singuratice.
De unde-era, se-opri la pupă
cu cosiţele-i vâlvoi
Şi 'ntunecată
prinse mâna celuia ce ţinea drumul.
Şi întinzându-şi braţele
spre râpa dreaptă, 'n depărtare,
Inebunită, de trei ori loveşte
cu picioarele-i podeaua cea de brad.
Evandru-abia o stăpâni cu mâna
Ca să nu sară 'n graba-i
de-a ajunge la pământ.
— «Mărire vouă» — zise —
«Zei ai locurilor mult dorite !
Şi ţie, ţară
ce vei da Zei noui 'Nălţimilor !
Şi vouă, fluvii şi fântâni,
de cari se bucură acest sol primitor,

Şi Nimfe-ale pădurilor
şi cete de Naiade!
Privi-v'aş sub auspicii bune
pentru fiul meu şi mine!
Şi fie să calc ţărmu-acesta
cu-un picior mai norocos!
Mă 'nşel? sau dealurile-acestea
au a se preface 'n straşnice 'ntăriri
Şi 'ntreg pământu-a-şi trage-orânduelile
dela pământu-acesta?
Acestor munţi cândva-i făgăduită
stăpânirea lumii.
Că locu-acesta ar avea un astfel de destin,
cine-ar mai crede-o?
Şi iată totuşi pinul Troei
că străbate-aceste 'ntinsuri!
Şi o femee chiar, aici, va fi
pricina unui nou război.
O, scump nepot! O, Pallas!
dece 'ţi pui ucigătoare arme?
Dar fie! — fi-vei omorât
cu strălucită răzbunare. —
Invinsă, totuşi vei învinge;
răsturnată, ridica-te-vei,
O, Troia!
Dărâmăturile-ţi vor îngropa
norodul ce te-a duşmănit.
Văpăi biruitoare!
ardeţi Pèrgamul Neptunian!
Cenuşa-aceasta mai puţin se 'nalţă totuşi
decât lumea 'ntreagă?
Acum cucernicul Enea
vine-aici cu sfinte strămoşeşti
şi-acest alt lucru sfânt
Ce-i tatăl său:
adună, Vesta, Zeii Ilionului!
Veni-va vremea când veţi fi la fel veghiaţi
şi voi şi lumea toată
Şi când se vor aduce jertfe
de-un acelaş Zeu executor;
Şi paza patriei
va rămânea pe seama-Auguştilor.
E voia Zeilor ca dinastia-aceasta
să struniască frânele imperiului.
Şi-aşa, un fiu — şi fiu de fiu divin
deşi nu însuşi va primi
Purta-va cu un duh ceresc
povara părintească.
Şi dupăcum odată fi-voi consfinţită
pe altare veşnice
Aşa şi Iulia Augusta fi-va Zeitate nouă».

Şi cum cu-acestea spuse-ajunse
la veleatul nostru,
Preştiitoarea limbă se opri
tăindu-şi vorba.
Eşind din navă, surghiunitul coborâ
pe ţărmul Laţiului.
Prea fericit acela
căruia un astfel de pământ
i-a fost surghiunul!

Nici mult timp nu trecu
și case noui s'au ridicat ;
și nici un alt om
Nu se afla mai strălucit decât
Arcadianu 'n munții Ausoniei.
Și iată,
așezând acolo boii Erythiei,
pe eroul
Ce duce ghioaga, —
dupăce răzbise drumul largii lumi.
Și 'n timp ce-și află dânsul adăpost
în casa Tegeeană,
boii
In voe hoinăresc pe 'ntinsele ogoare.
In dimineață, zmuls din somnu-i.
oaspetele Tirynthin
Văzu că din grămada boilor
îi lipsiau doi.
Și cercetând, nu află
nici o urmă-a furtului misterios :
Pe boi
îi trase de-a 'ndărătelea
în vizuine-i
Cacus ;
Cacus, rușinea,
spaima dumbrăvilor Aventine,
Nu mică pacoste-a vecinilor
și-a oaspeților.
Ca om, avea o față 'ngrozitoare :
puteri, cât trupul —
și un trup
De namilă :
Acestui monstru tată-i era Mulciber.
Drept locuință,
o nemăsurată peșteră,
cu 'ntinse ascunzișuri,
Pitită, — abia de 'nchipuit jivinelor.
Infipte-asupra porții
atârnau brațe și capete
Și lutul necurat
era 'nălbit de oase omenești.
Da, cel născut din Jupiter, să piece-abia
păstrând o parte-a boilor
Când cei furați scoaseră-un muget răgușit.
— «Primesc chemarea îndărăt» — vorbi;
și urmărind strigarea
Ajunse prin păduri, răzbunător,
la peștera nelegiuită.
Intrarea o-astupase Cacus
cu un colț de munte
Că nu l-ar fi clintit din loc nici zece boi.
Dar când se opinti într'ânsul Hèrcule,
pe-ai cărui umeri se lăsase însuși cerul,
Urni dintr'o împinsătură
strașnica povară.
Când zmulsă fu aceasta
pocnetu-i înspăimântă și bolta ;
Și repezită
desfundă cu greutatea ei
pământul moale.

La 'ncăerarea luptei,
Cacus cel dintâi ridică mâna ;
Drept arme, bestia s'a încărcat cu stânci
și trunchiuri de copac.
Dar nu-i erau aici de vreun folos;
în fața-acestui prea puternic
se întoarce el la vechiul meșteșug
Al tatălui,
și varsă zgomotoase flăcări
Pe cari de câte ori le-aruncă-ai crede
că răsuflă Typhon
Sau că se-azvârle fulgerele repezi
din vâltoarea Etnei.
Alcide sare și 'nvârtind măciuca-i
cea de trei ori noduroasă
O și repede de trei-patru ori
în falca dușmanului.
Acesta cade,
varsă fum amestecat cu sânge
Și dându-și duhul
bate țărâna cu piepiu-i lat. —
Din boii ceia, 'nvingătorul
îți jertfește unul Ție
O, Jupiter! — și chiamă apoi pe Evandru
cu plugarii săi:
Și își orânduește sie-și un altar
zis Cel mai Mare.
Această parte-a Urbei 'și are-un nume
după vorba bou. —
Și nici nu tace maica lui Evandru
care spune că-i aproape vremea
Când lumea va fi fras de-ajuns foloase
depe urma Hèrculelui său.
Și profetesă fericită,
dupăcum a și trăit
plăcută Zeilor,
Așa tronează, ca Zeiță,
în această zi din luna Ianus.

La Ide, în altarele
lui Jupiter cel Mare-un preot cast
Aruncă 'n flăcări
măruntaele ovinei androgine;
Și 'ntreg pământu-a fost adus atunci
neamului nostru
Și moșul tău numit cu numele de August.
Citește tăblele de ceară
puse 'n atriile renumite;
Nici unui om nu i-au fost date-atâtea
porecliri mărețe.
Cu al său nume Africa-l numește
pe biruitorul său;
pe alții i-au mărturisit
Ținuturile Isauriene stăpânite,
sau isprăvile din Creta.
Pe unul l-au făcut faimos Numizii,
pe cellalt Messana,
Iar altu-și datorează strălucirea
după urbea Numantină.
Lui Drusus, moartea caşi numele
i le-a făcut Germania.

Ce jale! cât de scurtă-a fost
acea măreaţă vrednicie!
De-am căuta la câte neamuri a răpus,
un Cezar strânsu-şi-a atâtea nume câte
Popoare sunt pe-acest pământ nemăsurat.
Pe câte unul
l-a făcut cu nume-un singur fapt:
răpirea unei salbe
Sau ajutorul unui corb.
Şi numele-ţi de Mare e, Pompei,
măsura proprielor tale fapte:
Dar cine te-a învins,
şi-a dat un nume şi mai mare.
Nici. prin porecle,
n'ai găsi vreuna
pe o treaptă mai înaltă
decât cea a Fabiilor:
Familia aceasta
după fapte-a fost numită Maxima.
Dar totuşi toţi aceia-s consfinţiţi
prin preacinstire omenească.
Acesta-şi are-un nume-asemenea
lui Jupiter cel Prea Inalt:
Pe cele sfinte, taţii noştri le numesc
auguste:
auguste sânt numite
Altarele sfinţite-orânduit
de mâna preoţilor,
Din care nume-şi trage obârşia
şi acel al augurilor
Precum şi orice lucru-l creşte Jupiter
prin vrednicia lui.
Să crească şi puterea Celui-ce-ne-duce,
crească-i anii —
Şi'n veci cununa de ştejar
protegue-vă porţile !
Şi fie ca moştenitorul
prin vegherea zeilor
al unui nume-atât de mare
Să 'nalţe sub acelaş semn
casi părintele-i
povara lumii!

Când Titan va privi 'ndărăt spre malul mării
în a treea zi de după Ide
Se fac din nou serbările Parrhasienei.
Căci într'u'n rând matroanele Ausoniene
se purtau 'n carpente
Acestea zise — 'mi pare —
după mama lui Evandru.
Curând li se răpeşte-această cinste:
toate hotărăsc
Să nu mai 'ngădue
bărbaţilor neînimoşi
să se 'nolască cu vlăstar.
Şi nici că-ar fi dat naştere: nesocotite,
prin lovire oarbă,
Smulgeau din măruntae sarcina crescândă.
Se spune că Senatul înfiera
sălbăticia îndrăzneţelor matroane
Dar că le-a 'napoiat un drept răpit;

Şi totodată hotărî să se aducă
jertfe 'n două rânduri mamei Tegeene
Spre binele copiilor
de amândouă sexele.
Nu este legiuit
să se aducă 'n sanctuaru-acela
resturile neînsufleţite
ale victimei,
Canucumva
de ele să se spurce focul cel curat. —
De te încântă vechile orânduieli
ascultă ruga preotului
Şi auzi-vei nume
neştiute ţie mai 'nainte.
Sânt potolite Porrima, Postverta,
fie surori, Nimfă a Menalului,
Fie tovarăşe-ale fugii Tale.
Intâia-i socotită-a fi cântat trecutul;
Şi-a doua, viitorul.

Lumina ce urmează te-a depus,
Concordie senină,
In templu-Ţi ca zăpada, lângă
treptele măreţe 'nspre Moneta 'naltă.
Acum privirea-ţi binefăcătoare cade
spre mulţimea de Latini
Căci mâini sfinţite te-au orânduit din nou.
Demult, biruitorul ramurei Etrusce,
Furius,
Făcut-a o făgadă
şi 'nainte de orice o şi 'mplini.
Pricina fu că plevile,
cu armele în mâini,
se desfăcură de Senat;
Şi Roma se temu de propria-i 'ntărire.
Recentă, pricina 'i mai bună:
Venerat stăpân,
Germania şi-a aşternut sub semnul tău
măreaţa-i coamă
Şi prăzile înfrântei ginţi le-ai vărsat jertfă
Şi ridicata-i templele Zeiţei
cărei însuţi Te închini,
Măicuţa Ta le-a înzestrat cu daruri
şi-un altar,
Ea, numai, vrednică de cuibul
străşnicului Jupiter.

Şi isprăvite-acestea,
părăsind şi Capricornul,
Phoebus,
Alergi sub semnul
Tânărului Purtător de Apă.
De-aici, Răsăritorul
când s'a desfăcut din unde-a şaptea oară,
Nu va mai fulgera pe 'ntreaga boltă Lira;
Şi steaua care, după-apusu-acestei,
la căderea nopţii
Luceşte 'n mijlocul văpăii Leului, —
se va fi prăbuşit.

De trei, de patru ori răsfoii Fastele
ce 'nseamnă veacurile:
Dar nu cuprind o zi 'nchinată 'nsămânțării.
Atunci: — «Această zi-i 'nsemnată» — 'mi zise Musa,
căci a prins de veste;
— «Ce 'ntrebi prin Faste sărbătorile
nehotărîte ?
De-i ziua
nestatornicită pentru consfințire,
vremea-i sigură:
Ogorul
când roditu-i de semințele-aruncate». —
Purtând cununi, rămâneți boușori
pe lângă staulele pline
Cât treburile încă nu vi le-a înlors
călduța primăvară.
Țăranu-atârne-și de un par
netrebuitul plug :
Pământul înghețat se teme de-orice rană.
Vechile, pace dă pământului
când sămănatu-i isprăvit !
Dă pace căror l-au lucrat!
In sărbătoare fie satul!
purificați-vi-l, săteni!
Și'n vetrele de țară
puneți turtele de îi-ce an!
Plăcere faceți Cererei, Pământului,
acestor mame ale roadelor, —
Cu grâul lor,
cu măruntaele-unei scroafe 'ngreunate !
Pământul și cu Cerera își văd de sarcini
împreună;
Aceasta dă ființă roadelor
și-acela li oferă sânul său. —
Tovarășe de lucru!
cari pe-alâtea din vechime
le-ați desăvârșit,
Prin cari și ghinda-a fost învinsă
de o hrană mai folositoare,
Pe muncitorii lacomi
săturați-i cu bogate roduri
Ca munca să le fie răsplătită
dupăcum li se cuvine!
Dați creșteri ne 'ntrerupte tinerei sămânțe:
Nici nu lăsați zăpada să stârpiască
iarba nouă!
Cât semănăm,
deschideți adierelor senine cerul!
Sămânța cât se-ascunde 'n brazdă, năpădiți-o
cu șuvoeele văzduhului!
Nici nu lăsați ca dărurile Cereale
să le pustiiască 'n stoluri
Pornite pe distrugeri
păsările lacome de roduri cultivate.
Și voi, furnicilor,
cruțați grăunțul răspândit:
Provizia mai mare vă va fi
recolta când se va fi isprăvit.
Ferit de chelbele ruginii, între-acestea
crească;

Nici să se-usuce lanu 'mbolnăvit
de viţiile cerului;
Să nu secătuiască nici de slăbiciune
şi nici, tot aşa,
Mai plin de bogăţie,
să nu piară de belşugu-i însuşi.
Şi să lipsiască-ogoarelor neghina
care-ţi scoate ochii;
Şi nici să se ridice palul sterp
pe brazdele lucrate.
Ogorul dea cu mare cămătă şi orzul
Şi rodul grâului
şi boabele
având să sufere de două ori prin foc.
Acestea sânt din parte-mi pentru voi
şi ce vă doriţi înşivă, plugari;
Şi ruga hotărâtă
v'o 'mplinească amândouăle Zeiţe. —
Mult timp războiul ni-a răpit bărbaţii : sabia
era mai potrivită decât plugul
Şi taurul ce ară sta deoparte
când se pregătia de luptă calul.
Şi săpile dormiau;
cazmalele erau schimbate 'n lănci
Şi coiful se făcea din lemnul greu al grapei.
Dar mulţumită Zeilor şi Casei Tale,
ferecat în lanţuri
Acum de mult timp iată că războiul zace
sub călcâiul nostru.
Sub jug să vie boul
şi sub pământu-arat sămânţa:
Pe Ceres o nutreşte Pacea:
e fica Păcii, Ceres.
Şi, în a şasa zi premergător Kalendelor
Ici, temple fost-au închinate Zeilor
urmaşi ai Ledei.
Fraţi din sămânţa Zeilor le-au ridicat
Altor fraţi Zei, pe ţărmul lacului Iuturnei. —
Şi-acum cântarea însăşi mă aduce
la altarul Păcii;
Va fi aceasta-a doua zi 'naintea
isprăvirii lunii. —
Cu păru-ţi aşezat,
încununată cu frunzişul Actiac
O, Pace! eşti aici;
şi rămâi blândă-asupra 'ntregii lumi!
Cât timp lipseşte duşmanul, lipseşte
şi războiul cu triumfurile lui :
Tu, pentru Caniii noştri, vei fi glorie
mai mare decât cea a luptelor.
Soldatul pune mâna doar pe armă
spre-a înfrânge arma;
Şi înfiorătoarea trâmbiţă să sune
numai pentru sărbătoare.
Dela un capăt la cellalt să înlemnească
lumea 'n faţa Eneizilor;
Şi dacă lumii
nu-i ajunge teama pentru Roma,
s'o iubească!
Văpăilor de pace daţi tămâia, preoţi!

Şi cadă alba victimă lovită 'n frunte !
Cu Pacea dăinuiască mult
şi Casa care ni-o procură !
De-aceasta vă rugaţi la Zeii
ce-i înduioşează-un glas cucernic ! —
Dar iată că întâia parte-a muncii mele-i
isprăvită,
Odată cu sfârşitul lunii
cum îmi ia sfârşit şi cartea.

Trad. de **Dimitrie Cuclin**

PULBERE DE FLORI ŞI FIER...

Ironia pe temeiul unui adevăr cauterizează, vindecă; izvorînd din calcule meschine şi mistificări, se transformă în coardă întinsă care la timp potrivit se răsbună pe cel ce-o rosteşte plesnindu-l usturător peste obraz.

•

Descoperirea marilor adevăruri rămâne puţină vreme pe seama descoperitorilor, deoarece imediat urmează mulţimea de profitori, cari continuă să le redescopere şi astfel primatul originalităţii trece în anonimat, iar adevărurile în ordinea lucrurilor comune cunoscute „de când îi lumea".

•

Fereşte-te de cel ce te laudă prea mult: dacă încă nu te-a furat, vrea să te adoarmă, ca să poată opera în linişte.

•

Numai când n'ai ce obiecta este onest să taci; pentrucă se tem să nu se'ncurce în propriile lor răspunsuri, cei necinstiţi tac însă şi atunci când ar trebui să vorbească; pentru grandomani muţenia constitue una dintre dovezile superiorităţii lor.

Ito

SPIRITUL CRITIC ITALIAN ÎN SEC. XIX

(REACȚIUNI CRITICE ȘI IDEALURI ESTETICE)

Critica lui Imbriani e însufleţită nu numai de gândul de a lumina valori artistice şi literare, ci şi de râvna conştiinţii italiene, care întemeiată pe măreţia unui trecut fără întâetate, trebuia să-şi păstreze strălucirea, căutând mereu firul măririi creatoare.

Inrobustarea acelei conştiinţe, pentru a rezista veacurilor şi a oferi lumii idealul suprem al tuturor încercărilor de artă, e o problemă ce-l munceşte mai mult decât pe alţii, datorită poate şi temperamentului său neînfrânat.

O preocupare de prestigiu eră şi în activitatea lui Antonio Tari şi în De Sanctis, care deşi încrezător în destinul artistic al Italiei, nu cu puţină strângere de inimă aşteaptă viitorul, când marile reforme spirituale ale veacului XIX, schimbaseră faţa Europei şi când ţara sa, părea că nu mai ţine locul de frunte între marile naţiuni.

Fiindcă din tot ceeace se produsese mai de seamă în Italia şi care putea sta alături de realizările de peste Alpi, erau numai unele manifestări septentrionale.

Aci înflorise o lume nouă, fie prin Alessandro Manzoni (1785—1873) ce provocase o adevărată epocă, fie prin energii ca Massimo D'Azeglio, Giuseppe Mazzini (1805—1872) şi Giuseppe Giusti...

Cu aceşti biruitori ai spiritului nou, se desvoltă conţinutul naţional «con quella diversità di tinte e di gradazioni che testimonia la vita», în timp ce la Napoli, «la letteratura era ancora metastasiana» [1].

Trăeşte melancolia după acea cultură napoletană, care dăduse istoriei atâtea glorii. E ceva din acea întrecere culturală, aşa de puternică în viaţa provinciilor italiene.

Când vede că alte regiuni decât a sa, dovedeau a fi mai în spiritul vremii, se gândeşte în ce sens va putea totuşi să-şi răscumpere lipsurile literare!

Unde va fi genialitatea napoletană, se întreabă la sfâaşitul lecţiei XIII, asupra *Literaturii la Napoli.*

Şi nădejdea nu se putea îndrepta decât spre muzica isvorîtă aci din poesia secentescă şi arcadică. Pământul acesta era încă tot pământul lui Paisiello, Pergolese şi Cimarosa, unde se educase atât Rossini cât şi Donizetti.

[1] La letteratura italiana nel secolo XIX, Napoli, Morano, pag. 188.

Noutatea trebuia să vină din acea tradiție care în mod firesc se cultivase în această regiune și De Sanctis cu seninătatea convingerilor sale, ne vestește:

«Ecco dove era la nostra genialità! Tutta quella ricchezza di colori e forme senza contenuto, si esaltava per via dell'orchestra» (pag. 33).

Dar îngrijorarea de soarta producțiilor italiene, era mai veche și venea din mai multe părți.

Unii se gândeau chiar la modificări de aspirații, pentru a se apropia de ceeace credeau că trebuia să fie scopul vieții prezente.

Se cerea o răsturnare totală de lucruri și nu era tocmai ușor.

Fiindcă unde nu există mod sigur de gândire, orice reformă prinde mai repede, neavând în cale nici-o rezistență, pe când într'o țară ca Italia, cu un trecut dogmatizat, acea înfăptuire de noutăți, întâmpina greutăți.

Aci, formele de cultură deveniseră probleme; erau sistem de educație cu o lungă experiență clasică.

Apoi, intențiile de reforme, chiar de n'ar fi fost privite ca răsvrătiri, se cereau aclimatizate mai îndelung; trebuiau să se supună acelui control de maturitate și raționament, caracteristice unei cunoștințe cu puteri de virtuozitate, ca cea italiană.

Măsura artei naționale, pentru mulți fiind cea dată de orgoliul valorilor Renașterii, se înțelege unde trebuia căutată consolarea artistică.

De Sanctis însuși, când constată minunatele realizări ale științii moderne din prima jumătate a secolului al XIX, are în minte imaginea descoperirii lumii antice.

«L'entusiasmo prodotto da tante scoperte ricorda l'entusiasmo della Rinascenza quando cadèva il velo che aveva coperto il mondo antico; l'entusiasmo che fa della storia di quel tempo un inno al pensiero umano, alla civiltà».

Era firesc să trăiască în mintea oricărui italian, înălțimea acelui trecut artistic, față de care toată Europa era tributară.

Ambiția de a-și recâștiga între popoare locul pierdut odată cu sfârșitul epocii amintite, se agita în conștiința italiană, încă dela începutul Ottocent-ului și vom găsi o formă critică în Imbriani, care se revoltă când nu sunt prețuite valorile italiene și demonstrează tuturor că supremația artistică a fost hărăzită Italiei.

Și fiind vorba de o prefacere spirituală, mai cu stăruință cerută decât oricând, să vedem ceva din starea de lucruri de atunci și care pentru mulți n'ar mai fi fost satisfăcătoare. Fără să tăem atmosfera ideologică în spații precise, ideile ce-au dăinuit în Italia meridională până în preajma apariției *Istoriei* lui De Sanctis (1870—71), păstrau încă matca izvoarelor tradiționale, — Giordano Bruno (1548—1600) și Giambattista Vico (1668—1744), în care se mai revărsa o puternică înrâurire de filosofie germană.

Însușirile acestea au fost recunoscute în toate manifestările culturii napoletane și prin care Italia se putea socoti în spiritul vremii. Ca gândire, energia septentrională, încheind cu acel măreț *Risorgimento*, frământat

de conştiinţa lui Antonio Rosmini Serbati (1797—1855) şi a visionarului Vincenzo Gioberti (1801—1852) părea că s'a consumat. Aşa că de aici nu se mai aştepta nimeni la vre-o reformă.

Prin originea ideilor înnăscute, cugetarea rosminiană înălţase prestigiul cunoaşterii ca dar divin împotriva enciclopedismului ateu, iar prin miezul convingerilor giobertiene, strâns în expresiile «l'Ente crea l'Esistente» şi «l'esistente deve tornare all'ente», se rotunzise o credinţă, care nu mai putea fi de acord cu ideile susţinute de raţionalismul descartian. Cu aceste agitaţii spirituale încoronate de extazul giobertian în faţa viitorului italian, profeţit în *Primato morale e civile degli Italiani*, se întrerupeau aspiraţiile către o adevărată înălţare spirituală.

Fiindcă Roberto Ardigò (1828—1920) şi Cesare Lombroso (1836—1909) erau sortiţi să nu prindă rădăcini adânci prin însăşi concepţia lor înlănţuită de o doctrină ce nu putea deveni în Italia început şi viaţă universală. Cu cât prezentul european era mai viu în cultura italiană, cu atât atenţia generală se îndrepta spre viaţa exotică.

Până şi cultura meridională, care dăduse în ultimul timp pe De Sanctis şi B. Spaventa, nu mai satisfăcea mentalitatea celor care credeau că numai în alte culturi mijeau perspectivele viitorului.

De altfel, cine urmăreşte de aproape activitatea lui De Sanctis, găseşte că spiritul unei epoci întârzie în idealuri ce-au aparţinut altor timpuri, se întristează ca de-o prevestire rea. Lipseşte un ideal, lipseşte acea conştiinţă din care să încolţească o viaţă nouă şi substanţială.

Se bucură de mişcarea ideologică din *Risorgimento*, însă îi pătrunde în suflet o undă melancolică, fiindcă în aceasta nu mai întrezăreşte semnele vreunei înfloriri spirituale. Şi atunci, constată slăbiciunea şi chiar dă drumul unei mustrări.

In *La scuola liberale* [2], se miră că Italia a răbdat tirania acelor forme de viaţă şi cultură, întrucât, în unele privinţe, nici *Risorgiment-ul* nu era altceva, decât o reîntoarcere la antichitatea clasică.

Iar acum în timpurile noastre, ca o completare a aceloraş convingeri, Croce vede în această perioadă ce urmă lui Gioberti şi Rosmini, chiar o barbarie. Locurile acelea nordice, unde crescuseră ideile celor doi gânditori «dovevano cadere sotto il dominio degli Hyksos, degli Ardigò, dei Loria, dei Lombrosi (în prefaţa la *Studi letterari e bizzarrie satiriche, Bari, Laterza, 1907)* carte, care înmănunchiază o parte din scrierile lui Imbriani. Aci vom găsi foarte interesante idei estetice prin care tânărul critic se trudeşte să-şi lămurească misterioasa alcătuire a procesului de creaţie *(Le leggi dell'organismo Poetico)*.

Va începe chiar o desconsiderare pentru avutul naţional. E drept că într'o măsură, cei care se îndeletniceau cu a cultiva aspiraţii filosofice şi literare, nu depăşeau tiparele pretenţios academice ale unei culturi îmbătrânite. Dar la ceeace se constată, se adaogă şi o neîncredere în propriile puteri, cam de când cultura franceză, zguduită de ideile marei revoluţii, se mlădiase către scopuri ce păreau mai de imediată necesitate în viaţă.

[2] La letteratura italiana nel secolo XIX, Napoli, Morano, pag. 5.

Dela acele înoiri spirituale, care la rându-le erau încrucişate cu idei din Anglia (Galletti) [3], se aştepta salvarea omenirii, dornică de alte idealuri. Acolo se ţeseau rosturi de viaţă nouă.

Raţionalismul francez în nestăvilita sa pornire de a i se supune întreg cuprinsul vieţii spiritului, făcuse să se creadă că tot ceeace nu intra în sfera activităţii sale arbitrare, era ceva fără sens.

Şi cum nimic din ce trăise ca manifestare, nu scăpase neatins de iureşul atâtor transformări, nici critica nu fusese scutită de verificări în ceeace trebuia să nutrească despre literatură.

Odată cu trecutul ce se prăbuşea la picioarele idealurilor, acum înfiripate, s'au produs schimbări şi în modurile de a concepe literatura.

Istoricii literari dau ca sigure acele înlocuiri de idealuri, ce s'ar fi întâmplat în conştiinţa artistică, odată cu transformările de care s'a resimţit şi societatea vremii la acea dată istorică.

Sigur e, că logica acelei mişcări revoluţionare a provocat o neliniştе ce-a răscolit mai toate manifestările istoriei.

Intre timp, se găsiră şi Italieni, care spre a micşora distanţa ce părea că-i desparte de idealurile europene de atunci, încercară o primenire a formelor de cultură tradiţională, înjghebând un enciclopedism naţional.

Despre cele întâmplate aci ca mişcare de idei, vorbesc istoriile literare ca de nişte adaptări culturale salvatoare.

Notăm numai urmările în literatură.

Dintr'un spirit de imitaţie sau dintr'o nevoe de conformism intelectual, dispreţul critic începea să-şi dea roadele şi în Italia.

Ceeace veacuri de-arândul se admirase, furia unei răsvrătiri putea uşor ponegri.

Cei grăbiţi să împărtăşească noua răsturnare de idealuri, ţinură să-şi dovedească îndrăsneala, lovind în altarele cele mai respectate.

Dante însuşi este hulit.

Venea chiar un mantovan, care în numele lui Virgiliu, să învinuiască pe Daute, că se dăduse drept urmaş al poetului latin, în timp ce poesia sa era barbară.

E vorba de acţiunea lui *Severio Bettinelli* (1718—1808), prietenul lui Voltaire şi al culturii francese, care întrupează o mentalitate provocatoare.

Desrădăcinat de învăţătura scrisului tradiţional şi plin de ambiţia de a fi al timpurilor ce vin, face vâlvă prin faimoasele *Lettere Virgiliane* [4], unde îşi desvăluieşte atitudinea sa antidantescă.

Interesează, nu atât învinuirile inventate ca venind din partea lui Virgiliu, cât acea uşurinţă cu care se născocea orice artificiu, numai pentru a fi în fruntea unei lumi crezute ca un nou univers.

Privirile se aţinteau către oamenii de cultură cu aspiraţii internaţionale, ca veneţianul *Francesco Algarotti*, (1712—1764), care după

[3] La letteratura italiana. Bologna, Zanichelli, 1941.

[4] Lettere dieci di Virgilio agli Arcadi (1756).

cum se ştie, îşi destăinuia vederile sale critice, în legătură cu motive de artă şi literatură din tot cuprinsul vieţii europene, în *Saggi*.

Atrăgea atenţia asupra literaturii străine şi voia să împământenească conţinuturi de cultură exotică, fără însă a umili literatura italiană.

Alta este atitudinea lui Bettinelli, care defăimând valorile naţionale, întâmpina împotrivirea înimosului Gaspare Gozzi (1713—1786), însemnat şi prin înfiriparea vieţii de revistă, odată cu apariţia poeticului *Osservatore*.

Glasul tradiţiei se apăra şi răspundea cu *la Difesa di Dante* [5], dar necredincioasele provocări ale răsvrătitului Bettinelli, se manifestau acum în *Lettere inglesi*. După ciudatele păreri ale acelui spirit de înstrăinare, literatura italiană abia dacă mai putea oferi o antologie, unde totul să nu fi fost monoton şi neoriginal.

Însă, spiritul critic tradiţional nu s'a organizat într'o împotrivire unanimă, mai ales că ceeace se afirma ca substanţă artistică, era semnul viguros al firii naţionale şi neconfirmate intenţiilor de a ieşi din tradiţie. Conştiinţa italiană se putea mândri cu poeţi ca Giuseppe Parini (1729—1798) şi Vittorio Alfieri (1749—1803), care nestingheriţi de vântul cel nou, păstrau mai departe renumele aceleiaşi structuri italice, fiindcă orice artist, dacă are ceva nou de spus, urmează calea sufletului său intim, fără programe. Totuşi, orizontul cultural devenea tot mai agitat de ideile ce se strecurau de peste hotare, prevestind chiar unele prefaceri ispititoare.

Indemnurile pentru cunoaşterea literaturilor străine, începute prin tipărirea cărţii *De l'Allemagne*, la Milano în 1810, a Doamnei Luisa Germana Necker de Staël, se aclimatizau prin articolul acesteia din 1816, tradus de marele purist linguistic, Pietro Giordani (1774—1848) şi unde Italienii sunt povăţuiţi să-şi împrospăteze literatura naţională, apropiindu-se de ceeace se scria în alte literaturi.

Insuşi Giovanni Berchet (1783—1831) cunoscut mai întâi ca urmaş al clasicismului parinian, traduce din alte literaturi, convins de *nevoia* schimbărilor prevestite. *La lettera semi-seria* este un manifest edificator al unor idealuri, ce veneau sub semnătura desinteresată a lui Chrisostom. Starea aceasta de spirit lua tot mai mult înfăţişarea unei mişcări cu ritm prelungit în întreaga fiinţă naţională. Propriu zis, nu era vorba numai de o reînnoire de forme artistice, ci şi de construirea unui suflet nou.

Răsunetul ideilor romantice de nuanţă germanică, avură de data asta, un înţeles constructiv în viaţa naţională.

De aceea, bătăiosul «*Conciliatore*», continuator al răsvrătirilor, în frunte cu Silvio Pellico şi cu alţii ca Berchet, înceta prin voinţa Austriei.

Agitaţia acestui secol de cultură italiană, o găsim aproape ca peisaj nelipsit în orice istorie literară. Aşa că înşiruirea faptelor de mai sus, au devenit un bun comun tuturor cercetătorilor.

[5] G. Gozzi numi această apărare. «Giudizio degli antichi poeti sopra la moderna censura di Dante attribuita ingiustamente a Virgilio».

E de ţinut seama însă, că modificările de atitudini pentru unii scriitori au rămas doar deziderate pragmatice, fiindcă tot marea tradiţie italiană este cea recunoscută că a dat permanenţă manifestărilor literare.

Ar fi multe de spus despre tradiţia italiană, care oricât de puternică, trebui totuşi să admită şi ceeace venea ca noutate din alte părţi. Deaceea un critic italian, când prezintă înfăţişări de epoci literare, cu aceiaşi iuţeală şi siguranţă, cu care le face un istoric obişnuit, mi se pare puţin înarmat cu spiritul de prevedere. Când îşi rotunzeşte convingerile critice după unele principii ce par să reflecteze în ele chiar nevoi la care s'ar fi gândit scriitorii, dovedeşte mai mult o predispoziţie naturală a spiritului ce vrea să ajungă la conclusii unitare, pentru a se linişti pe sine, fiindcă în realitate, conformismul epocilor este numai aparent.

Nu tot ce apare într'un timp ca realitate, trebue neapărat să se supună intenţiilor noastre de a defini actele vieţii spiritului.

Manifestările artistice sunt uneori abateri aşa de evidente din mersul istoric al vremii, încât nu mai încape nici-o putinţă de a le rândui în caracterizările ce vor să sintetizeze o epocă.

Concepţia cuprinzătoare a unui mod de a se fi manifestat viaţa într'o clipă istorică, poate să nu fie cea care s'ar deduce din suma diferitelor opere acordate uşor cu atmosfera acelui timp, ci dimpotrivă, s'ar putea să răsară tocmai dintr'o singură operă construită prin voinţa solitară a omului cu istorie personală şi în contradicţie cu vremea sa. Când se studiază viaţa artistică, adesea se face confusie între ceeace a străbătut în ea ca mentalitate temporară şi ceeace apare ca esenţă cu adevărat creatoare.

Aşa, după unele reguli, literatura ascultă şi se conformează unui ritm de idei şi sentimente cu viaţă limitată de un destin istoric, după altele, — şi pe acestea le socotim *legile artei*, — ea se supune puterii care se vrea concepută după o ideaţie ce-i aparţine în mod individual şi uneori în desacord cu actualităţile de istorie trecătoare. De fapt, ceeace nu se stinge niciodată în inima unei literaturi, e tocmai rezistenţa specificului ce nu se pleacă acelei conştiinţe obişnuite să preamărească idealuri de modă şi care în fuga lor istorică apar ca zeităţi schimbătoare. Firea artistică nu se încovoae în faţa nimănui, în afară de zeul său suprem, — *vocea eului* şi a luptei sale personale.

E adevărat că unele literaturi prin scriitorii lor, dau impresia convingătoare a unui conformism de şcoală şi epocă, însă literatura italiană deşi încărcată de doctrină, se sustrage adesea acelui spirit de colorit şi adaptare comună marilor grupări de program. Ne gândim la marii vizionari care vin ca nişte organizatori de alte conştiinţe.

Curentele literare sunt propagande în lumea artei, dar nu arta în sine.

Inviezi în suflete, cu mai mult sau mai puţin interes, anume cre-

dinţe, anume idei, însă modul cum vor suna toate acestea în firea creatoare, e o altă problemă şi e singura problemă estetică.

Şi tot altă problemă devine chiar modul raţional de a fi al unui gânditor, când el admite sau respinge ceva, după logica părerilor sale. Din cauza acelui mod particular de manifestare, vorbim de tradiţia unui neam, de specificul unei literaturi sau al unui individ care creiază.

Intenţia aceea de specific şi conştiinţă italiană, care în secolul trecut, voi cu atâta tărie să se valorifice în mijlocul lumii civilizate, după cum am spus, capătă o formă de răzvrătire şi dispreţ, în concepţia critică a lui Imbriani.

In mijlocul acelor conflicte de nou şi vechi, neîncetate în orice timp şi activitate umană, Imbriani deşi vrea să fie un fiu al veacului, dovedeşte un spirit critic dintre cele mai preocupate de problema culturii italiene, care nu aparţinea numai veacului.

Noi socotim că el trăeşte cele mai intense scânteeri de meditaţie estetică, din tot spaţiul ce se scurse de la De Sanctis la Croce şi Gentile.

Ştim că mulţi se vor întreba, cum rămâne cu răsunătoarea acţiune critică a lui Carducci, dar vom lămuri la timp, dece vitalitatea acestuia, o găsim în altă parte decât în gândirea critică.

Inclină ca şi alţi contemporani, să se cunoască literaturile străine, însă dă drumul unei retorici puternice pentru a deştepta în conştiinţa italiană, mândria valorii naţionale, care în mod sigur, depăşea orice produs european.

Reacţionează împotriva celor ce se închină lucrurilor străine, numai pentru că sunt străine.

Idealul estetic nu-l aşteaptă să vină, cum credeau unii, din combinaţia unor elemente externe şi rânduite de intelect, ci din acea virtute creatoare care a dat vieţii italiene, puteri de a culmina.

Convins că superioritatea formei artistice este rezervată artistului italian, care de atâtea ori întrebuinţând conţinuturi străine, le-a imprimat expresia nemuririi aşteaptă cu încredere înălţarea artei italiene.

Ne oprim puţin să vedem, ce credea Imbriani despre întâlnirea conţinutului naţional cu cel exotic şi ce însemnătate avea pentru el acest fapt. In introducerea la cursul de literatură germană la Universitatea din Napoli (1863) spune [6]:

«La civilità nasce da quel conflitto accanito, eterno, che arde fra nazione e nazione, fra stato e stato» (pag. 5).

Din aceste contraste de vieaţă spirituală, răsărea marea visiune civilizatorie.

Şi arta chiar, era urmarea lungilor frământări istorice, în care Imbriani vedea adevăratele puteri constructive ale momentului artistic.

Fiindcă arta ca manifestare perfectă a Ideii, se încarnează într'o capodoperă în care s'au consumat energii seculare de popoare.

[6] Del valore dell'arte forestiera per gl'italiani.

Cine vede în Artă ceva serios şi etern, n'o poate aştepta să nască decât din ciclul de perioade istorice, contopite, la date hotărîte, într'o formă expresivă. Atunci se îmbină într'un ideal suprem, cele două activităţi îndelungate, «l'una delle quali prepara il contenuto, e l'altra la forma».

Imbriani, mărturiseşte un ascuns ecou desanctisian, întrucât vorbeşte de «forma piegata ad esprimere ogni cosa» şi ne aminteşte de acel «piegare su di se stesso». plin de semnificaţie în realizarea procesului creător, înţeles de De Sanctis.

Dar aceasta nu înseamnă că Imbriani e umil reproducător al maestrului cum crede Tenelli, care desigur, a înţeles cam pe deasupra [7] când l-a numit «asimilatorul inteligent al gândirii estetice hegeliene şi desanctisiene» şi nici cum îl numeşte Camillo Pelizzi (Le Lettere italiane del nostro secolo).

Recunoştem că d-l prof. Marcu are dreptate când spune că Tonelli, poate cam simplist a privit pe Imbriani [1].

In privinţa acelui răstimp ce durează de la un moment de criză în artă, până să apară capodopera, afirmă: «Esaurito quest'opera preparatoria, ecco l'Ariosto, il Poeta, l'uomo che vive le aspirazioni dell'opera, congiungere la forma ed il concetto e dare un 'impronta individuale, una *coscienza* alla creazione impersonale».

In acest fel, Poetul vine şi întipăreşte acelor sforţări, în care timpul îşi macină idealurile de creaţie, o conştiinţă deplină, ca semn al individualităţii celui destinat să încheie procesul artistic. Iar ceeace se lucrează în literatură ca pregătire a marilor procese de creaţie, «non è un rifiorire del ramo ma un crescer di lichene sul ramo insecchito». (pag. 9).

Istoriă motivelor literare este vie în concepţia sa estetică şi ea nu-şi încetează cursul dus ca de un destin de-alungul veacurilor, până nu-şi găseşte completa lămurire în exprimarea unui artist, care de obicei este italian.

Deaceea, rostul artistului italian este să desăvârşească arta, iar nu să inventeze; şi poate de aci vine şi mărimea lui.

De altfel, după ce o temă literară a avut norocul să fie lucrată «da' nostri sommi, il mondo si acqueta di quella creazione e a nessuno salta in capo di ritrattarla» (11).

Misiunea creatorului italian fiind precizată, se deduce necesitatea de a cunoaşte literaturile străine.

Vigoarea lor barbară câştigă sublimarea definitivă prin conştiinţa italiană, care trebuind să-şi strângă puterile spre a întrece toate încercările de până atunci, îşi găsea *forma* cea nouă, destin al supremaţiei.

Insă marea reformă a spiritului creator, nădăjduia să se producă în acel interior sufletesc, înrobustit prin cunoscutele purificări de conştiinţă, cerute de Imbriani.

Şi cerea cu atât mai aprig o nouă orientare a conştiinţii italiene, cu cât Italia, fără să-şi fi dat seama de propria însuşire, în ultimul timp, ţinuse locul Greciei antice, în ceeace priveşte arta.

7 Critica italiană dela Vico la Croce, Fundaţia Regală, pag. 285.

Modul de a se prețui pe sine, trebuia să fie altul, «è tempo che noi si cessi dal riguardare la nostra letteratura cogli occhi dei Tiraboschi o degli Emiliani-Giudici; è tempo che noi si comprenda l'immensità dell' edifizio innalzato».

In svârcolirea unor asemenea credințe, program din tinerețe, deși se mai desvoltă și cu alte nuanțe de gândire estetică, se deslănțuește critica lui Imbriani.

Și credem că toată opera sa, mai mult decât oricare alta este deslănțuire, fiindcă nu-și poate struni avântul sufletului ce se revarsă cu tot focul, în orice problemă discutată. Deaceea, nu-și păstrează un plan unitar de judecată care să-i îngăduiască o descifrare artistică nefragmentată de ecouri subiective și de digresiuni curioase.

Dacă ar fi urmat o desvoltare proporționată și logică în tratarea subiectului, i s'ar fi părut că e îngrădit de idei preconcepute și aceasta nu putea fi scop al firii sale fantastice.

Forma cea mai potrivită gândirii sale, era cea de expansiune artistică.

Adesea îl urmărești numai pentrucă îți deschide orizonturi atrăgătoare, iar nu pentru adâncirea unei convingeri tălmăcită pe toate fețele.

Ființa sa întrețesută de predispoziții artistico-filosofice, simțea noutatea mai mult în a schimba țărmurile de cunoaștere, decât în luminarea sistematizată a unor idei.

Iată-l acum cu capul plin de estetică și filosofie, de literatură antică și modernă, începând să cântărească poesiile lui Aleardo Aleardi (1812—1878), supranumit «il nostro quinto gran poeta».

Acesta trecea pe atunci, drept cântărețul melancolic al tuturor aspirațiilor contemporane.

Inzestrat cu darul de a improviza, se identifica ușor cu idealurile imediate ale vieții, și ceeace lumea obișnuită simțea numai, el exprima.

Ceeace însă îl înălță și mai mult în ochii timpului, fu atitudinea de luptător politic.

In firea sa romantică își găsea ecou toată revolta patriei împotriva Austriei. Nu se mulțumi cu a-și arăta starea sufletească în cuvinte, ci trecu și la fapte. Conspiră și îndură viață de închisoare.

I-se recunoaște și acum o delicată simțire poetică, însă nu se mai poate bucura de vâlva ce răsărise dealungul și de-a latul Italiei, în atmosfera de dulce aromeală romantică.

Faimoasele sale Lettere a *Maria* și idila *Raffaello e la Fornarina* nu mai reînviază ca o necesitate vagă a sufletelor ce se regăseau pe atunci, în cuvântul poetului iubit.

După 1850 avusese chiar norocul să se întreacă pentru o vreme, cu bardul din Trentino, Giovanni Prati (1814—1884), care cucerise atenția tuturor prin patriotismul și visarea elegiacă a lirismului său nuanțat cu mult sentimentalism romantic.

In orice caz, un suflet de poet ca al lui Prati, variat în manifestări și uneori recules în meditații cu adevărat poetice, nu putu ține piept schimbărilor de gust, care încărcau de laude pe Aleardi.

Intr'o asemenea strălucire de modă, găsi Imbriani pe cel ce trebuia să fie detronat din admiraţia contemporanilor.

Ştie că vorbind de Aleardi, va întâlni împotrivirea opiniei publice aşa de curtenitoare, mai ales că poetul era om cunoscut pretutindeni.

Insă datoria criticului, era să combată o greşeală divulgată şi înrădăcinată, indiferent dacă era pe placul cuiva.

Fotografiindu-şi sentimentele, va spune atât cât gândeşte şi cum gândeşte.

«Ho cercato di purgarne l'animo mio, ed ho sempre consigliato altrui di tenersene immune, di resistere agli andazzi, di non venerare ed amar checchesia, se non a ragion veduta. Da sedici anni in questa Italia, che mi riesce tanta diversa dal mio desiderio, veggo invece l'impostura e la ciarlataneria riscuoter plauso e trionfare i farabutti e dappochi incensersi, a vicenda; le fabbriche di grandi uomini artificiali ingombrare il mercato politico e letterario, e cattedre e parlamento, di prodotti di scarto. Non inchinandomi ad alcun vitello, nè di carne, nè d'oro; non comperando io lodi bugiarde con encomi menzogneri dicendo sempre quel, che io stimo vero; mi son procacciato nemici e malevoli senza fine, molti dolori e non ho fatto gli affari miei.

Ma non me ne duole; ch'io so d'aver fatto il dover mio» [8].

Aşa vorbea Imbriani pela 1877, desvăluind o stare de lucruri, unde minciuna, desfrâul şi măgulirea dictau în literatură ca şi în politică.

Aşa fiind atmosfera din care Aleardi culegea atâta mulţumire. Imbriani promite că în critica ce-i va face, va fi indulgent şi nu «troppo acerbo», cum îl credea lumea. Totuşi nu renunţă la nimic din ce-ar fi contribuit la micşorarea lui.

Aduce tot felul de argumente erudite şi-l compară cu diferite motive artistice consfinţite de conştiinţa critică, pentru a dovedi, că cel admirat e doar o iluzie artistică.

Fiindcă nu elementul politic, moral sau religios formează poesia, ci virtutea de a simţi şi modul de a transforma gândul în fantasmă.

Imbriani, dintru început îşi precizează punctele de orientare în lumea artei, şi acestea sunt cu atât mai preţioase, cu cât după De Sanctis, se ştie că începea un declin al criticii literare.

Valoarea spiritului imaginativ constă în intensitatea luminii ce răspândeşte şi împodobeşte obiectele din acel microcosmos, care e opera de artă.

Iar pentru a arăta falsitatea artei de care va vorbi, aminteşte că ceeace se determină fără necesitate fantastică, n'are sens, fiindcă lumea ideală, «dove il caso, il fortuito sono sconosciuti, ogni parte implica il tutto, ogni individuo contiene la legge generica, più, ancora che nel modo effettivo. La rappresentazione d'un onda può rendermi l'immensità de'mari...» (pag. 14).

Că organismul poetic trebue să se recunoască în orice particulă a sa şi că poetul dacă nu-şi va găsi legile în propriul său piept, nu va putea fi original, răsare din cele spuse mai sus, însă Imbriani recheamă

[8] Fame Usurpate (l'avvertenza), Bari, Laterza, 1912, pag. 2 (ed. Croce).

des aceste idei, dorind parcă să le țină cât mai vii în mintea celor neobișnuiți cu asemenea gânduri.

«Un nomo raffigura l'umanità: e nelle vicissitudini d'un amore si espongono le vicende dell'universo. In pittura, in iscultura, nella musica è lo stesso». (15).

Indiferent dacă omul artist exprimă numai un singur aspect din viața sa, acolo se va răsfrânge întreg universul ,fiindcă el însuși este un univers, o lume cu legile ei firești.

Și acea lume care e un sistem sau un *concept* (după cum zice Imbriani) cu atât va apare mai poetic, cu cât va satisface mai adânc nevoile sufletului artistic, cu cât va fi mai subiectiv.

Trebue să se înțeleagă însă, că acel concept este specific artistului și că fantesia sa trebue să fie cât mai originală, pentru a-i putea da o deplină obiectivitate.

Dar aci, nu se vorbește de un concept științific, ci de un concept poetic, care trebue să fie *frumos* și să răspundă întocmai tuturor nevoilor sufletești ale poetului.

Modul de exprimare ,ce satisfăcea legile intime ale sufletului, reprezintă un moment din spiritul epocii.

Istorismul lui Imbriani este limpede. Lumea artistică se revarsă peste limitele care despart monada leibniziană de restul cosmic și respiră din spațiul istoric în care s'a determinat.

Criticul se complace în spicuiri de teorii estetice, deși preocuparea sa este Aleardi.

Vrea să ne represinte sensul științific și poetic în activitatea omenească.

«Scienza e Poesia s'invadono a vicenda, come due larghe fiumane che provengano da giogaie discotissiene, ma scorrano vicine, e delle quali l'una or l'altra straripando allaghi l'alveo della contigua». (15).

Aceste isvoare de viață au avut același curs, deosebindu-se doar prin virtutea unor idealuri, care în cele din urmă tind tot la rezolvarea unor acte din ființa creatoare.

Stabilește raportul dintre știință și poesie, care oricât s'ar deosebi ca scop, deopotrivă sunt stăpânite de însușirile aceleiaș obârșii, simțită și recunoscută în fiecare clipă de manifestarea lor.

Își întărește cele susținute, dând un fragment și din A. Camillo De Meis: «senza immaginazione non vi è nessuna specie di scienza; e chi non ha fantasia può a sua posta chiamarsi uno scienziato, ma in realtà non è che un'eco esterna, un papagallo senza ragione; e noi, per non privarlo di un 'illusione che gli procura un piacere, lo tratteremo a tutto pasto, di naturalista, ma fra noi non possiamo dissimularci che egli non è che un copista perchè non riconcepisce e non comprende la Natura. Comprendere e rifare il fatto, e ricreare il creato: fare e rifare. creare è sempre immaginare».

Cine n'are imaginație nu poate fi nici măcar om de știință, pentru că a înțelege Natura, înseamnă să refaci un fapt, adică să creezi.

După ce prin sprijinul atâtor teorii, încearcă să definească natura artei, aduce pe Aleardi în marginea discuției și se întreabă, care este ideia logică a lumii sale poetice și «ce ochelari întrebuințează el pentru

a privi faptele şi ideile, sentimentul dominant ce se poate distinge în caracteristica sa poetică».

Dela început vede că poetul nu concepe limpede fantasma şi nici nu-i fixează un caracter de autonomie, fiindcă «între fantasma contemplată şi el contemplator, se aşează totdeauna o altă imagine» (pag. 16) care este a persoanei autorului.

El nu este complet absorbit de ceeace a creat.

«O astfel de relaţie între autor şi creaţiile sale, e justificată în umorism, când scriitorul înţelege chiar să ucidă poesia, reducând-o la fantasmagorie, cu a demonstra nulitatea intrisecă, dependenţa fantasmei de capriciul său» (16—17).

Imbriani ţine mult la independenţa lumii create, faţă de creator. In altă parte, revine asupra acestei libertăţi de creaţie şi spune că toate stările sufleteşti care fac plăcut pe om în viaţa empirică obişnuită, «pentru a se schimba în poesie, au nevoe mai întâi de a *deveni pasiune*, adică de a creşte în intensitate şi apoi de a se *transforma în fantasmă autonomă*, adică în imagini care au în sine raţiunea vieţii lor şi nu sunt deloc produs al arbitrului cui scrie» (pag. 28).

Aceste cerinţe nu sunt satisfăcute de Aleardi, fiindcă nu trăeşte profund, nici sentimentul religios, nici iubirea de patrie.

Imbriani însă nu rămâne să-şi desvolte judecăţile, reflectând numai asupra celor ce privesc direct opera poetului.

Copleşit de dorul de a-şi descrie propria memorie, aşa de împodobită de culorile literaturilor cuprinse cu gîndul, se răsipeşte într'un întins de perspective, potrivite subiectivismului său de cărturar.

Nu se deslipeşte de fondul său personal şi comentariul critic se umple deodată, de ecouri artistice din antichitate, de eroi şi figuri moderne.

Contemplând o asemenea lume, nu-i este greu să respingă capriciul artei declamatorii a lui Aleardi, însă nu stăruie aşa mult asupra retorismului acestuia.

Pare că totul e un pretext pentru a-şi descărca o întreagă polemică şi pentru a-şi fixa idealul său estetic.

De pildă, vrea să arate că sentimentul iubirii este searbăd în poesia lui Aleardi şi că sub un vegmânt îngrijit se ascunde lipsa de viaţă. Pentru aceasta ne desfăşoară o lungă istorie de literaturi comparate sau arte plastice, însoţită de completările sale.

«L'amore è per le letterature de'popoli moderni quel che la volta è per le loro architetture. E l'uno e l'altra acquistarono valore per l'Arte appo i Romani e signoria presso che esclusiva nel Medio-Evo Allora la volta divenne principio e norma di ogni costruzione artistica, anche nelle contrade dalle quali il clima e la natura del materiale in uso avrebbero dovuto apparentemente escluderla.

Inesauribile nelle forme e nelle combinazioni; piegevole ad ogni scopo, ad ogni bizzarria; capricciosamente complicata nel gotico e nel barocco; miracolosa nelle cupole, ne'ponti, negli acquedotti,...

E la pasione amorosa che in Omero esiste appena come accessorio e sotto la forma quasi brutale d'affetto coniugale; che l'Erissimaco di Platone confessa con istupore di non trovare encomiata da alcuno

de'tanti innografi; che in Virgilio, quantunque esenziale d'importanza, è puramente episodica nella composizione: diventa dalla poesia provenzale in poi fondamento e condizione d'ogni poesia.

Sembra che ormai l'ideale possa incarnarsi solo in forme femminili.... (pag. 35).

Recunoaştem şi aci, exuberanţa tinereţii lui Imbriani grăbit intensificată de evenimente literare şi preocupări estetice.

Urmărind pasiunea iubirii în umanitatea sa, Imbriani, ca de atâtea ori, face digresiuni, pe care şi-le permite, numai să demonstreze că faţă de atâtea posibilităţi de exprimare, Aleardi rămâne în afara artei.

Ii apare şi marele erudit şi admirator al clasicismului, Benedetto Varchi (1503—1565) care e luat ca pildă, pentru modul cum a înnobilat această pasiune şi cum a dovedit că e nesecată în nuanţe.

Artiştii s'au întrecut în a determina şi a colora diferit conţinutul acestei stări sufleteşti.

Mai vag sau mai precis, unii au denumit-o «*fiamma, catena, sospiro, piaga, luce ,guerra, martiro, follia*»... fiecare încercând să iasă din obişnuit, printr'o altă vibraţie a sufletului şi un alt concept .

Imbriani observă însă, că dela un timp, acest cuvânt întrebuinţându-se cu indiferenţă, a căzut în vulgar, a devenit retoric.

«Ed Aleardo Aleardi în busca di novità chiama *l'amore... assillo.* Insuficienţa expresiei găsită în ultimul, nu-i mai pare necesar s'o demonstreze.

Falsitatea şi deci neseriozitatea comică nu sunt depăşite, fiindcă poetul nu e în stare să întreţină intensitatea acestui măreţ avânt al vieţii.

Trece să lămurească apoi puterea conceptelor în poesie.

Dar până să urmărească procesul prin care conceptul încearcă să iasă din închisorile minţii, spre a trăi în lumina şi frumuseţea cuvântului, stabileşte raportul ce există între *pasiune* şi *concept*.

Misterioasa îngemânare dintre aceste două noţiuni, voeşte să şi-o închipue original şi cam umoristic: pasiunea e *femeea*, iar *conceptul* e bărbatul «e quella vuol eser fecondata da questo per produrre un portato poetico» (pag. 44).

Sufletul scriitorului e un *harem* în care pasiunile par nişte «odalische» şi conceptul un paşă ce aruncă batista către cea pe care o poftește.

Conceptul însufleţeşte compunerea, — el este gândirea în care stă concentrată întruchiparea unui microcosmos.

Dispărut acel concept, se pierde orice poezie, iar imaginele oricât de comunicative ar fi, nu rămân decât un mănunchi de mărgăritare nesubordonate unei unităţi supreme.

«Il signor concetto», spune glumeţ Imbriani, «sopprima con un colpo di stato l'autonomia delle singole parti el immagini, subordinandole ad una unità superiore. Allora il componimento addiventa un tutto organico». (45—46).

La Aleardi, neîntâmplându-se acest proces artistic, n'aude sunetul caracteristic conceptelor sale, pentrucă se pierde în vocile artiştilor puternici pe care şi i-a însuşit şi de care nu face menţiune.

Nu-l învinueşte că are moşteniri de acestea în formaţia sa artistică,

dar îl ironizează că nu-şi găseşte propria personalitate, care trebue să transforme totul.

Atâtea imagini ale lui Dante, înfloresc din opera lui Virgiliu şi faimoasele octave ale lui Tasso presupun pe ale lui Ariosto, care la rându-i şi-a luminat calea măestriei, având în minte *stanţele* lui Angelo Poliziano, dar fiecare dintre aceştia, e un poet.

Tot aşa, iscusitul făuritor al *Stanze*-lor n'a putut scăpa de înrâurirea exametrilor lui Catul.

De aci, se desface o altă convingere. Orice temă sau personagiu, orice idee sau imagine îşi au în viaţa literară, un lung stadiu de încolţire sau înceată vieţuire.

Imbriani o numeşte «enucleazione» poetică şi din felul cum apare aceasta, se desprinde şi firea scriitorului, expresia fanteziei sale.

Aşa se afirmă puterea de creaţie a spiritului. Fiindcă tot ce se răsfrânge de-alungul timpurilor şi rătăceşte ca un bun comun pe fonduri de veac ale aceleaş umanităţi, are un rost istoric în marile deveniri ale artei.

In opera lui Aleardi, se simte prezenţa unor străini ca Uhland sau V. Hugo, — adesea prin ceeace ei au mai retoric, dacă nu a lui Foscolo sau Leopardi.

Aleardi nu ştia să se despresoare de obscurităţi şi puţinele momente de inspiraţie adevărată au amuţit în multele sale slăbiciuni literare.

Totuşi, prin critica aceasta, Imbriani nu ne lasă numai o ponegrire critică, cum pare unora, ci şi o bogată orientare în lumea artistică şi o impresionantă ascuţime de minte, cu reacţiuni imediate în faţa celor mai subtile intimităţi de creaţie.

Disprefuieşte pe Aleardi, însă îi recunoaşte felul în care compune acele «poesie d'occasione» cam nepotrivit numite de poet «*volanti*» şi corespunzătoare *epigramelor* din antichitate.

Acestea se deosibesc de exemplele analizate mai sus şi luate din *Canti*.

Cum era de prevăzut, nu-i place nici limbajul pe care îl găseşte retoric, artificial.

Când însă găseşte versuri cu sclipiri poetice, Imbriani se opreşte cu plăcere să le recunoască, dar mulţumirea sa e de scurtă durată, fiindcă nu-i dau impresia unei expresiuni de gândire bine organizată.

Oricâtă erudiţie îngreuiază uneori studiile sale, ca o slăbiciune a timpului din care dorea să facă parte, e pe nedrept acuzat că nu se poate descurca, spre a privi direct arta.

Mereu caută acea simţire, care prin vibraţia poeticului ei, dă minţii, imaginea întineririi viguroase «Chi non sente, difficilmente ha grandi concetti».

Dar gândirea sa critică nu se referă numai la probleme literare, ci la toate manifestările spiritului teoretic şi practic. Vrea să-şi formeze o concepţie care să cuprindă întreaga viaţă.

Un alt scriitor care supără pe Imbriani pentru vâlva ce stârnea între contemporani, era profesorul de liteatură italiană dela universi-

tatea din Padova, Ziacomo Zanella (1820—1889), respectat critic şi sârguincios cunoscător al literaturilor clasice din care traducea cu autoritate.

Părea criticulri nostru, că faima nu-i venea din vre-o valoare adevărată, ci dintr'o îndemânare ce-l făcuse cunoscut şi prin care devenise poet de actualitate.

Nimeni nu cuteza să se îndoiască de meritele sale literare. De vre-o două zeci de ani nu era obişnuit de cât cu sărbătorirea însuşirilor sale de artist şi patriot.

Gloria ce-l încununa era comunicată prin programe şcolare, fiindcă pentru unii, Literatura Italiană începea cu Dante şi atingea un hotar cu Zanella!

Cine cunoaşte structura sufletească a lui Imbriani şi mai ales, ce idealuri căuta el în literatură, va înţelege uşor câtă amărăciune îi va fi clocotit în sânge, la auzul necontenitelor închinăciuni pentru un scriitor lipsit de merite, după părerea sa!

Şi devine mai mânios, când vede că în fruntea admiratorilor se aşeza chiar un învăţat ca Isidoro del Lungo; vestea Italiei că se ivise un *poet nou!*

Numai Imbriani îşi va lua asupră-şi sarcina de a spune ce crede.

«Ma chi ammira il Zanella, a me sembra aver perduta la intelligenza del bello poetico; chi ne accetta le dottrine, è forza che diventi cattivo cittadino ed uomo di sensi volgari!» (pag. 247).

Era o situaţie aproape ca cea a lui Aleardi.

Urcase trepte sociale poate mai înalte şi fusese răsplătit cu multe distincţii!

Toate acestea erau forme răsunătoare pentru lumea comună şi mărean idolatria literară.

Identificat cu acea conştiinţă de mândrie italică şi pe care niciodată n'a crezut-o amuţită, Imbriani nu-şi poate limpezi privirea critică. dacă nu desparte seriosul de retorica cinematografică. Nu interesează ceeace crede mulţimea, fiindcă din toate părerile câte se învârtesc în jurul unei chestiuni, numai una este dreaptă, şi este a celui care vede bine adevărul şi-l prezintă sincer. Restul sunt lucruri spuse la întâmplare.

«*Per me l'arte* è cosa seria; e non credo davvero che intorno ad essa le opinioni sian libere; c'è un'opinione giusta e ci ha le false;...

Spune chiar fără înconjur, cât preţueşte ceeace se vântură în mintea publicului şi ce crede despre el:

«il pubblico è pecora: il pubblico accetta i giudizi bell'e formolati, senza criterio, da chiunque gli vengan porti, perchè gli si porgano con improntitudine ed arroganza. Dorme all'udienza e sottoscrive la sentenza»... (pag. 246).

In faţa unei asemenea mentalităţi, forfoteau o sumă de scriitori cu fel de fel de apucături literare. Neavând în ei un conţinut poetic, umblau după câte ceva senzaţional spre a zgudui nervii. Puneau în scenă crime şi făceau să curgă sânge, numai pentru a stoarce lacrămi.

Unii răsfoiau istoriile juridice, după cum alții alergau printre morminte să găsească motive literare și făgăduiau înmormântări, la fiecare opt zile.

Acest soi de scriitori, prin îndeletnicirile lor, se întreceau cu medicii specialiști.

Din tot ceeace plutea în acea atmosferă, fie care se credea îndreptățit să-și speculeze motivul ce i se potrivea.

Zanella, crezând poate că joacă rolul lui Zola, își lua asupra-și *natura* și *științele naturale*, pentru a deveni poetul positivismului italian.

Imbriani înfierează această mișcare, ca fiind șubredă, mai cu seamă în Italia, unde nu era o necesitate a gândirii naționale.

«Le origini del positivismo Italiano sono le più semplici del mondo. Non è sorto per necessità logica; non proviene da una esigenza del pensiero nazionale, da una evoluzione scientifica. (pag. 249).

Toată această stare de lucruri era urmarea lipsei unui spirit filosofic demn de înălțări ideale. Și vina cea mare o purta conducerea de stat, care înființa fără nicio noimă catedre de filosofie și lăsa să fie ocupate de către oameni ce n'aveau nimic nici în clin nici în mânecă cu filosofia.

In atari condițiuni, filosofia nu mai putea fi altceva decât un absurd.

Desconsiderarea ideilor generale răsare din cele ce urmează: «il mondo è essenzialmente frammentario: tutto è accidente, o tutt'al piu legge, che regola l'accidente; tutto è empirismo; la vera cognizione assoluta, il vero assoluto,

Di fuor del qual nessun vero si spazia, è un'allucinazione dello intelletto». (pag. 250).

Limitarea cunoașterii la un număr restrâns de fenomene, devenise normă generală de gândire.

Intelectul lâncezea sau se risipea în curiozități superficiale și nu se auzea nici o voce care să ceară științii, ceva mai mult.

Tinerimea italiană — spune Imbriani — trăia într'o satisfacție de titluri și câștiguri ușoare. Singura aspirație era să guste din această viață intelectuală mărginită. «Di questa scuola ciarlatanesca è poeta il Zanella».

Pentru a înțelege mai bine, răul ce s'a abătut asupra literaturii italiene, odată cu strâmtarea sferei de cunoaștere, Imbriani ne poftește să recitim din *Dopo la Laurea* lui De Meis, scrisoarea a doua cu acelaș argument al liricii lui Zanella, — *Natura e Scienza*.

Cartea lui De Meis trecea drept cea mai răspândită pe atunci și nu se concepea om cult, fără să n'o fi citit.

Atât Zanella cât și De Meis «prendono le mosse dall'intuizione e divinazione ed interpretazione poetica: che l'umanità fanciulla, che la fantasia, fa de'fenomeni naturali» (251).

Și Omul lui Zanella ca și Giorgio, personagiul, lui De Meis, «ambiscono tutt'e due di scoprire il segreto e l'essenza della Natura; e l'uno e l'altro ricorrono alle scienze naturali, esperimentali, empiriche»...

Insă e o deosebire, fiindcă structura lor spirituală dovedește cu totul alte predispoziții și idealuri.

Zanella nu poate fi sincer, fiindcă nefiind un filosof, nu atinge punctele vii ale gândirii. Şi cine cunoaşte lucrurile în esenţa lor, crede în ceeace spune, pe când cine rămâne la suprafaţa lor şi totuşi vrea să dea aparenţa înţelegerii adânci, se minte întâi pe sine. Poetul criticat este tocmai în această situaţie de nepătrundere şi deci de înţelegere superficială. El numai se conformează unor idei la modă.

Şi adaogă:

«Ma se i naturalisti oltremontani, interrogati da Giorgio (ecoul lui De Meis) di buona fede si chiudono nelle scienze sperimentali, e negano le virtù speculative alla mente umana, pel Zanella non è cosi in fondo» (256).

El, neînţelegând totul în adâncime, are impresia senină a unei aparente lămuriri.

«Egli crede, che le *tenebri di pria* siano svanite, che l'uomo non sia più deluso amante del vero, anzi, che lo abbia afferrato» (256).

Ceeace nemulţumeşte şi aţâţă mintea critică a lui Imbriani, e tocmai acea naivitate a poetului, care crede că aşa de repede a surprins adevărul şi natura lucrurilor. Îndrăzneaţa afirmaţie, că raţiunea ne dă îndată adevărul, e un cinism din partea lui Zanella. După el, nici o umbră de îndoială nu se mai putea aşeza în calea cunoaşterii. De aceea, linişte completă. Totuşi, pretenţiosul poet vrea să fie şi filosof şi strecoară, după cele spuse, şi o *îndoială* care de fapt este a altora. (la ragione ci da il vero, ma, dice lui, ci tolgon la pace del cuore, ergo, volgiam loro le spalle) (257).

Aici, vede Imbriani ceva prefăcut şi i-o spune: «La scissura nell' uomo morale moderno non è una scoperta del nostro dabben sacerdote; altri l'hanno cantato prima di lui; altri hanno rappresentato il contrasto tra il cuore e la fantasia»...

Şi aminteşte de Leopardi şi Musset care au lăsat versuri nemuritoare, tocmai fiindcă problemele vieţii îşi trăiau gravitatea lor şi lăsau înţelesuri îndoelnice în minţile gânditoare. Poetul frances, de pildă, nu se putea împăca aşa uşor cu ceeace dogmele ştiinţifice îi dădeau; în el trăia neliniştea provocată de un Aristotel sau Platon.

In faţa atâtor umbriri ce împânzeau câmpul cunoaşterii, numai Zanella rămânea rece şi fără gânduri.

Iar Imbriani, ca un desanctisian prevesteşte «Guai al popolo che cade nello indifferentismo, nell'apatia filosofica o religiosa: che non pensa più alle dotte inchieste, anzi a ricrearsi e darsi piacere!» (pag. 261).

Cugetarea filosofică e puterea de a ajunge la concepte, un izvor de reînoire a formelor expresive. Cine nu gândeşte, cine nu prinde sensuri neintrate în conştiinţa comună, n'are să spună ceva nou. «Il concetto pare dunque la più capace affermazione in cui si concreti il sentito del poeta» şi literatura ce nu dovedeşte această însuşire, se vestejeşte fără putinţă de regenerare.

Şi atunci, îl întreabă pe Zanella, care nu se mai îndoeşte de nimic, fiindcă ştiinţa îi dă totul, de ce ne mai vorbeşte totuşi «di notte del cuore, che si fa più densa?».

La acestea îi răspunde tot Imbriani, că nu poate fi altfel, întru cât are «un'anima fiacca e poltrona»...

Ii lipseşte seriozitatea, tăria de caracter şi n'are nici personalitate morală. Ii lipseşte un ideal. Afirmaţiile sale poetice nu par conforme conştiinţii personale, care spre a fi devenit naturale, ar fi trebuit să-şi fi construit o credinţă, o ştiinţă adevărată care să-i dea esenţa lucrurilor.

Pretinsa ştiinţă a lui Zanella, nu e ceva serios, ci o recreaţie, o distracţie.

In puţine cuvinte, concepţia sa e o retorică umflată! Iar ca scriitor, în toate situaţiile s'ar putea găsi mai la locul său, numai între versificatori, nu!

«Ed è superfluo, perchè le sue qualità poetiche sono affatto nulle: perchè non arricchisce il nostro mondo fantastico, nè d'un concetto, nè d'una immagine»... (244).

N'are ce căuta un asemenea poet, dacă nu înseamnă un pas înainte în fantesia unui popor mare ,care are şi un trecut aşa de măreţ!

Zanella nu numai că n'a fost în stare să creeze imagini frumoase şi vii, dar nici măcar n'a mlădiat versul spre alte forme, pentru a uşura cel puţin, calea altora.

Nici traducerile sale din literatura latină n'au scăpat săgetărilor critice.

Şi această reacţiune critică (Un preteso poeta — Giacomo Zanella) ca şi celelalte din *Fame Usurpate*, interesează prin atitudinea ingeniosului nostru polemist, care în orice clipă îşi desvăluieşte «la sua singolare fisonomia stilistica» şi nesecatul său izvor de umor şi ponegrire.

Dar mai mult decât vigoarea de scriitor, stăpân pe orice procedeu literar şi care face din opera sa, cea mai caracteristică reacţiune critică din a doua jumătate a veacului trecut, ne interesează ideile sale estetice. Critica unuia sau altuia dintre scriitori, îi strânge convingerile în jurul idealurilor estetice.

Ceeace rămâne în picioare, este principiul estetic şi către acesta se îndreaptă atenţia încordată a lui Imbriani: acesta stă de veghe peste secole de producţie artistică şi lui ar trebui să i se conformeze orice încercare de creaţie.

In luminarea acelui concept poetic şi a modului cum s'a realizat în capodoperile literaturii italiene, şi-a consumat el, puterea de a raţiona.

Dar toată greutatea ce-a întâmpinat, când a voit să-şi îndeplinească misiunea, a venit din cauză că ai săi n'ar fi fost destul de pregătiţi să deducă principiile critice din *ştiinţa estetică*.

Lipsea o gândire filosofică în stare să desprindă sensul adevărat al artei.

In judecarea operii, vrea să distingă ceeace e spirit de creaţie originală, de ceeace s'ar răsfrânge în ea ca reflex al vremii contemporane. Trebue uitat mediul în care opera s'a realizat şi nici condiţiunile psihologice prin care autorul era şi el un om al timpului, nu trebuesc luate în seamă. Se va căuta opera de artă în sine, «perfetta, finita, piena» (Fame, 123).

Prin momentul acesta de înţelegere estetică, Imbriani se ridică la o visiune singulară, pe atunci chiar de actualitate. Totdeauna avu mintea lămurită în ceeace crezu despre idealurile estetice, deşi subiectivismul său adesea îi împăienjenea atitudinele critice.

De aceea, oricât de furtunoasă ar fi fost defăimarea unui scriitor pe care l-a criticat, vom ține seamă de fondul său de gânditor, de teoretician luminat.

Discutând despre inspirația curată și puterea de exprimare în artă, ne spune că n'are nevoe de adaosuri lămuritoare, când ea a vorbit direct sufletului, și ne amintește de răspunsul dat de Alessandro Manzoni, unui admirator al său, care neînțelegând ceva din *Inni Sacri*, cere autorului să-l descurce.

Pe scurt, marele poet, printr'o judecată cumpănită și luminoasă ca simț critic, îi spune să fie mulțumit că nu mai spune nimic asupra pasajului cu pricina, întrucât cuvintele de acolo au spus tot ce-au avut de spus de la început, iar cei care au nevoe de lămuriri, nu le merită.

Deasupra spiritului critic distinctiv și în conflict cu scriitorii studiați, răsar acele perspective de înțeleaptă intuire artistică pe care Imbriani o avu întotdeauna.

Nu poate fi luat ca model critic, deși e convingător până și în pornirile sale agresive, însă a-l studia înseamnă a te orienta.

Fără îndoială, găsim în el, observații demne de marii critici, însă nerăbdarea subiectivă îl face uneori să domnească prea vijelios peste lucrurile ce nu intră în părerile sale.

Din punct de vedere critic, aceasta îl face să nu mai trăiască decât fragmentar, fiindcă înfierbântatele-i convingeri nu mai pot fi scoase din semnificația psihologiei contemporane sau a mentalității pe care încerca în zadar s'o călăuzească spre idealuri mai bărbătești, mai serioase.

Dar ceea ce-l apropie pe Imbriani de noi, în afară de robusta structură de scriitor, este tocmai acea viață agitată de idei ce vor să devină principii estetice. Atunci ai impresia că în ființa criticului se întâmplă cu ideile, ceeace în sufletul artistului se întâmplă cu imaginile, înainte de a se fi încheiat procesul de creație. Năpădesc de prin toate câmpurile de cunoaștere, spre a se rândui ca avut al unei gândiri ce se vrea exprimată.

Acesta fiindu-i ritmul gândirii, problemele urmărite nu devin luminări sintetice, ci se răspândesc la voia întâmplării, în digresiuni colorate, ca sclipirile de imagini în neorânduirea poetică.

Totuși cea mai vie critică de care răsună toată perioada literară dintre 1860 și 1885, este critica nedisciplinată a lui Imbriani.

Cu toate că începuse cam de pe atunci să se vorbească de Carducci, de Giovanni Verga sau de începătorul D'Annunzio, spre a nu mai aminti și pe alții, impresia că Aleardi și Zanella în plină culme întreținеau o literatură mediocră, îl chinuește.

Acea tonalitate metastasiană notată și de De Sanctis, împotriva căreia mai aprig era Imbriani, i se părea că încă nu se va stinge în literatură.

Când întâlnește asemenea scăderi, nici nu ajunge la raționamente critice cumpănite de liniștea desanctisiană, ci își descarcă mâhnirea în atitudinele cunoscute.

Reprezintă revolta critică îndesită de provocări polemice și de neîncrederea într'o imediată îndreptare.

Leon Diculescu

W. v. GOETHE: FAUST II

FRAGMENTE

Traducere de **Laura M. Dragomirescu**

ACTUL IV

MUNŢI INALŢI

Piscuri stâncoase şi fierăstruite. Un nor se îndreaptă către culme şi se lasă pe un tăpşan.

Faust
(apărând din nor)

Privind singurătăţile din adâncimi
Mă 'ndeamnă gândul să cobor aci pe culmi
Lăsându-l norul care mă aduse lin
Prin zările senine, peste ţări şi mări.
Se depărtează 'ncet, învăluindu-se,
Se duce, se tot duce către Răsărit...
Ca pe-o minune-l urmăresc în mersul lui
Cum se resfiră, cum se-adună, vălurând.
Ce 'nfăţişare ia ? Mă 'nşală ochiul ? Nu :
Pe perne de lumină 'ntinsă, văd tronând
Uriaşa 'ntruchipare-a unei zeităţi,
Junona-ai zice, Leda, ea Helena e,
Ce blând strălucitoare 'n tremur o revăd ?
Ah, se destramă ! Nu, se 'nvolburează 'n sus
Ca munţi de ghiaţă care 'n luciul lor răsfrâng
Seninul zilelor de farmec ce-au trecut.
Pe piept, pe frunte, tot simt vălul răcoros
De ceţuri ce m'alintă blând, mângâetor.
Alene se înalţă sus, mereu mai sus,
Se-adună 'ncet.... Ce chip suav răsare-acum
Trezind icoana scumpă-a năzuinţii 'ntâi ?
Comori de bucurii apuse 'nvie iar ?
Sunt zorii dragostei ? Privirea-aceea 'ntâi
Ca un străfulger de lumină-abia 'nţeles

Ce mi-ar fi fost, de-o reţineam, supremul bun ?
Cerească sue dulcea 'ntruchipare 'n sus,
Nu se destramă, lin se 'nalţă în azur
Ducând cu sine floarea sufletului meu.

(O ciubotă năsdrăvană se aude tropăind, — încă una. Mefistofeles coboară din ele. Ciubotele aleargă mai departe).

Mefisto

Aşa mai zic şi eu că vii cu spor !
Dar ce te-apucă, 'mi spui şi mie,
Tot prin pustii coclauri să scobori
Şi 'ntr'un noian de pietrărie ?
Oricum, mi-e vadul cunoscut; nu ştii
Că fundul Iadului a fost cândva aci ?

Faust

Tot de-aiureli şi basme îţi abate;
Iar vii să 'nşiri acuma câte toate.

Mefisto
(grav)

Când Dumnezeu — şi ştiu decе anume —
Din slavă în străfunduri ne-a svârlit,
In sâmburul cu flăcări fără nume,
In focul cel de veci nepotolit, —
Vârâţi aşa'n lumină şi dogoare —
De, ne-am simţit, spun drept, cam la strâmtoare:
De sus, de jos, toţi dracii, pe 'ntrecute,
Porniră să tuşească, să strănute; —
Era un fum de smoală şi pucioasă
Că aburii ne-având pe und' să iasă
Şi iadul neputând să-i mai încape
Pământu-a trebuit să crape !
Din coadă ne-am văzut atunci în frunte
Şi din adânc pe culmile de munte;
Scripturile de altfel au şi spus
De noi de jos, acum că suntem sus.
Căci am ieşit din strâmt şi din robie
Inspre-a văzduhului împărăţie,
O taină multă vreme-adânc păstrată
Şi-abia târziu la neamuri revelată.
(Ephes. 6. 12).

Faust

Tăcerea demnă-a munţilor nu 'ncerc nicicum
S'o turbur; Nu întreb dece şi cum —
Natura, ea pe ea când s'a creiat,
Pământul cum a vrut l-a modelat:
Culmi· râpe, munţi, a vrut să fie
Legaţi şi în perfectă armonie,
In urma lor să se coboare line
Spre vale şirurile de coline.
Când firii-i râde viaţa mai departe,
Nu-şi bate capu 'n născociri deşarte.

Mefisto

E simplu, crezi, ca bună dimineaţă ?
Dar să ţi-o spună cine-a fost de faţă:
Eram acolo, în abisul clocotind
De lava'n flăcări care 'n sus ţâşnea,
Moloh când cu ciocanul munţi cioplind
Bucăţi de stânci cât colo le-arunca.
Pământu-i plin de masse prăvălite —
Dar de ce forţă-au fost svârlite
Nici filosoful nu prea ştie;
O vede stânca ? Bine, las' să fie !
Fă-ţi capul praf, tot nu ştii de-unde vine·
Poporul, el mult mai cuminte,
El are-o veche 'nţelepciune:
Oriunde este vorba de-o minune,
Indată dracu-i vine 'n minte
Şi cu nimica nu-l mai scoţi din crezul lui
Că-i «piatra» ori că-i «puntea dracului» !

Faust

Interesant oricum e 'ntr'o măsură
S'auzi ce crede dracu de Natură.

Mefisto

Ce-am cu Natura ? Cum o fi să fie, —
Insist doar: dracu-a fost la obârşie;
El toate le creează 'n mare:
Şi 'n haos, şi 'n tumult, ce avântare !
Dar ca să ne 'nţelegem, un cuvânt :
Ce-ţi pot eu da de-aci de pe pământ ?

Ți-am arătat pe rând nemărginirea
Și bogăția lumii 'n toată strălucirea —
(Matei, 4)
Tu, saţiu 'n veci nepotolit,
Nimica nu te-a ispitit ?

Faust

Ba da ! Un plan măreț, uluitor;
Ghicești ?

Mefisto

Pe gustul meu mi-ar fi ușor:
Vre-un centru mic burghez, o capitală
Cu guri flămânde. goană și 'mbulzeală,
Străduțe strâmbe, case ţuguiate,
Un târg cu cepe, verze, usturoi,
Măcelării cu muște ce vin roi
Să stea pe fleicile-atârnate;
Din plin ar fi împreunate
Duhoare și activitate !
Pieți largi apoi, străzi drepte, o spoială
De lux făcut de mântuială.
Cum treci de porți, nestânjenite
Curg mahalale nesfârșite
Cu larmă, cu uruituri
De care, sgomot de trăsuri;
Un furnicar de omenire
Ce mișună parcă 'n neștire.
Când ai ieși 'ntre ei călare,
Cu miile, care de care
In temenele să se 'ntreacă !

Faust

Așa ceva nu poat' să-mi placă !
Te bucuri că poporul s'a 'nmulțit,
Pe gustul lui că se hrănește,
Că se cultivă, se 'nstărește, —
La urmă-i tot un răsvrătit.

Mefisto

...Ori mi-aș clădi ca pentru sufletel
Pe-un plai de vis un minunat castel
Cu parc umbros, peluze, eleștee,
Cu ziduri de verdeață, cu alee

Şi pajişti verzi catifelate,
Cu umbre şi lumini amenajate, —
Cu-avuz din stânci ce apele-şi îmbină
Sărind în sus în jocuri de lumină
Ce când se 'ntorc în jos, scânteetoare,
Cad numai picuri, numai firişoare.
...Pe urmă, câte-un cuibuşor aş face
Frumoaselor cu vino 'ncoace,
Să-ţi uiţi de timp când te îmbie
Cu desmierdări şi gingăşie.
Am zis «frumoasele»; căci personal,
Concep frumosul numai la plural.

Faust

Modern, sardanapalic şi banal.

Mefisto

Nu-i chip să-mi spui ce-ai năzuit
Atâta de măreţ cutezător ?
Ori vrei să mergi în lună ? Te-a vrăjit
Când ai văzut-o-aşa aproape 'n sbor ?

Faust

Nici gând ! Şi pe pământ găsesc
Destul prilej şi câmp de 'nfăptuire.
Voiu şti să-i pun pe oameni în uimire;
Puterea şi 'ndrăsneala nu-mi lipsesc.

Mefisto

Vrei gloria cum văd, vrei strălucirea;
Se simte că vii dela eroine.

Faust

Vreau doar să mă afirm prin mine;
Nu caut gloria, ci 'nfăptuirea.

Mefisto

Poeţii tot au să te suie 'n slavă
Către urmaşi şi către veşnicie; —
Să vezi atunci nebuni şi nebunie !

Faust

E prea frumos ca s'o 'nţelegi;
Nu poţi să simţi un om ce năzueşte;
Tăios şi-amar, când tot ce vezi renegi,
Ce ştii tu omul după ce tânjeşte ?

Mefisto

Să zicem; aibi atunci bunăvoinţa
Şi 'ncredinţează-mi gărgăunii şi dorinţa !

Faust

Pe marea 'n valuri mi-o purtam privirea,
Cum creşte'n larg, se-adună mohorîtă,
Cum stă, şi 'ncepe-apoi rostogolirea
De valuri, — ţărmul jos vrând să-l înghită.
Şi m'a mâhnit văzând cum îndrăsneala
Incalcă dreptul sfânt al orişicui
Şi'n patima ei oarbă, dă năvală
Să-l scoată pe stăpân din bunul lui.
Gândind că e 'ntâmplare, stau la pândă;
Şi valul stă, se 'ntoarce iar la loc
Indepărtându-se de mult râvnita ţintă, —
Dar vine ceasu, 'ncepe-acelaş joc

Mefisto
(către spectatori)

Nici noutate nu-i, şi nici prăpăd:
De zeci de mii de ani tot asta văd.

Faust
(cu patimă crescândă)

Tiptil din mii de colţuri se strecoară.
Nerodnică, sporind nerodnicia,
Se umflă iar şi 'nneacă iar pustia
De ţărm întins şi sterp ce te 'nfioară
Şi valuri peste valuri vin turbate,
Se 'ntorc — şi lasă tot pustietate.
Atât amar de forţe irosite
In van, a elementelor deslănţuite !
Aici mi 'ndrept şi crez şi năzuinţă.
Aici să lupt, s'ajung la biruinţă !
Şi pot ! — Cât de turbată ar veni,

Orice oprelişte-o supune,
Năvalnică, oricât s'ar opinti,
Orice movilă stavilă îi pune,
Orice-adâncime de nimic o soarbe 'n ea.
Gând după gând se înfiripă 'n minte,
E năzuinţa mea cea mai fierbinte
Trufaşa mare dela ţărm s'o 'mping
'Napoi în larg, acolo ea 'nde ea, —
Nemărginitul umed să-l restrâng.
Tot alte orizonturi întrevăd, —
Ţi-am spus ce vreau. Acuma să te văd!

(Din depărtare, din dreapta, se aud tobe, goarne, freamăt de război).

ACTUL V

PRIVELIŞTE LARGĂ

Călătorul

Tei umbroşi, da, tot voi sunteţi; —
Străjuind cu măreţie
Vă mai regăsesc şi-acuma
După-atâta pribegie.
Tot coliba depe vremuri
Care m'a adăpostit
Marea când întărîtată
Peste ţărm m'a asvârlit.
Gazde dragi şi primitoare,
Astăzi când spre voi revin
Mai mă 'ntâmpinaţi voi oare
Când de-atunci eraţi bătrâni?
Oameni buni şi de ispravă,
Binecuvântaţi să fiţi
De-ţi trăi şi 'n voioşie
Oaspeţi încă mai primiţi.

(Bate la uşă)

Baucis

(O bătrânică gârbovită)

Intră 'ncet! Şi vin' cu bine!
Doarme moşu, — binişor!
Somnu-i dă puteri şi-l ţine
De-o mai duce 'ncetişor.

Călătorul

Voi, măicuţo, sunteţi dară
Cei căror să mulţumesc

Viaţa-atunci că mi-o scăpară
Şi că astăzi mai trăesc ?
Tu eşti Baucis ce la vreme
M'ai trezit, m'ai înviat ?
(Intre timp se arată şi moşneagul)
Filemon, tu ce din valuri
Tot avutul mi-ai scăpat ?
Focul vostru, vrură sorţii,
Clopotul ce-a prins să sune,
Să ne smulgă-atuncea morţii
'N noaptea groazei, prin minune,
Ard s'o mai revăd odată
Marea şi tot largul zării,
Să 'ngenunche fiinţa-mi toată
Prinsă 'n vraja 'nduioşării !
(Se sue spre duna de nisip)

Filemon
(către Baucis)

Pune masa 'n grădiniţă, —
Şi el meargă unde-o crede;
Să te uiţi, o să rămână
Uluit de câte vede.
(Ajungându-l din urmă)
Tot ţinutul năvălit de
Apele cotropitoare,
Ca grădină azi se 'ntinde
Ca un rai de încântare.
Prea bătrân s'ajut pe alţii
Când puterea mă lăsase,
Tot atunci văzui cum marea
Către larg o 'ndepărtase :
Noul domn şi robi săpară
Şanţuri şi-o îndiguiră ;
Dreptul mării-l îngustară —
Luându-i ţărmu,-l stăpâniră.
Pajişti verzi l-acopăr. sate,
Pomi, livezi, grădini, minune !
Vino să le vezi pe toate
Soarele pân' ce n'apune !
Uite, — acolo 'n zare-i portul ; —
Vin corăbii să-ancoreze ;
Păsările-şi ştiu culcuşul
Lor acum und' să 'nopteze.
Colo-abia, în depărtare
E albastra dungă-a mării,

Iar încoaci roi de-omenire
Peste 'ntreg cuprinsul zării.

IN GRĂDINIȚĂ

(Toți trei la masă)

Baucis
(Către strein)

Stai pe gânduri ? Cu nimica
Foamea nu ți-o potolești ?

Filemon

L-a uimit prea mult minunea —
Cearcă tu să-l lămurești.

Baucis

Da, minune-a fost, dar nu știu,
Mie una tot mi-abate
C'au umblat în toate astea
Și cu lucruri necurate.

Filemon

Ce vezi rău că Impăratul
Țărmu 'ntreg lui i l-a dat ?
Crainicul nu ne-a vestit-o ?
Pe dearând n'a trâmbițat ?
Colea 'n dune-au întins cortul
Și au pus întâi picior —
Și-apoi pajiști verzi văzurăm
Și-un palat de domnitor.

Baucis

Ziua larmă trudă, muncă.
Tot săpau, doar de-or spori, —
Noaptea unde jucau flăcări,
Vedeai dig a doua zi.
Jertfe omenești, și 'n noapte
Gemete venind pe val, —
Când sburau scântei spre mare,
Gata 'n zori și un canal.
Fără suflet, pe colîba
Noastră ochii-acum și-a pus,

Şi vecin temut cum este,
Vrea să-i fii în tot supus.

Filemon

Dar ţi-a spus pe ţărmul nou că
Ne-ar da 'n schimb o moşioară.

Baucis

Pe-un pământ ieşit din ape ?
Ţin'te de pământul tare !

Filemon

Haidem la bisericuţă
Soarele să-l mai vedem,
Şi 'n genunchi, în glas de clopot
Domnului să ne rugăm.

PALATUL

(Parc mare jur împrejur şi un canal larg în linie dreaptă)

Faust
(In adânci bătrâneţe, plimbându-se îngândurat)

Lynkeus
(Străjerul Turnului)

Se duce soarele; — din zare
Vin năvi spre port, se strâng la mal;
Din larguri văd o barcă mare
Ce se îndreaptă spre canal.
Sglobii, cum flutur pavilioane,
Catarge-aşteaptă 'n neclintire ;
Toţi fericiţi, luntraşi şi oameni,
Ţi 'nalţă rugi de preamărire.
(De pe dună se aude sunetul clopotului).

Faust
(Tresărind)

O, sunet blestemat ! Urgie
Ce-mi treci prin inimă-un cuţit !
In faţă-mi stă o 'mpărăţie,
'Napoia mea un chin cumplit.

Tu-mi răscoleşti toată 'ndârjirea
Că nu-i curat ce am nimică, —
N'am teii, n'am coliba joasă,
N'o am bisericuţa mică.
De-aş vrea să pot visa pe culme,
Tot umbra lor m'ar urmări ;
Imi stau ca nişte ghimpi în cale, —
O, cum aş vrea să pot fugi !

Străjerul din turn

Cum vine barca, lin mânată
De adierea blândă-a serii,
Cu-atâtea bunuri încărcată
Din toate largurile zării !
(O corabie splendidă vine încărcată cu tot felul de mărfuri streine).

Mefisto/eles
(Cu cele trei forţe brute).

Corul

Să coborîm !
Iac'am sosit.
Stăpâne,
Bine te-am găsit !
(Debarcă şi mărfurile le descarcă la ţărm).

Mefisto

Noi datoria ne-o 'mplinirăm
Ca pe stăpân să-l mulţumim ;
Cu două nave doar pornirăm
Şi 'n port cu douăzeci venim.
Isprava noastră de minune
Incărcătura şi ţi-o spune.
Pe mări conştiinţii nu-i e teamă ;
De scrupul cin' mai ţine seamă ?
Apucă, — cine te opreşte ?
Prinzi năvi tot cum ai prinde-un peşte.
Stăpân pe trei când eşti, stai bine ;
A patra-ţi vine dela sine.
Cine-a prins cinci, şi şase poate ;
Iar când eşti tare,-ai şi dreptate.
Să aibi e tot. **Cum** ai ? — prostie ;
E lege şi nedesminţită :
Război, negoţ, piraterie,
Treime fac, nedespărţită.

Cei trei tovarăşi

Nici mulţumiri,
Nici să salute, —
De parcă ce-i
Aducem, pute.
Ce strâmbăcios e
Şi posac!
Nici cu comori
Nu-i intri 'n plac.

Mefisto

Hai, ştergeţi-o,
N'aţi nimerit !
Ce este-al vostru
V'aţi oprit !

Cei trei

Dar aia-a fost
Doar mizilic ;
Vrem jumătate
Din câştig.

Mefisto

In săli sus
Le-aşezaţi întâi
Minunile
De bogăţii.
Când o intra,
Nu mă 'ndoesc,
Şi o vedea
Ce preţuesc,
N'o să mai fie
Urîcios ;
Vă face cinste
Bucuros.
Cât despre bărcile de mâine,
Lăsaţi, în grija mea rămâne.
(Toată încărcătura e dusă).

Mefisto
(Către Faust)

Ursuz te uiţi şi încruntat
La bunurile ce ţi-am dat;

Ţi-o ai acum încununarea :
Pământul s'a 'mpăcat cu marea
Ce 'n ţărm corăbiile 'ncarcă
Şi 'n lumea 'ntreagă le descarcă.
Destul de-aci un braţ să 'ntinzi
Ca tot pământul să-l cuprinzi ;
De-aci pornise năzuirea,
Baraca 'ntâi, înfăptuirea :
Un şănţuleţ a fost mai când
Unde acuma vezi vâslind.
De-aci prin ştiinţa ta şi-avântul,
Domini şi marea, şi pământul, —
De-aci, —

Faust

O, blestemat, «aci» !
Mi-e groază să-l mai văd, mi-ajunge !
Oricâte-ai şti, dar tot nu ştii
In inimă cum mă străpunge ;
Un chin îmi e ; nu ştiu ce-mi vine ; —
Ţi-o spun şi parcă mi-e ruşine.
Bătrânii să 'nţeleagă-anume :
Vreau aşezarea dela tei !
Cu câţiva pomi ce nu-s ai mei —
N'am stăpânirea peste lume.
S'am liber drum vederii mele,
Din crengi în crengi mi-aş face schele
Să pot cuprinde 'ntr'o privire
Uriaşa mea înfăptuire, —
Şi înţelept să cârmuiesc
Ce 'naltul cuget omenesc
A dat măreţ în dăruire
Spre-obştesc folos la omenire.
Amarnic chin ce mi-e dat mie
Să fiu sărac în bogăţie !
Şi clopotul, şi teii 'n floare,
Mă strâng ca 'n criptă, de mă doare ;
Voinţa-mi dârză-aci se frânge,
O dună de nisip mă 'nfrânge.
Nu-mi iese clopotul din gând !
Cum sună, cum mă simt turbând.

Mefisto

Firește, e o supărare
Ce-ţi face viaţa mai amară.
E drept că pe un om subţire,

Cu-atât bing-bang îl scoţi din fire ;
Bălăngăneala blestemată
Ce-ţi turbură 'nseratul blând,
Te urmăreşte viaţa toată,
De când te naşti pân'n mormânt, —
Parcă 'ntre bing şi bang închis,
Şi viaţa-ar fi doar un biet bis.

Faust

Aşa 'ndărătnicii când vezi,
Iţi amărăsc şi-ţi strică toate
De pân' la urmă, silnicit,
Renunţi şi să mai faci dreptate.

Mefisto

Ce-atât necaz şi trăgănare ?
E'n planul de colonizare.

Faust

Dacă-i aşa, hai, fă-le vânt ;
O ştii tu moşioara lor ;
Şi-or face-acolo-alt rostişor.

Mefisto

Îi iau pe sus neîntrebaţi ;
Pân' se trezesc, sunt aşezaţi
Şi picul cel de silnicie
Le-o fi mai mult spre bucurie.

(Fluieră strident).

Cei trei apar

Mefisto

Hei, marinari ; de-l mulţumiţi,
La sigur mâine chefuiţi !

Cei trei

Stăpânul ne-a cam supărat ;
C'un chef ni-e chiar îndatorat.

(Către spectatori)

Mefisto

Şi-acum, ca şi de mult de tot :
Povestea viei lui Naboth.
(Regi, I. 21).

NOAPTE ADÂNCĂ

Lynkeus
(De strajă în turn, cântând)

Pe lume venit
Ca 'n larg să privesc,
Cu turnu 'nfrăţit
Tot ce văd îndrăgesc.
Privirile mele
Pătrund toată zarea,
Tot cerul cu stele,
In crâng căprioara.
In vraja divină
Plutind peste fire,
Văd tot, şi pe mine,
Cu-adâncă iubire.
Voi, ochi fericiţi,
V'a fost dat să vedeţi
In mai tot ce-aţi privit,
Doar frumos şi măreţ.
(Tăcere)
Nu numai spre desfătare
Stau aci pe înălţime :
Ce se vede ? Ce oroare
Creşte din întunecime ?
Teii sumbri 'n noaptea sumbră
Ce scântei îi luminează ?
Ce văpăi ţâşnind din umbră
Cresc şi se învolburează ?
Ah, dar în colibă arde, —
Foc cumplit, nimicitor —
Şi nu-i nimenea să sară
Repede în ajutor.
Bieţi bătrâni cu-atâta grijă
Foc pe jos să nu le cadă,
Ah, i-o fi ajuns năpasta, —
Or fi flăcărilor pradă !
Jar încins le e coliba
Prinsă 'n muşchiu şi înegrită ;
Or scăpa ei din vâlvoarea

Cea de iad, neîmblânzită ?
Limbi de foc străfulger zarea
Tot frunzișul luminând,
Pâlpâi crengile uscate
Și se nărue trosnind.
Darul meu să văd departe
Cât de crud e uneori !
Cade-acum bisericuța
Sub povara crengilor !
Urc' văpăi șerpuitoare,
Vârful teilor l-aprind,
Trunchiuri roșii, în picioare,
Ard închis și 'dogorind.
(Tăcere îndelungată)

Cântul

Ce-a 'ncântat privirea veacuri,
Într'o clipă vezi pierind.

Faust
(Pe balcon, privind spre dune)

Ce-i cântu-acela ce sfâșie ?
Străjerul meu e care plânge ;
Ți-e tânguirea prea târzie,
Ah, graba inima mi-o frânge.
Dar dacă teii-aceia falnici
Azi sunt doar cioturi ce 'ngrozesc, —
În loc s'o înalțe de 'ndată
Un turn ca'n larguri să privesc !
Să-i pot vedea și bătrâneii
În casa nouă, unde 'n tihnă
Și-or mai trăi puținul vieții
În mulțumire și odihnă !

Mefisto și Cei trei tovarăși
(De jos)

Tot alergând ne-aduce zorul ;
Să ierți, n'au vrut cu binișorul :
Am ciocănit noi, am bătut,
Dar să deschidă cum n'au vrut,
La urmă ușa-am sgâlțâit-o
Și putredă, am doborît-o.
Ne-am și răstit, — dar ce poți face ?
N'au fost de înțeles și pace.

Şi fie că n'au vrut, de ciudă,
Nici să mai vadă, nici s'audă, —
Ce să mai stea de-a curmeziş ?
I-am luat pe amândoi târâş.
Să nu crezi că s'au chinuit ;
Pe loc, de spaimă-au şi murit.
Cu un strein ce mai luptarăm, —
Dar şi pe el, iute-l culcarăm, —
In lupta însă ce se 'ncinse,
Cărbunii risipiţi, aprinse
Şi nişte pae peste ei —
De ard ca pe un rug toţi trei.

Faust

Ah, rău m'aţi înţeles ! Urgie !
Eu schimb am vrut, nu tâlhărie !
Mârşavi ce sunteţi ! Blestemaţi !
Puteţi acuma tot să luaţi !

Corul celor trei

E vorbă veche, cu tâlc mare :
Supune-te celui mai tare !
Că dacă nu 'nţelegi de bine,
Iţi pierzi şi bunul, şi pe tine !

(Ies).

Faust
(Pe balcon)

Şi stelele şi-ascund privirea,
Iar focu-şi stinge pâlpâirea ;
Vine-un fior de vânt acum
Incoaci, cu abur şi cu fum.
...Pripit şi spus — şi 'nfăptuit !
Ce umbră simt ? Ce fâlfâit ?

MIEZUL NOPŢII.

Patru femei umbre apar.

Intâia

Mi-e numele **Lipsa** —

A doua

Al meu este **Vina**

A treia

Al meu este **Grija** —

A patra

Al meu e **Nepartea**.

Trei din ele

E uşa 'ncuiată, zadarnic cercăm, —
La omul bogat nu e chip să intrăm.

Lipsa

Aş fi doar o umbră —

Vina

Nici nu m'ar vedea.

Nepartea

Şi 'ntoarce privirea de cum aş intra.

Grija

Surorilor, greu aţi putea voi pătrunde,
Dar Grija pe loc se strecoară oriunde.

(Grija dispare)

Lipsa

Tovarăşe triste, să mergem de-aci !

Vina

Oriunde te-i duce, noi te-om însoţi !

Nepartea

Pe urmele voastre v'ajunge Nepartea.

Toate trei

Fug văluri de neguri şi stelele pier;
Din fund de văzduhuri, din larguri de zări,
Ne vine şi sora, — priviţi-o, e Moartea.

Faust
(In Palat)

Din patru, — trei doar văd plecând;
Ce-au spus — mult n'am putut să prind.
Imi mai răsună 'n gând «Nepartea», —
O rimă-apoi în sumbru: «Moartea».
Ce straniu, gol și stafios suna !
De umbre când să mă pot desbăra
Și 'nlătura din drumul meu magia
Cu conjurările, vrăjitoria.
Să-ți pot, Natură, sta ca om în față ! ?
Ce mândru-aș fi, ce demn atunci de viață !
Eram, — cât timp în besnă nu intrasem,
Cât lumea și pe mine nu mă blestemasem.
Acum atâtea spăimi mă îmbulzesc
Că n'aș mai ști cum să le isgonesc.
Chiar dacă ziua ne surîde clară,
Cu mreaja-i hâdă, Noaptea ne 'nfioară :
Te plimbi voios prin pajiști înverzite
Și țipă-o pasăre ? E-un semn, nefericire:
Ne 'nlănțue credinți nesăbuite,
S'arată, ne previn, pun stăpânire ; —
Fricoși și singuri ne trezim: ne-au izolat —
Dar ușa-a scârțâit și nimeni n'a intrat.
(Cu un fior)
E cineva ?

Grija

Răspunsul **da** ar fi.

Faust

Tu — cine ești ?

Grija

Destul că sunt aci !

Faust

Să pleci !

Grija

Aici mi-e dat să fiu.

Faust
(Mânios întâi, apoi stăpânindu-se, în de el)

Nu, de la conjurări am să m'abțiu !

Grija

In auz de nu vă sună,
Dar în suflete detună :
Tot subt altă 'nfăţişare,
Când v'am prins, fără 'ndurare
Pe uscat de-ţi fi, pe mări, —
Cu nelinişti, cu dureri
Vă întâmpin nechemată ;
Măgulită, blestemată,
Grija tu n'ai înercat-o ?

Faust

Doar lumea am cutreerat-o
Prinzând plăcerile la întâmplare.
Ce nu-mi plăcea, îl asvârleam,
Iar ce-mi scăpa, scăpat lăsam,
Atât ţinteam: să-mi împlinesc dorinţa,
Apoi **tot alta** mi-era năzuinţa.
Setos, năvalnic viaţa mi-am trăit,
Ca un vârtej întâi, acuma stăpânit.
Cunosc pământ şi viaţă 'ndeajuns ;
Ce-i dincolo, e-un zid de nepătruns.
Nebun să caţi cu ochi iscoditori
Tot lumi şi vieţi şi dincolo de nori.
Rămâi pe loc în lumea ta ştiută; —
Fii de folos şi viaţa-aci nu-i mută.
La ce bun să te-afunzi în infinit ?
Aici ce ştii, e lucru pipăit.
Tu ţine-ţi drumul pământesc mereu ;
Vin năluciri, tu vezi de drumul tău.
'Nainte ! Când mâhnit, când fericit,
Tu, om, de clipă 'n veci nemulţumit !

Grija

Ghiara mea pe cine 'nhaţă
Nu-şi mai află rost în viaţă, —
Prins de-un văl de 'ntunecare,
Una-i e de-i nor ori soare ;
Toate-i par pustii şi terne,
Negura pe el se-aşterne.
Pot să-i stea comori grămadă,
Nu se uită să le vadă.
Tot pe gânduri, nu mai ştie,
Flămânzeşte 'n bogăţie.
Bucurii, dureri, ce vine,

Silnic toate le amână,
Și cu teama tot de **mâine**
Scapă și pe **azi** din mână.

Faust

Destul ! Mai mult n'am să te-ascult !
Să pieî ! Nu las să mă 'nspăimânți.
Cu sfredelirea-ți diavolească
L-ai scoate și pe-un înțelept din minți.

Grija

...Să se ducă ? Să se 'ntoarcă ?
Hotărîrea n'o mai are ; —
Merge 'mpleticit de parcă
Nu-l mai vede drumul mare.
Rătăcit, nu mai se 'ncrede,
Toate tot pieziș le vede. —
Lui și altora povară,
Ii stă răsuflarea 'n gât;
Nu e mort, nici viață n'are,
Nu-i supus, nici hotărît, —
Viața-i trece 'n neodihnă,
Nici tu lucru, nici tu tihnă,
E când slobod, când robit,
Somnul lui, somn tărbăcit, —
Ducă-l cum l-o duce soarta,
Numai bun ca să-l ia Moartea.

Faust

Fantome hâde,-așa o chinuiți
In mii și mii de feluri omenirea ;
Tot cursul vieții calm i-l năpădiți
Cu îndoieli ce-i gâtue simțirea.
De bântuiri e greu să se desbare ;
Din lanțul tainei nu te poți desprinde, —
Dar Grijă, tu, perfid turburătoare,
Nu-ți recunosc puterea, nu mă prinde.

Grija

S'o afli dar, în timp ce cu blestem
Te las în calea ta ; — acum s'o știi :
O viață 'ntreagă oamenii sunt orbi,
Tu la sfârșitul vieții fii !
(Ii suflă peste față)

Faust
(orb)

Tot mai adâncă noapte mă 'mpresoară
Da'n mine flacăra luceşte 'n plin; —
Ca gândul meu să se înfăptuiască
E de ajuns porunca-mi de stăpân !
Sus, toţi ! Săriţi cu mic cu mare :
Vreau rodul minţii mele să 'ncolţească !
La lucru ! Puneţi mâna pe casmale !
Ce-am început, să se desăvârşească !
Supunere vreau, muncă încordată,
Şi mă 'ngrijesc eu de răsplată.
Intr'o lucrare, oricât de măreaţă,
O minte-ajunge pentru mii de braţe.

CURTEA DIN FAŢA PALATULUI

Facle

Mefistofeles
(Ca supraveghetor)

Incoaci, Lemuri ! Veniţi, veniţi,
Făpturi abia 'nţinate
Din oase, sgârciuri şi din piei
In pripă înşirate !

Lemurii
(în cor)

Te uiţi, îndat-am şi venit,
Căci după câte ştim,
Vrei un ţinut întreg să-l dai
Ca **noi** să-l stăpânim.

Ţăruşi şi sfori de măsurat
Le-am luat mai dinainte —
Dar spune, ce-i de ne-ai chemat,
Că nu mai ţinem minte ?

Mefisto

N'o să vă bateţi capul mult,
Nici vorbă nu încape :
Cel mai înalt se culcă la pământ,
Iar ceilalţi brazda 'n jur s'o sape.

Ca după datină, săpaţi în lung
Şi adânciţi în formă de dreptunghiu.
Dintr'un palat de-adreptu 'n groapă, —
Stupid destul, dar nimenea nu scapă.

Lemurii
(Făcând graţii în timp ce sapă groapa)

In tinereţe, când sburdam
De dragoste şi dor,
Tot de petreceri ahtiat,
Dam fuga 'ntr'un picior.

Dar bătrâneţea mă lovi
Cu cârjile-i şi rise,
De groapă-acum mă poticnii, —
La ce stetea deschisă ?

Faust
(Ieşind din palat şi dibuind pe lângă uşă)

Ah, sunet de casmale, oamenii săpând,
Ce mulţumire pot să-mi facă !
Pământul el cu el l-împacă,
Iar valurilor graniţi hotărînd,
Strâng mare cu un brâu de neclintit.

Mefisto
(Sie însuşi)

De-ai şti că pentru noi te-ai străduit
O, biet nebun, cu digurile tale
Când demonului Apei, lui Neptun,
I-ai pregătit aşa ospăţ de gală.
Oricum aţi da, v'aşteaptă tot pieirea,
Căci noi şi elemente-am pus la cale
Şi v'am jurat-o nimicirea !

Faust

Gardian !

Mefisto

Aici !

Faust

De unde știi, găsește
Și adu-mi lucrători în număr mare ;
Promite, 'ncântă, dă la fiecare
Oricât, — numai dă zor, grăbește ;
Vreau zi de zi să-mi spui cât au sporit
Lungimea săpăturii, și cum sapă ?

Mefisto
(Sie însuși)

De săpături, știu eu ? N'am auzit,
Dar parcă auzeam de-o groapă.

Faust

O mlaștină sub dealuri își întinde
Miasmele pe tot ce am trudit ;
Băltoaca înverzită de-am seca-o,
E cel mai mare bun ce-am fi înfăptuit·
Câmp vast ar fi, pentr'un noian de lume,
Nesigur, dar prin muncă-ar birui,
Și'n câmpul rodnic, verde, oameni, turme,
Ce'n largul lor și liberi ar trăi !
De malul 'nalt adăpostiți,
Pe locuri ce prin ei sunt roditoare,
Îi văd acolo ca 'ntr'un paradis; —
Lovească-afară valurile cu turbare ;
De-or roade-un colț de zid și or pătrunde,
Toți or sări ca golul să-l înfunde !
Așa-l concep, așa-mi stă viu în față,
Sublimul gând așa mi se 'ntregește :
E demn de libertate și de viață
Doar cel ce zi de zi și-o cucerește !
In lupta cu primejdii ne 'ncetat
Îi văd de mici, bărbați, pân' sunt bătrâni :
Un harnic furnicar muncind senin
De oameni liberi, pe-un pământ eliberat.
Atuncea da, aș spune clipii :
Mai stai, acum sunt fericit !
Simt cum va lumina prin veacuri
Ce-o viață 'ntreagă-am năzuit ! —
In acest crez de fericire 'nălțătoare
Imi gust suprema clipă de 'ncântare.
(Faust cade pe spate. Lemurii îl sprijină și-l culcă pe pământ).

Mefisto

Nu-l satur nici plăceri, nici bucurii ;
Setos, tot alte năluciri l-îmbie,
Și-o clipă searbădă și de nimic,
Sărman nebun, voește s'o reție.
El ce se 'mpotrivise mie fără frână,
Invins de timp, azi zace în țărână.
Dar ceasu-a stat —

Corul

A stat ! Ca noaptea-a amuțit —
Arătătorul cade.

Mefisto

Cade ! S'a 'mplinit.

Corul

Da, s'a sfârșit.

Mefisto

«Sfârșit» ! Cuvântul e absurd !
Dece sfârșit ?
«Sfârșit» și cu «Nimicul» e tot una —
Ce sens mai are-atuncea Creațiunea
Când ce-a creeat, Nimicul a 'nghițit ?
Cum : «S'a sfârșit» ! Dar are vre un rost ?
Exact atunci ca și când n'ar fi fost,
Rotește totuși Sus ca și când ar ființa...
Prefer Neantul gol dacă e-așa !

Trad. de **Laura M. Dragomirescu**

R U G Ă C I U N E

Să te cuprind în graiul meu tracic, o, Cetate a Fecioarei !
Să împrumut lumina de argint a soarelui italic.
Să ascult fântâna care spunea lui Dante Alighieri.
Spiritul meu se cuminecă din cerul tău pururi, Siena !
Învaţă-mă să fiu luminos ca pietrele tale eterne.
Dă-mi geniul măsurii care nu e obstacol, ci armonie.
Limitele să nu transpară: cuprinderea mea să le piardă în puritate.
Sufletului meu încărcat de isvoare barbare dă-i claritatea
frunţii catedralei şi fă din pădurile mele cântare !
Căci tu cântare de laudă eşti a cerului. Totul vorbeşte
în tine de Domnul. Platanii austeri de pe această alee
Conduc privirile mele spre tremuratul orizont italic
care suspină peste pământ, pământul în spirit al
Sfântului poet dela Assisi.
Vindecă cugetul meu să nu mă îndoiesc. Fă-mă să
sufăr de orice curbură ca linia tristă de umbră
a stradelelor tale care aspiră spre muzica cerului.
Secole îngrămădite în încăperile tale murmură
numele Domnului. Căci la început a fost numele Lui.
Şi el fu rostit de lumina culoarei pe pânzele tale şi
chipul Lui cel asupra de fire fu smuls pietrei în care dormea.
Văzut-am imaginea lumii: iubitoarea, virgina Madonna.
Preoţii artei — legiune, au slujit să descopere,
să ridice deasupra zilei ce îngenunche în seară, Fecioara.
Pe trista ei arătare pământul a plâns cu florile sale şi apele au îngenunchiat înaintea ei.
Coboară pacea în inima mea, liniştea care e deasupra norilor.
Furtuna îngerilor catedralei să cotropească sufletul meu, să mă purifice.
Limpede să cresc în noua dimineaţă ca unda râului Arno.
Spiritul pur al Italiei să mă umple, să mă desăvârşească.

Siena. Iulie, 1938.

Emil Giurgiuca

ŞI TU, SĂLBATECĂ FLOARE

Şi tu, sălbatecă floare de pisc
Ai pogorît spre pustele domoale !
Singur doar, picioarele'nsângerate, goale ;
Urcuşuri aspre'n cale mi se isc'.

Ce sete nouă mi te-a vrut, ferigă,
Să nu-mi mai tremuri pajurele foi ?
In ţăndări, sfânta inimii verigă,
Infioratul disc al lunei noui.

Singurătăţii muşchiul acuma muced, rece.
Cine să-mi mai alinte cu ochii căprioriı,
Să-mi scuture pe frunte, proaspeţi zorii,
Prin iarba naltă'n rouă, cine va trece ?

Tu, tristă Genovevă de Brabant,
Iubirii noastre pruncul cine va creşte ?
Deasupra mea şi astăzi se opreşte
Luceafărul târziu, de diamant.

N'am să mai pot cânta nici când de-acum.
Jivinele pădurii n'or teme arcul meu.
Colibele iubirii, pustiuri sure, scrum —
Şi cornul amintirii răsună surd şi greu.

Horia Nitulescu

M E L O D I E

Vrâsta mea săracă
Şi-a pierdut păunii ;
In rădvanul lunii
Umbre vin şi pleacă.

Sfâşiate steaguri.
Calm apus de soare.
Unde sânteţi, oare,
Neajunse praguri ?

Nu mai ştiu de sboruri ;
Plânsul nu mă 'ncearcă.
Port în suflet par'că
Umede decoruri.

Sergiu Grosu

C Â N T E C E D E R O B

I

Părângule, Părângule,
De ce mă chemi, nătângule ?
Eu port cătuşe, vezi-le ?
De ce-mi îmbii zăpezile,
Şi culmile cu stâncile,
Şi văile, adâncile ?
Avânturile frângu-le,
Că dor cumplit, Părângule.

Ți-am cunoscut ponoarele
Și crestele cu soarele
Și nopțile cu lunile
Și norii cu furtunile
Și iezerile — oglinzi-le
Râzând spre cer întinzi-le —
Acum pe toate plângu-le
Părângule, nătângule.

Adună-ți, munte, poalele
Și culmile prăvale-le,
Nu-ți mai sori spinările,
Indepărtează zările,
Să nu-ți mai văd albețele,
Că doru-i greu, nătângule,
Nătângule, Părângule.

II

Zefirule, bătrânule,
De ce mai vii, păgânule,
Să-mi spui glumind poveștile
De dragoste, lumeștile ?
Să-mi răscolești simțirile
Să-mi sângeri amintirile ?
Pe fir de plâns înșiru-le
Păgânule, zefirule.

De ce colinzi tu zările ?
De ce să-mi ardă nările
Miresmele poenelor
Din țara cosânzenelor ?
Cuvintele-ți, hoțeștile,
Cu gând ascuns grăești-le.
Ce ți-am făcut, păgânule,
Zefirule, bătrânule ?

Mai bine volburează-te
In viscol întrupează-te
Să furi tăciunii focului
Din vatra nenorocului
Aprinde-le văpăile
Și pustiește văile.
Răsbună-mă, stăpânule,
Zefirule, păgânule.

III

Și voi, privighetorilor,
Flecarelor, surorilor,

De ce-auriţi răzoarele
Topind în picuri soarele ?
Cu cântece, ierbinţile,
De ce-mi turaţi voi minţile ?
Eu zac legat, hoinarelor,
Privighetori, fiecărei.

Nu-mi mai stârniţi ispitele
Cu câmpuri, smălţuitele,
Cu şopotul isvoarelor...
Nu ştiţi, nepăsătoarelor,
Că sunt robit oftatului
Din pragul înseratului
Până 'n roşaţa zorilor,
Surori, privighetorilor ?

Lăsaţi-mă păcatelor...
Doar de-oi muri, suratelor,
Aduceţi vraja cântului
La marginea mormântului,
Atunci daţi ciripirilor
Căldura prohodirilor...
Să ştiu şi eu surorilor,
Că-s plâns... Privighetorilor...

Cornel Axente

A C O L O U N D E N U V O M F I

Şi'n seara'n care blând ai să-mi pogori,
Cum pescăruşii'n valuri se pogoară,
Cu paşi nespus de limpezi şi uşori,
Va fi, iubito, cea din urmă oară.

Tu nu fii tristă: anii între noi
Stau negri cum genunile'ntre stânci,
Pe câte-un mal, departe, suntem noi
Şi-ţi mângâi doar privirile adânci.

Tu'n giulgiu de plâns nicicând să nu mă strângi,
Iubita mea cu mers de Magdalenă
Va fi un ceas când n'ai să ştii să plângi
Şi n'ai să mă'nfăşori în blonda-ţi trenă.

Ci'ntinde-mi numai mâna peste vremi,
Să smulgem tinereţea din pământ:
Va fi un ceas când n'ai să mă mai chemi,
Va fi un ceas când n'o să te mai cânt.

Lucian Dumitrescu

N E U T R O N U L

Neutronul este a treia particulă care intră în compunerea nucleului tuturor elementelor, cu excepțiune de atomul de hidrogen ușor care este lipsit de acest element.

Acest corpuscul a fost descoperit și studiat de către savantul *Chadwich* și apoi de soții *Joliot-Curie*, cu ocaziunea experiențelor făcute în scopul de a produce desintegrarea nucleului de beriliu, când autorii au constatat prezența unei particule nucleare încă necunoscută, aceasta s'a produs cam acum zece ani; noua apariție pe orizontul științei se arăta lipsit de orice sarcină electrică, prin opoziție cu celelalte două particule care intră în compunerea unui nucleu, ceeace a produs o legitimă nedumerire.

Neutronul pe lângă faptul că nu are nici o sarcină electrică, s'a mai constatat că nu ionizează gazele prin care trece având însă o remarcabilă putere de a trece prin materie.

De atunci, s'a stabilit că neutronul este un nelipsit element nuclear, dar, s'a făcut greșala de a-l socoti în general a fi un factor inert, care nu ar interveni decât cu greutatea sa, punându-se pe seama electronului influențe care se demonstrează a fi atribuabile neutronului.

Faptul că se constată în mod permanent prezența neutronului în nucleu, deși el se arată în aparență a fi un element indiferent și faptul că numărul neutronilor este în strânsă legătură cu numărul protonilor din nucleu, aceasta pune în evidență faptul că el trebue să îndeplinească un rol mult mai important în constituirea nucleului și care departe de a se comporta ca un simplu balast nuclear, ar da elementelor numai ponderea sa.

Aceste considerațiuni cer o explicație, cu atât mai mult că nu avem cunoștință de o încercare de acest fel, deși se simte nevoia de a se umple un mare gol în ceeace privește atributele fiecăreia din particulele nucleului asupra raporturilor cărora s'a stăruit foarte puțin.

Vom considera a priori că neutronul este o massă de energie în care ambele potențiale sunt perfect echilibrate, căci, numai așa se poate explica starea sa neutră. Dar, această stare neutră nu implică însă și calitatea de a fi rău conducător, inapt fenomenului polarității și al inducțiunii căci, numai astfel de injoncțiuni au putut determina acea rezervă oarecum indiferentă din partea cercetătorilor de a căuta să pătrundă mai intim în viața neutronului. In adevăr, cele două sarcini egale permit neutronului să actualizeze când una, când cealaltă, sub influența unui potențial predominant și acesta ar fi cazul apropierii neutronului.

Plecând dela noțiunea că protonii poartă o sarcină pozitivă, aceasta arată că ei nu se pot grupa laolaltă într'un nucleu cu toată neutralizarea susținută de către autori cari atribuie electronului o asemenea influență, dat fiind că nu s'a putut dovedi până astăzi nici un nucleu constituit din doui protoni fără a fi însoțiți de un neutron. De fapt, se constată că de îndată ce doui protoni participă la constituirea unui nucleu, apare între ei un neutron.

In consecință, îngrămădirea posibilă a unui număr oarecare de protoni este însoțită de apariția unui număr de neutroni; între doui protoni un neutron, ajungând apoi la paritate și în sfârșit depășind numărul protonilor. Acest fapt presupune că neutronul ar juca rolul unui element mijlocitor între protoni.

Rezultă din chiar indicațiunile date de nuclei cu mai mulți protoni, că posibilitatea grupării lor trebuie căutată în prezența neutronilor, tocmai pentru faptul că ei fiind neutri, pot satisface cerințele unei sarcini negative sau pozitive, și a se comporta ca un element de legătură, ca un factor sensibil față de un potențial sau altul, cât și față de două potențiale de sens contrar sau de același sens. In aceste condițiuni, suntem siliți a admite în mod anticipat, cât sunt de multiple posibilitățile acestui corpuscul de a putea face față situațiilor celor mai diferite.

Am văzut că un nucleu nu se poate constitui decât cu participarea neutronului, singura excepție o face atomul de hidrogen ușor și aceasta, pentru că este în cauză un singur proton în constituirea lui. In adevăr, al douilea proton nu poate interveni fără ca un neutron să-și facă apariția, aceasta este demonstrată

cu nucleul de heliu 2-1 (3) și este evident că neutronul nu poate avea în nucleu altă poziție decât așezat între cei doui protoni, iar cu cât numărul protonilor crește, acel al neutronilor depășește în proporții pe acel al protonilor.

In aceste condițiuni, apare ca foarte probabil faptul că neutronii trebuie să îndeplinească după ipoteza noastră un rol de legătură, de apropiere între protoni și nu numai ca o massă ponderală moartă și pentru verificarea acestei ipoteze, am recurs la următoarea experiență:

Considerând neutronul ca o massă de energie sub forma unor potențiale în starea virtuală căci actualitatea este neutră, el trebuie să se comporte după legile energetice și în consecință, ipoteza ce emitem asupra rolului neutronului în nucleu s'ar putea preta la o verificare experimentală.

In acest scop am luat doui magneți de o putere egală, pe cari i-am așezat cu poli de același sens față'n față și se știe că apropierea lor nu manifestă nici o tendință atractivă ci contrară: această situație am comparat'o cu aceia a doui protoni aflați față'n față.

Luând apoi un obiect de fier care este neutru sub raportul magnetic și ca atare, el putând fi atras și de un pol și de celalt, el ar urma să se comporte între ramurile magneților așa cum întrevedem comportarea neutronilor între protoni.

In adevăr, introducând acel obiect de fier între polii de același sens al magneților, am constatat că ambele ramuri au făcut corp comun cu acel obiect, deci, ambii poli cari prin natura lor se resping, au fost uniți prin intermediul unui corp neutru, dar care este un bun conducător și sensibil față de ambele potențiale.

Relevăm că soliditatea acestei legături ne-a permis menținerea unuia din cei doui magneți suspendat de celalt deși avea o greutate apreciabilă.

Aceasta demonstrează credem până la evidență rolul pe care trebuie să-l îndeplinească neutronul între protoni și arată în același timp ce temei șubred stă la baza soluțiunilor pur teoretice care nu se sprijină decât pe elaborări ale spiritului operate în afară de realitatea ce caută a explica în această privință.

Ce se petrece între protoni și neutroni?

Neutronii neavând nici o sarcină, dar constituind o massă de energie elementară sub o formă neutră, și autorii admit în mod unanim o mare similitudine între neutron și proton, neutronul prin faptul că se bucură de conductibilitate cu toate con-

secințele ce decurg din acest fapt, el poate deci exercita rând pe rând și funcțiune de sarcină negativă și pozitivă, tot așa, cum obiectul de fier poate adera între poli magnetici de același sens sau de sens contrar, el îndeplinind funcțiunea de magnet atâta timp cât se găsește în contact cu un magnet.

In consecință, neutronul pe lângă faptul că poate determina o legătură între doui protoni, el mai poate primi o polaritate prin faptul contactului cu protoni; în adevăr, din acest moment, neutronul nu mai trebuie socotit ca un element neutru ci din contra admis a împlini un rol activ de cea mai mare importanță, în mod indirect sub influența protonilor.

Așa, el ar putea interveni mijlocind atât între influențele antagoniste cât și între cele atractive, tocmai pentru motivul că el poate juca ambele roluri.

Așa dar, neutronul fiind așezat între protoni, el poate exercita în primul rând o acțiune de neutralizare asupra potențialului pozitiv al protonilor și vom demonstra mai departe care este întinderea acestei influențe, când ne vom ocupa de valențe, un capitol pe atât de important pe atât de puțin cercetat.

Sperăm a fi demonstrat în mod suficient că neutronul deși fără a avea o sarcină electrică este totuși chemat a juca un rol de o importanță esențială în nucleu, tocmai pentru faptul că ele pot face față ambelor potențiale electrice, adică, să exercite un rol mijlocitor care nivelează toate adversitățile într'o armonie putând asigura stabilitatea nucleului.

INTRE PROTON ȘI NEUTRON

Nu putem trece mai departe pentru deslușirea funcțiunilor pe care credem că neutronul le îndeplinește în rostul nucleului, înainte de a trece în revistă puținul cât se cunoaște actualmente asupra naturii sale.

Neutronul și protonul sunt socotiți ca două particule elementare de energie deși ambii se deosebesc sub două raporturi și anume: neutronul nu are nici o sarcină electrică, este neutru, protonul poartă o sarcină electrică pozitivă; primul are o massă calculată de 1.00895 al douilea 1.00813, deci cu o diferență de 0.00082 în favoarea neutronului.

J. Thibaud [1] crede că un neutron este format dintr'un proton și un electron negativ sau este un proton format dintr'un neutron și un electron pozitiv ca două sarcini electrice de același sens; autorul înclină mai mult pentru soluția din urmă, bănuind că la apropierea unui proton, se va putea face un schimb între acesta și electronul pozitiv.

După același autor, faptul că massa neutronului este ceva mai mare decât acea a protonului, neutronul ar constitui o entitate primordială, pe când protonul ar fi descendentul său.

Este în adevăr admisibil că neutronul să constituie o particulă primordială din care ar lua naștere atomul de hidrogen și electronul său negativ, neutronul constituind în acest caz, și un izvor de energie și un regulator al raporturilor dintre protoni.

Neutronul ar reprezenta în acest caz, prima etapă de trecerea energiei la starea de materie organizată în nucleu, și starea sa neutră ar putea fi explicată prin faptul constituirii sale din două masse de energie electrică și pozitivă și negativă în proporțiuni egale de unde și starea sa neutră.

Ne oprim deocamdată aci, pentru a reveni mai departe cu o mai amplă desvoltare.

ROLUL ELECTRONULUI IN NUCLEU

Intrucât neutronul este în general considerat a juca un rol mai mult ponderal în constituirea nucleului, trebuie să relevăm în treacăt ce rol se atribuie electronului care se bucură de o favoare pe care o vom demonstra neîntemeiată.

Se consideră că particula elementară de materie este neutră, întrucât, numărul sarcinelor elementare pozitive ale nucleului ar fi egale cu numărul electronilor periferici și bazat pe această credință *lordul Rutherford* a emis o teorie cu ajutorul căreia se opate determina și sarcina precum și diametrul aproximativ al moleculei. (G. Manu) [2].

Așa dar, se admite că electronul care este o particulă de electricitate negativă, ar îndeplini misiunea de a neutraliza potențialul pozitiv al protonului ceeace face că aceste două sar-

1 Vie et transmutation des atomes.

2 G. Manu, Fizica nucleară.

cini contrare să se neutralizeze, rezultând din această acțiune un nucleu neutru.

Două fapte se desprind dar din această afirmare și anume: a) electronul neutralizează sarcina pozitivă a protonului; 2) nucleul rezultat din echilibrarea acestui antagonism este neutru.

Examinând această cestiune pentru a stabili raporturile de cauză la efect, se constată că ambele puncte enunțate se găsesc în fața unei contradicțiuni flagrante și anume: că această neutralizare a sarcinei pozitive este discutabilă prin faptul că atomul de hidrogen care este compus exclusiv dintr'un proton și un electron, ale căror sarcini ar trebui să se neutralizeze așa cum se susține, se constată din contra, că acest atom are o valență și că această valență este pozitivă, fiind rezultată tocmai din eliberarea unei cuante negative, respectiv electronul negativ care a părăsit massa neutronului.

In consecință, protonul și-a păstrat potențialul său care rămâne disponibil pentru diferite combinațiuni chimice, ori, aceasta nu ar putea fi posibil dacă atomul ar fi fost neutralizat, deci, nici atomul de hidrogen nu este neutru.

Iată dar că atât neutralizarea protonului cât și neutralitatea atomului de hidrogen stă în fața valenței atomului ca doui adversari ireductibili.

O explicație apare verosimilă în această dilemă și anume:

Dacă examinăm părerea că protonul și electronul ar putea deriva din neutron și dacă se admite ipoteza noastră că neutronul este constituit din două masse de energie: una pozitivă cealaltă negativă, în proporțiuni egale de unde rezultă și starea sa neutră, ajungem la următorul raționament.

Electronul fiind de 1840 ori mai mic decât protonul, trebuie admis că electronul nu reprezintă decât o cuantă din massa negativă a neutronului și degajarea acestei unități de energie negativă face ca din partea sarcinei pozitive să predomine o cuantă pozitivă, așa că protonul ar avea o sarcină pozitivă cuantificată.

Această sarcină ar trebui să fie compensată de acea negativă a electronului așa cum se susține; prezența valenții se opune însă acestei afirmări, acțiune care pare a nu se mai putea exercita decât cu condițiunea ca electronul să se reînglobeze în massa protonului care ar redeveni neutron și deci neutru.

Ipoteza că neutronul ar fi constituit din două masse egale de potențiale contrare, pozitivă și negativă, aceasta s'ar confirma prin faptul că acțiunea dezintegrantă pe care o exercită razele

«cosmice asupra nucleului de materie provoacă emiterea de electroni pozitivi și negativi în număr egal, acești electroni ar reprezenta elementele constitutive ale neutronului precum și ale protonului adică, reprezentanții calificați a celor două potențiale.

Faptul că ambii electroni au aceiași massă îndreptățește cu atât mai mult ipoteza ce emitem.

Nu putem trece sub tăcere că descoperirea electronului pozitiv se datorește fizicianului **C. D. Andersen** care l'a văzut și identificat cu ocaziunea studiului asupra acțiunei razelor cosmice.

In aceste condițiuni trebuie admis că protonul are o cuantă pozitivă mai mult față de cea negativă pe care o conține.

Pe această explicație s'ar putea întemeia dovada existenții neutronului întrevăzut ipotetic de către *Pauli* desvoltat apoi de *Fermi*, însă într'altă ordine de idei.

Astfel, autorii admit desintegrarea radio-activă de tipul beta în care, un neutron s'ar desface într'un proton și un electron negativ însoțiți de un neutrino ceeace ar constitui o transiție între două stări cuantice nucleare.

Noi vedem neutrinul în faptul că sub influența razelor cosmice este dovedit că particulele nucleare emit electroni negativi și pozitivi în număr egal, și dacă întrevedem că fenomenul desagregării ar putea merge până la desintegrarea totală a unui proton sau a unui neutron, situația ne oferă perspectiva de a admite că la un moment dat să ne putem găsi în fața unui neutron minuscul redus la proporția a două cuante, adică o particulă de proporție electronică care nu ar avea nici o sarcină electrică.

De Broglie pune întrebarea care este adevăratul corpuscul elementar de electricitate pozitivă, protonul sau electronul pozitiv; problema se simplifică admițând că însuși protonul ar fi constituit din două masse de energie: pozitivă și negativă și că sarcina pozitivă a protonului s'ar datori tocmai prezenții unei cuante pozitive în plus față de numărul cuantelor negative conținute în massa sa.

In ceeace privește noțiunea de neutralitate, ne întrebăm, cum s'ar putea pune în paralelă neutronul care este în adevăr neutru și atomul de hidrogen care este considerat a fi neutru deși are o valență de care neutronul este lipsit; iată o inconsequență.

Dar, să mergem mai departe.

Se știe că toate elementele au una sau mai multe valențe așa că nucleii lor se găsesc într'o stare de potențial actual și ne

întrebăm iarăși, cum se poate ești din acest impas ca acești nuclei să fie totuși considerați neutri? Apoi dacă mai adăogăm și isotopi cari nu au nici o valență și deci a căror particulă elementară este în adevăr neutră, cum putem pune în paralelă acești nuclei cu aceia cari au valențe și sunt considerați tot neutri? In asemenea condițiuni, este foarte greu de împăcat aceste două noțiuni contrare: valență și stare neutră, căci, valența este sinonim cu potențialul actual și starea neutră exprimând o stare de saturare a tuturor potențialelor.

Din cele expuse, rezultă că concepția curentă asupra electronului în raporturile sale cu nucleul trebuește revizuită și armonizată cu rolul ce se arată a îndeplini neutronul după cum vom vedea în cele ce urmează.

S'ar părea în adevăr, că presența electronului marchează în ambianța nucleului numai o stare de echilibru și de stabilitate a complexului nuclear, ceeace nu este egal cu o acțiune de neutralizare. In adevăr, primul element care părăsește un nucleu radio-activ este electronul care fiind mai periferic și a cărui aderență față de nucleu prezintă cea mai mică rezistență la dislocarea sa.

Se afirmă că după eliminarea electronului negativ nucleul rămâne ionizat pozitiv, dar valența atomului de hidrogen dovedește că el era ionizat înainte de pierderea electronului, căci valența este sinonim cu ionizare.

Relevăm aci în treacăt că fenomenul emiterii de electroni (radiația beta) și de particule alfa în fenomenul radio-activ este urmat de eliminarea radiației gama care ar constitui o energie de cimentare în nucleu și deci, ar urma în mod firesc ca eliminarea ei să se producă în legătură cu acea a particulelor menționate de care ea este legată.

Ipoteza emisă de către *Lise Meitner* [3] că radiația gama a cărei prezență în nucleu după ce acesta a pierdut electroni și particulele alfa, ar provoca o stare de excitare a nucleului care nu s'ar putea stabiliza decât prin eliminarea acelei radiații, imagina este foarte sugestivă, dar nu se acordă cu concepția organizării centralizate a nucleului, a cărui stabilitate pare a se găsi sub dependința unui potențial central, de care ar depinde menținerea sau eliminarea unora din elementele constitutive ale nucleului.

C. Z. Popazolu

[3] I. Purcaru, Nucleul atomic.

PORUNCĂ DOMNEASCĂ DE LA CONSTANTIN MOVILĂ

Documentul ce urmează după aceste rânduri este din anul 1608, în românește, și cuprinde o poruncă a lui Constantin Vodă Movilă către pârcălabul din Cotnar, în urma unei jalbe făcută de către călugării dela mânăstirea Neamțului.

Se știe că această așezare monahală avea, chiar la acea dată, imense averi în moșii, case, heleșteie, mori, prisăci, vii, etc. în tot cuprinsul Moldovei, provenite din întăriri făcute de voevozi, precum și danii dela boeri credincioși, în decursul veacurilor. Astfel, în satul Buhainți stăpânea o moară, cu o întindere de teren, pe care o «împresuraseră» mai mulți vecini, în sensul că încălcaseră proprietatea mânăstirei prin strămutarea hotarelor.

Domnul porunci atunci pârcălabilor din Cotnar, de a căror circumscripție administrativă ținea satul, să stabilească adevăratul hotar, determinându-l prin stâlpi, sau după expresia pitorească a timpului «să le alegeți locul de tutindirilea și să-l stâlpiți».

Documentul nu poartă semnătura voevodului întru cât are numai caracterul unei adrese alcătuite în cancelaria domnească de către logofătul curții Lozovanul care transmitea porunca, după cum reesă din mențiunea «însuși Domnul a zis». E scris pe pergament, bine păstrat și în josul textului, la mijloc se află aplicat un sigiliu de ceară roșie, a cărui întipărire însă, fiind ștearsă, nu se mai poate ceti.

Io Costantin Moghila Voevoda, bjiiu mlstiiu gspdaru zemli Moldavscoi, pișem slugam nașim prăcălabom ot Cotnar[1] — *și către aciasta dămu știre că ni s'au jeluit rugătorii noștri de la mănăstirea Neamțului și aș-au dzis naintea noastră că au o moară la Buhainți. Deci i-au împresurat mora mulți. Derept aciia de veți vedea cartea noastră voi să căutați să le alegeți locul de tutindirilea și să-l stâlpiți.*

De iasta dămu știr(e), și'ntr'alt să nu faceți.

Pis u Ias bat 7116 Ghen. 8 (1608).

† Saw gspdnu reci[2]

† Vealiții boleari uci[3]

† *Lozovanul*

Transcrierea în litere latine, ca și traducerea cuvintelor slavone, se datorește d-lui G. T. Kirileanu.

Documentul este în posesia celui care semnează aceste rânduri.

A. Semaca

[1] din mila lui D-zeu Domn Tării Moldovenești scriem slugilor noastre pârcalabilor de Cotnar.

[2] Insuși Domnul a zis.

[3] Marii boeri au învățat.

V Â L T O A R E A

ROMAN

X

In toamna aceea prefectul începu a-şi rări drumurile la şate. Rămânea mai mult în birou, şi adeseori stătea de vorbă cu fostul lui scriitor din cancelaria notarială, cu învăţătorul pensionat Vasile Negru, pe care-l angajase într'un serviciu la prefectură, la vre-o trei luni după ce fu numit prefect.

Stătea cu el de vorbă anume pentru a se informa mai bine de ceea ce se petrece în societatea românească, de felul cum sunt mulţumiţi oamenii cu regimul liberal.

Bătrânul era foarte bine informat, pentrucă vremea liberă şi-o petrecea la Casina română, unde veniau oameni din diferite cluburi politice. El însuşi nu se înscrisese în nici un partid, era socotit ca om neutru, şi toată lumea îi făcea confidenţe. Se'nţelege, pe cele mai multe le primea subt titlu de inventar, neavând posibilitatea să le controleze, şi aşa i le împărtăşea şi prefectului. Dar erau şi informaţii verificate, în care nu se mai putea îndoi.

Vasile Negru îl puse la curent cu tot ce se ştia şi se bănuia în oraş. El asculta tot mai neliniştit, tot mai speriat. Ceea ce auzea dacă era numai pe sfert adevărat, însemna că corupţia vieţii publice şi sociale a înaintat cu paşi repezi în ultimii ani. Să fie cauza însuşi regimul liberal, acuzat de opoziţie ca o asociaţie perfectă de speţari şi profitori, drept nişte negustori subt scutul autorităţii? Să fie ceea ce spunea Emilia: o evoluţie normală tot spre mai mare decadenţă, pornită din desechilibrul sufletesc cu care s'au înapoiat oamenii din războiu?

Vasile Negru pentru a-i arăta aspecte din viaţa socială, îi aduse într'o zi prefectului două reviste ardeleneşti, în care apărură două povestiri, mai bine: două tablouri sociale pe care le declară foarte reale, întrucât eroii erau cunoscuţi chiar aici în oraş. El susţinea că răul a trebuit să pătrundă adânc, dacă poate sluji de pe acum ca subiect pentru literatură. „De altfel, zise el, sunt mai mult copii de pe natură, şi autorul are noroc că eroii lui nu citesc reviste şi nu au luat cunoştinţă de cum sunt zugrăviţi".

De altfel nici el, prefectul, nu citise nicio revistă de când se înapoiase din războiu. Avea adunate vre-o trei, dar trebile nu-i dădură răgaz să citească, decât cărţi de drept până s'a pregătit pentru diplomă, iar de când e prefect dosare şi acte cu nemiluita.

La stăruinţa învăţătorului pensionat el totuşi îşi făcu timp să le poată citi pe amândouă.

Intr'una descoperi o latură tragi-comică a societății ce se înfiripa subt ochii lui, fără a o cunoaște mai adânc, în cealaltă latură pur tragică a nouilor împrejurări între care trăesc cei mai buni, înșelați în credința și aspirațiile lor, și în special condițiile între care se poate validita tineretul.

Din aceste două povestiri prefectul își dădu seama că schimbările sociale nu sunt numai la suprafață, nu se mărginesc la ilegalități și hoții camuflate, ci se coboară cu mult mai adânc în însăși structura spirituală a neamului și că o pot influența defavorabil.

Iată întâia povestire intitulată „Vilegiatura":

„Luna Mai veni potrivită: cu ploi calde și dese, cu zile luminoase.

Pământul nu se mai vedea din verdeață, pomii din floare.

In grădină la Ananie Olariu, funcționar inferior la Administrația Financiară, erau trei meri și doi peri. Răspândeau o mireasmă să te scoale din morți.

Nevasta lui Anania, Marina, era femee dela țară. Cât nu se zbătuse ea s'o scoată Anania din curțile putrede de vechime în cari afla, deobiceiu, locuințe ieftine, și în centru. De atâția ani, s'au tot mutat dintr'o temniță într'alta, cu tot mai mulți copii după ei.

In sfârșit a dat Dumnezeu de au găsit locuința asta cu trei camere, aici la marginea orașului cu o leacă de grădiniță, și, în spate, cu întreg hotarul.

Marina, cât ce avea un strop de răgaz, se grăbea în grădină. Respira adânc mireasma dulce, îmbătătoare. Cu mânile în șolduri largi, privea în zări, peste hotar, ca un căpitan de plaiuri.

A crescut la larg, în hotarul Alunișului, unde își aveau, părinții ei, casa, din moși-strămoși. In zilele întunecate se întreba de multe ori: cum a putut-o afla Anania în pustietatea aceea?

Casa și moșia lor erau la șapte kilometri de sat, iar Anania era de loc de-aici din oraș. Om obicinuit, dela părinți, să se mute cu cortul din an în an, și tot prin hrube pentru oamenii săraci.

Intr'adevăr, cum va fi aflat-o Anania? Marina, la școală nu umblase, în sat mergea rar. Dumineca la biserică. In oraș, mergea și mai rar.

Rămâne taina lui Anania și puterea sorții, care face să se întâlnească și deal cu deal, nu numai om cu om.

De multe ori femeea, când îi era lehamite de domnia lui ciuruită de sărăcie, îi zicea:

— Dracu' te-a ajutat să mă găsești chiar pe mine? Nu-mi puteai da pace, acolo în vârfu' dealului? M'aș fi măritat cu un fecior dela noi, și nu mai intram în zdrențele astea!

Și, când era supărată tare, își plesnea cu palma și-și scutura rochia veche.

Anania nu i-a spus nici odată cum a ajuns să știe de existența ei. Se mărginea să spună dulceag:

— Nime nu se poate feri de soarta lui.

Adevărul e că omul umblase mult să afle o fată cu ceva avere. Idealul lui era să ducă o viață mai ușoară decât părinții săi. Se săturase de vecinicile lipsuri și sfezi din casă!

Şi Marina aduse o leacă de avere pe care Anania o schimbă în acţii la o întreprindere care făgăduia mult...

Când o fi să fie, ce mai traiu o să ducă el ! Capul îi roia mereu de planuri mari, şi inima i se umplu de dorinţi după lucruri la cari nu putea încă ajunge.

Poate tot din dorinţa de-a aduna, căutase până acum cvartirele cele mai râioase. Deşi, era zadarnic ! Din leafa lui, nu putea pune de-o parte nimic. Inainte de-a avea spor la salar, cu gradaţiile, avea spor în familie.

Marina se adeveri o femeie sănătoasă şi harnică. După ce avu copii, simţi că din jugul de-acum nu mai scapă; se dădu la brazdă şi trăgea întins. Se obicinuise şi în rochie, şi să târguiască în piaţă, zbătându-se şi pentru un ban.

Numai cu locuinţele nu se putea împăca ! Dar acum, din Martie, s'au mutat aici. E prea mulţumită şi ea şi copiii cari erau presăraţi aproape prin toate clasele şcolilor primare şi secundare.

Din Martie până în Mai, Marina întineri la obraji şi la ochi. In colo, era voinică steag, de felul ei, ba dela o vreme, de-atâţia copii, se prea lăţise.

Anania sfrijit ca un ţâr, părea un copil pe lângă ea.

Dumnealui nu fu prea mulţumit, la început, cu noul cvartir, era prea departe de administraţia financiară. Dar când văzu cât e de mulţumită nevasta şi copiii, nu mai zise nimic.

Uneori, când venea dela slujbă, o afla aici în grădină. Se apropia tiptil — ceea ce nu-l costa mare lucru, fiind uşurel ca şoarecele — şi o atingea pe umăr.

— Iţi place ?

Femeia tresărea, îl privea cu ochi împăingeniţi de depărtări, şi nu răspundea.

— Să mai treacă numai câţiva ani, să apuce la câştig mai mare întreprinderea noastră, o să ne facem o căsuţă la Sovata ori la Borsec, să avem unde merge şi noi în concediul de vară !

Când i-a pomenit mai întâi de planul acesta, femeia n'a priceput.

— Ce spui ? Unde să ne facem o căsuţă ?

El repetă numele staţiunilor balneare, care Marinei nu-i spuseră nimic. Nu mai auzise de ele până acum.

— Adică undeva în loc strein, zise ea în urmă. Păi, nu te-ai gândit că ar fi bună o casă aici ?

— Şi aici vom avea una, se'nţelege. Numai să dea Dumnezeu odată bine! Dar şi un adăpost de vară nu ne va strica. N'ai idee, tu Marino, cum mă furnică pe mine, când văd cum pleacă toată lumea la concediu, numai noi clocim de ani de zile, toate verile, aci.

Marina ridică din umeri. Cu ce-şi bate el capul ? Să-şi adune bulendrele în fiecare vară cum fac atâţia, să umple cufere şi să plece ! Unde Dumnezeu se tot duc ? Poate acolo la Borsec. Dar'ce lipsă are omul să plece dela casa lui ? Nu-şi pot face concediul acasă ?

Adevărat că el, de când se desprimăvărează, nu mai are pace. De vr'o câţi-va ani îi anunţă de câteori iau unii şi alţii concedii, şi unde se duc peste vară. Adică de aceia-i tot bate ei capul cu nume

de prieteni și de necunoscuți, cari pleacă la dracu' sau la lacu'?

Marina nu-l înțelegea și-l desprețuia pentrucă nutria și el astfel de dorințe, în loc să-și vadă de necazurile de acasă.

Dar niciodată nu dase atât de timpuriu „strechea'n el", cum zicea nevasta, ca în primăvara asta!

Cum se desprimăvără devreme, concediile începură de prin mijlocul lui Aprilie.

Anania Olariu nu era un om gol pe dinlăuntru, la care, toată viața se mărginește la tărăboiul ce se face la suprafață. Nu era un simplu ins, care se iea după alții cum credea Marina.

El era robit cu adevărat de idealul unei vieți mai complicate, mai frumoase. Se săturase, din tinerețe, să reducă viața la munca întinsă, care să-i asigure traiul de azi pe mâne. S'a săturat încă din pilda părinților, cari au trăit cinstit dar săraci, trecând prin viață fără nici o bucurie mare. Când au închis ochii ce mângâere au putut avea? Ce-au cunoscut ei din ce este bun și frumos în vieață? Nimic! Au trecut prin lume vecinic cu teama zilei de mâne, uitându-se triști la vârful tălpilor lor, ca vitele.

Anania a fost copleșit de astfel de gânduri încă din tinerețe. Vedea cum alții trăesc mai ușor, cu avere sau salarii mai mari, și cari, cel puțin odată la an, în vacanță, fac un iureș din jugul de toate zilele.

Pismuia de mult și pe cei bogați, și pe cei cu calificație mai înaltă decât el, și mai bine situați. Îi părea că toți l-au neîndreptățit pe el, că i-au luat o parte din fericirea lui.

Anania Olariu era un revoltat împotriva ordinei sociale, și simpatizase cu socialiștii din fragedă tinerețe. Când ajunse într'o slujbă simpatică se subție, fiindcă se temea să nu-și piardă pita.

Acum nu se mai ducea pela adunări, la manifestații, ci clocea în el toate nemulțumirile și suferințele clasei proletare.

Era, însă, ciudat de-a constata că, din mulțimea acestor suferințe el punea la locul cel dintâi neputința de a pleca și el într'o lună de vară cu familia, la o stațiune climaterică.

El era uscat scândură — e adevărat — poate de vecinicul foc lăuntric ce-l consuma — dar nu era bolnav. Din potrivă mânca vârtos, încât Marina se minuna unde încape în el și ce poate face cu atâta hrană. Și de băut — la un prilej — nu se da de-o parte. Stângea păharele, și nu se cunoștea nimic pe el, par'c'ar fi băut apă.

Nici nevasta, nici copiii nu erau bolnavi.

Și totuși, neputința asta de-a merge și el, ca lumea, în vilegiatură, îi întunecă vieața, de primăvara până toamna târziu, cât țineau concediile.

Anania făcea asemănare între sine și între cei cari plecau.

Cei în posturi înalte, cu salar bun, n'aveau nici o nevoe de concediu. Ce făceau câtă vreme erau în slujbă? Fumau țigări bune, iscăleau, din când în când, câte-o hârtie, și sfădeau pe subalterni.

Ce muncă era asta, pe lângă a lui, opt ceasuri de scris la zi, legat de scaun?

Cei cu salarii mai mici, cari pot merge în concediu, nici unul nu-i mai bun ca el, nici ca pregătire, nici ca putere de muncă.

Nici unul nu pune osul ca el. Ar putea foarte bine să-şi facă concediul aici în oraş, şi să plece el, care are nevoe de răsuflat.

Erau restimpuri când îşi uita de el, cu ochii închişi, cu condeiul înţepenit. Se închipuia în concediu, la Borsec ori la Sovata, şi sorbea din văzduh bucuria petrecerii acolo ca pe-o băutură ameţitoare. Şi trebue însemnat aici că nu cunoştea cele două staţiuni climaterice decât din nume, ca, de altfel, pe toate celelalte din ţară.

De îndată ce venea toamna, el începea să viseze ce va fi la primăvara viitoare. Până atunci, cu siguranţă, întreprinderea în care vârâse averea Marinei, va aduce atâta venit să-şi poată îngădui plăcerea care-l stânge...

Dar trecură primăverile una după alta, şi nădejdea se adeveri zadarnică.

Anania Olariu se sătura de protestările şi filosofia socialistă ce fierbeau în el, şi se vedea silit să dea o expresie externă neliniştii şi preocupărilor lui lăuntrice... De aceea se neliniştea în fiecare primăvară, cum băgase de seamă şi Marina, şi-i împuia urechile cu numele celor ce pleacă în concediu, şi a localităţilor în care se duc.

Dar în primăvara asta „dase strechea în el mai de vreme".

De multeori se trezia Marina cu el acasă pela douăsprezece, pe la unu, şi chiar la zece şi unsprezece, când legea lui era să părăsească biroul la ora două.

— Să-mi dai să îmbuc ceva la repezeală ! spunea cu sufletul la gură, de graba cu care venise.

— Dar, ce-i cu tine ? întrebă mirată la început nevasta.

— Pleacă cu trenul de douăsprezece domnul director. M'a rugat să-i stau puţin în ajutor.

In altă zi pleca subdirectorul, apoi contabilul general, pe urmă alţi şi alţi slujbaşi superiori. Până când, la urmă, se deranja şi pentru colegi de-ai lui.

Imbuca repede ce afla, şi nu afla mare lucru la vreme nepotrivită, şi pleca repede, aproape alergând.

In vreme ce mânca îi dăpâna repede Marinei unde se ducea cel pe care îl însoţia acum, cu cine mergea, ce bagaje ducea, încât femeia se crucea.

Când începu să însoţească la gară şi pe cunoscuţi de-o treaptă cu el, nevasta se mânie.

— Ascultă, Ananie, io n'am ştiut că mă mărit cu un „tregher".

— Cum ? Ce ?

— D'apoi aşa ! Ce slujbă poţi tu face decât să le duci cuferele oamenilor acestora cari pleacă ?

Anania se obrinti la obraz ca de călduri repezi.

— Ei !

— Aşa este ! Te-au văzut şi alţii cum le cari cuferele la vagon. Te-ai făcut de râs. De aceea să-ţi vezi de slujbă şi de necazuri. Cu atâtea lipse dela „ofiţ" te vei trezi într'o zi dat afară.

— Dar', cum ? Domnul director m'a rugat să-i ajut !

— Directorul e unul ori doi. Dar tu lipseşti mereu şi pentru oameni de seama ta. Ori apoi, lasi slujba veche, şi te faci „tregher". Poate ai câştiga acciaşi bani.

Vorba asta-l ustură ca o pleasnă subțire. De mult era umilit că agonisește așa de puțin.

Omul se trezi.

Adevărat că era pe la sfârșitul concediilor.

Se trezi ca dintr'o beție.

Căci adevărul nu era acela pe care-l spunea acasă !

Nici directorul, nici subdirectorul, nici alții dintre funcționarii cunoscuți sau necunoscuți, nu-l rugaseră să le ajute la plecare, ci el, Anania se îmbia !

Când se convinse că nici în primăvara asta nu are cu ce pleca din oraș, simți că trebue să se îmbulzească în cei cari se duceau, și să se lase stăpânit de senzațiile omului care pleacă. Altfel era încredințat că are să i se umfle „bătuca" 'n el, și să plesnească.

Așa, începu a se interesa cu înfrigurare la fiecare concediu, unde merge omul, cu cine, ce stațiune e aceea, cât costă, ce lume mergea colo, ce regiune e, ce ape? Ce scălzi? Și nu-i erau destul lămuririle ce le primea în clădirea Administrației financiare ! Însoțea pe om pe drum, până acasă, se interesa de bagaje, de tren.

Și fericitul care putea pleca, amețit de cap de-atâtea întrebări, răspundea de-avalma, și abia aștepta să scape de scaiu. Fiecărui om, la plecare, îi mai place să-și poată vedea liniștit, singur, sau cu membrii familiei, de pachetat.

Dar Anania mirosea și-și băga nasul pretutindenea, dornic să fie de ajutor, zicea el.

Nu era însă dorința de ajutor ci o silă lăuntrică, să-și descarce o energie atâta vreme reținută.

In familiile celor ce plecau nu era bine venit, dar nime nu-l putea scoate din casă. La gară însă, era de folos tuturora.

Dintr'o ochire cuprindea numărul și forma bagajelor unei familii. Putea să tot uite bărbatul sau femeia cu câte cufere și legături au plecat. Anania nu uita.

Dar' ce ochiu ager avea pentru a descoperi vagoanele și compartimentele în care era loc ! Abea oprea trenul pe peron, și-l și vedeai cățărat de-o scară, iar peste câteva clipe striga din geamul deschis al coridorului, făcea semn cu pălăria !

Să nu-l dai pentru un corn de țară, pe îmbulzeli ca astea !

Superiorii, colegii, cunoscuții îi erau acum foarte recunoscători. Se grăbeau spre vagon, și până ajungeau ei Anania și umflase pe fereastră, din mâna hamalului, bagajele și le înșira la locul lor.

Oamenii îi mulțumeau, îi strângeau mâna. El își zbicea sudoarea cu o batistă mare, galbenă, și în privirile cari au ars aprinse până acum, se adunau tristeți grele.

Se cobora și pleca repede, uneori cu vr'un slujbaș după el, cerându-i să achite dublu biletul de peron, pe care, în graba mare, uitase să și-l scoată.

Urma o destindere, o moleșală sufletească, până pleca alt cunoscut în concediu.

Scenele se repetară până interveni nevasta, Marina, invitându-l să se facă „tregher".

Atunci se trezi ca din beţie. Simiţ şi drojdii amare în fundul sufletului.

Dar îşi dădea cu tristeţe seama că „fără cheful ăsta" ar fi plesnit „bătâca" în el.

Femeea ascultă tâlcuirea lui, cu urechea întinsă. Părea că nu pricepe. Dar ca sfârşit oftă:

— Cei mai nesuferiţi beţivi sunt cei ce se 'mbată cu apă rece!

Din povestire, prefectul înţălese nu numai tragicomicul unui om, ci ceea ce se pregătea să intre în sufletul multora şi să-l diformeze; gustul după obiceiurile păturii sociale mai culte şi mai înstărite, desechilibrul spiritual, nestânjenit de nime, şi care uşor ar putea anarhiza pătura micilor funcţionari, lipsiţi de cultură mai înaltă, lipsiţi de o tradiţie după care s'ar putea orienta. Văzu primejduită însăşi formarea nouii pături orăşeneşti naţionale, desrădăcinată dintr'un mediu unde era acasă şi plantată în unul străin, unde nu are nici o busolă de orientare. Dela anarhizarea concepţiilor de viaţă şi conduită zilnică, până la o reală bolşevizare a societăţii, i se părea prefectului că nu era decât un pas. Dar înţălegea că de o astfel de situaţie nu putea fi făcut răspunzător un partid politic, un guvern. Era o lacună în educaţie, era o lipsă de tradiţie, era o zăpăceală morală adusă de vremile schimbate, aşa cum susţinea nevasta sa Emilia.

Totuşi un ghimpe rămânea: se putea face chiar dela începutul unirii, un regim de salarizare mai drept, să nu se sape prăpastii între salarii exagerat de mari şi plăţi cari nu asigurau existenţa zilnică. Năzuinţa diferitelor clase de funcţionari de a-şi putea satisface nevoi de-un ordin cultural mai pronunţat, sau a se folosi şi ei de mijloacele civilizaţiei, e firească şi Statul trebue să-i ajute, îşi zicea prefectul. Nu numai desiluziile vieţii nu pot fi înlăturate prin salarii de mizerii, dar nici furturile şi şeprţurile de cari începuse a vorbi toată lumea.

A doua povestire era despre un om pe care, în treacăt, îl cunoscuse şi el, şi nu auzise despre el decât lucruri bune. Povestea era intitulată „Sbucium" şi apărută tot într'o revistă ardelenească. Prefectul o citi cu toată atenţiunea. Ea era următoarea :

Ion Mureşan îşi opreşte, din când în când, condeiul pe hârtie, şi priveşte, o clipă, încruntat, înainte. Se uită peste capul colegului ce scrie în faţa lui, la aceeaşi masă, prin peretele din fund. S'a oprit de atâtea ori din lucru şi a privit acelaşi punct, încât colegul lui îşi răsuceşte uneori capul să vadă şi el ce atrage privirea lui Ion Mureşan. Dar nu vede nimic.

Uneori Mureşan nu se mai uită la acel punct inexistent, ci oprindu-se din scris, îşi scutură capul, cu fruntea încruntată. Apoi scrie iar.

In odăiţa aceea afumată, cu geamurile murdare, cu păiangini în colţuri, cu podeaua veche şi ştirbă, plină de dulapuri şi de hârţoage, lucrează patru inşi. Sunt adnexa unei mari administraţii.

Pe cei patru nu-i tulbură nimeni. Partidele n'au de lucru cu ei. Condeiele lor scârţâe necurmat. Numai de-o vreme încoace al lui Mureşan face pauze neînţelese de ceilalţi.

Ei lucrează „cu ruptu". Sunt slujbași cu leafă mică, și mai câștigă ceva pe de-asupra cu metoda asta. Sunt restanțe mari la administrația aceea, și toți cei patru sunt muncitori iscusiți. Fumează cu toții țigări „Mărășești", și camera e plină de fumul acru, stătut și pișcător. Când intri și nu ești fumător, faci instinctiv un pas înapoi.

Ion Mureșan are vr'o cincizeci de ani. Părul sur, stufos, l-ar arăta și mai bătrân. Dar obrazul roșu, mustața castanie, și statura lui dreaptă, îl arată încă om în toată puterea.

Colegii, și dela alte mese, au băgat de seamă opririle lui Mureșan. Nu-l întreba însă nici unul ce are, știindu-l om puțin comunicativ. Era priceput, harnic, dar scump la vorbă, deși îl cunoștea om bun, cinstit și cu mare tragere către familia sa.

De câteva săptămâni îl băteau gânduri grele, și-l sleiau nedumeriri cari năvăleau mereu în sufletul lui, în toiul lucrului. Și până nu se scutura de ele, ori până nu reușia să le alunge spre punctul acela inexistent în care privea, nu putea scrie mai departe. Nu era o risipire a gândului ceea ce-l opria din scris, ci era ca o neputință fizică, părea o paralizie trecătoare.

Inainte cu o lună avu norocul să poată vorbi cu Ministrul Comunicațiilor. Il cunoștea de mai de mult, de când era advocat aici în capitala asta de județ.

N'ar fi îndrăznit, totuși, să-i vorbească într'un năcaz al lui, familiar, dacă Ministrul nu l-ar fi întrebat cum și-a așezat copiii mai mari, și mai ales pe Dinu, pe inginerul.

— Greu, domnule Ministru, tare greu. E de doi ani cu diplomă, și încă n'are post. A încercat el și în cincizeci de locuri. A mai și lucrat, așa de-o probă, când aici, când colo, fără nici o numire, în nădejde că poate i se va face loc. Merge greu fără protecție.

— „Adevărat", răspunse Ministrul. „La noi fără protecție nu se face nici o numire. E un blestem. Dar' ce te-a împiedecat pe dumneata să-mi spui mie o vorbă" ?

Ion Mureșan s'a înroșit atunci și s'a simțit inundat întreg de o căldură binefăcătoare.

Abea a putut răspunde:

— N'am cutezat, domnule Ministru, să mă gândesc la bunătea dumitale. Eu, apoi, în vieața mea, n'am cerșit niciodată nimic, nici pentru mine, nici pentru copiii mei.

— „Dar, dragul meu, nu e nici o cerșitorie", răspunse Ministrul pe-un glas schimbat, subțiindu-și buzele. „Dacă la noi nu se fac nimic fără intervenții, trebue să urli ca lupii, n'ai încotro. Și pe urmă eu nu-ți sunt un necunoscut. Unde e inginerul acum ?

Ion Mureșan îi spuse.

— Dar bine, frate, la întreprinderea aceea poate avea un mare viitor.

— Nu e însă numit, domnule Ministru. Lucrează ca diurnist, și-l plătesc cu trei mii de lei pe lună. Nici nu știu cum poate trăi la București cu atâta. Lucrează așa de aproape un an. Și îi spun mereu să mai aștepte, pentrucă n'au încă locuri. Cred că va păți și aici ca și la alte întreprinderi. Ii vor lua folosul — căci mun-

ceşte cu ziua de cap, — şi când va fi un loc liber, vor numi pe altcineva, cu protecţie.

Ministrul privi după fumul ţigării, şi zise:

— Dacă lăsăm lucrul baltă, aşa va fi. Dar o să spun eu un cuvânt. Intreprinderea e serioasă. Nu-i îngăduit să mai ajungă şi aici altul în locul lui.

El scoase un notiţ din buzunar şi-şi făcu însemnări.

— Să fii dumneata liniştit. O să vorbesc eu cu domnii aceia. Tânărul, după cât îmi amintesc, a învăţat bine? La Politehnica din Bucureşti, nu?

— Da, domnule Ministru. A luat diploma cu laudă.

Ministrul îi strânse mâna, şi se urcă în maşină.

Ion Mureşan, ca purtat de vânt, se duse acasă. Ardea întreg şi acum, ca un cuptor.

Cum încă nu era ora întoarcerii lui dela birou, şi cum era roşu ca flacăra şi transpirat, nevastă-sa îl privi îngrijorată. Dar el se grăbi să explice.

— Aşa-i când dă norocul peste tine! Vorba românului: „n'aduce anul ce-aduce ceasul".

Chiar atunci îi scrise lui Dinu o scrisoare recomandată, vestindu-i cine l-a luat sub protecţia sa.

De-atunci îi căzu o piatră de moară de pe viaţa lui.

Dar nu stătu de-oparte decât o săptămână piatra aceea. Vremea câtă trebuia să vadă rezultatul.

Săptămâna trecu, şi dela Dinu nici o ştire, deşi îi poruncise să-i telegrafieze îndată ce i se va face numirea. In loc de telegramă tânărul i-a scris că nu s'a făcut, şi nu sunt semne să se facă nici o schimbare. Nu ştie să se fi interesat nimeni de el.

Ion Mureşan îi scria acum de două ori pe săptămână lui Dinu, încurajându-l că nu se poate să nu i se facă numirea. Ministrul a venit el cu propunerea să-l protejeze. Ce interes ar fi avut, dacă nu voia? Să aştepte liniştit, pentrucă un om ca Ministrul acesta se ţine de cuvânt. Cine ştie, poate a şi început să lucreze, numai el, Dinu, nu ştie nimic.

Tânărul îi răspundea că nu bagă de seamă nici o schimbare la şefi, la subdirectori, la directori. Dar că e obicinuit acum cu aşteptarea.

Cu trecerea zilelor şi a săptămânilor Ion Mureşan era tot mai neliniştit. Cum scria la masa lui, i se împlânta de-odată o ghiară în toată fiinţa şi îl ologea.

Gândurile şi combinaţiile roiau în capul lui necurmat, bâzâind ca albinele în stup. Işi punea întrebări, la cari răspundea tot el. Căuta explicări pentru întârziere. Era mereu de partea ministrului scuzându-l că n'o fi avut vreme, cu câte treburi are pe cap. Se convingea că Ministrul n'a avut nici un motiv să-i promită, dacă n'ar fi voit să-l ajute într'adevăr. Pentru ce să-l mintă? Pentru ce să-l scoată din felul lui de traiu, care nu s'a legat până acum de nici o nădejde dela om strein? Desigur că omul n'a avut timp.

Cu nesfârşitul şir de silogisme şi concluzii în cap, toate optimiste, putea însă lucra întins. Avea sensaţia că răul e afară de fiinţa lui.

Intreruperile din muncă se iviră numai când începu să se furişeze, rece şi ascuţit ca o suliţă, gândul: „N'o să-i facă nimic !"

Nici nu-şi putu da seama, de unde ţâşnise acest arc, ca o sârmă electrică de ghiaţă, şi-i tăe creerul în două, când îl cercetă mai întâi. Credinţa, încrederea, optimismul său, explicările ce şi le ticluia, n'aveau nimic de-aface cu acest gând.

De aceea, la început, se sperie, îngheţă şi rămase cu ochii multă vreme la punctul acela inexistent din peretele din fund.

Dar cu repetarea gândului, începu să se obicinuiască. Nu-l mai lua tragic. Totuşi nu putea lucra cu el în cap. Trebuia să se elibereze.

Privea încruntat în perete, peste capul colegului din faţă, sau îşi scutura capul.

Dar cum de nu-l putea alunga odată pentru totdeauna ? Cum de-i revine mereu în grumaz nodul acela care îl înnecă ?

Zdrobeşte zilnic, cu toate argumentele logicei şi ale psihologiei, absurditatea acelui gând, şi, iată, el revine mereu !

Când e în culmea argumentării sale optimiste, de-odată cade junghiul:

— N'o să-i facă nimic !

Cu trecerea săptămânilor junghiul cade tot mai des, şi tot mai adânc.

— Mare minune ! — se gândeşte Ion Mureşan. „Cu cât vreau să mă conving mai mult că are să fie bine, cu atât sunt mai sigur că de-acum nu mai poate fi decât rău".

Nevasta, — sceptică din fire, uscată ca o iască, fără nici o insufleţire, dar umilită, harnică şi bună ca pâinea caldă — îi zise odată :

— Ar trebui să-i aduci tu aminte ministrului. Va fi uitat. Poate ar fi bine să mergi până la Bucureşti.

Ion Mureşan rămase năuc !

Să uite ! Dar pentru ce să uite ? Nu s'a îmbiat el să-l ajute? N'a văzut el că-i cu dreptate să aibă şi Dinu un loc de muncă după care să poată trăi ?

Şi când se înflăcăra mai tare, iată iar îi cade în suflet aceeaşi sentinţă :

— N'o să-i facă nimic !

— Extraordinar ! strigă el cu glas tare, nemaiputându-se stăpâni. „Cuvântul acesta o să mă bage în mormânt !"

— Ce cuvânt ? — întrebă cu spaimă femeea care crezu că a spus ea ceva nepotrivit.

— Uite, mă 'nebuneşte vorba asta, şi nu ştiu cine mi-o strigă mereu. De o sută de ori pe zi o alung, şi iar începe: N'o să-i facă nimic !

Femeea, la început, nu înţelese.

— Cine zice că n'o să-i facă nimic ?

— Cine ! Chiar asta e că nu ştiu ! Dar vorbeşte în mine un glas tare încât îl aud.

Femeea privi cu tristeţe în pământ.

— Poate că are dreptate, — zise ea încet.

— Cine ? — zbieră bărbatul.

— Glasul acela. Știi, uneori ne vorbește prin suflet cineva care ne ține parte.

Bărbatul se înfurie.

— Bună parte ! N'am ce zice ! Vorbești și tu prostii ! Cum să ne țină parte dacă ne aduce o veste rea ?

— Păi, dac'a minţit Ministrul, dece să fie veste rea ? E îndemn să nu te mai frământi înzadar. Eu voiam demult să-ți spun să nu te mai topești cu așteptările. Dacă Ministrul era om de cuvânt și om de omenie, putea face în trei zile numirea. Dar au trecut de-atunci șase săptămâni. Ce mai aștepți ?

Omul rămâne un restimp zăpăcit cu ochii holbați la femee.

— Dar nu ziceai tu mai înainte că ar trebui să-i aduc aminte, ba chiar să mă duc la București ?

— Am zis numai pentru a te mai potoli. Că eu văd cum te topești de atâta vreme. Și, înzadar. Dacă te duceai la București, te convingeai acolo că-i înzadar. Acum, te-ai convins acasă, fără nici o cheltuială.

Bărbatul voi să protesteze, să se mânie, să facă tărăboiu : „Cum spune ea că el și-a pierdut credința în Ministru?"

Dar capul îi căzu frânt în piept. Nu mai putu protesta. Nu mai putu zice nimic. Simțea acum că vorba ce-i căzuse mereu ca un junghiu în inimă de atâta vreme, e însăși convingerea sa. Insăși conștiința sa...

Intr'un târziu el se uită pe furiș, c'un fel de respect, la nevastă. Acesteia nici o linie nu-i era clintită din față. Era așa cum a știut-o totdeauna: cu fața aspră, palidă, și cu un cerc de mare bunătate în jurul buzelor.

Uitând de situația lui, simți ridicându-i-se în toată ființa o mânie cumplită, de care trebui să se descarce printr'o înjurătură țărănească, așa cum obicinuia pe vremuri.

Femeea rămase și acum cu fața neclintită. După o nouă izbucnire, omul zise:

— Dar cine l-a pus să-mi îmbie sprijinul lui ? N'am trăit noi până acum fără propteaua nimănui ? Dece s'a amestecat în viața noastră să ne-o tulbure ? Scuip pe toată omenia lor !

— Ei, spui tu acum așa că ești supărat ! Dar o să trăim ca și până acum. N'om scuipa pe nime, și ne-om vedea de necazurile noastre. O să birue el și Dinu, nu peste mult.

Povestirea aceasta îl impresionă pe prefect în chip deosebit. Cunoștea și pe Mureșan și pe ministrul de care era vorba. Era unul din actualul cabinet, era unul din ierarhia liberală, represintând un regim pe care îl slujea și el.

Toată lumea vorbea cu scârbă de ușurința cu care se făceau acum promisiunile, de lipsa de seriositate și de demnitate a funcționarilor înalți cari promiteau par'că din vârful limbei, dar nici odată obligativitatea cuvântului dat nu cobora în conștiința lor. Ajunsese un scandal public această lipsă de onoare și de demnitate care făcea să nu aibă nici o valoare cuvântul dat.

Dar nici odată prefectul nu examină mai deaproape până acum ce urmări dezastruoase poate avea acest obiceiu execrabil în sufletul oamenilor, în educarea societății și a tineretului. Înțălese mai întâi acum, din întâmplarea lui Mureșan povestită de învățătorul pensionat.

Ce-i îndeamnă pe cei de sus să facă promisiuni cu atâta ușurință? Cum poate un om cu răspundere, cu poziția socială în care se află, să deștepte nădejdi pe cari el nu s'a gândit niciodată în mod serios să le împlinească?

Numai pentru a fi plăcuți la toată lumea? Numai pentru a câștiga partizani? Dar e absurd, își zicea prefectul! O astfel de metodă deșteaptă, până în cele din urmă, deziluzia amară și ura, iar nu încrederea într'un om, sau într'un partid.

Să fie simpla dorință de a fi agreabil cu toată lumea? Să fie imposibilitatea de a refuza pe cineva? Să nu aibă curajul adevărului? Să fie totala lipsă de responsabilitate?

Ori cari ar fi motivele, își zicea prefectul, obiceiul acesta distruge încrederea în Stat, pentrucă lumea confundă mereu pe slujbașii superiori cu însuși Statul. Cum nu-și dau oamenii seama că țigănia și scandalul acesta trebuie să înceteze?

Se gândi la propria lui activitate. In alegeri încă, n'a făcut nimănui nici o promisiune. Ca prefect s'a mărginit să cunoască relele din județ și să lucreze pentru înlăturarea lor. Nici odată nu a spus categoric că va face cutare sau cutare lucru, fiind convins că multe lucruri nu atârnă numai de voința lui. Dar unde a putut a îndreptat situația, pentru binele particular sau comun, și deaceea oamenii își păstrează încrederea în el. Era așa de greu să lucreze toată lumea la fel?

Cu cât cunoscu mai bine felul cum se oglindește regimul în viața publică, Ion Mărginean deveni tot mai întunecat, tot mai închis, și zelul lui pentru activitatea publică începu să scadă.

Incepu să-și spună: ce folos că mă străduesc să-mi fac datoria cu toată conștiința, dacă în jurul meu, moravurile se prăbușesc, dacă alți oameni ai regimului produc așa de grele desiluzii cari se resfrâng în mintea simplistă a cetățeanului asupra țării însăși? Ce se cunoaște un picur de apă curată într'o baltă noroioasă? Poate soția sa Emilia vede lucrurile mai adânc decât ei, și însesi vremurile de după războiu sunt de așa natură, și nimic nu le poate opri. In asemenea caz ce rost mai are zroaba lui? Să-și facă dușmani de unde n'are? Să-și piardă întreg timpul pe care l-ar putea folosi pentru familia lui, pentru creșterea copiilor, umblând prin sate? Erau mărișori acum, și ar fi avut nevoe și de îndrumările lui. Dar, de cele mai multe ori îi afla dormind seara târziu când se întorcea de prin județ și dimineața pleca înainte de a se scula ei.

Nu era mai bine să se întoarcă la slujba lui de advocat al băncii, să trăiască liniștit, bine cu toată lumea, cum fusese mai înainte?

Acum, după ce se descoperiseră nereguli grave și în orașul de reședință și gazetele locale ale opoziției urlau zilnic, erau cu-

noscuți de-ai lui, prieteni până la alegeri, cari se făceau că nu-l văd când îl întâlneau pe stradă. Iar, pe de altă parte, în lunile din urmă ale anului, clubul local și deputații — potrivnic părerilor lui — porniră pe sate în vederea reorganizării partidului. La începutul anului viitor se împlineau patru ani de guvernare liberală, și aveau să fie alegeri generale. Cât ce coborîră politicianii la sate, începură să strice ceea ce-i reuși lui să dreagă cu atâta trudă; îi cerură să schimbe primari, consilii comunale, să-i înlocuiască cu oameni de-ai partidului, buni și răi, fără alegere.

Președintele Greceanu nu mai veni de mult în județ. La scrisorile recomandate în care-i spune că el nu poate face schimbările ce i se cer fiindcă ar fi în detrimentul bunei înțelegeri din comune și al administrației, nu-i răspundea.

Atunci pela mijlocul lui Decemvrie își dădu demisia, care-i fu primită imediat. Lucrăturile împotriva lui la Ministerul de interne se ținură lanț de multă vreme. Se părea că nici Greceanu nu mai cutează să-i iea apărarea pe față împotriva parlamentarilor din județ și a clubului localnic.

Se convinse despre aceasta în preajma sărbătorilor Crăciunului, când, în sfârșit, președintele Greceanu se arătă iarăși în oraș.

— Nu mai era de răzbit cu oamenii aceștia. Țineau morțiș că noi înșine ne distrugem partidul. Acum i s'a încredințat prefectura pentru două-trei luni cât va mai rămânea guvernul celui mai vajnic dușman al dumitale. Să-l vedem ce organizare poate face. Și să sperăm că timpul e prea scurt pentru a strica complet ce ai clădit dumneata pe terenul administrativ.

Așa-i vorbi președintele Greceanu.

Ion Mărginean îi fu recunoscător că se ținuse de cuvânt și reintră în drepturile sale de advocat al băncii fără nici o dificultate. Ba îi spori salariul la douăzeci și cinci de mii de lei, cuprinsă fiind aici și remunerația pentru un ajutor de birou.

Cum se simțea desiluzionat și obosit îl rugă pe prietenul său, advocatul Badea să-l suplinească încă o lună, în care el se va duce acasă și se va odihni. Badea primi cu bucurie, ba chiar se gândea să rămână ca ajutor în biroul lui Mărginean și mai târziu, pentrucă afacerile advocațiale mergeau și acuma prost.

Când Mărginean anunță pe Emilia că demisia lui e primită, adause: „Am eșit din horă, de-acum n'am să mai joc". Râseră amândoi din toată inima. Deși se sfătuiră, ca de obiceiu, și asupra demisiei, bărbatul tot se mai temea că Emilia va regreta situația avută, deși ea, dela început îi spuse că omul nu trebue să lucreze niciodată împotriva propriilor convingeri. Dacă i se cer lucruri pentru organizarea partidului pe cari el nu le poate face cu conștiința împăcată, era logic să se retragă din post. „In sfârșit acum simt din nou și eu că avem o casă. De aproape trei ani ai fost mereu pe drumuri".

Totuși el se gândi că Emilia va avea un regret. Presupunea, luându-se de pildă chiar pe el: și el regreta într'o măsură oare-

care. Şi anume regretul era cel mai puţin scuzabil. Nu-i părea rău că nu mai poate fi de folos altora, că nu se va mai îngriji de buna administrare a judeţului. Era convins că zbuciumul său era zadarnic, fiindcă nu se face primăvară cu o rândunică. Simţea un fel de diminuare a persoanei sale prin faptul că se despărţea de prefectură. Era destul de sincer să recunoască slăbiciunea lui de om: slujba îi împrumută un fel de demnitate fiinţii sale, fără de care acum se simţea micşorat. Dacă el, ca bărbat, avea un orgoliu pe care nu-l avuse înainte de slujbă, cum nu se va resimţi Emilia, o femee?

Adevărat că maşina prefecturii nu fusese folosită de ea nici să se plimbe prin oraş, nici să meargă în oraş după cumpărături, cum făceau altele, ci a dus-o de câteva ori cu copiii, uneori şi cu bărbatul, până acasă la ei. Mai era adevărat că Emilia puse în scurtă vreme capăt cercului de conveniri sociale care se adunau în locuinţa sa, şi că, în ce priveşte mesele cu invitaţi, se mărgeni la strictul necesar. Totuşi fusese „doamna prefectului", şi acum avea să fie iarăşi soţia unui simplu advocat. Era cu neputinţă, îşi zicea Mărginean, ca Emilia să nu regrete cât de cât.

Totuşi când o auzi că râde din toată inima când i-a spus că „a eşit din horă şi nu va mai juca", îşi dădu seama că, chiar dacă nevasta lui a avut o părere de rău, acum nu mai are nici una.

Ba chiar ea-i dădu dovada, când, după ce se opri din râs, zise:

— Bine că n'ai fost Ministru! Ne-am fi obicinuit amândoi cu mult mai greu să ajungem iarăşi simpli cetăţeni".

O realitate obicinuită pentru o societate care a trăit într'un stat în care membrii ei puteau ajunge să deţină trecător slujbele cele mai înalte, ca apoi să revină la rolul de simpli cetăţeni, nu poate fi înţeleasă încă de unii cari subt regimul străin, nu puteau ajunge într'o situaţie de conducere. Inainte, intelectualul român, când îmbrăţişa o carieră de liber-profesionist, o îmbrăţişa pe toată viaţa. Ion Mărginean băgă de seamă că regretul lui de-a părăsi prefectura, pornea nu numai din lipsirea de o demnitate — valoroasă în ochii oricărui om, dacă vrea să recunoască cu sinceritate — ci şi din aceea a tradiţiei după care o slujbă odată îmbrăţişată, era pe viaţă, nu te mai desparţi de ea.

El observă încă dinainte şi la alţi intelectuali ardeleni, cari avură slujbe superioare în vremea Consiliului Dirigent ori a celor două guverne ce s'au succedat, că cei rămaşi fără posturile avute, nu numai că se simţeau micşoraţi în personalitatea lor, ci chiar se ruşinau în faţa altora, ca şi când ar fi săvârşit ceva infamant, pe când oamenii din Regat, obicinuiţi cu viaţa politică, se coborau din fotoliile ministerale şi se înşiruiau din nou în rândul cetăţenilor fără nici un sentiment de micşorare, considerând aceasta ca pe un lucru firesc, dela sine înţăles.

Intelectualii ardeleni, începători în viaţa politică de Stat, cu

toate schimbările ei, suferiră ani de-arândul. La început au fost cazuri când după căderea unui guvern, câte-un membru ardelean al lui nu mai venea pe drumul obicinuit dela gară până acasă, ci ținea să înconjure, să nu-l vadă nime.

Din acest sentiment general rămase ceva și în sufletul lui Ion Mărginean și al soției sale, deși nu regreta nici unul că nu mai era prefect. Așa că retragerea la țară pentru o lună de zile, pentru odihna bărbatului, fu binevenită. Îl însoți și Emilia, și, în restimpul vacanței de Crăciun, și copiii.

(Urmează)

Ion Agârbiceanu

D O R U L D I N U R M Ă

Op. 1. — Nr. 10

Versuri de *Rosseger*

P A R T I T U R A

Se poate executa de către următoarele formațiuni:

1. — **Cor mixt.**
2. — **Orchestră.**
3. — **Cor și orchestră.**
4. — **Solo voce și orchestră.**

Această compoziție poate fi cântată de oricare din formațiunile specificate mai sus, sau poate fi retipărită, radio-difuzată, imprimată pe discuri, film sonor, etc., de către oricine, iără vre-o altă obligație, (în afara consideraționilor de a nu modifica sau îmbucătăți atât textul muzicei cât și cel literar, sau de a omite numele autorilor), dat fiind că subsemnatul nu fac parte din nicio asociație care mi-ar putea impune restricții în acest sens, asupra lucrărilor mele.

E. M.
1. XI. 1942

Agitato
cal..man..do a tempo
ri..tar..dan..do
Andante
Flauti I II
Oboi I II
Clarinetti in B. I II
Fagotti I II
Corni in F. I II
Trombe in B. I II
Timpani in G.D.
CORO
Soprane
Alti
Tenori
Bassi
Si co-re-i cel din urmă dor
Al meu, atunci când am să mor?
O crea-pă sim-plă, tă-nă-
ă tă-Pe-o mar-gine ne-
lo-cu-
i tă-Pe
dea-lul po-ro-vea'n-so-
rit. A-
co-lo când e-
ram co-pil în-
tă-lul flu-ier
Violini I II
Viole
V.-Celli
C.-Bassi

Giocoso
Grave
Giocoso
Grave
Giocoso
Grave

allargando
giusto
più Lento
Agitato
cal..man..do
decresc.
Tutti
Ce-lui mai bun co-pil al
său
Nu mi-l
să-dîți
la că-pă-
tâi!
Să-
Să creas-că năs-cu-ind spre cer..
Ve
allargando
giusto
più Lento
Agitato
cal..man..do

tempo
ri..tar..dan..do
Maestoso
niva poate un dor cher Cu
bur-da'n mână sărl dor
boare,Spre-a
face-o al- bie din
el. Ve-
niva poate-o
ma- mă cerre Va
poate'n mi-ci al-bi-
oa- ră Un prunc ce,
poate e che-
mat Să mân-tu

più Lento
p decresc.
più Lento
p decresc.
più Lento
Op.1 Nr.10

XI.

LUCEAFĂRUL

Intr'una din **„Menţiuni"**-le sale **„critice"** tipărite în foiletonul ziarului **Acţiunea** din 27 Oct. 1942, **Perpessicius** intervine, cu prilejul contribuţiei noastre **Laïs**, în problema cunoaşterii şi ajungerii la o stabilire definitivă a unora dintre textele poetului. Autorul frumoasei şi vastei istorii a literaturii române moderne şi contemporane risipite cu generositate prin reviste şi cotidiane, adunate apoi în patru masive volume de **Menţiuni Critice**, s'a dovedit cu ediţia critică din 1939 a poeziilor lui **Eminescu** „tipărite în timpul vieţii" piatră de hotar pentru oricine vrea să se orienteze spre calea cea dreaptă, care duce către un autentic text, cu extrem de rare cazuri pentru altă sau viitoare resolvire, de amănunt numai.

Poet el însuşi, cu delicată sensibilitate, înzestrat cu o uimitoare cultură, cu putere de muncă făr' de răgaz şi cu nesfârşite posibilităţi de a prezinta în chip variat realizările scriitorilor, — foarte adesea forma aleasă din expunerea criticului depăşeşte prin bogăţia expresiei pe cea a versificatorilor sau prozatorilor isptiţi —, Perpessicius execută intrusii în literatură cu eleganţa unui desăvârşit cavalerism, precum prin câteva fraze susţinute de plastice sau evocatoare atribute, izbuteşte să scoată în relief talente, să convingă pe cetitori de ceea ce mai întâiu singur s'a convins printr'o atentă cetire şi adâncire a lucrării prezintate.

In tema generaţiei noastre, moştenită numai în linii largi dela înaintaşi, anume de a retransmite urmaşilor opera clasicilor în spiritul şi litera evangheliei lor voite şi deci: de a îndepărta urmele intervenţioniştilor, colaboratori insoliţi, şi de a pune la loc piesele arbitrar îndepărtate din întregul concept al scriitorului —, în această temă numele lui Perpessicius rămâne, şi numai cu cel dintâiu volum din Eminescu, consacrat, în stima tuturora pentru rezerva şi prudenţa în metoda de lucru şi în admiraţia oricui este în măsură să-şi dea seama de munca depusă.

Participarea în acest domeniu de manifestări spirituale este pe cât de grea şi plină de primejdioase tentaţii, pe atât de ingrată, pentru că orice greşală, scăpare din vedere sau alunecare pe lângă adevăr te compromit pentru multă vreme, în timp ce contribuţia reală trece repede între bunurile publice comune, pentru ca din când în când să reapară numeroşi redescoperitori ai Americei, aşa că cel ce se prinde în această mreajă şi aşteaptă satisfacţii dinafară, caută să părăsească terenul înainte de a fi adus vre-un folos ori amăgeşte necunoscătorii prin etalări de

material impropriu și fără nex cauzal sau prin repetarea unui inventar care nu-i aparține. Numai cine s'a biruit pe sine și și-a dobândit convingerea că omul superior trăește cu ceea ce este în stare să dea dela el și nu se lasă amăgit de ceea ce-i vine dinafară, simte mulțumire sufletească pentru rezultatul și plăcere pentru munca în sine.

In înțeles bun, istoria literaturii a reținut până acum câteva nume, cari s'au ostenit pentru ea. Astfel, de I. Creangă s'a legat definitiv numele lui **G. T. Kirileanu**, de V. Alecsandri — d-na **Elena Rădulescu-Popogeanu**; Duiliu Zamfirescu — d-ra **M. Rarincescu**; I. L. Caragiale — **Șerban Cioculescu** (în defetism conceptual și de metodă față de St. O. Iosif pe care l-a deformat acomodându-l propriei sale formații spirituale și sensibilități); A. I. Odobescu — **Scarlat Struțeanu**; I. Heliade-Rădulescu — **D. Popovici**; N. Bălcescu — **G. Zane**; Anghel Demetriescu — **Ovidiu Papadima**; Ștefan Petică — **N. Davidescu**; ș. a.

In prisaca lui Eminescu, rămasă fără stăpân după lovitura de trăsnet din vara anului 1883, roiesc în zumzet albine harnice, cari adună și lucrează, — dar și bondari cari bâzâie pe dinafara stupurilor, consumă din miere, o transformă în impurități și împrăștie polenul în sbor sgomotos, umflat și desumflat. Numărul unora ca și al altora este prea mare și arhicunoscut.

Iarăși în sens frumos, vom aminti pe **D. Murărașu**, care ani de-a rândul s'a trudit să limpezească materialul folkloristic cules de poet și rămas în paraginâ. **Perpessicius** probabil se va mărgini numai la editarea critică a operei originale a lui Eminescu, pentru că pe drumul bătătorit de Murărașu nu va mai fi nevoie să meargă altcineva.

In metoda sa de lucru **Perpessicius** se ferește de acel spirit dialectic, care substituind argumentul, recoltat din câmpul investigațiilor, cu erudiții inaderente și exteritoriale, dovedește numai abilitatea tratării lăturalnice a unei teme precise și definite. **Perpessicius** s'a adresat manuscriptelor lui Eminescu și pornind dela ceea ce a gândit și scris poetul, a ajuns la ediția sa, care se deosibește de multe dintre edițiile critice prin onestitatea trudnicelor cercetări personale, prin renunțarea redescoperirii Americilor; recunoașterea și mărturisirea aporturilor aduse de înaintași formează pentru Perpessicius o chestiune de conștiință și ori unde e nevoe, autorul citează nume, lucrări, metodă care impune oricui respect și prețuire, iar lucrării îi dă prestigiul științific. Fiecare poezie își are istoricul, variantele, aparatul critic. Perpessicius pune probleme, întreabă, răspunde, își exprimă, fără înconjur, nesiguranțe, și se arată a fi unul dintre puținii, care nu se repede să-l „unifice" pe Eminescu, more Caracostea, conștient de valoarea și rolul oricărui element din glosarul eminescian, cu sau fără putere de circulație.

O problemă ridică Perpessicius și în foiletonul mai sus citat, din **Acțiunea**, în privința numărului de strofe din **Luceafărul** și câteva obiecțiuni în legătură cu **Laïs**.

Le vom discuta, în public, pentru interesul ce-l deșteaptă, cât și pentru stima și recunoștința pe cari istoria literară le datorează distinsului nostru literat, critic și cercetător. Vom căuta să ieșim împreună în luminișuri.

Intr'unul din capitolele despre edițiile critice Eminescu expuneam părerea că manuscriptul „Luceafărului" trebuia să fi fost expediat la Viena încă din toamna anului 1882, spre a se fi încredințat tipografiei

pentru **Almanahul** apărut în April 1883 şi că în această perioadă nu se produsese nici un semn, care ar fi dat de bănuit apropiata prăbuşire fizică a lui Eminescu. Şi, înclinam a crede în intervenţia lui **Maiorescu** presupunând absenţa poetului la amputarea strofelor din **Luceafărul.**

Perpessicius ne trimite la **I. Rădulescu-Pogoneanu:** Titu Maiorescu „Insemnări zilnice", v. II, pentru anii 1882/83:

„Că [Maiorescu] a lucrat dimpreună cu Eminescu la retuşarea **Luceafărului,** când îi va fi sugerat şi ideia suprimării celor trei [1] strofe, iată ce stă scris negru pe alb în atât de preţiosul jurnal al „Insemnărilor zilnice". Dar că Eminescu n'a cedat nimănui altuia decât sieşi, iată ce este tot atât de invederat. Dovadă refuzurile verificate din **Strigoii** şi **Luceafărul.** Nu odată întâlneşti sub condeiul editorilor bănuiala că una sau alta din modificări, în deosebi cele mărunte, s'ar datora redacţiei sau lui Maiorescu. Câtă vreme lipseşte copia ultimă, plutim în vagul presumţiilor. Fluxul şi refluxul variantelor la Eminescu e aşa de constant şi de tot atâtea ori atât de capricios încât n'ar fi exclus ca şi modificările de ultima oră să-i aparţie. Mai e, după aceea, chestiunea erorilor de tipar" **(Perpessicius,** în Acţiunea, nr. cit.).

Dacă în unele cazuri stăruie îndoiala, în privinţa **Luceafărului** „retuşarea" a fost consimţită de poet până la forma, în care, din casa lui Maiorescu, s'a expediat manuscriptul lui Eminescu la Viena pentru tipărirea în Almanah. Totul ce se modifică în **„Luceafărul"** după data de Joi 4/16 Noemvrie 1882 n'are încuviinţarea autorului. Oricât de puternic ar fi temeiul argumentului estetic sau de analogie, invocat întâiu de **T. Maiorescu,** primit de **G. Ibrăileanu** şi în urmă de **C. Botez,** trebue răsturnat fără nici un menajament, fără nici o ezitare. Că operaţia amputării celor patru strofe din corpul Luceafărului şi a modificării unor versuri şi schimbării unor cuvinte se datoreşte lui T. Maiorescu, că pentru această operaţie T. M. n'a avut învoirea poetului, că ea s'a făcut la unele cuvinte şi versuri în Conv. Lit. din August abia după apariţia în Almanah iar eliminarea de patru strofe mai târziu în toamna anului 1883, când T. M. a alcătuit şi a dat pentru tipar în volum ed. I-a a poeziilor lui Eminescu, deci după îmbolnăvirea lui Eminescu din Iunie 1883, şi după un an dela cetirea la „Junimea" a **Luceafărului,** după ce T. M. lucrase cu Em. la retuşare şi ajunsese la forma definitivă din Almanah, toate aceste dovezi le vom culege din „Insemnările zilnice" ale lui Maiorescu. Iată-le:

„**8/20 Oct. [18]82:** Seara **Luceafărul** lui Eminescu, cu el şi Anette şi familia mea, citit, corectând".... [2].

„**Joi 28 Oct. 9 Noem. 82:** De 4 zile vreme foarte frumoasă, foarte cald şi soare. — Aseară „Junimea", cu Alecsandri, Zizin, Gane, d-na Beldiman, Annette, d-na Rosetti, Mite, Alduleanu (stud. jur. din Pesta), Caloianu, Hermes-Popescu, J. Cerchez, Jipescu, Nica, Chibici, **Eminescu,** Slavici, Păucescu, Burghele, Nenitescu, în total 23 persoane. O frumoasă nouă nuvelă a lui Gane [3], pentru **Almanahul studenţilor de la Viena,** 4 poesii drăguţe de

[1] Probabil eroare de tipar; patru strofe şi în unele strofe versuri modificate, iar în unele versuri schimbată fizionomia unor cuvinte. — I. E. T.

[2] *T. Maiorescu:* Insemnări zilnice, vol. II, pg. 127.

[3] *N. Gane:* Ion Urdilă (Novelă), apărută în Almanah.

Nenițescu [4], scrisoare a lui Slavici din Italia [5], **frumosul Luceafăr" al lui Eminescu** [6], **șlefuit.** Apoi Alecsandri povestit din vilața sa și în special din Montpellier. Până la 1 noaptea. Incântătaore seară"... [7].

„**Duminică 31 Oct. [18]82:** La ora 10 dimineața, cu Clara și Livia la Știrbey, la Buftea, acolo prânzit și cinat, la ora 8 seara îndărăt la București. Acolo încă cumnata sa prințesa Demetru Știrbey, născută Srica, și Bărcănescu. Prințesa Demetru [Știrbey] excelentă muzicantă, cântă din gură foarte bine, în toate privințele agreabilă. M'a invitat călduros la Paris, unde stau toată iarna. **Le-am citit „Luceafărul" lui Eminescu,** scrisoarea despre Neapoli" etc. [8].

„**Vineri 5/17 Noem. [18]82:** De Marți încoace vremea posomorîtă, dar tot încă nu ger adevărat. — Alaltă-ieri, Miercuri, „Junimea", citit două drame [prezentate] la concurs (foarte proaste); au fost de față Hasdeu, Zizin, Gane, ș. a. m. d. Incă noaptea târziu tradus cu **Eminescu** 2 poezii ale reginei, eu tradus alegoria ei „Vremea și Iubirea" [9], Livia le-a copiat și totul trimes dimineața [**Joi 4/16 Noemvrie 1882**] la **„România Jună"** la Viena, pentru **Almanahul ei"** [10].

„**Marți 9/21 Noem. [1882]:** ....la masă Slavici și **Eminescu"....** [11].

„**Miercuri 17/29 Noem. [1882]:** ....Seara „Junimea": Esarchu etc.... **Eminescu a fugit, când a văzut pe Candiano"....** [12].

„**Joi 25 Noem./7 Dec. 1882:** ....Negură, încă multă neauă, dar totuși în parte topită și dispărut veselul drum pentru sănii de alaltă ieri și răsalaltă ieri. — La „Junimea" de aseară, animat. Din nou Candiano, Esarchu ș. a. m. d. **(Eminescu** lipsea din cauza lui Candiano), al-de Negruzzi și Gane, Caragiale; și Hașdeu. — Citit poezii de Jipescu, snoave de Ispirescu, multă critică asupra poeziilor lui Candiano, 2 nouă poezii de Alecsandri, una foarte frumoasă („Iarna vine"), pentru Almanahul studenților de la Viena [13], iar la urmă foarte drăguța, hazlia „Un drum la Cahul" [14] de Jaques Negruzzi.... [15].

„**Luni 6/18 Dec. 1882:** ...Miercurea trecută [1/13 Dec. 1882] la seara literară d-nele Sevescu, Bengescu ș. a. m. d. și Ronetti Roman, Hasdeu, Candiano și Urechia, care ne-a citit proasta lui piesă într'un act „Rara avis", Slavici două acte din drama sa" [Gaspar Grazziani]. [16].

[4] *I. Nenițescu:* Blestemul meu; Lui Amor; Neînțelegere; Moștenitorii mei (Poezii), apărute în Alm.

[5] *I. Slavici:* O scrisoare din Italia, mai ales despre S-ta Cecilia și Neapoli, apărută în Almanah.

[6] *M. Eminescu:* Luceafărul (Poezi), în Alm.

[7] *T. Maiorescu:* Insemnări zilnice, II, 133.

[8] Id. ibid., 134.

[9] Apărute în Almanah.

[10] T. M.: I. z., II, 134.

[11] Id. ibid., 136.

[12] Id. ibid., 136.

[13] In care au apărut: *V. Alecsandri:* Iarna vine; Izvorul (horă din Mirceștl).

[14] Apărută în Alm.

[15] *T. M.:* I. z., II, 138.

[16] *T. M.:* I. z., II, 143.

„**Miercuri 8/20 Dec. [1882]:** ....Seara „Junimea: al-de Negruzzi, G. Creţeanu cu doamna şi fiica, Candiano cu doamna, Hasdeu, şi **Eminescu** în sfârşit iarăşi".... [17].

„**Duminică 12 Dec./24 Dec. 1882:** ....Ultimele 2 zile lucrat la „Progresul Adevărului". Astăzi terminat de făţuit. Dep[eşă] telegrafică: Bucureşti 13/25 Dec. 1882 România Jună Viena VII Lange Gasse 4. Lucrarea terminată [18] expediez mâne. Maiorescu".... [19].

„**Luni 13/25 Dec. 1882:** ....Vreme admirabilă, soare, 0°. Ieri invitaţi la cină la noi: al-de Rosetti, al-de Negruzzi, al-de Kremnitz, G. Racoviţă, Burghele, **Eminescu,** Slavici, Annette. Seara, lectura articolului meu terminat „Progresul adevărului" şi Slavici 4 acte din tragedia „Sarah" sau „Gaspar Grazziani". Foarte plăcută seară".... [20].

„**Marţi 21 Dec. 82/2 Ian. 83:** ....Duminică seara.... Bottner a citit „Fricdrich v. Schiller" de K. E. Franzos — lucru mediocru".... [21].

„**25 Dec. 82/6 Ian. 83:** ....Ieri, pom de Crăciun cu Julklapp la Mite. Afară de noi mai erau al-de Negruzzi, Anette, Gane, **Eminescu,** Slavici şi Chibici. Multă veselie".... [22].

„**Sâmbătă 8/20 Ian. 1883:** ....Afară, mereu frig, —7° R. Eu mereu uşor apăsat (=deprimat; I. E. T.), neelastic. — Miercurea trecută, începutul din nou al serilor literare. Prezenţi numai 15, cu noi, aşadar [afară de noi] 12: Esarchu, Roşca, Theodor Rosetti cu doamna, Manliu, **Eminescu,** Chibici, Jipescu, Maroneanu, Gaster, Iacovachi, Alduleanu".... [23].

„**Miercuri 12/24 Ian. 83:** ....Soare şi lumină de lună, dar totuşi destul de frig, dimineaţa mereu —5°. Miercuri seara, vânt tare, rece. — Seara „Junimea" cu [Th.] Rosetti, Mandrea, Esarchu, Ştirbey ş. a. m. d. (fără Burghele, **Eminescu — în spital,** Candiano, Creţeanu ş. a. m. d.). Citit, în întregime „Fata de la Cozia" a lui Roşca, apoi 3 snoave de Ispirescu. — Destul de amuzant. **Inaintea acestora, traducerea germană a „Luceafărului" de Mite".... [24].**

„**Miercuri 19/31 Ianuarie 1883:** ....Toată ziua, a casă, citit şi făcut planul călătoriei în Elveţia. Seara, adunare literară. Prezenţi: Creţeanu şi fiica sa, Candiano-Popescu, Exarchu, al-de [T.] Rosetti, Annette, Mite, Slavici ş. a. m. d. (Burghele, **Eminescu — în spital,** al-de Mandrea, lipseau)".... [25].

„**Marţi 25 Ianuarie/6 Febr. 83:** ....Astăzi +0° Ninge.. — Seara, la Kremnitz, **Mite mi-a citit traducerea „Luceafărului"** şi continuarea romanului moldovean.... Incheere neplăcută [a acestei seri], din cauza criticei mele a două pasagii".... [26].

[17] Id. ibid., II, 143.
[18] In Almanah *T. Maiorescu:* Despre progresul adevărului în judecarea lucrărilor literare.
[19] *T. M.:* I. z., II, 144.
[20] Id. ibid., II, 144.
[21] Id. ibid., II, 145.
[22] Id. ibid., II, 146.
[23] Id. ibid., II, 148.
[24] Id. ibid., II, 148/9.
[25] Id. ibid., II, 150.
[26] Id. ibid., II, 151.

„**Luni 30 Mai/11 Iunie 83:** ....Prea cald! Astăzi la 6½ la cină la mine ministrul american E. Schuyler, Beldimano, Gane, Jacques [Negruzzi] și doamna, al-de Kremnitz, Annette, **Eminescu.** Rămas cu toții în cea mai plăcută atmosferă până la 11½. [La] **Eminescu, început de alienație mentală,** după părerea mea"... [27].

„**Joi 23 Iunie [18]83:** ....Foarte cald.... Seara Th. Rosetti cu doamna și tânărul Beldimano la noi la masă. **Și Eminescu care devine, din ce în ce mai evident, alienat. Foarte excitat,** sentiment al personalității exagerat (să învețe acum albaneza!), vrea să se călugărească dar să rămână în București".... [28].

„**Duminică 26 Iunie/8 Iulie 1883:** ....La ora 4 dimineața, înainte de răsăritul soarelui, 15° R. — **Eminescu e vorba să plece astăzi la Botoșani,** ieri era însă **moleșit** și mult mai liniștit".... [29].

„**Marți 28 Iunie/10 Iulie 1883:** ....București. ....Astăzi, Marți, la ora 6 dimineața, o carte [de vizită] de la d-na Slavici *(I. Slavici plecase la 25 Iunie la Hall), la care locuește Eminescu, cu aceste rânduri scrise: **„Domnu Eminescu a innebunit.** Vă rog faceți ceva să mă scap de el, că foarte rău".... [30].

In rezumat Maiorescu pomenește **Luceafărul** întâia oară la 2 Oct. 1882, că l-a „cetit" și „corectat" împreună cu Eminescu, apoi că în ședința literară din 28 Oct. a fost cetit, în forma „șlefuită", adecă în forma, asupra căreia criticul și autorul căzuseră de acord la cetirile de mai înainte. La 31 Octomvrie 1882, evident mândru de geniala creație a lui Eminescu, Maiorescu pleacă împreună cu familia sa la Buftea și în casa prințului Știrbey citește **Luceafărul** lui Eminescu și Scrisoarea din Italia a lui Slavici, pentru ca patru zile mai târziu, **la 4 Noemvrie 1882,** Luceafărul lui Eminescu și alte manuscripte să pornească la Viena pentru Almanah.

Dela 4 Noemvrie 1882 nu se mai amintește nimic despre **Luceafărul lui Eminescu,** până la 12 Ianuarie 1883 și 25 Ianuarie 1883. De astă dată însă e vorba despre traducerea în limba germană a Luceafărului făcută de Mite Kremnitz.

Care este forma și câte sunt strofele Luceafărului trimese la 4 Noemvrie 1882 României June pentru Almanah? Răspunde Almanahul: **98 strofe.**

Prin urmare 98 strofe alcătuesc poezia, așa cum a fost ultima voință a lui Eminescu.

Câte strofe se găsesc în ediția T. Maiorescu din Dec. 1883. Răspunde ediția: 94 strofe.

Deci: forma redusă la 94 strofe aparține lui T. Maiorescu, fie că ideia reducerii s'a născut în timpul cetirii împreună cu poetul, care însă n'a aprobat-o, fie că hotărirea de a suprima strofele 77, 82, 83 și 84, criticul a luat-o abia în toamna anului 1883 când a dat editurii textele poetului pentru ediția I-a și când Eminescu nu mai era Eminescu.

Dar că poetul rămâne străin de amputările arbitrare ce s'au făcut

[27] Id. ibid., II, 187.
[28] Id. ibid., II, 189.
[29] Id. ibid., II, 189.
[30] Id. ibid., II, 190.

Luceafărului său constitue dovadă neîndoelnică traducerea în limba germană a Mitei Kremnitz; iată strofa 77, înlăturată în ediţia T. M. din Dec. 1883, a fost tradusă de Mite Kremnitz:

„Ei, numai doar' durează 'n vânt — Auf Sand gebaut ist all' ihr Tun
„Deşerte idealuri — Und Hirngespinnst ihr Streben
„Când valuri află un mormânt — Die Wogen nicht an Gräbern ruhn
„Răsar în urmă valuri; — Sie wogen neu und leben....

Dacă Eminescu ar fi fost convins de logica suprimării în româneşte şi dacă ar fi consimţit, atunci şi în traducerea Mitei Kremnitz n'ar fi apărut strofa 77, după două luni dela trimiterea originalului la Viena.

Mai departe strofa 81:

Almanah şi Convorbiri Literare	**Ediţia 1883 T. M.**
„Iar tu Hyperion rămâi	„Iar tu, Hyperion, remâi
„Ori unde ai apune...	„Ori unde ai apune,
„Cere-mi — cuvântul meu dintâi	**„Tu eşti din forma cea dintâi**
„Să-ţi dau înţelepciune	**„Eşti vecinica minune.**

trad. **Mite Kremnitz:**

„Du, Hyperion, bleibest dort,
„So oft du auch verblichen;
„Verlang von mir mein erstes Wort,
Die Weisheit, die entwichen.

Vocativizarea lui Hyperion şi în tălmăcirea germană este o certă intervenţie a lui Maiorescu, greşală de fond şi de interpretare a criticului, peste gândirea poetului, greşală care se vede şi la tipăririle în volum a textelor româneşti, din 1883.

Am ajuns la strofele 82, 83 şi 84 înlăturate de Maiorescu.

Strofa 82:

„Vrei să dau glas acelei guri,
„Ca dup' a ei cântare
„Să se ia munţii cu păduri
„Şi insulele 'n mare?

Adevărat că această strofă nu există nici în versiunea germană a Mitei Kremnitz. S'ar părea că traducătoarea s'a înţeles cu criticul în privinţa eliminării ei. Dar dacă asemenea licenţe sunt admisibile şi explicabile în traduceri, ele nu pot fi întreprinse de nimeni în originalul autorului, fără încuviinţarea sa.

Că în privinţa strofelor următoare 83 şi 84, părerile dintre critic şi traducătoare vor fi fost deosebite sau că nici criticul nu-şi va fi formulat vreo rezervă până în toamna 1883, în absenţa lui Eminescu, mărturiseşte traducerea în limba germană de către Mite Kremnitz:

Str. 83:

In **Almanah** și **Conv. Lit.**

„Vrei poate 'n luptă să arăți
„Dreptate și tărie?
„Ți-aș da pământul în bucăți
„Să-l faci împărăție.

In trad. **Mite Kremnitz:**

„Verlang, dass Taten überall
„Auf Recht sich stark begründen;
„Ich gebe idr den Erdenball:
„Teil ihn in lauter Pfründen.

Str. 84:

In **Almanah** și **Conv. Lit.**

„Iți dau catarg lângă catarg
„Oștiri spre a străbate,
„Pământu 'n lung și marea 'n larg,
„Dar moartea nu se poate.

In trad. **Mite Kremnitz:**

„Mastbaum an Mastbaum geb' ich dir,
„Legionen sollst du leiten,
„Was du sonst willst — doch weigr' ich dir
„Den Tod auf alle Zeiten!

Pentru apărarea patrimoniului poetului se adaogă deci și acest elocvent argument.

Mite Kremnitz traduce în unele locuri așa de liber încât concentrează idei din două strofe într'una și așa se explică reducerea poeziei dela 98 strofe românești la 93 strofe. In versiunea ei germană lipsesc strofele 52, 60, 80, 82 și 91. Necuprinzându-le în traducere, Mite Kremnitz printr'unul sau mai multe cuvinte face trecerea dela strofa 51 la 53, 59 la 61 ș. a. m. d. Totuși cu excepția strofei 82, celelalte strofe îndepărtate de Maiorescu, sunt prezente în traducerea scriitoarei germane, ba și mult disputatele ultime două versuri din strofa 81.

Așadar, pentru intangibilitatea formei și integritatea numărului de 98 strofe, apărute în Almanah stau la dispoziție următoarele probe materiale:

1. **T. Maiorescu,** Insemnări zilnice (8/20 Oct. 1882—28 Iunie 1883).
2. **Manuscriptul poetului,** în ultima formă hotărîtă de dânsul împreună cu Maiorescu, din casa căruia la 4 Noemvrie 1882 manuscriptul s'a expediat la Viena, pentru Almanah (4 Noemvrie 1882).
3. Traducerea în limba germană de către **Mite Kremnitz** (12, 25 Ian. 1883).
4. Textul din **Almanah** (Aprilie 1883).
5. **Imbolnăvirea lui Eminescu** (28 Iunie 1883).
6. Reproducerea din **Convorbiri Literare** (1 August 1883), cu numărul de 98 strofe.

Și acum se pune întrebarea: cari sunt probele pentru susținerea tezei contrare, adecă în favorul ediției lui T. Maiorescu din Dec. 1883?

.....?

In concluzie: revenirea la economia poeziei **Luceafărul** cu 98 strofe stabilită de poet în ultima sa voinţă este singura deslegare firească şi dreaptă a chestiunii. In mod practic desfăşurarea argumentelor din aceste pagini a şi fost confirmată prin ediţia Perpessicius, care, adoptând pentru **Luceafărul** textul „aşa cum a apărut el în **Almanahul României June şi Convorbiri**", conchide: „Oricât de logic operate, amputările lui Maiorescu nu-şi au nicio raţiune (cu atât mai puţin de forţă majoră: intervenţia lui nu era cerută de nimeni)" [31].

De altfel acest just punct de vedere l-a adoptat şi d-l **D. R. Mazilu**, în ediţia sa din 1937. Păcat numai că a avut nefericirea unei îndrumări cu desăvârşire greşite a fostului său profesor d-l D. Caracostea în sensul alterării vocabularului eminescian din Luceafărul, ca şi din celelalte 9 poezii reeditate în ediţia Academiei Române.

Concomitent cu **Perpessicius** se pregătia pentru „Ramuri" dela Craiova ediţia G. Ibrăileanu, care a şi făcut ultima corectură şi a predat-o printr'o scrisoare adresată lui C. Ş. Făgeţel. In ediţia G. Ibrăileanu apărută la 1940 **Luceafărul** a fost „transcris după ediţia I Maiorescu" (pg. 4). Argumentul invocat de G. Ibrăileanu că „cu excepţia câtorva poezii, ultimul manuscris, cel rămas la tipografie, nu mai există" (pg. 4), deşi este de ordin general, în ceea ce priveşte **Luceafărul** cade, pentru că manuscriptul **Luceafărului** n'a rămas la tipografie, unde s'a tipărit Almanahul, ci s'a păstrat în Arhiva României June. Apoi: o atentă examinare a manuscriptelor dela Academia Română va dovedi că poetul tăia ms. publicat cu o linie diagonală şi că poezia odată publicată, cazurile revenirilor sunt extrem de rare. „Fluxul şi refluxul variantelor" — ca să ne folosim de fraza lui Perpessicius este caracteristica procesului de creaţie, care se astâmpăra de îndată ce lucrarea s'a încredinţat tiparului, pentru ca uriaşa sa uzină cerebrală să treacă în altă fierbere, cu „flux şi reflux" de variante.

Indoielile „ultimului manuscris" constitue în cazul **Luceafărului** baricade artificiale şi exteritoriale. Intoarecerea la ultimul manuscris al poetului din 4 Noemvrie 1882 nu întâmpină nici o piedică. Eminescu înseamnă data: „Aprilie 10 — 1882" (Ac. R. Ms. 2261, f. 212, repr. de Perpessicius, pg. 180).

Cetind împreună cu Maiorescu în Octomvrie 1882, poetul a consimţit la retuşările şi corecturile, de care vorbeşte autorul **Insenmărilor zilnice.** După data de 4 Noemvrie 1882, când manuscriptul ultim s'a trimis la Viena pentru Almanah, istoria literară n'are nici o dovadă, pe temeiul căreia să se sprijine deosebirile faţă de textul din Almanah. Lipseşte aşa dar esenţialul: consimţimântul poetului.

Schimbările în fizionomia cuvintelor se vor studia dela vers la vers, altă dată.

XII.

LAÏS

Perpessicius: „...„d. Torouţiu ridică o apreciabilă listă de modificări, operate de Maiorescu, pe cari, cu ajutorul unor adequate facsimile le pune sub ochii cetitorilor. Dacă unele îndreptări sunt convenabile, să zicem chiar preferabile, altele sunt fără doar şi poate inutile, iar toate

[31] *Perpessicius, M. Eminescu:* Opere, vol. I, pg. XXXII.

laolaltă nelalocul lor, cu atât mai mult că se fac după moartea poetului și constitue, oricum, o silnicie. Incât nu putem aplauda îndeajuns hotărîrea d-lui I. E. Torouțiu de a restitui textului eminescian prioritatea. Cum studiul d-sale este, cu adevărat, o contribuție, și încă una din cele mai prețioase „la o viitoare ediție critică a lui Eminescu", ne îngăduim a semnala d-lui Torouțiu unele îndoeli și unele scăpări din vedere. Este, de pildă, sigur că toate modificările cu creion sunt opera lui Maiorescu? Să zicem. Atunci se cuvin înregistrate toate intervențiile de orice natură, de orice grad. E adevărat, cum observă d. I. E. T., că în prima jumătate a manuscrisului, modificările sunt mai numeroase și mai substanțiale".

„Nu tot atât de adevărat însă când susține că în partea a doua se află doar o singură intervenție. Creionul adastă de mai multe ori, și în a doua jumătate, mai sumar însă și întrebarea ce se ridică e dacă nu cumva partea a doua e mai izbutită, deci mai puțin susceptibilă de îndreptări. Așa sau altminteri și aceste intervenții sumare se cuvin înregistrate în aparatul critic. Mai ales că și așa mici, cum sunt, oferă prilej de epilogat. Un exemplu. La sfârșitul unui vers, deci în rimă, Eminescu utilizează, pentru a numi piatra prețioasă de pe inelul lui Laïs, cuvântul a q u a m a r i n (C e i n e l f ă r ă p e r e c h e, c e f r u m o s a q u a m a r i n); creionul lui Maiorescu dintru întâiu subliniază, deci nu acceptă, pentru ca după aceea să ierte. A l t e o r i m a n u s c r i s u l n u r ă s p u n d e o b s e r v a ț i e i d - l u i T o r o u ț i u. De exemplu (pag. 10 a studiului său), în versul buclucaș, cu care ne vom întâlni îndată, d-sa notează „m a r m u r ă schimbat de Maiorescu în m a r m o r ă". Nici facsimilul de fila următoare, nici manuscrisul original nu prezintă vreo urmă de modificare. Insă eroarea, pe care d. I. E. Torouțiu va rectifica-o la prima ocazie e aceea a suprimării unei rime, a contopirei a două stihuri, cu rezultatul: un vers șchiop, într'un text de atât de perfectă versificație, cum e acesta, bate la ochi. I-ar fi bătut și lui Maiorescu, dacă era cazul, așa cum ne-a bătut și nouă, când la prima lectură am cetit: R ă s ă r i t d u m n e z e e ș t e, a d m i r a b i l s t a n d e m a r m u r ă l u c r a t. Nu; nu mergea. Ne-am uitat mai atent: înaintea acestui vers, cu rima pereche, o rimă stingheră. Așa dar aici era buba Ne-am uitat la facsimilul de pe fila următoare (11) și misterul se lumină. Căci iată cum sună cele două versuri: R ă s ă r i t d u m n e z e e ș t e (e vorba de statua lui Eros, din apartamentul lui Laïs) d e f r u m o s î n a c e s t l o c — D i n t r ' u n s i n g u r, a d m i r a b i l s t a n d e m a r m u r ă l u c r a t. Totul, din fericire, e numai o scăpare din vedere, o eroare datorită transcrierii d-lui I. E. Torouțiu. Din fericire — pentru că lucrul ar fi fost cu mult mai grav, dacă aparținea lui Eminescu. Și eroarea vine dela prima transcriere, din „Universul Literar", unde s'a tipărit întâiu acest fragment al studiului și s'a perpetuat în toate cele următoare, dela pag. 12 și 23 ale studiului d-sale (o consecință firească): „iar Eminescu cuprinde ideile în 9 versuri" va trebui modificat: „în 10 versuri". Spuneam: i-ar fi bătut și lui Maiorescu, la ochi. Dovadă, schema metrică notată cu creionul, într'un alt loc, unde i se părea că versul nu merge. Și adevărul e că, la prima vedere, versul e oarecum rebel: O r i c e - a i f a c e, h r a n ă t r e b u e s ă - m i d a i. I n a l t ă u l o c, unde cezura vine la mijlocul cuvântului t r e b u e. Oricum, un vers dificil, în deosebi pentru cel ce scandează după ureche. Pentru actor

de bună seamă nu. Mai sunt, evident, şi altele mici detalii, ce s'ar cuveni glosate, d. ex.: Jur pe Zevs (cum e şi în facsimil) nu pe Zeus ş. a. m. d."...

....„Concluzia — că „Eminescu nu s'a folosit deloc de originalul francez" — „s'ar cuveni poate amânată până ce vom fi în posesiunea tuturor dovezilor. Căci dacă a calchiat traducerea lui Saar, nimic nu opreşte să fi cunoscut, şi poate utilizat, pe ici şi colo, şi textul francez. Presumţii răsar din loc în loc. Şi mai ales să nu uităm că traducerea lui Eminescu e rimată, după modelul originalului francez, în timp ce textul lui Karl Saar e în vers alb"....

....„In privinţa datei, când se va fi făcut această tălmăcire de asemeni lipsesc documentele, dar prudenţa ca şi raţionamentul d-lui Torouţiu trebuesc împărtăşite de toată lumea"... **(Perpessicius:** Acţiunea).

La întrebarea colegului Perpessicius, dacă se poate afirma cu siguranţă „că toate modificările cu creion sunt opera lui Maiorescu?" răspundem fără nici o umbră de îndoială: da. Este scrisul lui Maiorescu şi numai al lui. Mai mult: manuscriptul propriu zis al lui Eminescu n'are nici un titlu; este numerotat de poet în colţul din dreapta dela 1 până la 61; scris numai pe o pagină, ms. cuprinde 61 file; hârtie de scris chamois vărgată.

Pe verso filei 61, cu aceeaşi cerneală violetă, cu care numerotase versurile traducerii din sută în sută până la 794, T. Maiorescu încercase să formeze pentru lucrarea lui Eminescu titlul: Augier şi probabil Le joueur de flute sau Laïs, apoi a şters totul cu violet, încât cu anevoe se desprinde de desuptul ştersăturilor **A**[ugier?] **L**[e joueur....] sau **L**[aïs?]. Altă dată T. Maiorescu a scris în întregime foaia de titlu şi a numerotat-o **a.**

II	**a**
cu creion albastru	cu cerneală neagră
Laïs Comedie antică într'un act, în versuri.	cu cerneală neagră
tradusă din franţuzeşte.	cu creion negru
De Mihail Eminescu	cu cerneală neagră
Vezi: Emile Augier „Le joueur de flûte"	cu creion negru

Verso foii de titlu, însemnat cu litera **b,** cuprinde numele persoanelor din piesă, şi este scris în întregime tot de Maiorescu.

Ordinea în care sunt aşezate persoanele, ca şi ortografia, dovedesc întâiu că poetul avusese, la prezintarea în Junimea, o foaie de titlu, probabil ruinată, apoi că Maiorescu reproduce distribuţia persoanelor din vechea foaie de titlu a lui Eminescu, astfel:

Persoanele.

Laïs.
Chalkidias, sub numele de Ariobarsanes.
Psamis, negutător bogat din Corint.
Bomilcar, negutător din Cartago.
Timas, servitoare.

Scena se petrece în Corint.

Karl Saar

Personen.

Ariobarsanes (Chalkidias).
Laïs.
Psamis.
Bomilkar.
Timas, eine Sklavin der Lais.

Das Stück spielt in Korinth im Hause der Laïs.

E. Augier.

Personnages.

Ariobarzane (Chalcidias).
Psaumis.
Bomilcar.
Laïs.
Timas, esclave de Laïs (rôle muet).

La scène est à Corinthe, chez Laïs.

Hârtia aleasă de T. Maiorescu pentru foaia de titlu se apropie de cea folosită de Eminescu, tot chamois şi tot vărgată, însă este puţin mai plină şi are coroană în filigranul fabricaţiei.

Nu se ştie cui se datoreşte clasificarea: „Comedie într'un act". S'ar putea ca ediţia manuscript germană a lui Karl Saar după care a lucrat Eminescu să aibă „Lustspiel", după originalul francez: „Comédie en un act". Şi atunci Eminescu să fi adoptat „Comedie" adăogând atributul „antică". In tot cazul, foaia de titlu şi persoanele de pe verso-ul ei sunt scrise de mâna lui Maiorescu.

Rămânem la convingerea că lucrarea lui Eminescu nu este din 1888, pentru că cea germană din Reclam abia apăruse în 1888, că scrisul poetului este ordonat, că vocabularul său românesc conţine elemente mai vechi. Totuşi primim sfatul lui Perpessicius de a păstra toată rezerva în privinţa datării mai precise. Că-i înainte de 1888, putem afirma cu

toată hotărîrea. Pentru a nu aluneca pe primejdiosul povârniş al anacronismului aşteptăm rezultatul cercetărilor din Germania, unde am întrebat când şi pe cari scene s'a jucat întâia oară **Laïs**, versiunea germană a lui Karl Saar; după manuscriptul pentru scenă.

Deşi Eminescu avea mai de mult lucrarea sa în manuscript, a evitat totuşi s'o tipărească, probabil respectând clauza din lucrarea lui Karl Saar:

„Übersetzungsrecht für alle Sprachen vorbehalten. Das Aufführungsrecht ist zu erwerben durch die Theateragentur von Felix Bloch Erben Berlin, Karl Saar". Aşadar: Traducerea pentru toate limbile oprită. Dreptul de reprezintare se poate obţine dela agenţia teatrală Felix Bloch S-sori din Berlin. Karl Saar.

Dacă versiunea lui Karl Saar a existat pentru scenă în epoca berlineză a lui Eminescu, atunci datarea prelucrării în limba românească se va putea face cu mai multă siguranţă şi apropiere.

Frecvenţa neologismelor în piesa românească Laïs ademeneşte pe cetitor nu numai să creadă ci să şi audă rezonanţa franceză, mai cu seamă când ştie că originalul este scris în limba lui Molière. Cunoscători buni ai limbei franceze se şi grăbesc să răspundă cu echivalenţa franceză pentru cutare fragment de stih românesc din Laïs. Când însă cercetarea coboară liniştit pe teren şi confruntă versul poetului român, cu textul francez, constată cu mirare că s'a înşelat şi că nici măcar nu găseşte locul din Augier, necum fragmentară corespondenţă, în vreme ce ideile se ţin mai strâns de cele din traducerea lui Karl Saar. In grija de a se feri de germanisme, poetul român a făcut apel la vocabular latinesc şi aci este cursa în care se prinde dialectica. Poate că şi refugiul poetului la neologisme, latinisme ar fi un indiciu pentru stabilirea datei lucrării, în anii săi mai tineri, când se produce procesul îmbogăţirii lexicului. De altfel în întreaga atmosferă a piesei lui Eminescu străbate un suflu de prospeţime tinerească până la expresie naivă.

Precizam prin titlul esseului, că paginile despre „Laïs" sunt numai o „contribuţie pentru o viitoare ediţie critică" şi recunoşteam astfel că subiectul temei nu numai că n'a fost tratat până la epuizare, ci că lăsam deschise cele trei cărţi: Augier—Saar—Eminescu pentru cine ar fi voit să ducă lucrarea până la sfârşit, cu migăloasă colaţionare a textelor. Deoarece fenomenul întârzie să se producă, ne luăm asupră-ne această însărcinare, pregătind în acelaşi timp o nouă ediţie a piesei Laïs. Se va vedea atunci, dacă afirmaţia noastră că Eminescu nu s'a folosit de textul francez, ar trebui să cadă sau cel puţin să fie atenuată, într'o măsură oarecare. Obiecţiunea lui Perpessicius în această privinţă este la locul ei şi-i vom acorda toată atenţiunea. Versul ridică aşijderea un semn de întrebare. După cum observă Perpessicius, atât originalul francez, cât şi versificaţia lui Eminescu au rimă, pe când versiunea germană este în versuri albe. Totuşi poetul român preferă trocheul faţă de iamb din Augier şi Saar.

Perpessicius mai relevă că forma marmură „nu răspunde" unei corecturi a lui T. M. în marmoră. Ar fi desigur destul de grav, dacă ni s'ar dovedi afirmarea unor neadevăruri. In manuscript este marmură. Ce s'a omis a se schimba în manuscriptul poetului, nu s'a omis în Conv. Lit., unde a apărut marmoră, formă pe care o reproduce şi I.

S c u r t u. Stăruim în deosebi asupra acestor fizionomii ale cuvântului, pe care l-am mai întâlnit și în V e n e r e și M a d o n ă: marmură caldă, poezie tot din tinerețea poetului în care editorii au modificat marmură în marmoră, invocându-se argumentul că „ultimul manuscris, cel rămas la tipografie, nu mai există". Pentru L a ï s ca și pentru alte creațiuni ale poetului, argumentul devine pretext în vederea concepției simpliste de unificare, după regulile gramaticei elementare. Va rămâne așadar în V e n e r e și M a d o n ă, în L a ï s marmură, după cum altă dată (L u c e a f ă r u l, strofa 31): Marmoreele brață. De ce? Dintr'o logică tot așa de simplă ca și regula din gramatica elementară: pentru că așa a vrut poetul. De ce a vrut așa, este o întrebare la care grămăticii nu sunt în stare să răspundă.

Dar fiindcă veni vorba de modificările făcute de redacția revistei C. L. față de „ultimul manuscript rămas la tipografie", le vom arăta aci, dimpreună cu greșelile de tipar, dintre cari unele vor intra în rândul celor cu faimă cunoscută.

Intâiu peste tot redacția a schimbat c ă t r ă și s u n t în către și s î n t. Evidentă în c ă t r e tendința de munteni=oltenizare; forma curentă și în întregul manuscript este numai c ă t r ă, nici o singură dată nu se întâlnește c ă t r e. Dacă spre exemplu s'ar fi întâmplat vre-un cărturar din Țara Moților urma predilecția pentru forma sa c ă t ă sau c â t ă. Și-i drept ca textele unui autor să devină joc al predilecțiilor individuale? In care știință de editare critică a textelor s'a mai pomenit acest lucru?

In cele ce urmează se vor arăta textele autentice ale lui Eminescu în litere **grase (aldine)** și cu trimiterea în paranteză a numărului paginei din ms., iar cuvintele tipărite cu l i t e r e r ă r i t e sunt cele greșite sau schimbate în Conv. Lit., cu arătarea paginei din revistă.

Vaze (C. L. 899 — m. 1) și **vaze** (900 — m. 2), schimbate de revistă în v a s e; ori în originalul poetului fiind **vaze,** se dovedește că Eminescu era influențat ca toți Bucovinenii și Transilvănenii de pronunția germană: Vasen — vaze; Univerzitate ș. a.

Bomilkar
Și tu ai contribuit
Prea cinstit la toate astea?

Psamis
Nici prin gând nu mi-a venit
Eu m'am mărginit la daruri de 'nsemnare mai puțină
Primăvara flori frumoase, dar din propria-mi grădină

Hemistihul subliniat: **Nici prin gând nu mi-a venit,** lipsește în C. L., așa încât versul prim: Și t u a i c o n t r i b u i t rămâne fără rimă (C. L. 900 — m. 2).

Cinsprezece (m. 2) — c i n c i s p r e z e c e (C. L. 90).

E-acel farmec fără **seamăn** (m. 7) — fără s e a m ă (C. L. 904).

Numele **meu** e Chalkidias (m. 18) — Numele m i - e Chalkidias (C. L. 912).

Și-mi sleiau puterea vieții, **secând** inima din mine (m. 20) — s c ă z â n d inima din mine (C. L. 914).

Beat **de-amor** și fericire (m. 20) — d ' a m o r (C. L. 914).

Suflau **fals** din cale-afară (m. 21) — f a l ș (C. L. 914).

Jur pe **Zeus** (m. 21) — Z e v s (C. L. 914 şi corect. lui T. M.).
Sau din apa care curge limpezită **din** izvoare (m. 21) — limpezită d e izvoare (C. L. 915).
Doi talenţi.... **aciia-mi** pare (m. 22) — a c e i a - m i pare (C. L. 915).
Insă în prea **scurtă** vreme (m. 22) — în prea s c u r t a vreme (C. L. 915).
Şi apoi, pe lângă toate, nu prea e **măgulitor** (m. 23) — nu prea a m ă - g u l i t o r (C. L. 916).
Când gândeşti aşa, **atuncea** drept se face ce se face (m. 23) — a t u n c i (C. L. 916). După ms. versul are ritm corect, după rev. şchiopătă.
Te conjur să nu-ţi face seamă, să nu cerci **a-ţi face** rău (m. 27) — să nu cerci a f a c e rău (C. L. 919).
Pentru a îndestula o toană de nebun (m. 27) — P e n t r u - a ' n d e s - t u l a (C. L. 920).
Chalkidias (afară **de** sine) (m. 27) — Chalkidias (afară d i n m i n e) (C. L. 920); d i n corectat de T. M., iar m i n e eroare de tipar; Eminescu traduce cuvânt de cuvânt din Saar: a u s s e r s i c h = afară de sine, germanism care se putea înlocui cu locuţiunea românească: îşi iese din fire; corectura lui T. M. „afară d i n sine" nu contribue la românizare.
Aşa e. Pe acel nume **îngrozitoriu** (m. 28) — ...nume î n g r o z i t o r (C. L. 920); Poetul foloseşte forma **îngrozitoriu,** fiindcă are nevoe de această formă pentru rimă cu versul dinainte: **ai tu drept să te omori?** E un argument de susţinerea tesei pe care am pus-o la celelalte poezii discutate până acum şi anume că asemenea forme trebue menţinute, atunci când poetul le-a folosit şi evidenţa le reclamă pentru rimă plină. Suprimarea lor este arbitrară şi substitue rima plină cu asonanţa.
Sărmana-mi minte nu mai **ştie** ce s o face? (m. 29) — ...nu mai ş t i a... (C. L. 921).
Haiti! fie! (m. 29) — H a i d i ! f i i e ! (C. L. 921).
Scena a **cincia** (m. 30) — ...c i n c e a (C. L. 1019).
De-al **robiei** jug (m. 30) — r o b i i i (C. L. 1019).
Scena a **şasa** (m. 30) — ş a s e a (C. L. 1020).
Cu podoaba ei de **roze** (m. 32) — rose (C. L. 1021).
Oare n'ai venit c'acei eroi **muerateci** (m. 36) — ...m u e r a t e c (C. L. 1024)
Să plăteşti a ta iubire cu **viaţa** (m. 38) — v i e a ţ a (C. L. 1025).
Nu **fi** (m. 39) — N u f i i (C. L. 1026). Incă un caz, în care Eminescu foloseşte o formă gramaticală greşită **fi** în loc de f i i de dragul rimei: **are dreptul de a mă umili:** umilí — fí. Cine îndrăzneşte să-l corecteze? Domnul D. Caracostea, fireşte, cu orchestraţii şi infinitesimale, cari nu sunt decât stridenţe şi rezidii ale unei pseudo-ştiinţe.
Da, mânia mi-e **ridiculă** (m. 39) — r i d i c o l ă (C. L. 1026).
C'aş dori **viaţa** 'ntreagă (m. 40) — v i e a ţ a C. L. 1026).

Laïs

(Scoate inelul repede şi-l aruncă departe)
Dar nimeni.

Chalkidias

Cum, tu plângi? (Aparte). Ea plânge acum?
(m. 40)

Laïs

Dar nimeni.

Chalkidias

(scoate inelul repede și-l aruncă departe).
Cum, tu plângi (a parte) Ea Plânge acum?
(C. L. 1027).

Confusie: în C. L. Chalkidias scoate inelul...

Mă doare 'n suflet a lui **soarte**-atât de crudă (m. 42) — s o a r t ă (C. L. 1028).

Da, aceasta mi-e părerea, căci **de-l** aperi de rușine (m. 43) — c ă c i î l a p e r i de rușine (C. L. 1029).

Și mă tem că **voiu** fi prada unei sigure căderi (m. 43) — ...v o m fi prada... (C. L. 1029).

Ca să scutur a **robiei** lanțuri grele (m. 51) — a r o b i i i (C. L. 1035). Se pare că cel care-l îndreaptă pe Eminescu nu știe să formeze genitivul dela subs. în ie: robie, a doua oară r o b i i i (cfr. C. L. pg. 1019), iar mai târziu ne vom întâlni cu: s ă r a c i i i, deși poetul declină corect: **sărăciei** și g l o r i i i în loc de **gloriei**.

Bomilkar (frecându-și **mânile,** aparte) (m. 52) — ...m â i n i l e (C. L. 1036). Trebue lăsat cum a scris poetul, deși în pagina următoare întâlnim: **pâine** (m. 53).

Să supui a ta **viață** (m. 52) — ...v i e a ț ă (C. L. 1036).

Libertate fără **pâine** (m. 53) — L i b e r t a t e a fără pâine (C. L. 1037).

Deci ferice de femeea în a **căreia** favoare (m. 54) — ...în a c ă r e e a (C. L. 1038).

Dar eu nu voiu. ...Te rog **Doamne** ...Laïs, judecă ce faci (m. 54) — ...Te rog, D o a m n ă ... Laïs... (C. L. 1038); este una dintre stupidele greșeli de tipar, în măsură să întunece înțelesul și să arate pe Eminescu de-o potrivă de stângaciu cu Augier și Saar, prin folosirea expresiei D o a m n ă, într'un text antic; pe de altă parte se produce confusia crezându-se că-i vorba de Doamna Laïs, pecând Chalkidias se adresează lui Bomilkar, stăpânul său, care îl cumpărase ca sclav și acum vrea să-l revândă curtizanei Laïs. **Doamne** înseamnă aici tot atât cât **stăpâne.** Deci sclavul se roagă de stăpânul său Bomilkar să nu-l vândă; apoi se adresează către Laïs îndemnând-o să nu dea pe dânsul prețul cerut de Bomilkar. Din **Conv. Lit.** eroarea trece în ediția **I. Scurtu,** care, dacă nu cunoaștea pe Saar, unde corespondentul lui **Doamne** este **Herr** (stăpâne), avea totuși putința să verifice cu textul francez, unde e: **Seigneur.**

Dar **explică-ți** tu pornirea (m. 54) — ...e x p l i c ă - ț i (C. L. 1038).

Lasă-mă 'n **viață** numai (m. 55) — ...v i e a ț ă (C. L. 1038).

Pe toți **zeii** cei din ceruri și **din** lumea de 'mprejur (m. 56) — Pe toți z e i cei din ceruri și d e lumea de 'mprejur (C. L. 1039).

Pe fantasma **sărăciei** palide (m. 56) — ...s ă r ă c i i i palide (C. L. 1039).

...și nici miile de **chinuri** ...și nici miile de c h i n u r i

...sdrobind inimele 'n **sinuri** (m. 56) — ...sdrobind inimele 'n s î n u r i (C. L. 1039).

Muncă aspră... (m. 56) — M u n c a aspră... (C. L. 1039).

A **inimei** tale sterpe... (m. 57) — A i n i m i i tale sterpe... (C. L. 1040).

Toate gajuri ale **gloriei...** (m. 57) — g l o r i i i (C. L. 1040).

...ai fost **despreţuită?** (m. 57) — d i s p r e ţ u i t ă (C. L. 1040).

...să vorbească i-ar **plăcè** (m. 58) — p l ă c e a (C. L. 1041). Se schimbă de către redacţie forma lui Eminescu plăcè, deşi el pune chiar accentul pe è, ca să arăte că plăcè se găseşte în rimă cu precedentul vers, care se termină cu întrebarea: **Ce?** Iată unde a dus şi unde va duce mania din nou susţinută teoretic de d-l D. Caracostea şi alţii, şi practicată mai înainte, cel puţin fără teorie.

O, tu eşti **fără de milă** (m. 59) — f ă r ă m i l ă (C. L. 1042).

Eşti **aceea** ce-am dorit-o (m. 60) — Eşti a c e a ce-am dorit-o (C. L. 1042).

...a ta mare **frumuseţă** — a ta mare f r u m u s e ţ e

...şi-a ta **blândeţă** (m. 60) — şi-a ta b l â n d e ţ e (C. L. 1042).

Inima, **fermecătoareo,** aşa bună, aşa mare (m. 60) — Inima, f e r m e c ă t o a r e, aşa bună... (C. L. 1042). După Karl Saar: Bezaubernde = fermecătoareo (vocativ).

De **viaţa** ta întreagă (m. 60) — v i e a ţ a (C. L. 1043).

Ei Timas, **vină!** — Ei Timas, v i n o !

...de ce ţi-e **plină** (m. 61). — ...de ce ţi-e p l i n ă (C. L. 1043).

In ms. poetului **vină** în rimă cu **plină;** în C. L. vino-plină...

T i m a s (vine pe uşa din stânga) — T i m a s (vine pe uşa din stânga)

L a ï s

Haina ta repede. Dă-mi-o... (m. 61) — Haina ta repede. Dă-mi-o... (C. L. 1043)

Lipsind L a ï s în dialog, vorbeşte sclava Timas şi cere dela stăpână haina. O întreagă încurcătură; sclava are rol mut, Laïs cere haina mohorîtă a sclavei, căreia i-o dă, în schimb, pe a sa.

Atât în revistă cât şi după ea în ediţia I. Scurtu, al treilea vers dinainte de sfârşit apare hodorogit de tot:

D e a cerul să vă meargă a s t f e l c u m s e c u v i n e (C. L. 1043), pe când în manuscriptul poetului (pg. 61) se poate ceti fără nici o greutate:

D e e cerul să vă meargă astfel cum v i se cuvine... (m. 61).

CONCLUSIUNI

Prin cercetările noastre cu privire la stabilirea textului, în vederea unei ediţii critice Eminescu, am afirmat că ierarhia izvoarelor trebue să fie următoarea: 1) m a n u s c r i p t u l p o e t u l u i; 2) rev. C o n v o r b i r i L i t e r a r e sau celelalte publicaţii periodice, şi numai în rândul al 3-lea ediţia T. M a i o r e s c u.

Deşi cunoşteam obiecţiunea ridicată de G. I b r ă i l e a n u şi îmbrăţişată apoi ca normă de cei cari i-au reprodus ediţia, anume că: lipsind ultimul manuscript al poetului, rămas la tipografie, nu suntem în măsură să cunoaştem ultima sa voinţă şi redactare, — totuşi am continuat să susţinem că incertitudinei ce şi cât au schimbat redactorii dela „Conv. Lit", nu i se poate opune liberul arbitru al editorului şi criticului, care devine intervenţie arbitrară şi cu totul neobicinuită în critica de texte şi conchideam că acea incertitudine trebue să fie neapărat confruntată întâiu cu singura certitudine existentă: manuscriptul poetului. A c a d e m i a R o m â n ă păstrează 43 caete ale poetului, cari cuprind nu mai puţin de 7588 foi, unele scrise pe ambele feţe, deci în total 15.176 pagini (Cfr. **C. Botez).**

Cine, spre exemplu, va ceti versurile din Epigonii, în manuscriptul poetului:

Noi cârpim cerul cu stele, // noi mânjim marea cu valuri,
Cerul nostru-i sur și rece, // marea noastră-i de înghet

va mai sta la îndoială că textul din Convorbiri Literare și din toate edițiile timp de peste 70 ani nu-i decât o contrafacere care aparține esclusiv redacției revistei și editorilor de mai târziu:

Noi cârpim cerul cu stele, // noi mânjim marea cu valuri,
Căci al nostru-i sur și rece, // marea noastră-i de înghet.

Când se cunoaște și ultimul manuscript, cum este cazul Luceafărului și al piesei Laïs, orice discuție în contradictoriu înseamnă pierdere de timp.

In partea întâia a acestei expuneri despre textul Laïs s'au dovedit modificările întreprinse de T. Maiorescu. Partea a doua, cea din paginile de față, prin cari se arată soarta manuscriptului multiplicat prin reproducerea în Conv. Lit. (1895), n'aveam intenția nici s'o studiem, nici s'o dăm publicității. Dacă ea se înfățișează totuși cetitorilor, se datorește sugestiilor lui Perpessicius.

Numărul deosebit de mare al greșelilor de tipar, al drege-stricăciunilor din partea redacției revistei, — Schlimmbesserung, vorba lui Goethe —, nu fac decât să ne întărească punctul nostru de vedere dela care am pornit, adecă să avem mai mare încredere în manuscriptul poetului decât în ceea ce s'a multiplicat prin tipar.

Prin manuscriptul Laïs se verifică cele ce-am susținut cu prilejul analizei poeziilor: Epigonii, Venere și Madonă, Mortua est!

Urmărind muzicalitatea în poezie, poetul folosește forme dialectale sau comite conștient inadvertențe față de gramatică și preferă rima plină cu gramatică ofensată. Redacția revistei dă satisfacție gramaticei elementare și ofensează armonia poeziei introducând asonanțe:

Em.: îngrozitoriu — mori; plăcè — Ce?; vină — plină; chinuri — sinuri; nu fi — umili.
C. L.: îngrozitor — mori; plăcea — Ce?; vino — plină; chinuri — sânuri; nu fii — umili.

Revista sau T. M. atribue lui Eminescu forme cari nu-i aparțin: Zevs în loc de **Zeus,** falș — **fals;** d'amor — **de-amor.**

Erori morfologice: robiii, sărăciii, gloriii, puse în socoteala poetului.

Lipsuri de silabe și cuvinte, cari prezintă numeroase versuri în metru defectuos și cu insuficiență de măsuri.

Lipsuri de cuvinte sau fragmente de versuri, cari produc confusie în înțeles și în situații.

Locuțiune românească folosită de Eminescu // seacă inima din mine // transformată în nonsensul // scade inima din mine //.

Mania muntenizării, mania literarizării, mania articularizării, ploaie de virgule...

Cam așa de stâlcită și sdrențuită se prezintă „Doamna" Laïs din „Convorbirile Literare" dela 1895 față de impecabilul manuscript al lui Eminescu, ultimul manuscript care a fost la tipografie.

I. E. Torouțiu

CRONICA LITERARĂ

DOUĂ CĂRŢI DIN ARDEAL:

I. RADU BRATEŞ: ASPECTE DIN VIAŢA BLAJULUI
II. PETRU E. POPP: DIN TRECUTUL BEIUŞULUI

Ca un iubitor de lectură am citit şi în vara aceasta mai multe cărţi, de felurit cuprins, scrise în felurite limbi. Timpul petrecut la Băile-Geoagiului, l-am folosit pentru baia trupească, precum şi pentru una sufletească, prin necontenită, zilnică, cetanie.

Simt de a mea datorie psihologică să mă descarc de impresia măcar a unor cărţi, ce mi-au trecut prin mâini, păscându-mi sufletul pe paginile lor înflorite.

Incep cu cea mai nouă, care am citit-o mai pe urmă. **Aspecte din viaţa Blajului,** cum le vede şi le prezintă Radu Brateş, — numele literar al profesorului Biriş — care se citeşte prin reviste şi sub alese strofe de poesie, — este o carte scrisă cu căldură, cu sentiment, cu mult bun simţ, informaţie şi documentat, într'un stil clar şi firesc, nepretenţios şi literar. Nu e carte de ştiinţă, nici de pură poezie, se întemeiază pe documente şi pe autori consacraţi, din ale căror scrieri citate dese, bine alese, înfrumuseţează sau întemeiază paginile sale.

Cartea nu e prea voluminoasă, abia 180 pag. dar spune, mult, cu mult mai mult de cât s'ar putea aştepta.

O recensie bine inspirată şi de bună credinţă — cred eu — nu trebuie să dea întreagă esenţa cărţii, de care se ocupă, spre a nu face astfel superfluă citirea cărţii recensate, ci trebuie semnalată numai şi ficsat rolul ei în cadrul zilelor ce trăim. De aceea ori cât aş fi de ispitit a da citate din **Aspectele** d-lui Radu Brateş — mă stăpânesc, şi las cititorului meu plăcerea nemicşorată, de a citi el, întreg volumaşul, cu 150 lei, care de altfel are şi un aspect foarte drăguţ, ca tipar şi înfăţişare estetică, încât singur se îmbie.

Caracterul scrierei e definit perfect de bine de însuşi autorul ei, în „Cuvinte pentru început" — cum îi zice prefeţei.

„Scrierea mea — zice R. Brateş — vrea să fie o istorie pitorească a Blajului, bazată însă pe o serioasă documentare. Ea urmăreşte să fie o lucrare de sinteză şi de interpretare, să redea specificul oraşului şi al istoriei sale, peisajul său moral".

„Vrea să fie" şi „urmăreşte să fie" zice autorul nepretenţios. Iată, eu, cititorul mulţumit, îi spun, sub calda impresie a lecturei, că vrerea i s'a împlinit, şi ţinta ce a urmărit a ajuns-o. E o carte reuşită, bine rotunzită, şi

ori cât s'ar părea că nu spune lucruri noui, le spune în formă nouă, mai clară, şi Blajul iese în perfect de bună lumină.

De la **„Evocări"**-le lui Al. Lupeanu-Melin, n'a mai apărut carte, literară aşa de frumoasă din Blaj, şi despre Blaj, ca aceste veritabile **Aspecte** — în cari viaţa Blajului istoric şi real trăieşte, vie, palpitantă, conştie de origina şi menirea sa.

In cât pentru Lupeanu, trubadurul în proză al Blajului, iată ce ne spune Brateş despre el:

„Al. Lupeanu a fost o figură blăjană dintre cele mai tipice. Atât de mult a stat sub lumina de crepuscul a vremilor de demult, încât îl stânjenea lumina prezentului. De aceea se arăta refractar oricăror inovaţii şi oricărui progres. Chiar modificarea stilului, arhaic al oraşului i se părea o profanare. Se simţia mandatarul bătrânilor cari au început datinile, au fixat orânduelile, au creat normele vieţii blăjene. Nu-l interesau vremile schimbate, nici viaţa care-şi caută făgaş nou (cum şi cea veche şi-a creat pe al ei) nici condiţiile deosebite — Lupeanu se considera paznicul tradiţiei şi între puţinii care-i înţeleg valoarea" (pag. 146).

Brateş nu are această atitudine. Nu-i robul tradiţiei, ci o foloseşte numai drept cărare pentru viitor. El se preocupă şi de problemele viitorului, în strânsă legătură cu trecutul glorios.

Citând pe Augustin Bunea, cum în faţa sicriului lui T. Cipariu — gloria specifică a Blajului veacului al XIX-lea —, el parcă ar zice însuşi, cu Bunea:

„Aş vrea să am glas de trâmbiţă, care să străbată până la măduva oaselor celor ce mă ascultă şi să-i trezească pe toţi din somn şi amorţeală, şi din toropeala intelectuală ce parcă ne cobeşte moartea"...

Pentru că la sfârşitul lungului citat din cuvântul zguduitor al lui Bunea, zice :

„Aflăm aici toate punctele de orientare".

Provocându-se la o vorbă a lui Iorga, autorul zice:

„Blajul, ca şi în trecut, trebue să fie o fereastră deschisă spre Aupusul luminat. Am văzut că N. Iorga nu ezită să susţină că Blajul, statornicind legături cu cultura conştientă a Apusului, a deschis largi orizonturi cugetării neamului. Păstrând şi **adâncind** (eu aş zice: **lărgind)** raporturile cu Apusul cult (şi latin) **profitul** nu va fi mai mic, nici de acum înainte" (p. 167).

Felicitând pe tânărul profesor şi scriitor de rodul muncei sale, şi recomandând-o, mai ales, tuturor colegilor săi din şcoalele secundare, încheiu şi eu cu cuvintele de încheiere a operei sale:

„Perspectivele de viitor ale Blajului pleacă aşa dar de pe culmile înalte ale trecutului. Pentru a-şi putea împlini Blajul misiunea ce-i revine în cadrul vieţii naţionale, trebue să dea ascultare îndemnurilor care străbat din trecut. Şi mai ales să nu uite cuvintele profetice ale lui Al. Odobescu: „Aici, pe piaţa Blajului a fost încă de pe atunci, şi va fi poate şi de acum înainte, tăria cea mare a României luminate de peste munţi". Ele recunosc Blajului rolul de factor de seamă în viaţa poporului românesc. Şi ne sunt razim şi îndreptar".

II.

Despre cartea confratelui Petru E. Popp, protopopul ort. şi stavrofor al Beiuşului ţin să vorbesc aci, imediat, după **Aspecte**-le Blajului. Ea constituie, fără să se numească, **Aspecte** din viaţa Beiuşului, un Blaj mai mic al Bihorului, un ucenic al Blajului de la îmbinarea Târnavelor. Doar Episcopul Samuil Vulcan, care a creat Beiuşul şcoalelor româneşti, deci Beiuşul naţional, era fiul Blajului, chit că era — după obârşie — os de boer sau de domn refugiat din Muntenia tuturor prigonirilor turceşti.

Cartea „Din trecutul Beiuşului" — nu-i nouă. A apărut în 1928. Dar are multă asemănare cu cea nouă a d-lui Brateş din Blaj. E o analogie între ele, şi cum am cunoscut-o şi am citit-o numai în luna trecută, mi-se impune de la sine să vorbesc acum despre ea.

E mai voluminoasă de cât cealaltă, aproape cu 100 de pagini, dar nu cuprinde mai mult. Nu e o carte de sinteză, ci de expunerea istorică a faptelor. Sinteza de făcut rămâne în sarcina cititorului. Autorul, confratele protopop Popp, e un vechiu publicist, care în tinereţea sa a învârtit mai mult

condeiul de cât cădelnița. Și obiceiul din tinerețe și l-a păstrat și la bătrânețe. M'am convins în vara aceasta când l'am văzut în orașul său de reședință, despre care a scris cu atâta căldură de pasionat.

Vremile ce le trăim ne impun obligamente noui și mari. La străfulgerările războiului crâncen ce-l purtăm, cu atâtea sacrificii, alături de marii aliați, — ne luminează mai bine problemele existențiale ale neamului, și ne lărgesc orizonturile, desemnându-ne și cărarea pe care destinul ne chiamă și ne îndeamnă.

Abia în cursul acestui apocaliptic războiu se învederează peste ori ce îndoială, pentru toți, abisurile pe marginea cărora stăteam, ca asupra unor vulcani, într'o beatitudine tembelă, fără să ne dăm seamă ce primejdii oribile ne păndeau.

Spiritul de partid — care orbește cu pasiunile și turbează vederea și judecata limpede — nu ne lăsa să vedem clar și să ne cunoaștem prietenii și dușmanii ireductibili. Ne scoteam ochii și ne băteam pieptul, amenințându-ne unii pe alții, când stăteam în dunga prăpastiei. Azi vedem limpede și departe, în timp și spațiu.

Ne regăsim pe linia trecutului istoric — de a sta alături de civilizația apuseană — care ne-a trimis la postul de onoare din Dacia. Poporul nostru cu intuiția sa firească a simțit rolul providențial ce i-s'a desemnat. Se poartă brav, eroic, sublim, împlinind misunea sa bimilenară, primită dela Mama Romă, cea bătrână.

Când am trecut în Iunie prin Beiuș mi-se părea că pe acolo nu s'a făcut deplin ziuă... Mulți bâjbâiau prin umbra morții și în întuneric. Dihonia de partid mai stăruia, și — ce e mai rău — dihonia confesională mai stăruia, ca în vremurile beotiene. Am văzut adevărate **monumente** ale acestui trecut perimat. Și m'am cutremurat. Dragostea m'a îndemnat să arunc punți peste abis și să leg mal de mal între Crișurile negre și albe, ce desbină conștințele.

M'am întors cu oare care mulțumire de a fi putut face ceva. Iar când — apoi — am cetit „Din trecutul Beiușului", cu toate paginile sale, respirând o mare căldură pentru biserică și neam, am rămas deplin mulțămit.

Autorul trece în revistă toate fazele trecutului depărtat și apropiat, Mai ales acesta din urmă. Și glorioasa pagină a alegerii de deputat a părintelui Vas. Lucaciu, și abaterea trădătoare a celuilalt: Vasile Mangra.

Fapta de bărbăție care a scos pe Dr. Lucaciu deputat al Beiușului îi aduce acestui centru lauda publică a presei, care suna astfel:

„Beiușule falnic, tu, care prin laudă și jertfe făcuși această minune, cuib vechiu de cneji și de voevozi români, izvor de lumină, pe care ni-l'au dat Samuil Vulcan și Mihail Pavel, din trecut de mult uitat și din licărirea fără căldură a vremilor de ieri, tu văpaia covârșitoare a conștiinței naționale ai încins-o pe dealuri dintre Codru și Munți.

Astăzi mărirea ție se cuvine, Beiușule!".

Iar triumfătorul Preot Lucaciu primește adrese, ca aceasta, din care dau aci o bucățică:

„Și mai ales nu ierta pe instigatori, pe mai marii lor, cari s'au făcut deadreptul vânzători de neam; iar dacă nu ai puterea să-i certi, îi vom certa noi, Părinte, ne vom pune în genunchi și afară sub cerul liber, cu mâinile ridicate vom chiema asupra lor mânia fulgerătoare a Domnului! Blestăm, blestăm, de trei ori blestăm!".

„Te rugăm întinde-ți mâna spre ei, căci femeile lor îi blestămă, iar pruncii își întorc fața de la ei".

„Mângâie-i și-i mântuiește. Tu care n'ai avut pentru noi, decât cuvinte blânde pline de dragoste curată!"

Dar partea cea mai mare a volumului este închinată martirilor eroi ai Bihorului, Ioan Ciordaș și Nicolae Bolcaș.

Figura lui Ciordaș, suflet ales de înaltă calitate, este pusă în lumina istoriei. El, fiul protopopului unit din Moltinul mic din Satu Mare, a ajuns sufletul diriguitor al Beiușului, pe care o păstorește confratele ort. Popp, și tocmai el îi scrie viața, activitatea și tragicul sfârșit, din Lunca Vașcăului.

După luni de zile eliberarea Bihorului prin intrarea oastei române s'a aflat unde au fost îngropate trupurile ciopârțite ale scumpilor martiri Ciordaș și Bolcaș. Desgropați, au fost aduși la Beiuș.

Soarta tragică ce li-au făcut-o duşmanii seculari celor doi români, unul ortodox, celalt ortodox-unit, — i-a unit în eternitate. Cu toate preocupările confesionale ale beiuşenilor ei nu mai puteau fi despărţiţi. Ar fi fost o meschinărie — o micie, să nu zic josnicie.

De aceea ei au fost înmormântaţi aşa cum ar dicta biserica românească unită într'o credinţă. Au fost prohodiţi în bis. catedrală a episcopiei unite, slujind toţi protopopii şi preoţii, cei uniţi şi cei ortodoxi, uniţi deja de veacuri prin aceaşi limbă a aceluiaş ritual strămoşesc.

Şi nici biserica nu s'a cutropit, nici catapiteasma ei nu s'a năruit. Dar sufletele româneşti s'au înălţat mai mândre, mai creştineşti, mai româneşti.

Am văzut mormintele lor în cimitirul bisericei ortodoxe din deal, prevăzută cu măreţe monumente în marmură strălucitoare.

Cel mai frumos monument spiritual e însă acest volum construit de protopopul scriitor Petru E. Popp.

El grăieşte peste vremuri tuturor. Şi ne grăeşte mai elocvent azi, în timpul războiului antibolşevic, care ne arată mai limpede situaţia în care ne găsim şi în care trebuie să ne orientăm în consecinţă.

Mormintele martirilor ne sunt indicaţii pentru viitor, pentru noi, cei vii. Nu mai de am şti înţelege graiul lor — care ne vorbeşte cu limbă de moarte, şi ne spun comandamente din cealaltă lume.

Aspectele — Blajului şi Beiuşului, şi ale tuturor centrelor culturale ale Românilor, liberi sau robiţi, ne vorbesc acelaş limbaj. De l-am desluşi şi de l-am urma.

Dr. Ilie Dăianu

DAN SIMONESCU: LEGENDA LUI AFRODIŢIAN

(TEXTE DE LITERATURĂ VECHE ROMÂNEASCĂ), ED. CASA ŞCOALELOR, 1942, BUCUREŞTI

Cercetător al trecutului nostru literar, precum s'a dovedit a fi prin colaborarea la **Bibliografia românească veche,** prin conştiincioasa publicare a „Condicei ce are întru sine obiceiuri vechi şi nouă a prea înălţaţilor Domni", scrisă de Gheorgachi al II-lea logofăt, precum şi prin alte numeroase studii risipite în paginile revistelor noastre, — d. Dan Simonescu pune, printr'o de curând apărută lucrare, la îndemâna specialiştilor — filologi şi a iubitorilor vechii noastre culturi literare, textul **Legendei lui Afrodiţian Persul,** însoţindu-l cu comentariul cuvenit, în care ne este plăcut a vedea bogata informaţie documentată alături de dreptele preţuiri.

Lucrarea, care a apărut în colecţia „Texte de literatură veche românească", îngrijită la Casa Şcoalelor de d. prof. N. Cartojan, este menită a însemna, între altele, un îmbucurător început. Căci, aşa cum se arată şi în cuvântul înainte pe care îl semnează îndrumătorul colecţiei, „încercările de reeditare a textelor vechi n'au dat până acum la noi roadele aşteptate", iar lipsa acestora stânjeneşte mult studiul vechii culturi româneşti.

Iată deci, cât de îndreptăţită este această pornire la drum nou; iar cărturăreasca purtare de grijă a celor care vor trudi să scoată la iveală bătrânele pagini colbăite, este chezăşia care ne face să aşteptăm buna împlinire a gândului început.

Povestea lui Afrodiţian Persul, păstrată, la noi, în codicele Nr. 34 din Biblioteca Academiei Române, copiat de Toader Jora la 1756, este un fragment apocrif „în care numeroase elemente miraculoase şi păgâne s'au întreţesut cu ceea ce se ştia privitor la adorarea magilor, din Evanghelia lui Matei, II, 1—12". (D. Simonescu, introd., p. 5). Fondului tradiţional biblic, fragmentul apocrif îi adaogă două elemente noui: unul narativ, altul dogmatic, — care fac din această povestire o cu înţeles prevestire de gen sibilinic (v. Bardenhewer, Geschichte der altkirchlichen Literatur, Freiburg, 1924) a naşterii lui Iisus în Betleemul Iudeii.

Examenul critic pe care d. Dan Simonescu îl face rând pe rând acestor elemente, legăturilor cu isvoarele streine, ediţiilor greceşti şi slavone, formelor de limbă, ş. cl., este ajutat şi de reproducerea textului grecesc al aceleiaşi

legende, din ms. Moscova, sec. XI, editat de Vassiliev, precum și de planșele facsimilate (pag. 63—69 v. din Codex nr. 34 al Bibliotecei Academiei Române).

Notarea corespondențelor textului românesc cu ediția Vassiliev și Migne, a celor din textul grecesc cu cel românesc și ed. Vassiliev, — înlesnește ușoara comparare a versiunilor, iar „indicele de cuvinte și nume" (pag. 24) rodnica folosire a ediției de față.

Nicolae Predescu

NICU TUDOR: S. MEHEDINȚI CA PEDAGOG.

CONCEPȚIA ETNOGRAFICĂ A EDUCAȚIEI. — EDITURA ȘCOALA ȘI VIAȚA ILFOVULUI.

Deși, poate, nu întreprinsă cu mijloace de prea adâncă și largă pătrundere și cu un simț mai adecuat al problemelor, — trebue să recunoaștem dela început însă că lucrarea d-lui N. Tudor ne prezintă una din laturile cele mai caracteristice și mai interesante ale activității profesorului Simion Mehedinți, aceea de pedagog al nației.

Ajutat de largul orizont al preocupărilor proprii și de trainicile temelii ale specialității sale, profesorul Simion Mehedinți — ca și marele său coleg, prof. C. Rădulescu-Motru [1] — încearcă o cuprinzătoare soluție a problemelor de filosofia culturii, iscate de cele două mari zone ale ei: **civilizație și cultură** [2]. Sprijinit pe această concepție filosofică proprie, își ridică, mai departe, vederile sale pedagogice.

Asemănătoare sub anumite raporturi cu viziunea organicistă, biologică, a lui **O. Spengler** din «Untergang des Abendlandes», concepția profesorului S. Mehedinți, care acceptă aceleași însemnate legături între om și natură, se evidențiază în primul rând printr'o necontestată prioritate genetică față de teoria cugetătorului german, printr'o mai largă perspectivă a corelației factorului uman cu tehnica, munca, graiul, poezia, etc., și diferă final, printr'o orientare a civilizației contrară celei pesimiste a primului. Prin civilizație, d-sa înțelege **suma tuturor descoperirilor tehnice, cari au înlesnit omului adaptarea sa la mediul fizic; prin cultură, suma creațiilor sufletești cari îi înlesnesc adaptarea la mediul social.** Prima este un rezumat al muncii cerută de continuarea vieții somatice-vegetative, este o coordonată **telurică** a vieții omenești; cealaltă este o coordonată **sufletească,** o rezultantă a întregii noastre evoluții spirituale. In timp ce civilizația este aproape un fapt material și, ca atare, transportabil, cultura este un proces pur sufletesc și, ca să o poți asimila, trebue să trăești viața neamului respectiv, în toată stringența permanențelor lui, în plinătatea esențelor sale.

Sub ocularul comparațiilor istorice, constatăm cum civilizațiile dispar neîncetat; culturile, cari sunt legate de sufletul specific al unui neam, niciodată. Dispar numai pseudo-culturile, cari nu sunt în fond decât împrumuturi de idei streine, fără aderență organică. Cu această diferență stabilită între civilizație și cultură, prof. S. Mehedinți conchide că pedagogia nu poate fi tot atât de internațională ca orice altă știință; ea are o latură indiscutabil etnografică. Pedagogia trebue să pornească, nu dela noțiunea unui **copil abstract,** ci de la **copilul concret,** așa cum îl prezintă mediul său etnic, cu întreaga-i zestre lăsată de strămoși. Etno-pedagogia, care înlocuește pedagogia generală, este menită să pregătească omul de care are nevoe națiа, ținând socoteala de posibilitățile și virtuțile sale, cât și de avântatele-i aspirații; eul individual, empiric, trebue integrat în cel normativ al neamului. Școala vorbelor goale trebue înlocuită prin cea a faptelor, a realităților, a concretului. In locul concepțiilor generale despre lume și viață, cari vin să dirigueasă îndeobște din afară

[1] **C. R. Motru:** Cultura română și politicianismul.
[2] **S. Mehedinți:** Coordonate etnografice: **Civilizație și cultură.**

doctrinele pedagogice, scopul adevăratei educaţii a tineretului trebue smuls şi impus chiar din interiorul societăţii respective, şi el nu trebue niciodată confundat cu cel al simplei instrucţii; nu trebue redus la acumularea de cunoştinţe. Educaţia trebue să urmărească formarea caracterelor de cari naţia în special simte neocolită trebuinţă.

Munca este factorul cel mai însemnat al educaţiei, deaceia îl şi consacră prof. S. Mehedinţi în lucrarea sa: **Altă creştere — Şcoala muncii,** tot atât de importantă în ce priveşte vederile-i temeinice ca şi **Coordonate etnografice: civilizaţie şi cultură.**

Munca a dat naştere întregei tehnice de care se serveşte şi cu care evoluiază omul; tot datorită ei a luat naştere graiul, limbajul, prin cari raporturile dintre oameni s'au desăvârşit, dând mai departe naştere **comunităţii de gândire şi de simţire,** menită să-l întărească şi să-l caracterizeze. Munca, sănătoasă şi fecundă, trebue pusă mai presus decât cartea goală, sterilă, care deformează şi secătueşte; dealtfel totul în materie de progres uman a început prin muncă.

Prin întreaga sa concepţie pedagogică, etnografică, — recunoaşte autorul studiului, — prof. S. Mehedinţi este unul dintre reprezentanţii cei mai timpurii ai regionalismului educativ şi ai şcoalei active la noi. Adânc convins că satul este păstrătorul specificului nostru naţional, el a recomandat educaţiei înaintea altora, să se adape din bogatele şi sănătoasele sale isvoare de viaţă românească. Problemele pedagogiei trebue să se adapteze nevoilor cât mai concrete şi mai precise ale neamului.

Dela iubirea adâncă şi neclintită a mamei, care înmugureşte la sânul ei caid primele începuturi ale educaţiei copilului, până la gospodăria sătească apoi, la trainica şcoală a satului şi pretutindeni mai departe în şcoală, unde totul trebue să fie clădit, în învăţământ, în jurul vieţii satului, alcătueşte un întreg plan de reformă pedagogică, pe care prof. Mehedinţi l-a întreprins pentru ridicarea educaţiei poporului la o impericasă normă naţională; l-a întreprins nu numai în opera scrisă, dar şi prin activitatea sa ca ministru al şcoalelor.

Pe linia indicată de Eminescu, ale cărui tâmple au fost aprig dogorîte de dorinţa promovării Neamului în tot ce are el viabil şi ales, profesorul Mehedinţi şi-a îndreptat cu deosebită cinste şi trudă gândurile sale, activitatea-i întreagă.

Concepţia sa îşi găseşte, din zi în zi, tot mai rodnică verificare.

A. I.

N. P. VAIDOMIR: DREPTURI ROMÂNEŞTI IN TRANSNISTRIA

MEDIAŞ. 1942.

Folosind în deosebi — după cum însuşi mărturiseşte în «Cuvânt înainte» — materialul apărut în săptămânalul «Transnistria», *gazeta redeşteptării naţionale a Românilor dintre Nistru şi Bug*, d. prof. N. P. Vaidomir a isbutit să închcheze un documentat studiu, care prilejueşte cititorului o imagine clară asupra drepturilor noastre firesti în noua provincie românească, desrobită cu jertfa de sânge a ostaşului român.

Stăpânit de ideea de a populariza cunoştinţele asupra acestei provincii româneşti dela răsărit de apa şerpuitoare a Nistrului, d. N. P. Vaidomir arată, mai întâi, ceeace se înţelege prin Transnistria, precizând că e ţinutul dintre Nistru, Bug, Marea Neagră şi râuleţul Liadova, afluent al Nistrului la Nord, cu o suprafaţă «de aproximativ 4500 Km. p.». Cu acest prilej arată şi alte nume pe care acest ţinut le-a purtat în decursul timpului: *«Tiraţia»*, adică Dacia dela Nistru, apoi *«Moldova Nouă»*, nume păstrat până astăzi în graiul poporului.

Mai târziu, împrejurările istorice au creat în Transnistria două provincii: 1. *Edison*, în partea de sud, nume dat de hoardele tătare ale lui Edison şi 2. *Podolia*, în partea nordică a actualei Transnistrii.

Autorul atrage anticipat atenția asupra adevărului că Transnistria nu-i decât *o parte integrantă din unitatea geografică, politică, istorică și etnică a țării și poporului românesc.*

In continuare analizează tocmai aceste drepturi firești. Intr'adevăr, din punct de vedere geografic, Transnistria este o prelungire a pământului românesc: la Nord reprezentând prelungirea dealurilor și a podișului moldo-basarabean, iar la Sud a Câmpiei Dunării și a Bugeacului.

Din punct de vedere politic, teritoriul Transnistriei a fost al Tracilor. Se știe că Buerebista își extinsese dominația politică până la gura Niprului, iar după închegarea Principatelor Românești viața românească dela răsărit de Nistru era aidoma cu a fraților din dreapta aceluiași fluviu. O subjugare de 150 de ani din partea Rusiei nu poate șterbi dreptul politic românesc asupra Transnistriei. Exemplul fraților transilvăneni ne scutește de orice alte comentarii.

In sprijinul acestui adevăr de ordin politic vine dreptul istoric al Românilor în Transnistria, asupra căruia autorul insistă mai amănunțit, apoi cel etnic, din care rezultă că Românii au fost nu numai cei dintâi, dar și cei mai numeroși stăpânitori ai pământului dintre Nistru și Bug.

Către sfârșitul lucrării, se evidențiază conștiința națională de care au dat dovadă, în decursul timpului, Românii transnistrieni.

Concluziile cu care se încheie acest interesant studiu sunt cât se poate de elocvente. Atât pentru apărarea hotarelor, cât și pentru existența națională a Neamului, continuarea luptei noastre, până la îngenunchierea totală a periculosului vecin din răsărit, reprezintă un imperativ categoric. Suntem datori să ne statornicim în Transnistria, căci suntem și aici acasă la noi, pe pământ românesc, între frați de ai noștri, cărora trebue să le asigurăm libertatea de care au fost văduviți de stăpânirea rusească.

Dlomid Strungaru

ION ȘIUGARIU: PARADISUL PEREGRINAR (Poeme)

COLECȚIA «MEȘTERUL MANOLE», 1942, BUCUREȘTI.

A doua carte a d-lui Ion Șiugariu surprinde un moment interesant în evoluția poetului și-i asigură un loc deosebit în poesia nouă.

D. Șiugariu nu e propriu zis un tehnician și de astă dată nici poetul tânăr și tumultuos din primul d-sale volum. E mai degrabă un cercetător, un aventurier, care-și trăiește propria imagine dealungul drumului, pe care se aventurează. Ce altceva înseamnă *«La poalele muntelui»*, sau *«Pe coline»*, *«Intoarcerea»* (cele trei cicluri ale cărții), decât însuși cadrul unde se desvoltă aventura? Cartea d-lui Șiugariu este, dacă putem zice, un tratat de geografie și logică poetică. Și tocmai aici stărue valoarea ei.

«Trecere prin alba poartă» deschidea doar drumul unui urcuș, pe care poetul de atunci îl bănuia, ca un miraj al cineștiecărui paradis imaginar, în zorul anilor ce și-i grăbea spre culmi. De-atunci, (Prefața cărții face legătura dintre primul lui volum și cel de acum) d. Șiugariu, parcurgându-și prin intermediul mai degrabă al inteligenții decât al imaginației (și asta iar deosebește *«Trecere prin alba poartă»* de *«Paradisul Peregrinar»*) cu luciditatea unei desfășurări conștiente, drumul de isbeliște al împlinirii, prezintă în cartea lui înseși soluțiile ultime ale procesului lăuntric. Calitatea cărții stă aici. Ion Șiugariu și-a găsit explicații logice și problematica destinului acestuia (al oricărui poet) se rezolvă prin aceste explicații. Nu i-a rămas nimic străin, nimic departe și ascuns, deși în cele din urmă rămâne totul tainic, nevăzut și neștiut:

Dar o deasă veșnicie
Îl înecă, îl cuprinde.
Sufletul zadarnic plin de
Grele râvne reînvie.

(«Prințul»)

Pentrucă Ion Şiugariu nu-i decât poetul propriei sale imagini, îi scapă suflul greu de înţeles al stelelor nenumărate şi-şi vede pretutindeni steaua lui. Nu aude arborii foşnind în jurul lui decât mirându-se de el şi contemplându-l :

Pădurea povesteşte zărilor încet.
Toţi arborii şi pietrele ascultă mut.
O, cine-ar fi crezut ? O, cine-ar fi crezut ?
Copilul ăsta singuratic e poet.

sau : *(«Poetul»)*

Şi cum spre depărtări de foc surâzător pornea,
Atâta 'ncredere se oglindea în ochii lui
Şi-atâta rugăciune albă către zarea grea,
Că 'ngenunchiau şi stelele pe lângă cărărui.

Lumea întreagă e pentru el oglinda vastă în care îşi reconstituie înfăţişarea şi, ca atare, îi stă departe. Poetul e un arc întins deacurmezişul cerului şi vuetul adâncurilor pământeşti nu-i ajung, să le asculte :

A fost un arc, un strigăt, un imbold nepământesc
Spre nemurirea rece, transparentă, de cristal
(«A fost un arc»)

Iată cum d. Şiugariu nu-i propriu zis un poet, care îşi instalează viguros antenele, urmărind dimensiunile şi forma unui univers în reconstrucţie, ci-şi pipăie cu durere rănile :

O cruntă oboseală însă îl cuprinde,
Ca o deapururea imensă mare lină,
Că se opreşte tot mai singur pe colină
Şi 'ncremenit în el lăuntric rug aprinde.
(«Oboseală»)

Tehnica luciditătii (în acest sens e un poet tehnician) îi deschide panorama unei lumi interioare, căreia-i ignorează obârşia şi vraja, prin exces de introspecţie. Din acest motiv d. Şiugariu e un poet singular şi cartea lui prezintă un interes unic. N'avem aface cu produsul fantasiei creatoare de privelişti şi afecte, ci stăm în faţa unui document de poesie şi umanitate. *«Paradisul Peregrinar»* este în acest sens o carte de confesiuni şi mărturiseşte mai degrabă nostalgia unui paradis în căutare decât accesul acestuia. De aici deducem că poetul nu-i un creator de schele şi construcţii, ci mai degrabă cântăreţul lucrului şi al acestui drum spre Raiul marilor iluminări, prin care şi-l asigură un creator de stil arhitectonic. D. Şiugariu ne evocă mai mult fiorii depătatelor lumini din paradis decât însuşi jocul lor, pe care îl invocă. In acest sens, în căutarea Paradisului, poetul se află ca 'ntr'un Paradis Peregrinar şi mistuindu-se de dorul lui, ca sfinţii, poetul se reaflă cu sine faţă în faţă, ca în faţa lui Dumnezeu :

Şi pentru tot ce ne frământă şi nu ştim
De-i împlinire căutată sau blestem,
De-i ceeace râvnim şi nu suntem,
Sau numai un prea aspru dor sublim
(«Omul se roagă»)

Şi, numai ca atare, despicându-şi propria-i alcătuire, în ultimele poesii, el însuşi se destramă şi renunţă parcă la funcţiunile creaţiei :

Singur prinţul totdeauna
Umblă noaptea prin cetate
Buna soră, sora luna
Nemurirea să-i arate

Dar zadarnic îi vorbeşte.
Glasu-i nu-l poate pătrunde
Veşnic, palid omeneşte
Doar în sine se ascunde.
(*«Langă noi»*).

Asistăm, prin urmare, la o excursie interioară, drumul unui creator spre sine însuşi şi în cele din urmă la procesul desfiinţării sale, prin fatalitate :

Doar sufletul bătrân plângea cu coatele pe masă.
Ce nepătrunse îl priveau stihiile tăcute.
O cerul e zadarnic, zadarnic, zadarnic, Du-te,
Nu pot să te mai găzduiesc de-acum la mine 'n casă.
(*«Intoarcerea peregrinului»*).

Şi totuşi, cartea d-lui Şiugariu e o carte de sistem şi de construcţie. Doar că 'n locul fantasiei, poetul operează cu inteligenţa. Rareori. linia clară şi, firească, simplă a expunerii se întrerupe printr'o învârtire împrejur a imaginaţiei :

Pădurile din gând pornesc spre zări.
De-acuma peregrinii sunt bătrâni...
Dar totuşi se mai caută 'n fântâni
Şi 'n apele pustii din depărtări.
(*«Pădurile din gând»*).

Deşi, deobiceiu, d. Şiugariu îşi înfrânează lucid imaginaţia şi în revărsarea tainicului din cuvinte bănuieşti uşor prezenţa de aproape a inteligenţii, ce conduce firul versului spre o direcţie anume :

Atât de tainic somnul nopţii s'auzea
Sub zidurile mohorîte la fereşti
Doar stelele avânturilor nefireşti
Mai licăreau ca nişte ochi de cucuvea.
(*«Singur»*).

Meritul cărţii stă în faptul că pune o problemă şi, indiferent de procedeul ce-l adoptă şi care nu putea fi altul, îi află o soluţie. Pornind dintr'o experienţă personală urmărită sincer şi onest, d. Ion Şiugariu adoptă, spre simplificare. vechile tipare şi nu se preocupă de versificaţie decât în funcţie de fondul care şi-o reclamă. Iată decc abilităţilor de formă şi expresiei directe, d. Şiugariu le substituie o cale mai lesnicioasă, prin care cartea d-sale se impune.

Al. Husar

DEM. GH. NOLLA : IŢI SCRIU DE UNDEVA DIN TINEREŢE

BRAŞOV, 1941.

«Brașov de vremi, ca dintr'o mânăstire
Cu altar de gând şi clopot de tristeţe,
Păstrat în manuscris şi'n amintire,
Iţi scriu de undeva din tinereţe»...

S'a gândit cineva şi sigur că s'a gândit cât e de greu să pătrunzi în spiritul sau atmosfera unui poet — nu vreau să zic neapărat modern. dar din zilele noastre ? Şi nu atât să-i pătrunzi cântul, cât să-l defineşti, să-l prinzi în forme de tipar prestabilite, aproape tiranice.

Sunt cazuri fericite însă din punct de vedere al unei conştiinţe critice,

când întâmplarea te pune față în față cu un neașteptat «hrisov», pe care nu e nevoe să-l analizezi, să-l fixezi în formule, fiindcă acesta singur va răspunde față de vreme.

Simți deodată că oricât s'ar prezenta de modest autorul sau opul, sau tocmai pentru asta versul ține de eternitate.

Unul din cazurile acestea este volumul de poezii «Iți scriu de undeva din tinerețe» al lui Dem. Gh. Nolla, volum apărut la Brașov în ultima zi a anului trecut, conținând trecutul unui suflet numai de douăzeci de ani, profitând deci pentru anul, pentru viața ce va să vie, noui făgăduințe.

Un cântec «adunat din brazi, din flori, din vânt,
Cum strâng nectari neostenite — albini.
Și bucuros l-am proslăvit în stih
Și l-am cântat pe fluer de lumini.

Dar fiindcă titlul e sugestiv, nostalgic și original: «Iți scriu de undeva din tinerețe», rămâne totuși de văzut ce melancolii — anume — dau farmec acestei stihuiri.

Atunci când răsfoești caetul acesta învelit și învăluit în alb (pare a fi culoarea preferată a autorului — deci și aceea a stihuirii sale), ți se pare natural că «Preludii, Tristeți» și «Acorduri» se armonizează minunat între ele; dealtfel armonia crescândă, gradația motivelor este caracteristica acestui volum.

De altă parte «Peisagiile», «Satul Natal», «Zările» și «Înserările» desemnează iarăși același suflet legănat de melancolii, însetat și în același timp îndurerat de plecări, visând mereu alte zări și ostenindu-se de nestatornicire:

Unde-s plecările visate, unde-s plecările?
. . . . . .

sau: Când au fost oare frumoase plecările?
. . . . . .

și iarăși: Sufletul cu povești al mărilor
Azi nu-l mai deslușim
Melodiile plecărilor
S'au stins în resemnări
Ca'n catedrală.
. . . . . .
Totuși se hotărăște pentru prima variantă:
Hai, dragoste albă să plecăm, hai!
Moartea a coborît ca o ceață pe creste.
. . . . . .
Hai, să ne'ntoarcem la abecedar și la poveste!

Dar abecedarul poetului nu-i chiar așa de simplu, ca acela al copiilor; e plin de descifrări de amintiri:

In urmă amintirea iarăși se deșteaptă,
. . . . . .
Și-o învălue din nou în giulgiu uitarea
Nu te uita înapoi! Hai să batem la Marea
Intrare de Legendă ce ne-așteaptă.

...Și a bătut la poarta de «Legendă», la care aspiră toți cântăreții versului, nu atât cu poezia cu același nume, cât mai cu seamă cu cele două «Rugi», cu „Destin", cu „Ultima Scrisoare" și cu acel atât de personal „Colind".

Nolla știe să se roage; rugă înnaltă, rugă demnă de poet cea dintâiu, rugă a întregului său neam macedonean cea de a doua, izvorită par'că «din orice pisc și văile pindene».

Cea dintâi: Doamne.

Eu nu m'am rugat nici când
In biserici n'am aprins lumânări
Și n'am dat pentru sufletul morților.
M'am închinat în gând pentru plecări
Și am aprins în zări lumini de mit.
Iar porților de vis
Eu le-am fost paznic.

. . . . . .

Cealaltă: a oierului din Pind, care ar trebui citată toată pentru înălțimile panteiste pe care le atinge:

Doamne,
Tu care dai vuet vântului
. . . . . .
Și împlinești cu sârg rodul pământului
Tu care îmbraci în straie de vară plaiurile
Și mirui cu iz de doină naiurile
Umple Doamne, Pindului cărările
De cântec, binecuvântă-i zările...
. . . . . .
Dă-ne Doamne nu scâncetul robilor
. . . . . .
Ci svâcnetul șoimului, icnetul văilor,
Nu curgerea lină a apelor, ci volbura.
. . . . . .
C'așa ne-ai făcut Doamne, nu ca toți semenii,
In loc de privire, sclipirea cremenii
. . . . . .
Durerea din nou, doinește, nu plânge
Și Tu care ne vezi toate rănile
Nu ni le lua Doamne, dă-ni-le!
C'așa te simțim mai aproape de noi,
Și'n firul de iarbă și'n turma de oi.

Mai există încă un Nolla, curagios cu sine însuși, câteodată până la distrugere, altădată până la stingerea de sine și iarăși până la reînviere:

Sufletul acesta care geme
. . . . . .
A râs ca de un sclav de lutul moale
Ce-l găzduia ca pe un copil de stradă
. . . . . .
L-a încleștat ca iederea tristețea
. . . . . .

Din ce-a ştiut cândva frumos să cânte
I-a mai rămas în amintire tinereţea...
. . . . . .
Sufletul acesta ca o iască
. . . . . .
Să-l văd în tină cum se svârcoleşte
Şi cum m'aşi închina ca să renască.

...Şi odată reînăscut se întoarce iar la «Un prag bătrân de vise şi tăceri».

Ce-a încremenit cu fruntea peste ani
In murmurul străvechi de ierni şi primăveri.

Sau se îndreaptă «spre nesfârşite ţărmuri», «La margine de lume, la margin de dor»...

Şi acolo, ascult un şipot cu viers de gâlgâlici,
Cântând din înserare ca dintr'un nai păstorul
Când se apleacă blânde luminile să-l beie,
Şi-aşi vrea să fiu pădurea, şi-aşi vrea să fiu isvorul

sau poate în «Cântec pentru o ciobăniţă» ar vrea din nou în altă «fugă» să i-se «piardă urma»:

. . . . . .
In noapte — ca o ploaie — steie
Ne vor cădea pe albul frunţii.
Imbujosa-s'or cu sfială munţii
Intoarce-orf botul umed mieii de poveste.
Şi nu vom şti că ne aşteaptă turma,
Hai, şi de aici ni-se va pierde urma...

Dar în zadar le-ar pierde turma, urma, că în fuga aceasta s'ar rătăci prin codri sau s'ar isbi de pieptul munţilor ca apoi: «în faptul luminii dinspre ziua»... «Am stat cu Dumnezeu la sfat».

Dar cu cât colinzi volumul dela un capăt la altul, cu atât te opreşti mai sigur decât în prima clipă, la «Colind» care fie pentru formula aceasta perfect originală, ce a'mbinat colindul popular cu acela personal, al poetului, fie pentru perfecţia formei, merită cu prisosinţă să fie citat întreg şi să intre fără nici o grije în orişice antologie de bun gust.

COLIND

Lerui Ler, iubito, Ler
C'a venit colindătorul
Dragostei şi cântătorul
Trupului de nea şi nalbă:
Auzi, cântă'n noaptea albă
Tinereţea — colăcer...

Ler iubito, Lerui, Ler,
Dragostei colindul cine
Altul va putea ca mine
Să ţi-l cânte la fereastră?...

Vraja lui și pacea noastră
Cine le-o fura din cer?...

Ler iubito, ochii tăi,
Mari cât o plecare tristă.
Visul cui le-o fi batistă
Să culeagă'n ea tristețea
Și să cânte tinerețea
Anilor cu zurgălăi?...

Ler, iubito, sus în cer
A căzut în noapte-o stea:
Viața mea sau dragostea.
Porțile nu s'au deschis
Nici în suflet nici în vis
Nici la cântec, Lerui Ler...

Și-am rămas iubito, Ler,
Ca să cânt la altă poartă
Dragostea care mă poartă
— Floare ninsă de cais —
Ca pe-un telegar de vis
Înghețat de dor și ger

. . . . . .

Lerui, Doamne, Lerui Ler...

Dar am vorbit de Dem. Gh. Nolla, fără să știm prea bine cine este. Mi-am permis deci să sfârșesc cu ceeace ar fi trebuit să încep, adică tocmai cu ceeace — stereotip — se chiamă o «biografie»!

Totuși e interesant de știut, repet, că Nolla are numai 20 ani, că a văzut lumina zilei nu departe de Olimp — adică în Macedonia, unde a fost și cioban — în realitate — nu numai în poezia «Io» și că a făcut liceul la Tg.-Mureș. Actualmente este redactor la «Tribuna Literară» din Brașov, unde s'a și tipărit volumul acesta.

Ce searbădă este însă o «biografie», pentru un om de talent, care știe el mai bine ca toți ceilalți ceeace este și mai cu seamă ceeace nu este:

Știu ce va spune lumea, dar câte n o să spună?

. . . . . .

Că i-a plăcut doar versul și câteodată vinul,
Că-l apuca de mână cu visul, dimineața...

...Și cu atât mai interesantă prezentarea, «autobiografică» sau în cazul acesta conștiința valorii «Eu» — lui, închegată în poezia «Io»...

Au râs în vale aglice și peste stânci vultanul.
A fâlfâit mândria Stăpânului de munte;
Pe cer sclipiră stele și curcubeul — punte
A întins peste 'nălțime — Și se născu ciobanul.

...Ce este însă un șir întreg de poeme, decât cea mai profundă și adevărată «autobiografie» — revelație a unui suflet?

Și la ce ar mai folosi că știm că tinerețea poetului a fost călită în resemnări și înfrângeri:

Viers zămislit cu'nfrângeri și victorii

Cine ghici-va, cine 'ngenuncherea
Și sbuciumul din tine și durerea...

La ce ar folosi să știm iarăși că se roagă mereu pentru «Marele Sfârșit» cu ochii bolnavi de atâtea visări, că nu-i e frică de moarte:

Vezi nu e moartea care mă înspăimântă.
Căci am dorit-o știi ca pe-o mireasă,
Eu am dorit-o frate haiducește
Și ca la nuntă colăceri să iasă.

. . . . . .

sau

Prietene, din ora mea târzie
Visam cândva o moarte românească
Să cânte carabina — poezie —
Și aripi de șoim pe trupuri să 'nflorească.

Ce ar însemna toate acestea, dacă acest «Cântec» n'ar fi frumos, n'ar trezi rezonanțe în sufletul nostru?

Cât de curând îi cerem alte «icoane pindene» în versuri sau în proză «de undeva din tinerețe» sau de ori unde va voi să ne mai scrie. Și atunci când această carte va putea fi citită mai mult (au fost publicate foarte puține exemplare) se va vedea că versul lui Dem. Gh. Nolla este un îndurerat triumf al sufletului autentic românesc, o «Superbă îngenunchere pe glia strămoșească».

Didona Dinescu Loreti

■ **Darea de seamă asupra revistelor și a cărților, precum și bibliografia se vor da în numărul de Ianuarie 1943, care va fi deschis cu «Poemul Creațiunii» de Grigore Sălceanu, laureatul Academiei Române pentru «Fata de Impărat». «Poemul Creațiunii» este o realizare de clasică frumusețe.**

■ **Deoarece conducerea revistei a ținut să nu se schimbe factura în prezintarea tehnică, a trebuit să aștepte sosirea hârtiei din Germania, fapt prin care se explică întârzierea apariției. Pentru anul 1943 stocul necesar de hârtie fiind asigurat, revista va apărea regulat la 20 a fiecărei luni.**

Mulțumind colaboratorilor, prietenilor și cetitorilor noștri pentru concursul dat și rugându-i să nu ne lipsească nici în viitor, le dorim toată fericirea, cu prilejul Anului nou 1943.

CONVORBIRI LITERARE

CUPRINSUL ANULUI 1942 — LXXV

POEZII

Horia Agarici: Zori, 206.
Cornel Axenie: Cântece de rob, 754.
Ursula Biji: Dece am plecat, 206.
Lucian Dumitrescu: Acolo unde nu vom fi, 756.
Emil Giurgiuca: Când mă voiu întoarce, 38; Copacul jalei românești, 179; Rugăciune, 753.
Sergiu Grosu: Melodie, 754.
D. Iov: Carte poștală, 40.
Teofil Lianu: Din Țara Fagilor, 39; Cosmin, 180.
Aurel Marin: În grânele înalte, 599; Am mai trecut, 440.
Teodor Al. Murteanu: Legendă, 39; Osândă, 179; Poveste de iarnă, 312.
Virgil Nistor: Moții, 599.
Horia Nițulescu: Și tu sălbatecă floare, 753.
Radu Pătrășcanu: Cetatea luminii, 600.
George A. Petre: Bietul Tata, 37.
Vasile Posteucă: Dedicație 312; Somn, 440.
Ion Potopin: Dimineața, 312.
Nicoae Predescu: Icoană, 442.
Maria D. Rădulescu: Balada ciobănașului, 181.
Ștefania Stâncă: Simfonie, 207; Interior, 442.
Victor Tudoran: Plute pe Olt, 207.
G. Tutoveanu: Așa vorbi sihastrul, 37; Cântă altora, 206; Avem pilot, 313.
Nic. Untărescu: Metale, 598.
George Ursu: Albe morminte, 441.
George Vaida: Catrene, 8; Balada fetei depe stradă, Eva, Versuri pentru fata bătrână, Întoarcerea din ceață, 70; Desgust, 71; Vlad Țepeș, 72.
George Voevidca: Vilegiatură, 180.
E. Ar. Zaharia: Dansul secerătoarelor, 439.

TRADUCERI

Charles Baudelaire: Albatrosul, trad. de **George Vaida**, 69.
Dante: Infernul, trad. de **George Murnu**, 472.
Ovidiu: Fastele (Sfârșitul Cărții I), trad. de **Dimitrie Cuclin**, 696.
Fr. v. Schiller: Cucoarele lui Ibykus, trad. de **Victor Morariu**, 469.

PROZĂ: SCHIȚE, POVESTIRI, NUVELE, AMINTIRI, ROMANE

I. Agârbiceanu: Vâltoarea, 21, 156, 272, 419, 541, 766.
Mihail Dragomirescu: Vremuri..., 136.
N. Dunăreanu: Ceman. 287; Poveste tristă, 601.
Dimitrie St. Emilian: Amintiri din Iași, 443.
Maria I. Găvănescul: Amintirile mele despre Eminescu, 553.
Dorin Iliescu: Schimbare de nume, 57.
Teodor Iordache: Post vacant la Sfântul Nicolae, 60.
D. Iov: Într'o gară bucovineană, 193.
Al. Lascarov-Moldovanu: Amintiri dintr'un oraș moldovenesc. 32.

Ioan Al. Brătescu-Voinești: Canonul comisului Dinu Matraca, 9.

Octav Vorobchievici: Rugă eroică, 295; Omul primei linii, 683.

TRADUCERI

Anton Graf Kryphausen: România, țara idilelor senine, trad. de **A. P. Todor**, 86.

TEATRU

W. v. Goethe: Götz von Berlichnigen, trad. **Laura M. Dragomirescu.** 73, 218, 314, 454; Faust (II), 728.

STUDII LITERARE ȘI ȘTIINȚIFICE, INSEMNĂRI DOCUMENTARE

Eugen Botezat: Bourul, simbolul depe stema Moldovei, 610.

Emanoil Eucuța: Anotimpurile Dunării, 561.

Convorbiri Literare: La mormântul lui Titu Maiorescu. 529.

Napoleon Crețu: Titu Maiorescu, 529; Mihail Dragomirescu, 667.

Șt. Cuciureanu: Giovanni Pascoli în limba română, 45; Un prieten al românismului: Giulio Bertoni, 385; Benvenuto Cellini autobiograf, 624.

Leon Diculescu: Vittorio Imbriani, 406; Spiritul critic italian în sec. XIX, 709.

Lorenzo Dondini: Titu Maiorescu e la «Junimea». 536.

Dimitrie St. Emilian: Să ne vedem în pace în România Unită, 183.

I. Găvănescul: Amintirile din copilărie despre Eminescu ale Mariei I. Găvănescul, 553.

Al. Ionescu: Utilitarism și idealism în pedagogie, 184.

I. Jalea: Fr. Storck, 146.

Didona Dinescu-Loreti: Giulio Bertoni, 401.

I. Lupașcu: Legenda orașului Caracas, 88; Organizarea fiscală în viața politică și socială a vechilor elini. 479.

S. Mehedinți: „Convorbirile Literare" după trei pătrare de veac, 129; Revistele de odinioară: «Convorbiri Literare», 523; Titu Maiorescu. 532.

G. G. Mironescu: Un centenar cultural la Vaslui, 583.

C. Rădulescu-Motru: Din psihologia etnicului sătesc, 13; 75 ani dela înființarea Academiei Române, 671.

Teodor Al. Munteanu («Convorbiri Literare»): Ultimele manuscrise ale lui George Vaida, 68; Un biruitor: A. C. Cuza, 257.

Florin Niculescu: Românism și cultură, 65.

Francisc Pall: Cu prilejul unei comemorări: Moltke și Românii. 588.

P. P. Panaitescu: Armata lui Mircea cel Bătrân, 573.

Dimitrie P. Pascu: Un poet transnistrian: Alexandru Caftanachi, 213.

I. Petrovici: Instinctul iubirii, 5.

Elena Rădulescu-Pogoneanu: Orientarea generală a educației, 195.

I. Rădulescu-Pogoneanu: In amintirea lui Konrad Richter, 144; Fenomenul educației, 259.

Augustin Z. N. Pop: O notă la «Psaltirea în versuri» din 1673, 41.

Periclu Papahagi: Etimologii, 475.

C. Z. Popazolu: Despre atom și moleculă, 488; Neutronul, 757.

Al. Tzigara-Samurcaș: Muzeul Național Carol I, 169.

Traian Săvulescu: Dr. Gr. Antipa, Marea Neagră, 142.

A. Semeca: Poruncă domnească dela Constantin Movilă, 735.

Victor Slăvescu: O polemică originală în jurul chestiunii rurale. 566.

I. E. Torouțiu: Ediții critice Eminescu, 100, 236, 345, 787; Titu Maiorescu. 530.

G. Ursu: Un profesor al lui Ion Creangă la Folticeni: Părintele Vasile Grigorescu Catihetul, 324; Calistrat Hogaș și Tecuciul său natal, 613.

CUGETĂRI

I. E. Torouțiu (Ite): Pulbere de fier și flori, 708.

CÂNTECE DIN POPOR

Alexandru Ionescu: Cântece și colinde de peste Nistru. 92.

Dimitrie P. Pescu: Cântece și colinde de peste Nistru, 93, 338 .

DIN DOMENIUL ARTEI, ȘTIINȚEI ȘI VIEȚII MUZICALE

Cezar Cristea: Recitalul violonistului Sandu Albu, 245.

Ion Delu: Concertul de muzică românească dela Institutul German, cu concursul maestrului George Enescu, 117; Uniformizarea și popularizarea muzicii național-patriotice, 244; Conferința muzicală a d-lui Dr. Octavian Beu cu concursul d-nei Aurelia Cionca și d-lui Miron Șoarec, 92.

Eugeniu Micu: Intr o grădină, 97; Cavalerul, 209; Poveste, 333; Camarazii, 494; A noastră-i victoria, 629; Dorul din urmă, 781.

FĂRÂME DE LUMINĂ

Maria I. Găvănescul către mama sa d-na **Zoe Savul.** 634.

I. E. Torouțiu: Documente pentru istoria literaturii (Pe marginea unei scrisori a lui **I. Al. Brătescu-Voinești** către **Mihail Dragomirescu**), 497.

CRONICĂ, RECENZIE, DĂRI DE SEAMĂ

Dan Bălteanu: Alexandru Marcu: Aspecte italiene, 652.

Ovid Caledoniu: Ernest Bernea: Moldovă tristă. 375.

Dr. Ilie Dăianu: I. Radu Brateș: Aspecte din viața Plajului; II. Petre E. Popp: Din trecutul Beiușului, 805.

Romulus Demetrescu: Dumitru Almaș: Meșterul Manole, 109.

Econ. D. Furtună: Teodor Bălan: Documente bucovinene. 509.

Al. Husar: Ion Șiugariu: Paradisul peregrinar, 811.

Mihail Ilovici: Mihail Drumeș: Invitația la vals, 115.

Alexandru Ionescu (A. I.): N. Bagdasar: Teoria cunoștinței. 670; Familia. Dacia Rediviva, 658; Școala Românească, 659; Revista Bucovinei. 659, 660; Viața Basarabiei, 660; Nicu Tudor: S. Mehedinți ca pedagog, 809.

Caius Jiga: Kunst für alle, 250, 515; Geist der Zeit, 259; Internationale Zeitschrift für Erziehung, Die Literatur, 337, 515; Die Aktion, 377; Europäische Revue. 378; Die Neue Literatur Deutsche Literatur Zeitung; Die Kunst, 656; Petermanus geographische Mitterlungen, 657.

Al. Al. Leontescu: Ilariu Dobridor: Cum au dizolvat evreii cultura europeană, 366.

Ion Lungu: Păstorul Tutovei, 519.

V. Mihordea: General Radu R. Rosetti: Mărturisiri, 240.

Ion Mușcă: Al. Marcu: Valoarea artei în Renaștere, 376.

Didona Dinescu-Loreti: Dem. Gh. Nolla: Iți scriu de undeva din tinerețe, 813.

Teodor Al. Munteanu (T. Al. M.): Licurici. 251; Cetatea Moldovei, 378.

Iosif E. Naghiu: Cultura creștină, 515;

Șerban Pătrașcu: Mihail Șerban: Casa amintirilor, 513; Aurel Cosmoiu: Geneza mitului, 653.

Nicolae Predescu : La Lettura, Giovani Terranova, Libro a Moschetto, 248; La Critica d'Arte, Corsica Antica e Moderna. Il Giornale di Politica e di Letteratura, L'Archigiunasio. Nuova Antologia, La Critica, Vincenzo Errante, 249; Vita e Pensiero, Pentru bicentenarul lui Titu Liviu, Nuova Antologia, Studii italiene, 516 ; Romana Realtà. 657; La figlia di Galileo. 658; Ștefan Ionescu: Dela Petru cel Mare la Stalin, 654; Dan Simonescu: Legenda lui Afrodițian, 808.

Gereral R. Rosetti: General M. Racoviță Cehan: Familia Racoviță—Cehan; General M. Racoviță-Cehan: Intregiri la lucrarea publicată de Academia Română relativ la Familia Racoviță—Cehan, 505.

Lucia Saghin: Expoziția pictorului Eugen Ispir. 247.

Diomid Strungaru: Drepturi românești în Transnistria, 810.

I. E. **Torouțiu (Ile):** Cuget Moldovenesc, 121; Universul Literar, 122; Revista Fundațiilor Regale, 519.

I. **Georgescu-Vișle:** Petre I. Sturdza: Amintiri, 242.

BIBLIOGRAFIE

123, 252, 379, 517, 661.

PORTRETE, ILUSTRAȚII, FACSIMILE

I. Al. Brătescu-Voinești (Coperta Nr. Ian.-Feb.); Scriscare Pascoli, 47, 48, Mortua Est (Eminescu), 101, 103, 105, 106, 107; George Enescu, 117; Rossini, 119; Mozart, 120; S. Mehedinți (Coperta nr. Martie-Apr.); Fr. Storck: Abundența, 147, Beethoven 148, Evanghelistul Matei 149, Autoportret 151, Salomeea 152, Țigancă râzând 154, Muzeul Național Carol I, 170, 172, 173, 174, 175, 176; Titu Maiorescu către Ștefan Emilian, 183; A. C. Cuza (Coperta Nr. Mai-Iunie); Eminescu: Laïs, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 357; Giulio Bertoni (Coperta Iulie-August); Calistrat Hogaș (Coperta Sept.-Oct.); Titu Maiorescu, 531; N. Dunăreanu, M. Sadoveanu și Emil Gârleanu, 602; Radu Rosetti, Mihail Dragomirescu, Emil Gârleanu, Pictorul Saimary, Ion Dragoslav, Corneliu Moldovanu, D. Nanu, Al. T. Stamatiad, Ion Minulescu, G. Vâlsan, A. Mândru (Coperta nr. Nov.-Dec.).

BIBLIOTECA CENTRALA A REGIUNII BANAT